

الطب النبوي به كوردی

نوسینی

ابن قیم الجوزية

وهرگیرانی

نوری هه‌مه‌وه‌هه

ناوێت

منتدی افرا الثقافی

www.iqra.ahlamontada.com

بۆدابهزاندنى جۆرمها كۆتیب: سەردانى: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

لتحميل انواع الكتب راجع: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

پەراي دانلود كۆتایهائی مختلف مەراجعه: (مَنْتَدَى إِقْرَأَ الثَّقَافِي)

www.lqra.ahlamontada.com

www.lqra.ahlamontada.com

للكتب (كوردی , عربی , فارسی)

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

نابین

الطب النبوي به کوردی

ناوی کتیب:	الطب النبوي به کوردی
نووسین:	ابن قیم الجوزية
وه رگی پانی:	نوری هه مه وه ند
نه خشه سازی ناوه وه:	کۆمپیوتەری نارین (کامران رفیق)
سالی چاپ:	چاپی یه که م ۲۰۱۲ ز
ژماره ی سپاردن:	(۱۰۲۲) ی سالی (۲۰۱۲) ی پیدراوه

نارین

بۆ چاپ و بلاوکردنه وه

بازاری زانست بۆ کتیب و چاپه مه نی

Website: www.nareenpub.com

E-mail: info@nareenpub.com

تهله فۆن: ۲۵۱۱۹۸۲ ۶۶ (۰۰۹۶۴)

مۆبایل: ۰۰۹۶۴ ۷۵۰۴۰۶۴۶۱۰

الطب النبوي

به كوردی

نوسینی

ابن قیم الجوزیة

وهرگیرانی

نوری هه‌مه‌وهند

ناشر

پیشه‌کی و مرگێر

سوپاس و ستایشی بۆ پایان شایسته‌ی خوای به‌دیهنه‌ری بوونه‌وه‌ره‌و ، سه‌لات و سه‌لامی به‌رده‌وامیش به‌هاوشیوه‌ی لیژه‌مه‌ی باران به‌سه‌ر گیانی پاکی پیغه‌مبه‌ری نازدارو سه‌رجه‌م ئال و که‌س و کارو هاوه‌له‌ دلسۆزه‌کانیدا برژیت .

پاشان : کتییی (الطب النبوي) به‌شیکه‌ له‌ کتییی (زاد المعاد) ی به‌ناویانگی پیشه‌وای ئیسلام (ابن القیم) ، که‌ ده‌میکه‌ به‌ ته‌نها چاپ کراوه‌و خراوه‌ته‌ به‌ر دیدی خوینه‌رانی عه‌رب و ئه‌وانه‌ی زمانی عه‌ربه‌ی ده‌زانن ، به‌لام به‌داخه‌وه‌ کوردی به‌شه‌ره‌فی موسلمان له‌م کتیبه‌و ، هه‌زاره‌ها کتیبی عه‌ربه‌ی دیکه‌ش ، که‌ به‌پاستی زانستی پاک و پێگای پاستی به‌ره‌و به‌هه‌شتی تێدایه‌ بۆ به‌شه‌ ، بۆیه‌ براتان که‌ تا پاده‌یه‌کی باش زمانی عه‌ربه‌ی ده‌زانم ، به‌ ئه‌رکی سه‌ر شانی خۆم زانی به‌م کاره‌ هه‌ستم و ، کوردی به‌شه‌ره‌فی موسلمان پێ ئاشنا به‌که‌م ، په‌یمانیشم به‌خوای خۆم داوه‌ درێغی نه‌که‌م له‌ وه‌رگێرانی کتیبه‌ زانسته‌ به‌ناویانگه‌کانی پیشه‌وایانی ئیسلام تا له‌ توانامدا بیته‌ .

ئاشکه‌رایه‌ په‌یامی پیغه‌مبه‌ری نازدار ﷺ زۆر ته‌واو و پێک و پێک بوو له‌ هه‌موو بواره‌کاندا ، بواری پزیشکیتیش یه‌کێک بوو له‌ بوارانه‌ی که‌ پیغه‌مبه‌ری نازدار ﷺ گرنگی پێداوه‌و ، به‌جوانترین شیوه‌ چاره‌سه‌رو ده‌رمانه‌کانی بۆ هاوه‌له‌ و که‌س و کارو په‌مه‌کی خه‌لک وه‌سف کردووه‌ ، ئه‌و شته‌ش بۆ تێکرای مرۆفایه‌تیه‌ ، تا پۆژی قیامه‌ت ، بۆیه‌ په‌یامه‌که‌ی ته‌واوترین په‌یام بوو ، له‌م کتیبه‌دا پیشه‌وای ئیسلام (ابن القیم) زۆر به‌جوانی زنجیره‌ی چاره‌سه‌ریه‌کانی پیغه‌مبه‌رایه‌تی ده‌خاته‌پوو ، تا ئه‌و پاده‌یه‌ی ئاقل و ژیران له‌ ئاستیدا سه‌رسام ده‌بن .

سه‌ره‌پای ئه‌و په‌ره‌سه‌ندنه‌ گه‌وره‌یه‌ی که‌ ده‌رمانسازی به‌ خۆیه‌وه‌ بینویه‌تی و ، ژماره‌یه‌کی زۆری ده‌رمان له‌ زۆریه‌ی بواره‌کاندا ده‌بینرێت ، که‌چی له‌م سالانه‌ی دوایدا گه‌رانه‌وه‌یه‌کی به‌رچاو هه‌ست پێ ده‌کریت ، بۆ سه‌ر له‌ نوێ گه‌رانه‌وه‌ بۆ به‌کاره‌ینانی ده‌رمانه‌ سروشتیه‌کان ، چاکترین شتیش که‌ هه‌ستی پێ ده‌کریت خه‌لکی گرنگی پێ ده‌دا بۆرای

پزیشکایه تی پیغه مبهری خوشه ویسته ﷺ، بویه خه لگیکێ ژۆر ده بیزیت به که له شاخ خویان چاره سهرده کن، که چی ئەم شته ته نها یه ک بواره له چاره سه ریه کانی پیغه مبهری نازدار ﷺ، بویه به پیو یستم زانی هه موو بواره کانی پزیشکایه تی پیغه مبهری خوشه ویست ﷺ به رچاوی کوردی به شەرفی موسلمان بکهویت و، له هه موو بواره کانی پزیشکایه تی پیغه مبهری نازدار ئاشنا بن و سوودی لی وه رگرن .

که هه ستام به وه رگێرانی کتیبی پزیشکیت پیغه مبهری نازدار ﷺ، دوو کتیبم لایبو، یه که میان کتیبی پزیشکیت پیغه مبهر به (تخریج) کردنی ماموستا (محمد محمد تامر) و، دووه میس به (تخریج) کردنی (أبو عبدالرحمن عادل بن سعد)، بویه بۆ (تخریج) کردن سوودم له هه ردوو کتیبه که وه رگرتوه . پاشان براتان وه کو تیکرای مرقایه تی له که م و کوپی به دهر نی یه و، له وانه یه من که م و کوپیم زیاتر بیت، سه ره پای ئه وه ش له هیچ که سی ناشرمه وه و ده لیم من له بواری پزیشکایه تی و پوهه ک ناسیدا وه کو هه موو خه لکم و هیچم له وان زیاتر نی یه، به لām له زمانی عه ره بیدا سوپاست به خوا باشم، بویه ده ستم دایه وه رگێرانی ئەم کتیبه، بۆ وینه و زانیاری له سه ره ئه و پوهه کانه ی له کتیبه که دا هاتوون، سوووم له ئینته پرنیت و کتیبه کان بینیه و، که هه رشتیکیشم وه رگرتبی ئاماژه م به سه رچاوه که ی داوه بۆ زیاتر دلنیایی جه ماوه ری خه لک و، ئه و که سانه ی ده یانه وی زیاتر بزائن، چه زیشم به وه یه هه رکه س هه له یه کی به رچاوه کت با له ریگای کتیبخانه ی نارینه وه ئاگادارم بکاته وه .

نوری هه مه وه ند

پینجۆین : ۲۰۱۲

بسم الله الرحمن الرحيم

إِنَّ الْحَمْدَ لِلَّهِ، نَحْمَدُهُ، وَنُسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيِّئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَنْ يَهْدِهِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يَضِلَّ، فَلَا هَادِيَ لَهُ. وَأَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ . أَرْسَلَهُ بَشِيرًا وَنَذِيرًا ، وداعياً إِلَى اللَّهِ يَازِنُهُ وَسَرَاجًا مُنِيرًا .

پاشان : ئەمە کتییی (الطب النبوي) یە دانراوی پێشه‌وای بە‌ناویانگ (شمس‌الدین ابن‌القیم) ه _ پەحمەتی خوای لیبیت _ ، دانەر هەولێ داوێ کتییە‌کە‌ی پێنمایە‌کانی پێغە‌مبە‌ری خوا ﷺ لە‌خۆ بگرتت سە‌بارەت بە‌ پاراستنی جە‌ستە‌ی مۆف‌ لە‌ نە‌خۆشی و دە‌ردە‌کان . زانراویشە‌ مە‌بە‌ستی سە‌ره‌کی و بنە‌پە‌تی لە‌ ئاینی ئیسلام بونیادنانی پو‌حیی جە‌ستە‌ی مۆف‌ و بە‌رزکردنە‌وه‌یە‌تی بۆ ئاسۆی پاک و تە‌ندروستان ، لە‌گە‌ڵ ئە‌وه‌شدا ئە‌م شە‌ریعە‌تە‌ جە‌ستە‌ی مۆف‌ و پاراستنی پشت گۆی نە‌خستوو ، لە‌بەر ئە‌وه‌ی جە‌ستە‌ هۆ‌کارە‌ بۆ هە‌ستانی مۆف‌ بە‌ سە‌پاندنە‌ شە‌ریعە‌کان و نوێ‌کردنە‌وه‌ و ئاوێ‌دانکردنە‌وه‌ی گە‌ربوون و هە‌ستان بە‌ بارقورسیە‌کانی ژیان ، پاشانیش ئە‌م شە‌ریعە‌تە‌ پێ‌کراوە‌ بە‌ پێ‌نمایی و ئامۆ‌زگاری پزیشکی ، تا موسلمان لە‌ ئاینە‌کە‌یدا بە‌هێ‌زی و لە‌ جە‌ستە‌شیدا بە‌هێ‌زی ، لە‌م بارە‌وه‌ پێغە‌مبە‌ری خوا ﷺ فەرموویە‌تی : ((الْمُؤْمِنُ الْقَوِيُّ خَيْرٌ وَأَحَبُّ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى مِنَ الْمُؤْمِنِ الضَّعِيفِ ، وَفِي كُلِّ خَيْرٍ ، اُحْرِصْ عَلَى مَا يَنْفَعُكَ ، وَاسْتَعِنْ بِاللَّهِ وَلَا تَعْجَزْ)) رَوَاهُ مُسْلِمٌ فِي (الصَّحِيحِ) ، عَنْ أَبِي بَكْرٍ بْنِ أَبِي شَيْبَةَ)) .

واتە : ((بە‌لای خوای تە‌عالاوێ بپو‌اداری بە‌هێ‌ز لە‌ بپو‌اداری لاواز خێ‌ردارترو خۆ‌شە‌ویستەر ، بە‌لام هە‌ردوکی‌شیان خێ‌ریان تێ‌دا‌یە‌ ، کۆ‌شش بکە‌ بۆ بە‌دە‌ستە‌پێ‌نانی ئە‌وه‌ی سوودی بۆت هە‌یه‌و ، پشت بە‌خوا بێ‌ستە‌و ، بیتوانای مە‌نوینە‌)) .

دوای نهو هس ، ئیمه ده بینین نهو پینمایانهی که پیویست کراوه بۆ پاراستنی جهستهی مرۆڤ له قورئان و ، سونهتی پیغه مبهردا _ علی صاحبها افضل الصلاة والسلام _ پهرش و بیاو بۆته وه .

هر که سی ئهم کتیبه پیروژه بخوینیتته وه به لگهی سه لمیتته ری نهو هی له نیودا بهرچاو ده که ویت ، به لکو له سه ره تاوه تا کۆتا کهی نهو ده بینیت . ئهمهش له گه وه ترینی نهو به لگه کانه یه که هه ستاوه به پوچکردنه وهی پیلانی که سه په قاوی و دلپیسه کان به رامبه ر به ئیسلام و نهو یستارانی شه ریه ته کهی و بانگه شه کارانی نهو هی که گوایه ئیسلام ته نها بریتیه له کۆمه لیک پۆره سمی خوا په رستی و هیچ په یوه ندیه کی به ژیا نه وه نی یه ، ئای که خراپه نهو بریاره ی که ده یه دن ، خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿ یُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ بِأَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللَّهُ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴾ [التوبة : ۳۲] واته : ﴿ یُرِيدُونَ أَنْ يُطْفِئُوا نُورَ اللَّهِ ﴾ ده یانه ویت پووناکی (ئاینیی) خوا بکوژیننه وه ﴿ بِأَفْوَاهِهِمْ ﴾ به فووی ده میان ﴿ وَيَأْبَى اللَّهُ ﴾ وه خوا نایه وی ﴿ إِلَّا أَنْ يُتِمَّ نُورَهُ ﴾ بیجگه له پووناکی خو ی ته واو بکات و سه رکه وی ﴿ وَلَوْ كَرِهَ الْكَافِرُونَ ﴾ هه رچه ند بیباوه پان پێیان ناخۆش بی^(۱)

محمد محمد تامر

مامۆستای یاریده دهر له کۆلیجی (دار العلوم)

ژیانی پیشه‌وای به‌ناوبانگ (ابن القيم الجوزیه) _ ده‌حه‌تی خ‌وای لیبیت _

ناوی و ده‌چه‌له‌کی و له‌دایک بوونی :

(محمد) ی کوپی (أبي بكر) ی کوپی (سعد الزرعي) یه چونکه ده‌گه‌پیت‌ه‌وه بو شاری (اززع) و ، پاشان دیمه‌شق : (أبو عبدالله شمس الدين) یشی پی ده‌گوت‌ریت . خ‌وای لی پازی بیت له گه‌وره‌ترینی زانایان بو ، ه‌روه‌ها بابیشی که سه‌ره‌رشتیاریو چاودی‌ری (الجوزیه) بو ، که خویندنگایه‌ک بو له دیمه‌شق ، بویه به (ابن القيم الجوزیه) ناسرا ، واته کوپه‌که‌ی سه‌ره‌رشتیاری خویندنگه‌ی (الجوزیه) . له حه‌وتی مانگی (صفر) ی سالی شه‌ش سه‌دو نه‌وه‌دو یه‌کی کۆچی چاوی به‌دونیا ه‌له‌یتناوه .

مامۆستاو فی‌رکاری گه‌وره‌ی _ که به‌دری‌ژای ژیا‌نی ده‌ستی پپوه گرت و لی‌ی جیا‌نه‌بۆه _ شیخ و زانای دره‌وشاوه (تقي الدين ابن تيمية) بو .

مامۆستا که‌ی کاری تی‌کرد به‌گه‌وره‌ترین کاتی‌کردن ، بویه له‌سه‌ر مه‌نه‌جه‌که‌ی ده‌چوو ، پی‌گه‌که‌ی نه‌ویشی په‌یره‌و ده‌کرد کاتی‌ دژبه لاده‌ران له ئاین ده‌جه‌نگا ، ه‌وکاری‌کی گه‌وره‌ش بو بو ب‌لا‌و‌کردنه‌وه‌ی زانستی (ابن تيمية) به‌و کتیبه‌ چاکه قبول‌کرا‌وانه‌ی داینا‌بوو ، به‌لام زۆر جار پی‌چه‌وانه‌ی نه‌وی په‌یره‌و ده‌کرد نه‌گه‌ر ه‌ه‌قی بو ده‌رکه‌وتایه‌و به‌لگه‌ی بو پوون بوایه‌ته‌وه .

خویندکارانی زۆرن ، له‌وانه : (عبدالله) ی کوپی ، (ابن کثیر) ی خ‌اوه‌نی ته‌فسیری به‌ناوبانگ ، پیشه‌واو زانا (عبدالرحمن) ی کوپی (رجب البغدادي الحنبلي) خ‌اوه‌نی کتیبی طبقات الحنابلة) ، (ابن عبد‌الهادي) ، (شمس الدين محمد) ی کوپی (عبد‌القادر النابلسي) .

كتیبه دانراوهكانی :

(ابن القيم الجوزية) _ په حمه تی خوی لیبت _ دیوانیکی زانیاری زیندوو بوو ، خاوه نی بیرویاروه پی خوی بوو که حه زی به بلاوکردنه وهی ده کرد ، له پیناو سوود گه یانندن به موسلمانان کاری ده کرد ، بویه ته ماشا ده که یښکتی زوری داناوه .

پیشه وا (ابن حجر العسقلاني) ده باره ی (ابن القيم الجوزية) له کتیبی (الدرر الكامنة) دا فهرموویه تی : له دانراوه کانیدا به حه وسه له بوو ، نه وپه پی توانای خوی بۆ پوونکردنه وه به کارده هیئا ، بویه زور دریژه ی به گوفتاره کانی ده دا ، به هره و توانایه کی به هیزی هه بوو ، به رده وام ورته ورتی (دندن) به ده ور ووشه کانیدا ده کردو سه ری ده خست و ده یسه لمان و به لگه ی بۆ ده هیئا یه وه .

پیشه وا (الشوکانی) یش فهرموویه تی : چاکی په فتارو ده ستکاری و تام و چیژتیکی زیادی هه یه ، وه شیوازیکی چاک و جوانی ده برپینی گوفتاری هه یه ، که زوری دانه رانی تر له و بواره دا بیتوانا بوون ، به جوریک نه قل و ژیری ناشقی گوفتاره کانی ده بن و ، بیروهویشیش مه یلی ده کن و ، دلانیش خو شی ده وئ ، به زوری به به لگه ی سه لمینر نه بی پشت به شتی تر نابه ستی ، هه ندی جارو به ده گمن مه یلی لای نه و پیاوه په ده کات که له سه ری په روه رده بووه ، به لام ناویریت به لگه ی سه لمینر دوور بخاته وه به هه ندی لیکدانه وه هه لگرتنی سارد وه کو نه وه ی که سانی تر ده یکن ، به لکو پشت به سه رچاوه به لگه ده به ستی له و بواره دا ، له زوری دانراوه کانیدا داپه روه ری و میانپه وی پیاده کات ، له گه ل به لگه دا ده سوپیته وه بۆ هه ر کوئ سوپایه وه ، پشت به قسه ی ده ماوده م و ده لین نابه ستیت ، نه گه ر له توژیینه وه یه کدا هه موو گوفتاره کان وه رگریت و دریژه به په راویزه کانی بدات زانشتیک باس ده کات که سانی تر باسیان نه کردی ، قسانیک باس ده کات که ده بی به هوی شادومانبوونی سینگى نه و که سانه ی ئاره زومه ندن پیاوه په کانیا ن وه رگریت .

(ابن القيم) _ ده‌مه‌تی خ‌وای لیبیت _ کتیبیکی زوری داناوه ومکو :

- ١ _ تهذيب سنن أبي داود وإيضاح علله ومشكلاته ٢ _ طريق الهجرتين وباب السعادتین ٣ _ مدارك السالكين بين منازل ﴿إياك نعبد وإياك نستعين﴾ وهو شرح كتاب منازل السائرين
- لشيخ الإسلام الأنصاري ٤ _ كتاب عقد محكم الأحباء ، بين الكلم الطيب والعمل الصالح
- المرفوع الى رب السماء ٥ _ أخبار النساء ٦ _ علم البيان ٧ _ شفاء العليل في القضاء والقدر
- ٨ _ شرح أسماء الكتاب العزيز ٩ _ زاد المسافرين الى منازل السعداء في هدي خاتم الأنبياء
- ١٠ _ جلاء الأفهام في ذكر الصلاة والسلام على خير الأنام ١١ _ بيان الاستدلال على بطلان
- اشتراط محلل السباق والنضال ١٢ _ نقد المنقول ، والمحك المميز بين المردود والمقبول ١٣ _
- بدائع الفوائد ١٤ _ الشافية الكافية في الانتصار للفرق الناجية ، وهي القصيدة النونية في السنة
- نحو ثلاث آلاف بيت ١٥ _ الصواعق المنزلة على الجهمية والمعتلة ١٦ _ حادي الأرواح الى بلاد
- الأفراح ١٧ _ نزهة المشتاقين وروضة المحبين ١٨ _ الداء والدواء ١٩ _ تحفة الودود في أحكام
- المولود ٢٠ _ مفتاح دار السعادة ، ومنشور لواء أهل العلم والإرادة ٢١ _ اجتماع الجيوش
- الإسلامية على غزو فرق الجهمية ٢٢ _ رفع اليدين في الصلاة ٢٣ _ نكاح المحرم ٢٤ _ تفضيل
- مكة على المدينة ٢٥ _ فضل العلم ٢٦ _ عدة الصابرين ٢٧ _ جوابات عابدي الصلبان وأن
- ماهم عليه دين الشيطان ٢٨ _ كتاب الكبائر ٢٩ _ كشف الغطاء عن حكم سماع الغناء ٣٠ _
- معاني الأدوات والحروف ٣١ _ الرسالة الشافية في أسرار المعوذتين ٣٢ _ اقتضاء الصراط
- المستقيم في مخالفة أصحاب الجحيم ٣٣ _ إغاثة اللهفان في حكم طلاق الغضبان ٣٤ _ حكم
- تارك الصلاة ٣٥ _ نور المؤمن وحياته ٣٦ _ حكم إغمام هلال رمضان ٣٧ _ التحرير في ما
- يحل ويحرم من لباس الحرير ٣٨ _ بطلان الكيمياء من أربعين وجهاً ٣٩ _ الفرق بين الخلعة
- والمحبة ، ومناظرة الخليل لقومه ٤٠ _ الكلم الطيب والعمل الصالح ٤١ _ الفتح القدسي ٤٢ _
- المسائل الطرابلسية ٤٣ _ أعلام الموقعين عن رب العالمين ٤٤ _ التحفة المكية ٤٥ _ أمثال
- القرآن ٤٦ _ تفسير الفاتحة ٤٧ _ الرسالة التبوكية ٤٨ _ إيمان القرآن ٤٩ _ شرح الأسماء
- الحسنى ٥٠ _ الفروسية الشرعية ٥١ _ الطرق الحكيمة في السياسة الشرعية ٥٢ _ كتاب الروح

٥٣ _ إغاثة اللفان من مصايد الشيطان ٥٤ _ اقتضاء الذكر بحصول الخير ودفع الشر ٥٥ _ روضة المحبين و نزهة المشتاقين ٥٦ _ تفسير أسماء القرآن ٥٧ _ الجواب الكافي عن ثمرة الدعاء ٥٨ _ التبيان في مسائل القرآن ٥٩ _ زاد المعاد في هدي خير العباد ٦٠ _ المنار المنيف في الصحيح والضعيف .

مردنه‌كه‌ی : _ خوای لی پازی بیّت _ کاتی نوژی عیشای شهوی پینج شه‌می ، سیازده‌ی ماتگی په‌ج‌بی سالی هوت سه‌دو په‌نجاو یه‌کی کچی مردوه .

پزیشکیتی پیغه‌مبه‌ر ﷺ

کۆمه‌لێک له پینومایه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوامان ﷺ بۆ باسکراوه له هه‌موو بواره‌کانی غه‌زاو پیشکه‌وتن و به‌پێوه‌بردنی کار و فرمانه‌کانی و چونی‌ته‌ی به‌پێخستنی نێردراوه‌کانیی و سریه‌کان و نامه‌کانیدا ، هه‌روه‌ها ئه‌و نووسراوانه‌ی بۆ پادشاو جیگره‌کانیان ده‌ینووسی .

ئیمه‌ش لی‌رده‌دا هه‌مان پێپه‌وه‌ ده‌گرینه‌ به‌رو چهند به‌شیک‌ی به‌ سوود له پینومایه‌کانی دیکه‌ی له بوار‌ی پزیشکیتیدا باس ده‌که‌ین ، که خۆی پێ تیمار ده‌کردو ، بۆ خه‌لکی تریشی وه‌سف ده‌کرد ، گرنگترین ئه‌و حیکمه‌تانه‌ش که تیا‌یدا‌یه ده‌خه‌ینه‌په‌و ، که‌وا ئه‌قلی زۆریه‌ی پزیشکان بۆ توانان پێی بگه‌ن ، چونکه پزیشکیتی ئه‌وان له چاو پزیشکیتی پیغه‌مبه‌ری خوادا به‌هاوشیوه‌ی پزیشکیتی په‌ککه‌وتوانه‌ له چاو پزیشکیتی ئه‌واندا ، بۆیه داوای یارمه‌تی له خوای په‌روه‌ردگار ده‌که‌ین هێ‌زو توانامان پێبه‌خشیت و ده‌لێین :

نه‌خۆشی دوو جو‌ره : نه‌خۆشی دڵان و ، نه‌خۆشی جه‌سته‌کان . هه‌ردووکیشیان له قورئاندا باسکراون .

نه خۆشی دلانیش دوو جۆره : نه خۆشی ناپاکی و گومان و ، نه خۆشی ئارهزوو گومرایی ، هه ربوکیشیان له قورئاندا . خوای تعالی سه بارهت به نه خۆشی ناپاکی هه رموویه تی : ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ﴾ [البقرة : ١٠] واته : ﴿ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ﴾ له دلیاندا نه خۆشی (ناپاکی) هه یه ﴿ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا ﴾ خواش نه خۆشیه که ی زۆترکردن (به هاتنی قورئان)^(١) ، هه روه ها خوای تعالی ده هه رمیّت : ﴿ وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ وَالْكَافِرُونَ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ﴾ [المدثر : ٣١] واته : ﴿ وَلَيَقُولَ الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ﴾ تا بلێن ئه وانه ی که نه خۆشی (ناپاکی) یان له دلییه ﴿ وَالْكَافِرُونَ ﴾ وه بێ بپواکان ﴿ مَاذَا أَرَادَ اللَّهُ بِهَذَا مَثَلًا ﴾ خوا چی مه بهسته به م ژماره یه که له غه یبیدا وه ک مه سه ل وایه^(٢) .

هه روه ها خوای تعالی له راستی ئه وانه ی بۆ حوکم پێکردنی قورئان و سوونهت بانگ کران ، به لām به قایلنه بوون و به پوو وه رگێرپان وه لām یان دایه وه هه رموویه تی : ﴿ وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ * وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ * أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ أَمْ ارْتَابُوا أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ، بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴾ [النور : ٤٨ _ ٥٠] واته : ﴿ وَإِذَا دُعُوا ﴾ کاتی بانگ بکرین ﴿ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ﴾ بۆ لای (شه ریه تی) خواو پێغه مبه ر ﷺ ﴿ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ ﴾ بۆ نه وه ی حوکم بکات له نیوانیاندا ﴿ إِذَا فَرِيقٌ مِّنْهُمْ مُّعْرِضُونَ ﴾ یه کسه ر کۆمه لێک له وانه پوو وه رده گیپن . ﴿ وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ ﴾ به لām نه گه ر له (حوکمدانه که دا) حه قه که بۆ ئه وان بیّت ﴿ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ ﴾ دین بۆ لای (حوکمه که) به و په ڕی ملکه چی یه وه . ﴿ أَفِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ ﴾ ئایا دله کانیا ن نه خۆشی تێدایه ﴿ أَمْ ارْتَابُوا ﴾ یا له گوماندا بوون ﴿ أَمْ يَخَافُونَ أَنْ يَحِيفَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَرَسُولُهُ ﴾ یان ده ترسن

٢ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

٣ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

خولو پیغه مبه ره که ی ﷺ سته میان لی بکن ﴿بَلْ أُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ (نه خیر هیچ له وانه نی یه) به لکو نه وانه هه ر خویان سته مکارن ^(۴) . ئا نه مه نه خووشی ناپاکی و بوودلی گومانه .

هه روه ها خوای تعالی سه بارهت به نه خووشی هه واولو ئاره زوو فهرموویه تی : ﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنَّ أَتَقَيَّتْنَ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾ [الأحزاب : ۳۲] واته : ﴿يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ﴾ ئه ی ژنانی پیغه مبه ره ﷺ ﴿لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ﴾ ئیه وهك هیچ یه كه له ئافره تانی دیکه نین ﴿إِنْ أَتَقَيَّتْنَ﴾ نه گه ر خوتان بپاریزن وله خوا بترسن ﴿فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ﴾ كه واته به خه مزه و نازه وه قسه مه كه ن (وهك ئافره تانی ره وشت نزم) ﴿فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ﴾ نه وه كو نه وه ی كه دلی نه خووشه (دهرون نزمه) نیازی خراپ بکات ^(۵) ، ئا نه مه نه خووشی هه واولو ئاره زوو دلوین پیسی یه .

به شیک : سه بارهت به نه خووشیه کانی جهسته

سه بارهت به نه خووشی جهسته یی ، خوای تعالی فهرموویه تی : ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ﴾ [الفتح : ۱۷] ، [النور : ۶۱] واته : ﴿لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ﴾ بۆ کویر گونا نه یه (به شداری جیهاد نه کات) ﴿وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ﴾ بۆ شه لیش گونا نه یه ﴿وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ﴾ هه روه ها بۆ نه خووشیش گونا نه یه ^(۶) . خوای گه وره نه خووشی جهسته یی له باسه کانی چه ج و پۆژوو و ده ستنویژدا باسکر بووه ، له بهر نه پنییه کی سه رسو پمپن که گه وره یی قورئانت بۆ پوون ده کاته وه ، ئه مه ش به سه بۆ نه وانه ی لی تی ده گن و به ئه قلیش په سه ندی ده که ن بۆ نه وه ی پتو یستیان به شتی تر نه بیئت ، چونکه مه به سه کانی پزشکیتی جهسته یی سی شته : پاراستنی ته ندروستی ، خو

۴ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان

۵ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان

۶ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان

پاریزی له شتی زیانکار ، هه لهینانهوهو کردنه دهرهوهی ماده خراپ بووهکان . خوای تعالی
 ئه م سى بنه مایه له م سى شوینهی قورئاندا باس دهکات ، له ئایهتی پۆژوودا دهفهرمیت : ﴿
 فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴾ [البقرة : ۱۸۴] واته : ﴿ فَمَنْ كَانَ
 مِنْكُمْ مَّرِيضًا ﴾ جا هه ركه سىك له ئیوه نهخۆش بوو ﴿ أَوْ عَلَى سَفَرٍ ﴾ یا له سهفهردا بوو (
 وه به پۆژوونهبوو) ﴿ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ ﴾ ئهوه پێیویسته به ئه ندازهی ئه و پۆژانهی (به
 پۆژوونهبووه) قهزای بکاتهوه له پۆژانی تردا^(۷) ، لیڤهردا پێی داوه به نهخۆش پۆژوو
 بشکینیت “ به بههانهی نهخۆشیهكهوه ، ههروهها به پێیواریش بۆ پاراستنی تهنډروستی و
 هیزیی نهوهكو پۆژوو لایانهبریت له سهفهركهدا كه جموجولێكى زۆری تیدا كۆدهبیتهوه ،
 ئه و چابوگی و چالاکیه پێیویستی دهکات ، چونكه نهبوونی خۆراکی پێیویست بۆ ئه وهی
 جیگهئى ئه و خۆراكانهئى شیی بۆتهوه بگریتهوه ، هیزیی مرۆف كه م دهكاتهوه و لاواز دهبیست ،
 بۆیه پێی داوه به پێیوار پۆژوو بشکینیت بۆ پاراستنی تهنډروستی و هیزیی بهرامبهربهوانهئى
 لاوازی دهكهن .

له ئایهتی هه جیشدا خوای تعالی فهرموویهتی : ﴿ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ
 رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٌ أَوْ يُكْسَ ﴾ [البقرة : ۱۹۶] واته : ﴿ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا
 ﴾ ئینجا هه ر كامیك له ئیوه نهخۆش بوو ﴿ أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ ﴾ یان ئازاریك له سهریدا بوو
 ﴿ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ ﴾ (نهگه سهری تاشی) بریتی یه ك بدات كه پۆژووی (سى پۆژه) ﴿ أَوْ
 صَدَقَةٌ أَوْ يُكْسَ ﴾ یان خیرێك یان قوربانیهك بکات^(۸) ، لیڤهردا پێی داوه به نهخۆش و ، ئه و
 كهسهئى سهری هه ر ئازاریكى پێ گه شتبیست ، وهكو ئه سپی ، یا ئالووشی و خوراندن ، یا هه ر
 شتیكى تر ، له ئیحرامدا سهری بتاشیت بۆ کردنه دهرهوهئى ئه و بۆخ و هه لمتاكه خراپهئى كه
 ئازاری له سهریدا دروست كردهبوو ، به لرگ بهستن (احتقان) له ژێر پرچیدا ، چونكه كه

۷ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوختهئى تهفسیری قورئان .

۸ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوختهئى تهفسیری قورئان .

سه‌ری تاشی ، کونیله‌کان ده‌کرینه‌وهو ، ئه‌و بۆخ و هه‌لماتکه ده‌چنه ده‌ره‌وه ، بۆیه ئه‌م جوهره‌ی ده‌رهاو‌یشتنه تی‌ک‌پ‌رای ده‌هاو‌یشتنه‌کانی تری له سه‌ر (قیاس) ده‌کریت که گیربوونی له جه‌سته‌دا ئازار به‌م‌رو‌ژ ده‌گه‌یه‌نیت .

ئه‌و شتانه‌ش که گیربوونی و پیش‌گریکردنی ئازاردنه‌ن ده‌شته‌ن : خوین ئه‌گه‌ره‌ژی و جولا ، (منی) ئاوی نۆزینه ئه‌گه‌ر ئاره‌زووی هه‌ستا ، میز ، پیسی ، با ، پشانه‌وه ، پزمین ، نووستن ، برسیتی ، تینووبوون . هه‌ریه‌کی‌کیش له‌م ده‌شته ئه‌گه‌ر گیردرا ، ده‌بی به‌هۆکاری دروستبوونی نه‌خۆشیه‌ک له نه‌خۆشیه‌کان .

خوای تعالی ووشیاری کردینه‌ته‌وه به‌کردنه ده‌ره‌وه‌ی نزمترینیان ، که بریتی یه له بۆخ و هه‌لماتکی لرگ به‌ستوو (المحققن) له سه‌ردا بۆ کردنه ده‌ره‌وه‌ی له‌وه سه‌خترو دژوارتر ، ئه‌مه‌ش پ‌ی‌بازی قورئانه : ووشیاریی ده‌دا به‌نزمترین له سه‌رگه‌وره‌ترین .

به‌لام پارێزکردن : خوای تعالی له ئایه‌تی ده‌ستنویژدا فه‌رموویه‌تی : ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا ﴾ [النساء : ٤٣] [المائدة : ٦] واته : ﴿ وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ ﴾ وه ئه‌گه‌ر نه‌خۆش بوون ﴿ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ ﴾ یان له سه‌ف‌ردا بوون ﴿ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنْكُمْ مِنَ الْغَائِطِ ﴾ یان که‌سی‌کتان هاته‌وه له شوینی پ‌ی‌ویستی سه‌رناو ﴿ أَوْ لَمَسْتُمُ النِّسَاءَ ﴾ یان جووت بوون (یا پ‌ی‌ستان به‌ریه‌ک که‌وت) له گه‌ل خ‌ی‌زانه‌کانتاندا ﴿ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً ﴾ و ئاو‌تان ده‌ست نه‌که‌وت ﴿ فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا ﴾ ئه‌و ته‌یموم بکه‌ن به‌خۆل‌یک‌ی پاک^(١) ، خوای تعالی پ‌ی داوه به نه‌خۆش له ئاو لادات بۆ به‌کاره‌ینانی خۆل‌یک‌ی پاک وه‌کو پارێزکردن‌یک نه‌وه‌کو جه‌سته‌ی شتیکی ئازارد‌ه‌ری به‌رکه‌و‌یت ، ئه‌مه‌ش ووشیاردان‌یکه به‌خۆپارێزی له هه‌موو زیانکاری‌ک زیانی پ‌ی‌گه‌یه‌نیت ن‌ی‌وه‌کی بی‌ت یان ده‌ره‌کی ، خوای په‌روه‌ردگار پ‌ی‌نو‌ینی به‌نده‌کانی کردووه بۆ شیوه‌کانی

تیمارگری و ، کۆزانیی دهستوره کانی و ، ئیمهش لیڤه دا پئینیشاندهریه کانی پیغه مبهری خوا ﷺ له م باره وه باس دهکین و ، پوونی دهکینه وه که پئینیشاندهریه کانی له م باره وه تهواترین پابه رکاریه .

پزشکیتی دلان :

ئه م جوړه سپێردراوه به پیغه مبهران _ صلوات الله وسلامه عليهم _ هیچ پێگایه کی کاریگریش به دینه کراوه بۆ به دهستکه وتننی ته نها له پێگه ی ئه وانه وه نه بیټ و له سه ر دهستی ئه وانه وه نه بیټ ، چونکه چاکیتی دلان له وه دایه خواکه ی ، دروستکاری ، ناوه جوانه کانی ، سیفه ته به رزه کانی ، کرده وه کانی ، حوکه کانی بناسیت ، کارتی کراوی په زابوون و خواسته کانی په روه ردگاری بیټ ، خۆدوورخه ره وه بیټ له قه دهغه کراو و پق لیبووه کانی وه ، بۆیه دلش هه رگیز ته ندروستی و ژیانیکی باشی نابیت ته نها به په یوه ندیه کی به تینی ئه وانه وه نه بیټ ، هیچ پێوازیکی وه رگرتنیشی نی یه ته نها له لایه ن پیغه مبه رانه وه نه بیټ ، گومانیش نابریټ ته ندروستی دلان به دهست به یتریت به بی په پیره وکردن و وه دووکه وتنیان به ته واوی ، بۆیه زۆر به هه له دا چوون ئه و که سانه ی واگومان ده بن که ته ندروستی دلان به دهست ده هیتریت به بی شوینکه وتنی پیغه مبه ران ، له راستیدا هه رکه سیش گومانی وابیت ئه و له ژیان و بۆچونیکێ ئاژه لێی هه واو ئاره زووی خۆیه وه ده پوانیت ، بۆیه ده بی بزانی ته ندروستی و هیزی دلان و ، ته ندروستی و هیزی ژیان له وانه به دوور نی یه ، هه رکه سیکیش توانای جیاوازیکردنی نیوان ئه مه و ئه مه ی نه بیټ ، با بگری بۆ ژیا نی دلای ، چونکه له مردووانه ، با بشگری بۆ پووناکی و نووری دلای ، چونکه له ده ریای تاریکی و گومراییدا نقووم بووه .

پیشه کی دانه

به شیک : سه بارهت به جوره کانی پزشکیته جهسته

پزشکیته جهسته : دوو جوره :

یه کهم : جوریکه خوی تعالی هه موو زینده واری له سهر به دیهیناوه مرؤف و ئازهل ، ئهم جوره پیویستی به چاره سهری پزشکیته نی یه ، وهکو چاره سهرکردنی برسیتی ، تینویهتی ، سهرما ، ماندوویهتی به دژکاره کانیوهو ئه وهی لایانده بات .

دووهم : ئه وهی پیویستی به بیرو تیووردبوونه وه ده بیئت ، وهکو به رگریاری نه خوشیه ویکچووه کان (المتشابهة) که له میزاجدا پهیدا ده بن ، به جوریک له میانه یی ده بیاته دهره وه ، بۆ گهرمی ، یا بۆ ساردی ، یا بۆ ووشکیته ، یا بۆ ته پرتی ، یا بۆ پیکهاتنیک له دووان له وانه ی سهره وه ، ئهمهش دوو جوره : مادی ، یا چۆنیهتی (کیفیة) ، مه به ستیشم یا به تیپژانی ماده ده یه که ده بیئت ، یا به پهیدا بوونی چۆنیهتی که ، جیاوازی نیوانیشیان ئه وه یه که نه خوشی یه چۆنیهتی که کان پاش نه مانی ئه و ماده دانه ی که به دیهیناوان دروست ده بیئت ، بۆیه ماده ده کانیان نامینیت و ، شوینه واره کانیان به چۆنیهتی یه که له میزاجدا ده مینیتته وه .

نه خوشیه کانی ماده دهش هۆکاره کانی له گهل خۆیدا یه یارمهتی درژیوونه وهی ده دات ، بۆیه ئه گهر هۆکاری نه خوشی یه که له گهل خۆیدا بیئت ، پیویسته یه کهم جار ته ماشای هۆکار بکریت ، دووهم نه خوشیه که ، سی یه مییش : دهرمانه که ی . به لام نه خوشیه ئه ندامیه کان (الالیه) ئه وانه که ئه ندامه که له پووخساری خوی ده باته دهره وه ، یا له شیوه دا ، یا بۆشایی (تجویف) ، یا پێره ویک ، یا زبری ، یا لووسی ، یا ژماره یه که ، یا ئیسکیک ، یا باریک ، ئهم ئه ندامانه ئه گهر هۆگری یه کتر بوون و جهسته یان پیکهتتا ئه و به هۆگری بوونیان ده گوتریت په یووه ستبوون و ، دهرچوونیش له باری میانه یی به جیا بوونه وهی

په یوه سنبوون ناوده بریت ، به لām نه خوښی په گشتیه کان تیځرای نه خوښی په ویکچووه کان و نه دنامه کان ده گریتوه .

نه خوښی په ویکچووه کانیش : ئه وانن که میزاج له میانه یی ده به نه دهره وه ، ئه م چوونه دهره وه یهش به نه خوښی ناوده بریت دوی ئه وهی که زیانکی هه سته پیکراو به کردار ده گه یه نن .

ئهمه ش هه شت جوړه : چواری ساده ، چواری پیکهاتوو ، چواره ساده که : ساردو ، گرم و ، تپو ، ووشکه . چواره پیکهاتوو که ش : گرمی تپو ، گرمی ووشک و ، ساردی تپو ، ساردی ووشکه ، ئهمه ش یا به تیځرانی ماده یه که ده بیټ ، یا به بی تیځرانی ماده ، به لām نه گهر نه خوښی په که نازاری به کردار نه گه یاند ئه و چوونه دهره وه که له میانه یی به تندرستی ناوده بریت .

باره کانی جهسته :

جهسته ش سی باری هه یه : باریکی ئاسایی و ، باریکی دهرچوو له ئاسایی و ، باریکی نیوه ندی هه ردوکیان :

یه که م : به م باره جهسته تندرست ده بیټ .

دووه م : به م باره جهسته نه خوش ده بیټ .

باری سی یه میش : نیوه ندی هه ردو باره که ی پیشووه ، چونکه دژ ناگواستریته وه بۆ دژه که ی ته نها به نیوه ندیک نه بیټ ، هوکاری دهرچوونی جهسته ش له سروشتی خو ی ، یا له تیر خو یه وه ده بیټ ، چونکه پیکهاتوو له گرم و ساردو ، تپو ووشک ، یا له دهره وه ده بیټ ، چونکه ئه وهی له دهره وه تووشی ده بیټ پیده چیټ سازگاری له شی بیټ یا

سازگاری نه بیټ ، نه و زیانهش به مرؤف دهگات پیدهچیت له خراببوونی میزاجه وه بیټ که له میانهیی دهردهچیت ، یا به هۆی خراببوونی ئەندامه وه دهبیټ یا به هۆی لاوازیبوونی هیزهکانه وه دهبیټ ، یا ئەو گیانانهی هه لگرتوون ، ئەمهش دهگه پێته وه بۆ زیادبوونی میانهیی و کهمی زیادبوونی ، یا کورتی میانهیی و نه بوونی کورتی ، یا جوی بوونه وه و جووتبوونی میانهیی ، یا کشان و کرژیبوونی میانهیی ، یا چوونه دهره وهی جهستهی هه لگری بارو شیوهیه که له بارو شیوهکهی خۆی به جوړیک له میانهیی بیباهته دهره وه .

بۆیه پزشکی شارهزا : تهنها که سیکه هه لدهستیت به جوێکردنه وهی ئەوانهیی که کۆبوونه وهیان زیان به مرؤف دهگهیه نیت ، یا هه لدهستیت به کۆکردنه وهی ئەوانهیی که جوێکردنه وهیان زیان به مرؤف دهگهیه نیت ، یا هه لدهستیت به که مکردنه وهی ئەوهی که زیادبوونی زیان به مرؤف دهگهیه نیت ، یا زیادکردنی ئەوهی که که مبوونی زیان به مرؤف دهگهیه نیت ، به و جوړه تهنروستی و ونبوو دههینیتته وه ، یا تهنروستی به شیوه و چهشن (الشکل و الشبه) دهپاریزیت و به درو پیچه وانهش که موکوپیه کانی لادهبات ، یا دهری دههینیت ، یا به پاریزکردن هه لدهستیت به لابردنی به جوړیک به ریهستی پوودانی بکات ، هه موو ئەمانهش له رینمویه کانی پیغه مبهری خوادا ﷺ به شیوهیه کی چاکه ره وهی ساریزکاری به کلاکه ره وه دههینیت به هیزو تواناو چاکه و یارمهتیدانی خوی په روه ردگار .

به شیک : سه باره ت به ریگه کانی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنداو فه رمان پیگردنی :

پیغه مبهری خوا ﷺ ریگه کانی چاره سه رکردنی له خودی خۆیدا به کارده هیناو ، فه رمانی به کارهینانی به ئەو کەس و کارو هاوه لانه شی ده کرد که تووشی نه خوشیه ک بوویون ، به لām له باس و خواسی ژیاخی خۆی و هاوه لانی شیدا نه هاتوو ه ئەو دەرمانه ئاویتانه به کاریبین که به (اقربادین) ناسراوه ، به لکو ژۆریه ی دەرمانه کانیان به تاکه کان بوو ، پیده چیت هندی ماده ی یارمه تیده ریشیان تیکه ل به دەرمانه تاکه کان بگردایه ، یا هندی ماده ی تر له تیزیه که ی که م بکاته وه ، ئەمەش پزشکیتی باوی نه ته وه کانه به جیاوازی په گه زه کانی عه رب و تورک و ، خه لکی بیابان سه راپا ، له راستیدا پۆم و یونانیه کان سه رقالبوون به دەرمانه ئاویته کانه وه ، به لām ژۆریه ی پزشکیتی هند به دەرمانه تاکه کانه .

پزیشکان ریکه وتووویون سه باره ت به وه ی هه رکات توانرا چاره سه ر به خۆراک بکریت وازی لیتا هینریت و ناگۆردریت به دەرمان ، هه رکاتیش توانرا به ساده چاره سه ر بکریت وازی لیتا هینریت و ناگۆردریت به ئاویته کان .

گوتووایه : هه ر نه خوشیه ک توانرا به خواره مهنی و پارێزکردن لابریت ، هه ول نادریت به دەرمانه کان لابریت گوتووایه : پیویسته پزشکی هۆگری فه رماندان به نه خوش نه بیته که هه مو کاتیک دەرمان بخواته وه ، چونکه دەرمان ئەگه ر نه خوشیه ک له جه سته دا به دینه کات ئەوا شی ده کاته وه و ه لیده وه شیته . یا ئەگه ر دەرمانه که نه خوشیه کی به دیکردو له بارو گونجاوی نه بوو ، یا نه خوشیه کی به دیکرد له بارو گونجاوی بوو به لām برپی له نه خوشیه که زیاتر بوو ، یا چۆنیه تیه که ی ، ئەوا ده سته وداوینی ته ندروستی ده گریته و ، ده شیوینیت .

پزیشکه به ئەزمونەکان پزیشکییان بە تاکەکانە بە زۆری ، کە ئەمانەش یەکیکن لە سێ دەستەکەی پزیشکیتی .

بۆ سەلماندنی ئەوەش دەگوترێت دەرمانەکان لە پەرگەزی خۆراکەکانە ، بۆیە ئەو نۆمەت و تایەفەی کە زۆریەکی خۆراکیان بە تاکەکانە ، نەخۆشیەکانیان زۆرکەمەو ، پزیشکیتیشیان بە تاکەکانە ، بەلام دانیشتوانی شارەکان ئەوانەی خۆراکە ئاوێتەکانیان بەسەردا زālە ، پێویستیان بە دەرمانە ئاوێتەکانە ، بە هۆکاری ئەوەی نەخۆشیەکانیان ئاوێتەییە ، دەرمانە ئاوێتەکانیان بۆ بەسوودترە ، نەخۆشیەکانی دانیشتوانی بیابان تاکە ، بۆیە دەرمانە تاکەکان بەسە بۆ چارەسەرکردنیان . ئەمەش سەلماندنیکە بە گوێڕەوی پزیشکسازي .

فەزڵ و چاکیتی پزیشکیتی پێغەمبەری خوا ﷺ بە سەر پزیشکایەتی پزیشکەکاندا :

ئێمەش دەلێین : لێرهدا شتێکی تردێتە پێشەوه ، کەوا بەراوردی پزیشکیتی پزیشکان بە پزیشکیتی پێغەمبەر وەکو بەراوردی پزیشکیتی هەندی لێ صوفیەکانە کە شارەزایان لە پزیشکیتیدا نیە و بەسالچوانە بە پزیشکیتی پزیشکان ، ئەمەش بەپوونی دانی پێدانراوە لە لایەن لیھاتووان و پێشەواکانیانەوه ، چونکە سەبارەت بەو زانستە پزیشکیتییە هەیانیە هەندیکیان دەلێن : (قیاس) ه . هەندیکێ تریشیان دەلێن : ئەزموون و تاقیکردنەوێه . هەندیکیشیان دەلێن : نینگاو بۆهاتنە ، خەوینینە ، پەیی پێردنێکی راستە . هەندیکیشیان دەلێن : زۆریەکی لە پەرەتاری ئازەلانیوە وەرگیراوە ، وەکو ئەوەی دەبینین پشیلەکان ئەگەر ژەھردارەکان بخۆن دەچنە لای چراکو ، زەیتەکە لە دەمیدا هەڵدەسوێنی و پاشان فرپی دەدا ، هەروەها بێنراوە مارەکان کاتێک لە کونەکانی زەمین دینەدەرەووە ، چاوەکانیان کوێر بوو دەچیتە لای گەڵاکانی پازیانەو چاوەکانی بە سەردادەھێنیت ، هەروەها زانراوە باندەکان ئاوی دەریا بە زۆری دەخۆنەوێه کاتی بێزاربووندا ، چەندین نمونەیی تریش کە لە بنەماکانی پزیشکیتیدا باسکراوە .

به لّام نه مه و هاوشیوه کانی له چ ئاستیکی نه و سروشه دان که خوی پهروه دگار بۆ پیغه مبه ره که ی ناردویه تی سه باره ت به هه مو نه وانه ی به سوو دو زه ره داریشه بۆی ، بۆیه به راوردی پزشکی تیان به و سروشه وه کو به راوردی زانه سته کانی نه وانه به وه ی پیغه مبه ران هیناویانه ، به لکو ئیره دهرمانگه لیکی چاره سه رکاری تیدایه که چه ندین نه خوشی چاره سه ر ده کات که نه قل و ژیری گه وره ترین پزشکیان پئی نه گه شتووه و ، زانست و نه زمون و تاقیکردنه وه (قیاس) هکانیشیان پئی نه گه شتووه ، لیژده دا دهرمانه دلی و ، پوجیه کانی تیدایه ، سه ره پای به هیزی بیروباوه رو دل و ، په شت نه ستورکردن به خواو ، پشت به ستن به خواو ، خۆهاویشتن و خۆشکانه وه له پیش دهستی خوی پهروه دگارداو ، مل که چکردن بۆ خوی تعالی و ، خیروچاکه داری و ، نزاکردن و ، په شیمان بوونه وه له تاوانه کان و ، داوای لیخۆشبوون له خوی تعالی و ، چاکه داری به رامبه ر به به دیهینراوان و ، به هانه وه چوونی لیقه و ماوو ، لابردنی خه م و خه فتی په ست و ناره چه تبووه کانی تیدایه ، نه م دهرمانانه له لایه ن تیکرپای نه ته وه کانه وه به جیاوازی ئاین و پربازه کانیانه وه تاقیکراوه ته وه ، بۆشیان دهرکه وتوو که کاریگه ره کی به تینیان له چاکبوونه ودا هیه که نه زانست و ، نه نه تاقیکردنه وه ، نه (قیاس) ی زانترینی پزشکیان پئی نه گه شتووه .

ئیمه و که سانی تریش له مانه مان زۆر به کارهیناو ، بینیشمان کرده وانیکی کاریگه ری نه وتی هیه که هیچ دهرمانیکی ههستی پئی ناگات ، به لکو دهرمانه ههستی کان له ئاستیدا وه کو پله ی دهرمانی صوفیه ناشاره زاکانی لیدیت به لای پزشکیانه وه ، نه مه ش پیکه وتوی یاسای خواوهنده و لئی به دهر نی یه ، به لّام هۆکاره کان جۆراوجۆرن ، چونکه دل هه رکات په یوه ندبوو به خوی جیهانیانه وه ، به جوانی تیکه لی نه خوشی و دهرمانه که ی بوو ، نه گه ر پیکه ری سروشت و هه لسووپێنه ری ئاره زووی لیدیت نه و چه ندین دهرمانی تری ده بیت به دهر له و دهرمانانه ی که دلانی دوورکه وتوو پوو وه رگێپ له خوی تعالاوه پتووستیان پییه تی و ده چیژن ، زانراویشه که پۆج هه رکات به هیزبوو ، نه فس و سپوشتی مرۆفیش به هیزبوو نه و هاوکاری یه کتر ده بن بۆ لادانی نه خوشیه که و به زاندنی . ئیتر چۆن نکۆلی بکریت له و

كهسانه‌ی كه _ نه‌فس و سروشتی له‌شیان به‌هیز بووهو ، دلخۆش بووه به‌نزیكی له‌خوای چاره‌سهرده‌ریه‌وهو ، شادومانه به‌خواكه‌ی و ، خۆشیی ده‌وی و ، چێژ له‌یادکردنه‌وه‌ی وهرده‌گری و ، هه‌موو هی‌زو توهانه‌كانی بۆ خواكه‌ی ئاراسته‌کردوهو ، بۆ نه‌وی كۆكردۆته‌وهو ، داوای كۆمه‌ك خواستن به‌ته‌نها له‌خواكه‌ی ده‌كات و ، پشتی پێ ده‌به‌ستێ _ هه‌موو ئه‌مانه له‌گه‌وره‌ترین ده‌رمانه‌كان و چاره‌سهره‌كان بێت و ئه‌م هی‌زه‌گه‌وره‌یه‌هۆكاری لادانی نه‌خۆشیه‌كه‌ی بێت به‌ته‌واوی ، بۆیه‌هیچ كه‌سێك نكۆلێ له‌مه‌ناكات جگه‌له‌نه‌فامترینی كه‌سانێك ، كه‌ئسته‌وورتین په‌رده‌یان به‌سه‌رچاودا دراوهو ، ناپاكترین نه‌فسیان هه‌یه‌و ، زۆر دوریشن له‌حه‌قیقه‌تی مرۆفایه‌تیه‌وه ، دواتریش _ إن شاء الله _ ئه‌وه‌هۆكاره‌باس ده‌كه‌ین كه‌به‌هۆیه‌وه‌خویندنی سوره‌تی (الفاتحة) نه‌خۆشی پێوه‌دان و گه‌ستنه‌كه‌ی له‌كه‌سی گه‌ستراو لابرد كاتی وه‌كو نووشته‌به‌سه‌ریدا خویندرا ، تا هه‌ستا وه‌كو ئه‌وه‌ی هیچ نه‌خۆشی و ئازاریكی نه‌بێت .

ئهمه‌ش دوو جۆری پزیشكی پێغه‌مبه‌ره ﷺ ، ئیمه‌ش به‌یارمه‌تی خوای ته‌الی له‌سه‌ره‌ردووكیان ده‌دوین به‌گویره‌ی هی‌زو توهانه‌ ، پاده‌و بپری زانسته‌كه‌شمان كورته‌و ، زانیاریشمان زۆر په‌رش و بڵاوو كه‌مه‌و ، كه‌لۆپه‌لیشمان تێكه‌ل و پێكه‌له‌ ، به‌لام داوای پێ به‌خشین له‌و زاته‌ده‌كه‌ین كه‌هه‌موو خیرێكی به‌ده‌سته‌و ، له‌چاكه‌شی وهرده‌گیرین ، فانه‌العزیز الوهاب.

به شیک : سه بارت به و فه رمودانه ی که هانی تیمار کردن و به ستنه وهی هو به مایه ی هووه دهمن :

روی مسلم فی صحیحہ : من حدیث أبي الزبير عن جابر بن عبد الله عن النبي ﷺ أنه قال : ((لكل داء دواء ، فإذا أصيبَ دَوَاءُ الدَّاءِ ، برا يأذن الله عزَّوجلَّ))^(۱۰) .

واته ئیمامی (مسلم) له (صحیح) هکهیدا : له (أبي الزبير) هوه له (جابر) ی کوری (عبدالله) وه ده گپرتته وه که وا پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : ((بۆ هر نه خوشیه ک دهرمان و چاره سه ریک هیه ، بۆیه هه رکات دهرمانه که نه خوشیه که ی پیکا ، به ئیزنی خوی _ عزوجلَّ _ چاک ده بیتته وه)) .

وفي الصحيحين : عن عطاء ، عن أبي هريرة قال : قال رسول الله ﷺ : ((ما أنزل الله مِنْ داءٍ إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً))^(۱۱) .

واته له (الصحيحين) دا هاتووه : له (عطاء) هوه له (أبي هريرة) هوه فه رمویته ی : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : ((خوی گه وه هر نه خوشیه کی دابه زاندبی مه گه ر (إلا) چاره سه ره کشی دابه زاندووه)) .

۱۰ _ صحیح : أخرجه أحمد (۳۳۵/۳) ، ومسلم (۲۱/۷) عن عبد ربه بن سعيد عن أبي الزبير عن جابر فذكره مرفوعاً .

۱۱ _ صحیح : أخرجه البخاري (۱۵۸/۷) ، وابن ماجه (۳۴۳۹) ، عن أبي أحمد الزبيري قال : حدثنا عمر بن سعيد بن أبي حسين ، قال : حدثني عطاء بن أبي رباح عن أبي خريرة مرفوعاً . ولم أجده في صحيح مسلم . ولعل عزوه للصحيحين وهم من المصنف .

وفي مسند الإمام أحمد : من حديث زياد بن علاقة عن أسامة بن شريك ، قال : كنتُ عندَ النبي ﷺ ، وجاءت الأعرابُ ، فقالوا : يا رسول الله ائْتَدَاوِي ؟ فقال : نَعَمْ يا عبادَ الله تَدَاوُوا ، فَإِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ لم يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ شِفَاءً غيرَ داءٍ واحدٍ ، قالوا : ما هو ؟ قال : الهَرَمُ . وفي لفظٍ : إِنَّ اللهَ لم يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً ، عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ وَجَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ^(١٣) .

واته نيمامی (أحمد) له (المسند) دا : له (زياد) ی کوی (علاقة) هوه له (أسامة) ی کوی (شريك) هوه ده گيرپيته وه وهرموويه تی : له خزمه تی پيغه مبهری خوا دا بووم ﷺ كه ده شته كيه كان هاتنه خزمه تی و ، گوتيان : نه ی پيغه مبهری خوا تايا خویمان تيماريكه ين ؟ نه ويش فهرمووی : به ئی نه ی بهنده كانی خوا خوۆتان تيماريكه ين ، چونكه خوی _ عزوجل _ هه نه خوۆشيه کی دانا بيئت چاره سه ره كه شی دانا وه جگه له يه كه نه خوۆشی ، گوتيان : نه وه چی يه ؟ نه ويش فهرمووی : پيربوون . له بيژه يه کی تريشدا : خوی گه وه هه نه خوۆشيه کی دابه زاندي بيئت مه گه ر چاره سه ره كه شی دابه زاندووه ، هه ركه س زاندي بيیتی ده يزانی وه هه ركه سيش نه يزاني بيئت نايزانی .

وفي المسند : من حديث ابن مسعود يرفعه : إِنَّ اللهَ عَزَّوَجَلَّ لم يُنْزِلْ دَاءً إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً ، عَلِمَهُ مَنْ عَلِمَهُ ، وَجَهِلَهُ مَنْ جَهِلَهُ^(١٣) .

واته له (المسند) دا : له (ابن مسعود) هوه له پيغه مبهری خوا وه ﷺ فهرموويه تی : خوی _ عزوجل _ هه نه خوۆشيه کی دابه زاندي بيئت مه گه ر (إلا) چاره سه ره كه شی دابه زاندووه ، هه ركه س زاندي بيیتی ده يزانی وه هه ركه سيش نه يزاني بيئت نايزانی .

١٢ _ صحيح : أخرجه الحميدي (٨٢٤) ، وأحمد (٢٧٨/٤) ، وأبو داود (٣٨٥٥) ، وابن ماجه (٣٤٣٦) والترمذي (٢٠٣٨) ، كلهم عن زياد بن علاقة عن أسامة بن شريك فذكره .

١٣ _ صحيح : أخرجه الحميدي (٩٠) ، وأحمد (٣٧٧/١) ، وأبو داود (٤٤٣ ، ٤٤٦ ، ٤٥٣) ، وابن ماجه (٣٤٣٨) كلهم من طريق عطاء بن السائب عن أبي عبد الرحمن عبد الله بن حبيب ، فذكره عن ابن مسعود مرفوعاً .

وفي المسند والسنن : عن أبي خزيمة ، قال : قلتُ : يا رسول الله أرايتَ رُقَى نَسْتَرُقِيهَا ، وبِوَاءٍ نَتَدَاوِي بِهِ ، وَثِقَاءَ نَتَقِيهَا ، هل تَرُدُّ مِنْ قَدَرِ اللَّهِ شَيْئاً ؟ فقال : هي من قَدَرِ اللَّهِ ^(١٤) .

واته له (المسند) و (السنن) دا هاتوو : له (أبي خزيمة) هوه ، فهرموويه تی : گوتم : نهی پیغه مبهری خوا چ ده لئی دهریاره ی نووشته گه لیک ده یخوینین بۆ چاکبوونه وه مان و ، دهرمانیک خۆمانی پی تیمارده کهین و ، پارێزگاریه ک خۆمانی پی ده پارێزین ، ئایا شتیک له قهدهرو چاره نووسی خوا ده که پێنیتته وه ؟ نهویش فهرمووی : نهویش له قهدهرو چاره نووسی خوی گه وره وه یه .

مانای فهرمایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ ((لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءٌ)):

ئهم فهرموودانه جیگیربوونی هۆو مایه ی هۆو ، ههروه ها پوچکردنه وه ی گوفتاری نهو کسانه ی نکۆلی لێده کهن ده سه لمینیت ، ده گونجیت فهرمایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ : بۆ ههر نه خۆشیه ک دهرمان و چاره سه ریک هیه ، بۆ گشتی بییت و هه موو نه خۆشیه کوشنده کانیش بگریته وه ، سه ره پای نهو نه خۆشیانه ش که پزیشک بیتوانایه له چاکبوونه ویدا ، ده شی خوی _ عزوجل _ دهرمانگه لیک بۆ دانابییت چاره سه ری بکات ، به لام زانیی نه وه ی له مرقایه تی په نهان کردبییت و ، هه چ پێگه یه کی پێگه شتنی بۆ دانه نابییت ، چونکه مرقه هه چ زانستیکی نی یه به ده ره له وه ی خوی گه وره فیتری کردوه ، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ چاکبوونه وه ی نه خۆشی به ستوو به پێکه وتبوونی دهرمان به نه خۆشیه که ، هه موو به دیه یتراره کانی خوی گه وره ش دژیک هیه و ، ههر نه خۆشیه کیش نه وه دهرمانیک هیه پی چاره سه ره ده گریت ، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ چاکبوونه وه ی به ستوو به سازیاربوونی نه خۆشی به دهرمانه که وه ، لێره دا بوونی دهرمان و سازیاربوونی

١٤ _ أخرجه أحمد (٤٢١/٣) ، وابن ماجه (٣٤٣٧) ، والترمذي (٢٠٦٥) ، (٢١٤٨) کلهم عن الزهري عن

ابن أبي خزيمة ، عن أبيه فذكره . قال الترمذي : هذا حديث حسن صحيح ، وضعفه الشيخ الألباني .

دومیش : ده گونجیت له و فرموده گشتیانه بیټ که بۆ مه به سستی تایبته به کار بیټ ، چونکه ئه وهی ده چیتته چوارچیویه بیژدهی فرموده که وه چنده هاو چنده ها ئه ونه ندهی ئه وانه یه که له دهره وه یدایه ، ئه مهش له تیکرایی زمانه کاندایه کارها تووه ، بۆیه مه به سستی فرموده که ش به م جوړه ده بیټ : خوای گه وره هه ر نه خو شیه کی داناییت قبولی چاکبونه وه بکات مه گه ر دهرمان و چاره سه ریشی بۆ داناوه ، بۆیه لیږده ئه و نه خو شیه ندهی قبولی دهرمان و چاره سه ر ناکات لیلی به دهر ده بیټ ، ئه مهش به هاوشیویه فرمایشتی خوای گه وره یه سه باره ت به با تو ونده که که به سه ر قه ومه که ی (عاد) دا زالی کرد فرمووی : ﴿ تَدْمَرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ رَبِّهَا ﴾ [الاحقاف : ۲۵] واته : به فرمانی په روه ردگاری هه موو شتی دهر پوخینی (۱۵) ، واته هه موو شتی گونجاوی تیکشکان بیټ و ، بای توندیش توانای تیکشکانی ئه وهی هه بی .

ههركهس به ووردی تیروانی به دیهینانی دژهكان بکات له م جیهانه داو ، به رگریکردنی ههندیکیان به رامبه به ههندیکی تریان و ، لابردنی ههندیکیان به ههندیکی تریان و ، زالکردنی ههندیکیان به سه ههندیکی تریاندا ، تهواوی توانای پهروهردگارو ، دانایی و ، کارزانی و کارچاکی تهواوی نهوهی دروستی کردوهو ، تاکبونهوهی له پهروهردگاریتی و ، به کیتی و ، زالبوونی ، به تهواوی بۆی پوون دهبیتهوه ، به دهه له خوای گه ورهش هه مووشتیک دژو پیشگریکی ههیه ، ههروهه پێویستی به هیچ به دیهینراویکی نییهو ، هه مووشتیکیش پێویستی پێیهتی .

له فهرمووده (صحیح) هکاندا فهران دراوه به خۆتیمارکردن و ، خۆتیمارکردنیش دژبه پشتبهستن نییه ، وهکو چۆن لابردنی برسیتی و ، تینویهتی و ، گهرما و ، سه رما به دژهکانیان دژبه پشتبهستنی تیدا نییه ، به لکو حهقیقهتی به کتاپه رستی تهواو نابیت تهنها به به کارهینانی هۆکان نه بیت که خوای گه وره دایناون وهکو پێویستیهکی شه رعی و چاره نووسی بۆ گه یشتن به مایه ی هۆکان ، بۆیه کارنه کردن به هۆکان خودی پشتبهستن له که دار دهکات ، وهکو چۆن فهران و حکمه ته کهشی له که دار دهکات و ، لاوازیشی دهکات چونکه نهو که سه ی کار به هۆکان ناکات ، واگومان ده بات نه گه رواز له هۆکان بهینیت ، پشتبهستنه که ی به هیتر ده بی ، به لام لیتره دا ده بی بزانی نه گه ر به که مته رخه میه وه هۆکان به کار نه هیتریت نهوا ده بیت به پێچه وانه کاری پشتبهستن که حهقیقه ته که ی پشت نهستورکردنی دل به خوای گه وره بۆ به دهستهینانی به رژه وه ندیه کانی بهنده له دین و دینیایداو ، لابردنی نهوه ی نازاری پیده گه یه نیت له دین و دنیادا ، به لام له گه ل نهوه شدا ده بی خۆی پشت نهستور بکات به به کارهینانی هۆکان ، به پێچه وانه وه نهو که سه حکمهت و شه ر له کار ده خات ، بۆیه پێویسته بهنده کانی خوا که مته رخه می خۆیان به پشت بهستن دانه نین و ، پشت بهستنی خۆشیان به که مته رخه می دانه نین .

ههروهه وه لամدانه وهی ئه وه که سانه شی تێدایه که نۆژی له تیمارکردن ده که و ، ده لێن : ئه گهر چاکبوونه وه له نه خۆشیه کان خۆی تهالی نووسی بیتی ، ئه وه خۆ تیمارکردن هیچ سوودیکی نی یه وه هر خۆی چاک ده بێته وه ، ئه گهر خۆی تهالی چاکبوونه وه شی له نه خۆشیه کان نه نویسی بیتی ، ئه وه دیسان خۆ تیمارکردن هیچ سوودیکی نابێت . سه ره پای ئه وه ش ، نه خۆشیه که به قه ده ری خۆی تهالی پوویدا وه ، قه ده ری خۆی په ره ردگاریش نوورناخریته وه و لانا بری ، لێره دا شایانی باسکردنه بگوتری بیتی ئه م پرسیا ره بوو که ده شته کیه کان له پیغه مبه ری خویان ﷺ پرسی . به لām ده بی ئاگادارین ها وه له به ریزه کان ، زۆر زانا و شاره زان به خۆی تهالی و دانایی و سیفات هکانی بۆیه ئه وان خا وه نی ئه وه پرسیا ره نه بوون ، پیغه مبه ری خواش ﷺ وه لāmی ده شته کیه کان دایه وه به و ئاسته ی که بویه هۆی سا پرێژبوونی دلایان سه به رته به پرسیا ره که یان و ، فره مووی : ئه م ده رمان و نووشته و خۆپاریزه ش به قه ده ری خۆی په ره ردگا ره ، بۆیه هیچ شتی که له قه ده ره و چاره نووسی خۆی تهالی نه چۆته ده ره وه ، به لکو قه ده ره و چاره نووسی خۆی تهالی به قه ده ره و چاره نووسی لاده بری ، هه ره ها کرداری دوورخستنه وه که ش دیسان به قه ده ره و چاره نووسی خۆی په ره ردگا ره . بۆیه لێره دا ده که یه نه وه ئه نجامه ی که به هیچ شی وه یه که ناتوانین له قه ده ره و چاره نووسی خۆی تهالی بچینه ده ره وه ، نمونه ی ئه وه ش به هاوشی وه ی لابرده ی قه ده ری برسیتی و ، تینویه تی و ، گهرمی و ، ساردیه به دژه کانیان ، به هاوشی وه ی دوورخستنه وه ی قه ده ری دوژمه نه به تیکۆشان ، بۆیه ته ماشا ده که یه هه موو شتی که به قه ده ره و چاره نووسی خۆی په ره ردگا ره : لابه ره ، لادرا و ، لادانی ش .

به خا وه نی ئه وه پرسیا ره ده گوتری بیتی : قسه کانت ئه وه ته به سه ردا ده سه پینتی که چیر هۆیه که له هۆکان به کار نه هینتی بۆ ئه وه ی سوود که لکیکی پی فره اهام بکه یه ، یا زیانیکی پی لابه ریت ، چونکه سوود زیانی ش ئه گهر خۆی تهالی نووسی بیتی و ته قه ده ری کردی بیتی ، هه ره پووده دات و ، ئه گهر نه شینووسی بیتی و ته قه ده ری نه کردی بیتی ئه وه هیچ رێگه یه که به دینا کریتی بۆ پوودانی ، دیسان لێره دا ده توانی بگوتری بیتی قسه کانی ئه وه که سه وێران بوونی دین و بونیا و ،

خراپوونی جیهانی تێدایه و ، هیچ که سێکیش نه و قسانه نالێت جگه له و که سانهی دیا نه ویت
خۆیان له ئاستی هه قدا گێل بکه و ، لێ یاخی بن ، بۆیه باسی قه دهر ده که ن بۆ نه وهی
بیانو و به لگهی _ که سی له سه ره ق _ له سه ره خۆی دوور خاته وه ، قسه کانی نه ویش وه کو
گوفتاری بیباوه په کان بوو که ده یانگووت : ﴿لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا﴾ [الأنعام :
۱۴۸] واته : نه گهر خوا بیویستایه ئێمه و باو یاپیرانمان هاو به شمان (بۆ خوا) دانه ده نا (۱۶)
، ﴿وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا عَبْدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا﴾ [النحل : ۳۵] واته : ﴿وَلَوْ
شَاءَ اللَّهُ﴾ نه گهر خوا بیویستایه ﴿مَا عَبْدْنَا مِنْ دُونِهِ مِنْ شَيْءٍ﴾ بێجگه نه و (خوا) هیچ
شتیکمان نه ده په رست ﴿نَحْنُ وَلَا آبَاؤُنَا﴾ نه ئێمه و نه باو یاپیرانمان (۱۷) ، بیباوه پان نه مه یان
گرووت بۆ نه وهی به ره لهستی به لگهی خوای تعالی بکه و له سه ره خۆیانی دوور خه نه وه .

بۆ وه لآمدانه وهی که سی پرس یارکاری پێشوو دیسان ده گووتریت : به شیکێ سی یه م ماوه و
باست نه کربوو ، بریتیه له وهی که خوای تعالی به و هۆیه وه ئاوه هاو ئاوه های نووسی و
ته قدیری کرد بۆیه نه گهر هۆکه به کار بێتیت مایه ی هۆکه (الْمُسَبَّب) دیته ئاراوه و پووه دات
، نه گهر ئاوه هاشت نه کرد نه و پوونادات .

له کاتیکی شدا گووتی : نه گهر خوای تعالی هۆی بۆ نووسی بێتیم و ته قدیری کرد بێت ،
نه نجامی ده دم و ، نه گهر ته قدیری شی نه کرد بێت له توانامدا نابێت نه نجامی بده م .

پێی ده گووتریت : ئایا تو ئه م بیانوو له به نده که ت ، له کو په که ت ، له کرێکاره که ت
قبول ده که ی نه گهر تو فه رمانی کارێک پێ کرد ، یا قه ده غه ت کربو نه ویش نه و بیانوو ه ی بۆ
هینایته وه ؟ ، نه گهر قبولت بوو ، نه و سه رزه نشت و لۆمه ی نه و که سانه مه که که سه ره پێچی
فه رمانه کانت ده که ن ، یا ماله که ت ده بن ، یا به داوین پیسی تاوانبارت ده که ن ، یا مافه کانت

۱۶ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

۱۷ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

پیشیل ده‌که‌ن ، ئه‌گه‌ر قبولیشت نه‌بوو ، ئه‌ی باشه چۆن له تۆ قبول بکریت کاتیك به‌و بیانوانه مافه‌کانی خوای په‌روه‌ردگار له سه‌ر خۆت لاده‌به‌ی . له (اثر) یکی ئیسرائیلیدا باسکراوه که (ابراهیم الخلیل) فه‌رمووی : ئه‌ی په‌روه‌ردگارم نه‌خۆشی له کێوه‌یه ؟ فه‌رمووی : له منه‌وه‌یه . فه‌رمووی : ئه‌ی ده‌رمان و چاره‌سه‌ری له کێوه‌یه ؟ فه‌رمووی : له منه‌وه‌یه . فه‌رمووی : که‌وابوو ئه‌م پزیشکه چی یه ؟ فه‌رمووی : پیاویکه له گه‌ل ده‌ستیدا ده‌رمان و چاره‌سه‌ره‌که ده‌نێرم .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ که ده‌فه‌رمی‌ت : بۆ هه‌ر نه‌خۆشیه‌ک چاره‌سه‌رو ده‌رمانێک هه‌یه ، ئه‌م فه‌رمایشته‌ی ده‌بی‌ت به‌ هۆی به‌هێزیوونی نه‌فسی نه‌خۆش و پزیشک و ، هانی‌شیان ده‌دات بۆ داواکردنی ئه‌و ده‌رمانه‌و گه‌رمان به‌ دوایدا ، چونکه نه‌فسی نه‌خۆش ئه‌گه‌ر هه‌ستی به‌وه کرد که نه‌خۆشیه‌که‌ی ده‌رمانێکی هه‌یه‌و لایده‌بات ، ئه‌وا دلیشی به‌ هیواوه په‌یوه‌ست ده‌بی‌ت و ، تینی نا‌ئومیدی‌شی سارد ده‌بی‌ته‌وه‌و ، ده‌روازه‌ی هیوای بۆ ده‌کرێته‌وه ، هه‌رکاتیش نه‌فسی به‌هێز بوو تینی سروشتی ناخیشی راده‌په‌رپێت و ، ده‌بی‌ت به‌ هۆکاریکی چالاک بۆ به‌هێزیوونی گیانی ژیا‌ری و نه‌فسانی و سروشتی و ، هه‌رکاتیش ئه‌م پۆخانه به‌هێز بوو ، ده‌بی‌ت به‌ هۆی چالاکبوونی ئه‌و هیزانه‌ی هه‌لیانده‌گریت و ، ئیتر نه‌خۆشیه‌که ده‌به‌زینیت و دووری ده‌خاته‌وه ، هه‌روه‌ها پزیشکی‌ش ئه‌گه‌ر هه‌ستی به‌وه کرد ئه‌م نه‌خۆشیه‌ ده‌رمانێکی هه‌یه ئه‌وا ئه‌و هه‌سته‌ی خۆی یارمه‌تی ده‌دات بۆ ئه‌وه‌ی داوای بکات و به‌ دوایدا بگه‌رپێت . نه‌خۆشی جه‌سته‌ش هاوتای نه‌خۆشیه‌کانی دڵانه ، که خوای تعالی بۆ دڵ هه‌ر نه‌خۆشیه‌کی دانابیت ئه‌وا چاره‌سه‌ریه‌کی‌شی بۆ داناهه‌ به‌ دژه‌که‌ی ، بۆیه ئه‌گه‌ر که‌سی هه‌لگری نه‌خۆشیه‌که پیتی زانی و به‌کاریهێناو ، ریکه‌وتی نه‌خۆشی دلی بوو ، به‌ ئیزنی خوای تعالی چاکی ده‌کاته‌وه .

به شيك : سه بارهت به رپيازى پيغه مبهري خوا ﷺ له خوپاريزي به رامبهربه
 زورخواردن و ، خواردنى زياد له نه ندازهى پيويست و نه و ياسايه ي كه پيويسته
 ره چاو بكریت له خواردن و خواردنه ودا :

في المسند وغيره : عنه ﷺ انه قال : ((ما ملأ آدمي وعاء شراً من بطن ، بحسب ابن آدم
 لقيمات يقمن صلبه ، فإن كان لأبد فاعلاً ، فثُلث لِعَظْمِهِ ، وَثُلث لَشْرَابِهِ ، وَثُلث لِنَفْسِهِ))^(۱۸)

واته : پيغه مبهري خوا ﷺ فرموى : ((نادمى هيچ تووره كه يه كى پر نه كړدوه له سك
 خراپتر بيت ، چنه د پاروويهك به سه بۆ نه وهى نادم پشتمى پى راست بكتاوه ، به لام نه گهر
 هزى به خوراكي زياتر بو ، با سى يه كى سكى بۆ خوارده مهنى بيت و ، سى يه كيشى بۆ
 خواردنه وهى بيت و ، سى يه كيشى به تال بيت بۆ نه وهى كردارى هه ناسه دانى ئاسان بيت)) .

نه خوښيه كان دوو جوړن : نه خوښيگه ليكى ماددى كه هوكاره كى ده گه پيته وه بۆ
 زيادبوونى ماده يه كى له نه ندازه دهرچوو له جهسته دا تا نه و ئاستى زيانى به كرده وه
 سروشتيه كانى له ش گه ياندوه ، كه نه خوښيه كانى زورينه وه ، هوكاره كى ده گه پيته وه بۆ
 خواردنى زيادى تر پيش نه وهى خواردنى يه كه م هرس كرابيت و ، زيادبوون له ئاستى نه و
 نه ندازه يه له ش پيويستيتى و ، خواردنى خوراكي كه م سوودى ، درهنگ هرس و ، زور
 خواردنى خوراكي جياوازي پيگهاته جوړاو جوړ ، بويه نه گهر مړوف سكى به م خوراكانه پر كړدو
 ، له سهرى راهات ، تووشى چه ندين نه خوښى جوړاو جوړى ده كات ، هه نديك له و نه خوښيانه

۱۸ _ صحيح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۳۲) ، والترمذي (۲۲۸۰) ، من طريق يحيى بن جابر عن المقدم بن
 معدي كرب فذكره مرفوعاً ، وأخرجه ابن ماجه (۳۴۹) من طريق محمد بن حرب قال : حدثني أمي ، عن أمها
 أنها سمعت المقدم ابن معدي كرب فذكره مرفوعاً .

درهنگ نامینن و ههندیکیشیان خیرا ، شایانی باسه نهگەر مڕۆف مام ناوهندیتی پاراست له خواردندا ، به ئەندازەى پێویستی لەشی بەکاربهێناو ، له چه‌ندایه‌تى و چۆنایه‌تى خۆراك خواردندا مام ناوه‌ند بوو ، له‌ش سوودو قازانجیكى زیاترى لێوه‌ردگریت به‌ به‌راوردی ئه‌و سوودو قازانجەى كه له خواردنى زۆر وه‌ریده‌گریت ، پله‌كانى خۆراكیش سى پله‌یه :

یه‌كه‌م : پله‌ى پێویستی .

دووه‌م : پله‌ى تێریبون .

سى یه‌م : پله‌ى زیاترى .

پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ هه‌والی پێداوین : كه مڕۆف چه‌ند پارویه‌كى به‌سه‌ بۆ ئه‌وه‌ى پششى پى‌ راست بكاته‌وه‌ ، تووشى داپۆخانى هیز نه‌بیّت و ، له‌ گه‌لێشیدا لاواز نه‌بیّت ، به‌لام نه‌گه‌ر مڕۆف چه‌زى به‌ خۆراك خواردنى زیاتر هه‌بوو ، با له‌ سى یه‌كى سكه‌یدا بخوات و ، سى یه‌كى تریشى به‌جى بیلیت بۆ خواردنه‌وه‌ ، سى یه‌كى تریشى به‌تال بیّت بۆ ئه‌وه‌ى كردارى هه‌ناسه‌دانى ئاسان بیّت ، ئه‌مه‌ به‌سوودترین شتیكه‌ بۆ له‌ش و بۆ دلێش ، چونكه‌ نه‌گه‌ر سك پێپوو به‌ خۆراك ئه‌وا بۆ خواردنه‌وه‌ ته‌سك ده‌بیته‌وه‌ ، بۆیه‌ نه‌گه‌ر خواردنه‌وه‌شى به‌سه‌ردا كرد زیاتر ته‌سك ده‌بیته‌وه‌ بۆ هه‌ناسه‌دان و ، ئیتر تووشى ئیش و ئازارو ماندوووبون ده‌بیّت وه‌كو ئه‌وه‌ى بارێكى قورسى هه‌لگریتیت ، جگه‌ له‌وه‌ش مڕۆف تووشى خراپبوونی دل ده‌كات ، سه‌ره‌پای ته‌مبه‌لى ئەندامه‌كانى له‌ش بۆ به‌جیهێنانى په‌رسنه‌كان ، هه‌روه‌ها ئه‌و تێریبونه‌ ده‌يجولێنیت به‌ره‌و هه‌واو ئاره‌زووكان ، لێره‌دا پوون ده‌بیته‌وه‌ كه‌ پێكردنى سك به‌ خواردمه‌نى زیان به‌ دل و به‌ له‌شیش ده‌گه‌یه‌نیت ، ئه‌مه‌ له‌ كاتیكدا نه‌گه‌ر به‌ به‌رده‌وامى یا به‌ زۆرى بوو ، به‌لام نه‌گه‌ر جار به‌ جار بوو ، ئه‌وا هه‌یجى تێدانى یه‌ ، چونكه‌ هاوه‌لى به‌رپێز (أبوه‌ریرة) له‌ ئاماده‌بوونی خوودى پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ له‌ شیرو دۆكه‌ى خواردنه‌وه‌ ، تا

فهرموی : ((والذي بعثك بالحق لا أجد له مسلکاً))^(۱۹) واته : ((سویند بهو خوییهی که توی به هق ناردوه ، هیچ پی وشوینکی تری بۆ نادۆزمه وه)) . هاوه لانی تریش چه ندین جار له ئاماده بوونی پیغمبه ری خوا دا ﷺ تا وه کو تیریون خواردویانه .

تیریونی زۆری له پاده به ده ریش هیژو جهسته ی مرۆف لاواز ده کات ، نه گهرچی سه رها سوودی پی گه یه نیت ، له راستیدا جهسته ی مرۆف به هیژ ده بیّت به گویره ی نهو خواردمه نیه ی قبولی ده کات ، نه ک به گویره ی زۆریتی .

له بهر نه وه ی له مرۆفدا به شیکی خاکی و ، به شیکی هه وایی و ، به شیکی ئاوی هه یه ، بۆیه پیغمبه ری خوا ﷺ خۆراك و خواردنه وه وه ناسه دانیشی کرد به سی به شه وه ، نه گهریش گووترا : بهرکه وتی به شی ئاگری له کوئی یه ؟

ده گووتریّت : نه مه مه سه له یه که پزیشکان تیایدا دواون و ، گووتویانه : له جهسته دا به شیکی ئاگری هه یه به کرداری ، که یه کیکه له پایه کان و بنچینه کانی .

به لام ناقل و ژیری پزیشکانی دیکه و و که سانکی تریش مشتومریان له گه لدا کردوون و گووتویانه : له جهسته دا به شیکی ئاگری نی یه به کرداری و ، به لگه شیان نه مانه ی خواره وه یه :

یه که میان : سه باره ت بهو به شه ئاگری یه یا ده گووتریّت له بۆشایی ئاسمانه وه دابه زیوه و ، تیکه ل بهم به شه ئاوی و خاکیه بووه ، یا ده گووتریّت : تیایدا پیکهات و دروست بوو ، یه کهم بۆچونیش به دور دانه ریّت له دوو پۆوه : یه که میان : ئاگر به سروشت بهرز ده بیته وه ، نه گهر دابه ریّت ، نه وا به هوی فشار بۆ هیته ریکه وه ده ست به دابه زین ده کات له سه نته ری

۱۹ - صحیح : أخرجه أحمد (۲ / ۵۱۰) ، والبخاري (۸ / ۶۷ ، ۱۱۹) ، والترمذي (۲۴۷۷) ، کلهم عن عمر

بن ذر قال : حدثنا مجاهد عن أبي هريرة فذكر الحديث ، وهو حديث طويل .

خۆیه وه بۆ ئەم جیهانه . دووه میس : ئەو بەشە ئاگرییە که دادەبەرێت دەبێ بە ناچاری به
تۆپی ساردەسیردا دا تێپەرێت که لەو پەڕی ساردیداو ، ئێمەش لەم جیهانهدا تەماشای
دەکەین ئاگریکی گەرە بە ئاوێکی کهم دەکوژێتەوه ، بۆیه ئەو بەشە ئاگرییە بچوکانە که
دەبێ به تۆپی ساردەسیردا تێپەرێت و لەو پەڕی ساردیداو ، شایستەترە به کوژانەوه .

دووه میان : ئەو یە که بگوترێت : ئالێردا پێکەت ئەمەش زۆر دوورە ، چونکه ئەو
تەنە ی که دەبێت به ئاگر پێشتر ئاوه ها نەبوو ، پێش بوونی به ئاگریش یا خاک بوو ، یا ئاو
بوو ، یا هەوا بوو له بەر سنوورداریبوونی پایەکان لەمانەدا ، ئەمەش که وامان داناو بوو به
ئاگر ، خۆی له بنچینهدا تێکەڵ به یەكێک لەو تەنانە ی سەرەوه بوو ، پەیهەند بوو پێوه ی
، تەنیکیش که ئاگر نەبێت و تێکەڵ به تەنگەلیکی گەرە بێت که ئاگر نەبێت و بەشیکیش
نەبێت لەو تەنە گەرە ، ئامادە نابێت بگورێت بۆ ئاگر چونکه له خۆدی خۆیدا ئاگر نی یە
و ، تەنە تێکەڵاوه کانیشت ساردن ، ئیتر چۆن ئامادە دەبێت بگورێت به ئاگر ؟

ئەگەر بڵێن : ئە ی بۆ تەنگەلیکی ئاگرین نی یە ئەو تەنانە بگورێت و ، بیگات به ئاگر به
هۆی تێکەڵبوونیانەوه ؟

دەلێین : قسەکردن سەبارەت به دەستکەوتنی ئەو تەنە ئاگرینانە هەر قسەکانی
سەرۆیه .

ئەگەر گووتان : ئێمە دەبینین کاتی ئاو به سەر مادی (النُّورَة ی)^(۲۰) کوژاوهدا دەکرێت
ئاگری لی جیا دەبێتەوه ، ئەگەر تیشکی خۆر بهر (البُلُورَة)^(۲۱) کهوت ئاگری لی

۲۰ _ النُّورَة : مادی قسڵە و هەندێ مادی تری تێکەڵ دەکرێ . بۆ لابردنی توکی جەستەش به کار دێت .
وهرگێڕ .

۲۱ _ البُلُورَة : جۆره بەردیکی سپی یه و دەرەوشیتەوه ، به بلوور ئاو دەبرێت و ، له بەر زۆر سپێتی بریسک
دەداتەوه ، برۆانه ((شرح شافية ابن حاجب)) ، الجزء الأول ، ص ۲۲ ، وەرگێڕ .

دهردهكه ویت ، نهگه ر بهردیكمان كیشا به ئاسنیکدا ئاگرى لى دهردهكه ویت ، ههمو ئه م ئاگرهش له نهجامى تیکه لېبونه وه دروست بوو ، نه مهش دیسان نه وانه پوچ دهکاته وه که له بهشى یه کمدا جینگیرتان کرد .

به لām که سانی دیکه ی نکۆلیکار گووتوو یانه : ئیمه نکۆلی ناکه یین که لیكخشان دنی به هیژ دروستکاری ئاگر بیٹ ، وه کو ئه وه ی بهردیک به سه ر ئاسنیکدا بکیشی ، یا هیژی گه رمکردنی هه تاو دروستکاری ئاگر بیٹ ، وه کو بلوور ، به لām زۆر به دوری داده نیین ئه وه له لهشی ئاژه ل و پوهه کدا پوویدات ، چونکه لهشی ئاژه ل و پوهه ک ئه و لیكخشان دنه به هیژه ی تیدا نی یه که ببیٹ به هۆی دروستبوونی ئاگر ، وه ئه و نه ندازه پوون و ساف و پاک و بیگه ردیه شی نی یه بگات به ئاستی پوون و سافی بلوور ، بهشی دهره وه شیان تیشکی خۆری بهردهكه ویت ، به لām به هیچ شیوه یه ک ئاگر دروست ناکات ، نیت ئه و تیشکه ی دهگاته بهشی ناوه وه چۆن ئاگر دروست بگات ؟

پووی دووه م : له بنچینه ی مه سه له که دا : پزیشکان کۆپان که شه رابی کۆنه به سروشت له و په ری گه رمیدایه ، مه حالیشه ئه و گه رمیه به هۆی به شه ئاگرینه کانه وه بیٹ ، چونکه به لای مرقفه وه ماقول نی یه ئه و به شه ئاگرینه وه هه رچه ند که م بن له به شه ئاویه کاندایه بمیننه وه ماوه یه کی درێژو ، نه شکوژیته وه که چی ئیمه ته ماشا ده که یین ئاگرێکی گه وره به ئاویکی که م ده کوژیته وه .

پووی سی یه م : نهگه ر له ئاژه ل و پوهه کدا به شیکی ئاگریی هه بوویه به کرداریی ، ئه و به شه ئاویه که ده یبه زاندو به سه ریدا زال ده بوو ، به شه ئاگریه که ش داده مرکاو ده کوژایه وه ، چونکه زال بوونی هه ندی مادده و توخم به سه ر هه ندیکی تر دا هۆکاریکی گرنگه بۆ گۆپینی سروشتی مادده ی به زینراو بۆ سروشتی مادده ی به زینه ر ، بۆیه ئه و به شه ئاگریه زۆر که مه ده گۆپا بۆ سروشتی مادده ئاویه به زینه ره که که دژی ئاگره .

پووی چواره م : خوای تعالی له قورئانه پیروژه کهیداو له چه نندین ئایتدا باسی خولقاندنی مروژ دهکات ، له هندی ئایه تدا پیی راگه یاندوین که له ئاو خولقاندویه تی ، له هندیکی تریشدا له خاک ، له هندیکی تریشدا له تیکه له یه کی هه ردوکیان که قوپه ، له هندیکی تریشدا له قورپکی ووشکه وه بووی وه کو سواله ت ، کاتی بهر تیشکی هه تاو با ده که ویت ، که چی ته نها له ئایه تیکیشدا پیی رانه گه یاندوین له ئاگر دروستی کردبیت ، به لکو ئه وه ی به خاسیه تی ئیبلیس داناهه .

ثبت فی صحیح مسلم : عن النبی ﷺ قال : ((خُلِقَتُ الْمَلَائِكَةُ مِنْ نُورٍ ، وَخُلِقَ الْجَانُ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ ، وَخُلِقَ آدَمُ مِمَّا وُصِفَ لَكُمْ))^(۲۲)

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((په ریه کان له نورو پوناکی خولقینران ، جنوکه ش له بلیسه ی ئاگریکی بی دووکه ل خولقینران ، ئاده میش خولقینراوه له وه ی بۆتان وه سفکراوه)) .

ئه مه ش زۆر به پوونی ئاشکه رای دهکات که خولقینراوه له و ماده ده یی خوای تعالی وه سفی دهکات له قورئانه کهیداو هچی تر ، به لام وه سفی بۆ نه کردوین له ئاگر دروستی کردبیت ، یا له ماده کهیدا شتیک له ئاگر هه بیت .

پووی پینجه م : ئه وه پی به لکه کانیا ن که به کاریده هینن ئه و گه رمیه ی له شی گیانه وه رانه که ده بیینن ، ئه مه ش له خودی خۆیدا به لکه ی بوونی به شه ئاگریه کانه ، به لام ئه مه به لکه نی یه ، چونکه هۆی گه رمی له ئاگر گشتیتره ، بۆیه جار به جار هۆی گه رمی ئاگره ، جار به جاریش جولانه وه یه ، جار به جاریش تیشکدانه وه یه ، جار به جاریش گه رمبوونی هه وایه ،

۲۲ - صحیح : أخرجه أحمد (۶ / ۱۵۳ ، ۱۶۸) ، وعبد بن حمید (۱۴۷۹) ، ومسلم (۸ / ۲۲۶) ، کله م من طریق عبدالرزاق قال : أخبرنا معمر عن الزهري عن عروة عن عائشة فذكره مرفوعاً .

جار به جاریش نزیكبوونه وهیه له ناگر ، كه دیسان هۆكاره كهی هه وایه كه گهرمیه كه هه لده گریت ، وه چه ندین هۆكاری دیکهش ، بۆیه مهرج نی یه گهرمی ته نها له ناگره وه بیټ .

هه وه لانی ناگر ده لێن : زانراوه نه گهر خاك و ئاو تێكه له بوون پێویستیان به گهرمیه كه بۆ نه وهی ههردوکیان پێگهیه نیټ و به باشی تێكه لێان بکات ، به پێچه وانه شه وه هه ریه كه له و مادانه به باشی تێكه له به ویترا نیټ و ، له گه لیشیدا یه كه ناگریت ، هه روه ها نه گهر توومان فریادیه نیو قورپه وه به جوړێك نه هه واو نه تیشکی هه تاویشی نه گاتی ، بۆگه نه ده بیټ ، بۆیه له وه به ده ر نیټ ، كه ئایا له تێكه لاوه كه دا ته نیکی پێگهیه نه ری باش دروست ده بیټ به سروشت یا نه ؟ نه گهر دروست بوو ، نه وا به شه ناگریه كه یه ، نه گهر دروستیش نه بوو ، نه وا تێكه لاو به سروشتی خۆی گهرمكار نی یه ، به لكو نه گهر گهرمیش بیټ گهرمبوونه كه كاتی یه ، بۆیه نه گهر گهرمبوونه كاتیه كه نه ما ، شته كه گهرم نی یه ، نه به سروشتی خۆی و ، نه به چۆنیه تیشی ، به لكو سارد ده بیټ به په هابی ، به لام هه ندێك له خواردنه مه نی و ده رمان به سروشت گهرم ، چونكه گه وه ریکی ناگریی تێدا یه .

بۆیه نه گهر له جهسته دا به شیکی گهرمكار نه بیټ نه وه جهسته یه له وه پێی ساردیدا ده بیټ ، چونكه نه گهر سروشت ساردی پێویست بکات ، هیچ یاره مه تیده رو پێگریکیشی نه بیټ ، پێویسته نه و ساردیه بگا به لووتكه ، نه گهر واش بوو چیترا هه ست به ساردی ناكات ، چونكه نه و ساردیه ی پێی ده گات نه گهر له لووتكه دا بوو یه كسانی ساردیه زۆره كه ی خۆی ده بیټ ، شتیش به هاو شیوه ی خۆی كارتێكراو نیټ و هیچ كاردانه وه یه کی به رامبه ر نیټ ، نه گهر به و شیوه ش بوو نه وا هه ستی پێی ناكات ، نه گهر هه ستیشی پێی نه كات نه وا هیچ ئازاریکی به هۆیه وه تووش نیټ ، دیسان نه گهر ساردیه كه ش له ساردی له شی كه متر بوو نه وا هیچ كاردانه وه یه کی به رامبه ر نیټ ، لێره دا ده گه یه نه وه نه جامه ی كه نه گهر له له شدا به سروشت به شیکی گهرمكار نه بیټ نه وا هیچ هه ست و كاردانه وه یه کی به رامبه ر به ساردی نیټ و ، به و هۆیه شه وه هیچ ئازاریکی پێی ناكات . گووتیان : له راستیدا به لگه كانی ئیوه

گوفتاری ئه و كه سانه پووج دهكاتوه كه دهلێن : به شه ئاگرینه كان له سه رباری خۆی و سروشته ئاگریه كه ی له م تێكه لاوانه دا ده مینیتته وه ، به لام ئیمه ئه وه نالێن ، به لكو ده لێن : شیوه جۆریه كه ی (صورتها النوعية) له كاتی تێكهل بووندا خراب ده بیته و نامینیت .

كه سانی تریش ده لێن : بۆ شیاو نه بیته بگووتریت : زه وی و ئاوه وا ئه گر تێكه ل بن ئه وا ئه و گهرمیه ی پێیانه گه یه نیت و تێكه لاویان ده كات گهرمی تیشکی خۆرو هه ساره كانی ترین ، پاشان تێكه لاوه كه له كاتی ته واو پێگه شتندا ئاماده ی قبولبوونی شیوه پێكه پێنانه كه ده بیته به هۆی گهرمیه وه پوهه ك بیته یا گیانه وه ر بیته یا كانزا بیته ، پاشان هیه چ پێگه رێكیش نی یه به رامبه ر به وه ی كه ئه و تین و گهرمیه ی له تێكه لاوه كاندا به دیده كریته به هۆی خاسیه ت و هیزێكه وه بیته كه خوای تعالی به دیده هینیت له كاتی ئه و تێكه لاوبونه دا نه ك به هۆی به شه ئاگرینه كانه وه به كرداری ، ئیوه ش چیتر توانای پوچكردنه وه ی ئه م ئیحه تماله تان نابیت ، چونكه كۆمه لێك له پزیشكه به ریزه كان دانیا ن به مه دا ناوه .

به لام سه باره ت به باس و خواسی هه سته كردنی له ش به سه ردی ، ده لێن : ئه مه به لگه یه كه له له شدا تین و گهرمی هه یه ، هیه چ كه سیش نی یه نكۆلی له مه بكات ، به لام به لگه چیه بۆ سنورداری بوونی گهرمكردن به ئاگر به ته نها ؟ چونكه ئه گهرچی هه موو ئاگرێك گهرمكاره ، به لام مه سه له كه ئاوه ها نی یه به گشتی ، به لكو پێچه وانه كه ی پاسته : هه ندی گهرمكار ئاگره .

به لام سه باره ت به و گوفتاره تان كه ده لێن شیوه ی جۆری ئاگره كه خراب ده بیته و نامینیت ، زۆرێك له پزیشكان كۆپان له سه ر ئه وه ی شیوه جۆریه كه ی ده مینیتته وه ، له لایه کی تریشه وه كه ده لێن شیوه جۆریه كه ی خراب ده بیته و نامینیت گوفتاریکی پووجه و

چاکترین پزشکانتان له کتیبه کهیدا به ناوی ((الشفاء))^(۲۳) دانی پيدا ناوهو ، سه لماندویه تی که هه موو پایه کان له سه سروشستی خویان ده میننه وه له تیکه لاوه کاندای . وبالله التوفیق .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ

له چاره سه رکردنی نه خوشیدا

پیغه مبهری خوا ﷺ چاره سهری نه خوشه کانی به سی جور ده کرد :

- یه کهم : به ده رمانه سروشستی کان
- دوهم : به ده رمانه خواوه ندیه کان
- سی یه م : به تیکه له یه که له هه ردوکیان

ئیمهش باسی ئه و سی جور له پینومایه کانی پیغه مبهری خوا ﷺ ده کهین ، بویه به باسکردنی ده رمانه سروشستی کان ده ست پی ده کهین ، که وه سفی ده کردو به کاریده هیئا بۆ نه خوشه کان ، پاشان باسی ده رمانه خواوه ندیه کان ده کهین و ، پاشانیش باسی تیکه له که ده کهین .

ئیمهش به ئامازه دان ئامازه ی بۆ ده کهین ، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ له پاستیدا وه کو پینومایکاریک و ، باتگه وازکاریک بۆ خواو ، ناسیاریک بۆ خوا نیردراوه ، بۆ ئه وه ی ئه و کارانه ی که جیگه ی په زامه ندبوونی خوی تعالی به ئومه ته که ی راگه یه نیت و فره مانیان پی بکات و ، ئه و کرده وانهش که خوی تعالی پقی لی ده بیته وه پوون بکاته وه وه قه ده غه یان لی بکات ، هه والی پیغه مبهران و فرستاده کان و بارودوخ و په فتاریان له گه ل ئومه ته کانی خویاندا پییان

۲۳ – ئه و پیاوه ناوی (ابن سینا أبوعلی حسین) ی کوپی (عبدالله) یه و ناو نراوه به (الشیخ الرئیس) ، په کیکه له وه فیه سوفانه ی ده درینه پال نیسلام ، سالی (۴۲۸) کزچی مردوه ، بۆ زیاتر شاره زابوون بهوانه کتیبی (کشف الظنون) (۱ / ۳۶) .

پاگه نیت ، هه والی خولقاندنی جیهان و ، سه ره تای ده ستپیکردن و گه پانه وه (المبدأ و المعاد) چۆنیه تی به دبەختی و کامه رانیی نه فس و هۆیه کانیان بۆ پوون بکاته وه .

به لّام پزیشکیتی جهسته : وه کو به شیک بۆ ته واوکردنی شه ریعه ته که ی هاتووه و ، مه به ستداریشه بۆ جه ماوه ری خه لک ، به جۆریک له کاتی پیویست بووندا به کارده هینریّت ، به لّام نه گه ر له کاتی ته ندروستیدا توانرا دهستی لیّه لگیریت ، نه وا هیمه ت و هیژ ئاراسته ی چاره سازی دلّ و گیان و ، پاراستنی ته ندروستیان و ، لابردنی نه خوشیه کانیان ده کریّت ، ههروه ها پاراستنی به رامبه ر به هۆکاره کانی خراپوونی مه به سته به پله ی یه که م ، چاککردنی جهسته به بیّ چاککردنی دلّ بیّ سووده ، خراپوونی جهسته ش له گه لّ چاککردنی دلّدا زیانی زۆر که مه و ، زیانیکی لاچوو به دوایدا سوودو قازانجی به رده وامی ته واو دیت . وبالله التوفیق .

به شی یه کهم چاره سه رکردن به دهرمانه سروشتیه کان

به شیک : سه بارت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی (تا) دا :

ثبت في الصحيحين : عن نافع ، عن ابن عمر ، أن النبي ﷺ قال : ((إِنَّمَا الْحُمَّى _ أَوْ شِدَّةُ الْحُمَّى _ مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ ، فَأَبْرِئُوهَا بِالْمَاءِ))^(۲۴)

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((له پاستیدا (تا) _ یا توندی (تا) _ له کلپ و کوی دۆزه خه وهیه ، به ئاو ساردی بکه نه وه)) .

ئه م فهرمووده به لای زۆریک له پزیشکه نه فامه کانه وه ئالۆز بوو (أَشْكَلَ) ، وایان به خه یالدا هات که دژکاره و پێک ناکه ویت له گه ل دهرمانی (تا) و چاره سه ره کهیدا ، ئیمهش به یارمه تی خوای پهروه ردگار مه به ست و فیهقی فهرمووده که پوون ده کهینه وه ، ده لێین :

فهرمایشته کانی پیغه مبهری خوا ﷺ دوو جۆره : گشتی بۆ هه موو دانشتوانی سه ره زمین و ، تایبهت به هه ندیکیا نه وه .

۲۴ _ صحيح : أخرجه مالك في موطئه (ص ۵۸۷) ، وأحمد (۲ / ۲۱) ، والبخاري (۴ / ۱۴۷) (۷ / ۱۶۷)
ومسلم (۷ / ۲۳) ، وابن ماجه (۳۴۷۲) ، كلهم من طريق نافع عن ابن عمر به .

نموونه‌ی یه‌که‌م : وه‌کو فه‌رمایشته‌کانیه‌تی به‌گشتی .

نموونه‌ی دووهم : وه‌کو فه‌رمایشتی : ((لَا تَسْتَقْبِلُوا الْقِبْلَةَ بِغَائِطٍ وَلَا بَوْلٍ ، وَلَا تَسْتَقْبِلُوهَا ، وَلَكِنْ شَرُّوْا ، أَوْ غَرِّبُوا))^(٢٥)

واته : ((بۆ میزو پیسی کردن نه پووله قیبله بکه‌ن و ، نه پشتیشی تیبکه‌ن ، به‌لکو پوو بکه‌نه پۆژه‌لات ، یا پۆژئاوا)) . لی‌ره‌دا ئه‌م فه‌رمایشته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه بۆ خه‌لکی پۆژه‌لات و پۆژئاوایه‌و نه بۆ خه‌لکی عیراقیشه ، به‌لکو بۆ خه‌لکی مه‌دینه‌و شوینانی تری هه‌مان ئاراسته‌شه وه‌کو وه‌لاتی شام و شوینانی تر . هه‌روه‌ها فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ : ((مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ قِبْلَةٌ))^(٢٦) واته : ((نێوان پۆژه‌لات و پۆژئاوا قیبله‌یه)) .

ئه‌گه‌ر ئه‌وه‌ زانرا ، ئینجا بۆمان پوون ده‌بیته‌وه که گوفتاره‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ فه‌رموده‌که‌ی سه‌ره‌وه‌دا تایبته‌ به‌ خه‌لکی (الحجاز) و ، ئه‌و شوینانه‌ی هه‌مان بارودۆخیان هه‌یه ، چونکه زۆریه‌ی ئه‌و (تا) یانه‌ی تووشیان ده‌بووله‌ جۆری (تا) ی پۆژانه‌ی کاتی بوو به‌ هۆی هێزی گه‌رمی هه‌تاوه‌وه ، ئه‌مه‌ش ئاوی ساردی بۆ به‌که‌لکه‌ چ به‌ خواردنه‌وه‌ بیته‌ یا به‌ خۆشتن ، چونکه (تا) گه‌رمیه‌کی نامۆیه‌ له‌ دل‌ به‌رده‌بی و ، له‌ گه‌ل روح و خوێنداوه‌ به‌ پێگای خوێن‌به‌ره‌کاندا به‌ هه‌موو جه‌سته‌دا بلّاو ده‌بیته‌وه ، تیایدا به‌ گرگرتن گه‌رده‌گریت به‌ جۆریک زیان به‌ کرده‌وه‌ سروشتیه‌کان جه‌سته‌ ده‌گه‌یه‌نیت .

٢٥ _ صحیح : أخرجه الحميدي (٣٧٨) ، وأحمد (٥ / ٤١٦ - ٤٢١) والدارمي (٦٧١) ، والبخاري (١ / ٤٨ ، ١٠٩) ، ومسلم (١ / ١٥٤) ، وأبو داود (٩) ، وابن ماجه (٣١٨) ، والترمذي (٨) ، والنسائي (١ / ٢٢ ، ٢٣) ، وابن خزيمة (٥٧) كلهم من طريق الزهري عن عطاء بن يزيد عن أبي أيوب الأنصاري فذكره مرفوعاً .

٢٦ _ صحیح : أخرجه ابن ماجه (١٠١١) ، والترمذي (٢٤٢) كلاهما عن أبي معشر عن محمد بن عمرو عن أبي سلمة عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً . وأخرجه الترمذي (٢٤٤) من طريق عثمان بن محمد الأحنسي عن سعيد المقبري عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً .

هۆیه‌کانی (تا) که ده‌گریت به دوو جوړه‌وه :

کاتی : هۆکاری دروستبوونی ده‌گه‌پټه‌وه بۆ ئاوسان ، یا جولانه‌وه ، یا به هۆی لیدانی گرمی هه‌تاوه‌وه ، یا به هۆی جه‌و گرمیه‌کی له پاده‌به‌ده‌ره‌وه‌وه به‌و هاوشیوانه .

نه‌خۆشی : ئەمەش سێ جوړه ، سه‌ره‌تا له مادده‌یه‌کی یه‌که‌مه‌وه (ماده‌ اولی) ده‌ست پێ ده‌کات و ، پاشان هه‌موو جه‌سته گه‌رم ده‌بیټ . بۆیه ئەگه‌ر سه‌ره‌تای په‌یوه‌ندی به‌ روحه‌وه هه‌بیټ نه‌وا به‌ پۆژه‌تا ناو ده‌بریت ، چونکه به‌ زۆری له ماوه‌ی پۆژیکدا نامینیت و ، نه‌وپه‌ری درێژبوونه‌وه‌شی سێ پۆژه ، ئەگه‌ر سه‌ره‌تای په‌یوه‌ندی‌شی به‌ خه‌لقه‌کانی جه‌سته‌وه بیټ نه‌وا به‌ بۆگه‌نه‌تا (عفنیة) ناوه‌دبریت ، نه‌وانه‌ش چوار جوړن : (زه‌ردای ، په‌شکاو ، به‌لغمی ، خوینی . ئەگه‌ر سه‌ره‌تای په‌یوه‌ندی‌شی به‌ ئەندامه‌ په‌قه‌ بیه‌په‌تیه‌کانه‌وه بیټ (الأعضاء الصلبة الأصلية) ، نه‌وا به‌ سووکه‌تا (حُمى دِق) ناوه‌دبریت ، ئەم جوړانه‌ش چه‌ندین چه‌شنی تر له‌ خۆ ده‌گریت .

پێده‌چیی جه‌سته‌ سوودیکی نه‌وتو له (تا) وه‌رگریت که له‌ ده‌رمان وه‌ری ناگریت ، زۆر جاریش پۆژه‌تاو بۆگه‌نه‌تا هۆکاریکی سه‌ره‌کی ده‌بن بۆ پێگه‌یانندی چه‌ندین مادده‌ی چه‌رکه به‌بێ بوونی نه‌وانه‌ پێنه‌ده‌گه‌شت ، هۆکاریکی کاریگه‌ریش ده‌بن بۆ کردنه‌وه‌ی چه‌ندها کونیه‌ی داخراو (السُّد) که نه‌و ده‌رمانانه‌ی تاییه‌تن به‌ کردنه‌وه‌وه نه‌یانده‌توانی بپکه‌نه‌وه .

(تا) زۆریک له نه‌خۆشیه‌کان چاره‌سه‌ر ده‌کات :

به‌لام چاو هه‌وکردنی نوێ و کۆن (الرُّمْدُ الحَدِيثُ وَالْمَتَقَدِّمُ) ، (تا) هۆکاریکی گاریگه‌ر بۆ چاکبوونه‌وه‌ی زۆریه‌ی جوړکانی به‌ شیوه‌یه‌کی سه‌رسوپمینی خێرا ، به‌سوودیشه‌ بۆ نه‌خۆشیه‌کانی ئیفلیجی و ، ده‌م خواربوون و ، گرژبوونی زۆرخواردن و ، چه‌ندین نه‌خۆشی تر که هۆکاری دروستبوونی ده‌گه‌پټه‌وه بۆ زنده‌ ماده‌ی چه‌ر .

پزیشكانىك ئەو گوشتارى دانەر دەسەلپىنى :

هەندى له پزىشكە بەپزەكان پىيان پاگەياندم و گووتيان : دلخۆش دەبين كاتى زۆرىك له نهخۆشهكان (تا) ی لىدیت ، وەكو چۆن بە چاكبوونهوهى نهخۆشهكە دلخۆش دەبين ، چونكه (تا) سودىكى زياترى پى دەگەيەنیت بە بەراوردى خواردنهوهى دەرمان ، چونكه (تا) كه زۆرىك له خەلتەو و مادده بۆگە نه زيان بەخشەكانى جەستە پێدەگەيەنیت و بەوهش نامادەى دەرچوون دەبیت ، پاشان ئەگەر پزىكهوتى دەرمانەكان بوو ئەوا دەرەدەچیت و ، بەوهش چاكبوونهوه پوودەدات .

ئەگەر ئەمە زانرا ، ئىنجا دەگەينه ئەو ئەنجامەى كه دەشى مەبەستى فەرموودەكه بەشەكانى (تا) ی كاتى بىت ، چونكه بە خۆهەلگىشان له ئاوى ساردو ، خواردنهوهى ئاوى ساردى سهۆلاو ئەو (تا) يە له شويەكانى جەستە لادەچیت و ، چيتر نهخۆش پىويستى بە چارەسەرى دىكه نابىت ، چونكه ئەو (تا) يە تەنها چۆنیهتیهكى گەرمەو بە پوحوه پەيوەندە ، تەنها گەياندى چۆنیهتیهكى ساردى بەسە بۆ لادانى ، بەوهش گپى (تا) كه دادەمرگىتەوه بەبى ئەوهى واپىويست بكات مادەيەك بکړیتە دەرەوه ، يا چاوه پزىكردى پىگەياندى مادەيەك بۆ ئەوهى دەرچیت .

هەر وهما دەشى مەبەستى فەرموودەكه سەراپاى جۆرهكانى (تا) بىت ، چاكترينى پزىشكان (جالينوس)^(٢٧) دانى بەوهدا ناوه كه : ئاوى سارد بۆ (تا) بەسوودە ، له بەشى دەيهى كتيبهكهيدا (حيلة البرء) دەلالت : ئەگەر پياويكى لاوى ، چاك گزشتى ، تەندروست له كاتى قەرچەى گەرماداو ، له كاتى (تا) ی زۆرداو ، هېچ ئاوسانىك له هەناويدا نه بىت ، له ئاوى ساردا خۆى شت ، يا مەلەى تىدا كرد ، بەدلنپاى سودى لىدەبينىت . دەلالت : ئىمەش فەرمان بەوه دەكهين بەبى وەستان .

(الرازي^(٢٨)) له كتيبە گەرەكهيدا ده‌لێت : ئەگەر هێز به‌هێزیو ، (تا) ش زۆر توند بوو ، پێگەیاندن ئاشكەرابوو ، هیچ ئاوسانێك له‌ هه‌ناودا نه‌بوو ، هیچ هه‌ناودرپان یا گه‌ده‌ولیه‌كیش (فقق) نه‌بیست ، ئەوا خواردنه‌وه‌ی ئاوی سارد به‌سووده ، ئەگەر نه‌خۆش ته‌ندروست بوو ، قەرچە‌ی گەرماش بوو ، له‌ سه‌ر به‌كاره‌ینانی ئاوی ساردیش پراها‌تبوو بۆ ئەندامه‌كانی ده‌ره‌وه‌ی له‌شی ، با ئیزنی بدرێت .

فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ : ((الْحُمَّى مَنْ فُتِحَ جَهَنَّمَ)) واته‌ (تا) له‌ گه‌ڕو بلی‌سه‌ی دۆزه‌خ و ، بڵاوبونه‌وه‌یه‌تی ، هاوتاشی فه‌رمایشتیتی : ((شِدَّةُ الْحَرِّ مَنْ فُتِحَ جَهَنَّمَ)) واته‌ : زۆر گه‌رمی له‌ گه‌ڕو بلی‌سه‌ی دۆزه‌خه‌وه‌یه ، ئەمه‌ش به‌ دوو پوو لێكه‌ده‌دریته‌وه‌ :

یه‌كه‌میان : ئەوه‌ نموونه‌و تووێژاڵێكه‌ له‌ دۆزه‌خ داتا‌شراوه ، بۆ ئەوه‌ی به‌لای به‌نده‌كانی خواوه‌ به‌لگه‌یه‌ك بیست له‌ سه‌ر نا‌رچه‌تیه‌كانی ئاگرو ، په‌ندیشی لی‌ وه‌ریگرن ، پاشان خوای تعالی‌ فه‌رمانی داوه‌ له‌ جه‌سته‌ی مرۆفدا ده‌ركه‌وێت به‌ چه‌ند هۆكارێك پێویستی ده‌كات وه‌كو به‌رنی پله‌ی گه‌رماو هه‌تر ، هه‌روه‌كو چۆن خۆشی وشادی ئاره‌زوو له‌ نیعه‌ته‌كانی به‌هه‌شته‌و ، خوای تعالی‌ له‌م دونیایدا به‌ده‌ری خستوووه ، وه‌كو په‌ندو ئامۆزگاریه‌ك و ، به‌لگه‌یه‌كیش بیست به‌لای به‌نده‌كانی خواوه‌ بۆ خۆشیه‌كانی به‌هه‌شت ، خوای تعالی‌ فه‌رمانی ده‌ركه‌وتنی ئەمه‌شی داوه‌ له‌ نێوان به‌نده‌كانیدا به‌ چه‌ند هۆكارێك پێویستی ده‌كات .

دووه‌م : پێده‌چێ‌ مه‌به‌ست چواندن بیست ، بۆیه‌ توندی (تا) ی به‌ گه‌ڕو بلی‌سه‌ی دۆزه‌خ چواندوووه ، وه‌ توندی گه‌رمیشی پێ‌ چواندوووه ، بۆ ئاگادارکردنه‌وه‌ی نه‌فسی به‌نده‌كان

٢٨ _ مامۆستاو فه‌یله‌سوف (أبوبکر محمد) ی کوپی (زکریا الرازي) یه ، پزیشكه‌و ، خاوندین داناوه ، یه‌کێك بووه‌ له‌ هه‌ره‌ زیره‌كه‌كانی زه‌مه‌نی خۆی ، کتیبی (الحاوي) به‌ سی به‌رگ له‌ بواری پزیشکیداو ، کتیبی (الأعصاب) و چه‌ندین کتیبی تریشی داناوه ، سالی (٢١١) ی کۆچی له‌ شاری (بغداد) مردوووه . بپوانه‌ : (سير أعلام النبلاء) (٤ / ٣٥٤) . (وکشف الظنون) (٢ / ١٢١٥) .

سه باره ت به توندی سزای ناگر ، وه توندی ئەم گەرمیەش لە گەڕ بۆلێسە دۆزەخ دەچیت ،
کە ئەو هێندە گەرمیە بە سێک بەریدە کە ویت ئەگەر نزیک بێتەوه .

فرمایشتی پیغمبەری خوا ﷺ : ((فَأَبْرِدُهَا)) ، بە دوو پوو (ريوایة) کراوه :

یەكەم : له : (أَبْرَدَ الشَّيْءَ) وه وهگریره واته : بارهكەى گۆپى بۆ ساردى ، به
هاوشیوهى (أَسْخَنَهُ) واته : بارهكەى گۆپى بۆ گەرمى .

دووهم : له م پرستهیه وه وهگریره (بَرَدَ الشَّيْءَ يَبْرُدُهُ) واته : شتهكەى سارد كردو
ساردی دهكا ، ئەمەش زمانیکى پاراوترو به کارهێنراوتره ، له م باره شه وه شاعیرێك دهلیت :

إِذَا وَجَدْتُ لَهَيْبَ الْحُبِّ فِي كَبْدِي	أَقْبَلْتُ نَحْوَ سِقَاءِ الْقَوْمِ أَبْتَرِدُ
هَبْنِي بَرْدَتْ بِبَرْدِ الْمَاءِ ظَاهِرُهُ	فَمَنْ لِنَارِهِ عَلَى الْأَحْشَاءِ تَتَقَدُّ

واته :

ئەگەر له جەرگدا ههستم به گری خوشه وستی کرد

دیم به رهو لای بیره ئاوی قهومهكه و خۆم فیتك دهكه مه وه

با به ساردی ئاوهكه پووكه شى فیتك بكه مه وه

به لام ئەو ناگره ی له هه ناومدا گری گرتوه كى بكوژینیته وه

فرمایشتی پیغمبەری خوا ﷺ : ((بِالْمَاءِ)) به دوو پوو لیکدراوه ته وه :

یەكەمیان : مه به سستی پیغمبەری خوا ﷺ هه موو ئاویكه ، ئەمەش پاستره .

دووهم : مه به سستی ئاوی زه مزه م بوو ، لایه نگرانی ئەم بۆچونه ئەو فره مووده یه دهكەن به
به لگه كه پیشه وا (البخاري) له (صحيح) هكهیدا له (أَبِي جَمْرَةَ نَصْر) ی کوپی (عمران

الضُّبَعِيُّ) وه دهگيرپيته وه ده لیت : ((كُنْتُ أَجَالِسُ ابْنَ عَبَّاسٍ بِمَكَّةَ ، فَأَخَذَتْنِي الْحُمَّى فَقَالَ : أَبْرِدْهَا عَنْكَ بِمَاءٍ زَمَزَمَ ، فَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : إِنْ الْحُمَّى مِنْ فَيْحِ جَهَنَّمَ ، فَأَبْرِدْوْهَا بِالْمَاءِ ، أَوْ قَالَ : بِمَاءِ زَمَزَمَ))^(٢٩)

واته : (أَبِي جَمْرَةَ نَصَرَ) كُورِي (عمران الضُّبَعِيُّ) دهگيرپيته وه ده لیت : ((له مهككه له خزمه تي (ابن عباس) دا داده نيشتم ، نه وه بوو (تا) داگرتم و نه ویش فرموی : به ناوی زه مزه م نیش و گرمی سارد لابه ره ، چونکه پیغه مبه ری خوا ﷺ فرموی : (تا) له گپو بلیسه ی دۆزه خه وه یه ، به ناو نیش و گرمی سارد بکه نه وه ، یا فرموی : به ناوی زه مزه م ((. نه و که سه ی فرموده که دهگيرپيته وه گومانی هه بوو ، نه گینا نه گه ری کلا ی بکر دایه ته وه که به ناوی زه مزه مه ، نه و فرمانیک ده بوو بۆ خه لکی مه ککه له کاتی (تا) دا نه و ناوه به کاربیتن ، چونکه لای نه وان زۆره وه به ئاسانی ده ست ده که ویت ، بۆ شوینانی دیکه ی جگه له وانیش به و ناوه ی ده ست ده که ویت .

پاشان نه و که سانه ش که ده لیتن مه به ستی پیغه مبه ری خوا ﷺ هه موو ناویک بوو جیاوازیان تیکه وت سه باره ت به وه ی ئایا ناوه که بکریت به خیر و سه ده قه ، یا به کاربیتنیت ؟ به دوو بۆچوون . بۆچوونی راست : ناوه که به کاربیتنیت ، واش گومان ده به م نه و شته ی هانی نه و که سانه ی داوه بلین : مه به ست نه وه بوو ناوه که بکریت به خیر ، نه وه بوو که ئالۆزیه کیان بۆ دروست بوو سه باره ت به چۆنیه تی به کارهینانی ناوی سارد له بواری (تا) داو ، پووی به کارهینانیان نه زانیوه ، نه گه رچی گوفتاره کانیا ن پوویه کی چاکی هیه ، کاتی بۆچونیان وابوو که پاداشت له جوړی کرده وه یه ، بۆیه وه کو چۆن سه لمیندراوه که گپی تینویه تی له سه ر که سه ی تینو به ناوی سارد ده گوژینیتته وه ، ناوهاش خوای تعالی گپی (تا) له سه ر که سه ی نه خو ش ده کوژینیتته وه وه کو پاداشتیک

٢٩ - صحیح : أخرجه أحمد (١ / ٢٩١) ، والبخاري (٤ / ١٤٦) ، من طريق همام قال : أخبرنا أبو حمزة

به رامبر به به خشیانی ناوه که ، نه م شته له فیهو ناماژهی فه مووده که وه وهرده گیریت ،
نه گینا مه بهستی سه ره کی به کارهینانی ناوه که یه .

وقد ذکر أبونعیم وغيره من حدیث أنس، یرفعه : ((إذا حُمَّ أَحَدُكُمْ ، فَلْيُرَشَّ عَلَيْهِ الْمَاءُ
الْبَارِدُ ثَلَاثَ لَيَالٍ مِنَ السَّحَرِ))^(۳۰)

واته : (أنس) ده فره میت : پیغه مبه ری خوا ﷺ فره مووی : ((نه گه ره که سیکتان (تا) ی
به رزیووه ، با سیّ شه و له کاتی شه به قی به ره به یاندا ناوی ساردی به سه ردا بکریّت)) .

وفي سنن ابن ماجه عن أبي هريرة یرفعه : ((الْحُمَّى كَبِيرٌ مِنْ كَبِيرٍ جَهَنَّمَ فَتَنُوهَا عَنْكُمْ بِالْمَاءِ
الْبَارِدِ))^(۳۱)

واته : (أبي هريرة) ده فره میت : پیغه مبه ری خوا ﷺ فره مووی : (((تا) گرو بلیسه ی
موشه دمه یه که _ نه و نامیره یه که ناستگه رفووی پیّ ده کات له ئاگر _ له موشه دمه کانی
دۆزه خ بۆیه به ناوی سارد ناره حه تی و گهرمی له سه ر خۆتان لابه رن)) .

وفي المسند وغيره ، من حدیث الحسن ، عن سَمُرَةَ یرفعه : ((الْحُمَّى قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ ،
فَأَبْرِدُوهَا عَنْكُمْ بِالْمَاءِ الْبَارِدِ ، وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا حُمَّ دَعَا بِقِرْيَةٍ مِنْ مَاءٍ ، فَأَفْرَغَهَا عَلَى
رَأْسِهِ فَأَغْتَسَلَ))^(۳۲)

۳۰ _ صحیح : آورده الألبانی فی صحیح الجامع (۴۹۷) ، وانظر السلسلة الصحيحة (۱۳۱۰)

۳۱ _ صحیح : أخرجه ابن ماجه (۳۴۷۵) من طریق قتادة عن الحسن عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً ، وصححه
الألبانی فی صحیح الجامع (۳۱۸۹) ، والصحيحة (۱۸۲۲) .

۳۲ _ ليس فی مسند أحمد . ورواه الطبرانی فی الكبير (۷ / ۲۲۷) من حدیث إسماعيل بن مسلم المكي عن
الحسن عن سمرة بن جندب مرفوعاً .

واته : (سَمْرَة) ده‌فهرمیت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : (((تا) به‌شیکه له ئاگر ، بویه به ئاوی سارد گه‌رمی له سه‌ر خۆتان سارد بکه‌نه‌وه ، ده‌فهرمی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌گه‌ر (تا) ی به‌رز بوایه‌ته‌وه فه‌رمانی ده‌دا کونه‌یه‌کی ئاوی بۆ بیئن و ، ئینجا ده‌یکرد به سه‌ر سه‌ری خۆیدا و خۆی پی‌ده‌شت)) .

وفي السنن : من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ قال : ذُكِرَتُ الْحُمَّى عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَسَبَّهَا رَجُلٌ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((لَا تَسُبُّهَا فَإِنَّهَا تَنْفِي الذُّنُوبَ ، كَمَا تَنْفِي النَّارُ خَبَثَ الْحَدِيدِ)) (٣٣)

واته : (أبي هريرة) _ په‌زای خوای لیبیت _ ده‌فهرمیت : باسی (تا) کرا له خزمه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پیاویکیش جوینی پيدا ، نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((جوینی پیمده‌ده چونکه تاوان پاك ده‌کاته‌وه ، وه‌کو چۆن ئاگر پیسی ئاسن پاك ده‌کاته‌وه)) .

له به‌ر نه‌وه‌ی کاتی مروف (تا) ی لیدیت یه‌کسه‌ر په‌په‌وه‌ی خۆپاریزی ده‌کات له خواردنه‌مه‌نیه خراپه‌کان و ، هه‌له‌ده‌ستیت به‌خواردنی خۆراک و ده‌رمانی به‌سوود ، که پۆلیکی کاریگه‌ر ده‌بینیت له پاک‌کردنه‌وه‌ی جه‌سته‌و ، کردنه‌ ده‌ره‌وه‌ی پیسیه‌ زیاده‌کانی و ، پاک‌کردنه‌وه‌ی له ماده‌ خراپه‌کانی و ، کاریکی نه‌وتوی تیده‌کات به‌هاوشیوه‌ی کاری ئاگر که پیسیه‌کانی ئاسن ده‌کاته‌ ده‌ره‌وه‌و ، ئاسنه‌ پوخته‌که‌ی پاك ده‌کاته‌وه ، بویه (تا) نزیکترین شتیکه که له ئاگری موشه‌ده‌مه‌ی ئاستگه‌ر ده‌چیت که پوخته‌ی ئاسنه‌که‌ پاك ده‌کاته‌وه ، نه‌م نه‌ندازه‌یه‌یه که به‌لای پزیشکانی جه‌سته‌وه زانراوه .

٣٣ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجة (٣٤٦٩) ، وضعفه الألباني . الطب النبوي ، بتحقيق أبي

به لām سه بارهت به وهی (تا) پۆلی هه بیته له خاوین کردنه وهی دل له پیسی و گهرداوه کانی ، کاریکه پزیشکانی دلان ده یزانن و ، به و جورده ده یبینن که پیغه مبه ره که یان ﷺ هه والی پیداون ، به لām نه گه ر مۆف له چاکبوونه وهی نه خووشی دل نا ئومید بوو ، نه واهم چاره سه ره هیهچ سوودیکی پی ناگه یه نیت .

(تا) سوود به دل و جهسته ده گه یه نیت ، بۆیه جوین پیدانی ستم و دژایه تی ده رپرینه . جاریکیان (تا) م لیها تبوو ، گوفتاری هه ندی شاعیرم بیرکه وته وه که جوینی پی ده دهن و ده لاین :

زارتْ مُكْفَرَةُ الذُّنُوبِ وَوَدَّعَتْ
تَبَّأَ لَهَا مِنْ زَائِرٍ وَمُودَعٍ
قَالَتْ وَقَدْ عَزَمْتُ عَلَى تَرْحَلَهَا
مَاذَا تَرِيدُ ؟ فَقُلْتُ : أَنْ لَا تَرْجِعِي

واته :

سهردانی کردین لابه ری تاوان و مالتاواپی کرد
له ناوچیت چ سهردانیکارو چ مالتاویکاریکه
کاتی سووریوو له سه ر پۆشتن گووتی
چیت ده وی ؟ گووتم : چیت نه گه ریتته وه

گووتم _ (ابن القيم) _ تو له ناوچیت چونکه جوین به شتیک ده ده ی پیغه مبه ری خوا ﷺ جوین پیدانی قه دهغه کربوه . به لām نه گه ر نه و شاعیره بیگووبا :

زارتْ مُكْفَرَةُ الذُّنُوبِ لِحَبِّهَا
أَهْلًا بِهَا مِنْ زَائِرٍ وَمُودَعٍ
قَالَتْ وَقَدْ عَزَمْتُ عَلَى تَرْحَلَهَا
مَاذَا تَرِيدُ ؟ فَقُلْتُ : أَنْ لَا تُقْلَعِي

واته :

سهردانی کردین لابه ری تاوان به دارژان
یاخوا به خیر بیت چ سهردانیکارو چ مالتاوایکاریکه
کاتی سووریوو له سه ر پۆشتن گووتی
چیت ده وی ؟ گووتم : هه رگیز لانه چیت و نه نشیتته وه

شایسته تر ده بوو بۆی ، (تا) کهش له سه ری لاده چو و دهنیشته وه ، نه وه بوو به خیرا له سه ری منیش نیشته وه . له فهرموده یه کدا که (صحیح) ی و (ضعیف) یم بۆ دهنه که وتوو ه باسکراوه که : ((حُمَى يَوْمٍ كَفَّارَةٌ سَنَةً))^(۳۴) واته : ((تا) ی پۆژیک لابه ری تاوانی سالتیکه)) ، نه مهش به دوو شیوه لیک ده دریتته وه :

یه که میان : (تا) ده چیتته نیو هه موو نه ندام و جومگه کانی له شه وه ، که ژماره یان سی سهدو شه صت جومگه یه ، بۆیه به هه ر جومگه یه ک تاوانی پۆژیکى له سه ر لاده بات .

دوهم : (تا) کاریگه ری هکی نه وتو له سه ر جهسته به جی ده هیلتیت که به گشتی تاوه کو سالتیک لاناچیت ، لیژده دا نه م فهرموده یه وه کو فهرموده که ی تری پێغه مبه ری خوا ﷺ لیک دراوه ته وه که ده فهرمیت : ((مَنْ شَرِبَ الْخَمْرَ لَمْ تُقْبَلْ لَهُ صَلَاةٌ أَرْبَعِينَ يَوْمًا))^(۳۵) واته : ((هه ر کهس مه ی بخواته وه چل پۆژ هیه نوێژیکى لی وه رناگیریت)) . چونکه شوپنه واری مه ی له ناخی به نده و ، خوینبه رو ده مارو ، نه ندامه کانی له شیدا چل پۆژ ده مینیتته وه . خواش زاناتره .

۳۴ - ضعیف جداً : رواه تمام في فوائده (۲ / ۱۲۱) ، وابن أبي الدنيا في كتاب المرض والكفارات (۱۹۵) .
والحديث ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (۲۷۹۶) : ((الْحُمَى حظ كل مؤمن من النار ، وحمل ليلة تكفر خطايا سنة مُجَرَّمَةً)) . وانظر الضعيفة (۳۵۳۲) .

۳۵ - صحيح : أخرجه الترمذي (۱۸۶۲) من طريق عبدالله بن عبيد بن عمير عن أبيه عن ابن عمر فذكره مرفوعاً ، وأخرجه أحمد (۲ / ۳۵) عن عبدالله بن عبيد بن عمير عن ابن عمر فذكره ليس فيه : عن أبيه .
وأخرجه أحمد (۲ / ۱۷۶) والدارمي (۲۰۹۷) ، وابن ماجه (۲۳۷۶) ، والنسائي (۸ / ۳۱۴ ، ۳۱۷) ، وابن خزيمة (۹۳۹) من طريق عبدالله بن الديلمي عن ابن عمرو فذكره مرفوعاً . والحديث صححه الألباني في صحيح الجامع (۲ / ۶۳) .

(أبو هريرة) _ خَوای لى پازى بَيْت _ فەرموویەتى : بەلامەوہ (تا) لە ھەموو ئەو نەخۆشیانەى تووشم دەبێت خۆشەویستەر ، چونکە دەچێتە نێو ھەموو ئەندامیکمەوہ ، ھەموو ئەندامیکیش خَوای پەرورەدگار بەشى خۆى پاداشتى دەداتى .

وقد روى الترمذي في جامعه من حديث رافع بن خديج يرفعه : ((إِذَا أَصَابَتْ أَحَدَكُمُ الْحُمَّى - وَإِنَّ الْحُمَّى قِطْعَةٌ مِنَ النَّارِ - فَلْيُطْفِئْهَا بِالْمَاءِ الْبَارِدِ ، وَيَسْتَقْبِلْ نَهْرًا جَارِيًا ، فَلْيَسْتَقْبِلْ جَرِيَّةَ الْمَاءِ بَعْدَ الْفَجْرِ وَقَبْلَ طُلُوعِ الشَّمْسِ ، وَلْيَقُلْ : بِسْمِ اللَّهِ اللَّهُمَّ ، اشْفِ عَبْدَكَ ، وَصَدِّقْ رَسُولَكَ . وَيَنْفَعِسُ فِيهِ ثَلَاثَ غَمَسَاتٍ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ، فَإِنْ بَرِيَ ، وَإِلَّا فَعِي خَمْسٍ ، فَإِنْ لَمْ يَبْرِأْ فِي خَمْسٍ ، فَسَبْعَ ، فَإِنْ لَمْ يَبْرِأْ فِي سَبْعٍ فَتِسْعَ ، فَإِنَّهَا لَا تَكَادُ تُجَاوِزُ تِسْعًا بِإِذْنِ اللَّهِ))^(٣٦)

واتە : پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((ھەركات كە سێكتان (تا) ی لیھات _ كە (تا) ش بەشیکە لە ئاگر _ با بە ناوی سارد بیکورژنیتەوہ ، پروو بکات لە پروو بارێكى لەبەر پۆیشتو ، دواى بەرەبەیان و پێش خۆرھەلاھاتن پروو لە ئاراستەى پۆشتنى ئاوھە بکات و ، با بلیت : بە ناوی خوا ، پەرورەدگار ، بەندەكەت چاك بکەرەوہ ، پێغەمبەرەكەت بە پاست داہنى و ، ئینجا سى پۆژ بە سى جار خۆھەلگیشان خۆى لە ئاوھە ھەلگیشیت ، ئەوا چاك دەبیتەوہ ، ئەگەر چاك نەبۆھە با پێنج پۆژ ئەوہ دووبارە بکاتەوہ ، ئەگەر چاك نەبۆھە ئەوا بە ھوت ، ئەگەر بە ھوت چاك نەبۆھە ئەوا بە ئیزنى خَوای تعالى لە تۆ تێپەر ناویت)) .

دەلیم _ (ابن القيم) _ ئەمە لە پۆژانى ھاوین و لە وەلاتە گەرمەکاندا بە سوود دەبێت بە پێى ئەو مەرجانەى كە پێشتر ئاماژمان پێدا ، لەو كاتەدا ئاو لە ساردترین باریدایە چونکە لە

٣٦ _ ضعيف : أخرجه أحمد (٥ / ٢٨١) ، والترمذي (٢٠٨٤) كلاهما من طريق روح بن عبادة قال : حدثنا مرزوق أبو عبدالله الشامي ، قال : حدثنا سعيد _ رجل من أهل الشام _ كما في رواية أحمد قال : أخبرنا ثوبان عن النبي _ صلى الله عليه وسلم _ فذكر الحديث . ولم أجده من طريق رافع بن خديج ولعله وهم من المصنف ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٣٧٥) ، وانظر الضعيفة (٢٣٣٩) .

تیشکی هه تاوه وه به دووره ، هه روه ها له و کاته دا هه موو هیزه کان بۆ مرۆف فه راهام بووه ، بۆ نموونه سوود له نووستن و ، کپی و ، فیتکی هه واکه وه ردگریت و ، به وهش به هیزی هه موو ئه و هیزانه ی بۆ کۆده بیته وه ، له گه ل به هیزی ده رمانه کهش ، که بریتیه له ئاوه سارده که و ، کاریگه ریه کی ئه و تو ده خه نه سه ر (تا) کاتیه که ، یا (تا) بچرچره پوخته که ، مه به ستم به پووخت ئه وه یه که هیچ ئاوسانیکی ئه ندامه کانی له شی له گه لدا نه بیته و ، هیچ نیشانه یه کی خراب و مادده یه کی بۆگه نیش له جه سته دا نه بیته ، له و کاته دا هه موو ئه و هوکارانه ده بن به هوی کپیوونه وه و نیشته وه ی (تا) که ، به تاییه ت نه گه ر له یه کێک له و پۆژانه دا بیته که له فرموده که دا هاتوو ، چونکه ئه و پۆژانه به زۆری (تا) هکی تیدا توند ده بیته وه ، به تاییه ت له و وه لاتانه دا که ئاماژه ی پیدرا ، له بهر شلی و نه رمی خه لته ی دانیشته وانه کانیا و خیرا کاردانه وه ی چاکیا ن به رامبه ر به ده رمانه به سووده که .

به شیک : سه باره ت به رییازی پیغه مبه ری خوا ﷺ

له چاره سه رکردنی سکچوندا :

چاره سه رکردنی به هه تگۆین :

في الصحيحين : من حديث أبي المتوكل ، عن أبي سعيد الخدري ، ((أن رجلاً أتى النبي ﷺ ، فقال : إن أخي يشتكى بطنه _ وفي رواية : استطلق بطنه _ فقال : اسقه عسلاً ، فذهب ثم رجع ، فقال : قد سقيته ، فلم يُغنِ عنه شيئاً ، وفي لفظ : فلم يزدّه إلا استطلاقاً ، مرتين أو ثلاثاً ، كل ذلك يقول له : اسقه عسلاً . فقال له في الثالثة أو الرابعة : صدق الله ، وكذب بطن أخيك))^(٢٧)

٢٧ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ١٩ ، ٩٢) ، وعبد بن حميد (٩٣٨) ، والبخاري (٧ / ١٥٩ ، ١٦٥) ، ومسلم (٧ / ٢٦) ، والترمذي (٢٠٨٢) ، كلهم من طريق قتادة عن أبي المتوكل عن أبي سعيد الخدري فذكر الحديث .

واته : (أبي سعيد الخدري) _ خوای لى پازى بىت _ دهفهرمىت : ((پياويك هاته خزمهتى پىغهمبهرى خوا ﷺ و ، گووتى : براكهه هاوار له سكى دهكات _ له (رىوايه) تىكدا : سكى دهچىت _ نهويش فهرمووى : ههنگوينى بدهرى ، پياوهكهش پۆشت و پاشان كهپايهوه ، گووتى : ههنگوينم پىدا ، ههچ سوودىكى بۆ نهبوو ، له بىژهيهكدا : تهها سكهونهكهى زياد كرد ، دووجار يا سى جار ، له ههموو جارىكىشدا پىغهمبهرى خوا ﷺ پىي دهفهرموو : ههنگوينى بدهرى . بهلام بۆ سى يهه جار يا بۆ چوارهه جار پىي فهرموو : خوای پهروهردگار راست دهفهرمىت و ، سكى براكهه درۆ دهكات)) .

وفي صحيح مسلم في لفظ له : ((إِنَّ أَخِي عَرَبَ بَطْنُهُ))

واته : واته ههرسكردى خۆراكى خراپ بووهو ، كهدهى نهخۆش كهوتوه .

سوودهكانى ههنگوين :

ههنگوين سوودو كهلكى يهكجار كهورهى تىدايه دهتوانين بهمانهى خوارهوه پوونى بكهينهوه :

1. ههنگوين پاكهروهوى نهو پىسيانهيه كه له خوئينبهروكهدهو هيتريشدا كۆبۆتهوه .
2. ههلهوشين و شىكهروهوى بۆخ و شىدارهكانه (رطوبات) به خواردن و چهوركردن .
3. بهسووده بۆ كهسه به تههههكان و كهسانى بهلغهمدار .
4. به سووده بۆ نهو كهسانهى ميزاجيان شىدارو سارده .
5. ههنگوين زىيهره نهركاره بۆ سروشتى مړۆڤ .
6. هيزى نهو دايكانه دهپارىزىت كه شير به مندالهكانيان دهدهن زياتر له دوو سال و شيرهكهشيان زياد دهكات (المعاجين) .
7. لابهري چۆنيهتیهكانى دههمانه بۆن ناخۆشهكانه .

۸. سنگ و جگر پاك دهكاتهوه .
۹. میزهیته ره . گونجاوه بۆ ئه و كۆكانه ی له به لغمه وه پووده دات . ئه گه ر تێكه ل به پۆنی گول بکریت و به گهرمی بخوریته وه ، ئه و بۆ گه زتنی جپوجانه وه رو ، خواردنه وه ی ئه فیون به سووده . گونجاوه بۆ ئه و كۆكانه ی له به لغمه وه پووده دات .
۱۰. ئه گه ر تێكه ل به ئاو بکریت و بخوریته وه بۆ گه زتنی سه گی هار به سووده ، هه ره ها بۆ خواردنی جۆری دۆمه لانی بکوژ به سووده .
۱۱. ئه گه ر گوشتی نه رم و تازه و هه ره ها کالیا رو خه یا رو کوله که و بايجان له نۆو هه تگۆیندا هه لگریت بۆ ماوه ی شه ش مانگ ده پیاریژیت .
۱۲. ته رمی مردوان ده پیاریژیت .
۱۳. بۆیه پێی گووتراوه پیاریژه ری ئاسووده ی بۆ ترس .
۱۴. ئه گه ر جه سته و پرچی ئه سپیونی پێ چه وه ر بکریت ، ئه و ئه سپی و پشك و کپشکه که ی ده کوژیت ، پرچ درێژ ده کات و ، جوانی ده کات و ، نه رمی ده کات .
۱۵. ئه گه ر چاوی پێ بریژیت ، تاریکی چا و لاده بات .
۱۶. ئه گه ر ددانه کانی پێ پاك بکه یته وه سپیان ده کاته وه و ساف و لوسیان ده کات و ، ته ندروستیان ده پیاریژیت و ، پوکیش ده پیاریژیت .
۱۷. ده می خوینبه ره کان ده کاته وه .
۱۸. خوینی بیئوژی ئافره تان زیاد ده کات .
۱۹. لسته نه وه ی پیش نان خواردنی به یانی به لغم ناهیلیت و ، پێشووه کانی نۆو گه ده ده شواته وه و ، پاشماوه کانی ده کاته ده ره وه و ، گهرمی ده کات به گهرمی که یام ناوه ندو ، کونیه داخراوه کانی ده کاته وه و ، هه مان کاریش بۆ جگه رو گورچیه و میز لدان ئه نجام ده دات و ، که مترین زیانیش به کونیه داخراوه کانی جگه رو سپل ده گه یه نیت به به راوردی هه موو شیرینه کانی دیکه .

له گەڵ هەموو ئەمانەشدا جێی متمانەیهو ، زیانی زۆر کهمه ، به لّام به شیوهیهکی کاتی زیان بهو کهسانه دهگهیه نیت که زردوویان ههیه (للصفراویین) ، به لّام دهتوانریت تیکه لّ به سرکهو شتی تری لهو جوّره بکریت و ، ئیتر سوودیکی زۆری بۆ ده بێت .

بۆیه ههنگوین خواردنیکه له گەڵ خواردنهکاندا ، دهرمانیکه له گەڵ دهرمانهکاندا ، خواردنهوهیهکه له گەڵ خواردنهوهکاندا ، شیرینه له گەڵ حهلوو شیرینهکاندا ، چه ورکارێکه له گەڵ چه ورکارهکاندا ، دلخۆشکاریکه له گەڵ دلخۆشکارهکاندا ، ههچ شتی کهمان بۆ به دینه هینراوه لهو چاکتر بێت ، یا لهو بچیت ، یا نزیک بهو بێت ، کهسانی دیرینیش پشتیان به ههچ شتیک نه دهست تهنها به ههنگوین نه بێت . زۆربهی کتیبه دیرنهکان به ههچ جوړیک باسی شه کری تیدا نی یه ، نهشیان دهناسی ، به لکو شتیکی نوێ یه ، وه پیغه مبهری خوا ﷺ هه موو به یانیه ک پیش نان خواردن لێی ده خوارده وه ، ئه وهش نهینیهکی سه رسوپمینی تیدایه سه بارهت به پاراستنی ته ندروستی که جگه له که سه زرنگه به پرژه کان په ی پی نابه ن و ، به پشتیوانی خوا ی تعالی له کاتی باسکردنی پربازی پیغه مبهری خوا ﷺ له بواری پاراستنی ته ندروستیدا به یادی ده هینینه وه .

وفي سنن ابن ماجه مرفوعاً من حديث أبي هريرة : ((مَنْ لَعِقَ الْعَسَلَ ثَلَاثَ غَدَاةٍ كُلَّ شَهْرٍ ، لَمْ يُصِبْهُ عَظِيمٌ مِنَ الْبَلَاءِ))^(٢٨)

واته : له (أبي هريرة) هوه _ خوا ی لی پازی بێت _ ده فه رمیت : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : ((هه رکه سیک سی به یانیان له هه موو مانگی کهدا ههنگوین بلیسیته وه ، ئه وا تو شتی ههچ به لایه کی که و ره نابیت)) .

٢٨ _ ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٣٤٥٠) من طريق عبد الحميد بن سالم عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً . وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥٨٣١) وانظر الضعيفة (٧٦٢) .

وفي أثر آخر : ((عَلَيْكُمْ بِالشِّفَاءَيْنِ الْعَسَلِ وَالْقُرْآنِ))^(٣٩) واته : پیغه مبهری خوا ﷺ
فرموویه تی : ((هردوو چاره سهره که به کار بیتن که هه تگویی و قورتانه)) .

لێردا پیغه مبهری خوا ﷺ هه ستاوه به کۆکردنه وهی نیوان پزیشکی تی مروفی و پزیشکی تی
خوا بی ، له نیوان پزیشکی تی جهسته و ، پزیشکی تی روح ، له نیوان دهرمانی زه مینی و
دهرمانی ناسمانی .

ئه گهر ئه مه زانرا ، ئینجا بۆمان پوونده بیتته وه که ئه و که سه ی پیغه مبهری خوا ﷺ وه سفی
هه تگۆینه که ی بۆ کرد ، سکچونه که ی له ئه نجامی زۆر خواردنی که وه بوو که هه موو گه ده ی پر
کردبوو ، ئه ویش وه سفی هه تگۆینی بۆ کرد بۆ پال پتوه نانی ئه و زیاده یه ی کۆبو یۆ وه له
لاکانی گه ده و پرخۆ له کانیدا ، چونکه هه تگۆین پاکه ره وه یه و ، پۆلیکی گاری گهریش ده بینیت
له پال پتوه نانی زنده خۆراکه کاندا ، گه ده ی ئه و که سه ش توشی چه ند خه لته یه کی لینج بوو
، نه یده هیلّا خواردنه مه نی له سهر جیگه ی بی له بهر زۆر لینجه که ی ، چونکه گه ده پشوو ی
هیه وه کو قه دیفه ، بۆیه ئه گهر ئه و پشوو نه خه لته ی زۆر لینجی له سهر کۆبیتته وه ، خراپی
ده کات و خۆراکه که ش بۆ گن ده کات ، بۆیه دهرمانه که ی بریتیه له و دهرمانانه ی که تیکه لاوه
لینجه که ی له سهر لاده بات ، هه تگۆینیش چاکترین پاکه ره وه و لابه ره ، که چاکترین دهرمان
بووه ئه م نه خۆشیه ی پی چاره سهر کراییت ، به تایبته ئه گهر تیکه ل به ئاوی گهرم کرا .

سوودی دوباره کردنه وهی پیدانی هه تگۆین به نه خۆش :

له چه ند جار دوباره کردنه وهی پیدانی هه تگۆیندا مانایه کی پزیشکی سه رسوپمینی تیدایه
، بریتیه له وهی که دهرمانه که پتویسته برۆ ، ئه ندازه یه کی هه بیت به گۆیره ی باری

٣٩ _ ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٢٤٥٢) من طريق أبي إسحاق عن أبي الأحوص عن ابن مسعود فذكره
مرفوعاً وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٣٧٦٥) وانظر الضعيفة (١٥١٤) .

نەخۆشیه که ، ئەگەر بپی دەرمانە که لە نەخۆشیه که مەتر بوو ، ئەوا بە یە کجاری لاینابات ، ئەگەر بپی دەرمانە که لە نەخۆشیه که ش زیاتر بوو ، ئەوا کاریگەری خراپی دەبێت و هیز لاواز دەکات و ، زبانی تریش دروست دەکات ، بۆیە کاتی پێغەمبەری خوا ﷺ فرمانیدا هەنگوینی بداتی ، بپیکسی پێدا بەشی بەرنگاریبۆنەوێ نەخۆشیه که ی نەکردو ، نەگەشتە ئاستی مەبەست ، کاتی پیاوێ که پێغەمبەری خوای ﷺ ئاگادارکردووە ، تیگەشت ئەو بپەیی داوێ نەگەشتۆتە ئاستی پێویست ، کاتی پیاوێ که چەند جارێک هاتوێ خزمەتی پێغەمبەری خوا ﷺ ، جەختی دووبارە پێدانی هەنگوینە که ی پێ دەکرد بۆ ئەوێ بگات بەو ئەندازە یێ توانای بەرەنگاریبۆنەوێ نەخۆشیه که ی دەبێت ، ئەوێ بوو کاتی خواردنەوێ هەنگوینە که دووبارە بۆوێ به گۆڕە ی مادی جۆری نەخۆشیه که ، بە ئیزنی خوای تعالی ، چاک بۆوێ ، بۆیە گرنگیدان بە : بپرو ئەندازە ی دەرمان ، چۆنیەتیەکانیان ، ئەندازە ی هیزی نەخۆش ، نەخۆشیه که ، لە گرنگترین یاساکانی پزیشکییە .

فرمایشتی پێغەمبەری خوا ﷺ : ((صَدَقَ اللَّهُ وَكَذَبَ بَطْنُ أُخَيْك)) ئاماژە یێکی تێدایە بۆ جیگیربۆونی سودو که لکی دەرمانە که ، مانەوێ نەخۆشیه که ش ناگە پێتەوێ بۆ خراپی و کورت هیانی خودی دەرمانە که ، بە لکو دەگە پێتەوێ بۆ درۆزی سک و ، زۆری مادی بۆگە نەکان تیایدا ، بۆیە فرمانیدا چەند جارێک دەرمانە که ی بۆ دووبارە بکاتەوێ لە بەر زۆری ئەو مادانە ی لە گە دەیدا بوو .

پزیشکیی پێغەمبەری خوا ﷺ وەکو پزیشکیی پزیشکانی تر نی یە ، چونکە پزیشکیی پێغەمبەری خوا ﷺ بپگومانە ، کۆتای پێتەنەرە ، لە لایەن خواوێه ، لە سروشی خواوێه ، لە نورو پوناکی پێغەمبەرایەتی و ، عەقڵێکی تەواوێ وەرگیراوێ ، بە لām پزیشکیی کهسانی تر زۆریە ی گومان و ، سووسە بردن و ، تاقیکردنەوێه ، لێردە ناکۆلی لەوێ ناکرێت که زۆریک لە نەخۆشەکان سودو که لک لە پزیشکیی پێغەمبەرایەتی وەرناگرن ، چونکە لە راستیدا ئەو کهسانە سودی لێوێردگرن که قبوڵی دەکەن و ، بپوایان وایە که ئەگەر بە کاری بهێنن

نه خۆشیه که یان چاک ده کاته وه ، قبولیشی ده که ن به و په یری باوه پو ئیمان و ملکه چیه وه ،
 نه و قورئانه ی که نه خۆشیه کان له سنگدا چاک ده کاته وه ، نه گهر به و باوه په وه وهر نه گیریت
 هه رگیز سنگه کان له نه خۆشیه کان چاک ناکاته وه ، به لکو بۆ دوو په وه کان تاوانی زیاتر ده خاته
 سه ر تاوانیان و ، نه خۆشی زیاتر ده خاته سه ر نه خۆشیه کانیان ، لیره دا پزیشکیتی ئاسایی
 پزیشکانی جه سه ته هه رگیز ناگات به ئاستی پزیشکیتی پیغه مبه رایه تی ، چونکه پزیشکیتی
 پیغه مبه رایه تی ته نها گونجای لاشه چاک و ساغه کانه ، هه روه ها چاک بوونه به قورئان ته نها
 گونجای پوچه چاک و ساغه کانه و ، گونجای دلّه زیندووه کانه به خۆشه ویستی خواو
 پیغه مبه ره که ی ، بۆیه پوو وه رگیز پانی خه لک له پزیشکیتی پیغه مبه ره وه کو نه وه یه پووی
 خۆیان له چاک بوونه وه به قورئان وه رگیز ، که بێ گومان چاکترین چاره سه ری به سووده ،
 نه وه ش ناگه ڕیته وه بۆ خراپ بوون و کورت هینانی ده رمانه که ، به لکو ده گه ڕیته وه بۆ به دی
 سه روشتی مرۆف و ، بۆگه نی جیگه و ، قبولنه بوونی . والله الموفق *

به شیک سه باره ت به وه که هه نگوین شیفا به خشه به خه لک :

جه ماوه ری خه لک به دوو بۆچوون جیاوازیان تیکه وت سه باره ت به گوفتاری خوای تعالی ﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾ [النحل : ٦٩] واته : ﴿يَخْرُجُ مِنْ بُطُونِهَا﴾ له سکى نه و (هه تگانه وه) دیتنه ده ر ﴿شَرَابٌ مُخْتَلِفٌ أَلْوَانُهُ﴾ خوارده وه یه ک که په تگه کانی جیاوازه ﴿فِيهِ شِفَاءٌ لِلنَّاسِ﴾ که شیفا ی تیدا به بۆ خه لکی^(٤٠) ، به وه ی ئایا پاناو له وشه ی (فيه) دا ده گه ڕیته وه بۆ وشه ی (الشراب) ، یا ده گه ڕیته وه بۆ وشه ی (القرآن) ؟ راست : ده گه ڕیته وه بۆ وشه ی (الشراب) ، نه مه ش بۆچوونی (ابن مسعود) و (ابن عباس) و (الحسن) و (قتاده) و ، زۆرینه یه ، چونکه نه مه باسکراوه و ، مه به ستی ئایه ته که ش نه وه یه که چاک بوونه وه له وشه ی (الشراب) دا به که مه به ستی هه تگوینه که یه ،

به لām له ئایه ته که دا باسی قورئان نه کراوه ، فهرموده (صحیح) هکه ی سه ره وهش که پیغه مبهری خوا ﷺ تیايدا ده فهرمیت : ((صَدَقَ اللَّهُ)) ناشکه رایه که مه بهستی مه تگوتنه که یه . والله تعالى أعلم .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له نه خوشی چاوه قوله داو (الطاعون) ، چاره سه رکردنی و چونییه تی خوپاراستن له مه نه خوشیه :

في الصحيحين عن عامر بن سعد بن أبي وقاص ، عن أبيه ، أنه سَمِعَهُ يَسْأَلُ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ : مَاذَا سَمِعْتَ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الطَّاعُونِ ؟ فَقَالَ أَسَامَةُ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((الطَّاعُونُ رَجَزٌ أُرْسِلَ عَلَى طَائِفَةٍ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ ، وَ عَلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ ، فَإِذَا سَمِعْتُمْ بِهِ بِأَرْضٍ فَلَا تَدْخُلُوا عَلَيْهِ ، وَإِذَا وَقَعَ بِأَرْضٍ وَأَنْتُمْ بِهَا فَلَا تَخْرُجُوا فِرَارًا مِنْهُ))^(٤١) .

واته له (عامر) ی کوپی (سعد) ی کوپی (أبي وقاص) هوه ، که کوپیستی بابی بوو له (أسامة) ی کوپی (زيد) ی ده پرسى : سه بارهت به نه خوشی چاوه قوله چیت له پیغه مبهری خواوه ﷺ بیستوو ؟ (أسامة) ش فهرمووی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((نه خوشی چاوه قوله سزایه که نیردرا بۆ کۆمه لێک له (بني إسرائيل) و ، نه وانه ی پیشی ئیوه ، بۆیه هه رکات گوێستی بلآو بوونه وه ی بوون له زهویه کدا پوویداوه ، مه چنه نهو جیگه یه ، نه گه ره زهویه کیشدا پوویداو ئیوه ی تیا بوو نهوا لهو زهویه ده رمه چن وه کو مه لهاتنی که له نه خوشیه که)) .

٤١ _ صحیح : أخرجه مالك في موطئه (٥٥٨) ، والحميدي (٥٤٤) ، وأحمد (٥ / ٢٠٠ ، ٢٠٢ ، ٢٠٧ ، ٢٠٨) ، والبخاري (٤ / ٢١٢) ، ومسلم (٧ / ٢٦ ، ٢٧) ، والترمذي (١٠٦٥) ، كلهم من طريق عامر بن سعد عن أبيه فنذكره .

وفي الصحيحين أيضا : عن حَفْصَةَ بنتِ سِيرِينَ ، قالت : قال أنسُ بن مالكٍ : قال رسول الله ﷺ : ((الطَّاعُونَ شَهادَةٌ لِّكُلِّ مُسْلِمٍ))^(٤٢)

واته : (أنس) ی کوپی (مالک) _ خَوای لى پازى بیّت _ ده‌فه‌رمیّت : پیغه‌مبه‌رى خوا
ﷺ فه‌رموى : ((نه‌خوشى چاوه‌قوله شه‌هیدیه بۆ هه‌موو موسلمانێك)) .

تاعون چى یه ؟

نه‌خوشى چاوه‌قوله (الطاعون) له پووى زمانه‌وه : جوړیکه له په‌تا ، خاوى کتیبى (الصحاح) نه‌مى فه‌رموو ه . به‌لای پزیشکانیشه‌وه : ئاوسانیکی پیسی بکوژه له گه‌لیدا گریکی توندی زۆر به ئیش دهرده‌چیت که له نه‌ندازه به‌دەر ده‌بیّت ، به زۆرى ده‌ورو به‌ریشی ره‌ش یا سه‌وز ، یا تاریک و دیز ده‌بیّت ، له نه‌نجامیشدا به خیرایى بۆ برین و زام و کیم ده‌گوړیّت ، به زۆریش ، له سى جیگه‌دا دهرده‌که‌ویت : بن هه‌نگل ، پشته‌وه‌ی گوێ ، سه‌ره‌وه‌ی لووت (الأرنبه) ، وله گوشته نهرم و شله‌کاندا .

وَفِي أَثَرِ عَنْ عَائِشَةَ : أَنَّهَا قَالَتْ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : الطَّعْنُ قَدْ عَرَفْنَاهُ ، فَمَا الطَّاعُونَ ؟ ((قَالَ غَدَّةٌ كَغَدَّةِ الْبَعِيرِ يَخْرُجُ فِي الْمَرَأَقِ وَالْإِبْطِ))^(٤٣)

واته : خاتوو (عائشة) _ خَوای لى پازى بیّت _ له پیغه‌مبه‌رى خواى ﷺ پرسى : ده‌زانین (الطعن) واته : لیدان و پیاچه‌قان چى یه ، نه‌ی (الطاعون) چى یه ؟ نه‌ویش فه‌رموى : ((لوویه‌که به هاوشیوه‌ی لووی ووشت له شوینانى ورگ و سک و بن هه‌نگلدا دهرده‌چیت)) .

٤٢ _ صحیح : أخرجه أحمد (١٥٠ / ٣) ، ٢٢٠ ، ٢٢٣ ، ٢٥٨ ، ٢٦٥) ، والبخاري (٥٩ / ٤) ، ومسلم (٦ /

٥٢) کلهم من طريق عاصم بن سليمان الأحول عن حفصة بنت سيرين عن أنس فذكره مرفوعاً .

٤٣ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (١٣٣ / ٦) ، ١٤٥ ، ٢٥٥) عن عائشة فذكرته .

پزیشكان ده‌لّین : ئەگەر دومی‌ل له گووشتە نەرم و شلەكان و ، بن هەنگل و شوینە پیچ و پەنای جەستە و ، پشته‌وهی گوێ و سەر‌وهی لووت (الأرنبه) دەرچوو ، له پەگەزێکی بۆگە‌نیش بوو ، به چاوه‌قوله ناو دەر‌بێت ، هۆکارە‌کە‌شی دەر‌گەرێت‌وه بۆ خوینیکی پیس مە‌یلی گە‌نین و خراب‌بوون دەر‌کات و ، دەر‌گەرێت بۆ ناوه‌پۆکیکی ژە‌هرین به جۆرێک ئە‌و ئە‌ندامە‌ی لە‌ش بۆگە‌ن و خراب دەر‌کات و گۆر‌نکاری دەر‌هێنێت به سەر ئە‌ندامە‌کانی دەر‌و‌وبەریشیدا ، پە‌نگە‌ خوین و کێ‌میشی لی بێ‌کتێت و ، چۆ‌نیە‌تیە‌کی خراب‌پیش بۆ دڵ بە‌ر‌بێت و ، رشانە‌وه‌و دڵە‌ کوتی و بورانە‌وه‌ بۆ نە‌خۆش دروست بکات ، ئە‌گەرچی ناوی تاعون گشتی یە‌ بۆ هە‌موو ئاوسانی‌ک که چۆ‌نیە‌تیە‌کی خراب بۆ دڵ ب‌نێرێت و دەر‌ه‌نجام بگاتە ئاستی کوشتن ، به‌لام له‌ بن‌چینه‌دا تاییه‌تکراوه‌ به‌و گزشتە‌ لووه‌ی له‌ جە‌ستە‌دا دێتە‌دەر ، چونکه ئە‌وه‌‌نده خرابه‌ هیچ ئە‌ندامی‌کی لە‌ش قبولی ناکات تە‌نها ئە‌و شوینانه‌ نه‌بی‌ت که زۆر لاوازه به‌ سروشت ، له‌ هە‌مووشیان خراب‌تر ئە‌و جۆرانه‌یه‌ که له‌ بن هە‌نگل و پشته‌وه‌ی گویدا دێتە‌دەر له‌ به‌ر زۆر نزیکیان له‌ ئە‌ندامه‌ گرێگە‌کانه‌وه‌ که سەرە ، له‌ هە‌مووشیان بێ‌وه‌ی تر جۆره‌ سورە‌گانه ، پاشان زەر‌ده‌گانه ، به‌لام جۆره‌ پە‌شه‌کان هیچ کە‌س لێ‌ی پزگاری نابێ‌ت .

له‌ به‌ر ئە‌وه‌ی تاعون له‌ کاتی پە‌تادا زۆر دەر‌بێت ، له‌وه‌‌لاتانه‌دا که دەر‌داویه‌و نە‌خۆشی زۆره ، بۆیه‌ ناوی به‌ پە‌تا ب‌لاوی‌وتە‌وه‌ وه‌کو ئە‌وه‌ی (الخلیل) دەر‌ه‌رمی‌ت : پە‌تا : واتە تاعون . گوتراوی‌شه : هە‌موو نە‌خۆشی‌هه‌ ب‌لاوی‌تە‌وه‌و هە‌موو خە‌لک تووشی بن .

به‌لام بۆ سە‌لماندن دەر‌لّین له‌ نێوان پە‌تا و تاعوندا گشتی و تاییه‌ت هە‌یه ، بۆیه هە‌موو تاعونی‌ک پە‌تایه ، به‌لام هە‌موو پە‌تایه‌ک تاعون نی‌یه ، هە‌روه‌ها نە‌خۆشیه‌ گشتی یە‌کان له‌ تاعون گشتی تره ، چونکه تاعون تە‌نها یە‌کێکه له‌ نە‌خۆشیه‌ گشتی یە‌کان ، تاعونیش بریتی‌هه له‌ دومی‌ل و برین و زام و ئاوسانی‌ک له‌و شوینانه‌دا دێتە‌دەر که باسکران .

شوینه وارمکانی تاعون :

ده لیم _ (ابن القيم) _ ئەم برین و زام و ، ئاوسان و ، دوما لانه ، شوینه واری تاعون و خودی تاعون نین ، به لām له بهر ئه وهی پزیشکان ته نها شوینه واره پووکه شه که ی ده زانن ، بۆیه ئه وانه ی سه ره وه یان کردووه به خودی تاعون .

که چی ناوی تاعون بۆ سۆشت به کار دیت :

یه که میان : ئه و شوینه واره ده رکه و توهانه ی له پووکه شدا دیارن و پزیشکان باسیان کردووه .

دووم : ئه و مردنه ی به هۆی ئه وه وه پوو ده دات ، ئه مه ش مه به سته به و فه رموده (صحیح) ه ی که پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رمیت : ((الطاعونُ شَهادَةٌ لِّكُلِّ مُسْلِمٍ)) واته : ((تاعون شهیدیه بۆ هه موو موسلمانیک)) .

سۆیه م : ئه و هۆیه ی که له پیناویدا ئه م نه خۆشیه نێردراوه ، له فه رموده (صحیح) ه که دا هۆی ناردنی هاتوو کاتی پیغه مبه ری خوا ﷺ ده فه رمیت : ((بقیةُ رِجزِ أُرْسِلَ عَلَى بَنِي إِسْرَائِيلَ))^(٤٤) واته : ((پاشماوه ی سزایه که نێردراوه بۆ (بنی اسرائیل))) وورد فیه : ((أَنَّهُ وَخَزُ الْجَنِّ))^(٤٥) واته : ((تیه و نه نینی جنه)) ، و جاء : ((أَنَّهُ دَعَا نَبِيَّ))^(٤٦) واته : ((نزالیکردنی پیغه مبه ریکه)) .

٤٤ _ تقدم تخريجه .

٤٥ _ صحيح : رواه أحمد (٤ / ٣٩٥) ورواه الطبراني في المعجم الصغير (١ / ٩٥) بلفظ ((وخز أعدائكم من الجن)) عن أبي موسى ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣٩٥١) ، وانظر الضعيفة (١٨٦) ، والإبراء (١٦٣٧) ، (١٦٣٨) ، وفي صحيح الجامع (٣٩٤٦) وحسنه الألباني : ((الطاعون شهادة لأمتي ، وخز أعدائكم من الجن ...)) ، وانظر الصحيحة (١٩٢٨) .

پوونگردنه وهی کارتیگردنه کانی جن له نه خوشی تعاونداو _ چۆنیه تی لادانی

هیچ شتیک به لای پزیشکانه وه نی یه بۆ ئه وهی بتوانن هۆکاره کانی دروستبوونی نه خوشیه که لابه رن ، یا توانای دهستنیشانکردنی هۆی سه ره کی نه خوشیه که یان هه بیته ، پیغه مبه رانیشت هه والی کاره نادیاره که نمان ده ده نی ، هه چیشیان به دهسته وه نی یه نکۆلی له وه بکات که ئه وه نه خوشیانه به هۆی کاری پوچه خراپه کانه وه نه بیته ، چونکه گاریگه ری پوچه خراپه کان له سروشت و ، نه خوشیه کان و ، فه وتاندنی مڕۆف شتیکه هه چ که س ناتوانی نکۆلی لیبکات ، به ده ر له که سانی نه فام به پوچه خراپه کان و گاریگه ریه کانی و ، کاردانه وهی جهسته و خوو سروشتی مڕۆف به رامبه ر به و گاریگه ریه کانه ، پیده چۆی خوای په روه ریکار پینگه به م پوچه خراپانه بدات هه ندی ته صه روف به جهسته ی مڕۆف وه بکه ن له کاتی پوودانی په تاو ، خراپبوونی هه وادا ، هه روه ها پینگه ی پیده دا ته صه روف به هه ندی ماده خراپه کانه وه بکات که شیوازیکی خراپ بۆ جهسته دروست ده کات ، به تایبه ت له کاتی وروژانی خوین و (المیره السوداء) و ، له کاتی وروژانی ئاوی نیڕینه دا ، لیڤه دا پوچه خراپه شه یتانیه کان پویتیکی گاریگه ر ده بیتن بۆ هاندنی خاوه نی ئه م پوداوانه بۆ ئه نه جامدانی کرده وه کانیان که هه رگیز توانای هاندانی که سانی ئاسایی دیکه ی نی یه هه مان ئه وه کرده وانه ئه نه جام بده ن ، بۆیه پیویسته که سه کان پالنه ریکی زۆر به هیزی تر به کاربیتن بۆ لادانی گاریگه ری ئه وه پوچه خراپانه و ، له هه مان کاتیشدا ده توانن کرده وه چاکه کان که بریتیه له زیکرو ، دوعاو ، پارانه وه ، به خشین و ، خویندنی قورئان به کاربیتن بۆ دابه زاندنی پوچی فریشته چاکه کان و به زاندنی پوچه خراپه کان و ، پوچکردنه وهی شه پریان و ، دووخسته وهی گاریگه ریان .

ئیمه _ (ابن القيم) _ و که سانی دیکه ی جگه له ئیمه ش ئه وه مان چه نندین جار که خوای تعالی نه بیته هه چ که س ژماره یان نازانیت تاقیی کردۆته وه و ، بۆمان ده رکه وتوو که دابه زاندنی ئه م پوچه چاکانه و له خۆ نزیکردنه وهی گاریگه ریه کی ئیجابی گه وره ی هه یه بۆ

بههیزکردنی سروشت و ، دوورخستنەوهی ماده خراپەکان . بەلام دەبیّت ئەو کردارە پیش پتەویوون و قایمبوونی نهخۆشیەکه له لەشدا ئەنجام بدریّت و ، له کاتیکیدا بیّت بتوانریت کاری تیبکریّت و کون بکریّت ، بۆیه هەرکەس خوای پەرەردگار سەرکەوتووی بکات ، ئەوا له کاتی هەست کردنیدا به هۆکاره خراپەکان یەکسەر پەنا دەباتە بەر به کارهینانی هۆکاره چاکەکان بۆ له خۆ دوورخستنەوهی ، ئەمەش چاکترین دەرمانە بۆی ، بەلام ئەگەر خوای تعالی ویستی به جیهینانی قەدەر و چاره نووسی خۆی هەبیت ، دلی بەندەکهی خۆی به رامبەر به ناسین و به بیرداهاتن و داواکردن و به کارهینانی هۆکاره چاکەکان بیئاگا دەکات و ، چیت هەستی پی ناکات و ، نایەویت به کاری بینیت ، ئەو کاته خوای پەرەردگاریش فەرمانی خۆی له سەر بەندەکهی جیبەجۆی دەکات .

پاشان _ إن شاء الله _ ئەم مانایە به درێژی باس دەکەین له میانە یاسەکه ماندا سەبارەت به خۆ چاره سەرکردن به نووشتەو ، پەناگرتنەکانی پیغەمبەرایەتی و (العوذ النبویة) ، زیکو ، نزاو ، بهخشیندا ، لهویشدا پوونی دەکەینەوه که بهراوردکردنی پزیشکیتی پزیشکان به پزیشکیتی پیغەمبەر ، وهکو بهراوردکردنی پزیشکیتی سوۆی و بهسالچوانه به پزیشکیتی ئەوان ، وهکو ئەوهی زیرەکهکان و پیشه واکانیان دانیان پێدا ناوه ، هەر وهی پوونی دەکەینەوه که سروشتی مرفایەتی بههیزترین شتی که کاردانەوهی خۆی هەیه بهرامبەر به پوچهکان ، وه هیزی پەناگرتنەکان و ، نووشتەو ، نزاکان ، له سهرووی هەموو هیزیکه وهیه ، تا ئەو ئاستە ی هیزی ژەهره کوشندەکانیش پوچ دەکاتەوه .

مەبەستیش ئەوهیه که : خراپبوونی هەوا بهشی که له بەشەکانی هۆی تەواو ، که تاعون دروست دەکات ، چونکه خراپبوونی ناوه پۆکی هەوا هۆیهکی کاریگەری دروستبوونی پەتاو بۆگەن بوونیەتی ، چونکه ناوه پۆکی ئەو هەوا یه دەگۆپیّت و یه کێک له چۆنیەتیە خراپەکانی به سەردا زāl دەبیّت وهکو گەنین و ، بۆنکردن و ژەهراوی بوون له هەر کاتیکیدا بیّت له کاتهکانی سال ، ئەگەچی زۆرتین پوودانی له کۆتایی هاویندا یه ، هەر وهی

له پایزیشیدا به زۆری پووده دات به هۆی کۆبوونه وهی پاشماوه تال و سهخته تیژه کان و هیتیش له هاوینداو ، شینه بوونه وهی له کۆتایدا ، ههروه ها له پایزیشدا پووده دات به هۆی ساردبوونی ههواو ، قوراپیوونی بۆخ و شی و ئهوا پاشماوانه ی که له وهزی هاویندا شی ده بۆوه ، دهره نجام په تگ ده خواته وه ، گهرم ده بیّت و ، بۆگه ن ده بیّت و ، ئینجا نه خۆشی بۆگه ن دروست ده کات ، به تایبته ئه گهر پیکه وتی جهسته یه کی ئاماده بووی ، گونجاری ، خاوی ، سستی ، کهم جووله ی ، زۆر ماده بوو ، ئهوجا ئه م جوهره مۆقه به زۆری ده فیه وتیت و تووش ده بیّت .

ته ندروستیتترین وهزیش له م بواره دا وهزی به هاره . (أبی قراط)^(٤٧) ده لایت : زۆرتترین نه خۆشیه کان و ، کوشنده ترینیان ، له وهزی پایزدا به ، به لآن وهزی به هار ، ته ندروستیتترین وهزیه کانه و له هه مووشیان که متر مردنی تیدا پوو ده دات ، بۆیه له وهزیه کانی به هارو هاویندا دهرمانسازان و ، ئاماده کاری مردوان خۆیان ئاماده ده کهن و قهرزیش ده کهن بۆ کۆکردنه وهی دهرمانه پێویسته کان بۆ ئه وهی له وهزی پایزدا به کاری بیّن ، لیّره دا وهزی پایز وهکو به هاری ئه مانه چونکه ئیش و کاریان زۆر ده بیّت ، بۆیه بیرى ده کهن و ، به هاتنی ده لّخۆشیش ده بن .

وقد روى في حديث : ((إِذَا طَلَعَ النُّجْمُ ارْتَفَعَتِ الْعَاهَةُ عَنْ كُلِّ بَلَدٍ))^(٤٨)
 واته : له فهرمووده یه کدا هاتووه : ((هه رکات ئه ستیّره که هه لّه ات ئه وا دهربو نه خۆشی له سه ره هه موو وه لّاتیک به رز ده بیّته وهو نامیّنیت)) ، ئه ستیّره ی نیۆ ئه م فهرمووده یه به کۆمه له

٤٧ _ له به ناویانگترین پزیشکه کانی یونانه و ، سالی (٣٧٧) ی پێش زاین مردوووه .

٤٨ _ أسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٢ / ٣٤١ ، ٣٨٨) من طريق وهيب قال : حدثنا عسل بن سفیان ، عن عطاء بن أبي رباح عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً . فيه عسل بن سفیان وهو ضعيف .

ئەستێرە (الثريا)^(٤٩) لیکدراوەتەو ، هەروەها بە دەچوونی پووەك له وەرزی بەهاردا لێك دراوەتەو ، لەم بارەشەو خۆی تعالی دەفه مێت : ﴿ وَالنَّجْمُ وَالشَّجَرُ يَسْجُدَانِ ﴾ [الرحمن : ٦] واتە : ئەستێرە و گزگیاو درخت (بۆ خوا) سوژدە دەبەن^(٥٠) چونکە دەرچوونی تەواوی لە وەرزی بەهاردا یەو ، ئەو وەرزه شه که نهخۆشی و دەردو بەلای تێدا نامێنێت .

بەلام لە بارە کۆمەڵە ئەستێرە (الثريا) وە ، لە گەڵ هەلەتانی لە بەرەبە یاندو لە ئاوابوونیدا نەخۆشیەکان زۆر دەبن .

(التَّمِيمِيُّ) له کتیی (مادة البقاء)) دا دەلێت : خراپترین کاتەکانی سال ، که گەرەترین دەردو بەلای بە سەر جهسته دا دینێت دوو کاتە :

یەكەمیان : کاتی کۆمەڵە ئەستێرە (الثريا) بەرەو ئاوابوون دەچێ لە کاتی دەرکەوتنی بەرەبە یاندا . دووەمیان : کاتی هەلەتانی لە پۆژەلاتەو پێش دەرکەوتنی خۆر بە سەر جیهاندا ، لە شوینگەیهك له شوینگەیهك مانگدا (منازل القمر)^(٥١) ، که بریتیه له کاتی تێپەربوونی وەرزی بەهار و کۆتایی هاتنی ، بەلام ئەو خراپی و نەخۆشیانە لە کاتی هەلەتانیدا پوودەدن زانی که متره لهو خراپی و نەخۆشیانە لە کاتی ئاوابوونیدا پوودەدات .

٤٩ _ الثريا : کۆمەڵە ئەستێرەیهکی پرشتگداره له نێو گەردەنی ئەستێرە گادا ، بۆیه واناوێران چونکە لە پووبەرێکی زۆر کهمدا ئەستێرەیهکی زۆر کۆبونهتەو ، بپوانە : عبدالله جبار ، فەرھەنگی شارا . وەرگێڕ .

٥٠ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوختهی تەفسیری قورئان .

٥١ _ شوینگە مانگ : مەوداو شوین و پێرەوی مانگ ، بریتیه له پێرەوی مانگ که پێیاندا دەپواو بە دەوری زەویدا دەخولێتەو ، هەرشەو له پێرەویکیاندا یەو هەلە ناکات و بەمو له پێرەوی خۆی لانا دات ، مانگ بیست شوینگە یەو ، هەر شوینگەیهکی ش ئاوێکی تاییهتی خۆی هیه وەکو : (السرطان ، البطين ، الثريا ، الدبران ...) ، بپوانە : مهلا محمودی گەڵەیی ، قاموسی پسته . وەرگێڕ .

(أبو محمد) ی کورپی (قتیبة) ده لایت : گووتراوه : هر کاتیک کومه له نه ستیره ی (الثريا) مه لاهاتوه و ئاوابووه مه گەر (إلا) دهر دوه نه خوشیه ک له نیو خه لکی و ووشتردا بلاءبوته وه ، به لام له کاتی ئاوابوونیدا نه خوشی و دهر ده کان زیاترو توندتر ده بنه وه به به راوردی مه لاهاتنی

سه باره ت به فرموده که گوفتاریکی سی یم هیه و _ پیده چی شایسته ترین گوفتاره کانیش بیت _ : که و مه به ست به ووشه ی (النجم) نه ستیره ی (الثريا) بیت به لام مه به ست به ووشه ی (العامة) نه و دهر دوه به لاه و نه خوشیه نه بیت که تووشی پرووه ک و کشتوکال و به رو بوومه کان ده بیت له وهرزی زستان و سه ره تای وهرزی به هاردا ، بویه مروقه له کاتی مه لاهاتنی نه ستیره ی (الثريا) دا بیوه ی ده بی ، به تاییه ت له کاته نامازه پیگراوه کاند ، به و هویه وه پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی فروشتن و کرینی به رو بوومی کربوه پیش دهر که وتنی چاکیه تیه که ی . مه ستیش : دووانه سه باره ت به پربازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له کاتی پروودان و بلاءبوونه وه ی تاغوندا .

به شیک : پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی چوونه نیو نه و زمویانه ی کردوه
که تاغونی تییدا بلاءبوته وه یا دهر چوون له و زمویانه ی
که تاغونی تییدا بلاءبوته وه :

پیغه مبه ری خوا ﷺ نومه ته که ی خوی قه ده غه ده کات بچه نیو نه و کومه لگایانه وه که تاغونیا تییدا بلاءبوته وه یا له کومه لگایه ک بچه دهر وه پاش بلاءبوته وه ی تاغون تیااندا ، بۆ نه وه ی به ته وای خویان له و نه خوشیه بیاریزن ، چونکه چونه نیو نه و کومه لگایانه وه که تاغونیا تییدا بلاءبوته وه مانای خو تووشکرته به و دهر دوه به لایه و ، خو خسته نیو شوینیکیشه وه یه که جیگه ی فرمانره وای نه خوشیه که یه و ، یارمه تیدانی نه فسیشه بۆ تووشبوون به و نه خوشیه ، نه مه ش پیچه وانه ی شهرع و نه قل و ژیرییه ، به لکو خو

دورخستنه وه له و شوینانه ی نه خوښه که ی تیدا بلأوبۆته وه گوپراپه لای خوی په روه ردگاره
که فرمانی به خوپاریزی کردوه له هندی شوین و ، هه وای زیانبه خش .

مانای قه دهغه کردنی دهرچوون له و وه لاته :

به لām که قه دهغه ی چوونه دهر وه دهکات له و شوینانه ی نه خوښه که ی تیایدا بلأوبۆته وه ،
دو مانای تیدایه :

یه که میان : هاندانی نه فسه بۆ باوه پوونی ته و او به خوی تعالی ، پشت پی بستنی ،
ئارامگرتن له سه ره دهر و حوکم و چاره نووسی و ، پی پازیبوونی .

دوهم : نه وه یه که پیشه وایانی پزشکی گوتوویاته : به وه ی پیویسته هه موو که سیکی
خوپاریز له په تا ، هه و لای دهره یانی بۆخ و شیداره (الرطوبات) زیاده کانی له شی بدات و ،
خۆراك که م بکاته وه ، هه زی به چاره سازی توند (التدبیر المجفف) بیت له هه موو
پویه که وه ، به دهر له وهرزش و خوشتن ، که پیویسته مرۆف وریایان بیت ، چونکه به زوری
جهسته به تال نابیت له زیاده ماده یه کی خراب که تیایدا ده مینیتته وه ، پاشان وهرزش و
خوشتن ده یانوروزینیت و ، له گه ل کیموسی^(۵۲) باشدا تیکه لیان دهکات و ، به وهش مرۆف
تۆشی نه خوښه کی گهره ده بیت ، بۆیه له کاتی بلأوبونه وه ی تاعوندا پیویسته مرۆف
سره وتن و له سه رخوی خوی زیاد بکات و ، ئارامپیدانیکی ته و او بدات به هه لچونی
تیکه لآوه کانی له شی ، له لایه کی تریشه وه چوونه دهر وه له و شوینانه ی په تاکه ی تیدا
بلأوبۆته وه سه ره رکردن پیویستی به جولانه وه یه کی به هیزه و ، نه مهش زیانیکی گهره به
جهسته ده گه یه نیت ، نه مه گوفتاری چاکترین پزشکی پاشینانه ، به مهش مانای پزشکی

۵۲ _ کیموس : ماده یه کی شیر یه و له خواردنه وه په یدا ده بی ، ئاماده یه بۆ هه لمزین و ، پخۆ له کان له کاتی
تپه پینیدا هه لای ده مژن . بپوانه : پرگار کریم ، فرهنگی دهریا ، وهرگپر .

ته‌واو له فه‌رمایشته‌که‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاشکه‌را ده‌بی‌ت و ، ئه‌و چاره‌سه‌ره‌ی تێیدا‌یه‌ بۆ دڵ و جه‌سته‌و چاک‌بوونیان .

ئه‌گه‌ر گو‌تر : فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ : ((لا تخرجوا فراراً منه)) واته‌ : ((لێی دهرمه‌چن وه‌کو هه‌ڵاتنێک له‌ نه‌خۆشیه‌که)) ، گو‌فتاره‌کانی ئێوه‌ پو‌چ ده‌کاته‌وه‌ که‌ گوا‌یه‌ مه‌به‌ست به‌ فه‌رمووده‌که‌ ئه‌وه‌ بی‌ت که‌ له‌ سه‌روه‌ ئاماژه‌تان پێ‌دا ، چونکه‌ فه‌رمووده‌که‌ قه‌ده‌غه‌ی چوونه‌ دهره‌ ناکات له‌ به‌ر پو‌وداوێکی ناکاو ، هه‌روه‌ها که‌سی موسافیر قه‌ده‌غه‌ ناکات له‌ سه‌فه‌ره‌که‌ی ؟

به‌و که‌سه‌ ده‌گو‌ترێت : هه‌چ که‌سیک نه‌یگو‌توه‌ _ پزیشک بی‌ت یا که‌سیکی تر _ خه‌لکی واز له‌ جو‌ڵانه‌وه‌ بی‌نن له‌ کاتی ب‌لا‌وبونه‌وه‌ی تاعون‌داو ، خۆیان بکه‌ن به‌ شتیکی بێ روح و گیان ، به‌لکو پێ‌ویسته‌ به‌ پێی توانا جو‌ڵانه‌وه‌ی خۆی که‌م بکاته‌وه‌ ، چونکه‌ که‌سی هه‌ڵاتوو ته‌نها مه‌به‌ستی هه‌ڵاتنه‌ ، که‌چی ئه‌گه‌ر سه‌ره‌وتن و له‌ سه‌رخۆیی به‌کاربی‌نێت و هه‌ڵنه‌یه‌ت سوودیکی زۆری بۆ دڵ و جه‌سته‌ی ده‌بی‌ت و ، پشت‌به‌ستنێکی ته‌واویشی بۆ ده‌سته‌به‌ر ده‌بی‌ت و ، به‌ ته‌واوی ملکه‌چی قه‌ده‌رو چارنووسی خ‌وای تعالاش ده‌بی‌ت . به‌لام سه‌باره‌ت به‌و که‌سانی ناتوان واز له‌ جو‌ڵانه‌وه‌ بی‌نن وه‌کو پێشه‌کاران و ، کرێکاران و ، مسافیران و ، دروستکاری جل و ، که‌سانی دیکه‌ ، پێیان ناگو‌ترێت به‌ ته‌واوی واز له‌ جو‌ڵانه‌وه‌ کانتان بی‌نن ، ئه‌گه‌رچی فه‌رمانیان پێ ده‌کرێت واز له‌ جو‌ڵانه‌وه‌ ناپێ‌ویسته‌کان بی‌نن ، وه‌کو جو‌ڵانه‌وه‌ی موسافیر بۆ هه‌ڵهاتن . خ‌وای تعالاش زاناتره‌ .

کاتی قه‌ده‌غه‌ی چوونه‌ نێو ئه‌و شو‌ینانه‌ کراوه‌ که‌ نه‌خۆشیه‌که‌ی تێدا ب‌لا‌وبۆته‌وه‌ ، ئه‌مه‌ چه‌ند دانایی و حیکمه‌تیکی تێدا‌یه‌ :

یه‌که‌م : خۆ دوورخستنه‌وه‌ له‌ هۆی زیانبه‌خش .
دوهم : وه‌رگرتن و ده‌ستگرتن به‌ ته‌ندروستی‌یه‌ که‌ هۆکاری بژێوی و ژیان و گه‌رانه‌وه‌یه‌ .

سئ یه م : بۆ هه لئه مژینی ئه وه وه وایه ی که بۆگه ن و خراپبووه ئه گینا نه خۆش ده که ون .
 جواره م : بۆ خۆ نزیک نه کردنه وه له وه که سانی به وه نه خۆشیه نه خۆش که وتوون ، ئه گینا
 په گه زی نه خۆشیه کانی ئه وانیان تووش ده بیّت .

وفي سنن أبي داود مرفوعاً : ((إِنَّ مِنَ الْقَرْفِ التَّلَفَ))^(٥٣)

واته : ((خۆ نزیک کردنه وه هۆکاری تووشبوونه به زیان)) ، (ابن قتیبه) ده لّیت : ووشه ی
 (القرف) واته نزیکبوونه وه له په تاو ، نزیکبوونه وه له نه خۆش .

پێنجه م : پاراستنی نه فس له وه ی به نیشانیه ی شوم و به دی داده نرّیت و ، خۆپاراستن له
 ته نینه وه و بڵاویبونه وه ی نه خۆشی ، چونکه شوم و به دی بۆ که سیکه شتکه به شوم و به د
 دابنّیت .

به گشتی کاتی پێغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی چوونه نێو ئه وشوینه ده کات واته فه رمان
 به ووریایی و خۆپاراستن ده کات و ، قه ده غه ی خۆ تووشبوون ده کات به هۆکاره کانی زیان
 پێگه شتن . کاتیکیش قه ده غه ی هه لّه اتن ده کات واته فه رمان به پشتبه ستن و ، ملکه چبوون و
 ، کاروباری خۆ سپاردن ده کات به خوای تعالی ، بۆیه باری یه که م : ئه ده بدان و فیڕکردنه ،
باری دووه میش : ملکه چبوون و کاروباری خۆ سپاردنه به خوای تعالی .

وفي الصحيح : أَنَّ عمر بن الخطاب _ رضي الله عنه _ خرج إلى الشام ، حتّى إذا كان
 بسرغ لقيه أبو عبيدة بن الجراح _ رضي الله عنه _ وأصحابه ، فأخبروه أَنَّ الوباء قد وقع
 بالشَّام ، فاختلفوا ، فقال لابن عباس رضي الله عنهما : ادع لي المهاجرين الأوّلين ، قال :
 فدعوتهم ، فاستشارهم وأخبرهم أَنَّ الوباء قد وقع بالشَّام ، فاختلفوا ، فقال له بعضهم :
 خرجت لأمر ، فلا نرى أن ترجع عنه ، وقال آخرون : معك بقية النَّاس وأصحاب رسول الله ﷺ

فلا نرى أن تقدّمهم على هذا الوباء ، فقال عمر : ارتفعوا عني ، ثم قال : ادع لي الأنصار ، فدعوتهم له فاستشارهم ، فسلکوا سبيل المهاجرين ، واختلفوا كاختلافهم ، فقال : ارتفعوا عني ، ثم قال : ادع لي من هاهنا من مشيخة قريش من مهاجرة الفتح ، فدعوتهم له ، فلم يختلف عليه منهم رجلان ، قالوا : نرى أن ترجع بالناس ولا تقدّمهم على هذا الوباء ، فأذن عمر في الناس : إني مصبح على ظهر ، فأصبحوا عليه ، فقال أبو عبيدة بن الجراح : يا أمير المؤمنين أفراراً من قدر الله ؟ قال : لو غيرك قالها يا أبا عبيدة ، نعم نفرّ من قدر الله تعالى إلى قدر الله تعالى ، أرايت لو كان لك إبل فهبطت وادياً له عدوتان ، إحداها خصبة ، والأخرى جدبة ألسن إن رعيتهما الخصبة رعيتهما بقدر الله تعالى ، وإن رعيتهما الجدبة رعيتهما بقدر الله تعالى ؟ قال : فجاء عبد الرحمن بن عوف وكان متغيّباً في بعض حاجاته ، فقال : إنّ عندي في هذا علماً ، سمعت رسول الله ﷺ يقول : ((إذا كان بأرض وأنتم بها فلا تخرجوا فراراً منه ، وإذا سمعتم به بأرض فلا تقدموا عليه))^(٥٤).

واته : له فرموده یه کی (صحیح) دا هاتوو که وا (عمر)ی کوپی (خطاب) چوو بۆ وه لاتی شام ، که گه شته (سرخ) سه رکده کانی جه تگ (أبو عبیده)ی کوپی (الجراح) و هاوه لانی پینگه شت و ، هه والیان دایه که تاعون له وه لاتی شام بلأویۆته وه ، نه وه بوو جیاوازیان تیکه وت و ، ئیمامی (عمر) به (ابن عباس)ی فرموو : کۆچبه رانی پیشینم بۆ بانگ بکه ، فرمووی : بانگم کردن و ، نه ویش پراویژی پیکردن و پئی پاگه یاندن که په تای تاعون له وه لاتی شام بلأویۆته وه . نه وانیش جیاوازیان تیکه وت و ، هه ندیکیان پێیان فرموو : تۆ به نیازی کاریک ده رچویت و وامان پی باشه لئی په شیمان نه بیته وه ، که سانیکی دیکه ش فرموویان ، نه وه ی ماوه له خه لک و هاوه لانی پیغه مبه ری خوات ﷺ له گه لدايه بۆیه پیمان باش نی یه بیانخه یته نیۆ نه په تایه وه ، نه وه بوو ئیمامی (عمر) فرمووی : هه ستن لام ، پاشان فرمووی : پشتیوانانم بۆ بانگ بکه ، منیش بانگم کردن ، نه وه بوو پراویژی پیکردن و

ئەوانیش ھەمان پێگەی کۆچبەرانیان گرتوو وەک ئەوان جیاوازییەکان ، بۆیە ئیمامی (عمر) پێی فەرموون : ھەستەن لام ، پاشان فەرمووی : ھەرکەس لێرەبە لە گەورە پیاوانی قورەیش ئەوانە سالی پزگارکردنی مەککە کۆچیان کردوو ھەموویانم بۆ بانگ بکە ، منیش بانگم کردن ، دوو کەسیان نەبوو جیاوازیان لە نێواندا بیت ، بەلکو ھەموویان گوتیان : ئێمە وامان پێی باشە ئەم خەلکە بگەڕێنیتەو ھەو نەیانخەیتە نێو ئەم پەتایەو ، بۆیە ئیمامی (عمر) بانگەوازی بە نێو خەلکیدا کرد : من سەبەینی لە سەر زینم ، ئەو بوو بە یانی ھەموویان سواریبوون ، (أبو عبیدة) ی کوپی (الجراح) فەرمووی : ئایا لە قەدەر چارەنووسی خوا ھەلدین ئەم میری موسلمانان ؟ ئیمامی (عمر) یش فەرمووی : ئەگەر کەسیکی تر ئەمە ی بگوتایە ئەم (أبا عبیدة) ، بەلێ ئێمە لە قەدەر چارەنووسی خوا ھەلدین بۆ قەدەر چارەنووسی خوا ، ئایا ئەگەر تۆ کۆمەڵیک ووشەرت ھەبێ و لە شیعەکاندا دابەزیت کە دوو بەری ھەبیت ، بەرێکیان سەوزەلن و بە پیت و ، بەرەکی تریشیان دێم و بێ لەو پەتایە ، ئەگەر ووشەرەکانت لە ھەر بەرێکیاندا بلەو پێنی بە چارەنووسی خوا نی یە ؟

(ابن عباس) دەفەر میت : لە و کاتەدا (عبدالرحمن) ی کوپی (عوف) ھات کە پێشتر لەوێ نەبوو ، چوو بوو بۆ ھەندێ پێوستانی خۆی ، فەرمووی : من لەم بارەو زانیایم پێی ، گوتیبیستی پێغەمبەری خوا بوم ﷺ دەیفەر موو : ((ئەگەر بیستان تاعون پەیدا بوو لە خاکێکدا مەچن بۆ ئەو ، ئەگەر لە خاکێکیدا بڵاوبوو ئێوەی تیدا بوو لێی پامەکن)) .

بە شێك : سەبارەت بە رێیازی پێغەمبەری خوا ﷺ

لە نەخۆشی ئاوبەنگ (داء الإستسقاء) و چارەسەرکردنیدا :

في الصحيحين : من حديث أنس بن مالك ، قال : قَدِمَ رَهْطٌ مِنْ عُرَيْنَةَ وَعُكَلٍ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ فَاجْتَمَعُوا الْمَدِينَةَ ، فَشَكُوا ذَلِكَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ ، فَقَالَ : ((لَوْ خَرَجْتُمْ إِلَى إِبِلِ الصَّدَقَةِ فَشَرِبْتُمْ مِنْ أُبْوَالِهَا وَأَلْبَانِهَا)) ، ففعلوا ، فلما صحوا ، عمدوا إلى الرُّعَاةِ فقتلوهم ، واستأقوا الإبل ، وحاربوا

الله ورسوله ، فبعث رسول الله ﷺ في آثارهم ، فأخذوا ، فقطع أيديهم ، وأرجلهم ، وسمل أعينهم ، وألقاهم في الشمس حتى ماتوا^(٥٥) .

واته : (أنس) ی کوپی (مالك) _ خوی لی پازی بیّت _ ده فهرمیّت : چند که سیّک له هۆزه کانی (عُرینّه) و (عُگل) هاتنه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ پاشان مانه وهیان له شاری مه دینه به لاه ناخۆش بوو چونکه تووشی نه خۆشی گه ده ترشان بوون ، نه وه بوو سکالایان برده خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ ، نه ویش پیی فهرموون : ((نه گهر بچونایه ته دهر وه بۆ لای ووشره کانی به خشین له شیرمه نهیه کانیان بخواردیایه ته وه)) ، نه وانیش نه و کاره یان به نه نجام گه یاند ، که ته ندروستیان چاک بۆوه ، چون بۆ لای شوانه کان و کوشتنیان و ، ووشره کانیشیان دایه به رو بردنیان ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ ناردی به شوینیاندا ، بۆیه بران و ، ده ست و ، قاجیانی بپی و ، چاویانی دهره ینا و ، فرپی دانه بهر مه تاوه که تاوه کو مردن .

به لگهش له سه ره وه ی نه خۆشیه کانیان ئاوبه نگ بوو ، نه وه یه که ئیمامی (مسلم) له (صحیح) هکهیدا ده یگێرپیتته وه کهوا نه و که سانه گووتیان : هه زمان به مه دینه نه ماوه ، چونکه سکمان گه وره بووه ، نه ندانه کانمان سست و خاوبووه (آرتهشت اعضاؤنا) و پاشان ته وای فهرمووده که باس ده کات .

الجَوَى : نه خۆشیه که له نه خۆشیه کانی سک ، ئاوبه نگیش : نه خۆشیه کی ماددیه هۆکاره که کهشی ماده یه کی نامۆیه ده چیتته نیو نه ندانه کانی له شه وه به رزی ده کاته وه _ یا هه موو نه و نه دامانه ی به دهر وه ن و دیارن ، یا جیگه بۆش و به تاله کانی نه و

٥٥ _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ١٦١ ، ١٨٦ ، ١٩٨) والبخاري (١ / ٦٧) ، (٤ / ٧٥) ، (٥ / ١٦٥) ،

(٦ / ٦٥) ، (٨ / ٢٠١ ، ٢٠٢) ، (٩ / ١١) ، ومسلم (٥ / ١٠٢ ، ١٠٣) ، وأبو داود (٤٣٦٤) ، (٤٣٦٥) ،

والنسائي (٧ / ٩٣ ، ٩٤ ، ٩٥) كلهم من طريق أبي كلابه عن أنس مرفوعاً فذكره .

شوینانهی که چاره‌سازی خۆراك و تیكه‌لأوه‌کانی تیدا ده‌کریت _ ، سی جۆریشی هه‌یه : گوشتی و ، (زقی) و ، ته‌پلی^(٥٦) .

له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و ده‌رمانانه‌ی که پێویستن بۆ چاره‌سه‌ری ئه‌م نه‌خۆشیه بریتین له‌وانه‌ی که کردنه‌وه‌یه‌کی مامناوه‌ندو ، به‌ردانیك به‌ پێی پێویست ده‌سته‌به‌ر بکات ، ئه‌م شتانه‌ش له‌ شیرمه‌نه‌یه‌کانی ووشترا هه‌ن بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی خواردنه‌وه‌ی شیر و ووشتره‌کانی پێکردن ، چونکه شیر و ووشترا له‌به‌رو و په‌وان و نه‌رمکاره ، به‌ردارو سووکارو هیمن کاره ، هۆیه بۆ کرانه‌وه‌ی کونیه‌ داخراوه‌کان ، چونکه زۆریه‌ی له‌وه‌پینی ووشترا له‌ سه‌ر تالیشک (الشیخ و) ، (القیصوم)^(٥٧) ، بابوونه (البابونج)^(٥٨) (الأقحوان)^(٥٩) (الإنخِر)^(٦٠) چه‌ندین پوهه‌کی دیکه که وه‌کو ده‌رمانیکی به‌سوود به‌کار دیته‌ .

٥٦ _ گوشتی : هۆکاری دروستبونی ماده‌یه‌کی ئاوی به‌لغمیه‌و ، له‌ گه‌ڵ خویندا به‌ نۆی ئه‌ندامه‌کانی له‌شدا ب‌لأو ده‌بێته‌وه ، به‌ جۆریك له‌ ئه‌ندامه‌کانی له‌شدا ئاوسانیکی نه‌رم دروست ده‌کات ، هه‌روه‌ها ئه‌ندامه‌کانی زاونیی پیاو ئافره‌ت ده‌ئاوسینیت و ، ده‌م و چاوه‌ش به‌ گشتی خاوه‌دبێته‌وه .
(زقی) : هۆکاره‌که‌ی ماده‌یه‌کی ئاویه ده‌پالێوریتته نۆی بۆشای سکی خواره‌وه‌و ئه‌ندامه‌کانی تریش که له‌ دوايه‌وه‌ دین ، لێره‌دا سکه ده‌ئاوسیت و ناوک کیم و زوخاوه‌کات و ، ئه‌گه‌ر سکه بجولێنیتته‌وه‌ شله‌قه‌ شله‌قه‌ی ده‌بیسیت .

ته‌پلی : هۆکاره‌که‌ی ده‌گه‌پێته‌وه‌ بۆ ماده‌یه‌ک با دروست ده‌کات و له‌ گه‌لیدا سکه ده‌ئاوسیت و ئه‌گه‌ر له‌ لێی بده‌ی وه‌کو ته‌پل ده‌نگی دیته ، بۆ دلتیابوون له‌ هه‌موو ئه‌وانه‌ بگه‌پێزه‌وه‌ بۆ ، مفاتیح‌ العلوم ، الخوارزمی ل ٣١ وه‌رگێڕ .

٥٧ _ القیصوم : جۆره‌ پوهه‌کیکه له‌ ده‌شته‌کانی دووره‌گه‌ی عه‌ره‌ب ده‌پوێ و وه‌کو ده‌رمان به‌کارده‌برێ .
بپوانه : پزگاکریم ، فه‌ره‌ه‌نگی ده‌ریا ، وه‌رگێڕ .

٥٨ _ البابونج : گولێکی سه‌پی یه‌ له‌ بیابانی عه‌ره‌بیشدا ده‌پوێ ، مه‌لا محمودی گه‌للایه‌ی ، قامووسی پسته ، وه‌رگێڕ .

٥٩ _ الأقحوان : ناوه‌ بۆ چه‌ند جۆره‌ پوه‌کیکه له‌ پێڕی (أنتامیس) و (کریزینتوم) ، بپوانه : مه‌لا محمودی گه‌للایه‌ی ، قامووسی پسته ، وه‌رگێڕ .

ئەم نەخۆشەش لە کاتی بوونی نەخۆشیەك لە جگەردا دەردەکهوێت بە تاییەت ، یا بە هاوبەشی نەخۆشی دیکە لەش ، ئەمەش بە ھۆی ئەو کونیلە داخراوانەوێە (السُّد) کە لە جگەردا دەبیّت ، شیرێ ووشتری عەرەبیش بە سوودە بۆ کردنەوێ ئەو داخراوانە ، چونکە بۆ خۆی مادەییکی کردنەوێە ، ھەرەھا سوودو کەلکیکی زۆریشی ھەیە .

(الرازي) دەفەر مێت : شیرێ ووشتری عەرەبی ئیش و ئازاری جگەر و ، خراپبوونی باری میزاج چارەسەر دەکات ، ھەرەھا (الإسرائیلی) دەلێت : شیرێ ووشتری عەرەبی ناسکترین شیرەو ، لە ھەمووشیان ئاودارترو تیزترەو ، کەمترین خۆراکیشی تێدایە . بۆیە بۆتە بەھێزترین شیرەکان بۆ نەرمکردنەوێ زێدە مادەکان و ، پەوانکردنی سک و ، کردنەوێ کونیلە داخراوەکان (السُّد) ، ئەو شتەش کە ئەوانی سەرەو دەسەلمێنن ھێندە کەمە سوویریەکیەتی کە دەگەرێتەو بۆ زێدە گەرمی ئازەلەکە بە سروشت ، بۆیە بۆتە تاییەترین شیرەکان بۆ نەرم و ناسکی جگەر و ، کردنەوێ کونیلە داخراوەکانی و ، شیکردنەوێ پەقێتی سێل ئەگەر نوێ بوو ، بەسوودیشە بۆ نەخۆشی ئاوبەنگ بە تاییەت ، ئەگەر بەکارھێنرا لە گەل ئەو گەرمیەدا کە لە گوان دێتەدەر ، لە گەل میزی بچکە ووشتری لە شیر بپاوەدا ، کە گەرمە کاتی ھاتنەدەری لە ئازەلەکە ، بەوێش سوویریتی شیرکە زیاتر دەبیّت و ، توانای لەت لەتکردنی زێدە مادەو ، پەوان کردنی سکی زیاتر دەبی ، بەلام ئەگەر نەتوانرا دابەزینرێت و سک پەوان بکریّت ، ئەوجا پێویستە بە دەرمانیکی پەوانکەر دابەزینرێت .

دانەری کتیی (القانون)^(١١) دەلێت : ئاوپ نادریتەو لە گوشتاری ئەو کەسانەو دەلێن : سروشتی شیر دژیە چارەسەری نەخۆشی ئاوبەنگە . دەلێت : بزانی کە شیرێ ووشتر دەرمانیکی بە سوودە ، چونکە لە سەرخۆ مادە زیانبەخشەکان دەکاتە دەرەوێ ، چەندین

٦٠ – الإنخِر : جۆرە پووەکی گول سپی یەو لە بیابانی عەرەب دەروێ ، بپاوە : مەلا محمودی گەلەیی ، قامووسی پستە . وەرگێت .

٦١ – دانەرەکی (ابن سینا) یە ، کە پێشتر ئامازەو پێداوێ .

تایبه‌مندی تریشی تیدایه و ، زۆریش به سووده ، بۆیه ئه‌گه‌ر مرۆفێك له جیاتی ئاو خۆراك ته‌نها شیرێ ووشتر بخوات به ئیزنی خوای تعالی چاك ده‌بێته‌وه ، چونكه ئه‌مه له سه‌ر كۆمه‌لێك تاقیكراوه‌ته‌وه ، نێردران بۆ وه‌لاتی عه‌ره‌ب و ، ناچاری پالێ پێوه‌نان بۆ خواردنه‌وه‌ی شیرێ ووشتر ، چاكبوونه‌وه . به‌سوودترین میزیش : میزی ووشتری ده‌شته‌کیه ، كه ووشتری په‌سه‌نه . ته‌واوبو .

چیرۆکی نێو فه‌رمووده‌كه : به‌لگه‌ی خۆ چاره‌سه‌ركردن و پزیشكیته‌ی نه‌فسه ، هه‌روه‌ها به‌لگه‌شه بۆ پاکیته‌ی میزی ئازلیکی گوشت خورائو ، چونكه له بنچینه‌دا چاره‌سه‌ركردن به‌هه‌رامكراوه‌كان شیاونی یه ، لێره‌دا ده‌بینین ئه‌گه‌چی تازه موسلمان بوبون به‌لام فه‌رمانیان پێنه‌كرا به شتنی ده‌میان ، یا ئه‌وه‌ی پیس بویو له جل و به‌رگه‌كانیان به‌و میزانه بۆ نوێژکردن ، چونكه دواخستنی پوونکردنه‌وه له کاتی پێویستدا شیاونی یه .

هه‌روه‌ها ئه‌و چیرۆكه به‌لگه‌یه بۆ كوشتنی تاوانباری بكوژ به‌هاوشیوه‌ی په‌فتاره‌كه‌ی خۆی ، چونكه ئه‌و كه‌سانه شوانه‌كه‌یان كوشت و ، چاوشیان ده‌ره‌مێنا ، وه‌كو ئه‌وه‌ی له (صحیح)ی ئیمامی (مسلم)دا جیگیربووه .

هه‌روه‌ها به‌لگه‌شه بۆ كوشتنی كۆمه‌لێك و ، برینی ده‌ست و قاچیان ئه‌گه‌ر هه‌موویان كۆبوونه‌وه له سه‌ر كوشتنی ته‌نها كه‌سێك .

هه‌روه‌ها به‌لگه‌یه له سه‌ر ئه‌وه‌ی كه ئه‌گه‌ر له سه‌ر تاوانباری بكوژ (الحد)^(٦١) (القصاص)^(٦٢) له یه‌ك كاتدا كۆبۆوه ئه‌وا هه‌ردوو مافه‌كه‌ی لێوه‌ده‌گیرێته‌وه ، چونكه

٦٢ _ الحد : ئه‌و سازایانه‌یه كه له شه‌رعدا دانراون بۆ ئه‌و كه‌سانه‌ی تاوێك ئه‌نجام ده‌ده‌ن وه‌كو به‌ره‌لستیكه‌ بۆ ئه‌وه‌ی دووباره‌ی نه‌كه‌نه‌وه‌و نه‌یکه‌ن ، بپوانه : التعاريف المهمة لطلاب الهمه * وه‌رگێڕ .

٦٣ _ القصاص : واته‌ دابه‌زینی سزا به‌ سه‌ر كه‌سی تاوانكاردا به‌ چه‌شنی سزاو تاوانه‌كه‌ی خۆی ، چاو به‌ چاو نه‌فس به‌ نه‌فس ، بپوانه : التعاريف المهمة لطلاب الهمه * وه‌رگێڕ .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ دەست و قاچی برین وەک جێبەجێکردنی سنووردانانیک بۆ ئەو کەسانەی
لە گەڵ خاوە پێغه‌مبەرە کەیدا دەجنگن و بە تاوانی دەست و قاچ برینی شوانە کە هەستان و ،
کوشتنیشی وەک تۆلە سەندنە وەیک بەرامبەر بە هەستیان بە کوشتنی شوانە کە .

هەروەها بە لگەشە کە ئەگەر کەسی جەنگاوەر لە گەڵ خاوە پێغه‌مبەرە کەیدا مال و
سامانی بردو ، بە تاوانی کوشتنیش هەستا ، ئەوا دەست و قاچی لە یەک کاتدا دەبردرێت و ،
دەشکوژرێت .

هەروەها بە لگەشە کە ئەگەر تاوانەکان زۆر جۆراوجۆر بوون ، سزاکانیش سەختتر
دەبێتە وە ، چونکە ئەمانە پاش موسڵمان بوونیان پاشگەزیوونە وە لە ئیسلام ، خەلکیان
کوشت ، سوکایەتیان بە کوژراوە کە کرد ، مال و سامانیان برد ، هەستان بە ئاشکەراکردنی
جەنگان لە خاوە پێغه‌مبەرە کەیدا ، بۆیە سزای ئەمانە زۆر سەخت بوو .

هەروەها بە لگەشە کە حوکمی هەموو جەنگاوەرێک لە گەڵ خاوە پێغه‌مبەرە کەیدا وەک
حوکمی ئەو کەسەیانە کە بە پاسەوخۆ کارەکی ئەنجام داوە ، چونکە زانراوە کە هەموویان
بە خودی خۆیان بە پاسەوخۆ کارەکیان ئەنجام نەداو ، کەچی پێغه‌مبەری خوا _ صلی الله
عليه وسلم _ سەبارەت بە وە لێی نەپرسینە وە هەمووی کوشتن .

هەروەها بە لگەشە کە کوشتنی خەڵە تاندن (قتل الغيلة) پێویست دەکات کەسی تاوانکاری
بکوژ بکوژیتە وە وەک (الحد) ، لێخۆشبوونیش لاینابات ، پێدان و بەخشینی پارەش لێرەدا
هیچ بایەخیکی پێ نادرێت ، ئەمە پێیاوهری خەلگی مەدینە یەو ، پوویه کە لە پێیاوهری ئیمامی (
أحمد) و هەلبژاردنی (شیخ الإسلام ابن تیمیة) شەو ، فەتوای لە سەر داوە .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سهری برین و خوین به ربونی لووتدا :

فی الصحيحین : ﴿ عن أبي حازم أنه سمع سهل بن سعد يسأل عما دُوي به جُرح رسول الله ﷺ يوم أُحُد فقال : جُرح وجهه وكُسرت رِباعيته ومُشمت البِيضة على رأسه وكانت فاطمة بنت رسول الله ﷺ تغسل الدم وكان علي بن أبي طالب يسكب عليها بالمِجن فلما رأت فاطمة الدم لا يزيد إلا كثرة أخذت قطعة حصير فأحرقتها حتى إذا صارت رماداً ألصقته بالجرح فاستمسك الدم ﴿ برمادِ الحصيرِ المعمول من البردي ٠

واته : له (أبي حازم) هوه ، كه گوئیستی (سهل) ی کوپی (سعد) بوو لییان ده پرسی سه بارهت به وهی به چ شتیک پیغه مبهری خوا ﷺ له پوژی (أحد) دا تیمارکرا ٠ فه رموی : پووی پیروزی بریندار بوو ، چوار ددانه کانی ناوه پاستی نیوان برندهو که لپه ی شکان ، کلاو ئاسنه که به سه ریه وه شکیندرا ، نه وه بوو (فاطمة) ی کچی (محمد) خوینه که ی دهشت و ، (علي) کوپی (أبي طالب) به قه لغانه که ی ناوی به سه ردا ده رژاند ، کاتی (فاطمة) ته ماشای خوینه که ی کرد به رده وام زیاد ده کات ، پارچه یه که سه سیری بردو ، سوتاندی تا بویه خۆله میش پاشان لکاندی به برینه که وه و نه وه بوو خوینه که وه ستایه وه ، به خۆله میشی نه و سه سیره ی له زهل دروستکرا بوو ٠

چونکه کاریگه ریه کی به هیزی هه یه بۆ خوین وه ستاندن ، توانای وشکردنیکی به هیزی تیدایه ، سوتان و چووزانه وه یه کی که می تیدایه ، به لام ده رمانه به هیزه کانی وشکردن نه گهر برینه که بستوتینیت وه و بچوژینیت وه ، نه و خوینه که ده وروژینیت و دوباره ده ریده هیینیت ده روه وه ، هه روه ها نه گهر نه خۆله میشه به ته نها ، یا به تیکه لاوکردنی سرکه بکریته نیو لووتی نه و که سه وه که خوینی به ربوه وه خوینه که ی ده وه ستینیت ٠

دانه‌ری کتیبی (القانون) ده‌لێت : رووه‌کی زه‌ل (البردي) به سووده بۆ خوێن به‌ریبون ، قه‌ده‌غی هاتنه‌ ده‌ره‌وه‌ی ده‌کات ، خۆله‌میشه‌که‌ی به‌ سه‌ر برینی نه‌رم و ته‌پدا بڵاوده‌کرێته‌وه‌ ، ساپژێی ده‌کاته‌وه‌ ، کاغه‌زی میسری کۆن له‌ زه‌ل دروست ده‌کرا ، میزاجیکی ساردی ووشکی هه‌یه‌ ، خۆله‌میشه‌که‌ی به‌ سووده بۆ ده‌م کولی (اُكْلَةُ الفم) ، هاتنه‌ ده‌روه‌ی خوێن ده‌وه‌ستینیت ، قه‌ده‌غی زیاتر بڵاوبونه‌وه‌ی برینه‌ پیسه‌کان ده‌کات .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ رییازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ بواری چاره‌سه‌رکردندا به‌ خواردنه‌وه‌ی هه‌نگوین و هه‌روه‌ها به‌ که‌له‌شاخ و داخکردن :

في صحيح البخاري : عن سعيد بن جبير ، عن ابن عباس ، عن النبي ﷺ قال : ((الشَّفاءُ في ثلاثٍ : شربةِ عسلٍ ، وشرطةِ محجمٍ ، وكيةِ نارٍ ، وأنا أنهى أمتي عن الكيِّ))^(٦٤)

واته : له‌ (سعید)ی کوپی (جُبیر) هه‌وه‌ ، له‌ (ابن عباس) هه‌وه‌ ، له‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه‌ ﷺ فه‌رموویه‌تی : ((چاره‌سه‌ر له‌ سێ شتدایه‌ ، خواردنه‌وه‌ی هه‌نگوین ، که‌له‌شاخ گرتن ، داخکردن به‌ ئاگر ، به‌لام من قه‌ده‌غی ئومه‌ته‌که‌ی خۆم ده‌که‌م داخکردن به‌ کاربینن)) .

(أبو عبدالله المازري) ده‌لێت : (الأمراض الأمتلانية) واته‌ ئه‌وه‌ نه‌خۆشیانه‌ی که‌ هۆکاری ده‌رکه‌وتنی ده‌گه‌رپێته‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی که‌ جیگه‌یه‌کی جه‌سته‌ به‌ ماده‌یه‌ک پرسیوه‌ : یا خوێنین ، یا زرداوین ، یا به‌لغه‌مین ، یا په‌شکاوین ، به‌لام خوێنیه‌که‌ : چاره‌سه‌ری به‌ ده‌ره‌یتانی خوێنه‌که‌ ده‌کریت ، وه‌ نه‌گه‌ر له‌و سێ به‌شه‌که‌ی تریش بوون : چاره‌سه‌ری به‌ په‌وانبوونیکه‌ (الإسهال) که‌ له‌ گه‌ل هه‌ر تیکه‌له‌یه‌کیاندا بی‌ت بگونیجیت . لی‌ره‌دا وه‌کو ئه‌وه‌ وایه‌ که‌

٦٤ _ صحيح : أخرجه أحمد (١١ / ٢٤٥) ، والبخاري (٧ / ١٥٨ ، ١٥٩) ، وابن ماجه (٢٤٩١) كلهم من طريق مروان بن شجاع عن سالم الأفتس ، عن سعيد بن جبير عن ابن عباس فذكره مرفوعاً .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ ووشیاری پێ دابیتین ، سه‌باره‌ت به‌ به‌کارهێنانی هه‌تگۆین بۆ په‌وانبوون و ، به‌کارهێنانی که‌له‌شاخ بۆ خوێن به‌ردان ، هه‌ندێ خه‌لك ده‌لێن : خوێن به‌ردان ده‌چیتته‌ چوارچێوه‌ی فره‌مایشته‌کانیه‌وه‌ که ده‌فه‌رمیت : ((وَشَرَطَ مِحْجَم)) واته‌ ((په‌وشاندنێک بۆ که‌له‌شاخ گرتن)) . لێره‌دا ته‌ماشای ده‌که‌مین که‌له‌شاخ گرتنی له‌ میانه‌ی ده‌رمانه‌کاندا باس کردووه‌ ، چونکه‌ کاتی که‌ به‌کارده‌هێنرێت که‌ سروشتی نه‌خۆشیه‌کان زāl بن به‌ سه‌ره‌هێزی ده‌رمانه‌کانداو ، نه‌و کاته‌ی که‌ ده‌رمانی خوراوه‌ سوودی نه‌بێت . فره‌مایشتی پێغه‌مبەری خوا ﷺ ((وَأَنَا أَنهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيْ)) واته‌ : ((من قه‌ده‌غه‌ی ئومه‌ته‌که‌ی خۆم ده‌که‌م داخکردن به‌کاربێتن)) و له‌ فره‌مووده‌که‌ی دیکه‌شدا : ((وَمَا أَحَبُّ أَنْ أَكْتُوِيَ))^(٩٥) واته‌ : ((حه‌زم به‌وه‌ نی یه‌ داخ بکړم)) ، لێره‌دا پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئاماژه‌ به‌ دواخستنی چاره‌سه‌ر به‌ داخکردن ده‌کات تاوه‌کو کاتی ناچاربوون ، بۆیه‌ پێویسته‌ په‌له‌ی چاره‌سه‌رکردن به‌ داخکردن نه‌کریت ، چونکه‌ له‌ پاستیدا په‌له‌ ده‌کریت بۆ به‌کارهێنانی ئێشیکێ ژۆر له‌ پێناو لادانی ئێشیکدا په‌تگه‌ له‌ داخکردنه‌که‌ ئێشی که‌تر بێت . گوفتاره‌کانی ته‌واو بوو .

هه‌ندێ له‌ پزیشکان گووتویه‌نه‌ : نه‌خۆشیه‌ میزاجیه‌کان : یا به‌ هۆی ماده‌یه‌که‌وه‌ ده‌بێت ، یا به‌ بێ ماده‌ ، ماده‌یه‌کانیش ، یا گه‌رم ، یا سارد ، یا شیدارو ته‌پن ، یا ووشکن ، یا به‌ تیکه‌له‌یه‌کی نه‌وانه‌ ده‌بێ ، نه‌م چوار بارو چۆنیه‌تیه‌ ، دوو بارو چۆنیه‌تیان بکه‌رن : که‌ بریتین له‌ گه‌رمی و ساردی و ، دوو بارو چۆنیه‌تیه‌که‌ی تریش کارلێکراو که‌ بریتین له‌ ته‌پیتی و ووشکیتی ، بۆیه‌ له‌ کاتی زāl بوونی یه‌کێک له‌ بارو چۆنیه‌تیه‌ بکه‌ره‌کانی گه‌رمی یا ساردی له‌ جه‌سته‌ی مرقۆدا دانه‌یه‌کیش له‌ بارو چۆنیه‌تیه‌ کارلێکراوه‌کانی ته‌پری یا ووشکی له‌ گه‌ل خۆیدا پاکێش ده‌کات و پێکه‌وه‌ له‌ جه‌سته‌دا کار ده‌که‌ن ، هه‌روه‌ها هه‌موو خه‌لته‌کانی جه‌سته‌ دوو بارو چۆنیه‌تی هه‌یه‌ : بکه‌رو کارلێکراو .

٦٥ — صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٤٣) ، والبخاری (٧ / ١٥٩ ، ١٦٢ ، ١٦٣) ، ومسلم (٧ / ٢١) کلم من طریق عبدالرحمن بن سليمان بن الغسيل ، عن عاصم بن عمر بن قتادة فذكره عن جابر مرفوعاً .

چارهسهرکردن به دهرهینانی خوین :

بۆیه لیژهدا پوون دهبیتهوه که بنچینهی هه موو نه خوشیه میزاجیه کان شوینکه وتهی به هیژترین بارو چۆنیه تیه کانی خه لته کانی له شن که گهرمی و ساردیه ، بۆیه گوفتاری پیغه مبه ری خوا ﷺ سه بارهت به بنه پهرتی چارهسهرکردنی نه خوشیه کان که گهرم و سارده به ریگهی نموونه باسکراوه ، بۆیه نه گهر نه خوشیه که گهرم بوو ، به دهرکردنی خوینه که به ریگهی خوین بهردان یا به که له شاخ گرتن چارهسهری ده که یین ، چونکه به وشیه ماده که ده کړیته دهره وهو ، میزاجی مرقفیش سارد ده بیته وه ، به لām نه گهر نه خوشیه که سارد بوو ، به گهرمکردن چارهسهری ده که یین ، نه وهش له هه تگۆیندا هیه ، نه گهر سه ریاری نه وهش پیو یستی به دهرکردنی ماده دهیه ک بوو ، نه وا دیسان هه تگۆین نه و کاره ده کات ، چونکه هۆکاریکی کاریگهره بۆ پیگه یاندن و ، لهت له تکردن و ، هیمن کردنه وهو ، لابردن و ، نه رم کردنی ماده دهکان ، به وهش زۆر به ئارامی و بیوهیی نه و مادانه ده کړیته دهره وه به زالبوونی دهرمانه په وانکاره به هیژه کان.

چارهسهر به داخکردن :

به لām داخکردن : له بهر نه وهی ههریه که له نه خوشیه ماده دهکان ، یا زۆر تیژ ده بیته و به خیرا ده چیتته سه ری کیك له و دوو لایه که گهرمی یه یا ساردیه ، بۆیه به ریگه کانی سه ره وه چارهسهر ده کړین ، یا نه خوشیه کی دریژخایه ن ده بیته و چاکترین چارهسهری پاش کردنه دهره وهی ماده که داخکردنی نه و نه دمانه یه که گونجاوه بۆ داخکردن . چونکه نه و نه خوشیه دریژخایه ن نابیت ته نها به هۆی نه وه وه نه بیته که ماده دهیه کی ساردی چر له و نه دمانه دا جیگه ربووه ، میزاجی نه دمانه که ی خراپ کردووه ، هه موو نه و جیگانهش که پیی ده گات ده یگۆریت بۆ باریکی هاوشیه وه ناوه پۆکه خراپه که ی خۆی و ، له نیو نه و نه دمانه ی له شدا

گر ده گرت ، لیره دا داخ کردن به کار ده هیتریت بۆ ده رهینانی ماده خراپه که له وشوینه ی له ش که تیایدا جیگیر بووه نه وهش به له ناو بردنی به شه ئاگریه که ی نه و ماده یه به داخ کردن .

به م فه رموده پیرۆزه چۆنیه تی چاره سه رکردنی هه موو نه خۆشیه مادیه کان فیر بووین ، هه روه ها له فره مایشته که ی پیغه مبه ری خواوه ﷺ : ((إِنَّ الْحُمَى مِنْ قَبِيحِ جَهَنَّمَ فَأَبْرِدوها بِالْمَاءِ))^(٦٦)

واته : ((تا) له گر و بلیتسه ی دۆزه خه وهیه بۆیه به ئاو ساردی بکه نه وه)) چۆنیه تی چاره سه رکردنی نه خۆشیه سووکه کانیش فیر بووین .

به شی چاره سه رکردن به که له شاخ گرتن :

به ئام که له شاخ گرتن : ففي سنن ابن ماجة من حديث جُبَارَةَ بْنِ الْمُغَلِّسِ _ وهو ضعيف _ عن كثير بن سليم ، قال : سَمِعْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ يَقُولُ : قال رسول الله ﷺ : ((مَا مَرَرْتُ لَيْلَةً أُسْرِي بِي بِمَالٍ إِلَّا قَالُوا : يَا مُحَمَّدُ مَرُّ أُمْتِكَ بِالْحِجَامَةِ))^(٦٧)

واته : له (جُبَارَةَ) ی کوپی (الْمُغَلِّس) هوه له (كثير) ی کوپی (سَلِيم) هوه فره رموویه تی : گوپیستی (أَنَس) ی کوپی (مالک) بووم ده یفه رموو : پیغه مبه ری خوا ﷺ فره رموی : ((له شه و په وهیه کدا به لای هه رکۆمه ئیک له په ریه کاندای تیپه پ ده بووم پێیان ده گووتم : ئه ی محمد فره مان ی که له شاخ گرتن به ئومه ته که ت بکه)) .

٦٦ _ تقدم تخريجه .

٦٧ _ صحيح : أخرجه ابن ماجة (٣٤٧٩) قال : حدثنا جبارة بن المغلس ، قال : حدثنا كثير بن سليم ، ذكره عن أنس مرفوعاً . وأخرجه الترمذي (٢٠٥٢) من طريق القاسم بن عبد الرحمن عن أبيه عبد الله بن مسعود عن أبيه قال : ((حدث رسول الله - صلى الله عليه وسلم - عن ليلة أسري به ، أنه لم يمر على ملأ من الملائكة إلا أمروه ؛ أن مَرُّ أُمْتِكَ بِالْحِجَامَةِ)) . وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٦٧١) .

وروى الترمذي في جامعه من حديث ابن عباس : أن النبي ﷺ هذا الحديث ، وقال فيه : ((عَلَيْكَ بِالْحَجَامَةِ يَا مُحَمَّدُ))^(٦٨)

واته : له (ابن عباس) هوه له پیغمبری خواوه ﷺ فہرمویہ تی : ((نہی محمد کہ لہ شاخ گرتن بہ کاریتہ)) .

وفي الصحيحين من حديث طاووس ، عن ابن عباس : ((أن النبي ﷺ احتجم وأعطى الحجام أجره))^(٦٩)

واته : له (ابن عباس) هوه دہ فرمیت : ((پیغمبری خوا ﷺ کہ لہ شاخی گرت و کرئی کہ لہ شاخگرہ کہ شیدا)) .

وفي الصحيحين أيضا ، عن حُمَيْدِ الطَوِيلِ ، عن أنس ، أن رسول الله ﷺ حَجَمَهُ أَبُو طَيْبَةَ ، فَأَمَرَ لَهُ بِصَاعَيْنِ مِنْ طَعَامٍ ، وَكَلَّمَ مَوَالِيَهُ ، فَخَفُّوا عَنْهُ مِنْ ضَرِيْبَتِهِ ، وَقَالَ : ((خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحَجَامَةُ))^(٧٠)

٦٨ — صحيح : أخرجه أحمد (١ / ٣٥٤) ، وعبد بن حميد (٥٧٤) ، وابن ماجه (٣٤٧٧) ، والترمذي (٢٠٥٣) كلهم من طريق عباد بن منصور عن كرمه عن ابن عباس عن النبي — صلى الله عليه وسلم — قال : خير يوم تحتجمون فيه سبع عشرة ، وتسع عشرة ، وإحدى وعشرين ، وقال : ((وما مررت بمأ من الملائكة ليلة أسري بي إلا قالوا : عليك بالحجامة يا محمد)) واته : له (ابن عباس) هوه له پیغمبری خواوه — صلى الله عليه وسلم — دہ فرمیت : چاکترین پوزیک کہ لہ شاخی تیدا بگرن پوزانی حہ فدهو ، تۆزدهو ، بیست ویک مائگه ، هروهها فہرموی : ((له شه ورده ویه کدا به لای هه کومه لیک له پهریه کاندای تیپه پ ده بووم پییان ده گووت : کہ لہ شاخ گرتن بہ کاریتہ نہی محمد)) . وصحه الألباني رواية الترمذي وابن ماجه في صحيح الجامع (٥٦٧٢) .

٦٩ — صحيح : أخرجه أحمد (١ / ٢٥٠ ، ٢٥٨ ، ٢٩٢ ، ٢٩٣ ، ٣٣٧) ، والبخاري (٣ / ١٢٢) ، (٧ / ١٦١) ، ومسلم (٥ / ٣٩) ، (٧ / ٢٢) ، وأبو داود (٣٨٦٧) ، وابن ماجه (٢١٦٢) ، كلهم من طريق عبد الله بن طاووس عن أبيه عن ابن عباس فذكره .

واته : له (حَمِير الطويل) هوه ، له (أنس) هوه فهرموویه تی : (أبو طيبة) كه له شاخی بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ گرت ، ئه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانیدا دوو (صاع)^(۷۱) خوارده مه نی بدریتی و ، له گه له سه گه وره کانیشیدا دواو له سه رانه که شیان سوو کرده وه ، فه رمووشی : ((چاکترین شتیک خۆتانی پی چاره سه ر بکه ن که له شاخ گرتنه)) .

وفي جامع الترمذي عن عباد بن منصور ، قَالَ : سَمِعْتُ عِكْرِمَةَ يَقُولُ : كَانَ لِابْنِ عَبَّاسٍ غَلْمَةٌ ثَلَاثَةٌ حَجَّامُونَ ، فَكَانَ اثْنَانِ مِنْهُمْ يُغْلَانِ عَلَيْهِ ، وَعَلَى أَهْلِهِ ، وَوَاحِدٌ لِحَجْمِهِ ، وَحَجْمُ أَهْلِهِ ، قَالَ : وَقَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ : قَالَ نَبِيُّ اللَّهِ ﷺ نِعَمَ الْعَبْدُ الْحَجَّامُ يُذْهِبُ الدَّمَ وَيُخَفِّفُ الصُّلْبَ وَيَجْلُو الْبَصَرَ^(۷۲)

واته : له (عباد)ی کوپی (منصور) هوه ، فهرموویه تی : گوئیستی (عكرمة) بووم ده یفه رموو : (ابن عباس) سی لاوی ئیشکه ری خزمه تکاری که له شاخ گری هه بوو ، دوانیان ئیش و کارو برئویان بۆ خوی و ، مال و مندالی پهیدا ده کردو ، به کیکیشیان ، که له شاخی بۆ خوی و ، بۆ مال و منداله کانی ده گرت . (عكرمة) ده فه میت : (ابن عباس) فه رمووی : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموویه تی : زۆر چاکه بهنده ی که له شاخ گر که خوین لاده بات و ، پشت سووک ده کاته وه و ، چاو پوون ده کاته وه .

وقال : إِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ حَيْثُ عُرِجَ بِهِ ، مَا مَرَّ عَلَى مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ إِلَّا قَالُوا : عَلَيْكَ بِالْحَجَّامَةِ^(۷۳)

۷۰ - تقدم تخريجه .

۷۱ - الصاع : پێوانه یه کی خه لکی مه دینه بوو چوار گوێلی ده گرت ، بره وانه : لسان العرب . وه رگێپ .

۷۲ - ضعيف : أخرجه ابن ماجه (۳۴۷۸) ، والترمذي (۲۰۵۳) . وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (۵۹۶۶) .

(، وانظر الضعيفة (۲۰۳۶) ، وضعيف ابن ماجه (۷۶۲) .

۷۳ - تقدم تخريجه .

واته : ههروه‌ها (ابن عباس) ده‌فه‌رمیّت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌و شه‌وه‌ی به‌رزکرایه‌وه ، به‌لای هه‌ر کۆمه‌لێکی په‌ریه‌کاندا ده‌پۆشت پێیان ده‌گوت : که‌له‌شاخ گرتن به‌کارینه‌.

وقال : ((إِنَّ خَيْرَ مَا تَدْتَجِمُونَ فِيهِ يَوْمَ سَبْعَ عَشْرَةَ ، وَيَوْمَ تِسْعَ عَشْرَةَ ، وَيَوْمَ إِحْدَى وَعِشْرِينَ))^(٧٤)

واته : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : ((چاکترین نه‌و پۆژانه‌ی که‌له‌شاخی تێدا ده‌گرن پۆژانی هه‌فه‌وه‌ ، تۆزده‌و ، بیست و یه‌کن)) .

وقال : ((إِنَّ خَيْرَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ السَّعُوطُ وَاللَّدُودُ وَالْحِجَامَةُ وَالْمَشْيُ))^(٧٥) ، وَإِنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لُدٌّ ، فَقَالَ : مَنْ لَدَّنِي ؟ فَكُلُّهُمْ أَمْسَكُوا . فَقَالَ : لَا يَبْقَى أَحَدٌ فِي الْبَيْتِ إِلَّا لُدٌّ ، إِلَّا الْعَبَّاسُ)) . قال : هذا حديث غريب ، ورواه ابن ماجه^(٧٦)

واته : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : ((چاکترین شتێک خۆتانی پی‌ چاره‌سه‌ر بکه‌ن ده‌رمانێکه‌ بکړیته‌ لووت و ، ده‌رمانێکه‌ بکړیته‌ زارو ، که‌له‌شاخ گرتن و ، پیکردنه ، وه‌ ده‌رمان کرایه‌ زاری موباره‌کی پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ له‌ نه‌خۆشی مردنه‌که‌یدا ، نه‌وه‌بوو فه‌رموی : کێ بوو ده‌رمانی له‌ زار کردم ؟ هه‌ی که‌س وه‌لامی نه‌دایه‌وه . بۆیه‌ فه‌رموی : هه‌ی که‌س له‌م ماله‌دا نامیښت مه‌گه‌ر ده‌رمانی له‌ زار ده‌کړیت ، جگه‌ له‌ (العباس))) .

٧٤ - تقدم تخريجه .

٧٥ - إسناده حسن : أخرجه ابن ماجه (٣٤٧٨) . الطب النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن عادل بن سعد .

٧٦ - إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٢٠٥٤) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (١٦٧٥) . الطب

النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن عادل بن سعد .

به شیک : سه بارهت به سوودمکانی که له شاخ گرتن :

که له شاخ گرتن : پووی جهسته پاک ده کاته وه زۆر زیاتر له خوین بهردان ، خوین بهردانیش بۆ قولای جهسته چاکتره ، که له شاخ گرتن پۆلکی کاریگر ده بینیت بۆ دهرهینانی خوین له لاکانی پیسی مرۆفدا .

ده لیم _ (ابن القيم) _ بۆ لیکۆلینه وه سه بارهت به که له شاخ و خوین بهردان ، زانراوه که ههردوکیان به گویره ی زهمن و ، شوین و ، تهمن و ، میزاج ده گۆریت ، بۆیه وه لاته گهرمه کان و ، زهمنه گهرمه کان و ، میزاجه گهرمه کان ئهوانه ی که خوینی دانیشتوانی له و په پری پیگهیندا ده بیت ، که له شاخ گرتنی زۆر بۆ به سوودتره به به راوردی خوین بهردان ، چونکه خوینه که پیده گات و ته نک و ناسک ده بیت و دیته دهره وه بۆ پووی جهسته و ژیره وه ی پیست ، بۆیه که له شاخ ده توانیت خوینکی ئه و تو دهره بینیت که خوین بهردان توانای ئه وه ی نابیت ، بۆیه بۆ لاوه کان له خوین بهردان باشتره ، ههروه ها بۆ ئه و که سانهش که بی هیزن و توانای بهرگه گرتنی خوین بهردانیان نی یه .

پزیشکان جهخت له سه ر ئه وه ده که نه وه که بۆ وه لاته گهرمه کان که له شاخ گرتن به سوودتره و ، له خوین بهردان (الفصد) چاکتره ، که له شاخ گرتن له ناوه پاستی ماتگ و ، پاش ناوه پاست خیرتره . به گشتی ، له بهشی سی یه می چوار به شه که ی ماتگدا بکریت ، چونکه خوین له سه ره تای ماتگدا هیشتا نه وروژاوه و فشاری بهرزه بۆته وه ، له کوتای ماتگیشدا ته واو هیمن بۆته وه ، به لام له ناوه پاست و دوا ی ناوه پاستیدا ، له و په پری زیاد بوون و وروژاندا ده بیت بۆیه له م کاته دا که له شاخ گرتن باشتره .

دانه ری کتییی (القانون) ده لیت : له سه ره تای ماتگدا فهرمان به که له شاخ گرتن نا کریت ، چونکه خه لته کان له م کاته دا هیشتا نه جولاون و نه وروژاون ، ههروه ها فهرمان نا کریت له

كوتای مانگا كه له شاخ بگیریت چونكه خوین هیمن و كه م بۆتهوه ، به لكو فه رمان ده كریت له ناوه راستی مانگا كه له شاخ گرتن نه نجام بدریت نه و كاته ی خه لته كان و روژاون و له و په پی زیاد بووندایه به هوی زیاد بوونی پووناکی له نه ستیره ی مانگا .

وقد روي عن النبي ﷺ أنه قال : ((خير ما تداويتم به الحجامَة والفصد))^(٧٧)

واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((چاکترین شتیک خۆتانی پی چاره سه ر بکه ن که له شاخ و خوین به رانه)) . ته و لوبوو .

فه رمایشته که ی پێغه مبه ری خوا ﷺ ((خیر ما تداويتم به الحجامَة)) .

واته : چاکترین شتیک خۆتانی پی چاره سه ر بکه ن که له شاخه ، له راستیدا ئاماژه بۆ وه لاتی حیجاز ده کات ، چونکه خوینه کانیا ن ته نک و ناسکه ، هه روه ها خوینه که له پووی جه سه یانه وه نزیکه چونکه گه رما نه و خوینه را ده کیشیت و ده ریده هینیتته ده ره وه بۆ پووی جه سه یان ، له لاکانی پێستدا کۆده بیتته وه ، سه ره پای نه وه ش کونیله ی پیستیان فراوانه و ، هیزیشیان شلۆقه ، بۆیه به کارهینانی خوین به ردان مه ترسیه کی گه وه ی تیدا یه بۆ نه وان ، که له شاخ گرتنیش بلا و پیکردنه وه یه کی په یوه ندی خۆویسته به دوایدا هه موو خوینه که له خوینبه ره کاند ده کریتته ده ره وه ، به تایبه ت نه و خوینبه رانه ی ناتوانریت کرداری خوین به ربوونی بۆ نه نجام بدریت ، خوین لیده رهینانی هه ر جیگه یه کیش سوودی تاییه تی خۆی هه یه ، بۆیه خوین لیده رهینانی (الباسلیق)^(٧٨) : به سووده بۆ چاره سه ری گه رمی جگه رو سپل و نه و ئاوسانانه ی تیا یاندا دروست ده بیت به هوی خوینه وه ، به

٧٧ — ضعیف : أوردته في ضعيف الجامع (٢٩٢٤) بلفظ : ((خير ما تداويتم به الحجم والفصد)) . أخرجه أبو نعیم في ((الطب)) عن علي — رضي الله عنه — . والحديث صحيح بغير قوله ((والفصد)) وهو مروي في الصحيحين .

٧٨ — الباسلیق : خوینبه ری که له ده ستدا ، نزیک به ئانیشک ، له لای چه په وه ده ست پی ده کات تا نه و جیگایانه ی له دوا ی بن هه نگه وه ن ، به وانه : فقه اللغة ، الثعالبي ، وه رگێڤ .

سووده بۆ چاره‌سەری ئاوسانەکانی سی ، به سووده بۆ چاره‌سەری نه‌خۆشیەکانی (الشَّوْصَة)^(٧٩) بۆ نه‌خۆشی (ذات الجنب)^(٨٠) هه‌وه‌ها هه‌ر هه‌موو نه‌خۆشیە خوینیە کاتیەکان له‌ نیوان خواروی ئه‌ژنۆوه بۆ پان .

وه خوین دهرهینانی (الأكل)^(٨١) به سووده بۆ چاره‌سەکردنی هه‌ر پرپوونیک کاتی له‌ هه‌موو جه‌سته‌دا ئه‌گه‌ر ئه‌و پرپوونه خوینی بوو ، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر خوین بۆگه‌ن بوو له‌ هه‌موو جه‌سته‌دا .

وه خوین دهرهینانی (القيال)^(٨٢) : به سووده بۆ چاره‌سەری نه‌خۆشیە کاتیەکان له‌ سه‌رو ملدا به‌ هۆی زۆری خوینه‌وه یا بۆگه‌نی خوینه‌وه .

وه خوین دهرهینانی (الدَّجِين)^(٨٣) : به سووده بۆ چاره‌سەکردنی ئیشی سێل و ، په‌بو و ، هه‌ناسه‌ برکی و ، ئیشانی ته‌ویڵ .

که‌له‌شاخ گرتن له‌ سه‌ر شان (الکاهل) : به سووده بۆ چاره‌سەری ئیشانی هه‌ردوو شان و گه‌روو .

٧٩ _ الشَّوْصَة : ئازاریکه له‌ سکدا په‌یدا ده‌بیته به هۆی بایه‌که‌وه که له‌ نیو ماسولکه‌کاندا کۆده‌بیته‌وه به هۆی ده‌مارلێدانیکه‌وه ، به‌وانه : الفائق في غريب الحديث والأثر ، الزمخشري * وه‌رگێڕ .

٨٠ _ ذات الجنب : برین و تلۆقیکی پیسه‌ توشی مرۆڤ ده‌بیته و سک کون ده‌کات ، به‌وانه : لسان العرب . وه‌رگێڕ .

٨١ _ الأكل : خوینبه‌ریکه له‌ ناوه‌راستی قۆلدایه‌و له‌ ناوه‌راستی خوینبه‌ره‌کانی (الباسلیق) و (القيال)دایه ، به‌وانه : مشکل الآثار للطحاوي * وه‌رگێڕ .

٨٢ _ القيال : خوینبه‌ریکه له‌ ده‌ستدا ، دیسان نزیک به‌ ئانتیشکه ، که‌وتۆته‌ لای راستی ده‌ست ، به‌وانه : المعجم الوسيط : إبراهيم الزيات ، وه‌رگێڕ .

٨٣ _ الدَّجِين : دوو خوینبه‌ری ئه‌م لاو ئه‌و لای مه‌ ، به‌وانه : قاموسی پسته ، مه‌لا محمودی که‌له‌لای . وه‌رگێڕ .

كه له شاخ گرتن له سهر (الأخدين) ^(۸۴) به سووده بۆ چاره سهرى نه خو شيه كانى سهر و ، به شه كانى ، وهكو دهم و چاو ، ددانه كان و ، هردوو گوى و ، هردوو چاو و ، لوت و ، گهرو و نه گهروى پوودانى نه وانه بگه پي ته وه بۆ زورى خوین يا بۆگن بوونى يا هردوو كان پي كه وه .

وقال أنس _ رضي الله عنه _ : كان رسول الله ﷺ يحتجم في الأخدين والكاهل ^(۸۵)

واته : (أنس) _ خوى لى پازى بيت _ ده فهرميت : پيغه مبهري خوا ﷺ له سهر هردوو په گى لای ملی و له نيوان هردوو شانيدا كه له شاخى گرت .

وفي الصحيحين عنه : كان رسول الله ﷺ يحتجم ثلاثاً : واحدة على كاهله ، وأثنین على الأخدين ^(۸۶)

واته : له (الصحيحين) دا هاتوو كه : پيغه مبهري خوا ﷺ سى كه له شاخى ده گرت : يه كيك له نيوان هردوو شانيدا ، دووانيشيان له سهر هردوو په گى لای مل .

وفي الصحيح عنه : أنه احتجم وهو محرمٌ في رأسه لصداع كان به ^(۸۷)

واته : له فهرمووده يه كي (صحيح) دا هاتوو : پيغه مبهري خوا ﷺ نحرامى به ستيبو كه كه له شاخى له سهريدا گرت به هوى نازاريكه وه هه يبوو .

۸۴ _ الأخدين : دوو په گه به لای مله وه يه ، پروانه : قاموسى پسته ، مهلا محمودى گه لاله يى . وه رگيږ .

۸۵ _ صحيح : أخرجه أحمد (۳ / ۱۱۹ ، ۱۹۲) وأبو داود (۳۸۶۰) ، وابن ماجه (۳۴۸۳) ، والترمذي (۲۰۵۱) ، وفي الشماثل (۳۶۴) . كلهم من طريق قتادة عن أنس فذكره .

۸۶ _ هو السابق ، ولم أجده في الصحيحين ولعله وهم من المصنف .

۸۷ _ صحيح : أخرجه أحمد (۵ / ۳۴۵) ، والبخاري (۳ / ۱۹) ، (۷ / ۱۶۲) ، ومسلم (۴ / ۲۲) ، وابن ماجه (۳۴۸۱) ، والنسائي (۵ / ۱۹۴) كلهم من طريق سليمان بن بلال عن علقمة بن أبي علقمة ، عن الأعرج عن عبدالله بن بجينة قال : ((احتجم رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ بلحي جمل ، وهو محرم ، وسط رأسه .)) واته : پيغه مبهري خوا _ صلى الله عليه وسلم _ له شوينى (لحي جمل) ، كه نحراميشى به ستيبو ، له ناوه پاستى سهريدا كه له شاخى گرت . ولم أجده عن أنس .

وفي سنن ابن ماجة عن عليّ : نزل جبريل على النبي ﷺ بحجامة الأُخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ^(٨٨)
واته : (علي) _ خَوای لى پازى بَيّت _ فهرموويه تى : (جبريل) دابه زيه خزمه تى
پيغه مبهري خوا ﷺ و فهرمانى كه له شاخ گرتنى پيكرد له سهر دوو په گى لای مل و نتيوان
هه ردووشان .

وفي سنن أبي داود من حديث جابر : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ احْتَجَمَ فِي وَرْكَهٍ مِنْ وَثْمٍ كَانَ بِهِ^(٨٩)
واته : (جابر) _ خَوای لى پازى بَيّت _ فهرموويه تى : پيغه مبهري خوا ﷺ له سهر
سه رووى پانى كه له شاخى گرت به هوى شينبوونه وه و كوترانيكه وه هه يبوو .

به شِيك : سه بارهت به جياوازي پزيشكان له باره كه له شاخ گرتنه وه له سهر (نقره القفا) :

پزيشكان جياوازيوون سه بارهت به كه له شاخ گرتن له و چالاى كه ده كه ويته پشتى
ميشكه وه (نقره القفا) ، و ذكر أبو نعيم في كتاب الطب النبوي حديثاً مرفوعاً : ((عَلَيْكُمْ
بِالْحِجَامَةِ فِي جَوْزَةِ الْقَمَحْدُوءِ ، فَإِنَّهَا تَشْفِي مِنْ خَمْسَةِ أَدْوَاءٍ ذَكَرَ مِنْهَا الْجُدَامُ^(٩٠)

واته : (أبو نعيم) له كتيبى (الطب النبوي) دا ئه م فهرمووده ده گيژيته وه : ((كه له شاخ
بگرن له کوتايى سه رو پشته سهردا ، چونكه پينچ نه خوشى چاك ده كاته وه ، له وانه نه خوشى
گولى باسكردوه)) .

٨٨ _ ضعيف جداً : أخرجه ابن ماجة (٣٤٨٢) .

٨٩ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٠٥ ، ٣٥٧ ، ٣٨٢) ، وأبو داود (٣٨٦٣) وابن ماجة (٣٠٨٢) ،
والنسائي (١٩٣ / ٥) ، وابن خزيمة (٢٦٦٠) ، (٢٦٦١) كلهم عن أبي الزبير عن جابر .

٩٠ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٣٧٥٨) . الطب النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن

وفي حديث آخر : ((عليكم بالحجامة في جَوْزَةِ الْقَمَحْدُوةِ ، فإنها شفاءٌ من اثْنَيْنِ وَسَبْعِينَ دَاءً))^(٩١).

له فرموده یه کی دیکدا : ((که له شاخ بگرن له کۆتایی سه رو پشته سه ردا ، چونکه هه فتاو دوو نه خۆشی چاک ده کاته وه)) .

کۆمه لێکیان به چاکیان داناوه و گوتویانه : به سووده بۆ چاکبوونه وهی چاو ده رتۆقین ، نه و گری یانه ی تیايدا دروست ده بیئت ، زۆر له نه خۆشیه کانیی ، قورسبوونی برۆ پیلوو ، که پۆلئی چاو .

باسکراوه که وا پێشهوا (احمد) ی کوپی (حنبل) پێویستی به که له شاخ بوو ، بۆیه که له شاخی بۆ گیرا له ههردوو لای ملیداو ، له (نقرة القفا) دا نه یگرت .

ههروهها له وه که سانهش هه زیان پی نه بووه دانهری کتیبی (القانون) هو ، ده لێت : نه خۆشی له بیرچوونه وه دروست ده کات به دلنایی ، چونکه پێشهوامان محمد ﷺ فرموویه تی کۆتایی ده ماغ جێگه ی پاراستنی زانیاریه کانهو ، که له شاخ گرتن ده یفه وتینیت . ته واو بوو .

کهسانی تریش به ره چیان داوه ته وهو ، ده لێن : فرموده که جێگیر نه بووهو ، نه گهر جێگیریش بیئت له راستیدا که له شاخیک کۆتای می شک بی هیژ ده کات نه گهر به بی زه رورهت گیرا ، به لām نه گهر له کاتی زالبوونی خوین به سه ر می شکدا گیرا ، به سوود ده بیئت له پوهی پزیشکی و شه رعیشه وه ، چونکه جێگیر بووه که وا پێغه مبه ری خوا ﷺ له چه ندین جێگه ی پشته وه ی ملیدا که له شاخی گرتوه به گویره ی بارودۆخیک پێویستی به وه بوايه ، له جێگه ی تریش جگه له پشته وه ی مل که له شاخی گرتبوو به گویره ی پێویست .

٩١ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في السلسلة الضعيفة (٢٨٩٤) ، الطب النبوي ، بتحقيق أبي عبد الرحمن

به شېك سه بارهت به كه له شاخ گرتن له ژيړ چه ناكه دا :

كه له شاخ گرتن له ژيړ چه ناكه دا بۆ چاره سهري ئيش و نازاري ددان و دهم و چاو گه روو به سووده ، نه گه له كاتي خویدا به كارميترا ، ههروهه ها سهرو شه ويلگهش پاك ده كاته وه .

ده توانييت كه له شاخ گرتن له سهري پى له جياتى خوين دهرمينان به كار بهيترييت له (الصافن) دا كه په گيكي گه وريه و نزيك به پازنه يه و له بهري قاچه وه دريژ ده بيته وه تا ده كاته شا ده ماري ران . بۆ چاره سهركردنى برينه كانى پان و لاق و پى و ، بچپانى بيتويژى و ، ئالوشى و خوروى كاتى له نه دنامه كانى زازويى پياو ئافره تدا به سووده .

كه له شاخ گرتن له ژيړه وهى سنگدا بۆ چاره سهري نه و ئاوسان و پزينه سنوردارهى كه له پيستي سهري پان به دهردين و كيتم و زوخاوى لى پيدا ده بيت به سووده و ، بهرگري له گولبوونى ده كات و ، بۆ چاره سهري نه و زيبكه و بلوقانهى له سهري به دهردين به سووده ، ههروهه ها بۆ جومگه ژانى و ، بۆ مايه سيري و ، بۆ ئاوساوى قاچ و پى و ، خوروى پشت باشه .

به شېك : سه بارهت به رپيازي پيغه مبهري خوا ﷺ

له كاته كانى كه له شاخ گرتندا :

روى الترمذي في جامعه من حديث ابن عباس يرفعه : ((إِنَّ خَيْرَ مَا تَحْتَجِمُونَ فِيهِ سَابِعُ عَشْرَةَ ، أَوْ تَاسِعُ عَشْرَةَ ، وَيَوْمُ إِحْدَى وَعَشْرِينَ))^(٩٢)

واته : (ابن عباس) _ خواى لى پازى بيت _ فهرمويه تى : پيغه مبهري خوا ﷺ فهرموى : ((چاكترين نه و پوزانهى كه له شاخى تيدا بگرن چه فده و ، تۆزده و ، بيست و يه كن)) .

وفیه عن أنس : كان رسولُ الله ﷺ يَحْتَجِمُ فِي الْأَخْدَعَيْنِ وَالْكَاهِلِ ، وَكَانَ يَحْتَجِمُ لِسَبْعَةِ عَشَرَ ، وَتِسْعَةَ عَشَرَ ، وَاحِدَى وَعِشْرِينَ^(٩٣)

واته : له (أنس) هوه __ خَوای لى پازى بیټ __ فەرموویەتى : پێغه مبه‌رى خوا ﷺ له سەر دوو په‌گی لای ملی و له نیوان هەردوو شانیدا که‌له‌شاخی ده‌گرت ، له پۆژانی هه‌قده‌و ، تۆزده‌و ، بیست و یه‌ک .

وفي سنن ابن ماجة مرفوعاً : ((مَنْ أَرَادَ الْحِجَامَةَ فَلْيَتَحَرَّ سَبْعَةَ عَشَرَ ، أَوْ تِسْعَةَ عَشَرَ ، وَفِي إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، لَا يَتَبَيَّغْ بِأَحَدِكُمُ الدَّمُ ، فَيَقْتَلَهُ))^(٩٤)

واته : (أنس) __ خَوای لى پازى بیټ __ فەرموویەتى : پێغه مبه‌رى خوا ﷺ فەرمووی : ((هه‌ر که‌س ویستی که‌له‌شاخ گرتنی هه‌بوو با به‌دوای پۆژانی هه‌قده‌و ، تۆزده‌و ، بیست و یه‌کدا بگه‌ریت ، بۆ ئه‌وه‌ی فشاری خوینی یه‌کیکتان به‌رز نه‌بیته‌وه‌و ، به‌مریت)) .

وفي سنن أبي داود من حديث أبي هريرة مرفوعاً : ((مَنْ احْتَجَمَ لِسَبْعِ عَشْرَةَ ، أَوْ تِسْعِ عَشْرَةَ ، أَوْ إِحْدَى وَعِشْرِينَ ، كَانَتْ شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ))^(٩٥)

واته : (أبي هريرة) __ خَوای لى پازى بیټ __ فەرموویەتى : پێغه مبه‌رى خوا ﷺ فەرمووی : ((هه‌ر که‌س له پۆژانی هه‌قده‌و ، تۆزده‌و ، بیست و یه‌کی مانگا که‌له‌شاخ بگرت ، ده‌بیټ به‌هۆکاری چا‌ک‌بو‌نه‌وه‌ی هه‌مو‌نه‌خۆشیه‌کانی)) واته : ئه‌وه‌نه‌خۆشیانه‌ی هۆکاری ده‌گه‌ریتته‌وه‌ بۆ زالبوونی خوین به‌سەر شوینیکی جه‌سته‌دا .

٩٣ _ تقدم تخريجه .

٩٤ _ صحيح : أخرجه ابن ماجة (٢٤٨٦) عن النحاس بن قهم عن أنس فذكره مرفوعاً .

٩٥ _ حسن : أخرجه أبوداود (٢٨٦١) عن أبي صالح عن أبي هريرة مرفوعاً .

هه موو ئه م فه رمودانه گونجاوی کۆپایه تی پزیشکانه ، به وهی که له شاخ گرتن له نیوهی دووهم و ، به شی سییه می چوار به شه که ی مانگدا به سوودتر ده بیته به به راوردی سه ره تاو کۆتایی مانگ ، به لام نه گه ر له کاتی پێویستبوونیدا به کارهینرا ، به سوود ده بیته نه گه ر له سه ره تاو کۆتای مانگیشه وه بیته .

(الخلال) ده لیت : (عصمة) ی کۆپی (عصام) پیتی پاگه یاندم و گووتی : (حنبل) بۆی باسکردین و ، گووتی : (أبو عبدالله أحمد) ی کۆپی (حنبل) که له شاخی ده گرت هه رکاتیک خوینی هه لچوبا و ، هه ر کاتیگیش بوايه .

دانه ری کتییی (القانون) ده لیت : کاته کانی له پۆژدایه : کاتژمێر دوو و سی ، پێویسته مرۆف خۆی لی به دوور بگریت پاش خۆشتن به دهر له وه که سانه ی خوینیان چره ، پێویسته ئه م که سه خۆی بشوات ، پاشان کاتژمێرێک پشوو بدات ، پاشان که له شاخ بگریت . ته واوبوو .

به لایانه وه که له شاخ گرتن له سه ر تێریوون باش نی یه ، چونکه پێده چی چه ندین کونیه ی داخراو و چه ندین نه خۆشی دروست بکات ، به تایبه ت نه گه ر نه گه ر خۆراکه که خراپ و چرپ بیته . له (أثر) ی کدا هاتوه : ((که له شاخ گرتن پیش نانی به یانی ده رمانه ، له سه ر تێریوون نه خۆشی یه ، له هه فده ی مانگدا چاکبوونه وه یه)) .

هه لبژاردنی ئه م کاتانه بۆ که له شاخ گرتن ، له بنه په تدا بۆ پارێزکردن و ، خۆپاراستنه ، بۆ نه وه ی مرۆف هه یج زیانیکی پی نه گاو ، بۆ پاراستنی ته ندروسته یه ، به لام بۆ چاره سه ری نه خۆشیه کان ، له هه ر کاتێکدا پێویسترا به کارده هینریت .

فه رمایشته که ی پیغه مبه ری خوادا ﷺ ((لَا يَتَّبِعُ بِأَحَدِكُمُ الدَّمَ فَيَقْتُلَهُ)) .

واته : بۆ ئه وه ی فشاری خوینی یه کیکتان به رز نه بیته وه بمریت . به لگه ی گوftarه کانی سه ره وه مانه . پیشتریش ئاماژمان پێدا که وا ئیمامی (أحمد) له هه ر کاتیکی مانگدا پیویستی به که له شاخ هه بوایه ده یگرت .

به شیک سه باره ت به و پۆژانه ی که که له شاخی تیدا (مکروه) :

سه باره ت به هه لبراردنی پۆژه کانی هه فته بۆ که له شاخ گرتن ، (الخال) له (جامع) هه که یدا ده لیت : (حرب) ی کوپی (إسماعیل) پیی پاگه یان دین و ، گووتی : به پیشه وا (أحمد) م گووت : ئایا هه یچ پۆژیک هه یه له هه فته دا به لات ه وه که له شاخ گرتنی تیدا (مکروه) بیت ؟ فه رمووی : پۆژانی شه مه و چوارشه م هاتوه .

هه ره ها له هه مان کتییی (الجامع) ی (الخال) دا هاتوه : (الحسین) ی کوپی (حسان) سه باره ت به که له شاخ گرتن له (أبا عبدالله) ی پرسی : له چ کاتیکدا (مکروه) ه ؟ گووتی : له پۆژانی شه مه و ، چوارشه م و گووتیان ه پۆژی هه ینیش .

وروی الخال ، عن أبي سلمة وأبي سعيد المقبري ، عن أبي هريرة مرفوعاً : ((مَنْ احْتَجَمَ يَوْمَ الْأَبْعَاءِ أَوْ يَوْمَ السَّبْتِ ، فَأَصَابَهُ بَيَاضٌ أَوْ بَرَصٌ ، فَلَا يُلُومَنَّ إِلَّا نَفْسَهُ))^(٩٦)

واته : (أبي هريرة) خوا ی لێ پازی بیت _ فه رمووی ته ی پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((هه ر که س پۆژانی شه مه و چوارشه مه که له شاخ بگریت و ، سپیتیه ک یا نه خوشی به له کی له جهسته یدا په یدا بوو ، با ته نها سه رزه نشتی خۆی بکات)) .

(الخَلال) ده‌لێت : (محمد) ی کورپی (علی) کورپی (جعفر) پیتی راگه‌یان‌دین ، که‌وا (یعقوب) ی کورپی (بختان) بۆی باس‌کردبوون و ، گوتبووی : سه‌باره‌ت به‌به‌کاره‌یتانی (النُّورَة) که‌له‌شاخ‌گرتن له‌ پۆژانی شه‌مه‌و چوارشه‌مدا له‌ (أحمد) یان پرسی ؟ نه‌وه‌بوو به‌ (مکروه) ی داناو ، فه‌رمووی : هه‌والم پی گه‌شتووه‌ که‌وا پیاویک (النُّورَة) ی به‌کاره‌یتانو ، پاشان که‌له‌شاخی گرت بۆیه‌ تووشی نه‌خۆشی به‌له‌کی بوو منیش به‌ (أحمد) م‌گوت : وه‌کو نه‌وه‌ی پیاوه‌که‌ به‌ سووک ته‌ماشای فه‌رمووده‌که‌ی کردبیت ؟ فه‌رمووی : به‌لێ .

وفي كتاب الأفراد للدَّارْقُطْنِيَّ ، من حديث نافع قال : قال لي عبدالله بن عمر : تَبَيَّعَ بِي الدَّم ، فَأَبِغَ لِي حَجَّامًا وَلَا يَكُنْ صَبِيًّا وَلَا شَيْخًا كَبِيرًا ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ يَقُولُ : ((الْحَجَّامَةُ تَزِيدُ الْحَافِظَ حِفْظًا ، وَالْعَاقِلَ عَقْلًا ، فَاحْتَجِمُوا عَلَى اسْمِ اللَّهِ تَعَالَى ، وَلَا تَحْتَجِمُوا الْخَمِيسَ ، وَالْجُمُعَةَ ، وَالسَّبْتَ ، وَلَا الْأَحَدَ ، وَاحْتَجِمُوا الْإِثْنَيْنِ ، وَمَا كَانَ مِنْ جُدَامٍ وَلَا بَرَصٍ ، إِلَّا نَزَلَ الْأَرْبَعَاءُ . قَالَ الدَّارْقُطْنِيَّ : تَفَرَّدَ بِهِ زِيَادُ بْنُ يَحْيَى ، وَقَدْ رَوَاهُ أَيُّوبُ عَنْ نَافِعٍ ، وَقَالَ فِيهِ : ((وَاحْتَجِمُوا يَوْمَ الْإِثْنَيْنِ وَالْثَلَاثَاءِ ، وَلَا تَحْتَجِمُوا يَوْمَ الْأَرْبَعَاءِ)) (٩٧) .

واته : (نافع) فه‌رموویه‌تی : (عبدالله) ی کورپی (عمر) پیتی گووتم : خوینم هه‌لچووه‌و فشاری به‌رز بۆته‌وه ، که‌له‌شاخ‌گریکم بۆ بانگ‌بکه‌ با من‌دال نه‌بیت و پیاویکی به‌ته‌مه‌نیش نه‌بیت ، چونکه‌ گوئیستی پیغه‌مبه‌ری خوابووم ﷺ ده‌یفه‌رموو : ((که‌له‌شاخ‌گرتن توانای له‌به‌کردنی که‌سی له‌به‌رکار زیاد ده‌کات و ، نه‌قل و ژیری که‌سی ئاقل و ژیر زیاد ده‌کات ، بۆیه‌ به‌ ناوی خواوه‌ که‌له‌شاخ‌بگرن و ، پۆژانی پینج‌شه‌م و ، هه‌ینی و ، شه‌مه‌و ، یه‌ک شه‌م که‌له‌شاخ‌مه‌گرن ، به‌لکو پۆژی دووشه‌م که‌له‌شاخ‌بگرن ، چونکه‌ هه‌موو‌گولی و به‌له‌کیه‌ک پۆژی چوارشه‌م داده‌به‌زیت . پێشه‌وا (الدَّارْقُطْنِيَّ) فه‌رموویه‌تی : (زیاد) ی کورپی (یحیی) تاک‌بۆته‌وه‌ له‌ گێڕانه‌وه‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌دا ، (آیوب) له‌ (نافع) وه‌و فه‌رمووده‌که‌

ده گێڕێتتهوهو ، تیایدا ده لێت : ((پۆژانی دووشهم و سێ شهم كه له شاخ بگرن و ، پۆژی چوارشهم كه له شاخ مه گرن)) .

وقد روى أبوداود في سننه من حديث أبي بكره ، أنه كان يكره الحِجَامَةَ يَوْمَ الثَّلَاثاءِ ، وقال : إنَّ رسول الله ﷺ ، قال : يومُ الثَّلَاثاءِ يومُ الدَّمِ وفيه ساعةٌ لا يَرَقَأُ فيها الدَّمُ^(٩٨)

واته : (أبي بكره) ههزی به كه له شاخ گرتن نه بوو پۆژی سێ شهم و ، ده یه رموو : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : پۆژی سێ شهم پۆژی خوینه و کاتیکی تێدایه خوینی تێدا خوینه که ی تێدا ناوهستی .

به شیک سه بارهت به شیاویتی كه له شاخ گرتنی كه سی به پۆژو جیاوازیبون
سه بارهت به وهی كه ئایا به و هویه وه پۆژوه که ی ده شکیت ؟

چه نندین سوودی گرنگ له فه رمووده کانی پێشووه و مرده گیریت :

١. خۆ چاره سه کردن (مستحب) ه .
٢. كه له شاخ گرتن (مستحب) ه و ، له و شوینه شدا نه نجام ده دریت كه بارودۆخ پێویستی بکات .
٣. شیاویتی كه له شاخ گرتنی نه و كه سه ی ئیحرامی به ستووه ، نه گه رچی ببی به هۆکاری برینی كه مێك له توکی له ش ، چونكه له م باره دا نه وه شیاوه ، به لām بۆ نه وه ی (فدیة) بدات بۆ لادانی تووکه که ، هیشتا جیی تێروانینه و ، (واجب) بوونی به هیزنی یه .
٤. شیاویتی كه له شاخ گرتنی كه سی به پۆژو ، چونكه له (صحیح) ی ئیمامی (البخاری) دا هاتوه : ((أن رسول الله ﷺ احتجَمَ وهو صائم))^(٩٩) واته : ((پێغه مبهری خوا ﷺ

که له شاخی گرت و له و کاته شدا به پۆژوو بوو)) ، به لām : ئایا به و که له شاخ گرتنه پۆژوو که ی ده شکیت ، یاخود نه ؟ مه سه له یه کی تره ، راست : شکاندنی پۆژوو به که له شاخ گرتن ، چونکه نه وه به (صحیح) ی له پیغه مبه ری خواوه ﷺ هاتوو به بی هیچ به ره لستکاریک و ، راسترین شتیکی شه که به ره لستکاری فهرمووده که ی سه ره وه ی پی ده گریت ، به لām نه و شته ئاماژه بۆ نه شکاندنی پۆژوو ناکات مه گه ر پاش چوار شت : یه که م : پۆژوو که فهرز بوو . دووه م : نیشه جی بوو . سی یه م : هیچ نه خۆشیه کی نه بوو پیویست به که له شاخ گرتن بکات . چواره م : نه م فهرمووده دواکه وتوتره له و فهرمووده یی که تیایدا ده فهرمیت : ((أَفْطَرَ الْحَاجِمُ وَالْمَحْجُومُ))^(۱۰۰) واته : ((نه و که سه ی که که له شاخی بۆ ده گریت و نه و که سه ش که که له شاخ ده گریت هه ردوکیان پۆژوویان شکاوه)) . بۆیه چ کاتیک نه و چوار پی شه کیانه جیگیر بوون ، نه و جا ده توانریت کرداری پیغه مبه ری خوا ﷺ بگریت به به لگه بۆ مانه وه ی پۆژوو له گه ل که له شاخ گرتندا ، له لایه کی تریشه وه نه گه ر پۆژوو که سوونه ت بوو شیاهه مروفت لی بجیته ده ره وه و بیشکینیت به که له شاخ گرتن و هیت ، یا نه گه ر نه و که سه له مانگی په مه زانیشدا بیته به لām له سه فهدا بوو ، یا نه گه ر له په مه زانیشدا بیته و له مالی خۆیدا بیته ، به لām پیویستی ناچاری بکات ، وه کو نه و که سه ی که نه خۆشیه کی هیه و پیویستی ناچاری شکاندنی پۆژوو که ی پی ده کات ، یا فهرزیکی په مه زان بیته و له مالی خۆیدا بیته و هیچ پیویستیه ک ناچاری نه کردیته ، به لām له سه ر بنه ره ته که بمینیته وه . وه

۹۹ - صحیح : أخرجه أحمد (۱ / ۲۳۶ ، ۲۴۹ ، ۲۵۹ ، ۳۵۱ ، ۳۷۲) ، والبخاري (۳ / ۴۲ ، ۴۳) ، (۷ / ۱۶۱ ، ۱۶۲) ، وأبوداود (۱۸۳۶) ، (۲۳۷۲) ، والترمذي (۷۷۵) ، والنسائي في الكبرى (۲۰۲۰ تحفة) ، (۶۲۲۶) ، (۶۲۳۱) عن عكرمة عن ابن عباس فذكره .

۱۰۰ - صحیح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۲۳ ، ۱۲۴) ، والدارمي (۱۷۳۷) ، من طريق عبدالله بن زيد أبي قلابه ، عن أبي الأشعث الصنعاني ، عن أبي أسماء الرحبي عن شداد بن أوس فذكر الحديث وفيه قصة ، وأخرجه أحمد (۴ / ۱۲۴) ، به ، وليس فيه أبو الأشعث الصنعاني ، وأخرجه أحمد (۴ / ۱۲۲ ، ۱۲۴) ، وأبوداود (۲۳۶۹) ، وليس فيه أبو أسماء الرحبي ، وأخرجه أبوداود (۲۳۶۸) ، وابن خزيمة (۱۶۸۱) ، وليس فيه أبو الأشعث ولا أبو أسماء .

فهرمایشتی پیغه مبه‌ری خوا ﷺ: ((أفطر الحاجم والمحجوم)) ناقلیل و موته‌ئه خیره و ، پیویسته کاری پی بکریت .

۵. به‌لگه‌یه له سه‌ر نه‌وه‌ی ده‌توانریت پزیشک به کری بهینریت به‌بی به‌ستنی گریه‌ستی کری گرتی ، به‌لگو به‌هاوشیوه‌ی کری هاوه‌لانی خوی که له‌م بواره‌دا کارده‌کن کری ده‌دریت ، یا نه‌و گریه‌ی بدریت که پی پازی ده‌بی .

۶. شیاویتی بژیوی په‌یداکردن به پیشه‌ی که‌له‌شاخ گرتنه‌وه . نه‌گه‌رچی که‌سی نازاد حه‌زی به‌ خواردنی کری که‌له‌شاخ گرتن نی‌یه به‌بی نه‌وه‌ی لیتی حه‌رام بکریت ، چونکه پیغه مبه‌ری خوا ﷺ کریکه‌ی خوی پیداو ، خواردنیشی له‌ سه‌ر حه‌رام نه‌کرد ، که پیشی ده‌لێت پیس به‌ هاوشیوه‌ی فهرمایشتیتی به‌رامبه‌ر به‌ پیازو سیر که‌ پێیان ده‌لی پیس ، به‌لام گوftarه‌کانی نه‌بووه به‌ به‌لگه‌ بۆ حه‌رامکردنی .

۷. شیاویتی سه‌پاندنی باجیکی پۆژانه‌ی دیاری کراو به‌ سه‌ر به‌نده‌ی خۆدا به‌ گویره‌ی توانای بۆ کارکردن ، مافی به‌نده‌که‌شه‌ ته‌صروف بکات به‌و پاره‌یه‌وه که‌ له‌ باجه سه‌پینراوه‌که‌ی سه‌رشانی زیاد ده‌بی ، چونکه نه‌گه‌ر نه‌هیلریت ته‌صروف به‌ زیاده‌یه‌وه بکات نه‌وا کاره‌که‌ی هه‌مووی ده‌بی به‌ باج و هه‌یج سودیکی ده‌ست ناکه‌وێت ، به‌لگو نه‌وه‌ی له‌ باجه سه‌پینراوه‌که‌ی سه‌ر شانی زیاد ده‌بی ، له‌لایه‌ن سه‌رگه‌وره‌که‌یه‌وه کراوه به‌ مولکی نه‌و به‌نده‌یه‌و مافی خۆیه‌تی ته‌صه‌روفی پیوه‌ بکات . والله اعلم .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغمبه‌ری خوا ﷺ له برینی ره‌گه‌کان و داخکردنا :

ثبت في الصحيح من حديث جابر بن عبدالله ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ بَعَثَ إِلَى أَبِي بَن كَعْبٍ طَبِيباً ، فَقَطَعَ لَهُ عِرْقاً وَكَوَاهُ عَلَيْهِ^(١٠١)

واته : (جابر) ی کورپی (عبدالله) فره‌موویه‌تی : پیغمبه‌ری خوا ﷺ پزیشکیکی نارد بو (أُبَيُّ) کورپی (کعب) ، نه‌وه‌بوو ره‌گه‌کیکی بو بری و داخیشی کرد .

ولما رُمي سعد بن معاذ في أَكْحَلِهِ حَسَمَهُ النَّبِيُّ ﷺ ، ثُمَّ وَرِمَتْ ، فَحَسَمَهُ الثَّانِيَةَ.

واته : کاتی (سعد) ی کورپی (معاذ) خوینبه‌ری ناوه‌راستی ده‌ستی پیکرا پیغمبه‌ری خوا ﷺ داخیکرد ، به‌لام ناوسا ، نه‌وه‌بوو دیسان بو جاری دووم داخیکرده‌وه .

وفي طريق آخر : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَوَى سَعْدَ بْنَ مُعَاذٍ فِي أَكْحَلِهِ بِمِشْقَصٍ ، ثُمَّ حَسَمَهُ سَعْدُ بْنُ مُعَاذٍ أَوْ غَيْرُهُ مِنْ أَصْحَابِهِ^(١٠٢)

واته : پیغمبه‌ری خوا ﷺ (سعد) ی کورپی (معاذ) ی به‌سه‌ره‌رمیکی دریژله‌سه‌ره‌ خوینبه‌ری ناوه‌راستی ده‌ستی داخیکرد ، پاشان (سعد) خوی داخیکرد یا هاوه‌لانیی بویان داخیکرد .

١٠١ — صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٠٣ ، ٣٠٤ ، ٣١٥ ، ٣٧١) وعبد بن حميد (١٠١٩٨) ، ومسلم (٧ / ٢٢) وأبو داود (٣٨٦٤) ، وابن ماجه (٣٤٩٣) كلهم عن الأعمش عن أبي سفيان عن جابر فذكره .

١٠٢ — صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣١٢ ، ٣٥٠ ، ٣٦٣ ، ٣٨٦) ، الدارمي (٢٥١٢) ، ومسلم (٧ / ٢٢) وابن ماجه (٣٤٩٤) ، والترمذي (١٥٨٢) ، كلهم عن أبي الزبير عن جابر فذكره في قصة .

وفي لفظ آخر : أَنَّ رَجُلًا مِنَ الْأَنْصَارِ رُمِيَ فِي أَحْطَلِهِ بِمَشْقَصٍ ، فَأَمَرَ النَّبِيُّ ﷺ بِهِ فَكُوِيَ .
 واته : له بیژیه کی دیکه دا : پیاویک له پشتیوانان به سهره پمیکى دريژ خوینبهرى
 ناوه پاستى دهستى پیکرا ، نه وه بوو پیغه مبهرى خوا ﷺ فه مانیداو ئیتربوی داخکرا .

(أبو عبید) ده فه رمیت : پیاویک هیترایه خزمه تی پیغه مبهرى خوا ﷺ داخکردنى بو
 وه سف کرابوو ، نه وه بوو فه رموى : داخى بکه ن و پاشان به رد گهرم بکه ن و بیخه نه سهرى .
 (الفضل) ی کوپى (دُکین) ده فه رمیت : (سُفیان) له (أبی الزبیر) هوه له (جابر)
 (هوه بوى باسکردین : که وا پیغه مبهرى خوا ﷺ له سهر خوینبهرى ناوه پاستى دهستى
 هه ستا به داخکردنى .

وفي صحيح البخاري من حديث أنس ، أنه كُوِيَ من ذات الجنبِ والنَّبِيُّ ﷺ حي (١٠٣)

واته : (أنس) فه رموى ته : به هوى نه خووشى (ذات الجنب) هوه داخکرام و پیغه مبهرى
 خواش ﷺ زیندو بو .

وفي الترمذي عن أنس، أَنَّ ﷺ كَوَى أَسْعَدَ بْنَ زُرَّارَةَ مِنَ الشُّوْكَةِ (١٠٤)

واته : (أنس) _ خواى لى پازى بیّت _ فه رموى ته : پیغه مبهرى خوا ﷺ (أسعد) ی
 کوپى (زُرارة) ی به هوى نه خووشى (الشوكة) هوه داخ کرد .

١٠٣ _ ذكره البخاري تعليقا عن أنس كتاب ((الطب)) باب ((ذات الجنب)) ، وأخرجه أحمد (٣ / ١٣٩) عن
 أنس قال : ((كواني أبوطلحة ورسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ بين أظهرنا ، فما نهيت عنه)) واته :
 (أنس) _ خواى لى پازى بیّت _ فه رموى ته : ((أبو طلحة) داخى کردم و ، پیغه مبهرى خوا _ صلى الله
 عليه وسلم _ له نیتوانندا ده ژیاو ، قه ده غه ی نه کردم)) .

١٠٤ _ صحيح : أخرجه الترمذي (٢٠٥٠) من طريق معمر عن الزهري عن أنس فذكره .
 الشُّوْكَة : نه خووشیه که به هوى سنگه گوشیه وه توشى مرؤده بیّت و سورایه که هه موو جهسته و دهم و چاو
 داده پووشى ، بپوانه : نیل الأوطار ، ج ٩ ، ص ٧٩ .

وقد تقدّم الحديث المتفق عليه وفيه : وَمَا أَحَبُّ أَنْ أُكْتَوِيَ^(١٠٥)

واته : پيشتر ئەم فەرمووده يه مان باس کرد که وا پيغه مبهري خوا ﷺ فەرموويه تي : حەزم به خۆ داخ کردن ني يه .

وفي لفظ آخر : وَأَنَا أَنهَى أُمَّتِي عَنِ الْكَيْ^(١٠٦)

واته : له بيژه يه کي تردا : پيغه مبهري خوا ﷺ فەرموويه تي : من قه ده غه ي ئومه ته که م ده که م له خۆ داخ کردن.

وفي جامع الترمذي وغيره عن عمران بن حصين ، أَنَّ النَّبِيَّ _ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ _ نَهَى عَنِ الْكَيْ قَالَ : فَاَبْتُلِينَا فَاكْتُوِينَا فَمَا أَفْلَحْنَا ، وَلَا أَنْجَحْنَا^(١٠٧) . وفي لفظ : نُهَيْنَا عَنِ الْكَيْ ... وقال : فَمَا أَفْلَحْنَا وَلَا أَنْجَحْنَا^(١٠٨)

واته : (عمران) ي کوي (حصين) فەرموويه تي : پيغه مبهري خوا ﷺ قه ده غه ي خۆ داخ کردني کردوه و فەرمووي : توشبوين ، خۆمان داخ کرد ، نه پرگارمان بوو ، نه دهریشچوين . له بيژه يه کي تردا : قه ده غه ي خۆ داخ کردنمان ليکراوه و ... فەرمووي : نه پرگاري کردو نه ش دهریچاند .

١٠٥ _ تقدم تخريجه .

١٠٦ _ تقدم تخريجه .

١٠٧ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ٤٢٧ ، ٤٣٠) ، وابن ماجه (٣٤٩٠) ، والترمذي (٢٠٤٩) ، كلهم عن

الحسن عن عمران بن حصين فذكره

١٠٨ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ٤٤٤ ، ٤٤٦) ، وأبو داود (٣٨٦٥) كلاهما عن مطرف عن عمران بن

حصين فذكره .

پیشه‌وا (الخطابي) فەرموویەتی : پیڤه‌مبەری خوا ﷺ (سعد) ی داخکرد بۆ ئەوێ
خوێنه‌کە ی بۆه‌ستیتەوه ، چونکه له‌وه ترسا خوێنی زۆری لێ بجیت و تیا بجیت .
داخکردنیش له‌م دەر وازه‌یدا به‌کارهێنراوه ، وه‌کو ئەو که‌سانه‌ی داخ ده‌کرین کاتی
ده‌ستیان یا قاچیان ده‌بردریت .

به‌لام سه‌باره‌ت به‌ قه‌ده‌غه‌ی داخکردن ، ئەو هیه که‌سیک خۆی داخ بکات بۆ شیفا ، وایان
ده‌زانی ئەگەر خۆی داخ نه‌کات ، تیا ده‌چیت ، ئەو هه‌بوو پیڤه‌مبەری خوا ﷺ قه‌ده‌غه‌ی کردن
له‌ به‌ر ئەم نیتته‌ .

گووتراره‌ : له‌ پاستیدا (عمران) ی کوپی (حُصَيْن) به‌ تاییه‌ت قه‌ده‌غه‌ی لیکرا ، چونکه
نه‌خۆشی مایه‌سیری هه‌بوو ، جیگه‌شی مه‌ترسیدار بوو ، بۆیه قه‌ده‌غه‌ی داخکردنی لیکرد ،
وه‌کو ئەو ی پاستی قه‌ده‌غه‌کردنه‌که بگه‌ریته‌وه بۆ جیگه‌ مه‌ترسیداره‌که . خواش زاناتره .

(ابن قتیبه) ده‌لالت : داخکردن دوو جوړه :

١ . داخکردنی که‌سی ته‌ندروست بۆ ئەو ی نه‌خۆش نه‌که‌وێ ، سه‌باره‌ت به‌م جوړه
گووتراره‌ : ئەو که‌سه‌ی داخ ده‌کات په‌یره‌وی پشت به‌ستن ناکات ، چونکه ده‌یه‌وێت قه‌ده‌رو
چاره‌نوس له‌ خۆی دورخاته‌وه .

٢ . داخکردنی برین ئەگەر کیمی تیزا ، وه‌ ئەندام ئەگەر بپرا ، له‌مه‌دا شیفا هیه .

به‌لام ئەگەر داخکردن بۆ تیمارکردن بوو که‌ پێده‌چی سود به‌خش بێت و کاری تییکات ،
پێشده‌چی کاری تینه‌کات ، ئەو له‌ (الکراهه) وه‌ نزیکه . ته‌واوبوو .

و ثبت في الصحيح في حديث السبعين ألفاً الذين يدخلون الجنة بغير حساب أنهم الذين لا يَسْتَرْقُونَ ، ولا يَكْتُونُ ، ولا يَطْطِيرُونَ ، وعلى ربهم يتوكلون^(١٠٩).

واته : له فرموده یه کی (صحیح) دا هاتوو که نهو هفتا مه زاره ی ده چنه به هه شته وه به بی لپرسینه وه نهوانه که داوا له کهس ناکه ن نزا ی چاکبوونه وه یان به سهردا بخوینی ، داوا له کهس ناکه ن داخیان بکات ، په شبین نین ، پشتیش به خوی خویان ده به ستن .

دهره نجام ده گه یه نهو راستیه ی که فرموده کانی داخ کردن چوار جور شت له خو ده گریت :

یه که م : نه نجامدانی داخ کردن .

دووهم : هه ز پینه کردنی .

سی یه م : ستایش کردنی نهو که سه ی وازی لیته ناوه .

چواره م : قه ده غه کردنی .

سو پاس ت بۆ خوا هیچ دژ به یه کبوونی که له نیوان فرموده کاندایه دینا کریت ، چونکه نه نجامدانی به لگه ی شیاو بونی ته ی . هه ز پینه کردنی به لگه ی قه ده غه کردنی نی یه . ستایش کردنی نهو که سه ی وازی لیته ناوه ، به لگه یه له سه ر نه وه ی که وازی لیته نانی شایسته ترو چاکتره . قه ده غه کردنی ده چیت به بوا ری هه لباردن و (الکراهه) وه ، یا نهو جور به که پیویست نی یه ، به لگو به کار ده هیتریت له ترسی توو شبوون به نه خو شی . خواش زاناتره .

١٠٩ - صحیح : أخرجه أحمد (١ / ٢٧١ ، ٣٢١) ، والبخاري (٤ / ١٩٢) ، (٧ / ١٧٤) ، (٨ / ١٢٤ ، ١٤٠) ، (١ / ١٣٧ ، ١٣٨) ، والترمذي (٢٤٤٦) ، کله م عن حصین بن عبدالرحمن ، عن سعید بن جبیر عن ابن عباس فذكره في حديث طويل .

به شیک : سه باره ت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی فیدا :

أخرجنا في الصحيحين من حديث عطاء بن أبي رباح ، قال : قال ابن عباس : ألا أريك امرأة من أهل الجنة ؟ قلت : بلى . قال : هذه المرأة السوداء ، أتت النبي ﷺ فقالت : إني أُصرعُ ، وإني أتكشفُ فادعُ الله لي ، فقال : إن شئتِ صبرتِ ولكِ الجنة ، وإن شئتِ دعوتُ الله لك أن يعافيك ، فقالت : أصبر . قالت : فإني أتكشفُ ، فادعُ الله أن لا أتكشفُ ، فدعا لها^(١١).

واته : (عطاء) ی کوپی (أبي رباح) ده لیت : (ابن عباس) پی گوتم : ئایا ژنیکی به هشتیت پیشان بدهم ؟ گوتم : به لئ . فهرمووی : نه وژنه پەش پیسته یه ، هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ وگوتهی : من فی دهمگری و خۆم دهرده خەم بۆم بیاریزه وه ، نه ویش فهرمووی : نه گەر دهرده ویت ئارام بگره به هشتی ده بییت ، نه گەر دهرده ویت بۆت دهرپاریمه وه له خوای تعالی چاره سهرت ده کات ، گوتهی : ئارام ده گرم ، به لام خۆم دهرده خەم بۆم بیاریزه وه بۆ نه وهی خۆم دهرنه خەم ، نه ویش بۆی پاراپه وه .

ده لیم _ (ابن القیم) _ فی دوو فییه : فییه ک به هوئی پوچه پیسه زیانفرۆشه دپنده کانی سهر زهویه وه یه ، فییه کیش به هوئی نه خووشی و خه لته خراپه کانی له شه وه . لیژده ئه م به شه ی دوو مه که پزیشکان تیایدا سهر قالن و به دوا ی هوو چاره سهریدا ده گه پین .

به لام فیتی پوچه پیسه کان ، پیشه واو ئاقل و ژیریان دانی پیدای ده نین و ، به دووری دانانین ، دانیشی پیدای ده نین که چاره سهری ده گه پیتته وه بۆ پوو به پوو بوونه وه ی پوچه شهره

خێرداره بهرزهكان له گهڵ ئه پوچه پيسه به گێچه له زيان فرۆشه درپندهدا ، به شيوهيهك پال به شويته واره كانيانوه بنين و ، به رهه لستی كرده وه كانيان بكن و پوچيان بكنه وه ، ئه مهش له لايه ن (بقراط) وه له هه ندی له كتيبه كانيدا باسكراوه ، ئينجا باسی هه ندی چاره سه ربۆ ئی ده كات و ، ده لیت له راستیدا ئه مه بۆ ئه و فيیه ی هۆكاری ده گه پیته وه بۆ تیکه لاوو ماده خراپه كانی له ش به سووده ، به لام ئه و فيیه ی به هۆی پوچه پيسه زيانفرۆشه درپنده كانه وه دروست ده بیئت ، ئه و چاره سه ره ی سه ره مهانی بۆ به سوود نابیئت .

به لام پزیشكه نه فام و سه قهت و سووكه كان و ، ئه وانه ی به لایانه وه ئاینداریتی پووكه شی به پوالت (الزندقة) فه زیلهت و چاكه داریه ، ئه وانه نكۆلی له فیی پوچه زيانفرۆشه درپنده كان ده كن و ، دانی پيدا نانین كه کاریگه ری له جهسته ی كه سی ئی لیکراو بكات و ، هه یج به لگه یه كیشیان به دهسته وه نی یه به ده ر له نه فامی ، ئه گینا له بوا ری پزیشكایه تیدا هه یج شتیک نی یه ئه وه به دوور دابنیت و نكۆلی لی بكات ، هه ست و بوونیش شایه تی بۆ ده دات ، كاتیکیش هۆكاری هه موو فییه كان ده گه پیننه وه بۆ زالبوونی هه ندی له خه لته خراپه كان به سه ره له شدا ، به هه له دا چوونه ، چونكه بۆچونه كانیان به راست داده نریت بۆ هه ندی له جۆره كانی ئی نه ك هه مووی به تیکرا .

پزیشكه كۆنه كان ناوی ئه م جۆره فییه یان نابوو به : نه خۆشی ئیلاهی و ، ده شیانگوت : به هۆی پوچه زيانفرۆشه درپنده كانه وه یه .

به لام (جالینوس) و كه سانی تریش ، هه ستاون به لیكدانه وه ی ناوانه كه ی پزیشكان كۆن و ، ده لیت : له راستیدا پێیان گووتوه نه خۆشی ئیلاهی چونكه ئه م نه خۆشیه له سه ردا پووده دات و ، زيان به به شه ئلاهیه پاكه كه ده گه یه نیت كه جیگه كه ی ده ماغه .

هۆكاری ئه و لیكدانه وه شیان ده گه پیته وه بۆ نه فامیان به رامبه ر به و پوچه زيانفرۆشه درپنده و ، حوكمه كانی و ، کاریگه ریه كانیان ، پاشان پزیشكه ئاینداره به پوالت هه كانیش هاتن و ته نها جۆری یه كه می فییان سه له ماند كه به هۆی تیکه لاوه خراپه كانی له شه وه

دروست ده بیئت .

ههركه سێكیش ژێریتێ و زانیاری هه بیته به رامبه به و پوچه زیانفرۆشه درێدانه پێدهكه نێ به نه فامی ئه و كه سانه و لاوازی ئه قل و ژیریان .

خۆچاره سه ركه ركه ركه له فێنی پوچه درنده زیان فرۆشه كان :

چاره سه ری ئه م جوړه شیان به دوو کار ده کریت : کارێکیان له لایه ن كه سه فیداره كه وه یه ، کارێکیشیان له لایه ن كه سی چاره سه رکاره وه یه ، بۆیه کاری كه سی فیدار بریتیه له وه ی ده بیته نه فسی به هیز بیته ، به راستگویی پوو له دروستکارو داهێنری ئه م پوچه زیانفرۆشانه بکات و ، به و دوعاو نزا (صحیح) انه ی كه له سوونه تی پیغه مبه ری خوا دا ﷺ هاتوو دوعاو نزا بکات و په نا به خوای په روه ردار بگریت ، به جوړێک رێکه وتن و پێکهاتنی دل و زمانی تیدا به رجه سه ته ببیت ، چونکه ئه مه جوړێکه له جهنگان و ، جهنگاوهریش ناتوانیت تۆله له دوژمنه که ی بکاته وه مه گه ر به دوو کردار : یه که میان پێویسته خودی چه که که راست بیته و که موکوپی تیدا نه بیته و چاکیش بیته ، دووه میان ده بی بالی ئه و که سه ش به هیز بیته ، هه رکاتیش دانه یه کیان دواکه وت ئه و چه که که به ته نها سوودو هیزێکی ئه وتوی نابیت ، ئه ی ئه گه ر هه ردوو شته که نه بوو ده بی چۆن بی : ئه و کاته دل کاو له ده بیته و جوړه کانی یه کتا په رستی و ، پشت به ستن و ، له خوا ترسان و ، پووکرده خوا ، پارانه وه ی تیدا نابیت و ، هیچ چه کێکیشی به ده سه ته وه نابیت .

که سی چاره سازیش : دیسان ده بی هه ردوو چه که که ی پی بیته ، چونکه هه ندی له چاره سازان ته نها ده لێن :

(أخرج منه) واته لئی بچۆ دهر وه ، يا ده لّیت : (بسم الله) ، يا ده لّیت : (لا حول ولا قوة إلا بالله) ، كه چى پیتغه مبهرى خوشه ويست ﷺ ده یفرموو : ((اخرجْ عَدُوَّ اللَّهِ ، انا رَسُولُ اللَّهِ))^(۱۱۱).

واته : (لئی بچۆ دهر وه ئه ی دوژمنی خوا ، من پیتغه مبهرى خوام) .

پیشهوا (ابن تیمیه) فیدار چاره سهر دهکات :

شیخی پایه به رزی خوشمانم ده بینى _ مه به سستی (شیخ الإسلام ابن تیمیه) بوو _ كه سیكى دهنارد بۆ لای كه سى فۆ لیکراو بۆ ئه وه ی له گه ل ئه و پوچه دا بدوئ كه چۆته جهسته یه وه ، ئه و كه سه ش ده یگوت : شیخ پیت ده لّی بچۆ دهر وه ، ئه مه حه لّال نی یه بۆ تو ، نیتر كه سى فۆ لیکراو به هۆشى خۆی ده هاته وه ، په نگه خۆشى قسه ی له گه ل بکر دایه ، له وانه ش بوو پوچه كه سه ركه ش و بى گوی بوايه و به لیدان ده یکرده دهر وه ، ئه و کاته فۆ لیکراوه كه به هۆشى خۆی ده هاته وه وه سستی به ئازار نه ده کرد ، ئیمه و كه سانى ترى جگه له ئیمه ش چه ندين جار ئه وه مان لیوه بینیه .

به زۆرى ئه م ئایه ته ی به گوئى كه سى فۆ لیکراودا ده خویند ﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا وَأَنْتُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴾ [المؤمنون : ۱۱۵] واته : ﴿ أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ عَبَثًا ﴾ ئایا ئیوه گومانتان وابوو كه بیگومان ئیوه مان به بى هوده دروست کردوو ﴿ وَأَنْتُمْ إِلَيْنَا لَا تُرْجَعُونَ ﴾ وه بیگومان ئیوه ناگه پینه وه بۆ لای ئیمه^(۱۱۲).

بۆی باسکردم _ واته (شیخ الإسلام ابن تیمیه) _ كه جارێکیان ئه و ئایه ته ی به گوئى كه سیكى فۆ لیکراودا خویند ، پوچه كه گووتی : به لّی و له گه ل گوتنیشیدا دهنگی درێژ کرده وه . دارێکم بۆ هه لگرت و ئه مه ندهم به و داره به په گه کانی لای ملیدا کیشا ، تا دهستم

۱۱۱ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۷۰) ، وابن ماجه (۲۵۴۸) وصححه الألباني في الصحيحة (۸۷۵) .

۱۱۲ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورتان .

ماندوو بوو به هۆی زۆری ئەو لێدانهوه ، ئاماده‌بوانیش هیچ گومانێکیان به‌لاوه نه‌ما كه به هۆی ئەو لێدانهوه ده‌مریت . له كاتی لێدانه‌كدا گووتی : من خۆشم ده‌وێ ، منیش پێم گووت : ئەو خۆشی ناوێی . گووتی : من ده‌مه‌وێ چه‌جی پێ بكم ، منیش پێم گووت : ئەو نایه‌وێ چه‌ج له‌ گه‌ڵ تۆدا بكات ، ئەوجا گووتی : له‌ به‌ر پێزی تۆ وازی لێده‌هێنم ، شیخ فەرمووی : گووتم : به‌لكو بۆ گوێپایه‌لی خواو پیغه‌مبه‌ره‌كه‌ی وازی لێبێته ، گووتی : ئەوا لێی ده‌چمه‌ ده‌ره‌وه ، شیخ فەرمووی : كه‌سه‌ ئی لێكراوه‌كه‌ هه‌ستاو ئاوێركی به‌ پاست و چه‌پێ خوێدا دایه‌وه‌و ، گووتی : چ منی هێناوته‌ خزمه‌تی شیخ ؟ ئاماده‌بوانیش پێیان گووت : ئەی ئەم هه‌موو لێدانه ؟ گووتی : ئەی له‌ سه‌رچ لێی داوم كه‌ هیچ تاوانێكم نی یه ، ئەوه‌بوو به‌ هیچ شیوه‌یه‌ك هه‌ستی به‌و لێدانه نه‌كرد .

هه‌روه‌ها (شَيْخُ الْإِسْلَام) به‌ خوێندنی (آية الكرسي) چاره‌سه‌ری فێداری ده‌كردو ، فەرمانیشی به‌ زۆر خوێندنی ده‌كرد بۆ _ هه‌ردوو كه‌سی ئی لێكراو كه‌سی چاره‌سه‌ركاریش _ هه‌روه‌ها به‌ خوێندنی ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴾ و ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ النَّاسِ ﴾ چاره‌سه‌ری نه‌خۆشی ده‌كرد .

به‌گه‌شتی . ئەم جۆره له‌ ئی و ، هه‌روه‌ها چاره‌سه‌ره‌كه‌شی هیچ كه‌س نكوێلی لێ ناكات جگه‌ له‌ كه‌سیكه‌ی كه‌م زانست و كه‌م ئەقل ، زۆریه‌ی زالبونی پوچه‌ پیسه‌ زیانفروشه‌كان به‌ سه‌ر كه‌سانی گونجاودا ده‌گه‌رێته‌وه‌ بۆ كه‌می خواپه‌رستی و كه‌می ئاینیان ، خراپه‌بونی دڵ و زمانیان سه‌باره‌ت به‌ پاستیه‌كانی زیكرو ، نزاكانی خۆپه‌نادان به‌ خواو ، قه‌ڵابه‌ندیه‌كانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ و قه‌ڵابه‌ندیه‌ ئیمانیه‌كان ، بۆیه‌ ئەو پوچه‌ پیسه‌ زیانفروشه‌ دپ‌دانه‌ پوو به‌ پووی پیاو بێ چه‌ك ده‌بێته‌وه‌و ، په‌نگه‌ به‌ پووتی ببینیته‌ و کاری تیپكات .

ئەگەر پەردە لادەیتەو ، دەبینی زۆریەى نەفسى مرفەكان فیدارى ئەو پوچە پيسە زيانفرۆشانەن و ، بوونە بە دیلى ژێر دەستیان و ئەویش دەیانبات بۆ ھەر جیگەيەك ئارەزووی لیبیت ، کەچی توانای خۆپاراستن و ھەروەھا سەپنچیکردنی فەرمانەکانیشی نی یە ، ئەمە گەرەترین فییە کە کەسى تووش بوو خەبەری نابیتەو تا کاتی مالتاوايى ، لەوێ دلتیا دەبیت کە ئەو فیدارى پاستەقینە بوو ، والله المستعان •

چارەسەری ئەم جۆرە فییە بە جووتبوونی ئەقلى تەندروست دەبیت لە گەل ئەو ئیمانەدا کە پێغەمبەرەن ھیتاویانە ، بە ھشت و ناگر بخاتە بەرچاوی خۆی و بەردەوام لە دلیدا بن ، بیر بکاتەو لە خەلکی دونیاو ، ئەو تۆلەو سزاو بەلایانەى بە سەریاندا دیت و ، لە جیگەکانیاندا دادەبەزیت وەکو لیژمەى باران و ، ئەوان ئی گرتوونی و خەبەریان نابیتەو • چەند ئەم جۆرە فییە بە ھێزە ، بەلام لە بەر گشتیبوونی بەلاکە تا ئەو ئاستەى تەنھا فیدار دەبینریت ، ئیتیر شتەکە بە ئاناسایی و نکۆلیلیکرو تەماشای ناکریت ، بۆیە بە ھۆی زۆریوونی فیدارەکانەو خۆیان بوون بە نکۆلیکاری ئەو کەسە چاکانەى کە پەوشتی ئەو خەلکە بە شتیکی ئاناسایی تەماشای دەکەن و نکۆلیی لیدەکەن و کەسى چاکیش بوو بە غەریبە •

ئەگەر خواى تعالى وستی ھەبى چاکەى خۆی بەرامبەر بە بەندەکەى خۆی دەبرپرت ، ئەوا لەم فییە بە خەبەر دیتەو ، تەماشای کەسانى دنیا و یست دەکات کە ئی گرتوونی بە پاست و چەپدا بە جیاوازی چینەکانیانەو ، کەوا کەسانیک شیتی بە تەواوی کەنەفتی کردووە ، کەسانیکیشیان جار بە جاریکی زۆر کەم بە خەبەر دیتەو ، دواى دەچیتەو سەر شیتتەکەى خۆی ، کەسانیکیشیان جاریک بە خەبەر دیتەو جاریکیش شیت دەبیتەو ، ئەو کاتەى بە خەبەر دیتەو کردەووەکانى خەلکانى بە خەبرو ئاقل ئەنجام دەدات ، پاشان جاریکی دیکە فیکە دەیگریتەو تووشی سەرلێشیوان دەبیت •

به شیک : سه بارهت بهو فییانهی به هو

خه لته کانی له شه وه دروست دهبن :

به لام فیی خه لته کان ، جوړه فییه که پږگی له نه دنامه نه فسیه کان دهکات که به کرده وه و جولانه وه و پاگرتنی پږکتی له ش ه سستیت به پږگرتنیکى ناتو او نیوه ، هۆکاره که شی دهگه پږته وه بۆ خه لته یه کی لینچ که پږه وه کانی ناوه پۆکی میشک داده خات به داخستنیکى ناتو او ، بۆیه پږگی دهکات هه ست و جووله ی پږدا تیپه پ بیت و ، هه روه ها به شیوه یه کی ته و او و به بی بچران و به بهرده وامی پږگی تیپه پبوونیشی به نیو نه دنامه کانی تریشدا دهکات ، په تگه هۆکاری تریشی هه بی وه کو بایه کی چر که له پږه وه کانیدا دهو سستیت ، یا هه ندی له هه لم و بۆخی خراپ که له هه ندی نه دنامه کانی تره وه بۆی به رز ده بیته وه ، یا هه ر چۆنیه تیه کی تری توندو تیژ ، بۆیه میشک کرژ ده بیته وه و دیته وه یه ک ، بۆ کردنه دهروه ی نه و شته زیان به خشانه ، له گه لیشیدا کرژ بوون و هاتنه وه یه ک هه موو نه دنامه کانی له ش ده گرږته وه ، بۆیه چیت مرؤف توانای نامینیت به پږکی بوه سستیت ، به لکو ده که ویت و ، به زوری که ف له زاریدا ده رده که ویت .

نه م نه خو شیه به یه کیک له نه خو شیه تونده کان داده نریت به گوپره ی کاتی پوودانی زور به نازاری به تاییهت ، هه روه ها به یه کیک له نه خو شیه دریزخایه نه کان داده نریت به گوپره ی دریزی مانه وه ی و ، قورسی و نا په حه تی چاکبوونه وه ی ، به تاییهت نه گه ر نه و که سه ته مه نی بیست و پینچ سالی تیپه پږنیت و ، نه م نه خو شیه ی له میشکدا بیت ، به تاییهت نه گه ر له ناوه پږکیشیدا بیت ، نه و کاته فییه که لی جیا نابیته وه و به رده وام له گه لیدا ده بیت ، (بقراط) ده لیت : ئی له م جوړه که سانه دا ده میږته وه تا ده مرن .

پاش زانینی ئەمە ، بۆمان پوون دەبیتهوه ئەو ژنەى که فرموده‌کهى سەر‌وهه باسى ده‌کات ، که‌وا قی ده‌یگرت و خۆى ده‌رده‌خست ، پێده‌چى فیکه‌ى له‌م جوړه‌ فیه‌ بیټ ، پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ په‌یمانى به‌هه‌شتى دایه‌ نه‌گه‌ر له‌ سەر نه‌خۆشیه‌که‌ى ئارام بگریت و ، بۆشى پاراپیه‌وه‌ چیت له‌ کاتى فیکه‌یدا خۆى ده‌ر نه‌خات ، مافى هه‌لبژاردنى دایه‌ ده‌ست خۆى له‌ نیتوان ئارام گرتن و به‌هه‌شت و ، له‌ نیتوان ئەوه‌ى دوعای شیفای بۆ بکات به‌بى ده‌سته‌به‌ریه‌ک بۆ چاکبوونه‌وه‌ى ، بۆیه‌ ژنه‌که‌ ئارامگرتن و به‌هه‌شتى هه‌لبژارد .

ئەوه‌ش به‌لگه‌ى شیاویټى وازلیه‌ینانى خۆچاره‌سه‌رکردن و خۆتیمارکردنه‌ ، وه‌ چاره‌سه‌رى پوچه‌ زیانفروشه‌کان به‌ نزاو دوعاو پووکردنه‌ خواى تعالى ، کرده‌وانیکى ئەوتۆ نه‌نجام ده‌دات که‌ هه‌رگیز چاره‌سه‌رى پزیشکان پێى ناگات ، گاریگه‌رى و کرده‌وه‌کانى و ، کاردانه‌وه‌ى سروشت به‌رامبه‌ر به‌وانه‌ له‌ کاریگه‌رى ده‌رمانه‌ جه‌سته‌یه‌کان به‌هیزتره‌ ، ئیمه‌ وه‌که‌سانى تریش چه‌ندین جار ئەوه‌مان تاقى کردۆته‌وه‌ ، پزیشکانى ئاقل و ژیردانیان به‌وه‌دا ناوه‌ که‌ کارى هیزه‌ نه‌فسیه‌کان و ، کاردانه‌وه‌ى چاکیان له‌ چاکبوونه‌وه‌ى نه‌خۆشیکاندا پۆلیکى زۆر به‌هیزو سه‌رسوپمێن ده‌بینیت ، له‌م بواره‌دا ئاینداره‌ به‌ پواڵته‌کان (زناقة) و خه‌لکانى سووک و پيسواو ، نه‌فامه‌کان زۆرتین زیان به‌ پيشه‌ى پزیشکیتى ده‌گه‌یه‌نن .

واده‌رده‌که‌ویټ فیتی ئەو ژنەى له‌ فرموده‌که‌ى سەر‌وه‌دا باسکرا له‌م جوړه‌ بیټ ، له‌وانه‌شه‌ له‌ لایه‌ن پوچه‌ به‌ گێچه‌له‌کانه‌وه‌ بیټ ، پیغه‌مبه‌رى خواش ﷺ مافى هه‌لبژاردنى نیتوان دوو شتى دایه‌ ده‌ست خۆى ، بریتى بوون له‌ ئارامگرتن له‌ سەر نه‌خۆشیه‌که‌و چوونه‌ به‌هه‌شته‌وه‌ ، یا بۆى ده‌پاریته‌وه‌ خواى تعالى شیفای بدات ، ئەویش ئارامگرتن و داپۆشینى جه‌سته‌ى هه‌لبژارد . والله‌ اعلم .

به شیك : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی نه خوشی دهرده لاقه دا (عرقِ النَّسَا) :

روی ابن ماجه فی سننه من حدیث محمد بن سیرین ، عن أنس بن مالك ، قال : سمعتُ رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ يقول : ((دواءُ عرقِ النَّسَا آلیةُ شاقِ أَعْرَابِیَّةٍ تُذَابُ ، ثُمَّ تُجَزَّأُ ثَلَاثَةَ أَجْزَاءٍ ، ثُمَّ یُشْرَبُ عَلَى الرَّیْقِ فِي كُلِّ یَوْمٍ جُزْءٌ))^(۱۱۳).

واته : (أنس) ی کوپی (مالك) _ خوائ لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : ((دهرمانی دهرده لاقه دوگیکی مه پی ده شته کیه ده توینریته وه ، پاشان ده کریته سی به شه وه ، هه موو پۆژیک پیش خواردنی به یانی به شیکی ده خوریته وه)) .

دهرده لاقه : نازاریکه له جومگهی کلۆته وه ده ست پیده کات و ، له پشت وه داده به زیتته سه رپان و پیده چی دابه زیتته سه رپاژنه ی پی ، چهند ماوه که شی دریزه بکیشیت ، دابه زینی زۆتر ده بی ، له گه لیدا هه موو لاق و پان لاواز ده بیّت . فه رمووده که ی سه ره وه مانایه کی زمانی و ، مانایه کی پزیشکی ده به خشیت .

مانا زمانیه که ی : به لگهی شیاویتی ناوانای ئەم نه خوشیه یه به (عرقِ النَّسَا) واته دهرده لاقه به پیچه وانای ئەو که سانه وه که پیگری له م ناوانانه ده کەن و ، ده لئین : وشه ی (النَّسَا) خودی په گه که یه و ، نابیت شت (إضافة) بکریته سه ر خوی له زمانی عه ره بیدا .

وه لّامی ئەم بیژره به دوو پوو ده دینه وه : یه که میان : وشه ی (العرق) واته په گ و ده مار له وشه ی (النَّسَا) گشتیتره ، بویه ئەم ناوانانه له پووی (إضافة) کردنی (العام

(هوهیه بۆ سەر (الخاص) واته گشت بۆ سەر تاییهت : وهکو ده‌لێی : (کل الدارهم أو بعضها) ،
هه‌موو دیره‌مه‌کان یا هه‌ندیکی .

دووه‌میان : وشه‌ی (النّسا) بریتیه له وه‌خۆشیه‌ی چۆته نیو (العرق) وه‌ بۆیه ئه‌م
(إضافة) یه له پووی (إضافة) کردنی شتی‌که‌ وه‌یه بۆ جی‌که‌ که‌ی خۆی . گووتره‌وه :
ناونراوه به (النّسا) چونکه وشه‌که مانای بیرچوونه‌وه ده‌به‌خشیت له زمانی عه‌ره‌بیداو
ئه‌مه‌نده ئازاره‌که‌ی زۆره هه‌موو شتی‌کی تر بیر ده‌باته‌وه ، ئه‌م په‌گه‌ش له جومگه‌ی
کلۆته‌وه ده‌ست پی ده‌کات و ، به‌ خوارووی لاق له پشته‌ی پارنه‌ی پیوه‌ گۆتای دیت له
به‌ری راسته‌وه له نیوان ئیسکی لاق و ژێیه‌کاندا (الوتر) . به‌لام مانا پزیشکیه‌تیه‌که‌ی :
پیشتر ئاماژمان پێدا که‌ گوفتاری پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دوو جوړه : یه‌که‌ میان : گشتی یه
به‌ گوێره‌ی زه‌مه‌ن و ، شوین و ، که‌سه‌کان و ، بارودۆخه‌کان . دووه‌م : تاییهت به
گوێره‌ی ئه‌م شتانه‌وه یا هه‌ندیکیان ، بۆیه ئه‌م فه‌رمووده ده‌که‌وێته چوارچیوه‌ی ئه‌م
به‌شه‌یانه‌وه ، چونکه فه‌رمووده‌که‌ گوفتاری‌که‌ بۆ عه‌ره‌ب و ، خه‌لکی حیا‌زو ، ده‌وربه‌ریان
، به‌تاییهت عه‌ره‌به ده‌شته‌کیه‌کان ، که‌ ئه‌م چاره‌سه‌ره به‌ سوودترین چاره‌سه‌ره بۆیان ،
چونکه ئه‌م نه‌خۆشیه به‌ هۆی وشکی‌تی‌وه پووده‌دات ، له‌وانه‌شه به‌ هۆی ماده‌یه‌کی چپی
لینجه‌وه تووشیان بێت ، بۆیه چاره‌سه‌ره‌که‌ی به‌ په‌وانکردنه‌و ، دووگیش دوو خاسیه‌تی
تێدایه : پی‌گه‌یاندن و ، نه‌رم وشل کردنه‌وه ، ئه‌مه‌ش هۆکاره بۆ پی‌گه‌یاندن و کردنه
ده‌ره‌وه‌ی ماده‌که ، ئه‌م نه‌خۆشیه‌ش پی‌ویستی به‌م دوو شته‌یه .

سه‌باره‌ت به‌ ده‌ست‌نیشانکردنی مه‌پی ده‌شته‌کیش له به‌ر زۆر که‌می‌تی که‌م و کوپیه‌کانی و
، بچوکی برپی و ، پاکیتی و نه‌رم و نیانی ناوه‌پۆکی بوو ، به‌ تاییهت له‌وه‌پ‌گاکی که‌ له‌ سەر
پووه‌که ده‌شته‌کیه‌ که‌رمه‌کان ده‌له‌وه‌پ‌یت ، وه‌کو (الشیخ) و (القیصوم) و ، پووه‌که‌کانی
دی‌که ، چونکه ئه‌گه‌ر ئاژه‌ل له‌ سەر ئه‌م پووه‌کانه له‌وه‌را ، خووی سروشتی پاک‌ی ئه‌و
پووه‌کانه ده‌چیته نیو گۆشته‌که‌یه‌وه نه‌رم و نیانی و چاک‌تی‌ه‌که‌ی زیاتر ده‌کات و ،

خویه کی سروشتی چاکیش به گوشتی نازله که ده به خشیت ، به تاییهت دووگ ، ده رکه وتنی کاریگری ئەم پوهه کانه له شیردا زۆرتره به به راوردی گوشته که ی ، به لام دووگ خاسیه تی پیگه یاندن و شل کردنه وهی له شیر زۆرتره . وه کو پیشتر ئاماژه مان پێدا ده رمانی زۆریه ی نه ته وه کان و ده شته کان به ده رمانه تاکه کانه و پزیشکه هیندیه کانیش له سه ر ئەم بۆچونه ن .

به لام نه ته وه کانی پۆم و یونان ، ده رمانه تیکه له کان به کار ده هینن ، به لام کوپان له سه ر ئەوه ی که کارامیه ی پزیشک له وه دایه به خۆراک چاره سه ر بکات ، ئەگه ر بیتوانا بوو ئەوجا به ده رمانه تاکه کان ، ئەگه ر دیسان بیتوانا بوو ئینجا به ده رمانه زۆر که م تیکه لاوه کان .

پیشتریش ئاماژه مان پێدا که به زۆری عه رب و خه لکه ده شته کیه کان تووشی نه خۆشیه سووکه کان ده بن ، بۆیه ده رمانه سووکه کانیا ن بۆ ده شی ، ئەوه ش ده گه پێته وه بۆ ئەوه ی خواردنه کانیا ن به زۆری ساده یه . به لام نه خۆشیه تیکه لاوه کان ، به زۆری به وه ی تیکه لاو کردنی خۆراکه کان و جۆراوجۆری وونی و جیاوازیانه وه پووده دات ، بۆیه ده رمانه ئاو پێته کانی بۆ هه لبژێردراوه . والله تعالی اعلم .

به شیک : سه بارهت به رپیازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی

وشکی خوو وه چۆنیه تی نه رم و نیا ن کردنه وه ی :

رَوَى التِّرْمِذِيُّ فِي " جَامِعِهِ " وَابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَسْمَاءِ بِنْتِ عُمَيْسٍ قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : " بِمَاذَا كُنْتَ تَسْتَمْشِينَ ؟ " قَالَتْ : بِالشَّبْرُمِ ، قَالَ : حَارَّ جَارٌ . قَالَتْ : ثُمَّ اسْتَمَشَيْتُ بِالسَّنَا : فَقَالَ : لَوْ كَانَ شَيْءٌ يَشْفِي مِنَ الْمَوْتِ لَكَانَ السَّنَا ^(١٤)

واته : (أسماء) ی کچی (عُمَيس) _ خَوای لى پازى بیّت _ فەرموویەتى : پیڤەمبەرى خوا ﷺ پىی فەرمووم : به چ شتیک خوى خۆت نەرم و نیان دەکەیتەو ؟ (أسماء) فەرمووی : به (الشُّبْرُم) ، ئەویش فەرمووی : گەرم و توونە . (أسماء) فەرمووی : پاشان خوى خۆم به پووهکی (السَّنا) نەرم و نیان دەکەردەو : پیڤەمبەرى خوا ﷺ پىی فەرمووم : ئەگەر شتیک هەبوايه مردنى چاک بکەردایەو پووهکی (السَّنا) دەبوو .

وفي سُنَنِ ابْنِ مَاجَه " عَنْ اِبْرَاهِيمَ بْنِ أَبِي عَبْلَةَ قَالَ سَمِعْتُ عَبْدَ اللَّهِ بْنَ أُمِّ حَرَامٍ ، وَكَانَ قَدْ صَلَّى مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقِبْلَتَيْنِ يَقُولُ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : عَلَيْكُمْ بِالسَّنا وَالسُّنُوتِ ، فَإِنَّ فِيهِمَا شِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ إِلَّا السَّامَ ، قِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ وَمَا السَّامُ ؟ قَالَ الْمَوْتُ .

واته : له (عبدالله) ی کوپی (أم حرام) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ که له خزمەتى پیڤەمبەرى خوادا بوو ﷺ ئەو پۆژەى نوژیان بۆ هەردوو قیبلە کرد دەفەرمیّت : گوئیستی پیڤەمبەرى خوابووم ﷺ دەیفەرموو : (السَّنا) و (السُّنُوت) بەکاریتن ، چونکه ئەو دوانە شیفان بۆ هەموو نەخۆشیەك جگە له (السَّام) ، گوترا ئەى پیڤەمبەرى خوا ﷺ (السَّام) چی یه ؟ ئەویش فەرمووی : مردنه .

فەرمایشتى پیڤەمبەرى خوا ﷺ (بماذا کُنْتَ تَسْتَمِشِينَ ؟) واته : به چ شتیک خوى خۆت نەرم و نیان دەکەیتەو تاوهکو پێیکات و ئاسایى بیتهوه ، بۆ ئەوهى نەچیتە بارى وهستانهوهو ، تووشى زیان بیّت به بەندبوون و نەتوانایى دەریپى پازو نیاز . بۆیه لیڤەدا به دەرمانى پەوانکار گوتراوه پێکار . کەسانیکى تریش دەلێن : چونکه که خوى ئەو کەسه پەوان دەبیتهوهو ، به زۆرى ڕێدەکات بۆ جیبه جێکردنى پێداویستیهکانى .

فەرمایشتەکەى سەروە بهم شیۆهش (ربوايه) ت کراوه : (بماذا تستشفين ؟) واته به چ شتیک چارهسەرى خۆت دەکەیت ، ئەویش فەرمووی : به (الشُّبْرُم) ، که سەر به کۆمەلى

دەرمانه (الیتوعیة) کانه^(۱۱۰) ، ئەم دەرمانه بریتیه له : توێکلی په‌گی دارێک ، که گهرم و ووشکه له پله چواردا ، چاکترینیان ئه‌وه‌یه که بۆ سورایی ده‌پوانیئت و ، سووک و ناسک و ته‌نکه له پیستی پیچراوه ده‌چیئت ، به‌ گشتی له کۆمه‌لی ئه‌و دەرمانانه‌یه که پزیشکان ئامۆژگاری وازلێهێنانی ده‌که‌ن له به‌ر ترسناکی و ، له به‌ر ئه‌وه‌ی له پاده‌به‌ده‌ر په‌وان ده‌کاته‌وه .

فه‌رمایشتی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ (حَارُّ جَارٌ) به‌م شیوه‌ش هاتوه : (حَارُّ یَارٌ) _ (أَبُو عُبَیْد) ده‌لێت : عه‌ره‌ب زۆریه‌ی گو‌فتاره‌کانیان به (یاء) ده‌رده‌به‌ن بۆیه گووتویانه : (یَارٌ) ،

ده‌لێم _ (ابن القیم) _ : به‌ دوو شیوه لی‌کدراوه‌ته‌وه : یه‌که‌میان : که پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : (حَارُّ جَارٌ) به _ جیم _ : واته زۆر په‌وانکار بۆیه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به زۆر گهرم و زۆر په‌وانکار وه‌سفی ده‌کات ، له بنچینه‌شدا هه‌ر ئاوه‌هایه . (أبو حنیفه‌ الدّینوری) ئه‌مه‌ی فه‌رمووه . دووه‌میان : _ ئه‌مه‌ش پاسته _ ئه‌و ده‌رپه‌ینه له زمانی عه‌ره‌بیدا (الإبتاع) ه ، مه‌به‌ستی سه‌ره‌کیان به‌و شیوازی ده‌رپه‌ینه (تأکید) کردنی ووشه‌ی یه‌که‌مه‌ که (حَارٌ) ه به ووشه‌ی دووه‌م که (جَارٌ) ه . لی‌رده‌دا شیوازی ووشه‌یی مانایی به‌کارده‌هێنن بۆ (تأکید) کردن ، بۆیه چاودێری ئه‌وه ده‌که‌ن که زۆریه‌ی پسته‌کانی هه‌ر دوو ووشه‌ لێک بچن بۆ نموونه ده‌لێن : (حَسَنٌ بَسَنٌ) واته : چاکێکی ته‌واو ، هه‌روه‌ها گووتویانه : (حَسَنٌ قَسَنٌ) به قاف ، هه‌روه‌ها گووتویانه : (شَیْطَانٌ لَیْطَانٌ) واته : شه‌یتانیکی پی‌وه‌ نوساو ، هه‌روه‌ها گووتویانه : (حَارُّ جَارٌ) ووشه‌ی (الجارٌ) یش ئه‌م مانایه ده‌به‌خشێت : واته ئه‌وه‌ی شتێک پاده‌کێشیت ، کاتی پی‌وه‌ی ده‌نوسیت ، به‌ هۆی زۆر گهرمه‌که‌ی و هێزی پاکێشانه‌یه‌وه ، وه‌کو ئه‌وه‌ی دایمالێت و لێی بکاته‌وه . ووشه‌ی (یَارٌ) یش یا شیوازه‌ زمانیکی تری (جَارٌ) ه به

نمونه‌ی هندی گوفتاری دیکه‌یان وه‌کو (صِه‌ری صِه‌ریج) ، (الصهاری والصهاریج) ، وه یا (إتباع) یکی سه‌ربه‌خویه له زمانی عه‌ره‌بیدا .

پوهکی (السنا) :

به‌لام ووشه‌ی (السنا) ، به دوو شیوه ده‌رده‌بدریئت : (المد والقصر) واته : دریژکردنه‌وه و کورتکردنه‌وه ، خوشی پوه‌کیکی حجازیه و چاکترینیشیان مه‌ککيه‌که‌یه‌تی ، ده‌رمانیکی شه‌ریفه و هیچ ده‌رنجامیکی خراپیشی نی یه ، نزیکه له میانجیته‌وه ، گهرم و ووشکه له پله‌ی یه‌که‌مدا ، بۆ په‌وانکردنی هه‌ردوو سه‌فراو سه‌ودا به سووده ، دل به هیز ده‌کات ، نه‌مه‌ش چاکتییه‌کی په‌سه‌نه بۆ نه‌م پوه‌که ، به سووده بۆ نه‌خوشی (الوسواس السوداوي)^(١١٦) ، به‌سووده بۆ قلشانی کاتیی پیستی ده‌ست و قاچ ، ده‌رد ده‌کاته‌وه ، به‌سووده بۆ پیگری له بلأوبونه‌وه‌ی تووک ، به سووده بۆ نه‌هیشتنی نه‌سپێ و ، کۆنه ژان (الصُداع العتيق) و ، گولی و ، زیپکه‌و ، ئالووشی و خوروی و ، ق ، خواردنه‌وه‌ی ئاوه‌که‌ی دوا‌ی کولان له‌وه چاکتره به کوتراوی بخوریئت ، نه‌ندازه‌ی خواردنه‌وه‌ی به قورسی سی‌ دیره‌مه‌و ، له ئاوه‌که‌شی به نه‌ندازه‌ی قورسی پینج دیره‌مه . نه‌گه‌ر هه‌ندیك له گوله‌ وونه‌وشه‌و (زهرة البنفسج) میوژی سووری بی‌ ناوکی الزبيب الأحمر) له گه‌لدا بکولینریئت ، چاکتر ده‌بی .

١١٦ _ الوسواس السوداوي : نه‌خۆشیه‌که به هۆی زالبوونی (السوداء) وه به سه‌ر جه‌سته‌دا پووده‌دات به ناستیک بیروه‌وشی له گه‌لدا تیک ده‌چیت ، به‌وانه : المصباح المنیر فی غریب الشرح الکبیر ، کتاب الواو ، ج ٢ ، ل ٦٥٨ . وه‌رگێڕ .

(الرازي) فەرموویەتی : (السُّنَا) (الشَّاهِرَج)^(١١٧) خەلتە سوتاوه کان نەرم و ئاسان دەکەنەوه ، بە سووده بۆ گولی و خورویی . ئەندازەی خواردنەوهی هەر دانە یەکیشیان بە ئەندازەی قورسی چوار بۆ حەوت دیرهمە .

بە نام (السُّنُوت) بە هەشت شیوه مانای ئیکسراوتەوه :

یەكەم : هەتگۆینە .

دووهم : خوشاوی هیزە ی پۆنە کە بە شیوهی خەتگە لیکی پەش بە سەر پۆنە کەوه دەردەکەوێت . (عَمْرُو) ی کۆپی (بَكَر السَّكْسَكِي) باسی کردووه .

سێ یەم : تۆویکە لە تۆوی پەشکە (کمون) دەچێت بە لām کەمێک جیاوازی هەیە ، (ابن الأعرابي) باسی کردووه .

چوارەم : (الـکمون الـکرمانی) یە .

پێنجەم : (الرازیانج) ، (أبوحنيفة الدِّینَوْرِي) لە زاری هەندی لە دەشتەکیەکانەوه باسی کردووه .

شەشەم : شویتە .

هەوتەم : خورمایە ، (أبو بکر) ی کۆپی (السُّنِّي) زاناو پێشەوا باسی کردووه .

هەشتەم : ئەو هەتگۆینە یە کە لە نێو هیزە ی پۆندایە ، (عبداللطيف البغدادي) باسی کردووه .

هەندی پزیشکان گوتیانە : ئەمە شایستە یە بە ماناکە ی و ، نزیکیشە لە پاستیەوه واتە : (السُّنَا) ی کۆتراو تیکەل بە هەتگۆینی تیکەل لاوبووی پۆن دەکریت ، پاشان دەلسریتەوهو ئەمەش باشترە لەوهی بە تەنها بە کاربەیتزیت ، چونکە ئەو دووانە پۆلیکی کاریگەریان دەبێت لە چاکردنی (السُّنَا) داو ، یارمەتیشی دەدەن بۆ پەوانکردن . والله أعلم .

وَقَدْ رَوَى التِّرْمِذِيُّ وَغَيْرُهُ مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ يَرْفَعُهُ : ((إِنْ خَيْرَ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ السَّعُوطُ وَاللَّدُودُ وَالْحِجَامَةُ وَالْمَشِيُّ)) واته : (ابن عباس) _ خوا له خوی ویا بیشی پازی بیت _
 فهموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهمووی : ((چاکترین شتیك خۆتانی پی چاره سه ربکه ن
 ده رمانیکه بکریته لووت و ده رمانیکه بکریته زارو که له شاخ گرتن و پیکردنه)) .

فهرمايشتی پیغه مبهری خوا ﷺ (والمشي) : واته پیکردن : چونکه پیکردن خوی مرفوف
 به پی ده ده خات و نه رم و نیانی ده کات و ئاسانکاری بۆ پاشماوه کانیش ده کات بچنه ده ره وه .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی ئالووشی و خوروی و نه وهی نه سپی دروست ده کات :

في الصحيحين من حديث قتادة ، عن أنس بن مالك قال : رخص رسول الله ﷺ لعبد الرحمن
 بن عوف ، والزبير بن العوام _ رضي الله تعالى عنهما _ في لبس الحرير لحكة كانت بهما .

وفي رواية : أن عبد الرحمن بن عوف ، والزبير بن العوام _ رضي الله تعالى عنهما _ شكوا
 القمل إلى النبي ﷺ ، في غزاؤهما ، فرخص لهما في قمص الحرير ، ورأيتُهُ عليهما^(١١٨)

واته : له (أنس) ی کوپی (مالك) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فهموویه تی :
 پیغه مبهری خوا ﷺ مۆله تی دایه (عبد الرحمن) ی کوپی (عوف) و ، (الزبير) ی کوپی (
 العوام) به وهی ئاوریشم بیوشن ، له بهر ئالووشی و خورویه که تووشیان بوو .

له (ریوايه) تیکی دیکه دا : (عبد الرحمن) ی کوپی (عوف) و (الزبير) ی کوپی (العوام)
 _ خویان لی پازی بیت _ له غه زایه کدا ، به هوی نه سپیوه سکا لایان برده خزمه تی

پێغه‌مبەری خوا ﷺ، ئەوەبوو ئەویش مۆلەتیدان کراسی ئاوریشم بپۆشن و، خۆشم بینیم کراسە ئاوریشمەکیان پۆشیبوو .

ئەم فەرموودەیە دوو لایەن لە خۆ دەگرێت، یەکەمیان : فێقی و، ئەوتریان : پزشکی .

بۆ لایەنە فێقیەکە : ئەوێ سوونەتی پێغه‌مبەری خۆی ﷺ لە سەر جێگیربوو پێپێدراویەتی پۆشینتی بۆ ژنان بە پەهای و، حەرامبوونیەتی بۆ پیاوان مەگەر بۆ پێویستی و بەرژەوندیەکی بە پەسەند دانراو، ئەو پێویستیەش یا بۆ زۆر ساردیەکو، ئەو مۆفە هیچی تر بە دیناکات بۆ پۆشین، یا جگە لە و جلە شتیکی تری نی یە . هەر وەها شیاو لە کاتی نەخۆشیەکانی گولی و، خوروی و، زۆری ئەسپێدا بپۆشریت، وەکو ئەوێ فەرموودەکی (انس) ئاماژە ی بۆ دەکات کە فەرموودەیکە (صحیح) ه .

بەلام پێپێدراو : (صحیح) ترینی دوو (ربوایە) تەکە ی ئیمامی (أحمد) ه، (صحیح) ترینی دوو گوشتارەکی ئیمامی (الشافعی) یە، چونکە بنەرەت تاییەت نەکردنە، ئەگەر ئەنجامدانی کاریکیش بۆ کەسانیک لە ئومەت پێی پێدرا، لە بەر هەر هۆ و مانایەکی بێت، ئەوا لە سنووری ئەو هیندە دەچیتە دەرەو و هەموو ئەوانەش دەگرێتە وە کە هەمان هۆ و مانایان تێدا بە دیدە کرێت، چونکە حوکم گشتی دەبێت بە هۆی گشتیبوونی هۆکارەکیە وە .

ئەو کەسانەش قەدەغە ی دەکەن، گوتویانە : فەرموودەکانی حەرامکردن گشتی یە و، فەرموودەکانی پێگەپێدانیش ئیحتیمالە تاییەت بێت بە (عبدالرحمن) ی کوپی (عوف) و (الزبير) ه، بەلام پێدەچێ لە سنووری ئەو دووانە بچیتە دەرەو و کەسانی تری جگە لەوانیش بگریتە وە، لێرەدا ئەگەر ئیحتیمالی هەردوو شتە کە کرا، ئەوا گشتیکە شایستە تر دەبێ بە وەرگرتن، بۆیە هەندێ لەوانە ی فەرموودە دەگیرنە وە گوتویانە : ئیتر نازانم ئایا پێگەپێدانە کە لە پاشی ئەوان هەموو کەسانی تر دەگریتە وە، یاخود نە ؟

بۆچونی راست : گشتیبونی مولّه تدانه که یه و ، هه موو که سیکی تریش ده گرێته وه نه گهر هه مان به هانه یان هه بی ، چونکه بۆ گشتاندن نه ریتی شهرع به و جوړه یه ، به لّام شهرع نه گهر هوکمه که ی تایبته کرد به که سیکه وه ناشکه رای ده کات ، بۆ نمونه پیغه مبهری خوا ﷺ که هاوه لّی به پیز (أبوبُرْدَة) ویستی قوریانی به بزنیکی ته مه ن هه شت یا تو مانگه وه بکات ، پپی فرموو : ((تَجْزِيكَ وَلَنْ تَجْزِيَ عَنْ أَحَدٍ بَعْدَكَ))^(۱۱۹) واته : ((بۆ تو نه و بزنه جیگه ی مه ره که ده گرێته وه به لّام بۆ که سیکی تر جیگه ی ناگرێته وه)) . هه روه ها وه کو فه رمایشی خوی تعالیه بۆ پیغه مبه ره که ی ﷺ سه باره ت به خواستنی نه و ژنانه ی خویان پی ده به خشی : ﴿ خَالِصَةٌ لَّكَ مِنَ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ﴾ [الأحزاب : ۵۰] واته : (نه مه یان) ته نیا بۆ تو دروسته به جیا له ئیماندارانی تر^(۱۲۰)

حه رامکردنی ئاوریشم : له راستیدا ده چپته بواری داخستنی ده رگای به هانه وه^(۱۲۱) ، بۆیه بۆ ژنان ریگه ی پیداهه ، هه روه ها بۆ پرکردنه وه ی پیویستیه ک و ، له بهر به رژه وه ندیه کی په سه ندکراو ، نه مه ش یاسایه کی گشتیه بۆ داخستنی ده رگای به هانه ، چونکه له کاتی پیویستی و به رژه وه ندیه کی په سه ندکراودا ریگه ی پیده دری ، به هاوشیوه ی هه رامکردنی ته ماشاکردن بۆ داخستنی ده رگای به هانه به رامبه ر به و که سانه ی ویستی نه نجامدانی

۱۱۹ - صحيح : أخرجه أحمد (۴ / ۴۵) عن البراء عن خاله أبي بردة فذكره ، وأخرجه مالك في موطئه (۲۹۸) ، وأحمد (۳ / ۴۶۶) ، (۴ / ۴۵) والدارمي (۱۹۶۹) ، والنسائي (۷ / ۲۲۴) كلفهم عن بشير بن يسار عن أبي بردة فذكره .

۱۲۰ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فیسری قورئان .

۱۲۱ - الذرائع : واته به هانه که وسیله و ریگه یه که بۆ گه شتن به شت ، ئیتر پیده چی نه و شته ی ده یه وی پپی بگات خراپه یه ک بیته یا به رژه وه ندیه ک بیته ، گوشتاریک بیته یا کرداریک بیته ، به لّام پاشان ناوی (الذرائع) به زۆری به کاره یئرا بۆ نه و وه سیلانه ی ده بیته به مایه ی دروستبوونی خراپه یه ک . لیژده نا نه گهر گوترا : نه وه بواری داخستنی ده رگای به هانه یه ، نه وه مانای وایه : ده چپته بواری قه ده غه کردنی نه و وه سیلانه وه که مایه ی دروستبوونی خراپه که ، به وانه کتیبی (الوجیز فی أصول الفقه) ، الدکتور عبدالکریم زیدان . وه رگپر

کرده وه که یان هیه ، به لām پێگه به هه ندیکى دراوه که پێویستی و به رزوه ندیه کی په سه ندکراو داوای ده کات وه کو ته ماشا کردنی ژن به نیازی خواستنی ، هه روه ها حه رام کردنی نویژی سوونه ت له کاته قه ده غه کراوه کاندای بۆ داخستنی ده رگای به هانه تاوه کو وێچون و شوباهان دیکى پړاوه تی نبیت به وانه ی خۆر ده په ستن ، به لām نه گه ر به رزوه ندیه کی په سه ندکراو هاته پێش ئاسایه له و کاتانه دا نه جهم بدریت ، هه روه ها (ربا الفضل)^(۱۲۲) حه رام ده کریت بۆ داخستنی ده رگای به هانه به رام به ر به کار نه هیئانی جوړی (ربا النسیئة)^(۱۲۳) ، به لām هه ندیکى له بهر پێویستی پړی پێدراوه وه کو (العرایا)^(۱۲۴) ، ئیمهش به تیروته سه لی باسی لایه نه حه رام و حه لاله کانی ئاوریشمان کردوه له کتیبی (التخییر لما یحل و یحرم من لباس الحریر) .

به شیک : سه باره ت به بواری پزشکی ئاوریشم :

له م بواره دا ئاوریشم له و ده رمانانه یه که له ئاژه له وه وه رده گیریت ، بۆیه به ده رمانه ئاژه له یه کان داده نریت ، چونکه له ئاژه له دیته ده روه وه ، سوودو که لکی زۆره ، پله و پایه کی

۱۲۲ _ ربا الفضل : فروشتنی پاره یه که به پاره یه کی جوړی خۆی به زیاتر ، یا فروشتنی خواردنیکه به خواردنیکى جوړی خۆی به زیاتر ، بۆ نمونه ملوانکه یه کی ئالتون (۱۲) (مثقال) پاک ده ریکات بفروشرته وه به (۱۳) دیناری ئالتونی ، نه و (مثقال) ه زیاده یه (ربا الفضل) ه ، یا کیلۆیه کی گه نمی که له تی بدری به دوو کیلۆ گه نمی مه کسى ، بپوانه : پوخته ی فیهی شریعت ، مامۆستا طارق هه مه وه ندی . وه رگیر .

۱۲۳ _ ربا النسیئة : نه و زیاده یه که قه رزده ر وه ریده گریت له و که سه ی قه رزه که ی ده ده اتی به رام به ر به و ماوه یه که لایه تی بۆ نمونه (۱۰۰۰۰۰) دیناری ده ده اتی به قه رز بۆ ماوه ی مانگیک پاش مانگه که (۱۲۰۰۰۰) (دیناری لى ده ویت ، بۆیه نه و (۲۰۰۰۰) دیناره زیاده یه (ربا النسیئة) یه ، بپوانه : پوخته ی فیهی شریعت ، مامۆستا طارق هه مه وه ندی . وه رگیر .

۱۲۴ _ العرایا : بریتی بوو له بری ده رخورماگه لیک که خاوه نه که ی ده بیه خشیه هه ژاران ، به لām هه ندی جار هه ژاران توانای چاوه پیکردنی پێگه شتنی به ره که یان نه ده کرد ، بۆیه ده یان فروشت به خورما ، بپوانه پوخته ی فیهی شریعت ، مامۆستا طارق هه مه وه ندی . وه رگیر .

گه وړه ی هیه ، په كڅك له خاسیه ته كانی به هیژ كړدنی دلّه ، شادومانی دهكات ، به سووده بۆ زۆر ك له نه خۆشیه كانی ، به سووده بۆ زالبونی (المرّة السوداء) ، نه و نه خۆشیانه ی به هویه و تووشی مړوځ ده بئت ، نه گهر چاوی پی به پره ژیت به هیزی دهكات ، خاوه كه ی كه له پیشه سازی پزیشكیدا به كاردیت _ گهرم و ووشكه له پله ی یكدا . ده گوتریت : گهرم و شیداره له و پله یه دا . ده شگوتریت : مام ناوهنده . نه گهر و كو پۆشاك به كار بهیتریت گهرمیه کی مام ناوهند و كو میزاجی ماده كه ده به خشیّت و جهسته ش گهرم دهكات ، له وانه شه ساردیه ك به جهسته ببه خشیّت كاتی كه چه وری دهكات و تهنروستی دهكات .

(الرازي) ده لئیت : ناوړیشم له كه تان گهرم تره و ، له لوكه ساردتره ، گوشت زیاد دهكات ، هه موو پۆشاكیكي زیریش ، جهسته لاواز دهكات و ، پیست نه ستور دهكات و به پیچه وانه شه وه .

ده لئیم _ (ابن القيم) _ پۆشاك سیّ به شه : به شیک جهسته گهرم دهكات و فینكیشی دهكات وه ، به شیکیش : فینکی دهكات وه به لّام گهرمی ناكات ، به شیکیش تریش : نه فینکی دهكات وه نه ش گهرمی دهكات ، هیچ شتیکیش نی یه نه گهرمی بكات و نه ش فینکی بكات وه ، چونكه نه وه ی گهرمی دهكات شایسته تره به فینكردنه وه ی ، بویه پۆشاكه كانی تووك و خوری گهرم دهكات وه و فینكیش دهكات وه ، پۆشاكی كه تان و ناوړیشم و لوكه فینك دهكات وه و گهرم ناكات وه ، پۆشاكی كه تان سارد و ووشكه ، پۆشاكی خوری گهرم و ووشكه ، پۆشاكی لوكه گهرمیه كه ی مام ناوهنده ، پۆشاكی ناوړیشم له لوكه نه رمترو و گهرمیشی له نه و كه متره .

دانه ری كتیبی (المنهاج) ده لئیت : پۆشینى ناوړیشم و كو لوكه جهسته گهرم ناكات ، به لكو گهرمیه کی مام ناوهندی هیه ، هه موو پۆشاكیكي ساف و لووسیش ، جهسته كه متر

گهرم دهکات ، ههروهه که متریش یارمه تی ده دات بۆ شیکردنه وهی ئه وهی له جهسته شیده بیته وه ، به پیشتریش داده نریت له هاوین و ، له وه لات هه گهرمه کاندایه پیشتریت .

له بهر ئه وهی ئه وه سیفه تی ئاوریشمه و ، ههروهه ها هیچ شتیک له ووشکی و زیری تیدا نی یه به به راوردی ئه وانی تر ، بۆیه به سوود بوو بۆ خورویی ، چونکه ئالۆشی و خورویی دروست نابیت مه گهر له گهرمی و ووشکی و زیریه وه ، بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ مۆله تی دایه (عبدالرحمن) ی کوپی (عَوْف) و (الزُّيْنِر) بیپۆشن بۆ چاره سه رکردنی ئه و ئالۆشی و خورویی هه یانبوو ، وه پۆشاکێ ئاوریشم دوورتین شته له دروستکردنی ئه سپیوه ، چونکه میزاجی ئاوریشم جیاوازه له ماده کانی تر که ئه سپی دروست ده کهن .

به لām ئه و به شهی که نه فیتک ده که نه وه و نه ش گهرم ده که نه وه ، ئه وانه که له ئاسن و ، قوپقۆشم و ، دارو ، گل و شتی دیکه ی به و هاوشیوانه دروستکراوه ، ئه گهر گوترا : ئه گهر پۆشاکێ ئاوریشم نیونجیتیتین و گونجاوترین شت بێ بۆ جهسته ، بۆ شه رعێ ته و او که شته چاکه کانی حه لāl کردووه و ، شته پیسه کانی شی حه رام کردووه ئاوریشمیشی حه رام کردووه ؟

ده گوتریت : هه ر تایه فه یه ک له موسلمانان وه لāmیکێ جیاواز بۆ ئه م مه سه له ده خاته پوو ، بۆیه ئه و که سانه ی که نکۆلی له حیکمه ت و پاساوه یئانه وه ده کهن کاتی یاسای پاساوه یئانه وه له بنه ره ته که یه وه هه لگه را ، چیت پنیویستیان به وه لāmی ئه و پرسیا ره نه بوو .

به لām جیگیرکارانی حیکمه ت و پاساوه یئانه وه _ که زۆرینه _ که سانیکیان وه لāmی ئه و پرسیا ره ده داته وه به وهی شه ریعه ت حه رامی کردووه بۆ ئه وهی نه فسه کان به رامبه ری به ئارام بن و ، له بهر خاتری خوای تعالی وازی لی یینن ، خوای په ره ره دگاریش پاداشتیان ده داته وه به تایبه ت له جیگه ی ئاوریشم شتی تر هه یه بۆ پۆشین .

كه سانئیکیشیان وه لّامی ده داته وه به وهی كه له بنه پرتدا خولقینراوه بۆ ژنان ، به هاوشیوهی خۆ پازاندن وه به زیڤ ، له سه ر پیاوان هه رام كرا له بهر ئه و خراپه ی دروستی دهكات و بریتیه له خۆچواندن به ژنان .

كه سانئیکیش ده لّین : هه رام كراوه چونكه له خۆبایبون و خۆ هه لكیشان به خۆ وه شانیزیکرن دروست دهكات .

كه سانئیکیش ده لّین : هه رامكراوه چونكه كاتێ بهر جهسته دهكه ویت مییه تی و ژنانی بوون دروست دهكات و دژیه دلاوه ریی و میردایه تی و پیاوه تیه . بۆیه ئه گه ر بپۆشریت سیفه تیک له سیفاته كانی ژنان دهخاته دّله وه ، بۆیه ته ماشا دهكه یت هه ركه س پۆشیبیتتی بیگومان شتیک له مییه تی و ژنانی بوون و نه رم و سستی به خو و په وشتیوه به ده رده كه ویت و ناشاردریتته وه ، به پاده یه ك ئه گه ر له دلاوه رترین و كه لترین پیاوه كانییش بیّت ، پۆشینی ئاوریشم كه می دهكات وه ، ئه گه ر به یه كجاری نه بیات ، هه ركه سییش توانای تیکه شتنی ئه وه ی نه بوو ، با ملکه چی شه رع بیّت ، بۆیه پاسترین گوفتار : هه رامه بۆ به خێوکاران بیکه ن به بهری مندال بۆ ئه وه ی له سه ر سیفاتی میینه و ژنانی بوون په روه رده نه بیّت .

وقد روى النسائي من حديث أبي موسى الأشعري _ رضي الله عنه _ عن النبي ﷺ أنه قال : ((إِنَّ اللَّهَ أَحَلَّ لِإِنَاثِ أُمَّتِي الْحَرِيرَ وَالذَّهَبَ ، وَحَرَّمَ عَلَى ذُكُورِهَا)) . وفي لفظ : ((حُرْمَ لِبَاسِ الْحَرِيرِ وَالذَّهَبِ عَلَى ذُكُورِ أُمَّتِي ، وَأَحْلَلَ لِإِنَاثِهِمْ))^(١٢٥)

واته : (أبي موسى الأشعري) _ خوا ی لی پازی بیّت _ فه رمویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی : ((خوا ی تعالی ئاوریشم و زیڤی بۆ میینه كانی ئومه ته كه م هه لال كرده وه ، بۆ

١٢٥ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (١٧٢٠) ، والنسائي (٨ / ١٦١) ، وصححه الألباني في الإرواء)

نیزه کانیس حه رامی کردوه)) • له بیژیه کی تر دا : ((پۆشینى ئاوریشم و زێر بۆ نیره کانی ئومه ته که م حه رام کراوه و ، بۆ مئینه کانیس هه لال کراوه)) •

وفي صحيح البخاري عن حُذيفة قال : نهى رسولُ الله ﷺ لُبَسَ الحريرِ والدُّباجِ ، وأن يُجَلَسَ عليه وقال : ((هُوَ لَهُم فِي الدُّنْيَا ، وَلَهُمْ فِي الْآخِرَةِ))^(١٣٦)

واته : (حُذيفة) _ خَوای لى پازى بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی پۆشینى ئاوریشم و ديباج کردوه ، هه روه ها له سه ر دانیشتنیشى قه ده غه کردوه و فه رمووی : ((له دونیادا بۆ نه وانو ، له پۆژى دوايشدا بۆ ئیوه یه)) •

به شیك : سه بارهت به ریپازی پیغه مبه ری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنى نه خوشى (ذات الجنب) دا :

روى الترمذي في جامعه من حديث زيد بن أرقم أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قال : ((تَدَاوُوا مَنْ ذَاتِ الْجَنْبِ بِالْقُسْطِ الْبَحْرِيِّ وَالزَّيْتِ))^(١٣٧)

واته : (زيد) كوپى (أرقم) _ خَوای لى پازى بیّت _ فه رموویه تی : پیغمبه ری خوا ﷺ قه ده رمووی : ((خۆتان له نه خوشى (ذات الجنب) به (القسط البحري) وزهیت چاره سه ر بکه ن)) •

١٣٦ _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ٩٩ ، ١٤٦ ، ١٩٣ ، ١٩٤) ، ومسلم (٦ / ١٣٦ ، ١٣٧) كلاهما عن عبد الرحمن بن أبي ليلى فذكر الحديث عن حذيفة •

١٣٧ _ ضعيف : أخرجه أحمد (٤ / ٣٦٩ ، ٣٧٢) ، وابن ماجه (٢٤٦٧) ، والترمذي (٢٠٧٨) ، (٢٠٧٩) كلهم عن ميمون أبي عبدالله عن زيد بن أرقم مرفوعاً ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٤١٨) ، وانظر الضعيفة (٣٣٩٦) •

(القسط البحري) جۆره پوهه كێكه له هند ده پوێت به تاييهت له كشمير بازرگانانى عه ره ب له پێگه ی ده ریاوه ده نه پێتايه ده رگه ی عه ره ب بۆیه (القسط البحري) پى ده گوترا ، هه روه ها جۆرێكه له بخوور بۆ ده رمان به كاردیته به وان ه كتیبی ((تهذيب الاثار)) للطبري ، ج ٦ ، ل ٣٢٦ • وه رگێتر •

نهخۆشی (ذات الجنب) به لای پزیشكانهوه دوو جۆره : حهقیقی و نا حهقیقی ، حهقیقی : ئاوسانیکی گهرمه له لایه كانی جهستهدا پهیدا دهبیّت له پهردهی ناوهوهی په راسوهكاندا .
 ناحهقیقی : ئیش و ئازاریكه له لایه كانی جهستهدا پهیدا دهبیّت ، به هۆی بایهکی چپری زیانبه خشهوه دهچیتته نێوان پێسته كانی سه رهوه و ژیره وهدا ، یا له نێوان پیست و پیحۆلهدا دهوستیت و (الصفاقات) ، ئازاریك دروست دهكات نزیک

به ئازاری شیوه حهقیقیه که یه ، به لّام ئیش و ئازاری ئهم به شه بهرین و گوشاده که له پاستیدا ژانیتیکی تیزه وهکو ئه وهی ده رزی به قیته شتیك .

دانهری کتیبی (القانون) فره موویه تی : پیده چی لایه کان و ، نێوان پیسته و په رده كانی ژیره وهو ، ماسولکه كانی سنگ و ، په راسوه کان و ، ده وریه ریان تووشی چه ندین ئاوسانی به ئازاری زیانبه خش ببیّت ، به (الشّوصة و) ، (البرسام)^(۱۲۸) ، (ذات الجنب) ناوده بریّت .
 پیده چی هندی ئازاری تر له م ئه ندالمانه دا هه بیّت به لّام به هۆی ئاوسانه وه نه بیّت ، به لّکو ده گهریته وه بۆ بایه کی چپ ، واگومان ده بریّت له م نه خۆشیه یه ، به لّام له ئه ویش نی یه .

فره موویه تی : بزانه هه موو ئیش و ئازاریك له لایه كانی جهستهدا په تگه به (ذات الجنب) ناوبریّت وهکو داتاشانیك له جیگه ی ئازاره که وه ، چونکه مانای (ذات الجنب) واته : (صاحبة الجنب) ، مه به ستیش لیّره دا ئازاری لایه کی مرقفه ، بۆیه ئه گه ره ره ئیش و ئازاریك له لایه كانی مرقفدا پوویدا ده دریته پال ئه و نه خۆشیه و پیتی ده گوتریّت (ذات الجنب) ، بۆیه که (بقرات) گوتویه تی : نه خۆشه كانی (ذات الجنب) سوودله خۆشتن وه رده گرن .

۱۲۸ - برسام : نه خۆشیه که خاوه نه که ی تووشی ورینه ده کات ، گوتروه ئاوسانیکی گهرمه تووشی په رده ی نێوان جگه رو پیحۆله ده بیّت ، به وانه : تفسیر الطبری ، ج ۳ ، ص ۴۵۴ ، وه رگێپر .

هه ره ها برسام : ئاوسانی ئه و په رده یه یه که ده وری سیه کان ده دات ، به وانه : قاموس فرنسی عربي إنکلیزی ، ج ۱ ، ص ۸۴۰ ، وه رگێپر .

گوتراوه : مه بهستی (بقراط) هه مو نه و كه سانه بوو كه ههست به هه ر ئیش و ئازارێك له لایه كانی جهسته یاندا دهكهن ، یا ههست به ئازاری سیه كانیان دهكهن به هۆی تیکچونی میزاجه وه ، یا به هۆی خه لته یه کی چپه وه ، یا چووژینه وه به بی ئاوسان و به بی (تا) .

هه ندی له پزیشكان گوتویانه : مانای (ذات الجنب) له زمانی یونانیه كاندا ، بریتیه له ئاوسانی گهرمی لای مرؤف ، ههروه ها ئاوسانیکی یهك به یهکی نه دامه كانی سکی مرؤف ده گریته وه ، له پاستیدا (ذات الجنب) به ئاوسانی نه و نه دامه ناوده بریت نه گهر ته نها ئاوسانیکی گهرم بوو.

(ذات الجنب) ی حه قیقی پینج نیشانه ی ههیه : بریتین له (تا و) ، كۆکین و ، ژانی تیژ وهكو نه وهی ده رزی بچه قیته شتێك ، تهنگه نه فه سی و ، لیدانی خوین به ری قول .

نه و چاره سه ره ی له فه رمووده که ی سه رو ده ها ها تووه ، تاییه ت نی یه به م به شه وه ، به لکو تاییه ته به به شی دووه مه وه که له نه نجامی بایه کی چپه وه دروست ده بیّت ، لیره دا داری هندی نه گهر به شیوه یه کی ژور وردی نه رم بکو تریت و ، تیکه ل به زهیتی گهرم بکریت و ، شوینی باکه ی به جوانی تیگری و بیشیلیت ، یا بلیسریته وه ، ده رمانیکی گونجاوی نه و نه خۆشیه ده بیّت ، بۆی به سوود ده بیّت ، ماده كانی شیده کاته وه ، لایده بات ، به هیزه بۆ نه دامه كانی نیو سك ، کونيله داخراوه كان ده کاته وه ، له گه ل چه ندين سوودی تر که نه و داره هیندیه (القسط البحري) به دیده هیئت .

(المسبجي) ده لیت : (القسط البحري) : گهرم و ووشكه ، قه بزکاری سكه ، نه دامه كانی ناوه وه ی سك به هیز ده کات ، با ناهیلّیت ، کونيله داخراوه كان ده کاته وه ، به سووده بۆ نه خۆشی (ذات الجنب) ، زیاده ی شی و ته پری ناهیلّیت ، بۆ می شک به سووده . ده لیت : پیده چی (القسط البحري) بۆ (ذات الجنب) ی حه قیقیش به سوود بی ، نه گهر هۆکاری دروستبوونه که ی ماده یه کی به لّغه می بوو ، به تاییه ت له کاتی که مېوونه وه ی نه خۆشیه که دا . والله أعلم.

(ذات الجنب) نه خۆشیهکی مهترسیداره، وَفِي الْحَدِيثِ الصَّحِيحِ : عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ، أَنَّهَا قَالَتْ : بَدَأَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَرْضِهِ فِي بَيْتِ مَيْمُونَةَ : وَكَانَ كُلَّمَا خَفَّ عَلَيْهِ ، خَرَجَ وَصَلَّى بِالنَّاسِ ، وَكَانَ كُلَّمَا وَجَدَ ثِقَلًا قَالَ : مُرُوا أَبَا بَكْرٍ فَلْيُصَلِّ بِالنَّاسِ ^(۱۲۹) ، وَاشْتَدَّ شُكْرَاهُ حَتَّى غَمِرَ عَلَيْهِ مِنْ شِدَّةِ الْوَجَعِ ، فَاجْتَمَعَ عِنْدَهُ نِسَاؤُهُ ، وَعَمَّهُ الْعَبَّاسُ ، وَأُمُّ الْفَضْلِ بِنْتُ الْحَارِثِ ، وَأَسْمَاءُ بِنْتُ عُمَيْسٍ ، فَتَشَاوَرُوا فِي لَدِّهِ ، فَلَدَّوْهُ وَهُوَ مَغْمُورٌ ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ ، مَنْ فَعَلَ بِي هَذَا ، هَذَا مِنْ عَمَلِ نِسَاءٍ جُنُنَ مِنْ هَاهُنَا ، وَأَشَارَ بِيَدِهِ إِلَى أَرْضِ الْحَبَشَةِ ، وَكَانَتْ أُمُّ سَلَمَةَ وَأَسْمَاءُ لَدَّتَاهُ ، فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ خَشِينَا أَنْ يَكُونَ بِكَ ذَاتُ الْجَنْبِ . قَالَ " فِيمَ لَدَدْتُمُونِي " ؟ قَالُوا : بِالْعُودِ الْهِنْدِيِّ وَشَيْءٍ مِنْ وَرْسٍ وَقَطْرَاتٍ مِنْ زَيْتٍ . فَقَالَ " مَا كَانَ اللَّهُ لِيَقْذِفَنِي بِذَلِكَ الدَّاءِ " ثُمَّ قَالَ " عَزَمْتُ عَلَيْكُمْ أَنْ لَا يَبْقَى فِي الْبَيْتِ أَحَدٌ إِلَّا لَدَّ إِلَّا عَمِّي ^(۱۳۰) .

واته : (أُمُّ سَلَمَةَ) _ خَوای لى پازى بىت _ فەرموویەتى : پێڤەمبەرى خوا ﷺ له مالى (ميمونة) دا نه خۆش كهوت ، ئهوهبوو ههركاتێك نه خۆشیهكهی سووك بوايهتهوه ، دهچووه دهرهوهو نوێژی به خهلكهكه دهکرد ، چ كاتێكیش ههستی بهلهش قورسى بكردايه ، دهیڤهرموو : فەرمان بدهن با (أبابكر) نوێژ به خهلكهكه بكات ، پاشان ئازارهكهی تووند بۆوه تا له بهر زۆرى ئێش و ئازار بورایهوه ، خێزانهكانی له خزمهتیدا كۆبوونهوه ، (العباس) ی مامی و ، (أُمُّ الْفَضْلِ) ی كچی (الحارث) و ، (أسماء) ی كچی (عُمَيْس) یش هاتنه خزمهتی ، پاوێژیان كرد سهبارهت بهوهی دهرمانی بتكینه زار ، ئهوهبوو دهرمانیان تكانه زاری موبارهکی كاتێك بورابۆوه ، كه به هۆش خۆی هاتهوه ، فەرمووی : كى ئەمهى پێكردوم ، ئەمه كاری ژنانێكه لیڤهوه هاتوون و ، بهدهستى ئاماژهی بۆ خاکی حهبهشه كرد ، ئهوهبوو (أُمُّ سَلَمَةَ) و (أسماء) دهرمانهكهیان تكاندبووه زاری ، فەرموویان : ئەهى پێڤەمبەرى خوا لهوه ترساین نه خۆشی (ذات الجنب) ت تووش بوی . فەرمووی : دهرمانهكه چ بوو له زارتان

کردم ؟ فهرموویان : به (القسط البحري) و ، هندیك له گژوگیای نەسپەك و (الورس) چەند دلوپەیهك له زەهیت . فهرمووی : خوای تعالی تووشی ئەو نەخۆشیەم ناكات ، ئینجا فهرمووی : بپیارم داوه جگە له (العباس) ی مامم هەركەسیك لەم ماله دا بێ دەرمانی بتکینریتە زار .

وفي الصحيحين عن عائشة _ رضي الله عنها _ قالت : لَدَدْنَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، فَأُشَارَ أَنْ لَا تُلْدُونِي ، فَقُلْنَا : كَرَاهِيَةُ الْمَرِيضِ لِلدَّوَاءِ ، فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ : أَلَمْ أَنْهَكُمُ أَنْ تُلْدُونِي ، لَا يَبْقَى مِنْكُمْ أَحَدٌ إِلَّا لَدُّ غَيْرِ عَمِّي الْعَبَّاسِ ، فَإِنَّهُ لَمْ يَشْهَدْكُمْ^(١٣١)

واته : له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فهرموویەتی : دەرمانمان تکانده زاری موبارهکی پێغەمبەری خوا ﷺ ، ناماژە ی بۆ کردین که دەرمان مەتکینە زارم ، ئیمەش گوتمان : هەرگیز نەخۆش حەزی بە دەمان نەبووه ، که بە هۆش خۆی هاتەوه فهرمووی : ئەو قەدەغەم نەکردن که دەرمانم نەتکینە زار ، بە دەر له (عباس) ی مامم ، که هاوبەشی نەکردن ، هەركەس لەم ماله دا بێ دەرمانی دەکینریتە زار .

(أبوعبید) له (الأصمعي) دەگێڕیتەوه دەلێت : ووشە (اللُدُودُ) : ئەو دەرمانەیه که دەتکینریتە لایەکی زاری نەخۆش ، ووشەکەش له (لَدِيدِي الْوَادِي) وه وهگریره واته : هەردوو لای چەمیك . بەلام ووشە (الْوَجُورُ) واته : دەرمانێك که بتکینریتە ناوه راستی زار .

دەلێم _ (ابن القيم) _ ووشە (اللُدود) ، بالفتح : نەر دەرمانەیه که دەتکینریتە زار . بەلام (السَّعُوطُ) : ئەو دەرمانەیه که دەکړیتە لووتی نەخۆش .

ئەو فێقهی لەم فهرموودهیه وه دەستگیرمان دەبیّت بریتیه له سزادانی تاوانکار به هاوشتیوهی ئەو کرداره ی خۆی ئەنجامی داوه ، ئەگەر کربووهکی حەرام نەبیّت و مافی خوای نەشکاندبیّت ، ئەمەیه پاستی بپیار له سەر دراو له بەر زیاتر له ده بەلگه که له شوێنێکی تردا

ئاماژەمان پێداوه ، هەروەها ئیمامی (أحمد) ییش برپاری لە سەر داوه ، جیگیریش بوو له هەر چوار جێنشینەکی پێغمبەری خواوە ﷺ ، هەروەها مەسەلەکی بە (القصاص) لێک دەدرێتەوه بەکاردههێنرێت له بواړی شه پازلله و لێداندا ، به بهلگه‌ی چەند فەرمووده‌یه‌ك كه له‌م باره‌وه هاتوون و به‌بێ هیچ به‌ره‌هه‌ستكارێك ، بۆیه پێویسته كار به‌م گوفتاره بكریت .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ رێنمايه‌کانی پێغمبەری خوا ﷺ له‌ بواړی چاره‌سه‌رکردنی سه‌رئێشه‌و نیوه‌سه‌ر ئێشه‌دا (الشقیقه) :

روی ابن ماجه في سننه حديثاً في صحته نظر : أن النبي ﷺ كان إذا صُدِعَ ، غَلَفَ رَأْسَهُ بِالْحَنَاءِ ، ويقول : ((إِنَّهُ نَافِعٌ يَأْذِنُ اللَّهُ مِنَ الصُّدَاعِ))^(١٣٣)

واته : پێشه‌وا (ابن ماجه) له (سنن) هه‌كه‌یدا فەرمووده‌یه‌ك له‌ ده‌گێرتنه‌وه‌ كه‌وا : پێغمبەری خوا ﷺ نه‌گەر سه‌رئێشه‌ بېگرتایه ، سه‌ری له‌ خه‌نه‌ ده‌گرت و ، ده‌یفه‌رموو : ((به‌ ئیزنی خوای ته‌الی به‌سووده‌ بۆ سه‌رئێشه)) .

سه‌رئێشه‌ : ئێش و ئازاریكه‌ هه‌ندیکی سه‌ریا هه‌مووی ده‌گێرتنه‌وه ، بۆیه نه‌گەر سه‌رئێشه‌كه‌ لایه‌کی سه‌ر بگێرتنه‌وه‌ و ئازاره‌كه‌ی به‌رده‌وام بوو ئه‌وا به‌ (الشقیقه) ناوده‌بریت ، به‌لام نه‌گەر سه‌رئێشه‌كه‌ تێکرای سه‌ر بگێرتنه‌وه‌ و ئازاره‌كه‌ی به‌رده‌وام بوو به‌ (بَيْضَةً) و (خُودَةً) ناوده‌بریت ، چونكه‌ چوێندراوه‌ به‌ ئه‌و خوده‌ ئاسنینه‌ی كه‌ سه‌رباز به‌ سه‌ری ده‌كات و هه‌موو سه‌ر داده‌پۆشیت ، پێده‌چێ جاریه‌جار ئازاره‌كه‌ پشته‌وه‌ یا پێشه‌وه‌ی سه‌ر بگێرتنه‌وه .

١٣٢ _ إسناده حسن : أخرجه أبوداود (٣٨٥٨) ، وابن ماجه (٣٥٠٢) ، وحسنه الألباني في صحيح الجامع)

سەرئىشە جۆرى زۆرە و ھۆكارى دروستبوونىشى جىاوازه . حەقىقەتى سەرئىشەش : گەرم بوونى سەرە ، بە ھۆى ئەو ھەلمانەى لە سەردا دەخولیتەو و دەیەوئىت لىى بچیتە دەرەو و ، پارەوئىك نادۆزیتەو بۆ چوونەدەر ، بۆیە سەر دەئىئىشەئىت و ھۆشیاریش لاواز دەکات ، کاتى کە ھەموو شتەك لە سەردا گەرم دەکات و ىستى چوونە دەرەو ەى دەکات ، چونکە ھەموو شتەكى تەپوشىدار ئەگەر گەرم بوو ئەوا وىستى جىگەىەكى فراوانتر دەکات لەو جىگەىەى تىاىداىە ، بۆیە ئەگەر ھەلمەكە تىکراى سەرى داپۆشى بە جۆرەك چىتر تواناى نىشتنەو و شىبوونەو ەى نەبىت و ، لە سەردا سوپاىەو و ، بە (السدر) ناودەبرىت .

سەرئىشەش لە ئەنجامى ھۆکارەو و پوودەدات :
 یەكەم : بە ھۆى زالبوونى یەكەك لە مادەکانى (الصفراء) ، (السوداء) ، خوئىنى ، بەلغەمى بە سەر جەستەدا .
 دووهم : لە ئەنجامى چەند برىنەكەو کە لە گەدەدا دروست دەبىت ، بۆیە بە ھۆى ئەو برىن ھەلتوقانەو و سەر دەئىشەئىت چونکە ئەو دەمارەى لە سەرەو شۆپۆتەو لە گەل گەدەدا پەيوەندە .

سىى یەم : لە ئەنجامى باىەكى چەرەو کە لە گەدەدا دروست دەبىت ، بۆ سەر بەرز دەبىتەو و دەئىشەئىت .
 چوارەم : سەرئىشەىەك لە ئەنجامى پرىپوونى گەدەو بەخواردن دروست دەبىت ، پاشان دادەبەزىت و ھەندىكىشى بەبى پىنەگەشتن و بەبى ھەرسىبوونى تەواو دادەبەزى ، ئەو ەش سەردەئىشەئىت و قورسى دەکات .

پىنجەم : سەرئىشەىەك دواى جوتبوونى خىزان دروست دەبى لەبەر شلۆق بوونى بارى جەستە ، وە گەرمى ھەواکەى زیاد لە ئەندازەى پىوىست پىدەگات .
 شەشەم : سەرئىشەىەك پاش پشانەو و بەتالبوونى سەك دروست دەبى ، یا بە ھۆى زالبوونى بارى ووشكىتى بەسەر جەستەدا ، یا بە ھۆى بەرزبوونەو ەى شى و بۆخى نۆو گەدەو بۆ سەر .
 حەوتەم : سەرئىشەىەك بە ھۆى زۆرگەرمى بارى گەش و ھەواو .

- هه شته م : سه رما بوونی زۆرو ، چرپوونه وهی شی و بۆخ له سه رداو شینه بوونه وهی .
- تۆیه م : به هۆی شه ونخونی و شه و دانیشته وه تا کاتیکی دره نگ .
- دهیه م : به هۆی په ستانیکی زۆره وه که ده خرپته سه سه رو هه لگرتنی شتی قورس به سه ر .
- یازدهیه م : به هۆی زۆر قسه کردنه وه ، هیزی ده ماغ لاواز ده بیّت .
- دوازدهیه م : به هۆی زۆر جه لانه وه وهرزشی له راده به ده ره وه .
- سیازدهیه م : به هۆی نه خوشیه نه فسیه کانه وه وه کو خه م و ، په ژاره و ، خه فه ت خواردن و ، دودلی و ، بیرکردنه وهی خراپ .
- چواردیهیه م : به هۆی زۆر برسیتییه وه ، چونکه هه لم و بۆخه کان شتیك نادۆزیه وه کاری لی بکات ، ئیتر زۆر ده بیّت و ، به رزده بیته وه بۆ می شک .
- پازدهیه م : هۆی ئاوسانی په رده کانی می شک وه ، تووشبوو به م نه خوشیه هه ست ده کات یه کیک به چه کوش به سه ریدا ده کی شیت .
- شازدهیه م : به هۆی (تا) به رزیوونه وه وه بۆیه هه ست به ئازار ده کات . والله اعلم .

به شیك : سه بارهت به هۆکاره کانی سه رئی شهی (الشقیقة) :

هۆکاری سه رئی شهی (الشقیقة) مادهیه که له خوینبه ره کانی سه ردا هه ر خودی خۆی دروست بووه ، یا بۆی به رزیوته وه ، لایه کی لاوازی سه ره ریده گریت ، نه و ماده ش یا هه لمیه ، یا تیکه لاوکه لیکی گه رم یا سارده ، نیشانه تاییه تیه که شی لی دانی خوینبه ره کانه ، به تاییه ت نه گه ر هۆکاره که ی خۆینی بوو ، بۆیه نه گه ر به شتیك سه ره به تووندی بیه ستریت و ، لی دانی خوینبه ره کان قه دهغه بکریّت ، ئیشه که ده وه ستیت .

(أبو نعیم) له کتیبی (الطب النبوي) دا فه رموویه تی : ئه م جوړه تووشی پیغه مبه ری خوا

ﷺ ده بوو ، پۆژو دوو پۆژ ده مایه وه نه ده چوو ده ره وه .

وفيه : عن ابن عباس قال : خطبنا رسول الله ﷺ وقد عُصَبَ رأسه بِعَصَابَةٍ .

واته (أبونعيم) له كَتَبِي (الطب النبوي) دا ده گێڕێته وه كهوا : (ابن عباس) _ خَوای
لێ پازی بێت _ فەرموویه تی : پێغه مبه‌ری خوا ﷺ ووتاری بۆ ده‌داين و به سه‌رپێچێك سه‌ری
به‌سبوو .

وفي الصحيح : أنه قال في مرض موته : ((وَأَرَأَسَاهُ))^(١٣٣).

واته : پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له نه‌خۆشی مردنه‌كه‌یدا فەرمووی : ((نای سه‌رم)) . له
نه‌خۆشیه‌كه‌یدا به سه‌رپێچێك سه‌ری ده‌به‌سته‌وه ، سه‌ریه‌ستنی‌ش به‌سووده بۆ ئازاری
(الشقیقة) و جۆره‌كانی تری ئازاره‌كانی سه‌ر .

به‌شێك : سه‌باره‌ت به‌ چاره‌سه‌ركردنی سه‌رنێشه‌ی (الشقیقة) :

چاره‌سه‌ری (الشقیقة) جیاوازه به‌پێی جیاوازی جۆره‌كانی و ئه‌و هۆکارانه‌ی
دروستیان ده‌کات ، بۆیه هه‌ندێکیان به‌هه‌ڵکێردنه‌وه‌ی ماده‌یه‌ك ده‌بێت ، هه‌ندێکی تریان
به‌خۆراك خواردن ده‌بێت ، هه‌شە چاره‌سه‌ركردنی به‌ سه‌ره‌وتن و پشودانه ، هه‌شە
چاره‌سه‌ركردنی به‌ به‌ستنه ، هه‌شە چاره‌سه‌ركردنی به‌ فێنك كردنه‌وه‌یه ، هه‌شە
چاره‌سه‌ركردنی به‌ گه‌رم كردنه ، هه‌ندێکی‌شیان چاره‌سه‌ركردنی به‌ دووركه‌وتنه‌وه‌یه له
بیستنی ده‌نگ و غه‌لبه‌غه‌لب و جولا‌نه‌وه .

پاش زانینی ئه‌وانه ، ده‌بێ بزانی چاره‌سه‌ری سه‌رنێشه له‌و فەرمووده‌یه‌دا به‌ خه‌نیه ،
ئه‌مه‌ش چاره‌سه‌ری‌کی جوژنیه نه‌ك گشتی ، چاره‌سه‌ری جوژنیه له‌ جۆره‌كانی ، چونكه
سه‌رنێشه ئه‌گه‌ر له‌ گه‌رمابوونی‌کی زۆره‌وه بێت و ، له ماده‌یه‌كه‌وه نه‌بێت پتۆیست به
به‌هه‌ڵکێردنه‌وه بکات ، ئه‌وا خه‌نیه زۆر بۆ به‌سووده ده‌بێت ، ئه‌گه‌ر گای خه‌نه بکوژێت و له

که لَ سرکه دا (الخل) به ته ویله وه ببه ستریت ، ئیشه که ی دهنیشیتته وه ، وه هیزکی باشی
تیدایه و گونجای ده ماره که نه گهر بۆ به کاریت ، ئیشه که ی ده وه سستینیت ، خه نه ش ته نها
تاییه ت نی یه به سه ر ئیشه وه ، به لکو بۆ هه موو نه دنامه کان به کاردیت ، چونکه گرتن و
گوشینیکی تیدایه که نه دنامه کانی پی به هیزو پته و ده کریت ، نه گهر بخزیتته سه ر شوینی
ئاوسانی گهرم ، دهنیشینیتته وه و ئازاری نامینیت .

وقد روى البخاري في تاريخه ، وأبوداود في السنن أن رسول الله ﷺ ما شكا إليه أحدٌ
وجعاً في رأسه إلا قال له : ((احْتَجِم)) ، ولا شكى إليه وجعاً في رجله إلا قال له : ((
اخْتَضِبْ بِالْحَنَاءِ))^(١٣٤)

واته : ئیمامی (البخاری) له (تاریخ) هه که یداو ، ئیمامی (أبوداود) یش له (سنن)
(هه که یدا ده گێر نه وه که وا پیغه مبه ری خوا ﷺ هه رکه سیک سه ر ئیشانیکی خۆی له خزمه تی
پیغه مبه ری خوا دا سکا لا بکر دایه پی پی ده فه موو : ((که له شاخ بگره)) ، هه رکه سیش باسی
قاچ ئیشه یه کی خۆی له خزمه تیدا بکر دایه پی پی ده فه رموو : ((خه نه ی تیگره)) .

وفي الترمذي عن سلمى أم رافع خادمة النبي ﷺ قالت كان لا يصيبُ النبي ﷺ قرحةً ولا
شوكَةً إلا وضعَ عليها الحناء .

واته : له (سلمی أم رافع) ی خزمه تکاری خواوه ﷺ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ
هه ر برینیک یا درکیکی تووش بوایه ، خه نه ی تیده گرت .

١٣٤ _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٢٨٥٨) ، وأحمد (٦ / ٤٦٢) ، وصححه الألباني في صحيح أبي

به شیک : سه بارهت به خه نه و سوودو خاسیه ته کانی :

خه نه سارده له یه کهمدا ، ووشکه له دوومدا ، هیژی داری خه نه و لقه کانی پیکاتوه له هیژیکی شیکه ره وه له ناوه پۆکیکی ئایه وه وه ریگرتوه که تیایدا یه و ، گهرمه به مام ناوه ند ، ههروه ها هیژی بریتیه له هیژیکی گرتن و گوشین له ناوه پۆکیکی خاکیه وه وه ریگرتوه که تیایدا یه .

له گرنگترین سووده کانی ئه وه یه که ئه و ئاوسان و هه لئوقانه ی به هژی ئاگر سووتاندنه وه دروست ده بیئت ده نیشینیتته وه و نایه یللیت ، ههروه ها هیژیکی گونجاوی هه یه بۆ ده مار ئه گه ر تیی هه لسوینریت ، ئه گه ر بجوینریت به سوود ده بیئت بۆ برینی زارو ئه و پیزۆکانه ی تووشی ده بیئت . ئه و زیپکانه ی له نیو زاری مندالاندا ده رده چن چاک ده کاته وه ، ئه گه ر بخریته سه ر ئاوسانی گهرمی به ئازار بۆی به سوود ده بیئت ، له ساریژکردنه وه ی برینه کاندا به هاوشیوه ی (دم الأخوين)^(۱۳۵) کاریگهری ده بیئت ، ئه گه ر گول و خونچه ی (نوره) له گه ل میوی پالیئوراو (الشمع المصفی) ، له گه ل پۆنی کولدا (دهن الورد) تیکه ل بۆ ئازاری هه ردوو لای مرؤف به سوود ده بیئت .

۱۳۵ - دم الأخوين : چه ندين ناوی دیکه شی هه یه وه کو (دم الغزال ، دم الشعبان ، صمغ البلاط ، دم القنین ، عروق حمراء ، الشیان ، الأیدع) ، به لām له پاستیدا مادده یه کی صمغیه و ، له درختیکه وه ده رده هیئریت که به زۆری له دورگی (سوقطري) سه ر به وه لاتی یه مه ن ده پویت ، ئه م دره خته نزیکه ی هه شت متر به رزه و ، ملی دره خته که درێژه و دپکی درێژی په شی پتوه یه ، گولگه لیکی بجوکی هه یه و ، به ره که شی بجوکه و به به رگیکی په شی دره وشاوه داپۆشراوه و ، هه ر به ریک یه ک دانه تۆوی شیوه هیلکه یی و په نگ په شی تیدایه ، ئه و به شه ی له م دره خته به کاردیت ، مادده صمغیه که یه تی که له توپکلی دره خته که و به رگی تۆوه که وه ده رده هیئریت و ، په تگی سوریکي تیره . بپوانه : www.khyma.net

له خاسیه ته کانی دیکه ی نه گهر سهره تایی نه خوشی ئاوله له مندالدا به دهرکهوت و ، ژیره وهی پیکانی خه نه ی تیه لسوینریت دلنیا ده بیت که چیت له چاوه که نیدا به دهرنایهت ، نه مهش راسته وه تاقیکراوه ته وه به بی هیچ گومانیک . نه گهر گول و خونچه ی (نوره) له نیو لوچ و پیچه کانی پۆشاک خوریدا دابنریت بۆن خوشی ده کات و ، مۆرانه ی لی قه دهغه ده کات ، نه گهر که لاکانی بخریته نیو ئاویکه وه دایپۆشیت ، پاشان بگوشریت و له روون و ساف و چاکه که ی چل پۆژ به نه ندازه ی قورسی بیست دیره م و له گه ل ده دیره م شه کردا بخوریته وه ، پاشان به سهریدا گوشتی به رخ ی بچوک (الضأن الصغیر) بخوریت ، نه و به خاسیه تیکی سهر سوپمین به سوود ده بیت بۆ قه دهغه کردنی ده ستپیکردنی نه خوشی گولی .

باسکراوه پیاویک نینۆکی په نجه کانی دهستی درزی بردبو ، پاره یه کیشی تهرخان کردبو بۆ نه و که سه ی چاک بکاته وه ، پاشان ژنیک وه سفی بۆ کرد ، هه موو پۆژیک له ئاوی خه نه بخواته وه ، سهره تا کاری به وه سفه که ی نه کرد ، پاشان که گه لاکانی خسته نیو ئاوه وه هه ستا به خواردنه وه ی ، چاک بویه وه نینۆکه کانیشی گه رایه وه بۆ چاکیه که ی جارن .

نه گهر نینۆکه کان هه ویری خه نه ی تیگیریت چاک ده کات و بۆی به سوود ده بیت ، نه گهر له گه ل پۆندا بشیلریت و بخریته سهر نه وه له تۆقوانه ی که ئاوی زهر دهرده هینن بۆی به سوود ده بیت ، به سووده بۆ گه ریه کی بریناوی هه وکردووی درێژخایه ن نه و په پی سوود ، پرچ دهرده چینیت و به هینزی ده کات و ، چاک و جوانی ده کات ، سهر به هینز ده کات ، به سووده بۆ نه و پیزۆکه و تۆقانه ی له سهر پیست دهرده چیت و هه روه ها بۆ نه و بڵقه پر ئاوانه ی به هوی ئیش و کاری زۆره وه له ده ستدا هه لده تۆقین ، به سووده بۆ نه و زیپکانه ی له ده ست وقاچ و سهر پای جه ستدا دهرده چیت .

به شَيْك : سه بارهت به رِیازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی
 نه خوشیدا به وازهینان له وهی نهو خواردن و خواردنه وانه وه بدری
 به نه خوش که ههزی پی نی یه و ، ناچاریشی نا کریت به خواردنی :

روی الترمذی فی جامعه ، وابن ماجه ، عن عقبه بن عامر الجهني ، قال : قال رسول الله ﷺ :
 ((لَا تُكْرِهُوا مَرْضَاكُمْ عَلَى الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ ، فَإِنَّ اللَّهَ — عَزَّوَجَلَّ — يُطْعِمُهُمْ وَيَسْقِيهِمْ))^(۱۳۶).

واته : (عقبه) ی کورپی (عامر الجهني) — خوای لی پازی بیئت — فرموویتهی :
 پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((نه خوشه کانتان ناچاری خواردن و خواردنه وه مه کهن ،
 چونکه خوای — عَزَّوَجَلَّ — خواردن و خواردنه وه یان ده داتی)) .

هه ندی له پزیشکه به پزیره کان ده لئین : چه ند به سووده ئەم گوفتاره پیغه مبهرایه تیه که
 دانایی و حکمه تگه لیکی نیلامی زۆر ده به خشیت ، به تاییهت بۆ پزیشکان و ، ئەو که سانهی
 نه خوش چاره سه رکده کهن ، چونکه نه خوش ئەگه رازی له خواردن یا خواردنه وه هیتا ، له
 بهر ئەوهیه سروشتی نه خوشه که سه رقائه به تیکۆشان به رامبه ر به نه خوشیه که ، یا ئاره زوی
 خواردنی نوماوه ، یا که م بۆته وه به هۆی لاوازیوونی هه زو ویسته وه یا هه ر نه ماوه ،
 هه رچۆنیک بیئت ، له م کاته دا پیویسته خۆراکی نه دریتى .

بزانه برسیتی له راستیدا داواکردنی خوارده مه نیه له لایه ن ئەندامه کانه وه بۆ ئەوهی
 جینگه ی ئەو خۆراکانه ی پی پرکاته وه که شی ی بونه ته وه ، له م کاته دا ئەندامه دووره کان
 له ئەندامه نزیکه کانه وه پاده کیشن تا پراکیشانه که به گه ده کۆتایی دیت و ، مروفیش
 هه ست به برسیتی ده کات ، بۆیه هه رکات نه خوش نا پرحه ت بوو ، سروشتی نه خوشه که

كاردهكات بۆ پيڭه ياندن و هاويشتنه دەرۆه‌ی مادده زيانبه‌خشه‌كان و داواي خۆراك و ،
 خواردنه‌وه ناكات ، ئه‌گه‌ر نه‌خۆش ناچارى خواردنى شتيك له‌وانه كرا ، ئه‌وا ده‌بيته
 هۆكارىك بۆ ئه‌وه‌ی سروشت كارى پيڭه ياندن و هاويشتنه دەرۆه‌ی ماده زيانبه‌خشه‌كان
 نه‌كات و ، سه‌رقال ده‌بيت به‌ هه‌رسكردن و چاره‌سازى خۆراكه‌كانه‌وه‌و ئاوپ له
 نه‌خۆشيه‌كه ناداته‌وه ، ئه‌وه‌ش نه‌خۆش تووشى زيان ده‌كات ، به‌ تاييه‌ت له‌ كاتى
 توندبوونى نه‌خۆشيه‌كه‌دا ، يا له‌ كاتى لاوازيبوونى هه‌زو ويستى خواردندا يا هه‌ر نه‌مانى
 ، به‌مه‌ش به‌لاكه زياتر ده‌بيت و ، په‌له‌ش له‌ دابه‌زىنى كاره‌ساتى دالته‌زيتر ده‌كرىت ،
 پتويسته له‌م كات و باره‌دا به‌ده‌ر له‌وه‌ی هيزى ده‌پاريژيت و به‌هيزى ده‌كات هيج ترى
 نه‌درىت ، به‌بى بيزار كردنى سروشت به‌هيج شيوه‌يه‌ك ، وه‌كو ئه‌و خۆراك و خواردنه‌وه
 نه‌رم و ناسكانه‌ی به‌شى مرۆف ده‌كات و ، ئه‌وانه‌ی ميزاجيكي مام ناوه‌ندى هه‌يه وه‌كو
 شه‌ربه‌تى (لينوفر)^(١٣٧) ، سي‌وو ، گولئى ناسك و ، به‌هاوشيوه‌ی ئه‌وانه ، له
 خۆراكه‌كانيشدا شله‌يه‌كى مام ناوه‌ندى مريشكه باپۆكه‌يه‌كى به‌تام و هيجى تر ، هيزو
 تواناشى به‌ بۆنه خۆشه گونجاوه‌كان و ، هه‌واله دلخۆشكاره‌كان ببورژينريته‌وه ، چونكه
 پزىشك خزمه‌تكارى سروشت و يارمه‌تيده‌ريه‌تى نه‌ك ته‌گه‌ره‌ی به‌يڤيته پيش .

بزانه خويى چاك خۆراك به‌خشى جه‌سته‌يه ، به‌لغه‌ميش خويىكى كاله‌وكه‌ميك پيڭه‌يووه
 ، هه‌ندى له‌ نه‌خۆشه‌كان ئه‌گه‌ر به‌لغه‌ميكي زۆرى له‌ جه‌سته‌دا گۆبۆوه‌و ، خۆراكى باشى نه‌بوو
 ، سروشت به‌زه‌ی پيدا ديته‌وه‌و ، ئه‌و خويته پيڤه‌گه‌يه‌نييت و ، ديسانه‌وه ده‌يكات به‌ خويى
 پاك و ، ده‌يكات به‌خۆراك بۆ ئه‌ندامه‌كان و ، هيجى ترى پتويست نابيت ، سروشتيش ئه‌و
 هيزه‌يه كه خواي په‌روه‌ردگار كردويه‌تى به‌ بريكار بۆ چاره‌سازى جه‌سته‌و پاراستنى و ،
 چاوديري كردنى به‌ دريژاي ته‌مه‌نى .

١٣٧ _ ليونفر : پوهه‌كيكي به‌ ته‌مه‌نو ، قه‌دى له‌ ئاودا پۆچوه‌و ، گه‌للكانى به‌ سه‌ر ئاوه‌كه‌دا پاكشاهه ،
 گوله‌كاني بۆنيكي خۆشيان هه‌يه ، هه‌موو پوهه‌كه‌كه به‌كار ديت به‌تاييه‌ت په‌گه‌كه‌ى . بپوانه :

بزانه هەندێ جار نەخۆش ناچارى خۆراك و خواردنەوه دەكرێت ، بەتایبەت لەو نەخۆشیانەدا كە تێكچونی ئەقلی لە گەڵدايه ، لێرەدا فەرمووده كە سیفەتێكى گشتى هەيه بەلام تايبەت كراوه ، يا لە فەرمووده پەهاكانەو بەلگەيەك تايبەت و سنورداری كردووه ، مانای فەرمووده كەش : پێدەچى نەخۆش بەبى خۆراك چەند پۆژێك بژێت لە كاتێكدا مەوێ تەندروست ئەو ماوه يە بەبى خۆراك توانای ژيانى نابێت .

لە فەرمايشتەكەى پێغەمبەرى خوادا ﷺ ((فَإِنَّ اللَّهَ يُطْعِمُهُمْ وَيَسْقِيهِمْ)) مانایەكى ووردو ناسكى تر بەدیده كړی ، سەرەرای ئەوى پزیشكان باسیان كردووه ، هیچ كەسێكىش بەدیناكات بەدەر لە كەسانێك كە گرنگى دەدەن بە حوكمەكانى دڵ و پۆح و ، كاریگەریان لە سروشتى جەستەداو ، كاردانەوى سروشت بەرامبەرى ، وەكو چۆن خودى خۆى كاردانەوى بەرامبەر بە سروشت دەبێت . ئێمەش ئاماژەيەكى پێ دەدەین و ، دەلیین : نەفسى مەوێ ئەگەر شتێك هەبوو وەكو حەزلىكراوێك یا ناپەسەندێك یا ترسێنەرێك سەرقالى بكات ئەوا پێوهى خەريك دەبێت و ئاوێك لە داواكردنى خۆراك و خواردنەوه نادات ، بۆیه هەست بە برسىتى و تینویەتى ناكات ، بەلكو هەست بە گەرماو سەرماش ناكات ، بەلكو پێوهى خەريك دەبێت و هیچ كاردانەوىەكیشى بەرامبەر بە هەستى ئازاردەرى زۆر بە ئازارێش نابێت ، بۆیه هەستى پێ ناكات ، هیچ كەسێكىشمان نى يە هەستى بەوانە نەكردبێت ، وە ئەگەر نەفس سەرقال بوو بەوى كە هێرشى بۆ هێناوه ، بۆ ئەوى بەرپەرچى بداتەوه ، چیتەر هەست بە برسىتى و تینویەتى ناكات ، بۆیه ئەگەر ئەو هێرشبەرە دڵخۆشكارێكى ئەو پەپى دڵخۆشكاربوو ، ئەوا جێگەى خواردن دەگرێتەوه ، نەفسى پێ تێر دەبێت ، پشویەكى دەرونى بۆ دەهێنێت ، دوو ئەوەندەش دەبێتەوه ، لە گەڵ خۆیندا بە هەموو جەستەدا بەلاو دەبێتەوه تا لە پىستیشدا دەردەكەوێت ، بەوەش پووى دەگەشتەوه ، خۆینگەر میەكەى دەردەكەوێت ، چونكە دڵخۆشبوون خۆینى دڵ زۆرترو فراوانتر دەكات و ، بە هەموو دەمارەكاندا بڵاو دەبێتەوه ، پریان دەكات ، بۆیه ئەندامەكانى لەش داواى بەشە خۆراكەكەى خۆیان ناكەن كە پێى پاهاتووبوون بە هوى سەرقالبوونیانەوه بەوى زۆر

خۆشه‌ویسته به لایانه وه ، وه خۆشه‌ویستیشه به لای سروشته وه ، چونکه سروشت نه‌گه‌ر خۆشه‌ویستی خۆی ده‌ستکه‌وت ، په‌سه‌ندیتی ده‌کات و ئاوڕ له شتی تر ناداته وه .

به‌لام نه‌گه‌ر هێر شهبه‌ره‌که ئازارده‌ریت یا خه‌فه‌تکاریت یا ترسینه‌ریت ، جه‌سته به جه‌تکردن و به‌ره‌لستی و دوورخستنه‌وه‌ی ئه‌و دوژمنه‌وه سه‌رقال ده‌بی‌ت و ئاوڕ له داواکردنی خۆراک ناداته وه ، چونکه له باری جه‌تگاندنا ئه‌و خه‌ریک بووه‌و داوای خواردن و خواردنه‌وه ناکات . ده‌ره‌نجام نه‌گه‌ر له جه‌تگه‌دا سه‌رکه‌وتوو بوو ، هیزی ده‌بوژیته‌وه‌و ، جیگه‌ی هیزی ئه‌و خۆراک و خواردنه‌وانه‌ی بۆ ده‌گریته‌وه که له ده‌ستی چووه ، به‌لام نه‌گه‌ر نه‌خۆش به‌رامبه‌ر به‌و هێر شهبه‌ره‌و دۆپاو بوو ، هیزی تی‌ک ده‌شکیت به‌گوێره‌ی ئه‌و کاره‌ساته‌ی به سه‌ریدا هاتوه ، به‌لام نه‌گه‌ر جه‌تگی نیوان خۆی و دوژمنه‌که‌ی پێشبرکی بوو هه‌رجاره‌ی به‌کێکیان سه‌رکه‌وتوو ده‌بوو ، ئه‌و هیزیش جاره‌به‌جار ده‌رده‌که‌وێت و جاره‌به‌جاریش نامی‌نیت ، به‌گشتی جه‌تگی نیوانیان به‌هاوشیوه‌ی جه‌تگی نیوان دوو دوژمنه ، سه‌رکه‌وتنیش بۆ که‌سی براوه‌یه ، دواویش یا کوژراوه ، یا برینداره ، یا دیله .

نه‌خۆش : له لایه‌ن خوای تعالاه یارمه‌تی ده‌دری‌ت و پشتگیری لی ده‌کری‌ت و به‌وانه خۆراکی به‌سوودی ده‌دات ، سه‌ره‌پای ئه‌وه‌ی پزیشکان باسیان کردوه که خوی‌نیش پۆلی کاریگه‌ری له‌و بواردا ده‌بی‌ت ، ئه‌م یاره‌مه‌تیدانه‌ش به‌گوێره‌ی خۆ به‌لاوازان دانان و خۆشکاندنه‌وه‌و خۆ فری‌دانه له پێش ده‌ستی خواکه‌ی خۆیدا _ عَزَّوَجَلَّ _ به‌وه‌ش نزیک‌بوونه‌وه‌یه‌ک له خواکه‌ی خۆیه‌وه ده‌سته‌به‌ر ده‌کات ، چونکه به‌نده ئه‌و کاته زۆر نزیک ده‌بی‌ته‌وه له خواکه‌ی خۆیه‌وه که دلی به‌رامبه‌ر به‌خواکه‌ی ده‌شکێنیته‌وه ، بۆیه له‌و کاتانه‌دا په‌حمه‌ت و به‌زه‌یی په‌روه‌ردگاری لی‌وه نزیک ده‌بی‌ت ، نه‌گه‌ر مرقه‌فیکی خواپه‌رست بوو ، خۆراکی دلی ئه‌وتوی ده‌ست ده‌که‌وێت هیزه سروشتیه‌کانی پێ به‌هیز ده‌بی‌ت و ، هیزه‌کانی پێ ده‌بوژیته‌وه زۆر زیاتر له خۆراکه ئاسایه‌که‌ی خۆی ، هه‌رچه‌ندیش باوه‌پو خۆشه‌ویستی و ، دلخۆش‌بوون و ، که‌یفخۆش‌بوون و ، دل‌نیا‌بوون و بی‌گومانی به‌رامبه‌ر به

په‌روه‌دگار ه‌که‌ی به‌ه‌یزبوو ، ئاره‌زووی کردو قایل بوو به‌ خواک‌ه‌ی و به‌ هیوای په‌زابوونی بوو ، ئه‌وا ه‌یزیک‌ه‌ی ئه‌وتو له‌ خۆیدا به‌دیده‌کات که ه‌ه‌رگیز وه‌سف ناکریت و ، وه‌سفه ده‌رمانه‌کانیه‌کانی پزیشکیش ناگات به‌ ئاستی و . زانسته‌که‌شی په‌ی پی نابات .

ه‌ه‌رکه‌سیش که دل‌ق ده‌بی و ، نه‌فسی توانای تیگه‌شتن و باوه‌پێکردنی ئه‌مه‌ی نابیی ، با ته‌ماشای باری زۆریک له‌ عاشقانی دیمه‌ن و پو‌الله بکه‌ن ، ئه‌وانه‌ی دل‌یان پرپووه له‌ عیشقی دیمه‌ن و پو‌الله‌تی دونیا و ، شان و شه‌وکه‌ت و ، سه‌روه‌ت و سامان و ، زانست ، خلکانیش سه‌باره‌ت به‌مه‌ شتانیکی سه‌سوپمێنیان له‌ خۆیان و له‌ که‌سانی دیکه‌شدا بینووه .

وقد ثبت في الصحيح : عن النبي ﷺ ، أنه كان يُواصلُ في الصَّيَّامِ الأيامِ نَوَاتِ العَدَدِ ، وَيُنْهَى أَصْحَابَهُ عَنِ الْوَصْلِ وَيَقُولُ : ((لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ إِنِّي أَظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي))^(١٣٨).

واته له (الصحيح) دا هاتوو : که‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ پۆژه‌سپیه‌کانی مانگدا (وصال)ی^(١٣٩) ده‌کرد ، به‌لام قه‌ده‌غه‌ی هاوه‌لانیشی ده‌کرد له‌و کاره‌و ده‌یفه‌رموو : ((من وه‌کو نیم چونکه ده‌میتمه‌وه په‌روه‌دگارم خواردن و خواردنه‌وه‌م ده‌داتی)) .

زانراویشه ئه‌م خۆراک و خواردنه‌وه‌یه هه‌مان خواردن نه‌بوو که مرۆف به‌ زاری ده‌یخوات ، چونکه ئه‌گه‌ر وابوایه یه‌کبینه شه‌و پۆژه به‌ پۆژوو نه‌ده‌بوو ، هه‌روه‌ها جیاوازیه‌که‌ش له‌ نێوان خۆی و هاوه‌لاندای پوی نه‌ده‌دا ، به‌لکو هه‌ر به‌ پۆژووش نه‌دبوو ، چونکه ده‌فه‌رمیت : ((أَظَلُّ يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي)) .

هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ جیاوازی له‌ نێوان خۆی و هاوه‌لاندای کرد له‌ خودی (وصال) ه‌که‌دا ، به‌وه‌ی خۆی توانای به‌جیه‌ینانی هه‌ندی کاری پێدراوه که هاوه‌لان توانای

١٣٨ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٤ / ١٧٩) ، ومسلم (١١٠٣) .

١٣٩ _ وصال : واته : پۆژوو شه‌و به‌ یه‌کبینه‌و به‌ برده‌وامی پۆژووگرتن و نه‌شکاندنی . وه‌رگه‌ر

نه جامدانی نه وهیان نی یه ، چونکه نه گهر به زاری خۆراك و خواردنه وهی بخواردایه نهیده فهرموو : ((لَسْتُ كَهَيْتِكُمْ)) واته من وهكو ئیوه نیم . له پاستیدا كهسانیک به جوړیكى تر له فهرمووده كه تیده گهن به تاییهت نه وانهی بهشیان له خۆراكی دل و پوح كه م بوته وه ، چیتر میشکیان توانای وه رگرتنی نه وهی نه ماوه كه نه و خۆراكه پوحيانه کاریگه ریه کی نه وتوی هه بیته له به هیزکردن دل و بوژانه وهیداو ، خۆراكیكى دیکه ی بداتی کاریگه ریه کی به هیزترى هه بی له خۆراكه جهسته یه كه . والله الموفق *

به شیک : سه بارهت به ریباری پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی نه خووشی (العذرة) و چاره سه رکردن به دهرمان کردنه لووت :

ثُبِتَ عَنْهُ فِي "الصَّحِيحَيْنِ أَنَّهُ قَالَ : ((خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ ، وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيَّ ، وَلَا تُعَذِّبُوا صَبْيَانَكُمْ بِالْقَمَرِ مِنَ الْعَذْرَةِ))^(١٤٠)

واته له (الصحيحين) دا هاتوو : كهوا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((چاكترين شتیک به کاری بینن بو چاره سه رکردنی خۆتان كه له شاخ گرتن و ، (القسطنط البحرى) یه ، منداله كانیشتان ئازار مه دهن به دهست لیدانى زمانه چكۆلهی منداله كهنتان نه گهر نه خووشی (العذرة) تووش بوبون)) .

" وَفِي " السَّنَنِ " وَ " الْمُسْنَدِ " عَنْهُ مِنْ حَدِيثِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَى عَائِشَةَ ، وَعِنْدَهَا صَبْيٌ يُسِيلُ مَنْخَرَاهُ دَمًا ، فَقَالَ مَا هَذَا ؟ فَقَالُوا : بِه الْعَذْرَةُ ، أَوْ وَجَعٌ فِي رَأْسِهِ ، فَقَالَ : ((وَيْلَكُمْ لَا تَقْتُلْنَ أَوْلَادَكُمْ ، أَيَّمَا امْرَأَةٍ أَصَابَ وَلَدَهَا عَذْرَةٌ أَوْ وَجَعٌ

فِي رَأْسِهِ ، فَلَتَأْخُذَ قُسْطًا هِنْدِيًّا فَلَتَحْكُهُ بِمَاءٍ ، ثُمَّ تُسْعِطُهُ إِيَّاهُ فَأَمَرَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَصَنَعَ ذَلِكَ بِالصَّبِيِّ فَبَرَأَ)) (١٤١) .

واته (جابر)ی کوپی (عبدالله) _ خوای لی پازی بیټ _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ چووە دیدەنی خاتوو (عائشە) _ خوای لی پازی بیټ _ ، تەماشای کرد مندالێکی لایە خوێن لە هەردوو لووتی دەپوات ، فەرمووی ئەمە چی یە ؟ گوٲیان : نەخۆشی (العذرة)ی تووشبوو ، یا سەرئێشەیی هەیه ، ئەوەبوو فەرمووی : ((وەی بۆ ئێوە مندالە کانتان مەکوژن ، هەر ژنێک مندالەکی تووشی نەخۆشی (العذرة) بوو ، با (القُسط الهندي) بەریٲ و لە نیو ئاودا بیکرێنێٲ و ، بیکاتە لووتی مندالەکیەو ، ئەوەبوو خاتوو (عائشە) _ خوای لی پازی بیټ _ فەرمانیدا ئەوەیان بۆ مندالەکی ئەنجامداو ئیتر چاک بوویەو .

(أبوعبید) لە (أبوعبیدة) هەوە باس دەکات و دەلێٲ : نەخۆشی (العذرة) وروژان و ئاوسانی گەروە بە هۆی خوێنەو ، ئەگەر چارەسەر کرا لە زمانی عەرەبیدا پێی دەگوٲریت (قد عُدِرَ به) ، فەو معذور * قسەکانی تەواوو .

گوٲراو : (العذرة) : برینێکە لە نیوان گوٲ و گەردا دەردەچێٲ ، بەزۆریش مندالان تووشی دەبن .

بەلام (القُسط الهندي) کړێٲراو ئەگەر وەکو دەرمانێک بکړیت بە لووتیەو بەسوودە ، چونکە مادەیی نەخۆشی (العذرة) خوێنێکە بەلغەمی بەسەردا ژالەو ، بەزۆری لە جەستەیی مندالدا دروست دەبیٲ ، (القُسط الهندي) ییش سیفەتیکی ووشکیٲی تێدایە زمانە بچولە بتەو دەکات و بەرزێ دەکاتەو بۆ جیگەکی خۆی ، پێدەچی بە تاییەت سوودی بۆ ئەم نەخۆشیە هەبیٲ و ، لەوانەشە سوودی بۆ نەخۆشیە گەرمەکانیش هەبیٲ ،

ههروهه له وانهیه جاربیه جار نه و ده زمانهیه که هه ر خۆی گهرمه و ، هه ندی جاریش به کاتی گهرمه به کاربیت . دانه ری کتییی (القانون) له باره ی چاره سه رکردنی نه خووشی که وتن و هه وکردنی زمانه بچوله وه ده لیت : (القُسط) له گه ل (الشَّيْب اليماني) و له گه ل تۆوی په یحانه دا (بذور المرو) به کاردیت .

نه و (القُسط البحري) یه ی له فه رموده که دا باسکراوه : بریتیه له (العود الهندي) ، که جوړه سپیکه یه تی ، شیرینه و ، چه ندين سوودی هه یه . پيشتر منداله کانیا ن که تووشی که وتن و هه وکردنی زمانه بچوله (العُذرة) به اتبا به ده ستیان که ميک تییانه وه ده ژه نی و ده یانجولاند ، یا شتیکیان به منداله وه هه لده واسی ، به لام پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی کردن و ، پینمای کردن بۆ شتیکی زۆر له وه به سوودتر بۆ منداله کانیا ن و ، زۆر ئاسانتریش .

به لام (السَّعوط) : نه و ده زمانه یه له لووت ده کړیت ، له وانه یه نه و کاره به ده مانه تاکه کان یا به ئاویتته کانیش نه نجام بدریت ، ده زمانه سروشتیه که ده کوتریت و له هیلکه ده دریت و ده کړیت به هه ویرو ووشک ده کړیتته وه ، پاشان له کاتی پیویستیدا شل ده کړیتته وه ، ده کړیتته لووتی مروفه وه ، کاتی له سه ر پشتی پاکشاوه و ، نیوان هه ردووشانی به پشتیه که به رزده کړیتته وه بۆ نه وه ی سه ری ته و او نزم بیتته وه ، بۆیه که ده زمانه که کرایه لووتی ده کاته میشکی و ، به پزمین نه خووشیه که ی لیده رده هیتریت ، پیغه مبه ری خوا ﷺ ستایشی خو چاره سه رکردنی به (السَّعوط) کردووه و نه وه ی پیویسته له م باره وه نه نجام بدریت .

وذكر أبوداود في سننه : أن النبي ﷺ استعط^(١٤٢) .

واته پيشه و (أبوداود) له (سنن) هه کیدا ده گيرته وه : که و پیغه مبه ری خوا ﷺ ده زمانی ده کرده لووتی .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی دل ئی شه دا (المفوود) :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِه " مِنْ حَدِيثِ مُجَاهِدٍ ، عَنْ سَعْدٍ ، قَالَ ، مَرَضْتُ مَرَضًا ، فَأَتَانِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَعُودُنِي ، فَوَضَعَ يَدَهُ بَيْنَ ثَدْيَيْ حَتَّى وَجَدَتْ بَرْدَهَا عَلَى فُؤَادِي ، وَقَالَ لِي : ((إِنَّكَ رَجُلٌ مَفْهُودٌ فَأَتِ الْحَارِثَ بْنَ كَلْدَةَ مِنْ ثَقِيفٍ ، فَإِنَّهُ رَجُلٌ يَتَطَبَّبُ ، فَلْيَأْخُذْ سَبْعَ تَمَرَاتٍ مِنْ عَجْوَةِ الْمَدِينَةِ ، فَلْيَجَاهُنْ بِنَوَاهُنَّ ، ثُمَّ لِيَلِدَكَ بِهِنَّ))^(١٤٣)

واته (سعد) _ خوی لی پازی بیت _ فرموویه تی : نه خوش که وتم و ، پیغه مبهری خواش ﷺ ته شریفی هینایه دیده نیم ، دهسته کانی له نیوان ههردوو مه مکمدا دانا تا ههستم به ساردی دهسته کانی کرد له سه ر دلم ، پیی فرموویم : ((تو پیاویکیه هست به نازاری دلت ده که ی بویه بچوره لای (الْحَارِث) ی کوپی (کَلْدَة) له هوزی (ثَقِيف) ، پزشیکیتی ده کات ، با حوت خورما له (عَجْوَة) ی مه دینه به ریت و به ناوکه که یه وه بیکوتیت و ، پاشان بیکا به ده مته وه .

(المفوود) : نه و که سه یه دلی توش بووه و ، هاوار له نازاره که ی ده کا ، وه کو (المبطون) که هاوار له نازاری سکی ده کات .

(واللود) : نه و ده رمانه یه که نه خوش له لایه کی زاریه وه ده یخواته وه .

خورما خاسیه تیکی سه رسو پمینی تیدایه ، به تاییه ت خورمای مه دینه ی پیروز ، به تاییه تریش جوژی (الْعَجْوَة) ه که ی ، به حوت دانه ش بخوریت خاسیه تیکی تره ، به

سروش خویی دهرك دهكړیت ، وږي " الصَّحِيحَيْنِ " : مِنْ حَدِيثِ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، عَنْ أَبِيهِ قَالَ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ مِنْ تَمْرِ الْعَالِيَةِ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سَمٌّ وَلَا سِحْرٌ))^(١٤٤) .

وږي لفظ ((مَنْ أَكَلَ سَبْعَ تَمَرَاتٍ مِمَّا بَيْنَ لَابَتَيْهَا حِينَ يُصْبِحُ لَمْ يَضُرَّهُ سَمٌّ حَتَّى يُمَسِّي))^(١٤٥) .

واته (عامر) ی کورپی (سعد) ی کورپی (أبي وقاص) له بابیه وه ده گپړتته وه و دفرمیت : پیغه مبري خوا ﷺ فرموی : ((هرکس ژه می به یانیانی حوت خورما بیت له خورمای (العالیة) _ شوینیکه له مه دینه ی پیروژ _ نه و پوژده ژه ورو جادوو زیانی پی ناکه یه نن)) .

له بیژده کی تر دا ((هرکس به یانیان حوت خورمای نیوانی دوو (اللابة) که^(١٤٦) بخوات ژه ورو زیانی پی ناکه یه نیت تا نیواره ی به سهردا دیت)) .

خورما گهرمه له دووه مدا ، ووشکه له یه که مدا . گوتراوه : شیدارو ته په تیایدا . گوتراویشه : مام ناوه نده ، خواردنیکي به پړزه و پاریزگاریکي باشی ته ندروستیه به تاییه ت بۆ نه وانه ی پپی پاهاتوون ، وه کو خه لکی مه دینه و جگه له خه لکی مه دینه ش ، چاکترین خوارده مه نیه بۆ نه وان به به راوردی خه لکی وه لاتته سارده کان ، له بهر ساردی ناوه پوکی دانیشتوانی مه دینه و ، گهرمی ناوه پوکی خه لکی وه لاتته سارده کان ، بویه دانیشتوانی وه لاتانی حیجازو یه من و تانیف و وه لاتته کانی تری هاوشیوه شیان به زوری خوارده مه نیه گهرمه کان به کارده هیتن که ناچیت بۆ خه لکانی تر وه کو خورماو ، هه تگوین ، بینیومانیشن

١٤٤ _ سبق تخريجه .

١٤٥ _ أخرجه البخاري (٩ / ٤٩٣) ، ومسلم (٢٠٤٧) .

١٤٦ _ اللابتين : دوو پارچه زه وین له مه دینه ی پیروژ که به ردی په شی تیدایه . وه رگپړ .

بیبه رو زه نهجه فیل^(١٤٧) له خوارده مه نیه کانیاندا به کارده هینن به ئاستیک که ده نه وهنده و یا زیاتری خه لکی وه لاتانی دیکه یه ، زه نهجه فیلش ده خۆن وه کو نه وهی حه لوا بخۆن ، خۆشم _ (ابن القيم) _ که سانیکم بینیه خۆی پێوه خه ریک ده کات و دانه دانه ده یخوات وه کو نه وهی نوقل و میوه و چه ره سات بخوات و کاته که ی خۆی پێوه به سه ر ده بات ، نه وهش به سووده بۆیان و زیانیان پێ ناگه یه نیت له بهر ساردی ناوه پۆکیان و ، هاتنه دهروهی گه رما که بۆ دهروهی جهسته یان ، نموومه ی نه وهش وه کو نموونه ی نه و بیرانه یه که ناوه که نیان له هاویندا سارد ده بیئت و ، له زستانیشدا گه رم ده بیئت ، بۆیه له زستاندا گه ده له خۆراکه چه ره کان پێده گه یه نیت به ئاستیک له هاویندا نه و کاره ناکات و پێی ناگه یه نیت .

به لام خورما بۆ خه لکی مه دینه ، به هاوشیوهی پله ی گه نه که که سانی دیکه به کاری دینن ، چونکه ماده ی خۆراکیانه ، خورمای (العالیة) ش چاکترین جۆری خورمایانه ، چونکه ته نیکی به و ، تامیکی خۆش و ، شیرینه کی پاستی هیه ، خورما به شدار ده بیئت له پیکاته ی خواردن و ده رمان و میوه شدا ، گونجاوه بۆ زۆریه ی جهسته کان ، به هیزکاری گه رمی سروشتیه ، نه و پاشماوه خرابانه ی که خۆراک و میوه کانی تر له جهسته ی مرۆشدا دروستی ده که ن خورما دروست ناکات ، به لکو قه دهغه ی بۆگه نبوونی تیکه لاوه کان ده کات بۆ نه و که سانه ی پێی راها توون .

ئه م فه رمووده په یامیکه و مه به ستداره بۆ کارپێکردنی تایبته ، وه کو دانیش توانی مه دینه و ده وره بیه ریان ، گومانی تیدا نی یه که هه ر شوینیک پسه پۆره به سوود وه رگرتن له زۆریک له ده رمانه کان به بی هیت ، بۆیه هه ندێ پوهه کی ده رمانی که له و شوینه دا ده پوین به سوود ده بن

١٤٧ _ زنجبیل : پوهه کیکی گیایه به پایزۆم ده پوینت و زۆر ده بی هه ره کو په تاته ، نزیکه ی (٧٠ سم) له زمینه وه به رز ده بیته وه ، گه لاله کانی پان و ، به سه ر زه ویدا خۆی پا ده خات ، لق و پۆپی وردن ، گوله کانی که مێک مه یله و زه ردن و ، چه ندین جۆری هیه و ، په گه کانی به کار دیت . پڕوانه : ئینته رنیت : سایتی : (سنابل الخير للأعشاب) .

بۆ نه خۆشی ، كه چى نه گهر نهو پروهه كه دهرمانيه له جىگهيه كى دىكه دا برۆى نهو سوودهى نابىت چونكه خاك و ههوا كارىگه ريان له وهدا ده بى ، يا رووهك و خاك و ههوا پىكه وه كارتىكراو ده بن به و ژىنگهيه ، چونكه زهوى سىفات و خاسيه تيه كى ههيه جياواز ده بىت له شوئىنكه وه بۆ شوئىنكى تر وهكو چۆن خو و سىفاتى مرۆف له كه سىكه وه بۆ كه سىكى تر جياواز ده بىت ، زۆرىك له پروهه كه كان بۆ هه ندئ وه لآت خۆراكىكه و ده خوربت ، به لām بۆ هه ندئ وه لآتى دىكه ژه هرىكى كوشنده هيه ، زۆر جار دهرمانى كۆمه لىك به لای كۆمه لىكى تره وه خۆراكه ، هه ندئ دهرمان كه بۆ كۆمه لىك چاره سه رى نه خۆشىگه لىكه بۆ كۆمه لىكى تر چاره سه رى نه خۆشىگه لىكى دىكه ده بىت، دهرمانى خه لگى وه لآتىك بۆ وه لآتىكى دىكه گونجاو نابىت و ، سوودىشى نه بىت .

به لām كه پىغه مبه رى خوا ﷺ فه رموويه تى : با حه وت خورما بخوات ، نه وه خاسيه تىكه وهكو فه ده رو وهكو شه رعيش چه سپاوه ، بۆيه ته ماشا ده كه بن خواى تعالى ئاسمانه كانى به حه وت دروست كر دووه ، زه وىه كان حه وتن ، پۆژه كان حه وتن ، خولقاندنى مرۆف به حه وت دۆخ ته واو بوو ، خواى تعالى بۆ به نده كانى خۆى ته واف و سوپانه وهى به ده ورى كه عبه دا به حه وت داناوه ، سه عى كردنى نىوان سه فاو مروهى به حه وت داناوه ، په جمكردنى شه يتانه كانى به حه وت حه وت داناوه ، (الله اكبر) هكانى نوپۆژه كانى جه زنى له په كاتى يه كه مدا به حه وت داناوه . پىغه مبه رى خوا ﷺ فه رموويه تى : ((مُرُوهم بِالصَّلَاةِ لَسَبْعِ))^(١٤٨) واته : ((كه منداله كانتان بوون به حه وت سالّ فه رمانى نوپۆژكردنيان پى بكه ن)) ، نه گهر دايك و باب جيا بوونه وه منداله كه يان ته مه نى بوو حه وت سالّ مافى هه لپژاردنى پى ده درى له نىوان دايك و بابيدا ، هه ر كاميانى هه لپژارد له گه لّ نه ودا ده چىت . له (رىوايه) تىكى تردا : بابى له دايكى مافدارتره به منداله كه ، له (رىوايه) تىكى تريشدا : دايكى مافدارتره ، و آمر

١٤٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٤٩٤) ، والترمذي (٤٠٧) ، وصححه الألباني في صحيح أبي داود)

النبي ﷺ في مرضه أن يُصَبَّ عليه من سبعِ قَرَبٍ^(١٤٩) واته يَغَمبَهري خوا ﷺ له كاتي نه خُوشيه كهيدا فه رمانيدا له حهوت كوونه ئاوي به سه ردا بكرتت ، خواي تعالى حهوت پوژ باكه ي بالا دهست كرد به سه ر قه ومه كه ي (عاد) دا ، ودعا النبي ﷺ أن يُعِينَهُ اللهُ عَلَى قومه بسبعِ كسبعِ يوسف^(١٥٠) واته پيغهمبهری خوا ﷺ له خواي تعالى پاراپيه وه يارمه تي بدات بو سه ر قه ومه كه ي به حهوت سالي نه هاتي وه كو سالا ه كاني يوسف پيغهمبهر ، خواي تعالى سه بارهت به وه كه سانه ي خيريان بو زياد دهكات نمونه يه كي هيناوه ته وه به توويه ك بوبه حهوت گوله گه نم هر گوليك صه د تووي تيدا بو ، نه و گوله گه نمانهش كه هاوه له كه ي يوسف له خه ويدا بينيويوي حهوت بوون ، نه و سالا نهش كشتوكاليان تيدا كرد حهوت بوون ، خيروچا كه داريش زياد دهكرتت به نه اندازه ي حه و صه د نه وه نده و زياتریش ، له م ئومه تهش حه فتا هه زار ده چنه به هشته وه به بي حساب .

بي گومان نه م ژماره خاسيهت و تاييه تمه نديه كي تيدا يه له جگه نه م ژماره يدا به ديناكرتت ، حه وتيش ماناي ژماره ي كز كردو ته وه گشتيه كه ي و تاييه تيه كه ي ، چونكه ژماره جووت و تاكه . جووتيش : يه كه م و دووه مه . تاكيش : هر ئاوه هايه ، نه مه بوبه چوار پله : جووتي يه كه م و ، دووه م . تاكي يه كه م و ، دووه م ، نه م پلانهش له كه متر له ژماره حه وتدا كونا بيته وه ، چونكه حهوت ژماره يه كي ته واوه نه م چوار پله يه له خوده گرئت ، مه به ستم جووت و تاكه كه و ، يه كه مه كان و دووه مه كانه ، مه به ستيشم به تاكي يه كه م ، سي يه ، به دووه ميش پينجه ، وه مه به ستيشم به جووتي يه كه م دووه ، به دووه ميش چواره ، پزيشكان

١٤٩ - صحيح : أخرجه البخاري (١ / ٦١ ، ١٦٩) ، (٣ / ٢٠٧) ، (٤ / ٩٩) ، (٦ / ١٣) ، ومسلم (٢ /

٢١ ، ٢٢) عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة بن مسعود أن عائشة زوج النبي - صلى الله عليه وسلم - قالت : لما

ثقل رسول الله - صلى الله عليه وسلم - وذكرت الحديث وفيه : (... هريقوا على من سبع قرب ...)

١٥٠ - صحيح : أخرجه البخاري (٢ / ٣٣ ، ٣٧) ، (٦ / ٩٦ ، ١٤٢ ، ١٥٦ ، ١٦٤ ، ١٦٥) ، ومسلم (٨ /

١٣١) عن مسرون عن ابن مسعود وفيه : (إن رسول الله - صلى الله عليه وسلم - لما رأى من الناس إقبالاً فقال

: اللهم سَبِّحْ كَسْبِعَ يوسف ...)

گرنگیه کی گه وریان به حهوت دلوه ، به تاییهت ده ریاوانه کان . (بقرط) ده لیت : هه موو شتیك له م جیهانه دا له سهر حهوت بهش ئه ندازه گیراوه ، ئه سستیڤه کان حهوتن ، پۆژه کان حهوتن ، ته مه نه کانی خه لک حهوتن ، یه که م جار منداله تا حهوت ، پاشان نه وجوانه تا چوارده ، پاشان هه رزه کاره ، پاشان لاوه ، پاشان پیایوکی کامله ، پاشان پیره ، پاشان که نه فته و ژۆر پیره تا کوتایی ته مه ن ، خوای په روه ردگاریش زاناتره به حکمهت و به شرع دانانی و ، قه ده ری له دیاری کردنی ئه م ژماره یه دا ، ئایا له بهر ئه و مانایه ن یا هیدیکه یه ؟

سوودی ئه م ژماره یه له م خورمایه له م شارهو له م شوینه دا به تاییهت به رامبه ر به ژه هرو جادوو ، به جۆرێك مۆف قه ده غه بکات له توشبوون ، له و تاییه ته ندیا نه یه که ئه گه ر پزیشکانی و هکو (بقرط) و (جالینوس) و پزیشکانی دیکه باسیان بکردایه ، پزیشکانی تر به قبولبوون و ملکه چبوونه وه وهریان ده گرت ، ئه گه رچی ئه و پزیشکانه کاره پزیشکیه کانیا ن ته نها به هۆی ژۆر وریایی و ته خمین کردن به هۆش و گومان بردنه وه په ی پێ ده بن ، بۆیه ئه و که سه ی که گو فتاره کانی هه ره مووی بێ دلاودی و ، به ئیگجاری و سه لماندن و وه حیه ، ژۆر شایسته تر و گونجاوتره گو فتاره کانی به قبولبوون و ملکه چیه وه وه رگری ئت و ، واز له په خنه گرتن به یئیرئیت ، ده رمانه کانی ژه هر جاریه جار به چۆنیه تی ده بیئ و ، جاریه جاریش به خاسیهت وه کو خاسیه تی ژۆرێك له به رده کان و گه وه ره کان و یا قوته کان . والله أعلم *

به شیک سه بارهت به سوودی ئه م به رهو

کاریگه ری له سهر هه ندی له ژه ره کان

شیاوه ئه م به ره بۆ لابرندی هه ندی له ژه ره ره کان سوودی هه بی ، ئینجا فه رموده که ده بیته گشتیه کی تاییه تکرار ، شیاویشه بۆ لادانی هه موو ژه ره رێك سوودی هه بی ، له بهر تاییه ته ندی ئه و شارهو ئه و خا که تاییه ته ، به لām لی ره دا شتیکی تر هه یه پێویسته ئاماژه ی پێ بدرئیت ، ئه وهش ئه وه یه که ئه و نه خۆشه ی ده یه وی سوود له ده رمانێك وه رگری ، مه رجه

به دل دهرمانه كەى قبول بى و بپواى به سوودو گاريگەرى هەبى ، ئەوجا سروشتى جەستەشى قبولى دەكات و ، دەيكات به يارمەتيدەريك بۆ لادانى نەخۆشى و عيلەتەكە ، تا ئەو ئاستەى زۆريك لە چارەسەرەكان سوود به نەخۆش دەگەيەنن ، ئەگەر به بپوايهكى تەواو و ، قبولبونىكى چاك و ، به وەرگرتنىكى تەواو و بەكارى بىتەت ، خەلكانىش شتانىكى سەر سۆرمىتيان لەو بارەو بەينيە ، ئەو ش بۆ ئەو دەگەرپتەو كە سروشتى نەخۆشەكە بەتوندى قبولى دهرمانەكە دەكات و ، زۆر پى دڵخۆش دەبى ، بۆيە هيزى جەستەشى دەبۆزپتەو ، سولتانی سروشتى جەستەشى بەهيز دەبى و ، لە كۆتايدا به سەر نەخۆشەكە دا زال دەبى و ، دورى دەخاتەو ، به پىچەوانەشەو زۆريك لە دهرمانەكان بۆ ئەو نەخۆشى و عيلەتە بەسوودن ، بەلام باوەرى خراپى كەسە نەخۆشەكە ، كەوا سروشتى دهرمانەكەى به تەواوى قبول نابى ، وا دەكات كە ئەو دهرمانە هېچ سوودىك نەگەيەنيت .

لە گەل ئەو شدا گەرەتري دهرمان و شيفابەخشەكان و ، لە هەموويان به سوودتر بۆ دلەكان و جەستەكان و دونياو رۆژى دواى قورئانە ، كە بۆ هەموو نەخۆشەك شيفابەخشە ، بەلام بۆ ئەو دلانەى بپوايان به شيفابەخشين و سوودى قورئانى يە ، تەنها نەخۆشەكانيان زياد دەكات ، كەچى بۆ نەخۆشى دلان هېچ دهرمانىكى ترى به سوودنى يە جگە لە قورئان ، چونكە شيفابەخشى تەواويتى كە هەموو نەخۆشەكان چاك دەكاتەو ، تەندروستى به تەواوى دەپاريزى و ، بەرامبەر به هەر شتىكى زيان بەخشىكى بەو هيزى دەپاريزى به پاراستنىكى تەواو ، بەلام لە بەر ئەو زۆرەى دلان پوويان لى وەرگىراو ، بەپوايهكى تەواويان پى نى يە كە بەدلنايى و بەبى گومان شيفابەخش بىت و ، بەكارى ناھيتن و ، لە جياتى قورئان دهرمانى ديكە بەكار دەھيئن ، كە مەوئىكى تر وەكو خۆى پىكەيئاو و دروستى كردو ، بۆيە هەموو ئەمانە بوون به پىگريك بۆ ئەو شيفايان پىبەخشيت ، ئاليرەدا ديسانەو ئەكامى ئەم كردەوانەيان زال بوو و پوو وەرگىرپانيان لە قورئان توندتر بوو ، نەخۆشى و عيلەتە دريژخايەنەكانيش زياتر دلانيان نەخۆش خست و ، پزىشكان و نەخۆشانيش لە سەر چارەسەرەكانى مەوئى ھاو پرەگەزى خۆيان و ، ئەو شى كە شىخەكانيان و

، ئەو کەسانەى کە بە گەورەیان دادەنن و نیتیان بەرامبەریان چاکە پاهاتن ، بۆیه کارەساتە کە گەورەتر بوو ، نەخۆشیەکانیش زیاتر جیگیربوون و ، چەندین نەخۆشى و عیلةتیش پەیدا بوون ، کە نەیان توانی چارەسەرى بکەن ، وە چەند بەم دەرمانە دروستکراوانە چارەسەریان بکەردایە نەخۆشیە کە زیاتر دەبوو ، بارو حالیش دە یگوت :

ومن العجائب والعجائبُ جَمَّة
قُرْبُ الشِّفَاءِ وما إِلَيْهِ وُصُولُ
كالعِيشِ فِي الْبِيدَاءِ يَقْتُلُهَا الظَّمَا
والماءُ فوقَ ظُهُورِها مَحْمُولُ

واتە :

لە شتە سەر سوپمێنەکان کە شتی سەر سوپمێنیش زۆرە
شـیـفـا نزیک بـیـ و نەتوانی پـیـ بـگـهـیت
وەکو ئەوێ لە بیاباندا بـیـ و ئەوەندەى نەما بـیـ تینوێتە بیکوژی
کە چی ئاوە کەش لە سەر پەشتی ئەو هەلگیراوە

بە شیک : سەبارەت بە رێبازی پیغه مەبری خوا ﷺ بە دوورخستنهوهی
زیانی خۆراک و میوهکان و ، چاکردنیان بە جۆریک زیانیان
لەبەریت و ، سوودیان بەهیز بکات :

ثبت في الصحيحين من حديث عبدالله بن جعفر ، قال : رأيتُ رسولَ الله ﷺ يأكل الرُّطَبَ
بالْقَنَاءِ^(١٥١) .

واتە لە (عبدالله) ی کوپی (جعفر) هەو _ خۆی لـی پـازی بـیـت _ فەرمووێتە : بینیم
پیغه مەبری خوا ﷺ تـرـوـزی بە خورمای تەپی پێکە یوو دەخوات .

خورمای ته‌پی پینگه‌یوو (الرطب) : گهرم و شیداره له دووه‌دا ، گه‌ده‌ی سارد به‌هیز ده‌کات و ، بۆی گونجاوه ، جووتبوون زیاد ده‌کات ، به‌لام خیرا بۆگن ده‌بیّت ، تینوهینه‌ره و ، خوین لیخن و لیلّ ده‌کات ، سه‌رئیشه دروست ده‌کات ، کونیله‌ی داخراو دروست ده‌کات ، نازاری میزلدان دروست ده‌کات ، بۆ ددان زیانی هه‌یه ، به‌لام ترۆزی ساردو شیداره له دووه‌دا ، تینویه‌تی ناهیلّیت ، به‌بۆنکردنی هیز ده‌بوژئیتیه‌وه له به‌رئو بۆنه‌خۆشه‌ی تییدابیه ، گهرمی گرگرتووی نیو گه‌ده ده‌کوژئیتیه‌وه ، نه‌گه‌ر تۆژه‌که‌ی ووشك بکریته‌وه و بکوثریت و تیکه‌ل به‌ئاو بکریّت و بگوشریت بۆ ده‌ره‌ینانی ئاوه‌که‌ی و ، پاشان بخوریته‌وه ، تینویه‌تی ناهیلّیت ، میز زیاد ده‌کات ، بۆ نازاری میزلدان باشه ، نه‌گه‌ر بکوثریت و به‌هیلّک پاک بکریّت و به‌دداندا به‌هینریت ، سپی ده‌کاته‌وه ، نه‌گه‌ر بکوثریت و له‌گه‌ل (المَبِخْخَج دا^(۱۵۲) برین پینچیک‌ی لیّ دروست بکریّت بۆ گه‌ستنی سه‌گی هار به‌سووده .

به‌گشتی : خورما گهرمو ، ترۆزیش سارده ، بۆیه هه‌ر دانه‌یه‌کیان به‌سووده بۆ ئه‌وێتر ، زۆترین زیانی به‌رامبه‌ری لاده‌دات ، به‌رگریکردنی چۆنیه‌تی هه‌ر دانه‌یه‌کیانه به‌دژه‌که‌ی ، لابردنی توندوتیژی هه‌ر دانه‌یه‌کیانه به‌ئوێتر ، ئه‌مه‌ش خۆی بۆ خۆی بنه‌په‌رتی هه‌موو چاره‌سه‌ریه‌کانه‌و ، بنه‌په‌رتیشه بۆ پاراستنی ته‌ندروستی ، بۆیه به‌کاره‌ینانیکی به‌و جوړه‌و هاوشیوه‌کانیان له‌خۆراک و ده‌رماندا پۆلێکی کاریگه‌ری ده‌بیّ له‌چاکردن و پاستکردنه‌وه‌و ، دوورخستنه‌وه‌ی چۆنیه‌تیه‌ زیانبه‌خشه‌کانی هه‌ر دانه‌یه‌ک به‌به‌رامبه‌ره‌که‌ی ، ئه‌وه‌ش یارمه‌تیده‌ریکی باشی پاراستنی ته‌ندروستی و ، هیزو به‌پیت بوونیه‌تی ، خاتوو (عائشه) _ خوای لیّ پازی بیّت _ فه‌رموویه‌تی : هه‌ولیاندا به‌هه‌موو شتێک قه‌له‌وم بکه‌ن ، قه‌له‌و نه‌بووم ، ئینجا به‌ترۆزی و خورمای ته‌رو پینگه‌یوو قه‌له‌ویان کردم ، ئه‌وه‌بوو قه‌له‌و بووم .

۱۵۲ _ المَبِخْخَج : عه‌جه‌مه‌کان ئه‌م ناوه به‌کاردین ، که بریتیه له‌شه‌ریه‌تی تریّ ده‌کوژئیرت تا دوو له‌سه‌ر سیی ناوه‌که‌ی ده‌چیت و ده‌بیّت به‌روبی تریّ و به‌لای عه‌ره‌بیشه‌وه به‌ (طلا) ناوده‌بریت ، به‌وانه‌ الجوهری ، الصحاح فی اللغة ، ماده‌ طلا ، ص ۴۲۹ ، وه‌رگێپر .

به گشتی : دوورخستنه وهی زیانی سارد به گهرم و ، گهرم به ساردو ، شیدار به ووشك و ، ووشك به شیدار و ، پاستکردنه وهی هه ر دانه یه کیان به ئه ویترا لوتکه ی هه موو جوړه چاره سه ریه کانه و ، لوتکه شه له پاراستنی ته ندروستیدا ، هاوتای ئه م جوړه چاره سه ریه ی جوړه چاره سه ریه که ی دیکه بوو که پیشتر ئاماژه ی پیدراو بریتی بوو له فره مانى پیغه مبه رى خوا ﷺ به خو چاره سه رکردن به (السَّناو السَّنوت) و (السَّنوت) یش : هه نگوینیکه که میك له خو شاوی پۆنى تیدایه (السَّنا) ی پى چاك ده كرىت و پاستى ده كاته وه و نیه ونجیتیه کی ده داتى ، که وابوو سه لات و سه لام له ئه و که سه ی نیردراوه بۆ ئاوه دانکردنه وه ی دل و جهسته کان و ، به رژه وه ندیه کانی دونیاو پۆزى دواى .

به شىك : سه باره ت به رپىازى پیغه مبه رى خوا ﷺ له پاريزکردندا :

دهرمان هه ره مووى دوو شته : پاريزکردن و پاراستنى ته ندروستیه ، به لام ئه گه ر تیکه لاویکی زیانبه خش له جهسته دا دروست بوو ، پئویستی به ده رهاویشتنیکی گونجاو ده بیئت ، ته وه رى پزیشکی تیش به گشتی له سه ر ئه م سى یاسایه ده خولیته وه .

پاريزکردنیش دوو پاريزکردنه : پاريزکردنیک به رامبه ر به و شتانه ی نه خو شى دروست ده که ن ، پاريزکردنیکیش به رامبه ر به وه ی که نه خو شیه که زیاد ده کات ، ئه مه ش ده گه ریته وه بۆ بارى که سه که خو ی ، که وابوو یه که میان : پاريزکردنیکى تايبه ته به وانەى که ته ندروست و له ش ساغن . دووه میشیان : پاريزکردنیکه تايبه ته به وانەى نه خو شن . نه خو ش ئه گه ر پاريزى کرد نه خو شیه که ی ده وستیت و زیاد ناکات ، هیزیش کارا ده بیئت بۆ دوورخستنه وه ی .

بنه ره تیش له پاريزکردندا گوفتارى خواى په روه ردگاره که ده فره رمیئت : ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ [سورة المائدة: ٦] واته : ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ مَرْضَىٰ﴾ وه ئه گه ر نه خو ش بوون ﴿أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ﴾ یان له سه فره ردا بوون ﴿أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِّنْكُم مِّنَ الْغَائِطِ﴾ یان که سیکتان هاته وه له شوینى

پێویستی سه‌رناو ﴿أَوْ لَمْسْتُمُ النِّسَاءَ﴾ یان جووت له (یان پێستان به‌ریه‌ك كه‌وت) له
 گه‌ل خیزانه‌كانتاندا ﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً﴾ وه‌ئاوتان ده‌ست نه‌كه‌وت ﴿فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾
 نه‌وه ته‌یموم بکه‌ن به‌ خۆلێکی پاک^(۱۰۳) لێره‌دا خوای تعالی مرو‌فی پاراستوه له به‌کاره‌یننی
 ناو، چونکه زیانی پێده‌گه‌یه‌نیت .

وفي سنن ابن ماجة وغيره ، عن أم المنذر بن قيس الأنصارية ، قالت : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ومعه عليّ ، وعليّ ناقهٌ من المرض ، ولنا دوالي مُعلّقة ، فقام رسولُ الله ﷺ يأكل منها ، وقام عليٌّ يأكل منها ، فطَفِقَ رسولُ الله ﷺ يقول لعليّ : إنك ناقهٌ حتّى كفّ . قالت : وصنعت شعيراً وسلقاً ، فجئت به ، فقال النبي ﷺ لعليّ : من هذا أصب ، فإنه أنفع لك . وفي لفظ فقال : من هذا فأصب فإنه أوفق لك^(۱۰۴) .

واته له (أم المنذر) كچی (قيس) نه‌نصاریه‌وه _ خوای لی پازی بیّت _
 فه‌رموویه‌تی: پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ با یاوهری (علي) _ خوای لی پازی بیّت _ دیده‌نیان کردم
 و ، (علي) یش به‌و نزیکانه له نه‌خۆشی چاک بوو، ئیمه‌ش هیشوگه‌لێکی خورمای
 هه‌لواسراومان هه‌بوو ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌ستاو ده‌ستیکرد به‌ خواردنی و ، (علي) یش
 هه‌ستاو لی ده‌خوارد ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به (علي) فه‌رموو : تو به‌م نزیکانه له نه‌خۆشی
 چاک بویته‌ته‌وه ، تا وازی هیئا . (أم المنذر) ده‌فه‌رمیّت : پاشان هه‌ستام سلق و جۆم بۆ
 لینان و ، بۆم هیئان ، نه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به (علي) فه‌رموو : له‌مه بخۆ ، ئه‌مه بۆ
 تو به‌سوودتره . له‌بیژه‌یه‌کی تریشدا فه‌رموی : له‌مه بخۆ ، ئه‌مه بۆ تو گونجاوتره .

۱۰۳ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

۱۰۴ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (۲۰۳۸) ، وابن ماجة (۳۴۴۲) ، وصححه الألباني في الصحيحة (۵۹) .

وَفِي " سُنَنِ ابْنِ مَاجَهَ " أَيْضًا عَنْ صُهَيْبٍ ، قَالَ : قَدِمْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَبَيْنَ يَدَيْهِ خُبْزٌ وَتَمْرٌ ، فَقَالَ ((اأَدْنُ فِكُلْ)) ، فَأَخَذْتُ تَمْرًا فَأَكَلْتُ ، فَقَالَ ((أَتَأْكُلُ تَمْرًا وَبِكَ رَمَدٌ ؟)) فَقُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ أَمْضَعْ مِنَ النَّاحِيَةِ الْأُخْرَى ، فَتَبَسَّمَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ^(١٥٥) .

واته : له (صهیب) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فەرموویه تی : چوومه خزمه تی پیغهمبهری خوا ﷺ و هاوکات نان و خورمای له پیش دهستدا بوو لیی دهخوارد ، پیی فهرمووم : نزیک به ره وه بخو ، منیش خورمایکم هه لگرت و خواردم ، پیی فهرمووم : خورما دهخوی و چاویشت دهیه شی ؟ منیش گووتم : نهی پیغهمبهری خوا من خواردنه که به لا چاک وراسته کم دهجوم ، پیغهمبهری خواش ﷺ زهرده خه نه گرتی .

وَفِي حَدِيثٍ مَحْفُوظٍ عَنْهُ ﷺ إِنَّ اللَّهَ إِذَا أَحَبَّ عَبْدًا حَمَاهُ مِنَ الدُّنْيَا كَمَا يَحْمِي أَحَدَكُمْ مَرِيضَهُ عَنِ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ .
وَفِي لَفْظٍ إِنَّ اللَّهَ يَحْمِي عَبْدَهُ الْمُؤْمِنَ مِنَ الدُّنْيَا ^(١٥٦) .

واته : پیغهمبهری خوا ﷺ فەرموویه تی : نه گهر خوای تعالی بهنده یه کی خوشویست له دنیا دهپاریزی وهکو چۆن که سیکتان نه خوشه که ی له خواردن و خواردنه وه دهپاریزی .
له بیژه یه کی تریشدا : خوای تعالی بهنده برواداره که ی خوی له دنیا دهپاریزیّت .

به لام نهو فهرمووده یه ی له سه زمانی خه لک دهسوریته وهو باس دهکریّت : ((الْحَمِيَةُ رَأْسُ الدَّوَاءِ ، وَالْمَعِدَةُ بَيْتُ الدَّاءِ ، وَعَوِدُوا كُلَّ جَسْمٍ مَا أَعْتَادَهُ)) واته : ((پاریزکردن

۱۵۵ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (۲۰۳۸) ، وابن ماجه (۳۴۴۲) ، وصححه الألباني في صحيح
ماجة (۲۷۷۶) .

۱۵۶ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (۵ / ۴۲۷) ، والترمذي (۲۰۳۶) ، وصححه الألباني في صحيح
الترمذي (۱۶۵۹) .

سەرەکیترین دەرمانەو ، گەدەش شوینی نەخۆشیە ، هەر جەستەیه کیش پابینن لە سەر ئەوێ لە سەری پاهاتوو)) ، ئەم فەرموودە لە گوشتارەکانی (الحارث) ی کوپی (کلدە) ی پزشکی عەرەبەو ، بەرزکردنەوێ بۆ پیغەمبەری خوا ﷺ شیوانی یە و بە پاست دانانریت ، زیاد لە یەکیک لە فەرموودەناسان ئەمیان گوتو ، ویزکر عن النبي ﷺ : ((أَنْ الْمَعِدَّةَ حَوْضُ الْبَدَنِ ، وَالْعُرْوُقُ إِلَيْهَا وَارِدَةٌ ، فَإِذَا صَحَّتْ الْمَعِدَّةُ صَدَرَتِ الْعُرْوُقُ بِالصَّحَّةِ ، وَإِذَا سَقَمَتِ الْمَعِدَّةُ ، صَدَرَتِ الْعُرْوُقُ بِالسَّقَمِ))^(١٥٧) واتە : ئەم فەرموودەیهش لە پیغەمبەری خواو ﷺ باسکراو : ((گەدە حەوزی جەستەیهو ، پەرگەکانی بۆ هاتوو ، بۆیە ئەگەر گەدە تەندروست بێ ، پەرگەکانیش ئەو تەندروستیە بڵاو دەکەنەو ، ئەگەر گەدە نەخۆشیش کەوت ، پەرگەکان بڵاوی دەکەنەو بە هەموو جەستەدا)) .

(الحارث) دەلالت : لووتکە ی پزشکیتی پارێزکردن ، پارێزکردنیش بەلایانەو بۆ کەسی تەندروست _ لە پەوی زیانەو _ بە پلە ی تیگچوونە بۆ نەخۆش و بۆ ئەوانەش بەم نزیکانە لە نەخۆشی چاک بوونەتەو ، بەلام پارێزکردن زۆرتەین سوود بەو کەسانە دەبەخشیت کە بەم نزیکانە لە نەخۆشی چاک بوونەتەو ، چونکە سروشتی نەخۆشە کە هیشتا نەگەرێتەو بۆ هیژو دۆخی جارانی خۆی ، هیژی هەرسکردنی لاوازه ، سروشتی نەخۆش قبولکارە ، ئەندامەکانیشی ئامادەیه ، بۆیە تیکدان ی هۆکاریک دەبییت بۆ شکستەینانی ، کە لە دەستپێکردنی نەخۆشیە کە قورستر دەبییت .

بزانە کە پیغەمبەری خوا ﷺ هەستا بە قەدەغەکردنی (علي) _ خوای لی پازی بییت _ کە بەو نزیکانە لە نەخۆشی چاک بووئوو بۆ ئەوێ لە هیشوو خورما هەلواسراو کە نەخوات ، چاکترین چارەساز ی بوو ، چونکە میوه زیانبەخشە بەو کەسانە ی بەم نزیکانە لە نەخۆشی چاک بوونەتەو ، لە بەر ئەوێ بە خیرا لە گەدەدا دەگوێژن و ، سروشتی

نه خوشیش هیشتا لاوازه توانای پال پێوهنانی نی یه ، هیشتا هیزی نه گهراوه تهو ، سه رقائیشه به دوورخستنه وهی ئاسه واری نه خوشیه کهو ، لابردنی له جهسته دا .

خورمای تهپی تازه پێگه یوو (الرطب) جۆره قورسیه کی تێدایه بۆ گه ده ، بۆیه نه گهر بیخوات سه رقائ ده بیئت به چاره سه رکردن و چاگردنی و ئاوڕ له ئاسه واری نه خوشیه کهو لادانی ناداته وه ، دهره نجامیش یا پاشماوهی نه خوشیه که ده مینێته وه ، یا زیاد ده کات .

کاتی سلق و جۆکه خرایه پیش دهستی ئیمامی (علی) _ خوای لی پازی بیئت _ ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمانیدا له وه بخوات ، چونکه یه کیکه له باشترین خۆراکه کان بۆ که سیک به م نزیکانه له نه خوشی چاک بوبیته وه ، چونکه ئاوی جۆ چه ند خاسیه تیکی وه کو فینکردنه وه و خۆراک پی به خشین و ، نهرم و نیانکردن و ، به هیزکردنی تێدایه که بۆ که سیک به م نزیکانه له نه خوشی چاک بوبیته وه زۆر به سووده ، به تایبته نه گهر له گه ل سلقدا کوئینرا ، بۆیه ئه م خۆراکه زۆر گونجاوه بۆ ئه و که سانه ی گه ده یان لاوازه ، هیچ تیکه له و پاشماوه یه کی تر سینهریش دروست ناکات .

(زید) ی کوپی (أسلم) ده لیت : (عمر) _ خوای لی پازی بیئت _ پاریزی به نه خوشیکی خوی ده کرد ، تا ئه و ئاسته ی نه خوشه که له بهر زۆری پاریزکردن ناوکی ده مژی .

به گشتی : پاریزکردن به سوودترین دهرمانه کانه پیش تووشبوون به نه خوشی ، قه ده غه ی دروستبوونی ده کات و ، نه گهر دروستیش بوو ، زیادبوون و بڵاوبونه وهی له جهسته دا قه ده غه ده کات .

به شیک :

پیوسته بزانریت که نه خۆش و نه و که سه ش به م نزیکانه له نه خۆشی چاک بۆته وه
 که سی ته ندروستیش ، نه گهر ئاره زووی خواردنی کردو ، سروشتیشی مه یلی بۆ چوو ،
 پیویسته شتیکی که م بخوات به نه اندازه که توانای هه رسکردنی هه بیته و ، به خواردنی
 نه وه ش زیانی پی نه گات ، به لکو پیوسته سوودیشی پی گه یه نیته ، نیتیر لیره دا سروشت
 و گه ده به قبول و شادومانبوونه وه خواردنه کان وهرده گریت و ، هه لدهستن به چاکردن و
 چاره سازیکردنی نه وه ی ترسی زیانی لیده گریت ، پیده چی له و ده رمانانه ش چاکتربی که
 سروشی مرۆف هزی پی نه یه و ، له خۆی دوور ده خاته وه ، بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ
 پازی بوو (صُهیب) که چاوی ده یه شا چه ند دانه یه ک خورما بخوات و ، ده شیزانی زیانی
 پی ناگه یه نیته .

له م باره شه وه ده گیرنه وه که وا ئیمامی (علي) _ خوای لی پازی بیته _ چاوی ده یه شاو
 ، چوو ده دیده نی پیغه مبه ری خوا ﷺ ، هاوکات پیغه مبه ری خوا ﷺ له پیش ده ستیدا خورما
 هه بوو لی ده خوارد ، فه رمووی : نه ی (علي) هزی لی ده که ی ؟ وه خورمایه کی بۆ فرییدا ،
 پاشان دانه یه کی تری بۆ فرییدا تا هوت دانه ی بۆ فرییدا ، پاشان فه رمووی : نیتیر به سه نه ی (علي) .

وَمِنْ هَذَا مَا رَوَاهُ ابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ عِكْرِمَةَ ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ
 عَادَ رَجُلًا ، فَقَالَ لَهُ : مَا تَشْتَهِي ؟ فَقَالَ اشْتَهِي خُبْزُ بَرْ . وَفِي لَفْظٍ اشْتَهِي كَعْكًا فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ
 مَنْ كَانَ عِنْدَهُ خُبْزُ بَرْ ، فَلْيَبْعْهُ إِلَى أَخِيهِ ، ثُمَّ قَالَ : إِذَا اشْتَهَى مَرِيضٌ أَحَدَكُمْ شَيْئًا ،
 فَلْيَطْعُمْهُ ^(١٥٨)

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی و بابیشی پازى بیټ _ فەرموویەتى : پیغەمبەرى خوا ﷺ چوو هەردانى نەخۆشێک ، پێی فەرموو : هەزەت بە چى یە ؟ ئەویش گەوتى : هەزەم بە نانى گەنەم . له بێژەیهکی دیکەدا : هەزەم بە کێکە ، پیغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : هەركەس نانى گەنەم هەیه ، با بۆ براکەى بنێرێ ، پاشان فەرمووی : ئەگەر نەخۆشى کەسیکتان هەزى بە خواردنێک بوو ، با بیداتى)) .

لەم فەرموودەیهدا نەهێنیهکی پزیشکی ناسک بە دیدەکرێت ، بریتیه لەوەی کە ئەگەر نەخۆش لە کاتى برسیتییهکی راستى سروشتیدا ئەو خواردنەى هەزى لێیهتى بخوات ، ئەگەر چى جۆره زیانیکیشى تێدا بیټ ، سوودیکی زۆر زیانیکی کەمترى بۆ دەبیټ ، بەلام ئەگەر هەمان خواردن لە کاتیکدا بخوات هەزى پێى نەبیټ ئەو سوودەى لى نابینێت ئەگەر چى خواردنەکە لە خودى خۆشیدا بەسوود بیټ ، چونکە ئەو نەخۆشەى بە راستى هەزى بە خواردنەکەیه ، سروشتى راستى ئەو هەزلیکردنە زیانى ئەو خواردنەى بۆ لادەبات ، بەلام ئەگەر بە سروشتى پەقێ لە خواردنێکی بەسوودیش بیټ ، پەنگە زیانیکی پێگەیهنێت .

بەگشێ : خۆراکی خۆشى هەزلیکراو ، سروشتى مەزوف بە ووردی پەوى تى دەکات و ، بە جوانترین شیوه هەرسى دەکات ، بەتایبەت لە کاتیکدا کە نەفس بە هەزلیکردنێکی راست و ، بەهێزێکی تەندروستهوه پەوى تێدەکات . والله أعلم .

بەشیك : سەبارەت بە رێبازی پیغەمبەرى خوا ﷺ لە چارهەركردنى چاونیشەدا بە نەرم و نیاى و لە سەرخۆیی و وازهێنان لە جوتانەومو پارێزکردن لەوەى دەبیټ بەهۆی وروژاندنى چاونیشەکە :

پێشتر ئاماژەى پێدرا کەوا پیغەمبەرى خوا ﷺ پارێزى بۆ (صُهِيب) بەکارهێنا ، کاتى نەگۆلی لێکرد خورماکە بخوات ، چونکە چاونیشەى هەبوو ، هەروەها پارێزى بۆ (علي)

به کارهیتنا ، کاتی قه ده غه ی کرد خورما ته ره پیگه یوو که بخوات ، به هوی چاو
نیشه یه که وه تووشی بوبو .

(أبونعیم) له کتیبی (الطب النبوي) دا ده لیت : پیغه مبه ری خوا ﷺ نه گهر خیزانیکی
تووشی چاو نیشه بوايه نه ده چوو له لای تا چاوی چاک ده بویه وه .

چاو نیشه (الرمد) : ئاوسانیکی گهرمه له سپیایی چاودا پهیدا ده بیت ، هۆکاری بریتیه له
تیززانی یه کیک له چوار تیکه لاوه که ، یا بایه کی گهرمه بری له سه رو جهسته دا زیاد ده کات و
، به شیکیشی ده چیته ناوه پۆکی چاو ، یا لیدانیکی بهر چاو ده که ویت و ، سروشتی له ش و
دلش بریکی زۆری خوینی بۆ ده نیریت ، چونکه ده یه ویت به هوی نارینی ئه و بره خوینه وه
چاره سه ری بکات ، بۆیه نه ندانه لیدراوه که ده ئاوسیت .

بزانه وه کو ئه وه ی چۆن له زه ویه وه بۆ بهرگه هه وا ، دوو هه لم بهرز ده بیته وه ،
یه کیکیان : ووشکه و ، نه ویتریان : گهرمی شیداره و ، به هه ردوکیانه وه هه وریکی که له که بوو
دروست ده کهن ، قه ده غه ی چاومان ده کهن و ناهیلان ده رکی ئاسمان بکهین ، ئاوه هاش
شتی به و جۆره له قولایی گه ده وه بۆ کۆتایه که ی بهرز ده بیته وه ، قه ده غه ی بینیمان لی
ده کهن ، به و هۆیه شه وه چه ندین نه خۆشی دروست ده بیت ، نه گهر سروشتی جهسته
به سه ریدا زال بوو و به ره و لووت پالی پیوه نا ، هه لامة ت دروست ده کات ، نه گهر به ره و
زمانه بچکۆله وه هه ردوو کونه لووت پالی پیوه نا ، نه خۆشی گهروه خپه دروست ده کات ،
نه گهر به ره و لاکانی جهسته پالی پیوه نا ، نه خۆشی (الشوصة) دروست ده کات ، نه گهر
به ره و سنگ پالی پیوه نا ، کۆکه و هه لامة ت دروست ده کات ، نه گهر چوو بۆ دل ، تیگچونی
دل دروست ده کات ، نه گهر به ره و چاو پالی پیوه نا ، چاو نیشه دروست ده کات ، نه گهر
دابه زیه ناوسک ، نه خۆشی هه وکردنی نه ندانی زازی دروست ده کهن (السیلان) ، نه گهر
به ره و به شه کانی میشک پالی پیوه نا ، نه خۆشی بیرچوونه وه دروست ده کات ، نه گهر

به هۆیه وه خوینبه ره کانی میشک شیدارو ته راوی بوون و پگه کانی لی پریوون ، نه خۆشی خهوتنی توند دروست دهکات ، نه و کات خهوتنه که شیدار ده بیټ و ، شه ونخونیش (السهر) ووشک ده بیټ . نه گهر هه لمه که ویستی بۆ دهر وهی سهر گوزهر بکات و ، توانای نه بوو ، سهر ئیشه و شه ونخونی دروست دهکات ، نه گهر هه لمه که بۆ لایه کی سهر لیژیویه وه ، به دوایدا سهر ئیشه ی (الشقیقة) دروست ده بیټ ، نه گهر ناوه پاست و سهر سه ری داگیر کرد ، به دوایدا نه خۆشی خۆبردن (داء البیضة) دروست ده بیټ ، نه گهر به هۆیه په رده ی میشک سارد بوو یا گهرم بوو یا شیدار بوو و چه ند بایه کی لیوه وروژا ، پژمین دروست دهکات ، نه گهر بویه هۆی وروژانی شی به لغه میه که ی نیو میشک تا نه و ئاسته ی زالی بیټ به سه ر گهرمه سروشتیه که یدا ، بورانه وه و (السکات)^(۱۵۹) دروست دهکات ، نه گهر (المرّة السوداء) ی وروژان تا نه و ئاسته ی هه وای میشک تاریک بکات ، نه خۆشی دودلی دروست دهکات ، نه گهر پزایه نیو پیره وکانی دهماره وه ، نه خۆشی فیی سروشتی دروست دهکات ، نه گهر کۆبه ندی دهماره کانی سهر شیدار بیټ و بژیته نیو پیره وه کانی ، نه خۆشی ئیفلیجی دروست دهکات ، به لام نه گهر هه لمه که له (المرّة الصفراء) وه بوو به ئاستیک میشک گهرم بکات ، نه خۆشی (البرسام) دروست دهکات ، نه گهر سنگیشی له گه لدا به شداریوو ، نه خۆشی (السّرّسَامُ)^(۱۶۰) دروست ، که وابوو باش تیپکه له م به شه .

مه به ستیش نه وه یه که خه لته کانی جهسته و سهر ده جولین و ده وروژین له باری چاوئیشه دا ، جووتبوونی خیزانیش جولان و هه لچونی زیاد دهکات ، چونکه جووتبون جولانیک سهرتاپای جهسته و وروح و سروشته . بۆیه جهسته له و باردا گهرم ده بیټ

۱۵۹ _ السکات : نه خۆشیه که مه ردوم له قسه و گوته دهخات و به رده وام ده بیټ له سهر بیدهنگی ، بپوانه : فرههنگی ده ریا ، وه رگپ .

۱۶۰ _ السّرّسَامُ : نه ستوریوون و ئاوسانیکه له په رده ی میشکدا په یدا ده بی و له رزوتای به رده وام له نه خۆشیه کدا په یدا دهکا ، هه روه ها دیارده ی تریشی لی په یدا ده بی بۆ نمونه خه و پزاندن و سهر سوپمان و سهر لیشتواندن . بپوانه : قاموسی پسته ، وه رگپ .

به دلنیاپی ، نه فسیش جولانه که ی توندتر ده کاته وه بۆ گه شتن به خوۆشی جوتبون و ته و او کردنی ، پوحیش ده جولایته وه له گه ل جولانه وه که ی نه فس و جه سته دا ، چونکه یه که م په یوه ندبوونی پوح به جه سته وه له دلّ وه ده ست پیّ ده کات و ، له ویشه وه پوح دروست ده بیّ و ، به هه موو نه دنامه کانی جه سته دا بلا و ده بیته وه . به لام مه به ست به جولانه وه که ی سروشت ، بۆ نه وه یه ناوی نیرینه ی پیویست به پیی نه دنازه ی پیویست بنیریّ .

به گشتی : جوتبونی خیزان جولانه وه یه کی سه تا پای گشتیه ، هیّزو ، سروشت و خه لته کان و ، پوح و نه فسی جه سته له گه لیّدا ده جولایته وه ، بۆیه هه موو جولانه وه یه ک خه لته کان ده وروژینیّ و نه رم و ته نکیان ده کاته وه به ئاسانی په وانه ی نه دنامه لاوازه کانی جه سته ی ده کات ، چاویش له باری نه خوۆشی چاویئشه دا له هه مووی لاوازر ده بیّ ، جولانه وه ی جوتبونیش له هه مووی زیانتر ده بیّ بۆی .

(بقراط) له کتیبی (الفصول) دا ده لایت : پیده چیّ سواربوونی که شتی په نه چه راده کی شیت بۆ نه وه ی که جولانه وه هه لچون و وروژان به جه سته ده به خشیت . له گه ل هه موو نه مانه شدا چاویئشه سوودو که لکی زۆری تیدایه ، چونکه پیویست به پاریزکردن و ده رها ویشتنی ماده زیانبه خشه کان ده کات ، هه روه ها سه رو جه سته له پاشماوه و ماده گه نیوه کان پاک و روون ده کاته وه ، هه روه ها مروّف ده بیّ وازیئیت له وانه ی زیان به نه فس و جه سته ده گه یه نن وه کو تووپه بوون و ، خه م و خه فته و ، جولانه وه توندوتیزه کان و ، کاره قورسه کان . له (اثر یکی سه له فیدا هاتوه : با رقتان له چاویئشه نه بیّت ، چونکه په گه کانی کویری بوون ده بریّت .

له و هۆکارانه ی به کار دیت بۆ چاره سه رکردنی چاویئشه پشوو دان و نه رم و نیانی و خۆ ماندوو نه کردنه ، هه روه ها وازه یّنان له ده ست لیّدانی چاو و خه ریک بوون پیوه ی ، چونکه نه وانه ی سه ره وه نه گه ر نه نجام دران نه و ده بن به هۆکاریکی کاریگه ر بۆ تیژرانی ماده یه ک بۆ نیو چاو . هه ندیّ له پیشینانی چاک فه رمویانه : نمونه ی هاوه لانی پیغه مبه ری خوا ﷺ وه کو

چاوه ، دهرمانی چاویش دهست لی نه دانیتی . له فهرموده یه کی (مرفوع) دا باسکراوه : ((چاره سه ری چاوییشه نه وه یه که ناوی سارد بتکینریتته نیو چاو)) . نه مهش به سوودترین دهرمانه کانه بۆ چاوییشه ی گهرم ، چونکه ناوی سارد به کارده هیتریت بۆ کوزاندنه وه ی گهرمی چاوییشه نه گهر گهرم بوو .

وَلِهَذَا قَالَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مَسْعُودٍ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ ، لِامْرَأَتِهِ زَيْنَبَ وَقَدْ اشْتَكَتْ عَيْنَهَا : لَوْ فَعَلْتُ كَمَا فَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَانَ خَيْرًا لَكَ وَأَجْدَرُ أَنْ تُشْفِيَ ، تَنْضَحِينَ فِي عَيْنِكَ الْمَاءَ ، ثُمَّ تَقُولِينَ : أَذْهَبَ الْبَأْسَ رَبِّ النَّاسِ ، وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي ، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ ، شِفَاءَ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا ^(۱۶۱) .

واته : (عبد الله) ی کوپی (مسعود) _ خاوی لی پازی بیته _ به (زینب) ی خیزانی فهرموو : نه گهر کاریکت نه نجام بدایه به هاوشیوه ی کاره که ی پیغه مبه ری خوا ﷺ چاکتر ده بو وشایسته تریش ده بوو بۆ چاکبونه وهت ، ئاو بتکینریتته چاوت و ، پاشان بلیی : نه ی پهروه ردگاری خه که ناچه تیه کان لابه ره و ، چاک بکه ره هه رتۆ چاک ده که یته وه ، هیچ چاکبونه وه یه کیش نی یه جگه له چاکبونه وه که ی تۆ ، چاکبونه وه یه ک هیچ نه خو شیه ک تیته په ریئیت . نه مهش وه کو چه نده ها جار ئاماره مان پیداوه تایبه ته به هه ندی وه لاتا وه و ، تایبه تیشه به هه ندی له جوړه کانی چاوییشه وه ، بۆیه پیویسته گوفتاری تایبه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ گشتانندن نه کریت و ، گوفتاری گشتیشی تایبه ت نه کریت به به شیکی خه لکه وه ، به وهش هه له گه لیک و ، پیچه وانه گه لیکی راستی زۆر پروودات . والله أعلم *

۱۶۱ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (۲۸۸۳) ، وابن ماجه (۳۵۳۰) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع

به شیک : سه بارهت به سربوونی گورچیه که له گه ئیدا جهسته رهق ده بیته :

ذَكَرَ أَبُو عُبَيْدٍ فِي " غَرِيبِ الْحَدِيثِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي عُمَانَ النَّهْدِيِّ : أَنَّ قَوْمًا مَرَوْا بِشَجَرَةٍ فَأَكَلُوا مِنْهَا ، فَكَانَتْ مَرَّتْ بِهِمْ رِيحٌ ، فَأَجْمَدَتْهُمْ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : قَرَسُوا الْمَاءَ فِي الشَّنَانِ ، وَصَبُّوا عَلَيْهِمْ فِيمَا بَيْنَ الْأَذَانَيْنِ .

واته : له (أبي عثمان النهدي) وهه _ خواى لى پازى بيته _ فرمويته :
كۆمه له خه لكه به لای درختیكهدا تپه پېوون و لیان خوارد ، وهكو نه وهی بایهك به سه ریاندا
تیپه پېوو ، په قى كردن ، نه وه بوو پېغه مبهرى خوا ﷺ فرموى : ئاو له كونه كاندا سارد
بكه ن و ، له نىوان بانگ و قامه تی نویژی به یاندا بیهك به سه ریاندا .

(أبو عبید) ده لیته : فرمایشتی پېغه مبهرى خوا ﷺ ((قَرَسُوا)) : واته : ساردی بكه ن .
خه لكیش ده لین : ((قد قَرَسَ البرد)) واته : سه رماكه زۆر بوو . ((الشَّنَان)) : واته :
كونده و جه و نه دهی كۆن . باسى نه مه شی كړېوه چونكه ئاوهكه زیاتر سارد دهكات . ((بین
الأذنان)) واته : نىوان بانگ و قامه تی نویژی به یان . گوته كانی ته واوېو .

هه ندی له پزیشكان گووتویانه : نه م چاره سه ره له پېغه مبهرى خواوه ﷺ له چاكترین
چاره سه ره كانی نه م نه خو شیه یه نه گه ر له وه لاتیکى وهكو حیجازدا پووبدات ، كه وه لاتیکى
گه رمی ووشكه ، چونكه گه رمی سروشتی له ناوه پۆكى دانیشتوانی نه م وه لاتهدا لاوازه و ،
ئاو كړدنیش به سه ریاندا له كاتى باسكراودا كه ساردترین كاته كانی رۆژه ، هۆكاریکى كارا
ده بیته بۆ كۆكړنه وهی نه و گه رمیه سروشته یی كه بلا و پووه ته وه له جهسته یانداو هه موو
هیزه كانیش هه لده گریته و ، به وهش هیزی پالنه ر به هیز ده بیته و ، له لایه كانی جهسته وه

بیت و له سکدا کۆده بێتوه که شوینی نه خوشیه که یه ، به یارمهتی هیزه کانی تر نه خوشیه که پال به نه خوشیه که وه ده نیت و ، به نیزی خوی تعالی بوری ده خاته وه ، نه گهر (جالینوس) یا (بقراط) یا کهسانی تر ، وه سفی ئەم دەرمانه یان بۆ ئەم نه خوشیه بکرایه ، پزیشکان ملکه چی ده بوون و ، له تهواوی زانستی سه رسام ده بوون .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاکردنی نهو خورا کهدا که میشی تیدمه کویت و رینمایه کانی سه بارهت به دوور خستنه وهی زیانه کانی ژهر مکان به دژ مکانیان :

في " الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : إِذَا وَقَعَ الذَّبَابُ فِي إِنَاءٍ أَحَدِكُمْ ، فَاْمَقْلُوهُ ، فَإِنَّ فِي أَحَدِ جَنَاحَيْهِ دَاءٌ ، وَفِي الْآخَرِ شِفَاءٌ ^(١٦٢) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : ((نه گهر میش که وته قاپی یه کیکتانه وه ، له شله کهدا نقومی بکهن ، چونکه له بالیکیدا نه خوشی هیهو ، له ویترا چاره سه ر)) .

وَفِي " سُنَنِ ابْنِ مَاجَةَ " عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : أَحَدُ جَنَاحَيْ الذَّبَابِ سَمٌّ ، وَالْآخَرُ شِفَاءٌ ، فَإِذَا وَقَعَ فِي الطَّعَامِ ، فَاْمَقْلُوهُ ، فَإِنَّهُ يُقَدِّمُ السَّمَ وَيُؤَخِّرُ الشِّفَاءَ ^(١٦٣) .

واته : له (أبي سعيد الخدري) _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمووی : ((بالیکی میش ژه هرهو ، نه ویتیش چاره سه ره ، نه گهر که وته نیو قاپی

١٦٢ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ٣٩٨) ، والدارمي (٢٠٤٤) ، والبخاري (٤ / ١٥٨) ، (٧ / ١٨١) ، وابن ماجه (٣٥٠٥) كلهم عن طريق عتبة بن مسلم مولى بني تميم ، عن عبيد بن حنين ، عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً ولم أجد في مسلم ، ولعله وهم من المصنف .

١٦٣ _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجه (٣٥٠٤) ، وصححه الألباني في الصحيحة (٣٩) .

یه کیکتانه وه ، له شله که دا نقومی بکه ن بۆ ده هیئانی چاره سه ره که ی ، چونکه می ش با له
ژه هری نه که ی پیش ده خات و نه و با له ی چاره سه ری تی دایه دوا یده خات)) .

ئه م فه رموده دوو شتی تی دایه : فیه ی و پزیشکی :

به لام فیه ی که : به لگه یه کی ژۆر ناشکه رایه که نه گهر می ش له نیو ئاودا یا هر شله یه کی
تردا مرد ، پیسی ناکات ، نه مه ش گو فتاری جه ماوه ری زانایانه ، ناشزانراوه له پیشیندا
که سیك هه بوی ت به ره لهستی نه مه ی کرد بی ت ، پوی کرد نی شی به به لگه نه وه یه که وا
پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانیدا به نقوم کردنی می شه که له ئاوه که دا ، زانراویشه به و کاره
می شه که ده مریت ، به تاییه ت نه گهر چی شته که گهرم بوو ، بۆیه نه گهر پیسی بکر دایه
فه رمانی به پر شتنی چی شته که ده کرد ، له راستیدا پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی به چا کردنی
چی شته که کرد به نقوم کردنی می شه که ، پاشان حوکه که له و سنوره تی په پیتراو هه موو نه و
جان ه وه رانه شی گرت ه وه که نه فسیکی شلیان نی یه ، وه کو می ش هه تگو ی و زه رده و الله و ،
جالا لۆکه و ، هاو شی وه کانیا ن ، چونکه حوکم گشتی ده بی ت به گشتی بونی هۆکاری و ،
ناشمینیت به نه مانی هۆکاره که ی ، له بهر نه وه ی هۆکاری پیسبوون نه و خوینه یه که له
جه سته ی ئاژه لی مردودا ده وه ستیت و ، جان ه وه رانی ش خوینیکی شلیان نی یه ، بۆیه
حوکم به پیسبوونی نه و شله ی می شی تی ده که ویت نامینیت ، چونکه هۆکاری دروستبوونی
پیسبوون که خوینه که یه نه ماوه .

پاشان نه و که سانه ی که حوکم به وه ناکه ن که ئیسکی مرداره وه بوو پیس بی ت ده لئین :
نه گهر نه مه جیگیر بی ت بۆ ئاژه لیکی ته واو که هه موو جو ره شی و ته پی و ، پاشه پۆو ،
نه بو نیکی ره قی تی دا بی ت ، جیگیر بوونی شایسته تر ده بی ت بۆ ئیسکیك که هیه ج جو ره شی و
ته پی و ، پاشه پۆو ، خوینیکی وه ستاوی تی دا نه بی ت ، نه مه ش له وه پی به هی زی دایه ، بۆیه
شایسته تره کاری پی بکریت .

یه که م که سیکیش له ئیسلامدا ئەم گوفتارە ی لێوہ بیستراییت و ، فەرموییتی : (ما لا نفس له سائلة) واتە : (نەفسیکی شلی نەبیّت) پێشەوا (إبراهيم النخعي) بوو ، له ئەویشەوہ هەموو زانایانی ئیسلام وەریانگرتووہ ، ووشە ی (النفس) یش له زمانی عەرەبیدا واتە : خوین ، بۆیە دەگوتریت : (نَفَسَت المرأة) واتە : کەوتە بینوژییەوہ ، بەلام ئەگەر گوترا (نَفَسَت) بضم النون : واتە : مندالی بوو .

بەلام مانا پزیشکیەکی : (أبو عُبَيْد) دەلێت : مانای (امقلوه) : واتە : نقومی بکەن با چارەسەرەکی بێتە دەروہ وەکو چۆن نەخۆشیەکی دەرچوو ، لەم بارەشەوہ له زمانی عەرەبیدا دەگوتریت : (هما يَتَمَاقِلان) واتە : ئەو دووانە خۆیان له ئاوەکا دا نقوم کرد .

بزانه بەلایانەوہ میش هیزکی ژهرینی تیدایە ئاوسان و ، خوروی کاتی که به مړۆفەوہ دەدات پەنجە ی بۆ رادەکیشت ، ئەمەش وەکو چەکیکە بۆ میش ، ئەگەر کەوتە شتیکیەوہ بەجۆرێک زانی پێگە یەنیت ، به چەکیکە ی خۆی دەپاریژیت ، بۆیە پێغەمبەری خوا _ صلی الله علیه وسلم _ فەرمانیداوہ ئەو ژەرە ی له بالێکیدا یە چارەسەر بکریت بەو دەرمانە ی که خۆای تعالی خستویەتیە بالەکی ترەوہ ی ، هەموو میشەکی له ئاو و چێشتەکا دا نقوم دەکریت و ، مادە ژەرەکی و مادە بەسوودەکی بەرامبەر یە کتر دەبنەوہو ، زیانەکی نوردەخاتەوہ ، ئەمەش پزیشکیتیەکی پزیشکانی گەرەو پێشەواکانیان پێی ناهەن و نایدۆزنەوہ ، بەلکو له پوناکی پێغەمبەرایەتی بەدەرە ، له گەل ئەمەشدا پزیشکی زانای سەرکەوتوو ملکه چی ئەم چارەسەرە دەبی و ، دانی پێدا دەنی ئەو کەسە ی هیناویەتی تەواوترین بونەوەرەو ، پشتگیری کراوہ به سروشیکی ئیلاهی بەدەرە له هیزی مړۆفایەتی .

زیاتر له یەک پزیشک بەیادیان هیناوەتەوہ که شوینی پێوەدانی زەرەدەوالەو دووپشک ئەگەر میشی پێدا بهینریت سوودیکی ئاشکەرایی بۆ دەبیّت و ، ئیشەکی دەنیشینیتەوہ ، ئەوەش بۆ هیچی تر ناگەرێتەوہ تەنها بۆ ئەو ماددە نەبیّت که شیقای تیدایە ، ئەگەر بهینریت بەو

ئاوسانه دا كه له برژاڼكى چاودا پهيدا ده بښت و به (الشَّعْرَة) ناوده برژت پاش برینى سهى
میشه كه چاكى ده كاته وه .

به شَيْك : سه بارهت به رښاڼى پښه مبهرى خوا ﷺ
له چاره سه ركردنى زېكه دا :

ذَكَرَ ابْنُ السَّنِّي فِي كِتَابِهِ عَنْ بَعْضِ أَنْوَاجِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَدْ
خَرَجَ فِي أُصْبُعِي بَثْرَةٌ ، فَقَالَ " عِنْدَكَ ذَرِيرَةٌ ؟ قُلْتُ : نَعَمْ . قَالَ " ضَعِيهَا عَلَيْهَا " وَقَوْلِي :
اللَّهُمَّ مُصَغَّرَ الْكَبِيرِ ، وَمُكَبَّرَ الصَّغِيرِ ، صَغَّرْ مَا بِي (١٦٤) .

واته : كه سانك له خزانه كانى پښه مبهرى خوا ﷺ فهرمويه تى : پښه مبهرى خوا ﷺ
ديده نى كردم كه هاوكات زېكه يه كه له په نجه مدا ده رچوو ، پتى فهرموم : دهرمانى (ذريره)
ت لايه ؟ گوتم : به لى . فهرموى : بيخه به سهى و ، بللى : په روه ردگار نهى بچو كار وهى
كه ورو ، كه وركارى بچو ، نه وهى له جهسته مدايه بچوكى بكه روه .

(الذَّرِيرَةُ) : دهرمانيكى هيندى كوتراوه له قاميشى (الذَّرِيرَةُ) دهرده هينريت ، گهرم و
ووشكو به سووده بؤ ئاوسانه كانى كه دهو جگه رو ئاويه نگ (الأستسقاء) و ، دل به هيز دهكات
چونكه بؤن خوښه . وفي " الصَّحِيحَيْنِ " عَنْ عَائِشَةَ أَنَّهَا قَالَتْ طَلَبْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدِي بِذَرِيرَةٍ فِي حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِلْحِلِّ وَالْإِحْرَامِ (١٦٥) .

واته : له خاتوو (عائشة) وه _ خوى لى پازى بښت _ فهرمويه تى : به دهسته كانى
خوم به (الذريره) پښه مبهرى خوا ﷺ بؤنخوش كرد له حه جى مائئاوايدا بؤ ئيحرام

١٦٤ _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٥ / ٣٧٠) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٢١٠) .

١٦٥ _ صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٢٠٠ ، ٢٤٤) ، والبخاري (٧ / ٢١١) ، ومسلم (٤ / ١٠) كلهم عن عروة
والقاسم عن عائشة فذكرته .

به ستن و دواي ئيحرام شكاندنیش . (البئرَة) : هه لئوقیویه کی بچوکه به هوی ماده یه کی گهرمه وه دروست ده بی و سروشتی جهسته پالی پیوه ده نی ، جیگه یه ک له جهسته دا ده دزی و لئی دیته دهره وه ، پیویستی به شتیگه پییگه یه نیت و دهریکاته دهره وه ، (الذريرة) ش یه کیگه له و دهرمانانه ی نه و کاره به جی دینیت ، چونکه سیفه تیگی به رزی پیگه یانندن و ده هاویشتنی هیه سه ره پای بون خوشیه که ی ، نه گهرچی سیفه تیگی سارد کردنه وه شی تیدایه بۆ نه و ئاگریه ی له و ماده دایه ، بۆیه دانه رکتییی (القانون) ده لیت : ههچ شتیگ نی یه له (الذريرة) چاکتر بی بۆ سوتاندنی ئاگر نه گهر له گه ل پۆنی گول و (بدمن الورد) سرکه دا (الخل) تیکه ل کرا .

به شیک : سه باره ت به چاره سه رکردنی ئاوسا و دومه له کان

به هه لدرین و دهره ینانی کیم و ئاوه که ی :

يُذْكَرُ عَنْ عَلِيٍّ أَنَّهُ قَالَ : دَخَلْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ عَلَى رَجُلٍ يَعُودُهُ بِظَهْرِهِ وَرَمَ ، فَقَالُوا : يَا رَسُولَ اللَّهِ بِهَذِهِ مِدَّةٌ . قَالَ : بُطُوا عَنْهُ ، قَالَ عَلِيٌّ فَمَا بَرَحْتُ حَتَّى بَطْتُ ، وَالنَّبِيُّ ﷺ شَاهِدٌ^(١٦٦).

واته : له (علي) وه _ خواي لی پازی بیت _ باسکراوه فه رموویه تی : ((به یاوه ری پیغه مبه ری خوا ﷺ چوینه دیدنه ی پیاویک ، پیغه مبه ری خوا ﷺ سه ردانی ده کرد به هوی نه و ئاوسانه وه که له پشتیدا بوو ، گوئیان : ئاوسانه که ی کیم و زیچکاو ی هیه ، نه ویش فه رمووی : هه لیدین ، (علي) _ خواي لی پازی بیت _ ده فه رمیت : جیگه که م به جینه هیش تا ئاوسانه که ی هه لدا بۆ دهره ینانی کیم و زیچکاو که ی ، پیغه مبه ری خواش ﷺ ئاماده بوو .

وَيُذْكَرُ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ أَمَرَ طَبِيبًا أَنْ يَبْطُ بَطْنَ رَجُلٍ أَجْوَى الْبَطْنِ ، فَقِيلَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ هَلْ يَنْفَعُ الطَّبُّ ؟ قَالَ : الَّذِي أَنْزَلَ الدَّاءَ ، أَنْزَلَ الشِّفَاءَ ، فَيَمَّا شَاءَ^(١٦٧).

واته : له (أبي هريرة) هوه _ خَوای لى پازى بىت _ باسکراوه فرمويى ته : پيغه مبهرى خوا ﷺ فرمانيدايه پزىشکىک سكى پياويكى تووشبوو به نهخوشى ناويه تگ هه لډي ، گوترا : نهى پيغه مبهرى خوا نايا پزىشکيتى سوود دهگه يه نيټ ؟ فرموى : نه و زاتهى نهخوشيه کهى دابه زاندوو ، چاره سه ره که شى دابه زاندوو ، به هر شتک تاره زوى لى بىت .

ئاوسان (الورم) : مادەيەكە بە قەبارەى ئەندامەكە ، دروستىبىۋى دەگەپتەۋە بۆ زىدە مادەيەك دەپرىتتە نىۋ ئەو جىگەيە ، لە تىكپراى پەگەزەكانى نەخۇشىدا ھەيە ، ئەو مادانەش ئاوسانەكە پەيدا دەكەن چوار تىكەلاۋەكەو ، ئاۋو ، بان ، ئەگەر ئاوسانەكە كۆبۈۋە بە دومەل (خُراج) ئاۋدەبرىت ، ھەموو ئاوسانىكى گەرمى بەئازارېش دەرەنجامى سى شت دەبى : يا شىبىۋنەۋەو نەمان ، يا كۆبۈنەۋەى كىم و زىچكاو ، يا دەگۈپت بۆ بارىكى پەقى . بۆيە ئەگەر ھىزى مۇۋف بەھىزىۋو ، مادەى ئاوسانەكە كۆنترۇل دەكات و شىدەكاتەۋەو نايەئلىت ، ئەمەش چاكتىن بارەكانە ئەگەر بارى ئاوسانەكەى پىدا تىپەپرىت ، بەلام ئەگەر ھىزى لەۋە كەتر بوو ، مادەى ئاوسانەكە پىدەگەيەنىت و ، دەيكات بە كىمىكى سېى و ، جىگەيەكى بۆ دەكاتەۋەو دەپرىتتە دەرەۋە ، ئەگەر ھىزى مۇۋفەكە لەۋەش كەتر بوو ئەۋا مادەكە دەگۈپت بۆ كىمىكى تەۋا پىنەگەيو ، بىتواناش دەبى جىگەيەك لەۋ ئەندامەدا بكاتەۋەو پالى پىۋە بنىت بۆ دەرەۋە ، لەم بارەدا ترسى گەنن لەۋ ئەندامەى لەشى مۇۋف دەكرىت بەھۋى زۆر مانەۋەى مادە كىماۋە پەقەكە تىايدا ، بۆيە پىۋىستى بە يارمەتى پزىشكە بۆ ھەلدېنى جىگەكە ، يا ھەر رىگەيەكى تر بۆ دەھىتانى ئەۋمادە خرابىۋە كە ئەندامەكەى خراب كىدوۋە .

هه‌لدرپنیش دوو سوودی تێدایه : یه‌که‌میان : ده‌هینانی ئه‌و کیم و ماده‌ خراپانه‌یه‌ که ئه‌ندامه‌که‌ی له‌ش خراپ ده‌کات. دووه‌میان : پێگه‌ری له‌ کۆبونه‌وه‌ی ماده‌ی تر له‌ ویدا بۆ ئه‌وه‌ی هێزی تری پێ نه‌به‌خسێت .

به لّام سه بارهت بهو گوفتارهی که فهموویه تی : ((إنه أمر طبيباً أن يبطّ بطن رجل أجوى البطن)) واته : ((فهمانیدایه پزیشکێک سکی پیاوێکی تووشبوو به نه خووشی ئاویهنگ هه لدری)) ، لێره دا ووشه ی (الجوى) بۆ چه ند مانایه ک به کاردی له وانه : نه و ئاوه بۆگه نه یه که له سکا کۆده بیته وه نه خووشی ئاویهنگ دروست ده کات .

پزیشکان جیاوازی یون سه بارهت به هه لدرین و ده رهینانی نه و ئاوه ی تیایدا کۆبۆته وه ، کۆمه لێک له پزیشکان پێگهی لی ده که ن چونکه مه ترسیداره و ، ساغ و سه لامه تیشی لێوه به دووره ، کۆمه لێکی تریش شیاویتیان پێداوه و ، ده لێن : به دهر له وه هه ی چاره سه رێکی تری نی یه ، مه به ستیشیان به و جۆره یه تی که به (الزقي) ناوده بریته ، چونکه وه کو پێشتریش ئاماژه مان پێدا سی جۆره : ته پلێ و ، گۆشتی و ، (الزقي) ه ، که به لای زۆربه ی پزیشکانه وه خرابترین جۆره کانه . پزیشکانی تریش گوتیان ه خرابترین جۆریان گۆشتیه چونکه هه موو جهسته داده پۆشی .

له کۆی چاره سه ره کانی جۆری (الزقي) ده رهینانی ئاوه که یه به هه لدرین (البزل) ، نه مه ش وه کو خوین ده رهینانی پیسه له په گه کانه وه ، به لّام مه ترسیداره وه کو پێشتر ئاماژه ی پێدا ، نه گه ر (صحیح) ی نه م فهمووده یه جێگیربوو ، نه و به لگه یه ک ده بیته بۆ شیاویتی هه لدرین و ده رهینانی .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له خوراک پیدانی مروّف به ناسکترین و به تامترین نه و خوراکانه ی له سه ری راهاتوهه :

في " الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ عُرْوَةَ ، عَنْ عَائِشَةَ : أَنَّهَا كَانَتْ إِذَا مَاتَ الْمَيِّتُ مِنْ أَهْلِهَا ، وَاجْتَمَعَ لِذَلِكَ النِّسَاءُ ، ثُمَّ تَفَرَّقْنَ إِلَى أَهْلِهِنَّ ، أَمَرَتْ بِرُمُوِّ مِنْ تَلْبِينَةٍ فَطُبِخَتْ ، وَصُنِعَتْ ثَرِيداً ،

ثُمَّ صَبَّتِ التَّلْبِيْنَ عَلَيْهِ ، ثُمَّ قَالَتْ : كُلُوا مِنْهَا ، فَإِنِّي سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ ((التَّلْبِيْنَ مَجْمَعٌ لِفُؤَادِ الْمَرِيضِ تَذْهَبُ بِبَعْضِ الْحُزَنِ))^(١٦٨) .

واته : (عُرْوَة) له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیت _ ده گپیخته هوه ده فهرمیت : نه گهر یه کیک له که سوکاری بمردایه ، پاش نه وهی ژنان کۆده بونه هوه ، ده چونه هوه مالی خویمان ، فهرمانیده دا مه نجه لیک (تلبین) لیده نرا ، نینجا تریدی ده کردو ، (تلبین) هکه ی به سه ریدا ده کردو ، پاشان ده یفهرموو لی بخۆن ، چونکه گوئیستی پیغه مبهری خوا بووم ﷺ ده یفهرموو : (((التلبین) ئاسوده یی به دلی نه خوش ده به خشی و هندی له خه مه کان ده پوینتیته وه)) .

وَفِي " السَّنَنِ " مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ أَيْضًا ، قَالَتْ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَلَيْكُمْ بِالْبَغِيزِ النَّافِعِ التَّلْبِينَ ، قَالَتْ : وَكَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اشْتَكَى أَحَدٌ مِنْ أَهْلِهِ لَمْ تَزَلْ الْبُرْمَةَ عَلَى النَّارِ حَتَّى يَنْتَهِيَ أَحَدُ طَرَفَيْهِ . يَعْنِي يَبْرَأُ أَوْ يَمُوتُ^(١٦٩) .

واته : له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فهرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی ((بیژلیکراوی به سوود به کاریینن (التلبین))) ، خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی بیت _ ده فهرمیت : پیغه مبهری خوا ﷺ نه گهر یه کیک له که سوکاری نه خوش بوايه ئیتر بهرده وام مه نجه له (التلبین) هکه به سه ر ئاگره وه ده بوو تا به لایه کا کۆتای ده هات . مه بهستی نه وه یه یا چاک ده بووه یا ده مرد .

١٦٨ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٩ / ٤٧٩) ، ومسلم (٢٢١٦) .

١٦٩ _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٦ / ٢٤٢) ، وابن ماجه (٢٤٤٦) ، وضعفه الألباني في ضعيف

وَعَنْهَا : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا قِيلَ لَهُ إِنَّ فُلَانًا وَجِعَ لَمْ يَطْعَمْ الطَّعَامَ ، قَالَ : عَلَيْكُمْ بِالتَّلْبِينَةِ فَحَسَّوْهُ إِيَّاهَا ، وَيَقُولُ : وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهَا تَغْسِلُ بَطْنَ أَحَدِكُمْ كَمَا تَغْسِلُ إِحْدَاكُنَّ وَجْهَهَا مِنْ الْوَسَخِ^(١٧٠) .

واته : دیسان له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازنی بیت _ فهرموویه تی : نه گهر به پیغه مبهری خویان ﷺ بگوتبا فلان کهس نه خو شه و خۆراک ناخوات ، ده یه فرموو ،)) (التلبینه) به کاری پینن با بیخواته وه ، ده شیفرموو : به و زاته ی نه فسی منی به دهسته نئو سکی به کیکتان ده شواته وه به هاوشیوه ی نه وه ی به کیکتان دهم و چاوی له پیسی پشتواته وه .

(التلبین) : شۆریا به کی ناسکه و له خهستی ماستاودایه ، هه ره له نهویشه وه ناوه که ی داتاشراوه ، (الهروی) ده فه رمیت : ناو نراوه به (التلبینه) له بهر نه وه ی له ماستاود ده چیت له بواری سپیتی و ناسکی و خهستی وه ، نه م خۆراکه به سووده بو نه خو ش ، چونکه ناسکیکی پیگه یوه نه ک چرپکی نه کولاو ، نه گهر ویستی زانیی چاکیتی (التلبینه) ده که ی ، ته ماشای چاکیته کانی ناوی جو بکه ، به لکو ناوی جو یه بو نه وان ، چونکه (التلبینه) شۆریا به کی وه رگیروه له ئاردی جو به که په که وه ، جیاوازی له نئوان نه م و ناوی جو دا نهویه ناوی جو له جو لیده نریت به ساغی ، که چی (التلبینه) له جو لیده نریت به ها پاوی ، نه مهش به سوودتره چونکه خاسیه تی جو که دیته دهروه به ها پاوی ، پیشتیش ئاماژه ی پیدرا که داب و نه ریت گاریگه ری خو ی ده بیت بو سوود وه رگرتن له درمان و خۆراکه کان ، چونکه نه ریتی عه رب و ابو ناویان له جو ی ها پاو وه رده گرت نه ک به ساغی ، نه مهش خۆراکیکی زیاتر ده به خشیت ، کاریگه ریشی به هیزتره و ، توانای پاککردنه وه شی گه وره تره ، به لام پزیشکانی شار ناویان له جو ی ساغ وه رگرتوه ، بو نه وه ی ناسک و نه رم و نیانتر بی و ، قورسیش نه بی بو سروشتی نه خو ش ، نه مهش به گویره ی خووی دانیش توانی شارو نه رم و

١٧٠ _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٦ / ٣٢) ، ورواه البخاري (٥٤١٧) مرفوعاً بلفظ : ((التلبينة مُجْمَةٌ

لفؤاد المريض ، تذهب ببعض الحزن)) ورواه مسلم (٢٢١٦) .

نیانیانو، ئاوی جۆی ھاراپویش بۆ سروشتی ئەوان قورسە، مەبەستیش ئەوەیە کە ئاوی جۆی لێنراو بە ساغی خێرا گوزەر دەکات و، پاکردنەوێشی زۆر ئاشکەرایەو، خۆراکیکی نەرم نیانییش بە جەستە دەبەخشێت و ئەگەر بە گەرمیش بخوێتەو بە ھێزتر پاک دەکاتەو، خێراتریش گوزەر دەکات و، گەرمی خۆپسکیش زیاتر پەرەپێدەدات و، سەرکەوتوتریش بەر پووی گەدە دەکەوێت.

فەرمايشتى پېغەمبەرى خوا ﷺ ((مجمة لفؤاد المريض)) واتە ئاسودەکارە بۆ دلى نەخۆش و، شادکارو خۆشى ھێنەرە بۆى . فەرمايشتى : ((تذهب ببعض الحزن)) واتە : خەم بەرە، ئەمەش _ والله أعلم _ لەبەر ئەوەیە خەم و خەفەت میزاج سارد دەکەنەو، گەرمیی خۆپسکیش لاواز دەکەن، چونکە ئەو خوین و پوچەى ھەلگری گەرمیەکن مەیلی لای دڵ دەکەن، کە جیگەى دروستبونیەتى، ئەم شۆربایەش گەرمیە خۆپسکیەکە بە ھێزدەکات بە زیادکردنى مادەکەى، بۆیە زۆربەى ئەو خەم و خەفەتى توشى بوو لەبەر لایدەبات.

دەشگوتریت _ ئەمە نزیکترە لە قبوڵبونەو _ ھەندى خەم و خەفەت لادەبات بە ھۆى خاسیەتیکیەو کە تیايدایە لە پەرگەزى خاسیەتى خۆراکە شادومانکارەکان، چونکە ھەندى لە خۆراکەکان شادومانى و ئاسودەى بە دڵ دەبەخشن بە ھۆى خاسیەتیکی تاییبەتەو . والله أعلم .

دەشگوتریت : ھێزەکانى کەسى خەمبار لاواز دەبێت، چونکە ووشکیى بەسەر ئەندامەکانى و، بەسەر گەدەشیدا بەتاییبەت زال دەبێ، بە ھۆى کەمبونەوێ خۆراک تیايدا، ئەم شۆربایەش تەپو شیدارى دەکاتەو، بە ھێزی دەکاتەو، خۆراکی پى دەبەخشێتەو، ھەمان ئەو شتانەش بە دلى نەخۆش دەبەخشێت، بەلام نەخۆش بە زۆرى خەلتەى تالى و ترشى، یا بەلغەمى، یا کیمى لە گەدەیدا کۆدەبێتەو، ئەم شۆربایەش گەدە پاک

دهكاتەوهو ، ئەو مادانەش شلّ دەكاتەوهو ، بەرپێیان دەخات و ، چۆنیەتیان چاك دەكاتەوهو ، توندتیزیان دەشكێنێت ، هەموو ئەمانەش ئاسودەیی بە نەخۆش دەبەخشێت ، بە تاییەت بۆ ئەو كەسانەى بەخواردنى نانێ جۆ راها توون كەوا نەرتى دانىشتوانى مەدينە بوو ، زۆرەى بژێوى و خواردەمەنيان ئەوهبوو ، چونكە گەنم لای ئەوان دەگەن بوو . والله أعلم •

بە شىك : سەبارەت بە رێپاڤى پێڤەمبەرى خوا ﷺ لە چارەسەر كردنى نەخۆشدا بە خۆش كردنى نەفسيان و بەهێز كردنى دليان :

رَوَى ابْنُ مَاجَةَ " فِي سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا دَخَلْتُمْ عَلَى الْمَرِيضِ ، فَتَنَفَّسُوا لَهُ فِي الْأَجَلِ ، فَإِنْ ذَلِكَ لَا يَرُدُّ شَيْئًا ، وَهُوَ يُطَيِّبُ نَفْسَ الْمَرِيضِ ^(١٧١) .

واتە : لە (أبى سەيد الخدرى) _ خوائ لى پاڤى بىت _ فەرموویەتى : پێڤەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((ئەگەر چوونە سەردانى نەخۆش ، ناپەهەتیه‌كانى لە سەر بپه‌وێننه‌وه بە هیواى تەمەن درێژى ، ئەو‌هش هێچ شتێك لە چارەنووسى خوائ تعالى ناگەپنێتەوه ، بەلام دلى نەخۆشى پى خۆش دەبى)) •

جۆریكى زۆر بەرپێز لە بەرپێزترین جۆره‌كانى چارەسەرى نەخۆش لەم فەرمودەیه‌دا بەدیده‌كریت ، كە بریتیه‌ لە رێنیشاندان بۆ ئەو شتانەى دلى نەخۆشى پى خۆش دەبیت و ، چاك‌ترینیشیان گوفتارى خۆشه‌ كە سەروشتى نەخۆشى پى بەهێز دەبیت و ، هێزى پى دەبۆزێتەوهو ، گەرمى خۆپسكیشى پى بڵاودەبێتەوه ، ئەمەش یارمەتى دورخستنه‌وهى نەخۆشیه‌كه دەدات ، یا كەمى دەكاتەوه ، كە بەرزترین مەه‌سته‌كانى پزىشكه •

شادومان كردنى نه فسى نه خۆش و ، دلخۆشكردنى و ، باسكردنى نه وهى ئاسودهى پى ده به خشیت ، كارىگه ریهكى سه رسوړمىنى له چاكردنه وهى نه خۆشى و سوكردنه وهيدا هیه ، چونكه خوین و پوچ و هیزهكانى پى به هیز ده بى و ، يارمه تیده رىكى چاكیش ده بى بۆ دوورخستنه وهى زیان به خشه كه ، خه لكى زوړيك له نه خۆشه كان ده بینن هیزهكانى ده بوړیتته وه ، به تاییه ت به سه ردانى ئه و كه سانهى كه نه خۆشه كان خۆشیان ده وى و ، به گه وړه یان داده نین و ، نه وانیش چاویان پى ده كه وى و ، سۆزو میهره بانى بۆ ده نوین و ، له گه لیدا ده بوین ، نه مه ش یه كيكه له سوده كانى سه ردانى نه خۆش كه په یوه ندى به نه وانه وه هیه ، چونكه له بنچینه دا چوار جور سودى تیدا به : جورىك ده گه رپته وه بۆ نه خۆش ، جورىك ده گه رپته وه بۆ نه و كه سهى سه ردانى ده كات ، جورىك ده گه رپته وه بۆ كه سوكارى نه خۆش ، جورىكیش ده گه رپته وه بۆ په مه كى خه لك .

پیشتر ئاماره ی پیدرا كه پى یازى پینه مبه رى خوا ﷺ وابوو له نه خۆشى ده پرسى سه باره ت به نه خۆشیه كه و ، چۆن هه ستى پى ده كات و ، لیشى ده پرسى سه باره ت به و خۆراكه ی حه زى لییه تى ، دهسته موباره كه كانیشى ده خسته سه رته وىلى و ، رهنگه ده ستیشى بخستبايه ته نیوان هه ردو مه كه كانى ، بۆشى ده پارپه وه و نزاى بۆ ده كردو ، ده رمانى كیشى بۆ وه سف ده كرد گونجاوى نه خۆشیه كه ی بوايه ، پیده چى ده ستنو یژیشى بگرتايه و له ئاوى ده ستنو یژه كه شى به سه ردا بكردايه ، له وانه بوو به نه خۆشیش بلى : ((لا بأس ، طهورٌ إن شاء الله))^(۱۷۲) واته : ده یفه رموو : ((هپچى تیدا نى یه ، چاك ده بیته وه إن شاء الله)) ، نه مه ش لوتكه ی ته واویتی سوزو میهره بانى و ، باشیتى چاره سه رو چاره سازیه .

۱۷۲ _ صحیح : أخرجه البخاري (۴ / ۲۴۶) ، (۷ / ۱۵۲ ، ۱۵۳) ، (۹ / ۱۶۹) وفي الأدب المفرد (۵۱۴) ، (۵۲۶) والنسائي في عمل اليوم والليلة (۱۰۳۹) كلهم من طريق خالد الحذاء عن عكرمة عن ابن عباس فذكره .

به شېك : سه بارهت به رېيازى پېغه مبهري خوا ﷺ له چاره سهركردنى
جهسته كاندا به پېدانى نهو خوړاك و دهرمانانهى له سهري راهاتووه ، نهك
به ووى له سهري رانه هاتووه :

نهمه بچينه يه كى گوره يه له بنچينه كانى چاره سهر ، به سوود ترين شتي شه تيادا ، نه كهر
 پزېشك هه لى تېدا بكات ، زيان به نه خوښ ده گه ينى له وشته دا كه پېى وايه سوودى بۆ
 ده بى ، هېچ كه سيش ناماده نى يه له م ده ستوره لادات و ، نهو دهرمانانه به كار بېتى كه له
 كتېبه پزېشكيه كاندا هيه ، جگه له پزېشكيى نه فام ، چونكه گونجاوېتى دهرمان و خوړاك
 بۆ جهسته به گوړه ي ناماده يى و قبول بونىتى بۆ نهو دهرمان و خوړاكه ، نه مانه ش
 ده شته كى و وهرزېرو و كه سانى ترى به و هاوشيو ان كه واشه ريه تى (لينوفر) و گولى ناسك
 و (الورد الطري) خواردنه و هى گهرم گاريگه رى بۆ نه مانه نابى ، هېچ شتيك كار له ميزاجيان
 ناكات ، به لكو سه رجه م دهرمانه كانى دانېشتوانى شارو خه لكانى خوښكوزه ران كاربان
 تېناكات ، تاقيكرنه و هه گه واهيده ره ، هه ركس ته ماشاى نهو چاره سهره پېغه مبهرايه تيانه
 بكات كه ناماژه ي پېدرا ، ده بېنى هه ره مووى گونجاوى نه رېتى نه خوښ و زه ويه كه يه تى ،
 گونجاوى نه ويه كه له سهري په روه رده بووه ، كه و ابو نه م بنچينه يه كى گوره يه له
 بنچينه كانى چاره سهر ، كه پيوسته په چاو بكرىت ، نه م ش له لايه ن پزېشكه به پېزه كانه وه
 دانى پېدانراوه ، تا نهو ناسته ي گه وهره ترين پزېشكى عه ره ب (الحارث) ي كورپى (كَلْدَة) ،
 كه وهكو (بقراط) بووه له نيو قه ومه كى خويدا ده لېت : پاريز كردن سه ره كى ترين دهرمانه و
 ، گه ده ش شوېنى نه خوښيه و ، هه موو جهسته يه كيش رايېنن له سهر نه و هى له سهري
 راهاتووه ، له بېژه يه كى ديكه شدا گوتويه تى : وازه ينان له خواردن و خو برسېكردن دهرمانه
 ، نه م ش له گه وهره ترين دهرمانه كانه بۆ چاره سهركردنى نهو نه خوښيانه ي به هوى تېرژانى
 يه كيك له چوار تيكه لاهه كانى خوېنى ، به لغمه مى ، (صفراوي) ، (سوداوي) وه په يدا ده بن

به جۆرێك له هه موو ئه و ده رمانانه ی به كار ده هیئێرێن بۆ به تالكردن و ده رهاوێشتنی ئه و چوار تێكه لّاوه چاكتره ، به مه رجێك ترسی ئه وه ی لێنه كریّت ئه و چوار تێكه لّاوه زیاتر تێپرژێت ، یا ترسی وروژانی تێكه لّاوه كانی لیّ بكریّت ، یا تیژترو گرگرتوتری بكات .

گوفتاری (الحارث) ی كورپی (گلّده) : (المعدة بيت الداء) واته گه ده شوینی نه خۆشیه . گه ده : ئه ندامێکی ده ماری نیۆ بۆشه ، له شیوی كوله كه دایه ، له سیّ چین پێكه اتووه ، له پارچه گه لیکی وردی ده ماری پێكه اتووه به رێشالّ ناوده بریّت ، گوشت چوارده وری داوه ، رێشالیّ چینێکیان به دریژیّه ، ئه ویتریان به پانیه و ، سیّ یه میش پێچاوپێچه ، ده می گه ده زۆرتین ده ماری پێوه یه و ، بنیشی زۆرتین گوشتی پێوه یه ، ناوه وه ی رێشوی هیه ، كه وتوته ناوه راستی سكه وه ، كه مێك به لای راستدا مه یل ده كات ، ئا به م شیوه یه له لایه ن خوای په روه رگاره وه خولقێنراوه بۆ حیکمه تیکی ناسك و جوان ، گه ده مالّ و شوینی نه خۆشیه ، شوینی هه رسی یه كه م بوو ، تیایدا خۆراك پێده كات و لیژ ده بیته وه بۆ جگه رو رېخوله ، پاشه پۆشی لیّ به جیّ ده میئیت كه هیژی هه رسكردن نه یه توانیوه به ته واوی هه رسی بكات ، یا به هۆی زۆری خۆراكه وه ، یا به هۆی گه ندی خۆراكه كه وه ، یا به هۆی خراب رېكخستنی خۆراكه كانه وه ، یا به هۆی تێكرای ئه و هۆكارانه وه ، به زۆری مرۆفّ توانای خۆ پزگارگرینی له هه ندیّ له وانه نابێت ، بۆیه گه ده ده بیّ به مالّ و شوینی نه خۆشیه كان ، وه كو ئه وه ی به و گوفتارانه ی هانی خه لك بدات بۆ كه مكرده وه ی خۆراك و ، قه ده غه كردنی نه فس له شوینكه وتنی ئاره زوه كانداو ، خۆپاراستن له زێده خۆراك و پاشه پوی زیاد .

به لّام (عادة) واته : نه ریّت ، ئه میش وه كو سروشت وایه بۆ مرۆفّ ، بۆیه ده گوتریّت : نه ریّت خووی دووه مه ، كه هیژیکی گه وریه له له شدا ، تا ئه و ئاسته ی ئه گه رشتێك به پێی چه ند جهسته یه کی نه ریّت جیاواز بپێوریّت ، ده بیئریّت بۆ هه ر دانه یه کیان جیاواز ده بیّ ، ئه گه رچی جهسته كان گه نجاو و پێكه وتوش بن له پوهه كانی تره وه ، بۆ نمونه سیّ جهسته ی میزاج گه رم له ته مه نی لاویدا ، یه كێکیان پاهێنراوه له سه ر خواردنی شته گه رمه كان ،

دووهمیان پاهینراوه له سه‌ر خواردنی شته سارده‌کان ، سێ‌یه‌میش پاهینراوه له خواردنی شته ناوه‌نده‌کان ، بۆیه‌یه‌که‌م : نه‌گه‌ر هه‌تگوین بخوات زیانی پێ‌ ناگه‌یه‌نیت . دووهم : هه‌رکات ببخوات زیانی پێ‌ ده‌گه‌ینی . سێ‌یه‌میش : به‌ که‌می زیانی پێ‌ ده‌گه‌ینی . که‌وابوو نه‌ریت پایه‌یه‌کی گه‌وره‌یه‌ له‌ پاراستنی تهن‌دروستی و ، چاره‌سه‌ری نه‌خۆشیه‌کاندا ، بۆیه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌موو جه‌سته‌یه‌کی چاره‌سه‌ر ده‌کرد به‌وه‌ی پاهاتوو له‌ سه‌ری له‌ بواری به‌کاره‌ینانی خۆراک ده‌رمان و شتی تریشدا .

به‌شیك : سه‌باره‌ت به‌ رێبازی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ چاره‌سه‌رکردنی نه‌و ژه‌هردا که‌ تووشی بوو له‌ خه‌بیه‌ر له‌ لایه‌ن جوله‌که‌که‌نه‌وه :

ذَكَرَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنْ الزَّهْرِيِّ ، عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ : أَنَّ امْرَأَةً يَهُودِيَّةً أَهْدَتْ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ شَاةَ مَصْلِيَّةٍ بِخَيْرٍ ، فَقَالَ : مَا هَذِهِ ؟ قَالَتْ هَدِيَّةٌ ، وَحَدَرْتُ أَنْ تَقُولَ مِنَ الصَّدَقَةِ ، فَلَا يَأْكُلُ مِنْهَا ، فَأَكَلَ النَّبِيُّ ﷺ وَأَكَلَ الصَّحَابَةُ ، ثُمَّ قَالَ : اأْمْسِكُوا ، ثُمَّ قَالَ لِلْمَرْأَةِ : هَلْ سَمِمْتَ هَذِهِ الشَّاةَ ؟ قَالَتْ : مَنْ أَخْبَرَكَ بِهَذَا ؟ قَالَ : هَذَا الْعَظُمُ لِسَاقِهَا ، وَهُوَ فِي يَدِهِ ؟ قَالَتْ : نَعَمْ . قَالَ : لِمَ ؟ قَالَتْ : أَرَدْتُ أَنْ كُنْتُ كَاذِبًا أَنْ يَسْتَرِيحَ مِنْكَ النَّاسُ ، وَإِنْ كُنْتُ نَبِيًّا لَمْ يَضُرَّكَ ، قَالَ : فَاحْتَجِمِ النَّبِيَّ ﷺ ثَلَاثَةَ عَلَى الْكَاهِلِ ، وَأَمَرَ أَصْحَابَهُ أَنْ يَحْتَجِمُوا فَاحْتَجَمُوا ، فَمَاتَ بَعْضُهُمْ^(١٧٢) .

واته : (عبدالرحمن) ی کوبی (کعب) ی کوبی (مالک) فه‌رموویتی : ژنیکی جوله‌که‌ له‌ خه‌بیه‌ر مه‌پێکی برژاوی دایه‌ پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، فه‌رمووی : نه‌مه‌ چی‌یه‌ ؟ ژنه‌که‌ گوتی : دیاریه‌و ، وریابوو له‌وه‌ی نه‌لێت خێرو سه‌ده‌قه‌یه‌ ، چونکه‌ لێی ناخوات ، نه‌وه‌بوو پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ لێی خواردو هاوه‌لانیش لێیان خوارد ، پاشان فه‌رمووی : ده‌سته‌ه‌لگرن ، پاشان به‌ ژنه‌که‌ی فه‌رموو : ئایا مه‌په‌که‌ت ژه‌ه‌راوی کردوو ؟ ژنه‌که‌ش گوتی : کێ

هه‌وایی ئەمە‌ی پێ‌دای ، پێ‌غە‌مبە‌ری خوا ﷺ فەر‌مووی : ئە‌م ئێ‌سکە‌ی لاقی ، کە‌ بە‌ دە‌ست‌یه‌وه‌ بوو ؟ ژ‌نه‌کە‌ گوتی : بە‌ئێ‌ . پێ‌غە‌مبە‌ری خوا ﷺ فەر‌مووی : بۆ‌چی ؟ ژ‌نه‌کە‌ گوتی : وی‌ستم ئە‌گەر درۆ‌زن بیت خە‌ڵکی لە‌ دە‌ست‌ت بە‌ه‌وێ‌نه‌وه‌ ، ئە‌گەر پێ‌غە‌مبە‌ریش بیت ئە‌وا زیان‌ت پێ‌ ناگە‌یه‌نێ‌ ، ئە‌و ها‌وه‌ڵە‌ بە‌پ‌رێ‌زه‌ دە‌فەر‌مێ‌ت : پاشان پێ‌غە‌مبە‌ری خوا ﷺ سی‌ کە‌ڵە‌شاخی گرت لە‌ سەر‌ شانی و ، فەر‌مانی دا‌یه‌ ها‌وه‌ڵانی‌شی کە‌ڵە‌شاخ بگرن ، ئە‌وانیش کە‌ڵە‌شاخیان گرت ، پاشان هە‌ندێ‌کیان مردن .

له پښه يه کي تری فہرموودہ کہ وہ باسکراوہ : کہ وا پیغہمبہری خوا ﷺ له سہر شانی کہ لہ شاخی گرت بہ ہوی خواردنی گوشتی مہ پرہ کہ وہ ، (ابوہند) ی خزمہ تکاری (بني بياضۃ) له پشتیوانان ، بہ شاخ و چہ قوی دہم پان کہ لہ شاخی بو گرت ، دوی ئوہ پیغہمبہری خوا ﷺ سی سال مایہ وہ تا ئو نیش و نازارہی توش بوو کہ بوبہ ہوی مردنی ، دہیفہرمو : تا نیستا ہست بہ نازار دہ کہم بہ ہوی ئو پاروانہ وہ کہ لہ گوشتی مہ پرہ کہم خوارد له پوژی خہیبہ ردا ، تا ئوہ بوبہ ہوی برینی شاخوینبہرم ، بویہ پیغہمبہری خوا ﷺ بہ شہیددی مرد ، ئہمہ گوفتاری (موسی) ی کوری (عقبہ) یہ .

[illegible]

به ته ولویی بیت ، نهوا چیت ژه هره که زیانی پی ناگه یه نی ، به لکو ژه هره که یا ده چیت و نامینیت ، یا لاواز ده بیت و سروشتی مرقفی به سهردا زال ده بی و ، کاریگری پوک ده کاته وه یا زور لاوازی ده کات .

شه هیدبوونی به ژه هره که :

که پیغه مبه ری خوا ﷺ که له شاخی گرت ، له سه شانی که له شاخی گرت ، که نزیکترین شوینیکه له دله وه بتوانریت که له شاخی تیدا بگیریت ، نه وه بوو ماده ژه هراویه که له گه ل خویندا هاته دهر وه به لام نه که به ته وای ، به لکو له گه ل لاوازیونی ماده که دا که چی شوینه واری هر مایه وه ، چونکه ویستی په روه ردگار نه وه بوو پله کانی فه زلی هه موو بو ته وای بکات ، بویه که خوی تعالی ویستی نه وه ی هه بوو به شه هیدبوون ریز له پیغه مبه ره که ی خوی ﷺ بنیت ، بویه کاریگری شوینه واری ژه هره که له خویندا دوباره دهر که وته وه ، بو نه وه ی خوی تعالی کاریک به دیهینیت که هر به دی دیت ، وه نهینی گوشتاری خوی تعالی به رامبه ر به دوزمه کانی له جوله که دهر که وت که ده فه رمیت : ﴿ أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴾ [البقرة : ۸۷] واته : ﴿ أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ جَاءَكُمْ بِمَا لَا تَهْوَىٰ أَنْفُسُكُمْ ﴾ به جوریک که پیکي ئاره زوتان نه بویه ﴿ اسْتَكْبَرْتُمْ ﴾ لووت به رزیوون و خوتان به گه وه گرتوه ﴿ فَرِيقًا كَذَّبْتُمْ ﴾ جا ده سته یه کتان (له پیغه مبه ران) به درو زانیوه ﴿ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ ﴾ وه ده سته یه کتان کوشتوون^(۱۷۴) . له م نایه ته دا خوی په روه ردگار ووشه ی (کَذَّبْتُمْ) ی به شیوازی فرمانی پابریوو باسکریوو که ئاشکرایه بیباوه پان به درو یان زانی و به ره لستیشیان کردو ، هه موو نه وانه ش پویدا ، وه ووشه ی ﴿ تَقْتُلُونَ ﴾ یشی به شیوازی فرمانی داهاتوو باسکریوو که چاوه پوانی پودانی کوشتنی بوون ، والله اعلم .

به شَيْك : سه بارهت به رِييازی پيغه مبهري خوا ﷺ له چاره سه رگردي نهو جادووهدا كه جوله كه كان جادويان ليكرد :

دهستهيك نكوْلِي له وه ده كه كن كه جوله كه كان جادويان له پيغه مبهري خوا ﷺ كردي و ، ده لئين : نه مه بو نهو شياو ني يو ، واگومان ده بن كه موكوپي وعه يبه ، به لام شته كه ناوه ها ني به وه كو بانگه شه ي بو ده كه كن ، به لكو له په گه زي نهو نه خوْشي و ئيش و نازارانه يه كه تووْشي ده بوو ، نه خوْشيه كه له نه خوْشيه كان ، تووْشبووني به جادوو به هاوْشيوه ي تووْشبووني ته به ژه هره كه هيچ جياوازيه كيان له نيواندا ني به .

وقد ثبت في الصحيحين عَنْ عَائِشَةَ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا _ أَنَّهَا قَالَتْ : سَحَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حَتَّى إِنْ كَانَ لَيُخِيلُ إِلَيْهِ أَنَّهُ يَأْتِي نِسَاءَهُ ، وَلَمْ يَأْتِهِنَّ ، وَذَلِكَ أَشَدَّ مَا يَكُونُ مِنَ السَّحْرِ^(١٧٥).

واته : له خاتوو (عائشة) وه _ خواي لي پازي بيْت _ فه رموويه تي : جادووكر له پيغه مبهري خوا ﷺ تا نهو ئاسته ي واي به خه يالدا ده هات چوته لاي خيزانه كانى و ، نه شچوبوه لايان ، نه وهش توندترين جوْره كانى جادوو .

پيشهوا (القاضى عياض) ده فه رميْت : جادوو نه خوْشيه كه له نه خوْشيه كان ، شياوه تووْشي بيْت وه كو هه موو جوْره نه خوْشيه كانى تر ، نكوْلِي لي تاكرِيْت و ، پيغه مبهريه تيشى له كه دار ناكات ، به لام سه بارهت به وه ي واي خه يال ده كرد كه كاريك ده كات و نه شيكردبوو ، له مه دا هيچ نيته و نيازِيكي ديكه تيكل به پاستگويه كه ي نابي ، چونكه له م باره وه به لگه و (الإجماع) جيگيرن له سه ر نه وه ي پيغه مبهري خوا ﷺ سيفه تي پارِيْزراوى (العصمة) له لايه ن

١٧٥ _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١٢٣ ، ١٤٨) ، (٧ / ١٧٦ ، ١٧٧ ، ١٧٨) ، (٨ / ٢٢ ، ١٠٣) ،

خوای په‌روه‌ر دگاره‌وه پئدراوه ، به‌لکو ئه‌مه به‌شیاو داده‌نریت بۆ ئه‌وه‌ی که تووشی ده‌بیټ له‌ بواری شتگه‌لیکی دونیایدا که ئه‌مه هۆکاری ناردنی نی یه ، هیچ فه‌زلگیشی پینه‌دراوه له‌ به‌ر دنیا ، بۆیه وه‌کو هه‌موو مرقایه‌تی تووشی به‌لاو نا‌په‌حه‌تیه‌کان ده‌بیټ و، به‌ دوریش دانانریت خه‌یالی شتیکی کردبیټ که حه‌قیقه‌تی نه‌بیټ ، پاشانیش لایه‌تی وه‌کو جارن .

چاره‌سه‌رکردنی جادوو :

مه‌به‌ستیش : باسکردنی رێبازی پیغه‌مبه‌ری خوايه ﷺ له‌ چاره‌سه‌رکردنی ئه‌م نه‌خۆشیه‌دا ، له‌م باره‌وه دوو جوړ چاره‌سه‌ری لیوه باسکراوه :

یه‌که‌میان : _ که له‌ هه‌مووی گرنگتره _ ده‌ره‌ینان و پوچکردنه‌وه‌ی جادوه‌که‌یه ، وه‌کو ئه‌وه‌ی به‌ (صحیح) ی له‌ پیغه‌مبه‌ری خوايه ﷺ باسکراوه که‌وا له‌ په‌روه‌ر دگاری خۆی پرسى و ، پێی پیشاندرا . ئه‌وه‌بوو هه‌ستاو جادوه‌که‌ی له‌و بیر ده‌ره‌ینا ، جادوه‌که‌ش له‌ شانه‌و هه‌ندئ له‌ تاله‌ مووه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دروست کرابوو ، که‌له‌ سه‌رو پێشی که‌وتبوونه خواره‌وه ، له‌ کاتی داهێناندا ، هه‌مووی خستبوونه نێو په‌رده‌یه‌کی تاییه‌ته‌وه که به‌ سه‌ر چرووز هه‌لاکه‌کانی داره‌خوره‌یه ، که ده‌ره‌ینان ، ئه‌و جادوه‌ی که تووشی بوو نه‌ماو لاچوو ، وه‌کو ئه‌وه‌ی له‌ پێوه‌ندیك ئازاد کرابی ، که‌وابوو ئه‌مه له‌ گرنگترین ئه‌و شتانه‌یه که‌که‌سی جادولیکراوی پی چاره‌سه‌ر ده‌کریت ، ئه‌مه‌ش له‌ پله‌دا وه‌کو لایه‌تی ماده‌ پێسه‌کانه له‌جه‌سته به‌ رێگای به‌تالکردن و ده‌رهاوێشتن .

دوهم : ده‌رهاوێشتن له‌و جێگه‌یه‌ی که زیانی جادوه‌که‌ی پێگه‌شتووه ، چونکه جادوو کاریگه‌ری خۆی له‌ سروشتی مرق و ، هه‌لچونی تیکه‌لاوه‌کانی و ، شلژانی میزاجی هه‌یه ، ئه‌گه‌ر شوینه‌واری له‌ ئه‌ندامیکدا به‌ده‌رکه‌وت و ، توانرا ماده‌ گه‌نده‌که له‌و ئه‌ندامه‌دا به‌ رێگای ده‌رهاوێشتن بکریته ده‌ره‌وه ، سوودی زۆر ده‌به‌خشیت . (أبو‌عبید) له‌ کتێبی (غریب

الحديث) دا ده‌لێت : له (عبدالرحمن) ی کۆری (أبي لیلی) وه ده‌فه‌رمیّت : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کاتی جادووی لێکرا به شاخێک سه‌ری پووشیترلو که‌له‌شاخی گرت .

زۆریک له که‌سانی که‌م زانست نه‌مه‌یان به‌لاوه ئالۆزیوه و ، ده‌لێن : که‌له‌شاخ و جادوو چ په‌یوه‌ندیه‌کیان پێکه‌وه هه‌یه ؟ په‌یوه‌ندی له نێوان ئه‌م نه‌خۆشیه‌و ئه‌و ده‌رمانه‌دا چی یه ؟ نه‌مانه ئه‌گه‌ر پزیشکانێکی وه‌کو (أبقرط) ، یا (ابن سینا) ، یا که‌سانی تر ئه‌و چاره‌سه‌ریه‌یان داڕێژایه ، زۆر به‌قبوڵبوون و ملکه‌چه‌یه‌وه پێشوازان لێده‌کردو ، ده‌یانگروت : پزیشکانێک دایانرێژاوه گومان له زانست و فه‌زلیاندا نی یه .

بزانه ماده‌ی ئه‌و جادووه‌ی که تووشی پیغه‌مبه‌ی خوابوو ﷺ که‌شته سه‌ری ، که‌شته یه‌کیکی ئه‌و هێزانه‌ی تیایدا بوو ، به جۆریک وای به‌خه‌یال ده‌هات شتێک ده‌کات به‌لام نه‌شیکردبوو ، ئه‌مه‌ش ئه‌و کرداره‌یه که‌وا جادوکار ته‌صرف به‌سروشته و ماده‌ خوێنیکه‌وه ده‌کات ، به‌جۆریک ئه‌و ماده‌یه به‌سه‌ر ناوه‌وه‌ی پێشه‌وه‌ی سه‌ری پیغه‌مبه‌ری خوادا زال بوو ، میزاجی له‌سروشته بانه‌په‌ته‌که‌ی خۆی گۆڕی .

جادوو : پێکهاته‌وه له کاریگه‌ری پوچه خراپه زیانه‌خشه‌کان و ، کاردانه‌وه‌ی هیزه‌ سروشتیه‌کانی مرۆڤ به‌رامبه‌ری ، ئه‌مه‌ش به‌جادووی (التمریحات) ناوده‌برێت ، که‌توندترین جۆره‌کانی جادوو ، به‌تایبه‌ت بۆ ئه‌و جیگه‌یه‌ی له‌شی مرۆڤ که‌ جادووکه‌ی تێدا یه ، بۆیه که‌له‌شاخ گرتن له‌م جیگه‌یه‌دا که‌ زیانی پێکه‌شته‌وه به‌هۆی جادووکه‌وه به‌سووترین چاره‌سه‌ره‌کانه ئه‌گه‌ر به‌پێی ئه‌و یاسایه‌ی که‌ پێویسته به‌کارهێنرا .

(أبقرط) ده‌لێت : ئه‌و شتانه‌ی که‌ پێویسته بکریته ده‌روه ، پێویسته له‌و جیگایانه‌دا ده‌ره‌بهریتریت ، که‌ شیاوه بۆ ئه‌وه‌ی شته‌کانی بکریته ده‌روه .

كۆمه لئىكى خەلكى تىرىش دەلئىن : كاتى پىغەمبەرى خوا ﷺ تووشى ئەم نەخۆشە بوو و ،
 واى به خەيالدا دەهات شتېكى كىردووە نەشىكرىبوو ، واى دەزانى ئەو بەهۆى مادەىەكى
 خۆنپەو تووشى بوووە كە بەرەووە لای مېشكى چوووە ، بەسەر بەشى سكى پېشەووەى
 مېشكىدا زال بوووە ، مىزاجى لە سەر بارى سروشتى خۆى نەهېشتوووە ، بۆ ئەم بارە
 بەكارهێنانى كەلەشاخ لە گىرنگىرەن دەرمانەكان و ، بەسوودترین چارەسەرەكان بوو ،
 ئەو بوو كەلەشاخى گرت ، بەلام ئەمە پېش ئەو بوو كە خۆاى تعالى سروشى بۆ دابەزىنەت و
 پېى پاكەى نەت ئەو باروچالەتە بەهۆى جادووە تووش بوووە ، بۆىە كاتى سرووشى بۆ
 دابەزانو ، پېى پاكەياندا جاسووى لىكراووە ، دەستى لەووە هەلگرت و چارەسەرى حەقىقى
 بەكارهێنا كە برىتى بوو لە دەرهێنانى جادووە كەو پووچكرەنەووەى ، ئەو بوو لە
 پەرەردىگارى خۆى پرسى و ، خۆاى پەرەردىگارىش شوپىنەكەى پېشانداو ، دەرهێنا ،
 پاشان پىغەمبەرى خوا ﷺ هەستا وەكو ئەووەى لە پىوهندىك ئازاد كرابى ، لە پاستیدا
 جادووە كە لە جەستەو ، ئەندامە ئاشكەرەو ديارەكانیدا بوو ، نەك لە ئەقلى و دليدا ، بۆىە
 باوهرى بەپاستىتى ئەو خەيالانەى خۆى نەبوو كەوا دەچىتە لای خىزانەكانى ، بەلكو
 دەيزانى تەنها خەيالەو حەقىقەت نى يە ، شتى وەكو ئەمەش زۆرجار لە ئەنجامى چەند
 نەخۆشەكەووە پوودەدات . والله أعلم .

بەشيك : سەبارەت بەووەى كە دەرمانە ئىلاھىيەكان

بەسوودترین چارەسەرىەكانى جادووە :

بەسوودترین چارەسەرىەكانى جادووە دەرمانە ئىلاھىيەكانە ، بەلكو چارەسەرى تايبەتى
 جادووە ، چونكە جادووە لە پاستیدا كارىگەرى پووحە پيسە زيانبەخشەكانى دونياىە ،
 دورخستەنەووەى ئەو كارىگەريانەش بە چارەسەرگەلێك دەبىت كە بەرەلستى بكات و بەرگرى
 بكات ، وەكو زىكرەكان و ، ئايەتەكانى قورئان و ، ئەو نزاو پارانەوانەى كە كارو
 كارىگەرىەكانى پوچ دەكاتەووە ، چەندىش ئەو نزايانە بەهيزو توندتر بىت ، ئەمەندە

كارتیكردنی نوشته كه به هیتر ده بیټ ، نمونه ی نه مهش وهكو دوو سوپایه ، هه ر دانه یه كیان چهك و كه رسته ی خۆی پێیه ، پوو به پووی یه كتر ده بنه وه ، هه ریه كیكیان زāl بوو به سه ر نه ویترا ده یشكینیت و ، دهسته لآت و حوكم هی خۆی ده بیټ ، كه واته نه گه ر دل پر بیټ له خواو نقومی زیكه ركه كانی بیټ ، به رده وام ویردیكی هه مه پۆزه ی هه بیټ له پووكرده په روه رداگوو ، نزاو دوعاكان و ، زیكه ركه كان و ، په ناگرتن به خوا به خویندنی سوره ته كانی (الفلق) و (الناس) هه موو په ناگرتنه كانی تر ، به جوړیك نه و په یمانه ی له گه ل خوای خۆیدا داویه تی نه یشكینیت و ، له و كاته دا دل و زمانی چونیه ك بن ، هه موو نه وانه ده بن به هوكارێكی كاریكه ر بۆ تووش نه بوونی به جادوو ، گه و ره ترین چاره سه ره كانیش ده بن دوا ی تووشبوونی به جادوو .

سه باره ت به جادوبازانیش : له پاستیدا جادو كه یان كاریكه ری ته واوی خۆی ده بیټ له سه ر دله لاوازه كان و ، نه فسه به ئاره زووه كان ، نه وانه ی دلایان په یوه سه ته به شته دونیا یه كانه وه ، بۆیه به زۆری كار له ژنان و ، مندا لآن و ، نه فامان و ، ده شته كیه كان و ، نه وانهش كه لایه نی ئاینیان لاوازه و ، نه وانهش كه پشت به ستنی ته واو و ، یه كتا په رستیان نی یه و ، نه وانهش كه ویردی پۆژانه ی وهكو نزاو ، په ناگرتنیا ن نی یه به خوای تعالی .

به گشتی سولتانی گاریكه ری به سه ر دله لاوازه كاندا یه ، نه وانه ی هه واداریی خۆشیه كانی دونیان ، ده لێن : كه سی جادولێكراو خۆی یارمه تیده ره بۆ تووشبوون به جادوو ، ئێمه ته ماشای دللی ده كه ین كه په یوه سه ته به شتیكه وه و زۆر ئاوپی لێده داته وه . بۆیه ده ست به سه ر دلیدا ده گرین به هو ی نه و بێئاگایی و ئاو پدانه وه یی كه بۆ شته دونیا یه كان هه یه تی ، پوچه پیسه زیانبه خشه كانیش له پاستیدا زāl ده بن به سه ر دلانیكدا ئاماده ی قبولبوونی نه و زالبونه یه ، چونكه هه واداری شتگه لێكی دونیا یه كه گونجاوی نه و پوچه پیسه زیانبه خشانه ن و ، هیچ هیزێكی ئیلامی تیدا نه ماوه و ، هیچ كه رسته یه كیشی به ده سه ته وه نی یه بتوانی به رامبه ریان بجه نگی ، بۆیه ته ماشای ده كا چۆله و هیچ كه ره سه ته یكی تیدا نی یه و ،

ههواداریشه بۆ ئهوهی گونجای خۆیه تی ، بۆیه دهستی به سهردا دهگریت و ، به جادووشتی
تْرِیش کاری خۆی تِیده کات . والله أعلم .

به شیک : سه بارهت به رِییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له دهرهاویشتن و کردنه دهرهوی مادهکاندا به رِشانه وه :

روی الترمذی فی جامعه عن معدان بن أبي طلحة ، عن أبي الدرداء : أنَّ النبي ﷺ قاء ،
فتوضأ فلقيت ثوبان في مسجد دمشق ، فذكرتُ له ذلك ، فقال : صدق ، أنا صَبَبْتُ له
وَضُوءَهُ (١٧٦) .

واته : له (معدان)ی کۆپی (أبي طلحة)هوه ، له (أبي الدرداء)هوه _ خوای لی پازی
بیست _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ پشایه وه ، دهستنوژی گرتیه وه ، (معدان)
فهرمووی : له مزگهوتی دیمه شقدا چاوم به (ثوبان) کهوت و ، ئه مه م بۆ باسکرد ، فهرمووی
پاستی فهرمووه ، من ئاوی دهستنوژه که م به دهستیدا کرد .

رِشانه وه : یه کیکه له پینج رِیگه کانی دهرهاویشتن ، که بنه پهرتن بۆ دهرهاویشتن و بریتین
له : په وانکردن و ، رِشانه وه و ، دهرهینانی خوین و ، چونه دهره وهی هه لم و ، ئاره ق کردن ،
که سوونه تیان له باره وه هاتوو

سه بارهت به رهوان کردن : پیشتَر ئامازه مان پِیداوه له فهرمووده ی ((خیر ما تداویتم بم
المشی)) هه روه ها له فهرمووده ی (السنّا)دا .

سه بارهت به دهرهینانی خوین : پیشتَر له فهرمووده کانی که له شاخ گرتندا باسمان کردوه .

١٧٦ _ صحیح : أخرجه أحمد (٦ / ٤٤٣) ، والدارمي (١٧٣٥) ، وأبو داود (٢٣٨١) ، والترمذي (٨٧) ،

وابن خزيمة (١٩٥٦) .

سه بارت به دهاویشتنی هه له مه کان : دواى ئەم بەشە باسى دهكەين إن شاء الله •

به لām دهراویشتنی مادده پیسهکانی جهسته به ئارهق کردنه وه : به زۆری بهبی ئه وهی مه بهستی مروفی له گه لدا بیته خوی دیته دهروه ، چونکه سروشتی جهسته پالی پتیه ده نیت بۆ پروکاری دهروهو ، پیکه و تنی کونیه کراوه کان دهکات و ، لیتی دیته دهروه •

پشانه وه دهراویشتنیکه له سهروهی گه ده وه ، حوقنهش دهراویشتنیکه له ژیره وهی گه ده وه ، ده رمانیش له سهروهو ژیره وه ده کریت •

پشانه وهش دوو جوړه : جوړیک به زالبوون و هه لچوون ، جوړیکیش به داوا کردن و خو پشانه وه •

شیاونی به پشانه وه پاکیریت و بکیردیرته وه ، مه گه له راده بجیته دهروهو ئه و مروفه زۆر زۆر برشییه وه و ترسی له ناوچونی مروفه که ی لیکیریت ، ئه و کاته ده وه ستینریت به و شتانه ی توانای وه ستاندنی پشانه وه که ی هه به •

به سوودترین پشانه وه له کاتی پیو یستیدایه ئه گه رکات و مه رجهکانی په چاو بکیریت •

هوکارمکانی پشانه وهش دهن :

یه که میان : زالبوونی (المرّة الصفراء) ، که سه ر گه ده ده که ویت و ، داواى هاتنه دهروه دهکات •

دووه م : به زالبوونی به لغه میکی لینج که له گه ده دا جولاهه ته وه ، داواى هاتنه دهروه دهکات •

سە یەم : پێدهچی به هۆی لاوازیوونی خودی گه دهوه بیټ ، بۆیه خواردنه که هه رسه ناکات و ، بۆ لای سه ره وه دا فری ئی ده دات .

چوارهم : پێدهچی تیکه لاویکی گه ندی تیکه ل بیټ و برژێته نیوی ، له به ره وه هه رسکردنی خراب ده بیټ و ، کاری لاواز ده بی .

پنجهم : خواردن و خواردنه وه ی زۆر ده خوریت به ئاستیک له ئه ندازه ی به رگه کرتنی گه ده ده چیته ده ره وه ، توانای گرتنی نابیت و ، داوای پال پێوه نان و فریدانی ده کات .

شه شهم : نه و خواردن و خواردنه وانه ی ده خوریت گونجاوی نابن و ، هه زی پی نابیت ، بۆیه داوای پال پێوه نان و فریدانی ده کات .

هه هه تهم : هه ندی ماده ی تیدا دروست ده بیټ خواردنه کان به چۆنیه تی و سه روشتی هه لده چیتیت و ، فری ده داته ده ره وه .

هه شه تهم : دل تیکه له اتن ، که هۆکاری دروستبوونی دل به یه کدا هاتن و هیلنج دانه .

نۆیه م : به هۆی نه خۆشیه نه فسیه کانه وه ، وه کو خه م و خه فتی توندو ، خه م باربوون ، که هیزه سه روشتیه کانی مرۆفی پێوه خه ریک ده بیټ و ، گرنگی به پوودانی ئه مانه ده دات و ئاو له چاره سازی جه سته و ، چاککردنی خۆراک و ، پێگه یاندنی و ، هه رسکردنی ناداته وه ، بۆیه گه ده ش فری ده داته ده ره وه ، پێدهچی به هۆی جولانه وه ی تیکه لاوه کانیشه وه بیټ له کاتی تیکچونی نه فسدا ، چونکه هه ریه کیکیان کاردانه وه ی به رامبه ر به ئه ویت ده بیټ و ، کار له چۆنیه تی ده کات .

دهیه م : سروشت دهگوازیته وه ، به وهی که سیك یه کیکی دیکه ده بینیت ده پشیتته وه ،
 نهویش پشانه وهی به سهردا زال ده بییت به بی داواکردن و خو پشانه وه ، چونکه سروشتیش
 گوێزهره وهیه .

پیشهوا (ابن القيم) دهفه رمیت : پزیشکیکی به سه لیه پیی راگه یاندم و گووتی : کوپ
 خوشکیکم هه بوو زور لیها تو بوو له چاو پشتمدا ، بویه دانیش و چاوی بو خه لك دهرشت ،
 به لام نه گهر پیاویك چاویئشه ی هه بوایه و بیینیایه و بویی پرشتایه ، ده سه به جی خووشی
 تووشی چاویئشه ده بوو ، نه وهشی چه ندین جار لی دوباره بویه وه ، بویه دهستی لیها لگرت و
 ازی هینا . منیش پیم گووت : هوکاری وازهینانت چ بوو ؟ پیی گوتم : گواستنه وهی سروشت
 ، چونکه گوێزهره وهیه و نه خووشیه کان ده گوێزیتته وه ، هه روه ها هه مان پزیشك بوی باسکردم و
 گوتی : یه کیکی تریش ده ناسم ، نه گهر دومه لیکی به جیگه یه کی مرۆفه وه بیینیایه ، هه مان
 جیگه ی جهسته ی خو دی ده خوراند ، تا دومه لیکی لی ده ده هات .

ده لیم _ (ابن القيم) _ هه مو نه مانه ده بی سروشتی بو ئاماده بییت ، به دلنیایی نه و
 ماده یه ش له و جیگه یه دا وه ستاوه و ناجولیتته وه ، به لام هو یه ك له هوکان ده یجولیتیت ، بویه
 نه مانه هوکان بو جولاندنی ماده که نه ك هوکاری دروستبونی بی .

به شیك : سه بارهت به وهی رهشانه وه له وه لات هه گهرمه كاندا به سووده و ،
 رهوانبونی ش له وه لات هه سارده كاندا :

له بهر نه وهی دانیش توانی وه لات هه گهرمه كان و ، زه مه نه گهرمه كان تیكه لاویان ته نك و ناسك
 ده بیته وه ، راده کیشریت بو سه ره وه ، بویه پشانه وهی بو به سوود ده بییت ، به لام له بهر
 نه وهی له زه مه نه سارده كان و وه لات هه كاندا سارده كاندا چره و پاکیشانی به ره و سه ره وه
 قورسه ، بویه ده رها ویشتنی خه لته كان به ره وانگرن سوودی زوری بو ده بییت .

لادانی خه‌لته‌كان و دورخستنه‌وه‌یان به‌پاكی‌شان و ده‌هاویشتن ده‌بیټ ، پاكی‌شان له
 دوورترین پێگه‌كانه‌وه ده‌بیټ و ، ده‌رهاویشنی‌ش له‌ نزیکترین‌ه‌وه ، جیاوازی نیاوانی‌شیان
 نه‌وه‌یه که نه‌گه‌ر ماده له‌ کاردا بیټ بۆ تی‌پژان یا بۆ به‌رزبونه‌وه نه‌وا سه‌قامگیر نی‌یه‌و ،
 پی‌ویستی به‌ پاكی‌شانه ، بۆیه نه‌گه‌ر ماده‌که له‌ جه‌سته‌دا سی‌فه‌تی به‌رزبونه‌وه‌ی هه‌بیټ و له
 ژێره‌وه بۆ سه‌روه بچیت ، نه‌وا هه‌ر له‌ ژێره‌وه پاده‌کی‌ش‌ریټ و ده‌ره‌کریت‌ه‌ ده‌ره‌وه‌ی جه‌سته و
 ، نه‌گه‌ر سی‌فه‌تی تی‌پژانی‌شی هه‌بیټ و له‌ سه‌ره‌وه‌ی جه‌سته‌وه بۆ خواره‌وه بچیت نه‌وا هه‌ر له
 سه‌ره‌وه‌وه پاده‌کی‌ش‌ریټ ، به‌لام نه‌گه‌ر سه‌قامگیربوو له‌ جی‌گه‌که‌یدا ، له‌ پێگه‌یه‌که‌وه
 پادکی‌ش‌ریټ زۆر نزیک‌ی بیټ ، بۆیه هه‌رکات ماده‌که زیانی به‌ نه‌ندامه‌کانی سه‌ره‌وه گه‌یاند ،
 له‌ ژێره‌وه پاده‌کی‌ش‌ریټ ، هه‌رکاتیش زیانی به‌ نه‌ندامه‌کانی ژێره‌وه گه‌یاند ، له‌ سه‌روه
 پاده‌کی‌ش‌ریټ ، هه‌رکاتیش سه‌قامگیربوو ، له‌ نزیکترین جی‌گه‌وه پاده‌کی‌ش‌ریټ ، بۆیه
 پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ جارێک که‌ له‌ شاخی له‌ سه‌ر شانی گرت و ، جارێکیش له‌ سه‌ری و ،
 جارێکیش له‌ سه‌ر پیی ، چونکه ماده خوینی‌هه زیانبه‌خشه‌که‌ی پاده‌کی‌شا له‌ نزیکترین شو‌ینه‌وه
 . والله اعلم .

به‌شیك : سه‌باره‌ت به‌ سووده‌کانی ر‌شانه‌وه :

ر‌شانه‌وه گه‌ده پاك ده‌کاته‌وه‌و به‌هیزی ده‌کات ، چاو تی‌ژ ده‌کات ، قورسی سه‌ر نا‌هێل‌یټ ،
 به‌سووده بۆ برینه‌کانی گورچیه‌و ، می‌زلدان و ، نه‌خۆشیه‌ در‌ی‌ژخایه‌نه‌كان : وه‌کو گولی و ،
 ناوبه‌نگ و ، ئیفلیجی و ، له‌رزین ، هه‌روه‌ها بۆ زه‌ردووی (الیرقان) به‌سووده .

پی‌ویسته که‌سی ته‌ندروست له‌ مات‌گی‌کدا دوو‌جاری یه‌ک له‌ دوا‌ی یه‌ک ر‌شانه‌وه به‌کار بی‌نیټ
 ، به‌بێ پاراستنی کاتی دیاری‌کراو ، بۆ نه‌وه‌ی دوو‌ه‌م فریای که‌موکورتیه‌کانی یه‌که‌م بکه‌ویټ و
 چاکی بکاته‌وه‌و ، نه‌وا پاشه‌پۆیانه‌ش بکاته ده‌ره‌وه که‌ به‌هۆی نه‌وه‌وه تی‌پژاون ، زۆر
 به‌کاره‌یتانی‌شی زیان به‌ گه‌ده ده‌گه‌یه‌نیټ ، وای لێ‌ده‌کات گونجاو بیټ بۆ زێده‌ پاشماوه‌كان ،

زیان به ددان و چاو گوێ دهگهیه نیت ، په تگه هندی له خوینبه ره کانیس بقلیشینیت ، پیوسته نه و که سانه ی ئاوسانیکیان له گه روودا ههیه ، سنگیان لاوازه ، یا ملیان باریکه ، یا ناماده ی خوین فریدانن ، ، خوین له پشانه وه به دوور بگرن .

به لام نه و کاره ی زۆریک له خه لک نه نجامی ده دهن و به چاره سازیه کی خراپیش دانراوه ، هه لده ستن به پرکردنی ورگیان له خوارد مه نی و ، پاشان فریتی ده دهنه دهره وه ، نه مه چه ندین به لای تیدایه وه کو : پیربوون پیش ده خات ، نه و که سه تووش به چه ندین نه خووشی ده کات ، پشانه وه ده کات به نه ریتیکی به رده وامی ، پشانه وه له گه ل ووشکیتی جهسته و ، لاوازی مه ناودا ، سک لاوازو نه رم ده کات ، یا هه نه بی لاوازیوونی نه و که سه ی ده ریشته وه مه ترسیداره .

باشترین کاته کانی و چۆنیه تی نه نجامدانی :

باشترین کاته کانیسی هاوین و به هاره به بی زستان و پایز ، پیوسته له کاتی پشانه وه شدا چاو ه کانی بیه ستیته وه ، سکی بیه ستیت ، کاتی ته واویش ده بیت دهم و چاوی به ناوی سارد بشوات و ئینجا شه ریه تی سیو (شراب التفاح) بخواته وه له گه ل که میک له (المصطکی)^(۱۷۷) و ، ناوی گولیش (ماء الورد) سودیکی ئاشکه رای پیده گه یه نیت .

۱۷۷ _ المصطکی : دره ختیکی هه میسه سه وزه و ، به ریکی سوری تالی هه یه ، نه م دره خته بچوکه له ناچه کانی ده ریای ناوه راستدا ده رویت ، بنیشتیکی تایبه تی لی درده هینریت ، له سالتکدا سی جار درده هینریت واته سی به ره م ده دات : به ره می یه که م مه یلی سپیتی ده کات و خوشتین و چاکترین جۆریه تی ، به ره می دووم زه ردیکی بیگه رده و خه وشه و ، به ره می کوتاش خۆله میشیه ، به روانه : .

پشانه‌وه له سه‌ره‌وه‌ی گه‌ده‌وه ده‌كریته ده‌ره‌وه‌و ، له ژیره‌وه پاده‌كیشریټ ، پوانبونیښ به پېچه‌وانه‌وه‌یه . (أبقرط) ده‌لټ : پټویسته له هاویندا ده‌رهاویشتن له سه‌ره‌وه بكریټ به نه‌دازه‌یه‌کی زیاتر له به‌كاره‌یتانی ده‌رمان بۆ ده‌رهاویشتن ، له زستانیشدا ده‌رهاویشتن له ژیره‌وه بكریټ .

به‌شيك : سه‌باره‌ت به‌رپیازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌رینمایي كردندا بۆ چاره‌سه‌ر و مرگرتن له‌به‌سه‌لیقه‌ترین پزیشكه‌وه :

ذَكَرَ مَالِكٌ فِي " مُوطَّئِهِ " : عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ ، أَنَّ رَجُلًا فِي زَمَانِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَصَابَهُ جُرْحٌ ، فَاحْتَقَنَ الْجُرْحَ الدَّمَ ، وَأَنَّ الرَّجُلَ دَعَا رَجُلَيْنِ مِنْ بَنِي أُنْمَارَ ، فَنَظَرَا إِلَيْهِ فَرَعَمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُمَا : " أَتَيْكُمَا أَطَبٌّ ؟ فَقَالَ أَوْ فِي الطَّبِّ خَيْرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ؟ فَقَالَ أَنْزَلَ الدَّوَاءَ الَّذِي أَنْزَلَ الدَّاءَ .

واته : نيمامي (مالك) له (موطأ) ه‌كه‌يدا : له (زيد) ی كوپي (أسلم) ه‌وه ده‌گيرټه‌وه ، كه‌وا پياويك له زه‌مانی پیغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ تووشی برينيك بوو ، برينه‌كه‌ خوینی تيزا . پياوه‌كه‌ باتگی دوو پياوی له ه‌وژی (بني أنمار) كردو ، ته‌ماشای برينه‌كه‌يان بۆ كردو واشيان پاگه‌ياند كه‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، پټی فه‌رموون : كامتان پزیشكتره ؟ نه‌وانیش گوتیان : ئایا پزیشكیتی خه‌یری تیدايه‌ نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، فه‌رمویی : نه‌وه‌كه‌سه‌ی نه‌خوشیه‌كه‌ی دابه‌زاندوو ده‌رمانه‌كه‌شی دابه‌زاندوو .

له‌م فه‌رموده‌يدا پوون ده‌بیته‌وه كه‌ بۆ ه‌موو زانست و پيشه‌سازیه‌ك پيوسته‌ داوای یارمه‌تی له‌ به‌سه‌لیقه‌ترین كه‌سی نه‌م بواره بكریټ و ، نه‌گه‌ر نه‌بوو پاشان له‌ كه‌سیکی به‌سه‌لیقه‌ی تر ، چونكه‌ كه‌سی به‌سه‌لیقه‌ له‌ پيكانه‌وه‌ نزیکه .

هەر بهو شیوهش پێویسته ئه‌و که سه‌ی داوای فه‌توایه‌ک ده‌کات سه‌باره‌ت به‌و شته‌ی تووشی بووه ، داوای یارمه‌تی له‌ زاناترین که‌س بکات ، ئه‌گه‌ر نه‌بوو له‌ زانایه‌کی تر ، چونکه‌ زاناترین که‌س له‌ پێکانه‌وه‌ نزیک‌تره‌ به‌ به‌راوردی که‌سیکی تری خواری خۆی .

هەر بهو شیوه‌ش ئه‌و که‌سه‌ی قبیله‌ی لی نادیار بووه ، هه‌ڵده‌ستیت به‌ لاسایکردنه‌وه‌ی زاناترین که‌س که‌ چاوی پێ ده‌که‌وێ ، هه‌ر له‌ سه‌ر ئه‌م شته‌ خوای ته‌الی به‌نده‌کانی خولقاندووه ، هه‌روه‌ها که‌سی موسافیر له‌ ده‌شت و ده‌ریادا پشت به‌وه‌ ده‌ستیت که‌ دلی پێی شادومان ده‌بێت و ، دلنیاش ده‌بێت سه‌باره‌ت به‌ چاکترین یه‌کێک له‌ دوو به‌لگه‌که‌و پاسترینیان ، بۆ ده‌چیت و ، پشتی پێ ده‌به‌ستیت ، چونکه‌ شه‌ریعه‌ت و فیه‌ره‌ت و ئه‌قل له‌ سه‌ر ئه‌مه‌ پێکه‌وتون .

فه‌رمایشتی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ((أَنْزَلَ الدَّاءَ الَّذِي أَنْزَلَ الدَّاءَ)) فه‌رمایشتی تری به‌و هاوشیوه‌ له‌ زۆر فه‌رمووده‌ی دیکه‌دا باسکراوه‌ وه‌کو ئه‌وه‌ی که‌ (هلال) ی کوپی (یساف) _ خوای لی پازی بی‌ت _ فه‌رموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ چووه‌ سه‌ردانی نه‌خۆشیك و ، فه‌رمووی : بنێرن به‌ شوین پزیشکی‌کدا ، که‌سیکیش گووتی : توێ واده‌لێی ئه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ؟ فه‌رمووی : به‌لێ ، خوای _ عَزَّوَجَلَّ _ هه‌ر نه‌خۆشیه‌کی دابه‌زاندبیت ده‌رمانیکیشی بۆ دابه‌زاندووه .

وَفِي "الصَّحِيحَيْنِ" مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ يَرْفَعُهُ : مَا أَنْزَلَ اللَّهُ مِنْ دَاءٍ إِلَّا أَنْزَلَ لَهُ شِفَاءً^(١٧٨).

واته‌ : له‌ (أبي هريرة) وه‌ _ خوای لی پازی بی‌ت _ فه‌رموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : خوای ته‌الی هه‌ر نه‌خۆشیه‌کی دابه‌زاندبیت شیفاکه‌شی دابه‌زاندووه .

خه لکیش جیاوازیون سه بارهت به مانای (أنزل الداء والدواء) ، دهستهیه ک ده لئین : که
 فهرموویه تی : (أنزل) واته : داییه زاند ، واته : ته نها به نده کانی لی ئاگادار کردۆته وه ،
 هیچی تر ، چونکه پیغه مبه ری خوا ﷺ هه والی داوه به دابه زینی گشتی بۆ هه موو نه خوشی و
 درمانیک و ، زۆریه ی خه لکیش ئه وه نازانن ، بۆیه فهرموویه تی : ((ئه و که سه ی زانی زانی و
 ، ئه و که سه ش نه یزانی نه یزانی)) .

دهستهیه کیش ده لئین : (إنزالهما) : واته : خولقاندن و له سه رزه وی دانانی ، وه کو
 ئه وه ی له فهرمووده که ی دیکه دا هاتوه : ((إِنْ اللَّهَ لَمْ يَضَعْ دَاءً إِلَّا وَضَعَ لَهُ دَوَاءً)) واته :
 خوی تعالی هه ر نه خوشیه کی داناییت مه گه ر درمانی کیشی بۆ داناوه ، نه گه رچی ئه م
 گوفتاره له قبولبونه وه نزیکتره ، به لām ووشه ی (إنزال) واته : دابه زاندن ، له ووشه ی (الخلق)
 واته : خولقاندن و ، له ووشه ی (الوضع) یش واته : دانان تاییه تره ، بۆیه پیویسته
 تاییه تی ووشه ی (إنزال) لانه بریئت به بی به لگه .

دهستهیه کیش ده لئین : خوی تعالی هه ردوکیانی دابه زاندوه ، که له پێگه ی په ریگه لیکه وه
 چاره سازی خه لکیان پی سپێردراوه له پووی نه خوشی و درمان و هیتیشه وه ، چونکه
 په ریگه کان کاروباری ئه م جیهانه یان پی سپێردراوه ، هه روه ها کاروباری جۆریی مۆفیشیان
 پی سپێردراوه ، له کاتی که ورتنی به سکی دایکه وه تا کاتی مردن ، بۆیه دابه زاندنی نه خوشی
 و درمانیش له پێگه ی په ریگه کانه وه بووه ، ئه مه ش له هه ردوو پوهه که ی تر له قبولبونه وه
 نزیکتره . دهستهیه کیش گوتویه : سه رتا پای نه خوشیه کان و درمانه کان له پێگه ی
 بارانه وه بووه له ئاسمانه وه که هه موو شتیکی لی دروست ده بیئت وه کو خۆراک و ، درمان و
 ، نه خوشیه کان و ئامرازه کانی تی کپرای ئه وانه و ، هۆکاره کان و ته و اوکاریه کانیا ، هه روه ها
 کانا به رزه کان که له چیا کانه وه به ده ست دیت و ، روپارو ده ریاکان و میوه کان ، هه موو

ئەمانە دەچنە چوارچۆوەی بێژەكەو بە پێگە (التغليب) و^(۱۷۹) بە کارهێنانی کارێك (فعل) ئێك
 لە جیاتى بە کارهێنانی دوو کار (فعلین) ، ئەمەش لە زمانى عەرەبیدا زۆر بە کارهاتوو ،
 بە لێكو لە زمانەکانى تریشدا بە کار دێت ، بۆنموونە ئەم شاعیرە دەلێت :
 عَلَفْتُهَا تَبْنًا وَمَاءً بَارِدًا حَتَّى غَدَتْ هَمَّالَةً عَيْنَاهَا

واتە

بە کا و ئاوی سارد ئازۆمدا تا چاوه‌کانی دەستی کرد بە فرمیسك پێژان
 لێرەدا دەبینی ئالیک و ئازوودان بۆ کایە ، بە لām بۆ ئاودەبێ بگوتریت ئاودان ، بە لām
 شاعیر ووشەى ئازوودانی بە کارهێناوە بۆ کا و بۆ ئاویش ، بۆ ئەوەى بە پێگە (التغليب)
 تەنها کارێك (فعل) بە کاربێتێ لە جیاتى دوو کار (فعل) چونکە دانیایە ئەو کەسەى
 گوێبێستی دێرە شیعەرە کە دەبێت خۆی بە باشی لە ماناکەى تێدەگات .

وقول الآخر :

وَرَأَيْتُ زَوْجَكَ قَدْ غَادَا مُتَقَلِّدًا سَيْفًا وَرُمَحًا
 واتە : مێردەكەم بینی چوو شمشیرێك و پرمێكى كردبوو شان

۱۷۹ _ التغليب : لە بواری زمانەوانیدا هەلێژاردنی ووشەیە کە بە سەر ووشەیەکی دیکەدا بە مەرجی پەيوەندیەك
 لە نێوانیاندا هەبێت وەکو (الأبوین ، العمرین ، المشرقین ، الوالدین) لێرەدا دەبینی لە زمانى عەرەبیدا ووشەى (الأبوین)
 هەلێژێردراوە بۆ دایک و باب ئەگەرچی لە بنچینەدا ووشە کە مانای دوو باب دەگەینێ بە لām عەرەب کە
 قسە دەکەن و دەلێن (الأبوین) مەبەستیان دوو باب نی یە چونکە هیچ کەسێك دوو بابى نی یە بە لێكو
 مەبەستیان دایک و بابە هەوێها بۆ ووشەکانى تریش ، لێرەدا بۆمان پوون دەبێتەو کە بە لێ باران هۆکارى
 دروسبوونی خۆراك و دەرمان و شتەکانى تریش ، بە لām هەموو مادەیک بە هۆی بارانەو دروست نابێت ،
 بە لێكو دەبینی کانتزاكان لە ئەنجامى هۆکارى دیکەو پەیدا دەبن ، بە لām گرنگ ئەوەیە هەموو مادەکان لە
 دەرەنجامى شتیکەو پەیدا دەبن ، بۆیە دەبینی لە زمانى عەرەبیدا تەنها یەك کار (فعل) بە کار دەهێتێ لە
 جیاتى هەموو شتەکان ، بۆیە دەبینی گوتوێتە باران دەبارێت و خۆراك و دەرمان و نەخۆشى و کانتزاو
 دروست دەبێت . وەرگێژ .

وقول الآخر :

وَإِذَا مَنَّا الْغَافِيَاتُ بِرَدْنِ يَوْمٍ أَوْ
وَزَجَجْنَ الْحَوَاجِبَ وَالْعُيُونَا
وَاتِهِ :

ھەر پۇڭىڭ ئافرىقە جۈمھۇرىيىتىگە دەرگاھقا بېرىش
لەم دېيىشدا : بىز بارىك دەكرىتە ۋە چاۋ دەپۇڭىت .
ئەمەش چاكترىن شىتەك لەم بارەۋە گوترايى ۋە لەم موۋ پوۋەكانى تىرىش
بەھىزىرە .والله أعلم.

ئەمەش لە تەواویتی حیکمەت و دانایی و تەواویتی پەرەردەگاریتی خوای تەلاوێه ، چونکە وەکو چۆن بەندەکانی بە نەخۆشیەکان تووش کردووە ، ئاوێهەش یارمەتی داوێ بەو دەرمانانەی بۆی فەراھام کردوون ، وەکو چۆن تاقیان دەکاتووە بە تاوان ، ئاوێهەش یارمەتی داوێ بە تەوێهە کردن و ، ئەو چاگانە ی کردووە خراپەکان دەسپرنەو، ئەو بەلار کارەساتانە ی تاوانەکان لادەبن ، وەکو چۆن تووشی پوچە پیسە زیانبەخشەکانی کردوون ، ئاوێهەش یارمەتی داوێ بە سەریازگەلیک لە پوچە پاکەکان ، کە بریتین لە پەریەکان ، وەکو چۆن تاقیان دەکاتووە بە هەواو ئارەزوو ، ئاوێهەش یارمەتی داوێ بۆ دەستکەوتنیان بەو شتە شەریعە خۆشە پاکانە ی بۆی فەراھام کردوون ، بۆیە تەماشای دەکەین خوای تەالی تووشی شتیکی نەکردوون مەگەر شتیکی تری داوێت بۆ خۆ پزگارکردن لەو بەلایەو ، دوورخستنەوێ ، بەلام لە گەڵ ئەمەشدا جیاوازیان لە نێواندا دەمێنیتەو سەبارەت بە زانیانی ئەو شتەو ، زانیانی دەستکەوتنی و چۆنەتی بێگەشتنی . والله المستعان .

به شیک : سه بارهت به رییازی پیغه مبهری خوا ﷺ له پیبژاردنی نهو که سه دا که چاره سهی خه ئک دهکات و نه فامه به بواری پزشکی :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ ، وَالنَّسَائِيُّ ، وَابْنُ مَاجَةَ ، مِنْ حَدِيثِ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((مَنْ تَطَبَّبَ وَلَمْ يُعْلَمْ مِنْهُ الطَّبُّ قَبْلَ ذَلِكَ فَهُوَ ضَامِنٌ)) (١٨٠) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی : هه رکه س خوی به پزشکی دابنیت و نه زانرابیت پیشتر پزشکی کردوه ، خوی دهسته به رهو پیی ده بژاردیت .

ئه م فرمووده په یوه ندی به سی شته وه هیه : زمانه وانى ، فیهی ، پزشکی .

سه بارهت به زمانه وانیه که ی : وشه ی (الطب) له زمانى عه ره بیدا ، بۆ چه ند مانایه که به کارهاتوو . له وانه چاکردن ده گوتريت : (طبيته) نه گه ر چاکم کرده وه . ده شگوتريت : (له طب بالأمور) * واته : نه رم و نیانی و سیاسه تی به کاروباره کان هیه . شاعیر ده لیت :
وَإِذَا تَغَيَّرَ مِنْ تَمِيمٍ أَمْرُهَا كُنْتُ الطَّبِيبَ لَهَا بِرَأْيِ ثَاقِبٍ
واته :

نه گه ر کاروبار له هۆزی (بني تميم) گۆپا تو به پایه کی به جیی کاریگه ر سیاسه تیان بکه

له مانا کانیش دیسان (الحِزْق) ه واته : به سه لیه . (الجوهری) فرمویه تی : هه ر که سیکی لیها تووی به سه لیه به لای عه ره به وه پزشکی ، (أبو عبید) ده لیت : بنچینه ی وشه ی (الطب) واته : لیها تووی و به سه لیه یی له شته کاندای . بۆیه به پیاو ده گوتريت (طب و طبیب) نه گه ر زۆر لیها توو به سه لیه بوو تیایدا ، نه گه ر چی له بواریکی دیکه شدا بیت .

کەسانی تریش گوتویانە : (رجل طيبٌ) واتە : لیھاتوو بەسەلیقە ، بە پزیشک ناوبراوە لەبەر
لیھاتووی و زڕنگی . (علقمة) دەلێت :

فَإِنْ تَسْأَلُونِي بِالنِّسَاءِ فَإِنِّي
إِذَا شَابَ رَأْسُ الْمَرْءِ أَوْ قَلَّ مَالُهُ
خَبِيرٌ بِأَدْوَاءِ النِّسَاءِ طَبِيبٌ
فَلَيْسَ لَهُ مِنْ وَدْهَنْ نَصِيبٌ

واتە :

ئەگەر سەبارەت بە ژنان لێم پرسن
ئەگەر پیاو سەری سەپى بوو یا مالى كەم
من شارەزام بە نەخۆشیەکانی ژنان و پزیشک تیایدا
لە خۆشەویستی ئەوان هیچ بەشیك ——— نابی

وقال عنترَةُ :

إِنْ تُعْذِرِي دُونِي الْقِنَاعَ فَإِنِّي
طَبٌّ بِأَخْذِ الْفَارِسِ الْمُسْتَلْتَمِ

واتە : ئەگەر پووپۆشەكەت شل بكەیتەووە ، دەم و چاوت لەم داپۆشیت و بتەوێت وازم
لێ بێنیت ، بزانه من شارەزاو لیھاتووم بە بردنی ئەو سوارەى قەلغانى جەتگەكەى پۆشیووە .

هەروەها لە ماناكانى (العادة) یە واتە : نەریت ، بۆیە لیڤەدا دەگوتییت : (ليس ذلك
بطبي) واتە : ئەو نەریتی من نی یە ، (فَرَوَةُ) ی كۆپى (مُسِيك) دەلێت :

فَمَا إِنْ طَبْنَا جُبْنَ وَلَكِنْ مَنَايَانَا وَدَوْلَةُ آخَرِينَا

واتە : نەریتمان و کارمان ترس نەبووە بەلکو مردنی خۆمان و ئاژاوەگێپی کەسانی تریو.

(أحمد) ی كۆپى (الحسين المتنبي) شاعیریش دەلێت :

وَمَا التَّيُّهُ طَبِّي فِيهِمْ غَيْرَ أَنَّنِي
بَغِيضٌ إِلَيَّ الْجَاهِلُ الْمُتَعَاقِلُ .

واتە :

لوتبەرزى نەریتی من نیە سەبارەت بەوان
بەلام بێزارووە بەلامووە کەسێكى نەفامى خو بە ئاقل زان

ههروهه له ماناکانی (السَّحَر) ه واته : جادوو بۆیه دهگوتریت : (رجل مطبوع) واته :
 پیاویکی جادوو لیکراوه ، له فهرمودهیهکی (صحیح) دا خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی
 بیّت _ بۆمان دهگیریتهوه کهوا کاتی جولهکهکان جادوویان له پیغه مبهری خوا کرد ﷺ ، دوو
 پهری دانیشن یه کیکیان لای سهری و ئه ویتریان لای پیی ، یه کیکیان گووتی : ئه م پیاوه
 چیهتی ؟ ئه ویتریان گووتی : (مطبوع) واته : جادووی لیکراوه . گووتی : (مَنْ طَبَّه) ؟
 واته : کی جادووی لیکردوه ؟ گووتی : فلان کهسی جولهکه .

(أبو عبید) ده لیت : له راستیدا به کهسی جادو لیکراو گوتویانه : (مطبوعاً) چونکه
 وشه کهیان بۆ مه بهستی دوونیازی به کارهیناوه ، بۆ نمونه عه ره به کان به کهسی
 که زاستراویان گووتوه : (سلیم) چونکه که شبین بوونه به ساغ و سه لاهه تی ئه و کهسه ،
 ههروهه به دهشتی بیابانی بی ئاوی فهوتینه ریان گووتوه : (مفازة) واته : سه رکه وتن بۆ
 که شبینی ده ربپین به سه رکه وتن و پرگاریبون له تیاچوون له نیو ئه و بیابانه دا . ههروهه بۆ
 چاره سه رکردنی نه خوشیه کانیش ده لێن : (الطَّب) * (ابن أبي الأسلت) ده لیت :

أَلَا مَنْ مُبْلَغُ حَسَنَانَ عَنِّي أَسِحَّرَ كَـ______ أَنْ طَبَّكَ أَمْ جُنُونٌ
 واته :

ئاگادارین کی قسه کانم به حه سان ده که یه نی
 وَأَمَّا قَوْلُ الْحَمَّاسِيِّ :

فَإِنْ كُنْتَ مَطْبُوعًا فَلَا زِلْتَ هَكَذَا وَإِنْ كُنْتَ مَسْحُورًا فَلَا بَرَى السَّحَرُ
 واته :

ئه گه ره ئه وهی تووشم بووه به هوی توو خوشه ویستی تووه بووه ، داواکارم خوای تعالی
 بهرده وامی بکات و ، نامه وی لاجپیت ، ئه گه ره جادوو بیّت یا نه خوشی بیّت .

له م دێره شیعره دا شاعیر ووشه ی (مطبوع) ی بۆ جادوو به کارهێناوه ووشه ی (مسحور)
(یشی بۆ نه خوۆشی به کارهێناوه .

(الجوهری) ده لێت : به نه خوۆش ده گوتریت : (مسحور) .

(الطَّب) ، بفتح الطاء ، واته : زانایه به کاروبار ، ههروهها (الطبيب) یش واته : پزیشك ،
دیسان پێی ده گوتریت : (الطَّب) ، (الطَّب) ، بكسر الطاء : واته کاری پزیشكیته ، (الطَّب) ،
(بضم الطاء ، ناوی شوینیکه قَالَهُ ابْنُ السَّيِّدِ وَأَنشَدَ

فَقُلْتُ هَلْ أَتَيْتُمْ بِطَبِّ رِكَابِكُمْ بِجَانِزَةِ الْمَاءِ الَّتِي طَابَ طِينُهَا
واته :

گوتم ئایا یه که م جار ووشتره کانتان له (طَبُّ) ئاودا به و ئاوپێدانه ی که خاکه که ی چاکه

پێغه مبهری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((مَنْ تَطَبَّبَ)) به لام نه یفه رموووه ((مَنْ طَبَّ)) چونکه
ئهو ووشانه ی ده که ونه سه ر کیشی (التَّفَعَّل) په نجه پاده کیشن بۆ ئه وه ی خاوه نه که ی خو ی
ده نوینێ بۆ پاپه پاندنی ئه و کاره و خو ی تیه لده قورتینێ و پایدیه په رینێ به قورسی و
ناره حه تی نه گه ر له و بواره شدا لیها توو نه بی و پیاوی ئه و بواره ش نه بی ، له زمانی عه ره بیدا
ووشه ی به و هاوشیوانه زۆرن وه کو (تَحَلَّمَ) واته : میهره بانی ده نوینێ ، (تَشَجَّعَ) واته :
غیره ته ی نواند ، (تَصَبَّرَ) واته : ئارامگرتن ده نوینێ ، چه ندین ووشه ی دیکه ی به و
هاوشیوانه ش ، بۆیه له زمانی عه ره بیدا (تَكَلَّفَ) یان واته : خو نواندن بۆ ئه نجامدانی شتیك
نه گه ر لیها تووش نه بی له سه ر ئه و کیشه داناوه ، شاعیرك ده لێت :

وقیسَ عِیلَانَ وَمَنْ تَقَیْسَا واته : خیلێ (قَیْسَ عِیلَانَ) و ئه وانه ی خو یان کردووه به (

قیس).

به لأم سه بارهت به لایه نی شهرعی : پزشکی نه فام زامنه و و لپرسینه وهی ده که ویتنه سهر ، چونکه نه گهر هه ولّی فیژیون و کارکردنی به زانستی پزشکی داو ، پیشکه ویتنی به خۆوه نه بینی له بواری تیگه شتن و فیژیونیدا ، ئه و به و نه فامیهی خۆیه وه هێرش ده بات و نه فسه کان تیاده چینیّت و ، به هه له شهیه وه خۆی ده خاته مه ترسی نه نجامدانی ئه و کاره وه که پیشتر نه نجامی نه دا بوو ، به وهش نه خۆش تووش ده کات ، بۆیه زامنی و لپرسینه وهی ده که ویتنه سهر ، نه مهش (إجماع) واته کۆپایی زانایانی خاوهن زانسته .

پیشه و (الخطابي) ده فره میت : جیاوازیه که به دینا که م که و ئه و که سهی کاری چاره سه رکردن ده کات نه گهر سه رپێچی کردو له سنوور چووه ده ره وه و ، زیانی به نه خۆش که یاند زامنه و لپرسینه وهی ده که ویتنه سهر ، ئه و که سهش که زانستی که یا کاری که نه نجام ده دات به بی زانیکی ته و او سه رپێچیکاره و له سنوور چۆته ده ره وه ، نه گهر له نه نجامی ئه و کاره وه که ده یكات زیانی که بۆ نه خۆش دروست بوو زامنی (الدية) ه که ی^(۱۸۱) ده کات و ، (القود)^(۱۸۲) له سه ر لاده چیت ، چونکه به زۆرداری ئه و کاره ی نه نجام نه داوه به بی مو له ت وهر گرتن له نه خۆشه که ، (الدية) ی تاوانکردنی ئه و که سهی خۆی کردووه به پزشکی ده که ویتنه نه ستۆی خزم و که سوکاری له بابه وه به پێی گوفتاری هه ره موو زانایان .

۱۸۱ _ الدية : ئه و پاره و ماله یه که پێویست ده بی له سه ر که سی تاوانبار به هۆی تاوانه که یه وه و ، ده دریت به و که سهی تاوانه که ی ده ره ق کراوه یا به خاوهن و که سوکاری . بروهان : پوخته ی فیهی شهریهت : مامۆستا طارق هه مه وهندی . وهرگێڕ .

۱۸۲ _ القود : واته کوشتنی تاوانبار له جیاتی ئه و که سهی کوشتویه تی ، بروهان : علم أصول الفقه ، الدكتور عبدالکرم زیدان ، وهرگێڕ .

ده ئیم _ (ابن القیم) _ به شهكان پینجن :

یه که میان : پزشک یکی به سلیقه ههقی داوه به کارو پیشه که و دهستیشی تاوانی نه کردوه ، به لام له دهره نجامی کاره که یه وه که له لایه ن شهره وه پئی پیدراوه ، هه ستاوه به چاره سه رکردنی که سیک و بووه به هوی زیان پیگه یاندنی نه دما یکی ، یا خود نه فسی له ناوبردوه ، یا زیانی به سیفه تیکی نه و که سه گه یاندوه ، نه مه زامنی و لیپرسینه وهی له سهرنی یه به پیکه وتنی زانایان (بالاتفاق) ، چونکه نه و زیان پیگه یاندنه دهره نجامی کاریکی پئی پیدراوه له لایه ن شهره وه ، وه کو نه و که سهی که خه ته نهی مندالیکی کردو ، ته مه نی منداله که گونجای خه ته نه کردنه که یه و ، ههقی داوه به کارو پیشه که ، به لام زیانی گه یاندوه به نه دما که یا به منداله که ، زامنی و لیپرسینه وهی نی یه ، ههروه ها نه گه ره ره جیگه یه کی جهستهی مرو فیکی عاقلی براند بۆ هه ره هویه ک بیت ، له کاتی خویداو به شیوهی پتویست به لام زیانی پیگه یاند ، زامنی و لیپرسینه وهی نابیت ، بویه زیان پیگه یاندنی مرو ف له نه نجامی هه موو کاریکی پئی پیدراوی شهره وه که به نه نقهست و دهستدریژی نه کرابی ، زامنی و لیپرسینه وهی نی یه ، وه کو (الحد) به پیکه وتنی هه موو زانایان ، وه (القصاص) یش به به لای جه ماوه ری زانایانه وه (الجمهور) ، نه مه به پیچه وانهی پیشه وا (أبي حنيفة) وه یه ، چونکه نه م پیشه وایه زامنی و لیپرسینه وهی بۆ داناوه ، ههروه ها ته مبی کردن و نه دهبدان (التعزیر) ، هه ستانی پیاو به لیدانی خیزانی ، ماموستا به لیدانی مندالی خویندکار ، نه و که سهی وه لاخیک به کری ده گری هه موو نه مانه زامنی و لیپرسینه وهی نابیت ، به پیچه وانهی پیشه وایان (أبوحنيفة) و (الشافعي) وه که زامنی و لیپرسینه وه یان بۆ داناوه ، به لام پیشه وا (الشافعي) لیدانی وه لاخی جیا کردۆته وه ، بویه به گشتی یاسای به شه که له یه ک دهنگی و جیاوازی زانایاندا به م جۆره یه : زیان گه یاندن به مرو ف به هوی نه نجامدانی تاوانیکه وه زامنی و لیپرسینه وهی بۆ ده کریت ، به لام نه گه ر زیانی به مرو فیک گه یاند له دهره نجامی به جیهینانی پتویستیه که وه بۆ که سه که ، نه و زامنی ناکریت به پیکه وتنی زانایان ، نه وهشی ده که ویتته نیوانه وه جیاوازی تیدایه . (أبوحنيفة) زامنی به پتویست داناوه به

په‌هایی ، (أحمد) و (مالك) زامنیان پوچکردۆته‌وه ، پێشه‌وا (الشافعي) جیاوازی ده‌کات له‌ نێوان ئەندازه‌دانراو (المقدّر) که زامنی بۆ پوچکردۆته‌وه ، نه‌ندازه‌دانراو (غير المقدّر) دا که زامنی بۆ داناوه . چونکه پێشه‌وا (أبوحنيفة) وای ته‌ماشاکردوه که کاتیکی مۆله‌تیان داوه به‌ ئەنجامدانی کاره‌که له‌ پاستیدا مه‌رجی ئه‌وه‌شیان داناوه که‌وا ساغ و سه‌لامه‌ت بن ، به‌لام پێشه‌وايان (أحمد) و (مالك) وایان ته‌ماشاکردوه که کاتیکی مۆله‌تیان داوه کاره‌که‌یان بۆ ئەنجام بدری ، ئیتر خۆی بۆ خۆی زامنی نه‌هێلاوه ، به‌لام پێشه‌وا (الشافعي) ته‌ماشای کردوه که‌وا ئه‌و شتانه‌ی ئەندازه‌و ژماره‌یه‌کی بۆ داناوه توانای که‌مکردنه‌وه‌ی نی یه ، چونکه له‌ پله‌ی ده‌قدايه ، ئه‌وه‌ش که ئەندازه‌و ژماره‌یه‌کی بۆ دانه‌نراوه وه‌کو _ ته‌مبی کردن و ئەده‌بدان (التعزیرات والتأديبات) شیوازیکی (إجتهادي) هه‌یه‌و لی‌رده‌دا ئە‌گه‌ر زیانی پێ‌گه‌یه‌نرا ، زامن ده‌کریت ، چونکه بۆ‌چۆنی ده‌ستدریژی لی‌ده‌کری .

به‌شی دووهم : که‌سیکی خۆ به‌ پزیشک کاری نه‌فام ده‌ستی کرد به‌ چاره‌سه‌رکردنی که‌سیکی و ، زیانی پی‌ گه‌یاند ، لی‌رده‌دا ئە‌گه‌ر که‌سی تاوان لی‌کراو زانیبیتی پزیشکه‌که نه‌فامه‌و ، له‌ گه‌ل ئە‌وه‌شدا مۆلتی دابی ، ئه‌وا زامنی و لی‌پرسینه‌وه‌ی له‌ سه‌ر نابێ ، ئه‌م شیوه‌ پێ‌چه‌وانه‌ی فەرمووده‌که‌ی پێ‌شوو‌نی یه ، چونکه ميان‌ه‌و (السياق) به‌هێزی گو‌فتاری ناوه‌پۆکی فەرمووده‌که‌ی باسی ئه‌وه‌ ده‌کات که‌وا فریوی دابی و گومانای وای بۆ دروست کردبێ که پزیشکه‌و ، پزیشکیش نه‌بێ ، به‌لام ئە‌گه‌ر نه‌خۆش وای گومان به‌رببێ که پزیشکه‌و ، مۆلتی پێ‌دابی چاره‌سه‌ری بکات له‌ به‌ر ئه‌وه‌ی وای زانیوه ده‌زانێ ، لی‌رده‌دا پزیشکه‌که زامنه‌و لی‌پرسینه‌وه‌ی لی‌ده‌کری له‌ به‌ر ئه‌و تاوانه‌ی به‌ده‌سته‌کانی ئە‌نجامی داوه ، هه‌روه‌ها ئە‌گه‌ر پزیشکه‌که وه‌سفی ده‌رمانپکی کرد بۆ ئه‌وه‌ی نه‌خۆش به‌کاری بێنیت ، نه‌خۆشیش وای زانیوه له‌ پوا‌تگه‌ی زانیی ته‌واوه‌وه‌ بۆی وه‌سف کردوه به‌لام زیانی پی‌ گه‌یاند ، ئه‌وا پزیشکه‌که زامنی و لی‌پرسینه‌وه‌ی بۆ ده‌کریت ، له‌ فەرمووده‌که‌دا وا ده‌رده‌که‌وێت یا ناشکه‌رایه .

بهشی سیه م : پزیشکی لیهاتوو ، مؤله تی درا ، هه قی داوه به کاروپیشه که ، به لām دهستی هه لهی کردو ، سنوری به زاند بۆ نه دنامیکی ساغ و زیانی پیگه یاند ، وه کو : که سیکێ خه ته نه کار دهستی گه شته سه ره خپه که ی نه دنامی نیرینه و زیانی پیگه یاند ، زامنی ولتپرسینه وه ی هه یه ، چونکه تاوانیکی هه له یه ، پاشان نه گهر نه و پاره و ماله ی به هوی زامن کردنی تاوانه هه له که یه وه لیی دهستینریت سی یه ک و زیاتر بوو ، ده که ویتته نه ستوی خزم و که سوکاری ، نه گهر خه زم و که سوکار نه بوو ئایا (الدیه) هه که له ماله که ی خوی ده دریت ، یا له (بیت المال) ی موسلمانان ؟ دوو گوفتاری تیدایه : بریتین له دوو (ريوایه) ی ئیمامی (أحمد) . گو تراوه : نه گهر پزیشکه که له (أهل الذمة)^(۱۸۳) بوو ، نه و ده بی له پاره و ماله ی خوی بیدات ، نه گهر موسلمانیش بوو ، نه و دوو (الروایه) ته ی تیدایه ، له کاتی که نه گهر (بیت المال) نه بوو ، یا (بیت المال) له توانایدا نه بوو ، ئایا (الدیه) که لاده چیت ، یا پیویسته که سی تاوانبار له ماله ی خوی بیدات ، دوو پووی تیدایه به ناویانگترینیان : لاجون و نه مانیه تی .

بهشی چوارم : پزیشکی به سه لیه ی لیهاتوو له پیشه که یدا ، (إجتهد) ی کردو ده رمانیکی بۆ نه خۆش وه سف کرد ، به لām له (إجتهد) هه که یدا هه له ی کردو ، بۆیه هوی کوشتنی نه خۆشه که ، نه مه له پوانگه ی دوو (الروایه) هه لی که ده دریتته وه یه که میان : (الدیه) ی کوژراوه که له (بیت المال) ده درئ . دووهم : ده که ویتته نه ستوی خزم و که سوکاری پزیشکه که ، ئیمامی (أحمد) له کتیبی (خطأ الإمام والحاكم) دا بریاری له سه ره نه م دووانه داوه .

۱۸۳ _ أهل الذمة : نه و هاوه ل بریارده ره خاون کتیبانه ن که سه رانه ده دن به پیشه وای موسلمانان به رامبه ر به پاراستنی سه رو ماله یان ، بۆیه پیشه واش دلنیا یان ده کات که وا له ئاسایشدا ده بن له لایه ن موسلمانانه وه ، وه ده ولتی ئیسلام پارێزگاری له خوین و ئابرو ماله یان ده کات ، به وانه : پوخته ی فیه ی شریعت ، ماموستا طارق هه مه وه ندی . وه رگێپ .

به‌شی پینجه‌م : پزیشکیکی لی‌هاتوو ، هه‌قی به کارو پیشه‌که‌ی داوه ، به‌لام زیاده گۆشتیکی له جه‌سته‌ی پیاویک یا مندالیک ، یا شیتیک بری به‌بی مۆله‌تی خۆی ، یا به‌بی مۆله‌تی به‌خیوکاری ، یا خه‌ته‌نه‌ی مندالیک کرد به‌بی مۆله‌تی به‌خیوکاری و بو به‌هۆی زیان پیگه‌یاندنی ، هاوه‌لانمان گوتویانه ، زامنی و لی‌پرسینه‌وه‌ی لی‌ده‌کریت ، پیده‌چی به‌په‌هایش زامنی نه‌کریت ، چونکه‌ نه‌و پزیشکه‌ چاکه‌کاره‌و ، چاکه‌کاریش تۆله‌ی لی‌ وهرناگیریت‌وه . له‌ لایه‌کی تریشه‌وه‌ نه‌گه‌ر تاوانبار بی‌ و ده‌ستدریژی کردبی ، مۆله‌تدانی به‌خیوکار زامنه‌که‌ی له‌ سه‌ر لانا‌بات ، نه‌گه‌ر ده‌ستدریژی نه‌کردبی ، نه‌وا هیچ پوویه‌ک به‌دینا‌کریت بۆ زامنکردنی .

نه‌گه‌ر گوتت : نه‌و به‌ ده‌ستدریژیکار داده‌نری له‌کاتی مۆله‌ت نه‌دانیداو ، به‌ ده‌ستدریژیکاریش دانانریت نه‌گه‌ر مۆله‌تی درا .

ده‌لیم _ (ابن القیم) _ ده‌ستدریژیکردن و نه‌کردنی له‌ پاستیدا ده‌گه‌ریت‌وه‌ بۆ کرداره‌که‌ی خودی خۆی ، بۆیه‌ مۆله‌تدان و مۆله‌تنه‌دان هیچ کاریگه‌ریه‌کی نابێ . نه‌مه‌ش جیی تی‌پروانیی زیاتره‌ .

به‌شیک :

له‌ فهرمووده‌که‌ی پیشوودا ووشه‌ی (الطیب) واته‌ پزیشک نه‌و که‌سه‌یه‌ که‌ چاره‌سه‌ر ده‌کات به‌ وه‌سفی و به‌ گوشتاری و ، له‌ زامانی عه‌ره‌بیدا ووشه‌ی (الطبّاعي) یشی پی ده‌گوتریت و ، هه‌روه‌ها ووشه‌ی پزیشک که‌سانی چاو‌پژیش ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌ میله‌که‌یان چاوان ده‌ریژن و ، برینسازانیش ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌ نه‌شترو مه‌له‌مه‌کانیان چاره‌سه‌ری ده‌که‌ن و ، خه‌ته‌نه‌کاریش ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌ موسه‌که‌ی خه‌ته‌نه‌ ده‌کات و ، خوین‌گریش ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌ نه‌شته‌ره‌که‌ی خوین‌ده‌گریت و ، که‌له‌شاخ‌گریش ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌ پیاله‌ی خوین‌گرتن و نه‌شته‌ره‌که‌ی که‌له‌شاخ‌ده‌گریت و ، نه‌و که‌سانه‌ش ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌سته‌رو پی‌چه‌که‌کانیان ئی‌سکی شکاو ده‌گرنه‌وه‌و ، که‌سی داخکاریش ده‌گریته‌وه‌ که‌ به‌ ئامیری داخکردنه‌که‌ی و

به ناگر داخ دهكات و ، ئه كه سه ش ده گریته وه كه گۆزه كهی (بقریته) چاره سه ری نه خوش دهكات له ژیره وه .

به یه كسانی ئه گه ر چاره سه ری ئاژه لێك بكات ، یا چاره سه ری مرۆفێك بكات ، ناوی پزیشك له پووی زمانیه وه بۆ هه مو ئه مانه به كاریت ، خه لكیش كه ووشه ی پزیشکی تایبته كردووه به هه ندی له جۆره كانی پزیشكه وه نه ریتیکی نوی یه ، وه كو چۆن خه لكی زاراو هی (الدابة) یان له زمانی عه ره بیدا تایبته كردووه به ئاژه له وه ئه گه رچی مانای ووشه كه زۆر له وه فراوانتره .

به شێك سه باره ت به و شتانه ی كه ده بی پزیشکی به سه لیه ره چاوی بكات :

پزیشکی لیها توو ، ئه و پزیشكه یه كه له بواری چاره سه ردا بیست شت له بهر چاوه ده گریته :
یه كه میان : ته ماشا كرنی جۆری نه خۆشیه كه بۆ ئه وه ی بزانیته چ نه خۆشیه كه .
دووهم : ته ماشا كرنی هۆی نه خۆشیه كه واته له چیه وه پویدا وه ، ئه و هۆكاره كارییه ی بووه به هۆی دروستبوونی چیه .

سی یه م : هیزی نه خۆش و ، ئایا توانای به رگری نه خۆشیه كه ی هیه ، یا هیزی له نه خۆشیه كه لاوازتره ؟ ئه گه ر توانای به رگری نه خۆشیه كه ی هه بوو ، به سه ریدا زال بوو ، له گه ل نه خۆشیه كه دا به جیی دیلی و ، ده رمان به كارنا هیئیت .

چواره م : میزاجی سروشتی جهسته چی یه ؟

پینجه م : میزاجی دروستبووی نوی به پینچه وانیه ی پیره وی سروشتی .

شه شه م : ته مه نی نه خۆش .

حه وته م : كاتی ئیستا له وه رزه كانی سالداو ئه وی پپی گونجاوه .

هه شته م : نه ریتی كه پپی راها تووه .

نۆیه م : نیشتمانی نهخۆش و خاكهكهی .

دهیه م : باری ههوا له كاتی نهخۆش كهوتندا .

یازدهیه م : تهماشاكردنی دهرمانی گونجاوی دژ به نهخۆشیه .

دوازدهیه م : تهماشاكردنی هیزی دهرمان و پلهكهی ، هاوكیشی له نیوان دهرمان و هیزی

نهخۆش .

سیازدهیه م : دهبی هه موو مه بهستی پزیشك بۆ لابردنی نهخۆشیه كه نه بیئت به ته نهها ،

به لكو دهبی هۆشی خۆی به كار بیئیت بۆ لابردنی نهخۆشیه كه به جۆرك دلتیا بیئت له وهی

نابی به هۆی دروستبوونی نهخۆشیه کی قورستر ، بۆیه ههركات لایبردو دلتیانه بوو له وهی كه

نابی به هۆی پوودانی نهخۆشیه کی قورستر ، نهخۆشیه كه له سه ر باری خۆی ده هیلتیه وه ،

هیزی خۆی ئاراسته دهكات بۆ ئاسان كردن وهیمن كردنه وهی نهخۆشیه كه و ئه مهش پیوسته و

ئهرکی سه رشانه ، وهكو نهخۆشی ده مه پگهكان ، چونكه ههركات به برین و وهستاندن

چاره سه ركرا ، ترسی پوودانی نهخۆشی له وه قورستری لیده كریت .

چواردیهیه م : چاره سه ر بكری به ئاسانترین و ئاسانتر ، بۆیه له چاره سه ركردن به خۆراك

واز نا هیئێ و بچیت بۆ دهرمان مه گه ر له كاتی دهست نه كه وتنییدا ، دهرمانی ئاویتیه

به كار نا هیئیت مه گه ر له كاتی دهست نه كه وتنی دهرمانی ساده دا ، بۆیه له لیها تووی پزیشكه

ئه گه ر چاره سه ری خۆراكی له جیاتی دهرمان به كار بیئیت و ، دهرمانی ساده له جیاتی

دهرمانی ئاویتیه به كار بیئیت .

پازدهیهیه م : ته ماشای نهخۆشیه كه بكات ، ئایا له توانادایه چاره سه ر بكریت یا نه ؟

ئه گه ر نه توانرا چاره سه ر بكریت ، پیزی پیشه و كاره كهی ده پاریزی و ، ته ماعكاری هانی

نادات بۆ هه ستان به چاره سه ركردنێك هیه سوودیکی نه بیئت . ئه گه ر له توانادا بوو

چاره سه ر بكریت ، ئینجا ته ماشا دهكات ئایا له توانادایه لایریت به ته واوی یا نه ؟ ئه گه ر

بۆی دەرکەوت لە توانادانی یە بە تەواوی لابریت ، ئینجا تەماشای دەرکات ئایا لە توانادایە سووک بکریته وە یا هەرنەبێ کەم بکریته وە ؟ ئەگەر نەتوانرا کەم بکریته وە ، تەماشای کرد ئەو پەری توانا لە وەستاندن و نەهێشتنی فراوان بونیادیە . ئەوکاتە مەبەستی چارەسەرەکە بۆ ئەو شتە ئاراستە دەرکات و ، یارمەتی بەهێزبوونی کەسی نەخۆش و ، لاوازبوونی مادەیی نەخۆشیە کە دەدات .

شازدەیه م : دەستکاری تێکەڵاوەکە نەکات و هەلنەسیّت بە دەرھاوێشتنی پیش پێگەیانندی ، بەلکو مەبەستی خۆی ئاراستە دەرکات بۆ پێگەیانندی ماددەکە ، ئەگەر پێگەیی ، ئینجا دەست دەرکات بە دەرھاوێشتنی .

حەقدەیه م : دەبێ لە بوارێ نەخۆشیەکانی دڵ و پوچ و دەرمانەکانیدا شارەزایی ، ئەوەش بنچینەیەکی گەورەیه بۆ چارەسەرکردنی جەستە ، چونکە کاردانەوێ جەستە و سروشتی بەرامبەر بە نەفس و دڵ کاریکی ئاشکەرایە و ، پزیشکیش ئەگەر شارەزابوو بە نەخۆشیەکانی دڵ و چارەسەرەکانیان ، ئەوجا دەبێ بە پزیشکیکی تەواو ، ئەو کەسەش شارەزایی بەو نەبێ ، ئەگەرچی لێھاتووش بێ لە چارەسەرکردنی سروشت و بارەکانی جەستەدا نیوێ پزیشکە ، هەر پزیشکیکی تێماری نەخۆش نەکات بە پشکنینی دڵی نەخۆش و چاککردنی و ، بەهێزکردنی پوچی و هێزەکانی بە خەیر و چاکەداری و ، ئەنجامدانی کردەوێ خەیر و ، چاکەکردن بەرامبەر بە خەڵک و ، پووکردنە خواو پۆزی دواوی ، ئەوێ پزیشکیکی یە ، بەلکو خۆ بە پزیشکاریکی بێتوانایە . گەورەترین چارەسەرەکانی نەخۆشیش ئەنجامدانی کردەوێ خەیر و ، چاکەکردن بەرامبەر بە خەڵک و ، زیکرو ، نزاو پارانەوێ ، لافەلاڤ و ، تەویەکردن ، ئەم کردەوانە کاریگەرێکی بەهێزی لە دورخستنەوێ نەخۆشیدا هەیە ، بەدەستھێنانی شیفاش بەو کردەوانە گەورەترو کاریگەرترە بەراوردی دەرمانە سروشتیەکان ، بەلام ئەمە دەکەوێتە سەر ئامادەیی نەفسی نەخۆش و قبوڵکردنی و بیروباوەری بەوانە سودی .

هه ژده يه م : ئاسان كردن و ئارامكردنه وهى نهفسى نهخۆش و ، بهسۆزو نهرمى مامه له
له گه له كردنى ، به هاوشيوه ي مامه له كردنى مندا له .

نۆزده يه م : جۆره كانى ده رمانه سروشتى و ئىلاهيە كان به كار بئىت ، چاره سه ركردن به
خه يالگ كردن (التخييل) به كار بئىت ، چونكه پزىشكه ليه اتوو ه كان له بوارى به كار ه يئانى
خه يالگ كردن (التخييل) كرده وه گه ليكى سه رسوپمى نيان ه يه كه ده رمانه كان ناگه ن به ئاستى
، بۆيه پزىشكى ليه اتوو له هه موو يارمه تى ده ريك سوود و ده رده گر يت بۆ چاره سه ركردنى
نهخۆشيه كه .

بىسته م : باشتري نهسته لائى كارى پزىشكه ، كه وا چاره سه روو چاره سازيه كه ي له
سه ر شه ش پايه دامه زرينت : پاراستنى ته ندروستيه هه بووه كه ، گه پانه وهى ته ندروستيه
وونبووه كه به گو يره ي توانا ، لا بردنى نهخۆشيه كه يا كه مكردنه وهى به گو يره ي توانا ، نه گه ر
دوو خراپه (مفسدة) هه بوو هه لسي ت به لا بردنى گه و ره ترينيان ، له كى سدانى بچوكترين
به رزه وه ندى (مصلحة) له پينا و به ده سته يئانى گه و ره ترينياندا ، له سه ر ئه م شه ش بنچينه
چاره سه ره كان ده خولينه وه ، بۆيه هه ر پزىشك ي كه ئه مه پيشه ي نه بىت كه بۆى بگه ر يته وه ،
ئه وه پزىشك نى يه . والله اعلم .

به شيك سه باره ت به وهى كه ده بى پزىشك

ره چاوى بارو حالى نهخۆش بكات :

له بهر ئه وهى نهخۆش چوار بارى هه يه : ده سته پي كردن ، به رزيبونه وه ، كوتايى و ، نه مان
بۆيه پيوسته پزىشك چاو دي رى هه ر بار يك له باره كانى نهخۆشيه كه بكات به وهى بۆى ده شي ت
و گونجاويه تى ، بۆ هه ر بار يكي ش ئه وه به كار بئىت كه پيوسته تيايدا به كار بئىت . بۆيه له
خالى ده سته پي كردنى نهخۆشيه كه دا ، ئه گه ر ته ماشاى كرد سروشت پيوستى به جولا ندى

پاشماوه خراپه‌كانه‌و پتۆیسته ده‌رهاو‌یشتنی بۆ بكریت ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ماده‌ خراپه‌كان پێگه‌یوه ئیتر ده‌ست به‌وه ده‌كات ، ئه‌گه‌ر جولا‌ندنی پاشماوه خراپه‌كانی له‌ ده‌ست چو‌و له‌ خالی ده‌ستپێکردنی نه‌خۆشیه‌كدا له‌به‌ر هه‌ر كۆسپێك قه‌ده‌غهی بكات ، یا له‌به‌ر لاوازی هیزی نه‌خۆش و به‌رگه‌نه‌گرتنی بۆ كاری ده‌رهاو‌یشتن ، یا به‌هۆی ساردی وهرزه‌وه ، یا له‌به‌ر كه‌مه‌رخه‌میه‌ك پویداوه ، پتۆیسته وریا بی‌ت ئه‌و په‌پی وهریایی كه‌ كاری ده‌رهاو‌یشتنه‌كه‌ی بۆ نه‌كات له‌ خالی به‌رزبوونه‌وه‌ی نه‌خۆشیه‌كدا ، چونكه‌ ئه‌گه‌ر ئه‌نجامی دا ، سه‌روشت پاده‌می‌نی و خوی خه‌رك ده‌كات به‌ ده‌رمانه‌كه‌وه‌و ، واز له‌ چاره‌سازی نه‌خۆشیه‌كه‌و به‌رگریکردنی دینی به‌یه‌كجاری ، نمونه‌نشی وه‌كو نمونه‌ی : كه‌سێكه‌ ده‌چیته‌ لای سوارچاكێك كه‌ سه‌رقالی جێگه‌كانی دوژمنه‌ ، خه‌ریکی ده‌كات به‌ كاریکی تره‌وه‌ . چونكه‌ له‌م باره‌دا پتۆیسته یارمه‌تی سه‌روشت بدات بۆ پاراستنی هیز چه‌ند له‌ توانادا بوو .

ئه‌گه‌ر نه‌خۆشیه‌كه‌ كۆتایی هات و وه‌ستاو هیور بویه‌وه ، ده‌ست به‌ ده‌رهاو‌یشتنی و ، پێشه‌كێش كردنی هۆكاره‌كانی ده‌كات ، ئه‌گه‌ر گه‌شته‌ خالی نه‌مان ، ئه‌وانه‌ی سه‌ره‌وه‌ی زیاتر بۆ شایسته‌ ده‌بی . نمونه‌ی ئه‌مه‌ش وه‌كو نمونه‌ی دوژمنیه‌كه‌ هیزی ته‌واو بی‌ت و ، چه‌كیشی پی نه‌ما بی‌ت ، فه‌وتاندنی ئاسان ده‌بی‌ت ، ئه‌گه‌ر پشستی هه‌لكردو ده‌ستی به‌هه‌له‌هاتن كرد ، فه‌وتاندنی ئاسانه‌تره‌ ، چونكه‌ توندی و لی‌هاتوویی له‌ سه‌ره‌تادایه‌ ، هه‌روه‌ها باری ده‌رهاو‌یشتن و ، فراوانی هیزی ، ده‌رمان و نه‌خۆشیش به‌وشیوه‌یه .

به‌شێك سه‌باره‌ت به‌وه‌ی كه‌ پزیشك به‌ سه‌لیقه‌

له‌ ئاسانه‌ترین هه‌ چاره‌سازی ده‌كات :

پزیشکی لی‌هاتوو هه‌ركاتێك بتوانی‌ت چاره‌سازی به‌ ئاسانه‌ترین بكات ، ده‌بی‌ وازی لی نه‌هێنیت و بجێته‌ سه‌ر قورسترین چاره‌سازی ، به‌لكو پله‌ به‌ پله‌ له‌ لاوازینه‌وه‌ ده‌چیته‌ سه‌ر به‌هێزترین ، به‌لام ئه‌گه‌ر ترسا له‌وه‌ی له‌ ئه‌نجامی به‌كارهێنانی ده‌رمانی لاوازه‌وه‌ هیزی

نەخۆشەكە لە ناو بچیت ، ئەوا یەكسەر دەرمانی بەهێز بەكاردیئێ ، لە چارەسەر كردنیشدا لە سەر یەك بار ناوەستی و تەنها یەك چارەسەر بەكاربێئێ ، چونكە سروشتی نەخۆشیەكە لە سەر دەرمانەكە پادیت و ، توانای بەرگەگرتنی دەرمانەكە ی بۆ پەیدا بێت و نەخۆشیەكەش ھەر بمیئیتەو ، دەرمانە بەهێزەكانیش لە وەرژە بەهێزەكاندا بەكار ناھێنێت ، پێشتریش ئاماژەمان پێدا كە تاوھكو توانای چارەسەر كردنی بە خۆراك ھەبێ ، دەرمان بەكار ناھێنێ ، ئەگەر ئالۆزیەكیشی لا دروست بو و نەیزانی نەخۆشیەكە گەرە یاخود ساردە ، دەست بە چارەسەر كردن ناكات تاوھكو بۆی پوون دەبێتەو ، ھەركات ترسی لە دەرەنجامی نەخۆشیەكە ھەبوو ئەگەر دەرمانێكی بۆ بەكارھێنا ، ئەوا دەرمانەكە ی بۆ تاقی ناكاتەو ، ھیچیشی تێدا نی یە ئەگەر دەرمانەكە ی تاقیكر دەو لە بارێكدا ئەگەر ھیچ ترسیكی نەبوو لەوھ ی شوینەواریكی خراپ دروست بكات .

ئەگەر چەند نەخۆشیەكیش كۆبوونەو ، دەست بە چارەسەر كردنی ئەو دەكات كە یەكێك لەم خەسلەتانە ی تێدا یە :

یەكەمیان : چاكبۆنەوھ ی ئەوێتر لە سەر چاكبۆنەوھ ی ئەم وەستابی وەكو ئاوسان و برین ، لێرەدا دەست بە چارەسەری ئاوسانەكە دەكات .

دووەم : دانە یەكیان ھۆكاری دروستبوونی ئەوێتر بێ وەكو (السَّدَّة) و (الحمى العفنة)^(١٨٤) ، لێرەدا دەست دەكات بە لا بردنی (السَّدَّة) كە چونكە ھۆكاری دروستبوونی تاكە یە .

سێ یەم : دانە یەكیان لەوێتر گرنگتر بێ ، وەكو نەخۆشیەكی توندو نەخۆشیەكی درێژخایەن ، لێرەدا دەست دەكات بە چارەسەر كردنی نەخۆشیە توندەكو ، لە گەڵ ئەوھشدا ئەوێتر فەرماوێش ناكات ، ئەگەر نەخۆشیەك و نەخۆشیەكی كات بەكات كۆبوونەو ، دەست

١٨٤ _ السَّدَّة : ناویكە بۆ ھەر شتێك لە نێو جەستەدا بێ لە ھاتوچۆی شتێكی تر بگڕێ .

الحمى العفنة : تايەكە بەھۆی یەكێك لە چوار تێكەڵاوەكوھ دروست دەبێ كە (الصفراء والسوداء) و خوێنی و بەلغەمی ، بپوانە : مەلا محمودی گەڵاڵی ، قامووسی پستە .

دهکات به چاره سه رگرنی نه خۆشیه که ، مه گهر نه خۆشیه کات به کاته که (العَرَض) به هیزتری و هکو (القولنج)^(١٨٥) ، لیڤه دا دهست دهکات به نیشته وهی ئازاره کهو ، پاشان (السَّدة) که چاره سه ردهکا . نه گهر تواناشی مه بوو له جیگهی چاره سه رکردن به ده هاویشتنی ماده کان ، جوړی چاره سه ری دیکهی وه کو برسیتی و پۆژوو یا نووستن به کاریتی باشتهو ، با کرداری ده هاویشتن ئه نجام نه دات ، نه گهر ویستی پاراستنی هه ر ته ندروسته کی بوو ، با به هاوشیوه کان و ویکچوه کان بیپاریزیت ، نه گهر ویستی گواستنه وهشی مه بوو بۆ باریکی چاکتر له خۆی به دژ ده یگواستیته وه .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبه ری خوا ﷺ به خوپاراستن لهو نه خوشیانه ی ده تریته وه به سروشتی و رینمایی کردنی که سانی ته ندروست به خۆدورخستنه وه لهو که سانه ی تووشیپوونه :

ثَبَتَ فِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " مِنْ حَدِيثِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، أَنَّهُ كَانَ فِي وَقْدٍ ثَقِيفٍ رَجُلٌ مَجْذُومٌ ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ النَّبِيُّ ﷺ ((ارْجِعْ فَقَدْ بَايَعْنَاكَ))^(١٨٦) .

واته : له (جابر ی کوپی (عبدالله) وه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : شانه ده کی هۆزی (ثقیف) پایویکی گولی تیدابوو ، نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ مه والی بۆ ناد : ((بگه پیره وه پیه مانمان له گه ل به ستووی)) .

١٨٥ _ القولنج : نه خۆشیه که له ریخۆله دا پهیدا ده بی و پیسای و با به ئهسته که له کۆم دیته ده ره وه و هۆکه شی ده گه پیتته وه بۆ مه وکردنی کۆلۆن ، بهوانه : فه ره ته کی ده ریا . وه رگێڤ .

١٨٦ _ صحیح : رواه مسلم (٤ / ١٧٥٢) بلفظ : ((إنا بايعناك فارجع)) واته : به بیژهی : ((نێمه په یمانان له گه ل به ستووی بگه پیره وه)) .

وَرَوَى الْبُخَارِيُّ فِي "صَحِيحِهِ" تَعْلِيْقًا مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((فِرَّ مِنَ الْمَجْدُومِ كَمَا تَفِرُّ مِنَ الْأَسَدِ))^(١٨٧).

واته : له (أبي هُرَيْرَة) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فەرموویەتى : ((له كهسى گول هەلبى وهكو چۆن له شیر هەلدی)) .

وَفِي "سُنَنِ ابْنِ مَاجَه" مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ : ((لَا تُدِيمُوا النَّظَرَ إِلَى الْمَجْدُومِينَ))^(١٨٨).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆى وياپيشى پازى بیّت _ فەرموویەتى : پیغه مبهرى خوا ﷺ فەرمووی : ((به بهردهوامى ته ماشای كهسى گول مه كن)) .

وَفِي "الصَّحِيحَيْنِ" مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((لَا يُورِدَنَّ مُمْرِضٌ عَلَى مُصِحٍّ))^(١٨٩).

واته : له (أبي هُرَيْرَة) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فەرموویەتى : پیغه مبهرى خوا ﷺ فەرمووی : ((خاوهن ووشترى نهخۆش با ووشترهكانى نهباته سه رئاوى خاوهن ووشترى ساغ)) .

وَيَذْكُرُ عَنْهُ ﷺ: كَلَّمَ الْمَجْدُومَ وَبَيْنَكَ وَبَيْنَهُ قَيْدٌ رُمْحٍ أَوْ رُمْحَيْنِ^(١٩٠).

١٨٧ _ صحيح : أخرجه البخاري (١٠ / ١٣٢) .

١٨٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٢٠٧٢) ، وابن ماجه (٣٥٤٣) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٠٦٤) .

(

١٨٩ _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١٦٦ ، ١٧٩) ، ومسلم (٧ / ٣٠ ، ٣١ ، ٣٢) .

واته: له پیغه مبه‌ری خواوه ﷺ باسکراوه : له گه‌ل که‌سی گولدا بدووی با دووری نیتوان تو
و نه‌و نزیکه‌ی پمیک یاخود دوو پم بیت .

نه‌خۆشی گولی چی یه ؟

نه‌خۆشی گولی : نه‌خۆشیه‌کی خرابه به‌هۆی بڵاوبونه‌وه‌ی (المرّة السوداء) هوه له هه‌موو
جه‌سته‌دا پرووده‌دات و ، میزاجی نه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌و پووخسارو شیوازیان خراب ده‌کات ،
پێده‌چی له‌ کۆتادا په‌یوه‌ندی نه‌و نه‌ندامانه‌ تیک بجیت تا ده‌پزین و ده‌که‌ون ، له‌ زمانی
عه‌ره‌بیدا به‌ (داء الأسد) یش ناوبراوه ، سه‌باره‌ت به‌م ناوه‌ش پزیشکان به‌ سی‌ بۆچون
لیکیان داوه‌ته‌وه‌ یه‌که‌میان : چونکه به‌ زۆری تووشی شیرده‌بی ، دووهم : چونکه نه‌م
نه‌خۆشیه‌ پووی که‌سی تووشبوو مۆپو مۆن ده‌کات و ده‌بچوینیت به‌ شیوه‌و شیوازی شیر ،
سی‌ یه‌م : که‌سی تووشبوو به‌م نه‌خۆشیه‌ پاری نه‌وانه ده‌کات که‌ نزیکه‌ ده‌بنه‌وه‌و
ده‌یانکوژیت وه‌کو شیر .

نه‌م نه‌خۆشیه به‌لای پزیشکانه‌وه نه‌خۆشیه‌کی ته‌نراوه‌ی نه‌م بۆ نه‌وه ، نه‌و که‌سه‌ی
نزیکه‌ی که‌سی گول و تووشبوو به‌ نه‌خۆشی سیل ده‌بیتته‌وه هه‌ر به‌ بۆنیان تووشی
نه‌خۆشیه‌که‌یان ده‌بیت ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌به‌ر ته‌واو به‌زه‌ی هاتنه‌وه‌ی به‌ ئومه‌ته‌که‌یداو
، بۆ به‌جیه‌ینانی ئامۆزگاری کرنی ته‌واو ، قه‌ده‌غه‌ی ئومه‌ته‌که‌ی خۆی کردووه به‌ نزیک
نه‌بوونه‌وه له‌و هۆکارانه‌ی نه‌خۆشی بۆ جه‌سته‌و دلایان ده‌گوێزیتته‌وه ، گومانی تیدا نی یه
جه‌سته‌ش له‌ نه‌وپه‌ری ئاماده‌باشی شاراوه‌دایه بۆ قبولکردنی نه‌خۆشیه‌که ، په‌نگه‌ سروشتی

١٩٠ _ حسن صحیح : أخرجه عبدالله بن أحمد (١ / ٧٨) عن الحسين بن علي عن أبيه عن النبي _ صلى الله عليه
وسلم _ قال : ((لا تدعوا النظر المجذومين ، وإذا كلمتهم فليكن بينك وبينهم قيد رمح)) واته : ((به‌ برده‌وامی
ته‌ماشای که‌سی گول مه‌کن و ، نه‌گه‌ر له‌ گه‌لیشیاندا دووان با دووری نیتوان ئیوه‌و نه‌وان به‌ نه‌ندازه‌ی پمیک
بیت)) .

جسته نامادهی کاردانه‌وهی ته‌واو بیټ بۆ وه‌رگرتن له جه‌سته‌ی نه‌وه‌که‌سانه‌وه که نزیکى ده‌بنه‌وه‌و تیکه‌لی ده‌بن ، چونکه جه‌سته توشبووه‌کان گویزه‌ره‌وه‌ن ، له‌وانیه ترس و خه‌یالی مرۆف له گه‌وره‌ترینی هۆکاره‌کان بن بۆ توش بوون به‌م نه‌خۆشیه ، چونکه خه‌یال کارایه‌و زاله به‌سه‌ر هه‌یزه‌کان و خووه‌کانی مرۆفدا ، له‌وانیه بۆنی که‌سی توشبوو بگات به که‌سی ته‌ندروست و نه‌خۆشیه‌که‌ی بۆ بگۆیژته‌وه ، نه‌مه‌ش له چه‌ندین نه‌خۆشیدا بینراوه‌و ، بۆنیش یه‌کێکه له هۆکاره‌کانی ته‌نینه‌وه‌ی نه‌خۆشی ، له گه‌ل هه‌موو نه‌مانه‌شدا ده‌بی جه‌سته ناماده‌بی بۆ قبولبوونی نه‌وه‌خۆشیه ، وَقَدْ تَزَوَّجَ النَّبِيُّ ﷺ امْرَأَةً ، فَلَمَّا ارَادَ الدَّخُولَ بِهَا ، وَجَدَ بِكُفْحِهَا بَيَاضًا ، فَقَالَ : ((الْحَقِّي بِأَمْلِك))^(۱۹).

واته : باسکراوه که‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ژنیکی خواست ، که ویستی بجیته‌ی لای سپیایه‌کی له که‌له‌که‌یدا به‌دیکرد ، نه‌وه‌بوو فه‌رمووی : بجۆره‌وه مالی بابت .

کۆمه‌لێک وایانزانیه‌وه نه‌م فه‌رموودانه به‌رپه‌رچ دراوه‌ته‌وه به کۆمه‌لێک فه‌رمووده‌ی دیکه ، که‌وا پوچیان ده‌کاته‌وه‌و دژایه‌تیان ده‌کات له‌و فه‌رموودانه : مَا رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ ، مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَمْرٍأَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ أَخَذَ بِيَدِ رَجُلٍ مَجْدُومٍ ، فَأَدْخَلَهَا مَعَهُ فِي الْقَصْعَةِ ، وَقَالَ : ((كُلْ بِسْمِ اللَّهِ ، ثِقَةً بِاللَّهِ ، وَتَوَكَّلًا عَلَيْهِ))^(۲۰) ، وَرَوَاهُ ابْنُ مَاجَهَ .

واته : له (عبدالله)ی کۆپی (عمر)ه‌وه _ خۆای لی پازی بیټ _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی که‌سیکی گۆلی گرت و ، خسته‌ی نیو له‌گه‌نه‌که‌وه له گه‌ل خۆیداو ، فه‌رمووی : بخۆ به‌ناوی خوا : متمانه به‌خۆوا ، پشت پێ به‌ستنی .

۱۹۱ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد في مسنده (۳ / ۴۹۳) .

۱۹۲ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (۳۹۲۵) ، والترمذي (۱۸۱۸) ، وضعفه الألباني .

وَبِمَا ثَبَّتَ فِي "الصَّحِيحِ" عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : لَا عَدْوَى وَلَا طَيْرَةَ^(١٩٣) .

واته : له (ابي هُريرة) هوه _ خَوای لى پازى بَيْت _ فەرموویەتى : پێغه مبه‌رى خوا ﷺ
فەرمووی : تەنینه‌وه‌ی نه‌خۆشى نى یه ، شوومى و پرەشبینى نى یه .

نیمه ده‌لێن _ (ابن القيم) _ سپاست بۆ خوا هیچ دژ به‌یه‌ك بوونیك له نێوان فەرمووده (صحیح) ه‌كانى پێغه مبه‌رى خوادا ﷺ به‌دیناكرێت ، نه‌گەر دژ به‌یه‌ك بوونیكیش به‌دیكرا ، نه‌وا پێده‌چى یه‌كێك له فەرمووده‌كان گوڤتارى پێغه مبه‌رى خوا ﷺ نه‌بى و ، نه‌و كه‌سانه‌ی فەرمووده‌كه‌یان گێٮاوه‌ ته‌وه‌ هه‌له‌یان تیدا كرده‌بى ، نه‌گەر چى كه‌سیكى باوه‌رپێكراوى سه‌رپاستیش بێت ، چونكه‌ كه‌سى باوه‌رپێكراو هه‌له‌ ده‌كات ، یاخود یه‌كێك له فەرمووده‌كان (ناسخ) و (١٩٤) نه‌وێترى پێش خۆی لاده‌بات نه‌گەر قبولى (نسخ) بكات ، یاخود دژ به‌یه‌ك بوونه‌كه‌ ته‌نها له تێگه‌شتنى بیسه‌ردایه ، نه‌ك له فەرمایشته‌كانى پێغه مبه‌رى خوادا ﷺ بۆیه‌ ده‌بى یه‌كێك له‌و سیانه‌ی پێشه‌وه‌ هه‌بى تاوه‌كو دژ به‌یه‌ك بوونه‌كه‌ ٲووبدات .

به‌لام دوو فەرمووده‌ی (صحیح) ی ناشكه‌رای دژ به‌یه‌ك له هه‌موو ٲوویه‌كه‌وه‌و ، یه‌كێكیشیان نه‌وێتر (نسخ) نه‌كاتوه‌ ، هه‌رگیز شتى وانه‌بووه ، به‌لكو ٲه‌نا ده‌گرین به‌ خوا له گوڤتارى پێغه مبه‌رى خوادا ﷺ نه‌م شتانه‌ هه‌بێت ، چونكه‌ له زارى نه‌وه‌وه‌ به‌ده‌ر له هه‌ق هیچى تر نه‌گوتراوه ، به‌لكو له ٲاستیدا به‌لا‌كه‌ كه‌مه‌رخه‌میه :
١ _ له تێگه‌شتنى نه‌و فەرموودانه‌دا كه‌ هاتووه .

٢ _ توانا نه‌بوون له جیاكردنه‌وه‌ی فەرمووده (صحیح) ه‌كان و (ضعیف) ه‌كاندا .

١٩٣ _ صحیح : أخرجه البخاري (٧ / ١٦٦ ، ١٧٩) ، ومسلم (٧ / ٣٠ ، ٣١ ، ٣٢) عن الحسن عن أبي هريرة .
و أخرجه البخاري (٧ / ١٧٥ ، ١٨٠) ، ومسلم (٧ / ٣٣) عن أنس . والحديث مروى عن كثير من الصحابة .
١٩٤ _ المنسوخ : له زمانى عه‌ره‌بيدا له (نَسَخَ الشَّيْءُ) هوه‌ هاتووه به‌ واتاى : هه‌لگرتن و لابردن ، بۆیه‌ ووشه‌ی (المنسوخ) له زمانى عه‌ره‌بيدا واتاى لابراو هه‌لگيراو ده‌به‌خشیت .

۳ _ تینه‌گه‌شتنی ته‌واو له مه‌به‌ستی راستی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

۴ _ هه‌لگرتنی فەرمووده‌که بۆ کارپیکردن له بوارگه‌لیکدا به پیغه‌وانه‌ی مه‌به‌ستی پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ. هه‌موو ئەمانه هۆکارپوون بۆ دروستبوونی جیاوازی و خراپی . ویا‌الله التوفیق *

(ابن فتيبة) له كتيبي (اختلاف الحديث) داو _ له زاری ئەو‌كه‌سانه‌ی دۆژمنی فەرمووده‌و فەرمووده‌ناسان _ ده‌لێت : دوو فەرمووده‌ی دژ به یه‌كتان له پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ گێراوه‌ته‌وه كه فەرموویه‌تی : ((لَّا عَدُوَّي وَلَا طَيْرَة)) واته : نه‌ته‌نینه‌وه هه‌یه‌و ، نه‌شومی و په‌شبینی . پێشی گوترا : گه‌پوویی و خوروویی له لیچی ووشتردا په‌یدا ده‌بی و ، ئینجا ووشتره‌كان گه‌پوویان تێده‌که‌وێت ، فەرمووی : ئە‌ی چ شتێك نه‌خۆشیه‌كه‌ی ته‌نیه‌وه بۆ یه‌كه‌م ؟^(۱۹۵) . پاشان له فەرمووده‌یه‌کی تردا گێراوتانه‌ته‌وه : با هیچ كه‌س ووشتره نه‌خۆشه‌كانی نه‌باته سه‌ر ئاوی خاوه‌ن ووشتری ساغ ، له كه‌سی گه‌ول هه‌لبێ به‌هاوشیوه‌ی هه‌له‌اتنت له شیر ، وه‌ پیاویکی گه‌ول هات بۆ گه‌تپێدانی به‌لام گه‌فته‌كه‌ی بۆ ناردو ، فەرمانی پیدا بگه‌رێته‌وه‌و ، مۆله‌تی نه‌دا ، وه‌ فەرموویه‌تی : شوومی له ژن و مال و وه‌لاخدايه^(۱۹۶) . گوتیان : هه‌موو ئەمانه جیاوازی و یه‌كێکیان له‌و‌یتر ناچیت .

(أبو محمد) ده‌لێت : ئێمه ده‌لێین : له‌مه‌دا هیچ جیاوازیه‌ك نی‌یه‌و ، مانای هه‌ر فەرمووده‌یه‌کیان كات و شوینی خۆی هه‌یه ، ئە‌گه‌ر له كات و شوینی خۆیدا دانرا جیاوازیه‌كه لاده‌چیت .

۱۹۵ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (۲ / ۳۲۷) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (۷۵۲۹) .

۱۹۶ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (۹ / ۱۱۸) ، ومسلم (۲۲۲۵) .

ته نینه وه دوو ڕهگهزه :

یه که میان : ته نینه وهی گوولی ، چونکه بۆنی که سی گول توند ده بیئت تا ئه و که سانه ش تووش ده کات که ژۆر له گه لیدا داده نشن و قسه ی له گه لدا ده کهن ، ههروه ها به جووتبوونی که سی گول له گه ل خیزانه کهیدا زیانی پێده گه یه نیئت و ، له وانه شه تووشی گوولی بیئت ، ههروه ها مندا له کانیشی له گه وره بوونی ته مه ندا تووشی ده بن ، ههروه ها تووشبووان به نه خۆشیه کانی سیل و گه پرووی ، چونکه پزیشکان فه رمان ده کهن به دانه نیشتن له گه ل تووشبووان به سیل و گولیدا ، له مه شدا مه به ستیان مانای ته نینه وه نی یه ، به لکو مه به ستیان گوڕینی بۆنیانه و ، ئه و که سانه ش به ژۆری بونیان ده کهن تووشی هه مان نه خۆشی ده بن ، پزیشکان دوورترین که سن له په شبینی و شوومه وه ، گه پرووی و خوروی له ووشردا پهیدا ده بیٔ _ که گه پرویه کی شیداری ته په _ ئه وه ش تیکه لی ووشره تووشبووه که ده بیئت یا ده یخوڕینیئت ، یا ده چیته شوینی یخدانی ووشره کانه وه ئاوی گه پرووه که ی پی ده گات و تووش ده بیئت ، ئه مه ئه و مانایه یه که پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : با هیچ کهس ووشری تووشبوو نه با ته سه رئاوی خاوه ن ووشری ساغ ، چونکه به باشی نه زانیوه نه خۆش تیکه ل به ساغ بیئت نه وه کو ئاوو خوروه که ی پی بگات و تووشی بگات .

ده فه رمیئت : به لام په گه زه که ی دیکه ی ته نینه وه ، وه کو بڵاوبونه وه ی نه خۆشی چاوه قوله یه له وه لاتیکداو ، که سانی ته ندروستیش له وه لاتا ته ده چنه دهره وه له ترسی ته نینه وه دا ، پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((إِذَا وَقَعَ بَبْلَرُ وَأَنْتُمْ بِهِ ، فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهُ ، وَإِذَا كَانَ بَبْلَرُ ، فَلَا تَدْخُلُوهُ)) فه رمایشتی پیغه مبه ری خوا ﷺ ((إِذَا وَقَعَ بَبْلَرُ وَأَنْتُمْ بِهِ ، فَلَا تَخْرُجُوا مِنْهُ)) واته : ((نه گه ره وه لاتیکدا بڵاوبویه وه ئیوه ی لیوو ، لیی دهرمه چن)) لیژهدا پیغه مبه ری خوا ﷺ پیمان ده فه رمیئت : ئیوه واگومان ده بن که به هه له اتنتان له چاره نووسی خوا له خوا پزگارتان ده بیٔ . فه رمایشتی پیغه مبه ری خوا ﷺ : ((وَإِذَا كَانَ بَبْلَرُ ، فَلَا تَدْخُلُوهُ)) واته : ((نه گه ره وه لاتیکدا بڵاوبویه وه ، مه چنه نیوی)) لیژهدا

پێغه‌مبەری خوا ﷺ پێمان دەفەرمیت : بە مانە وەتان لە و جێگەی کە تاعونی تێدا نی یە دلتان زیاتر دەحە ویتە وەو ، گوزەرانتان خۆشتر دەبێ . لەم بوارەدا ژن یا مال بە شووم ناسراوەن ، کە پیاو تووشی ناخۆشیە ک یاخود بە لایە ک دەبێ ، دەلی : ژن و ماله کە شومیه کە ی بۆ تەنیمە وەو لێیدام ، ئەمە ئەو تەنینه وەیه کە پێغه‌مبەری خوا ﷺ لە بارەیه وە فەرموویەتی : تەنینه وە نی یە .

کۆمە لێکی دیکەش دەلێن : بە لکو فەرماندان بە خۆبەرخستنه وە لە کەسی گول و هەلەتەن بۆ (الاستحباب) و هەلبژاردن و ، پێنمویی کردنە ، . بە لām بۆ لە گەلیدا خواردن ، پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەوەی ئەنجامدا بۆ بە دەرخستنی شیائۆتی و ، حەرام نەبوونی .

کۆمە لێکی دیکەش دەلێن : ئەم پەيامە ی پێغه‌مبەری خوا ﷺ لێرەدا بۆ بە شیکی خەلکە نە ک بۆ هەمووی . بۆیه تەماشای دەکری ت پێغه‌مبەری خوا ﷺ بۆ هەریەکیان پەيامێکی فەرمووە بە بارو حالیان شایسته بیت ، چونکە هەندێکی خەلک ئیمانی بە هیژەو ، پشت بە ستنی بە هیژە بە ئاستیک تەنینه وە ی نەخۆشیە کە لە خۆی دور دەخاتە وە ، وەکو چۆن هیژی سروشت هیژی نەخۆشیە کە دوور دەخاتە وەو پوچی دەکاتە وە ، کەچی هەندی خەلکی تر ئەو هیژە ی تێدا نی یە ، بۆیه پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەم پەيامە ی خۆی ئاراستە ی ئەم جۆرە خەلکە کردووە بۆ ئاگاداری وەرگرتن و خۆپاریزی ، پێغه‌مبەری خوا ﷺ هەردوو بارە کەشی پێکە وە ئەنجامداوە ، بۆ ئەوە ی ئومە تە کە ی چاوی لێکەن و پەپرەویی بکەن ، بۆ ئەوە ی ئەو کە سانه ی لە ئومە تە کەیدا بە هیژن پێگە ی پشت بە ستن و هیژو متمانه ی تەواو بە خوا هەلبژێرن و ، ئەوەشیان کە لاوازه پێگە ی ئاگاداری وەرگرتن و خۆپاریزی بە کاریێتن و ، هەردوو پێگە کەش (صحیح) و تەواون :

یە کە میان : بۆ باوهردارانی بە هیژ .

ئەو وێریشیان : بۆ باوهردارانی لاواز .

لێره شدا هه رگۆمه لێکیان به لگه یه کی به دهسته وه ده بی و پێشه تگێشی ده بی ئه و کاره ی ئه نجام دابی به گوێره ی بارو حالیان و ئه وه ی بۆیان شایسته یه ، ئه مه ش به هاوشیوه ی مه ستانی پێغه مبه ری خوا به ﷺ به داخ کردن و ، ستایشی ئه و که سه شی کردوه که وازی لێده هیئت ، چونکه وای داناوه ئه و که سه ی وازی لێده هیئت پشت به ستنیکێ ته وای به خوای تعالی هه یه ، هه روه ها پێغه مبه ری خوا ﷺ وازی له شوومی و په شبینی هێناوه و ، هاوشیوه ی ئه مه ش له شه رعدا زۆره ، ئه مه ش پێگه یه کی ناسک و زۆر چاکه بۆ ئه و که سانه ی ده یانه و ئه هقی خۆی ده نی ، به تایبه ت ئه و که سانه ی توانای لێکدانه وه ی نه فسی خۆیانیا ن پێدراوه ، به مه ش ئه و دژ به یه ک بوونه ی هه ستی پێ ده کات له سوونه تی (صحیح) دا نامیئت و لاده چیت .

کۆمه لێکی تریش وای بۆ ده چن که فه رمان کردن به هه له اتن و ، خۆ دوورخسته وه بۆ شتیکی سروشتیه ، که بریتیه له گواسته وه ی نه خۆشیه که بۆ که سی ته ندروست به ده ست پێوه دان و تیکه لێوون و بۆن کردن ، ئه م باره ش به دووباره کردنه وه ی تیکه لێوون و ده ست پێوه دان ده بی ، پێغه مبه ری خواش ﷺ که هه ستا به خوارن له گه ل که سیکی گولدا بۆ به رژه وه ندیه کی په سه ندکراویو ، هه چی تیدا نی یه و ، به یه ک جارو یه ک ساتیش ته نینه وه ی نه خۆشی دروست نابیت ، به ئام قه ده غه ی کردوه بۆ ئه وه ی نه بیت به هۆکارێک بۆ بلاویونه وه ی نه خۆشی و فه وتانن ، هه روه ها بۆ پاراستنی ته ندروستی ، به تیکه لێوونیکیش تیکه لێان بوو له به ر پێویستی و به رژه وه ندیه ک ، بۆیه هه چ دژ به یه ک بوونیک له نێوان هه ردوو شته که دا به دینا کریت .

کۆمه لێکی تریش ده لێن : پێده چی ئه و که سه گوله ی پێغه مبه ری خوا ﷺ له گه لیدا خۆراکی خواردی نه خۆشیه که ی شتیکی که م بی و ته نینه وه دروست نه کات ، که سانی گولیش هه موویان وه کو یه ک نین و ، ئه و ته نینه وه ش لێانه وه دروست ده بی هه مووی وه کو یه ک نی یه ، به لکو تیکه لێوونی که سانیکیان زیانی نی یه و ، ته نینه وه دروست ناکات ، ئه و

كەسە گولەش توشی شتیکی كەمی گوولی بوبو ، پاشان وەستاو لەسەر بارەكەى بەردەوام بوو ، گولەكەش نەتەنیەو بە سەرپای لەشی ، بۆیە بە شایستەتر نەخۆشیەكەى ناتەنیتەو بە كەسانی تر .

كۆمەڵیكى تریش دەلێن : خەلگانی تافی نەفامی بڕوایان وابوو كە تەنینهوێ نەخۆشیە پەتاكان بە خودیكى سروشتی دەبیّت ، بەبێ ئەوێ بێگەرپننەو بە خۆی تعالی ، ئەو بوو پێغەمبەرى خوا ﷺ ئەو باوەرپەى پوچكردنەو ، لە گەڵ كەسە گولەكەدا خۆراكى خواردو ، بۆى پوون كردنەو كە خۆى تعالیە نەخۆش دەخات و چاكیش دەكاتەو ، قەدەغەى نزیکبوونەوێ خەلگیشی لێكردن بۆ ئەوێ بۆیان پوون بكاتەو كە خودی نزیکبوونەوێ یەكێكە لەو هۆكارانەى لە لایەن خۆى پەرەردگارەو دانراو بە دروستبوونی نەخۆشیەكە ، كاتیكیش پێغەمبەرى خوا ﷺ قەدەغە دەكات لە راستیدا هەڵدەستیت بە جێكركردنى ئەو هۆكارانەى نەخۆشى دروست دەكەن ، كردوێكەى پێغەمبەرى خوا ﷺ نەشكەرێ دەكات كە نەخۆشیەكان سەرپەخۆیان وەرەگرتوو لە كاركردندا ، بەلكو هەموو شتیك خۆى تعالیە ، ویستی هەبیّت هێز لە نەخۆشیەكە وەرەگرتەو و جێتر كاریگەرى نابیت و ، ویستیشی هەبیّت هێزەكەى دەهێلێتەو و كاریگەرى دروست دەكات .

كۆمەڵیكى تریش دەلێن : بەلكو فەرموودەكان (ناسخ و منسوخ) ی تێداى ، تەماشای میژووێكەى دەكریت ، ئەگەر زانرا فەرموودەى كیان دواكەوتوترە ، حوكم دەدریت كە (ناسخ) ه ، ئەگەر بەو جۆرەش نەبوو ، تیايدا دەوێستین .

كۆمەڵیكى تریش دەلێن : هەندێ لەو فەرموودانە جێگیرەو ، هەندێكیشیان جێگیر نین ، بۆیە سەبارەت بە فەرموودەى : ((لا عدوى)) دەلێت : یەكەم جار هاوێلى بەرپز (أبوهیرة) دەیگێرێتەو ، پاشان لەو بارەو گومانى بۆ دروست بوو وازی لێهێنا ، دیسان سەبارەت بەو فەرموودە پاریژیان پێكردو ، گوتیان : گوێبیستت بوین دەتگێرێتەو ، بەلام قایل نەبوو بێگێریتەو .

(أبوسلمة) ده‌لێت : ئیتر نازانم ، (أبوهريرة) بیری چوو ، یاخود یه‌کێک له‌ فه‌رمووده‌کان نه‌ویتری (نسخ) کرده‌وه ؟

به‌لام فه‌رمووده‌که‌ی (جابر) __ خوای لی پازی بیټ _ : ((أن النبي ﷺ أخذ بيد مجذوم ، فأدخلها معه في القصعة)) واته : ((پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ده‌ستی که‌سیکی گولی گرت و ، له‌ گه‌ل خویدا ده‌ستی خسته‌ نیو له‌ گه‌نه‌که‌وه)) ، فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح) نیه‌و ، بۆ به‌رزترین پله‌شی ئیمامی (الترمذي) فه‌رموویه‌تی فه‌رمووده‌یه‌کی (غریب) هه‌و ، نه‌ به‌ (صحیح)ی داناوه‌ نه‌ به‌ (حسن)یشی داناوه . (شعبة) ده‌لێت : خۆتان بپارێزن له‌ وه‌رمووده‌ (غریب)انه . ئیمامی (الترمذي) فه‌رموویه‌تی : له‌ چوارچێوه‌ی کرده‌وه‌کانی (عمر)هه‌و (ریوایه‌)ت کراوه ، ئه‌مه‌ش جیگیرتره ، ئه‌مه‌یه‌ باری ئه‌م دوو فه‌رمووده‌یه‌ی که‌ به‌ره‌له‌ستی فه‌رمووده‌کانی قه‌ده‌غه‌کردنی پی ده‌کریت :

یه‌کێکیان : (أبوهريرة) په‌شیمان بۆته‌وه له‌ گیرانه‌وه‌یداو نکۆلی لی کردوه .

دوه‌میشیان : به‌ (صحیح)ی له‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ (ریوایه‌)ت نه‌کراوه ، له‌ کتییی (المفتاح)دا به‌ تیروته‌سلیی سه‌باره‌ت به‌م مه‌سه‌له‌ داوین ، وبالله‌ التوفیق .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ رییازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ قه‌ده‌غه‌کردنی خۆچاره‌سه‌رکردن به‌ حرام‌کراوه‌کان :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي الدَّرْدَاءِ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ الدَّاءَ وَالْدَّوَاءَ ، وَجَعَلَ لِكُلِّ دَاءٍ دَوَاءً ، فَتَدَاوَوْا ، وَلَا تَدَاوَوْا بِالْمَحْرَمِ))^(١٩٧) واته : له‌ (أَبِي الدَّرْدَاءِ)هه‌و __ خوای لی پازی بیټ _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

فهرمووی : ((خوای تعالی نه خویشی و دهرمانه که شی دابه زاندوهو ، بۆ هه ر نه خویشیه کیش دهرمانیکی داناهه ، به وه چاره سه ر بکه ن و ، به شتی هه رام چاره سه ر مه که ن)) .

وَذَكَرَ الْبُخَارِيُّ فِي " صَحِيحِهِ " عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ : إِنَّ اللَّهَ لَمْ يَجْعَلْ شِفَاءَكُمْ فِيمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ^(١٩٨)

واته : نیامی (البخاری) له (صحیح) هکه یداو له (ابن مسعود) وه _ خوای لی پازی بیّت _ ده گیریتته وه ، فه موویه تی : خوای تعالی شیفای ئیوه ی له شته هه رام کراوه کاندانه تاهه .

وَفِي " السَّنَنِ " : عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : ((نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنِ الدَّوَاءِ الْخَبِيثِ))^(١٩٩)
واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازی بیّت _ فهرموویه تی : ((پیتفه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی خو چاره سه ر کردنی کردوه به دهرمانه پیسه کانی وه کو مه ی و ژهر)) .

وَفِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " عَنْ طَارِقِ بْنِ سُوَيْدٍ الْجُعْفِيِّ أَنَّهُ سَأَلَ النَّبِيَّ ﷺ عَنِ الْخَمْرِ ، فَنَهَاهُ ، أَوْ كَرِهَهُ أَنْ يَصْنَعَهَا ، فَقَالَ : إِنَّمَا أَصْنَعُهَا لِلدَّوَاءِ ، فَقَالَ : ((إِنَّهُ لَيْسَ بِدَوَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ))^(٢٠٠)

واته : له (طارق) ی کوپی (سُوَيْدٍ الْجُعْفِيِّ) وه _ خوای لی پازی بیّت _ : که و سه باره ت به مه ی له پیتفه مبه ری خوا ﷺ پرسیبوو ، ئه ویش قه ده غه ی کردبوو ، یاخود به باشی

١٩٨ _ ذكره البخاري تعليقاً (١٠ / ٦٨) في الطب باب شراء الخلاء والغسل

١٩٩ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ٣٠٥ ، ٤٤٦ ، ٤٧٨) وأبو داود (٣٨٧٠) ، وابن ماجه (٣٤٥٩) ، والترمذي (٢٠٤٥) كلهم من طريق يونس بن أبي إسحاق عن مجاهد عن أبي هريرة فذكره .

٢٠٠ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ٣١١ ، ٣١٧ ، ٣٩٩) ، والدارمي (٢١٠١) ، ومسلم (٦ / ٨٩) ، وأبو داود (٣٨٧٣) ، والترمذي (٢٠٤٦) كلهم من طريق سماك بن حرب عن علقمة بن وائل عن أبيه فذكره

نه زانی دروستی بکات ، (طارق) یش پیتی فهرمووی : له راستیدا بۆ دهرمان دروستی ده که م ،
پێغه مبه‌ری خواش ﷺ فهرمووی : ((دلنیا به نه وه دهرمان نی یه به لکو نه خوشیه)) .

وَفِي " السَّنَنِ " أَنَّهُ ﷺ سُئِلَ عَنِ الْخَمْرِ يُجْعَلُ فِي الدَّوَاءِ ، فَقَالَ : ((إِنَّهَا دَاءٌ وَلَيْسَتْ بِالدَّوَاءِ))^(٢٠١) رواه أبو داود ، والترمذي .

واته : له پێغه مبه‌ری خویان ﷺ پرسى سه باره‌ت به وه‌ی مه‌ی وه‌کو دهرمان به کاربیت ،
نه ویش فهرمووی : ((نه وه نه خوشیه نه ک دهرمان)) .

وَفِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " عَنْ طَارِقِ بْنِ سُوَيْدٍ الْحَضْرَمِيِّ قَالَ : قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّ بَارِضَنَا
أَعْنَابًا نَعْتَصِرُهَا فَتَشْرَبُ مِنْهَا ، قَالَ : " لَا " فَرَأَجَعْتُهُ قُلْتُ : إِنَّا نَسْتَشْفِي لِلْمَرِيضِ قَالَ : ((إِنَّ
ذَلِكَ لَيْسَ بِشِفَاءٍ وَلَكِنَّهُ دَاءٌ))^(٢٠٢) .

واته : له (طارق) ی کوپی (سُوَيْدٍ الْحَضْرَمِيِّ) وه _ خوی لی پازی بیت _ فهرموویه‌تی :
گووتم : نه‌ی پێغه مبه‌ری خوا زه‌ویه‌کانی ئیمه‌ تریگه‌ لیکى لێیه ده‌یگوشین بۆ (مه‌ی) و لێی
ده‌خۆینه‌وه ، فهرمووی : نه‌خێر ، (طارق) فهرموویه‌تی : جارێکی تر وه‌لامم بۆ نارده‌وه‌و
گوتم : نه‌وه بۆ چاره‌سه‌ری نه‌خۆشی به‌کار دینین فهرمووی : ((نه‌وه چاره‌سه‌ر نی یه به‌لکو
نه‌خۆشیه))

وَفِي " سُنَنِ النَّسَائِيِّ " أَنَّ طَبِيبًا ذَكَرَ ضِفْدَعًا فِي دَوَاءٍ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَتَنَاهَا عَنْ قَتْلِهَا^(٢٠٣)
واته له (سنن) ی ئیعامی (النسائي) دا هاتوه‌ که‌وا پزیشکیک له‌ خزمه‌تی پێغه مبه‌ری خوا
ﷺ له‌ دهرمانیکدا باسی بۆی کرد ، به‌لام پێغه مبه‌ری خوا ﷺ قه‌ده‌غه‌ی کرد بۆق بکوژیت .

٢٠١ _ هو السابق .

٢٠٢ _ هو السابق ، وليس هذا لفظ مسلم .

وَيَذْكُرُ عَنْهُ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((نَ تَدَاوَى بِالْحَمْرِ ، فَلَا شِفَاءُ لِلَّهِ))^(٢٠٤)

واته : له پیغه مبهری خواوه ﷺ باسکراوه که وا فرموویه تی : ((هرکس به مهی چاره سهر دهکات ، خوی تعالی شیفای نه دات)) .

خۆچاره سه رکردن به شته حه رامه کان قیزه و نه له پووی شهرع و له پووی نه قلیشه وه ، له پووی شهرعه وه نه وه فرمودانه بوو که له سه ره وه باسکران . به لām له پووی نه قلّه وه : خوی تعالی نه و شتانه ی حه رام کردووه له بهر پیستییان ، به لām شته چاکه کانی له م ئومه ته حه رام نه کردووه وه کو سزایه ک ، به هاوشیوه ی نه وه حه رام کردنه ی که سه پاندی به سه ر (بني إسرائيل) دا که ده فره رمیت ﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ طَيِّبَاتٍ أُحِلَّتْ لَهُمْ ﴾ [سورة النساء : ١٦٠] واته ﴿ فَبِظُلْمٍ مِّنَ الَّذِينَ هَادُوا ﴾ به هو ی سته م کردنه وه له لایه ن جوله که کانه وه ﴿ حَرَّمْنَا عَلَيْهِمْ ﴾ حه راممان کرد لییان ﴿ طَيِّبَاتٍ ﴾ چه ند خۆراکیکی پاک و خاوین ﴿ أُحِلَّتْ لَهُمْ ﴾ که حه لāl کرابوو بۆیان^(٢٠٥) ، به لکو چه ند شتیکی له م ئومه ته حه رام کردووه چونکه خودی نه و شتانه پیسن و ، حه رامیشی کردووه وه کو پارێزێک بۆ به نده کان و ، پاراستنیان له خواردنی ، بۆیه له م باره وه به شیاو دانانریت وه کو چاره سه ری نه خۆشیی به کاریبت ، چونکه نه گه رچی پۆلیی هه بیّت له لادانی نه خۆشیدا ، به لām پاشان نه خۆشیه کی گه وره تر له دلدا دروست دهکات به هو ی نه و پیسیه وه که تیایدا یه ، بۆیه نه و که سه ی چاره سه ر به شته حه رامه کان دهکات ، هه ولیداوه به نه خۆشخستنی دللی چاره سه ری نه خۆشی جه سه ته ی بکات.

٢٠٣ _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٤٥٣ ، ٤٩٩) ، وعبد بن حميد (٣١٣) ، والدارمي (٢٠٠٤) ، وأبوداود (٣٨٧١ ، ٥٢٦٩) ، والنسائي (٧ / ٢١٠) کلهم من طريق ابن أبي ذئب ، عن سعيد بن خالد ، وعن سعيد بن المسيب بن عبد الرحمن بن عثمان فذكره .

٢٠٤ _ إسناده صحيح : انظر الصحيحة (٢٨٨١) .

٢٠٥ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

ههروهها له بهر ئه وهی ئه و شتانه حه رامه ، بۆیه پێویسته مرۆف خۆی لی لا بدات و خۆی لی به دوور بگریت ، به هه ر ڕیگه یه ك بیټ ، به ئام ئه گه ر وه كو ده رمان به كار هیئرا ، ئه وه هانی مرۆف ده دات ئه و شتانه ی به لاره په سه ندبێ و زیاتر به کاری بیئێ ، ئه مه ش دژ به مه به سستی شه رعه ، له لایه کی تریشه وه ئه و شتانه نه خۆشین وه كو ئه وه ی شه رعه برپاری له سه ر داوه ، بۆیه نابێ وه كو ده رمان به کاری بیټ .

ههروهها شته حه رامه كان سیفه تی به دی و پیسی به روح و سروشتی مرۆف ده به خشن ، چونكه جه سته كار دانه وه ی خۆی ده بیټ به رامبه ر به چۆنیه تی ده رمانه كه ، بۆیه ئه گه ر چۆنیه تی ده رمانه كه پیس بیټ ، ئه وا پیسی به سروشتی مرۆف ده به خشیټ ، كه واته ئه گه ر خودی ده رمانه كه پیس بوو ئیتر ده بی چۆن بی ؟ ، بۆیه خوای تعالی خۆراك و خواردنه وه و جلی پیسی له به نده گانی حه رام كرده وه ، چونكه پوخسارو سیفه تی پیسی به نه فس ده به خشن .

ههروهها ڕیگه دان به به كار هیئانی ئه و شته حه رامانه بۆ خۆچاره سه ركردن ، مه ی نه تیه كه زیاتر ده كات ، چونكه ئه گه ر نه فس هه واداری بوو ، ئه وا دواتریش بۆ هه واو ئاره زووش به کاری ده هیئێ ، به تایبه ت ئه گه ر نه فسی مرۆف بزانی بۆی به سووده و ، نه خۆشیه گانی لاده باو شیفای بۆ ده هیئێ ، ئه وا ده بی به خۆشه ویستری شت به لایه وه ، لیئره دا شه رعه ده رگا گانی به هانه ی هه موو داخستوه بۆ ئه وه ی به هیچ شیوه یه ك به كار نه هیئریټ ، گومانی تیډا نیه ئه گه ر له لایه كه وه ده رگا گانی به هانه دا بخات بۆ به كار نه هیئانی و ، له لایه کی تریشه وه ده رگا گانی به هانه بکاته وه بۆ به كار هیئانی وه كو ده رمان جیاوازی و دژ به یه ك بوون دروست ده كات و ئه مه ش له شه رعه وه دووره .

ههروهها له م ده رمانه حه رامكرا وانه دا نه خۆشی گه لیکی ئه و تۆی تیډایه ، كه زۆر زیاتره له وه ی كه خه لك واگومان ده بات شیفای هه ندێ نه خۆشی تیډا هه بی ، بۆیه له مه ی و شه رابی

دایکی پیسه کاندای که خوای تعالی به هیچ شیوه یه ک شیفای نه خستوته نیو ئه م خواردنه وه یه وه ، به لای پزیشکان و ، زۆریک له شهرع زانان و قسه ناسانه وه ، چه ندین نه خۆشی به هیز بۆ سه ر میژشک دروست ده کات که سه نته ری ئه قله .

(أبقرط) له میانه ی گوشتاره کانیدا له سه ر نه خۆشیه تونده کان ده لئیت : زیانی مه ی بۆ سه ر توندوتیژه ، چونکه به خیرا بۆی به رز ده بیته وه ، له گه ل به رزبونه ودا خه لته کانی له شیش به رزده بنه وه و له شوینه به رزه کانی جه سته دا ده وه ستن و ، زیان به هۆشی مرۆف ده گه یه نن .

دانهری (الکامل) ده لئیت : زیان گه یانندن به میژشک و ده ماره کان له خاسیه ته گرنگه کانی مه ی و شه رابه .

به لām ده رمانه حه رامکراوه کانی دیکه دوو جۆرن :

یه که میان : به لای دلّه وه قیزه ونه و ، سروشتی مرۆفیش یارمه تیده ری نابیت ، بۆ دوورخستنه وه ی نه خۆشیه که وه کو ژه هره کان و ، گوشتی مارو شته پیس و پۆخله کانی دیکه ، بۆیه وه کو بارزکی قورس به سه ر سروشتی مرۆفه وه ده مینیته وه و ده بی به نه خۆشی نه ک ده رمان .

دووه م : به لای دلّه وه قیزه ون نی یه وه کو ئه و خواردنه وانه ی که دایکه سک پره کان به کاریده هین بۆ نمونه ، ئه مه زیانی له سوودو که لکی زۆرتره ، ئه قلیش بریاری حه رامبوونی ده دات و ، لیژده ئه قل و فیتره تی مرۆف جووتی شهرع ده بن .

لیژده نه یینه کی ووردو ناسک به دیده کریت سه باره ت به وه ی که حرامکراوه کان بۆ چاره سه ر به کار نه یتریت ، مه رجی شیفا وه رگرتن له هه ر ده رمانیک ئه وه یه به ئه و په ری قبولبوونه وه وه ربگیریت ، باوه ره بیت به سوودو که لکی و ، خوای تعالی پیرۆزی شیفا ی

پێدلووه ، چونکه شتی به سوود پێڕۆزی تێداوه ، به سوودترین شتیش پێڕۆزترینیانه ، بۆیه دهگوتریت پیاوی پێڕۆز له ههر کوی بیت ئه و پیاوهیه که له ههر شوێنێک دابهزی سوودی لی بێینریت ، زانراویشه نهگهر موسلمان باوهپی به ههرامیتی شتیک ههبوو ئه و ئه و باوهپهی دهبی به پێگرتیک له نێوان خودی خوی و له نێوان پێڕۆزی و سوودی شتهکه ، وه له نێوان چاکیتی گومان پێردن و ، وهگرتنی ئه و شته به ئه و پهپی قبولبوونه وه ، به لکو ههرچه ند بهنده باوهپی به هیزتر بی ، ئه مهندهی تر حهزی پی نابیت و بیروباوهپی به رامبه ر به و شته خراپ دهبی و ، خووشی ئه مهندهی تر ئه و شته ی به لاهه قیزه ون دهبی ، بۆیه نهگهر له م باره دا به کاری بێنیت دهبی به نه خووشی نه ک ده رمان ، مه گهر مرقف باوهپی پیستی به رامبه ر به و شته نه مینیت و ، خراپی گومان بردنی بگوریت بۆ خووشه ویستی ، ئه مه ش دربه ئیمان ه ، چونکه خودی شته که ههرام و قیزه ونه ، بۆیه مرقفی باوه پدار به رده وام له پڕوی نه خووشیه وه ته ماشای ده کات . والله أعلم *

به شیک : سه باره ت به رێبازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی ئه و نه سپییه ی له سه ردا په یدا ده بی و لا بردنی :

في " الصَّحِيحَيْنِ " عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ، قَالَ : كَانَ بِي أَدَى مِنْ رَأْسِي ، فَحُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْقَمْلُ يَتَنَازَرُ عَلَيَّ وَجْهِي ، فَقَالَ : ((مَا كُنْتُ أَرَى الْجَهْدَ قَدْ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى)) ، وَفِي رِوَايَةٍ : فَأَمَرَهُ أَنْ يَخْلُقَ رَأْسَهُ ، وَأَنْ يُطْعِمَ فَرْقًا بَيْنَ سِتْوَةٍ ، أَوْ يُهْدِيَ شَاةً ، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ .^(٣٠٦)

واته : له (كَعْبِ) ی کۆپی (عُجْرَةَ) وه _ خۆای لی پازی بیت _ فه رموویه تی : ئازاریک له سه ردا بوو ، هه لگه رام بۆ خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ ، ئه سپیش هه لده وه ریه دم و

٢٠٦ _ صحیح : أخرجه أحمد (٤ / ٢٤٢ ، ٢٤٣) ، والبخاري (٣ / ١٣) ، (٦ / ٣٣) ، ومسلم (٤ / ٢١) ، (٢٢) ، وابن ماجه (٣٠٧٩) ، والترمذي (٢٩٧٣) ، كلهم عن طريق عبدالله بن معقل فذكره عن كعب بن عُجْرَةَ .

چاومدا ، ئەوەبوو پێغه مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی : ((وای بۆ ئەدەچووم شەکت و ماندووبوونت بگات بەم ئاستە ی کە دەیبینم)) ، لە (رێوایە) تێکی دیکە شدا : فەرمانیدایە سەری بتاشی و ، سێ (صاع) ی دانەوێڵە بگات خۆراکی شەش کەس ، یاخود مەژێک بێە خشییت ، یاخود سێ پۆژ بە پۆژوو بیت .

ئەسپێ لە سەر و جەستەدا بەهۆی دوو شتەو پەیدا دەبێ : دەرەوێ جەستەو ناوہوێ جەستە ، بەلام ئەوێ لە دەرەوێ جەستەدا پەیدا دەبێ ھۆکاری دەگەرێتەو بۆ ئەو پیسی و پۆخلیە لە سەر جەستە کۆدەبێتەو ، دووہمیش : بەهۆی خەلتە یەکی پیسی بۆگەنەو کە سروشتی مژوڤ پالی پێوہ دەنیت بۆ نیوان پیست و گوشت و ، پاشان لە کونیلەکانەو دەرەچیت ، لە پووی پێستیشدا بە شیوہ یەکی زیاتر بەهۆی شیی خوینەو بۆگەن دەبێ ، ئەمەش ئەسپێ دروست دەکات ، ئەم دیاردە یە بەزۆری پاش نەخۆشی زۆر دەبێ و ، بەهۆی پیسیشەو ، لە سەری منداڵاندا بە شیوہ یەکی فراوانتر دەبینرێ چونکە زۆرتر ئەو ھۆکارانە بەکار دەھێنن کە ئەسپێ دروست دەکەن ، بۆیە پێغه مبه‌ری خوا ﷺ سەری منداڵەکانی (جعفر) ی تاشی .

گەرەترین چارەسەریشی سەرتاشینە ، بۆ ئەوێ کونیلە ی شیکان بکریئەو ، شێ پیسەکان بچنە دەرەو ، بەوہش مادە ی خەلتە کە لاواز دەبێ ، پاشانیش پێویستە ھەموو سەر لەو دەرمانانە بگیریت کە ئەسپێ دەکوژن و ، دروستبوونی قەدەغە دەکەن .

سەرتاشینیش سێ جۆرە :

یەکە میان : بۆ خواپەرستی و ھۆکاریکی نزیکبوونەو لە خوای پەرەردگار .

دووہم : بیدعە و ھاوہل پەیداکردن .

سێ یەم : پێویستی و دەرمان .

کەواتە یەکەم : سەرتاشینە لە کاتی یەکیک لە خواپەرستیەکانی حەج یاخود عەرەدا .

دوهم : سهرتاشین بۆ که سانیکی تری جگه له خوای پهروهردگار . وهکو سهرتاشینی موریده کان بۆ شیخه کانیاں ، بۆیه که سانیکیان ده لّین : من سهرم تاشیوه بۆ فلّان کهس و ، تۆش تاشیوته بۆ فلّان کهس ، ئەمه له پلهی ئەوه دایه که بلّیت : سوژدهم بۆ فلّان کهس برد ، چونکه سهرتاشین ملکه چی و به ندایه تی و زه بوونی ده نوینّ ، بۆیه له ته و او کاریه کانی حهجه ، تا ئەو ئاسته ی به لای ئیمامی (الشافعی) وه پایه یه که له پایه کانی حهج که ته و او نابیت ته نها بهو نه بّی . مړۆ که پیشه سهری له پیش دهستی خوا کهیدا داده نّ ، وهکو ملکه چیه که بۆ گهره یی و ، زه بوونی که بۆ شکومه ندی ، له بهرترین جۆره کانی په رستنه ، بۆیه ئەگه ره به کان ویستی زه بوونکردنی دیل و بهردانیان هه بویه ، سهریان ده تاشی و بهریان ده دا ، پاشان شیخه کانی گومپایی و پیش برکّی کارانی پهروهردگاریتی ئەوانه ی بنچینه ی شیخیتیان له سهر بیدعه و هاو له پیداکردنه ، هاتن و ویستیان موریده کانیاں په رستنیان بۆ بکه ن و ، بۆیان پازاندنه وه که سهرتاشینیان بۆ بکه ن ، وهکو چۆن بۆیان پازاندنه وه سزودیان بۆ بهرن ، به لّام به ناویکی تره وه ناویان ده هیئاو ، ده یانگوت : ته نها سهر دانانیکه له پیش دهستی شیخدا ، سویند به خوا سوژده بردنیش بۆ پهروهردگار هه ره ته نها بریتیه له سهردانان له پیش دهستیدا ، پاشان ئەو شیخانه بۆیان پازاندنه وه که نه زریان بۆ بکه ن و ، ته و بهو په شیمانیاں بۆ ده ربهن و ، به ناوی ئەوانه وه سویند بخۆن ، هه موو ئەمانه ش خودی به په رستراوکردن و خودی کردنیانه به خوا وه ند به ده ره له خوای پهروهردگار ، خوای تعالی ده فره میت : ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِي مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ الْكِتَابَ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ . وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ أَرْبَابًا أَيَأْمُرُكُمْ بِالْكُفْرِ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ [آل عمران : ٧٩ _ ٨٠] واته : ﴿ مَا كَانَ لِبَشَرٍ ﴾ نابّی بۆ هیه ئاده می یه که ﴿ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ﴾ که خوا نامه و شهرعت و پیغه مبه ریتی دابیتی ﴿ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ ﴾ پاشان به خه لکی بلّیت ﴿ كُونُوا عِبَادًا لِي ﴾ ببن به بهنده ی من ﴿ مِنْ دُونِ اللَّهِ ﴾ له جیاتى خوا ﴿ وَلَكِنْ كُونُوا رَبَّانِيِّينَ ﴾ به لکو (پییان ده لّیت) خوا په رست بن ﴿ بِمَا كُنْتُمْ تُعَلِّمُونَ

الْكِتَابَ ﴿ چونكه ئێوه ده‌رسی نامه‌ی ئاسمانی ده‌لێنه‌وه ﴿ وَبِمَا كُنْتُمْ تَدْرُسُونَ ﴾ وه ئێوه خۆشتان ده‌یخوین . ﴿ وَلَا يَأْمُرُكُمْ أَنْ ﴾ وه خوا فه‌رمانتان پێ نادات ﴿ أَنْ تَتَّخِذُوا الْمَلَائِكَةَ وَالنَّبِيِّينَ ﴾ كه فریشته و پێغه‌مبه‌ران بکه‌ن ﴿ أَرْبَابًا ﴾ به په‌رستراوی خۆتان ﴿ أَيْ أَمْرُكُمْ بِالْكَفْرِ ﴾ چۆن فه‌رمانتان پێ ده‌دات بێ پروا بن (کافرین) ﴿ بَعْدَ إِذْ أَنْتُمْ مُسْلِمُونَ ﴾ دوا‌ی نه‌وه‌ی كه ئێوه بپروا‌داربوون ؟! ^(٢٠٧).

پایه‌به‌رزترین به‌ندایه‌تی ده‌رپرینیش به‌ندایه‌تی ده‌رپرینی نوێژه ، كه شیخ و ویچوان و زۆرداران له ئێوان خۆیاندا هه‌ستاون به دابه‌شکردنی ، شیخه‌كان پایه‌به‌رزترین شتی نوێژیان بردوه كه سژوده ، كه‌سانی ویچوانیش به زانا‌یان ركوعیان بردوه و ، هه‌ركات یه‌كتریان چاوپێكه‌وت ركوع بۆ یه‌كتر ده‌بن ، وه‌كو چۆن ركوع بۆ خوای تعالی ده‌بن ، زۆردارانیش هه‌ستانی نوێژیان بردوه ، بۆیه ئازادان و كوێله‌كان به‌سه‌ریان‌وه ده‌وه‌ستن وه‌كو به‌ندایه‌تی ده‌رپرینیك و ئه‌وانیش دانیش‌توون ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌ووردی قه‌ده‌غی ئه‌و سێ په‌فتاره‌ی سه‌ره‌وه‌ی كردوه ، بۆیه به‌كاره‌یتانی سه‌رپێچه‌کی ئاشكرا‌ی پێغه‌مبه‌ری په‌حمه‌ت و به‌زه‌یه ، قه‌ده‌غی كردوه سژود بۆ جگه له‌خوای په‌روه‌ردگار ب‌بریت و فره‌موویه‌تی : ((لَا يَنْبَغِي لِأَحَدٍ أَنْ يَسْجُدَ لِأَحَدٍ)) ^(٢٠٨) واته پێویسته هه‌یج كه‌س سژود بۆ كه‌سێکی تر نه‌بات . نكۆلێشی له‌ هاوه‌لی به‌رپێژ (مُعَاذ) كرد كاتێ سژودی بۆ بردو فره‌مووی : (مُهْ) ^(٢٠٩) واته : ده‌ست بكێشه‌ره‌وه‌ واز له‌و كرداره بیته . هه‌رامبوونی ئه‌مه‌ش له ئایینه‌كه‌یدا زۆر به‌دلنایایی زانراوه ، ئه‌و كه‌سانه‌ش بۆ كه‌سانی تری جگه له‌ خوای تعالی به‌ شیوا داده‌نێن ، له‌ پاستیدا ده‌یان‌وه‌ی پیش برکێی خوا و پێغه‌مبه‌ره‌كه‌ی پێبکه‌ن ، چونكه سژود‌بردن پایه‌دارترین پله‌کانی به‌ندایه‌تی نوانده ، بۆیه ئه‌گه‌ر ئه‌م كه‌سه هاوه‌ل په‌داكاره سژود‌بردن بۆ م‌رو‌ف به

٢٠٧ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

٢٠٨ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في الإرواء (١٩٩٨) .

٢٠٩ _ حسن صحيح : أخرجه أحمد (٥ / ٢٢٧) عن أبي ظبيان عن معاذ بن جبل فذكره ، وأخرجه أحمد (٥ /

٢٢٨) عن أبي ظبيان يحدث عن رجل من الأنصار عن معاذ بن جبل فذكره نحوه .

شیاو دابنیت ، ئەوا بەندایەتی نواندنی بۆ جگە لە خۆی پەرورەدگاری بە شیاو داناو ، و قد صَحَّ أَنَّهُ قِيلَ لَهُ : الرَّجُلُ يَلْقَى أَخَاهُ أَيْنَحْنِي لَهُ ؟ قَالَ : لَا . قِيلَ : أَيْلَتَرَمُهُ وَيُقْبَلُهُ ؟ قَالَ : لَا . قِيلَ : أَيُصَافِحُهُ ؟ قَالَ : نَعَمْ^(۲۱۰) واتە : بە (صحیح) ی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ (ریاویە) ت کراوە کەوا پرسبیری لیکرا : پیاو چاوی بە براکە ی دەکەوێت نایا بۆی بچەمیتهو ؟ فەرمووی : نەخێر . گووترا : لە نامیزی بگریت و ماچی بکات ؟ فەرمووی : نەخێر . گووترا : نایا تەوقە ی لە گەل بکات ؟ فەرمووی : بەلێ .

هەرۆهە . چەمانەو لە کاتی سلاوکردندا سژوودو کړنووشه ، خۆی تعالی فەرموویەتی : ﴿ وَادْخُلُوا الْبَابَ سُجَّدًا ﴾ [البقرة : ۵۸] واتە : وە لە دەرگاوە بچنە ژوورەو بە ملکەچی (بە کړنووشه وە) (۲۱۱) ، ئەگینا لە توانادا نی یە بچینە ژوورەو بۆ لای باج وەرگران ، هەرۆهە بە (صحیح) ی لە پێغەمبەری خواوە ﷺ هاتوو کەوا قەدەغە ی کردوو ئەگەر کەسێک هاتە ژوورەو دانیشتوان هەستن ، بە هاوشیوێی ئەو بەگەرە دانانە ی کە خەلکانی عەجەم بەرامبەر بە یەکتر دەری دەپن ، تا گەشتە ئەو ئاستە ی لە نوێژیشدا قەدەغە ی کردن و ، فرمانی پیکردن ئەگەر بە دانیشتنەو نوێژی کرد ئەوانیش بە دانیشتنەو نوێژ بکەن ، ئەمە لە کاتی کدایە کە تەندروستن و هیچ بە هانە یەکیان نی یە ، بۆ ئەوێ بە سەر سەریو نەو هەستن و ئەو دانیشتبیت ، هەرچەند هەستانە کەشیان بۆ خوا یە ، ئەو هەستانی بە گەرە دانان و بەندایەتی بۆ کەسانی تری جگە لە خۆی پەرورەدگار دەبی چۆن بی ؟

مەبەستیش ئەوێ : کە نەفسە نەفامە گومراکان بەندایەتی کردنیان بۆ خۆی پەرورەدگار لابردو و ، ئەو بە دیهێنراوە هاو ئەلەیان لە گەلدا داناون کە بە گەرەیان داندەن ، بۆیە سژوودیان بۆ غەیری خۆی تعالی بردو ، پکوعیان بۆ بردو ، وەستان لە پیش دەستیدا بە

۲۱۰ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (۲۷۲۹) ، وأحمد (۳ / ۱۹۸) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي

هاوشیوهی وهستانیان له نوێژدا ، سویندیانی پێ خواردن و ، نهزریان بۆ کردن و ، سهریان بۆ تاشین و ، سهریپینیان بۆ کردن و ، به دهوری شتگهلیکی تری جگه له مالهکهی خوادا سووپانهوهو ، به گهوهریان دانان و خوشهویستن و ، ترس و ، پارانهوهو ، ملکهچیان بۆ نواندن، وهکو چۆن پهروهردگار به گهوره دهگیریت ، به لکو زیاتریش ، به دهیترهوه په رستراوهکانیان له گهله خوای تعالادا به کسان کرد ، نه مانه که دژ به بانگهوازی پیغه مبه ران ، نه مانه که هاوتا بۆ خوا داده نین و ، له ناگریشدا له گهله خواوهندهکانیاندا مشتومر ده کهن ﴿ تَاللهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ اِذْ نُسَوِّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ [الشعراء : ۹۸] ﴿ تَاللهِ اِنْ كُنَّا لَفِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴾ سویند به خوا ئیمه له گومرپایهکی تاشکه رادا بووین ﴿ اِذْ نُسَوِّكُمْ بِرَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ کاتی که ئیوه مان دهبرده پیزی پهروهردگاری جیهانیانه وه^(۲۱۲) ، نه مانه که خوای تعالی ده ربارهیان دهفه رمیت ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ اُنْدَادًا يُحِبُّوْنَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ ، وَالَّذِينَ آمَنُوا اَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ﴾ [البقرة : ۱۶۵] واته : ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَن ﴾ وه کهسانی واهیه له خه لکی ﴿ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ اُنْدَادًا ﴾ که هاوبهشی زۆر بۆ خوا پهیدا ده کهن ﴿ يُحِبُّوْنَهُمْ ﴾ خوشیان دهوین ﴿ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ وه که خوشهویستی (ئیمانداران بۆ) خوا ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا اَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ﴾ به لām نهوانه ی بهوایان هیناوه زۆر زیاتر خویان خوش دهوی^(۲۱۳) ، هه موو نه مانه شیرک و هاوهله پهیدا کردن و ، خوای پهروهردگاریش له وه که سانه خوش نابیت که هاوهلی بۆ پهیدا ده کهن ، نه م باسه مان توێژینه وهیه که بوو له میانه ی باسی پێبازی پیغه مبه ری خوا ﷺ سه بارهت به سه رتاشین ، پیده چی له وهش گرنگتر بی که مه بهستی سه ره کی باسه که مان بوو . والله اعلم.

۲۱۲ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تهفسیری قورئان

۲۱۳ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تهفسیری قورئان

به شی دووهم

چهند به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردندا به
ددرمانه روحیه خواوهندیه تاکه کان و ، ناویته یه ک له وو ، له ددرمانه
سروشته کان :

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی چاو لیډراودا :

رَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((الْعَيْنُ حَقٌّ وَلَوْ كَانَ
شَيْءٌ سَابِقَ الْقَدَرِ ، لَسَبَقْتُهُ الْعَيْنُ))^(٢١٤).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خواله خوئی و بابیشی پازی بیت _ فهرموویه تی :
پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((چاو پیسی پاسته نه گهر شتیکیش هه بویه پیتی
چاره نووس بکه وتایه ، چاوی پیتش ده که وت)) .

وَفِي " صَحِيحِهِ " أَيْضًا عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ فِي الرَّقِيَةِ مِنَ الْحُمَةِ ، وَالْعَيْنِ
وَالنَّمْلَةِ^(٢١٥).

٢١٤ _ صحيح : أخرجه مسلم (٢١٨٨) .

٢١٥ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ١١٨ ، ١١٩ ، ١٢٧) ، ومسلم (٧ / ١٨) ، وابن ماجه (٣٥١٦) ،
والترمذي (٢٠٥٦) ، كلهم عن عاصم بن سليمان الأحول عن يوسف بن عبدالله عن أنس فذكره ، إلا أن الترمذي قال
: عن عاصم عن عبدالله بن الحارس عن أنس فذكره

واته : له (انس) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فهرموویه تی : پیغه مبهرى خوا ﷺ مؤله تی داوه نوشته بکریّت له چاو پیسی و گهستنی گیانداری ژه هراوى و برینی پیست .

وَفِي " الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ، ((الْعَيْنُ حَقٌّ))^(٢١٦)

واته : له (أبى هُريرة) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فهرموویه تی : پیغه مبهرى خوا ﷺ فهرموى : ((چاوپىسى پاسته)) .

وَفِي سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا _ قَالَتْ : كَانَ يُؤَمِّرُ الْعَائِشَ فَيَتَوَضَّأُ ، ثُمَّ يَغْتَسِلُ مِنْهُ الْمَعِينُ^(٢١٧) .

واته : له (عائشة) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فهرموویه تی : فهرمان به چاوپیس دهکرا دهستونیزى دهشت و ، ئینجا به و ئاوه کهسى به چاوه وه بوو خوى دهشت .

فِي الصَّحِيحَيْنِ " عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : أَمَرَنِي النَّبِيُّ ﷺ أَوْ أَمَرَ أَنْ نَسْتَرْقِيَ مِنَ الْعَيْنِ^(٢١٨) .

واته : له (عائشة) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فهرموویه تی : پیغه مبهرى خوا ﷺ فهرمانى پیکردم یا فهرمانیدا نوشته بکهین له چاوی پیس .

وَذَكَرَ التِّرْمِذِيُّ مِنْ حَدِيثِ سُفْيَانَ بْنِ عُيَيْنَةَ ، عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ ، عَنْ عُرْوَةَ بْنِ عَامِرٍ ، عَنْ عُبَيْدِ بْنِ رِفَاعَةَ الزُّرْقِيِّ ، أَنَّ أَسْمَاءَ بِنْتَ عُمَيْسٍ قَالَتْ ، يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنْ بَنِي جَفَعَرٍ تُصِيبُهُمْ

٢١٦ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ٣١٩) ، البخاري (٧ / ١٧١ ، ٢١٤) ، ومسلم (٧ / ١٣) ، وأبوداود (٣٨٧٩)

كلهم من طريق عبد الرزاق بن همام ، قال : حدثنا معمر ، عن همام بن منبه ، فذكره عن أبي هريرة مرفوعاً .

٢١٧ _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٣٨٨٠) عن الأسود عن عائشة فذكرته .

٢١٨ _ صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٦٣ ، ١٣٨) ، البخاري (٧ / ١٧١) ، ومسلم (٧ / ١٧) ، وابن ماجه (٣٥١٢)

كلهم عن معبد بن خالد عن عبد الله بن شداد فذكره عن عائشة .

الْعَيْنُ، أَفَأَسْتَرْفِي لَهُمْ؟ فَقَالَ: ((نَعَمْ فَلَوْ كَانَ شَيْءٌ يَسْبِقُ الْقَضَاءَ لَسَبَقْتُهُ الْعَيْنُ))^(۲۱۹) قَالَ التِّرْمِذِيُّ: حَدِيثٌ حَسَنٌ صَحِيحٌ.

واته: (أسماء) ی کچی (عمیس) خوی لی پازی بیت _ فرمووی: نهی پیغه مبهری خوا کوره کانی (جعفر) ده بن به چای پیسه وه، نوشته یان بو بکه م؟ فرمووی: ((به لی نه گهر شتی ک پیچی چاره نووس بکه وتایه چاو پیچی ده که وت)) .

وَرَوَى مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ ابْنِ شِهَابٍ، عَنْ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ، قَالَ: رَأَى عَامِرُ بْنُ رَبِيعَةَ سَهْلَ بْنَ حُنَيْفٍ يَغْتَسِلُ، فَقَالَ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْتُ كَالْيَوْمِ وَلَا جِلْدَ مُحْبَبًا، قَالَ: فَلَبِطَ سَهْلٌ، فَأَتَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَامِرًا، فَتَغَيَّظَ عَلَيْهِ، وَقَالَ: ((عَلَامَ يَقْتُلُ أَحَدَكُمْ أَخَاهُ؟ أَلَا بَرَكْتَ؟ اغْتَسِلْ لَهُ)) فَغَسَلَ لَهُ عَامِرٌ وَجْهَهُ وَيَدَيْهِ وَمِرْفَقَيْهِ وَرُكْبَتَيْهِ، وَأَطْرَافَ رِجْلَيْهِ، وَدَاخِلَةَ إِزَارِهِ فِي قَدَحٍ، ثُمَّ صَبَّ عَلَيْهِ، فَرَأَى النَّاسَ وَرَوَى مَالِكٌ رَحِمَهُ اللَّهُ أَيْضًا عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ أَبِي أُمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ، عَنْ أَبِيهِ، هَذَا الْحَدِيثَ، وَقَالَ فِيهِ: إِنَّ الْعَيْنَ حَقٌّ، تَوَضَّأَ لَهُ، فَتَوَضَّأَ لَهُ^(۲۲۰)

واته: نيامی (مالك) _ به په حه متی خوا بیت _ له (ابن شهاب) وه، له (أبي أمامة) ی کوی (سهل) ی کوی (حنيف) وه ده گیزیتته وه، فرموویته: (عامر) ی کوی (ربيعه) ته ماشای کرد (سهل) ی کوی (حنيف) خوی ده شوا، نه وه بوو گوتی: سویند به خوا نه وه کو نه مړم بینو وه نه کچی شونه کردوی نیو په رده ش ئا وه هایه، (أبي أمامة) ده لیت: (سهل) تیکچوو دای به زه ویدا، پیغه مبهری خوا ﷺ ته شریفی مینایه لای (عامر) و

۲۱۹ _ صحيح: أخرجه الترمذي (۲۰۵۹)، من طريق عبد الرزاق قال: أخبرنا معمر، عن أيوب، عن عمرو بن دينار عن عروة بن عامر، عن عبيد بن رفاعه فذكر الحديث عن أسماء . وطريق سفيان المذكور أخرجه الحميدي (۳۳۰) وأحمد في مسنده (۶ / ۴۳۸)، وابن ماجه في سننه (۳۵۱۰)، والترمذي (۲۰۵۹) .

۲۲۰ _ إسناده صحيح: أخرجه مالك في الموطأ (۲ / ۹۳۸)، وصححه الألباني في صحيح الجامع (۴۰۲۰) .

، زۆر لای توو پوهو ، ئینجا فهرمووی : ((بۆ كه سیكتان براكه ی ده كوژیت ؟ بۆ نزای فپو بهر كه تت بۆ نه كرد ؟ خۆتی بۆ بشۆ ، ئه وه بوو (عامر) دهم و چاوی و دهسته كانی و مه چه کی و نه ژتوكانی و ، سه ره وه ی په نه كانی پیتی و ، كه نارو لیواری (الإزار) هكه ی^(۲۲۱) له ناوه وه له په ردا خیکدا شت و ، پاشان پشینه را به سه ر (سه ل) دا ، ئه وه بوو هه ستاو له گه ل خه لكه كه دا پۆشت .

هه روه ها ئیمامی (مالك) ئه م فه رموده ه له (محمد) ی كوپی (أبي أمامة) ی (سه ل) ه وه كه له بابیه وه ده گیریت ه وه تیایدا ده لیت : چاوپیس ی پاسته ، ده ستنوژی بۆ بشۆ ، ئه وه بوو ده ستنوژی بۆ شت .

وَذَكَرَ عَبْدُ الرَّزَّاقِ ، عَنْ مَعْمَرٍ ، عَنْ ابْنِ طَاوُوسٍ ، عَنْ أَبِيهِ مَرْفُوعًا ، الْعَيْنُ حَقٌّ ، وَلَوْ كَانَ شَيْءٌ سَابِقَ الْقَدَرِ ، لَسَبَقْتُهُ الْعَيْنُ ، وَإِذَا اسْتُغْسِلَ أَحَدُكُمْ ، فَلْيُغْتَسِلْ . ووصله صحيح^(۲۲۲) .

واته : (عبدالرزاق) ، له (معمر) ه وه ، له (طاووس) ه وه ، له بابیه وه به (مرفوع) ی ده گیریت ه وه ده فه رمیت : چاوپیس ی پاسته ، نه گه ر شتیكیش پیش چاره نووس بكه وتایه ، چاوی پیش ده كه وت ، نه گه ر خه لكتان به چاوه وه كردو داوای خۆشتنتان لیکرا خۆتان بشۆن .

پیشه وا (الزهري) فه رمویه تی : چاوپیس فه رمانی پی ده کریت قاپیک ئاو بینیت و ، ئینجا ده سه ته كانی ده كاته نیو قاپه كه وه ، ئاوه كه له زاری وه رده دات و ده ریده هینیته نیو قاپه كه وه ، پاشان به ده ستی چه پی ئاو له قاپه كه هه لده گریت و ، ده یڕژینی به سه ر نه ژتوی پاستیداو ئاوه كه ی ده كاته وه نیو قاپه كه و ، ئینجا كه نارو لیواری (الإزار) هكه ی له ناوه وه

۲۲۱ — — الإزار : ده رپی ، پۆشاكیكه نیوه ی خواره وه ی له شی مرقف پی داده پۆشریت . وه رگێپ .

۲۲۲ — — إسناده صحيح : صححه الألباني في السلسلة الصحيحة (۱۲۵۱) .

دهشوات و ، قاپه که ناخاته سه زهوی ، پاشان له پشته وه به یه ک جار ده پشینه ریت به سه ر که سی به چاوه وه بوودا ، به فه رمانی خوا سه رفه راز ده بی .

به چاوه بونیش دوو به چاوه وه بوونه : به چاوه وه بونیکی مروفی و ، به چاوه وه بونیکی جنۆکه ی . فَقَدْ صَحَّ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَأَى فِي بَيْتِهَا جَارِيَةً فِي وَجْهَهَا سَفْعَةً ، فَقَالَ : اسْتَرْقُوا لَهَا ، فَإِنَّ بِهَا النَّظْرَةَ^(۲۲۳) .

واته : له (اُمّ سلمة) هوه _ خوی لی پازی بیت _ ده گپنه وه که وا : پیغه مبه ری خوا ﷺ که نیزه کیکی له ماله کهیدا بینی دهم و چای زه رده لگه پابوو ، نه وه بوو فه رموی : نوشته ی به سه ردا بخوینن ، جنۆکه تیی پوانیوه .

(الحسين) ی کوپی (مسعود الفراء) ده لیت : که فه رموی ته تی (سَفْعَةً) واته : تی پوانین ، مه به سستی له جنۆکه وه بووه ، ده گوت ریت : له تی پوانینی جنۆکه وه تووشی به چاوه وه بونیک بووه که له تی په پوونی نوکه پم تیژتره .

وَيُذَكِّرُ عَنْ جَابِرٍ يَرْفَعُهُ : ((إِنَّ الْعَيْنَ لَتُدْخِلُ الرَّجُلَ الْقَبْرَ ، وَالْجَمَلَ الْقِدْرَ))^(۲۲۴) واته له (جابر) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموی ته تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی : ((دلنیا بن چاوپیس پیاو ده خاته نیو گزپه وه ، ووشت ریش ده خاته نیو مه نه له وه)) .
وعن أَبِي سَعِيدٍ _ رضي الله عنه _ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَتَعَوَّذُ مِنَ الْجَانِّ ، وَمِنْ عَيْنِ الْإِنْسَانِ^(۲۲۵) .

واته : له (أبي سعيد) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموی ته تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ په نای ده گرت به خوا له جنۆکه و ، له چاوپیس مروف .

۲۲۳ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰ / ۱۷۱ ، ۱۷۲) ، ومسلم (۲۱۹۷) .

۲۲۴ _ إسناده حسن : أخرجه أبو نعيم في الحلية (۷ / ۹۰) ، وصححه الألباني في الصحيحة (۱۲۴۹) .

۲۲۵ _ صحيح : أخرجه ابن ماجة (۳۵۱۱) ، والترمذي (۲۰۵۸) ، والنسائي (۸ / ۲۷۱) عن الجريري عن أبي

نضرة عن أبي سعيد فذكره وزاد فيه . . . (فلما نزلت المعوذتان أخذ بهما وترك ما سوى ذلك) .

كۆمەلەككە بەشيان لە گوێگرتن و ئەقل پێنەدراوە ، چاوپېسی و بەچاوەوەبون پووج دەكەنەو، دەلێن : ئەوانە هەمووی خەيالەو لە راستیەو بەدوورە ، بەلام ئەمانە نەفامترینی خەلگن بە بیستن و ئەقل ، پەردەكانی سەرچاوە و دلێشیان لە هەمووی ئەستورترە ، لە هەموو كەسیش بەدخووترن ، دورترین كەسیش بە ناسینی پوچ و نەفسەكان و ، سیفات و كردارو کاریگەریان ، ئاقل و ژیرانی ئومەتان بە جیاوازی ئاین و بیروباوەریانەو ، بواری چاوپېسی و بەچاوەوە بوون پەت ناکەونەو، نكۆلی لى ناکەن ، ئەگەرچی جیاوازن سەبارەت بە ھۆکاری لایەنی کاریگەری چاوپېسی .

كۆمەلەك دەلێن : نەفسی كەسی چاوپېس ئەگەر لە گەل چۆنیەتیەکی پێسدا پراھات ، لە چاوەكانیەو ھێزێکی ژەھری دەیتە دەرەو دەگات بە كەسی بە چاوەوەبوو ، زیانی پێدەگەیەنێت . گوتیان : نكۆلی لەمە ناكړیت ، وەكو چۆن ناتوانریت نكۆلی لە ھاتنە دەرەو ھى ھێزێکی ژەھری لە جۆرە مارێكەو بەكریت كە دەگات بە مړوف و ، دەیفەوتینیت ، ئەمەش لە جۆرە مارێكەو پوودەدات كە ھەركات تەنھا بە چاوەكانی تەماشای مړوف بكات ، بەكسەر ئەو مړوفە دەفەوتیت ، كاری چاوپېسیش ئاوەھایە .

كۆمەلەكی تریش دەلێن : بەدوور دانانریت لە چاوی ھەندى مړوفەو چەند نەژادو گەوھەریكى ناسك و پوونی نەببناو (جواهر لطيفة غير مرئية) بێتە دەرەو، بگات بە كەسی بە چاوەوەبوو ، بچیتە نێو كۆنیلەكانی جەستیەو، زیانی پى بگەيەنیت .

كۆمەلەكی تریش گوتیانە : خواى تعالى نەریتی وابوو بە پى ویستی خۆی زیان دروست دەكات ، كەوا ھەر بە پوو بە پووبونەو ھى چاوی پېس بە كەسێك زیانی پى دەگەيەنیت ، بەبى ئەو ھى ھێزێك یاخود ھۆیەك یاخود کاریگەریەك ھەبیت ، ئەمە پێباوەرى نكۆلیكارانی ھۆكارو ھێزو کاریگەریەكانن لە جیھاندا ، ئەمانە دەرگای ھۆكارو کاریگەریان لە خۆیان داخستو، دژبە تێكراى ئاقل و ژیران وەستانەو .

به ره چدانهومی ئه و که سانهی که نکۆلیی له به چاومو بوون دهکهن :

گومانی تیدا نی به خوی تعالی له جهسته و پوچه کاندایه یه دیارده گه لیکی جیاوازی خولقاندوه و ، چه ندین خاسیهت و چۆنیهتی جۆراوجۆری به زۆریان به خشیوه ، مروفی ناقل و ژیر هه رگیز ناتوانیت نکۆلیی له کاریگهری پوچه کان له جهسته داکات ، چونکه شتیکی بینراوی ههست پیکراوه ، تو دهم و چاو ده بینی چۆن سوور سوور ده بیته وه کاتی که سیك ته ماشای دهکات که شهرمی لیبکات ، زهرد زهردیش هه لده گه پیت کاتی ته ماشای که سیك دهکات لی ده ترسیت ، خه لکانیش که سانیکیان بینیه ته نها به ته ماشا کردنی ، نه خوش ده که ویت و هیزی لاواز ده بی ، هه مو نه مانه کاریگهری پوچه کانه ، به لام به هوی زۆر په یوه ندبوونی به چاوه وه ئه و کاره ده دریته پال چاو ، به لام چاو بکه رنی به ، به لکو کاریگهری پوچه کانه و ، پوچه کانیش جیاوازی له دیارده و سروشت و چۆنیهتی و خاسیه ته کانیاندا ، پوچی ئیره یی بهر (حسود) زیانیکی ناشکه را به که سی ئیره یی براوی به رامبه ر ده گه یه نیت ، خوی تعالاش فه رمانی داوه به پیغه مبه ره که ی په نا به خوا بگرت له شه پی که سی ئیره یی بهر ، بۆیه کاریگه ره کانی که سی ئیره یی بهری چاو چنۆک له که سی ئیره یی براوی به رامبه ردا زۆر ناشکه رایه و هه چ که س توانای نکۆلی کردنی ئه و کاره یی به ، مه گه که سیك له حه قیه تی مروفایه تی به ده رییت ، نه مهش بنه په تی به چاوه وه بونه ، چونکه نه فسی که سی ئیره یی بهری چاو چنۆک له گه ل چۆنیه تی که پیسدا پادیت و ، به رامبه ر به که سی ئیره یی براو ده بیته وه و ، به هوی ئه و خاسیه ته پیسه وه کاری تیده کات ، نمونه ی نه مه وه کو نمونه ی ماره ، چونکه ژه ره که وزه یه کی متی به هیزه تیایدا ، نه گه ر چاوی به دۆزمنه که ی کهوت ، هیزیکی تو په بونی لیوه ده رده چییت و ، پادیت به چۆنیه تی که پیسی زیانبه خش و کاری خوی دهکات ، پیده چی جار به جار چۆنیه تی که ی نه مه نده به هیز بیت کاریگهری هه بیت له کهوتنی مندالی کۆر په له ی سکی دایکداو ، جار به جاریش له کوێ کردنی چاودا کاریگهری ده بی ، كما قال النبي ﷺ في الأَبْتَر ، وَذِي الطُّفْتَيْنِ مِنَ الْحَيَّاتِ : إِنَّهُمَا

يَلْتَمِسَانِ الْبَصَرَ، وَيُسْقِطَانِ الْحَبْلَ^(٢٢٦) واته : پیغه مبهری خوا ﷺ سه بارهت به ماری کوله وه بیاب و ، بازگه فرموویه تی : نه ووانه چاو کویر ده کهن و ، منداڵ له باری دایک ده به ن .

هه شیانه : به ته نها بینین کار له مرؤف ده کات به بی هیچ په یوه ندبوونیکی به و که سه وه ، به هوی زۆر پیسی نه و نه فسه و ، چۆنیه تیه پیسه کاریگه ریه کانی ، کاریگه ریش له سه ر په یوه ندبوونی جهستی نه وه ستاوه ، وه کو نه وه ی که سانیکی که م زانست و زانین به سروشت و شه ریه ت وای بۆ ده چن ، به لکو کاریگه ری جار به جار به په یوه ند بوونه ، جار به جار به پوو به پوو بوونه وه ، جار به جار به بینینه ، جار به جار به ئاراسته بوونه وه ی پوچه به ره و لای نه و که سه ی کاری تیده کات ، جار به جار به نزاو نوشته و په ناگرته کانه ، جار به جار به خه یال و نه ندیشه یه ، بۆیه کاری نه فسی چاوپیس به ته نها له سه ر بینین نه وه ستاوه ، به لکو پیده چی که سی چاوپیس کویر بیت ، که شتی بۆ وه سف کرا ، نه فسه پیسه که ی کاری تیده کات ، نه گه رچی نه شی بینیبیت ، زۆرێک له چاوپیسان کار له خه لک ده کهن به وه سف و به بی بینین ، وه کو نه وه ی خوای تعالی به پیغه مبه ره که ی فرمووه : ﴿ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ ﴾ [القلم : ٥١] واته : ﴿ وَإِنْ يَكَادُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَيُزْلِقُونَكَ بِأَبْصَارِهِمْ ﴾ هه لئ خلیسکینن به چاو (ی پیس) یان ﴿ لَمَّا سَمِعُوا الذِّكْرَ ﴾ له کاتی که قورئان ده بیستن^(٢٢٧) ، ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ (١) مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ (٢) وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ (٣) وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ (٤) وَمِنْ شَرِّ حَاسِرٍ إِذَا حَسَدَ (٥) ﴾ [سورة الفلق] واته : ﴿ قُلْ أَعُوذُ بِرَبِّ الْفَلَقِ ﴾ نه ی محمد ﷺ بلی : په نا ده گرم به دروستکاری بوونه وه ر (به ره به یان) ﴿ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ﴾ له زیانی نه وه ی که

٢٢٦ _ صحیح : أخرجه الحميدي (٦٢٠) ، وأحمد (٩ / ٢ ، ١٢١) (٤٥٢ / ٣) ، والبخاري (٤ / ١٥٤) ، ومسلم (٣٨ / ٧) ، وأبو داود (٥٢٥٢) ، وابن ماجه (٣٥٣٥) ، والترمذي (١٤٨٣) کلهم عن ابن شهاب الزهري عن سالم عن ابن عمر فذكره مرفوعاً .

٢٢٧ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

دروستی کردوه ﴿وَمِنْ شَرِّ غَاسِقٍ إِذَا وَقَبَ﴾ وه له زیانی تاریکی کاتیك كه دابی ﴿وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ﴾ وه له زیانی فووکه ران (جادووکه ران) به گری یاندا ﴿وَمِنْ شَرِّ حَاسِرٍ إِذَا حَسَدَ﴾ وه له زیانی به خیل و حسود کاتیك كه حسودی بیات^(۲۲۸) بویه لیژدها ناشکرا ده بیټ كه هه موو که سیکی چاوپیس ئیره ی به ریکی چاوچنۆکه و ، هه موو ئیره ی به ریکی چاوچنۆکیش چاوپیس نی یه .

به لام له بهر نه وه ی که سانی ئیره ی به ری چاوچنۆک گشتیترن به به راوردی که سی چاوپیس ، بویه په ناگرتن له که سی ئیره ی بهر په ناگرتنه له چاوپیس ، به گشتی کاره که شیان تیرگه لیکه له نه فسی که سی ئیره ی به ری چاوچنۆکه وه به ره و لای که سی ئیره ی بر او و به چاوه وه بوو ده چیت ، جار به جار ده یانپیکیت و جار به جاریش به هه له دا ده چیت ، بویه نه گهر پیکه وتی که سیک بۆوه که هیچ پارێزه ریکی به سه ره وه نه بیټ و ناشکرا بیټ ، کاری تی ده کات ، به دلنایای ، به لام نه گهر له باری ناگاداریبون و ناماده بوون بۆ جه تگدا پیکه وتی کردو ته ماشای کرد هیچ پێره ویک نی یه بۆ تیپه ربوونی تیره کانی ، کاری تی ناکات و ، پیده چی تیره کانیشی بۆ بگه پێنیتته وه ، نه مه ش وه کو تیرهاویشتنی ههستی (الحسی) وایه ، چونکه نه مه له لایه ن نه فس و پوچه کانه وه یه و ، تیرهاویشتنی ههستیش له لایه ن جهسته و خپوه کانه وه یه . بنه پره تیشی بریتیه له به دل بوون و سه رسامبوونی چاوپیس به شته که ، پاشان نه فسه پیسه که ی شوینی ده که وئ و ، ئینجا به تیروانی نیك بۆ که سی ئیره ی براوی به رامبه ر ژه هره که ی جیبه چی ده کات ، په تگه پیاو خودی خۆشی به چاوه وه بکات ، له وانه یه که سی چاوپیس به بی ویستی خۆی ، به لکو به سروشت و خۆپسکی خه لک به چاوه وه بکات ، نه مه ش خراپترین جوړی مرقایه تیه ، هاوه لانمان _ (ابن القیم) _ له زانایان و جگه له وانیش فهرموویانه : نه و که سه ی به وه ناسراو بیټ ، پێشه و ده سته سه ری ده کات و ، بژیوی بۆ ده پێته وه تاوه کو مردن ، راستیش نه مه یه به دلنایای .

به شیک : سه بارهت به چاره سه رکردنی که سی به چاووه بوو به نوشته و په ناگرتنه کان

مه به ستیش : چاره سه ری پیغه مبه رایه تیه بو ئه م نه خو شیه ، نه وهش چه ند جوړیکه ،
وقد روی أبوداود فی سننه عن سهل بن حنیف ، قال : مررنا بسیل ، فدخلت ، فاعتسلت فیه ،
فخرجت محموماً ، فنمی ذلك إلى رسول الله ﷺ ، فقال : ((مُرُوا أبا ثابتَ یَتَعَوَّذُ)) . قال :
فقلت : یا سیدی والرُقَى صالحة ؟ فقال : ((لا رُقِیَّةَ إلا فی نفسٍ ، أو حُمَةٍ ، أو لدَغَةٍ))^(۲۲۹) .

واته : له (سهل) ی کوری (حنیف) وه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی :
به لای سیلاویکدا تیپه ربووین ، منیش چومه نیوی و ، خوم شت ، که هاتمه دهره وه (تا)
گرتبومی ، هه والم گه یزایه پیغه مبه ری خوا ﷺ ، نه وه بوو فه رمووی : ((فرمان بدهن با)
أبا ثابت (نووشته بکات)) (سهل) فه رمووی : گه وره م ئایا نووشته چاکه ؟ نه ویش
فه رمووی : ((له وه چاکتر نابیت که نوشته بو چاوپیس و ، (تا) و ، پیوه دانی
جانه وهره ژه هرداره کان بکریت)) .

ووشه ی (النفس) ی نیو فه رمووده که ، واته : چاو ، ده گوتریت : (أصابت فلاناً نفس)
واته : فلان که س به چاووه بوو . (النفس) واته : چاوپیس . ووشه ی (اللدغة) ی نیو
فه رمووده که واته : پیوه دانی بویشک و به و هاوشیوانه . له و په ناگرتن و نووستانه ی له
توانادایه نه نجام بدریت : خویندنی (المعوذتين) و ، سوره تی (الفاتحة) و ، ئایتی (الكرسي)
(و ، هه روه ها زیکرو په ناگرتن و نوشته کانی پیغه مبه ره ﷺ : وه کو : ((أعوذ بکلمات الله
التامات من شر ما خلق)) . واته : په نا ده گرم به خوی په روه ردگار له خراپه ی

دروستکروه‌کانی . ((أعیذکما بکلمات الله التامة من کل شیطان و هامة و من کل عن لامة)) *
 واته : په ناتان ددهم به ووشه ته‌واوه‌کانی خوای تعالی له شه‌یتان و هر گیانله‌بریکی زیان
 به‌خشی خاوه‌ن ژه‌هرو و له چاوپیس‌تکی لومه‌کراو .

((أعوذُ بکلماتِ اللهِ التَّامَّاتِ التي لا يُجَاوِزُهُنَّ بَرٌّ ولا فَاجِرٌ ، مِنْ شَرِّ ما خَلَقَ وَذَرّاً وَبِراً ، وَمِنْ شَرِّ ما يَنْزِلُ مِنَ السَّمَاءِ ، وَمِنْ شَرِّ ما يَعْرُجُ فِيهَا ، وَمِنْ شَرِّ ما ذَرَأَ فِي الْأَرْضِ ، وَمِنْ شَرِّ ما يَخْرُجُ مِنْهَا ، وَمِنْ شَرِّ فِتَنِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ، وَمِنْ شَرِّ طَوَارِقِ اللَّيْلِ ، إِلَّا طَارِقاً يَطْرُقُ بِخَيْرٍ يا رحمن)) .

واته : په نا ده‌گرم به ووشه ته‌واوه‌کانی خوای تعالی که چاکه‌کارو خراپه‌کار ناتوانن
 بیه‌زیتن ، له خراپه‌ی نه‌وه‌ی دروستی کردووه ، به‌دیه‌ناون و هیناونه‌تیه بیون ، وه له
 خراپه‌ی نه‌وه‌ی له ئاسمانه‌وه داده‌به‌زی و ، خراپه‌ی نه‌وه‌ی بوی به‌رز ده‌بیته‌وه ، له
 خراپه‌ی نه‌وه‌ی له زه‌ویدا چیتندراوه ، نه‌وه‌ی له زه‌ویه‌وه به‌ده‌ردیت ، وه له فیتنه‌و
 ناشویه‌ی شه‌و و پۆژ ، وه له هه‌موو لیده‌ریکی ده‌رگا به‌شه‌و ، مه‌گه‌ر لیده‌ریک بئ به‌خیر
 لئی بدات نه‌ی خوای به‌به‌زه‌بی .

((أعوذُ بکلماتِ اللهِ التامة من غضبه وعقابه، ومن شر عباده، ومن همزات الشياطين وأن يحضرون)) * واته : په‌ناده‌گرم به ووشه ته‌واوه‌کانی خوای تعالی له توو‌په‌بوونی و سزادانی ،
 وه له خراپه‌ی به‌نده‌کانی ، وه له بودلی و گومان دروستکردنی شه‌یتان و ناماده‌بوونی .

((اللهم إني أعوذ بوجهك الكريم ، وكلماتك التامات من شر ما أنت آخذ بناصيته ، اللهم أنت تكشف المغرم والمائم ، اللهم لا يهزم جندك ، ولا يخلف وعده ، سبحانك وبحمدك)) .
 واته : په‌روه‌رگارا من په‌ناده‌گرم به پووی پیروژو ، ووشه ته‌واوه‌کانت له خراپه‌ی هه‌موو
 شتیک تو خاوه‌نیت و ته‌صرونی پتوه ده‌که‌یت ، په‌روه‌رگارا تو لابه‌ری گونا‌مه‌کانی تاوان و
 یاخیبونی ، په‌روه‌رگارا سه‌ریازانت شکست ناهیتن ، په‌یمان‌ت ناشکین‌ریت ، پاک و بی‌گه‌ردی
 و ستایش بۆ تویه .

((اَعُوذُ بِوَجْهِ اللَّهِ الْعَظِيمِ الَّذِي لَا شَيْءَ أَعْظَمُ مِنْهُ ، وَبِكَلِمَاتِهِ التَّامَّاتِ الَّتِي لَا يُجَاوِزُهَا بَرٌّ وَلَا فَاجِرٌ ، وَأَسْمَاءِ اللَّهِ الْحُسْنَى ، مَا عَلِمْتُ مِنْهَا وَمَا لَمْ أَعْلَمْ ، مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ وَذَرَأَ وَبَرَأَ ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ لَا أَطِيقُ شَرَّهُ ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ ذِي شَرٍّ أَنْتَ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهِ ، إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ)) .

واته : په ناده گرم به پووی گورهی خوی پوره دگار که شتیکی تر له وگوره تر نی یه ، وه به ووشه ته واوه کانی که هه موو که سیکی چاک و خراب لئی تیپه پ نابن ، وه به ناوه پیروزه کانی ، نه وهی دهیزانم و نه وهی نایزانم ، له خرابه ی نه وهی خولقاندویه تی و دروستی کردوه و هیناویه تیه بوون ، وه له خرابه ی هه موو خاوه ن خرابه یه که که توانای بهرگه کرتنی خرابه کانیم نی یه ، وه له خرابه ی هه موو خاوه ن خرابه یه که که تق خاوه نیت و ته سپوږنی پیوه ده که یت ، په روه دگارم له سهر پیگه یه کی پاسته .

((اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ، عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ ، وَأَنْتَ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ ، مَا شَاءَ اللَّهُ كَانَ ، وَمَا لَمْ يَشَأْ لَمْ يَكُنْ ، وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيمِ ، أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ، وَأَنَّ اللَّهَ قَدْ أَحَاطَ بِكُلِّ شَيْءٍ عِلْمًا ، اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي ، وَمِنْ شَرِّ كُلِّ دَابَّةٍ أَنْتَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا ، إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ)) .

واته : په روه دگارا تق په روه دگاری منی و هیچ خواجه کی تر نی یه به هه ق جگه له تق ، پشتم به تق به ستووه و ، تق په روه دگاری عرشه ی مه زنی ، هه رچی خوی تعالی بیه ویت ده بی و ، هه رچیش نه یه ویت نابیت ، هیچ گورپان و توانایه کیش نی یه مه گره له لایه ن خوی په روه دگاره وه ، به زانینی ده وری هه موو شتیکی داوه ، په روه دگارا من په نات پیده گرم له خرابه ی نه فسی خوم و ، له خرابه ی هه موو شتیکی که تق خاوه نیت و ته سپوږنی پیوه ده که یت ، په روه دگارم له سهر پیگه یه کی پاسته .

((تَحَصَّنْتُ بِاللَّهِ الَّذِي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ، إِلَهِي وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ ، وَاعْتَصَمْتُ بِرَبِّي وَرَبِّ كُلِّ شَيْءٍ ، وَتَوَكَّلْتُ عَلَى الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ ، وَاسْتَدْفَعْتُ الشَّرَّ بِالْحَوْلِ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ ، حَسْبِيَ اللَّهُ وَنِعْمَ الْوَكِيلُ ، حَسْبِيَ الرَّبُّ مِنَ الْعِبَادِ ، حَسْبِيَ الْخَالِقُ مِنَ الْمَخْلُوقِ ، حَسْبِيَ الرَّازِقُ مِنَ الْمَرْزُوقِ ، حَسْبِيَ الَّذِي هُوَ حَسْبِي ، حَسْبِيَ الَّذِي بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ ، وَهُوَ يُجِيرُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ ، حَسْبِيَ اللَّهُ وَكَفَى ، سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ دَعَا ، لَيْسَ وَرَاءَ اللَّهِ مَرْمَى ، حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ، عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ ، وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ)) .

واته : قه‌ل‌ابه‌ندیم به خوای تعالی کردووه که هیچ خواجه‌کی تر نیه به‌ه‌ق جگه له و ، خواوه‌ندی من و خواوه‌ندی هه‌موو شتیک ، وه په‌ناده‌گرم به په‌روه‌ردگارم و په‌روه‌ردگاری هه‌موو شتیک ، وه پشتم به ست به زیندوویه‌ک که هه‌رگیز نامریت ، وه به گوتنی هیچ گزپان و توانایه‌ک نیه مه‌گه‌ر به خواوه خراپه له خۆم دورد‌ه‌خه‌مه‌وه ، هه‌ر خوام به‌سه که پشت پی به‌ستراویکی چاکه ، خوام به‌سه به‌بی به‌نده‌کان ، خولقینه‌رم به‌سه به‌بی خولقینه‌راوه‌کان ، پوزیده‌رم به‌سه به‌بی پوزی دراوه‌کان ، به‌سمه نه‌وه‌ی که به‌سمه ، به‌سمه نه‌و زاته‌ی که فه‌رمان‌په‌وایی هه‌موو شتیک به‌ده‌سته‌و ، وه په‌نای هه‌موو که‌س ده‌دات و که‌س له‌و په‌نا نادریت ، هه‌ر خوام به‌سه‌و هیچی تر ، خوا گوییستی نه‌وانه‌یه که نزا ده‌که‌ن ، پاش په‌روه‌ردگار هیچی تر نی یه بکریت به‌مه‌به‌ست ، به‌سمه نه‌و خواجه‌ی که هیچ خواجه‌کی تر نی یه به‌ه‌ق جگه له‌و ، پشتم پی به‌سته‌وه ، په‌روه‌ردگاری عه‌رشی مه‌زنه .

وه هه‌ر که‌س نه‌م نزاو دوعاو په‌ناگرتنه‌انه تاقیکاته‌وه ، نه‌ندازه‌ی سوډو که‌لک و ، زۆر پیوستبوونی بۆ ده‌رده‌که‌ویت ، قه‌ده‌غه‌ی نه‌وه ده‌کات که کاریگه‌ری چاوپیس به‌مروڤ بگات ، پاش گه‌شتنیشی به‌مروڤ هه‌لده‌ستیت به‌دورخستنه‌وه‌ی ناسه‌واری ، به‌گویره‌ی به‌هیزی باوه‌ربوونی بی‌زهره‌که‌ی و ، به‌هیزیبوونی نه‌فسی و ، ناماده‌بوونی و ، به‌هیزی پشت به‌ستنی و جیگیری دلایی ، چونکه ناشکه‌رایه کاریگه‌ری و هیزی چه‌ک به‌و که‌سه‌یه که ده‌یه‌او‌یژی .

به شیک : سه بارت بهو شتانه ی به چاووه بوونی پی دورد خریته وه :

ئه گهر که سی چاوپیس ترسا چاوی زیان به که سی به رامبه ری بگه یه نیت ، با زیانی چاوی دورخاته وه به گوتهی : (اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَيْهِ) واته : په روه ردگارا فرو به ره که ت برشیننه به سه ریدا ، نه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ به (عامر) ی کوپی (ربیعه) ی فرموو کاتیک که (سَهْل) ی کوپی (حنیف) ی کرد به چاووه وه : (ألا برکت) واته : نه ی بۆ نه تگوت : په روه ردگارا فرو به ره که ت برشیننه به سه ریدا .

هه روه ها له و نزیانه ش که چاوپیسی پی دور ده خریته وه گوتهی : (ما شاء الله لا قوة إلا بالله) واته : هه رچی خوی تعالی بیهوی هه ر نه وه ده بی و هه موو توانایه کیش هه ر به ده ست خوی په روه ردگاره .

هه روه ها ده توانریت نوشته که ی (جبریل) _ علیه السلام _ به کار به یتریت که نیمامی (مسلم) له (صحیح) هه کیدا ده یگیریت هه وه ده فرمیت : عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ أَنَّ جِبْرِيلَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَتَى النَّبِيَّ ﷺ قَالَ يَا مُحَمَّدُ اسْتَكَيْتَ؟ فَقَالَ : ((نَعَمْ)) ، فَقَالَ جِبْرِيلُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِكَ ، مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اللَّهُ يَشْفِيكَ ، بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِكَ^(۲۳) .

واته : له (أبي سعيد الخدري) هه _ خوی لی پانی بیت _ فرموویته ی : (جبریل) _ علیه السلام _ هاته خزمه تی پیغه مبه ری خوا ﷺ و فرمووی : نه ی محمد نازارت هه یه ؟ نه ویش فرمووی : ((به لی)) ، نه وه بوو (جبریل) _ علیه السلام _ فرمووی : به ناوی

۲۳ _ صحیح : أخرجه أحمد (۳ / ۲۸ ، ۵۶ ، ۵۸ ، ۷۵) ، وعبد بن حميد (۸۸) ، ومسلم (۷ / ۱۳) ، وابن ماجه (۳۵۲۳) ، والترمذي (۹۷۲) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (۱۰۰۵) ، كلهم من طريق أبي نضرة عن أبي سعيد فذكره .

خواوه نوشتەت بۆ دەخوینم ، لە ھەموو شتێک ئازارت بدات ، لە خراپەیی ھەموو نەفسێک یا چاوپیسێکی ئێرەیی بەر خوا شیفات بدات ، بەناوی خواوه نوشتەت بۆ دەخوینم .

کۆمەڵێک لە پێشین وای بۆ دەچن ئایەتی قورئانی بۆ بنوسریت و بکریتە نێو ئاوەوە ، بیخواتەو . (مجاهد) دەلێت : ھێچی تێدا نی یە قورئان بنوسریت و ، لە ئاودا بیخواتەو ، نەخۆشەکە بیخواتەو ، ھەرەوھا لە (أَبِي قَلَابَةَ) شەو ھەمان شت باسکراو ، دیسان باسکراو کە (ابن عباس) _ خوا لە خۆی و بابیشی پازنی بیت _ فرمانیدا چەند ئایەتێک لە قورئان بۆ ژێتێک کە منالبوونی ئاستەم و گران بوو بنوسریت و ، پاشان لە نێو ئاودا بیخۆنەو و بیخواتەو . (ایوب) دەلێت : (أبا قَلَابَةَ) م بینی چەند ئایەتێکی قورئانی نووسی و پاشان لە نێو ئاودا شتی و دای بە پیاویک بیخواتەو کە ئازاریکی ھەبوو .

بەشیك : سەبارەت فەرمان دان بە چاوپیس بە شتێ بن ھەنگل و ھەموو شوینە پیچەکانی جەستە و لاکانی و ناومووی (الإزار) ھکەیی :

ھەموو ئەوانەی سەرەو بە دوو گوفتار لێک دراوەتەو : یەكەمیان : مەبەست بەوانەی سەرەو ئەندامەکانی زاوژێیە . دووەمیان : لای پاستی (الإزار) ھکەییەتی لە ناوەوە کە یەكسەر بەر جەستە دەکەوێت ، پاشان لە کاتی کدا کەسی بە چاوەوە بووبی ئاگابی دەپشێنریت بە سەریدا ، ئەمەش شتێکە چارەسەی پزیشکانی پی نەگەشتوو ، و ئەو کەسە کە نكۆلی لێدەکات ، یاخود گالتهی پی دەکات ، یاخود لێی بە گومانە ، یا تەنھا تاقیدەکاتەو و لەو بڕوایەدا نی یە سوودی بۆ ھەبێت ، ھەموو ئەم جورە کەسانە سوودی لی نابینن .

حیکمەت و دانایی خوشتن :

باشه ئەگەر لە سروشتدا چەند خاسیەتێک هەبێ و ، هەرگیز لە لایەن پزیشکانەوه هۆکانی نەزانرێت و ، بەلایانەوه لە ئەندازەی سروشت بەدەرەو بە خاسیەت کار دەکات ، نێتر بۆ کەسە گومراو نەقامەکانیان نۆکۆلی لە خاسیەتە شەریعیەکان بکەن ، لە گەڵ ئەوهی کە چارەسەرکردن بەم خۆشتنە ئەقل و ژیری تەندروست شایەتی بۆ دەدەن و ، دانی پێدا دەنێن ، ئەو (تریاق)ی^(۲۳۱) ژەهری مار لە گوشتەکیدایەو ، چارەسەری نەفس تووڕە ، بە هیورکردنەوهی تووڕەبونەکیەتی و ، دامرکاندنەوهی گرمیەکیەتی بەوهی کە دەستت لە سەری دانێی و دەستی پیاھێنی ، نمونەێ ئەمەش وەکو نمونەێ پیاویکە مەشخەلێکی ئاگری بەدەستەوه بێ و ، بیهوێت بۆ تۆی فەقێ بدات و ، هەر بە دەستی پیاوێکەوه ئاوت بە سەردا پشاند تا کوژایەوه ، بۆیە فەرمان درایە چاوپیس بگێت : (اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَيْهِ) بۆ ئەوهی بە نزاو دوعا ئەو چۆنیەتیە خراب و پیسە دورخاتەوهو کاریگەری لە سەر بەرامبەرەکی نەبێ کە لە پاستیدا چاکەشە بۆ کەسی بەرامبەر ، چونکە دەرمانی شت بە دژەکی دەبێ . وە لە بەر ئەوهی کە ئەم چۆنیەتیە خراب و پیسە لە جینگە نەرم و تەنکەکانی جەستەدا بەدەردەکەوێت ، چونکە دەیهوێت تێپەڕی و ، لە جینگە پێچەکانی جەستەو ، ناوہە (الإزار) نەرمتر و تەنکتر نادۆزێتەوه ، بەتایبەت ئەگەر مەبەست بە ھەموو ئەوانە ئەندامەکانی زاوژی بێت ، ئەوا لە ھەمووی ناسکتر و تەنکتر و لە ھەمووشی ئامادەترە بۆ تێپەڕبوون ، بۆیە ئەگەر بە ئاوبیشوات ، کارو کاریگەری پوچ دەبێتەوه ، لە لایەکی تریشەوه پوچە شەیتانیەکان پەسپۆن بەم جیگانەێ جەستەوه .

مەبەست : ئەوێە کە شتێ بە ئاوبە ئاگریەکی دادەمرکێتەوهو ، ئەو ژەھریەشی ناھێلێت .

۲۳۱ _ تریاق : دەرمانێکی ئاوتیەو ، (ماغنیس) دایپناوہو ، پاشان (أندروماخیس)ی دیرین بە زیادکردنی گوشتی مار بۆ دەرمانەکە تەواوی کردوہو ، بە شێوہیەکی میکانیکی ناھێلێت ژەھر لە گەدو پێخۆلەوه ھەلژرێت ، بپوانە : القاموس المحیط للفیروزآبادی ، وەرگێڕ .

ههروه‌ها شتیکی تریشی تیدایه : بریتیه له گه‌یاندنی ئاسه‌واری شتن بۆ دل له ته‌نکترین جیگه‌کانی جه‌سته‌وه ، که به‌به‌راوردی جیگه‌کانی تر له هه‌مووی خیراتر ئه‌و ئاسه‌واره تیده‌په‌رینیت و ، ئه‌و ئاگری و ژه‌هریه ده‌کوژینیت‌وه‌و ، که‌سی به‌چاوه‌وه بوو چاک ده‌بیته‌وه ، نموونی ئه‌مه وه‌کو نموونی جان‌وه‌ره ژه‌هراویه‌کانن ، ئه‌گه‌ر بکوژین دوی ئه‌وه‌ی هه‌لده‌ستن به‌پیوه‌دانی که‌سیک ، کاریگه‌ری پیوه‌دانه‌که که‌م ده‌بیته‌وه‌و ، هه‌ست به‌حه‌وانه‌وه ده‌کات ، چونکه‌جان‌وه‌ره‌که هه‌ر خۆی یارمه‌تیده‌ری زیاده‌کردنی ئازاره‌که‌شه دوی پیوه‌دان و ، ئه‌و زیاده‌ ئازاره یارمه‌تیده‌ره‌ش ده‌گه‌یه‌نیت به‌که‌سی پیوه‌دراو ، بۆیه ئه‌گه‌ر بکوژیت ، ئازاره‌که که‌م ده‌بیته‌وه ، ئه‌مه له‌ زۆر که‌سی پیوه‌دراوه‌وه بینراوه ، هه‌روه‌ها ئه‌وه جیگه‌ی دلخۆشبوونی که‌سی پیوه‌دراوه‌و ، ساریپژبوونی دل‌یه‌تی به‌کوشتنی دوژمنه‌که‌ی ، ئه‌وجا سروشتی که‌سی پیوه‌دراو به‌هیز ده‌بی و ، دوریده‌خاته‌وه .

به‌گشتی . خۆشتنی که‌سی چاوپیس هۆکاریکی کاریگه‌ر بۆ لادانی ئه‌و باره‌ی لیوه به‌ده‌ردیت ، به‌سوودتریش ده‌بی ئه‌گه‌ر نه‌فسی راهاتییته‌ له‌ گه‌ل ئه‌و باره‌ چاوپیسیدا .

ئه‌گه‌ر گوتر : هۆکاری شتنی ئه‌و شوینانه‌ی که‌سی چاوپیس زانرا ، ئه‌ی هۆکاری پشانندی ئاوه‌که‌ی به‌سه‌ر که‌سی به‌چاوه‌وه‌بودا چی یه ؟

ده‌گوتریت : ئه‌و ئاوه‌ی که‌ ئاگری که‌سی چاوپیس پی‌کوژینرایه‌وه‌و ، ئه‌و باره‌ چاوپیسیه‌ خراپه‌ی له‌ سه‌ر پوچکرایه‌وه ، به‌هه‌مان شیوه ئه‌و ئاگریه‌ی که‌ تووشی که‌سی به‌چاوه‌وه‌بوو ده‌کوژینیت‌وه ، ئاسه‌وار له‌ سه‌ر شوینی کارتیکراوی که‌سی به‌چاوه‌وه‌بوو لاده‌بات ، پاش په‌یوه‌ندبوونی ئاوه‌که‌ له‌ گه‌ل جه‌سته‌ی که‌سی کارتیکه‌ری چاوپیسدا ، ئه‌و ئاوه‌ی که‌ ئاسنی پی‌ده‌کوژینیت‌وه به‌شداره له‌ پیکهاتنی چه‌ندین ده‌رمانی سروشتیداو پزیشکان باسیان کربوو ، ئه‌وه ئاوه‌ی که‌ ئاگری که‌سی چاوپیس کوژانده‌وه ، نکۆلی ناکریت که‌ به‌شدار بیته‌ له‌ ده‌رمانیکدا شیای ئه‌م نه‌خۆشیه‌ بیته .

به گشتی . پزیشكیتی پزیشكان و چاره سهریه كانیان به به راوردی پزیشكیتی پیغه مبرایه تی ، وهكو پزیشكیتی سؤفیه نه زانه كانه به به راوردی پزیشكیتی نهوان ، به لكو كه متریش ، چونكه جیاوازی نیوان نهوان و پیغه مبران گهریهو ، گهره تریشه لهو جیاوازی له نیوان نهوان و سؤفیه كاندا هیه ، به ئاستیك مرقوف نه اندازه كهی نه زانیوه ، نهو په یمانه برایتیه شمان بۆ پوون بۆته وه كه له نیوان شرع و دانایدایه ، كه هیچ کامیشیان دژیه به ویترنی یه ، خوی په روه ردگاریش به ویستی خوی پینمووی ههركه سیك دهكات بۆ پزیشكی راست و ، هه موو ده رگاكانیش دهكات وه به رامبر به وانیه به رده وام له ده رگای سهركه وتن ددهن ، نیعمه تی فراوان و تهواو ، به لگهی به هیزی پییه بۆ بهنده كانی .

به شیک : سه بارهت به دا پۆشینى نهو خوورپه وشته چاك و باشانه ی مهترسی به چاوه ووه بونی لیده كریت به هه ر شتیك لیی دور خاته وه :

دیشان لهو چاره سهریانه ی به كاردیت بۆ خۆپاراستن ، داپۆشینى نهو خوورپه وشته چاك و باشانه یه كه مهترسی به چاوه ووه بونی لیده كریت و ، به هه رشتیك لایه ریت ، پیشهوا (البغوي) له كتیبی (شرح السنة) دا فهرمه وویه تی : (عثمان) _ خوی لی پازی بیّت _ مندالئیكى جوانی به دیکرد ، نهو بوو فهرمووی : (دَسْمُوا نُونَتَه ، لئلا تُصِيبَه الْعَيْن) واته : چاله بچوكه كهی چه ناكه ی پهش بكن بۆ نهو ی به چاوه وه نهبی .

ههروه ها پیشهوا (الخطابي) له كتیبی (غریب الحديث) دا فهرمه وویه تی : (عثمان) _ خوی لی پازی بیّت _ مندالئیكى بینى تووشی به چاوه ووه بوون دهبی ، فهرمووی : (دَسْمُوا نُونَتَه) ، (أبو عمرو) ده لیت : سه بارهت بهو فهرمایشته ی (عثمان) له (أحمد) ی كورپی (یحی) م پرسى ، گوئی : مه به ستی به ووشه ی (النونة) واته : نهو چاله بچوكه ی له چه ناكه دایه . (التدریس) واته : په شكردن . به گشتی مه به ستی نهو بوو چاله بچوكه كهی چه ناكه ی پهش بكن بۆ نهو ی به چاوه وه نهبیّت . ههروه ها فهرمووی : له م باره وه خاتوو)

عائشة) _ خَوای لى پازى بىّت _ فهرموویه تی : أن رسول الله ﷺ خطب ذات يوم ، وعلى رأسه عمامة دَسْماء^(۲۳۲) واته : پَوژِيك پَتَغَمبَه رى خوا ﷺ وتارى ده خوینده وه و میزه رِيكى چه ورو ره شى به سه ره وه بوو ، واته : به لگه ی ده مینایه وه له سه ره وشه ی (الدَسْماء) ، نالیره شه وه شاعیرِک گوفتاره که ی وه رگرتوو ه که ده لَئِت :

مَا كَانَ أَحْوَجَ ذَا الْكَمَالِ إِلَى
عَائِيهِ يُوقِيهِ مِنَ السَّعِينِ

واته :

خاوهن سیفاتی ته واو پتویستی به که موکوپدارِک نه بوو له چاو بیپاریزیت

به شِيك : سه بارهت به و نوشتانه ی چاوپیسى ده گِیرنه وه :

له و نوشتانه ی چاوپیسى ده گِیرِیتته وه نه وه یه که له (أبی عبدالله السَّاجي) وه باس ده کريت ، که وا له سه فه رِيکیدا به سه ره ووشترِکی جوانه وه بوو ، که بۆ چه ج یاخود بۆ غه زا ده چوو ، له نِیو ره فیه که کانیشیدا پیاوِکی چاوپیس هه بوو ، که ته ماشای شتیکی ده کرد که م جار نه یده فه وتاند ، به (أبی عبدالله) یان گووت : ووشتره که ت له چاو پیسه که بیپاریزه ، گوئی : هیچ پِنگه یه کی نی یه به ووشتره که م بگات ، گوفتاره کانی (أبی عبدالله) که نیرایه چاوپیسه که ، نه وه بوو چاوپیسه که له کاتیکدا ئاماده نه بوونی (أبی عبدالله) ی به هه ل زانی ، هاته لای کُزپانی ووشتره که و ، ته ماشایه کی ووشتره که ی کرد ، یه که سه ره ووشتره که و تی کچوو و که وت ، (أبی عبدالله) هاته وه ، هه والیان پیدا که چاوپیسه که چاوی له ووشتره که ی داوه و ، نه وه تا ده یبنی که وتوو ه ، گوئی : شوینی نه و پیاوه م پیشان بدهن . پیشان درا ، نه وه بوو ،

۲۳۲ _ لم أجده من حديث عائشة . وأخرج أحمد (۱ / ۲۳۳ ، ۲۸۹) ، والبخاري (۲ / ۱۴) (۴ / ۲۴۸) ، (۵ / ۴۳) والترمذي في الشمائل (۱۱۸) كلهم عن عبدالرحمن بن سليمان بن حنظلة بن الغسيل قال : سمعت عكرمة عن ابن عباس قال : خرج رسول الله - صلى الله عليه وسلم - ، في مرضه الذي مات فيه مملحفة ، قد عصب بعصابة دسما . . . والرواية المذكورة إنما هي رواية أحمد (۱ / ۲۳۳) عن ابن عباس .

به سه ریه وه وه ستاو ، گوتی : بسم الله ، حَبَسْ حَابِسْ ، وَحَجَرْ يَابِسْ ، وَشِهَابٌ قَابِسْ ، رَدَّتْ عَيْنَ الْعَائِنِ عَلَيْهِ ، وَعَلَى أَحَبِّ النَّاسِ إِلَيْهِ ، ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴾ (۳) ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ كَرَّتَيْنِ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا وَهُوَ حَسِيرٌ ﴿ (۴) ﴾ [الملك : ۳ - ۴] واته : گرتنیک گرتویه ک ، به رده ووشکیک ، گرپوزوسکی ناگره وه رگراویک ، چاوپیسى نه و که سه بگه پیتسه وه بۆ خۆی و ، بۆ خۆشه ویستری کس به لایه وه ، ئینجا نه و ئایه تانه ی سه ره وه ی خویند ، واته : ﴿ فَارْجِعِ الْبَصَرَ ﴾ چاو بگتیره وه وورد به ره وه بزانه ﴿ هَلْ تَرَى مِنْ فُطُورٍ ﴾ ئایا هیچ ناته وایه که ده بینیت . ﴿ ثُمَّ ارْجِعِ الْبَصَرَ ﴾ دوباره چاو بگتیره ﴿ كَرَّتَيْنِ ﴾ یه که له دواى یه که ﴿ يَنْقَلِبْ إِلَيْكَ الْبَصَرُ خَاسِئًا ﴾ چاوت به پيسواى و ناو میدی ده که پیتسه وه بۆ لای خۆت ﴿ وَهُوَ حَسِيرٌ ﴾ وه نه و (چاوت) ماندوه تاقه تی چوه ^(۲۳۳) نه وه بوو گلینه ی چاوپیسه که هاته دهره وه و ، ووشتره که ش به ساغی هه ستا ^(۲۳۴).

به شیک : سه باره ت به وه ی که پیغه مبه ری خوا ﷺ به نووشته ئیلاهییه کان

چاره سه ری گشتی بۆ هه موو ئازاره کان ده کرد :

رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِه " : مِنْ حَدِيثِ أَبِي الدَّرْدَاءِ قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : ((مَنْ اشْتَكَى مِنْكُمْ شَيْئًا ، أَوْ اشْتَكَاهُ أَخٌ لَهُ فَلْيَقُلْ : رَبَّنَا اللَّهُ الَّذِي فِي السَّمَاءِ ، تَقْدَسَ اسْمُكَ ، أَمْرُكَ فِي السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ كَمَا رَحِمْتَكَ فِي السَّمَاءِ ، فَاجْعَلْ رَحْمَتَكَ فِي

۲۳۳ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

۲۳۴ - له فه توای ژماره (۱۹۶۳۵) دا ، (اللجنة الدائمة) ی تاییه ت به زانایانی وه لاتی سعودیه و بۆ وه لامدانه وه ی پرسیاریک که سه باره ت به م مه سه له یه ئاراسته یان کرابوو فه رموویانه : نه م گوفتارانه جیگیر نه بووه نه له پیغه مبه ری خواوه _ صلی الله علیه وسلم _ و نه له هاوه له به ریزه کانیشوه ، به لامانه وه هیچ بنه پته تیکی نی یه و ، ووشه کانیشی نامۆیه و ، چاره سه ری چاوپیسى و به چاوه وه بونیش به ئایه ته کانی قورئان و نووشته و نزاو دوعا کانی پیغه مبه ری خوا ده بیته _ صلی الله علیه وسلم _ ، وه رگتیر .

الْأَرْضِ ، وَاعْفِرْ لَنَا حُوبَنَا وَخَطَايَانَا أَنْتَ رَبُّ الطَّيِّبِينَ ، أَنْزِلْ رَحْمَةً مِنْ رَحْمَتِكَ ، وَشِفَاءً مِنْ شِفَائِكَ عَلَى هَذَا الْوَجَعِ ، فَيَبْرَأُ بِإِذْنِ اللَّهِ (٢٣٥)

واته : له (أبي الدرداء) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فەرموویەتى : گوئیستی پیغەمبەرى خوا بووم ﷺ دەیفەرموو : ((هەرکەس له ئیوه ئازاریکی هەبوو ، یاخود براکەى ئازاریکی بۆ دەرپەرى با بلّیت : پەروەردگارمان ئەو خواپەیه کە له ئاسمانداپە ، ناوێ جوانەکانت بە پاک و پیرۆز پادەگرین ، فەرمانت له زهوى و ئاسماندا بەردەوامەو جیبەجی دەکریت وەکو ئەوێ بەزەى و پەحمەت له ئاسماندا فەراهام کردوو ، ئاواش بەزەى و پەحمەت له سەر زهویدا زیادو فەراهام بکە ، له تاوانى گەورەى بە ئەنقەستمان و له تاوانە بجوگەکانمان خۆش بە ، تۆ پەروەردگارى پاكان و چاکەکانى ، ئەوانەى وازیان له تاوان و سەرپىچى هیناوه ، پەحمەت و بەزەپەکی خۆت و ، شیفایەک له شیفاکانى خۆت بە سەر ئەم ئازارەدا دا بەزیتە ، ئیتر بە ئیزنى خَوای تعالی چاک دەبیتهوه)) .

صَحِيحُ مُسْلِمٍ " عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، أَنَّ جِبْرِيلَ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - أَتَى النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - فَقَالَ يَا مُحَمَّدُ اسْتَكَيْتَ ؟ فَقَالَ : ((نَعَمْ)) ، قَالَ جِبْرِيلُ ﷺ بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ يُؤْذِيكَ ، مِنْ شَرِّ كُلِّ نَفْسٍ أَوْ عَيْنٍ حَاسِدٍ اللَّهُ يَشْفِيكَ ، بِاسْمِ اللَّهِ أَرْقِيكَ (٢٣٦) .

واته : له (أبي سعيد الخدري) هوه _ خَوای لى پازى بیّت _ فەرموویەتى : (جبریل) _ علیه السلام _ هاته خزمەتى پیغەمبەرى خوا ﷺ و فەرمووی : ئەى محمد ئازارت هەیه ؟ ئەویش فەرمووی : ((بەلى)) ، ئەو هەبوو (جبریل) _ علیه السلام _ فەرمووی : بەناوی

٢٣٥ _ ضعیف : أخرجه أبو داود (٣٨٩٢) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٣٨) كلاهما عن محمد بن كعب عن فضالة بن عبيد عن أبي الدرداء فذكره ، وأخرجه النسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٣٧) عن محمد بن كعب عن أبي الدرداء نحوه ولم يذكر فيه فضالة بن عبيد .

٢٣٦ _ صحيح : أخرجه مسلم (٢١٨٦) .

خواوه نوشته بۆ دهخوینم ، له ههموو شتیك ئازارت بدات ، له خراپهی ههموو نهفسیك یا چاوپیسکی ئێرهیی بهر خوا شیفات بدات ، بهناوی خواوه نوشته بۆ دهخوینم .

ئهگەر گوترا چ دهلێن دهبراره ی ئه و فهرموودهیهی که ئیمامی (أَبُو دَاوُدَ) دهیگیرێتهوه :
 ((لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ حُمَةٍ)) ؟ واته : ((نوشته کردن نی یه مهگه ربۆ دورخستنه وهی به چاوه وه ببون یا خود جانه وهره ژه هرداره کان)) .

بۆ وه لاهمه که ی دهلێن : ئه و فهرموودهیه قه دهغه ی شیاویتی نووشته کردن ناکات بۆ بوارهکانی دیکه ، چونکه مه بهست به فهرمووده که ئه وهیه که : نووشته کردن شایسته تره به که لک تره که بۆ چاوپیس و پێوه دانی جانه وهره ژه هرداره کان بکریت به بهراوردی بوارهکانی تر . میانه و شیوازی فهرمووده که به لگهی سه ره ئه م شته ن ، چونکه (سَهْل) ی کوپی (حَنِيف) کاتی که به چاوه وه بوو فهرمووی : (أَوْ فِي الرُّقَى خَيْرٌ ؟ فَقَالَ : لَا رُقِيَّةَ إِلَّا فِي نَفْسٍ أَوْ حُمَةٍ) واته : فهرمووی : گه وهره ئایا نووشته چاکه ؟ ئه ویش فهرمووی : ((له وه چاکتر نابیت که نوشته بۆ چاوپیس و ، پێوه دانی جانه وهره ژه هرداره کان بکریت)) .
 ههروه ها تیگرای فهرموودهکانی نوشته گشتی و تایبه ته کان په نجه بۆ ئه وه پاده کێشن

وَقَدْ رَوَى أَبُو دَاوُدَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - : ((لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ ، أَوْ حُمَةٍ ، أَوْ دَمٍ يَرْقَأُ))^(۲۳۷).

واته : (أَنَس) _ خاوی لی پازی بیته _ فهرموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی :
 ((له وه چاکتر نابیت نوشته بۆ به چاوه وه ببون ، یا پێوه دانی جانه وهره ژه هرداره کان ، یا بۆ وه ستانه وه ی خوین به ربونی لووت بکریت)) .

وَفِي "صَحِيحِ مُسْلِمٍ" عَنْهُ أَيْضًا : رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الرَّقِيَّةِ مِنَ الْعَيْنِ ، وَالْحَمَةِ ، وَالنَّمْلَةِ^(٢٣٨) .

واته : (انس) _ خوائ لى پازى بيټ _ فه رموويه تى : پيغه مبهري خوا ﷺ موله تى داوه
نوشته بكرىت بؤ به چاوه وه بون و ، پيوه داني جانه وه ره ژه هرداره كان و ، شه و برين و
زامانه ي له لاكانى مرؤفا دروست ده بن .

به شيك : سه باره ت به وهى كه پيغه مبهري خوا ﷺ چاره سهر و نووشته ي بؤ كه سى
پيوه دراو دمكرد به خويندنى سوره تى (الفاتحة) :

أَخْرَجَ فِي "الصَّحِيحَيْنِ" مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : انْطَلَقَ نَفَرٌ مِنْ أَصْحَابِ
النَّبِيِّ ﷺ فِي سَفَرٍ سَافَرُوهُمَا حَتَّى نَزَلُوا عَلَى حَيٍّ مِنْ أَحْيَاءِ الْعَرَبِ ، فَاسْتَضَافُوهُمْ ، فَأَبَوْا أَنْ
يُضَيِّفُوهُمْ ، فَلَدَغَ سَيِّدُ ذَلِكَ الْحَيِّ ، فَسَعَوْا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ شَيْءٌ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ : لَوْ
أَتَيْتُمْ هَؤُلَاءِ الرِّهْطَ الَّذِينَ نَزَلُوا لَعَلَّهُمْ أَنْ يَكُونَ عِنْدَ بَعْضِهِمْ شَيْءٌ ، فَأَتَوْهُمْ فَقَالُوا : يَا أَيُّهَا الرِّهْطُ
إِنْ سَيِّدَنَا لَدَغَ ، وَسَعَيْنَا لَهُ بِكُلِّ شَيْءٍ لَا يَنْفَعُهُ ، فَهَلْ عِنْدَ أَحَدٍ مِنْكُمْ مِنْ شَيْءٍ ؟ فَقَالَ بَعْضُهُمْ ،
نَعَمْ وَاللَّهِ إِنِّي لَأَرْقِي ، وَلَكِنْ اسْتَضَفْنَاكُمْ ، فَلَمْ تُضَيِّفُونَا ، فَمَا أَنَا بِرَاقٍ حَتَّى تَجْعَلُوا لَنَا جُعَلًا ،
فَصَالَحُوهُمْ عَلَى قَطِيعٍ مِنَ الْغَنَمِ ، فَاَنْطَلَقَ يَتَفَلُّ عَلَيْهِ ، وَيَقْرَأُ : ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ ،
فَكَاتَمَا أَنْشَطَ مِنْ عَقَالٍ ، فَاَنْطَلَقَ يَمْشِي وَمَا بِهِ قَلْبَةٌ ، قَالَ : فَأَوْفَوْهُمْ جُعَلَهُمُ الَّذِي صَالَحُوهُمْ
عَلَيْهِ ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ اقْتَسِمُوا ، فَقَالَ الَّذِي رَقَى : لَا تَفْعَلُوا حَتَّى تَأْتِيَ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ فَتَذْكُرَ لَهُ

الَّذِي كَانَ ، فَنَنْظُرُ مَا يَأْمُرُنَا ، فَقَدِمُوا عَلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَذَكَرُوا لَهُ ذَلِكَ فَقَالَ : ((وَمَا يُدْرِيكَ أَنَّهَا رُقِيَّةٌ ؟)) ثُمَّ قَالَ : ((قَدْ أَصَبْتُمْ أَقْسِمُوا وَاضْرِبُوا لِي مَعَكُمْ سَهْمًا))^(۳۳۹)

واته : له (أبي سعيد الخدري) وه _ خَوای لى پازى بىت _ فرموویه تی : چند که سیك له هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ له سه فره ریکدا به ریکه وتن تا لای خیلک له خیله کانی عره بدا دابه زین ، داوای میوانداریان لی کردن ، به لām به میوان وه ریان نه گرتن ، گه وره ی خیله که پیوه ی درا ، به هه موو شتیک هه ولیان بۆدا هیچ شتیک سوودی بۆ نه بوو ، که سانیکیان گوتیان : نه گهر بچونایه ته لای نهو چند که سه ی لاتان دابه زیون به شکو لای که سانیکیان شتیک هه بىت ، نه وه بوو چونه لایان و گوتیان : نه ی نه م کومه له خه لکه گه وره که مان پیوه ی دراوه و ، به هه موو شتیک هه ولیمان بۆ داوه به لām بیسوود بوو ، نایا به لای په کیتانه وه شتیک ده ست ده که وى ؟ که سانیکیان فرمووی : به لى سویند به خوا من نوشته ده که م ، به لām داوای میواندایمان لی کردن و ، به میوان وه رتان نه گرتین ، بۆیه دلنیا بن نوشته ی بۆ ناکه م تا کرپییه کمان بۆ دانه نین ، نه وه بوو له سه ر پانیک مه پ له گه لیاندا ریکه وتن ، بۆیه که سانیکیان راپه پى و تفی به شوینی پیوه دانه که دا ده کردو ، ﴿ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴾ ده خویند ، تا وای لیها ت وه کو نه وه ی له پیوه ندیک نازاد کرابى ، نه وه بوو ده ستی به رۆشتن کردو هیچ نه خۆشیه کی نه مابوو ، گوتی : نهو کرپییه ی له سه ر ریکه وتن بیانده نى ، که سانیک له هاوه لان فره موویان با دابه شی بکه ین ، به لām نهو هاوه له ی نوشته که ی کرد فره مووی : نهو کاره نه که ن تاوه کو ده چینه وه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و نه وه ی پویدا بۆی ده گپینه وه و ، ته ماشا ده که ین چ فره مانیکمان پى ده کات ، پاشان هاتنه وه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ نه وه یان

۲۳۹ _ صحیح : أخرجه أحمد (۳ / ۲ ، ۴۴) ، والبخاري (۳ / ۱۲۱) (۷ / ۱۷۰ ، ۱۷۳) ، ومسلم (۷ /

۱۹ ، ۲۰) ، وأبوداود (۳۴۱۸ ، ۳۹۰۰) ، والترمذي (۲۰۶۴) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (۱۰۲۸) (

۱۰۲۹) کلهم من طريق أبي بشر جعفر بن إياس ، عن أبي المتوكل عن أبي سعيد الخدري فذكره .

بۆ گێڕایهوهو ئه‌ویش فهرمووی ((چۆن زانیوته سورته‌ی (الفاتحه) نوشته‌یه)) پاشان
فهرمووی : ((پێکاو تانه بچن دابه‌شی بکه‌ن و به‌شکیش بۆ من دابنێن)) .

وَقَدْ رَوَى ابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ عَلِيٍّ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((خَيْرُ الدَّوَاءِ
الْقُرْآنُ))^(٢٤٠) .

واته : ئیمامی (علی) _ خوای لێ پازی بیّت _ فهرموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
فهرمووی : ((خێرتین و چاکترین دهرمان قورئانه)) .

ناشکه‌رایه‌ هه‌ندێ گوفتار خاسیه‌ت و سوودو که‌لکی تا قیگراوه‌ی هه‌یه ، ئه‌ی گوفتاری
خوای ته‌الی ده‌بی چۆن بی ؟ ، که‌ فه‌زلی داوه به‌سه‌ر هه‌موو گوفتاریکدا ، وه‌کو ئه‌وه‌ی
فه‌زلی خۆی داوه به‌سه‌ر هه‌موو خولقی تیراوه‌کانیدا ، بۆیه گوفتاره‌کانی شیفا ده‌ری ته‌واوه ،
هۆکاری ته‌واوه بۆ دووربوون له‌ هه‌له‌و تاوان ، نورو پوناکی پێنمایکاره ، به‌زه‌ی و په‌حمه‌تی
گه‌شتیه ، که‌ نه‌گه‌ر دابه‌زێنرایه سه‌ر چیا به‌که ده‌شکێت و شه‌ق ده‌بات له‌ به‌رگه‌وره‌یی و
شکو مه‌ندی ﴿ وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا خَسَارًا ﴾
[الإسراء : ٨٢] واته : ﴿ وَنَزَّلُ مِنَ الْقُرْآنِ ﴾ وه‌ له‌م قورئانه‌دا ده‌نێرینه خواره‌وه ﴿ مَا هُوَ
شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ ئه‌وه‌ی که‌ شیفا و میهره‌بانیه بۆ به‌واداران ﴿ وَلَا يَزِيدُ الظَّالِمِينَ إِلَّا
خَسَارًا ﴾ به‌لام (هاتنی ئه‌م قورئانه) بۆ سه‌تم کاران هیه‌ زیاد ناکات بێجگه‌ له‌ وه‌سه‌ره‌ت
مه‌ندی (٢٤١) ، واتای ئایه‌ته‌که‌ ئه‌وه ده‌به‌خشێت که‌ له‌ په‌گه‌زی ئه‌م قورئانه‌ی دابه‌زاندوه‌وه بۆ
شیفا به‌خشین ، نه‌که‌ هه‌ندێ له‌ قورئانه‌که‌ شیفا به‌خش بن به‌لکو هه‌مووی شیفا به‌خشه . ئه‌مه
پاسترینی دوو بۆچونه له‌م باره‌وه ، ئه‌مه‌ش به‌ هاوشیوه‌ی گوفتاریه‌تی له‌ ئایه‌تیکی تردا که
ده‌فه‌رمیّت : ﴿ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا ﴾ [الفتح : ٢٩]
[واته : ﴿ وَعَدَ اللَّهُ ﴾ خوا به‌لێنی داوه ﴿ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ ﴾ به‌وانه‌یان که‌

٢٤٠ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجة (٣٥٧١) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢٨٨٥) .

٢٤١ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

باوه‌پریان هیناوه و کرده‌وهی چاکیان کردووه ﴿مَغْفِرَةً وَأَجْراً عَظِيماً﴾ به لی‌بوردن و پاداشتی گه‌وره (که به‌هسته) ^(٢٤٢) ، هه‌مووشیان له‌وانه‌ن که باوه‌پریان هیناوه و کرده‌وهی چاکیان کردووه . ئه‌ی سوره‌تی (الفاحة) ده‌بی چۆن بی ؟ ، که نه‌له قورئان و ، نه‌له ته‌ورات و ، نه‌له ئینجیلیشدا به‌هاوشیوه‌ی دانه‌به‌زیوه ، که مانای هه‌موو کتێبه‌کانی خوا له خۆده‌گریت .

باسی بنه‌په‌تی ناوه‌کانی په‌روه‌ردگار و کۆکه‌ره‌وه‌ی له خۆده‌گریت ، وه‌کو : (الله) ، (الرّب) ، (الرّحمن) . جیگیرکردنی ده‌ره‌نجام و پۆژی زیندوبونه‌وه له خۆده‌گریت .

باسی هه‌ردوو جۆره‌که‌ی یه‌کتا‌په‌رستی : یه‌کتا‌په‌رستی په‌روه‌ردگاریتی و ، یه‌کتا‌په‌رستنی ئولوه‌یه‌تی تێدایه .

باسی پێویست بوون به‌ خوای تعالاوه ده‌کات ، سه‌باره‌ت به‌ داواکردنی یارمه‌تی و داواکردنی پێنمووی و ، تاییه‌تکردنی خوای په‌روه‌ردگار به‌وه‌وه .

باسی چاکترین و به‌سودترین و پێویستترین جۆره‌کانی نزاو دوعای تێدایه ، که پێویستترین شتن بۆ به‌نده‌کانی خواو ، بریتیه له پێنمووی کردن بۆ پێگای پاست ، که له چوارچێوه‌ی ته‌واو ناسینی خوای تعالی و یه‌کتا‌په‌رستی و په‌رستنیدا خۆی ده‌نوینی ، به‌ ئه‌نجامدانی ئه‌وه‌ی فهرمانی پیکردوه‌و ، خۆبه‌دورگرتن له‌وه‌ی قه‌ده‌غه‌ی کردووه‌و ، به‌رده‌وام بوون له سه‌ری تاوه‌کو مردن .

باسی هه‌موو جۆره به‌ده‌یه‌نراوه‌کانی خوای تعالی تێدایه که دابه‌ش بوونه بۆ جۆرێک : نیعمه‌تی خۆی به‌سه‌ردا رشتوون وه‌کو ناسینی هه‌ق و ، کارپێکردنی و ، خوشویستنی و ، فه‌زڵدانی به‌ سه‌ر هه‌موو شتێکی تردا ، جۆرێکیش : خه‌شمان لیگیراوه چونکه پاش

ئەوێ هەقیان ناسی وازیان لێهێنا ، وە جۆریکی گومراش : بە هۆی ئەناسینی خوای
پەروردگاری هەقەو .

باسی جێگیرکردنی قەدەر و چارەنوس و ، شرع و ، ناو و ، سیفات و ، زیندوبونەو ، (
النبوات) ، پاکردنەوێ نەفس و ، چاکردنی دلانی تێدایە .

باسی دادپەروری و چاکەکاری و ، وەلامدانەوێ ئەهلی بیدەعو پوچیتی تێدایە ، وەکو
ئەوێ لە کتێبە گەورەکانماندا (مدارج السالکین) باسمان کردووە .

بۆیە ئەگەر سورەتێک ئەمە باروحوالی بێ ، بەراستی زۆر شایستییە بکریت بە ھۆکاریک بۆ
وەرگرنتی شیفاو ، نوشتەیکە بێت بۆ کەسی پێوە دراو .

بە گشتی . لەبەر ئەوێ سورەتی (الفاتحة) بەتەنها بەندایەتیکردن و ، ستایشکردنی
خوای تعالی تێدایە ، ھەرھەموو دەستەڵات پێدانی و ، داوای یارمەتی و ، پشت پێ
بەستن و ، داواکردنی ھەموو نیعمەتێک لە خوای تعالی لە خۆ دەگریت ، کە بەراستی پێنمووی
کارە بۆ دەستخستنی ھەموو نیعمەتێک و ، لادانی ھەموو سزایەک ، بۆیە بۆ بە گەورەترین
دەرمانە شیفابەخشەکان .

گوتراوە : جێگەی نوشتەکە لەم سورەتدا بریتییە لە ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ [
الفاتحة : ٤] واتە : ﴿ إِيَّاكَ نَعْبُدُ ﴾ (خواوە) تەنها تۆ دەپەستین ﴿ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ ﴾ وە
تەنها لە تۆ داوای یارمەتی دەکەین^(٢٤٣) ، بێگومان ئەم دوو ووشەیە بەھێزترین بەشەکانی ئەم
دەرمانەن ، چونکە ھەموو ئەمانە لە خۆ دەگریت : دەستەڵات پێدان ، پشت بەستن ،
پەنابردن ، داوای یارمەتیکردن ، پێویست بوون و داواکردن ، کۆکردنەوێ لە نێوان گەورەترین
مەبەستەکاندا : کە بریتییە لە بەتەنها پەرستنی خوای تعالی ، بەپێزترین وەسیلەکانیشدا کە

داواى يارمه‌تى كردنه به تهنه‌ها له خواى تعالى ، بۆ به‌جێهێنانى په‌رستنى ته‌واوى خۆى ، كه له هه‌چ جێگه‌يه‌كى ديكه‌دا ئه‌م شتانه كۆ نه‌بۆته‌وه . پيشه‌وا (ابن القيم) فه‌رمويه‌تى : له مه‌ككه بووم كاتيكه به سه‌ردا تپه‌رپوو نه‌خۆش كه‌وتم و ، پزىشك و ده‌رمانم ده‌ست نه‌كه‌وت ، بۆيه خۆم به‌م سوهره‌ته چاره‌سه‌ر ده‌كرد ، ده‌چوم چه‌ند قوميكه له ئاوى زه‌مزه‌م ده‌هێناو ، چه‌ند جارێك ئه‌م سوهره‌ته‌م به‌سه‌ردا ده‌خوێندو ، پاشان ده‌مخواره‌وه ، ئه‌وه‌بوو بوبه هۆى چاكبوونه‌وى ته‌واوم ، پاشان پشتم پى ده‌به‌ست بۆ چاره‌سه‌ركردنى هه‌ر ئازارىكى تريش كه تووشم ده‌بوو ، به‌وه‌ش ئه‌وپه‌رى سووده‌م لێوه‌رده‌گرت .

به‌شيك : سه‌باره‌ت به‌وه‌ى كاريگه‌رى نووشته‌كردن به‌ سوهره‌تى (الفاتحة) و جگه له‌و‌يش نه‌هێنيه‌كى سه‌رسوهرمىنى تيدايه له‌ چاره‌سه‌ركردنى ژه‌هرداره‌كاندا :

له‌م باره‌وه كاريگه‌رى نووشته‌كردن به‌ سوهره‌تى (الفاتحة) و جگه له‌و‌يش نه‌هێنيه‌كى سه‌رسوهرمىنى تيدايه سه‌باره‌ت به‌ چاره‌سه‌ركردنى پتوه‌دانى ژه‌هرداره‌كان ، چونكه ژه‌هرداره‌كان چۆنيه‌تبه‌ پيسه ژه‌هه‌رگانيان به‌كارده‌هێنن وه‌كو چه‌كێك بۆ خۆپاراستن كاتى كه هه‌له‌ده‌ستن به‌ گه‌زتن و پتوه‌دان ، به‌و كاره‌ش هه‌له‌ناسن تاوه‌كو توپه نه‌بن ، ئه‌گه‌ر توپه‌ب‌وون ، ژه‌هه‌رگانيان هه‌له‌ده‌چن و ، به‌ ئاميره‌كانيان فرپى ده‌دن ، خواى په‌روه‌ردگارىش بۆ هه‌موو نه‌خۆشيه‌ك ده‌رمانىكى داناوه ، بۆ هه‌موو شتێك دژىكى داناوه ، نه‌فسى ئه‌و كه‌سه‌ى نووشته‌كه ده‌كات كار له‌ نه‌فسى ئه‌و كه‌سه ده‌كات كه نووشته‌كه‌ى بۆ ده‌كرى ، له‌ نىوان هه‌ردوو نه‌فسه‌كه‌دا كارو كارتىكراوبوون دروست ده‌بى ، وه‌كو ئه‌وه‌ى له‌ نىوان نه‌خۆشى و ده‌رماندا دروست ده‌بى ، بۆيه نه‌فس و هيزى ئه‌و كه‌سه نووشته‌كه زياتر به‌ سه‌ر نه‌خۆشيه‌كه‌دا زال ده‌كات و ، به‌ ئيزنى خواى په‌روه‌ردگار لايده‌بات . ليره‌وه پوون ده‌بێته‌وه كه ته‌وه‌ره‌ى كاريگه‌رى ده‌رمان و نه‌خۆشيه‌كان له‌ سه‌ر كارو كاتىكراوبوون وه‌ستاوه ، چونكه به‌هاوشيوه‌ى ئه‌وه‌ى كه له‌ نىوان نه‌خۆشى سروشتى و ده‌رمانه سروشتيه‌كاندا پووده‌دات ، ئاوه‌هاش له‌ نىوان نه‌خۆشى پوحى و ده‌رمانه پوحيه‌كاندا ، وه

پوچانی و ، سروشتیه کاندای پووده دات ، فوکردن و تفکردنیش هۆکاریکن پشت به شی و ههواکه یان ده به ستریت ، له گه ل نه و نه فسه ی نوشته که ده کات و ، له گه ل زیکرو نزاکردندا به کاردین بۆ لادانی نه خوشیه که ، چونکه نوشته له دل و ده می نه و که سه وه دهرده چیت که نوشته که ده کات ، بۆیه نه گه رشتیک له تف و ههوا و نه فسه ی ناوه کی نه و که سه ی له گه لدا بی گاریگه ری ته وای ده بی و ، کارو تیپه پبونیکه به هیزیشی ده بی ، به جووتکردنی نووشته و تف و ههواکه دهرمانیکه کاریگه ری به هیز پهیدا ده بی که ده چوینریت به و دهرمانانه ی که به ئاویته کردن به ده ست دین .

به گشتی . نه فسی نوشته کار به رامه ر به نه فسه خراپ و پیسه کان ده وه ستیته وه ، نه م شته ش زیاترو کاریگه رتر ده بی به گویره ی نه فسی نووشته کار خۆی ، وه به یارمه تی خویندنی نوشته که و فوکردن نه و ئاسه واره لاده بات ، بۆیه هه رچه ند نه فسی نوشته کار به هیزتر بیت نه مه نده نووشته که ته ووتر ده بی ، نوشته کاریش که یارمه تی له فوکردنی خۆی وهرده گریت به هاوشیوه ی نه و نه فسه پیسانه یه که یارمه تی له گه زتن و پیوه دانی خۆیان وهرده گرن .

فووکردن نه یینه کی تریشی تیدا یه ، چونکه هۆکاریکه پوچه چاک و پیسه کانیش به کاری ده هینن و یارمه تی لیوه رده گرن ، بۆیه جادوگه رانیس به کاریده هینن وه کو هه ر خه لکیکی باوه ردار که به کاریدینن .

خوای تعالی فه رموویه تی : ﴿ وَمِنْ شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ ﴾ [الفلق : ٤] واته : وه له زیانی فووکه ران (جادوکه ران) به گرێ یاندا ^(٢٤٤) ، چونکه نه فس له گه ل باریکی تووپه بوون و جهنگاندا رادیت و ، نه فسه ی وه کو تیریکی خۆی ده نیریت و ، به فوو ته ف کۆمه کی ده کات که که میك لیکی له گه لدا یه ، ئیتر به یاوه ری باریکی کاریگه ریش کاری خۆی نه نجام ده دات ،

جادوکه ران یارمه تی له فووکردن وهرده گرن به ئاشکرا ، نه گهرچی هیچ په یوه ندیە کیشی به جهسته ی که سی جادولیکراوه نه بی ، به لکو فوو له گرێکان دهکات و گری یان دهکات ، به جادوو قسه دهکات و ، نه و کاره به که سی جادولیکراوه دهکات به یارمه تی پوچه پیسه کانی خواره وه ، پوچه پاک و چاکه کهش به خویندنی نوشته به رامبه ری ده وه ستیت و دوری ده خاته وه ، له م باره شدا یارمه تی له فووکردنی خو ی وهرده گریت ، هه رکامیان به هیزتر بوون حوکم بو نه و ده بیت . پوو به پوو یونه وه ی هه ندی له پوچه کان به رامبه ر به هه ندیکی تریان و ، جه تگکردنیان و نه و که رستانه ی که به کاری دینن ، له په گه زی پوو به پوو یونه وه ی جهسته کان و ، جه تگکردنیانه و نه و که رستانه ی که به کاری دینن ، چونکه بنه پهرت له هیزی جه تگین و پوو به پوو یونه وه ی پوچ و جهسته کاندانه و سه بازو که رستانه یه که به کار ده هیزین ، به لام هه ندی که س بیرو هوشی وای لیکردوه هه ست به کاری گه ری پوچه کان و کارو کاتی کرابوونیان نه کات ، چونکه له لایه ن بیرو هوشی خو یه وه دهستی به سه ردا گیراوه ، خو ی له جیهانی پوچه کان و ، حوکم و ، کرده وه کانیا ن به دورگرتوه .

مه به ستیش نه وه یه که : نه گه ر پوچ به هیز بو و له گه ل مانا کانی سورمه تی (الفاتحه) دا پاها ت و ، کۆمه کی له فووکردن و تفی خو ی وهرگرت ، نه و پوو به پوو ی نه و ئاسه واره ده بیته وه که به هۆی نه فسه پیسه کانه وه تووشی بووه و ، لایده بات و دوریده خاته وه .
والله أعلم .

به شیک : سه باره ت به چاره سه رکردنی پیوه دانی دوو پشک به نوشته :

رَوَى ابْنُ أَبِي شَيْبَةَ فِي " مُسْنَدِهِ " ، مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ، قَالَ : بَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي ، إِذْ سَجَدَ فَلَدَغَتْهُ عَقْرَبٌ فِي أَصْبُعِهِ ، فَأَنْصَرَفَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَقَالَ : " ((لَعَنَ

اللَّهُ الْعَقْرَبَ مَا تَدْعُ نَبِيًّا وَلَا غَيْرَهُ))^(٢٤٥) ، قَالَ : ثُمَّ دَعَا يَانَاءَ فِيهِ مَاءٌ وَمِلْحٌ ، فَجَعَلَ يَضَعُ مَوْضِعَ اللَّذْغَةِ فِي الْمَاءِ وَالْمِلْحِ ، وَيَقْرَأُ ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ وَالْمُعَوَّذَتَيْنِ ، حَتَّى سَكَتَتْ.

واته : له (عبدالله)ی کورپی (مسعود)هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فەرموویه تی : له کاتیکیدا پیښه مبهری خوا ﷺ نویژی ده کرد ، که چووه سوچده دوویشکیک دای به په نجهیه وه ، پیښه مبهری خوا ﷺ سلاوی نویژه که ی دایه وه و فەرمووی : ((نه فرینی خوا له دوویشک بیّت که نه له پیښه مبهریک و نه له که سیکی تریش واز دینی)) ، (عبدالله) فەرمووی : پاشان باتگی کرد قاپیکی بۆ بینن ئاو خوپی تیدا بیّت ، ئه وه بوو شوینی پیوه دانه که ی ده خسته نیو ئاو و خویکه و ، ﴿ قل هو الله احد ﴾ و (المعوذتين) ده خویند ، تاوه کو نازاره که ی نیشته وه .

ئهو سوودانه ی له سوره تی (الإخلاص) دایه

بۆ چاره سه رکردنی که سی پیوه دراو :

چاره سه ری نیو ئه م فەرمووده ی به ده رمانیکی ئاو یته کراوه له دووشت : سروشتی و خوایی ، چونکه سوره تی (الإخلاص) یه کتاپه رستی زانستی باوه رپی (التوحید العلمی الاعتقادی) له خۆ ده گریت . جیگیرکردنی ته نهایی بۆ خوای تیدا یه ، که پیویسته هه موو هاوبه شیکی لی دورخه یته وه .

جیگیرکردنی (الصمدی) ی تیدا یه ، واته سیفاته کانی له هه موو پرویه که وه ئه وه پری بلندن له ته واوینتیدا ، به ئاستیک هه موو بونه وه رپووی تیده که ن بۆ جیبه جیگیرکردنی پیویسته کانیان ، له ئاسمان و له زه مین .

نه فیکردنی باب و کوپو ، هاوتا و هاوشان و ، لق و مندال و هاو وینهو ، هاوچه شنی تیدایه .
چونکه هه موو نه وانه ته نها تاییه تن به په روه ردگار هه و به م شیوه ئه م سورده ته له جیی
سیّ یه کی قورئانه .

ناوی (الصمد) شیوه ی ته وای بیّ که م و کوپی ده به خشیت . نه فیکردنی (الکفّ)
نه فیکردنی هاوشیوه و هاوشان ده به خشیت . ووشه ی (الأحد) یش نه فیکردنی هه موو
هاوبه شیکه بۆ خوی په روه ردگار ، ئه م سیّ بنه په تانه ش کۆکه ره وه ی یه کتا په رستنه .

ئه و سوودانه ی له (المعوذتین) دایه بۆ چاره سه رکردنی که سی پیوه دراو :

(المعوذتین) په ناگرتنه له هه موو شه پرو خراپه و نه ویستراویک به گشتی ، چونکه که
مرؤف په نا به خوا ده گریت له خراپه و شه پی هه موو نه وانه ی که خوی تعالی دروستی
کردوون ، ئه و به تیکرا هه موو خراپه و شه پیک ده گریت هه و ، به یه کسانی ئه گه ر له
جه سته دا بن یا خود له پوچه کاند .

هه روه ها په ناگرتنی تیدایه له و خراپانه ی له شه ودا پووده دهن و ، نیشانه شی ئاوابونی
مانگه ، که بریتیه له په ناگرتن به خوا له خراپه ی هه موو نه و روحه پیسانه ی تیایدا بلاءو
ده بنه وه ، که پیشتر پوناکی پۆژو پوناکی مانگ قه ده غه ی بلاءو بونه وه ی لیّ ده کردن ، به لام به
ئاوابونی پۆژو مانگ و داهاتنی تاریکی ، ئه و پوچه خراپه زیانبه خشانه بلاءو بونه وه و ده ستیان
به خراپی کرد .

په ناگرتن له شه پی فوکه ران به گرێکانیاندا واته په ناگرتنه له شه پرو خراپه ی جادوکران و
جادوکانیان . په ناگرتنیش له شه پو خراپه ی که سانی ئیره یی بهر ، واته په ناگرتنه به خوا له و
نه فسه پیسه زیانبه خشانه ی که به ئیره یی و چاوچتۆکی و تیپوانینیان خراپه دروست ده که ن

سوره تی دووه میس واته سوره تی (الناس) په ناگرتنه به خوا له شه پوخرابه ی شهیتانه کانی مړوف و جنوکه ، به راستی هه ردو سوره ته که هه موو په ناگرتنیکان به خوا کۆکردۆته وه ، له هه موو شه پوخرابه یه ک ، په یه کی گه وره شیان هه یه بۆ خۆپاریزی و قه لابه ندی له شه پوخرابه پيش نه وه ی پوویدهن ، ولهذا أوصی النبی ﷺ عُبَّه بن عامر بقراءتهما عَقَبَ كُلِّ صَلَاةٍ^(۲۶) ، ذکره الترمذی فی جامعہ * واته : بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ (عُبَّه ی کوری) عامر ی پاسپارد پاش هه موو نوێژیک (المعوذتین) بخوینیت *

نهینیه کی گه وره له مه دا به دیده کریت بۆ دورخستنه وه ی شه پوخرابه له نوێژیکه وه بۆ نوێژیک تر . پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : هه رگیز په ناگرتنان (المتعوذون) نه ینتوانیوه به شتیک تری هاوشیوه ی (المعوذتین) په نا به خوا بگرن . باسکراوه که وا پیغه مبه ری خوا ﷺ به دوازه گری جادی لیکراو ، (جبریل) _ علیه السلام _ (المعوذتین) ی بۆ دابه زاندو ، نه ویش که ئایه تیکی ده خویند گریه ک ده کرایه وه ، تاوه کو هه ردوازه گریکه کرانه وه ، نه وه بوو هه ستا وه کو نه وه ی له پیوه ندیک پزگار کرابی *

سوود له خویندایه بۆ چاره سه رکردنی پیوه دان :

به لām بۆ چاره سه ری سروشتی ، ماده دی خوئ بۆ لابرندی زۆریک له ژه هره کان سوودی هه یه ، به تاییه ت پیوه دانی دوو پشک ، دانه ری کتیبی (القانون) ده لیت : له گه ل تۆوی که تاندا (بزر الکتنان) بۆ پیوه دانی دوو پشک به کار دیت ، هه روه ها که سانی تریش هه مان شتیان باس کردوه . خویش هیژیک پراکیشانی تیدایه ژه هر پاده کیشیت و شی ده کاته وه ، له بهر نه وه ی گه زتن و پیوه دانی دوو پشک هیژیک ئاگرینی تیدایه و پیویستی به

۲۶ _ صحیح : أخرجه أحمد (۴ / ۱۵۵ ، ۲۰۱) ، وأبو داود (۱۵۲۳) ، والترمذی (۲۹۰۳) ، والنسائي (۳ / ۶۸) ، وابن خزيمة (۷۵۵) ، کلهم عن علي بن رباح عن عقیة بن عامر قال : ((أمرني رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ أن أقرأ المعوذات دبر كل صلاة)) .

ساردکردنه وه و پاکیشان و دهرهینان ده بیټ بۆیه پیغه مبهری خوا _ صلی الله علیه وسلم _ هستا به کۆکردنه وه له نیوان ئاو بۆ ساردکەر وهی گه زتن و پیوه دانه که و ، خویدا که هیژکی پاکیشان و دهرهینانی هیه ، نه مهش ته ووترین و ئاسانترین شیوه کانی چاره سهره ، ئاگادارکردنه وهی ئیمه شه که وا چاره سهری ئهم نه خوشیه به ساردکردنه وه و پاکیشان و دهرهینان ده بیټ . والله أعلم .

قَدْ رَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : جَاءَ رَجُلٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا لَقِيتُ مِنْ عَقَرٍ لَدَغْتَنِي الْبَارِحَةَ ، فَقَالَ : ((أَمَا لَوْ قُلْتَ حِينَ أُمْسَيْتَ أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ، لَمْ تَضُرَّكَ))^(٢٤٧) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوی لی پازی بیټ _ فهرموویه تی : پیاویک هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و فهرمووی : نهی پیغه مبهری خوا چ ئازاریکم پینگه شت به هوی دوو پشکیکه وه که نه مشه و پیوه یدام ، نه ویش فهرمووی : ((نه گه سهر له نیواره بتگوتایه : په نا ده گرم به ووشه ته واره کانی خوی تعالی له زیانی نه و شتانهی دروستی کردووه ، نه وا زیانی پی نه ده گه یاندی)) .

بزانه که دهرمانه سروشتیه خوا به کانه به سووده بۆ نه خوشیه کانه پاش پودانی ، وه قه ده غه ی پوودانی شی ده کات ، نه گه ر پووشببات به پوودانیکی زیانبه خش پوونادات ، نه گه رچی به ئازاریش بیټ . له راستیدا دهرمانه سروشتیه کانه به سوود ده بیټ پاش پوودانی نه خوشیه که . به ئام په نا گرتنه کانه و زیکره کانه ، یاخود قه ده غه ی پوودانی هۆکاری نه خوشیه کانه ده کات ، یان ناهیلێت کاریگره یه کی ته وای هه بیټ ، نه وهش به گویره ی

٢٤٧ _ صحيح : أخرجه مالك في موطئه (٥٩٠) ، وأحمد (٣٧٥ / ٢) ، والبخاري في خلق أفعال العباد (٥٨) ، ومسلم (٨ / ٧٦) ، وابن ماجه (٣٥١٨) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٥٨٧) ، (٥٨٨) ، (٥٨٩) ، (٥٩١) ، (٥٩٢) كلهم عن أبي صالح عن أبي هريرة فذكره .

ته‌واوی و به‌هیزی و لاوازی په‌ناگرته‌که‌یه ، نوشته‌و په‌ناگرته‌کان بۆ پاراستنی ته‌ندروستی و لابردنی نه‌خۆشی به‌کارده‌هینریت ، بۆ یه‌که‌م : که پاراستنی ته‌ندروستیه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : **فِي الصَّحِيحَيْنِ " مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَوَى إِلَى فِرَاشِهِ نَفَثَ فِي كَفِّهِ : ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ وَالْمُعَوَّدَتَيْنِ . ثُمَّ يَمْسَحُ بِهِمَا وَجْهَهُ ، وَمَا بَلَغَتْ يَدُهُ مِنْ جَسَدِهِ ^(٢٤٨) وَاتَه : خاتوو (عائشة) _ خوای لى پازى بیّت _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌گه‌ر بجوایه‌ته سه‌ر نوینه‌که‌ی فووی به هه‌دوو ده‌ستیدا ده‌کردو : ﴿ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ ﴾ و (الْمُعَوَّدَتَيْنِ) ی تیدا ده‌خویندو ، پاشان ده‌هینا به دهم و چاوی و ، نه‌وه‌ی ده‌ستی پیگه‌شتایه له جه‌سته‌ی .**

وَكَمَا فِي حَدِيثِ عُودَةَ أَبِي الدَّرْدَاءِ الْمَرْفُوعِ : اللَّهُمَّ أَنْتَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ عَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ رَبَّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، وَقَدْ تَقَدَّمَ وَفِيهِ : مَنْ قَالَهَا أَوَّلَ نَهَارِهِ لَمْ تُصِبْهُ مُصِيبَةٌ حَتَّى يُمْسِيَ ، وَمَنْ قَالَهَا آخِرَ نَهَارِهِ لَمْ تُصِبْهُ مُصِيبَةٌ حَتَّى يُصْبِحَ ^(٢٤٩) .

واته : (أبي الدرداء) _ خوای لى پازى بیّت _ به‌م شیوه په‌ناى به خوا ده‌گرت : په‌روه‌ردگارا تو په‌روه‌ردگاری منی هیه خوایه‌کی ترنی یه به هه‌ق جگه له تو ، پشتم به تو به‌ست و تو په‌روه‌ردگاری عه‌رشى مه‌زنى ، نه‌مه‌شى تیدا‌یه : هه‌رکه‌س سه‌ره‌تای پۆژا بیخوینیت هیه به‌لایه‌کی تووش نابیت تاوه‌کو ئیواره‌و ، هه‌رکه‌س له کوتای پۆژا خویندی هیه به‌لایه‌کی تووش نابى تاوه‌کو پۆژا ده‌کاته‌وه .

٢٤٨ _ صحیح : أخرجه أحمد (٦ / ١١٦ ، ١٥٤) ، وعبد بن حميد (١٤٨٤) ، والبخاري (٦ / ٢٣٣) ، (٨ / ٨٧) ، (٧ / ١٧٢) ، وأبو داود (٥٠٥٦) ، وابن ماجه (٣٨٧٥) ، والترمذي (٣٤٠٢) ، وفي الشمايل (٢٥٧) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٧٨٨) كلهم عن ابن شعاب عن عروة عن عائشة فذكرته
٢٤٩ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن السني في عمل اليوم والليلة (٢٠ ، ٢١) ، وضعفه الألباني في ضعيف الترغيب والترهيب (٣٨٢) .

وَكَمَا فِي "الصَّحِيحَيْنِ" : ((مَنْ قَرَأَ الْآيَتَيْنِ مِنْ آخِرِ سُورَةِ الْبَقَرَةِ فِي لَيْلَةٍ : كَفَتَاهُ))^(٢٥٠).

واته : له (الصحيحين) دا هاتووہ : ((ھەرکەس دوو ئایەتە کە ی کۆتایی سورەتی (البقرة

(له شەودا بخوینێ : بەسیەتی)) .

وَكَمَا فِي "صَحِيحِ مُسْلِمٍ" عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ((مَنْ نَزَلَ مَنْزِلًا فَقَالَ : أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ شَرِّ مَا خَلَقَ ، لَمْ يَضُرَّهُ شَيْءٌ حَتَّى يَرْتَحِلَ مِنْ مَنْزِلِهِ ذَلِكَ))^(٢٥١).

واته : پێغەمبەری خوا ﷺ ھەرموویەتی : ((ھەرکەس لە شوێنێکدا دابەزی و پاشان گوتی

: پەنا دەگرم بە ووشەتەواوەکانی خۆی تەالی لە شەپی ھەموو شتێ کە دروستی کردووہ ،

ھیچ شتێ زیانی پێناگەینێت تا لەو شوێنە کۆچ دەکات)) .

وَكَمَا فِي "سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ فِي السَّفَرِ يَقُولُ بِاللَّيْلِ : ((يَا أَرْضُ رَبِّي وَرَبِّكَ اللَّهُ ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شَرْكَ وَشَرِّ مَا فِيكَ ، وَشَرِّ مَا يَدْبُ عَلَيْكَ ، أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ أَسَرٍ وَأَسُورٍ ، وَمِنْ الْحَيَّةِ وَالْعَقْرَبِ ، وَمِنْ سَاكِنِ الْبَلَدِ ، وَمِنْ وَالِدٍ وَمَا وَلَدَ))^(٢٥٢).

واته : پێغەمبەری خوا ﷺ لە سەفەردا بەشەو دەیفەرموو : ئەو زەمین پەرەردگارم و

پەرەردگارت خۆیە ، پەنا دەگرم بە خوا لە شەروخراپەت و شەروخراپەیی ئەوێ تێتدایەو ،

٢٥٠ - صحيح : أخرجه الحميدي (٤٥٢) ، وأحمد (١٢١ / ٤) ، والبخاري (١٠٧ / ٥) ، (٢٤٢ / ٦) ،

ومسلم (١٩٨ / ٢) وابن ماجه (١٣٦٨) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٧٢٠) ، وفي فضائل القرآن (٢٩) ،

(٤٥) ، وابن خزيمة (١١٤١) ، كلهم عن طريق إبراهيم عن عبد الرحمن بن يزيد عن علقمة عن أبي مسعود فذكره .

٢٥١ - صحيح : أخرجه أحمد (٣٧٧ / ٦) ، والبخاري في خلق أفعال العباد (٥٧ ، ٥٨) ، ومسلم (٧٦ / ٨) ،

والترمذي (٣٤٣٧) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٥٦٠) كلهم عن سعد بن أبي وقاص قال : سمعت خولة بنت

حكيم فذكرته مرفوعاً

٢٥٢ - إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (٣٨٨٧) ، وأحمد (١٢٣ / ٢) وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود

له شهروخراپه ی شهوهی به سهردا ده چیت ، په ناده گرم به خوا له شیرو پش ، له مارو دوپشك و ، له نيشته نی وه لآت و ، له باوهك و شهوهی لیی كه وتوته وه .

به لام دوهم : كه لابردي نه خوشيه ، وهكو هه موئو نوشتانه يه كه به سوره تی (الفاتحة) ده كړیت ، ياخود وهكو نووشتی پتوه دانی دوپشك .

به شيك : سه بارهت به رپيازی پيغه مبهري خوا ﷺ له نوشته كردندا
بو برينه كانی پيستی ناسراو به (النملة) :

قَدْ تَقَدَّمَ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ الَّذِي فِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ أَنَّهُ ﷺ رَخَّصَ فِي الرَّقِيَّةِ مِنَ الْحُمَةِ وَالْعَيْنِ وَالنَّمْلَةِ ^(٢٥٣) .

واته : (أنس) _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : پیغه مبهري خوا ﷺ مؤله تی داوه نوشته بكریت بو به چاوه وه بوون و ، پتوه دانی جانه وهره ژه هرداره كان و ، شهو برين و زامانه ی له لاكانی مړفدا دروست ده بن .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ عَنِ الشَّافِعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا عِنْدَ حَفْصَةَ ، فَقَالَ : ((أَلَا تُعَلِّمِينَ هَذِهِ رُقِيَّةَ النَّمْلَةِ كَمَا عَلَّمْتِيهَا الْكِتَابَةَ)) ^(٢٥٤) .

واته : له (الشفاء) ی كچی (عبدالله) هوه _ خوی لی پازی بیت _ فرمویه تی : من له خزمه تی (حَفْصَةَ) دا بووم كه پیغه مبهري خوا ﷺ دیده نی كردم و فرموی : ((شهو بو شهو مبهري نوشته ی برینی پیست ناكهی وهكو شهوهی فیری نووسينت كرد)) .

٢٥٣ _ تقدم تخریجه .

٢٥٤ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (٣٨٨٧) ، وأحمد (٦ / ٣٧٢) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٧٨٠) .

(النملة) : برینیکه له پیستی لاکانی مړوفا دروست ده بښت ، نه خوښیه کی ناسراوه و ، ناونراوه به (النملة) ، چونکه کهسی تووش بوو واهه ست ده کات که مړوله یه که به سهر پیستیدا پئ ده کات و گازی لیده گریټ ، سی جوری هیه ، (ابن قتیبة) و کهسانی تریش ده لئین : مه جوسه کان وایان پاده گه یاند که نه گهر کوپی پیاو له خوشکیه وه خه ت به ده وری مړوله دا بکیشیت ، کهسی تووش بوو چاک ده بیته وه . ئالیره شه وه شاعیر گوفتاری شیعره که ی وه رگرتوه

وَلَا عَيْبَ فِينَا غَيْرُ عُرْفٍ لِمَعْشَرٍ كِرَامٍ وَأَنَا لَا نَخْطُ عَلَى النَّمْلِ
واته :

هیچ عه بییکمان نی یه جگه له وه ی وچه ی کومه ئیکی

و جاخ زاده ین و ئیمه مه جوس نین تا خه ت به ده وری مړوله دا بکیشین

(الخلال) ده گریټته وه ده لئیت : (الشفاء) ی کچی (عبدالله) له تافی نه فامیدا نووخته ی ده خویند بو برینی پیستی لاکانی مړوف ، کاتی کچی کرد بو لای پیغه مبهری خوا ﷺ و پیشریش له مه که گفنی پی دابوو ، پی فهرموو : ئه ی پیغه مبهری خوا من له تافی نه فامیدا نووخته مه ده کرد بو برینه کانی پیست و ، ده مه وی بیخه مه پروت ، نه وه بوو بو ی خوینده وه وه فهرمووی : بِسْمِ اللَّهِ ضَلَّتْ حَتَّى تَعُودَ مِنْ أَفْوَاهِهَا ، وَلَا تَضُرُّ أَحَدًا ، اللَّهُمَّ اكْشِفِ الْبَأْسَ رَبِّ النَّاسِ ، قَالَ : تَرْقِي بِهَا عَلَى عَوْدِ سَبْعَ مَرَّاتٍ ، وَتَقْصِدُ مَكَانًا نَظِيفًا ، وَتَذُلُّهُ عَلَى حَجَرٍ بِخَلِّ خَمْرِ حَانِقٍ ، وَتَطْلِيهِ عَلَى النَّمْلَةِ وَاتِه : به ناوی خوا بوه ستیت تا له ده مه کانی ده گه ریته وه ، په روه ردگارا نه خوښیه که لابه ره ئه ی په روه ردگاری خه لک ، ده لی : حهوت جار نوخته که ی به سهر داریکدا ده خویندو ، له جیگه یه کی خاویندا دایده ناو ، پاشان له گه ل سرکه ی شه را بیکی پاکدا ده بیته یه سهر به ردیکدا تا وورد ده بوو ، پاشان برینه که ی تیده گرت . له فهرمووده کشه وه پرون ده بیته وه که : شیاوه ژن فیری نوسین بگریټ .

به شیک : سه بارهت به ریپازی پیغه مبهری خوا ﷺ له نووشته کردندا بۆ مار :

پیشتر ئاماژهی پیدرا کهوا پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویه تی : له وه چاکتر نابی نووشته بکریت بۆ به چاوه وه بوون و ، پیوه دانی جانه وه ره ژه هرداره کان و ، ئه و برین و زامانه ی له لاکانی مۆڤدا دروست ده بن .

وَفِي " سُنَنِ ابْنِ مَاجَه " مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ : رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي الرَّقِيَةِ مِنَ الْحَيَةِ وَالْعَقَرَبِ ^(٣٥٥) .

واته له خاتوو (عائشة) وه _ خوی لی پازی بیت _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ مۆله تی داوه نووشته بۆ که زتن و پیوه دانی مارو دوو پشک بکریت .

ههروه ها له پیشهوا (الزهري) وه ده گێڕنه وه ، فرموویه تی : ماریک که سانیکێ له هاوه لانی پیغه مبهری خوا ﷺ که زت ، ئه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ئایا که سیک ههیه نووشته بکات ؟ فرموویان : نه ی پیغه مبهری خوا (آل حزم) نووشته ی ماریان ده کرد ، به لām که قه ده غه ی نووشته ت کرد وازیان لیه ینا ، فرمووی (عُمارة) ی کوپی (حزم) م بۆ باتگ بکه ن ئه وه بوو باتگیان کردو ، ئه ویش نووشته کانی خسته پووی پیغه مبهری خوا ﷺ و ، بۆیه فرمووی : هه یی تیدا نی یه و مۆله تی داو نووشته ی بۆ کردن .

٢٥٥ _ أخرجه ابن ماجة في سننه (٣٥١٧) عن طريق أبي الأحوص عن مغيرة عن ابراهيم عن الأسود فذكره عن عائشة .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له نووشتکردندا بو زام و برینه کان :

أُخْرِجَا فِي "الصَّحِيحَيْنِ" عَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا اشْتَكَى الْإِنْسَانُ أَوْ كَانَتْ بِهِ قَرْحَةٌ أَوْ جُرْحٌ ، قَالَ بِأُصْبُعِهِ : هَكَذَا وَوَضَعَ سُفْيَانُ سَبَابَتَهُ بِالْأَرْضِ ، ثُمَّ رَفَعَهَا وَقَالَ : ((بِسْمِ اللَّهِ تَرْبَةُ أَرْضِنَا بِرِيقَةٍ بَعْضِنَا ، يُشْفَى سَقِيمُنَا بِإِذْنِ رَبِّنَا))^(٢٥٦).

واته : له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فەرموویتهی : پیغه مبهری خوا ﷺ
ئه گهر مروفتیک ئازاری بوایه یاخود زامیک یا برنیک ی پتوه بوایه ، به پهنجهی ئاماژهی ده کرد :
(سُفْيَان) پهنجهی شایتومانی خسته سهر زهویه که و ، پاشان به رزی کرده وه و فەرمووی :
به ناوی خوا خاکی زهویه که مان له گه لّ لیکی خۆمان ، بییّت به شیفای نه خۆشه که مان به
فەرمانی خوا .

ئه مه له چاره سهره ئاسانه به سو ده ئاویتته کانه ، بریتیه له چاره سه ریکی نه رم و نیان که
زام و برینه شیداره کانی پی چاره سهر ده گریت ، به تاییهت له کاتی نه بوونی ده رمانی
دیکه دا ، چونکه له هه موو زهویه کدا فه راهامه ، به راستی زانراوه که سروشتی خاکی پوخت
سارد و ووشکه و ، ووشکه ره وهی شیی برین و زامه کانی شه ، ئه و برین و زامانه ی که ناهیلّیت
سروشته به باشی کاری خۆی بکات و ، به خیرایی ساپیژ بنه وه ، به تاییهت له وه لاتّه

٢٥٦ _ صحیح : أخرجه الحميدي (٢٥٢) ، وأحمد (٩٣ / ٦) ، والبخاري (١٧٢ / ٧) ، ومسلم (١٧ / ٧) ،
، وأبوداود (٣٨٩٥) ، وابن ماجه (٣٥٢١) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠٢٣) كلهم عن عمرة عن عائشة
فذكرته * مانای فەرمووده که ش ئه وهیه که : هه ندی له لیکی خۆی به پهنجهی شایتومان هه لده گریت و ،
پاشان ده یخاته سهر خا که که تا شتیکی پتوه ده لکیت و ، جیکه برینداره که ی پی ده سپیت و هاوکاتی
سپینه که ش ئه م زیکره ده خوینیت .

گهرمه‌كان و ، خاوه‌ن میزاجه گهرمه‌كاندا . برین و زامه‌كانیش به زۆری میزاجیكى خراپى گهرم بۆ مۆؤف دروست ده‌كات ، له‌م باره‌دا گهرمى وه‌لات و میزاج و برین و زام كۆده‌بنه‌وه‌و ، سروشتى خاكى پوختیش ساردو ووشكه‌و له‌هه‌موو ده‌رمانه‌ تاكه‌ سارده‌كانى تریش ساردتره ، بۆیه ساردى خاكه‌كه‌ پوو به‌ پوو گهرمى نه‌خۆشیه‌كه‌ ده‌بیته‌وه ، به‌تایبته‌ نه‌گهر خاكه‌كه‌ شۆردراپیّت و ووشك كرابیته‌وه ، هه‌روه‌ها برین و زامه‌كان زۆریك له‌ كیماو شیى پیس دروست ده‌كات و ، خاكیش ووشکیان ده‌كاتووه‌و ، به‌هۆی ئه‌و خاسیه‌ته‌ ووشكردنه‌وه‌ كه‌ تیایدايه‌ ئه‌و شی و كیماوه‌ پیسانه‌ لاده‌بات ، كه‌ پێگه‌ری له‌ چاكبوونه‌وه‌ی برینه‌كه‌ ده‌كات و ، به‌وه‌ش میزاجى ئه‌ندامه‌ نه‌خۆشه‌كه‌ پاست ده‌بیته‌وه‌و ، هه‌ركات میزاجى ئه‌ندامه‌ نه‌خۆشه‌كه‌ پاست بویه‌وه ، هیژه‌ چاره‌سازه‌كانیشی پاست ده‌بیته‌وه‌و ، به‌ فه‌رمانى خۆای تعالی نه‌خۆشیه‌كه‌ لاده‌بات .

مانای فه‌رموده‌كه‌ش ئه‌وه‌یه : كه‌وا كه‌سى نووشته‌كار به‌ په‌نجه‌ی شایتمانى لیكى خۆی هه‌لده‌گریت و ، پاشان ده‌یخاته‌ سه‌رزه‌ویه‌كه‌و ، هه‌ندى خاكى پیوه‌ ده‌لكیّت و ، برینه‌كه‌ی پى ده‌سپیت و ، هاوكاتى سه‌پینه‌كه‌ش ئه‌و زیكره‌ دوخوینیّت ، چونكه‌ فربه‌ره‌كه‌تى زیكرى خۆای په‌روه‌ردگارى تیدایه ، هه‌روه‌ها پیسپاردنى باروحوالى خۆیه‌ به‌ خۆای تعالی ، پشت به‌ستنیسه‌ به‌و زاته ، بۆیه هه‌ردوو چاره‌سه‌ره‌كه‌ ده‌چنه‌ پال یه‌كترو ، كاریگه‌ریه‌كه‌یان به‌هێزتر ده‌بێ .

ئایا مه‌به‌ست به‌ فه‌رمایشتى پیغه‌مبه‌رى خوا ﷺ (تُرِيَةُ اَرْضِنَا) واته : خاكى زه‌ویه‌كه‌مان ، تایبته‌ به‌ خاكى مه‌دینه‌ی پیروژه‌وه‌ یا هه‌موو خاكێك ده‌گرێته‌وه ؟ دوو بیروبووچونی تیدایه ، بى گومان هه‌ندى خاك چه‌ند خاسیه‌تیكى تیدایه‌ به‌و خاسیه‌ته‌یه‌وه‌ به‌سوود ده‌بیّت بۆ نه‌خۆشیه‌گه‌لیكى زۆرو ، چه‌ندین نه‌خۆشى پیسیشى پى چاره‌سه‌ر ده‌كریت .

(جالینوس) ده‌لئیت : له ئیسکه‌نده‌ریه چاوم به که‌سانئیکی زۆری جگەر نه‌خۆش و ، نه‌خۆشانی ئاوبه‌نگ که‌وت ، قورپی میسر به‌کار دئینن ، لاق و ، پان و ، بال و ، پشت و ، په‌راسوه‌کانی خۆیانیان تئیده‌گرت و ، سودئیکی زۆریان لئیده‌بینی . ده‌لئیت : به‌م جۆره له‌وانه‌یه ئه‌م تئیه‌لسوینه به‌سوود بئیت بۆ زۆرئیک له ئاوسانه بۆگه‌ن و نه‌رم و شله‌کان ، ده‌لئیت : من کاسانئیک ده‌ناسم هه‌موو جه‌سته‌یان شل و خاو بۆته‌وه ، له‌به‌ر ده‌رهاوئیشتنی خویئئیکی زۆر له ژێره‌وه ، سودئیکی زۆریان له‌م قورپه‌ بینویه ، که‌سانئیکی تریش نه‌خۆشیگه‌لئیکی درێژخایه‌نیان پئێ چاره‌سه‌ر کرد که به توندی جئێگربوبو له هه‌ندی ئه‌ندامه‌کانیاندا ، ئه‌وه‌بوو چاکبونه‌وه و نه‌خۆشیه‌که‌یان به یه‌کجاری لاچوو .

دانه‌ری کتئیبی (المسيحي) ده‌لئیت : هئیزی قورپی هئینراو له (کنوس) هوه که به‌دورگه‌ی (المصطكي) ناوده‌برئیت هئیزئیکه که لاده‌بات و ده‌شواته‌وه ، گوشتی برینه‌کان دوباره ده‌پوئینه‌وه ، سارئیزیان ده‌کاته‌وه . گوته‌کانی ته‌واوبوو .

بۆیه ئه‌گه‌ر ئه‌م سوودانه له‌و خاكانه‌دا هه‌بئیت ، ده‌بئێ پاکترین خاکی سه‌رزه‌مین و فربه‌ره‌که‌ترینیان چۆن بئێ که مه‌دینه‌ی پیروژه ، به‌تایبه‌ت که تئیکه‌لئیش بوو به لیکی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ . پاشان پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نووشته‌که‌ی له گه‌ل ناوی په‌روه‌ردگاریدا جووت کردو ، ئه‌م کاره‌شی به‌خوای ته‌عالی سپارد ، وه‌کو پئیشتریش ئاماژه‌ی پئیدرا که به‌هئیزی و کاریگه‌ریی نووشته به‌گوێره‌ی باری ئه‌و که‌سه‌یه که نووشته‌که ده‌کات ، هه‌روه‌ها ئاستی کارتئیکراوبونی که‌سی نووشته بۆ کراوه به نووشته‌که‌ی ، ئه‌مه‌ش هئێچ پزئیشکئیکی موسلمانانی به‌پزئێ نکولئیی لئیناکات ، ئه‌گه‌ر یه‌کئیک له‌م وه‌سفانه له‌ناوچون ، با هه‌رچی ئاره‌زوو ده‌کات بئیلئیت .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی نازاردا به نووشته کردن :

رَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " عَنْ عُثْمَانَ بْنِ أَبِي الْعَاصِ ، أَنَّهُ شَكَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَجَعًا يَجِدُهُ فِي جَسَدِهِ مُنْذُ أَسْلَمَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ ((ضَعْ يَدَكَ عَلَى الَّذِي تَأَلَّمَ مِنْ جَسَدِكَ وَقُلْ : بِسْمِ اللَّهِ ثَلَاثًا ، وَقُلْ سَبْعَ مَرَّاتٍ أَعُوذُ بِعِزَّةِ اللَّهِ وَقُدْرَتِهِ مِنْ شَرِّ مَا أَجِدُ وَأُحَاذِرُ)) (٢٥٧) .

واته : (عثمان) ی کوپی (أبي العاص) ، سکالای نازاریکی برده خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ که وا له جهسته یدا ههستی پیده کات له وکاته وهی موسلمان بووه ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : ((دهستت دابنی له سه رنه و شوینه ی نازاری ههیه له جهستت و بلی : به ناوی خوا سی جارو ، هوت جاریش بلی : په ناده گرم به شکومه ندی و توانای خوا ی تعالی له شپو خراپه ی نه و نازاره ی ههستی پیده که م و خومی لی په ناده دهم)) .

له م چاره سه ردا ناستیکی به رزی وه کو زیکی خواو ، سپاردنی بارو حال به خوا ی په روه ردگارو ، په ناگرتن به شکومه ندی و توانای خوا ی تعالی له شپو خراپه ی نازاری تیدایه که نازاره که دورخاته وه ، دوباره ش ده کریته وه بو نه وهی کاریگه رترو چاکتر بیت ، به هاوشیوهی دوباره کردنه وهی دهرمان بو کردنه وه دهره وهی ماده خراپه که ، له هه وتیشدا خاسیه تیک ههیه که له هیدیکه دا نی یه .

٢٥٧ _ صحیح : أخرجه مالك في موطئه (٥٨٥) ، وأحمد (٤ / ٢١) ، وعبد بن حميد (٣٨٢) ، ومسلم (٧ / ٢٠) ، وأبوداود (٣٨٩١) ، وابن ماجه (٣٥٢٢) ، والترمذي (٢٠٨٠) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٩٩٩) ، (١٠٠١) ، كلهم من طريق نافع بن جبير عن عثمان بن أبي العاص فذكره .

وَفِي الصَّحِيحَيْنِ " : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يُعَوِّذُ بَعْضَ أَهْلِهِ ، يَمْسَحُ بِيَدِهِ الْيُمْنَى ، وَيَقُولُ : ((اللَّهُمَّ رَبَّ النَّاسِ أَذْهَبِ الْبَاسَ ، وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي ، لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ ، شِفَاءٌ لَا يُغَادِرُ سَقَمًا)) (٢٥٨) .

واته : پیغمبهری خوا ﷺ نووشتە ی بۆ کهسانیک له کهس و کاری خۆی دهکردو ، دهستی پاستی دههینا به شوینی نازاره که داو ، دهیفرموو : ((ئه ی پهروهردگاری ئاده میزاد ئه م نازاره لابه ره ، شیفابده تو شیفابه خشی ، شیفای نه جگه له شیفای تو ، شیفایه که نه خۆشی جی نه هیلتیت)) .

له م نووشتەیدا له خوای تعالی پاپاونه تهوه به شیوهی تهواری بی که موکوپری پهروهردگاریتی و ، شیوهی تهواری بهزه ی و پهحمهتی به شیفادان و ، به پاستی تهنها هر خۆی شیفابه خشه و ، به پاستی هیچ شیفایه که نی به جگه له شیفای ئه و زاته ، بۆیه نووشتە که پاپانه وهیه که له خۆده گریت به تهواری یه کتاپه رستی و چاکه و پهروهردگاریتی خوا بالادهست .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغمبهری خوا ﷺ

له چاره سه رکردنی خه ماریوون بۆ گهرمی به ئاو کاره سات :

قال تعالی : وَيَشْرِي الصَّابِرِينَ (١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) أُولَئِكَ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ (١٥٧) ﴿البقرة : ١٥٥ - ١٥٧﴾ [واته : ﴿ وَيَشْرِي ﴾ جا موژده بده ﴿ الصَّابِرِينَ ﴾ به خورپاگران ﴿ الَّذِينَ ﴾ نه وانه ی ﴿ إِذَا أَصَابَتْهُمْ مُصِيبَةٌ ﴾ که له که ل دووچاری سه ختیه که بوون ﴿ قَالُوا ﴾ ده لێن ﴿ إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا

٢٥٨ - صحیح : أخرجه أحمد (٦ / ٤٤ ، ٤٥ ، ١٠٩ ، ١١٤ ، ١٢٦ ، ١٢٧ ، ١٣١ ، ٢٧٨) ، والبخاري (٧ / ١٥٧ ، ١٧١ ، ١٧٣) ، ومسلم (٧ / ١٥ ، ١٦) ، وابن ماجه (١٦١٩) ، (٣٥٢٠) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (١٠١٠) ، (١٠١١) ، (١٠١٣) ، (١٠١٤) ، (١٠١٦) ، (١٠٩٦) کلهم عن مسرق عن عائشة فذكرته .

إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ﴿ نِیمه هه می خواین و هه ربۆ لای ئه و ده گه پێننه وه ﴾ ﴿أُولَئِكَ﴾ ﴿ثُمَّ أَنَا إِلَهُكُمْ﴾ عَلَيْهِمْ صَلَوَاتٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَرَحْمَةٌ ﴿ دروودو به زهیی به سهه نه واندا ده بارئ له لایه نه پهره دگاریانه وه ﴾ ﴿وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُهْتَدُونَ﴾ و نه وانه ئه و كه سانه نه كه هیدایه تیان وه رگرتوووه ^(۲۵۹).

وفي "المُسْنَد" عَنْهُ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: ((مَا مِنْ أَحَدٍ تُصِيبُهُ مُصِيبَةٌ فَيَقُولُ: إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ ، اللَّهُمَّ أَجِرْنِي فِي مُصِيبَتِي وَأَخْلِفْ لِي خَيْرًا مِنْهَا ، إِلَّا أَجَارَهُ اللَّهُ فِي مُصِيبَتِهِ ، وَأَخْلَفَ لَهُ خَيْرًا مِنْهَا)) ^(۳۶۰).

واته : پێنغه مبه ری خوا ﷺ فه رموو یه تی : ((هه ركه سیك تووشی كاره ساتیک بیّت و بلیت : (نِیمه هه می خواین و هه ربۆ لای ئه و ده گه پێننه وه) ، خواجه پاداشتم بده ره وه له سهه نه و كاره ساته ی تووشم بووه و چاكتر له وه ی لیّت سهه ندووم پێم ببخه شه ، به دلنیا یی خوی تعالی پاداشتی ده داته وه و چاكتری پێ ده به خشیّت)) .

ئه م گو فتارانه چاكترین جوړه گانی چاره سه ره و ، به سهوودترین شتیكیشه بو ی له دنیا و پوژی دوایدا ، چونكه دوو بته پته ی گه وره له خو ده گریت ، نه گه ره بنده له زانیانیان دلنیا بو ، نه و دلخۆش ده بیّت و بیر ی لای كاره ساته کی نامی نیت :

یه كه میان : به نده و خیزان و سه رووت و سامانی مو لكی خوی په ره دگاره به حه قیقه ت ، به نه مانه ت لای دا ینا وه ، بو یه نه گه ر لی ی سهه نده وه ، وه كو نه وه وایه قه رزه د ريك ماله كه ی له قه رزار وه رگرتنه وه ، هه ره ها ئابلو قه درا وه به دوو نه بوون : نه بو نیكی پیش و ، نه بو نیكی

۲۵۹ - مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

۳۶۰ - صحیح : أخرجه أحمد (۲۷ / ۴) ، وابن ماجه (۱۵۹۸) ، والترمذي (۳۵۱۱) ، والنسائي في عمل اليوم

والليلة (۱۰۷۰) ، (۱۰۷۲) كلهم عن أم سلمة عن أبي سلمة فذكره . وأخرجه أحمد (۶ / ۳۰۹) ، ومسلم (۳

/ ۳۷ ، ۳۸) عن ابن سفيته عن أم سلمة فذكرته ، وليس فيه أبو سلمة .

پاش ، سهروهت و سامانی بهندهش خوشیهکی کاتی ههیه بۆ ماوهیهکی کهم ، ههروهه بهنده خودی خۆی ئه و مال و سامانهی له نه بونهوه به دینه هیتاوه ، بۆ ئه وهی بییت به مولگی خۆی به حقیقهت ، ههروهه خودی خوشی توانای پاراستنی ماله کهی نی یه له و بالاییانهی تووشی ده بی پاش بوونی ، مانه وهی مال و سامانه کهش له سه ر ئه م نه وه ستاوه ته وه ، بۆیه بهنده ههچ کاریگه ریه کی به سه ر ئه و سامانه وه نی یه و ، به حقیقه تیش مولگی ئه و نی یه ، ههروهه ته صروفی پتوه ده کات وه کو ته صروفی بهنده یه کی فه رمان پیکراو و قه ده غه کراو ، نه ک وه کو ته صروفی ئه وهی خۆی خاوه نی بییت ، بۆیه شیوانی یه ته صروفی تیدا بکات مه گه ر گونجاوی فه رمانی خاوه نه حقیقه کهی بییت .

دووه م : دهره نجامی بهنده و گه رانه وهی ته نها بۆ لای په روه ردگاره حه قه که یه تی و ، ده بی دونه اش به جیببیلایت و ، به تاکی وه کو ئه وهی یه که مجار خولقاندی به بی که سوکارو خیزان و خیل و سهروهت و سامان بگه رپته وه بۆ لای په روه ردگاری ، به لکو ته نها چاکه و خراپه کهی ده بات ، بۆیه ئه گه ر ئه مه سه ره تای بهنده و کۆتایه کهی بییت ، ئیتر چۆن دلخۆش بییت به بوون ، یا خه مبار بییت بۆ نه بوون ، بۆیه بیرکرنه وهی بهنده له سه ره تای بوون و دهره نجام و کۆتایی خودی خۆی له گه وه ره ترین چاره سه ریه کانی ئه م نه خوشیه یه ، له چاره سه ریه کانی تریشی ئه وه یه که به بی دلآودلی بزانییت ئه وهی تووشی بووه به دلنیا یی لیی به هه له دا نه ده چوو ، ئه وهش لیی به هه له دا چوو هه رگیز تووشی نه ده بوو .

قال تعالى : مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ . لِكَيْ لَا تَأْسَوْا عَلَى مَا فَاتَكُمْ وَلَا تَفْرَحُوا بِمَا آتَاكُمْ وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ ﴿الحديد : ٢٢ - ٢٣﴾ واته : ﴿مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ﴾ ههچ زیان و به لایه ک پوو ی نه داوه ﴿فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ﴾ نه له زه وی و نه له خودی خۆتاندا ﴿إِلَّا فِي كِتَابٍ﴾ ئیلا له (لوح المحفوظ) دا نوسراوه ﴿مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا﴾ پێش ئه وهی به دی به ینین ﴿إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ﴾ بی گومان ئه وه بۆ خوا زۆر ئاسانه ﴿لِكَيْ لَا تَأْسَوْا﴾ تا خه فهت

نەخۆن ﴿عَلَى مَا فَاتَكُمْ﴾ بۆ ئەوەی لە دەستان چووہ ﴿وَلَا تَفْرَحُوا﴾ وە دلخۆش و
 غەپانە بن ﴿بِمَا آتَاكُمْ﴾ بەوەی کە پێی داوێ ﴿وَاللَّهُ لَا يُحِبُّ كُلَّ مُخْتَالٍ فَخُورٍ﴾ وە خوا هیچ
 خۆبەزل زانیکی شانازی کەری خۆش ناوی^(۳۶۱).

هەروەها لە چارەسەرێکە کانی تریشی ئەوەیە کە تێپروانییە ئەو شتە ی تیایدا تووش بوو ،
 نێتر دەزانیت پەرەردگاری هاوشیوەی ئەو شتە لە دنیادا بۆ هێلاوەتەو ، یا لەو چاکتر ،
 ئەگەر بە ئارام بێ و پازنی بێ ئەو خۆی تەالی شتەگە لێکی بۆ پاشەکەوت کردوو زۆر گەورەتر
 لەو شتانە ی کە بەهۆی ئەو کارەساتەو لە دەستی داو بە چەندەها جار ، ئەگەر ویستیشی
 مەبێ زۆر لەو گەورەتری دەکات .

**خۆ دلدانەو بە تەماشاکردنی کەسانی دیکە ی تووشبوو وە باسکردنی چەند
 چیرۆکی ئەو بارەو:**

لە چارەسەرەکانی دیکەشی ئەوەیە کە ئاگری کارەسات لە دلدایا بکوژیتەو بە ساردی
 خۆ دلدانەو بە خەلکانی تری تووشبوو بە کارەسات و ، بزانی ت هەر خۆی بە تەنها تووشی
 کارەسات نەبوو ، با بزانی ت هەموو شیۆک (بنوسعد) ی تیدا یە ، با تەماشای لای پاستی
 بکات ، ئایا لە دەردەسەری زیاتر دەبینیت ؟ ئینجا با بەر بە لای چە پیدای بکاتەو ، ئایا لە
 پەژارە زیاتر دەبینیت ؟ ، بە پاستی ئەگەر هەموو دنیا بگەریت جگە لە گرفتار نابینیت ، کە
 یا خۆشە ویستیکێ لە دەست داو ، یاخود خراپە یەکی نە ویستراوی تووش بوو ، بە پاستی
 شەپوخرەپەکانی دنیا وەکو خەونیگە یا سیبەرێکی لاچوو ، ئەگەر کەمێک پێکە نیتیت ، زۆر
 دەگرتیت ، ئەگەر پۆزیک دل شادومان بکات ، سالتیک دل خەمبارو پەژارە دار دەکات ، ئەگەر
 کەمێک خۆشی بەخش بێ ، ماوێکی درێژیش پێگری لێدەکات ، ئەگەر مالتیکیش پێ خێر

كات پاشان پر له فهرمیسکی دهكات ، نهگەر پۆژی بهشتیك شادومانی بكات ، بهدلتیایی رۆژێکی شهپوخرابهشی بۆ شار دۆتهوه .

(ابن مسعود) _ خوای لی پازی بیّت _ فهرموویه تی : هەر دلخۆشبوونیك په ژاره یه کی هیهو ، هەر مالیکیش پر کرابیّت له دلخۆشبوون پاشان پرکراوه له په ژاره .

ابن سیرین فهرموویه تی: هەر پیکه نینیك کرابیّت ، دلتیابن به دوایدا گریان هه بووه .

(هند) ی کچی (النعمان)^(۳۶۲) دهلیت : ئیمه شکومه نترینی خه لکان بووین و له هه مووشی زیاتر مولکمان هه بوو ، پاشان هیشتا رۆژ ئاوا نه بوو ئیمه بووین به که مترینی خه لک ، مافی خوای په روه ردگار ه که خیری فراوانی به هەر مالیك به خشی ، پاشان به دلتیایی له فهرمیسکیش پری دهكات .

پیاویك داوی له (هند) کرد باسیکی باروچالی خوی بۆ بکات : ئه ویش گووتی : پۆژمان کرده وه ، هیچ که سیك نه ما له عه رهب به هیوای به خشین نه بوی له ئیمه ، که شه ومان به سه ردا هات هیچ که سیك نه ما له عه رهب بزه یی به ئیمه دا نه یه ته وه .

۲۶۲ _ (هند) ی کچی (النعمان) ی کوری (المنذر) ه ، که له لایه ن کیسرای پادشای فارس وه بابی به پادشای (الحیره) دانرابوو ، کچیکی وجاخزاده ی ، زمان پارا بوو ، له مالی پادشایه تیدا گه وره بوو ، کیسرای پادشای فارس له (النعمان) ی بابی توو په بوو ، له پادشایه تی (الحیره) ده ره ئینا و لای خوی خستی ه زیندانه وه تا وه کو مرد ، پاش مردنی بابی په به نگره ی هه لبژاردو له که نیسه یه کی نیوان (الحیره) و (الکوفه) دا مایه وه ، (خالد) ی کوپی (ولید) پاش پزگار کردنی (الحیره) دیده نی کردو ، باتگی کرد بۆ نیسلام ، به لām به هوی گه وره بوونی ته مه نیه وه داوی لیبور دنی کرد ، به لām (خالد) پۆزی لی گرت و فهرمانیدا یاره مه تی و پۆشاکیشی بده نی ، پاش ته مه نیکی درێژو کوژیروونی چاوه کانی هەر له که نیسه دا مرد . پروهانه : الشیخ محمد هادی الیوسفی الغروی ، موسوعة التاريخ الإسلامي . وه رگنێ .

(إسحاق) ى كوپى (طلحة) دەلئىت : پۇژىك چوومە دىدەنى (ھند) و ، پىم گوت ، خىروخوشى پادشايات چۆن بىنى ؟ ئەوئىش گوتى : ئەوئى ئىمە ئەمۇ تىايدىن زۆر چاكتە لەوئى كە دوئى تىايدا بووئى ، ئىمە لە كئىبدا بىنىومانە كەوا كەسوكارى ھەر مائىك ئەگەر لە خىرىكى بەرفراواندا بژىن ، بەدلئىايى بەدوئىدا فرمىسك دەپژىن ، زەمنىش ئەگەر پۇژىكى بەدەرخستبى بۆ كۆمەلئىك ھەزىان پى بىت ، بەدلئىايى پۇژىكى تىرىشى بۆ ھەلگرتوون ھەزىان پى نەبىت . پاشان گوتى :

فَبَيْنَا نَسُوسُ النَّاسَ وَالْأَمْرُ أَمْرُنَا
إِذَا نَحْنُ فِيهِمْ سَوْقَةٌ نَنصَفُ
فَأُفِّ لِدُنْيَا لَا يَدُومُ نَعِيمُهَا
تَقْلُبُ تَارَاتِ بَنَا وَتَصْرَفُ

وقاتہ :

له کاتیځدا رابه رایه تی خه لکمان ده کردو و فه رمان فه رمانی ئیمه بوو

له یردا بۆین به خه لکێکی ئاسایی خزمه تکار

نَاخ بۆ دۇنيايەك خۇشپەكانى بەردەوام نىابىت

کہ چہندہا جار وہرچہرخان و تہم دیو تہو دیومان پی دہکات

هه‌روه‌ها له چاره‌سه‌ریه‌کانی دیکه‌ی خه‌ما بربوون بۆ ئه‌و کاره‌ساتانه‌ی تووشمان

دهيت ئه وه : مړوف ده بې بزانيټ بې نارامۍ و شپږزه بوون نايگه پښتۍ وه ، به لكو بې

ئارامی و شپږزه بونه که ی زیاده دکات ، که له حقیقه تدا له نه نجامی زیادبوونی نه خوشیه که وه پووده دات.

له چاره سه ریه کانی تریشی : پتویسته نه وه بزانیّت که پاداشته کانی ئارامگرتن و پازیبوون به چاره نووسی خوی تعالی ، بریتیه له به خشینی تاوان و به زه ی و په حمهت و هیدایه تدان ، که خوی تعالی بۆ نه و که سانه ی داناه ، که ئارام ده گرن و (إنا لله وإنا إليه راجعون) ده لّین ، بۆیه نه گهر نه و پاداشته نه له ده ست بدات و له کیسی بجیّت ، نه و له حقیقه تدا زۆر له خودی کاره ساته که گهره تره .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پتویسته بزانیّت بی ئارامی جیگه ی شادومانبوونی دوزمه کانی ته ی به و به لّاو گرفتداریه ی تووشی بووه ، مایه ی بی زاری هاو پّیانی ته ی ، خواکه ی تووپه ده کات ، شه ی تانه که ی دلخۆش ده کات ، مایه ی به فیّرچونی پاده شته کانی ته ی ، نه فسی لاواز ده کات ، نه گهر ئارامگربو به و باره و قایل بوو تیربارانی شه ی تانه که ی ده کات و ، به نانومیدی ده ی گه رپّنیته وه ، په روه ردگاری له خۆی پازی ده کات ، هاو پّیانی دلخۆش ده کات ، دوزمه نانی بی زار ده کات ، په ژاره ی دلی براکانی هه لده گریّت و دلنه وایان ده کات ، پیش نه وه ی نه وان دلنه وایی بکه ن ، ئانه مه به غیره تیی و شیوه ی ته وایی بی که م و کوپی مژقه ، نه ک لیّدانی پوومهت و ، دراندنی پۆشاک و ، نزاکردن به واوه یلاو مال و یران بوون و ، بی زابوون له چاره نووسراو .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پتویسته بزانیّت نه و به له زه تی و خوشیه ی پاش ئارامگرتن و قایل بوون دهستی ده که ویت ، چه نده هاو چه نده ها جار گه ره تره له وه ی دهستی ده که وت نه گهر نه و شته ی بۆ بمایه ته وه که تیایدا تووشی کاره سات بووه ، ته نها نه و (بیت الحمد) هشی به سه که له به هه شته د بۆی دروست ده کریّت ، له پاداشتی سوپاس و ستایش کردنی په روه ردگاری و گوتنی (إنا لله وإنا إليه راجعون) دا ، با تیروانیّت : کام له م دوو کاره ساته

گه ورتره ؟ نه کاره ساته ی تووشی بووه ، یا خود کاره ساتی له دهستدانی (بیت الحمد) له به ههشتی نه برلوه دا ؟

وفی الترمذی مرفوعاً : (يَوَدُّ نَاسٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ جُلُودَهُمْ كَانَتْ تُقَرَّضُ بِالْمَقَارِيزِ فِي الدُّنْيَا لَمَّا يَرَوْنَ مِنْ ثَوَابِ أَهْلِ الْبَلَاءِ) (۳۶۳) .

واته : پيشهوا (الترمذی) دهگيرپيتهوه كهوا پيغه مبهري خوا ﷺ فرمويه تی : ((له پۆزی قیامه تدا كهسانيك خۆزگه دهخوازن كهوا له دونیادا پیستیان به مهقهست بپردياره بههوی نهو پاداشتهوه كه دهیبینن بۆ تووشبووانی کاره ساته كان دانراوه)) .

كهسانيك له پيشين گوتویانه : نهگه ر کاره ساته كانی دنیا نه بوايه به مایه پوچی بۆ قیامه دهگه پاینهوه .

له چاره سهریه كانی دیکهشی : دلّی كهسی کاره ستبار خۆش بکړیت ، به ئومید ی نهو ی كه خوای تعالی له جیی نهو ی پی ده داته وهو بۆی دبژیرپتهوه ، چونكه هه موو شتیک جیگره وهی هه یه مهگه ر خوای په روه ردگار ، كه جیگره وهی نی یه هاوشیوه نی یه ، وهكو نهو ی گوتراوه

مِنْ كُلِّ شَيْءٍ إِذَا ضَيَّعَتْهُ عَوْضٌ

وَمَا مِنْ اللَّهِ أَنْ ضَيَّعَتْهُ عَوْضٌ

واته :

هه موو شتیک نهگه ر له دهستت چوو جیگره وهی دهبی

به لام نهگه ر خوات له دهستت چوو جیگره وهی نابی

۲۶۳ _ حسن : أخرجه الترمذی (۲۴۰۲) عن أبي الزبير عن جابر فذكره مرفوعاً . وحسنه الألباني في صحيح الجامع

(۷۷ / ۸) ، وانظر المشكاة (۱۵۷۰) ، والترغيب (۴ / ۱۴۶) .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پتویسته مرؤف بزانیته به شی له کاره ساته که به گویره ی نه وه یه که خۆی بۆ خۆی دروست ده کات ، بۆیه هه رکه س پازیی بوو ، خوای تعالاش لیتی پازی ده بی و ، هه رکه سیش بێزار بی و پق ده رپیت ، نه و پقی بۆ خۆی ده سته به ر کردووه ، لیره وه ئاشکه را ده بی که به شی مرؤف له کاره ساته که به گویره ی په فتاری خۆیه تی ، که وابوو چاکترین یا خود خراپترین به ش به ویستی خۆت هه لبریره ، بۆیه نه گه ر پق و کوفری بۆ کاره ساته که ده رپیی ، نه و له دیوانی تیاچواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر شیوه ن و نوزه نوزو که مته رخه می ده رپیی به وازلیه تانی (واجب) یك ، یا کرده وه یه کی حه رام ، نه و له دیوان که مته رخه مباندا ده نوسریت ، وه نه گه ر گله یی و گازنده و بی ئارامی ده رپیی ، نه و له دیوانی تیشکاو فریوخواردواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر په خنه ی له خوای تعالی گرت و ، هه سته به پلار تیگرتنی دانایی و حیکمه ته که ی ، نه و له ده رگای زه ندیقیه تی داوه (واته که سیکی بی ئاینه و خۆی به ئاینده ده نوینی) یا چۆته نیوی ، به لام نه گه ر ئارامگرتن و خۆگری بۆ خوای تعالی ده رپیی ، نه و له دیوانی به ئارامبواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر به خوا پازی ، نه و له دیوانی پازیبواندا ده نوسریت ، وه نه گه ر سپاس و ستایشی ده رپیی ، نه و له دیوانی سوپاستگوزارанда ده نوسریت و ، له ژێر ئالای ستایشکاراندا ده بیته ، وه نه گه ر خۆشه ویستی و ئاره زووی دیدارکردنی په روه ردگاری ده رپیی ، نه و له دیوانی خۆشه ویستکاره دلسۆزه کاندا ده نوسریت .

وفي مسند أحمد والترمذي ، من حديث محمود بن لبید يرفعه : أن رسول الله ﷺ قال : ((إنَّ اللهَ إذا أَحَبَّ قومًا ابتلاهم ، فَمَنْ رَضِيَ فَلَهُ الرِّضَى ، وَمَنْ سَخِطَ فَلَهُ السُّخْطُ)) زاد أحمد : ((ومن جزع فَلَهُ الجزع)) (٣٦٤).

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمویی : ((نه گه ر خوای تعالی کۆمه لێکی خۆشویست تا قیان ده کاته ، هه رکه س پازی بوو نه و پازیبوونی خوای بۆ خۆی ده سته به ر کردووه ، هه رکه سیش

رقی لیبیته وه ئهوا پق لیبونه وهی خوای بۆ خۆی دهسته بهر کردوه ((پێشهوا (أحمد) یش
 ئهم زیادهیهی خستۆته سهر ((وه ههر که سیش بۆ تاقهتی و بۆ ئۆقرهیی دهبرپێت ئهوا بۆ
 تاقهتی و بۆ ئۆقرهیی بۆ خۆی دهسته بهر کردوه)) .

له چاره سه ره کانی دیکه شی : ئه گهر له شیوه ن و نوزه نوزدا مرۆف بگاته ئه و په پری ، له
 کۆتادا ههر ده بی قایل بی به ئارامگرتنیکی ناچار ی ، به ئام ئهم باره نه ستایشکراوه نه
 پاداشتی شی ده بی ، که سانیک له دانایان ده لێن : کهسانی ژیر له یه کهم پۆزی کاره ساته که دا
 ئه وه ئه نجام ده دات که نه فام پاش چه ند پۆزیک ئه نجامی ده دات ، وه ههر که س ئارامی نه گرت
 وه کو ئارامگرتنی کهسانی جوامیر ، ئهوا ناچار ده بی وه کو ئاژه ل ئارام بگرت .

وفي الصحيح مرفوعاً : ((الصَّبْرُ عِنْدَ الصَّدْمَةِ الْأُولَى))^(٢٦٥) واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ
 فهرموویه تی : ((ئارامگرتن له سه ره تای کاره ساته که وه یه)) .

(الأشعث) ی کوپی (قیس) ده لێت :

له چاره سه ره کانی دیکه شی : پێویسته بزانیته که چاکترین دهرمان بۆ ئه و ، پازیوونه ،
 به وهی په ره وردگاری پێی پازیو وهزی پێیه تی که به نده که ی له م باره دا ئه نجامی بدات ،
 چونکه یه کێک له خاسیه ته کانی خۆشه ویست سازیاربوونه له گه ل خۆشه ویسته که یدا ، بۆیه
 ههر که س با ئگه شه ی خۆشویستنی یه کێک بکات و ، پاشان رقی بیته وه له وهی
 خۆشه ویسته که ی چه زی پێیه تی ، وه چه زی به وه بی که خۆشه ویسته که ی رقی لییه تی ، ئهوا
 شایه تی له سه ره نه فسی خۆی ده دات که درۆی کردوه و ، له دلی خۆشه ویسته که شیدا پق و
 کینه به رامبه ر به خودی خۆی دروست ده کات .

(أبو الدرداء) فهرموویه تی : خوای په ره وردگار ئه گهر فهرمانیدا به حوکه مێک ، چه زی
 به وه یه پێی پازی بن .

(عمران) ی کۆپی (حصین) له نه خۆشه کهیدا دهیفرموو : خۆشه ویتترین شت به لاهوه
ئهوهیه که خۆشه ویتترین شته به لای ئهوهوه ، ههروهها (أبو العالیة) ش هه مان شتی
دهفرموو .

ئه مه ش دهرمان و چاره سه ریه که کار ناکات مه گهر له گه لّ خۆشه ویتستاندا ، بۆیه هه موو
که سیك له توانایدا نیه وه کو چاره سه ر به کاری بێنیت .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : با ته ماشاکات بزانیّت کامیان کێشدارترو قورسترو
به رده وامتره ، له زهت و خۆشی وه رگرتن له ئه و کاره ساته ی تووشی بووه ، یا له زهت و
خۆشی پاداشتی خوای تعالی ، ئه گهر پای په سه ندی بۆ دهرکهوت ، با سوپاسی خوای تعالی
بکات که سه ری خستوو ، به لّام ئه گهر پای په سه ندنه کراوی به لاهه باشتربوو ، با بزانیّت
ئه و کاره ساته ی له ئه قلّ و دلّ و ئاینه که یدایه زۆر گه وره تره له و کاره سه ته دونیا یه ی که
تووشی بووه .

له چاره سه ریه کانی دیکه شی : پێویسته بزانیّت ئه وه ی تووشی ئه و کاره ساته ی کربوو
داسوه ترینی هه موو دادوه رانه و ، میهره بانترینی هه موو میهره بانانه ، وه خوای تعالاش
تووشی ئه و کاره ساته ی نه کربوو بۆ ئه وه ی بیفه وتینیّت ، یاخود به و کاره ساته سزای بدات ،
یاخود هێپشی به رێته سه ر ، به لکو له راستیدا ده یه ویّ به و کاره ساته پله ی ئارامگرتن و
پازیبون و باوه پی تاقیکاته وه و ، گوێبیستی پارانه وه و لالانه وه ی بێت و ، ببینیّ خۆی
فرێدا وه ته بهر دهرگا که ی و ، هانای بۆ جه نابی بردوو به دلشکاو ی له پیش ده ستیدا ،
چیرۆکی سکا لاکانی بۆ بهرز کردۆته وه .

(شیخ عبدالقادر) فرموویه تی : کۆپم کاره سات نه هاتوو بۆ فه وتانت ، به لکوهاتوو بۆ
تاقیکردنه وه ی پله ی ئارامگرتن و باوه پت ، کۆپم قه ده رو چاره نووس جانه وه رێکی دپنده یه و)
سَبَّحْ) ، جانه وه ری دپنده ش مرداره وه بوو ناخوات .

مه‌به‌ستیش ئه‌وه‌یه که کاره‌سات (کیر)^(۲۶۶) واته موشه‌ده‌مه‌ی به‌نده‌یه که به‌هۆیه‌وه ناگری کوره‌که خوش ده‌کات بۆ توانه‌وه‌ی کانزاکه ، بۆیه ده‌ره‌نجام یا زێڕیکی سوری ده‌ست ده‌که‌وێت ، یا هه‌مووی خراب ده‌بی‌ت و هه‌یج ده‌ستکه‌وت نابێ ، شاعیریش ده‌لێت :

سَبَّكَ نَافَهُ وَنَحَسِبَهُ لَجِيناً فَأَبْدَى الْكِبْرُ عَنْ خَبَثِ الْحَدِيدِ
واته :

تواندانه‌وه واماـانزانی زێړه به‌لام موشه‌ده‌مه‌که پیسی ئاسنی به‌ده‌رخست نه‌گه‌ر ئه‌م موشه‌ده‌مه‌و ده‌ستکه‌وته‌که‌ی سودی بۆ نه‌بی‌ت ، با بزانی‌ت گه‌وره‌ترین موشه‌ده‌مه‌ی پۆژی دوا‌ی له‌ پیش ده‌ستدایه ، بۆیه نه‌گه‌ر بۆی ده‌رکه‌وت که به‌کاره‌یتانی موشه‌ده‌مه‌ی دونیاو ده‌ستکه‌وته‌که‌ی بۆی چاک‌تره‌ به‌به‌راوردی ئه‌و موشه‌ده‌مه‌و ده‌ستکه‌وته‌که‌ی . ناچاریشه‌ یه‌کێک له‌ موشه‌ده‌کان هه‌ل‌بژێریت ، با پێزو قه‌دری ئه‌و نهمه‌ته‌ بزانی‌ت که خوا‌ی تعالی پێی به‌خشیوه‌و مۆله‌تی داوه‌ که موشه‌ده‌مه‌ی دنیا به‌کاربێنیت .

له‌ چاره‌سه‌ریه‌کانی دیکه‌شی : پێویسته‌ بزانی‌ت که نه‌گه‌ر به‌لا‌و کاره‌ساتی دنیا نه‌بوا‌یه ، به‌نده‌ تووشی چه‌نده‌ها نه‌خۆشی فیزو لوت به‌رزی و شانازی و دل‌پقی و خۆبه‌گه‌وره‌زانین و زۆرداریه‌کی ئه‌وتو ده‌بوو ، که ده‌بووه‌ هۆکاری تیا‌چوونی ئیستاه‌وایی ، بۆیه خوا‌ی په‌روه‌ردگار به‌ په‌حمه‌ت و به‌زیی خۆی جار به‌ جار تووشی چه‌نده‌ها جۆری ده‌رمانه‌ کاره‌ساته‌کانی ده‌کات و ، ده‌ره‌نجامیش ده‌بی‌ته‌ پارێزی له‌ نه‌خۆشیانه‌ی سه‌ره‌وه‌و ، ته‌ندروستی و چاک‌یتی به‌ندایه‌تی ده‌پارێزیت و ، ماده‌ خراپه‌ بۆگه‌نه‌ فه‌وتێنره‌کانی بۆ ده‌کاته‌ ده‌ره‌وه‌ . پاک و بێگه‌ردی بۆ ئه‌و په‌روه‌ردگاره‌ی که به‌لا‌و کاره‌ساته‌کانی به‌کاربێنیت

۲۶۶ _ کیر : واته موشه‌ده‌مه‌ که ئامیژیکه‌ له‌ پێست دروست ده‌کری و ئاستگه‌ر به‌کاری دینی بۆ گه‌شانه‌وه‌و

خۆشکردنی ناگری کوره‌که‌ی ، وه‌رگێڕ .

بۆ به‌زه‌ی پێدا هاتنه‌وه‌ی به‌نده‌کانی و ، که‌سانیکیش به‌ نیعمه‌ته‌کانی خۆی تاقی ده‌کاته‌وه ،
وه‌کو شاعیر ده‌لێت :

قَدْ يُنْعِمُ اللَّهُ بِالْبَلَوَى وَإِنْ عَظُمَتْ
وَيَبْتَلِي اللَّهُ بَعْضَ الْقَوْمِ بِالنُّعْمِ

واته :

پێده‌چی خوا به‌ کاره‌ساته‌کانی خۆی نه‌گه‌رچی گه‌وره‌ش بێت نیعمه‌ت پرشیڤێت به‌ سه‌ر به‌نده‌که‌یدا
به‌نیعمه‌ت به‌خشینیشی بۆ هه‌ندێ له‌ به‌نده‌کانی تاقیان بکاته‌وه

ئه‌گه‌ر خوای په‌روه‌ردگار به‌نده‌کانی خۆی به‌ ده‌رمانه‌کانی به‌لاوکاره‌سات چاره‌سه‌ر
نه‌کردایه ، سه‌رکه‌ش ده‌بوون و سنوریان ده‌به‌زاند ، سه‌تمیان ده‌کرد ، له‌ خۆیان بابی
ده‌بوون ، خوای په‌روه‌ردگاریش ئه‌گه‌ر ویستی چاکه‌ی به‌ به‌نده‌که‌ی هه‌بێت ، ده‌رمانه‌کانی
به‌لاوکاره‌سات و تاقیکردنه‌وه‌ی ده‌داتێ به‌ گوێره‌ی باروحوالی ، تا نه‌خۆشیه‌ فه‌وتینه‌ره‌کانی
بۆ دوردخاته‌وه ، تاوه‌کو ئه‌گه‌ر بژاردگاری و خاوینگردن و پاککردنه‌وه‌ی بۆ به‌نده‌که‌ی کرد ،
شایسته‌ی ده‌کات به‌ به‌رێزترین پله‌کانی دنیا ، که‌ به‌ندایه‌تی بۆ کردنیه‌تی و ، شایسته‌شی
ده‌کات بۆ به‌رێزترین پاداشته‌کانی پۆژی دوا ، که‌ بریتیه‌ له‌ بینین و نزیکبونه‌وه‌ له‌ خوای
په‌روه‌ردگار .

له‌ چاره‌سه‌ریه‌کانی دیکه‌شی : پێویسته‌ بزانی‌ت که‌ تالیه‌کانی دنیا شیرینه‌یه‌کانی پۆژی
دوايه ، خوای تعالی ئا به‌و شیوه‌ ده‌یگۆرێت ، شیرینه‌یه‌کانی دونیاش تالیه‌کانی پۆژی دوايه ،
به‌نده‌ش ئه‌گه‌ر به‌رگه‌ی تالیه‌ کۆتای هاتووه‌کانی دنیا بگرێت ، له‌ پێناو به‌ده‌سته‌پێانی
شیرینه‌ به‌رده‌وامه‌کانی پۆژی دوايدا ، خێزیکه‌ی چاکتری ده‌ستگیر ده‌بێ ، به‌ به‌راوردی
ئه‌وه‌ی ئه‌گه‌ر به‌ پێچه‌وانه‌وه‌ کاریکات . ئه‌گه‌ر ئه‌مه‌شت نه‌زانی ، ئه‌وا ته‌ماشای فه‌رمایه‌شتی

پێغه‌مبه‌ری خوا بکه که ده‌فه‌رمیت : ((حُفَّتِ الْجَنَّةُ بِالْمَكَارِهِ ، وَحُفَّتِ النَّارُ بِالشَّهَوَاتِ))^(٢٦٧)
واته : ((به‌هشت به‌ناخوشی و ناپه‌خته‌یه‌کان ده‌ور دراوه‌و ، دۆزه‌خیش به‌ه‌واو
ناره‌زووه‌کان ده‌ور دراوه)) .

له‌م جیگه‌یه‌دا ئه‌قل و ژیری خه‌لك جیاواز بوون و ، حه‌قیقه‌تی پیاوانیش به‌ده‌رکه‌وتن ،
دۆربه‌یان په‌سه‌ندیستی شیرینی بپاوه‌یان دابه‌سه‌ر شیرینی به‌رده‌وامدا که له‌ناو ناچیت ،
به‌رگه‌ی تالیی ساتیک ناگریت له‌ پیناو شیرینی هه‌تا هه‌تایدا ، به‌رگه‌ی که‌ساسی ساتیک
ناگریت له‌ پیناو سه‌ربه‌ریه‌کی هه‌تا هه‌تایدا ، به‌رگه‌ی مه‌ینه‌تی ساتیک ناگریت له‌ پیناو
خوشی هه‌تا هه‌تایدا ، چونکه‌ به‌لایه‌وه‌ شتی ئاماده‌ شایه‌ت و گه‌واهیده‌ری خوشی و
ناخوشیه‌و ، شتی چاوه‌پوانکراویش نادیاره ، باوه‌پیش لاوازه‌و ، سولتانی هه‌واو ناره‌زوو
فه‌رمانپه‌وايه‌و ، هه‌موو ئه‌مانه‌ هۆکاری پالنه‌ری مرفه‌ن بۆ په‌سه‌ندیستی هه‌نوکه‌و ، قبولنه‌بونی
پۆژی دواپی ، ئه‌مه‌ باری تیپوانینه‌ بۆ باروچاللی دیاری خه‌لك و ، سه‌ره‌تا‌کانیان ، به‌لام
تیپوانینی به‌جی که‌ په‌رده‌کانی په‌سه‌ندیستی هه‌نوکه‌ تیپه‌پینیت ، بۆ ئه‌و ده‌ره‌نجام و
مه‌به‌ستانه‌ی که‌ هه‌ندیکی تر بیرى لێده‌که‌نه‌وه‌و هه‌ولێ بۆ ده‌ده‌ن بۆ به‌ده‌سته‌هینانی پۆژی
دواپی ، ئه‌مه‌ شتیکی تره .

بۆیه‌ بانگی نه‌فسی خۆت بکه‌ بۆ ئه‌و خوشیه‌ نه‌بپاوه‌و نيعمه‌ت و سه‌رکه‌وتنه‌ گه‌وره‌یه‌ی که‌
خوای په‌روه‌ردگار دایناوه‌ بۆ ئه‌وه‌لی و به‌نده‌ خوشه‌ویستانه‌ی که‌ گوێرایی ده‌که‌ن ،
هه‌روه‌ها ته‌ماشای ئه‌و شه‌رمه‌زاری و سزاو ئه‌فسوسه‌ به‌رده‌وامانه‌ بکه‌ که‌ دایناوه‌ بۆ که‌سانی

٢٦٧ - صحیح : أخرجه أحمد (٢٥٤ / ٣) ، (٢٨٤) ، وعبد بن حميد (١٣١١) ، ومسلم (٨ / ١٤٢) ،
والترمذي (٢٥٥٩) عن حماد بن سلمة عن ثابت وحيد عن أنس فذكره مرفوعاً ، وأخرجه أحمد (٣ / ١٥٣) ،
والدارمي (٢٨٤٦) مثله ليس فيه حميد . وأخرجه أحمد (٢ / ٣٨٠) عن أبي هريرة مثله ، وأخرجه أحمد (٢ / ٢٦٠) ،
(، والبخاري (٢ / ١٨٧) ، ومسلم (٨ / ١٤٣) عن أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة مرفوعاً : ((حجت النار
بالشهوات وحجت الجنة بالمكاره)) .

مایه پوچ و هه له کیس خۆدهر ، پاشان هه به شیکیان که بۆ خۆتی به شایسته دهزانی هه لێژیره ، هه موو که سیکیش له سهه سروشت و پێیازی خۆی کارده کات ، هه موو که سیکیش به پرۆشه بۆ ئه وهی گونجاویهتی و ، شایسته یه بۆی ، ئه م چاره سه ره به درێژ دامه نی ، چونکه زۆر پێویسیبونی بۆ پزیشک و نه خۆش وای لیکردین به درێژی باسی بکه ی . و بالله التوفیق *

به شیک : سه بارهت به پێیازی پێغه مبه ری خوا ﷺ له چاره سه رکردنی ناره حه تی و خه م و خه فه ت و دلته تگی و ناخو شیدا :

أَخْرَجَ فِي "الصَّحِيحَيْنِ" مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ ، كَانَ يَقُولُ عِنْدَ الْكَرْبِ : ((لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْعَظِيمُ الْحَلِيمُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ رَبُّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ ، وَرَبُّ الْأَرْضِ رَبُّ الْعَرْشِ الْكَرِيمِ)) (٢٦٨) .

واته : له (ابن عباس) هه _ خوا له خۆی و بابیشی پازی بیت _ فه رموویه تی : پێغه مبه ری خوا ﷺ له کاتی ناره حه تیدا ده یفه رموو : ((هه چ په رستراویک نی یه به هه ق جگه له خوای مه زنی میهره بان ، هه چ په رستراویک نی یه به هه ق جگه له په ره ره دگاری عه رشی گه ره ، هه چ په رستراویک نی یه به هه ق جگه له په ره ره دگاری حه وت ئاسمانه که و ، په ره ره دگاری زه مین و په ره ره دگاری عه رشی به رێژ)) .

وَفِي "جَامِعِ التِّرْمِذِيِّ" عَنْ أَنَسٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ ، قَالَ : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ)) (٢٦٩) .

٢٦٨ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١١ / ١٢٢) ، ومسلم (٢٧٣٠) .

٢٦٩ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٢٢) ، وصححه الألباني رحمه الله .

واته له (أنس) هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ ته گهر
پوډاوایی کاریگری تووش بوايه دهیفرموو: ((نهی خوای زیندوو نهی خوای هه لسو پینه ری
بونه وهر هاتاو هاوار بۆ به زهی و په حمه تی تو ده به م)) .

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَهَمَّهُ الْأَمْرُ ، رَفَعَ طَرْفَهُ إِلَى السَّمَاءِ فَقَالَ : ((سُبْحَانَ
اللَّهِ الْعَظِيمِ)) ، وَإِذَا اجْتَهَدَ فِي الدَّعَاءِ قَالَ : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ))^(٢٧٠) .

واته : له (أبي هريرة) هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
ته گهر شتیك خه مباری بگردایه ، چاوه كانی بۆ ئاسمان بهرز ده كرده وه دهیفرموو : ((پاك
و بیگه ردی بۆ خوای گه و ره)) ، ته گهر به په رۆشیشه وه نزای بگردایه دهیفرموو : ((نهی
خوای زیندوو نهی خوای هه لسو پینه ری بونه وهر)) .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((دَعَوَاتُ
الْمَكْرُوبِ : اللَّهُمَّ رَحِّمْنَا أَرْجُو ، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرْفَةَ عَيْنٍ ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ ، لَا
إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ))^(٢٧١) .

واته : له (أبي بكر) هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ
فرمووی ((نزاكانی كه سی نا په حهت : په روه ردگارا هیوای به زهیت ده كه م و ، به نه ندازه ی
چاو تروكانیك مه مدره ده ست خۆم و ، هه موو كاروبارم چاك بكه ، هیچ په رستراویك نی به
به هه ق جگه له تو)) .

٢٧٠ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٣٤٣٢) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٣٥٦) .

٢٧١ _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٥٠٩٠) ، وصححه الألباني رحمه الله .

وَفِيهَا أَيْضًا عَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ عُمَيْسٍ قَالَتْ : قَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَلَا أَعْلَمُكَ كَلِمَاتٍ تَقُولِينَ عِنْدَ الْكَرْبِ أَوْ فِي الْكَرْبِ : ((اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا))^(٢٧٢) وَفِي رِوَايَةٍ أَنَّهُا تُقَالُ سَبْعَ مَرَّاتٍ .

واته : (أسماء) ی کچی (عُمَيس) _ خَوای لی پازنی بیّت _ فەرموویەتی : پێغه مبه‌ری خوا ﷺ پێی فەرمووم ئەوە بۆ چەند ووشە یەکت فێرنە کەم لە کاتی ناپه‌حه‌تیدا یا لە ناپه‌حه‌تیدا بیلێی : ((خوا پەرەردگارمە و هیچ شتێک ناکەم بە هاوێلی)) ، لە (رِیوایە) تێکی دیکەدا هاتوووە کە هەوت جار دەگووترێت .

وَفِي مُسْنَدِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ " عَنْ ابْنِ مَسْعُودٍ ، عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : ((مَا أَصَابَ عَبْدًا هَمٌّ وَلَا حُزْنٌ فَقَالَ : اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ ، ابْنُ عَبْدِكَ ، ابْنُ أُمْتِكَ ، نَاصِيَتِي بِيَدِكَ ، مَاضٍ فِيَّ حُكْمُكَ ، عَدْلٌ فِيَّ قَضَاؤُكَ ، أَسْأَلُكَ بِكُلِّ اسْمٍ هُوَ لَكَ سَمِيَتْ بِهِ نَفْسُكَ ، أَوْ أَنْزَلْتَهُ فِي كِتَابِكَ ، أَوْ عَلَّمْتَهُ أَحَدًا مِنْ خَلْقِكَ ، أَوْ اسْتَأْثَرْتَ بِهِ فِي عِلْمِ الْغَيْبِ عِنْدَكَ ، أَنْ تَجْعَلَ الْقُرْآنَ الْعَظِيمَ رَبِيعَ قَلْبِي ، وَثَوْرَ صَدْرِي ، وَجَلَاءَ حُزْنِي ، وَذَهَابَ هَمِّي ، إِلَّا أَذْهَبَ اللَّهُ حُزْنَهُ وَهَمَّهُ وَأَبْدَلَهُ مَكَانَهُ فَرَحًا))^(٢٧٣)

واته : لە (ابن مسعود) هەو _ خَوای لی پازنی بیّت _ فەرموویەتی : پێغه مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەركات بەنده‌ی خوا تووشی هەرخەم و خەفتێك بوو و بلیت : پەرەردگار! من بەنده‌ی تۆم ، کوپی بەنده‌یه‌کی تۆم ، کوپی کەنیزه‌کی تۆم ، ناوچاران و کاروبارم بەده‌ستی تۆیە ، حوکمت بەسەرما بەرده‌وامەو ، بپیارت بە سەرما جێبەجێ و بەداده ، داوات لی دەکەم بەهەموو ناویک کە هەتەو خۆت پێ ناواناوه ، یا لە کتێبه‌که‌دا ناردوته‌هه خواره‌وه ، یا فێری یه‌کیک له دروستکراوه‌کانی خۆت کردووه ، یا لە عیلمی غەیبی خۆتدا

٢٧٢ _ إسناده حسن : أخرجه أبو داود (١٥٢٥) ، وابن ماجه (٣٨٨٢) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٢٦٢٣) .

٢٧٣ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (١ / ٣٩٤) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١١٩) .

مه‌لت گرتووه و خۆت ده‌یزانی . كه قورئان بكه‌يته به‌هاری دڵم و نورو پوناکی سنگم و په‌وینه‌ره‌وه‌ی دڵ ته‌نگیم و ، لابه‌ری خه‌م و خه‌فه‌تم ، نه‌وا خوای تعالی خه‌م و خه‌فه‌تی لاده‌بات و ، جی‌گه‌كه‌ی ده‌گورپیت به‌خۆشی و شادومانی)) .

وَفِي التِّرْمِذِيِّ عَنْ سَعْدِ بْنِ أَبِي وَقَّاصٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((دَعَا ذِي النُّونِ إِذْ دَعَا رَبَّهُ وَهُوَ فِي بَطْنِ الْحُوتِ : لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ، لَمْ يَدْعُ بِهَا رَجُلٌ مُسْلِمٌ فِي شَيْءٍ قَطُّ إِلَّا أُسْتَجِيبَ لَهُ)) (٢٧٤)

وَفِي رِوَايَةٍ ((إِنِّي لَأَعْلَمُ كَلِمَةً لَا يَقُولُهَا مَكْرُوبٌ إِلَّا فَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ : كَلِمَةً أَخِي يُونسَ)) .

واته : له (سعد)ی کوپی (وقاص)هوه _ خوای لی پازنی بیئت _ فه‌رموویه‌تی : پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموی ((نزاکی) (ذی النون) پی‌غه‌مبه‌ر که له سکی نه‌هه‌نگه‌که‌دا بوو پی‌ی له خوای تعالی پاراپه‌وه : ﴿ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ [الأنبياء : ٨٧] واته ﴿ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ ﴾ (نه‌ی خوا) به‌راستی هه‌چ په‌رستراویک نی یه جگه له تو ﴿ سُبْحَانَكَ ﴾ پاک و بی‌گه‌ردی بو تو یه ﴿ إِنِّي كُنْتُ ﴾ بی‌گومان من ﴿ مِنَ الظَّالِمِينَ ﴾ له سه‌مه‌کاران بووم (٢٧٥) هه‌چ پیاویکی موسلمان نی یه بو هه‌ر شتی‌ک به‌م نزایه له خوا بپارپه‌وه مه‌گه‌ر خوای تعالی وه‌لامی داوه‌ته‌وه)) .

له (ریوايه)تیکی دیکه‌شدا : ((من گرفتاریک ده‌زانه هه‌چ خه‌فتباریک نی یه و بیلئیت مه‌گه‌ر خوای تعالی خه‌م و خه‌فه‌ته‌که‌ی ده‌پوینیت‌ه‌وه و لایده‌بات : گوفاره‌که‌ی (یونس) پی‌غه‌مبه‌ری برام)) .

٢٧٤ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٠٠) ، وصححه الألباني رحمه الله .

٢٧٥ _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ذَاتَ يَوْمٍ الْمَسْجِدَ ، فَإِذَا هُوَ بِرَجُلٍ مِنَ الْأَنْصَارِ يُقَالُ لَهُ : أَبُو أُمَامَةَ ، فَقَالَ : يَا أَبَا أُمَامَةَ مَا لِي أَرَاكَ فِي الْمَسْجِدِ فِي غَيْرِ وَقْتِ الصَّلَاةِ ؟ " فَقَالَ : هُمُومٌ لَزِمْتَنِي ، وَدُيُونٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، فَقَالَ : ((أَلَا أَعْلَمُكَ كَلَامًا إِذَا أَنْتَ قُلْتَهُ أَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمَّكَ وَقَضَىٰ دَيْنَكَ ؟)) " قَالَ : قُلْتُ : بَلَىٰ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ : ((قُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ وَإِذَا أَمْسَيْتَ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْهَمِّ وَالْحَزَنِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ وَالْكَسَلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنَ الْجُبْنِ وَالْبُخْلِ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْ غَلَبَةِ الدَّيْنِ وَقَهْرِ الرِّجَالِ)) ، قَالَ : فَفَعَلْتُ ذَلِكَ ، فَأَذْهَبَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَمِّي ، وَقَضَىٰ عَنِّي دَيْنِي ^(٢٧٦) .

واته : له (أبي سعيد الخدري) كه _ خواى لى پازى بيٽ _ فەرموويەتى : پوڤتەك پيڤەمبەرى خوا ﷺ چووه مزگەوتەوه ، له پرڤا چاوى به پياويك له پشتيوانان كهوت به (أبوأُمَامَةَ) ناسرابوو ، فەرمووى : ئەى (أبوأُمَامَةَ) بۆ بەدەر له كاتى نوێژ له مزگەوتدا دەتبینم ؟ ئەويش فەرمووى : خەمگەلێك دایگرتووم و ، قەرزاريگەلێكیش ئەى پيڤەمبەرى خوا ، فەرمووى : ((بۆ گوڤتاریكت فيز نهكەم ئەگەر بيللى خواى تعالى خەم و خەفتت دەپوینیتەوهو ، قەزاريەكانیشت بۆ دەداتەوه ؟)) (أبوأُمَامَةَ) فەرمووى : گوتم : بەلێ ئەى پيڤەمبەرى خوا ، ئەويش فەرمووى : ئەگەر بەيانى و ئیوارەت کردەوه بلى : ((پەرەردگارا ، پەنات پى دەگرم له دلتهنگى و خەم و خەفت ، پەنات پى دەگرم له بيدهسهلاتى و تەمبەلئى ، پەنات پى دەگرم له دەست قوچاوى و ترسنۆكى ، پەنات پى دەگرم له زالبونى قەرزو دۆزانی پياوانى موسلمان)) ، (أبوأُمَامَةَ) فەرمووى : ئەوهم جيیهجى کرد ، ئەوهبوو خواى تعالى خەم و خەفتى پواندمەوهو ، قەرزەكەشى بۆ دامەوه .

وَفِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((مَنْ لَزِمَ الِاسْتِغْفَارَ ، جَعَلَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ مَمِّ قَرَجًا ، وَمِنْ كُلِّ ضِيقٍ مَخْرَجًا ، وَرَزَقَهُ مِنْ حَيْثُ لَا يَحْتَسِبُ)) (٢٧٧) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خَوای لى پازى بیټ _ فرمویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فرموی : ((هرکس به رده وام بى له سهر داواکردنى لیخوش بوون له خَوای تعالى ، له هه موو خه م و خه فتیک پزگاری دهکات ، له هه موو نا په حه تی و ته تگانه یه ک پتگی کردنه دهره وه ی بۆ داده نیت و ، له شویتیکیشه وه پۆزى ددهات که به خه یالیدا نه هات بیت)) .

وَفِي " الْمُسْنَدِ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا حَزَنَهُ أَمْرٌ ، فَرَعَ إِلَى الصَّلَاةِ ، وَقَدْ قَالَ تَعَالَى : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ (٢٧٨) واته له (المسند) دا هاتووه : که وا پیغه مبه ری خوا ﷺ نه گهر پوداویک دلته تگی بگردایه ، هانای ده برده بهر نویتز کردن ، خَوای په روه ردگاریش فرمویه تی : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ واته : ﴿ په نا به رنه بهر نارام گرتن و نویتز (بۆ گه شتن به مه به ست) ﴾ (٢٧٩) .

وَفِي السَّنَنِ : ((عَلَيْكُمْ بِالْجِهَادِ ، فَإِنَّهُ بَابٌ مِنْ أَبْوَابِ الْجَنَّةِ ، يَدْفَعُ اللَّهُ بِهِ عَنِ النَّفْسِ الْهَمَّ وَالْغَمَّ)) (٢٨٠) واته : له (السنن) دا هاتووه : ((تیکوشن له پیناوی خوا دا ، چونکه ده رگایه که له ده رگاکانی به هه شت ، خَوای تعالى خه م و خه فتی سهر دلى به نده کانی پی دهره پوینیت هوه)) .

٢٧٧ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (١٥١٨) ، وأحمد (٢٢٣٤) ، وضعفه الألباني في الضعيفة (٧٠٥) .

٢٧٨ _ حسن : أخرجه أحمد (٣٨٨ / ٥) ، وأبو داود (١٣١٩) كلاهما عن عبد العزيز بن أخي حذيفة عن حذيفة فذكره ، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٤٧٠٣) .

٢٧٩ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ی ته فیسیری قورئان .

٢٨٠ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٣١٤ / ٥) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٩٤١) .

وَيَذْكُرُ عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ((مَنْ كَثُرَتْ هُمُومُهُ وَغُمُومُهُ ، فَلْيُكْثِرْ مِنْ قَوْلِ : لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ))^(٢٨١)
 وَكَبَّتَ فِي " الصَّحِيحَيْنِ : أَنَّهَا كُنْزٌ مِنْ كُنُوزِ الْجَنَّةِ "^(٢٨٢) .
 وفي الترمذي : أنها باب من أبواب الجنة^(٢٨٣) .

له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوێ و بابیشی پازنی بیټ _ فەرموویه تی : ((هەرکەس خەم و خەفتی زۆریو ، با ئەم گوشتارە زۆری بلێت : (هیچ هیزو پەناو توانایەکی یە تەنها بەخوا نەبیټ) .

له (الصحيحين) یشدا هاتوو : بەراستی سامانیکیە لە سامانەکانی بەهەشت .
 له (الترمذي) دا هاتوو : دەرگایەکی لە دەرگاکی بەهەشت .

ئەم دەرمانانە پانزە جۆری دەرمان لە خۆ دەگرێت ، ئەگەر توانایان نەبوو خەم و خەفت و دلتەنگی مەرۆک لابەرن ، ئەوا نەخۆشی ئەو کەسانە پەرگی داکوتاوهو ، هۆکارەکانیشی چەسپیون ، بۆیە پێویستە دەرماوێشتنیکی تەواویان بۆ بکریټ .

یەکەم : یەکتاپەرستی پەرورەدگاریټی .

دووەم : یەکتاپەرستی ئولوهیەت .

سێ یەم : یەکتاپەرستی زانستی باوەری (التوحيد العلمي الإعتقادي) .

چوارەم : بەدورگرتنی خوای پەرورەدگار لە ستم کردن بەرامبەر بە بندهکەیی ، یا هەستی بە سزادان ، بەبێ ئەوەی بندهکەیی هیچ کردەوهیەکی خراپی ئەنجام دابێت ، کە شایسته بیټ بە سزادان .

٢٨١ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥٤٩١) بلفظ : (من أنعم الله عليه نعمة) .

٢٨٢ _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ٦٩) ، (٥ / ١٦٩) ، (٨ / ١٠١ ، ١٠٨ ، ١٥٥) ، (٩ / ١٤٤) ،

ومسلم (٨ / ٧٣ ، ٧٤) كلاهما عن أبي عثمان النهدي عن أبي موسى فذكره .

٢٨٣ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٧٦) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (٢٨٣٤) .

پینجهم : دانا پیدانانی بهنده به وهدا که خودی خوی سته مکاره .

شه شهم : پارانه وه (توسل) له خوای پهروه ردگار به خوشه ویسترین شته کان ، که ناوو سیفاته کانیتی ، له هه مووشیان زیاتر که ماناکانی ناو و سیفات کۆبکاته وه : (الحی القیوم) ه ، واته زیندووی راگری بونه وهر .

حه وته م : به ته نها له خوای تعالی داوای یارمه تیدان بکریّت .

هه شته م : دانا پیدانانی بهنده که وا خوای تعالی به ته نها جیی هیواکردن و پارانه وه کردنه .

تۆیه م : به جیهیانی پشت پی به ستنی و ، کارپی سپاردنی و ، دان پیدانانی به ند که وا نیوچاوان و کاروباری به دهستی پهروه ردگار وه ، به ویستی خوی ته صروفیان پیوه دهکات و ، حوکه مانی به سهردا جیبه جی دهکات و ، دادپه روه رانه برپاره کانی به سهردا دهکات .

دهیه م : له گولستانی قورئاندا دلّی به ویته وه ، دلّی تیایدا ئاسوده بیّت ، به هاوشیوهی ئاسوده بوونی گیانله به ران له به هاردا ، له تاریکی گومان و دودلّی هه وائاره زوودا خوی پی پووناک بکاته وه ، خوئاسوده کردن به قورئان له جیاتی هه موو ئه وانهی له دهست ده جیّت ، خۆدلدانه وه به قورئان به رامبه ر به هه موو به لاو کاره ساتیک که تووشی ده بیّت ، قورئان بۆ چاره سه رکردنی نه خوشیه کانی سنگی به کار بیّنیت ، ئه و دلتته گی ده پوینیتته وه ، بۆ خه م و خه فه ته کانی شیفابه خش ده بیّت .

یازده هه م : داوای لیخۆشبوون .

دوازده هه م : په شیمان بوونه وه ته وه به کردن .

سیازده هه م : تیکۆشان له پیناوی خوادا .

چوارده هه م : نوێژ .

پازده هه م : نکۆلیکردن له هیزو په ناو تواناو ، سپاردنیان به دهستی ئه و زاتهی

ئه وانهی به دهسته .

بەشیك : سەبارەت بە لایەنی کاریگەری ئەم دەرمانانە لەم نەخۆشیانەدا :

خوای تعالی نەوێ ئادەم و ئەندامەکانی لەشی خولقاندوو ، بۆ هەموو ئەندامێک شێوەیەکی تەواوی بۆ کەم و کۆپی داناو ، کە ئەگەر وونیکات هەست بە ئازار دەکات ، هەروەها بۆ دڵیش کە سەرورەری ئەندامەکانە شێوەیەکی تەواوی بۆ کەم و کۆپی داناو ، ئەگەر لە دەستی بدات ، نەخۆشی و ئازارەکانی وەکو خەم و خەفەت و دلتەنگیەکانی ئامادە دەبێت .

ئەگەر چاوەکان هێزی بینینیان نەمێت و ، گۆیکانیشت هێزی بیستنیان نەمێنێت و ، زمانیش هێزی قسەکردنی نەمێنێت کە بۆی خولقێندراوە ، شێوەی تەواوی بۆ کەم و کۆپی خۆیان لە دەست دەدەن .

دڵیش : خولقێندراوە بۆ ناسینی بەدیھێنەری ، خۆشویستی ، بەتەنھا پەرستنی ، شادومان بوون بەخو ، دڵخۆشبوون بە خۆشویستی ، پازیبوون بەخو ، پشت پێ بەستنی ، خۆشویستن لە پێناویدا ، بۆ لایبوونەو لە پێناویدا ، خۆشەویستی لەبەر خواو دزایەتی لەبەر خوا ، بەردەوام زیکرکردنی ، بەلایەو لە هەموو شتێک خۆشەویستر بێت ، لە هەموو شتێک زیاتر جێگای ئومێدی بێت ، لە دڵیدا لە هەموو شتێک شکۆمەندتر بێت ، نیعمەت و شادومانی و لەزەت و ، بەلگە بەلایەو ژيانیش بەبێ ئەواتە مانایەکی نەبێت ، هەموو ئەمانە وەکو خۆراک و تەندروستی و ژيان بۆ دڵ ، بەنەبوونیان خەم و خەفەت و دلتەنگی لە هەموو لایەکەوە پەوی تی دەکات و ، بەسەرێوە دەمێنێتەو .

گەرترین نەخۆشیەکانی دڵیش : هاوێل پەیداکردن و تاوان و بێ ئاگایی و بەسووک تەماشاکردنی ئەوێ کە پەرورەدگار خۆشی دەوێن و پێی پازێ ، وازمێنان لە گەراندنەو

سپاردنی کاره‌گانه به خوای تعالی ، که می پشت به‌ستنه به‌خوای تعالی ، متمانه‌کردنه به جگه له خوای تعالی ، بی‌زاری‌بوونه له چاره‌نووسی ، به‌گومان‌بوونه له په‌یمان و هه‌په‌شه‌کانی .

به تیروانینت له نه‌خۆشیه‌کانی دل ، بۆت ده‌رده‌که‌وێت ئهم شتانه‌و هاوشیوه‌کانیان هۆکاری دروستبوونی ئه‌و نه‌خۆشیانه‌ن و هیچ هۆکاریکی تری نی یه ، ته‌نها ده‌رمانی دل‌یش که هیچ ده‌رمانیکی تری نی یه ، چاره‌سه‌ره پی‌غه‌مبه‌رایه‌تیه‌گانه که چه‌ندین شتی دژ‌به‌و نه‌خۆشیانه‌ی تێدا‌یه ، چونکه نه‌خۆشی به‌ دژ‌ه‌کانی لاده‌دری‌ت و ، ته‌ندروستی‌ش به‌ هاوشیوه‌کانی ده‌پاری‌زێت ، بۆیه ته‌ندروستی به‌م شته پی‌غه‌مبه‌رایه‌تیانه ده‌پاری‌زێت و ، نه‌خۆشیه‌کانیشی به‌ دژ‌ه‌کانیان چاره‌سه‌ر ده‌کری‌ت .

یه‌ک‌تاپه‌رستی : ده‌روازه‌کانی خه‌یرو شادومانی و چێژ‌وه‌رگرتن و دل‌خۆشی و ئاسوده‌یی بۆ به‌نده‌ی خوا ده‌کاته‌وه ، ته‌وبه‌و په‌شیمانی‌ش ده‌رهاو‌یشتنێکه بۆ ئه‌و تێکه‌لا‌و ماده خراپانه‌ی که هۆکارن بۆ نه‌خۆش که‌وتنی به‌نده ، هه‌روه‌ها له تێکه‌چوونیش ده‌پاری‌زێت و ، ده‌روازه‌ی شه‌په‌رخراپه‌شی لێ داده‌خات ، بۆیه ده‌روازه‌کانی خه‌یرو خۆشی به‌ یه‌ک‌تاپه‌رستی ده‌کری‌ته‌وه‌و ، ده‌روازه‌کانی شه‌پیش به‌ ته‌وبه‌و په‌شیمانی داده‌خری‌ت .

که‌سانێک له پزیشکانی پێش‌ین گوتویه‌نه : هه‌رک‌ه‌س خوازیاری ته‌ندروستی جه‌سته‌یه ، با خواردن و خواردنه‌وه‌کانی که‌م بکاته‌وه ، هه‌رک‌ه‌سیش ته‌ندروستی دل‌یی ده‌وی ، با واز له تاوانه‌کان بێنیت .

(ثابت) ی کوی (قُرّة) ده‌لێت : هه‌وانه‌وه‌ی جه‌سته له که‌م خواردندایه ، هه‌وانه‌وه‌ی پو‌حیش له که‌می تاوان کردندایه ، هه‌وانه‌وه‌ی زمانیش له که‌م قسه‌کردندایه .

تاوانیش بۆ دڵ ، وهکو ژههرهكانه ، كه نهگه نهیفه وتیئیت ئهوا به دلتیایی لاوازی دهكات ، كه هیزیشی لاواز بوو ، چیت ناتوانیئت به رامبه به نهخۆشیهكان به رههستی بکات ، پزیشکی دڵان (عبدالله)ی کوپی (مبارك) دهفهرمیئت :

رَأَيْتُ الذُّنُوبَ تُمِيتُ الْقُلُوبَ وَقَدْ يُورِثُ الذُّلَّ إِيمَانُهَا
الذُّنُوبُ حَيَاةُ الْقُلُوبِ وَخَيْرٌ لِنَفْسِكَ عَصْيَانُهَا

واته :

تاوانم بینی دڵ دهمریئیت سه رشویش بهرده وامه تی پی ده به خشیئت
وازهینان له تاوان ژیا نه وهی دله بۆ خۆت چاک — ت ره سه ریچی بکهیت

ههواو ئارهزوو به گه ورهترین نهخۆشیهکانی دڵ داده نریت و ، سه ریچی کردنی ئه وههواو ئارهزوانهش به گه ورهترین چاره سه رهکانی دڵ دانراوه ، له بنه پهدا نهفس به نهفامی و ستهمکاری خولقیئراوه ، بۆیه بههوی ئه وه نهفامیه وه واده زانیئت نهگه رشوینی ههواو ئارهزووهکانی نهفسی خۆی بکهویت ئه وه دهبیئت چاره سه ر ، بهلام له راستیدا دهیفه وتیئیت و پهکی دهخات ، وه له بهر ئه وهی که سیکی ستهمکاریشه هیچ شتیکی له پزیشکی ئامۆزگاریکاره وه قبول نابی ، بهلکو نهخۆشی دهخاته جیگه ی ده رمانه وه و پشتی پی ده به ستیئت و ، ده رمانیش دهخاته جیگه ی نهخۆشیه وه خۆی لی به دور دهگریئت ، لی ره دا که نهخۆشی په سه ند دهكات و ، خۆی له ده رمانه کان به دور دهگریئت ، جۆرها دهردو نهخۆشی پوو ی تیده کات ، به جۆریک پزیشکان ماندوو دهكات و ، شیفاش ئاسته م دهكات ، کاره ساتی گه ورهش ئه ویه که هه موو ئه وانه به چاره نووسه وه ده به ستیئه وه ، بۆیه به زمانی حال خۆی به بی تاوان داده نیئت و ، به به رده وامی سه رزه نشتی په روه ردگاری دهكات ، سه رزه نشته کهش به هیز دهكات تا وهکو به زمانی ئاشکه رای دهكات .

ئەگەر نەخۆش بەم بارە گەشت ، چاوەڕێی چاکبەنەوهی لێناکرێت مەگەر خۆی تەعالی پەرحەمت و بەزەیی خۆی بەو کەسە بگەیهنێت و ، بە ژيانیکی نوێ بیزینێتەوهو ، پێگەیهکی باش و ستایشکراویشی پیشان بدات ، بۆیە فەرموودهکە (ابن عباس) _ خۆی لە خۆی و بایبیشی پازی بێت _ سەبارەت بە نزای کاتی کارەسات جۆرهکانی یەکتاپەرستی پەرورەدگاریتی و پەرستراویتی لە خۆدەگرت و ، خۆی تەعلاش بە گەورەو میهرەبان وەسف دەکات ، ئەم دوو سیفەتەش شیۆهێ ته‌واوی بێ کەم و کوپی پەرحەمت و بەزەیی و بەتوانایی و ، چاکەکردن و لێبوردن بۆ خۆی تەعالی جیگیر دەکەن .

خۆی تەعالی بە شیۆهێ ته‌واوی بێ کەم و کوپی پەرورەدگاریتی بۆ جیهانەکانی سەر و خوار وەسف دەکات .

باسی عەرشی شەه کات کە سەربانی هەموو بەدیھێنراوانەو لە هەمووشیان گەرەترە .

شیۆهێ ته‌واوی بێ کەم و کوپی پەرورەدگاریتی خۆی تەعالی یەکتاپەرستن پێویست دەکات و ، دەبێ هەموو جۆرهکانی پەرستن و خۆشەویستی و هیواو خواست و پێزو گوێزپاھەلێی بەتەنها بۆ ئەو زاتە بکریت .

گەرەیی بەرپەهایی خۆی پەرورەدگاریش واپێویست دەکات هەموو شیۆهێهکی ته‌واوی بێ کەم و کوپی بۆ جیگیر بکریت و ، هەموو کەم و کوپی و چواندنێکی لێ بەدور بگریت .

میهرەبانی خۆی تەعلاش شیۆهێ ته‌واوی بێ کەم و کوپی پەرحەمت و بەزەیی و چاکەکردنی بەرامبەر بە بەدیھێنراوانی خۆی بەدەردەخات .

کە دڵ ئەوانە سەرەوه بزانی ، ئەوا خۆشویستن و پێزگرتن و یەکتاپەرستی بۆ خۆی تەعالی جیبەجێ دەکات و ، بەو هەش مەؤف دڵخۆشی و شادومانی و چێژی دەست دەکەوێت بە ئاستیک ئازاری کارەسات و خەم و خەفتی لێ دۆردەخاتەوه ، تۆ تەماشای دەکەیت نەخۆش

ئەگەر ئەو هەوالانە ی پێ بگات کە دڵخۆشی بکات و ، نەفسی بەهێز بکات ، چۆن سروشتی جەستە ی بەهێز دەبێ و نەخۆشیە هەستیەکانی خەم و خەفت لادەبات ، کەوابوو دڵ بە ئاسایی چاک دەبێتەو .

پاشان ئەگەر بەراوردیکی نێوان تەنگانەکانی کارەسات و فرلوانی ئەو وەسفانە ی نێو نزاو دوعاکانی کارەسات بکەیت ، دەبینی زۆر زۆر گونجاو بۆ ئەو ی دەرووی تەنگانەکان بکاتەو ، دلیش لەو دەروازە یووە گوزەر بکات بۆ بەهاری دڵخۆشی و شادومانی ، ئەمەش لەو کەسانە دا زیاتر بە دیدە گرێت ، کە پوناکی ئەو نزایانە ی تێدا هەلەاتوووە ، دلیشی لە ئیش پێکردنی راستیەکانیدا دەست بە کاربوو .

فەرماشتی پێغەمبەری خوا ﷺ : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ ، بِرَحْمَتِكَ أَسْتَغِيْثُ)) ھۆیەکی گونجاو بۆ دورخستەو ی ئەم نەخۆشیە ، چونکە سیفەتی (حَيَّ) واتە : زیندوو کە شیو ی تەواوی بێ کەم و کوپی لە خۆدەگرێت و ، پێو ی پە یو ەندە .

ھەر وەھا سیفەتی (الْقَيُّوْم) واتە : ھەل سۆپێنەری بوونەو ەر ، ئەمە ھەموو سیفاتە کرداریەکان لە خۆدەگرێت ، بۆیە گەرترین ناوی خوا کە ئەگەر نزای پێ بکریت قبول دەکریت و ، داوای پێ بکریت پێت دەدەریت بریتیە لە : ((يَا حَيَّ يَا قَيُّوْمُ)) ھ .

سیفەتی زیندوویی تەواوی بێ کەم و کوپی خوا ی تعالاش ، دژبە ھەموو نەخۆشی و ئازارەکانە ، بۆیە کاتێک ژبانی خەلکی بەهشت تەواو بوو و کەم و کوپی تێدا نەما چیتەر تووشی خەم و خەفەت و دلتەنگی و بەلاکان نابن ، بەلام سیفەتی کەم و کوپ بوونی ژبان زیان بە کردەو ەکان دەگە یە نیت و ، دژبە (الْقَيُّوْمِ) ھ .

بوونی سیفەتی (الْقَيُّوْمِ) تی خوا ی تعالاش ، پەنگدانەو ی شیو ی تەواوی بێ کەم و کوپی سیفەتی ژبان و زیندووییە ، چونکە زاتێک کە بە پەھا زیندوو بێ و ، ژبانیشی تەواو بێ

، ئەوا هەموو سیفاتەکانی تەواویتی لە خۆدەگرێت ، (الْقَيُّوم) یش هیچ کردەوێهەکی شیاوی بەلاوە ناستەم نابێت .

هاوتای ئەمەى سەرەوەش پارانەوێ پێغه مەهرى خوايه ﷺ لە خواکەى بە پەرەردگار یتیکردنى بۆ (جبریل) و (میکائیل) و (إسرائیل) بۆ ئەوێ پێنمووی بکات بۆ ئەو هەقەى خەلکی تیایدا جیاوازن و ، لەسەر ئەو هەقە دامەزراوى بکات ، چونکە ژيانى دل بە پێنمووی وەرگرتنە .

خوای تەعلاش ژيانى بەم سى فریشتەى سپاردوو ، سروش ، کە ژيانى دلە بە (جبریل) ی سپاردوو .

باران ، کە ژيانى جەستەى مۆژ و ئازەلانی بە (میکائیل) ی سپاردوو .
 فووکردن بە بووقدا ، کە هۆى ژيانى جیهان و گەپانەوێ پووچەکانە بۆ جەستەکان بە (إسرائیل) ی سپاردوو .

کەوابوو پارانەوێ بە پەرەردگار یتى خوای تەعالی بۆ پوچى ئەو فریشتە گەورانەى کە ژيانان پى سپێردراو ، کاریگەرێهەکی ئیجابى دەبى بۆ ئەوێ داواکاریەکان بە دەستبەینى .

مەبەستیش ئەوێهە کە : ناوى ((الْحَيَّ الْقَيُّومُ)) کاریگەرێهەکی ئیجابى تاییهتی هەیه بۆ ئەوێ داواکاریەکان وەلام بدریتهو ، کارەساتەکان لابەریت .

وَفِي " السَّنَنِ " و " صَحِيحِ أَبِي حَاتِمٍ " مَرْفُوعًا : اسْمُ اللَّهِ الْأَعْظَمُ فِي هَاتَيْنِ الْآيَتَيْنِ : ﴿ وَالْهَكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴾ [الْبَقَرَةُ ١٦٣] ، وَقَاتِحَةُ آلِ عِمْرَانَ ﴿ اَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْإِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ قَالَ التِّرْمِذِيُّ : حَدِيثٌ صَحِيحٌ ^(٢٨٤) .

واته : پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : گەرەترین ناوێکی خۆی تەعالی لەم دوو سورەتەدا یە ﴿ وَالْهَكُمُ إِلَهُ وَاحِدٌ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴾ واتە ﴿ وَالْهَكُمُ ﴾ پەرستراوی ئێوە ﴿ إِلَهُ وَاحِدٌ ﴾ پەرستراویکی تاک و تەنهایە ﴿ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ ﴾ هیچ پەرستراویکی راست نی یە تەنھا ئەو نەبیّت ﴿ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ ﴾ کە بەخسەندە ی مێهرەبانە ، هەر وەها ئایەتی یە کە می سورەتی (آل عمران) ﴿ اَلَمْ يَكُنْ لَهُ الْإِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ واتە : ﴿ اَلَمْ ﴾ تەنھا خوا ماناکە ی دەزانێت بە (ئەلیف ، لام ، میم) دەخوێندرێتەو بۆ ماناکە ی سەیری سەرەتای سورەتی (البقرة) بکە ﴿ اَللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا ﴾ خوا ئەو خۆایە یە کە هیچ پەرستراویکی راست نی یە جگە لە خوا ﴿ اَلْحَيُّ الْقَيُّومُ ﴾ زیندووی پاگری بونەوەرە ^(٢٨٥)

وَفِي " السَّنَنِ " و " صَحِيحِ ابْنِ حِبَّانٍ " أَيْضًا : مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ أَنَّ رَجُلًا دَعَا ، فَقَالَ : اَللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِأَنَّ لَكَ الْحَمْدَ ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ الْمَنَّانُ ، بَدِيعُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ ، يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ ، يَا حَيَّ يَا قَيُّومُ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : ((لَقَدْ دَعَا اللَّهَ بِاسْمِهِ الْأَعْظَمِ الَّذِي إِذَا دُعِيَ بِهِ أَجَابَ ، وَإِذَا سُئِلَ بِهِ أُعْطِيَ)) ^(٢٨٦) .

واته : له (أنس) هوه _ خۆای لی پازنی بیّت _ فەرموویەتی : پیاویک نزای کردو ، فەرمووی : پەروەردگار مان داوات لێدەکەم بەوێ کە ستایش بۆ تۆ یە ، هیچ پەرستراویک نی

٢٨٤ _ حسن : أخرجه أحمد (٦ / ٤٦١) ، وعبد بن حميد (١٥٧٦) ، والدارمي (٣٣٩٢) ، وأبو داود (١٤٩٦) ، وابن ماجه (٣٨٥٥) ، والترمذي (٣٤٧٨) كلهم من طريق عبيد الله بن أبي زياد عن شهر بن حوشب عن أسماء بنت يزيد فلذكرته مرفوعاً .

٢٨٥ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ی تەفسیری قورئان .

٢٨٦ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (١٤٩٥) ، وصححه الألباني .

یه به هه ق جگه له تۆی به خشندهی منه تکاری ، داهینهی ئاسمانه کان و زهوی ، ئه ی خاوهن پێزو شکۆمهندی ، ئه ی زیندووی پاگری بونه وهر ، ئه وه بوو پێغه مبه ری خوا ﷺ فره مووی : ((له خوا پارایه وه به ناوه گه وه رکانیی که نه گهر نزای پی بکریّت قبول ده کریّت و ، داواشی پی بکریّت پی ده دریت)) .

بۆیه پێغه مبه ری خوا ﷺ نه گهر به په رۆشه وه نزای بکرایه ده یفه رموو : ((يا حيُّ يا قيُّوم)).

فه رمایشتی پێغه مبه ری خوا ﷺ ((اللَّهُمَّ رَحْمَتَكَ أَرْجُو ، فَلَا تَكِلْنِي إِلَى نَفْسِي طَرَفَةَ عَيْنٍ ، وَأَصْلِحْ لِي شَأْنِي كُلَّهُ ، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ)) واته : په روه ردگارا هیوای به زهیت ده که م و ، به نه ندازه ی چاو تروکانیک مه مدره ده ست خۆم و ، هه موو کاروبارم چاک بکه ، هیچ په رستراویک نی یه به هه ق جگه له تۆ)) ، له م نزایه دا هیوای به زه ی له زاتیک داوا ده کریّت که هه موو خه یریکی به ده ستو ، به ته نها پشتی پی ده به ستریّت و ، مۆف هه موو کاروباره کانی خۆی پی ده سپیژیّت و ، لیّ ده پارێتته وه بۆ ئه وه ی هه موو کاروباره کانی چاک بکات و ، به نه ندازه ی چاو تروکانیک نه یدا ته ده ستی خۆی و ، لیّ ده پارێتته وه به یه کتا په رستی ، چونکه له دوورخستنه وه ی نه خۆشیدا پۆلیکی کاریگه ری به هیز ده بینیت . هه روه ها فره مایشتیشی : ((اللَّهُ رَبِّي لَا أُشْرِكُ بِهِ شَيْئًا)) هه مان کاریگه ریه کانی سه ره وه ی تیدا یه .

به لّام فره مووده که ی (ابن مسعود) _ خوای لی پازی بیّت _ : ((اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَابْنُ عَبْدِكَ)) چه ندين زانستی ئیلاهی و ، نه هیّنی به ندایه تی تیدا یه که له کتیبیکدا جیی نابیته وه ، چونکه مۆف لیّره دا دان به به ندایه تی خۆی و باوان و دایانیدا ده نیت ، که نیوچاوان و هه موو کاروباره کانی به ده ستی ئه و زاته یه و چۆنی هه ز لیّبیّت ته صروقی پیوه ده کات ، به نده ش توانای هیچ سوو زیان و ، مردن و ژیان و ، زیندو بونه وه یه کی بۆ خۆی نی یه ، به لکو دیلی ژیر ده ستی په روه ردگاری ، که ساسی ژیر سولتان و ژالبونیتی .

وه فهرمایشتی : ((مَا ضَرَّ فِي حُكْمِكَ عَدْلٌ فِي قَضَائِكَ)) واته : حوکمت به سهرمدا بهرده وامه و ، برپارت به سهرمدا دادپهروهه رانه یه ، دوو بنچینه ی گه و ره له خۆده گریت که ته وهره ی یه کتاپه رستی له سهر ده خولیته وه .

یه که میان : جیگیرکردنی چاره نووس ، وه حوکمه کانی خوای تعالی به سهر بهنده کانیدا جیبه جی کراوه و بهرده وامه ، مَرَوْفَ نَاتَوَانِیْت لَیْ جِیابِیْتِه وه و ، هیچ ڕینگه یه کیشی به دهسته وه نی یه بۆ دورخستنه وه ی .

دووه م : خوای تعالی له م حوکمانه دا دادپهروهه و ، هیچ سته مێک له بهنده که ی ناکات ، به لکو تیایدا له چوارچپوه ی دادپهروه ی و چاکه کردن ناچیته دهروه و ، چونکه سته م کردن هۆکاره کانی ده گه پیته وه بۆ ئه وه ی که سته مکار یا پیویستی به شتیکه ، یاخود نه فامه ، یاخود نه زان و گێله ، به لām هه رگیز گونجاو نیه ئه وه له زاتیک بوه شیته وه که به هه موو شتیک زانایه و ، پیویستی به هیچ شتیک نی یه و ، هه موو شتیک پیویستی پییه تی و ، دادپهروهه رترین دادپهروهه رانه و ، بچوکتین گه ردیله له قه ده ره چاره نووسه کانی ناتوانیت له له حیکمه ت و دانایی و ستایشکردنی بچنه دهروه وه ، وه کو چۆن له تواناو ویستی ناچنه دهروه وه ، بۆیه حیکمه ت و دانایی په یڕه وکراوه له گه ل تواناو ویستیدا ، ئه وه بوو (هود) پیتعه مبه ر _ صلی الله علی نبینا وعلیه وسلم _ کاتی قه ومه که ی به به ته کانیان ده یترسینن ده لیت :

﴿ إِنِّي أَشْهَدُ اللَّهَ وَأَشْهَدُوا أَنِّي بَرِيءٌ مِّمَّا تُشْرِكُونَ * مِنْ دُونِهِ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ * إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ رَبِّي وَرَبِّكُمْ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ آخِذٌ بِنَاصِيَتِهَا إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ [هود: ٥٤ - ٥٦] . واته : ﴿ أَشْهَدُ اللَّهَ ﴾ خوا ده که م به شایه ت ﴿ وَأَشْهَدُوا ﴾ و ئیوه ش شایه ت بن ﴿ أَنِّي بَرِيءٌ ﴾ که به راستی من به ری و دوورم ﴿ مِمَّا تُشْرِكُونَ ﴾ له وه ی که ئیوه ده یکه ن به هاو به ش بۆ خوا ﴿ مِنْ دُونِهِ ﴾ جگه له خوا ﴿ فَكِيدُونِي جَمِيعًا ﴾ جا هه مووتان پیلانم لی بگێرن ﴿ ثُمَّ لَا تُنْظَرُونَ ﴾ له پاشان مۆله تیشم مه ده ن (ولیم مه وه ستن)

﴿ إِنِّي تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ ﴾ به پاستی من پشتم به خوا به ستووه ﴿ رَبِّي وَرَبُّكُمْ ﴾ كه به روهردگاری من و به روهردگاری ئیوه شه ﴿ مَا مِنْ دَابَّةٍ ﴾ هیچ گیان له به ریک نی به ﴿ إِلَّا هُوَ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهَا ﴾ مه گهر خوا ده سه لات دراوه به سهریدا (بگری مووی پیشی سهریتی) ﴿ إِنَّ رَبِّي ﴾ به پاستی به روهردگرم ﴿ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ له سهر پینگه یه کی پاسته ^(۲۸۷) واته له گه ل نه وه دا كه خوی تعالی ده سه لاتی خوی داوه به سهر هه موو شتیکداو به ویستی خوی ته صروفیان پیوه ده کات ، به لام له سهر پینگه یه کی پاستیشه و به داد به روهری و دانایی و ، چاکه کردن و په حمهت و به زهیی نه بیت ته صروفیان پیوه ناکات . بویه فره میشتی : ((ماضٍ فِي حُكْمِكَ)) واته : حوکمهت به سهردهمدا به رده وامه ، سازیارو پینگه وتووی فره میشتی خوی تعالی به : ﴿ مَا مِنْ دَابَّةٍ إِلَّا هُوَ أَخَذَ بِنَاصِيَتِهَا ﴾ واته : هیچ گیانله به ریک نی به مه گهر خوی تعالی ده سه لات دراوه به سهریدا ، هه روه ها فره میشتی : ((عَدَلٌ فِي قَضَاؤِكَ)) واته : بریارت به سهرمدا داد به روه رانه یه ، سازیارو پینگه وتوی فره میشتی خوی تعالی به : ﴿ إِنَّ رَبِّي عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴾ واته : به پاستی به روهردگرم له سهر پینگه یکی پاسته . پاشان له به روهردگاری ده پاریته وه به و ناوانه ی که خوی پی ناوانوه ، نه وه ی به نده کان ده یزان و نه وه شی که نه یانزانیه . له وانه ش : هه ندیک له و ناوانه ی له عیلمی غیبی خویدا هه لگرتووه و ، پیشانی هیچ به ریه کی نزیک ، یاخود پیغه مبه ریکی نه داوه ، نه م وه سیله یه گشتیترین وه سیله یه و ، له هه مووشیان به لای خواوه خۆشه ویسترو ، له هه مووشیان نزیکتره بۆ ده سته وتنی داواکراو .

پاشان داوا ی لیکرد قورئان بکات به به هاری دلی ، چونکه به پاستی قورئان به هاری دلانه ، وه بیکات به شیفای خه م و خه فه ته کانی ، بویه ده چیته جیگه ی نه وه ده رمانه ی که نه خۆشه یه کان پشه کیش ده کات و ، ته ندروستی بۆ جه سته ده گه پینیتیه وه ، داواشی لیکرد خه م و خه فه ته کانی پی لا به ریت وه کو چۆن ژنگ و پیسی مشت و مال ده کریت ، بویه نه گهر

نه خۆش به پراستگۆیی ئەم دەرمانه به کاربێنێت ئەوا نه خۆشیه که ی لادهبات و ، شیفایه که ی تهواوی بۆ دهسته بهر دهکات و ، تهندروستی شی بۆ دهگه پێنێتهوه . والله الموفق *

به لām نزاکه ی (ذي النون) . شیوه ی تهواوی بی که م و کوپی یه کتاپه رستی و پاک و بێگهردی خوی پهروه رداگاری تێدایه ، ههروه ها بهنده ی خوا دان به سته م و تاوانی خۆیدا ده نیت و ، به وهش ده بیت به گه وره ترین دەرمانه کانی کاره سات و خه م و خه فه ت لابر دن و ، چاکترین وه سیله کانی ش ده بی بۆ ئه وه ی خوی تهالی پێویستی هه کانی جێبه جی بکات ، چونکه یه کتاپه رستی و پاک و بێگهردی هه موو تهواویه ک بۆ خوی تهالی جێگیر ده کن و ، هه موو که م و کوپی هه کی و عه یب و چواندن یکی لی به دور ده گرن . دان نانی بهنده ش به سته مدا له پراستیدا په نگدانه وه ی باوه ری تهواوی تهی به شهرع و پاداشت و سزا ، بۆیه ئه مه وای لی ده کات خۆی بشکێنێته وه و بۆ لای خوا بگه پێته وه ، واز له هه لئوتانه کانی به نیت ، دان به به ندایه تی خۆیدا بنیت ، پێویستی خۆی بۆ خوی تهالی ئاشکه را بکات . لی ره دا چوار شت به کارهاتوو به بۆ پاپانه وه : یه کتاپه رستی ، پاک و بێگهردی ، به ندایه تی ، دان پێدانان .

به لām فه رموده که ی (أبي امامة) _ خوی لی پازی بیت _ : ((اللهم إني أعوذ بك من الهم والحزن)) ، له هه شت شتدا په نا به خوا ده گریت ، هه ر دوانیکیان پێکه وه به ندیکی جووتن ، ئه وه تا دلته تگی و خه م دوو بران ، بێ ده سته لاتی و ته مه به لی دوو بران ، تر سنۆکی و ده ست قوچاوی دوو بران ، زالبونی قه رزو دێرانی پیاوان دوو بران ، چونکه شتی نه ویسترای به ئازار که به دل گه شت ، پێ ده چی هۆکاره که ی شتیکی رابردوو بیت ، بۆیه مرۆف دلته تگ ده کات ، یا خود شتی که چاوه پوان ده کریت له ئاینده دا رووبدات ، بۆیه مرۆف خه می ده خوات .

که مرۆف له به رزه وه ندیه کانی دواده که ویت و له دهستی ده چی ت ، هۆکاره که ی ده گه پێته وه یا بۆ بی توانایی که به بێ ده سته لاتی ناوده بریت ، یا خود ده گه پێته وه بۆ وره به ردان و نا ئومیدی که به ته مه به لی ناوده بریت .

که مرۆڤ خێرو سودو که لک له خودی خۆی و هاوڕێگزی قهدهغه دهکات ، یا به جهستهی ئهوسوده قهدهغه دهکات ، که به ترسنۆکی ناودهبریت ، یاخود به مال و سامانی ، که به دهست قوچاوی ناودهبریت . وه که خه لکی به سهردا زال ده بێت یا به ههقه ، که زالبونی قهرزه ، یا به ناههق و پوچی که به دۆرانی پیاوان ناودهبریت ، بۆیه لهم قهرموده یه دا په نا به خوا گیراوه له هه موو شه پو خراپه کاریه ک .

به لام کاریگه ری ئیستغفارو داوای لیخۆشبوون له دورخستنه وهی خه م و دلته نگی و ته نگانه دا ، له بهر ئه وه یه که هه موو پێیازو ناقل و ژیرانی ئومه تیک ده زانن که سه رپێچی و خراپه کاری خه م و خه فت و ، ترس و دلته نگی و ، سنگ ته نگی و ، نه خۆشیه کانی دل پهیدا دهکات ، ئیتر هه رکات ئاره زووه کانیان له و خراپه و سه رپێچیه تیربو و ، لیی بیزاربوون ، دوباره ئه و سه رپێچی و خراپه کاریه ئه نجامی ده دنه وه بۆ دورخستنه وهی ئه و خه م و خه فه ته ی دایگرتوون ، وه کو ئه وه ی شیخی گومرپابووان ده لێت :

وَكَأَسِ شَرِيتُ عَلَى لَدُوْ وَأَخْـــــرَى تَدَاوَيْتُ مَنَهَا بِهَـا
واته :

کاسیکی شه رابم خوارده وه بۆ خۆشی و خۆشم لی چاره سه ر کرد به خواردنه وه ی کاسیکی تر
بۆیه ئه گه ر ئه مه ئاسه واری تاوان و گونا هه کان بێت له سه ر دل ، ئه و ه یچ ده رمانیکی نی
یه به ده ر له ته و به و په شیمانی و داوای لیخۆشبوون .

به لام نوێژ . ده روازه یه کی گه وره یه بۆ شاد و مانبوون و به هیژبوون و ، کرانه وه و
ئاسوده یوونی دلان ، هه روه ها دل و پوچ به خوای تعالی ده گات ، لیی نزیک ده بێته وه و چێژ له
یاد و زیکرکردنی و ده رده گریت ، به پازونیازکردنی دلخۆش ده بێت ، له پێش ده ستیدا
ده وه ستیت ، هه موو جهسته و هیژو ئه ندامه کانی له په رستنی دا به کار ده هیئت و ، هه موو
ئه ندامیک به شی خۆی ده دات ، واز له خه لک و تیکه لآبون و گفتو گو کردنیان ده هیئت و ،

هیزه‌کانی دلّی و ئەندامه‌کانی به خوای پەرورەدگارەو پەڕووەست دەبیّت و ، لە دەستی نوژمنی دەحەوێتەو ، هەموو ئەمانە کە لە کاتی نوێژدا مڕۆف پەڕەوی دەکات دەبیّت بە گەورەترین دەرمانەکان و دلخۆشکارەکان خۆراکەکان کە بەتەنها گونجایی دلّە تەندروستەکانە . بەلام دلّە نەخۆشەکان ، بەهاوشیۆەیی جەستەکانە کە بەدەر لە خۆراکی چاک هیچی تر سودی بۆ نابێت .

بۆیە نوێژ یارمەتیدەریکی گەورەییە بۆ ئەوێ بەرژەوێندیەکانی دونیای پۆژی نوای پێ بەدەست بهێنرێت و ، خراپەکانی دونیای پۆژی نوای پێ دۆربخێرتەو ، تاوان قەدەغە دەکات ، نەخۆشیەکانی دلّ دۆردەخاتەو ، نەخۆشیەکانی جەستە لادەبات ، دلّ پوناک دەکاتەو ، پووی مڕۆف سپی دەکات ، ئەندامەکانی لەش و نەفس چالاک دەکات ، پۆژی فراوان دەکات ، سەتەم دۆردەخاتەو ، سەتەملێکراو سەردەخات ، تیکەڵاوەکانی ئارەزوو هەلسان دادەمرکینێتەو ، نیعمەت دەپاریژی ، پق و قین دۆردەخاتەو ، پەحمەت و بەزەیی دادەبەزینێت ، خەم و خەفەت لادەبات ، بۆ زۆریک لە ئازارەکانی سک بەسوودە .

وَقَدْ رَوَى ابْنُ مَاجَةٍ فِي " سُنَنِهِ " مِنْ حَدِيثِ مُجَاهِدٍ ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ وَأَنَا نَائِمٌ أَشْكُو مِنْ وَجَعِ بَطْنِي ، فَقَالَ لِي : ((يَا أَبَا هُرَيْرَةَ أَشْكَمْتُ دَرْدُ ؟)) قَالَ : قُلْتُ : نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، قَالَ : ((قُمْ فَصَلِّ ، فَإِنَّ فِي الصَّلَاةِ شِفَاءً)) (٢٨٨)

وَقَدْ رُوِيَ هَذَا الْحَدِيثُ مَوْقُوفًا عَلَى أَبِي هُرَيْرَةَ وَأَنَّهُ هُوَ الَّذِي قَالَ ذَلِكَ لِمُجَاهِدٍ وَهُوَ أَشْبَهُ وَمَعْنَى هَذِهِ اللَّفْظَةِ بِالْفَارِسِيِّ أَيُوجِعُكَ بَطْنُكَ ؟ وَاتِهِ : لَهُ (أَبِي هُرَيْرَةَ) هُوَ _ خَوای لێ پازێ بیّت _ فەرموویەتی: پێتەمبەری خوا ﷺ منی بەدیکرد کە نووستبووم و هاوارم لە ئازاری سکم دەکرد ، ئەوەبوو بە زمانی فارسی پێی فەرمووم ((أَشْكَمْتُ دَرْدُ)) واتە سکت ئازای

ههیه ، (أبوهريرة) دهفهرمیت : گوتم : به لّی ئه ی پێغه مبهری خوا ، ئه ویش فهرموی : ((ههسته نوێژ بکه ، چونکه نوێژ شیفای تێدایه)) .

ئه گهر سنگی پزیشکی زه ندیقی بی باوه پ به م چاره سه ره نه کرایه وه ، ئه وا به شیوازی پزیشکی له گه لیدا قسه ده کریت و ، پیتی ده گو تریت : نوێژ وه رزشی نه فس و جه سه شه پیکه وه ، چونکه چه ندين جولانه وه و باری جیاواز له خۆده گریت وه کو هه لسان و ، پکوع و ، سجدو ، دانیشن له سه ر سمت و ، گواستنه وه کان له باریکه وه بۆ باریکی تر که له گه لیدا زۆریه ی جومگه کان ده جولینه وه ، هه روه ها زۆریه ی ئه ندامه ناوه کیه کانی وه کو گه ده و ، پیحۆله و ، ئه ندامی هه ناسه دان و ، هیتیش ده جولینه وه ، بۆیه نکۆلی ناکریت که ئه م جولانه وانه پۆلیکی کاریگهر ببینیت له به هیزکردن و شیکردنه وه ی ماده کاندا ، به تاییه ت به هۆی هیزی نه فس و کرانه وه و ئاسوده بونی له نوێژدا ، ئه وجا سروشتی جه سه تش به هیز ده بیت و ، نه خۆشیه که دۆرده خریته وه .

به لّام نه خۆشی زه ندیقیتی بی باوه پبی و پوو وه رگێپان له و په یامه ی که پێغه مبه ران هیناویانه و ، له جیاتیدا باوه پنه بوون به خوا هه لبژیردریت ، ئه وا هه یج ده رمانیکی نی یه به ده ر له ئاگریکی بلّیسه دار ، که که س ناچیتته نیوی مه گهر خراپترینی خه لک ، به تاییه ت ئه و که سانه ی که بپوایان نی یه و پشت هه لده که ن له ئاینی راستی ئیسلام .

به لّام کاریگهری تیکۆشان له پیتاوی خوادا (الجهاد) بۆ دۆرخستنه وه ی خه م و خه فه ت ، کاریکه مرۆف به ویزدانی خۆی ده یزانیت ، چونکه نه فس هه رکات هه یپشه کانی پووج و نا هق و داگیرکردنه کانی پشت گوێ خست ، خه م و خه فه ت و ، کاره سات و ترسه کانی زیاتر ده بی ، بۆیه ئه گهر مرۆف بۆ خوا به رامبه ر به وانه تیکۆشا ، ئه وا خوای تهالی ئه و خه م و خه فه ت و دلته تگیه ی بۆ ده گو پیت به شادومانیی و چالاکی و هیز ، وه کو ئه وه ی خوای تهالی فهرمویه تی : ﴿ قَاتِلُوهُمْ يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ وَيُخْزِيهِمْ وَيُنْصِرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ

مُؤْمِنِينَ (١٤) وَيُذْهِبُ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ ﴿[التوبة: ١٤ _ ١٥] واته : ﴿قَاتِلُوهُمْ﴾ (باوه‌پداران) بیانکوژن ﴿يُعَذِّبُهُمُ اللَّهُ بِأَيْدِيكُمْ﴾ خوا به‌دهستی ئیوه سزایان دهدات ﴿وَيُخْزِيهِمْ﴾ وریسویان دهکات ﴿وَيَنْصُرُكُمْ عَلَيْهِمْ﴾ وه سهرتان دهخات به‌سهریاندات ﴿وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُّؤْمِنِينَ﴾ وه (خوا) سینه و دلی کومه‌لی برودار خوش دهکات ﴿وَيُذْهِبُ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ﴾ و بق و خه‌شمی دل‌ه‌کانیان داده‌مرکینئ و ناهیلئ^(٢٨٩) ، بویه هیچ شتیک نی یه به نه‌ندازه‌ی تیکوشان په‌ریشانی دل و خه‌م و خه‌فته‌ی لابه‌ریت . والله المستعان .

به‌لام کاریگه‌ری (لاحول ولا قوة إلا بالله) له دورخستنه‌وه‌ی ئهم نه‌خۆشیه‌دا ، ده‌گه‌ریته‌وه بۆ شیوه‌ی ته‌واوی بی که‌م و کوپی سپاردنی کاروبار به‌دهستی خوای تعالی ، نکۆلیکردنه له هه‌ر هیزو توانایه‌ک مه‌گه‌ر له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاره‌وه به‌دهست هاتبئ ، وه له‌و باره‌وه له توانادانی یه‌ناکوکی له‌گه‌ل‌خوادا بکریت ، بویه به‌گشتی هه‌موو گۆرانیکی له‌باریکه‌وه بۆ باریکی تر له‌جیهانی سه‌ره‌وه‌و خواره‌وه‌دا ته‌نها به‌یارمه‌تی خوای تعالی‌وه ، هیزئ خوای تعالاش له‌سه‌ر نه‌و گۆرانه‌یه ، هه‌موو ئه‌وانه‌ش به‌دهستی خواجه به‌ته‌نها ، هیچ شتیک ناتوانییت له‌ئاستی ئهم وشه‌یه‌دا هه‌ستیته‌وه .

له‌هه‌ندی (آثار) دا هاتووه : هیچ په‌ریه‌ک له‌ئاسمانه‌وه دانابه‌زیت و ، بۆشی به‌رز نابیته‌وه مه‌گه‌ر به (لاحول ولا قوة إلا بالله) ، کاریگه‌ریه‌کی گه‌وره‌شی هیه‌له‌دورخستنه‌وه‌ی شه‌یتاندا . والله المستعان .

به شیک : سه بارهت به پریازی پیغه مبهری خوا ﷺ
له چاره سه رکردنی ترس و ، خه وزراندا :

رَوَى التِّرْمِذِيُّ فِي " جَامِعِهِ " عَنْ بُرَيْدَةَ قَالَ : شَكَى خَالِدٌ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ مَا أَنَا مِنَ اللَّيْلِ مِنَ الْأَرَقِّ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : ((إِذَا أُوَيْتَ إِلَى فِرَاشِكَ فَقُلْ : ((اللَّهُمَّ رَبَّ السَّمَاوَاتِ السَّبْعِ وَمَا أَظْلَتْ ، وَرَبَّ الْأَرْضِينَ ، وَمَا أَقْلَتْ ، وَرَبَّ الشَّيَاطِينِ وَمَا أَضَلَّتْ ، كُنْ لِي جَارًا مِنْ شَرِّ خَلْقِكَ كُلِّهِمْ جَمِيعًا أَنْ يَفْرُطَ عَلَيَّ أَحَدٌ مِنْهُمْ ، أَوْ يَنْغِي عَلَيَّ ، عَزَّ جَارُكَ ، وَجَلَّ ثَنَاؤُكَ ، وَلَا إِلَهَ غَيْرُكَ)) (٣٩٠) .

واته : له (بُرَيْدَةَ) وهه _ خوی لی پازی بیّت _ فرموویتهی : (خالد) سکالای برده خزمتهی پیغه مبهری خوا ﷺ و فرمووی : نهی پیغه مبهری خوا من به شهوان خهوم ده زپی و ناخهوم ، نه وه بو پیغه مبهری خوا ﷺ فرمووی : ((نه گهر چو پته سه ر نوینه کهت بلّی : خواجه نهی په روه ردگاری ههوت ئاسمانه که و نه وهی سیبه ری بۆ ده کات ، نهی په روه ردگاری چینه کانی زهوی و نه وهی هه لیگرتوو ، نهی په روه ردگاری شهیتانه کان و نه وهی گومپریان کردون ، خواجه پشتیوانم به بهرام بهر به شهرو خراپه ی هه موو به دیهینراوانت نه وه کا به کیکیان دستدریزیم بکه نه سه ر ، یاخود سته م لیبکه ن ، نه وهی تو په نای بدهیت به هیزو زال ده بی ، ستایشکردنت پیروزو دیاره ، هیچ په رستراویکی ترنی به به هه ق جگه له تو)) .

وَفِيهِ أَيْضًا : عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يُعَلِّمُهُمْ مِنَ الْفَرْعِ : أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَةِ مِنْ غَضَبِهِ ، وَعِقَابِهِ ، وَشَرِّ عِبَادِهِ ، وَمِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ ،

وَأَعُوذُ بِكَ رَبِّ أَنْ يَحْضُرُونِ ، قَالَ : وَكَانَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ عَمْرِو يُعَلِّمُهُنَّ مَنْ عَقَلَ مِنْ بَنِيهِ . وَمَنْ لَمْ يَعْقِلْ كَتَبَهُ ، فَأَعْلَقَهُ عَلَيْهِ ، ^(٢٩١)

واته : له (عَمْرُو) ی کۆپی (شُعَيْب) هوه ، له بابیه وه ، له باپیری وه ده گێڕێته وه ده فه رمیته : پیغه مبهری خوا ﷺ فیزی ده کردن له کاتی ترسا بلێن : په ناده گرم به وشه ته و او هه کانی خوا له تو په بوونی و ، له سزای و ، شه پو خراپه ی به نده کانی و ، له خه ته ره و پالنه ره وه سه وه سه ی شه ی تانه کان و ، وه په نات پی ده گرم له وه ی شه ی تانه کان لام ناماده بن و سه رم لی بشیوینن ، (عَمْرُو) ده فه رمیته : (عبدالله) ی کۆپی (عَمْرُو) مندا له کانی خوی نه وانه ی گه وه و ژیر ده بوون نه م نزایه ی فی ره ده کردن و ، بۆ نه وانه ش که مندا له بوا یه نه هیشتا ژیر نه بوون ده ینوسی و ، پیاندا هه لیده واسی .

که و ابو سازیار بوونی نه م په ناگرتنه بۆ چاره سه رکردنی نه م نه خۆشیه پوونه و شاراوه نی یه .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ

له چاره سه رکردنی ناگر که وتنه وه و کوزانه وه ییدا

يُذَكِّرُ عَنْ عَمْرِو بْنِ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((إِذَا رَأَيْتُمُ الْحَرِيقَ فَكَبِّرُوا ، فَإِنَّ التَّكْبِيرَ يُطْفِئُهُ)) ^(٢٩٢)

واته : (عَمْرُو) ی کۆپی (شُعَيْب) له بابیه وه له باپیری وه ده گێڕێته وه فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموی : ((هه رکات ناگر که وتنه وه تان به دیکرد (الله اکبر) بکه ن ، چونکه (الله اکبر) ده ی کوزینێته وه)) .

٢٩١ _ حسن دون قوله ((وكان عبدالله ٠٠٠)) : أخرجه أحمد (٢ / ١٨١) ، وأبو داود (٣٨٩٣) ، والترمذي (٣٥٢٨) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٧٦٥) ، (٧٦٦) كلهم عن عمر بن شعيب عن أبيه عن جده فذكره .

٢٩٢ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن السني (٢٨٩) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع .

له بهر نه وهی ئاگر هژکاری سه ره کی ئاگر که و تنه وهیه و ، ئاگریش نه و ماده وهیه که شهیتانی لی خولقی نراوه و ، خراپه یه کی گشتی نه و تو ی تیدایه که گونجای شهیتانه وه کو ماده که و وه کو کرداریش ، بویه شهیتان یارمه تیده ری که و تنه وهیه تی ، ئاگریش به سروشت دلوای به ریزونه وه و خراپه کاری ده کات ، نه م بوو شتهش پریازی شهیتانه و ، بانگه وازی بو ده کات و ، به و بوو شتهش نه وهی ئاده م ده فیه و تینیت ، هه ریه که له ئاگر شهیتان دلوای به ریزونه وه و خراپه کاری له سه ره زه ویدا ده که ن ، به لām شکومه ندی و که و ره یی و مه زنی په روه رداگر شهیتان و کرداره کانی داده مرکینیتته وه و لایان ده بات .

له بهر نه مه (الله اکبر) گوتن کاریگه ری به تینی هه یه له ئاگر کوژانه وه دا ، چونکه هه چ شتیک توانای وه ستانی نی یه له به رده م که و ره یی و مه زنی خوای په روه رداگر دا ، بویه نه که ر موسلمان (الله اکبر) ی گووت ، نه و (الله اکبر) گووته ئاگر که داده مرکینیتته وه و شهیتانیش داده مرکینیتته وه که لی خولقی نراوه ، ئینجا ئاگر که ش ده کوژیتته وه ، ئیمه _ (ابن القیم) _ و که سانی تری جگه له ئیمه ش نه مه مان تاقی کردۆته وه و ، بینیومانه ئاوه هایه . والله أعلم .

به شیک : سه باره ت به رییازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له پاراستنی ته ندروستیدا :

نیوه نجیتی و ته ندروستی و مانه وهی جهسته ده که پیتته وه بو نه و ته پایی و شییی که له جهسته دایه و به رگری پله کانی که رمی ده کات ، ته پایی وشئ ماده ی ته ندروستیه ، که رمیش نه و ماده یه پی ده که یه نیت و ، پاشماوه کانی بورده خاته وه و ، چاکیان ده کات و ، نه م و نیانیان ده کات ، نه گینا جهسته خراپ ده بوو توانای هه ستانی نه ده بوو . هه روه ها ته پایی و شئ خوراکی که رمیه ، نه که ر ته پایی وشئ نه بویه ، که رمی جهسته ی ده سوتان و ووشکی ده کردو خراپی ده کرد ، هه لسو پاندنی کاروباری هه ر دانه یه کیان له سه ره نه ویتتر وه ستاوه ،

مانهوه و جیگیری و دروستی جهسته له سه رهه دوکیان پیکهوه دهوه سستی ، هه ره یه کیکیان مادهیه بۆ نهووتر ، بۆیه گهرمی مادهی تهپیی و شیّ یه که دهپیاریزیت و ، له خراپی و گوپان بۆ باری ناشیاو قهدهغه دهکات ، تهپای و شیش مادهن بۆ گهرمی که خۆراکی دههاتی و هه لیده گریت ، هه رکات یه کیکیان به سه ره نهووتردا زیادبوو ، به گویره ی نهو زیادبوونه میزاجی جهسته دهست به لادن و شیوان دهکات ، گهرمی به بهرده وامی تهپای و شیّ شیده کاتهوه ، بۆیه جهسته پیویستی به شتی تره تاوه کو جیگهی نهوانه بگریتهوه که گهرمی شیکردوتهوه ، نهو شتانهش بریتیه له خۆراک و خواردنهوه ، به لام نهگر خۆراک و خواردنهوه زیاد بوو له نه اندازهی نهوهی که شی بوبۆوه ، نهوا چیتر گهرمی توانای شیکردنهوهی پاشماوه کانی نابیت ، بۆیه نهو پاشماوانه دهگوپیت بۆ مادهه گه لیکی خراپی زیانبهخش ، باری جهسته تیّک دههات و ، خراپی دهکات ، بۆیه چه ندین نهخۆشی له جهسته دا پهیدا دهبی به گویره ی هه مه چه شنهی مادهکان و ، قبولکردنی نه دامه کانی جهسته و ناماده بونیان ، هه موو نه مانهش له گوفتاری خوای پهروه ردگار هوه وه رگیاره که دهه رمیت : ﴿ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا ﴾ [الأعراف : ۳۱] واته : بخۆن و بخۆنهوه (لهوهی که هه لاله بۆتان) و زیاده پهوی مه که^(۲۹۳) ، لی ره دا خوای تعالی پیتمای بهنده کانی دهکات بۆ خواردن و خواردنهوه به نه اندازه ی که جهسته ی پی پاره سستی و بمینیت و جیگهی نهو خۆراکانه بگریتهوه که پیشت شیبونه تهوه ، به نه اندازه ی که بیت جهسته سودی لی ببینیت له چه ندایه تی و چۆنیه تیدا ، به لام هه رکات نهو سنوره ی به زاند نهوا زیده پۆیه ، بۆیه هه ریه که نه خواردن و نه خواردنهوه ، یاخود زیده پۆیی کردن تیایندا وه کو یه که ته ندروستی باش ده شیوینن .

پاراستنی ته ندروستی لهو دوو وشه ئیلاهییه ی سه ره وه دان ، گومانی تیدا نی یه که جهسته بهرده وام له شیکردنهوهی ماده خۆراکیه کان و له جی دانانه وهی نهو ماده خۆراکیه

شیکراواندا کار دهکات ، هرچند نه و شیکردنه و هیه زیاد بیټ ، نه و ا گهرمی جهستهش لاواز ده بیټ ، له بهر نه و هیه که ماددهی گهرمیه که لاوازو کم ده بیټه و هیه ، چونکه زوری شیپوونه و هیه له جهسته دا ته پای و شی له ناو ده بات و ، نه و شی و ته پای ش مادهی گرمیه وهکو پیشتر ناماژهی پیدرا ، بویه نه گهر گهرمی لاواز بوو ، هر سیش لاواز ده بیټ ، به و شیوه بهرده و ام ده بیټ تا وهکو شی و ته پای نامینیت و ، گهرمیش ده گوریته و هیه به گشتی ، بویه مروفیش نه و ته مه نه ته و او دهکات که خوی تعالی بوی نویسه پی بگات . بویه مه بهستی مروف له چاره سه رکردندا ته نها پاراستنی جهسته یه تا وهکو ده گاته نه م باره ، نه که له پیناو پاراستنی گهرمی و شی و ته پای جهسته له باریکی نه و تودا که بتوانیت گهنجیتی و ته ندروستی و هیزی مروف به بهرده و امی بیاریزیت ، چونکه نه و شیوه ته و او یه له دونیادا بو هیچ که س به دینه هاتوه ، له راستیدا مه بهستی پزیشک ته نها پاراستنی شی و ته پای جهسته یه بهرامبر به خرابوینی وهکو بۆگن بوون و شتی تر ، گهرمیش ده پاریزیت بهرامبر به و شتانه ی لاوازی ده که ن ، ریکیان ده خات و ده یان خاته یه که کیشه و هیه له کردار یکی چاره سازیدا که جهسته ی مروفی پی راگیراویټ ، وهکو چون ناسمانه کان و زه مین و هه موو به ده پینراوانی تر به ریکی و کیشیکی چون یه که و داد به روهری راگیراون .

هه ركهس تېروانتيه پښاني پيغه مبهري خوا ﷺ چاكترين پښاني دهسگير دهبي، كه له توانادايه تهنروسټيه كي تهواوي پي بپاريزيټ، نهو پاراستنه له سهر چاره سازيه كي پښك و پښك وهستاوه له خواردن و خواردنه وهدا، له پوښاك و مالدا، له ههواو نوستندا، له بهخه بهريوون و جولانه وهدا، له سره وتن و ژن هيانندا، له دهرهاويشتن و پراگيراندا، نه گهر هه موو نه وانهي سهره وه له بارپكي گونجاوي له باردا به پي جسته و نيشتمان و ته من و نه ريت دهسگير بوو، نهوا نزيكه تهنروسټي بهرده وام بيت، ياخود باره كه به سهر مروښدا زال دهبي و بهره ولاي تهواويوني ته من ده چيټ .

تەندروستی و هیژو توانا ، بە پڕێزترین نێعمەتەکانی خواوە بۆ بەندەکەیی ، زۆرتەری
بەخششەکانیتی ، دەوڵەمەندترین خەڵاتەکانیتی ، بە لکو تەندروستی و هیژو توانا
بە پڕێزترین نێعمەتەکانە بە گشتی ، بۆیە هەرکەسێ ئەندازەیک لە سەرکەوتنی پێدرابیت
شایانیتی چاودی بکات و ببپارێزێت و پارێزگاری لێ بکات بەرامبەر بە و شتانەیی دژی
ئەو تەندروستیەن .

وَقَدْ رَوَى الْبُخَارِيُّ فِي " صَحِيحِهِ " مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((نِعْمَتَانِ مَغْبُونٌ فِيهِمَا كَثِيرٌ مِنَ النَّاسِ : الصَّحَّةُ وَالْفَرَاغُ)) (٢٩٤) .

واتە : لە (ابن عباس) هەو _ خوا لە خۆی و یابیشی پازێ بیت _ فەرموویەتی :
پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((دوو نێعمەت هەن کە زۆرێک لە خەڵک هەڵخەڵەتاو
خەسارۆمەندن تیایدا : تەندروستی و دەست بەتالی)) .

وَفِي التِّرْمِذِيِّ وَغَيْرِهِ مِنْ حَدِيثِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ مُحْصَنِ الْأَنْصَارِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((مَنْ أَصْبَحَ مُعَافًى فِي جَسَدِهِ ، أَمِنًا فِي سِرِّهِ ، عِنْدَهُ قُوْتُ يَوْمِهِ ، فَكَأَنَّمَا حِيزَتْ لَهُ الدُّنْيَا)) (٢٩٥) .

واتە : لە (عُبَيْدُ اللَّهِ) ی کۆپی (مُحْصَنِ الْأَنْصَارِيِّ) هەو _ خۆای لێ پازێ بیت _
فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەرکەسێک جەستەیی تەندروست بوو ،
نەفس و دڵیی ئارام و ئاسودەبوو ، خۆراکی ئەو پۆژەیی هەبوو ، وەک ئەو وایە هەموو
دونیای بۆ کۆکرا بیتە هەو)) .

٢٩٤ _ صحیح : أخرجه أحمد (١ / ٢٥٨ ، ٣٤٤) ، والدارمي (٢٧١٠) ، والبخاري (٨ / ١٠٩) ، وابن ماجه (٤١٧٠) ، والترمذي (٢٣٠٤) ، كلهم من طريق عبدالله بن سعيد بن أبي هند أنه سمع أباہ عن ابن عباس فذكره مرفوعاً .

٢٩٥ _ حسن : أخرجه الحميدي (٤٣٩) ، والبخاري في الأدب المفرد (٣٠٠) ، وابن ماجه (٤١٤١) ، والترمذي (٢٣٤٦) كلهم من طريق سلمة بن عبيدالله عن أبيه فذكره

وَفِي التِّرْمِذِيِّ أَيْضًا مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((أَوَّلُ مَا يُسْأَلُ عَنْهُ الْعَبْدُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ النَّعِيمِ ، أَنْ يُقَالَ لَهُ : أَلَمْ نُصِحِّحْ لَكَ جِسْمَكَ ، وَنَزَوَّجْكَ مِنَ الْمَاءِ الْبَارِدِ))^(٢٩٦) .
واته : له (أبي هريرة)وه _ خَواي لى پازى بىت _ فرمويەتى : پيغەمبەرى خوا ﷺ
فرموى : ((له پۆژى قيامەتدا يەكەم شتێك كه له بەندهى خَواي دەپرسن ، سەبارەت بە نعيمەتەكان ، ئەو يە كه پيى دەگوتریت : ئايا جەستەمان بۆ تەندروست نەكردى و ، ئاوى ساردمان دايتى))

ئالێرەدا كەسانێك له پيشين سەبارەت بەم گوڤتارەى خَواي تعالى : ﴿ تُمْ لَتُسْأَلُنَّ يَوْمَئِذٍ عَنِ النَّعِيمِ ﴾ [التَّكْوِيْنُ ٨] گوتويانە : ووشەى (النعيم) نيو ئەم ئايەتە واتاى تەندروستى چاك دەگەيەنیت .

وَفِي مُسْنَدِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ قَالَ لِلْعَبَّاسِ : ((يَا عَبَّاسُ ، يَا عَمَّ رَسُولِ اللَّهِ سَلِ اللَّهَ الْعَافِيَةَ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ))^(٢٩٧) .

واته : پيغەمبەرى خوا ﷺ بە (عباس)ى مامى فرموى : ((ئەى (عباس) ، ئەى مامى پيغەمبەرى خوا داواى تەندروستى چاك له خَواي تعالى بكە له دونياو پۆژى دوايدا) .
وَقِيهِ عَنْ أَبِي بَكْرٍ الصِّدِّيقِ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : ((سَلُوا اللَّهَ الْيَقِينَ وَالْمُعَافَاةَ ، فَمَا أُوتِيَ أَحَدٌ بَعْدَ الْيَقِينِ خَيْرًا مِنَ الْعَافِيَةِ))^(٢٩٨) .

واته : له (أبي بكر الصديق)وه _ خَواي لى پازى بىت _ فرمويەتى : گويبىستى پيغەمبەرى خوا بووم ﷺ دەيفەرموى : ((داواى دلنيابوون و تەندروستى بکەن له پەروەردگار ، چونکە هېچ کەسێك پاش دلنيابوون له تەندروستى چاکترى پيى نەدراوه)) .

٢٩٦ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٥٥) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (٢٦٧٤) .

٢٩٧ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٥٠٩) ، وأحمد (١٧٨٣) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١٥٢٣) .

٠ (

٢٩٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (١٧ / ٥) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٧٢) .

لیره دا نیوان دلنیا بوون و تهنندروستی ئاین و دونیای کۆکردۆته وه ، چاکبوونی بهندهی خوا له دنیاو پۆژی دوایدا تهواو نابێ مه گهر به دلنیا بوون و تهنندروستی ، چونکه دلنیا بوون سزاگانی پۆژی دواى لى دۆرده خاته وه و تهنندروستیش نه خۆشیه دنیا زیانبه خشه گانی دل و جهسته ی لاده بات .

وَفِي " سُنَنِ النَّسَائِيَّ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ يَرْفَعُهُ : ((سَلُوا اللَّهَ الْعَفْوَ وَالْعَافِيَةَ وَالْمُعَافَاةَ ، فَمَا أُوتِيَ أَحَدٌ بَعْدَ يَقِينٍ خَيْرًا مِنْ مُعَافَاةٍ)) (٣٩٩)

واته : له (أبي هُرَيْرَةَ) وه _ خواى لى پاڤى بىت _ فهرموويه تى: پىغه مبهرى خوا ﷺ
 فهرموى : ((له خواى تعالى داواى لىبۆردن و تهنندروستی و چاکبوون بگه ، چونکه ههچ که سىک پاش دلنیا بوون له تهنندروستی چاکترى پى نه دراوه)) .

ئه م فهرموودهیه داواى سى شت له خواى تعالى دهکات ، چونکه پىغه مبهرى خوا ﷺ که فهرموويه تى : (سلوا الله العفو) واته : بۆ لادانى شه پو خراپه ی پابردوتان له خواى تعالى داواى لىبۆردن بگه ، (العافیه) واته له خواى تعالى داوا بگه کاتى ئىستاتان تهنندروست و بپوهى بکات ، (المعافاة) واته له خواى تعالى داوا بگه بۆ ئاینده تان چاکبوون و پاراستن فهراهم بکات ، که وابوو ئه م سیانه داواى تهنندروستی و بپوهی و چاکبون ده به خشن .

وَفِي التِّرْمِذِيِّ مَرْفُوعًا : مَا سُئِلَ اللَّهُ شَيْئًا أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الْعَافِيَةِ (٣٠٠) .

واته : پىشهوا (التِّرْمِذِي) ده گىرپهته وه : کهوا ههچ شتىک له خواى تعالى داوا نه کراوه که به لایه وه له تهنندروستی خۆشه ويستر بىت .

٢٩٩ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (٣٣٨٧) .

٣٠٠ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٣٥١٠) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥٧٢٠) .

وَقَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى : عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ ، قُلْتُ : يَا رَسُولَ اللَّهِ لَأَنْ أَعَافَى فَأَشْكُرَ حَبَّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أُبْتَلَى فَأَصْبِرَ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((وَرَسُولُ اللَّهِ يُحِبُّ مَعَكَ الْعَافِيَةَ)) (٣٠١) .

واته : (أبي الدرداء) _ خوای لی پازی بیّت _ ده لیت : گوتم : ئەو پیغه مبهری خوا
 چه زده که م تەندروست بم و سوپاسی خوا بکه م نه ک به نه خووشی تاقی بکریمه وه و نارام بگرم
 ، ئەوه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی : ((پیغه مبهری خواش له گەل تۆدا هەزی به
 تەندروستیە)) .

له (ابن عباس) هوه _ خوا له خووی و بابیشی پازی بیّت _ ده گێڕه نه وه که وا ده شته کیه ک
 چوو ه خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و پپی گووت : پاش پینج نوێژه فەرزە که چ له خوای
 تعالی داوا بکه م ؟ ئەویش فەرمووی : ((له خوا تعالی داوای تەندروستی چاک بکه)) ،
 ده شته کیه که دووباره لی پرسیه وه ، له سی یه م جاردا به ده شته کیه کی فەرموو : ((له
 خوای تعالی داوای تەندروستی چاک بکه له دونیاو پۆژی داویدا)) .

ئەمە بارو حالێ تەندروستی چاکه ، بۆیه چەند شتی که له پێبازی پیغه مبهری خوا ﷺ
 ده خهینه پوو سه باره ت به چاودێر کردنی تەندروستی ، ئەو که سه ی ته ماشای بکات بۆی
 ده رده که ویت که ته ووترین پێبازه به گشتی ، به هۆیه وه پاراستنی که ته وای تەندروستی
 جهسته و دلی ده ستگیر ده بی و ، ژیا نیکی نوێی دونیاو دوا پۆژی ش ، والله المستعان ، وعلیه
 التکلان ، ولا حول ولا قوة إلا بالله .

به شیک : سه بارهت به ریپازی پیغه مبهری خوا ﷺ له بواری خواردن و خواردنه و مدا :

به لām بۆ خواردن و خواردنه وه ، نه ریتی پیغه مبهری خوا ﷺ وانه بووه نه فسی خۆی له سه ره جوریک له خواردنه مهنی راگریت و ، دهستی لی هه لئه گریت بۆ خواردنه مهنیه کی تر ، چونکه ئەم کاره زیانیکی زۆر به سروشتی مرۆف دهگهیه نیت ، پیده چی مرۆف جار به جار ئەوهی به لاهه ئاسته م بیته و خواردنی دیکه دهستی نه که ویت ، به لām ئەگه رشتی تر نه خوات ، لاواز دهبی یا خود تیا ده چیته ، ئەگه ر جوریکی دیکه شی خواردو ، سروشتی جهسته ی قبولی نه بوو ، دیسان زیانی پی دهگهیه نیت ، به رده وامبوون له سه ره یه جور خواردن ، ئەگه رچی چاکترین خواردنه مهنیه کانیش بی مه ترسیه کی زیان به خشی تیدایه ، بۆیه پیویسته ئەو خواردنه مهنیه بخوا که باوه به لای خه لکی شاره که یه وه ، وه کو گوشت و ، میوه و ، نان و ، خورما و ، شتی تریش که له به شی ریپازی پیغه مبهری خوا ﷺ باسما ن کردوه سه بارهت به خواردنه مهنیه کان ، بیخوینه ره وه .

ئەگه ر پیویستی بکر دایه که واکا تین و کاریگه ری یه کیک له خواردنه مهنیه کان کزو لاواز بکرایه ، یا پیویستی به ریکخستن هه بوایه ، پیغه مبهری خوا ﷺ به پیی توانا ئەو کاره ی به دژه که ی ئەجام ده دا ، وه کو ریکخستنی گه رمی خورما ی پوتابی تازه پیگه یو به کاله ک ، چونکه کاله ک پاده ی شیرینی که مه و خورماش زۆر شیرینه ئەگه ر پیگه وه خوران شیرینی یه کتر ریک ده خه ن ، ئەگه ر ئەوه شی دهستی نه که و تیا به ، به پیی پیویست و دلتیچون ، ئەو خوراکه ی ده خوارد به بی زیده پوی ، ئەو کاته سروشتی جهسته ش زیانی پی نه ده گه شت .

نه گەر دلێشی لێ تێکه لهتایه نهیده خواردو ، له سه ربی ئاره زووبوون نهیده کرد به کۆلیه وه ، نه مه بنچینه یه کی گهره یه بۆ پاراستی ته ندروستی ، هه رکات مڕۆڤ شتیکی خواردو نه فسی قیزی لێ ده بۆوه و ، هه زێ پی نه بوو ، بۆ جهسته ی زیانی له که لکی ژۆرتر ده بی . قال أبوهريرة : ما عاب رسول الله ﷺ طعاماً قط ، إن اشتهاه أكله ، وإلا تركه ، ولم يأكل منه^(۳۰۲) واته : (أبي هريرة) _ خوی لێ پازی بیست _ فه رموویه تی : هه رگیز پیغه مبه ری خوا ﷺ خواردنی عه ییبار نه ده کرد ، نه گەر هه زێ لیکردایه ده یخوارد ، به پیچه وانه شه وه وازی لێده هێناو ، نه یده خوارد .

ولما قُدمَ إليه الضَّبُّ المشويُّ لم يأكلُ منه ، فقيل له : أهو حرامٌ ؟ قال : لا ، ولكن لم يكن بأرضٍ قومي ، فأجِدني أعافه^(۳۰۳) .
 واته : کاتی گوشتی بز نه یه کی برژاویان خسته پیش دهستی لێ نه خوارد ، پی گوتره : بز نه یه هه راره ؟ فه رمووی : نه خیر ، به لām له خاکی قه ومه که ی مندا نه بووه ، بۆیه ده بیینی هه زه لێ نی یه . لێره دا ته ماشا ده که یه پیغه مبه ری خوا ﷺ چاودیری داب و نه ریت و هه زێ خۆشی کردووه ، چونکه له خاکه که ی خۆیدا له سه ر خواردنی پانه هاتبوو ، نه فسیشی هه زێ پی نه بوو ، بۆیه نه یخوارد ، به لām قه ده غه ی خواردنی نه کرد بۆ نه و که سانه ی هه زیان لێبوو ، وه داب و نه ریتیشیان خواردنی بوو .

پیغه مبه ری خوا ﷺ هه زێ به گوشت بوو ، له هه مووشی به لایه وه خۆشتر قۆله کان و ، به شی پیشه وه ی مه پ بوو ، هه ر بۆیه نه مه به شه ی بۆ ژه هراوی کرا . وفي الصحيحين : أُتِيَ

۳۰۲ _ صحيح : أخرجه أحمد (۲ / ۴۷۴ ، ۴۷۹ ، ۴۸۱) ، والبخاري (۴ / ۲۳۰) ، (۷ / ۹۶) ، ومسلم (۱۳۳ / ۱۳۴) ، وأبو داود (۳۷۶۳) ، وابن ماجه (۳۲۵۹) ، والترمذي (۲۰۳۱) كلهم عن سليمان الأعمش عن أبي حازم عن أبي هريرة فذكره . وقد وهم المصنف إذ جعله عن أنس .
 ۳۰۳ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (۹ / ۴۷۷) ، ومسلم (۲۰۶۴) .

رسولُ الله ﷺ بلحم ، فَرُفِعَ إِلَيْهِ الذَّرَاعُ ، وَكَانَتْ تُعْجَبُهُ ^(٣٠٤) وَاتَهُ : لَهُ (الصَّحِيجِينَ) دَا هَاتُوهُ : كَهَا پِیْغِهِ مَبَرِی خَوا ﷺ گۆشتی بۆ هَیْئَرَا ، ئه وه بَوو قَوْلَه کَانِی خَرَا یه پِیْش دِه سَت ، که حَه زِی لَی بَوو .

وَذَكَرَ أَبُو عُبَيْدَةَ وَغَيْرُهُ عَنْ ضِبَاعَةَ بِنْتِ الزَّيْبِرِ ، أَنَّهَا ذَبَحَتْ فِي بَيْتِهَا شَاةً ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَنْ ((أَطْعِمِينَا مِنْ شَاتِكُمْ)) ، فَقَالَتْ لِلرَّسُولِ : مَا بَقِيَ عِنْدَنَا إِلَّا الرَّقَبَةُ ، وَإِنِّي لَأَسْتَحْيِي أَنْ أُرْسَلَ بِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَرَجَعَ الرَّسُولُ فَأَخْبَرَهُ ، فَقَالَ : ارْجِعْ إِلَيْهَا فَقُلْ لَهَا : ((أُرْسِلِي بِهَا ، فَإِنَّهَا هَادِيَةُ الشَّاةِ وَأَقْرَبُ إِلَى الْخَيْرِ ، وَأَبْعَدُهَا مِنَ الْأَذَى)) ^(٣٠٥) .

واته : (ضِبَاعَةُ) ی کچی (الزَّيْبِرِ) _ خَوای لَی پَارِزِی بَیْت _ له مَالَه کَه ی خَوَیْدَا مَه پَرِکی سَه رِپَرِی ، ئه وه بَوو پِیْغِهِ مَبَرِی خَوا ﷺ که سِیْکی نَارِد بۆ لَای کَه وَا ((له گۆشتی مَه پَرَه کَه تَان به شِمَان بَدَه)) ، (ضِبَاعَةُ) ش پِی گَووت : جَگَه له مَلَه کَه ی هِیچی تَرْمَان نَه مَآوَه و ، مَنِیش شَه رَم دَه کَم بۆ پِیْغِهِ مَبَرِی خَوای ﷺ بَنِیْرَم ، که سَه نِیْرَاوَه کَش گَه پَایَه وَه و هه وَا له کَه ی به پِیْغِهِ مَبَرِی خَوا ﷺ پَاگَه یَانَد ، ئه وه بَوو به که سَه نِیْرَاوَه کَه ی فَه رَمَوو : بَگَه پِیْرَه وَه بۆ لَای و پِی بَلِی : ((بِنِیْرَه بۆ مَان ، چَوْنکه به شِی پِیْشَه وَه ی مَه پَرَه و له خَه یَرِیشَه وَه نَزِیکَتَرَه و ، له هه مَووشِ زِیَا تَر له پِشْقَل و رِیخ و پَاشْمَاوَه وَه به دَوُورَه)) . گُومَانِی تِیْدَا نِی یه که سَوَکَتَرِین گۆشتی مَه پَر گۆشتی مَل و ، گۆشتی قَوْل و بَاسْکَه ، که زَوَر بۆ سَه ر گَه دَه سَوَکَه و ، خِیْرَاتَرِیش هه رَس دَه کَرِیْت ، ئه مَه ش خَوِی بۆ خَوِی چَاوَدِیْرِیکَرْدَنِی خَوْرَا که سِی خَاسِیَه ت له خَوَیْدَا کَوْدَه کَاتَه وَه :

یه که م : سَوَدَه که لَکی زَوَر بَی و کَار له هِیْزَه کَانِی جَه سَتَه بَکَات .
دَوُوم : له سَه ر گَه دَه سَوَکَه بَی و ، هِیچ قَوْرَسِیَه کِی له سَه ر نَه بَی .

٣٠٤ _ صحیح : تَقْدَم تَخْرِیجَه .

٣٠٥ _ إِسْنَادُهُ حَسَن : أَخْرَجَهُ أَحْمَدُ (٦ / ٣٦٠) ، عَنْ الْأَعْرَجِ عَنْ ضِبَاعَةَ بِنْتِ الزَّيْبِرِ فَذَكَرَتْهُ .

سێ یه م : به خێرا هه رس بوونی ، ئه مه ش چا کترین خاسیه تی خوارده مه نی باشه . بۆیه خوارنی که میکی ئه مه له زۆریکی خوارنی تر باشتره به سودتره .

ههروه ها پێغه مبه ری خوا ﷺ هه زی به هه لئاو هه تگۆین بوو ، ئه م سیانه مه به ستم : گوشت و هه لئاو هه تگۆینه چا کترینی خوارده مه نیه کانه و ، له هه مووشی زیاتر بۆ جه سته و جگه رو ئه ندامه کان به سووده ، خوارنی ئه مانه سودیکی گه وه ی له پاراستنی ته ندروستی و هیزدا هه یه ، هه یج که سیش نی یه خۆی لی دوربخاته وه مه گه ر که سیکی نه خۆش و ده رداوی .

ههروه ها پێغه مبه ری خوا ﷺ نانی به پێخۆره وه ده خوارد ئه گه ر ده سستی که وتایه ، ئه وه بوو جار به جار به گوشته وه ده یخواردو ده یفه رموو : هُوَ سَيِّدُ طَعَامِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ^(٣٠٦) واته : سه رداری خوارنه کانی خه لکانی دونیا و پۆزی دوا یه . جار به جار به جار به کاله که وه ده یخواردو ، جار به جار به جار به خورما وه ، ئه وه بوو خورمایه کی خسته سه ر پارچه یه ک نانی جۆ ، فه رموی : ((هَذَا إِدَامُ هَذِهِ))^(٣٠٧) واته فه رموی : ئه مه پێخۆری ئه مه یه . ئه م شته چاره سازیه کی چاکی خوارده مه نی تێدایه ، چونکه نانی جۆ ساردو ووشکه و ، خورماش گه رمی ته پری شێداره به پێی پاسترینی دوو گوشتار له م باره وه ، بۆیه خوارنی له گه ل نانی جۆدا چا کترین چاره سازیه ، به تایبه ت بۆ ئه وانه ی ئه وه نریتیا نه و تیا یاندا باوه ، وه کو خه لکی مه دینه ، جار به جار به سرکه وه ده یخواردو ، ده یفه رموو : نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ^(٣٠٨) واته : چا کترین پێخۆر سرکه یه ، لی ره دا ئه م گوشتاره ی پێغه مبه ری خوا ﷺ سه باره ت به و سرکه یه ستایشکردن و پیا وه لدانیکه به گوێزه ی پێویسته کانی باردۆخی ئاماده ، ئه گینا مه به سستی ئه وه نه بوو چاکی تی بدات به سه ر خۆرا که کانی دیکه دا

٣٠٦ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٣٣٠٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٣٣٢٧) .

٣٠٧ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (٣٢٥٩) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود (٧٠٨) .

٣٠٨ _ صحيح : أخرجه الدارمي (٢٠٥٥) ، ومسلم (٦ / ١٢٥) ، وابن ماجه (٣٣١٦) ، والترمذي (١٨٤٠) .

(وفي الشرائع (١٥١) كلهم عن عروة فذكره .

، وهکو ئه وهی نه فامه کان لیتی تیده گهن ، هۆی فهرموده کهش ئه وه بوو که پۆژیک چوه ، ژوره وه بۆ لای خیزانی ، نانی خسته پیش دهستی ، ئه ویش فهرمووی : ئایا هیچ پیخۆریکتان ههیه ؟ فهرموویان : به ده ره له سرکه ههچی ترمان نی یه . ئه ویش فهرمووی : چاکترین پیخۆر سرکه یه .

مه به ست ئه وه یه : خواردنی نان به پیخۆره وه له هۆیه کانی پاراستنی تهن دروستی به ، به لām ئه گهر له سه ره دانه یه کیان خۆی سنو ربه ند بکات ، ئه وا کاریگه ریه کانی به پیچه وان ه وه ده بی ، له زمانی عه ره بیدا و وه شی (الأدم) واته پیخۆر ، به (آدم) یش ناو برا وه : چونکه نان چاک ده کات و ، وای لیده کات بۆ پاراستنی تهن دروستی له بار بیته . له م باره شه وه که پیغه مبه ری خوا ﷺ پێگه ده دات که سی خوازی پنیکار ته ماشای کچ بکات بکات ده فره میت : (إنه أحرى أن يُؤدَمَ بَيْنَهُمَا) واته : له پێکه و تن و پێهاتن و قایل بوونه وه نزیکتره ، چونکه میتر ده چیته نیو مه سه له که وه به چاو کراوه یی ، بۆیه په شیمان نایه تته وه .

پیغه مبه ری خوا ﷺ له میوه ی شاره که ی خۆی ده خوارد کاتی ده هاته به رو ، خۆی لی نه ده پاراست ، ئه مه ش دیسان له گه وه ترین هۆیه کانی پاراستنی تهن دروستی به ، چونکه خوا ی تعالی به حیکمه ت و دانای خۆی ، له هه موو شارێکدا ئه و میوانه ی فره اهام کردوه ، که له کاتی خۆیدا دانیش توانیی سودی لی ببینن ، به وه ش تهن دروستی چاک به ده ست ده هینن و ، ئیتر پێویستیان به ژۆریک له ده رمانه کان نایه ت ، ئه و که سانه ی که له ترسی نه خوش که و تن دا خۆپاریزی له میوه ی شاره که ی خۆیان ده که ن ، له راستیدا له هه موو که س زیاتر جه سته یان نه خوشتره و ، له هه مووشیان زیاتر له تهن دروستی و هیزه وه به دورن . ئه و ئه ندازه ته پری و شییه ی له میوه دا هه یه زیانی نیه ، چونکه گه رمی وه ریزو زه مین و ، گه رمی گه ده پیی ده گه یه نیته و ، شه رو خراپه ی دور ده خاته وه ، به مه رجی ئه و که سه زیده پۆیی له خواردنیدا نه کردبی و ، سه روشتی جه سته شی لی بار نه کردبی به ئه ندازه یه کی زیاتر له توانا به ده ره ، خۆراکیشی پی خراپ نه کردبی پیش هه رسکردنی ، خراپیشی نه کردبی به وه ی ئاوی به سه ردا

خواربیتته وه ، یاخود خۆراکی خواربێ پاش خواردنی میوه که ، چونکه نهخۆشی (القولنج)
واته نهخۆشی ریخۆله کان له و کاته دا پهیدا ده بێ ، بۆیه هه رکه س نه ندازه ی پێویستی لێ
خواربێ له کاتی پێویستداو به شیوه ی پێویستی گونجاو ، ده بێته ده رمانێکی به سوود .

به شیک : سه باره ت به رپیازی پیغه مبه ری خوا ﷺ

له شیوازی دانیشتندا بۆ خۆراک خواردن :

صَحَّ عَنْهُ ﷺ أَنَّهُ قَالَ: ((لَا أَكُلُ مُتَّكِنًا))^(٣٠٩) واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی : ((به
پالدا نه وه وه خۆراک ناخۆم)) ، وقال : إِنَّمَا أَجْلِسُ كَمَا يَجْلِسُ الْعَبْدُ ، وَأَكُلُ كَمَا يَأْكُلُ الْعَبْدُ^(٣١٠)
واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی : له راستیدا داده نیشم وه کو دانیشتنی به نده و ،
ده شخۆم وه کو خواردنی به نده .

رووی ابن ماجه فی سننه أَنَّهُ نَهَى أَنْ يَأْكُلَ الرَّجُلُ وَهُوَ مُنْبَطِحٌ عَلَى وَجْهِهِ^(٣١١) واته : پێشه و
(ابن ماجه) له (سنن) هه کیدا ده گێڕێته وه ، که و پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی کربوه پیاو
به پاکشانه وه له سه ر سك خواردن بخوات . ووشه ی (الْأَتْكَاءُ) ی نیو فه رموده ی یه که م به
دانیشتنی چوارمشقی لیکدرا وه ته وه ، هه روه ها به پالدا نه وه به سه ر شتیکی لیکدرا وه ته وه ،
که پشت پێوه دانی شتیکه ، هه روه ها به پالدا نه وه به سه ر لادا لیکدرا وه ته وه . هه ر سێ
شیوه که ش هه ر پالدا نه وه یه ، به لām شیوه ی پالدا نه وه به سه ر لادا زیان به خواردن ده گه یه نیت
، چونکه قه ده غه ی خواردن ده کات به شیوه ی پێره یی سروشتی خۆیدا تێپه ر بێت و ، پێی
لیده گریت به خیرای بۆ نیو گه ده گزه ر بکات ، پاله په ستۆشی ده خاته سه رو ، بۆ کردنه وه ش
پته و تۆکه نابیت ، هه روه ها لار ده بێته وه به پێکی ناوه ستیت ، بۆیه به ئاسانی خواردنی

٣٠٩ _ صحیح : أخرجه البخاري (٧ / ٩٣) عن علي بن الأقرم قال : سمعت أبا جحيفة فذكره مرفوعاً .

٣١٠ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد في الزهد (٥ ، ٦) ، وصححه الألباني في الصحيحة (٥٤٤) .

٣١١ _ صحيح : أخرجه أبوداود (٣٧٧٤) ، وابن ماجه (٣٣٧٠) عن الزهري عن سالم من ابن عمر فذكره

پئی ناگات . به لām دوو جۆره که ی تر : له شیوازه کانی دانیشتنی زۆرداران که دژ به به ندایه تی مروّفه بۆ خوای تعالی ، بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرمووی: ده خۆم وه کو خواردنی به نده ، به هه لئروشکانه وه (الإقعاء) خۆراکی ده خوارد ، هه روه ها باسکراوه بۆ کاتی خۆراک خواردن له سهر سمته کانی و نه ژنۆکانی داده نیشت و سکی پئی چه پی ده خسته سهر پشستی پئی پاستی _ به هاوشیوه ی دانیشتنی نویژ _ وه کو خاکیتیه ک بۆ په روه ردگاری _ عزوجل _ و نه ده بیکیش له پيش ده ستیداو ، وه کو پرزیکیش بۆ خۆراکه که و نه و که سه ش که له که لیدا ده یخوارد ، نه م شیوه دانیشتنه به سوودترین و چاکترین شیوه کانی دانیشتنه ، چونکه هه موو نه ندامه کان له سهر باری سروشتی خۆیان ده بن که خوای تعالی خولقاندویه تی له که ل نه و شیوه نه ده بییه ی له سهری دروستی کردون ، خۆراکی مروّفیش به سوودتر ده بی نه گهر نه ندامه کانی له سهر باری سروشتی خۆیان بن له کاتی خواردندا ، نه مه به دینایه ت مه گهر له کاتی پرک وه ستاندا ، خراپترین دانیشتنه کانی خواردنیش نه وه یه که له سهر لا پالده یته وه ، چونکه وه کو پیشتر باسکرا که سورینجگ و ، نه ندامه کان قوتدانیش له م شیوه دا ته سک ده بنه وه ، که ده ش له سهر باری سروشتی خۆی نامینیت ، چونکه په ستانه که ده که ویتته سهر نه و لایه ی له سهر زهویه که یه و ، به ره و لای په رده ی جیاکه ره وه ی نئوان نه ندامه کانی خواردن و ، نه ندامه کانی هه ناسه داند .

نه گهر مه به ست به ووشه ی (الاتکاء) پالذانه وه بیته له سهر پشستی و پاخه ری نه رم ونۆل که له ژیر که سی دانیشتودایه ، نه و مانای فهرمووده که نه وه ده بیته : من نه گهر خۆراکم خوارد دانا نیشم و پالْم دابیته وه سهر پشستی و پاخه ر ، به هاوشیوه ی کرداری زۆرداران و ، نه و که سانه ی ده یانه وی زۆر بخۆن ، به لکو نه ندازه یه ک ده خۆم پیویستیم تیریکات وه کو خواردنی به نده کان ولیم زیاد نه بیته .

به شیک سه بارهت به خواردن به سی په نجه که

پیغمبري ﷺ به سی په نجهی خوراکي ده خوارد ، نه مه به سودترین جوره کانی خواردنه ، چونکه نه و که سی خواردن به په نجهیه ک یا دوو په نجه ده خوات چیژی لیوه ناگریت و ، به لایه وه خوش و تهن دوست و به که لک نابیت ، تیریشی ناکات مه گهر پاش ماویه کی دریژ ، نه دنامه کانی خوراک و گدهش له هر پارویه کی خوراو خوشی و چیژ وهرناگرن و ، به گوینه دانه وه وهریده گرن ، به هاوشیوهی پایوئیک هه قه کی به توویک یا دوو توو یا به و هاوشیوانه وهریگریت ، بویه چیژی لیوه ناگریت و ، پییشی دلخوش نابی . به لام خواردن به بهر له پ و پینچ په نجه واده کات خوراک له سهر نه دنامه کانی مروف و ، گدهی که له که بن ، پاشانیش پیده چی نه دنامه کانی به و هویه وه دابخرین و بمریت ، به لام به زوری نه دنامه کان ناچاری پال پیوه نانی نه و خوراکه زورانه ده کریت و ، گدهش ناچاره تهحه مولی بکات ، دوی نه وهش هیچ چیژ خوشی و سودیکی لی نابینیت ، بویه به سودترین شیوازی خواردنه کان شیوازی خواردنه که یه تی ﷺ ، هروه ها خواردنی نه و که سه شه که په یروپی ده کات و به سی په نجه کی ده خوات .

به شیک

هر کهس ته ماشای خواردنه کانی پیغمبري ﷺ بکات ، ده بینی هرگیز نیوان ماست و ماسی کونه کردۆته وه و به یه که وه بیانخوات ، هروه ها نیوان ماست و خوراکیکی ترشی کونه کردۆته وه ، هروه ها نیوان دوو خوراکي میزاج گهرم ، یاخود سارد ، یاخود لینجی کونه کردۆته وه ، یاخود نیوان دوو خوراکي کونه کردۆته وه سک بگرن ، یاخود تووشی سکچونی بکه ن ، هروه ها نیوان دوو خوراکي چر ، یاخود نهرم وشیلی کۆ نه کردۆته وه ، هروه ها نیوان دوو خوراکي کونه کردۆته وه بگورین بۆ یه ک تیکه لاو ، هروه ها نیوان دوو خوراکي جیاوازیشی کونه کردۆته وه و هکو نه وهی دانه یه کیان سک بگریت و نه ویتریان تووشی

سك چونی بکات ، یاخود دانەیه کیان خێرا هەرس بکریت و ئەوێتریان خاوو لەسەر خۆ ، یاخود دانەیه کیان بېرژینریت و ئەوێتریان بکولێندریت ، یاخود دانەیه کیان پاراو نەرم و شل و تازەو ئەوێتریان ووشکراوە ، یاخود نێوان ماست و هیلکە ، یاخود گوشت و ماستی کۆنە کردۆتەو ، هەروەها خۆراکی نەدەخوارد لە کاتی زۆر گەرما بونیدا ، یاخود چیشتیکی نەدەخوارد شو مابیتەو و سبەینی بۆی گەرم بکریتەو ، یاخود جۆرە خواردەمەنیە بۆگەن و سوێرەکانی وەکو ، (کوامخ) و^(۳۱۲) ترشیات و ، سوێرەمەنیەکانی نەدەخوارد . هەموو ئەم جۆرانە زیانبەخشن و مەزە لە نێوەنجیتی و تەندروستی چاک دەبەنە دەرەو .

پێغەمبەری خوا ﷺ زیانی هەندێ لە خواردەمەنیەکانی بەهەندیکی تری خواردەمەنی چاک دەکرد ، ئەگەر پێگەی چارەسەری هەبواوە ، بۆ نمونە گەرمی ئەم خواردنە بە ساردی ئەو خواردنە چارەسەر دەکرد ، یاخود وشکیتی ئەم خواردنە بە تەپتی ئەو خواردنە چارەسەر دەکرد ، وەکو ئەوەی خەیارو خورمای پوتابی تازە پێگەبو بەیەکەو دەخواردو ، هەروەها خورمای لە گەل (الحیس) دا^(۳۱۳) دەخوارد ، هەروەها خورمای بۆ دەکرایە نێو ئاو و دەیخواردەو بۆ ئەوەی (کیموس) ی خواردەمەنیە توندو بەتینەکانی پێ نەرم و نیان و چاک بکاتەو ، هەروەها فەرمانی بە خواردنی شیوان دەکرد ، ئەگەر بە چنگێک خورماش بیت و ، دەیفەرموو: ((تَرَكَ الْعِشَاءَ مَهْرَمَةً)) ، ذکره الترمذی فی جامعہ ، وابن ماجه فی سننه^(۳۱۴) واتە : ((وازمینان لە خواردنی شیوان لاوازی و پیری دروست دەکات)) .

۳۱۲ _ کوامخ : واتە پێخۆر ، یاخود ترشیات و زەلالتەو شتی وا کە ئیشتیهای خواردن بکاتەو ، بپوانە : المعجم الوسيط ، وەرگێڕ .

۳۱۳ _ الحیس : خورماوەشک و پۆن تیکەل بەیەک دەکرین و دەکوترین و دەشیلدرین و دەکریت بە قاوت ، بپوانە : قاموسی رسته ، وەرگێڕ .

۳۱۴ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذی (۱۸۵۷) ، وضعفه الألبانی فی ضعيف الترمذی (۳۱۵) .

پیشه‌وا (أبو نعیم) ده‌گیرپته‌وه که‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قه‌ده‌غی ده‌کرد مرقف-
تیربخوات و یه‌کسر بخه‌ویت ، هه‌روه‌ها باسکراوه که‌وا دلّ په‌قی دروست ده‌کات ، بۆیه
پزیشکان چه‌ند نامۆزگاریه‌کیان خستۆته‌پوو بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی ده‌یانه‌وئ ته‌ندروستیان بپارێزن
: که‌وا پیویسته‌ نوای شیوان چه‌ند هه‌تگاویک پئ بکات ئه‌که‌ر سه‌ده‌هه‌تگاویش بی ، نوای
خواردن یه‌کسر نه‌خه‌ویت ، چونکه‌ زۆر زیانبه‌خشه ، پزیشکه‌ موسلمانانه‌کانیش گوتویه‌نه
یاخود پاش خواردن نویژ بکات بۆ ئه‌وه‌ی خۆراکه‌که‌ له‌ بنی که‌ده‌دا جیگیر بی و ، هه‌رس
کردنی ئاسان بی و ، به‌وه‌ش چاک ده‌بی .

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاوی به‌سه‌ر خواردنه‌که‌یدا نه‌ده‌خوارده‌وه بۆ ئه‌وه‌ی خراپی نه‌کات ،
به‌تایبه‌ت ئه‌که‌ر ئاوه‌که‌ گه‌رم بی یاخود سارد بی ، چونکه‌ زۆر خراپه . شاعیری که‌ ده‌لێت:

نه‌که‌ی له‌ کاتی خواردنیکی گه‌رم یا سارد یا چونه‌ گه‌رماوه‌وه ئاو بخۆیتـــــــــــــــــه‌وه
ئه‌که‌ر به‌پاستی خۆت له‌وه‌ دوورخه‌یته‌وه هه‌تا له‌ ژياندا بی له‌ نه‌خۆشی ناوه‌کی مه‌ترسه

ئاو خواردنه‌وه له‌ پاش وه‌رزش کردن و ، ماندوبوون ، جووت بوونی خێزان و ، پیش و
پاش خواردن و ، پاش خواردنی میوه به‌باش دانه‌نراوه ، ئه‌که‌رچی خواردنه‌وه‌ی پاشی
هه‌ندیکیان ئاسانتره به‌به‌راوردی هه‌ندیکی تریان ، هه‌روه‌ها ئاو خواردنه‌وه له‌ پاش
گه‌رماوکردن و ، کاتی خه‌به‌ریونه‌وه له‌ نووستن به‌باش دانه‌نراوه ، هه‌موو ئه‌مانه‌ ده‌رێه
پاراستنی ته‌ندروستین *

به‌شیك : سه‌باره‌ت به‌ رێبازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
له‌ خواردنه‌وه‌کاندا

رێبازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ خواردنه‌وه‌کاندا ، به‌ته‌واوترین رێبازه‌کان داده‌نرێت بۆ
پاراستنی ته‌ندروستی ، ئه‌وه‌بوو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌تگوینی تیکه‌لکراوی به‌ ئاوی سارد

ده خواردنه وه ، ئەمەش پێیازیکی تەواوە بۆ پاراستنی تەندروستی که بەدەر لە پزیشکە بەرپزەکان کەسی دیکە پەیی نابات ، چونکە خواردنەوهو لەستەنەوهی پێش نان خواردنی بەیانی بەلغەم ناھێلێت و ، پێشوەکانی گەدە دەشواتەوهو ، لێنجیەکانی لادەبات و ، پاشەپۆکانی دوردەخاتەوه ، بەشیوەیەکی مام ناوەند گەرمی دەکات و ، کونیلە داخراوەکانی دەکاتەوه ، هەمان کرداریش بە جگەر و گورچیلەو میزڵدان دەکات ، بۆ گەدە لە هەموو شیرینیەکانی تر کە دەچنە نێوی بەسوودترە ، بەلām بەشیوەیەکی کاتی (العَرَض) زیان بە تووشبوونی نەخۆشی (الصفراء) دەگەیەنێت ، لەبەر تیژیی هەردوکیان ، کە پێدەچێ بیورژینێت ، بەلām دەتوانرێت بە سرکە (الخل) زیانی ئەوەیان لێ دور بخێتەوهو ، بەوەش سودێکی زۆری لێدەبینن ، خواردنەوهشی زۆر بەسوودترە بەبەروردی زۆریک لەو خواردنەوهکانی تر کە لە شەکر دروست دەکرین ، بەتایبەت بۆ ئەو کەسانەی بە خواردنەوه شەکرێەکان پانەهاتوون و ، سروشتی جەستەشیان ھۆگری نەبووەو ، ئەگەر بێخواتەوه وەکو ھەتگۆین بۆی لەبار نابێت و ، لێشیوە نزیکی نی یە ، داوەریش لێرەدا نەرێتە ، کە زۆریک لە بنچینەکان دەپۆختنێت و ، زۆریکیش دروست دەکاتەوه .

بەلām خواردنەوهیەکی کە ھەردوو وەسفێ شیرینی و ساردی لە خۆیدا کۆیکاتەوه ، لە هەموو شتێک بەسوودتر دەبێ بۆ جەستەو ، لە گەورەترین ھۆیەکانی پاراستنی تەندروستیش دەبێ ، پوچ و ھیزەکان و جگەر و دلێش شەیدای ئەم جۆرە خواردنەوهو ، بەدەستھێنانین ، ئەگەر ئەو دوو وەسفە سەرۆی تێدا بوو ، ئەوا خۆراکی چاک بە جەستە دەدات و ، خواردنیش بە ئاسانی بۆ نێو ئەندامەکان گوزەر دەکات و ، بەو پەڕی تەواویشەو پێیان دەکات .

ئاوی سارد تەپەو گەرمی دادەمرکێنێتەوه ، تەپێ و شێ بنەپەتیەکانی جەستە دەپارێزێت ، جێگەی ئەوانەش دەگرێتەوه کە لێی شێ بونەتەوه ، خواردنەمەنی نەرم و نیان و ناسک و تەنک دەکات و بە ئاسانی بۆ پەگەکان گوزەریان پێ دەکات .

پزیشکان به دوو گوشتار جیاوازیان تیکهوت سهبارت به وهی که ئایا ئاو خۆراک ده به خشیتته جهسته ؟ کومه ئیک له سه ره ئو پاریه که خۆراک ده به خشیتته جهسته به پیی ئو گه شه زیاده و هیزه ی که ده بیینن به هوی ئاوه وه له جهسته دا دروست ده بی ، به تایبته له کاتی که ئه گهر جهسته زۆر پیویستی پیی بیت .

گوتیان : له نیوان ئاژه ل و پوه کداو له چهند پوهیه که وه چهند ئه ندازه یه کی هاوبه ش هیه له وانه : گه شه کردن و خۆراک وه رگرتن و نیوه نجیتی ، له پوه کدا هیژیکی ههستی هیه که گونجاویتی ، بویه خۆراکی پوهه که به ئاوه ، که وابوو نکۆلی ناکریت ئاژه لیش جوهره خواردنی که له ئاوه وه وه رگریت و ، ئاویش به شیک بیت له خواردنه ته واوه که ی .

گوتیان : ئیمه نکۆلی له وه ناکه ی که هیژی گه شه کردن له خۆراکدا بیت ، به لکو ئه وه به راست نازانین که ئاو به هیچ شیوه یه که هیژی خۆراک پیدان و گه شه کردنی نه بیت . گوتیان : ههروه ها خواردنیش له راستیدا هیژی خۆراک به خشینی به هوی ئو ئاوه وه یه که تیا یه یه ، چونکه به بی ئاو خۆراک به خشین و گه شه کردن پوونادات . گوتیان : ئاو ماده ی ژیا نی ، ئاژه ل و پوهه که و ، بی گومان ئه وه ی نزیکه له ماده ی شته وه ، خۆراک وه رگرتن و گه شه کردنی لیوه به ده ست دیت ، باشه ئه گهر خودی ئاو ماده ی بنه په تی شته که بی ده بی چون بی ، خوی تعالی ده فره میت : ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾ [الأنبياء : ۳۰] واته : ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ ﴾ وه فره امان هینا له ئاو ﴿ كُلُّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾ هه موو شتیکی زیندوو (۳۱) ، که وابوو چون نکۆلی به ده سه یینانی خۆراک وه رگرتن و گه شه کردن له شتی که وه بکه ی که ماده ی ژیا نه به گشتی ؟

گوتیان : که سی تینومان بینوه ئه گهر ئاوی سارد بخواته وه ، هیژو چالاکی و جولانه وه ی بۆ ده گه ریتته وه ، به رامبه ره به بی خۆراکی ش به ئارم ده بی ، تا ئه و ئاسته ی که سوود له

ئەندازەى كەمىشى وەردەگىرىت ، كەچى كەسى تىننوى دىكەمان بىنيوھ كە پىشتەر تىر ئاوه
 نەبوھ ، هېچ سووئىكى لە ئەندازەى كە زۆرى خوارىن وەرنەگرتوھ ، هېچ ھىزو گەشەو
 خۆراك وەرگرتنىكىشى لى وەرنەگرتوھ ، وە ئىمە نكۆلى لى وە ناكەين كە ئاوه خۆراكە كە بۆ
 ئەندامەكانى جەستە دەگويزىتەوھ ، كارى خۆراك بەخشىنىش بەبى ئاوتەواو نابىت ، بەلكو
 ئوھ بەراست نازانين كە كەسانىك ھىزى خۆراك بەخشىن و گەشەكرىن لە ئاوتەوور دەگىرن ،
 ھىندەى نەماوھ بەلامانەوھ گوشتارىيان بچىتە چوارچىوھى نكۆلى كرىنى كاروبارە
 ويجدانىەكانەوھ .

كۆمەللىكى تىرىش نكۆلى لى وە دەكەن كە لە ئاوهوھ خۆراك و گەشەكرىن بەدەست بىت ،
 بەلگەشيان چەند شتىكە پوختەكەى دەگەرىتەوھ بۆ ئوھى كە ئاوتەتەنھا بەس نى يەو ،
 جىگەى خۆراك ناگىرتەوھ ، گەشەى ئەندامەكانى پى زیاد نابىت و ، جىگەى ئوھ ناگىرتەوھ
 كە گەرمى شىي كرىتەوھ ، چەند شتىكى تىرىش كە پىسپۆپانى خۆراك نكۆلىيان لى نەكرىوھ
 ، ئەوان خۆراك بەخشىنى ئاوتەوور بەگويزەى گەوھەرو ئاوهووركى و ، بەگويزەى نەرم و
 ناسكىەكەى لىك دەدەنەوھ . بەلام خۆراك بەخشىنى ھەشتىك بەگويزەى خۆيەتى ، بۆ
 نمونە بىنراوھ ھەواى شىدارى ساردى نەرم و نىيانى خۆش سىفەتى خۆراك بەخشىن و
 گەشەكرىنى ھەيە بەگويزەى خۆى ، بۆنى خۆش جورىك لە سىفەتى خۆراك بەخشىن و
 گەشەكرىنى تىدايە ، كەوابو سىفەتى خۆراك بەخشىنى ئاوتەتەنھا ئاشكەرا ئاشكەرايە .

مەبەست ئوھىە : ئەگەر سارد بىت و ، شتىكى شىرىنكارى وەكو ھەنگوین و شەرىبەتى
 مېوھ ، ياخود خورما ياخود شەكرى تىكەل كرا ، بەسووتىن ئوشتانە دەبى كە دەچنە
 جەستەوھ ، تەندروسىتىش دەپارىزىت ، بۆيە خۆشەوئىستىن خوارىنەوھكان بەلاى
 پىغەمبەرى خواوھ ﷺ ساردى شىرىن بوو . بەلام ئاوى شلەتىنى نە ساردى نەگەرم باكرىن و
 سك ھەلاوسان دروست دەكات و ، بەپىچەوانەى ئەوانەى سەرەوھە كار دەكات .

له‌بەر ئەوەی خواردنەوهی ئاوێك كه مابێتەوه له‌و ئاوهی كه كاتی دهرهێنانی ده‌خوریتەوه به‌سوودتره ، بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ كاتی چووه‌ باخه‌كه‌ی (أبي الهيثم) ی كۆپی (التيهان) وه‌فه‌رمووی : ئایا ئاوێك‌تان هه‌یه‌ له‌ كونه‌دا مابێتەوه ؟ ئەوه‌بوو بۆی هێناو ، ئەویش لێی خواردەوه ، ئیمامی (البخاري) ده‌یگێژێتەوه‌ به‌ بێژەي : ((إن كان عندك ماءٌ بات في شئتِهْ وإلاَّ كَرَعْنَا))^(٣١٦) واته : ((ئەگەر ئاوێ هه‌یه‌و له‌ كونه‌دا ماوه‌ته‌وه‌ بۆمانی بێنه‌ ئەگینا دهم ده‌خه‌ینه‌ نێو ئاوه‌كه‌و ده‌یخۆینه‌وه‌ _ به‌بێ به‌كارهێنانی ده‌ست _)) . ئاوی سارد وه‌كو هه‌ویری هه‌له‌هاتوو وایه ، به‌لام ئەو ئاوه‌ی له‌ كاتی دهرهێنانیدا ده‌خوریتەوه‌ وه‌كو هه‌ویری هه‌له‌هاتوو ، هه‌روه‌ها ئاو ئەگەر بمێنێتەوه‌ خول و خاكه‌كه‌ی نێوی ده‌نیشیتەوه‌و لێی جیاده‌بێتەوه‌ ، باسكراوه‌ كه‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاوی بۆ ده‌هێنرا ، به‌لام ئەو ئاوه‌ی هه‌له‌هاتوو كه‌ مابوو . وقالت عائشة : كان رسول الله ﷺ يُسْتَقَى له الماء العذب من بئر السقيا^(٣١٧) واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ئاوی سازگاری له‌ بیری (السُقيا) وه‌ بۆ ده‌هێنرا .

ئەو ئاوه‌ی له‌ كونه‌ی شپو كۆندایه ، زۆر به‌له‌زه‌تره‌ به‌به‌راوردی ئەو ئاوه‌ی كه‌ له‌ قاپی گلیته‌و به‌ردوشتی تردایه ، به‌تایبه‌ت ئەگەر له‌ پێست دروستكرا‌بێ خۆشتره‌، بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ داوی ئاوێکی كرد له‌ كونه‌دا مابێتەوه‌ به‌تایبه‌ت به‌بێ شتی دیکه‌ی دروستكراو له‌ گل و هه‌تر ، ئەو ئاوه‌ش كه‌ ده‌خړیتە نێو كونه‌و ، شتی دیکه‌ی دروستكراو له‌ پێست خاسیه‌تیکی ناسکی هه‌یه‌ ، به‌هۆی ئەو كونیله‌ كراوانه‌وه‌ كه‌ ئاوه‌كه‌ ده‌پالێوت ، بۆیه ئەگەر ئاوێك له‌ قاپێکی گلیته‌دا بێت و توانای پالائوتنی هه‌بێ زۆر به‌له‌زه‌تر و ساردتریش ده‌بێ له‌و ئاوه‌ی كه‌ له‌ نێو قاپێکی گلیته‌دا بێت و توانای پالائوتنی نه‌بێ ، بۆیه _ صلاة و سلام _ له‌

^{٣١٦} _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٢٨ ، ٣٤٣ ، ٢٤٤ ، ٣٥٥) ، والدارمي (٢١٢٩) ، والبخاري (٧ / ١٤٢) ،

(١٤٤) ، وأبوداود (٣٧٢٤) ، وابن ماجه (٣٤٣٢) كلهم عن سعيد بن الحارث عن جابر بن عبد الله فذكره .

^{٣١٧} _ حسن : أحمد (٦ / ١٠٠ ، ١٠٨) ، وأبوداود (٣٧٣٥) عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة فذكرته .

بئر السقيا : بئرك بوو له‌ ده‌رووبه‌ری شوێنی (الحرة) ی نزك به‌ شارێ مه‌دینه‌ی پیرۆز ، به‌وانه‌: أخلاق النبي لأبي

سەر ته ووترینی بونه و هرو ، به پڕێزترینیان ، خاوهنی چاکترین پڕیاز له هه موو شتییدا ، نه و پیغه مبه ره ی که پڕیگه ی پاستی به ئومه ته که ی پیشان داوه ، بۆ چاکترین کاروباره کان و به سودترینیان له دل و جهسته و ، دونیا و پۆژی دواياندا .

قالت عائشة : كان أحبُّ الشرابِ إلى رسولِ الله ﷺ الحلو البارد^(٣١٨) واته : خاتوو (عائشة) خاوی لی پازی بیّت _ فهرموویه تی : خوشتین خواردنه وه کان به لای پیغه مبه ری خواوه ﷺ شیرینی سارد بوو .

لێره دا ده گونجی مه به سستی ئاوی سازگار بیّت ، وه کو ئاوی کانی و بیره شیرینه کان ، چونکه ئاوی سازگاری بۆ ده هیتر . ده شگونجی مه به سستی ئاویکی تیکه لکراوی هه تگۆین بی ، یاخود نه و ئاوه بیّت که خورما و تپیی تیدا خوسپێندراوه . له وانه شه بگوتریت : هه مووی ده گریته وه ، نه مه ش ئاشکه راترو دیارتره .

فهرمايشتی پیغه مبه ری خوا ﷺ له فهرمووده (صحیح) هه که دا : ((نه گه ر ئاوت هه یه و له کونه دا ماوه ته وه بۆمانی بیته نه گینا ده م ده خه یه نیو ئاوه که و ده یخۆینه وه)) ، به لگه یه له سه ر شیاویتی خواردنه وه به ده م به بی به کاره یێنانی ده سته کان له هه وزو ئاوکوو به و هاوشیوانه ، نه مه ش له بهر نه وه ببووه ، والله أعلم ، که کانیه ک بووه جیگه که ی واکه وتوو که پتویستی به وه کردوو به ده م ئاوی لی بخوریته وه ، یاخود پیغه مبه ری خوا ﷺ نه وه ی فهرموو بۆ پوونکردنه وه ی شیاویتی نه م جوړه خواردنه وه یه ، چونکه هه ندی که س هه زی به م شیوه خواردنه وه یه نی یه و ، پزیشکانیش هینده ی نه ماوه هه رامی بکه ن و ، ده لێن : زیان به گه ده ده که یه نیت ، رُويَ فِي حَدِيثٍ لَا أُدْرِي مَا حَالُهُ عَنْ ابْنِ عُمَرَ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ نَهَانَا أَنْ نَشْرَبَ عَلَى بُطُونِنَا ، وَهُوَ الْكُرْغُ ، وَنَهَانَا أَنْ نَعْتَرِفَ بِالْيَدِ الْوَاحِدَةِ وَقَالَ : ((لَا يَلْعُ

^{٣١٨} _ صحیح : أخرجه الحميدي (٢٥٧) ، وأحمد (٦ / ٣٨ ، ٤٠) ، والترمذي (١٨٩٥) ، وفي الشرائع

(٢٠٤) ، كلهم من طريق الزهري عن عروة عن عائشة فذكرته .

أَحَدُكُمْ كَمَا يَلْعُ الْكَلْبُ وَلَا يَشْرَبُ بِاللَّيْلِ مِنْ إِنَاءٍ حَتَّى يَخْتَبِرَهُ إِلَّا أَنْ يَكُونَ مُحَمَّرًا)) (٣١٩) واته : له (ابن عمر) هوه _ خواى لى پازى بىت _ فهرموويه تى : پىغه مبهرى خوا ﷺ قه دهغه ى كردين له سهر سكرمان ئاو بخۆين ، واته مروؤ له سهر سك پاكشيت و به كسهر دهم بخاته نيو ئاوه كه و لى بخواته وه به بى به كارهيئانى دهسته كانى ، ههروه ها قه دهغه ى كردين به يه كه دهست ئاو هه لگري و فهرمووى : ((با هيچ كهستان زمانى نه باته نيو ئاوه كه و لى بخواته وه وهكو سگ ، به شه ويش له قاپيك ئاو نه خواته وه تاوه كو تاقي دهكاته وه مه گه ر داپوشراو بى)) .

فهرمووده كه ى پيشووى ئيمامى (البخارى) له م فهرمووده (صحيح) تره ، نه گه ر (صحيح) يش بىت ، هيچ دژيه يه كه بونتيكيان له نيواندا نى به ، چونكه پيده چى له و كاته دا له توانادا نه بى ئاوه كه به دهست بخوريت هوه ، بويه پىغه مبهرى خوا ﷺ فهرمووى : نه گينا به دهم ئاو دهخوينه وه ، له راستيدا خواردنه وه به دهم زيان به مروؤ ده كه به نيئت نه گه ر له سهر سكى پاكشاو ئاوى خوارده وه ، وهكو نه و كه سه ى ئاو له پويارو جوگه له كان ده خواته وه ، به لام نه گه ر به پرىكى پاره ستاو ئاوى له حه وزىكى به رزو به و هاوشيوانه خوارده وه ، نه و ا هيچ جياوازيه كى نى به ئاوه كه به دهستى يا خود به دهمى بخواته وه .

به شيك سه بارهت به روونكر دهنه وه ى نه و جياوازيه ى كه له نارادايه

دهربارى ئاو خواردنه وه به پاره ستانه وه

پىيازى پىغه مبهرى خوا ﷺ نه وه بوو كه به دانىشتنه وه ئاوى ده خوارده وه ، نه مه پىيازى پاهاتووى بوو ، به (صحيح) ى له پىغه مبهرى خواوه ﷺ (ريوايه) ت كراوه كه و ا قه دهغه ى ئاو خواردنه وه ى كرده به پى وه ، ههروه ها به (صحيح) ى له پىغه مبهرى خواوه ﷺ (ريوايه) ت كراوه كه و ا فهرمانى داوه به و كه سه ى به پاره ستانه وه ئاوى خوارده وه ، خوى

برشینیتته وه ، ههروهه ها به (صحیح ی) له پیغه مبهری خولوه ﷺ (ربوایه) ت کراوه که به پراوه ستانه وه ئاوی خواربۆته وه .

کۆمه لێک ده لێن : ئه مه قه دهغه کردنه که ی (نسخ) کردبۆته وه ، کۆمه لێکی دیکه ش ده لێن : ئه مه پوونی ده کاته وه که قه دهغه کردنه که بۆ حه رام کردن نه بووه ، به لکو بۆ رێنیشاندان و واز لیه یانه له پێناو نه نجامدانی کاری شایسته تر ، کۆمه لێکیش ده لێن : به هیچ شیوه یه ک درایه تیان له نیواندا نی یه ، چونکه پیغه مبهری خوا ﷺ له کاتی پێویستیدا به پراوه ستانه وه ئاوی خواربۆده وه ، ئه وه بوو چووه لای بیری زه مزه م و ، که سانیکیش ئاویان لیّ ده رده هیئا ، داوی ئاوی کردو ئه وانیش سه تله که یان پێداو ، به پێوه ئاوه که ی خوارده وه ، به لām ئه مه جیگه یه ک بوو ئه وه ی پێویست بوو .

ئاو خوارده وه به پراوه ستناوه چه ندين به لāmی تێدایه له وانه : تێر ئاوبوونی ته وای پیّ به ده ست نایه ت ، له گه ده شدا جیگیر نابێّ تاوه کو جگه ر به سه ر ئه ندامه کاندا دابه شی ده کات ، به خیرای و به تیژی داده به زێته نیو گه ده ، بۆیه ترسی ئه وه ی لێده کریت گه رمیه که ی دابه زینیت و ، بیشیوینیت و ، به خیرای گوزهر بکات بۆ خواره وه ی جه سه ته به بیّ شینه بی و له سه رخۆ ، هه موو ئه مانه زیان به مروّف ده گه یه نیت ، به لām ئه گه ر زۆر به که می یاخود له بهر پێویستی ئه و کاره ی نه نجامدا ، زیانی پیّ ناگه یه نیت .

به شیك سه باره ت به سیّ جار هه ناسه دان له کاتی خوارده وه دا :

وفي صحيح مسلم من حديث أنس بن مالك ، قال : كان رسول الله ﷺ يَتَنَفَّسُ فِي الشَّرَابِ ثَلَاثًا ، وَيَقُولُ : ((إِنْهُ أَرْوَى وَأَمْرًا وَأَبْرَأُ)) (٣٢٠)

واته : له (أنس) ی کوپی (مالك) هوه _ خوی لى پازى بیټ _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ له کاتی خواردنه ودا سى جار هه ناسه ی دهلو ده یفه رموو : ((ئاوا چاکتر تینویه تی ده شکینى و ، بیوه ی تره و ، به ئاسانتریش ده چیتته نئو گه ده وه)) .

ووشه ی (الشراب) له زمانى دانهرى شرع و هه لگرانى شه رعدا بریتیه له : ئاو ، وه مانای (يَتَنَفَّسُ فِي الشَّرَابِ) واته په رداخه که ی له زارى موباره کی لاده دلو ، له دهره ویدا هه ناسه ی دهلو ، پاشان ده گه پایوه بۆ خواردنه وه ، وه کو ئه وه ی به ئاشکهره له فهرمووده یه کی تردا باسکراوه : إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلَا يَتَنَفَّسُ فِي الْقَدَحِ ، وَلَكِنْ لِيُبَيِّنَ الْإِنَاءَ عَنْ فِيهِ (٣٢١) واته : هه رکات که سیکتان ئاوی خواردنه وه با له نئو په رداخه کدا هه ناسه نه دات ، به لکو با په رداخه که له زارى دوربخاته وه .

چه ندین دانایى و ، چه ندین سوود ، له م شیوه خواردنه ودا به دیده کریت ، پیغه مبهری خوا ﷺ هه مووی کورت کردۆته وه به فه رمایشتی : (إِنَّهُ أَرَوَى وَأَمْرًا وَأَبْرًا) ، لیتره دا ووشه ی (أَرَوَى) واته : واته به ئاستیکی به رزی به سوود و به هیز تینویه تی ده شکینیت ، (وَأَبْرًا) واته : شیفا ، مه به ستی ئه وه بوو که شیفا به خشه بۆ تینویه تی به هیز ، چونکه جار له دواى جار ده چیتته نئو گه ده ی گرگرتۆوه و ، ئه گه به جارى یه که م هیور نه بویتته وه ئه و جارى دووه م هیوری ده کاته وه و ، ئه گه به جارى دووه میش هیور نه بویتته وه ئه و جارى سى یه م و ، به و شیوه یه تاوه کو ده حه ویتته وه ، هه روه ها بیوه ی تره بۆ گه رمی گه ده ، چاکتریش پارێزگاری له و گه رمیه ده کات و ده یه یلێته وه به به راوردی ئه وه ی که ئه گه به یه ک جارو به یه ک خواردنه وه ئاوه سارده که هێپشی بۆ به ریت . هه روه ها به یه ک خواردنه وه ، ناتوانیت تینویه تی بشکینیت چونکه ته نها ساتیکی که م پێکه وتی گه رمی تینویه تیه که ی ده کات ، پاشان لێی

٣٢١ _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجه (٣٤٢٧) ، وصححه الألباني في صحيح ابن ماجه (٢٧٢٦) ، بلفظ :

إِذَا شَرِبَ أَحَدُكُمْ (. . .) .

دورده که ویتته وه ، هیشتا توندوتیژی تینویه تیه که نه شکاوه ، نه گهر بشکیتیش به ته وای نابیت به پیچه وانه ی ئاو خواردنه وه وه به هیواشی و کهم کهم .

هه روه ها دهره نجامی بیوه ی تره و ، له به لآو کاره ساتیشه وه به دورتره به به راوردی هه موو ئه وانه ی به یه ک جار ده خورینه وه ، چونکه به یه کجار خواردنه وه ترسی ئه وه ی لیده کریت به هژی ساردی و زوری بره که یه وه گرمی سروشتی جهسته بکوژینیتته وه ، یاخود لاوازی بکات و به وهش میزاجی گه ده و جگر خراپ ده کات و ، ده بیته هژی دروستبوونی نه خووشی ، به تاییهت له نئو دانیشتوانی وه لآته گهرمه کانی وه کو حیجازو یه مهن و به و هاوشیوانه ، یاخود له وه رزه گهرمه کانی وه کو هاویندا ، خواردنه وه ی ئاو به یه ک جار زۆر ترسناکه بۆیان ، چونکه گرمی سروشتی ناوه کی دانیشتوانی لاوازه ، وه له وه رزه گهرمه شدا .

ووشه ی (وأمرأ) واته : خۆراك و خواردنه وه بۆ جهسته ی قوت چوو ، واته : چوو نئو جهسته ی و به ئاسانی و به چیژو سووده وه تیکه لی بوو . خوا ی تعالی ده فه رمیت ﴿ فَكُلُوهُ هَنِيئاً مَرِيئاً ﴾ [النساء : ٤] واته : (فكلوه) بیخۆن (هَنِيئاً) ئاکام و دهره نجامی خووشی بیت (مَرِيئاً) خووش و به له زهت بی له چه شتنیدا^(٣٢٢) . ده شگوتریت مانای ئه وه یه : له سورینچکه وه به خیرای سه ربه روه خوار ده بیته وه ، چونکه به سه ربه وه ئاسان و سووکه ، به پیچه وانه ی زۆریکی تر ، که له سورینچکه وه به ئاسانی ناچنه خواره وه .

له به لآکانی دیکه ی خواردنه وه به یه کجار ، ترسی ئه وه ی لیده کریت ئاوه که له قورگیدا گیر بیت ، به وه ی پیره وی خواردنه وه که دابخریت ، له به ر زوری ئه و بره ئاوه ی بۆ هاتوو ، به وهش هه ناسه دانی به ئاسته م و گران بۆ ده دریت و دهره نجامی خراپی هه یه ، به لآم نه گهر ورده ورده هه ناسه ی داو ، پاشان بخواته وه ، له و به لآیه پرکاری ده بی .

له سو ده کانی : ئەو کەسە ئاوه کە ده خواته وه ، له گەڵ یه کەم خواردنه وه دا شێ دوکە لیه گهرمه کهی سهر دڵ و جگهری بهرز ده بێته وه ، له بهر ئەو ئاوه ساردە ی بۆ هاتوه و ، به وهش سروشت ئەو شێیه له خۆی دوری ده خاته وه ، به لām ئەگەر ئاوه کە به یه ک جار بخواته وه ، ئەوا دابه زینی ئاوه ساردە که و ، بهرزبونه وه ی شێکان هاوکاتی یه ک ده بن و ، پالە په ستۆ ده خه نه سهر یه کترو خۆیان چاره سهر ده کهن ، به وهش ئەو کەسه ئاوه له قورپگ گیران و هه ناسه نه دانی تووش ده بێ ، له بهر ئەوه خۆشی له ئاوه کە نابینیت و ، به ئاسانی بۆی ناچیته خواره وه ، تێر ئاویش نابیت .

وَقَدْ رَوَى عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الْمُبَارَكِ ، وَالْبَيْهَقِيُّ ، وَغَيْرُهُمَا عَنْ النَّبِيِّ ﷺ إِذَا ((شَرِبَ أَحَدُكُمْ فَلْيُمِصْ الْمَاءَ مَصًّا ، وَلَا يَغُبَّ عَبًّا ، فَإِنَّهُ مِنَ الْكِبَادِ)) (٢٣٣).

واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((هه رکات که سیکتان ئاوی خوارده وه با به هیواشی و نه رم و نیانی بیخواته وه ، بینی پێوه نه نیت و به یه کجار هه لێ قورپنیت ، چونکه ئەمه ئازاری جگهر دروست ده کات)) . ووشه ی (الکباد) ی نێو فه رمووده که واته ئازاری جگهر ، چونکه هه ر به تاقیکردنه وه زانراوه که دابه زینی ئاوه به جارێک بۆ سهر جگهر ئازاری پێ ده گه یه نیت و گهرمه که ی لاواز ده کات ، هۆکاری ئەوهش ده گهریته وه بۆ ئەو دژایه تییه ی له نێوان گهرمی جگهرو ، له نێوان بپو چۆنیه تی ئەو ئاوه ساردە دا هه یه که داده به زیته سه ری . به لām ئەگەر ورده ورده له سه رخۆ بۆی دابه زیایه ، دژایه تی گهرمی جگهری نه ده کردو ، لاوازیشی نه ده کرد ، نموونه ی ئەمهش وه کو نموونه ی ئاوه به سه را کردنی مه نجه له له کاتی کولانیدا ، به لām ئەکه ر که م که م ئاوی به سه ردا کرا زیانی بۆ نابیت .

٢٣٣ _ ضعیف : ضعفه الألبانی فی ضعیف الجامع (٥٦١) ، (٥٦٢) ، (٥٦٣) ، وانظر الضعیفة (٩٤٠) ،

وَقَدْ رَوَى التِّرْمِذِيُّ فِي " جَامِعِهِ " عَنْهُ ﷺ ((لَا تَشْرَبُوا نَفْسًا وَاحِدًا كَشُرْبِ الْبَعِيرِ ، وَلَكِنْ اشْرَبُوا مِثْنَى وَثُلَاثَ ، وَسَمَوْا إِذَا أَنْتُمْ شَرِبْتُمْ وَاحْمَدُوا إِذَا أَنْتُمْ فَرَعْتُمْ)) (٣٢٤).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی : ((به یه ک نه فەس ئاو مه خۆنه وه وه کو خواردنه وه ی وو شتر ، به لکو به دوو جارو به سی جار بیخۆنه وه ، (بسم الله) بلّین نه گهر دهستان به ئاو خواردنه وه کردو ، که ته واییش بوون (الحمد لله) بلّین .

(بسم الله) گووتن له سه ره تای خواردن و خواردنه وه داو ، (الحمد لله) گووتنیش له پاشیدا کاریگه ریه کی سه رسوپمینی هه یه بۆ سود وه رگرتن و چێژ وه رگرتن له و خواردن و خواردنه وه ویه و ، دورخستنه وه ی زیانه کانی .

نیمامی (أحمد) فرمویه تی : نه گهر خواردن چوار شت کوبکاته وه ، نه وا ته وا وه و بی که م و کوپیه : نه گهر (بسم الله) له سه ره تایدا گوترا ، (الحمد لله) ی له کۆتادا گوترا ، دهستی له سه ر ژۆر بوو ، خواردنێکی هه لالیش بوو .

به شیک سه باره ت به دا پۆشینێ قاپ :

وَقَدْ رَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " مِنْ حَدِيثِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ ، قَالَ : سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ : ((غَطَّوْا الْإِنَاءَ ، وَأَوْكُوا السَّقَاءَ ، فَإِنَّ فِي السَّنَةِ لَيْلَةً يَنْزِلُ فِيهَا وَيَاءٌ لَا يَمُرُّ بِإِنَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ غِطَاءٌ ، أَوْ سِقَاءٍ لَيْسَ عَلَيْهِ وَكَاءٌ إِلَّا وَقَعَ فِيهِ مِنْ ذَلِكَ الدَّاءِ)) (٣٢٥) .

٣٢٤ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (١٨٨٦) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٦٢٣٣) .

٣٢٥ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٥٥) ، وعبد بن حميد (١١٤٠) ، ومسلم (٦ / ١٠٧) كلهم من طريق القعقاع بن حكيم عن جابر فذكره مرفوعاً .

واته : له (جابر ی کورپی (عبدالله)وه _ خوای لی پازی بیّت _ فرموویه تی :
 گوئیستی پیغه مبهری خوا بووم ﷺ دهیفرموو : ((قاپه کان داپۆشه کان و ، ده می
 کونده کان بیهستن ، چونکه له سالدا شهویک ههیه نه خوشی تیدا داده به زێ ، نه گهر به سهر
 ههر قاپیکدا تیپه پریّت و دانه پۆشرا بیّت ، یاخود به سهر ههر کونده یکدا تیپه پریّت و ده می
 نه بستر بیّت نه و نه و نه خوشیه داده به زیتته نیوی)) .

نهمهش یه کیکه له و شتانهی که زانستی پزیشکانی پی نه گهشتوو ، به لام ژیرانی خهک به
 تاقیکردنه وه زانیویانه . (اللیث ی کورپی (سعد) که یه کیکه له و که سانهی فرمووده که
 ده گێر نه وه فرموویه تی : بیگانهکانی لای ئیمه له مانگی کانونی یه که مدا خۆیان له شهوی
 نه و ساله ده پارێزن .

به (صحیح ی) له پیغه مبهری خواوه ﷺ باسکراوه که وا فرمانیداوه به داپۆشینی
 قاپه کان نه گهر به دارچیلکه یه کیش بیّت . دارچیلکه خستنه سهر قاپیش چه ند حیکمهت و
 داناییه کی تیدا یه ، له وانه نه وه یه که داپۆشینی قاپه کی بیرناچیت ، به لکو گرنگی پی
 ده دا نه گهر به دارچیلکه یه کیش بیّت ، له دانایهکانی دیکهش : نه وه یه که پهنگه
 جانه وه رێک بیه ویت بکه ویتته نیوی ، به لام به سهر دارچیلکه که دا ده پوات و ، ده بیته پردیک
 و ناهیلیت بکه ویتته نیوی .

به (صحیح ی) له پیغه مبهری خواوه ﷺ باسکراوه که وا فرمانیداوه له کاتی داپۆشینی
 قاپه کاندای بگوتریت (بسم الله) ، چونکه (بسم الله) گوتن له کاتی داپۆشینی قاپه کاندای
 شهیتانی لی دور ده خاته وه ، ههروه ها داپۆشینی قاپه کان هۆکاریکه بۆ نه وهی جانه وهی لی
 دور بخزیتته وه ، بۆیه پیغه مبهری خوا ﷺ فرمانی داوه به (بسم الله) گوتن له م دوو
 جیکه یه دا له بهر نه و دوو هۆکاره .

وردی البخاری فی صحیحہ من حدیث ابن عباس ، أن رسول الله ﷺ نهى عن الشرب من في السقاء^(۳۲۶) .

واته : له (ابن عباس) هه _ خواله خوێ و بابیشی پازی بیت _ فەرموویەتی : پیڤەمبەری خوا ﷺ قەدەغەیی کردووه ئاو له دەمی کونده هه بخوړیتە هه .

له مه شدا چەند ئادابیك بە دیدە کریت : دویارە بونە هه نه فەسی کهسی ئاو خۆر له سه هه دەمی کونده که چه وری و بۆنیکێ ناخۆشی پی دەگە یە نیت و ، مرۆف قیزی لی دیتە هه .

هه روه ها : پیدە چی ئاوی کونده که زال بی به سه ریداو به پادە یه کی ژۆر بجیتە سکیه هه ، زیانی پیگە یە نیت . پیدە چی جانە وه ریکێ تیدا بی و ئه وهستی پی نه کات و ، زیانی پیگە یە نیت . له وانه یه ئاو که خاک و خۆل و شتی دیکه ی تیدا بی و نه یی نیت له کاتی خوار دنه ودا و ، بجیتە سکیه هه . له لایه کی تری شه وه له گەل ئاو خوار دنه ودا هه وا ده چیتە سکه وه ، به وهش ته سک ده بیتە وه بۆ وه رگرتنی ئاو ، یا فشاری ده خاته سه هه ، یا زیانی پیدە گە یە نیت ، هه روه ها بۆ چەندین حکمه ت و دانایی تریش .

ئه گەر گو ترا : ئه ی چ ده کن به وه ی که ئیمامی (الترمذی) له (جامع) هه کهیدا ده گێریتە وه : أن رسول الله ﷺ دعا بإداوة يوم أحمر ، فقال : ((اخنث فم الإداوة)) . ثم شرب من فيها^(۳۲۷)) واته : پیڤەمبەری خوا ﷺ له رۆژی ئوحدا بانگی کرد جه وه ندە ئاو هه کی بۆ بیتن ، ئه وه بوو فەرمووی : ((دەمی جه وه ندە که بنوشتیتە وه)) . پاشان له ده مه که یه وه ئاوی خوار ده وه . ئیمهش ده لێین ته نها گو فتاره که ی ئیمامی (الترمذی) مان به سه که ده فەرمیت : (هذا حديث ليس إسناده بصحيح ، وعبدالله بن عمر العُمريُّ يُضعِفُ

^{۳۲۶} _ صحيح : أخرجه البخاري (۷ / ۱۴۵) من طريق خالد الحذاء عن عكرمة عن ابن عباس فذكره .

^{۳۲۷} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (۳۷۲۱) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود (۷۹۷) .

من قبل حفظه ، ولا أدري سمع من عيسى ، أولا . أنتهى ، يريد عيسى بن عبدالله الذي رواه عنه ، عن رجل من الأنصار) .

به شیک سه بارت به ئاو خواردنه وه لهو جیگه وه که په رداخه که شکاوه روونگردنه وهی خراپه کانی

وفي سنن أبي داود من حديث أبي سعيد الخدري ، قال : نهى رسول الله ﷺ عن الشرب من ثُلْمَةِ الْقَدَحِ ، وَأَنْ يَنْفُخَ فِي الشَّرَابِ (٣٢٨)

واته : له (أبي سعيد الخدري) وه _ خواى لى پازى بيت _ فەرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ قه ده غه ی کردوه له جیگه شکاویه که ی لیواری په رداخه وه ئاو بخوریتته وه ، فوو له خواردنه وه بکریت .

ئەمە له و ئادابانه یه که به رژه وه ندی که سی ئاو خوری پی ته و او و پیک و پیک ده بی ، چونکه خواردنه وه له جیگه شکاوی لیواری په رداخه وه چەندین خراپه ی تیدایه :

یه که م : هه ر خاك و خول و شتيك به سه ر پووی ئاوه که وه بی له جیگه شکاویه که دا کۆده بیتته وه ، به پیچه وانە ی لا دروسته که .

دووه م : پیده چی سه ر له مروف بشیوینیت و ، نه توانیت به چاکى ئاو له جیگه شکاویه که وه بخواته وه .

سی یه م : پیسی و چهوری له جیگه شکاویه که دا کۆده بیتته وه ، شتنیشی پی ناگات ، به لام لا دروسته که باشت رشتنی پی ده گات .

٣٢٨ _ إسناده حسن : أخرجه أبوداود (٣٧٢٢) ، وانظر الصحيحة (٣٨٨) .

چاره م : شکاوی له په رداخدا جیگه ی عیبه و ، خراپترین جیگه یه تی ، بویه پیوښته مړوف خوی لی دورخاته وه و ، لا راسه که به کار بینیت ، چونکه خراپیی هه موو شتیځ خیری تیدا نی یه ، که سانیځ له پیشینی چاک پیاوړه کی به دیکرد شتیځی خراپی ده کړی ، پیی فهرموو : نه و کاره مه که ، نه ی نه ترانیوه خوی تعالی فو به ره که تی له هه موو شتیځی خراب لابردوه .

پینجه م : په ننگه جیگه شکاوی که ی لیواری په رداخه که تیږ بی و ده می مړوف بریندار بکات ، له بهر نه م هوکارانه و چه ندینی تریش ، پیوښته مړوف خوی له جیگه ی شکاوی په رداخه وه به دور بگریټ .

به لام فووکردن له خواردنه وه . وا ده کات ده می که سی فووکار بوئیځی ناخوښ به خواردنه وه که بگه یه نیت و چیر قیزی لی بگریټه وه ، به تاییه ت نه گه که سی فووکار بوئی ده می گوږابیت . به گشتی : نه فه سی که سی فووکار تی که ل به خواردنه وه که ده بی ، بویه پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه کردنی هه ناسه دان له نیو قاپداو فووکردن له خواردنه وه ی کوکردو ته وه له فهرمووده یه کدا که نیمامی (الترمذی) ده یگریټه وه ، عن ابن عباس _ رضي الله عنهما _ ، قال : نهی رسول الله ﷺ أن يُتَنَفَّسَ في الإناء ، أو يُنْفَخَ فيه (٣٢٩) واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوی و بابیشی رازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ قه ده غه ی کردوه هه ناسه له نیو قاپدا بدریت ، یاخود فووی تی بگریټ .

٣٢٩ _ صحيح : أخرجه الحميدى (٥٢٥) ، وأحمد (١ / ٢٢٠ ، ٣٠٩ ، ٣٥٧) ، والدارمي (٢١٤٠) ، وأبو داود

(٣٧٢٨) ، وابن ماجه (٣٢٨٨) ، (٣٤٢٨) ، (٣٤٢٩) ، (٣٤٣٠) ، والترمذی (١٨٨٨) كلهم من طريق

ئەگەر گوترا : ئەي چ بە فرمودەكەي (أنس) دەكەن كه له (الصحيحين) دا هاتووە :
 أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ يَتَنَفَّسُ فِي الْإِنَاءِ ثَلَاثًا (٣٣٠) واتە : پێغه مبهري خوا ﷺ له قاپه كه سێ
 جار هه ناسه ی ددها .

دەگوتی: به قبول و ملكه چیه وه پوو به پووی ده بینه وه ، هیچ دژبه یه ك بونیك له نیوان
 ئەم فرموده و فرموده كەي یه كه مەدا نی یه ، ماناشی ئەوه یه له خواردنه وه كەي سێ جار
 هه ناسه ی ددها به دوورخستنه وه ی قاپه كه له زاری و هه ناسه دان له دهره وه یداو دیسان
 جاریکی تر دهستی به خواردنه وه كەي ده كرد ، به لأم باسی قاپ دهكات چونكه ئامیتری
 خواردنه وه كیه ، ئەمەش به هاوشیوه ی ئەم فرموده (صحیح) یه : أَنَّ إِبْرَاهِيمَ ابْنَ رَسُولِ
 اللَّهِ ﷺ مَاتَ فِي الثَّدْيِ (٣٣١) واتە : (إبراهيم) ی كوپری پێغه مبهري خوا ﷺ له زه مەنی مه مەك
 خواردندا مرد . واتە له زه مەنی شیر خواردندا .

بە شێك سه بارهت به خواردنه وه ی ماست به ته نهاو جار به جاریش تێكه ل به ئاو و سووده كانی :

پێغه مبهري خوا ﷺ جار به جار ماستی پوختی ده خوارده وه ، جار به جاریش تێكه ل به
 ئاو کرابوو . خواردنه وه ی ماستی پوخت و به ئاو تێكه ل کراو له وه لاتە گه رمانه دا سویدیکی
 یه کجار گه وره ی هه یه له پاراستنی ته ندروستی و ، ته پکردنی جه ستەو ، داشتنی (رَي)
 جگه ردا ، به تاییهت ماستی ئەو ئازە لانی که له سه ر پوو هه كه کانی (الشیخ) و ، (الْقَيْصُوم) و

٣٣٠ _ صحیح : تقدم تخريجه .

٣٣١ _ صحیح : رواه مسلم (٤ / ١٨٠٨) حديث (٢٣٦١) وقوله ((مات في الثدي)) أي في زمن إلتقام الثدي ،

وهو مدة الرضاعة .

(الخَزَامِيُّ) (٣٣٢) : «هُوَ هَاوِشِيَّوَانَهُ دَهْ لَهْ وَهَرْپَيْنَ ، مَاسْتِي نَهْ وَ نَاژَهْ لَانَهْ خَوَارْدَنِيكَهْ لَهْ خَوَارْدَنهْ كَان ، خَوَارْدَنهْ وَهْ يَهْ كَهْ لَهْ خَوَارْدَنهْ وَهْ كَان ، دَهْ رَمَانِيكَهْ لَهْ دَهْ رَمَانَهْ كَان

وَفِي جَامِعِ التِّرْمِذِيِّ عَنْهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ قَالَ : ((إِذَا أَكَلَ أَحَدُكُمْ طَعَامًا فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ ، وَ أَطْعِمْنَا خَيْرًا مِنْهُ ، وَ مَنْ سَقَى لَبْنًا فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ ، وَ زِدْنَا مِنْهُ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ شَيْءٌ يُجْزَى مِنْ الطَّعَامِ وَ الشَّرَابِ إِلَّا اللَّبَنُ)) (٣٣٣) قَالَ التِّرْمِذِيُّ : هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ .

واته : پێغه مبه‌ری خوا عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمویه‌تی : نه‌گه‌ر که‌سیکتان خواردنیک‌ی خوارد با بلیت : په‌روه‌ردگارا به‌ره‌که‌تمان بۆ بپژده‌ نیوی و ، له‌م خواردنه‌ش چاک‌ترمان بده‌ری ، وه‌ هه‌رکه‌سیک ماستاوی درایه ، با بلیت : په‌روه‌ردگارا فیه‌ره‌که‌تمان بۆ بخه‌ره‌ نیوی و ، له‌مه‌شمان بۆ زیاد بکه ، چونکه‌ هه‌چ شتیک‌ جیگه‌ی خواردن و خواردنه‌وه‌ ناگریت‌ه‌وه‌ مه‌گه‌ر ماستاو .

به‌شیك سه‌باره‌ت به‌ خواردنه‌وه‌ی (النبیز) پێش نه‌وه‌ی

تیر بۆ و بگۆردریت بۆ ماده‌یه‌کی سه‌رخۆشکار

وَتَبَّتْ فِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " أَنَّهُ عَلَيْهِ السَّلَامُ كَانَ يُنْبِذُ لَهُ أَوَّلَ اللَّيْلِ ، وَيَشْرِبُهُ إِذَا أَصْبَحَ يَوْمَهُ ذَلِكَ ، وَاللَّيْلَةَ الَّتِي تَجِيءُ ، وَالْغَدَ ، وَاللَّيْلَةَ الْآخَرَى ، وَالْغَدَ إِلَى الْعَصْرِ ، فَإِنْ بَقِيَ مِنْهُ شَيْءٌ سَقَاهُ الْخَادِمَ ، أَوْ أَمْرَبَهُ فَصَبَّ (٣٣٤) .

٣٣٢ _ الخَزَمِيُّ : په‌وه‌ه‌کیکی یه‌ک سه‌اله‌یه‌وه‌ له‌ به‌ه‌اردا ده‌پویت ، له‌ه‌کانی نزیکه‌ی (٤٠) سم درێژ ده‌بی ، که‌ل‌ه‌کانی که‌شاه‌یه ، شیراوکه ، لاکێشه‌یه ، لیوار گرنجه ، خۆله‌میشی مه‌یه‌وه‌ سه‌وزه ، به‌دریژی (٦ سم) و پانی (٢ سم) ، گوله‌کان له‌ کۆتایی له‌ه‌کاندا دینه‌ده‌رو ، په‌ه‌نگیک‌ی به‌نه‌وشه‌یان مه‌یه ، نه‌م په‌وه‌که‌ له‌ خاکه‌ لمیه‌کاندا ده‌پویت ، له‌ ده‌شته‌کاندا پاش باران بارین به‌ خیرایی ده‌رده‌چیت و ، به‌شه‌ گوله‌که‌ی به‌کارده‌بریت .

٣٣٣ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٣٤٥١) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦٠٤٥) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ له سه ره تای شه وه وه خواردنه وهی (النَّبِذ) ی بۆ دروست ده کرا ، که پۆژی لیّ ده بویه وه لیّ ده خواردنه وه ، نه و شه وهش که ده هات ، سه بهینی و ، شه وه که ی تریش ، پۆژی سیّ یه میش تا وه کو عسر ، نه گهر شتیکی لیّ به مایه ته وه به خزمه تکاره که ی ده دا ، یا فهرمانی ده دا برژئیریت .

خواردنه وهی (النَّبِذ) : خورمای تیده کرا بۆ شیرین کردنی ، که به شداد ده بیّ له خواردن و خواردنه وه دا ، بۆ زیاد بوونی هیزو ، پاراستنی ته ندروستی زۆر به سووده ، به لām پیغه مبهری خوا ﷺ دوا ی سیّ پۆژ نهیده خواردنه وه له ترسی گورانی دا بۆ ماده یه کی سه رخۆشکار .

به شیک : سه بارهت به ریپازی پیغه مبهری خوا ﷺ

له چاره سازی جل و بهرگدا :

ریپازی پیغه مبهری خوا ﷺ له م باره وه ته واوترین و بیّ که م و کوپترین ریپاز بوو ، که به سوودترین پۆشاک ی بۆ جهسته ی به کار ده میتا ، به جوریک زۆر سوک بیّ له به ریدا ، له هه مووشی ئاسانتر بیّ بۆ پۆشین و دا که نین ، زۆریه ی پۆشاکه کانی عه باو (الإزار) بوو _ پۆشاکیک نیوه ی خوارمه وه ی جهسته دا پۆشی _ ، که بۆ جهسته له هه موو شتیکی تر سوو کتره ، کراسیشی (القميص) ده پۆشی و ، له هه موو پۆشاکه کانی تر به لایه وه خۆشه ویستر بوو .

ریپازی پیغه مبهری خوا ﷺ له پۆشینیدا نه وه بوو که به سوودترین پۆشاک ی بۆ جهسته ی هه لده بژارد ، بۆیه سه ر قۆله کانی درێژ نه ده کرده وه ، فراوانی ده کرد ، به لکو سه ر قۆله کانی تا وه کو مه چه کی بوو له ده ستی تی نه ده په ری ، بۆ ئه وه ی قورسی و نا په حه تی له سه ر

٣٢٤ _ صحیح : أخرجه أحمد (١ / ٢٢٤) ، ومسلم (٦ / ١٠١ ، ١٠٢) ، وأبو داود (٣٧١٣) ، وابن ماجه (

٣٣٩٩) ، والنسائي (٨ / ٣٣٢ ، ٣٣٣) کلهم عن يحيى بن عبيد بن أبي عمر عن ابن عباس فذكره .

دروست نه‌بێ و، نه‌وه‌کا نه‌هیلێت به‌ئاسانی بچوڵێته‌وه‌و ده‌ستی به‌م لاو‌ئو‌و لادا به‌رێت ، له‌م ئاسته‌ش سه‌رقۆله‌کانی زیاتر کورت نه‌ده‌کرده‌وه ، بۆ ئه‌وه‌ی ده‌رنه‌که‌ون بۆ گه‌رماو سه‌رما .

داوینی کراس و (الإزار)ه‌که‌ی تا نیوه‌ی قاچی بوو له‌ پارێنه‌ی تینه‌ده‌په‌پی ، بۆ ئه‌وه‌ی ئازاری نه‌دات و به‌لایه‌وه‌ گران نه‌بێت و ، بیکات به‌ که‌سیکی پێوه‌ندکراو ، له‌ ماسوله‌که‌کانی پێیشی کورتری نه‌ده‌کرده‌وه ، بۆ ئه‌وه‌ی ده‌رنه‌که‌وێت و گه‌رماو سه‌رما ئازاری پێ نه‌گه‌یه‌نن.

مێزه‌ره‌که‌ی گه‌وره‌ نه‌بوو به‌ هه‌لگرتنی ئازار به‌سه‌ری بگه‌یه‌نێت ، یاخود لاوازی بکات و تووشی نه‌خۆشی بکات ، وه‌کو باری ئه‌و که‌سانه‌ی که‌ مێزه‌ری گه‌وره‌یان به‌سه‌ره‌وه‌یه ، بچوکیش نه‌بوو به‌پاده‌یه‌ک نه‌توانی‌ت سه‌ر بپاریژێت به‌رامبه‌ر به‌ گه‌رماو سه‌رما به‌لکو نێوه‌ندی ئه‌و دوانه‌ بوو ، ده‌یخسته ژێر چه‌ناکه‌یه‌وه ، چه‌ندین سوودیش له‌مه‌دا به‌دیده‌کرێت : له‌وانه‌ مل له‌ گه‌رماو سه‌رما ده‌پاریژێت ، به‌م جو‌ره‌ مێزه‌ره‌که‌ چاکتر جێگیر ده‌بێ ، به‌تایبه‌ت له‌ کاتی سواربوونی ئه‌سپ و ووشتر و ، هێرش بردن و کشانه‌وه‌دا ، که‌سانێکی زۆریش له‌ جیاتی چه‌ناکه‌ قولاوب به‌کار ده‌هێنن ، به‌لام جیاوازیه‌کی زۆریان له‌ نێواندایه‌ له‌ هه‌ردوو لایه‌نی سوود و جوانیشه‌وه ، ئه‌گه‌ر تۆ ته‌ماشای ئه‌م پۆشاکه‌ بکه‌یت ده‌بینی له‌ پۆشاکه‌کانی تر به‌سوودتره‌و ، له‌ هه‌مووشیان چاکتره‌ بۆ پاراستنی ته‌ندروستی ، له‌ هه‌موو پۆشاکێکی تریش به‌دورتره‌ له‌ تێچوون و گیرگرفت و نا‌په‌هه‌تی‌وه‌ بۆ سه‌ر جه‌سته .

له‌ سه‌فه‌ردا به‌به‌رده‌وامی ، یاخود له‌ زۆریه‌ی باره‌کانیدا سۆلی (خُف) له‌ پێ ده‌کرد ، چونکه‌ پێیه‌کانیش پێویستیان به‌ شتێکه‌ له‌ گه‌رماو سه‌رما بپارێژێت ، جار به‌ جار له‌ ماله‌وه‌شدا له‌ پێی ده‌کردن .

خۆشه‌وێستری پڕه‌نگه‌كان به‌لایه‌وه‌ سه‌پی و ، (البُرْدَة)^(٣٣٥) بوو ، كه بریتی بوو له (البُرْدَة) یه‌کی نه‌خشیئراو .

له پڕیازیدا ئه‌وه نه‌بوو پۆشاکی سوورو ، په‌ش و ، په‌نگراو ، بپۆشییت .

به‌لام ئه‌و (الحَلَّة)^(٣٣٦) سووره‌ی كه پۆشییه‌ی ، بریتی بوو له عه‌باهیه‌کی (الرداء) یه‌مه‌نی كه نه‌خشیئرابوو به‌ په‌ش و سوورو سه‌پی ، به‌هاوشیوه‌ی (الحَلَّة) سه‌وزه‌كه ، ئه‌وه‌بوو ئه‌وه‌و ئه‌مه‌شی ده‌پۆشی ، پێشتریش ئه‌وه‌مان یه‌كلاكرده‌وه‌و ، بۆچونی ئه‌و كه سانه‌شمان به‌هه‌له‌ دانا كه وای بۆ ده‌چون سووری تیری پۆشیوه .

به‌شیک : سه‌باره‌ت به‌ پڕیازی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له چاره‌سازی شوینی نیشته‌جی بووندا :

كه پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ دانیابوو له‌وه‌ی كه پڕی ده‌كات و ، دنیاش قوناغی‌کی موسافیره‌ كه تیايدا داده‌به‌زی به‌ ئه‌ندازه‌ی درییی ته‌مه‌نی و ، پاشان ده‌گوازیته‌وه‌ بۆ دنیایه‌کی تر ، بۆیه له پڕیازی خۆی و هاوه‌لانی و شوینكه‌وتوانیادا نه‌بوو گرتگی به‌مال و خانوو بده‌ن و دروستی بکه‌ن و ، به‌رزى بکه‌نه‌وه‌و ، بپرازینه‌وه‌و ، فراوانی بکه‌نه‌وه‌ ، به‌لكو چاکترین خانووی پشوی موسافیر ئه‌وه‌یه له گه‌رماو سه‌رما بپاریزییت ، له چاوی خه‌لك به‌ری گرییت ، قه‌ده‌غه‌ی چونه ژوره‌وه‌ی جانه‌وه‌ران بکات ، ترسی داپۆخانی نه‌کرییت له‌به‌ر زۆر قورسی ، هه‌روه‌ها جانه‌وه‌ران هیلانه‌ی تیدا نه‌که‌ن ، له‌به‌ر زۆر فراوانبوونی ، هه‌وای زیانبه‌خشیش جارێك له باکوور جارێك له باشوور جارێك له پیش و جارێك له پاشه‌وه‌ تیايدا هاتوچۆ نه‌کات ،

^{٣٣٥} _ البُرْدَة : پۆشاکی‌که‌ مرۆڤ به‌ ده‌وری جه‌سته‌یدا ده‌یسوپڕیته‌وه‌و خۆی پڕی ده‌پێچێته‌وه‌ ، بپوانه : ته‌ذیب

السنن للطبري ، ج ١ ، ص ١٤٣ ، وه‌رگێڕ .

^{٣٣٦} _ الحَلَّة : دوو پارچه‌ پۆشاکه له‌یه‌ك کوتاڵ دروست ده‌کرییت به‌ زۆری بریتییه له ده‌رپێیه‌ك (إزار) و کراسێك

یا عه‌باهیه‌ك (الرداء) ، وه‌رگێڕ .

له بهر زۆر بهرزى ، ژير زه مينيش نه بى به جورىك زيان به دانيشتوانى بگه نيئت ، زوريش له سهر زه مينه وه بهرز نه بى ، به لكو نيوهندى نه و دوانه بى ، نه مه باشتري سىفاتى مال و خانوه ، كه كه مترين گهرمى و ساردى بهرده كه ويئت ، تهنگيش نابى له سهر دانيشتوانى ، به جورىك تيايدا گيرين ، ليئشى زياد نه بى و كهسى تيدا نه ژى و ببيتته شوينيك جان وه ران دالده بات ، شوينيكيشى نه بى به بونى ناخوشى نازار به دانيشتوانى بگه نيئت ، به لكو بونى مالى خوشترين بون بوو ، چونكه حهزى به بونى خوش بوو ، بهرده وام بهلايه وه بوو ، بونى جهسته شى خوشترين بون بوو ، نارهقه شى خوشترين بون بوو ، بيگومان نه م جوره ماله نيوهنجيترين مال و به سودتري نيانه و بۆ جهسته ش زور گونجاوه و ، تهندروستيش ده پارزيئت .

به شيك : سه بارهت به ريبازى پيغه مبهرى خوا ﷺ

له چاره سازى كاروبارى نووستن و به ناگابوندا :

ههركهس ته ماشاى نووستن و به ناگابونى پيغه مبهرى خوا ﷺ بكات ده بينى چاكترين نووستنه و ، زور به سوديشه بۆ جهسته و نه دنامه كان و هيزه كان ، چونكه سه ره تاي شه و ده نووست و ، سه ره تاي نيوهى دووهى شه و به ناگا ده هاته وه ، هه لده ستا سىواكى ده كرى و ، ده ستنويزى ده گرت و چهند خواى تعالى بوى بنوسيبا نويزى ده كرد ، به م جوره جهسته و نه دنامه كان و هيزه كان به شى خويان له نووستن و حه وانه وه وهرده گرت و ، به شى خوشيان له مه شقى دهرونى وهرده گرت له گه ل پاداشتىكى ته واودا ، نه مه ش نه وپه پى چاكيى دل و جهسته و ، دونيا و دوا پوزيشه . پيغه مبهرى خوا ﷺ له نووستن نه اندازهى زياد له پيويستى وهرنه ده گرت ، قه دهغه شى نه فسى خوشى نه ده كرد له نه اندازهى پيويستى نووستن ، به ته واوترين شيوه كان نه وهى نه نجام ده دا ، بويه نه گه ر پيويستى به نووستن بوايه به لاي راستيدا راده كشا ، زيكرى پهروه رى گارى ده كرد تا چاوه كانى ده چووه خه و ، به جورىك سكى له خورك پ نه بوايه ، له سهر زهوى نه دهنوست ، نوينى بهرزى نه بوو ، به لكو نوينه كهى له

پښت و ناواخنه که ی پښالی داره خورما بوو ، سه ری دهخسته سه رسهرین و ، جار به جاریش دهستی دهخسته ژیر گۆنای .

ئیمهش به شیک سه بارهت به نووستنی به سوودو نووستنی زیانبه خش باس دهکهین و دهلین : نووستن باریکی جهستهیه که به دوایدا گهرمی غهریزی و هیزه کان به ره و ناوه پۆکی جهسته پۆده چن بۆ پشودان ، ئه مهش دوو جوړه : سروشتی و ، ناسروشتی :

سروشتی : خوگرته وهی هیزه نه فسانیه کانه له نه جامدانی کرده وه کانیا ، که بریتیه له هیزه کانی ههست و جولانه وه خوویسته کان ، هه رکات ئه م هیزانه خویان له جولاندنی جهسته گرته وه خاوی و سستبونه وهی به سهردا زال دهبی و ، به وهش ئه و ته پی و شیپانهی که له کاتی جولانه وه به ئاگابوندا شی ده بونه وه و جیاده بونه وه له میشکا کۆده بونه وه ، میشکیش وه کو زانراوه شوینی دروستبوونی هه موو هیزو جولانه وه کانی جهستهیه ، بۆیه کاتی ئه و ته پی و شیپانهی تیدا کۆده بیته وه ، سپرده بیته و به وهش خاوی و سستبونی به سهردا زال دهبی و ، نووستنی سروشتی پوی تیده کات .

نووستنی ناسروشتی : هۆکاری نووستنی ناسروشتی ده که پښته وه بۆ پوداویکی کاتی یاخود نه خویشیه ک ، وه کو ئه وهی که شی و ته پراتیه کی زۆر میشک داگیر دهکات ، به ئاستیک به ئاگابوون له توانایدا نابی بلاوه یان پی بکات و شیپان بکاته وه ، یاخود شیپیه کی ته پی زۆری بۆ بهرز ده بیته وه وه کو ئه وهی له کاتی تیژیووندا پووده دات ، ئه وهش میشک قورس دهکات و ، خاوی و سستی به سهردا زال دهکات و ، دوا ی ئه وه میشک سپ دهبی و ، هیزه نه فسانیه کان خویان له کرده وه کردن دهگرته وه و ، نووستن پووده دات .

نووستن دوو سوودی به پړزی ههیه :

یه که میان : سره وتنی ئەندامه کانی جهسته و هوانه وهیان له و هیلای و ماندوبونه ی توشیان ده بی ، به وهش ههسته کان له ناره حه تیه کانی به ناگابوون ده حه وینیته وه ، شه که تی و که شه تگیان لی دوورده خاته وه .

دووم : هه رسکردنی خۆراك و ، پێکه یاندنی تیکه لاوه کان ، چونکه له کاتی نووستندا گهرمی غهریزی پۆده چی به ره و ناوه پۆکی جهسته ، نه وهش یارمه تیده ریکی باشی نه و کردارانیه ، بۆیه که سی نوستوو پوکesh و پوآله تی دهره وهی جهسته ی سارد ده بی و پیویستی به داپۆشهری زیاد ده بی .

به سووترین نووستن : نه وهیه مرۆف به لای راستیدا بنوی ، به م شیوه خۆراك به باشی له گه ده دا جیگیر ده بی ، چونکه گه ده که میك به ره و لای چه پ لاریته وه ، پاشان پیویسته مرۆف شیوازی نووستنه که ی بگۆریت و که میك به لای چه پیدا بنوی بۆ نه وهی هه رسکردنه که خیرا بیتته وه ، چونکه گه ده له جگهر دورده که ویتته وه ، قوناغی کۆتاش نووستنه که ی به لای راستدا جیگیر ده کات ، بۆ نه وهی خۆراك به خیرای له گه ده بیتته خواره وه ، به جۆریک نووستنی به لای راستیدا سه ره تای نووستنه که ی و کۆتاکه شی بیت ، زۆر نووستنی مرۆف به لای چه پدا زیان به دل ده که یه نیت به هوی لابونه وهی ئەندامه کان به لایداو ، به وهش ماده کانی تی ده پڑیت .

خراپترین نووستنه کان نووستنی سه ر پشته ، به لām زیانی نی یه بۆ هوانه وه به بی نوستن به سه ریدا پاکشیت ، له وهش خراپتر نووستنه به پالکه وتن له سه ر پوو ، وفي المسند وسنن ابن ماجه ، عن أبي أُمَامَةَ قَالَ : مرَّ النَّبِيُّ ﷺ عَلَى رَجُلٍ فِي الْمَسْجِدِ مُنْبَطِحٌ عَلَى وَجْهِهِ ، فَضَرَبَهُ بِرِجْلِهِ ، وَقَالَ : قُمْ أَوْ اقْعُدْ فَإِنَّهَا نَوْمَةٌ جَهَنَّمِيَّةٌ (٣٢٧)

واته : له (أبي أمانة)وه _ خَوای لى پازى بیّت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ به لای پیاویکدا تپه رپوو له مزگه وندا به سهر پوویدا پاکشابوو ، نه وه بوو به پیه کانی لییداو فهرمووی : ههسته یاخود دانیشه چونکه نووستنیکى دۆزه خیه .

(أبقرأط) له کتیبى (التقدمة)دا ده لیت : به لام نووستنى نه خوش له سهر سکی به بى نه وه ی پيشتر له کاتى ته ندروستیدا نه ریتى نه و جوړه نووستنه بیّت ، نیشانه ی تیکچونى نه قله و ، نیشانه ی نه وه یه که ئازار له لاکانى سکیدا هیه ، رافه کارانى کتیبه که ی گوتویانه : چونکه پپچه وانه ی نه ریتى چاکى کردو شیوه یه کی خرابى به کارمینا ، به بى نه وه ی هیچ هویه کی ناشکرا یاخود شارواه هبى .

نووستنى رېك و پېك وا له هیزه سروشتیه كان دهكات كرده وه كانیان به چاكى نه نجام بدهن ، هیزه نه فسانیه كان دهحه وینیته وه ، گه وه رى هه لگریان ژور دهكات ، تا نه و ئاسته ی پهنگه نه و خاوبونه وه و سست بونه وه یه له کاتى نووستندا به سهریدا زال ده بى پېگری له شیبونه وه ی روحه كان بكات . نووستنى پوژ خرابه و نه خوشیه ته راتیه كان و به لاو مهینه تی دروست دهكات ، پهنگى مړوځ ده گورپیت و خرابى دهكات ، هه وکردن و ئاوسانى سپل دروست دهكات ، دهمار خاوده كاته وه ، ته مبه لى دروست دهكات ، شه هووت و ئاره زوو لاواز دهكات ، به ده ر له نووستنى کاتى قرچه ی گه رمای هاوینان ، له هه مووشى خرابتر نووستنى سه ره تاي پوژه ، له وهش خرابتر نووستنى دواى عه سره ، پيشه وا (عبدالله)ى كوپى (عباس) _ خوا له خوى و بابیشى پازى بیّت _ كورپكى خوى به ديكرد به یانیخه و دهكات ، نه وه بوو پیى فهرموو : ههسته ، ئایا له کاتیکدا ده نویی پوزیه کانی تیدا دابهش ده کریت ؟

گوتراوه : نووستنى پوژ سى جوړه په وشتى (خُلُق) ، سوتاوى (حُرَق) ، گیللى (حُمُق) . په وشتى (خُلُق) : نوستنى قرچه ی گه رمای نیوه پویه ، که په وشتى پیغه مبه رى خوابوو ﷺ . سوتاوى (الحُرَق) : نووستنى چیشته تگاوه ، که کاروبارى دونیاو پوژى دواى پشت

گوئ دهخات . گیللی (الحمق) نوستنی کاتی عهسره . کهسانیک له پیشین گوتویانه :
 هه رکهس دواى عهسر نوست و ، نهقلی لی سهندرایه وه ، با له خوئ زیاتر سه رزه نشتی هیچ
 کهسی تر نه کات . شاعیر دهلیت :

ألا إنَّ نَوْمَاتِ الضُّحَى تُورِثُ الْفَتَى خبالاً وَنَوْمَاتِ الْعَصِيرِ جُنُونُ
 واته :

ئاگادار به نووستنی چیشتنگا و بۆ لاو خرابه و نوستنی عهسرانهش شیتیه
 نوستنی به یانیان قه دهغه ی پۆزی دهکات ، چونکه کاتیکه به دهیتروانی پهروه رداگار
 به دواى پۆزی خویاندا دهگه پین ، که کاتی دابه شکردنی پۆزیه کانه ، بۆیه نووستنی نه و کاته
 بییه شبوونه مهگه ر له بهر پووداویکی کاتی یاخود زهروه تیک ، زیانیکی زۆریش به جهسته
 دهگه یه نیت ، چونکه جهسته خا و دهکاته وه ، پاشه پۆکانیش خراب دهکات ، که پپۆسته به
 مهشق کردن شیى بکریته وه ، بۆیه لهش تیکشکان و شهکته و لاوازی پووی تی دهکات .
 نهگه ر پپیش پیسیکردن و جولانه وه و هه رزش کردن و سه رقاکردنی گه ده به شتیکه وه بیت ،
 نه و نه خووشیه کی سهخته و چه ندین جووری نه خووشی دروست دهکات .

نووستنی بهر هه تا و نه خووشی شاراو ده ورۆژینیت ، وه نوستنی مروف به جوړیک نیوه ی
 له بهر هه تا و بی و ، نیوه که ی دیکه شی له سیبه ردا بی خرابه ، وَقَدْ رَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِهِ
 " مِنْ حَدِيثِ أَبِي هُرَيْرَةَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِذَا كَانَ أَحَدُكُمْ فِي الشَّمْسِ فَقَلَّصَ عَنْهُ
 الظِّلَّ ، فَصَارَ بَعْضُهُ فِي الشَّمْسِ وَبَعْضُهُ فِي الظِّلِّ ، فَلْيَقُمْ)) (٣٣٨) واته : له (أبي هريرة) وه
 _ خواى لی پازی بیت _ فه رمویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموی : ((نهگه ر که سیکتان
 له دهره وه بوون و له بهر سیبه ری کدا دانیشتبوو سیبه ره کهش هاته وه یه ک و کهم بۆوه تا هه ندی
 له جهسته ی که و ته بهر هه تا و هینده که ی دیکه شی له سیبه ردا بوو ، با هه ستیت و
 شوینه که ی بگوړیت که هه ره رموی سیبه ر بی یاخود هه ره رموی هه تا و بی)) .

وَفِي " سُنَنِ ابْنِ مَاجَهْ " وَغَيْرِهِ مِنْ حَدِيثِ بُرَيْدَةَ بْنِ الْحَصِيبِ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ نَهَى أَنْ يَقْعَدَ الرَّجُلُ بَيْنَ الظِّلِّ وَالشَّمْسِ (٣٣٩) .

واته : له (بُرَيْدَةَ) ی کوی (الْحَصِيب) هوه _ خوای لی رازی بیټ _ فەرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ قه دهغه ی کردووه پیاو له نیوان سیبیه رو هه تاودا دانیشت . نه مه ناگادار کردنه وه مانه به نه نوستن له و نیوانه دا .

وَفِي " الصَّحِيحَيْنِ " عَنْ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((إِذَا أَتَيْتَ مَضْجَعَكَ فَتَوَضَّأْ وُضُوءَكَ لِلصَّلَاةِ ، ثُمَّ اضْطَجِعْ عَلَى شِقِّكَ الْأَيْمَنِ ، ثُمَّ قُلْ : اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ نَفْسِي إِلَيْكَ ، وَوَجْهْتُ وَجْهِي إِلَيْكَ ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ ، رَغْبَةً وَرَهْبَةً إِلَيْكَ ، لَا مَلْجَأَ وَلَا مَنْجَا مِنْكَ إِلَّا إِلَيْكَ ، أَمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِي أَنْزَلْتَ ، وَنَبِيِّكَ الَّذِي أَرْسَلْتَ ، وَاجْعَلْهُنَّ آخِرَ كَلَامِكَ ، فَإِنْ مِتُّ مِنْ لَيْلَتِكَ ، مُتَّ عَلَى الْفِطْرَةِ)) (٣٤٠) .

واته : له (الْبَرَاءِ) ی کوی (عَازِب) هوه _ خوای لی رازی بیټ _ فەرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی : ((هه رکات ویستت بجیته سه ر نوینه که ت ده ستوویژ بگره وه کو چۆن بۆ نویژکردن ده ستوویژ ده گری ، پاشان به لای راستدا پاکشی و ، بلی : په روهر دگارا من نه فسی خۆم دایه دهستی تۆ ، پروم کرده تۆ ، پشتم به ست به تۆ ، پشت و په نام دا به تۆ ، به ئومیدی به زه یی تۆ و ترسان له تۆ ، هیچ هه شارگه و شوینی پژگاریونیک نی یه مه گه ر بۆ لای تۆ ، بروام هیئا به و کتیبه ت که داتبه زاندووه ، به و پیغه مبهری که ناردوته ، با نه مانه دوا هه مین گوفتاره کانی بیټ ، نه گه ر له و شه وه تدا بمريت له سه ر فیتره ت و سروشتی پاک ده مريت .

٣٣٩ _ صحيح : أخرجه ابن ماجة (٣٧٢٢) عن ابن بريدة عن بريدة فذكره .

٣٤٠ _ صحيح : أخرجه البخاري (١ / ٧١) ، (٨ / ٨٤) ، ومسلم (٨ / ٧٧) كلاهما عن سعد بن عبيدة عن البراء فذكره .

وَفِي "صَحِيحِ الْبُخَارِيِّ" عَنْ عَائِشَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَانَ إِذَا صَلَّى رَكَعَتَيِ الْفَجْرِ - يَغْنِي سُنَّتَهَا - اضْطَجَعَ عَلَى شِقِّهِ الْأَيْمَنِ^(٣٤١).

واته : خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی بیّت _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ ئەگەر دوو پکاته سوونەتەکی نوێی بەیانی بکردایە بەلای پاستیدا پادەکشا .

گوتراو : دانایی نووستن بەلای پاستدا ، بۆ ئەوەیە کەسی نووستو نوقمی نووستنەکی نەبی ، چونکە دل بەلای چەپدا لار بۆتەو ، ئەگەر مۆف بەلای پاستیدا نووست ، دل داوای جیگە ئارامگەکی خۆی دەکات کە لای چەپە ، ئەم بارو حالە قەدەغەیی جیگیربوونی کەسی نووستوو دەکات و ، ناھێڵێت نووستنەکی قورس بی ، بە پیچەوانەی هیمن بوونەوێ دل لە نووستندا ، کە کاتی بە لای چەپدا دەنوێ ، چونکە ئارامگەیی خۆیەتی ، بەوەش لە حەوانەو پشویەکی تەواودا دەبی و ، مۆفیش نوقمی نووستن دەبی و ، قورس دەبی و ، نیتەر بەرژەو نەندەکانی دۆنیاو پۆزی لە دەست دەچێت .

سوودەکانی نزاکردنی پیش نووستن :

لەبەر ئەوەی نووستن لە پایەیی مردندایەو ، برای مردنەو لەبەر ئەمەشە کە خوای تعالی ناوێت و ، خەلکانی بەهەشتیش تیایدا نانۆن ، بۆیە کەسی نووستوو پتووستی بە کەسانی ترە پاسەوانیی بکەن و ، بیپاریزن لەو بەلأو کارەساتانەی تووشی دەبن و ، پاسەوانی جەستەشی بکات لەو بەلایانەی کە بەشەو پووی تێدەکەن و ، بە تەنها پەرەردگاری و بەدیهێنەری ئەو کارەیی گرتۆتە ئەستۆ ، بۆیە پیغەمبەری خوا ﷺ کەسی نووستووی فێرکردوو ، کەوا ووشەکانی کاروبار سپاردن بەخوای تعالی و ، پەنابردن بەخوای تعالی و ، ئومیدو ترس (الرغبة والرهبة) بلێن ، بۆ ئەوەی بە تەواوی پاراستن و ، پاسەوانی خوای

^{٣٤١} _ صحيح : أخرجه البخاري (١ / ١٦١) ، (٢ / ٦٩) عن عروة عن عائشة .

پهروهردگار بۆ نهفس و جهستهی پی ئامادهبکات ، له گه‌ل ئه‌وه‌شدا پینمایێ کردوون بۆ ئه‌وه‌ی باوه‌ر پیری خۆیان بخه‌نه‌وه‌و ، له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ بنوون ، گوته‌نی ئه‌و باوه‌ر په‌ش بکه‌ن به‌ کۆتا قسه‌کانیان ، چونکه‌ له‌وانه‌یه‌ خوای ته‌الی له‌ نووستنه‌که‌ی‌اندا بیانمرینیت ، نه‌گه‌ر باوه‌ر کۆتا قسه‌کانیان بی ده‌چنه‌ به‌هسته‌وه‌ ، که‌وابوو ئه‌م پێیازه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی دل و جهسته‌و روح له‌ کاتی نووستن و به‌ئاگابون و ، دونه‌یاو دواپۆژیشدا له‌ خۆده‌گریت ، بۆیه‌ _ الصلاة والسلام _ له‌ سه‌ر ئه‌و که‌سه‌ بی‌ت که‌ بوبه‌ هۆی ئه‌وه‌ی ئومه‌ته‌که‌ی هه‌موو خێریکیان ده‌ستگیر بی‌ت .

فه‌رمایشتی : (أَسْلَمْتُ نَفْسِي إِلَيْكَ) ، واته‌ : نه‌فسی خۆم سپاردۆته‌ ده‌ستی تو ، به‌هاوشیوه‌ی کویه‌یه‌ک که‌ نه‌فسی خۆی ده‌سپێریته‌ ده‌ستی خاوه‌ن و گه‌وره‌که‌ی .

فه‌رمایشتی : (وَجَّهْتَ وَجْهِي إِلَيْكَ) ، واته‌ : به‌ته‌واوی پووم کردۆته‌ په‌روه‌ردگارم و ، به‌دلسۆزیه‌وه‌ مه‌به‌ست و ویستی خۆم پووتیکردووه‌ ، دان به‌ به‌ ملکه‌چی و سه‌رشۆپی و خۆبه‌ده‌سته‌وه‌داندا ده‌نیم ، خوای ته‌الی ده‌فه‌رمیت : ﴿ فَإِنْ حَاجُّوكَ فَقُلْ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ﴾ [آل عمران : ٢٠] واته‌ : ﴿ فَإِنْ حَاجُّوكَ ﴾ ئینجا نه‌گه‌ر (خاوه‌ن نامه‌کان) ده‌مه‌قالی یان له‌ گه‌ل کردیت ﴿ فَقُلْ ﴾ (ئه‌ی محمد ﷺ تۆش بلی) ﴿ أَسْلَمْتُ وَجْهِيَ لِلَّهِ ﴾ پووی خۆم سپارد به‌خوا (مکه‌چی ئه‌وم) ﴿ وَمَنِ اتَّبَعَنِ ﴾ له‌ گه‌ل ئه‌وانه‌ی په‌یره‌وه‌ی من ده‌که‌ن^(٢٤٢) . لێره‌دا که‌ باسی پوو ده‌کات له‌به‌ر ئه‌وه‌یه‌ که‌ به‌پێزترین ئه‌ندامه‌کانی جه‌سته‌ی مرۆفه‌و ، کۆجیی هه‌موو هه‌سته‌کانیشه‌ ، هه‌روه‌ها مانای پووتیکردن و مه‌به‌ستبوونی کرده‌وه‌کانی تێدایه‌ ، به‌ به‌لگه‌ی ئه‌م دێره‌ شیعره‌ :

^{٢٤٢} _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

أَسْتَغْفِرُ اللَّهَ ذَنْباً لِّسَنَتِ مُخَصَّصِيهِ

رَبِّ الْعِبادِ إِلَيْهِ الْوَجْهُ وَالْعَمَلُ

واته :

داوای لیخۆشبوون له پهروهردگار ده کهم سه بارهت به تاوانگه لیک که نه مژماردوه

پهروهردگاری بهنده کان که کردوه و پووتیکردن تهنا بۆ لای نه وه

فرمایشتی : (فَوَضْتُ أَمْرِي إِلَيْكَ) : واته : هه موو کاروباره کانم که پاندۆته وه بۆ خوای تعالی ، نه مه و له مژۆف ده کات که دانیابونیکێ ته وای بۆ دروست بێ و ، هیمنی و هیوربونه وه پوو له دلی بکات و ، پازی بیت به وهی خوای تعالی بۆی هه لیده بژیریت و بریاری له سه رده دات ، له وانهی که خوشی ده وێ و پێی پازیه ، کاروبار که پاندنه وه بۆ خوای تعالی به پزیزترین پایه کانی به ندایه تیه و ، هیچ زه ده یه کی تیدا نی یه ، نه مه له پایه تایبه ته کانه به پیچه وانهی بیرو پای نه و که سانه وه که بۆ چونیکێ پیچه وانهی نه مه یان هه یه

فرمایشتی : (أَلْجَأْتُ ظَهْرِي إِلَيْكَ) : واته : زۆر به به هیژ پشتم به خوای تعالی به ستووه و ، متمانه م پیکردوه و ، لێی دانیام ، چونکه نه و که سه ی دیواریکی قایم و جیگیر ده کاته پالپشتی خۆی ، چیر له که وتن ناترسیت .

له بهر نه وهی دل دوو هیژی تیدایه : هیژی داواکردن ، که بریتیه له ئومیدبوون ، وه هیژی هه لپهاتن ، که بریتیه له ترس ، بهندهش داوای به رژه وه ندیه کانی ده کات و ، له زیانکاره کانی هه لدیت ، بۆیه هه ردو و شته که ی له کاروباری خۆ سپاردن به خوای تعالی و پووتیکردنیدا کۆکردته وه ، ده لیت : به ئومیدی به زه ی تۆ و له ترسی تۆدا .

پاشان ستایشی پهروهردگاری ده کات ، به وهی بهنده هیچ په ناو حه شارگه یه کی نی یه مه گه ر نه و زاته ، هیچ شوینیکێ پزگاریبوونیشی له و زاته نی یه “ مه گه ر خودی په نای نه و زاته ، چونکه بهنده له په نای نه و زاته دا خۆی حه شار ده دات ، بۆ نه وهی نه فسی له خودی نه و

زاته رزگار بکات ، وه کو ئه وهی له فه رموده که ی دیکه دا به ئاشکرا هاتوه : **أَعُوذُ بِرِضَاكَ مِنْ سَخَطِكَ ، وَبِمُعَافَاتِكَ مِنْ عُقُوبَتِكَ ، وَأَعُوذُ بِكَ مِنْكَ** ^(۲۴۳) واته : په روه رگارا په نا ده گرم به په زابونت له خه شم و تو په بونت ، په ناده گرم به لیبوره دیت له سزادانت ، وه په ناده گرم به تو له تو . هه ر خوی تعالیه په نای به نده که ی ددها ، وه له وه ترسی و زیانه ی که به ویست و چاره نوی خۆیه تی “رزگاری ده کات ، بۆیه به لا له خوا وه یه ، یارمه تیدانیش هه ر له خوا وه یه ، هه ر له خۆشی داوای پزگاریوون له خودی خۆی ده کریت ، بۆ پزگاریوون په نا بۆ خودی خۆی ده بریت ، چونکه هه ر خۆیه تی که ده کریته پالپشت بۆ پزگاریوون له وه به لاو خه شم و تو په بونه ی له لایه ن خودی خۆیه وه دروست ده بی ، وه په نای پی ده گیری له وانه ی له لایه ن خۆیه وه دروست ده بی ، چونکه په روه ردگاری هه موو شتیک هه ر خۆیه تی و ، هیچ شتیکیش به بی ویستی نه و نابیت ، خوی تعالی ده فره میت : ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ﴾ [الأنعام : ۱۷] واته : ﴿وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ﴾ وه نه گه ر خوا دوو چاری به لاو زیانی کردیت ﴿فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ﴾ نه وه جگه نه و (خوا) که س نی به بتوانی لایبات ^(۲۴۴) ، هه روه ها ده فره میت : ﴿قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ﴾ [الأحزاب : ۱۷] واته : ﴿قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُمْ مِنَ اللَّهِ﴾ بلی کی به نه و که سه ی ئیوه له خوا ده پارینزی ﴿إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ﴾ نه گه ر خوا زیان و خراپه یا به زه بی و په حه تی بۆ ئیوه بوی ^(۲۴۵) .

پاشان نزا که ته واو ده کات به دان پیدانان به قورئان و پیغه مبه ره که ی که هۆکاری پزگاریوون و ، سه رکه و تنی دونیا و دوا پۆژی شه ، نه مه بوو پێبازی پیغه مبه ری خوا بوو ﷺ له نووستنیدا .

^{۲۴۳} — أخرجه مسلم (۴۸۶) .

^{۲۴۴} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{۲۴۵} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

لَوْ لَمْ يَقُلْ إِنِّي رَسُولٌ لِّكَ

نَ شَاهِدٌ فِي مَدِينَةٍ يَنْطَقُ

واته :

ئەگەر ئەشیکوتبا من پێغه مبه‌ری

ئەوا به‌ پێبازەکانی شایه‌تی ئەوه‌ی دەداو دەریده‌بێ

به‌شیک سه‌باره‌ت به‌ پێبازی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

له‌ کاتی به‌ ئاگابوندا

به‌لام بۆ پێبازی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌ کاتی به‌ ئاگابونیدا ، ئەوه‌بوو به‌ یانیان له‌ گه‌ڵ قوqاندنی که‌ له‌ شیردا خه‌به‌ری ده‌بۆوه ، سه‌پاست و ستایشی خۆای ته‌عالای ده‌کردوو (الله أكبر ی ده‌کردو ، (لا إله إلا الله) ده‌کردو داوای لی ده‌کردو ، پاشان سه‌یواکی ده‌کردو ، ئینجا ده‌ستنوێژی ده‌گرت و ، له‌ پێش ده‌ستی په‌روه‌ردگاریدا ده‌وه‌ستا بۆ نوێژکردن ، به‌ گوته‌کانی رازونیا‌زی (مناجاة) له‌ گه‌ڵ په‌روه‌ردگاریدا ده‌کرد ، ستایش و پیا‌ه‌لدانی ده‌کرد ، داخو‌ازی لی ده‌کرد ، به‌ ئومیدی به‌زه‌ی په‌روه‌ردگاری بوو ، لی ده‌ترسا ، که‌وابوو چ پاراستنیکی ته‌ندروستی دل و جه‌سته‌و ، پوq و ه‌یزه‌کان و ، نیعه‌ته‌کانی دونه‌یاو دوا‌پوq له‌مه‌ چاکتریی و له‌ سه‌رووی ئەم پێباز‌ه‌وه‌ بێ .

به‌شیک سه‌باره‌ت به‌ پێبازی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ

له‌ وه‌رزش کردندا

به‌لام بۆ چاره‌سازیی جو‌لانه‌وه‌و سه‌ره‌وتن ، که‌ بریتی ه‌ له‌ وه‌رزش ، به‌شیکی لی باس ده‌که‌ین ، له‌ میانه‌ی ئەوه‌دا بۆت ئاشکرا ده‌بی که‌ پێبازی پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌م بواره‌دا گونجایی ته‌واوترین جو‌رکانیی و باشت‌رین و پاست‌رینیانه ، بۆیه‌ ده‌لێین :

زانراوه‌ جه‌سته‌ بۆ ئەوه‌ی به‌مینیته‌وه‌ پێویستی به‌ خو‌اردن و خو‌اردنه‌وه‌یه ، خو‌راکیش به‌گه‌ستی نابێته‌ به‌شیک له‌ جه‌سته‌ ، به‌لکو‌ پاش ه‌رس کردن پێویسته‌ به‌شیکی ه‌ر

بمیینتته وه ، به تیپه پربوونی زه مهن نه گهر نه و خۆراکه زۆربوو ، نه و به شیکی کۆده بیته وه و هیتندو چۆنیه تی په ی داده کات ، به هیتنده زۆره که ی زیان ده گه یه نیت ، له بهر نه وه ی کونیه له داده خات و جهسته قورس ده کات و ، به مهش نه خۆشیه کانی گیران و قه بزبوون پووده دات ، نه گهر ده رهاویشتنیشی بۆ بکریت ، نه و جهسته زیانی پی ده کات به هۆی نه و ده رمانانه وه که له م بواره دا به کاردین ، چونکه زۆریه ی ژه هریه ، ههروه ها به شیک له شته چاکه سووداره کانیش ده کاته ده روه وه ، به چۆنیه تیه که شی زیان ده گه یه نیت ، به وه ی به خودی خۆی گهرم ده کات ، یاخود به گهنین ، یاخود به خودی خۆی سارد ده کات ، یاخود گهرمی غهریزی لاواز ده کات و نیت له پیگه یاندنی نه و مادانه دا به شدار نابی .

نه و کونیه داخراوانه ی به هۆی پاشه پۆوه په یدا ده بن به دلنایای زیانبه خشه ، واز له و پاشه پۆیانه بهیتریت یاخود ده رهاویشتنی بۆ بکریت ، جولانه وهش به هیزترین هۆیه کانی پیرگرتنه له دروستبوونی ، چونکه نه دنامه کان گهرم ده کات ، پاشه پۆکانی ده توینتته وه و به پریان ده خات و ، چیت به تیپه پربوونی زه مهن کۆنابنه وه و ، به وهش سووکی و چابوگی و چالاکي بۆ جهسته ده گه پیتته وه ، وای لیده کات خواردن قبول بکات ، جومگه کان پته و ده کات ، ژێ و ده مارو به سته ره کان به هیز ده کات ، هه موو نه خۆشیه ماده یه کان و زۆریه ی نه خۆشیه میزاجیه کان ناهیلیت “ نه گهر له کاتی خۆیداو به نه دنازه یه کی مام ناوه ند به کارهات و ، نه و چاره سازیه کانی دیکهش پاست و دروست بوون .

کاتی وه رزش کردن پاش لیژیونه وه ی خۆراکه و ، پاش نه وه ی خۆراکه به ته وای هه رس ده بیته ، وه رزش کردنی مامناوه ند ، نه و وه رزشکردنه یه که پیستی تیدا سوور بیته وه و ، جهسته که میک شیدار بیته ، به لام نه و وه رزشه ی که ئاره قه یه کی زۆری له گه لدا ده کری “ نه وه له پاده به دهره ، هه ر نه دنامیکیش وه رزش پیکردنی زۆریو به هیز ده بی “ به تاییه ت له سه ر جۆری نه و وه رزشه ، به لکو هه موو هیزیک ئاوه هایه ، بۆیه هه رکهس زۆ له بهر بکات توانای له بهرکردنی زانسته کانی به هیز ده بی ، هه رکهس زۆر بیر خسته کار بۆ چاره سه ری

گیروگرفته کان ئەوا توانای بیرکردنەوێ بەهێز دەبێ ، هەموو ئەندامیکیش وەرزشیکى هەیه بەخۆیەو تاییەتەکراوە ، بۆیە سنگ خۆیندنی هەیه ، با سەرەتا بەچاویخوینیتەو و پاشان کەم کەم بەرزینیتەو بۆ خۆیندەو بە دەنگی بەرز ، وەرزشی بیستن بە بیستنی دەنگەکانە ، قسەکردن پلە بە پلە ، لە سوکەو بەجێت بۆ قورستر ، هەروەها وەرزشی زمان لە قسەکردنایە ، هەروەها وەرزشی چاوی ، هەروەها وەرزشی پێکردن پلە بە پلە و کەم کەم .

بەلام سواری ئەسپ و ، تیرهاویشتن و ، زۆرانبازی ، پیشبڕیکى کردن لە سەر پێ ، وەرزشیکە بۆ هەموو جەستە ، کە پێشەکیشەری هەموو نەخۆشیە درێژخایەنەکانە ، وەکو گولی و ئاوبەنگ و (القولنج) .

وەرزشی نەفس بە فێربوون و ئەدەب وەرگرتن و ، دڵخۆشی و شادمانی و ، ئارامگرتن و خۆپاگری و ، ئازایەتی و سنگ فراوانی و میهرەبانی و ، ئەنجامدانی کردەوێ خەیر و بەهاوشتیوانەیه کە نەفسی پێ پادیت و هۆگر دەبێ ، بەلام گەورەترین وەرزشەکانی : ئارامگرتن و خۆشەویستی و ، ئازایەتی و چاکەکردن وجوامێریە ، بەهۆی ئەم وەرزشانەو بەردەوام پادیت و هۆگر دەبێ “ تا ئەو سیفاتانەى تێدا دەبێ بە شێوازیکی قایم و ، خوونەریتیکى جێگیر .

ئەگەر لەم بارەو دیکەتى پێبازی پێغەمبەرى خوا ﷺ بەدەیت ، بۆت دەردەکەوێت کە تەواوترین پێبازەو تەندروستی و هێزەکان دەپارێزێت و ، بۆ پەیداکردنی بژێوی و پاداشتەکانی پۆژی دوايش بە سوودە .

گومانی تێدانى یە کە خودى نوێژ هۆکاریکی بەهێزە بۆ پاراستنى تەندروستی جەستەو ، توانەوێ تیکەلاو پاشەپۆکانى مڕۆڤ و ، سودیکى زۆرى پێ دەگەینێت سەرەپای ئەوێ کە تەندروستی ئیمان و باوەڕ دەپارێزێت و ، هۆکاری کامەرانیشە لە دنیاو پۆژی داویدا ، هەروەها شەونوێژ بەسودترین هۆکارەکانى پاراستنى تەندروستیە ، لە هەموو شتیکیش

زیاتر قه دهغه‌ی نه‌خۆشیه درێژخایه‌نه‌كان ده‌كات ، له هه‌موو شتی‌كیش زیاتر جه‌سته‌و خوین و روح و دل چالاک ده‌کاته‌وه گمّا في " الصّٰحِيْحِيْن " عَنْ النَّبِيِّ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((يَفْقِدُ الشَّيْطَانُ عَلَى قَافِيَةِ رَأْسٍ أَحَدِكُمْ إِذَا هُوَ نَامَ ثَلَاثَ عُقَرٍ ، يَضْرِبُ عَلَى كُلِّ عُقْدَةٍ : عَلَيْكَ لَيْلٌ طَوِيلٌ ، فَارْقُدْ ، فَإِنْ هُوَ اسْتَيْقَظَ ، فَذَكَرَ اللَّهَ انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ ، فَإِنْ تَوَضَّأَ ، انْحَلَّتْ عُقْدَةٌ ثَانِيَةٌ ، فَإِنْ صَلَّى انْحَلَّتْ عُقْدُهُ كُلُّهَا ، فَاصْبَحَ نَشِيطًا طَيِّبَ النَّفْسِ ، وَإِلَّا أَصْبَحَ خَبِيثَ النَّفْسِ كَسَلَانَ)) (٢٤٦)

واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموی : ((شه‌یتان سی گری ده‌به‌ستێته پشته‌ی سه‌ری هه‌ر که‌سی‌کتانه‌وه نه‌گه‌ر نووست ، هه‌ر گرێیه‌ک قایم ده‌کات و لێی دلتیا ده‌بی به‌گووتنی : هیشتا شه‌و درێژه ، بنوو ، نه‌گه‌ر نه‌و که‌سه به‌ئاگاهاته‌وه‌و ، ناوی خوای هی‌تا گرێیه‌کیان ده‌کریته‌وه ، نه‌گه‌ر ده‌ست‌نوێژی گرت ، گرێی دووه‌م ده‌کریته‌وه ، نه‌گه‌ر نوێژی کرد نه‌و هه‌موو گرێ‌کان ده‌کریته‌وه ، به‌یانیش چالاک و ده‌روون ئاسوده ده‌بی ، نه‌گه‌ر نه‌وه نه‌نجام نه‌دات به‌یانی په‌ست و خه‌مبار ده‌بی‌ت و سه‌رزه‌نشتی خۆی ده‌کات .

پۆژووگرته‌ی شه‌ری له‌ هۆکاره‌کانی پاراستنی ته‌ندروستی و وه‌رزشی جه‌سته‌یی و نه‌فسی یه ، که‌ فیه‌ره‌تی دروست “ نکۆلی لی ناکات .

به‌لام تێک‌وشان له‌ پێناوی خواداو نه‌و جولانه‌وه گشتیانه‌ی که‌ تیایدا یه “ له‌ گه‌وره‌ترین هۆیه‌کانی پاراستنی هی‌زو ، پاراستنی ته‌ندروستی و ، تۆکه‌یه‌ی دل و جه‌سته‌و ، ده‌رهاو‌یشتنی پاشه‌پۆکانی‌تی ، هه‌روه‌ها خه‌م و خه‌ف‌ت و دلته‌گی لاده‌بات ، کاریکی به‌سووده له‌ راستیدا ته‌نها نه‌و که‌سانه ده‌یزانن که‌ تیایدا به‌شدار ده‌بن ، هه‌روه‌ها جه‌ج و ، به‌جیه‌ینانی پێ و په‌سه‌مه‌کانی و ، پێش‌برکی کردنی نه‌سپ سواری و ، پم هاو‌یشتن و ، پێکردن بۆ به‌جیه‌ینانی پێو‌سته‌یه‌کان و ، بۆ دیدنه‌ی برایان و ، به‌جیه‌ینانی مافه‌کانیان و ، سه‌ردانی

نه خۆشه کانیان و ، به پێکردنی مردوو هه کانیان و ، پێکردن بۆ مزگهوت بۆ به جیهانی نوێژه
 فره کانه و نوێژی ههینی و ، جولانه وه کانی دهستنوێژگرتن و خۆشتن و ، هتد...

ئه مه که مترین ئه و شتانهیه که هه وه رز شیکێ دیاریکراو تیایدا به شدار دهی له پاراستنی
 ته ندروستی و ، ده رهاویشتنی پاشه پۆکاندا ، به لام ئه وهی شەرع له م بواره دا به شیای داناه
 “ بۆ ئه وهی مژۆ پێی بگات به خیری دویا و پۆژی دوی و ، دورخستنه وهی شهرو خراپه کانی
 ، شتیکی تره .

لیره دا بۆت ده رده که ویت که پێبازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له بوا ری پزیشکی ته جهسته و دل
 و ، پاراستنی ته ندروستی و ، دورخستنه وهی نه خۆشیه کانیدا “ به سه ره موو پێبازه کانی
 دیکه وهیه ، له مه زیاتر ناخیه نه پوو “ بۆ ئه وه که سانه ی به راستی ئه قل و ژیریان ئاماده یه .
 وبالله التوفیق .

به شیک : سه بارهت به جووتبونی خیزان و پێبازی

پیغه مبه ری خوا ﷺ له م باره وه :

سه بارهت به جووتبونی خیزان ، پێبازی پیغه مبه ری خوا ﷺ له م باره وه ته واوترین ویی
 که م و کورپترین پێبازه کانه ، ته ندروستی پی ده پارێزیت ، به له زه تی و شادومانی نه فسی پی
 ته واو ده بی ، ئه وه مه به ستانه ی له پێناویدا دانراوه پێی به ده ست ده هینرین ، چونکه
 جووتبونی خیزان له بنه پره تدا بۆ سی شت دانراوه که بریتین له مه به سته کانی :

یه که م : پاراستنی وه چه و ، به رده وامبوونی جوړ “ تا ته واوبونی ئه و ژماره یه ی که خوی
 تعالی نوسیویه تی له م جیهانه دا ده رکه ویت .

دووهم : ده رهیتانی ئه و ئاوه ی که راگیرکردن و تیزانی زیان به هه موو جهسته ده که یه نیت

سى یم : به جیهینانی هه زوئاره زوو ، ده سته و تنی له زهت و ، رابواردن به نیعمه ته وه ، له به هشتدا ته نها ئه م خاله کارایه و سودی لی ده بینریت ، چونکه له وی وچه خسته وه نی یه ، هیچ ئاو تیزانیکیش نی یه تا به ئاو دابه زین بکریته دهره وه .

جووتببون له وه هیانه یه که ته ندروستی ده پاریزیت :

به پیزانی پزیشکان : وا ده بینن که جووتببون یه کیکه له هویه کانی پاراستنی ته ندروستی . (جالینوس) ده لیت : ئاگرو هوا به سه رگه وه ری توماوی نیرینه دا زاله ، میزاجی گه رمی ته ره ، چونکه له خوینی پاک و پوخته ، که خوراکى نه دامه بنه په تیه کانه ، لیژده که فه زلی توماوی نیرینه ت بو پوون بویه وه ، ده بی بزانیته که پیویسته دهرنه هیئریت “ مه گه ر بو ئه وه ی وه چه ی پی به ده ست به ئیریت ، یا بو دهره ی نانی ئاوی تیزاو کوبوو ، چونکه ئه و توماوه ئه گه ر تیزان و کوبونه وه ی به رده وام بی ، چه ندین نه خوشی خراپ دروست ده کات ، وه کو : وه سواس و شیتی و په رکه م و ، هتد .

له وانه یه زۆر جار به کاره ی نانی جووتببون زۆرێک له وه نه خوشیانه چاره سه ر بکات ، چونکه ئه گه ر ماوه یه کی دریز توماوه که راگیریت ، خراپ ده بی و ده گوریت بو چۆنیه تیه کی ژه ه رین ، که ده بیته به وه ی دروستبوونی چه ندین نه خوشی خراپ وه کو ئاماژه مان پێدا ، بویه ئه گه ر زۆر بو “ ئه و سروشتی مرۆڤ به له خه ودا ئاو هاتنه وه (الاحتلام) ده یکاته دهره وه “ به بی جووت بوون .

که سانیکی پێشین گوتویه : پیویسته مرۆڤ له نه فسی خویه وه په یمان بدات “ که سى شت به ئه نجام بگه یه نیت : واز له پیکردن نه هیئت ، بو ئه وه ی ئه گه ر پۆژیک پیویستی پی بیت بتوانیت ئه نجامی بدات ، واز له خواردن نه هیئت ، چونکه پخۆله کانی ته سک ده بنه وه ، واز له جووتببون نه هیئت ، چونکه ئه گه ر بیر دهرنه دریت وه قوپو لیه پاک نه کریته وه ، ئاوه که ی نامیئت .

(محمدی کوپی (زکریا) ده لیت : هه رکه س ماوه یه کی درێژ واز له جووتببون بهینیت ، هیزی ده ماره کانی لاواز ده بی و ، پێره و کانی ده گیریت و ، نه ندای زاوێشی کرژده بیتوه . ده لیت : که سانیکم بینی وازیان له جووتببون هینا وه کو جوړیک له به ته تگ دنیاوه نه هاتن ، نه وه بوو جهسته یان سارد بۆوه ، جولانه وه یان سهخت و ناپه حهت بوو ، دلته تگی و بیزاریه ک پووی تیکردن به بی هیچ هۆیه ک ، ئاره زوو شه هوهت و هه رسکردنیشیان که م بۆوه . قسه کانی ته واو بوو .

له سووده کانی : چاو دانواندن ، نه فس پاریزی ، توانای داوین پاکی و دورکه وتنه وه له حه رام و ، هه موو نه وانه له خیزانی خۆیدا نه نجام بدات ، به و هۆیه وه مرۆف سوود به نه فسی خۆی ده به خشیت “ له دنیاو پۆژی داویداو ، سوودیش به ژن ده گه یه نیت ، بۆیه پێغه مبه ری خوا _ صلی الله علیه وسلم _ بایه خی پی ده داو خۆشی ده ویست و ، ده یفه رموو : ((حُبِّ إِلَيَّ مِنْ دُنْيَاكُمْ : النِّسَاءُ وَالطَّيِّبُ))^(٣٤٧) واته : ((له دنیا که ی ئیوه دا دوو شتم به لاوه خۆشه ویست کراوه : ژنان و بۆنی خۆش)) .

له کتییی (الزهد) ئیمامی (أحمد) دا زیاده یه کی ناسک له م فه رمووده یه دا هاتوه ، بریتیه له : ئارام ده گرم به رامبه ر به خواردن و خواره وه و ، ئارام ناگرم به رامبه ر به ژنان .

هانی ئومه ته که شی داوه بۆ زه واج کردن و ، ده یفه رموو : ((تَزَوَّجُوا ، فَإِنِّي مُكَاثِّرٌ بِكُمْ الْأَمَّ))^(٣٤٨) واته : ((زه واج بکه ن ، چونکه من شانازی به زۆری ژماره تانه وه ده که م به رامبه ر به ئومه تانی دیکه)) .

پێشه وا (ابن عباس) _ خوا ی له خۆی و باییشی پازی بیت _ فه رموویه تی : خێردارترین و چاکترین که سی نه م ئومه ته نه و که سه یه که زۆرتین ژنی هه بیت .

^{٣٤٧} _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٢٨٥) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٣١٢٤) .

^{٣٤٨} _ إسناده حسن : أخرجه أبوداود (٢٠٥٠) ، وانظر الصحيحة (١٧٨٢) .

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِنِّي أَنْزَلْتُ النَّسَاءَ ، وَأَنَا مُ وَأَقُومُ ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ ، فَمَنْ رَغِبَ عَنْ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي)) (٣٤٩).

واته : پیغمه‌بری خوا ﷺ فرمویه‌تی : ((من ژن ده‌خوایم ، ده‌نووم و هه‌لیشده‌ستم بۆ شه‌و نوێژ ، پۆژوو ده‌گرم و ده‌شیشکێتم ، هه‌رکەس پشت له‌ سوونه‌تی من هه‌ل بکات ، له‌ ئومه‌تی من نی یه)) .

وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: ((يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنْ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ الْبَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ ، فَإِنْهُ أَغْضَى لِلْبَصْرِ وَأَحْفَظُ لِلْفَرْجِ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ ، فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ ، فَإِنَّهُ لَهُ وَجَاءٌ)) (٣٥٠).

واته : پیغمه‌بری خوا ﷺ فرموی : ((ئە‌ی کۆمه‌لی لاوان ، هه‌رکەس له‌ ئێوه‌ توانای هه‌بوو با ژن ببنیت ، چونکه‌ چاکترین هۆکاری چاو دانانندن و داوین پارێزی یه ، هه‌رکەسیش ناتوانیت ، با پۆژوو بگریت ، چونکه‌ بۆی ده‌بی به‌ قه‌ڵغان)) .

وَلَمَّا تَزَوَّجَ جَابِرٌ ثَيِّبًا قَالَ لَهُ : ((هَلَّا بَكَرًا تُلَاعِبُهَا وَتُلَاعِبُكَ)) (٣٥١) .

واته : کاتی (جابر) _ خوای له‌ خوی و یاییشی پازی بیټ _ بی‌وه‌ژنیکی خواست پیغمه‌بری خوا ﷺ پێی فرموو : ((ئە‌ی نه‌دکرا کچی‌ک بیټ گه‌مه‌ت له‌ گه‌ل بکردایه‌و ، گه‌مه‌ی له‌ گه‌ل بکردیتایه)) .

٣٤٩ _ صحیح : أخرجه البخاري (٧ / ٢) ، ومسلم (٤ / ١٢٩) عن أنس .

٣٥٠ _ صحیح : أخرجه البخاري (٣ / ٣٤) ، (٧ / ٣) ، ومسلم (٤ / ١٢٨) كلاهما عن حديث علقمة عن ابن

مسعود .

٣٥١ _ صحیح : أخرجه البخاري (٣ / ٨١) ، ومسلم (٢ / ١٥٦) ، (٤ / ١٧٦) كلاهما من حديث وهب بن

کیسان عن جابر بن عبد الله .

وَرَوَى ابْنُ مَاجَةَ فِي " سُنَنِهِ " : مِنْ حَدِيثِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ قَالَ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((مَنْ أَرَادَ أَنْ يَلْقَى اللَّهَ طَاهِرًا مُطَهَّرًا ، فَلْيَتَزَوَّجِ الْحَرَّاتِ)) (٣٥٢).

واته : له (أنس بن كوری (مالك) هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((هرکس دهیه ویټ به پاکی و زرگاریون له تاوانه کانی داوین پیسی بگه ریټه وه بۆ لای خوای تعالی ، با ژنه نازاده کان بخوایټ)) .

وَفِي " سُنَنِهِ " أَيْضًا مِنْ حَدِيثِ ابْنِ عَبَّاسٍ يَرْفَعُهُ ، قَالَ : ((لَمْ تَرَ لِلْمُتَحَابِّينِ مِثْلَ النِّكَاحِ)) (٣٥٣).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوئی ویا بیشی پازی بیټ _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((هیچ چاره سه ریکی تر به چاک دانانیښ بۆ دوو خوښه ویست به دهر له زهواج کردن)) .

وَفِي " صَحِيحِ مُسْلِمٍ " مِنْ حَدِيثِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((الدُّنْيَا مَتَاعٌ ، وَخَيْرُ مَتَاعِ الدُّنْيَا الْمَرْأَةُ الصَّالِحَةُ)) (٣٥٤).

واته : له (عبدالله بن کوری (عمر) هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموی : ((دنیا خیرو خوښیه ، چاکترین خیرو خوښی دنیاش ژنی چاکه)) .

٣٥٢ _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (١٨٦٢) ، وضعفه الألباني في الضعيفة (١٤١٧) .

٣٥٣ _ صحيح : أخرجه ابن ماجه (١٨٤٧) عن طاووس عن ابن عباس فذكره مرفوعاً . وصححه الألباني في صحيح الجامع (٥٢٠٠) وانظر الصحيحة (٦٢٤) .

٣٥٤ _ صحيح : أخرجه أحمد (١٦٨ / ٢) ، وعبد بن حميد (٣٢٧) ، ومسلم (٤ / ١٧٨) ، وابن ماجه (١٨٥٥) ، والنسائي (٦ / ٦٩) كلهم عن أبي عبد الرحمن الحبلي عن عبد الله بن عمر فذكره مرفوعاً .

پیغمه‌بری خوا ﷺ نومه‌ته‌که‌ی هانده‌دا بۆ خواستنی کچی جوانی چاک و ، ثاین په‌روه‌ر ،
وَفِي " سُنَنِ النَّسَائِي " عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ قَالَ : سُمِلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَيُّ النِّسَاءِ خَيْرٌ ؟ قَالَ : ((
الَّتِي تَسْرُهُ إِذَا نَظَرَ ، وَتُطِيعُهُ إِذَا أَمَرَ ، وَلَا تُخَالِفُهُ فِيمَا يَكْرَهُ فِي نَفْسِهَا وَمَالِهِ)) (٣٥٥) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازنی بیّت _ فه‌موویه‌تی : له پیغمه‌بری خوایان
پرسی ﷺ چ جوریکی ژنان خێردارو چاکن ؟ فه‌رمووی : ((نه‌و ژنه‌یه‌که ته‌ماشای بکه‌یت
دلخۆش بیت ، گوێپایه‌لت بی ئه‌گه‌ر فه‌رمانت پیکرد ، سه‌رپیچیت نه‌کات له‌وه‌ی هه‌زت پی نی
یه له نه‌فس و مالتدا)) .

وَفِي " الصَّحِيحَيْن " عَنْهُ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ : ((تُنْكَحُ الْمَرْأَةُ لِمَالِهَا ، وَلِحَسَبِهَا ، وَلِجَمَالِهَا
، وَلِدِينِهَا ، فَاظْفَرْ بِذَاتِ الدِّينِ تَرِبْتُ يَدَاكَ)) (٣٥٦) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازنی بیّت _ فه‌رموویه‌تی : پیغمه‌بری خوا ﷺ
فه‌رمووی : ((بۆ چوار مه‌به‌ست ژن ده‌خوازێت له‌به‌ر مال و سامانه‌که‌ی ، یاخود له‌به‌ر
بنه‌ماله‌که‌ی ، یاخود له‌به‌ر جوانیه‌که‌ی ، یاخود له‌به‌ر ئاینه‌که‌ی ، بۆیه تو براوه به‌ خواستنی
ژنی ئاینداری خواناس تا ده‌ستت پڕ به‌ره‌که‌ت بی)) .

پیغمه‌بری هانی نومه‌ته‌که‌ی ده‌دا بۆ خواستنی نه‌و ژنانه‌ی مندالیان ده‌بی و ، هه‌زی به
خواستنی نه‌و ژنانه‌ نه‌بوو که مندالیان نابی ، کَمَا فِي " سُنَنِ أَبِي دَاوُدَ " عَنْ مَعْقِلِ بْنِ يَسَارٍ ،
أَنَّ رَجُلًا جَاءَ إِلَى النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ : إِنِّي أَصَبْتُ امْرَأَةً ذَاتَ حَسَبٍ وَجَمَالٍ ، وَإِنَّهَا لَا تَلِدُ ،

٣٥٥ _ إسناده صحيح : أخرجه النسائي (٦ / ٦٨) ، وصححه الألباني .

٣٥٦ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٩ / ١١٥ ، ١١٦) ، ومسلم (١٤٦٦) .

أَفَاتَزَوَّجُهَا ؟ قَالَ ((لَا)) ثُمَّ أَتَاهُ الثَّانِيَّةُ ، فَتَنَاهَا ، ثُمَّ أَتَاهُ الثَّلَاثَةُ ، فَقَالَ : ((تَزَوَّجُوا الْوُدَّ الْوُلُودَ ، فَإِنِّي مُكَاثِّرٌ بِكُمْ)) (٣٥٧) .

واته : له (مَعْقَل) ی کوپی (یَسَار) وه _ خوی لی پازی بیت _ فەرموویەتی : پیاوێک هاته خزەمتی پیغەمبەری خوا ﷺ و فەرمووی : من ژنیکی پەسەنی و جاخ زادهی جوانم دەستکەوتوو ، بەلام منداڵی نابێ ، ئایا بیخوایم ؟ فەرمووی ((نەخێر)) پاشان بۆ جاری دووهم هاته وه خزەمتی ، بەلام قەدەغەیی کرد ، پاشان بۆ جاری سێ یەم هاته وه خزەمتی و ئەویش فەرمووی : ((ژنی پووخواشی خوش پەفتاری بەسک و زا بخوایم ، چونکە من شانازی بە ژمارە زۆریتانە وه دەکەم)) .

وَفِي التِّرْمِذِيِّ عَنْهُ مَرْفُوعًا : ((أَرْبَعٌ مِنْ سُنَنِ الْمُرْسَلِينَ : النِّكَاحُ ، وَالسَّوَاكُ ، وَالتَّعَطُّرُ ، وَالْحِنَاءُ)) (٣٥٨) رَوَى فِي " الْجَامِعِ " بِالنُّونِ وَالْيَاءِ وَسَمِعْتُ أَبَا الْحَجَّاجِ الْحَافِظَ يَقُولُ الصَّوَابُ أَنَّهُ الْخَتَانُ وَسَقَطَتِ النَّونُ مِنَ الْحَاشِيَةِ وَكَذَلِكَ رَوَاهُ الْمَحَامِلِيُّ عَنْ شَيْخِ أَبِي عَيْسَى التِّرْمِذِيِّ .

واته : پیغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : ((چوار شت لە سونەتی پیغەمبەرانن : ژن ھێنان ، سواک کردن ، خو بۆنخۆش کردن ، خەنەکردن)) .

ئەو شتانە ی کە پێویستە پێش جووتببون ئەجام بدریت “ یاری و گەمەکردن و ، ماچ کردن و ، مژینی زمانی ژنە ، ئەو بوو پیغەمبەری خوا ﷺ یاری و گەمە ی لە گەڵ خێزانەکانی دەکردو ، ماچی دەکردن .

وروی أبوداود في سننه : أنه ﷺ كَانَ يُقْبَلُ عَائِشَةَ ، وَيَمُصُّ لِسَانَهَا (٣٥٩) .

٣٥٧ _ حسن صحيح : أخرجه أبوداود (٢٠٥٠) ، والنسائي (٦ / ٦٥) كلاهما عن معاوية بن قرة عن معقل بن

يسار فذكره .

٣٥٨ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (١٠٨٠) ، وضعفه الألباني رحمه الله .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ ماچی (عائشة) ی ده کردو ، زمانی ده مژی .

وَيُذَكِّرُ عَنْ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ : : نَهَى رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ الْمَوَاقِعَةِ قَبْلَ الْمَلَاعَةِ (٣٦٠).

واته : (جابر) ی کوپی (عبدالله) _ خوی لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ قه ده غه ی جووتبونی خیزانی کردوه پیش ده ستبازی و گه مه کردن .

جار به جار پیغه مبهری خوا ﷺ له گه ل ه موو خیزانه کانیدا جووت ده بوو پاشان یه ک جار خوی دهشت (الغسل) ، جار به جاریش لای ه موو خیزانیکی خوی دهشت

فَرَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " عَنْ أَنَسٍ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ يَطُوفُ عَلَى نِسَائِهِ بِغُسْلٍ وَاحِدٍ (٣٦١) واته : له (أنس) هوه _ خوی لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ به سه ره موو خیزانه کانیدا ده گه پراو یه ک جار خوی دهشت .

وَرَوَى أَبُو دَاوُدَ فِي " سُنَنِهِ " عَنْ أَبِي رَافِعٍ مَوْلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ طَافَ عَلَى نِسَائِهِ فِي لَيْلَةٍ ، فَأَغْتَسَلَ عِنْدَ كُلِّ امْرَأَةٍ مِنْهُنَّ غُسْلًا ، فَقُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ لَوْ اغْتَسَلْتَ غُسْلًا وَاحِدًا ، فَقَالَ : ((هَذَا أَزْكَى وَأَطْهَرُ وَأَطْيَبُ)) (٣٦٢).

واته : له (أبي رافع) هوه _ خوی لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ له شه ویگدا به سه ره موو خیزانه کانیدا گه پرا ، لای ه ره ژنیکیان خوی دهشت ، منیش گووتم نه ی

٣٥٩ _ ضعيف : أخرجه أحمد (٦ / ١٢٣ ، ٢٣٤) ، وأبو داود (٢٣٨٦) وابن خزيمة (٢٠٠٣) كلهم عن مصدع أبي يحيى عن عائشة فذكرته .

٣٦٠ _ موضوع : أورده الألباني في ضعيف الجامع (٦٠٥٦) وأشار إليه بالوضع ، وانظر الضعيفة (٤٣٢) .

٣٦١ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٢٢٥) ، ومسلم (١ / ١٧١) من طريق شعبة عن هشام بن يزيد عن أنس فذكره .

٣٦٢ _ إسناده حسن : أخرجه أبو داود (٢١٩) ، وحسنه الألباني في صحيح أبي داود (٢٠٣) .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ ئەگەر یەک جار خۆت شتبا چاکتر دەبوو ، ئەویش فەرمووی : ((ئەمە پاکیزەترو خاوێنترو چاکترە)) .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمانی داوه بەو کەسەى کە دەیه‌وێ جارێکی تر بگەرێتەوه بۆ جووتببون پیش ئەوهی کە خۆی بشوا ، لە نێوان هەردوو جووتبونه‌کەدا دەستنویژ بگریت .

كَمَا رَوَى مُسْلِمٌ فِي " صَحِيحِهِ " مِنْ حَدِيثِ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ ، قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلُهُ ، ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُودَ فَلْيَتَوَضَّأْ)) (٣٦٣) .

واتە : لە (أبي سعيد الخدري) وه _ خۆی لێ پازنی بیت _ فەرموویەتی : پێغه‌مبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((هەركات کە سیکتان چوو لە خێزانی و ، پاشان ویستی جارێکی تر بگەرێتەوه بە دەستنویژ بگریت)) .

خۆشتن و دەستنویژگرتن پاش جووتببون هۆکاریکی گەورەیه بۆ کە پانەوهی چالاکى و ، شادومانبوونی نەفس و ، جێنشینکردنەوهی هەندێ لەوانەى بەهۆی جووتبونه‌وه شیى بونەوه ، لە گەڵ تەواو پاکبونه‌وه و ، کۆبونه‌وهی گەرمی غەریزی لە نێو جەستەدا پاش ئەوهی بەهۆی جووتبونه‌وه بڵاوبووبۆوه و ، بەدەستپێنانی ئەو پاکتییهی خۆی تەعالی حەزی پێیه‌تی و ، رقی لە پێچه‌وانەکەیه‌تی ، هەموو ئەمانە لە چاکترین چاره‌سازیه‌کانی جووتبون ، هۆکاریکی چاکێشن بۆ پاراستنی تەندروستی و ئەو هیزانەى تیايدان .

بەشیك سه‌بارەت بە چاکترین کاته‌کانی جووتببون و فەزڵ و شیوه‌کانی

بەسوودترین جووتبون : ئەوهیه کە لە دواى هەرسبوونی خۆراك و ، مام ناوه‌ندبوونی جەستە لە گەرمی و ساردی و ، وشکێتی و شیداریتی و ، چۆڵ بوون و پرپونیدا ئەنجام

٣٦٣ _ صحيح : أخرجه مسلم (١ / ١٧١) عن عاصم الأحول عن أبي المتوكل عن أبي سعيد الخدري فذكره مرفوعاً .

بدریت ، زیانیشی ئاسانترو که متره له کاتی پریوونی جه سته دا به به راوردی زیانی له کاتی چۆل بوونیدا ، ههروهها زیانی که متره له کاتی زۆریونی شی دا به به راوردی زیانی له کاتی وشکیستی جه سته دا ، وه زیانی که متره له کاتی گهرمیستی جه سته دا به به راوردی زیانی له کاتی ساردبوونیدا ، له راستیدا پیویسته مرۆف جووتبوون ئه نجام بدات له کاتی توندبوونی شه هوه و ئاره زوو و ، بڵاوبونه وهی ته وای به هه موو جه سته دا “ به بی ئه وهی زۆر له خۆی بکات ، یاخود بیر له وینه یه ک بکاته وه ، یاخود ته ماشایه کی یه ک له دوا یه ک بکات.

پیویسته مرۆف به زۆر شه هوه و ئاره زوو بۆ خۆی پهیدا نه کات و ، زۆر له نه فسی نه کات ، به لکو پیویسته له و کاته دا په له ی ئه نجامدانی جووتبوون بکات “ که تۆماوی نیرینه ی ده روژی و ، ئاره زوی دیت هه ژان ، به لām با له جووتبوونی ژنی پیر پارێز بکات ، ههروهها با له جووتبوونی ئه و مندالانه ی که جووتبوونی نا کریت و ، شه هوه و ئاره زویان نی یه پارێز بکات ، ههروهها با له جووتبوونی ژنانه ی نه خۆش و ، ناشیرین و ، بی زراو پارێز بکات ، چونکه جووتبوونی ئه مانه هیزه کانی جه سته لاواز ده کن و ، جووتبوونیش لاواز ده کات به خاسیه ت ، ئه و پزیشکانه ش به هه له داچونه که ده لێن : جووتبوونی ژنانه ی بیوه ژن به سوودترو و ، زیاتریش ته ندروستی ده پارێزیت به به راوردی جووتبوونی کچان ، ئه مه بیروپایه کی بۆگه نه و ، به لām پیده چی هه ندیکی دیکه ی پزیشکان ئاگاداری خه لکیان کرد بیته وه له بۆگه نیتی کاره ، ههروهها پیچه وانه ی بیروپای ئاقل و ژیرانی خه لک و ، ئه و پریازیه که سروشت و شه ریه ت له سه ری ریکه وتوون .

جووتبوونی کچ چه ندین خاسیه تی تیدایه ، که له ژنانه ی بیوه ژندا به دینا کریت ، وه کو ته وای په یوه ست بوون و هۆگر بوونی کچ له گه ل ئه و که سه دا که جووتی ده بی ، کچ دلی له خۆشه ویستی ئه و که سه پر ده بی و ، مه یل و هه واداریشی له نیوان ئه و و پیاویکی تردا دابه ش نابێ . ئه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ به (جابر ی فه رمو : ئه ی نه ده کرا کچێک بخوازیت ، خوا ی تهالی شیوه یه کی ته وای بی که م کوپی بۆ ژنانه ی خه لکی به هه شت له)

الحور العين) داناوه ، نهوهیه که دهستی هیچ که سیکیان لی نه که وتوووه پێش نه و پیاوانه ی له به هه شتدا بۆیان دانراون .

وَقَالَتْ عَائِشَةُ لِلنَّبِيِّ ﷺ أَرَأَيْتَ لَوْ مَرَرْتَ بِشَجَرَةٍ قَدْ أُرْتِعَ فِيهَا ، وَشَجَرَةٍ لَمْ يُرْتَعْ فِيهَا ، فَفِي أَيْمَانِ كُنْتَ تُرْتَعُ بِعَيْرِكَ ؟ قَالَ : ((فِي الَّتِي لَمْ يُرْتَعْ فِيهَا)) (٣٦٤).

واته : خاتوو (عائشة) _ خوای لی پازی بیټ _ به پیغه مبهری خوای ﷺ فرموو : نه گه به لای دره ختی کدا تیپه پبوی ووشتری لی له وه پابیټ و ، به لای درختیکی تردا تیپه پبوی لی نه له وه پینرابیټ ، له کام دانه یندا ووشتره که ده له وه پینیت ؟ نه ویش فرمووی : ((له وه یاندا که لی نه له وه پینراوه)) . مه بهستی نه وه بوو له خو ی زیاتر کچی تری نه خواستوووه .

جووتبونی ژنی خۆشه و یست لاوازی جهسته که م ده کاته وه “ له گه ل ده رهاویشتنی تۆماویکی زۆردا ، به لām جووتبونی ژنی بیزارا جهسته شی ده کاته وه ، هیزه کان لاوازی ده کات و ده رهاویشتنی تۆماویش که م ده کاته وه ، جووتبونی ژنی بینویش حه رامه له هه ربو لایه نی خووی مرووف و شه رعیشه وه ، چونکه زۆر زیانبه خشه و ، تیکر پای پزیشکانیش خه لکیان له نزیک نه که وتنه وه ی نه و ژنانه ناگادار کردۆته وه .

چاکترین شیوه کانی جووتبون نه وه یه که پیاو به سه ردا ژندا به رزیټه وه ، پاش ده ستبازی و ماچ کردن پایخات و بلاوی کاته وه ، له بهر نه مه یه ژن به پاخر ناو نراوه ، وه کو نه وه ی پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویته ی : ((الْوَلَدُ لِلْفِرَاشِ)) (٣٦٥) واته : ((مندا ل بۆ پیاوه)) چونکه خاوه نی پاخره که یه ، نه مه ش نه و په پی سه ره رشتیا ریټی و چاودیریټی پیاوانه

٣٦٤ _ صحیح : أخرجه البخاري (٧ / ٦) عن هشام بن عروة عن أبيه عن عائشة فذكرته .

٣٦٥ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٥ / ٢٧٨) ، ومسلم (١٤٥٧) .

به سه ر ژنانه وه ، وهكو نه وهی خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾ [النساء : ۳۴] واته : پیاوان سه په رشتیارن (کار به دهستن) به سه ر ئا فره تانه وه (^{۳۶۶}) ،
هه روه ها شاعیر ده لیت :

إِذَا رُمَتْهَا كَأَنَّتُ فِرَاشًا يُقْلِنِي وَعِنْدَ قَرَاغِي خَادِمٌ يَتَمَلَّقُ
واته :

نه گه ر ئا ره زووم لیبی پاخه ریکه وه لم ده گری کاتی ته واوینیشم خزمه تکاریکه وه مرایم بۆ ده کا

هه روه ها خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ﴾ [البقرة : ۱۸۷]
واته : ﴿هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ﴾ نه وان بۆ ئیوه پۆشاکن ﴿وَأَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّ﴾ وه ئیوه ش بۆ نه وان
پۆشاکن (^{۳۶۷}) ، وه ته واوترین و بی که م و کوپترین پۆشاک هه ره به م بارو حاله ده بی ، چونکه
پاخه ری پیاو له م باره دا که خیزانه که یه تی پۆشاکه بۆی ، هه روه ها دا پۆشه ری ژن له م باره دا
که میرده که یه تی پۆشاکه بۆی ، نه م شیوه جووتیونه به پرێزه له م ئایه ته وه وه رگیراوه . نه مه
جوانترین شیوهی خواستنه (الاستعارة) له زمانی عه ره بیدا که هه یه ک له ژن و پیاوی کردۆته
پۆشاکي نه ویت .

هه روه ها پوویه کی تریشی تیدایه : به وهی جار به جار ژنه که وه رده گرپیت به سه ریداو ،
به وه ش وه کو پۆشاکي لیدیت بۆی ، شاعیر ده لیت :

إِذَا مَا الضَّجِيعُ نَنَى جِيدَهَا تَنَنَّتْ فَكَانَتْ عَلَيْهِ لِبَاسًا
واته :

نه گه ر راکشاو لایه کی به سه ردا چه مانه وه لارده بیته وه وه ده بی به پۆشاک به سه ریه وه

۳۶۶ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

۳۶۷ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

خراپترین شیوه‌کانی جووتبون : ئەوێه ژنه‌که به سەر پیاوه‌کدا به‌رزبێت‌وه‌و ، له سەر پشت له گەڵ خێزانه‌که‌یدا جووت بێت ، ئەمە پێچه‌وانه‌ی ئەو شیوه‌ سروشتیه‌ که خوای تعالی هه‌ریه‌ک له پیاو و ژنی له‌سەر خولقاندوه ، به‌لکو که جووری نیرومی له سەر خولقاندوه به‌په‌هایی ، ئەم شیوه‌ چه‌ندین خراپی له‌خۆده‌گریت ، له‌وانه‌ تۆماوی نێرینه به‌ ناپه‌حه‌ت ده‌ده‌چی ، له‌وانه‌یه‌ هه‌ندێ له‌و تۆماوه له‌ ئەندامی نێرینه‌دا به‌مێنیت‌وه‌وبه‌وه‌ش بۆکه‌ن ده‌بی و خراپ ده‌بی و ، زیان به‌ پیاو ده‌گه‌یه‌نیت .

هه‌روه‌ها : پێده‌چی هه‌ندێ له‌ ته‌پی و شیی ئەندامی زاوژی ژن بجیتە نێو ئەندامی نێرینه‌ی پیاوه‌که‌وه .

هه‌روه‌ها : منداڵانی ژن له‌م شیوه‌یه‌دا ناتوانیت ئاوه‌که‌ بگریتە خۆی و تیایدا کۆبیت‌وه‌و ، په‌یوه‌ست بێت پێوه‌ی بۆ خولقاندنی منداڵ .

هه‌روه‌ها : له‌ راستیدا له‌ هه‌ردوو لایه‌نی خوو و شه‌رعیشه‌وه‌ ژن کارلێکراوه ، بۆیه‌ ئەگه‌ر به‌سه‌ر پیاودا به‌رز بێت‌وه‌ وه‌کو بکه‌ری لێدیت و ، ئەم‌ش پێچه‌وانه‌ی پێویسته‌کانی خوو و شه‌رعیشه .

ئەوه‌بوو کۆمه‌لی (أهل الكتاب) ته‌نها له‌ سەر یه‌ک شیواز له‌ گەڵ خێزانه‌کانیاندا جووت ده‌بوون ئەویش پاکشانی ژنه‌که‌ بوو له‌ سەر پشت و ، ده‌یانگوت : ئەمە بۆ ژن ئاسانه‌تره .

به‌لام (قریش) و کۆمه‌لی پشتیوانان به‌هه‌موو شیوازی که‌ له‌ گەڵ خێزانه‌کانیاندا جووت ده‌بوون ، ئەوه‌بوو جوله‌که‌کان عه‌بیداریان ده‌کردن ، بۆیه‌ خوای تعالی ئەم نایه‌ته‌ی دابه‌زاند :

﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ ﴾ [البقرة : ۲۲۳] واته‌ : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَّكُمْ ﴾ ژنه‌کانتان کێلگه‌ی خۆتانن ﴿ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ ﴾ جا تۆو بوه‌شیننه‌ ناو کێلگه‌که‌تانه‌وه‌ ﴿ أَنَّى ﴾

شِئْتُمْ ﴿ به هەر شیوهیهك ده تانه وی (له شوینی تاییه تی خوی که پیشه وهیه نهك دواوه (٣٦٨) .

وَقِي "الصَّحِيحَيْنِ" عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ : كَانَتْ الْيَهُودُ تَقُولُ : إِذَا أَتَى الرَّجُلُ امْرَأَتَهُ مِنْ دُبْرِهَا فِي قُبْلِهَا ، كَانَ الْوَلَدُ أَحْوَلَ ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَتَى شِئْتُمْ ﴾ [البقرة: ٢٢٣] وَقِي لَفْظُ لِمُسْلِمٍ : إِنْ شَاءَ مُجَبِّئَةً ، وَإِنْ شَاءَ غَيْرُ مُجَبِّئَةٍ ، غَيْرَ أَنَّ ذَلِكَ فِي صِمَامٍ وَاحِدٍ (٣٦٩) .

واته : له (جابر) وه _ خوی لی پازی بیټ _ فه رموویه تی : جوله که کان ده یانگوت : نه گهر پیاو له پووی دواوه له شوینی منداله وه له گهل خیزانه کیدا جوت بی ، منداله که یان خیل ده بی ، بویه خوی تعالی ئەم نایه ته ی دابه زاند : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأَتُوا حَرْثَكُمْ أَتَى شِئْتُمْ ﴾ [البقرة: ٢٢٣] له بیژیه کی ئیمامی (مسلم) دا هاتووه : نه گهر ئاره زووی لیبوو با پالکەوێت له سه ر پووی و ، نه گهر ئاره زووشی لیبوو با به شیوازی جکه له پالکەوتن به سه ر پوودا ، به لام له یهك شوینه وه ، که شوینی کیلان و مندال بوونه .

به لام له کومه وه : هه رگیز له سه ر زمانی هیچ پیغه مبه رێک پتی پینه درلووه ، نه و که سانه ش که رپییدانی جووتبونی ژن له کومه وه بۆ هه ندی پيشینی چاک ده گه رپینه وه ، قسه ی هه له یان دلووه ته پالیا ن .

وفي سنن أبي داود عن أبي هريرة ، قال : قال رسول الله ﷺ ((ملعونٌ مَنْ أَتَى الْمَرْأَةَ فِي دُبْرِهَا)) (٣٧٠)

٣٦٨ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورتان .

٣٦٩ _ متفق علیه : أخرجه البخاري (٨ / ١٤٣) ، ومسلم (١٤٣٥) .

٣٧٠ _ حسن : أخرجه أبو داود (٦٢ / ٢) عن الحارث بن مخلد عن أبي هريرة فذكره .

واته : له (أَبِي هُرَيْرَةَ) هُوَ _ خَوَايَ لِيْ پَارِزِي بَيْتَ _ فِهْرَمُوِيه تِي : پِيْغِه مَبَهْرِي خَوَا ﷺ
 فِهْرَمُوِي : ((نَهْرِيْن لِيْكَرَاوَه ئِه وَكِه سَهِي لَه كَوْمِه وَه دِه چِيْتَه لَای خِيْزَانَه كِهِي)) .

وَفِي لَفْظٍ لِأَحْمَدَ وَابْنِ مَاجَةَ : ((لَا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ جَامَعَ امْرَأَتَهُ فِي دُبْرِهَا)) (٣٧١) .

واته : پِيْغِه مَبَهْرِي خَوَا ﷺ فِهْرَمُوِيه تِي : ((خَوَايَ تَعَالَى تِه مَاشَاي پِيَاوِيْكَ نَاكَات لَه
 كَوْمِه وَه لَه كِهَلْ خِيْزَانَه كِهِيْدَا جَوَوْتَ بَوِيْت)) .

وَفِي لَفْظٍ لِلتِّرْمِذِيِّ وَأَحْمَدَ : ((مَنْ أَتَى حَائِضًا ، أَوْ امْرَأَةً فِي دُبْرِهَا ، أَوْ كَاهِنًا فَصَدَّقَهُ ، فَقَدْ
 كَفَرَ بِمَا أُنْزِلَ عَلَى مُحَمَّدٍ ﷺ)) (٣٧٢) .

واته : پِيْغِه مَبَهْرِي خَوَا ﷺ فِهْرَمُوِيه تِي : ((هَهْرَكِه سَ بَجِيْتَه لَای ژَنِيْكَ بِيْنُوِيْژ ، يَاخُوْد لَه
 كَوْمِه وَه بَجِيْتَه لَای ژَنِيْكَ ، يَا بَجِيْتَه لَای جَاوُوْگَه رِيْكَ وَ بَاوَه پِيْ پِيْ بَكَات ، ئِه وَ كَوْفَرِي كَرِيْوَه
 بَه وَهِي بُوْ مُحَمَّدٍ ﷺ دَابَه زِيْوَه)) .

لَه بِيْژَه يَه كِي تَرِي پِيْشَه وَ (الْبِيْهَقِيُّ) دَا هَاتَوَه : هَهْرَكِه سَ لَه كَوْمِه وَه بَجِيْتَه لَای پِيَاوِيْكَ
 يَاخُوْد ژَنِيْكَ كَوْفَرِي كَرِيْوَه .

وَفِي مُصَنَّفٍ وَكَيْعَ : حَدَّثَنِي زُعَةُ بْنُ صَالِحٍ عَنْ ابْنِ طَاوُوسٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ عَمْرِو بْنِ دِينَارٍ عَنْ
 عَبْدِ اللَّهِ بْنِ يَزِيدَ قَالَ : قَالَ عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ ((إِنْ اللَّهَ لَا
 يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ لَا تَأْتُوا النِّسَاءَ فِي أَعْجَازِهِنَّ)) ، وَقَالَ مَرَّةً : ((فِي أَدْبَارِهِنَّ)) (٣٧٣) .

٣٧١ _ إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ : أَخْرَجَهُ ابْنُ مَاجَةَ (١٩٢٤) ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي صَحِيحِ ابْنِ مَاجَةَ (١٥٦٠) .

٣٧٢ _ إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ : أَخْرَجَهُ التِّرْمِذِيُّ (١٣٥) ، وَصَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي الْإِرْوَاءِ (٢٠٠٦) .

٣٧٣ _ إِسْنَادُهُ صَحِيحٌ : صَحَّحَهُ الْأَلْبَانِيُّ فِي الْإِرْوَاءِ (٢٠٠٥) .

واته له (مصنف وکیع) دا هاتووہ : (زمعة) ی کوپی (صالح) بۆی باسکردم ، له (ابن طاووس) هوه ، له بابیه وه ، له (عمرو) ی کوپی (دینار) هوه ، له (عبدالله) ی کوپی (یزید) هوه (عمر) ی کوپی (خطاب) _ خوای لی پازی بیّت _ فەرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی : ((خوای تعالی له گوتنی هه ق شهرمه زار نابی ، له دواوه مه چنه لای ژنان)) ، جاریکیشیان فەرمووی : ((له کۆمه وه)) .

وفي الترمذي : عن علي بن طلق ، قال : قال رسول الله ﷺ : ((لا تأتوا النساء في أعجازهن ، فإن الله لا يستحي من الحق)) (٣٧٤).

واته : له (علي) کوپی (طلق) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فەرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی : ((له دواوه مه چنه لای ژنان ، خوای تعالی له گوتنی هه ق شهرمه زار نابی)) .

وفي ((الكامل)) لأبن عدي من حديثه عن المحاملي عن سعيد بن يحيى الأموي قال حدثنا محمد بن حمزة عن زيد بن رفيع عن أبي عبيدة عن عبد الله بن مسعود يرفعه : ((لا تأتوا النساء في أعجازهن)) (٣٧٥)

واته له (الكامل) ی (ابن عدی) دا هاتووہ : له (المحاملي) وه ، له (سعيد) ی کوپی (يحيى الأموي) وه ، گوتهیه تی : (محمد) ی کوپی (حمزة) ، له (زيد) ی کوپی (رفيع) هوه بۆی باسکردین ، له (أبي عبيدة) وه ، له (عبدالله) ی کوپی (مسعود) هوه فەرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فەرمووی : ((له دواوه مه چنه لای ژنان)) .

٣٧٤ _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (١١٦٤) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٢٤٢٨) .

٣٧٥ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٦٠٧) .

له (الحسن) ی کوپی (علي الجوهری) وه ، له (أبي نر) وه _ خوای لی پازی بیت _
 فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((هه رکهس له کومه وه بجیته لای پیاو یاخود
 ژن ، کوفری کردوه)) .

وروی إسماعیل بن عیاش عن سهیل بن أبي صالح عن محمد بن المنکدر عن جابر یرفعه :
 ((استحيو من الله فإن الله لا يستحي من الحق لا تأتوا النساء في حُشوشهن)) (٣٧٦) ، ورواه
 الدارقطني من هذه الطريق ولفظه : ((إن الله لا يستحي من الحق لا يحل مأتاك النساء في
 حشوشهن)) (٣٧٧)

واته له (إسماعيل) ی کوپی (عیاش) وه ، له (سهیل) ی کوپی (أبي صالح) وه ،
 له (محمد) ی کوپی (المنکدر) وه ، له (جابر) وه _ خوای لی پازی بیت _ له
 فهرمووده یه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((له خوا
 شهرم بکهن ، خوای تعالی به رامبه ر به گووتنی هه ق شهرمه زار نابی ، له کومه وه مه چنه
 لای ژنان)) .

له هه مان پێگه شه وه پێشهوا (الدارقطني) نه وه فهرمووده ده گێرپێته وه ، بیژده کهشی
 نه مه یه ((خوای تعالی به رامبه ر به گووتنی هه ق شهرمه زار نابی ، هه لال نی یه له کومه وه
 بجیته لای ژنان)) .

٣٧٦ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الجامع (٩٣٤) .

٣٧٧ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٦٧) .

وقال البغوي : حَدَّثَنَا هُدْبَةُ حَدَّثَنَا هَمَّامٌ قَالَ : سَأَلَ قَتَادَةَ عَنِ الَّذِي يَأْتِي امْرَأَتَهُ فِي دُبْرِهَا ؟ فَقَالَ حَدَّثَنِي عَمْرُو بْنُ شُعَيْبٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ : ((تِلْكَ اللَّوْطِيَّةُ الصَّغْرَى)) (٣٧٨) .

واته پيشهوا (البغوي) فرمويته : (هُدْبَةُ) بؤى باسكردين ، (هشام) بؤى باسكردين و ، فرموى : له (قتادة) يان پرسى سه بارهت به و كه سهى له كومه وه ده چيته لای خيزانى ، نهویش فرموى : (عمرو) كوپى (شُعَيْب) ، له بابيه وه ، له باپيره وه بؤى باسكردم ، كهوا پيغه مبهري خوا ﷺ فرموى : ((نه وه (لوط) يه تيكي بچوكه)) .

وقال أحمد في مسنده : حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ ، قَالَ : حَدَّثَنَا هَمَّامٌ ، أَخْبَرَنَا عَنْ قَتَادَةَ ، عَنْ عَمْرُو بْنِ شُعَيْبٍ ، عَنْ أَبِيهِ ، عَنْ جَدِّهِ ، فَذَكَرَهُ (٣٧٩) .
وفي المسند أيضاً : عن ابن عباس : أنزلت هذه الآية : ﴿ نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] في أناسٍ من الأنصار ، أتوا رسولَ الله ﷺ ، فسألوه ، فقال : ((انتهـا على كُلِّ حالٍ إذا كان في الفرج)) (٣٨٠) .

واته : له (ابن عباس) وه _ خوا له خوى وبابيشى پازى بيت _ فرمويته : نه م ثايه ته ﴿ نِسَاءُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] سه بارهت به كه سانيك له پشتيوانان دابه زى ، هاتنه خزمته تي پيغه مبهري خوا ﷺ و ، لييان پرسى ، نهویش فرموى : ((به هه مو شيوازيك بچو لای نه گه رته نها له نه ندامى زاويزى وه بو)) .

وفي المسند أيضاً : عن ابن عباس ، قَالَ : جَاءَ عَمْرُ بْنُ الْخَطَّابِ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ : يَا رَسُولَ اللَّهِ : هَلَكْتُ . فَقَالَ : ((وَمَا الَّذِي أَهْلَكَ ؟)) قَالَ : حَوَّلْتُ رَحْلِي الْبَارِحَةَ ، قَالَ : فَلَمْ يَرُدَّ

٣٧٨ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (٢٤٢٨) .

٣٧٩ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ١٨٢ ، ٢١٠) كلاهما عن عمرو بن شعيب عن أبيه عن جده .

٣٨٠ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (١ / ٢٦٨) .

عليه شيئاً ، فأوحى الله إلى رسوله : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْتِ سِتْنَمُ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] أَقْبِلْ وَأَذْبِرْ ، وَاتَّقِ الْحَيْضَةَ وَالذَّبِيرَ^(٣٨١) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوئی و بابیشی پازی بیّت _ فهرموویه تی : (عمر) ی کوپی (خطاب) _ خوی لی پازی بیّت _ هاته خزمه تی پیغه مبهری خوا ﷺ و فهرموی : نهی پیغه مبهری خوا : تیاچوم . نه ویش فهرموی : ((چ بوبه هوئی تیاچونت ؟)) فهرموی : دوینی زینه کهم گواسته وه (واته به شیوازیکی تر چۆته لای خیزانه کهی) ، (ابن عباس) فهرموی : پیغه مبهری خوا ﷺ به هیچ شتیک وه لای نه دایه وه ، به لام پاشان خوی تعالی ئه م نایه تی بو نارد هواره وه : ﴿ نِسَاؤُكُمْ حَرْثٌ لَكُمْ فَأْتُوا حَرْثَكُمْ أَنْتِ سِتْنَمُ ﴾ [البقرة : ٢٢٣] له پیش و پاشه وه بچۆره لای خیزانه کهت ، به لام خۆت له بینویژی و کۆم بپاریزه .

وفي الترمذي : عن ابن عباس مرفوعاً : لا يَنْظُرُ اللَّهُ إِلَى رَجُلٍ أَتَى رَجُلًا أَوْ امْرَأَةً فِي الذَّبِيرِ^(٣٨٢) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوئی و بابیشی پازی بیّت _ فهرموویه تی : خوی تعالی ته ماشای پیاویک ناکات له کۆمه وه چوبیته لای پیاویک یاخود ژنیک .

ورويانا من حديث أبي علي الحسن بن الحسين بن دُومًا ، عن البراء بن عازب يرفعه : ((كفر بالله العظيم عشرة من هذه الأمة : القاتلُ ، والسَّاحِرُ ، والدُّيُوثُ ، وناكحُ المرأةِ في دُبْرِها ، ومانعُ الزَّكَاةِ ، وَمَنْ وَجَدَ سَعَةً ومات ولم يَحُجَّ ، وشاربُ الخَمْرِ ، والسَّاعِي في الفتنِ ، ومانعُ السِّلَاحِ من أهلِ الحربِ ، وَمَنْ نَكَحَ ذَاتَ مَحْرَمٍ مِنْهُ))^(٣٨٣) .

^{٣٨١} _ إسناده صحيح : أخرجه الترمذي (٢٩٨٤) ، وصححه الألباني في صحيح الترمذي (٢٣٨١) .

^{٣٨٢} _ حديث حسن : أخرجه الترمذي (١١٦٥) ، عن كريب عن ابن عباس فذكره مرفوعاً .

^{٣٨٣} _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في الضعيفة (٢٠٠٥) .

واته : (البراء) ی کوپی (عازب) _ خوای لی پازی بیت _ له فهرموودهیه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((ده کهسی ئەم ئومەتە کوفریان به خوای گه وره کربوه : بکوژ ، جادوگر ، گه واد ، ئەو کهسی له کۆمه وه ده چیتە لای خیزانی ، مه ی خۆره وه ، زه کات نه ده ر ، ئەو کهسی ده و له مه ندیش بوو مردو حه جی نه کرد ، ئەو کهسی له کاتی فینه و ئاشوبدا هه ول دهدات خراپه بڵاوبکاته وه ، فرۆشیاری چه ک بۆ ئەو که سانه ی له جه تگدان ، ئەو کهسی که سیکی نامه حه رم ده خوازیت)) .

(عبدالله) ی کوپی (وهب) ده لیت : (عبدالله) ی کوپی (لهیعة) ، له (مشرح) ی کوپی (هاعان) وه ، له (عقبه) ی کوپی (عامر) وه بۆی باسکر دین ، که و پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمووی : ((نه فرین لی کراوه ئەو کهسی له کۆمه وه ده چیتە لای ژنان)) .

له (مسند) ی (الحارث) ی کوپی (أبي أسامة) دا هاتوه : (أبي هريرة) و ، (ابن عباس) فهرموویان : پیغه مبهری خوا ﷺ پیش مردنی ووتاریکی بۆ خویندینه وه ، که کۆتا ووتاره کانی بوو تا گه پایه وه بۆ لای په روه ردگاری _ عز وجل _ و تیایدا فهرمووی : ((هه رکه س له کۆمه وه به چیتە لای ژنیک یاخود پیاویک یاخود مندالیک ، پۆژی قیامه ت کۆده کریته وه ، بۆنی له لاک ی بۆنکردو بۆ گه نتره و زیان به خه لک ده گه یه نیت تا ده چیتە ئاگره وه ، خوای تعالی کرده وه کانی پوچ ده کاته وه ، ته وبه و په شیمانی قبول ناکات ، ده خریته نێو سندوقیک ی ئاگرینه وه ، به بسماری ئاگرین لیی توند ده کریت ، (أبو هريرة) فهرموویه تی : ئەمه له باریکدا نه گه ر ته وبه ی نه کردو په شیمان نه بۆوه .

پیشه و (أبو نعيم الأصبهاني) بۆی باسکر دین که (خزيمه) ی کوپی (ثابت) له فهرموودهیه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((خوای تعالی له گوێنی هه ق شه رمه زار نابێ ، له کۆمه وه له گه ل ژناندا جووت مه بن)) .

وقال الشافعي : أخبرني عمي محمد بن علي بن شافعٍ . قال أخبرني عبد الله بن علي بن السائب عن عمرو بن أحيحة بن الجلاح عن خزيمة بن ثابت أن رجلاً سأل النبي ﷺ عن أتيان النساء في أدبارهن فقال : ((حلال)) فلما ولى دعاه فقال : ((كيف قلت في أي الخريتين أو في أي الخريتين أو في أي الخصفتين أمن دبرها في قبلها ؟ فنعم ، أم من دبرها في دبرها فلا ، إن الله لا يستحي من الحق ، لا تأتوا النساء في أدبارهن)) (٣٨٤) .

پێشهوا (الشافعي) فرموویتهی : مام (محمد) ی کوپی (علي) کوپی (شافع) پێی پاگه یاندم و ، فرمووی : (عبدالله) ی کوپی (علي) کوپی (السائب) ، له (عمرو) ی کوپی (أحيحة) ی کوپی (الجلاح) هوه ، له (خزيمة) ی کوپی (ثابت) هوه پێی پاگه یاندم ، کهوا پیاویک سه بارهت به جووتبونى ژن له دواوه له پێغه مبهرى خواى ﷺ پرسى ، ئه ویش فرمووی : ((حه لاله)) ، که پیاوه که پشتی هه لکریو چوو ، پێغه مبهرى خوا ﷺ جاریکی تر بانگی کرده وه و فرمووی : ((چۆنت گووت ، له کام قولایه وه ، له کام کونه وه ، له کام چالایه وه ، نه گهر له دواوه بێ بۆ نه دامی زانێی ، به ئێ . به لām نه گهر له دواوه بێ بۆ کۆم ، نه خێر ، خواى تعالى له گوتنی هه ق شه رمه زار نابێ ، له کۆمه وه مه چنه لای ژنان)) .

(الربيع) ده لێت : به پێشهوا (الشافعي) یان گووت : ئه ی تو چ ده لێی ؟ فرمووی : مام متمانه پێکراوه (ثقة) ، (عبدالله) ی کوپی (علي) متمانه پێکراوه ، به خێر باسی (الأنصاري) که شی کریوه ، مه به ستی (عمرو) ی کوپی (الجلاح) بوو ، (خزيمة) ش له و که سانه یه که گومان له باوه پێکراوی ناکریت ، به لām من رێ به و کاره ناده م ، به لکو یاساغ و قه ده غه ی ده که م .

ده لێم _ ابن القيم _ ئالێره وه خه لکی به هه له دا چوون و گوفتاری که سانی پێشین و پێشه وایانیا به هه له لیکدا وه ته وه که رپێدراویتی ئه و کاره له پێغه مبهرى خواوه ﷺ

ده گێژنهوه ، چونکه له پاستیدا پێی دلووه که دلووهی ژن وهکو پێگهك به کاربهێنرێت بۆ جووت بوون له ئەندامی زانێ وه ، بهم جووره مه بهستی نه بوو له دلووه له گهڵ ژندا جووت بێ بۆ کۆم ، به لکو مه بهستی نه وه بوو پیاو له دلووه له گهڵ ژندا جووت بێ بۆ ئەندامی زانێ ، ههروهها بیسهری فهرمووده کهش به ههلهدا چوووه (من) واته : (له) ی نیو فهرمووده که ی به (فی) واته : بۆ نیو لیکدلووه ته وه نه یزانیوه جیاوازیان له نیاواندا ههیه ، که وابوو نه مهیه که پیشین و پیشه وایان پێیان پێداوه ، بهلام کهسانی تر گوفتارهکانی نهوانیان به ههلهیهکی ناشیرین لیکدلووه ته وه .

خوای تعالی دهفهرمیت : ﴿ فَأَتَوْهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ﴾ [البقرة : ۲۲۲] واته : ﴿ فَأَتَوْهُنَّ ﴾ بچنه لایان ﴿ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ﴾ لهو شوینهوه که خوا فهرمانی پێداون (٢٨٥) (مجاهد) فهرموویهتی : سهبارهت بهو نایهته له (ابن عباس) م پرسی ، نهویش فهرمووی : لهو شوینهوه که فهرمانت پێکراوه لێ دورکهوێته وه ، مه بهستی شوینی بینوێژی بوو . (علي) کوپی (أبي طلحة) له (ابن عباس) وهه باس دهکات کهوا (ابن عباس) فهرمووی : مه بهستی ئەندامی زاوژی یه ، سنوریش مه بهزینن بۆ شوینیکی تر .

ئهم نایهته به لگهیه بۆ ههراکردنی جووتبوونی ژنان له کومه وه له بهر دوو هۆکار ، یه که میان : پێی داوه به جووتبوونی ژنان له شوینی کێلانه وه ، که شوینی مندال بوونه نهك له کومه وه که شوینی پیسی و نازاره . خوای تعالی که دهفهرمیت : ﴿ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ اللَّهُ ﴾ [البقرة : ۲۲۲] مه بهستی شوینی کێلانه واته ئەندامی زاوژی ژنان ، ههروهها نایهته که دهفهرمیت ﴿ فَأَتُوا حَزَنَكُمْ أَنَّى شِئْتُمْ ﴾ [البقرة : ۲۲۳] لێره دا شیوازی جووتبوونی ژنان له دلووه بهلام بۆ ئەندامی زاوژی لهم نایهته وه دهستکهوت بووه ، چونکه فهرموویهتی : ﴿ أَنَّى شِئْتُمْ ﴾ واته : له ههرا کوێ وه ئاره زوتان لێ بوو له پیشه وه یاخود له پاشه وه . (ابن عباس)

(__ خَوای له خَوی و بابیشی پازی بیټ __ سه بارهت به گوفتاری خَوای تعالی ﴿ فَأَتُوا حَرَّتْكُمْ ﴾ فره موویه تی : مه بهستی : ئەندامی زاوژی یه .

ئه گهر خَوای تعالی جووتبونی ژنانی له ئەندامی زاوژی وه له بهر زیانیکی کاتی حه رام کرد بیټ ، وه کو بیئوژی ، که وابو باری حه رامیتی کۆم توندتره ، چونکه شوینی پیسی و ئازاری بهرده وامه ، سه ره پای خراپه ی تر وه کو وه چه برین ، لیڤه دا ئه مه حه رام کراوه ، بۆ ئه وه ی نه بیته به هانه و ده رگای خراپه ی دیکه ش نه کاته وه بۆ تاوانی گه وره تر ، وه کو ئه وه ی ئه م په فتاره له دواشه وه له گه ل مندالان ئه نجام بدری .

هه روه ها : ژن مافی جووتبونی به سه ر میڤرده که یه وه هه یه ، جووتبونیشی له کۆمه وه هه قی ده فه وتیئیت و ، حه زو ئاره زووی به جی ناهیتیټ و ، مه به سه کانی پی به ده ست نایه ت .

هه روه ها : کۆم ئاماده نه کراوه بۆ ئه م کاره و ، بۆ ئه وه ش نه خولقیئراوه ، به لکو له پاستیدا ئەندامی زاوژی بۆ ئه وه ئاماده کراوه ، بۆیه ئه و که سانه ی وازی لی ده هیئن و کۆم به کاردینن له حیکمه ت و دانایی و شه رعی خوا چونه ته ده ره وه به گشتی .

هه روه ها : ئه و کاره زیانبه خشه بۆ پیاو ، بۆیه ئاقل و ژیرانی پزیشکان له فه یله سوف و که سانی تریش قه دهغه و یاساگیان کردوه ، چونکه ئەندامی زاوژی ژنان خاسیه تی پاکیشانی ئاوی تیژاو و حه وانه وه پیدانی پیاوی هه یه ، جووتبونیش له کۆمه وه یارمه تیده ری پاکیشانی هه موو ئاوه که نابیت و ، هه موو ئاوه تیژاوه که ی پیاو ده رناهیئیت ، چونکه پیچه وانه ی کاری سروشتیه .

هه روه ها : له پوویه کی دیکه شه وه زیانبه خشه ، چونکه ئەندامانی ئه و په فتاره له کۆمه وه پیویستی به جم و جۆلی ماندوکار هه یه ، له بهر ئه وه ی پیچه وانه کاری سروشتیه .

ههروه‌ها : جیگهی پیسی و باوگژهی ناوسکه و ، پیاویش به‌پووی پوو به پووی ده‌بیته‌وه و ، تیکه‌لی ده‌بی .

ههروه‌ها : زۆر بۆ ژن زیانبه‌خشه ، چونکه شتیگه‌و له خووی سروشتی مرۆفه‌وه نامۆ به‌دوره ، پقی لییه‌تی و چاره‌ی ناوێت .

ههروه‌ها : خه‌م و خه‌فت و ، پق لیبونه‌وه بۆ هه‌ردو که‌سی بکه‌رو کارلیکراو دروست ده‌کات .

ههروه‌ها : پووی مرۆف په‌ش ده‌کات و ، سئگی تاریک ده‌کات و ، نورو پوناکی دلی ده‌کوژینیته‌وه و ، سامناکی و په‌ستیه‌ک پووی داده‌پۆشیته‌ "هه‌رکه‌سیک که‌مترین زانستی پووناسی بزانیته‌ "ئه‌وه‌ی پێوه به‌دیده‌کات .

هه‌روه‌ها : دورکه‌وتنه‌وه‌و پق لیبونه‌وه‌یه‌کی توندو ، له‌یه‌ک دابرا‌ن له‌نیوان بکه‌رو کارلیکراودا دروست ده‌کات .

هه‌روه‌ها : باروچالی بکه‌رو کارلیکراو به‌جۆریکی وا خراپ ده‌کات که‌ دوا‌ی ئه‌وه هینده‌ی نامینی چیت‌ر هیوا‌ی چاک بونه‌وه‌ی لیته‌کرێت ، مه‌گه‌ر به‌ته‌وبه‌و په‌شیمان بونه‌وه‌یه‌کی وا که‌ بریار بدات چیت‌ر ئه‌و کاره ئه‌نجام نه‌دات .

هه‌روه‌ها : هه‌موو خوو په‌وشتیکی چاک و باش له‌سه‌ر هه‌ردوکیان لاده‌بات و ، دژی ئه‌و په‌وشته‌یان له‌به‌ر ده‌کات و ، هه‌موو دۆستایه‌تی و په‌یوه‌ندیه‌کی دلسۆزانه‌ی نیوانیان لاده‌بات و ، تۆوی کینه‌هه‌لگرتن و نه‌فرین کردنی یه‌کتریان له‌نیواندا ده‌چینی .

هه‌روه‌ها : له‌گه‌وره‌ترین هۆکاره‌کانی نه‌مانی نیعمه‌ت و ، دابه‌زینی خه‌شم و قین و توپه‌بونه ، چونکه نه‌فه‌رین و نه‌ویستراویته‌ی په‌روه‌ردگاریان بۆ دروست ده‌کات و ، پوو له‌ بکه‌ری ئه‌و په‌فتاره وهرده‌گیرێت و ، به‌چاوی سۆزه‌وه ته‌ماشای ناکات ، بۆیه که‌سی بکه‌ر پاش هه‌موو ئه‌مانه به‌هیوا‌ی چ خیریکه‌و ، له‌چ شه‌پیکیش دلتیابیت ، بۆیه ژیا‌نی به‌نده‌یه‌ک که‌ نه‌فرین و خه‌شم و پقی خوا‌ی تووش بو‌ی ده‌بی چۆن بی ، که‌ پووی لی وهرده‌گیراوه‌و ، به‌چاوی سۆزیشه‌وه ته‌ماشای ناکات .

ههروهه ها : شهرم و بهخوداچونهوه بهگشتی ناهیلئیت ، شهرمیش ژیانی دلّو ، نهگهر شهرم له دلّا نه مینئیت ، کردهوه ناشیرینهکان به چاک داده نئیت و ، کردهوه جوانهکانیش به خراب داده نئیت ، نهو کاته مرؤف خراپه ی له دلّا قایم و جیگیرتر ده بی .

ههروهه ها : نهو خوو پهوشتانه دهگورپیت که خوی تعالی بۆ مرؤفی داناو ، مرؤف له خوو پهوشتی خوی دهرده مینئیت بۆ خوو پهوشتیکی تر که خوی تعالی بۆ هیچ گیانله بریکی دانه ناوه ، که خوویهکی ههلاوه که پاوه یه و ، خووش نهگهر هه لگتیردراپه وه ، دلّ و ، کردهوه و ، پیاویش هه لده گتیرد ریته وه و ، نهو جا هه موو کردهوه و شیوازیکی خراب به چاک داده نئیت و ، بهوش بارو حال و کردهوه و گرفتاری به بی ویستی خوی خراب ده کات .

ههروهه ها : بی ئابروی و بی شهرمی و زاتکردنیک بۆ مرؤف به جیده هیلئیت “ که هیچ پهفتاریکی تر دروستی ناکات .

ههروهه ها : شورهیی و سووکی و بی پیزی و هیچ و پوچیه که بۆ مرؤف به جیده هیلئیت “ که هیچ پهفتاریکی تر دروستی ناکات .

ههروهه ها : پۆشاک ی پق و کینه و نهویستراوی و ، ههروهه ها لاقرتی و تانوت لیدان و ، پيسوابوون و بهسوک ته ماشاکردنی خه لگی له بهر ده کات ، به بچوک ته ماشای ده که ن “ به ئاستیک نهوه به چاو ده بینریت . بۆیه _ صلاة و سلام _ له سه ره نهو که سه ی بی ، که خوشی و کامه رانی دُنیاو پۆزی دوا ی ته نها به شوینکه وتنی پیاو به که یه تی و ، تیاچونی دُنیاو پۆزی دوا ی ، به سه ره پچی کردنی پیاو به که یه تی و نهوه ی که هیناویه تی .

**به شیک : جووتبونه زیانبه خشه کانیس : دوو جوړه ، زیانبه به خش له ږوی
شهرعه وه ، زیانبه خش له ږوی خوو ږهوشته وه :**

نوهی زیانبه خشه له ږوی شهرعه وه : حرامه کانه ، نه مه چندين پلویه و هندیکیان له
هنديکی دیکه یان توندتره . حرام کراوی کاتیسی (العارض) سوکترو ئاسانتره له
حرامکراوی به رده و امیټی (اللزم) ، وهکو حرامبوونی جووتبون له کاتی ئیحرام به ستندا
، حرامبوونی جووتبون له کاتی ږوړودا ، حرامبوونی جووتبون له کاتی ئیعتکافدا ،
حرامبوونی ژنی (الظهار)^(۳۸۶) لیکراو تا که فارهت ده دات ، وه حرامیټی جووتبوونی ژن له
کاتی بیټوئیډاو ، به وهاوشیوانه ، بویه سنوریک بۆ نه م جوړه جووتبونه نی به .

به لام حرامبوونی به رده و ام (اللزم) : دوو جوړه : جوړیک هیچ ږیگه یه ک بۆ حه لاللبوونی
نی به : وهکو ژنانی مه حرم ، دایک و خوځشک و هند ۰۰۰ ، نه م جوړه جووتبونه کوشتن
پټویست ده کات ، وهکو سنوریک بۆ نه و تاوانه ، به لای کومه لیک له زانایانه وه وهکو پیښه وا (
أحمد) ی (حنبل) و که سانی دیکه ش ، فهرمووده یه کی (مرفوع) ی (ثابت) یش له م باره وه
هیه^(۳۸۷) .

^{۳۸۶} — الظَّهَار : نه گهر پیاو به ژنه که ی بلټیت : تز و هکو پشټی دایکم وای ؛ یاخود وهکو پشټی خوشکم وای ؛
نوه (الظَّهَار) ی له ژنه که ی کردوه ، شهرعیش نه مه ی حرام کردوه تاوه کو پیاو ه که که فارهت ده دات ،
یاخود تا ماوه ی (الظَّهَار) ه که ته و او ده بی ، بږوانه : پوخته ی فیقهی شهریعت ، ماموستا طارق هه مه ونډی .
وه رگټی .

^{۳۸۷} — یشر إلی حدیث البراء قال : لَقِيتُ خَالِي وَمَعَهُ الزَّايَةُ ، فَقُلْتُ : أَيُّنَ تُرِيدُ ؟ قَالَ : أُرْسَلَنِي رَسُولُ اللَّهِ — صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ — إِلَى رَجُلٍ تَزَوَّجَ امْرَأَةً أَبِيهِ مِنْ بَعْدِهِ أَنْ أَضْرِبَ عُنُقَهُ أَوْ أَقْتُلَهُ . رواه النسائي (۱۳۳۳) واللفظ له ، ورواه
أبو داود (۴۴۵۶) ، والترمذي (۱۳۶۲) وإته (البراء) — خواي لی پازی بیټ — فهرموویه تی : چاوم به خالم

دووم : نه وهی له توانادایه حالل بکړیت ، وهکو نه جنه بی ، بویه نه گهر میډار بیت ، له جوتبونیدا دوو هق هیه : هه قیك بۆ خواو ، هه قیك بۆ میډر . نه گهر ژورلیکراو بی ، سی هه قی تیډایه ، نه گهر کس و کاری هه بی و بهو هوپه وه عه ییدارو له که داربن نه و چوار هه قی تیډایه ، نه گهر ژنیکی مه حره می بیت ، نه و پینچ هه قی تیډا ده بیت . زیانی نه م جوړه به گوږه ی پله کانیټی له حه رامیدا .

[illegible]

بەسوودترین کاتەکانی جوتببون : پاش ھەرسبوونی خۆراکە لە گەدەداو ، لە زەمەنێکی
مام ناوەندا ، نەك لە سەر برسیتی ، چونکە گەرمی غەریزی دەکوژێتیتەو ، نەك لە سەر
تێربونیش ، چونکە نەخۆشیگەلێکی توند دروست دەکات ، ھەروەھا نە لە سەر ماندووبوون ،
نە لە دواي گەرماوکردن ، نە لە دواي دەرھاوێشتن ، نە لە دواي ھەست بە جولا ئێکی دەرونیش
دەکو خەم و خەفت و دالته ئگی و شادومانبو ئکی بە ھێز .

چاکترین کاتیسی پاش چواریه ک یاخود سیّیه کی شه وه ، چونکه له و کاته دا ریکه وتی
هه رسبوونی خوړاک ده بی ، پاشان خوئی ده شوات و ده نویت یاخود ده ستنوویژ ده گریّت و

گهوت و ئالاکه‌ی به‌ده‌سته‌وه بوو ، گووتم : بۆ کوئ ده‌چی ؟ فهرمووی : پیغه‌مبه‌ری خوا _ صلی الله علیه وسلم _ ناردمی بۆ لای پیاویک باوه‌ژنه‌که‌ی خۆی خواستوه پاش مردنی بابی بۆ نه‌وه‌ی له ملی بده‌م یاخود بیکوژم .

دهنویت ، به وەش هێزەکانی بۆ دەگەرێتە وە ، با لە پاشیشیدا وەرزش و جولانە وەیهکی زۆر نەکات ، چونکە زۆر زیانبەخشە .

به شيك : سه بارهت به ريبازي پيغه مبهري خوا ﷺ له چاره سهري عيشقدا :

ئەمە نەخۆشیه که لە نەخۆشیهکانی دل ، به پێچهوانەی هەموو نەخۆشیهکانی ترە و ەیه لە خودی خۆی و ھۆکارەکانی و چارەسەریدا ، ئەم نەخۆشیه ئەگەر قایم بوو و پتەو تۆکمەبوو ، ئیتر چارەسەری بەلای پزیشکانە وە قورس دەبێ و ، نەخۆشیش ماندوو دەکات ، لە پاستیدا خوای تعالی لە قورئانە کەیدا باسی خەڵک دەکات کە عیشقی دوو کۆمەڵ دەبن : ژنان و ، دل لیچونی لاوی موو لێدەر نەهاتوو ، باسی ژنە کە ی (عزیز) ی میسر دەکات سەبارەت بە (یوسف) ، ھەروەھا باسی قەومە کە ی (لوط) دەکات ، خوای تعالی ھەوایی ئەوانمان پێی پادەگە یە نیت کاتی کە پەریەکان ھاتنە لای (لوط) و دەفەرمیت : ﴿ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴾ (٦٧) قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي فَلَا تَفْضَحُونِ (٦٨) وَأَتَقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ (٦٩) قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ (٧٠) قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ (٧١) . لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ (٧٢) ﴿ [الحجر : ٦٧ _ ٧٢] واته : ﴿ وَجَاءَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴾ جا خەڵکی (نێریازی) شارە کە ھاتن (بەرھەمە مانی) (لوط) و (مژدەیان بە یە کتری دەدا) ﴿ قَالَ إِنَّ هَؤُلَاءِ ضَيْفِي ﴾ (لوط) ووتی دلتیا بن ئەمانە میوانی منن ﴿ فَلَا تَفْضَحُونِ ﴾ دە ی ئابروم مەبەن ﴿ وَأَتَقُوا اللَّهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴾ و لە خوا بترسن و شەرمە زارو پرسیوام مە کەن ﴿ قَالُوا أَوَلَمْ نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴾ ووتیان ئێمە پێمان نە ووتیت نابێ بەرگری لە کەس بکەیت (نابێ کەس توختن کە وێ) ﴿ قَالَ هَؤُلَاءِ بَنَاتِي ﴾ (لوط) فرموی ئانە و انە کچانی منن (مارەیان کەن) ﴿ إِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴾ ئەگەر ئێو (ئەو کارە) ئە نجام دە دەن ﴿ لَعَمْرُكَ إِنَّهُمْ ﴾ سویند بە تە مەن و

ژیانی تو (نهی محمد ﷺ) به پاستی نه وانه ﴿ لَفِي سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴾ له سهر خوشی خویندا
سه رگردانن (٣٨٨) *

به لام كه سانك نهو پیزو سه تگینه بۆ پیغمبه ری خوا ﷺ دانانین كه شایسته یه تی و
واپاده گیه نن كه وا پیغمبه ری خوا ﷺ توشبووه له باره ی (زینب) ی كچی (جش) هوه ،
چونكه پیغمبه ری خوا ﷺ (زینب) ی بینیه وه فره موویه تی : (سُبْحَانَ مُقَلَّبِ الْقُلُوبِ) واته :
پاك و بیگه ردی بۆ خوی هه لپلینه رو نه م دیوو نه و دیوکاری دلان و ، دلی لی سه ندوه ، كه چی
به (زید) ی کوپی (حارثة) ی ده فره موو : لای خۆت پایگه وه بیه یله ره وه ، تا خوی تعالی
نه م نایه ته ی بۆ دابه زاند : ﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ
وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ ﴾ (الأحزاب :
٣٧) واته : ﴿ وَإِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ ﴾ (بیربکه ره وه) کاتی ده دوت
به كه سی (زید) ی کوپی (حارثة) كه خوا به هره ی به سه ردا رشتبوو تویش چا كه ت له گه لدا
كردبوو (به نازادکردنی و پهروه ده کردنی) ﴿ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ ﴾ خیزانت (زینب) لای
خۆت پاگه وه بیه یله وه ﴿ وَاتَّقِ اللَّهَ ﴾ وه له خوا بترسه ﴿ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ ﴾
له دلی خۆتدا شتیك ده شارپته وه كه خوا ناشكه رای ده كات ﴿ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ
تَخْشَاهُ ﴾ وه له (قسه ی) خه لك ده ترسی له كاتیكدا خوا شیاوتره كه لیی بترسی (٣٨٩) ،
كه سانی بانگه شه كارانی نهو گوفتارانه واگومان ده بن نهو نایه تانه سه باره ت به
خۆشه ویستی ، بۆیه كه سانیکیان کتیبکی داناوه سه باره ت به خۆشه ویستی ، تیایدا باس له
خۆشه ویستی پیغمبه ران ده كات و ، باسی نه م پوداوه ش ده كات ، به پاستی نه م كه سه
به رامبه ر به قورئان و به رامبه ر به پیغمبه ران نه فامه ، چونكه هه ستاوه به لیكدانه وه ی
نایه ته كان به پیچه وانیه ی مه به سستی پاسته قینه ی خوی پهروه رداگه ر ، شتگه لیكیشی داوه ته

٣٨٨ — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان

٣٨٩ — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان

پال پێغه‌مبەری خوا ﷺ که خۆی تەعالی بە‌دوری خستۆتە‌وه لێی ، چونکە (زینب) ی کچی (جحش) خیزانی (زید) ی کوپی (حارثە) بوو ، پێغه‌مبەری خواش ﷺ (زید) ی کردبوو کۆپی خۆی (تبنی) ، ئە‌وه‌بوو بە (زید) ی کوپی (محمد) ناو‌ده‌برا ، (زینب) یش لوتبە‌زنی و خۆبە‌رزکردنە‌وه‌ی بە‌سەر (زید) دا دە‌نواند ، بۆ‌یه‌ پ‌اویژی بە‌ پێغه‌مبەری خوا ﷺ کرد سە‌بارەت بە‌وه‌ی که (زینب) تە‌لاق بە‌دات ، پێغه‌مبەری خواش ﷺ پێی دە‌فە‌رموو : خیزانە‌کە‌ت لای خۆت پ‌اگەر و بیهێڵەرە‌وه‌و لە‌ خوا بترسە ، ئە‌وه‌شی لە‌ دڵی خۆیدا شار‌ده‌وه‌ که‌وا ئە‌گەر (زید) تە‌لاقی بە‌دات “ بۆی خۆی دە‌یخوازێت ، لە‌وه‌ش دە‌ترسا خە‌لکی پێی بلێن ژنی کۆپە‌کە‌ی خۆی خواستوو ، چونکە (زید) بە‌ کۆپی (محمد) ناو‌ده‌برا ، ئا ئە‌مه‌ بوو که‌ پێغه‌مبەری خوا ﷺ لە‌ دڵی خۆیدا شار‌دە‌بویە‌وه‌ی ، ئە‌وه‌ش ئە‌و ترسە‌بوو لە‌ خە‌لک که‌ بە‌سە‌ریهات ، بۆ‌یه‌ خۆی تەعالی ئە‌م ئایە‌تە‌ی دابە‌زان‌دو تیا‌یدا باسی ئە‌و بە‌هرە‌و نیعمە‌تانە‌ دە‌کات که‌ پێی بە‌خشیوه‌ ” ئە‌ک سە‌رزە‌نشتی بکات ، وه‌ پێشی پ‌اگە‌یان‌د که‌ نابێ‌ لە‌ قە‌سی خە‌لکی بترسێت “ سە‌بارەت بە‌و شتە‌نە‌ی خۆی تەعالی بۆی حە‌لال کردوی ، چونکە‌ خۆی تەعالی شایستە‌ترە‌ ترست لێ‌بێ‌ ، دە‌ست هە‌لنە‌گرێت لە‌وه‌ی بۆی حە‌لال کردوی “ لە‌بەر قە‌سی خە‌لک ، پ‌اشان پێی پ‌اگە‌یان‌د که‌وا (زینب) ی لێ‌ مارە‌ دە‌کات دوا‌ی ئە‌وه‌ی که‌ (زید) پێ‌وستی پێ‌ نە‌ماو و تە‌لاقیدا ، بۆ ئە‌وه‌ی ئومە‌تە‌کە‌ی شوێنی کە‌ون و پە‌ی‌رە‌وی بکە‌ن لە‌وه‌‌داو ، پ‌یاو ژنی بە‌کۆپ‌ک‌راوی خۆی بخو‌زائێت “ ئە‌ک ژنی کۆپە‌کە‌ی خۆی که‌ لە‌ پشتی‌تی ، بۆ‌یه‌ خۆی تەعالی لە‌ ئایە‌تی حە‌رام‌کرد‌ندا دە‌فە‌رمێت : ﴿ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمُ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ ﴾ واتە : ﴿ وَحَلَائِلُ أَبْنَائِكُمْ ﴾ وه‌ (حە‌رامە‌ بۆ‌تان) هاوسە‌ری کۆپە‌کانتان (ب‌ووک) ﴿ الَّذِينَ مِنْ أَصْلَابِكُمْ ﴾ ئە‌وانە‌ی که‌ لە‌ پشتی خۆتان(٣٩٠) ، هە‌روه‌ها خۆی تەعالی لە‌م سورە‌تە‌دا دە‌فە‌رمێت ﴿ مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ ﴾ [سورة الأحزاب : ٤٠] واتە : محمد ﷺ باوکی هێچ یە‌ک لە‌ پ‌یاو‌ه‌کانتان نی‌یه‌ ، لە‌ سە‌ره‌تای سورە‌تە‌کە‌شدا دە‌فە‌رمێت : ﴿ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ﴾ [الأحزاب : ٤] واتە ﴿ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ﴾

﴿ وَهَ خَوَا بَه كُورْ كَرَاوَه كَانَتَانِي نَه كَرْدُوتَه كُورْ تَان ﴾ ﴿ ذَلِكُمْ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ ﴾ نَه وَه قَسَه ی سَه ر زاره کی تانه (۲۹۱)، كه وابوو تیروانه له م بهرگریكرده له پیغه مبهری خوا ﷺ و ، دورخستنه وه ی تانه ی تانه داران له و زاته پاكه . وبالله التوفيق .

به لّی . پیغه مبهری خوا ﷺ خیزانه كانی خۆشه ویست و ، له هه مووشیان به لایه وه خۆشه ویستر (عائشة) بوو ، خۆشه ویستی هیچ كه سیكیش به لایه وه نه ده كه شته خۆشه ویستی (عائشة) جگه له خۆشه ویستی خوای پهروه ردگاری ، به لكو به (صحیح ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ ده گێڕنه وه فهرموویه تی : ((لو كُنْتُ مُتَّخِذًا مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ خَلِيلًا لَأَتَّخَذْتُ أَبَا بَكْرٍ خَلِيلًا)) ، وفي لفظ : وَإِنَّ صَاحِبَكُمْ خَلِيلُ الرَّحْمَنِ (۲۹۲) واته : ((نه گهر من له خه لگی سهر زه مین خۆشه ویستیكم هه لئبژاردایه (أبوبكر)م به خۆشه ویستی خۆم ده كرد)) ، له بیژه یه کی تریشدا هاتووه : به راستی هاوړپكه تان خۆشه ویستی ره حمانه .

به شیک :

له پاستیدا دلانیك گیرۆده ی خۆشو یستنی وینه و پوخسار ده بن ، كه له خۆشه ویستی خوای تعالی بۆش و به تال بن ، نه وانه ی پووی لیوه رده گێڤن و ، به شتی تر جیگه ی پر ده كه نه وه ، چونكه نه گهر دل پرپوو له خۆشه ویستی خواو تامه زړوی چاوپیکه وتنی بوو ، نه وانه خۆشی خۆشو یستنی وینه و پوخساری لّی دوره خاته وه ، بۆیه خوای تعالی سه بارهت به (یوسف) پیغه مبه ر ده فهرمیت : ﴿ كَذَلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴾ [یوسف : ۲۴] واته : ﴿ كَذَلِكَ ﴾ ئا به و جۆره (به لگه مان نیشانی یوسف دا) ﴿ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ ﴾ بۆ نه وه ی خراپه و داوین پیسی لّی دوربخه ی نه وه ﴿ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴾ چونكه به راستی نه و (یوسف) له بهنده پاك و هه لئبژارده كانی

۲۹۱ _ مه لا محمد مه لا صالح ، بوخته ی ته فسیری قورئان .

۲۹۲ _ متفق علیه : أخرجه البخاري (۷ / ۱۵) ، ومسلم (۲۳۸۳) .

ئیمه^(۳۹۳)، له م ئایه ته دا پوون ده بیته وه که دلسۆزی و هه لېژێردراوی هۆکارێک بوون بۆ دورخستنه وهی خۆشه ویستی و، ئەو خهراپه و کرده وه ناجۆرانهی که به روبوم و نه نجامین له (یوسف) پیغه مبه ر _ علیه السلام _، بۆیه وازلێهێنانی هۆکار وازلێهێنانی مایه ی هۆکه شه، که سانیکی پێشین گوتیانه: خۆشه ویستی جولانه وهی دلیکی بۆش و به تاله، واته له خۆشه ویسته که ی زیاتر هیچی دیکه ی تیدا نی یه . خۆی تعالی ده فهرمیت: ﴿وَأَصْبَحَ فُؤَادُ أُمِّ مُوسَىٰ قَارِعًا﴾ [القصص: ۱۰] واته: جا دلی دایکی موسا خالی بوو (له هه موو شتیك جگه له منداله که ی) (۳۹۴) واته: خالی بوو له هه موو شتیك جگه له موسی چونکه له راده به در خۆشیده ویست و، دلێشی ژۆر پێوه ی په یوه ندبوو .

خۆشه ویستیش له دوو شت پێکهاتوه: به چاک زانینی خۆشویستراو و، سووربوون له سه ر پێگه شتنی، بۆیه هه رکات دانه یه کیان نه ما خۆشه ویسته که ش نامینیت، نه خۆشی خۆشویستن ژۆرێک له ئاقل و ژیرانی ماندوو کردو، که سانیکیشیان تیایدا دواون، به لام قسه کانیان وازی لێده هێنریت بۆ شتی پاستر .

ده لێین _ ابن القيم _ حیکمه ت و دانایی خۆی تعالی له دروستکراوان و کاروباریدا جیگیربووه له سه ر بنچینه ی سازان و پێکهاتن له نیوان هاوشیوه کاند، هه موو شتیکیش بۆ لای گونجاوی خۆی و بۆلای پێکه وه هه لکراوی خۆی راکیش ده بی و، پووی تی ده کات “وه کو خرویه کی سروشتی، وه له جیاوازو له یه ک نه چووی خۆی هه لدیت، تا نه و ئاسته ی خۆی لی دور ده خاته وه “وه کو خۆیه کی سروشتی .

بۆیه نه یینی تیکه لېوون و په یوه ندی کردن به یه که وه له جیهانی به رزو خواروشدا، له پاستیدا ده گه رپته وه بۆ سی شت: گونجاوی و پێکهاتن و وه کیه کبوون .

^{۳۹۳} _ مه لا محمد مه لا صالح، بوخته ی ته فسیری قورئان .

^{۳۹۴} _ مه لا محمد مه لا صالح، بوخته ی ته فسیری قورئان .

نهێنی جیاوازی و جیاپوونه‌وه‌ش ، له پاستیدا ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ سێ شت : نه‌گوجاوی و پێکنه‌هاتن و وه‌کیه‌کنه‌بوون .

که‌وابوو له سه‌ر ئه‌م بنچینه‌نه به‌دیهاتن و کاروبار به‌پێوه‌ده‌چیت ، بۆیه هاوچه‌شن هه‌واداری هاوچه‌شنی خۆیه‌تی و ، ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ لای ، دریش له دژه‌که‌ی هه‌لدیت و ، خۆی لێ ئورده‌خاته‌وه ، خوای ته‌عالی ده‌فه‌رمیت : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ﴾ [الأعراف : ۱۸۹] واته : ﴿ هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ ﴾ (خوا) ئه‌و زاته‌یه که ئێوه‌ی دروست کردوه ﴿ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ ﴾ له یه‌ک که‌س (که ئاده‌مه) ﴿ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا ﴾ هه‌ر له خۆی هاوسه‌ری به‌دیهاتنا ﴿ لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا ﴾ تا لای به‌سه‌یتته‌وه (ئارام بگرێ) (٣٩٥) ، لێره‌دا خوای ته‌عالی هۆی هه‌سانه‌وه‌و ئارامگرته‌نی پیاوی لای خێزانه‌که‌ی گه‌رانۆته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی که له جۆره‌چه‌شن و گه‌وه‌ری خۆیه‌تی ، بۆیه هه‌سانه‌وه‌ی پیاو لای خێزانه‌که‌ی _ که بریتیه له خۆشه‌ویستی _ ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ ئه‌وه‌ی له چه‌شنی خۆیه‌تی ، ئه‌مه به‌لگه‌یه که هۆی هه‌سانه‌وه به جوانی و ینه‌و پوخسارنی یه ، هه‌روه‌ها به مه‌به‌ست و ویست و ، خولقاندن و پێنمویش نی یه ، ئه‌گه‌رچی هه‌موو ئه‌وانه له هۆکاره‌کانی هه‌سانه‌وه‌و خۆشه‌ویستین .

پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : ((الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ مُجَنَّدَةٌ ، فَمَا تَعَارَفَ مِنْهَا اِتْتَلَفَ ، وَمَا تَنَافَرَ مِنْهَا اِخْتَلَفَ)) .

واته : ((پوچه‌کان سه‌ریازی پامێنراون ، ئه‌وانه‌یان هاوچه‌وشت و هاویین پێکه‌وه ده‌گونجین و ، ئه‌وانه‌شیان سروشت و بیرویاوه‌ریان جیاوازه له یه‌ک دوور ده‌که‌ونه‌وه)) .

وَفِي " مُسْنَدِ الْإِمَامِ أَحْمَدَ " وَغَيْرِهِ فِي سَبَبِ هَذَا الْحَدِيثِ : أَنَّ امْرَأَةً بِمَكَّةَ كَانَتْ تُضْحِكُ النَّاسَ ، فَجَاءَتْ إِلَى الْمَدِينَةِ ، فَتَرَلَّتْ عَلَى امْرَأَةٍ تُضْحِكُ النَّاسَ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ : الْأَرْوَاحُ جُنُودٌ

مُجْتَدَةُ الْحَدِيثِ^(٣٩٦) واته : له (مسند) ی ئیمامی (أحمد) و هیتیشدا هۆی گوتنی ئەم
 فرمودەیه هاتوووە کەوا : ژێتیک له مەككە خەلكی پێدەكەنان ، ئەوەبوو چوووە مەدینەو ، له
 مائی ژێتیک دابەزی کە ئەمیش دیسان خەلكی پێدەكەنان ، بۆیە پێغەمبەری خوا ﷺ فرمووی
 : پوچەكان سەریازی پاهێنراون ... فرمودەكە .

شەریعەتی خۆای تەعالی جێگیر بوووە لەسەر ئەوێ کە حوکمی شتێك وەكو حوکمی
 هاوشێوەکەیه تی ، شەرعەكەشی دابەش ناکرێتە سەر دوو لێکچوداو هەریەکیان حوکمی
 تایبەتی هەبێت ، هەروەها شەرعەكەشی کۆنەکرێتەووە له نێوان دوو هاودژداو هەردوکیان یەك
 حوکمیان هەبێت ، هەركەس بۆچونێکی تری لەمە جیاوازتری هەبێ ، ئەوا دەگەرێتەووە بۆ
 ئەوێ کە زانیانی بەرامبەر بە شەریعەتی خۆای تەعالی کەمە ، یاخود کەمتەرخەمە بەرامبەر بە
 زانیانی لەیەكچوون و جیاوازی ، یاخود شتەكەلیك دەداتە پال شەریعەت کە فەرمانی خۆای
 تەعالی لەسەر نی یە ، بەلکو لە بیروپای هەندێ پیاوانە . بە دانایی و دادپەرەری پەرەردگار
 بەدیهێنان و شەریعەتەکی دەرکەوت ، بە دادپەرەری و کێشی ووردی پەرەردگار
 بەدیهێنان و شەریعەتەکی چەسپاواست بۆوە ، کە بریتیه له یەكسانکردن و پێککردنەووە له
 نێوان دوو لەیەكچوو ، وە جیاکردنەووە له نێوان دوو جیاوازا .

ئەمەش کە له دنیادا چەسپاوە ، له پۆژی قیامەتیشدا هەر ئاوەهایە . خۆای تەعالی
 دەفرەمێت : ﴿ اٰخْشَرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاٰزْوَاجَهُمْ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْنَ . مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ فَاَعْبُدُوْهُمْ اِلٰى
 صِرَاطِ الْجَحِيْمِ ﴾ [الصافات : ٢٢] واته ﴿ اٰخْشَرُوا الَّذِيْنَ ظَلَمُوْا وَاٰزْوَاجَهُمْ ﴾ (خوایە
 فریشتەكان دەفرەموێ) ئەوانەیی سەتەمیان کرد کۆیان بکەنەووە له گەل هاورێ کانیان
 هاوویێنه کانیان) ﴿ وَمَا كَانُوْا يَعْبُدُوْا ﴾ له گەل ئەوانەیی دەیانپەرستێن ﴿ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ ﴾ جگە له

^{٣٩٦} _ صحیح : أخرجه أحمد (٢ / ٢٩٥ ، ٢٥٢٧) ، والبخاري في الأدب المفرد (٩٠١) ، ومسلم (٨ / ٤١)

كلهم من حديث أبي صالح عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً .

خو ﴿ فَأَمْدُوهُمْ إِلَىٰ صِرَاطِ الْجَحِيمِ ﴾ ئە نجا ڕێگای دۆزهخیان نیشان دەن (٣٩٧) ، پێشهوا (عمر) ی کۆپی (خطاب) _ خوای لی پازی بیت _ و پاش ئەویش پێشهوا (أحمد) ی کۆپی (حنبل) _ بە پرەحمەتی خوا بیت _ دەربارە ی گوشتاری خوای تعالی ﴿ وَأَزْوَاجَهُمْ ﴾ فرمویانە : واتە : هاوڕێنە و لێکچووەکان .

خوای تعالی دەفرمێت : ﴿ وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ ﴾ [التکویر : ٧] واتە : ساتێک کە هەر خاوەن کارێک جووتکرایەو لە گەڵ هاوڕێنە و لێکچووی خۆیدا ، وەکو جووتکردنی دوو کەسی خۆشەویست لە بەر خوای تعالی لە بەهەشتدا ، جووتکردنی دوو خۆشەویستی ملکەچی شەیتان لە دۆزهخدا ، چونکە هەر کەسێک لە گەڵ ئەو کەسەدا یە کە خۆشی دەوێ ، بیهوێ یاخود نەیهوێ ، وفي مستدرک الحاكم وغيره عن النبي ﷺ : ((لَا يُحِبُّ الْمَرْءُ قَوْمًا إِلَّا حُسْرَ مَعَهُمْ)) (٣٩٨) واتە : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویەتی : ((هەرکەس قەومیکی خوشویست بەدلتیایی لە گەڵیاندا کۆدەکرێتەو)) .

خۆشەویستی چەند جورێکە و چاکترین و بەرپزترینیان : خۆشەویستیە لە بەر خواو بۆ خوا ، لێره دا پێویستە مڕۆف ئەوانە ی خۆشبویت کە خوای تعالی خۆشی دەوێن و ، هەر وەها پێویستە مڕۆف خواو پیغه مبه ره کەشی خۆشبویت .

دیسان : خۆشویستنی ڕێکەوتن لە سەر ڕێگە یەک ، یا ئاینێک ، یا ڕێباز و ڕێک ، یا ڕێبازێک ، یا خزمایەتیەک ، یا پێشه ساریەک ، یا هەر مەبەستیکی تر .

دیسان : خۆشەویستیەک بۆ دەستکەوتنی بەرژەوێندی و سوودێک لە کەسی خۆشویستراو ، یا لە پلە و پایە کە ی ، یا لە مال و سامانە کە ی ، یاخود لە فێرکردن و پێنمایە کە ی ، یا بۆ

٣٩٧ _ مەلا محمد مەلا صالح ، پوختە ی تەفسیری قورئان .

٣٩٨ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٤٥ ، ١٦٠) ، وصححه الألباني في صحيح الترغيب والترهيب (٣٠٣٧)

به دهستهینیانی خوشی و ئاره زوویه ، ئه مانه خوشه ویستی کاتین و نامینن به نه مانی ئه و
هۆکارانه ی دروستی کردوون ، دلنیا به ئه و که سه ی بۆ کارێک خوشی ده ویی ، پشتت تی
ده کات و دورد ه که ویتته وه کاتی کاره که ته واوبی .

به لام خوشویستنی هاوشیوه یی و گونجاوی که له نیتوان دوو خوشه ویستدا هیه ،
خوشویستنیکی به رده وامه و له ناوناچیت “ مه گه ر کۆسپ و ته گه ره یه ک لایبات ، خوشه ویستی
عیشق له م جۆره یه ، چونکه په سه ند کردنیکی پوحانی و ، تیکه لبونیکه نه فسانیه و ، ئه و
گومان و دودلی و لاوازی و بیه یزی و داهیزراوی و سه رقالی و په شیویه ی له خوشویستنی
عیشقدا دا تووشی مرۆف ده بی له جۆره کانی دیکه ی خوشویستنه کاندای تووشی نابیت .

بۇ عیشق جار به جار له یه ک لاوه یه :

ئه گه ر گووترا : ئه گه ر هۆکاری عیشق ئه و په یوه ندی و په یوه ستبوون و له یه کچوونه
پوحانیه بیت که باستان کرد ، که وا بوو بۆ به رده وام نابی له نیتوان هه ردوو لادا ، به لکو به زۆری
ته ماشا ده که یه تهنه له لایه ن ئه و که سه وه یه که تووشی عیشق بووه ، بۆیه ئه گه ر هۆکاری
عیشق ئه و په یوه ندیه نه فسانیه و ئه و تیکه لبونیه پوحانیه بوایه ، ئه و خوشه ویستیه که ی
نیتوانیان هاویه ش و له هه ردوو لاوه ده بوو .

وه لام بۆ ئه مه : ئه وه یه که هۆکار جار به جار مایه و ئه نجامه که ی دوا ده که ویت له بهر
نه بوونی مه رجیک ، یاخود بوونی کۆسپ و ته گه ره یه ک ، دوا که وتنی خوشویستنی ش له لایه نی
به رامبه ره وه ده گه ریتته وه بۆ یه کێک له م سی هۆکارانه :

یه که م : زه ده یه ک (علة) له خوشویستنه که دا ، وه خوشویستنیکی کاتیه و خویی نی یه ،
وه مه رج نیه مرۆف له خوشویستنی کاتیدا هاویه شی هه بی ، به لکو پیده چی دور که وتنه هه بی
له لایه ن که سی خوشویسترا وه .

دووم : كۆسپىڭ له خودى كەسى عاشقدايه ، كە قەدەغەى كەسى خۆشويستراوى
بەرامبەر دەكات خۆشى بویت ، ئەو كۆسپە يا له خوو و پەشتیدايه ، يا له جەستە و دیمەن و
شیوەیدايه ، يا له پىيازیدايه ، يا له كرده وەیدايه ھتد.

سێھەم : كۆسپىڭ له كەسى خۆشويستراودايه و ناھيلىت ھاوبەشى كەسى عاشق بىت له
خۆشەويستى كەيدا ، ئەگەر ئەو كۆسپە نەبوايه وەكو ئەو خۆشى دەويست ، بۆيە ئەگەر ئەو
كۆسپانە نەمىنىت و ، خۆشەويستى كەش خۆبى بوو ، ئەوا بە دلتىايى له ھەردوو لايەنە وە
دەبىت .

ئەكەر كۆسپى خۆبەگەرە دانان و ئىرەى و ، سەرگەرەى و دوشمنايه تى له دلتى
بىئاوەراندانە بوايه ، بە دلتىايى پىغەمبەرانیان له خودى خۆيان و كەس و كارو سەرەووت
سامانىش خۆشتر دەويست ، بۆيە كاتى ئەو كۆسپە له دلتى دەست و پىوھەندەكانیاندا نەبوو ،
بە لایانە وە خۆشەويستى پىغەمبەرانیان له سەروى خۆشويستنى نەفس و كەسوکارو
سەرەوتىشە وە بوو .

بەشيك سەبارەت بە وەى كە چارەسەرى عىشق بە وە دەكرىت كە عاشق خۆشەويستەكەى بخوازىت

مەبەستىش ئەوھە : لەبەر ئەوھى عىشق نەخۆشەكە له نەخۆشەكان ، بۆيە قبولى
چارەسەر كردن دەكات و ، چەند جۆرىك چارەسەرىش ھەيە ، كە وابوو ئەگەر كەسى عاشق
ھىچ رىگەيەكى بە دەستە وە نەبىت بەدەر له دەستكەوتنى خۆشويستەكەى له ھەردوو لايەنى
شەرع و چارەنوسىشە وە ، ئەوھ _ دەستكەوتنى خۆشەويستەكەى _ چارەسەرى دەبى ،
كما ثبت في الصحيحين من حديث ابن مسعود _ رضي الله عنه _ ، قال : قال رسول الله ﷺ))
يا معشرَ الشبابِ مَنْ استطاعَ منكم الباءةَ فليتزَوَّجْ ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بالصَّوْمِ ، فَإِنَّهُ لَهُ

وَجَاءَ))^(٣٩٩) واته : له (ابن مسعود) هوه _ خَوای لى پازى بَيْت _ فەرموویەتى : پێغه‌مبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((ئەى كۆمەلى لاوان ، هەركەس لە ئێوه توانای هەیه با ژن بهێنیت ، چونكه چاكترين هۆكارى چاو دانواندن و دلوین پارێزى یه ، هەركەسیش توانای نى یه ، با پۆژوو بگریت ، چونكه بۆى دەبێتە قەلقان)) . لێره‌دا پێغه‌مبەرى خوا ﷺ پێگەى دوو چاره‌سەرى به عاشق پێشاندا : بنه‌په‌تى _ ماره‌کردنى خۆشه‌ويست _ ، له‌برى _ پۆژوو گرتن _ . فەرمانیشی پێکرد بنه‌په‌تیه‌كه به‌كاربێنیت ، كه چاره‌سەریه‌كه بۆ ئەم نه‌خۆشیه دانراوه ، بۆیه پێویسته وازی لێنه‌هێنیت بۆ چاره‌سەریكى تر ، ئەگەر هەر پێگەیه‌ك هەبوو بۆ به‌كارهێنانى .

وروى ابن ماجه فى سننه عن ابن عباس _ رضى الله عنهما _ ، عن النبي ﷺ أنه قال : ((لَمْ نَرَ لِلْمُتَحَائِبِينَ مِثْلَ النِّكَاحِ))^(٤٠٠) .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆى و بابیشی پازى بَيْت _ فەرموویەتى : پێغه‌مبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((هیچ چاره‌سەریكى تر به‌چاك دانانیین بۆ دوو خۆشه‌ويست به‌دەر له زه‌واج کردن)) . ئەمە ئەو مانایه‌یه كه خَوای تعالى ئاماژه‌ی پێداوه _ پاش ئەوه‌ى ژنانى حەلال كرابوو ، ئازادو كه‌نیزه‌ك ، له‌كاتى پێویستیدا _ به‌گوفتارى ﴿يُرِيدُ اللَّهُ أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا﴾ [النساء : ٢٨] واته : ﴿يُرِيدُ اللَّهُ﴾ خوا ده‌یه‌ویت ﴿أَنْ يُخَفِّفَ عَنْكُمْ﴾ كه ئه‌ركتان له‌سه‌ر سووك بكات ﴿وَخَلَقَ الْإِنْسَانَ ضَعِيفًا﴾ چونكه ئاده‌مى به‌لاواز دروست كراوه^(٤٠١) . له‌م شوێنه‌دا خَوای تعالى باسى سووكردنه‌وه ده‌كات ، وه هه‌وال دان به‌لاوازی موقوف له‌ئایه‌ته‌كه‌دا په‌نجه‌پاده‌كێشیت بۆ لاوازی به‌رگه‌نه‌گرتنى به‌رامبه‌ر به‌م شه‌هوت و ئاره‌زووه ، وه خَوای تعالى ئەوه‌ى بۆ سووكردونه‌وه به‌حەلال‌کردنى ژنان

^{٣٩٩} _ صحیح : تقدم تخريجه .

^{٤٠٠} _ صحیح : تقدم تخريجه .

^{٤٠١} _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ى ته‌فسیری قورئان .

دوو یا سێ یا چوار ، پێگه‌شی داوه بچێته لای به‌نده‌و كه‌نیزه‌كه‌كانی خۆی ، پاشان پێگه‌شی پێدا نه‌گه‌ر پێویست بوو كه‌نیزه‌ك بخوازێت وه‌كو چاره‌سه‌ریه‌ك بۆ نه‌م شه‌هوت و ئاره‌زووه‌و ، بۆ سووكردنه‌وه‌ی نه‌م خوه‌و لاوازه‌و ، وه‌كو به‌زه‌یی پیداها‌تانه‌وه‌ش .

به‌شێك :

نه‌گه‌ر هێچ پێگه‌یه‌كیش به‌دینه‌كرا بۆ نه‌وه‌ی كه‌سی عاشق به‌ خۆشه‌ویسته‌كه‌ی شادبێته‌وه وه‌كو چاره‌نووس یاخود وه‌كو شه‌رع ، یاخود لێی قه‌ده‌غه‌كرا بێت له‌هه‌ردوو لاره‌و ، نه‌وا نه‌خۆشه‌یه‌كی بێ ده‌رمانه‌و ، گرنگ‌ترین چاره‌سه‌ره‌كانیشی ، بریتیه‌ له‌وه‌ی نه‌فسی خۆی ئاگادار‌كاته‌وه به‌وه‌ی هی‌وای لێ بپێت ، چونكه‌ نه‌فس هه‌ركات بێتومێد بوو له‌ شتێك ، ده‌حه‌وێته‌وه‌و ، چیت ئاوپی لێ ناداته‌وه‌ ، به‌لام نه‌گه‌ر له‌ گه‌ل نا‌ئومێدیشدا عیشقه‌كه‌ی هه‌ر به‌رده‌وام بوو ، نه‌وا خوو و په‌وشتی نه‌و كه‌سه‌ تووشی چه‌وت‌په‌ویه‌کی توند بووه ، بۆیه پێویسته‌ بپه‌وێت به‌ چاره‌سه‌ری‌تری ، كه‌ بریتیه‌ له‌ چاره‌سه‌ركردنی نه‌قلی خۆی ، چونكه‌ ده‌بێ بزانی په‌یوه‌سبوونی دل به‌شتێكه‌وه‌ كه‌ هی‌وای ده‌ستكه‌وتنی ناكرێت جو‌ریكه‌ له‌ شیتێ و ، خاوه‌نه‌كه‌شی وه‌كو كه‌سێكه‌ عاشقی خۆر بێ و ، پو‌حیی حه‌زی به‌وه‌بێ كه‌ بۆلای ب‌ل‌ندبێته‌وه‌و ، له‌ گه‌لیدا له‌ سه‌ر خولگه‌كه‌ی بسو‌پێته‌وه‌ ، نه‌م كه‌سه‌ به‌لای تێك‌پای ناقل و ژیرانه‌وه‌ شیته‌و ، له‌ كۆمه‌لی نه‌واندا حیسابی بۆ كراوه .

نه‌گه‌ر پێگه‌شتنیشی نه‌گونجایی وه‌كو شه‌رع نه‌ك چاره‌نووس ، چاره‌سه‌ره‌كه‌ی بریتیه‌ له‌وه‌ی ده‌بێ وه‌كو نه‌گونجایی چاره‌نووسی ته‌ماشای بكات ، چونكه‌ شتێك كه‌ خوای ته‌عالی مۆله‌تی نه‌دابی ، چاره‌سه‌ركردنی م‌ر‌و‌ف و پ‌ز‌گ‌اری‌وونی ته‌نها لێ دوركه‌وتنه‌وه‌یه‌تی ، كه‌وابوو با نه‌فسی خۆی ئاگادار بكاته‌وه‌ ، كه‌وا نه‌بووه‌و قه‌ده‌غه‌كراوه‌و ، هێچ پێگه‌یه‌کی پێگه‌شتنی نی یه‌و ، وه‌كو تێك‌پای مه‌حاله‌كانی دیکه‌یه‌ ، وه‌ نه‌گه‌ر نه‌فسی ئازاوه‌گی‌پی هه‌ر لێی دورنه‌كه‌وته‌وه‌ ، با وازی لێ ب‌ن‌ن‌یت له‌به‌ر یه‌كێك له‌م دوو شتانه‌ ، یه‌كه‌م : یا له‌ ترساندا ، وه‌ یا له‌ ده‌ستدانی خۆشه‌ویستیکی دیکه‌ كه‌ زۆر به‌لایه‌وه‌ خۆشه‌ویسته‌و ، به‌سو‌د‌تره‌و ،

خێدارتریشه ، چێژو پی شادومانبوونیشی بهردهوامتره ، چونكه كهسى ئاقل و ژیر ههركات بهراوردی كرد له نێوان دهستكهوتنی خۆشهويستێكى خێرا نهماوبه لهدهستدانى خۆشهويستێك لهوگهوهتره ، بهردهوامتره ، بهسودتره ، بهچێژتره به پێچهوانهشهوه ، يهكسهه جياوازی ههردوكيانى بۆ دهردهكهوێت ، بۆيه ههركيز چێژی بهردهوام كه ههچ مهترسيهكى تێدانى يه مهگهروه به چێژی ساتێك ، كه پاشان بۆ نازار دهگۆرێت ، حهقيقهتهكهشى تهنها خهونى كهسيكى نووستوه ، يا نهنديشهيهكهو جێگير نابێ ، بۆيه چێژ دهچێت و ، نهجام دهمنێت ، شههوت و ئارهزووش نامێنێت و ، بهدبختى دهمنێت .

دوهم : پوودانى خراپهيهكى نهويستراو كه زۆر بهلايهوه قورستر دهبێ بهبهراوردی لهدهستدانى ئهم خۆشهويسته ، ياخود ههردوو شتهكهى بۆ كۆدهبيتهوه ، مهبهستم _ ابن القيم _ : لهدهستدانى شتيكى خۆشهويستر بهبهراوردی لهدهستدانى ئهم خۆشهويستهى ، وه پودانى بهلايهكى حهز پێ نهبووى زۆر ئهستم تر بهبهراوردی لهدهستدانى ئهم خۆشهويستهى ، بۆيه نهگهردلنيابوو كه بهدهستكهوتنى ئهم خۆشهويسته ئهو دوو شتهى تووش دهبێ ، بهلايهوه ئاسان دهبێ وازى لى بهيئييت ، واش دهبيئييت كه ئارامگرتنى بهرامبهربه لهدهستدانى خۆشهويستهكهى ئاسانتره بهبهراوردی تووشبوونى بهو دوو شتهى سههروه ، چونكه ئهقل و ئاين و ، جواميزى و پياوهتیهكهى ، فهرمى پێدهكات بهرگهى زيانى كهه بگرييت _ كه خيرا دهشگورپيت بۆ چێژو خۆشى و شادومانى _ له پیناو دوورخستنهوهى ئهو دوو زيانه گهورهيدا . بهلام نهفاميهكهى ، ئارهزووهكهى ، ستهمكاريهكهى ، ههلهشهيهكهى ، سووكيهكهى فهرمى پێدهكات به پهسهنديتي ئهم خۆشهويسته بهپهلهيه ، وه بهوكهم و كوپهوه كه تيايدايه ، وه لهگهڵ ئهوهى كه بهسهريدا دههيئييت . پاريزاويش ئهو كهسهيه كه خواى تعالى دهپياريزييت .

ئهگه نهفسى ئهم دهرمانهى قبول نهبوو ، گوئديريشى نهكرد بۆ ئهم چارهسههه ، با تهماشای ئهو خراپه خيراو دهست وېردانه بكات كه شههوت و ئارهزوو بهسهريدا ديئييت و ،

ئەو بەرزەوەندیانەى كە لىى قەدەغە دەكات ، چونكە لە ھەموو شتێك زیاتر خراپەكانى دۇنيا بۆ مۆۆ ئامادەكات و ، گەرترین ھۆكارىشە بۆ پەكخستنى بەرزەوەندیەكانى ، چونكە ناھێلێت بەندە بەتەواوى ھۆش و ھەست و ژیری بەكاربێنێت كە كارى پى پادەپەپنێت و ، بەرزەوەندیەكانى پى پاست دەكاتەوہ .

ئەگەر نەفسى ئەم دەرمانەشى قبول نەبوو ، با خراپى ھەر گوتەو كردارو شتێكى تری خۆشەویستەكەى بىرخۆى بێنیتەوہو ، ئەوانەش كە واى لیدەكات خۆى لى بەدوربگرێت ، چونكە ئەگەر بەدوايدا بگەرێت و تەماشای بكات ، دەبێنێت چەندەھا ئەوئەندەى ئەو خوو پەوشتە چاك و باشانەى كە واى لێكربوہ خۆشى بویت ، سەبارەت بەوئەندەى لى شاراوہى بە دەرلوسێكانى بپرسیت ، چونكە وەكو چۆن خوو پەوشتى چاك و یاش ھۆكارى خۆشەویستى و ویستەنە ، ئاوہاش ناتەواوى و كەم و كورپى ھۆكارى پق لێونەوہو دۆربوونەوہى ، با بەروردیكى نێوان ھەربووشەكە بكات و ، ئەوہى خۆشبویت كە پێش دەكەوێت و نزیکترین دەروازەشە بۆ ئەو ، با لەو كەسانە نەبێت كە پەنگێكى جوانى بەسەر جەستەى كە بەلەكى گولەوہ فریوى دابێت ، با چاوہەكانى جوانى دیمەن تێپەپنێت بۆ خراپى كردەوہ ، با لە پردى جوانى دیمەن بپریتەوہ بۆ ئەو خراپانەى كە دل ھەوالى پێداوہ .

ئەگەر تێكراى ئەم دەرمانانە بێتوانابوون لە چارەسەر كرنیدا ، ھىچ پێگەى كى تری نابێت جگە لەوہى پەنا بۆ ئەو زاتە بەریت كە وەلامى كەسى ناچارو بێدەرەتان دەداتەوہ ، با خۆى فریداتە پێش دەستى و لەبەر دەرگا كەیدا ، پەناى بۆ بەریت ، لى بپارێتەوہ ، بەكەساسى ، بە زەبوونى ، بە ملكەچى ، ھەركاتێك ئەوہى بۆ پەخسا ، ئەوا لە دەروازەى سەر كەوتنى دلوہ ، با ئیتر پاك بى و دەستەلگرت و خۆى لە گوتەو كردارى نەگونجاو و نەشیاو بپاریزێت و ، شیعرى دلدارى بۆ یاد كرنەوہى خۆشەویست نەلێت و ، لە نێو خەلكیدا ناوى نەزپنێت و ، تووشى زیانى نەكات ، چونكە دەبى بە ستەمكارى كى شەپفرۆش .

با فریونه خوات به و فرموده (موضوع) ی که دراوه ته پال پیغه مبهری خوا ﷺ که وا (سُوید) ی کوپی (سعید) هه ستاوه به گێرانه وهی ، له (عليّ) کوپی (مُسهر) هوه ، له (أبي يحيى) ی کوپی (القنّات) هوه ، له (مجاهد) هوه ، له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی ویا بیهشی پازی بیّت _ له پیغه مبهری خواوه ﷺ ، ههروه ها (أبي مسهر) هه ستاوه به گێرانه وهی ، له (هشام) ی کوپی (عروة) هوه ، له بابیه وه ، له (عائشة) هوه _ خوا ی لای پازی بیّت _ له پیغه مبهری خواوه ﷺ ، ههروه ها (الزُّبیر) ی کوپی (بَکّار) هه ستاوه به گێرانه وهی ، له (عبدالمک) ی کوپی (عبدالعزیز) ی کوپی (الماجشون) هوه ، له (عبدالعزیز) ی کوپی (أبي حازم) هوه ، له (ابن أبي نجیح) هوه ، له (مجاهد) هوه ، له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی ویا بیهشی پازی بیّت _ که وا پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی : ((مَنْ عَشِقَ ، فَعَفَّ ، فَمَاتَ فَهُوَ شَهِيدٌ فِي رِوَايَةٍ : مَنْ عَشِقَ وَكُتِمَ وَعَفَّ وَصَبَرَ ، غَفَرَ اللَّهُ لَهُ ، وَأَدْخَلَهُ الْجَنَّةَ)) واته : ((هه رکهس خۆشه ویستی بکات و ، له کردار و گوفتاری نه شیواو خۆی گرته وه ، نه گه ر بمریت به شه هید له قه له م ده دریت ، له (ریوایه) تیککی تریشدا : هه رکهس خۆشه ویستی کردو نهی نی پاراست و له کرداری نه شیواو خۆی پاراست و ئارامی گرت ، خوا ی تعالی لای ده بوریت و ، ده یخاته به هه شته وه)) . نه م فرموده یه به (صحیح) ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ (ریوایه) ت نه کراوه ، ناگو نجیت له فرمایشته کانی ئه و بیّت ، چونکه شه هیدبون پله یه کی به رزه لای خوا ی په روه ردگار ، جووتکراوه له گه ل پله ی (الصدیقیة) دا^(٤٠٢) ، کرده وه و بارو حالی هیه ، که مه رجن بۆ ده سته و تنی ، دوو جوړه : گشتی و تاییه ت .

تاییه ت : شه هیدبونه له پیناوی خوا دا .

^{٤٠٢} _ الصدیقیة : به رزترین پله کانی پاسگو یه و بریتیه له شیوه ی ته واری بیکه موکوپی گویدیری و ملکه چی بۆ پیغه مبه ر له گه ل شیوه ی ته واری بیکه موکوپی دلسۆزی بۆ په یامنیتر ، پروانه : التفسیر القيم لأبن القيم ، وه رگی

گشتی : پێنجن و له فەرموودهیهکی (صحیح)دا باسکراون و عیشق یهکیکیان نی یه .
 عیشق هاوبهش پهیدا کردنه له خۆشهویستی (شرك المحبة)^(٢٣) ، دل خالی دهبی له خوای
 تعالی ، دهیکا به هی یهکیکی دیکه ، بۆیه خۆشوویستی یهکیکی دیکه جگه له خوای تعالی
 پلهی شه هادهتی پی به دهست بهیتریت ، نه مه شتیکی مه حاله ، چونکه عیشق به جۆریك دل
 تیک ده دات که له هه موو تیکدانیک تر خرابتره ، به لکو مهی و شه رابی پوحو و سه رخۆشی
 دهکات ، له یادکردنه وه خۆشوویستی خوای تعالی و ، چێژ و هرگرتن له پازونیازی و (المناجاة
) ، پی شادومانبوونی دوری ده خاته وه ، وادهکات دل به ندایه تی یهکیکی دیکه جگه له
 خوای تعالی بکات ، چونکه دلی عاشق به ندایه تی خۆشهویسته که ی دهکات ، به لکو عیشق
 ناوکروکی به ندایه تی ، شیوهی ته وای بیکه موکوپی سه رشوپی و ، خۆشوویستن و ، ملکه چی
 و به گه وره دانانه ، باشه نه و دلهی به ندایه تی بۆ یهکیکی دیکه جگه له په ره ردگار دهکات ،
 چۆن پلهی به پێزانی یه کتا په رستان و داناو زانو ، وهلی یه تاییه تی هکانی خوای پی به دهست
 بهیتریت ، بۆیه نه گه ر (إسناد) ی نه م فەرمووده وه کو پوژ بوایه ، ته نها هه له و خه یال و
 نه ندیشه ده بوو ، هه رگیز له هه ی فەرمووده یه کی (صحیح)دا وشه ی عیشق له پیغه مبه ری
 خوا وه ﷺ جیگیر نه بووه .

پاشان عیشق هه رام و ، هه لالی هه یه ، که و ابو مرؤف نابی گومانی و به ریت که
 پیغه مبه ری خوا ﷺ حوکم به سه ره موو عاشقیکا ده دا به شه هیدبوون نه گه ر نه ینی پاراست

^{٢٣} _ ها وه ل پهیدا کردنی خۆشهویستی (شرك المحبة) : واته له گه ل خوای په ره ردگاردا یهکیکی تری
 خۆشبویت وه کو خۆشوویستی بۆ خوای تعالی یا له و توندتر زیاتر ، نه مه هه ول پهیدا کردنی گه وره یه ، خوای
 تعالی له م باره وه ده فهرمیت : [وَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا يُحِبُّونَهُمْ كَحُبِّ اللَّهِ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ
 ﴿البقرة : ١٦٥﴾] واته : ﴿ وَمِنَ النَّاسِ مَنْ ﴾ وه کهسانی و هه یه له خه لکی ﴿ يَتَّخِذُ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَندَادًا ﴾ که
 هاوبه شی نۆر بۆ خوا پهیدا ده که ن ﴿ يُحِبُّوهُمْ ﴾ خۆشیان ده وین ﴿ كَحُبِّ اللَّهِ ﴾ وه کو خۆشهویستی (
 نیمانداران بۆ) خوا ﴿ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَشَدُّ حُبًّا لِلَّهِ ﴾ به لām نه وانه ی به وایان هینا وه نۆر زیاتر خوایان خۆش ده ویت
 _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسریری قورئان ، به وانه : الإعلام بتوضیح نوقض الإسلام ، وه رگێڕ .

و له کرداری نه شیواو خوی پاراست و ئارامی گرت ، بۆیه نابیی بیروباوه پت وابی که هرکس ژنیککی خوشویست ، یاخود عیشقی لاهه موو دهرنه هاتوووه کان بوو ، یاخود عاشقی ژنانی داوین پیس بوو ، بهو عیشقه پلهی شه هاده تی دهستگیر ده بیی ، چونکه پیچه وانه ی زانراوه به لگه نه ویسته کانی ئاینه .

له بهر ئه وهی عیشق نه خۆشیه که له نه خۆشیه کان و خوای تعالی درمانی بۆ داناوه له ههردوو لایه نی شهرعی و چاره نویسه وه ، بۆیه خۆچاره سه رکردن له نه خۆشی عیشق یا (واجب) ه ئه گه عیشقه که حه رام بیی ، وه یاخود (مُسْتَحَب) ه واته سوونه ته .

ئه گه ته ماشایه کی ئه وه نه خۆشی و به ئایانه بکه یه که وا پیغه مبه ری خوا ﷺ حوکی به سه ر تووشبووانیدا داوه به شه هیدی ، ده بینیت له وه نه خۆشیانه یه که چاره سه ری نی یه وه کو تووشبووانی چاوه قولو ، نه خۆشیه کانی سک و ، شیئی و ، سووتاوی ، خنکاوی و ، مردنی ژن به سه ر مندا له وه ، چونکه به لگه لیکه له لایه ن خوای په ره ردگاره وه به نده هه یچ ده ستیککی له بونیدا نی یه و ، چاره سه ری نی یه ، هۆکاره کانی دروستبو نیشی حه رام نی یه ، وه ناشبیی به هۆی تیکدانی دل و ، په رستنی شتی دیکه ی جگه له خوای تعالی ، وه کو ئه وهی عیشق دروستی ده کات . ئه گه ره موو ئه مانه ی سه ره وهی به لاهه به سه نه بوو بۆ پۆچ کردنه وهی ئه م فره مووده و گه رانه وهی بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ با چاولیکه ری زانایانی فره مووده ناس بکات ، ئه وانه ی شاره زان به فره مووده و زه ده کانی (علله) ، ئه و جا بۆی ئاشکه را ده بیی که هه رگیز پیشه وایه که نه بووه شایه تی بۆ (صحیح) بوون ، یاخود (حسن) بوونی ئه م فره مووده یه بدات ، چونکه زانایان سه رزه نشت و نکۆلیان له (سُوید) کردوه سه باره ت به گێرانه وهی ئه م فره مووده یه و ، له بهر ئه مه ش به دروستکردنی به لای گه وره و مه زن تاو نباریان کردوه ، تا ئه و ئاسته ی هه ندیکیان غزا کردنی ئه م پیاوه یان به حه لال داناوه “ له بهر ئه م فره مووده یه . پیشه و (أبو أحمد) ی کوپی (عَدِي) له (الکامل) دا فره موویه تی : ئه م فره مووده یه یه کیکه له وانه ی سه رزه نشت و نکۆلی له (سُوید) کراوه به گێرانه وهی ،

ههروهه پێشهوا (البیهقی) یش فهرموویهتی : ئهم فهرمووده لهوانهیه که سه‌رزه‌نشست و نکۆڵی له (سوید) ده‌کریّت به‌گێڕانه‌وه‌ی ، هه‌روهه‌ (أبو طاهر) له (الذخیره) دا هه‌مان شتی باسکردوه ، پێشهوا (الحاکم) یش له (تاریخ نيسابور) دا ئهم فهرمووده باس ده‌کات و ده‌فه‌رمیّت : من له‌م فهرمووده‌یه سه‌رم سوپرده‌میّن ، چونکه له‌که‌سیکی تروهه باس نه‌کراوه جگه له (سوید) ، که که‌سیکی باوه‌پێکراوه ، پێشهوا (أبو الفرج) ی کوپی (الجوزی) له کتیبی (الموضوعات) دا باسی کردوه ، (أبو الأزرق) یه‌که‌م جار له (سوید) هه‌ به‌رزی ده‌کرده‌وه بۆ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ، به‌لام له‌و باره‌وه سه‌رزه‌نشست کرا ، بۆیه ناوی پێغه‌مبه‌ری خۆی ﷺ لابردو چیت له (ابن عباس) _ خوا له‌ خۆی و بابیشی پازی بیّت _ تیپه‌ر نه‌ده‌بوو .

له‌و کاره‌ساتانه‌ی ته‌حه‌موول نا‌کریّت ئه‌وه‌یه که ئهم فهرمووده‌یه بکریّت به‌فه‌رمووده‌ی (هشام) ی کوپی (عروة) ، له‌ بابیه‌وه ، له (عائشة) هه‌ _ خۆی لی پازی بیّت _ له پێغه‌مبه‌ری خۆه ﷺ . ئه‌وه‌ی که‌ترین شاره‌زای له‌ فه‌رمووده‌و زه‌ده‌کانیدا هه‌بی ، هه‌رکیز ئه‌مه ته‌حه‌موول نا‌کات ، هه‌روهه‌ نا‌گونجیّت له‌ فه‌رمووده‌کانی (الماجشون) بیّت ، له (ابن أبي حازم) هه‌ ، له (أبي نجیح) هه‌ ، له (مجاهد) هه‌ ، له (ابن عباس) هه‌ _ خوا له‌ خۆی و بابیشی پازی بیّت _ له پێغه‌مبه‌ری خۆه ﷺ ، هه‌روهه‌ (موقوف) یشی له‌ سه‌ر (ابن عباس) _ خوا له‌ خۆی و بابیشی پازی بیّت _ پێویستی به‌ تێپروانییه ، خه‌لکی (سوید) ی کوپی (سعید) یان به‌ به‌لاو کاره‌ساتی گه‌وره‌ تاوانبار کردوه ، هه‌روهه‌ (یحیی) ی کوپی (معین) سه‌رزه‌نشستی (سوید) ده‌کات و ده‌فه‌رمیّت : که‌سیکی نامه‌ردی درۆزه‌نه ، ئه‌که‌ر ئه‌سپێک و پمیکم بوايه‌ غه‌زام ده‌کرد ، پێشهوا (أحمد) ی کوپی (حنبل) ده‌فه‌رمیّت : (متروک الحدیث) ، پێشهوا (النسائي) ده‌فه‌رمیّت : (لیس بثقة) ، پێشهوا (البخاري) فه‌رموویه‌تی : کوژی‌بوو که‌سانی تر فه‌رمووده‌ی تریان پی ده‌گوته‌وه‌ هی خۆی نه‌بوو ، پێشهوا (ابن حبان) فه‌رموویه‌تی : فه‌رمووده‌ی (المعضل) ی له‌ که‌سانی باوه‌پێکراوه‌وه باس ده‌کرد ، بۆیه پێویسته فه‌رمووده‌کانی پشت گوێ بخریّت .

چاکترین ئەو گوشتارانەش کە دەربارەی (سُؤید) گوتراوە گوشتاری (أبو حاتم الرازي) ه
 ە فرمویەتی : (إنه صدوق كثير التدليس) ، هروەها گوشتارەکی پێشەوا (الدَّارْقُطْنِي
 ە کە فرمویەتی : که سیکی باوە پێنکراوە بەلام کە بەتەمەن بوو پێدەچێ فرمودە ی
 یان بۆ باسکردایە هەندێ (النکارة) ی تێدا بواوە ، کە چی پێی پێ دەدا . تەواوو .

و پێشەوا (مسلم) یان عەبیدار دەکرد کە هەڵدەستا بە (تخریج) کردنی فرمودەکانی (س
 ۆید) ، ئەوەش حال و باری بوو ، بەلام ئیمامی (مسلم) ئەو فرمودانە ی لێوە
 ە گێڕایەو کە کەسانی تر (متابعة) یان کردبێ و ، تەنهاش نەبویتەو لە گێڕانەویداو ، و
 ە فرمودە ی کی (منکر) (شاذ) یش نەبێت بە پێچەوانە ی ئەم فرمودە یە . والله أعلم .

بەشیك : سەبارەت بە رێیازی پێغەمبەری خوا ﷺ ە پاراستنی تەندروستیدا بە خوێنخۆشکردن :

بۆنی خۆش خۆراکی پوحو ، پوحیش ئەوەیە کە هەموو هیزەکانی لەسەر سوار دەکریت ،
 یزەکانیش بە بۆنی خۆش زیاد دەکەن ، زۆریش بەسوودە بۆ مێشک و دل و ، هەموو ئەندامە
 ەکیەکانی تر ، دل شادومان دەکات ، خۆشی بە نەفس دەدات و ، پوح فراوان دەکات و ،
 سترین شتە بۆ پوح و ، لە هەموو شتیکیش بۆی لە بارتەرەو ، لە نێوان ئەو و پوحدا
 یوەندیەکی نزیک هەیە ، لەبەر هەموو ئەو ھۆیانە ی سەرەو بۆنی خۆش یەکیک بوو لە دوو
 ۆشەویستەکی دنیا بەلای پێغەمبەری خوا ﷺ

وفي صحيح البخاري : أنه ﷺ كان لا يَرُدُّ الطَّيْبَ (١).

واتە : بەراستی پێغەمبەری خوا ﷺ بۆنی خۆشی نەدەگەراندەو .

^١ _ صحيح : أخرجه البخاري (٣ / ٢٠٥) ، (٧ / ٢١١) عن عروة بن ثابت عن ثمامة عن أنس فذكره

وفي صحيح مسلم عنه ﷺ : ((من عَرَضَ عليه رِيحَانٌ ، فلا يَرُدُّهُ فَإِنَّهُ طَيِّبُ الرِّيحِ ، خَفِيفُ الْمَحْمَلِ))^(٤٠٥).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فەرموویەتی : ((ھەرکەس رەیحانە ی درایە ، با نە یگەرینتیتە وە چونکە بۆنی خۆشە و ، ھەلگرتنیشی سووکە)) .

وفي سنن أبي داود والنسائي ، عن أبي هريرة _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ : ((مَنْ عَرَضَ عليه طَيِّبٌ ، فلا يَرُدُّهُ ، فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ طَيِّبُ الرَّائِحَةِ))^(٤٠٦) .

واته : له (أبي هريرة) ھو _ خۆی لى پازى بیت _ ، له پیغه مبهری خواوه ﷺ فەرموویەتی : ((ھەرکەس بۆنی خۆش درایە ، با نە یگەرینتیتە وە ، چونکە ھەلگرتنى سووکە و بۆنیشی خۆشە)) .

وفي مسند البزار : عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((إِنَّ اللَّهَ طَيِّبٌ يُحِبُّ الطَّيِّبَ ، نَظِيفٌ يُحِبُّ النَّظَافَةَ ، كَرِيمٌ يُحِبُّ الْكَرَمَ ، جَوَادٌ يُحِبُّ الْجُودَ ، فَتَنَظَّفُوا أَفْنَاءَكُمْ وَ سَاحَاتِكُمْ ، وَلَا تَشَبَّهُوا بِالْيَهُودِ يَجْمَعُونَ الْأَكْبَابَ فِي دُورِهِمْ))^(٤٠٧) .

واته له (مسند بى) (البزار) ھا تووہ : پیغه مبهری خوا ﷺ فەرموویەتی : خۆی تەالی چاکە و ھەزى بە بۆنی خۆشە ، پاکە و پاکی خۆش دەوی ، میهرەبانە و میهرەبانى خۆش دەوی ، بە خشندهیە و بە خشندهی خۆش دەوی ، ھەوشە و گۆرەپانە کانتان پاک بکەنە وە ، خۆتان بە جولە کە کان مەچوینن کە خۆل و خاشاکە کە یان لە پێگە کانیاندا کۆدە کەنە وە .

^{٤٠٥} _ صحيح : أخرجه مسلم (٧ / ٤٨) عن الأعرج عن أبي هريرة فذكره .

^{٤٠٦} _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (٤١٧٢) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٦٣٩٣) .

^{٤٠٧} _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٢٨٠٠) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (١٦١٦) .

(ابن أبي شيبه) دهگیرپته وه : كهوا پیغه مبهری خوا ﷺ جوریک له بۆنی خووشی هه بوو
خۆی پی بۆنخۆش ده کرد .

وَصَحَّ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ : ((إِنَّ لِلَّهِ حَقًّا عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِي كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ ، وَإِنْ كَانَ
لَهُ طَيْبٌ أَنْ يَمَسَّ مِنْهُ))^(٤٠٨).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی : ((خوای تعالی مافی به سهر هه موو موسلمانیکه وه
هیه كهوا له هه ر حوت پۆژدا خۆی بشوات و ، نه گهر بۆنی خووشیشی هه بوو خۆی پی
بۆنخۆش بکات)) .

بۆنی خووش چه ندين خاسیه تی تیدا به ، له وانه په ریه کان خووشیان ده وی ، شه ی تانه کان
لئی دورد ده که ونه وه ، چونکه خوشتترین شت به لایانه وه بۆنی ناخووشی به درپه ، پوچه
چا که کان بۆنی خووشیان خووش ده وی و ، پوچه پیسه کانیش بۆنه ناخووشه کانیا ن به لاوه
خووشه ، بۆیه هه موو پوچیک هه واداری گونجای خۆیه تی ، ئافره تانی ناپاک بۆ پیاوانی ناپاک
، پیاوه پیسه کان بۆ ئافره ته پیسه کان ، ئافره ته پا که کان بۆ پیاوه پا که کان ، وه پیاوه
پا که کان بۆ ئافره ته پا که کان ، هه رچه ند نه م گوftarه بۆ پیاوان و ئافره تانه ، به لām کرده وه و
گوftarه کان و ، خواردن و خواردنه وه کان و ، پۆشاک و بۆنه کانیش ده گیرپته وه ، یا به
گشتیتی گوftar (عموم لفظه) ، یا به گشتیتی ماناکه ی .

^{٤٠٨} _ صحیح : أخرجه البخاري (٢ / ٣) ، ومسلم (٣ / ٣) كلاهما عن عمرو بن سليم عن أبي سعيد الخدري .

به شیک : سه بارهت به ریازی پیغه مبهری خوا ﷺ له پاراستنی ته ندروستی چاودا :

روی أبوداود في سننه : عن عبدالرحمن بن النُّعْمان بن معبد بن هُوَذَّة الأنصاري ، عن أبيه ، عن جده _ رضي الله عنه _ ، أنَّ رسولَ الله ﷺ أَمَرَ بِالْإِثْمِدِ الْمُرْوَحِ عِنْدَ النَّوْمِ وَقَالَ : ((لِيَنْتَقِه الصَّائِمُ)) (٤٩).

واته : له (عبدالرحمن) ی کورپی (النُّعْمان) ی کورپی (معبد) ی کورپی (هُوَذَّة الأنصاري) وه ، له بابیه وه _ له باپریه وه _ خوی لی پازی بیت _ ده گپرته وه ده فهرمیت : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرمانی دا به به کارهینانی کلی بونخو شکراو به میسک له کاتی نووستنداو فهرمووی : ((با پوژوان خوی لی پپاریزیت)) .

هه روه ها پيشهوا (ابن ماجة) له (سنن) هه کهیداو کهسانی تریش له (ابن عباس) وه _ خوا له خوی ویا بيشی پازی بیت _ ده گپرته وه فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ کلدانیکی هه بوو چاوی پی ده رشت ، سی جار بو هه ر چاوێک .

وفي الترمذي : عن ابن عباس _ رضي الله عنهما _ ، قال : كان رسول الله ﷺ إذا اكتحل يجعل في اليمنى ثلاثاً ، يبتدئ بها ، ويختم بها ، وفي اليسرى ثنتين (٤٠) .

٤٠٩ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (٢٣٧٧) ، وضعفه الألباني في الإرواء (٩٣٦) .

٤١٠ _ صحيح : أخرجه أحمد (١ / ٣٥٤) ، وعبد بن حميد (٥٧٣) ، وابن ماجة (٣٤٩٩) ، والترمذي (١٧٥٧) ،

(، (٢٠٤٨) ، وفي الشمائل (٤٩) ، (٥٠) كلهم عن طريق عباد بن منصور عن عكرمة عن ابن عباس .

واته : له (ابن عباس)هوه _ خوا له خۆی و بایبشی پازی بێت _ فهرموویه تی :
پێغه مبه‌ری خوا ﷺ نه‌گه‌ر چاوی ب‌په‌شتایه‌ سیّ جار کلی ده‌کرده‌ چاوی پاستی ، له‌وه‌وه
ده‌ستی پیّ ده‌کردو ، له‌ویشه‌وه‌ کوتایی پیّ ده‌هینا ، دوو جاریش بۆ چاوی چه‌پی .

وقد روی أبوداود عنه ﷺ : ((مَنْ اَكْتَحَلَ فُلْيُوتِرَ))^(٤١١).

واته : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((هه‌رک‌ه‌س چاوی په‌شت با تاك ب‌پ‌پ‌ژێت)) .

باشه‌ ئایا به‌ تاك په‌شتن بۆ هه‌ردوو چاوه‌ ، سیّ جار بۆ چاوی پاست و ، دوو جار بۆ چاوی
چه‌پ ، وه‌ چاوی پاست شایسته‌تر بیّ به‌ ده‌ست پ‌یکردن و پ‌یش‌خستن ، یاخود به‌ تاك
په‌شتنه‌که‌ بۆ هه‌ر چاویکه‌ ، سیّ جار بۆ چاوی پاست و ، سیّ جاریش بۆ چاوی چه‌پ ، نه‌مه
دوو گو‌فتاری ئیمامی (أحمد)و که‌سانی دیکه‌یه‌ .

کل ته‌ندروستی چاو ده‌پ‌ار‌پ‌ژێت ، نه‌و نورو پوناکیه‌ی که‌ هۆکاری بینینه‌ به‌ه‌ی‌زی ده‌کات ،
پاکیان ده‌کاته‌وه‌ ، ماده‌ خراپه‌کان نه‌رم و نیان ده‌کاته‌وه‌ ده‌یانکاته‌ ده‌ره‌وه‌ ، هه‌ندی
جۆری کل جوانیه‌ک ده‌به‌خشێته‌ چاو ، کاتی نووستن سوودو چاکه‌کانی زیاتر ده‌بن ، چونکه
نه‌گه‌ر کل به‌کاره‌ینراو ، پاشان سه‌ره‌وتن و له‌ جوله‌که‌وتنی زیانبه‌خشی به‌دواوه‌بوو ،
سه‌روشتیش کاری خۆی کرد ، نه‌وا سو‌دیکی زیاتر به‌چاو ده‌به‌خشیت ، کلی (الإثم)یش له‌و
باره‌وه‌ خاسیه‌تیکی تایبه‌تی تێدايه‌ .

وفي سنن ابن ماجة عن سالم ، عن أبيه يرفعه : ((عَلَيْكُمْ بِالْإِثْمِ ، فَإِنَّهُ يَجْلُو الْبَصَرَ ، وَيُنْبِتُ
الشَّعْرَ))^(٤١٢)

واته : له (سالم)هوه ، له‌ بابیه‌وه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ فه‌رموویه‌ تی : ((کلی)
بالإثم) به‌کارب‌ێنن ، چونکه‌ بینین به‌ه‌ی‌زو چاک ده‌کات و ، مووی ب‌ر‌ژا‌نگ ده‌ده‌چ‌ێن‌یت)) .

^{٤١١} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (٣٥) ، وضعفه الألباني في الضعيفة (١٠٢٨) .

^{٤١٢} _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجة (٣٤٩٥) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٠٥٦) .

وفي ((كتاب أبي نعيم)) : ((فَإِنَّهُ مَنْبَتَةٌ لِلشَّعْرِ مَذْهَبَةٌ لِلْقَذَى مَصْفَاةٌ لِلْبَصَرِ))^(٤١٣).

واته له کتیبه که ی (أبي نعيم) يشدا بهم شیوه هاتووه : ((ده رهینه ری مووه ، لابه ری
پیپۆقه ، پا که ره وه ی چاوه)).

وفي سنن ابن ماجة أيضاً : عن ابن عباس _ رضي الله عنهما _ يرفعه : ((خيرُ أكمالكم
الإئِمدُ ، يجلو البَصَرَ ، ويُنبِت الشَّعْرَ))^(٤١٤) واته : (ابن عباس) _ خوا له خوی و بابیشی
پازی بیت _ له فه رموده یه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمویه تی : ((
خیرترین چا و پشتنانان به کلی (الإئِمد) ه ، چونکه چا و به هیز ده کات و ، مووی برژانگ
ده ده چینی)) .

^{٤١٣} _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الترغيب و التهيب (٢١٠٦) .

^{٤١٤} _ إسناده صحيح : أخرجه ابن ماجة (٣٤٩٧) ، و صححه الألباني في صحيح الجامع (٣٣٠٥) .

بهشی سی یه

بهشیك : له باسکردنی نه و دهرمان و خوراكه تاكانه دا كه له زاری پیغه مبهری خواوه ﷺ پیمان گه شتوو مو ریزكراوه به پپی پیتته هیجانیه كان :

پیتی هه مزه (ا) :

ئمد : به ردیكى كلى په شه ، له (أصبهان) هوه ده هیتریت و ، له هه موو جوړه كانی دیکه ی چاکتره ، هه روه ها له پوژئاوا شه وه ده هیتریت ، چاکترینیشی نه وه یه كه زوو وورد ده بی و ، وورده كه شی تروسكه داره ، ناوه كه شی نه رمولوسه و هیچ پیسیه كی تیدا نی یه .

میزاجی ساردی ووشكه و بۆ چاو به سووده و به هیزی ده كات ، ده ماره كانی به هیزو پته و ده كات ، ته ندروستی ده پاریزیت ، گوشتی زیادى نیو برینه كان ناهیلایت و ساریژی ده كاته وه ، پیسیه كانی پاك ده كاته وه ، به هیزی ده كات ، نه گه ر له گه ل هه تگونی ناویی پووندا (العسل المائي الرقيق) بكریتته چاو سه رئیشه ناهیلایت ، نه گه ر كوتر او تیکه ل به هه ندی به زی نه رم و تازه (الشحوم الطرية) كراو ، شوینی سووتاوی تییه ل سوینریت ، چینه ووشكه كه ی به سه روه دروست نابیت پاش ساپیژی بونه وه ی برینه كه ، هه روه ها به سووده بۆ نه و بلق و تلۆقانه ی به هۆیه وه دروست ده بییت ، باشتیرین كله كانی چاوه به تاییه ت بۆ مروڤه به ته مه نه كان و ، نه وانه ی چاویان لاواز بووه نه گه ر كه میك (المسك) ی تیکه ل بكریت .

أُتْرَجُ^(١٥): ثبت في الصحيح عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ: ((مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ كَمَثَلِ الْأُتْرَجَةِ ، طَعْمُهَا طَيِّبٌ وَرِيحُهَا طَيِّبٌ))^(١٦).

واته له فهرمودهیهکی (صحیح) دا پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی: ((نمونه ی نهو بپواداره ی قورئان ده خوینیت ، وهکو نمونه ی (أُتْرَجُ) ه، تامی خوشه و ، بۆنیشی خوشه)).

(أُتْرَجُ) سوودیکی زۆری تیدایه ، له چوار شت پیکهاتوه ، تویکل ، ناوگهره ، ترشی ، تقو ، ههردانهیهکیان میزاجیکی تاییه تی ههیه ، بۆیه تویکله کی گهرمی وشکه ، ناوگهره ی گهرمی تهپه ، ترشیه کی ساردی وشکه ، تقوه کی گهرمی وشکه .

له سوودهکانی تویکله کی : نهگهر له نیو پۆشاکدا دابنریت ئهوا قهدهغه ی مۆرانه ی لی دهکات ، بۆنه کی خراپی ههوا ههروهما درم چاک دهکات ، نهگهر له دهمدا پاگیریت بۆنی خوش دهکات ، بای نیو سک شیبی دهکاته وه ، نهگهر بکریته نیو چیشته وه وهکو به هارات ، یارمه تی هه رسکردن ده دات ، دانه ری (القانون) ده لیت :

گوشرای تویکله کی نهگهر بخوریته وه بۆگه زتنی مار به سووده ، وه تویکله کی وهکو دهرمانیک ده خریته سه ر برین ، سووتینرای تویکله کی تی هه لسیویه کی باشه بۆ نه خوشی به له کی . گوشتاره کانن ته واوبوو .

^{١٥} — أُتْرَجُ : درهختیکه له مزه مه نیه کان ، درژیکه ی ده گاته پینج مه تر ، لق و گه لاکانی نه رمن ، گوله کانن سپیه و ، به ره کانن له لیمۆ ده چیت به لام زۆر گه وره تره ، په تگیکی پرته قالی زێرینی ههیه ، بۆنیکه خوشی ههیه و ناوه کی ترشه . بپوانه : ar.wikipedia.org/wik

^{١٦} — متفق عليه : أخرجه البخاري (٨ / ٥٩) ، ومسلم (٧٩٧) .

به لّام ناوگهری : گهرمی نیو گه ده سووك دهكاتوه ، بۆ تووشبوان به (المرّة الصفراء) به سووده ، دامركینه ری هه لمه گهرمه كانه . (الغافقي) ده لّیت : خواردنی ناوگهری بۆ تووشبوان به نه خۆشی مایه سیری به سووده .

به لّام ترشیه که ی : قه بزکاره و شکینه ری (الصفراء) ه ، هیمنکه ره وه ی دل لیدانی خیریه ، به سووده بۆ زهردوی وه کو خواردنه وه و وه کو چا و پی پهرشتنیشی ، پشانه وه ی زهردوی ده وه ستینیت ، دلکه ره وه یه بۆ خواردنی زیاتر ، هیمنکه ره وه یه بۆ سروشت ، بۆ تووشبوان به نه خۆشی په وانی زهردوی به سووده ، گوشراوه ترشه که ی شه هوه و ئاره زووکردنی کونترۆل نه کراو به رامبه ر به ژنان (غلّة النساء) هیمن دهكاتوه ، نه گهر ده م و چاوی تی هه لّسوی په له کانی ناهیلّیت ، نه خۆشی ووشك هه لّاتو و قلّیشانی پیست و نه مانی تووك و موو به سه ری وه ناهیلّیت ، به به لگه ی لابرندی ئه و مه ره که به ی ده که ویتته سه ر پۆشاك ، هه ره ها هیزکی نه رم و نیان که ره وه و ، لابردي و نه هیلّان و ، ساردکه ره وه ی تیدایه ، گهرمی جگهر دوکوژینیتته وه ، گه ده به هیز ده کات ، تیزّی (المرّة الصفراء) و ، ئه و خه مه ی به هۆیه وه تووشی مرؤف ده بیّت ناهیلّیت ، تینویه تی هیمن دهكاتوه .

به لّام تۆوه که ی : هیزکی شیبی که ره وه ی ووشکه ره وه ی هه یه . (ابن ماسویه) ده لّیت : خاسیه تی تۆوه که ی به سووده بۆ ژه هره کوشنده کان نه گهر به گیشی مسقالّیک بخوریتته وه تویکله که ی لابراییّت به ئاویکی شله تین ، به کولاندن پوواییکی به سوودی هه یه نه گهر بکوثریت و بخریتته شوینی گه رتنه وه ، بۆی به سوود ده بیّ ، بۆن و به رام خۆش ده کات و ، زۆربه ی ئه م کارنه ش له تویکله که یدایه .

که سانی دیکه ش گوتویانه : خاسیه تی تۆوه که ی بۆ پیوه دانی دووپشك به سووده ، نه گهر به کیشی دوو مسقالّ بخوریتته وه تویکله که ی لابراییّت له ئاویکی شله تیندا ، هه ره ها نه گهر کوتراو خرایه سه ر جیگه ی گه رتن به سوود ده بیّ .

كه سانی تریش گوتویانه : تۆوهكهی به سووده بۆ تیکپای ژه هه ره کان ، هه روه ها به سووده بۆ گه تنی تیکپای جانه وه ران .

باسکراوه كه وا یه كێك له كیسراكان توو په بوو به رامبه ر به كۆمه لێك له پزیشكان و ، فه رمانیدا بخێته به ندیخانه وه و ، سه رپشکی كردن پێخۆریك هه لبرژین و له وه زیاتریان نادریتی ، ئه وانیش (أُتْرَج) یان هه لبرژارد ، پێیان گوترا : بۆ ئه مه تان له جیگه ی هه موو خواردنه كانی تر هه لبرژارد ؟ ئه وانیش گوتیان : چونكه له باری ئیستادا په یحانه ، دیمه نی دلخۆشكاره ، توێكله كه ی بۆنی خۆشه ، ناوگه ره ی میوه یه ، ترشه كه ی پێخۆره ، تۆوه كه ی دژه ژه هره ، چه وریشی تێدایه .

بۆیه شتێك ئه مه سووده كانی بێت به راستی شایسته یه كه وا پالآوته و پوختی بونه وه رانی پێ بچوینریت ، ئه ویش ئه و برواداره یه كه قورئان ده خوینیت ، كه سانیکی پێشینێ چاك هه زیان ده كرد ته ماشای بكه ن چونكه ته ماشا كردنی دیمه نه كه ی دل خۆشی ده كردن .

أُرِزَ : واته : برنج ، دوو فه رمووده ی پۆچی (موضوع) ی له باره وه هاتوه :

یه كه میان : به راستی ئه گه ر پیاو بوایه ، میه ره بان ده بوو .

دووه م : هه موو شتێك له زه وی ده ره اتبێ نه خۆشی و ده رمانیکی تێدایه جگه له برنج : به راستی شیفا یه و نه خۆشی تێدا نیه . لێره دا ئه م دوو فه رمووده یه مان باس كردوه بۆ ئاگاردار كرنه وه نه وه كو بدریته پال پێغه مبه ری خوا ﷺ .

دوای ئه وه ش برنج گه رمی ووشكه ، له دوای گه نم چاكترین خۆراكه ، خه لته یه کی چاك دروست ده كات ، سك توند ده كات به توندكردنیکی كه م ، گه ده به هێز ده كات ، خۆشه ی ده كات و ، تیایدا ده مینیتته وه ، پزیشكه هندیه كان واره ده گه یین كه چاكترین و به سوودترین

خۆراکه نه گه به شیرى مانگاوه لێنرا ، جهسته به فو چاك دهكات ، تۆماوى نێرینه زۆر دهكات ، خۆراكيكى چاك به جهسته ده به خشیّت ، پهنگ پوون دهكاته وه .

أُرِزُّ ، بفتح الهمزة وسكون الراء ، واته : درهختى كاژ : پێغه مبهرى خوا ﷺ له م فرموده ده دا باسى كردوه : ((مَثَلُ الْمُؤْمِنِ كَمَثَلِ الْخَامَةِ مِنَ الزَّرْعِ ، تُفَيْئُهَا الرِّيحُ ، تُقِيمُهَا مَرَّةً ، وَتُمِيلُهَا أُخْرَى ، وَمَثَلُ الْكَافِرِ مَثَلُ الْأَرْزَةِ الَّتِي لَا تَزَالُ قَائِمَةً عَلَى أَصْلِهَا حَتَّى يَكُونَ انْجِعَافُهَا مَرَّةً وَاحِدَةً))^(٤١٧) .

واته : ((نمونهى بڕوادر نمونهى پوه كيكي ته پو پاراوه ، با دهيجولێنێت ، جارى پاستى دهكاته وه ، جاريكيش لارى دهكاته وه ، نمونهى كهسى دووپووش نمونهى درختيكي كاژه كه بهردهوام له سه ربنه په ته كهى سه قامگيره تا به يهك جار له پيشه هه لده كه نریت)) .

تۆوى كاژ گهرمى شیداره ، خاسيه ته كانى پيگه ياندن و نه رم كردنه وه ، شىي كردنه وهى تیدايه ، ههروهها سيفهتى جوازانه وهى تیدايه به لام به خوساندنى له ئاودا لاده چیت ، ده پنگ هه رسه ، خۆراكيكى زۆر ده به خشیّت ، بۆ كۆكه باشه ، شى و ته پيه كانى كۆنه ندامى هه ناسه پاك دهكاته وه ، تۆماوى نێرینه زۆر دهكات ، ژانه سك دروست دهكات و ، ده رمانه كه شى هه نارى مزه كه چاكى دهكات .

إِنْخِرَ : ثبت في الصحيح ، عنه ﷺ أنه قال في مكة : لَا يُخْتَلَى خَلَامًا ، فقال له العباس _ رضي الله عنه : إِلَّا الْإِنْخِرَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَإِنَّهُ لِقَيْنِهِمْ وَلِبَيْوتِهِمْ ، فقال : إِلَّا الْإِنْخِرَ^(٤١٨) .

واته : پێغه مبهرى خوا ﷺ سه بارهت به مه كهكه فه رموى : پوه كى ته پى نابردیت ، (عباس) _ خوا له خۆى ويا بيشى پازى بێت _ پێى فه رموو : جگه له (الْإِنْخِرَ) ئهى

^{٤١٧} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ٩٢) ، ومسلم (٢٨١٠) .

^{٤١٨} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٤٠ / ٤) ، ومسلم (١٣٥٣) .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ چونکە بۆ مالا و بۆ پێشه‌سازی‌ه‌کانیانە ، ئەویش فەرمووی : جگە لە (الإِنْخِرْ)^{٩٠}

(الإِنْخِرْ) گەر‌مه‌ لە دوو‌ه‌م‌دا ، ووش‌که‌ لە یه‌که‌م‌دا ، نەرم‌ و نیا‌نه‌ و کونیلە داخراوه‌کان و ، دەمی‌ پە‌گە‌کان دە‌کاته‌وه‌ ، می‌زو‌ خوێنی بی‌نویژی ژۆر دە‌کات ، بەرد وەرد دە‌کات ، ئاوسانی پە‌قی نی‌و‌گە‌ده‌و جگە‌رو‌گورچیلە شیی دە‌کاته‌وه‌ بە‌خواردنە‌وه‌و بە‌خستنه‌سه‌رو‌به‌پێچانی‌ش ، پێشه‌کانیشی کۆ‌له‌کی‌ ددان و گە‌ده‌ به‌هیز دە‌کات ، دل‌ تێ‌که‌ل‌ هاتن‌ هی‌من‌ دە‌کاته‌وه‌ ، سک‌ دە‌گرێ‌ته‌وه‌ .

بی‌تی‌ با‌ء (ب) :

بطیخ ، واتە : کالە‌ک : روی‌ أبوداود و الترمذی ، عن‌ النبي ﷺ ، أنه‌ كان‌ يأكل‌ البطيخَ بالرطبِ ، يقول : نَكْسِرُ حَرًّا هَذَا بَيْرِدِ هَذَا ، وَيَرْدَ هَذَا بَحْرًا هَذَا^(٩١) .

واتە : پێغه‌مبەری خوا ﷺ کالە‌ک و خور‌مای پوتابی تازه‌پێ‌گە‌یی‌ی بە‌یه‌که‌وه‌ دە‌خوارد ، دە‌یفەر‌موو : گە‌رمی‌ ئە‌مه‌ بە‌سه‌ردی‌ ئە‌مه‌ دە‌ش‌کێ‌نین و ، سه‌ردی‌ ئە‌مه‌ش‌ بە‌گە‌رمی‌ ئە‌مه‌ .

سه‌باره‌ت‌ به‌ کالە‌ک‌ چه‌ند فەر‌مووده‌یه‌ک‌ هاتووه‌ جگە‌ لە‌م فەر‌مووده‌یه‌ ئە‌وانی‌ تر (صحیح) نین ، مه‌به‌ستیش‌ به‌ کالە‌ک‌ جو‌ره‌ سه‌وزه‌که‌یه‌تی ، ساردی‌ ته‌پوش‌یداره ، پاک‌ که‌ره‌وه‌یه‌ ، به‌به‌راوردی‌ کالیارو‌خ‌یار ژۆر به‌خیرای‌ له‌ گە‌ده‌وه‌ لی‌ژ ده‌بی‌ته‌وه‌ ، ژۆر به‌خیرایی‌ ده‌گورپێ‌ت‌ بۆ هەر‌ تێ‌که‌لاوی‌ک‌ پێ‌که‌وتی‌ بی‌ت‌ له‌ گە‌ده‌دا ، ئە‌گەر‌ که‌سی‌ک‌ تایی‌ هە‌بی‌ و بی‌خوات‌ سو‌دی‌کی‌ ژۆری‌ لی‌ ده‌بینی‌ت‌ ، بۆ‌ ئە‌و‌ که‌سه‌ش‌ پله‌ی‌ گە‌رمی‌ جه‌سته‌ی‌ دابه‌زی‌وه‌و سه‌رمای‌ بو‌وه‌ ئە‌گەر‌ که‌می‌ک‌ زه‌نجە‌فیل‌ و به‌و‌ هاوش‌ی‌وانە‌ی‌ تێ‌که‌ل‌ بکات‌ زیانی‌ نابێ‌ت ، پێ‌ویسته‌ پێ‌ش‌ خۆراک‌ بخوری‌ت‌ و ، پاشان‌ خۆراکه‌که‌ بخوری‌ت‌ ، ئە‌گینا‌ تووشی‌ دل‌ تێ‌که‌ل‌ هاتن‌ و پشانه‌وه‌ ده‌بی‌ت‌ .

^{٩٠} — إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٣٨٣٦) ، والترمذي (١٨٤٤) ، وصححه الألباني في الصحيحة (٥٧) .

كهسانك له دانایان دهلئین : نهگەر پېش خۆراك بخوړیت سكه به جوانی دهشواته وه ، له
بنه پته وه نه خوښیه كه ناهیلئیت .

بَلَحْ، واته : خورمای پینه گه یو ، روى النسائي وابن ماجه في سننهما : من حديث هشام بن
عروة ، عن أبيه ، عن عائشة _ رضي الله عنهما _ قالت : قال رسول الله ﷺ : كُلُوا الْبَلَحَ بِالْتَّمْرِ
، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ إِذَا نَظَرَ إِلَى ابْنِ آدَمَ يَأْكُلُ الْبَلَحَ بِالْتَّمْرِ يَقُولُ : بَقِيَ ابْنُ آدَمَ حَتَّى أَكَلَ الْحَدِيثَ
بِالْعَتِيقِ (٤٢٠).

واته : له خاتوو (عائشة) وه _ خواى لى پازى بيت _ فهرموويه تى : پيغه مبهرى خوا
ﷺ فهرمووى : خورماى پينه گه يو به خورماوه بخون ، چونكه نهگەر شهيتان ته ماشاى
نه وهى ئادهم بكات كه خورماى پينه گه يو به خورماوه دهخوات دهلئيت : نه وهى ئادهم
مايه وه تا نوئى به كونه وه خوارد .

له (ريوايه) تيكي تريشدا : كُلُوا الْبَلَحَ بِالْتَّمْرِ ، فَإِنَّ الشَّيْطَانَ يَحْزَنُ إِذَا رَأَى ابْنَ آدَمَ يَأْكُلُهُ
يقولُ : عاشَ ابْنُ آدَمَ حَتَّى أَكَلَ الْجَدِيدَ بِالْخَلْقِ . رواه البزار في مسنده ، وهذا لفظه ، واته :
شهيتان دلگران ده بى نهگەر ته ماشاى نه وهى ئادهم بكات نه دوانه به يه كه وه دهخوات و
دهلئيت : نه وهى ئادهم ژيا تا وه كو نوئى به كونه وه خوارد .

دهلئيم _ ابن القيم _ (باء) ى ووشه ى (بالتمر) به ماناى : له گهل ديت ، واته : نه مه له
گهل نه مه دا بخون . هه ندئى له پزىشكه موسلمانان كان گوتويانه : له پاستيدا پيغه مبهرى خوا
ﷺ فهرمانى داوه به خواردنى خورمانى پينه گه يو به خورماوه ، چونكه خورماى پينه گه يو
ساردى ووشكه و ، خورماش گهرمى ته پوشيداره و ، هه ردوكيان يه كتر چاك ده كه نه وه ، به لام
فهرمانى نه داوه به خواردنى نه خورمايه ى تازه شيرينى تيكه وتوو (البسر) به خورماوه ،

٤٢٠ _ موضوع : أخرجه ابن ماجه (٣٣٣٠) ، وضعفه الألباني في الضعيفة (٢٣١) ، بلفظ : (الجديد بالخلق)

چونكه هه‌ریه‌كێكیان گه‌رم ، نه‌گه‌رچی خورما گه‌رمی زۆتره ، چونكه له‌ پڕوی پزیشكه‌وه نابێ نێوان دوو گه‌رم یاخود دوو سارد كۆبكرێته‌وه ، وه‌كو پێشتریش ئاماژه‌ی پێدراوه .

ئه‌م فهرمووده‌یه : پاستیته‌ی بنچینه‌ی پێشه‌سازی پزیشكیته‌مان بۆ پڕون ده‌كاتوه ، له‌ گه‌ڵ چاودێریكردنی ئه‌و چاره‌سازییه‌ی به‌كاردیته‌ و چاكه‌ بۆ دورخستنه‌وه‌ی چۆنیه‌تی خۆراك و ده‌رمانه‌كان هه‌ندێكیان به‌ هه‌ندێكی تر ، له‌ گه‌ڵ چاودێری كردنی ئه‌و یاسا پزیشكیته‌یه‌ی كه‌ ته‌ندروستی پێ ده‌پاریزرێته‌ .

خورمای پێنه‌گه‌یوو (البلح) ساردی و وشكیته‌ی تێدایه‌و ، بۆ ده‌م و پووك و گه‌ده به‌سووده ، به‌لام بۆ سنگ و سییه‌كان باش نی یه‌ به‌هۆی ئه‌و زیری و پقیه‌ی تیایدایه ، له‌ گه‌ده‌دا خاوه‌و خۆراك به‌خشینی كه‌مه ، خورمای پێنه‌گه‌یوی داوه‌ خورما (بلح) وه‌كو به‌رسیله‌ی (الحصرم) دره‌ختی تری یه ، كه‌ هه‌ردوكیان باو ، قۆپه‌قۆپه‌و ، سك ئاوسان دروست ده‌كهن ، به‌تایبه‌ت ئه‌گه‌ر ئاویان به‌سه‌ردا خورایه‌وه ، بۆ دورخستنه‌وه‌ی ئه‌و زیانانه‌ خورما ، یاخود هه‌نگوین یاخود كه‌ره‌ی له‌ گه‌ڵدا ده‌خورێته‌ .

بُسْرٌ : ثبت في الصحيح : أَنَّ أَبَاهِيثَمَ بْنَ التَّيْهَانِ ، لَمَّا ضَافَهُ النَّبِيُّ وَأَبُوبَكْرٌ وَعُمَرُ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا _ ، جَاءَهُمْ بِعَذْقٍ _ وَهُوَ مِنَ النَّخْلَةِ كَالْعُنُقُودِ مِنَ الْعَنْبِ _ فَقَالَ لَهُ : هَلَا انْتَقَيْتَ لَنَا مِنْ رُطْبِهِ فَقَالَ : أَحْبَبْتُ أَنْ تَنْتَقُوا مِنْ بُسْرِهِ وَرُطْبِهِ (٤٣١) .

واته : له‌ فهرمووده‌ی (صحیح) دا هاتوه‌ : كاتیك كه‌ پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌هاولێتی (أبوبكر) و (عمر) بوون به‌ میوانی (أبا الهيثم) كۆپی (التيهان) ، هێشویه‌کی فیه‌كه‌ خورمای بۆ هێتان و داينا ، پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فهرمووی : بۆ خورمای پێگه‌شتوت بۆ

هه‌لنه‌بژاردوین گوتی : نه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ ویستم به ئاره‌زووی خۆتان له‌و خورمایه‌ی تازه‌ شیرینی تیکه‌وتوووه (بُسره) له‌ خورما پوتابه‌ پیگه‌یوووه‌که‌ی هه‌لبژێرن .

خورمای تازه‌ شیرینی تیکه‌وتوو (البُسره) گهرمی وشکه ، وشکیه‌که‌ی له‌ گهرمی‌که‌ی زۆرت‌ره ، شی و ته‌پی وشک ده‌کاته‌وه ، گه‌ده‌ خۆشه‌ ده‌کات ، قه‌بزیوون دروست ده‌کات ، بۆ ده‌م و پووک باشه ، به‌سوودتریش‌نیشی ئه‌وه‌یه‌ که‌ نه‌رم و شیرینه ، به‌لام زۆر خواردنی هه‌ردوو جۆری خورمای پینه‌گه‌یو و ئه‌وه‌ی که‌ تازه‌ شیرینی تیکه‌وتوووه له‌ هه‌ناودا کونیه‌ ده‌به‌ستن .

البَيْضُ ، واته : هیلکه ، پێشه‌وا (البیهقی) له‌ کتییی (شُعَبُ الْإِيمَانِ) دا (أثر) یکی (مرفوع) باس ده‌کات : که‌وا پیغه‌مبه‌ریک له‌ پیغه‌مبه‌ران سکاڵای لاوازیی برده‌ لای خوای تعالی ، ئه‌ویوو فه‌رمانی پێدا هیلکه‌ بخوات . به‌لام (صحیح ی) (أثر) هه‌که‌ جیگه‌ی تیپوانینه .

له‌ هیلکه‌دا نوێ هه‌لده‌بژێردرێت به‌سه‌ر کۆنداو ، هیلکه‌ی مریشک به‌سه‌ر تیکرای بالنده‌کانی دیکه‌دا ، مام ناوه‌نده‌و که‌مێک مه‌یلی ساردی ده‌کات .

دانهری کتییی (القانون) ده‌لێت : زه‌ردینه‌ی هیلکه : گهرمی ته‌پوشیداره‌و ، خوینییکی ته‌ندروستی چاک دروست ده‌کات و ، خۆراکیکی که‌م ده‌به‌خشیت ، ئه‌گه‌ر نه‌رم بێ به‌خیرایی له‌ گه‌ده‌وه‌ لیژ ده‌بیته‌وه .

که‌سانی دیکه‌ش گوتویه‌نه : زه‌ردینه‌ی هیلکه : دامرکینی ئازاره ، سافکاری گه‌رو و بۆپی سیی یه‌کانه ، بۆ گه‌رو و کۆکه‌و برینه‌کانی سیی و گورچیه‌و میزڵدان به‌سووده ، زیری ناهیلێت ، به‌تایبه‌ت ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل پۆنی باده‌می شیریندا (ده‌ن اللوز الحلو) به‌کاره‌یترا ، پیگه‌یه‌نه‌ری خه‌لته‌کانی سگه ، نه‌رمیان ده‌کاته‌وه ، زیری گه‌رو نه‌رم ده‌کاته‌وه ، سپینه‌ی هیلکه ئه‌گه‌ر بکریته‌ چاوێکی ئاوساوی گهرمی به‌ئازار ، ساردی ده‌کاته‌وه‌و ، ئازاره‌که‌ی

داده مرکیتیت ، نه گهر جیگه ی سوتاوی تیه لسوینریت ، تلوقه و بلقی ئاوی دروست ناکات ، نه گهر دهم و چاوی تیه لسوینریت ناهیلایت به هوی گهرمی مه تاوه وه بسوتیت ، نه گهر له گهل (الکندر) دا^(۴۲۲) تیکهل کراو نیوچاوانی تیه لسوینرا ، بۆ سه رماو مه لامه ت به سووده .

دانه ری کتیبی (القانون) له پیزی دهرمانه کانی دلدا باسی کردوه و ، پاشان کوتویه تی : نه گهرچی له دهرمانه په هاکان نی یه به لام کاریکی زۆر له به هیزکردنی دل ده کات ، ده لایت : مه به ستم زهر دینه که یه تی ، نه وهش بۆ سی هۆکار ده گهر پته وه : خیرا گۆپینی بۆ خوین ، که می پاشماوه ی ، نه و خوینه ی لئی دروست ده بی چونیه کی نه و خوینه یه که ده چیت بۆ دل و سووکه و به په له تیکه لی ده بی ، بۆیه گونجاوترین شتیکه که پووی به پووی نه و نه خوشیا نه ده کریت وه که گه وه ری روح و خوین شیی ده که نه وه .

بَصْلٌ ، واته : پیاز ، روی أبوداود فی سننه : عن عائشة _ رضي الله عنها ، أنها سُلِّتُ عَنْ البصل ، فقالت : إِنَّ آخَرَ طَعَامٍ أَكَلَهُ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ كَانَ فِيهِ بَصْلٌ^(۴۲۳)

^{۴۲۲} _ الکندر : ئاوی که تیره ی دره ختۆکه یه کی دپکاو به نزیکه ی دوو مه تر به رز ده بیته وه ، که لاو ده نکى زۆر له مۆرد ده چی ، له شوینی گهرم ده پویت وه کو وه لاته کانی عه مان و یه من ، باشتین جۆری نه وه یه که تازه و نه رم بیت ، پووی دهر وه ی سپی دیاره و به ئاسانی ناشکی ، که شکاندت ناوه که ی چه سپی په تگ زهردی زۆپیه ، یه کیکی تر له نیشانه کانی (الکندر) ی پوخت نه وه یه که به جوانی ده سوتی ، به لام نه وه ی که کتیره ی عهره بی و صنه و به ری تیکهل کرابیت ناسوتیت ، ههرچی که تیره ی عهره بییه ناسوتی و که تیره ی صنه و به ریش ته نها دوکه ل ده کات و گر ناگریت . به م جۆره به کار دیت : سه رها له نیو ئاره قی پازیانه بخوسى نه گهر ده ته ویت له گهل مه لحه می بخه یت نه و له ناو سرکه دا بیخوسینه . که به ته نها بخورئ دوو تاوه کو پینچ گرام بۆ یه کجاره ، بپوانه کتیبی : سروشت و ته ندروستی ، صالح عبدالله ابراهیم . وه رگپښ .

^{۴۲۳} _ حسن : أخرجه أحمد (۶ / ۸۹) ، وأبوداود (۳۸۲۹) ، کلهم عن أبي زياد خیار بن سلمة عن عائشة فذكرته

واته : سه بارهت به پیاز له خاتوو (عائشة) یان پرسى _ خاوى لى پازى بیټ _ ، نهویش
 فهرمووی : کۆتا نهو خۆراکانهى که پیغه مبهرى خوا ﷺ خواردی پیازی تیدا بووه .

له (الصحيحین) دا جیگیربووه : کهوا پیغه مبهرى خوا ﷺ قه دهغهى کردووه نهو که سانهى
 پیاز دهخۆن بچنه مزگه وتهوه .

پیاز گهرمه له سى یه مدا ، تهپى و شییه کی زیادى تیدایه به سووده بۆ گۆپانى ئاو ، با
 ژه هراویه کان دوردده خاتهوه ، شه هوهت و ئاره زوو دهکاتهوه ، گه ده به هیژ دهکات ، ئاره زووی
 جووتبون دهوروژنیټ ، تۆماوى نیرینه زیاد دهکات ، پهنگ جوان دهکاتهوه ، به لغه م
 ناهیلټ ، گه ده پاک دهکاتهوه ، تۆوه کهى نهخۆشى به له کی ناهیلټ ، ده هیتریت به چوار
 دهورى نهخۆشى تووک وهرانى دهرده پئویدا ، زۆر بۆى به سوود ده بیټ ، له گه ل خویدا
 بالووکه هه لده که نیت ، نهو که سهى دهرمانئیکى په وانکاری خوارد بیټ و بۆنى پیاز بکات
 ناهیلټ تووشی په شان وهو دل تیکه ل هاتن بیټ و بۆنى نهو دهرمانهش ناهیلټ ، نه گهر
 ئاوه کهى بکریته لووت ، سه ر پاک دهکاتهوه ، ده کریته گوی بۆ قورس بیستن و زرنگانه وهو
 کیم و ، نهو ئاوه ی له گویکاندا دروست ده بیټ ، به سووده بۆ نهو ئاوه ی که له چاودا دروست
 ده بیټ به وه ی تۆوه کهى له گه ل هه تگوتندا چاوی پی دهر پئژریت به سه ر سپیای چاودا ،
 کوولای پیاز خۆراکئیکى زۆرى تیدایه و بۆ زهردووی و کۆکه و ، زبیری سنگ به سووده ، میز
 زیاد دهکات ، خوو نه رم و نیان دهکاتهوه ، به سووده بۆ گه زتنی سه کی ناها ر نه گه ر له گه ل
 سه پهندو (السذاب) (٤٢٤) خویدا تیکه ل کراو به سه ر نهو جیگه یه دا چکینرا ، نه گه ر هه لگیریت ،
 ده مى مایه سیری دهکاتهوه .

٤٢٤ _ السذاب : پوهه کیکی گیایه و ، (٥٠ _ ١٠٠ سم) دریژ ده بیته وه ، قه دیکی رهق و ووشك هه یه ، لقه کانى
 گه لایه کی چپی سه وزى مه یله و شینی پتویه ، کۆتایی لقه کان کۆمه له گولئیکى زهردى بۆندارى به هیژ
 هه لده گرن ، له کۆتایی وه رزی هاویندا دهرچوونى گوله کان ته واو ده بیټ ، نه م پوهه که گه لاکانى به کاردین و ،

زیانه‌کانی : نه‌خۆشی شه‌قیقه دروست ده‌کات ، سه‌ر ده‌یه‌شینیّت ، با دروست ده‌کات ، چاو تاریک ده‌کات ، زۆر خواردنی نه‌خۆشی بیرچوون دروست ده‌کات ، ئەقل خراب ده‌کات ، بۆنی دەم ناخۆش ده‌کات ، زیان به‌و که‌سه ده‌گه‌یه‌نیّت که له گه‌لتدا دانیشتووه ، هۆکاری بیزاربوونی په‌ریه‌کانه ، به‌لام ئەگه‌ر کولتیندرا ئەم زیانانه‌ی لی دور ده‌خاته‌وه .

له (السنن) ه‌کاندا هاتووه که‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمانی داوه به‌و که‌سانه‌ی سیرو پیاز ده‌خون بیانمرینن به‌کولاندن .
جوینی هه‌ندی له گه‌لای سه‌په‌ند بۆنه‌که‌ی ناهیلێت .

بازنجان ، له فه‌رمووده‌یه‌کی (موضوع) ی هه‌لبه‌ستراودا به‌ده‌می پیغه‌مبه‌ری خواوه ﷺ هاتووه : بايجان بۆ چاره‌سه‌رکردنی هه‌ر نه‌خۆشیه‌که که له پیناویدا بخوریت ، ئەم قسه‌یه به ناشیرین داده‌نریت بدریته پال تاکه تاکه‌ی ئاقل و ژیران ، سه‌ره‌پای پیغه‌مبه‌رانیش ، بايجان دوو جۆره : سه‌پی و په‌ش ، جیاوازی له نێوان زانایاندا هه‌یه سه‌باره‌ت به‌وه‌ی ئایا گه‌رمه یاخود سارد ؟ پاستیش : گه‌رمه ، (السوداء) و مایه‌سیری ، کونیه‌ی داخراو شیرپه‌نجه‌و گولی دروست ده‌کات ، په‌نگ خراب ده‌کات و په‌شی ده‌کاته‌وه ، زیان به‌ بۆنی ناخۆشی ده‌م ده‌گه‌یه‌نیّت ، به‌لام جۆره سه‌پیه‌که‌ی هه‌چ کام له‌وانه‌ی تیدا نی یه .

بیټی تاء (ت)

تَمَرٌ ، واته : خورما ، ثبت في الصحيح عنه ﷺ مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتٍ وَفِي لَفْظٍ : مَنْ تَمَرُ الْعَالِيَةِ لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمْ وَلَا سِحْرٌ^(٤٢٥) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : هه رکهس به یانیان ههوت خورما ، له بیژه یه کی تریشدا : له خورمای (عالیة) _ شوینیکه له مه دینه ی پیرۆز _ بخوات ئیتر ئه و پۆزه ژه هرو جادوو زیانی پی ناگه یه نن .

و ثبت عنه أنه قال : بيتٌ لا تمر فيه جِياغٌ أهله^(٤٢٦) .

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : مالیک خورمای تیدا نه بی دانشتوانی له برسیتیدان .

ههروه ها جیگیربووه که وا پیغه مبهری خوا ﷺ خورمای به که ری وه خواردوووه ، خورمای به نانه وه خواردوووه ، به ته نه اش خواردوویه تی .

خورما گهرمه له دووه مدا ، وه ئایا ته پری شیداره له یه که مدا ، یا خود ووشکه ؟ له م باره وه دوو گوftar هه یه . جگه ر به هیز ده کات ، خووی مرؤف نه رم و نیان ده کاته وه ، ئاره زووی جووتبوون زیاد ده کات ، به تاییه ت له گه ل تۆوی کاژدا (حب الصنوبر) ، زبری گه روو چاک ده کاته وه ، به لām ئه و که سانه ی له سه ری پانه ها توون وه کو دانیشتوانی وه لاته سارده کان کونیه ی داخراویان (السدد) بۆ دروست ده کات ، زیان به ددان ده گه یه نیت ، سه ر ئیشه ده وروژینیت ، بۆ دورخستنه وه ی زیانه کانی باده م و خه شخاشی (اللوز والخشخاش) له گه لدا به کار دیت ، زیاتر له هه موو میوه کانی تر خۆراک ده به خشیته جهسته به هۆی ئه و که وه ره

^{٤٢٥} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ٢٠٣ ، ٢٠٤) ، ومسلم (٢٠٤٧) .

^{٤٢٦} _ صحيح : أخرجه مسلم (٢٠٤٦) .

گهرمه شیداره‌ی که تیایدايه ، خواردنی پیش نان خواردنی به‌یانی کرم ده‌کوژیت ، چونکه له گه‌ل گهرمه‌که‌یدا هیژیکێ ده‌رمانی دروست ده‌کات ، نه‌گهر به‌رده‌وام پیش نان خواردنی به‌یانی به‌کاره‌یترا ، ماده‌ی کرم سووک ده‌کاته‌وه ، لاوازیان ده‌کات و که‌میان ده‌کاته‌وه ، یاخود ده‌یانکوژیت ، خورما میوه‌و خۆراکه ، ده‌رمان و خواردنه‌وه‌و شیرینییه .

تین ، واته : هه‌نجیر ، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی هه‌نجیر له‌زه‌وی حیجازو مه‌دینه‌ی پیروژدا نی یه ، ناویشی له‌سوونه‌تدا نه‌هاتوه ، چونکه خاکیکی جیاوازی پێویسته به‌به‌راوردی خاکی داره‌خورما ، به‌لام خوای تعالی له‌قورئاندا سویندی پی خواردوه ، له‌به‌ر زۆری سووو که‌لگی ، پاستیش : ئه‌وه‌هه‌نجیره‌ی خوای تعالی سویندی پی خواردوه : هه‌نجیره ناسراوه‌که‌یه .

هه‌نجیر گهرمه ، سه‌باره‌ت به‌ته‌پی و وشکه‌که‌ی دوو گوشتاره‌یه ، چاکترینی : سپیه‌که‌یه‌تی که‌توێکه‌که‌ی پێگه‌یوه ، لمی نیو گورچيله‌و میزڵدان پاک ده‌کاته‌وه ، دژ به‌ژه‌هره‌کانه ، زیاد له‌هه‌موو میوه‌کانی تر خۆراکه‌ ده‌بخشی و بۆ زیری گه‌رو و سنگ و هه‌روه‌ها بۆ بۆری هه‌وا به‌سووده ، گورچيله‌و سپل ده‌شواته‌وه ، خه‌لتی به‌لغمی له‌گه‌ده‌دا پاک ده‌کاته‌وه ، خۆراکیکی چاک به‌جه‌سته ده‌به‌خشیت ، به‌لام ئه‌گه‌ر زۆری لی خورا ئه‌سپی دروست ده‌کات .

ووشکه‌که‌ی خۆراکه‌ به‌خشه‌و ، بۆ ده‌ماره‌کان به‌سووده ، ئه‌گه‌ر له‌گه‌ل گوینۆ باده‌مدا بخوریت چاکتره . (جالینوس) ده‌لّیت : ئه‌گه‌ر له‌گه‌ل سپه‌ندو (السذاب) گوینۆدا خورا پیش ژاهاوی بوون ، به‌سوود ده‌بی و ، له‌زیانیش ده‌پاریژیت .

ویندکُر عن أبي الدرداء أهدى إلى النبي ﷺ طبقٌ من تينٍ فقال : ((كُلُّوا)) وأكل منه وقال : ((فلو قلتُ إن فاكهةَ الجنةِ نزلت من الجنةِ قلت : هذه لأنَّ فاكهةَ الجنةِ بلا عجمٍ ، فكلُّوا منها فإنَّها تقطعُ البواسيرَ وتنفعُ من النَّقرس))^(٤٢٧) وفي ثبوت هذا نظر .

واته له (أبي الدرداء) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ باسکراوه : کهوا سینیه که هه نجیر به خشرايه پیغه مبه ری خوا ﷺ ، فره مووی : ((بخۆن)) ، خۆشی لی خواردو ، فره مووی : ((نه گهر بلیم : میوه یه که به هه شته وه دابه زیوه ده لیم نه مه یه ، چونکه میوه ی به هه شت بی ناوکه ، بویه لی بخۆن مایه سیری ناهیلیت و ، بۆ نه خۆشی جومه گه ژان به سووده)) .

، بۆ نه که سانه ی پله ی گهرمی جهسته یان به ره زه و تایان هه یه تینوویان ده کات ، نه و تینویه تیه ده شکینیت که به هو ی به لغمی سویره وه دروست ده بی ، بۆ کۆکه ی درێژخایه ن به سووده ، میز زیاد ده کات ، کونیه داخراوه کانی جگه رو سپل ده کاته وه ، بۆ گورچیه و میز لدان گونجاوه ، نه گهر پیش نانی به یانی بخوریت سودیکی سه رسورمینی هه یه بۆ کردنه وه ی پیره وه کانی خۆراک ، به تاییه ت نه گهر له گه ل گویزو باده مدا خورا ، به لām خواردنی له گه ل خۆراکه چره کاندان زۆر خراپه ، تووی سپی (التوت الأبيض) زۆر له هه نجیره وه نزیکه ، به لām که متر خۆراک ده به خشی و زیانیشی بۆ گه ده زۆرتره .

تلبینه : پیشتر ناماژه مان پیداو که و ناوی جوی هارپاوه ، هه ستاین به باسکردنی سوده کانی و ، نه وه شمان خسته ره و که و بۆ خه لکی حیجاز له ناوی جوی نه هارپا چاکتره .

^{٤٢٧} _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٢٠١) .

پیتی ثاء (ث) :

ثلج ، واته : به فر ، ثبت في الصحيح عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((اللَّهُمَّ اغْسِلْنِي مِنْ خَطَايَايَ بِالْمَاءِ وَالثَّلْجِ وَالْبَرَدِ)) (٤٢٨).

واته : پیغمبه‌ری خوا ﷺ فه رموی : ((په‌روه‌دگارا به‌ ئاو به‌فرو ته‌رزه له تاوانه‌کانم بمشووه)) .

ئو مه‌سه‌له‌ فیه‌یه‌نه‌ی له‌م فه‌رمووده‌یدا به‌دیده‌کریت ئه‌وه‌یه‌ که نه‌خۆشی به‌ دژه‌که‌ی چاره‌سه‌ر ده‌کریت ، بۆیه‌ تاوانه‌کان جوړه‌ گه‌رمی و سووتانیکی تیدایه‌و به‌فرو ته‌رزه‌و ، ئاوی ساردیش دژی ئه‌و گه‌رمیه‌ن ، بۆیه‌ نابی بگوتریت : ئاوی گه‌رم چاکتره‌ بۆ لابردنی پیسی ، به‌لکو ئه‌و په‌فکردن و پته‌وکردن و به‌هیزکردنه‌ی ئاوی سارد له‌ جه‌سته‌دا دروستی ده‌کات ، ئاوی گه‌رم دروستی ناکات ، تاوانه‌کانیش دوو شت دروست ده‌که‌ن : پیسکردن و خاوکردنه‌وه ، بۆیه‌ پیویسته‌ به‌ شتیک چاره‌سه‌ر بکرین که دل پاک بکه‌نه‌وه‌و پته‌و قایمی بکه‌ن ، باسکردنی ئاوی ساردو به‌فرو ته‌رزه‌ی نۆو فه‌رمووده‌که‌ش ئاماژه‌ بۆ ئه‌و دوانه‌ ده‌که‌ن .

پاشان . به‌فر سارده‌ به‌پی پاسترین بۆچۆن ، ئه‌و که‌سانه‌ش به‌هه‌له‌دا چوونه‌ که‌ گوتویانه : گه‌رمه ، گومانه‌که‌شیان ئه‌وه‌یه‌ که‌ گیانه‌به‌رانی تیدا له‌ دایک ده‌بی ، به‌لام ئه‌مه‌ به‌لگه‌ی گه‌رمبوونی نی‌یه‌ ، چونکه‌ له‌ میوه‌ سارده‌کان و ، له‌ سرکه‌شدا ده‌بیٔ ، به‌لام تینوکردنی ، ده‌که‌رپته‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ی گه‌رمی ده‌وروزینی نه‌ک بۆ گه‌رمی خودی خۆی ، زیان به‌ گه‌ده‌و ده‌مار ده‌که‌یه‌نیٔ ، نه‌گه‌ر ددان نیشان به‌هۆی گه‌رمیه‌کی له‌پاده‌به‌ده‌ره‌وه‌ بیٔ ، نیشه‌که‌ی لی دور ده‌خاته‌وه‌ .

٤٢٨ - صحيح : أخرجه البخاري (١ / ١٨٩) ، ومسلم (٢ / ٩٨ ، ٩٩) عن أبي زرة عن أبي هريرة فذكره .

تُومٌ ، واته : سیر ، له پیازه وه نزیکه ، وفي الحديث : ((من أكلهما فليُمتَّهما طَبْخاً))^(٤٢٩)
 واته له فهرموده دا هاتووَه : ((ئه وه که سهی ده یخوات با به کولاندن بيمرینیت))

وأهدیَ إلیه طعامٌ فيه ثومٌ فأرسل به إلی أبي أيوبَ الأنصاريّ فقال يا رسول الله تکرههُ
 وترسلُ به إلیّ ؟ فقال : ((إني أناجي من لا تناجي))^(٤٣٠) .

واته ئه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ خواردنیکی به دیاری درایه سیری تیدابوو ، ئه ویش
 ناردی بۆ (أبي أيوب الأنصاري) _ خَوای لى پازى بیّت _ ، (أبي أيوب) یش فهرمووی :
 ئه ی پیغه مبه ری خوا تۆ چه زت پیتی نی یه بۆ منی ده نیتری ؟ فهرمووی : ((من پازونیاز له
 که ل زاتیکدا ده که م تۆ پازونیازی له که ل ناکه ی)) .

پاشان سیر گهرمی ووشکه له چواره مددا ، گهرم ده کات به گهرمکردنیکی به هیز ، ووشک
 ده کات به ئه وپه پى ووشکردنه وه ، به سووده بۆ ئه وه که سانه ی زۆر سه رمایان ده بی ،
 به سووده بۆ ئه وه که سانه ی میزاجیان به لغمیه ، ، به سووده بۆ ئه وه که سانه ی نزیکن له
 ئیفلیجیه وه ، تۆماوی نیرینه ووشک ده کاته وه ، کونیه داخراوه کان ده کاته وه ، با چهره کان
 شی ده کاته وه ، خۆراک ههرس ده کات ، تینویه تی ده شکینیت ، سک په وان ده کاته وه ، میز
 زیاد ده کات ، بۆ که زتنی جانه وه ران و تیکرای ئاوسانه سارده بی ئازاره کان جیگه ی (تریاق
) ده گریته وه ، ئه گهر بکوتریت و بخزیته سه رشوینی که زتنی مارو ، پیوه دانی دووپشک
 به سوود ده بی و ژه هره کانیان پاده کیشیت ، جهسته گهرم ده کات ، گهرمیه که شی زیاد
 ده کات و ، به لغم ده وه ستینیت ، بای نیو سک شی ده کاته وه ، گهروو پاک و ساف
 ده کاته وه ، ته ندروستی زۆربه ی جهسته کان ده پاریزیت ، به سووده بۆ گۆرانی ئاو ، کۆکه ی
 دریزخایه ن ، به کالی و کولای و برژاویش ده خوریت ، بۆ نازاری سنگ که به هوی

^{٤٢٩} _ صحیح : أخرجه مسلم (٥٦٧) .

^{٤٣٠} _ متفق علیه : أخرجه البخاري (٢٨٢) ، ومسلم (٥٦٤) .

سەرماپوونەوه دروست دەبی بەسوودە ، زاروولە گەرودا دەردەهینیت ، ئەگەر لە گەل سرکەو (الخ) خوی و هەتگۆیندا بکوتریت و ، پاشان بخریته سەرددانه خری کلۆرو داخوراوه کان ، ووردی دەکات و دەیکەوینیت ، ئەگەر بە و جۆره بخریته سەرددانه خری بە ئازارەکان ، ئازارەکی ناھێلێت ، ئەگەر بە ئەندازە کیشی دوو دیرەمی لی بکوتریت و ، لە گەل ئاوی هەتگۆیندا (ماء العسل) بخوڕیتەوه ، بەلغەم و کرم دەکاتە دەرەوه ، ئەگەر تیکەل بە هەتگۆین بکریت و جەستە تووشبوی بەنەخۆشی بەلەکی تێهەلسوینریت ، بۆی بەسوود دەبی .

لە زیانەکانی : سەردەنیشینیت ، زیان بە میشک و چاوهکان دەگەیهنیت ، هیزەکانی بینین و جووتبوون لاواز دەکات ، تینوو دەکات ، (الصفراء) دەوروژینیت ، بۆنی دەم ناخۆش دەکات ، بەلام ئەگەر گەلای سپەندی (السذاب) بەدوادا بجووت ئەو بۆنە ناخۆشە ناھێلێت .

ثرید ، واتە : تلّیت کە نانیکە گوشراپیته خواردنیکی شلەبەگۆشتەوه ، ثبت فی الصحیحین عنه ﷺ ((فضل عائشة علی النساء کفضل الثريد علی سائر الطعام)) (٤٣).

واتە : پیغەمبەری خوا ﷺ فرمویەتی : ((بەراستی پیزی (عائشة) بەسەرژنانی دیکەدا ، وەکو پیزی شلەبەگۆشتە بەسەر خواردنەکانی تردا)) .

تلّیت خواردنیکی ئاویتهیو ، لە نان و گوشت پیکهاتوو ، نانیش چاکترین خۆراکەکانو ، گوشتیش سەرداری پیخۆرهکانە ، بۆیە ئەگەر کۆبنەوه ئیتر هیچ شتیکی تر نابیت جیگە ی دل تێچونی مۆف بی .

خه لکیش کیشمه کیشمیان تیکه وتوو سه بارهت به وهی کامیان چاکتره ؟ پاستیش نه وهیه که پیوستیبون به نان زۆرترو گشتیره ، گۆشتیش به پیزترو چاکتره و ، زیاد له هه موو شته کانی دیکه له گه وهری جهسته ده چیت و ، خۆراکی خه لکی به هشته ، خوای تعالی سه بارهت به وانهی داوای سه وزه وات و تروزی و ، گهنم و سیرو ، نيسك و ، پيازبان ده کرد فهرموویه تی ﴿ اَتَسْتَبْدِلُونَ الَّذِي هُوَ اَدْنٰی بِالَّذِي هُوَ خَيْرٌ ﴾ [البقرة : ٦١] واته : (موسی) فهرمووی : ئایا داوای نه و شته خراپانه ده که ن له جیاتی شتی باشتر له وان (^{٤٣٢}) ، که سانیکی پیشینیش گوتیانه مه به ست به (الفوم) واته : گهنم ، بۆیه له پروانگی نه م ئایه ته وه گوشت له گهنم باشتره .

پیتی جیم (ج) :

جُمَار ، ناوکرۆکی داره خورما : ثبت في الصحيحين : عن عبدالله بن عمر قال : بَيْنَا نَحْنُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ جُلُوسٌ ، إِذَا أَتَى جُمَارٌ نَخَلٌ ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ ((إِنَّ مِنْ الشَّجَرِ شَجَرَةً مِثْلَ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ لَا يَسْقُطُ رَقْعٌ مِنْهَا ...)) الحديث (^{٤٣٣}) .

واته : له (عبدالله) ی کوپی (عمر) وه _ خوای لی پازی بیت _ فهرموویه تی : له کاتی که له خزمه تی پیغه مبه ری خوادا ﷺ دانیشتوبین ، ناوکرۆکی داره خورما یه کیان بۆ هیئا ، نه وه ببو فهرمووی : ((له دره خته کاندای درختیک هیه وه کو پیای موسلمانان که گه لاکانی ناوه ریئ ... تا کۆتایی فهرموده که)) . ناوکرۆکی داره خورما : ساردی ووشکه له یه که مدا ، برین ساپیژ ده کاته وه ، بۆ نه و برینانه ی خوینیان لیدیئ به سووده ، بۆ سکچون و ، زالبوونی (المرة الصفراء) و ، ووروژانی خوین به سووده ، کیمۆسی خراپ نی یه ، خۆراکیکی که م به

^{٤٣٢} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٤٣٣} _ صحیح : أخرجه البخاري (١ / ٢٦) ، (٣ / ١٠٣) ، (٧ / ١٠٣ ، ١٠٤) ، و مسلم (٨ / ١٣٧) عن

بجاء عن ابن عمر فذكره .

جەستە دەبەخشیت ، بەقورسی هەرس دەبێ ، درەختەکی هەرەمووی سوودو کەلکە ،
بۆیە پیڤەمبەری خوا _ چواندویەتی بە پیاوی موسلمان لەبەر زۆری خێو سوودەکی .

جبن ، پەنیر : فی السنن عن عبدالله بن عمر قال : أتى النبي ﷺ بجبنه في تبوك ، فدعا
بسكين ، وسمى وقطع . رواه أبوداود (٤٣٤) .

واتە : لە (عبدالله)ی کوپی (عمر)هوە _ خوای لی پازی بیت _ فەرموویەتی : لە (تبوك) پیڤەمبەری خوا ﷺ پەنیریکی بۆ هیئرا ، ئەوەبوو داوای چەقۆیەکی کردو ، ناوی
خوای هیئراو دەستی بەبرینی کرد . ھاوێلانی پیڤەمبەری خوا ﷺ لە شام و ، عێراق
خواردویانە ، جۆرە تەرە بۆ خۆیکە بۆ گەدە باشە ، بەناسانی دەچیتە نیو ئەندامەکانی
جەستەو ، گزشت زیاد دەکات ، سەك نەرم دەکاتەو بەنەرمکردنێکی مام ناوەند ، جۆرە
سوێرەکی خۆراکێکی کەم دەبەخشیت بەبەروردی تەرەکی ، بۆ گەدە خراپە ، بۆ پێخۆڵە
زیانبەخشە ، جۆرە کۆنەکی سەك دەگرێتەو ، هەروەها جۆرە برژاوەکەشی ، بۆ برین چاکەو
، قەدەغەیی سەكچون دەکات ، ساردی تەرە ، ئەگەر وەکو برژاو بەکاربیت ، گونجاوی
میزاجیتی ، چونکە ئاگر چاکی دەکات و پێکی دەکاتەو ، گەوهری نەرم و نیا ن دەکاتەو
، تام و بۆنی خۆش دەکات ، جۆرە کۆنە سوێرەکی ، گەرمی ووشکە ، وە برژاندن چاکی
دەکاتەو بەوێ گەوهری نەرم و ناسەك دەکاتەو ، توندو کەسکونیشی دەشکێنیت چونکە
ئاگرەکە لە بەشە گەرمە ووشکەکی پەنیر بۆ خۆی پادەکیشتیت کەوا گونجاوی خۆیەتی ،
جۆرە سوێرەکی لاواز دەکات و ، بەردی نیو گورچیلەو میزڵدان دروست دەکات ، بۆ گەدە
خراپە ، وە تیکەلکردنیشی لە گەل هیمن کەرەوکاندا خراپترە چونکە دەبیتە ھۆکاریک بۆ
ئەوێ گوزەری بکاتە نیو گەدەو .

پیستی الحاء (ح) :

حناء : پیشتەر چه نڊین فه رموده مان سه بارهت به چاکیتی و ، باسکردنی سووده کانیدا هیناوه ته وه ، بۆیه پیویست به دووباره بوونه وه ناکات .

حبة السوداء ، رهشکه ، ثبت فی الصحيحین : من حدیث أبي سلمة ، عن أبي هريرة _ رضي الله عنه _ ، أن رسول الله ﷺ قال : ((عليكم بهذه الحبة السوداء ، فإن فيها شفاء من كل داء إلا السام)) . والسام : الموت (٤٣٥) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((ئەم رهشکه به کاریبێن ، چونکه شیفای تێدایه بۆ هه موو نه خۆشیه ک جگه له مردن)) .

(الحبة السوداء) واته : رهشکه له زمانی فارسه کاندا به (الشونیز) ناوده بریّت ، ههروه ها به (الكمون الأسود) و (الكمون الهندي) يش ده ناسریت ، (الحربي) له (الحسن) وه ده لیت : (الخردل) ه (٤٣٦) ، (الهروي) يش ده لیت : قه زوانه (الحبة الخضراء ثمرة البطم) ه ، به لأم بۆچۆنی هه ردوکیان هه له یه و ، پاستیش : (الشونیز) ه .

سووده کانی زۆر زۆره ، فه رمایشتی پیغه مبه ری خوا ﷺ (شفاء من كل داء) واته : شیفایه بۆ هه موو نه خۆشیه ک ، وه کو فه رمایشتی خوای په روه ردگاره ﴿ تَدْمُرُ كُلَّ شَيْءٍ بِأَمْرِ

٤٣٥ _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ١٢١) ، ومسلم (٢٢١٥) .

٤٣٦ _ الخردل « پوهه کێکی گیای وه رزیه ، له وه رزه بارانیه کاندا درێژیه که ی به مه ترێک ده گات ، ئەم پوهه که لق و پۆپیکی چری لی ده بیته وه ، په تگی گه لاکانی سه رزیکی کاله ، گوله کانی به زۆری زه ردن ، به ره که ی شیوه یه کی لوله کی هه یه و توویکی خری تێدایه که تیره که ی نزیکه ی ٢ ملیمه تره . بپوانه :

رَبِّهَا ﴿[الأحقاف : ٢٥]﴾ واته : به فه‌رمانی په‌روه‌ردگاری هه‌موو شتیک ده‌رۆخینی^(٤٣٧) واته : هه‌موو ئه‌و شتانه‌ی قبوڵی پۆخاندن ده‌کهن و هاوشیوه‌کانی ، بۆ هه‌موو نه‌خۆشیه سارده‌کان به‌سووده ، به‌شدار ده‌بی له چاره‌سه‌رکردنی نه‌خۆشیه گهرمه ووشکه‌کاندا به کاتی (بالعرض) ، وه له به‌ر ئه‌وه‌ی گوزه‌رکردنی خیرایه بۆیه به باشی هیزی ده‌رمانه سارده شیداره‌کانی پێده‌گه‌یه‌نیت

بۆ نمونه دانه‌ری کتییی (القانون) و که‌سانی تریش پریاریان داوه له‌سه‌ر به‌کاره‌ینانی زافه‌ران له قورصی (الکافور) دا^(٤٣٨) چونکه به‌خیرا گوزه‌ری پی ده‌کات و هیزی ده‌گه‌یه‌نیت ، هاوشیوه‌ی ئه‌مه‌ش زۆره‌و شاره‌زایانی ئه‌م بواره ده‌یزانن ، به‌دوریش دانا نریت گهرم له نه‌خۆشیه گهرمه‌کاندا سوودی هه‌بی به‌خاسیه‌ت ، چونکه له زۆر ده‌رماندا ئه‌و شته ده‌بینریت ، له‌وانه (الأنزوت) ه^(٤٣٩) که ده‌رمانه‌کانی دیکه‌ی چاو ئیشه‌ی تیکه‌ل ده‌کریت ، وه‌کو شه‌کرو شتی تریش له تاکه گهرمه‌کان ، چاو ئیشه‌ش ئاوسانیکی گهرمه به پیکه‌وتنی پزیشکان ، هه‌روه‌ها به‌سوودبوونی گوگردی گهرم بۆ گهری .

^{٤٣٧} — مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

^{٤٣٨} — الکافور : ماده‌یه‌کی کریستالی سپی پوونه‌و ، بۆنیکێ توندی هه‌یه ، به‌هه‌لمبوونی ئاسانه له پله‌ی گهرمی ئه‌و ژوره‌ی تیایدا به ، به‌لام به قورسی له ئاودا ده‌توێته‌وه ، ئه‌م ماده له دڵپاندنی داری دره‌ختی کافوره‌وه به‌ده‌ست دێ ، دره‌ختی کافور دره‌ختیکێ هه‌میشه سه‌وزی ناسراوه ، نزیکه‌ی (٥٠) متر به‌رزه ، داری دره‌خته‌که زۆر سپیه‌و بۆنیکێ خۆشی هه‌یه ، ماده‌ی کافور له نیو دارو قه‌دی دره‌خته‌که‌دا به ، بپوانه Arabic.rt.com :

^{٤٣٩} — الأنزوت : که‌تیره‌ی داریکی دپکاویه ، تاله‌و ، سپی و سوری هه‌یه‌و ، له چیاکانی وه‌لاتی فارسدا هه‌یه ، هه‌موو ئاوسا و کان هێمن ده‌کاته‌وه ، بۆ داهاتن و پپۆقی چاو به‌سووده ، به‌لغهمی چپ نه‌رم ده‌کاته‌وه ، بپوانه : نهایه‌ الأرب في فنون الأدب ، وه‌رگێپ .

شونیز گەرمی ووشكە لە دووهدا ، بای سك ناهیلێت ، (حبة القرع)^(٤٤٠) دەكاتە دەرەو ، بۆ ئەو تایی لە چوارەم پۆژدا تووشی نەخۆش دەبێ ، هەرەها بۆ تایی بەلغەمی بەسوود ، کونیلە داخراوەکان (السدد) دەكاتەو ، باکان شیی دەكاتەو ، تەپی و شیی گەدە ووشك دەكاتەو ، ئەگەر کوتراو تێكەڵ بە هەنگوین کراو ، لە گەڵ ئاوی گەرمدا خورایەو ، بەردی گورچیلەو میژلدا نەتوێتەو ، میزو ، بێنویژی و ، شیر هینەرە ئەگەر بەردەوام چەند پۆژێك بیخواتەو ، ئەگەر لە گەڵ سرکەدا (الخل) گەرم بکریت و ، سکی تی هەلسوێنریت ، کرمی (حب القرع) دەکوژی ، ئەگەر لە گەڵ ئاوی گۆژالکی تەریاخود کوللادا (ماء الحنظل الرطب أو المطبوخ) بشیلدریت ، ئەوا کاریگەری بەهێزتر دەبێ لە دەرکردنی کرمدا ، وە پاك دەكاتەو و دەبریت و ، شیی دەكاتەو ، ئەگەر بکوژیت و بکریتە نیو پەڕۆیەکەو ، بەردەوام بۆن بکریت هەللامەتی سارد چارەسەر دەکات .

پۆنەکەی بۆ (داء الحية) و^(٤٤١) ، بالوکەو خال بەسوود ، ئەگەر مسقالێکی لە گەڵ ئاودا بخوژیتەو ، بۆ هەناسەپرکی و تەنگەنەفەسی بەسوود ، بە شیوەی بێچانیش سوود بە سەرئێشەیی سارد دەگەیەنیت ، ئەگەر حەوت دانەیی بە ژمارە لە شیری ژاندا بخوسێندریت و ، کەسی توشبوو بە نەخۆشی زەردووی (اليرقان) بیکاتە لووتی ، سویدیکی زۆری پێ دەگەیەنیت .

ئەگەر لە گەڵ سرکەدا بکوژندریت و ، پاشان لە دەم وەریدریت ، بەسوود دەبێ بۆ ئەو ددان ئێشەنەیی لە ئەنجامی سەرماوە تووشی مڕۆف دەبێ ، ئەگەر بە هاپاوی بکریتە لووت ،

^{٤٤٠} — حبة القرع : جۆزیکە لە کرمە درێژە گۆره خپە بەرەلستەکان ، بپوانە : القانون في الطب لأبن سينا ،

فصل في الديدان ، وەرگێڕ

^{٤٤١} — داء الحية : نەخۆشیەکە لە نەخۆشی (داء الثعلب) دەچیت ، بەللام جیاوازی نێوانیان ئەوەیە کە نەخۆشی (داء الحية) تەنها مووی سەر ناوهریت بەلکو پێستیکی تەنکی سەریشی لە گەڵدا دادەمالریت وەک ئەو یارزە تەنکەیی لە مار دەکریتەو ، بپوانە : القانون في الطب لأبن سينا ، وەرگێڕ .

به سوود دهبی بۆ ئه و ئاوهی له چاوه كاندا دروست دهبی ، نه گهر له گهل سرکه دا به شیوهی پیچان (ضمد) به کاریت ، زیپکه و گهری کیمای هه لده که نیت و ، ئاوسانه به لغه میه درێژخایه نه کان و ، ئاوسانه په قه کان شییه ده کاته وه ، نه گهر پۆنه که ی بکریته لووت بۆ نه خوشی دهم خواربوون (اللقوة) به سووده ، نه گهر نیو مسقال تا مسقالیکی بخوریته وه ، بۆ گه زتنی جالالۆکه زیانبه خشه کان (الرتیلاء) به سووده ، نه گهر بهاردریت و تیکه ل به پۆنی قه زوان (دهن الحبة الخضر) بکریت و ، پاشان سی تکی بتکینریته گوێ ، بۆ ئه و سه رمایه ی که تووشی بووه و ، ههروه ها بۆ باو کونیه داخراوه کانی به سوود دهبی .

نه گهر بهرژیندریت و ، پاشان بکوتریت به زور وردی و ، له زهیتدا بخوسیندریت و ، سی تک یاخود چوار تکی له لووت بتکینریت ، بۆ ئه و هه لاهه ته ی پزمینیکی زوری له گه لدا به به سووده .

نه گهر به سوتینریت و تیکه ل به میوی تواوه بوو (الشمع المذاب) له پۆنی (السوسن)^(٤٤٢) ، یاخود پۆنی خه نه (دهن الحناء) بکریت و ، برینه کانی قاچی پی چه ور بکریت پاش شتنی به سرکه ، سوودی پی ده گه یه نیت و برینه کانی لاده بات .

^{٤٤٢} _ السوسن : گوله شلیر ، پوهه کیکه شه صت سانه تریک بهرز ده بیته وه گوێک یاخود چه ند گوێکی هه یه و ، هه ری که یان له غونچه یه که وه پهیدا ده بن و ده پشکوین ، هه یه سپی هه یه شین هه یه زه رده هه یه سووره ، پوه کیکی ته مه ن درێژه وه هندی جۆری به بۆنی خوش به ناوبانگه چونکه پوه کیکی عه تر نامیزه ، کێوی و باخچه ی هه یه و باخچه یه که شی دوو جۆره ، (الأزاد) که سپی یه و ، وه (الإیرساء) ، بۆ ئاوه نگ به سووده ، هیمنکاری ماده ده چزه کانه ، جۆری (الأزاد) ی به سووده بۆ نه خوشیه سارده کانی میشک و ، با چه کۆبۆکانی نیوی شییه ده کاته وه ، گه لاکانی به سووده بۆ سوتاوویی ئاوی گهرم ، ههروه ها به سووده بۆ گه زتنی جانه وه ران و دوو پشک به تایبه ت ، بهرانه : فهره تگی ده ریا ، قاموسی پسته ، القاموس المحيط ، وه رگیتر

ئەگەر لە گەل سرکەدا بهاردییت و ، نهخۆشیهکانی (البرص) و (البهاق الأسود) و^(٤٤٣) سه‌ری کرپشای تێ هه‌لسوینریت ، سوودی پێ ده‌گه‌یه‌نیت و ، چاکیان ده‌کاته‌وه ئه‌گەر وورد به‌اردییت و ، هه‌موو پوژیک به ئه‌ندازه‌ی کیشی دوو دیره‌می به ئاوی سارد هه‌و له‌ قووت بدری ، به سوود ده‌بی بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی سه‌گی هار گه‌ستونی پیش نه‌وه‌ی له ئاو خالی بیت ، وه دلنیاش ده‌بی که تیانچیت ، ئه‌گەر پۆنه‌که‌شی بکریته لوت ، بۆ نه‌خۆشیه‌کانی ئیفلیجی (الفالج) و (کزاز)^(٤٤٤) به سوود ده‌بی و ، ماده‌کانیان ده‌هه‌ستینیت ، ئه‌گەر دوو که‌لشی پێ بکریت ، جانه‌وه‌ران دۆرده‌خاته‌وه .

ئەگەر (الأنزوت) له ئاودا بتوینریت هه‌و ، ناوه‌وه‌ی ئه‌لقه‌که‌ی تێ هه‌لسوینریت و ، پاشان (الشونیز) به‌سه‌ردا بپژینریت ، ئه‌وا ده‌بی به پزینه‌ریکی به‌سوودی سه‌رسوپمێن بۆ مایه‌سیری ، سووده‌کانییشی چه‌نده‌ها نه‌وه‌ندی نه‌مه‌یه که باسکرا ، خواردنه‌وه‌شی به ئه‌ندازه‌ی دوو دیره‌مه ، که‌سانیکیش وایان پاگه‌یاندوه که زۆری به‌کاره‌یتانی کوشنده‌یه .

الحریر : پیشتر ئاماژه‌ی پێ درا که‌وا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پێی داوه به (الزیر) و (عبدالرحمن) ی کوپی (عوف) ئاوریشم بپوشن “ به‌هۆی خورویه‌که‌وه که له جه‌سته‌یاندان هه‌بوو ، هه‌روه‌ها باسی سوودو میزاجیمان کرد ، بۆیه پێویست به‌دووباره بوونه‌وه ناکات .

^{٤٤٣} _ البرص : سپیته‌که‌ تووشی جه‌سته ده‌بی .

البهاق : سپیته‌که‌و ناکات به ئاستی سپیته‌که‌ی (البرص) و تووشی جه‌سته ده‌بی و خه‌ت خه‌ت په‌شی تیکه‌له ، بپوانه : لسان العرب ، وه‌رگێڕ .

^{٤٤٤} _ الكزاز : نه‌خۆشیه‌کی قورسه تووشی مرۆف ده‌بی و تووشی کرژبونی جه‌سته ده‌بی به‌هۆی سه‌رماوه ، بپوانه : المخصص لأبن سیده ، ص ٤٦٦ ، وه‌رگێڕ .

بواری پزیشکیتی نوێش ده‌لێت : الکزاز : نه‌خۆشیه‌کی قورسه و هۆکاری ده‌گه‌رپته‌وه بۆ پیسبوونی برینه‌کان به‌و میکروبانه‌ی که spores هه‌له‌گرن و ، له هه‌مان بریندا گه‌شه ده‌کهن و ، ژه‌هریکی به‌هێز دهرده‌ن که کرژبونه‌وه‌یه‌کی توند له ماسولکه‌کاندا دروست ده‌کات ، ئه‌م نه‌خۆشیه له که‌سێکه‌وه بۆ که‌سێکی تر ناگواستریته‌وه ، له‌وانه‌یه که‌سی تووشبوو بمریت . بپوانه : ar.wikipedia.org/wiki ، وه‌رگێڕ .

حُرْفُ ، ته‌په‌تیزه : (أبوحنيفة الدِّينَوْرِي) ده‌لَئِت : ئەمە ئەو تۆوه‌یه که چاره‌سه‌ری پێ ده‌کریت ، هه‌روه‌ها به (الثفاء) یش ناوبراوه‌و له‌ فه‌رمووده‌ی پێغه‌مبه‌ری خوادا ﷺ باسکراوه ، پوه‌که‌که‌شی به (الحُرْف) ناوده‌بریت و ، په‌مه‌کی خه‌لکیش پێ ده‌لَئِن (الرشاد) واته : ته‌په‌تیزه ، (أبوعبید) ده‌لَئِت (الثفاء) واته : (الحُرْف) *

ده‌لَئِم __ ابن القيم __ ئەو فه‌رمووده‌ی ئاماژه‌ی بۆ کردوه ، (أبوعبید) و که‌سانی تریش له (ابن عباس) هوه __ خوا له‌ خۆی و یابیشی پازێ بیټ __ ده‌یگێر نه‌وه ، که‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ئای له‌ هه‌ردوو تال‌که‌دا چ شی‌فایه‌ک هه‌یه ، (الصَّبْر) و ته‌په‌تیزه . ئیمامی (أبوداود) له (المراسیل) دا باسی ده‌کات *

هێزی گه‌رمی و وشکی‌تی له‌ پله‌ سێ یه‌مدایه ، گه‌رم ده‌کات ، سک شل ده‌کات ، کرم و (حب القرع) ده‌کاته‌ ده‌روه ، ئاوسانه‌کانی سه‌پل شی‌ی ده‌کاته‌وه ، شه‌هه‌وت و ئاره‌زووی جوت بوون ده‌جولێنیت ، گه‌پی کێماوی و ، قلیشانی پێست و به‌هۆیه‌وه هه‌لوه‌رینی موو تووک پاک ده‌کاته‌وه .

ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل هه‌تگۆیندا پێچه‌ریکی (الضماد) لێ دروست بکریت ، ئاوسانی سه‌پل شی‌ی ده‌کاته‌وه ، ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل خه‌نه‌دا (الحناء) بکولێندریت پاشاماوه‌کانی سنگ ده‌کاته‌ ده‌روه ، ، خواردنه‌وه‌شی بۆ پێوه‌دان و گه‌زنتی جانه‌وه‌ران به‌سووده ، ئه‌گه‌ر له‌ شوینێکدا بسوتینریت و دووکه‌لی پێ بکریت ، جانه‌وه‌رانی لێ دوورده‌خاته‌وه ، هه‌روه‌ها که‌وتنی مووی سه‌ر ده‌وه‌ستینیت ، ئه‌گه‌ر تیکه‌ل به‌ ئاردی جۆو سرکه‌ بکریت و (سوق الشعیر والخل) ، پێچه‌ریکی (الضماد) لێ دروست بکریت ، به‌سووده بۆ نه‌خۆشی ده‌رده‌لاقه (عرق النسا) و ، ئاوسانه‌ گه‌رمه‌کانیشی شی‌ی ده‌کاته‌وه له‌ کۆتایه‌که‌یدا .

ئه‌گه‌ر له‌ گه‌ل ئاو و خویدا بپێچریته سه‌ر دومه‌له‌وه پێی ده‌گه‌یه‌نیت ، به‌سووده بۆ هه‌موو ئەو ئەندامانه‌ی شلی و خاویان تیکه‌وتوو ، ئاره‌زووی جوتبوون زیاد ده‌کات ، دل‌گه‌ره‌وه‌یه

بۆ خواردنی زیاتر ، بۆ نهخۆشی تهنگه نهفەسی و ، هه ناسه سوارى و ، چرپوونى سەپل به سووده ، سببى پاك دهكاتهوه ، خوينى بېنویژى زياد دهكات ، بۆ ئازارى ئه و چالايه سهرى ئىسقانى پانى تىدايه و له نهجامى هاتنه دهره وهى پاشماوه زياده كاندا دروست دهبى به سووده ، نهگەر بخورىتهوه ياخود به حوقنه ههلبگيريت ، وه بهلغمه لينجهكانى سينگ و سببى كانيش دهكاته دهره وه .

نهگەر بهاردریت و پاشان به نه اندازهى پېنج ديره مى لى بخورىتهوه له گه ل ئاوى گهرمدا ، سروشتى مرؤف نه رم ونيان دهكاتهوه ، بايه كانيش شىي دهكاتهوه ، بۆ ئازارى (القولنج) كه هۆكارى دهگه پړتهوه بۆ سه رمايون به سووده ، نهگەر بهاردریت و بخورىتهوه بۆ نهخۆشى به له كى به سووده .

نهگەر له گه ل سرکه دا نهخۆشيه كانى به له كى (البرص) و (البهق الأبيض) تى هه لسوینریت ، سووديان پى دهگه يه نیت ، هه روه ها به سووده بۆ ئه و سه رنیشهى به هۆى سه رماو بهلغمه وه تووشى مرؤف دهبى ، نهگەر بكو ليندریت و ، بخورىتهوه ، خو وه يمن دهكاتهوه به تاييه ت نهگەر نه هارپرابى چونكه لينجه كهى به كولان شىي دهبيتتهوه ، نهگەر به ئاوه كهى سه ر بشۆردریت ، له پيسى و شى لينجه كان پاكى دهكاتهوه .

(جالينوس) ده لیت : هیزى وه كو هیزى توى خه رته له يه (بزر الخردل) ، بۆيه له وانه يه ئازاره كانى پانى پى گهرم بكریت كه به (عرق النساء) ناسراوه ، هه روه ها ئازاره كانى سه رو ، هه ريه كه له و نهخۆشيانه ش كه پىوستيان به گهرم كردن دهبى ، به هاوشیوهى توى خه رته له (بزر الخردل) كه گهرم دهكات . پێده چى تىكه ل به هه ندى ئه و دهرمانانه بكریت كه تووشبووى تهنگه نهفەسى دهیخواتهوه چونكه زانراوه كه تىكه له چرپه كان ده وه سستينیت به باشى ، هه روه كو ئه وهى كه توى خه رته له دهيوه سستينیت ، چونكه له هه موو پوويه كه وه له و دهچیت .

الْحَبَّةُ ، شملی : باسکراوه که وا پیغه مبهری خوا ﷺ له مه ککه چوو ه سهردانی (سعد) ی کورپی (أبي وقاص) و ، فهرمووی : پزشکیکی بۆ بانگ بکه ن ، بۆیه (الحارث) ی کورپی (کلدة) ی بۆ بانگ کرا ، ته ماشایه کی کردو گووتی : هیچ مه ترسیه کی له سهرنی یه ، شملی و خورمای (عجة) ی تازه پی گه یوو به یه که وه بکوئینن و با هه لی قوئینیت ، نه وه بو نه وه یان بۆ نه جامداو ، چاک بۆوه .

هینزی شملی له گهرمیدا له پله دوودایه ، له ووشکیدا له پله ی یه که مدایه ، نه گهر به ئاوه وه بکوئیندریت ، قورگ و سینگ و سک نه رم ده کاته وه ، کۆکه و ، زبری و ، ته تگه نه فه سی و ، هه ناسه برکی هینن ده کاته وه ، شه هوه و ئاره زووی جووتبون زیاد ده کات ، بۆ باو ، به لغم و ، مایه سیری به سووده ، دابه زیننه ری کیموسه ئالۆزه کانه له ریخۆله دا ، به لغمی لینجی سینگ شیی ده کاته وه ، بۆ نه و دوومه لانه ی له ناو سکدا پهیدا ده بی و بۆ نه خۆشیه کانی سی به سووده ، بۆ نه و نه خۆشیانه ی هه ناو له گه ل پۆن و (الفانیذ) دا^(٤٤٥) به کارده هینریت .

نه گهر له گه ل کیشی پینج دیرهمی (الفوة) دا^(٤٤٦) بخوریته وه ، خوینی بینوژی ده هیننیت ، نه گهر بکوئیندریت و ، پرچی سه ری پی بشۆردریت لول ده بی ، (الحزاز)^(٤٤٧)

^{٤٤٥} — الفانیذ : جوریکه له هه لوا له قهندو نیشاسته دروست ده کړیت ، بپوانه : تهذیب اللغة ، ج ٣ ، ص ١٨٩ ، وه رگتپ .

^{٤٤٦} — الفوة : په گی پوه کیکی پهنگ سووره و بۆیه چیه کان به کاریده هینن ، هه ندیکی خۆپسکه و هه ندیکی ده چینریت ، له کانی چوارگۆشه ی دریژی زهرن گه لای پتویه و به ریکی خپی هیه ، له سه ره تای ده رجونیدا په تگیان سه وزه و پاشان سوورده بن و ، کاتیکیش پی بگه ن په ش ده بن ، ده رمانیکی تاله و جگه رو سپل پاک ده کاته وه ، میز هینره ، خوینی بینوژی زیاد ده کات ، بپوانه : الجامع لمفردات الأدوية والأغذية لأبن البیطار ، وه رگتپ .

^{٤٤٧} — الحزاز : ئازاریکه له دالدا پهیدا ده بی به هوی خواردنیکه وه که له گه ده دا ترش ده بی ، بپوانه : تاج العروس ، للمرتضى الزییدی ، وه رگتپ .

ناهیلێت ، هارپوهکهی ئەگەر تێکەڵ بە (النطرون)^{٤٤٨} سرکه کراو ، بە شیۆهێ پیچەر (الضماد) بەکارهات ، ئاوسانی سێل شیی دێکاتهوه ، ئەگەر ژنان لە ئاوێکدا دانیشن شملی تێدا گۆلێنرابێت ، سوودی لی دەبینن بۆ ئەو ئازارەیی لە منداڵداندو بەهۆی ئاوسانیکیهوه پهیدا بوه ، ئەگەر بپیچرێت سەر ئاوسانه پەقه کهم گەرمه کانهوه ، شیی دێکاتهوهو سوودی بۆ دەبی ، ئەگەر ئاوهکهی بخورێتەوه بۆ ئەو پیچ بەسکدا هاتنانه باشه که بههۆی باوه تووشی مۆف دەبی ، وه پێخۆڵه کانیش خزو لووس دێکات .

ئەگەر بەخورماوه ، یا ههنگوینهوه ، یا ههنجیرهوه بکۆلێندرێت و پێش نانی بهیانی بخورێت ، ئەوا بهلغەمی لینجی سینگ و گەده شیی دێکاتهوهو ، بهسوودیش دەبی بۆ ئەو کۆکه درێژخایه نهی بههۆیهوه تووشی مۆف دەبی .

بۆ ئەو کهسانهیی تووشی پێخۆڵه گیران بوونهو پیسایان بۆ نایهته دهرهوه بهسوودهو ، سکیان پهوان دێکاتهوه ، ، ئەگەر پۆنهکهی (دهنه) تێکەڵ بهمیو (الشمع) بکریت بۆ ئەو درزو قلیشانهیی بههۆی سهرمابه دروست دهبی بهسووده ، سووده کانیشی چهندها نهوهندهی ئەمهیه که باسکرا .

^{٤٤٨} _ النطرون : جۆره خۆپیه کهو له ئاوی گهرمدا به ئاوسانی دهرتێتهوهو له ئاوی ساردا به قورسی ، (الْوَرَقِيشِي پێ دهلێن ، بهوانه : المعجم الوسيط ، إبراهيم الزيات ، وه رگێر .

له (القاسم) ی کوردی (عبدالرحمن) هوه ده گێڕنه وه که گوتویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ
 فهرمووی : ((استشفوا بالحلبة))^(٤٩) واته : خوتان به شملی چاره سه ربکه ن . که سانیك له
 پزیشکان ده لێن : نه گهر خه لك سووده كانیان بزانییا به کیشی خوی به زیڕ ده یانکپی .

پیتی خاء (خ) :

الخُبْزُ ، فلان : ثُبِتَ فِي الصَّحِيحَيْنِ ، عَنْ النَّبِيِّ ﷺ ، أَنَّهُ قَالَ : ((تَكُونُ الْأَرْضُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ
 خُبْزَةً وَاحِدَةً يَتَكَفَّوْهَا الْجَبَّارُ بِيَدِهِ كَمَا يَكْفَأُ أَحَدُكُمْ خُبْرَتَهُ فِي السَّفَرِ ، نَزْلًا لِأَهْلِ الْجَنَّةِ))^(٥٠).

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((له پۆژی قیامه تدا زهوی ده بیټ به یه ک نان و
 خوای تعالی وه ریده گێڕیت له م دهسته وه بۆ ئه وه دهست تا راست و پێک بیته وه وه کو چۆن
 که سیکتان نانه کی له سفره که دا وه رده گێڕیت ، چونکه ده یكات به خوانیک و بۆ خه لکی
 به ههشت ئاماده ی ده کات)) .

وروی أبوداود في سننه : من حديث ابن عباس _ رضي الله عنهما _ ، قال : كان أحبَّ
 الطعامِ إلى رسولِ الله ﷺ الثريدُ من الخُبْزِ ، والثريدُ من الحيسِ^(٥١).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوی و یابیشی پازی بیټ _ فهرموویه تی :
 خۆشه ویسترین خواردنه کان به لای پیغه مبه ری خواوه ﷺ تلئیتی نان و ، تلئیتی (الحیس)
 بوو .

^{٤٩} _ لم أحده بهذا اللفظ ، وروي في فضل الحلبة أحاديث موضوعة وباطلة ، انظر الأسرار المرفوعة في الأخبار الموضوعية (١ / ٣٨٨) ، تنزيه الشريعة عن الأخبار الشنيعة الموضوعية (٢ / ٢٤٦) ، الفوائد المجموعة في الأحاديث الموضوعية للشوكاني (١ / ٤٨٩) .

^{٥٠} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١١ / ٢٣١) ، ومسلم (٢٧٩٢) .

^{٥١} _ ضعيف : أخرجه أبوداود (٣٧٨٣) عن عكرمة عن ابن عباس فذكره ، قال أبوداود : وهو ضعيف . (الحيس) تريتى خورماو كه شك و پۆنه و تيكه ل به يه كه ده كړين ، بهوانه : القاموس المحيط للفريوزنابادي ، وه رگړي .

وروی أبوداود أيضاً ، من حديث ابنِ عُمَرَ _ رضي الله عنه _ قَالَ : قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : ((وَدِدْتُ لَوْ أَنَّ عِنْدَنَا خُبْزَةً بَيْضَاءَ مِنْ بُرٍّ سَمْرَاءَ مُلَبَّقَةً بِسَمْنٍ وَلَبَنٍ)) ، فقام رجلٌ من القوم فَاتَّخَذَهُ ، فَجَاءَ بِهِ ، فَقَالَ : ((فِي أَيِّ شَيْءٍ كَانَ هَذَا السَّمْنُ ؟)) فَقَالَ : فِي عُكَّةٍ ضَبَّ . فَقَالَ : ((ارفعه))^(٤٥٢).

واته : له (ابن عمر) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فرمووی تی : پیغمبری خوا ﷺ فرمووی : ((حزم پییته تی نه گهر نانیکي سپیمان له گهنمیکي بوری چاک تیکه ل کرلو به پۆن و ماست هه بوايه)) ، نه وه بوو پیاویک له خه لکه که هه ستاو ناماده ی کړبو ، هینای ، پیغمبری خواش ﷺ فرمووی : ((نه م پۆنه له چ شتی کدا بوو ؟)) پیاوه که ش فرمووی : له هیزه یه کی بن مزده دا بوو . بویه پیغمبری خوا ﷺ فرمووی : ((لاییه ره)) .

وَرَوَى الْبَيْهَقِيُّ مِنْ حَدِيثِ عَائِشَةَ _ رضي الله عنها _ ترفعه : ((أَكْرِمُوا الْخُبْزَ ، وَمِنْ كَرَامَتِهِ أَنْ لَا تَنْتَظِرَ بِهِ الْأَدَمَ))^(٤٥٣).

واته : خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ له فرموده ی کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پیغمبری خوا ﷺ فرمووی تی : ((پړزی نان بگرن ، پړزه که شی نه وه یه که بخوریت و چاوه پړی هاتنی پیخوړ نه کړیت)) . پيشه وا (ابن القيم) ده فرمیت : نه م فرموده یه له (موقوف) ده چیت و ، به رزکړنه وه ی نه م فرموده یه و ، هی پيشووش بۆ پیغمبری خوا ﷺ جیگیر نه بووه .

به لām نه و فرموده یه ی که باسی قه ده غه کړنی برینی نان ده کات به چه قو ، فرموده یه کی پوچه و هیه بنه په تیکي له پیغمبری خواوه ﷺ بۆ جیگیر نه بووه ، له

^{٤٥٢} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبوداود (٣٨١٨) ، وابن ماجه (٣٣٤١) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود

(٨٢٣) .

^{٤٥٣} _ إسناده ضعيف : أخرجه الألباني في الضعيفة (٢٨٨٤) .

پاستیدا فرموده‌یه‌کی دیکه هاتوو سه‌بارت به قه‌ده‌غه‌کردنی برینی گوشت به‌چه‌قو ، که‌چی نه‌مه‌ش (صحیح) نی‌یه .

(مُهْتَأً) ده‌لَئِت : له (أحمد) م‌پرسی سه‌بارت به‌و فرموده‌یه‌ی که (اَبی‌مَعْشِر) ، له (هشام) ی‌کوپ‌ی (عروة) وه ، له بابیه‌وه ، له (عائشة) وه _ خَوای لَی‌پازی بَیْت _ له پی‌غه‌مبه‌ری خواوه ﷺ ده‌یگَیژَیته‌وه فرموویه‌تی : ((لَا تَقْطَعُوا اللَّحْمَ بِالسُّكَيْنِ فَإِنَّ ذَلِكَ مِنْ فَعْلِ الْأَعَاجِمِ))^(٤٤) . واته : ((گوشت به‌چه‌قو مه‌بِیْن ، چونکه نه‌وه کرداری عه‌جه‌مه‌کانه)) . (أحمد) یش فرمووی : فرموده‌یه‌کی (صحیح) نی‌یه ، نه‌مه‌ش نه‌ناسراوه ، به‌لکو فرموده‌یه‌کی (عمرو) ی‌کوپ‌ی (أُمیَّة) و ، فرموده‌یه‌کی (المغیره) پی‌چه‌وانه‌ی نه‌مه‌ن . مه‌به‌ستی به فرموده‌یه‌کی (عمرو) ی‌کوپ‌ی (أُمیَّة) نه‌وه‌یه که فرموویه‌تی : ((كَانَ النَّبِيُّ ﷺ يَحْتَزُّ مِنْ لَحْمِ الشَّاةِ))^(٤٥) . واته : ((پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ له گوشتی مه‌په‌که‌ی ده‌بِری)) . مه‌به‌ستی به فرموده‌یه‌کی (المغیره) ش نه‌وه‌یه که فرموویه‌تی : ((أَنَّهُ لَمَّا أَضَافَهُ أَمَرَ بِجَنْبِ فُشْوَى ، ثُمَّ أَخَذَ الشُّفْرَةَ ، فَجَعَلَ يَحُزُّ^(٤٦))) واته : ((کاتِی (المغیره) بوبه میوانی پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرمانیدا لایه‌ک ببرِئِن ، پاشان چه‌قو گه‌وره‌یه‌کی مه‌لگرت و ، ده‌ستی کرد به‌برینی گوشته‌که بۆ میوانه‌کی)) .

^{٤٤} _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (٣٧٣٨) ، وضعفه الألباني .

^{٤٥} _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ١٣٩ ، ١٧٩) ، (٥ / ٢٨٧ ، ٢٨٨) ، والدارمي (٧٣٣) ، والبخاري (١ / ٦٣ ، ١٧٢) ، (٤ / ٥١) ، (٧ / ٩٦ ، ٩٨ ، ١٠٧) ، ومسلم (١ / ١٨٨) ، وابن ماجه (٤٩٠) ، والترمذي (١٨٣٦) ، كلهم عن طريق الزهري قال : أخبرني جعفر بن عمرو بن أمية عن أبيه فذكره .

^{٤٦} _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ٢٥٢ ، ٢٥٥) ، وأبو داود (١٨٨) ، والترمذي في الشمائل (١٦٦) ، كلهم عن طريق مسعر عن أبي صخرة جامع بن شداد ، عن المغيرة بن عبد الله ، فذكره عن المغيرة بن شعبة .

به شیک : سه بارهت به جوره کانی نان :

چاکترین جوره کانی نان نه وهیه که به چاکی شیلدرایی و هه لهاتبی ، پاشان نانی ته نوور به چاکترین جوری نان داده نریت و ، پاش نه وهش نانی فرنه ، پاشان نانی (الملة)^(٤٧) له پله ی سی یه مدایه ، چاکترینیشی نه وهیه که له گهنمی نوی دروست کرابی .

زۆرتین نه و جورانه شی که خۆراک به خشه نانی (السّمید)^(٤٨)، که درهنگ هه رسه له بهر زۆر پاکی و نه بونی هیچ که په کێک تیایدا ، به دواشیدا نانی (الحوّاری)^(٤٩) ، پاشانیش (الخشکار)^(٥٠) .

چاکترین کاتی خواردنیشی کوتایی نه و پۆژهیه که دروست کرابیت ، نه رمه که شی زیاتر نه رم دهکات و خۆراک ده به خشی و ته پ دهکات و به خیراش داده به زئی ، وشکه کهش به پیچه وانه وهیه .

میزاجی نانی گهنم گهرمه له نیه وندی پله دوودا ، نزیک ناوهنده له شیداری و وشکیتیدا ، وشکیتی زاله به سه ر نه و هدا که ئاگر وشکی کردۆته وه ، شیداریش به سه ر پیچه وانه کهیدا .

^{٤٧} _ خبز الملة : نانی (الملة) له نێو خۆله میشی گهرمدا ده برژیندریت و به لای ده شته که کانه وه ناسراوه ، بپوانه : مختصر خلیل للخرشي ، ج ١٦ ص ٣٠٨ . وهرگێڕ .

^{٤٨} _ خبز السّمید : نانیکه له ئاردیک دروست ده کړیت که چه ند جارێک بیژرابیت (سفر) ، بپوانه : تاریخ دمشق ، ج ٥٥ ص ٤٩ . وهرگێڕ .

^{٤٩} _ خبز الحوّاری : نه و نانه یه که له پوخت و پالته ی ئاردی سپی دروست ده کړیت ، بپوانه : مجلة المنار ، ج ٢١ ، ص ٤٩٨ ، وهرگێڕ .

^{٥٠} _ خبز الخشکار : نانی نه سمهره که له ئاردیک دروست ده کړیت که په که کئی تیدا بی و پاک نه کرابیت ، بپوانه : المعجم الوسيط ، وهرگێڕ .

نانی گەنم خاسیەتیکی تێدایە ، بریتیە لەوەی خێرا قەڵەو دەکات ، نانی (القطائف)^(٤٦١) خەلتەیهکی چڕ دروست دەکات ، ووردکراویشی با دروست دەکات و درەنگ هەرسە ، ئەوەش بە ماست دروست دەکەیت خۆراکیکی زۆر دەبەخشیت و ، درەنگ لە گەدە لیژ دەبیتهوه .

نانی جۆ ساردو ووشکە لە یەکه‌مدا ، بەبەروردی گەنم خۆراکیکی که‌متر دەبەخشیت .
خَلْ ، سرکه : وعن جابر - رضي الله عنه - : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ سَأَلَ أَهْلَهُ الْأُدْمَ ، فَقَالُوا : مَا عِنْدَنَا إِلَّا خَلٌّ ، فَدَعَا بِهِ ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ ، ويقول : ((نِعْمَ الْأُدْمُ الْخَلُّ ، نِعْمَ الْأُدْمُ الْخَلُّ))^(٤٦٢).

واتە : له (جابر)هوه _ خوای لی پازنی بیّت _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ داوای پیخۆری لە خێزانەکانی کرد ، ئەوانیش فەرموویان : جگە لە سرکه هیچی تێمان نی یە ، ئەوەبوو فەرمانیدا بۆی بیئن ، بۆیە دەستی کرد بەخواردنی و دەیفەرموو : ((چاکترین پیخۆر سرکه‌یه ، چاکترین پیخۆر سرکه‌یه)) .

وفي سنن ابن ماجة عن أمّ سعد _ رضي الله عنها عن النبي ﷺ : ((نِعْمَ الْإِدَامُ الْخَلُّ ، اللَّهُمَّ بَارِكْ فِي الْخَلِّ ، فَإِنَّهُ كَانَ إِدَامَ الْأَنْبِيَاءِ قَبْلِي ، وَلَمْ يَفْتَقَرْ بَيْنَتْ فِيهِ خَلٌّ))^(٤٦٣).

واتە : له (أمّ سعد)هوه _ خوای لی پازنی بیّت _ فەرموویەتی : پیغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((چاکترین پیخۆر سرکه‌یه ، پەرورەنگارا فەر بەرەکەت بخەرە سرکه‌وه ، چونکە پیخۆری پیغەمبەرانی پێشم بووه ، ئەو ماله‌ش سرکه‌ی تێدایێ هەژار ناکەوێت)) .

^{٤٦١} _ خبز القطائف : پارچە هەویریکن بە بچکۆله لول دەکێژن و بەکەوانەیی سوردەکێژنەوهو ناواخن دەکێژن بە کاکله گۆژوشتی تر ، بروانە : قاموسی رسته ، وه‌رگێژ .

^{٤٦٢} _ صحيح : أخرجه مسلم (٦ / ١٢٥ ، ١٢٦) عن أبي سفيان طلحة بن نافع عن جابر فذكره .

^{٤٦٣} _ موضوع : أخرجه ابن ماجة (٢٣١٨) ، وحكم عليه بالوضع الشيخ الألباني في ضعيف الجامع (٥٩٦١) .

سرکه له گهرمی پیکهاتوو ، ساردی به سهردا ژاله ، ووشکه له سیّ یهدا ، به هیژ ووشك دهکاتهوه ، قه دهغهی تیژژانی مادهکان دهکات ، سروشت نهرم و نیان دهکاتهوه ، سرکهی مهی و شراب (خل الخمر) بۆ گهدهی گرگرتوو بهسووده ، (الصفراء) کپ دهکاتهوه ، زیانی دهرمانه کوشندهکان دورد هخاتهوه ، شیرو خوین نهگهر له ههناودا به ستران شی یان دهکاتهوه ، سوود به سپل دهگهیه نیت ، گهده خۆشه دهکات ، سک دهگریتتهوه ، تینویهتی دهوه ستینیت ، قه دهغهی ئاوسان دهکات له هه ر جیگهیه ک ویستی دهرچوونی هه بی ، یارمهتی هه رسکردن ده دات ، دژ به به لغمه ، خۆراکه چرهکان نهرم و نیان دهکاتهوه ، خوین پوون و ناسک دهکاتهوه .

نهگهر به خوئی وه بخوړیتتهوه ، به سووده بۆ نهو کهسهی قارچکی کوشندهی خوار دبیت ، نهگهر ههلقو پیندریت ، زارووی په یوه ست به بنه پتهی مه لاشوه دهر پیت ، نهگهر به گهرمی له دهم وهردریت ، بۆ ئازاری ددان به سوودهو ، پوکیش به هیژ دهکات .

به شیوهی تیّ ههلسوان بۆ نهخۆشی (الدّاحس)^(٦٦) ، نهو برینانهی له لاکانی مرؤفدا په ییداده بن و ئاوسانه گهرمهکان و ، سووتان به ئاگر به سووده ، دلّ دهکاتهوه بۆ خواردن ، گهده چاک و بۆن خۆش دهکات ، بۆ لاویتی چاکه و ، له هاوینیشدا بۆ دانیش توانی وه لاته گهرمهکان چاکه .

خلال : ددان پاکه وکار : دوو فهرموودهی له باره وه هاتوون (صحیح) نین ، یه که میان : یووی من حدیث أبي أيوب الأنصاري يرفعه : يا حَبَّبُ الْمُتَخَلِّلُونَ مِنَ الطَّعَامِ ، إنه ليس شيءٌ أَشدَّ على المَلِكِ من بَقِيَّةِ تَبْقَى في الفمِ من الطعامِ^(٦٧) وفيه واصلُ بن السائب ، قال البخاري

^{٦٦} _ الدّاحس : زبیکه یه که له نێوان نینۆک و گۆشته که دا دهرده چیت و به هۆیه وه نینۆکه که ده که ویت ، بهوانه : المعجم الوسيط ، ج ١ ، ص ٥٦٧ ، وه رگیت .

^{٦٧} _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد (٤١٦ / ٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف الترغيب والترهيب (١٥١) .

والرازي : منكر الحديث ، وقال النسائي والأزدي : متروك الحديث • واته : له (أبي أيوب الأنصاري) وه _ خاوی لی پازی بیت _ فەرموویەتی : پیغمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : ((چەند چاکە ئەو کەسانەى بە ددان پاکە وکار داندەکانیان پاش خۆراک خواردن پاک دەکەنەو ، بەراستی هیچ شتێک بە لای فەریشتەو قورسترنی یە لە پاشماوەی ئەو خۆراکەى لە زارد دەمێنێتەو)) •

دووم : یروى من حديث ابن عباس ، قال عبدالله بن أحمد : سألت أبي عن شيخ روى عنه صالح الوحاظي يقال له محمد بن عبد الملك الأنصاري حدثنا عطاء عن ابن عباس قال : نهى رسول الله ﷺ أن يتخلل بالليط والأس ، وقال : إنهما يسقيان عُروقَ الجذام .

واته : پیغمبەری خوا ﷺ قەدەغەى کردووە ددان پاک بکریتەو بە توێکلی پەقى قامیش و (الأس) و(^{٦٦}) فەرمووی : پەگەکانی نەخۆشی گولی دەبوژیننەو ، ئەو بوو (عبدالله) ی (أحمد) فەرمووی : بابم فەرمووی : (محمد) ی کوپى (عبدالمک) م بینى کویر بوو کە چی فەرموودەى هەلبەستراوى دادەناو درۆی دەکرد •

پاشان • ددان پاکە وکار بەسوودە بۆ پووک و ددان ، تەندروستیان دەپاریزێت ، بۆ گۆپینی بۆنى زار بەسوودە ، چاکترین جۆریشى ئەو یە کە لە دار چوکلەکانى پاککردنەو ، هەروەها

^{٦٦} _ الأس : بریتىە لە درەختۆکەىەکی هەمیشە سەوز ، بەزۆرى لە شوێنە شیدارو سیبەرەکاندا دەپوێت ، لقیکی زۆرى پێوەیەو ، بۆنێکی خۆشى هەیه ، لقاکان گولگەلێکی پەنگ سەپی مەیلەو پەمبى هەلدەگرن ، بەرێکی پەشى هەیهو ، لە کاتى پێگەشتنیدا دەخورێت و هەروەها وشک دەکریتەو دەیکەن بە بەهارات ، هەموو پووەکە بەکار دەهێنرێت ، سەرەپای بۆنە خۆشەکەى • بپوانە : www.0khayma.com .

له داره‌كانی زهیتون و بیی (الخلاف) وه‌رگیرایی ، به‌لام پاک‌کردنه‌وه به قامیش و (الأس) و پِی‌حانه و (الباذروج)^(٤٦٧) زیانبه‌خشه .

بی‌تی دال (د) :

دُهْنٌ ، پۆن : روی الترمذی فی کتاب الشمائل من حدیث أنس بن مالک _ رضي الله عنهما _ قال : كان رسول الله ﷺ يُكثِرُ دُهْنَ رَأْسِهِ ، وَتَسْرِحُ لِحْيَتَهُ ، وَيَكْثُرُ الْقِنَاعُ كَأَن تَوْبَهُ ثَوْبٌ زَيَّاتٌ^(٤٦٨) .

واته : له (أنس) ی کورپی (مالک) هوه _ خوای لی پازی بی‌ت _ فەرموویه‌تی : پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌زۆری سه‌ری چه‌ور ده‌کردو ، پِشی داده‌هیناو ، پارچه په‌پۆیه‌کی به‌سه‌ردا ده‌دا پاش چه‌ورکردن وه‌کو نه‌وه‌ی پۆشاکه‌کی پۆشاک‌ی پۆن فروش بی‌ت .

پۆن کونیه‌کانی جه‌سته داده‌خات ، قه‌ده‌غه‌ی شی‌ی بوونه‌وه‌ی ماده‌کان ده‌کات ، دوا‌ی خوش‌تن به‌ئاوی گه‌رم نه‌گه‌ر به‌کارهات ، چاکی و جوانی شی‌داری به‌ جه‌سته ده‌به‌خشی ، نه‌گه‌ر پرچی پی‌ چه‌ور بکری‌ت چاکی و جوانی پی‌ ده‌به‌خشی و دریزی ده‌کات ، بۆ سوریزه به‌سووده‌و ، زۆرت‌رین به‌لا‌کانی لی دۆرده‌خاته‌وه .

وفي الترمذي : من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ مرفوعاً : ((كُلُّوا الزَّيْتَ وَادَّهِنُوا به))^(٤٦٩) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازی بی‌ت _ فەرموویه‌تی : پی‌غه‌مبه‌ری خوا ﷺ : ((زه‌یت بخۆن و خۆتانی پی‌ چه‌ور بکه‌ن)) .

^{٤٦٧} _ الباذروج : نبات طيب الرائحة : بېوانه : لسان العرب ، وه‌رگێٲر .

^{٤٦٨} _ أخرجه الترمذي في الشمائل (٣٣) ، (١٢٦) عن يزيد الرقاش عن أنس بن مالك فذكره .

^{٤٦٩} _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (١٨٥٤) ، وأحمد (٣ / ٤٩٧) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع)

پۆن له وهلاته گهرمه كانی وهكو _ حیجازو هاوشیوه كانیدا _ له گه وره ترین هۆكاره كانی پاراستنی تهنه روستی و چاكردنی جهسته یه و ، زۆر پێویسته بۆ ئهوان ، به لām دانیشتهوانی وهلاته سارده كان ئه وه یان پێویست نی یه ، زۆر به كارهیئانیشی له سهردا بۆ چاو مه ترسی تێدایه .

چاكترین پۆنیش ساده كانه وهكو : زهیتی زهیتون ، پاشان پۆن و ، پاشانیش پۆنی كۆنجیه .

به لām ئاوێته كان : هه ندیکیان ساردی ته رو شیدارن ، وهكو پۆنی گولی وه نه وشه (دهن البنفسج) كه بۆ سه رئیشه ی گه رم به سووده ، ئه و كه سانه دهنوینیت كه به شه و ناتوانن بنون ، میشك شیدار ده كاته وه ، بۆ قلیشانی ده ست و پێ و ده م و لیۆ به هۆی سه رماوه یا به هۆی نه خۆشیه وه به سووده ، هه روه ها بۆ زالبونی ووشکیته به سه ر جهسته دا به سووده ، گه ریتتی و ، خوروی ووشکی ته ه لده سوینریت و سوودی لی وهرده گرن ، جولانه وه ی جومگه كان ئاسان ده كاته وه ، بۆ كه سانی خاوه ن میزاجی گه رم له هاویندا به سووده ، دوو فره مووده ی پوچیشی له باره وه هاتوون و هه لبه ستره وه به زاری پێغه مبه ری خوله ﷺ :

یه كه م : فضلُ دهن البنفسج علی سائرِ الأدهان ، كَفَضْلِي علی سائرِ الناس * واته : فه زلّ و چاکی پۆنی وه نه وشه به سه ر تیکرایی پۆنه كاندا ، وهكو فه زلّ و چاکی منه به سه ره موو خه لکدا .

دووه م : فضلُ دهن البنفسج علی سائرِ الأدهان ، كَفَضْلِ الإسلام علی سائرِ الأديان * واته : فه زلّ و چاکی پۆنی وه نه وشه به سه ر تیکرایی پۆنه كاندا ، وهكو فه زلّ و چاکی نیسلامه به سه ره موو ئاینه كاندا .

هەندێ له ئاوێتەکانیش : گەرمی تەپوشیدارن ، وەکو پۆنی (البان) ^(٤٧٠) ، بەلام نەك پۆنی گولەكەیی ، بەلكو پۆنی تۆوەكەیی كە سەپی یەو مەیلەو خاكیە وەكو فستق ، پۆن و چەوریەكی زۆری تێدایەو ، بەسوودە بۆ ئەستور و پقیتی دەمارو ، نەرمی دەكاتەو ، بۆ پەلە سپێكانی سەر نینۆك و ، پەلەكانی سەر پێست كە جیاوازن لە پەنگی ئاسای پێست و ، پلەو خال و سورایەكانی سەر دەم و چاو و ، بەلەكی بەسوودە ، بەلغەمی چڕ نەرم دەكاتەو ، ژێ وویشكەكان نەرم دەكاتەو ، دەمار گەرم دەكات ، فەرموودە یەكی پووچیشی لە بارەو هەلبەستراو كە هیچ بنەپەتێكی نی یە بەم بێژە یە : ((ادھنوا بالبان ، فإنه أحطی لكم عند نسائكم)) واتە : ((بەپۆنی (البان) خۆتان چەور بكن ، چونكە بەپێزتر و خوشەویستر دەبن بەلای خێزانەكانتانەو)) . لە سوودەكانی تریشی ددانەكان پاك دەكاتەو ، جوانی و گەشدارێ پێ دەبەخشی و ، تەلخ و بەلخەكانی پاك دەكاتەو ، هەركەس دەم و چاو و لاكانی پێ چەور بكات تووشی پێچ بەسكدا هاتن و قلیشانێ دەم و چاو لێو و پێ نابێت ، ئەگەر نێوان هەردوو پانی و ئەندامی نێرینەیی پێ چەور بكات ، بۆ ساردی گورچیلەو ، میژەچرتی بەسوودە .

^{٤٧٠} _ _ البان : درەختێكە بەپێكی بەرز دەبێتەو ، لقەكانیشی پێك و كەمن ، درێژی ئەم درەختە نزیکەیی (٦) مەتر دەبێ ، گولێكی چەری جوانی پەمەیی پێوەیەو ، پێش دەرجوونی گەلاكان دەردەچن لە نێوان مانگەكانی مارس و نیساندا ، پاشان گولەكان بەرێكی درێژ دەدەن كە بریتییە لە بەرگێك و هەر بەرگێكیش چەند دانە تووێكی تێدایە لە یەك پیزدا ، تۆوەكان گەورەن و تا پادەیهك لە فستق دەچن ، بپوانە .

بیتى ذال (ذ) :

نزیره : ناوی گياهه کی بۆنخۆشه : ثبت في الصحيحين : عن عائشة _ رضي الله عنها _
 قالت : طَبِيتُ رسولَ الله ﷺ بيدي ، بذَرِيرَةٍ في حَجَّةِ الْوَدَاعِ لِحَلِّهِ وإِحْرَامِهِ (٤٧١).

واته : له دايكه (عائشة) هوه _ خواي لى پازى بيت _ فرمويه تى : به دهسته كانى خۆم
 پيغه مبهري خوام ﷺ له حه جى مالتاويدا به (نزیره) بۆنخۆش كرد ، كاتى كه ئيحرامى
 بهست و كه ئيحراميشى كرده هوه پيش ته واف كردن .

پيشتر باسى (نزیره) مان كردو سووده كانيشمان خسته پرو ، بويه پيوست به
 دووباره كردنه وه ناكات .

ذُبَابٌ ، مِيش : له فرموده كهى (أبى هريرة) دا كه فرموده هيه كى (المتفق عليه) ه
 باسى نه وه كراوه كه مِيش نه گهر كه وته خواردن و خواردنه وه وه نقومى شته كه ده كرئت ، بۆ
 به دهسته پينانى شيفا كه له بالئيكيدايه ، چۆنكه وهكو (الترياق) ه بۆ نه وه هرهى له باله كهى
 ديكه يدايه و ، سووده كانى مِيشيشمان پيشتر خسته پرو .

ذَهَبٌ ، زېر : روى أبوداود ، والترمذی : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ رَخَّصَ لِعَرْفَجَةَ بْنِ أَسْعَدٍ لَمَّا قُطِعَ أَنْفُهُ
 يَوْمَ الْكَلَابِ ، وَاتَّخَذَ أَنْفًا مِنْ وَرِقٍ ، فَأَتْنَنَ عَلَيْهِ ، فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ أَنْ يَتَّخِذَ أَنْفًا مِنْ ذَهَبٍ (٤٧٢).
 واته : كاتى (عَرْفَجَةَ) كوپى (أَسْعَدٍ) له پۆژى جه تگى (الْكَلَابِ) دا لووتى برپاو ،
 لوتىكى زيوينى بۆ خۆى دروست كرد ، بۆگه نى كرد ، پيغه مبهري خوا ﷺ فرمانيدايه كه
 لوتىكى زيرين به كار بينيت . (عَرْفَجَةَ) ش جگه له م ته نها فرموده هيه هيجى ترى نى به .

٤٧١ _ صحيح : تقدم تخريجه .

٤٧٢ _ حسن : أخرجه أحمد (٢٣١٥) ، وأبوداود (٤٢٣٣) ، والترمذی (١٧٧٠) ، والنسائي (١٦٣ / ٨) ،

(١٦٤) كلهم من طريق عبد الرحمن بن طرفة عن عرفة بن أسعد فذكره .

زێر: بۆ پازاوهیی دنیا به کار دیت، ته‌سه‌می بوونی‌یه، شادی هێنی نه‌فسه، به‌هێزکاری ده‌رکه‌وتنه، نه‌هینی خوا به له زه‌مینه‌که‌یدا، میزاجی له تێک‌پای چۆنی‌یه‌کانی‌دا به‌رمیه‌کی نه‌رم و نیانی تێدا به‌شدار ده‌بی له تێک‌پای شته شادی هێنه‌ره‌کاندا، نێوه‌نجیترین و به‌پێزترین کانه‌کان به‌په‌ی .

له‌ خاسیه‌ته‌کانی ئه‌وه‌یه که ئه‌گه‌ر به‌خێته زێر خا‌که‌وه، ئه‌و خا‌که هه‌چ زیانی پێ ناگه‌یه‌نیت و، هه‌چی لێ که‌م ناکاته‌وه، ئه‌گه‌ر وورده‌و خا‌که‌که‌ی (برادته) تێکه‌ڵ به‌ده‌رمان بک‌ریت، بۆ لاوازی‌وونی دل و، له‌رزین که به‌هۆی زالبوونی (السوداء) وه‌ دروست ده‌بی به‌سووده، بۆ وورپنه‌و، دل‌گرانی و، خه‌م و، ترسان و توقین و، عیشق به‌سووده، جه‌سته قه‌له‌و ده‌کات و، به‌هێزی ده‌کات، زه‌ردووی لاده‌بات، په‌نگ و بۆ چاک و جوان ده‌کاته‌وه، بۆ گولی و، تێک‌پای ئازار و نه‌خۆشیه (السوداویة) کان به‌سووده، له‌ نه‌خۆشیه‌کانی (داء الثعلب) و، (داء الحية) دا به‌خاسیه‌ت به‌شداره، به‌خواردنه‌وه‌ی هه‌لسووان، چاوه‌کان پاک ده‌کاته‌وه و به‌هێزی ده‌کات، بۆ زۆری له نه‌خۆشیه‌کان به‌سووده، هه‌موو ئه‌ندامه‌کان به‌هێزی ده‌کات . بۆگه‌نی ده‌م نا‌هه‌یلت ئه‌گه‌ر تیا‌یدا را‌گیرا، ئه‌و که‌سه‌ی نه‌خۆشیه‌کی هه‌بی و پێویست به‌دا‌خ‌کردن بکات و، به‌زێر دا‌خی بکات، شو‌ینه‌که‌ی تلۆقه دروست ناکات و، به‌خێراش سا‌پ‌رێژ ده‌بیته‌وه، هه‌ر که‌س کلچۆکی زێرین بۆ په‌شتنی چاوه‌کاربه‌ی‌نیت، چاوی به‌هێز ده‌کات و پاکی ده‌کاته‌وه، ئه‌گه‌ر ئه‌نگه‌سته‌یه‌کی لێ دروست بک‌ریت و نقیمه‌که‌شی هه‌ر له‌ خۆی بی و گه‌رم بک‌ریت و، په‌ره‌ گه‌وره‌کانی پێشه‌وه‌ی کۆتری پێ دا‌خ بک‌ری، هۆگری هه‌لانه‌که‌ی ده‌بی و، جیگه‌که‌ی نا‌گ‌ر‌یت .

خاسیه‌تێکی سه‌رسو‌پ‌م‌ینی تێدا به‌ وه‌ به‌رز‌کردنه‌وه‌دا، بۆیه پێی پێ‌دراوه له‌ جه‌نگ‌دا به‌کاربه‌ی‌ن‌ریت و له‌ چه‌ک‌یش‌دا به‌کاربه‌ی‌ت به‌ئ‌ه‌ندازه‌ی ئه‌وه‌ی پێی پێ‌دراوه، و‌قد روی الترمذی

من حديث مَزِيدَةَ الْعَصْرِيِّ _ رضي الله عنه _ ، قال : دخل رسولُ الله ﷺ يومَ الفَتْحِ ، وعلى سيفه ذَهَبٌ وَفِضَةٌ^(٤٧٣).

واته : له (مَزِيدَةُ الْعَصْرِيِّ) وه _ خَوای لى پازى بَيْت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ له پوژی پزگارکردندا چووه مه که که وه ، شمشیره که ی زیرو زیوی به سه ره وه بوو .

زیر خۆشه ویستی نه فسه و هه رکات دهستی که وت ، ئاسووده ی پی ده به خشى و چیر ئاوه پ له خۆشه ویسته کانی دیکه ناداته وه ، ﴿ زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ﴾ [آل عمران : ١٤] واته : ﴿ زَيْنَ ﴾ جوان کراوه ﴿ لِلنَّاسِ ﴾ بۆ خه لکی (دونیا په رست) ﴿ حُبُّ الشَّهَوَاتِ ﴾ خۆشى و ئاره زوواتى نه فسى ﴿ مِنَ النِّسَاءِ ﴾ له ئاوه تان ﴿ وَالْبَنِينَ ﴾ و کوپان ﴿ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ ﴾ و دارای زۆری که له که کراو ﴿ مِنَ الذَّهَبِ ﴾ له ئالتون و زیر ﴿ وَالْفِضَّةِ ﴾ و زیو ﴿ وَالْخَيْلِ ﴾ و نه سپ و ماینانی ﴿ الْمُسَوَّمَةِ ﴾ نیشانه دار (به سپیتی ناوچاوان و هه ر چوار په لی ﴿ وَالْأَنْعَامِ ﴾ هه روها ئاوه ل و چوار پییان ﴿ وَالْحَرْثِ ﴾ و کشتوکار^(٤٧٤).

وفي الصحيحين : عن النبي ﷺ : ((لو كان لابن آدمَ وادٍ من ذهبٍ لابتغى إليه ثانياً ، ولو كان له ثانٍ ، لابتغى إليه ثالثاً ، ولا يملأ جوفَ ابنِ آدمَ إلا التُّرابُ ، ويتوبُ اللهُ على مَنْ تابَ))^(٤٧٥).

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((نه گه نه وه ی ئاده م شیویک زیری هه بوايه ، ئاره زووی دووه می ده کرد ، نه گه ر دووانی هه بوايه ، ئاره زووی سی یه می ده کرد ، به ده ر له

^{٤٧٣} _ ضعيف : أخرجه الترمذي (١٦٩٠) بإسناده عن هود بن عبد الله بن سعد ، عن جده مزيدة فذكره ، قال الترمذي : هذا حديث حسن غريب ، وجد هود اسمه مزيدة العصري .

^{٤٧٤} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٤٧٥} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١١ / ٢١٦) ، ومسلم (١٠٤٨) .

خاکیش ههچی تر سکی نهوهی ئادهه پر ناکات و ، پهروهردگاریش تهوبه و پهشیمانی نهو
کهسه قبول دهکات که داوای تهوبه دهکهن و پهشیمان دهبنهوه)) .

زێږ گهورهترین کۆسپ و جیاکاری نێوان بهندهکان و نێوان سههرکهوتنی گهورهیه له رۆژی
قیامهتدا ، گهورهترین شتیکیشه که سههرپێچی خوای تعالی پێ کرابی ، ههر زێریش بو به
هۆکاری برینی پهیوهندی خزمایهتی و ، خۆین پشتن و ، ههرامکراوهکان ههلال کران و ،
قهدهغهیه مافهکان کراو ، بهندهکان ستهمیان له یهکتر کرد ، هۆکاری ویستنی دونهیاو ،
وازهینهانه له پۆژی دوا و نهوهی خوای تعالی بو خۆشهویستنی خۆی ئامادهی کردووه ،
چهندهها ماف بهزێر پێشیل کراو ، ههر بهزێریش چهندهها پۆچی زیندو کرانهوهو ، چهندهها
ستهکار سهرخران و ، چهندهها ستهملیکراو بهزێنران ، چهند جوانه نهوهی (الحریری) لهه
بارهوه گوتویهتی :

تَبَّأَ لَهُ مِنْ خَادِعٍ مُمَازِقٍ ... أَصْفَرَ ذِي وَجْهَيْنِ كَالْمُنَافِقِ
يَبْدُو بِوَصْفَيْنِ لَعَيْنِ الرَّامِقِ ... زِينَةَ مَعْشُوقٍ وَلَوْنِ عَاشِقِ
وَحُبَّهُ عِنْدَ نَوِي الْحَقَائِقِ ... يَدْعُو إِلَى ارْتِكَابِ سُخْطِ الْخَالِقِ
لَوْلَاهُ لَمْ تُقَطَّعْ يَمِينُ سَارِقٍ ... وَلَا بَدَتْ مَظْلَمَةٌ مِنْ فَاسِقِ
وَلَا اِشْتَمَّازَ بِاخِلٍّ مِنْ طَارِقٍ ... وَلَا شَكَ الْمَمْطُولُ مَطْلَ الْعَائِقِ
وَلَا اسْتَعِيدَ مِنْ حَسَوٍ رَاشِقٍ ... وَشَرَّ مَا فِيهِ مِنَ الْخَالِقِ
أَنْ لَيْسَ يُغْنِي عَنْكَ فِي الْمَضَائِقِ ... إِلَّا إِذَا فَرَّ فِرَارَ الْآبِقِ

واته :

خـوا له ناوی به ریت چ فیلاویه کی قهله
 زه رده و دوپووه وه کـسـی دوپو
 به دوو وه سف بۆ چاوی بینهر دهرده که ویت
 خشلکی خوشـه ویت و پهنکی ناشـق
 خوشه ویشتی به لای که سانی هه قیقه زانه وه
 ده بی به هزی تـو ووپه بوونی په روه ردگـار
 نه گه نه و نه بوايه دهسته راستی دز نه ده بر دراو
 سـته مـیش له که سـی خراپه وه دهر نه ده که ووت
 ده ست قوچاویش بیزی له لیدهری ده رگا نه ده بووه
 که سی دواخه ریش سکاالی کۆسپی نه ده کرد بۆ نه وهی له نه ستویدایه
 په ناش نه ده گیرا له که سی نیره یی به ری چاوتیبرو
 شـه پی نه و به دیهنراوانه ی له سـه ر زه ویدان
 له ته گانه شدا هیچی تر جیگهی تو ناگریت وه
 مه گه ره لبت وه کـو وه له اتنی کوته

بیاتی الراء (ر) :

رُطَبٌ ، خورمای پوتابی تازه پیگه یوو : قال الله تعالى لمريم ﴿ وَهْزِي إِلَيْكَ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا فَكُلِي وَشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا ﴾ [مريم : ٢٥] واته : ﴿ وَهْزِي إِلَيْكَ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ ﴾ قه دی نه و دارخورمایه ش بۆ لای خۆت پاوه شینه ﴿ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رُطْبًا جَنِيًّا ﴾ خورمای تازه پی گه ییوه به سه ردا ده باری ﴿ فَكُلِي وَشْرَبِي ﴾ نینجا (له و خورما) بخۆ و (له و ناوه ش) بخۆره وه ﴿ وَقَرِّي عَيْنًا ﴾ چاوو دل پۆشن به (٤٧٦) .

وفي الصحيحين عن عبدالله بن جعفر ، قال : رأيتُ رسول الله ﷺ يأكلُ القثَاءَ بالرُّطْبِ (٤٧٧).

واته : له (عبدالله)ی کورپی (جعفر)هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوام بینی ﷺ کالیارو خورماری روتابی تازه پیگه یوی به یه که وه دخوارد .

وفي سنن أبي داود ، عن أنس قال : كان رسولُ الله ﷺ يُفَطِّرُ على رُطَبَاتٍ قبلَ أن يَصَلِّيَ ، فَإِنْ لم تَكُنْ رُطَبَاتٍ فتمراتٍ ، فَإِنْ لم تَكُنْ تَمَرَاتٍ ، حَسَا حَسَوَاتٍ من ماءٍ (٤٧٨) .

واته : له (أنس)هوه _ خوای لی پازی بیټ _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ پۆژووی به چهند خورمایه کی پوتابی تازه پیگه یوو ده شکاند ، پیش ئه وهی نوژی بکردبا ، نه گهر خورمای پوتابی تازه پیگه یو نه بوايه چهند خورمایه کی ده خوارد ، نه گهر خورماش نه بوايه ، چهند قومیکی ئاوی ده خوارد هوه .

میزاجی خورمای پوتابی تازه پیگه یوو وه کو میزاجی ئاوه و گهرمی ته پو شیداره ، که دهی سارد به میژ ده کات و گونجاویتی ، ئاره زووی جووتببون زیاد ده کات ، جهسته چاک و به پیت ده کات ، گونجاوه بۆ خاوهن میزاجه سارده کان و ، خوراکیکی زۆر ده به خشیت .

گونجاوترین میوه یه بۆ دانیشتوانی مه دینه ی پیروژ وه لاتانی دیکهش که میوه ی سه ره کیانه ، بۆ جهستهش به سووده ، نه گهرچی ئه وهی پی پانه هاتی به خیرا له جهسته یدا بۆگه ن ده کات و ، خوینیکی خراپی لیوه دروست ده بی ، به زۆر خواردنیشی سه رنیشهو)

٤٧٧ _ صحیح : تقدم تخريجه .

٤٧٨ _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ١٦٤) ، وأبو داود (٢٣٥٦) ، والترمذي (٦٩٦) كلهم عن ثابت أنه سمع أنس

السوداء) دروست دهکات ، زیان به ددان دهگه نیته ، به (السُّكْنَجِين) و(^{٤٧٩}) شتی تری به و هاوشیوانه چاک دهکریته .

که پیغه مبهری خوا ﷺ به خورمایی پهتابی تازه پیگه یوو ، یاخود به خورما ، یاخود به ئاو پۆژوو ده شکینیت ، له بهر نهیتیه کی نه رم و نیانه ، چونکه پۆژوو گه ده له خۆراك خالی دهکاته وه ، جگه ریش شتیکی وای تیدا به دیناکات پاییشیت و بینیریت بۆ هیزو نه دامه کانی جهسته ، شیرینیش له هه موو شتیک خیراتر به جگه دهکات و ، له هه موو شتیکیش به لایه وه خۆشه ویستره ، به تاییهت نه گه ر خورمای پهتابی تازه پیگه یو بیت ، زیاتر قبولی دهکات و ، خوی و هه موو هیزه کانی تریش سوودی لی ده بینن ، نه گه ر خورمای پهتابی تازه پیگه یوش نه بوو ، نه وا خورما نه و پۆله ده بینیت ، نه گه ر خورماش نه بوو ، قومه ئاوه کان گپی گه ده و ، گه رمی پۆژوو ده کوژینه وه و ، پاشان ووریا ده بیته وه بۆ خۆراك و ، به هه زو ئاره زوه وهریده گریته .

رِيحَانُ ، ریحانه : قال تعالى : ﴿ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ فَرَوْحٌ وَرِيحَانٌ وَجَنَّةٌ نَعِيمٌ ﴾ [الواقعة : ٨٨] واته : ﴿ فَأَمَّا إِنْ كَانَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ ﴾ نه نجا نه گه ر نه و (که سه ی له گیانه لایه) له نزیکان بی (له خوا) ﴿ فَرَوْحٌ وَرِيحَانٌ وَجَنَّةٌ نَعِيمٌ ﴾ نه وه هه سانه وه و بۆن خۆشی و به هشتی پر له نازونیعمه تی بۆ هه یه (^{٤٨٠}) . وقال تعالى : ﴿ وَالْحَبُّ ذُو الْعَصْفِ وَالرَّيْحَانُ ﴾ [

^{٤٧٩} _ السکنجین : دهرمانیکی دیرینی چاخه دیرینه کانه و وشه یه کی فارسیه و بنه په تی وشه که (سرکا – انگیین) ه واته سرکه _ هه تگوتین .. چونکه نه م دهرمانه له تیکه له یه کی سرکه و هه تگوتین پیکهاتوه و ، هه ندی مه وادی خۆشی تری تیده کریته ، پاشان نه م وشه یه به کارهینرا بۆ هه ر شه رابیک له شیرینی و ترشی پیکهاتبیت ، به وانه : الشامل في الصناعة الطبية ، ابن النفیس ، وهرگتپ .

^{٤٨٠} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

الرحمن : ١٢] وه دانه ویله‌ی خاوه‌ن کاو پهل و پۆدارو ریحانه^(٤٨١) . وفي صحيح مسلم عن النبي ﷺ : ((مَنْ عَرِضَ عَلَيْهِ رِيحَانٌ ، فَلَا يَرُدُّهُ ، فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ طَيِّبُ الرَّائِحَةِ))^(٤٨٢) .

واته : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی : ((هه‌رکس پریحانه‌ی پێشکەش کرا ، با نه‌یگه‌رینیتته‌وه ، چونکه هه‌لگرتنی سووکه‌و بۆنیشی خۆشه)) .

وفي سنن ابن ماجه : من حديث أسامة بن زید _ رضي الله عنه _ عن النبي ﷺ أنه قال : ((أَلَا مُشَمَّرٌ لِلْجَنَّةِ ، فَإِنَّ الْجَنَّةَ لَا خَطَرَ لَهَا ، هِيَ وَرَبُّ الْكَعْبَةِ ، نُورٌ يَتَلَأَلُ ، وَرِيحَانَةٌ تَهْتَرُ ، وَقَصْرٌ مَشِيدٌ ، وَنَهْرٌ مُطَرَّدٌ ، وَثَمَرَةٌ نَضِيجَةٌ ، وَزَوْجَةٌ حَسَنَاءُ جَمِيلَةٌ ، وَحُلٌّ كَثِيرَةٌ فِي مَقَامٍ أَبَدًا ، فِي حَبْرَةٍ وَنَضْرَةٍ ، فِي دُورٍ عَالِيَةٍ سَلِيمَةٍ بِهِيَّةٌ)) ، قَالُوا : نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، نَحْنُ الْمُشَمَّرُونَ لَهَا ، قَالَ : ((قُولُوا : إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى)) ، فَقَالَ الْقَوْمُ : إِنْ شَاءَ اللَّهُ^(٤٨٣) .

واته : له (أسامة) ی کۆپی (زید) ه‌وه _ خوا‌ی لی پازی بی‌ت _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((ئایا که‌سیک نی یه بۆ به‌ه‌شت تیکۆشیت ، چونکه به‌ه‌شت هاوشیوه‌ی نی یه ، سویند به‌خوا‌ی که‌عبه ، نورو پوناکیه‌که‌و ده‌دره‌وشیتته‌وه ، پریحانه‌یه‌کی جولاوه‌یه ، ته‌لاریکی جوانیی دروست کراره ، پوباریکه یه ک سینه پێ ده‌کات ، به‌ریکی پیگه‌شتوه ، هاوسه‌ریکی جوانه ، خۆشی و پاژه‌وه‌یه‌کی زۆره‌و ، له جینگه‌یه‌کی هه‌تا هه‌تا‌یدا‌یه ، له نیعمه‌ت و خۆشی و پوخسار جوانیدا‌یه ، له مالکیکی به‌رزى جواندا‌یه)) ، گو‌تیان : به‌لی ئه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ، ئی‌مه هه‌ولێ بۆ ده‌ده‌ین ، فه‌رمووی : ((بلی‌ن : إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى)) .

^{٤٨١} _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

^{٤٨٢} _ صحيح : تقدم ترجمه .

^{٤٨٣} _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٤٣٣٢) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٢١٨٠) .

پێچانه هه موو پوهه کێکی بۆن خۆشه ، خه لکی هه وه لاتیکیش به شتی که وه تاییه تی ده کهن ، بۆیه خه لکی پۆژئاوا به (الاس) وه تاییه تی ده کهن و ، بریتیه له جۆری ئه و پێچانه ی که عه ره ب ده یناسی ، به لام خه لکی عیراق به (الحَق) وه^(٤٨٤) تاییه تی ده کهن .

به لام (الاس) ، میزاجی سارده له یه کهمدا ، ووشکه له دووه مدا ، له گه ل نه وه شدا له چه ندين هیزی به ره لهستی پیکهاتوه ، به زۆری گه وه ری خاکی ساردی تێدایه ، شتی کیش له گه رمی ناسکی تێدایه ، وه هیز ووشک ده کاته وه ، به شه کانی نزیکن له هاوهیزی وه ، هیزیکی وه ستینه ری قه ده غه کاری هه یه له ناوه وه و ده رده وه دا .

(الإسهال الصفراوي) ده وه ستینه تی ، پالنه ری هه لمی گه رمی شیداره ئه گه ر بۆن بکریت ، زۆر به هیز دل شادومان ده کات ، بۆنکردنی پێچانه درم و نه خۆشی قه ده غه ده کات ، هه ره ها ئه گه ر له مالیشدا پاخرا .

ئاوسانی بۆیه کانی میز چاک ده کاته وه ئه گه ر بخریته سه ری ، ئه گه ر به ته پی گه لاکانی کوئراو له گه ل سرکه دا خرایه سه ر سه ر ، خۆین به ربونی لووت ده وه ستینه تی ، ئه گه ر به ووشکی گه لاکانی هاپردراو ، پرژینه رایه سه ر برینی ته پو شیداره وه سوودی پی ده گه یه نیّت ، ئه گه ر وه کو به سته ریك (الضماد) بخریته سه ر ئه ندامه کزولاوازه کان به هیزیان ده کات ، بۆ نه خۆشی (الداحس) به سووده ، ئه گه ر پرژینه رایه سه ر زیپکه و برینه کانی ده ست و پی ، سوودی پی ده گه یه نیّت .

ئه گه ر بخشینه ریته جه سته دا ئاره قه ده وه ستینه تی و ، شی زیده کانی جه سته ووشک ده کاته وه و ، بۆنه ناخۆشه کانی بنده ست لاده بات و ، دانیشتن له سه ر کو لیندراوی ، سوود به

^{٤٨٤} الحبق : په یحانه ی (الحبق) جۆری که له جۆره کانی په یحانه ، پوهه کێکی وه زیه و ، نزیکه ی (٥٠) سم له زه مین به رز ده بیته وه ، گه لاکانی هیلکه یی ده ره وشاوه یه ، قه ده که ی چوارگۆشه یه و ، گو له کانی سه یی بچوکن .

دوومه‌لی كۆم و مندالدان و ، خاویونه‌وه‌ی جومگه‌كان ده‌گه‌یه‌نیت ، نه‌گه‌ر پژیئرایه‌ سهر ئیسکی شکاوی یه‌كه‌ نه‌گرتودا ، سوودی پی ده‌گه‌یه‌نیت .

کرپش و برینه ته‌پو شیداره‌کانی سه‌رو ، زیپکه‌کانی پاک ده‌کاته‌وه ، ناهیلّیت پرچ بکه‌ویت و په‌شیشی ده‌کاته‌وه ، نه‌گه‌ر گه‌لاکانی بکوتریت و ، ئاویکی که‌می به‌سه‌ردا بکریت و ، تیکه‌ل به‌هه‌ندیك له‌ زه‌یتی زه‌یتون یاخود پۆنی گول (دهن الورد) بکریت و ، پیچه‌ریکی (الضماد) لی دروست بکریت ، بۆ برینه ته‌په‌کان و ، نه‌و برین و زام و زیپکه‌کانی که‌ لاکانی جه‌سته‌دا ده‌ردین و ، سووربوونه‌وه‌وه‌ له‌لّزه‌پینی پیست و ، ئاوسانه‌ توندو خراپه‌کان و ، نه‌و زیپکه‌و برینه‌ی به‌سه‌ر پیسته‌وه‌ ده‌ردین و خورانیکی توندی لیده‌که‌ویتته‌وه‌و ، مایه‌سیری به‌سووده .

تۆوه‌که‌ی به‌سووده بۆ فریّدانی خوین له‌ سنگ و سیی کانه‌وه ، گه‌ده‌ خوشه‌ده‌کات و هیچ زیانیکی بۆ سنگ و سیی کان نی یه‌ چونکه‌ سیفه‌تی پاک کردنه‌وه‌و سافکردنی تیدایه ، به‌خاسیه‌ت سوودیکی باشی هه‌یه‌ بۆ سکچون که‌ کۆکه‌ی له‌ گه‌لدابی و نه‌مه‌ش خاسیه‌تیکی ده‌گمه‌نه‌ له‌ ده‌رمانه‌کاندا ، میز زیاد ده‌کات ، بۆ چوزانه‌وه‌ی میزلدان و ، گه‌زتنی جالجالۆکه‌ی زیانبه‌خش و ، پیوه‌دانی دووپشك به‌سووده ، به‌لام ددان ئازنین به‌ په‌گه‌که‌ی زیانبه‌خشه‌و ، ووریای بن .

به‌لام پیحانه‌ی فارسی که‌ به‌ (الحبق) ناوده‌بریت ، میزاجی گه‌رمه‌ به‌پی یه‌کێک له‌ دوو گوفتاره‌کان ، نه‌گه‌ر ئاوپرژین کراو بۆن کرا نه‌وا سوود به‌ سه‌رنیشه‌ی گه‌رم ده‌گه‌یه‌نیت ، فیتک ده‌کاته‌وه‌و ، شیدار ده‌کات به‌ کاتی . به‌پی گوفتاره‌که‌ی دیکه‌ش سارده ، به‌لام ئایا ته‌پو شیداره یاخود وشکه ؟ دوو گوفتاری له‌باره‌وه‌ هاتووه . پاستیش : هه‌رچوار (الطبائع) هه‌که‌ی تیدایه ، خه‌وه‌ینه‌ره ، تۆوه‌که‌ی په‌وانی زه‌رداوی ده‌وه‌ستینیت ، پیچ به‌سکا هاتن هیمن ده‌کاته‌وه ، به‌هیزکاری دلّه ، بۆ نه‌خۆشیه (السوداویّه) کان به‌سووده .

رُمان ، هه‌نار : خوای تعالی ده‌فه‌رمیت : ﴿ فِيهِمَا فَاكِهَةٌ وَتَخْلُ وَرَمَانٌ ﴾ [الرحمن : ٦٨] واته : له‌و دوو (باخه) دا میوه‌هات هه‌یه نه‌خوازه‌لا داره‌خورماو هه‌نار^(٤٨٠) له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی ویا‌بیشی پازی بی‌ت _ به (مرفوع) ی و به (موقوف) ی ده‌گیرنه‌وه فه‌رموویه‌تی : هه‌ر هه‌ناریک له هه‌ناره‌کانی ئیوه پیتینراوه به ده‌نکه توویک له هه‌ناره‌کانی به‌هه‌شت . فه‌رمووده‌که‌ش له (موقوف) ده‌چیت . (حَبُّ) و که‌سانی تریش له (علی) هوه _ خوای لی پازی بی‌ت _ ده‌گیرنه‌وه که فه‌رموویه‌تی : هه‌نار به کرۆکه‌وه بخۆن ، چونکه گه‌ده خۆشه ده‌کات .

هه‌ناری شیرین گه‌رمی ته‌پو شیداره ، باشه بۆ گه‌ده ، به‌هیزی ده‌کات به‌و قه‌بزه ناسکه‌ی که تیا‌دا‌یه ، بۆ گه‌روو سنگ و سیی به‌سووده ، بۆ کوکین باشه ، ئاوه‌که‌ی سک نه‌رم ده‌کاته‌وه ، هیندی‌ک خۆراکی باش به‌جه‌سته ده‌به‌خشیت ، به‌خیرا شیی ده‌بیته‌وه چونکه ناسک و نه‌رم و نیانه ، باو گه‌رمیه‌کی که‌م له گه‌ده‌دا دروست ده‌کات ، بۆیه یارمه‌تی جوتبوون ده‌دات ، بۆ تادارو له‌ش گه‌رم باش نی یه ، خاسیه‌تیکی سه‌رسوپینیشی هه‌یه به‌وه‌ی نه‌گه‌ر له گه‌ل ناندا خورا نا‌هتایت له گه‌ده‌دا بۆ گه‌ن و خراپ بی‌ت ، ته‌رشه‌که‌شی ساردی ووشکه ، قابزیکی که‌مه ، بۆ گه‌ده‌ی گرگرتوو به‌سووده ، له هه‌موو جو‌ره‌کانی تری هه‌نار زیاتر می‌زهنه‌ره ، (الصفراء) هیمن ده‌کاته‌وه ، سکچونی ده‌وه‌ستینیت ، پشانه‌وه قه‌ده‌غه ده‌کات ، پاشماوه‌کان نه‌رم و نیان ده‌کاته‌وه ، گه‌رمی جگه‌ر داده‌مرکینیته‌وه ، نه‌ندامه‌کان به‌هیز ده‌کات ، بۆ ئازاره‌کانی دل و ، ده‌می گه‌ده به‌سووده ، گه‌ده به‌هیز ده‌کات و ، پاشماوه‌کانی ده‌کاته ده‌روه ، (المرّة الصفراء) و خوین داده‌مرکینیته‌وه .

نه‌گه‌ر ئاوه‌که‌ی ده‌ره‌ینراو له گه‌ل ناوه‌پکه‌که‌یدا ، به‌که‌میک هه‌تگۆینه‌وه کو‌لیندرا تا وه‌ک مه‌ره‌می لیدیت و ، چاوی پی پهرینرا ، زه‌ردووی له چاو ده‌بریت و ، له ته‌پی و شی چره‌کان پاک‌ی ده‌کاته‌وه ، نه‌گه‌ر پۆکی تی هه‌لسوینریت ، به‌سوود ده‌بی بۆ نه‌و خۆره‌یه‌ی (الأکلة)

تووشی ده بی ، نه گهر ئاوه که ی دهرمینرلو له گه ل ئاوه پۆکه کهیدا (شحمها) خورایه وه ، سک
 رهوان ده کات و ، ته پری وشێ بۆگه نه تاله کان لیژ ده کاته خواره وه و ، به سوود ده بی بۆ تا پۆژ
 نا پۆژه درێخایه نه کان .

به لām هه ناری مه ز ، له هه ر دوو لایه نی میزاج و کرداریشه وه نیوه ندی هه ر دوو جۆر که یه ،
 توندی ترشیه که ی که میك که متره ، ده نکه کانی هه نار له گه ل هه تگۆیندا تی هه ل سوویه کی
 چاکه بۆ نه خووشی (الداحس) و برینه پیسه کان ، برینه کان داده مرکێنیتته وه ، گووتویانه :
 هه ر کهس سی گۆله هه نار له سالی کدا قووت بدات ، تی کرای ساله که چاو ئیشه و چاو داهاتنی
 تووش نابێ .

بیته زای (ز) :

زَيْتٌ ، زه یته زه یتون : خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ لَا شَرْقِيَّةٍ
 وَلَا غَرْبِيَّةٍ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ﴾ [النور : ٣٥] واته : ﴿ يُوقَدُ مِنْ شَجَرَةٍ
 مُبَارَكَةٍ زَيْتُونَةٍ ﴾ (نه و چرایه) دانه گیرسی به (پۆنی) دره ختیکی زه یتونی به فیه به ره که ت
 ﴿ لَا شَرْقِيَّةٍ وَلَا غَرْبِيَّةٍ ﴾ که نه پۆژه لاتی بی نه پۆژئاوای بی (سیبه ر نایگری نه کاتی
 هه لهاتنی خووه نه کاتی ئاوابوونی) ﴿ يَكَادُ زَيْتُهَا يُضِيءُ ﴾ (پۆنه که ی نه وهنده پاک بیته)
 نزیکه پۆنه که ی داگیرسی ﴿ وَلَوْ لَمْ تَمْسَسْهُ نَارٌ ﴾ با ئاگیرشی به ر نه که وی (^{٤٨٦}) .

وفي الترمذي وابن ماجه من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ أنه قال :
 ((كُلُوا الزَّيْتَ وَادْنُوا بِهِ ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرَةٍ مُبَارَكَةٍ)) (^{٤٨٧}) .

واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لی پازی بیته _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ
 فه رمووی : ((زه یته زه یتون بخۆن و خۆتانی پی چه وریکه ن ، چونکه له دره ختیکی پیروژه)) .

^{٤٨٦} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٤٨٧} _ تقدم تخريجه .

وللبیهقی وابن ماجه أيضاً : عن ابن عمر _ رضي الله عنه _ ، قال : قال رسول الله ﷺ : ((ائْتَدِمُوا بِالزَّيْتِ ، وَادْهِنُوا بِهِ ، فَإِنَّهُ مِنْ شَجَرَةِ مُبَارَكَةٍ)) (٤٨٨) .

واته : له (ابن عمر) هوه _ خَوای لى پازى بىّت _ فەرموویەتى : پیغەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((زەیتی زەیتون بکەن بە پیخۆرو ، خۆتانى پى چهوەر بکەن ، چونکە لە دارىکى پیرۆزە)) .

زەیتی زەیتون گەرمى تەپوشیدارە لە یەكەمدا ، ئەو كەسانە كە گوتویانە : ووشكە بەهەڵدا چوونە ، زەیتیش بە گوێرەى زەیتونەكە یەتى ، بۆیە گوشراوى لە زەیتونى پێگەییو پێكترین و چاكترینى ، بەلام لە زكى نەگەییو “ جۆرە ساردى و ووشكىتیهكى تێدا یە ، زەیتی زەیتونى سووریش نیوەندى ئەو دوو زەیتە یە ، زەیتی زەیتونى ڕەشیش بەمامناوەندى گەرم دەكات و شیدار دەكات ، بۆ ژەهرەكان و ، رەوانبونی سك و ، دەرھێنانى كرم بەسوودە ، زەیتونى كۆن سیفەتى گەرم كردن و شى كێدەوێ زیاترە ، ئەوێ بەئاو لێى دەدەھینرێت ، گەرمى كەمترەو ، نەرم و نیا نترەو ناسكترەو سوودیكى زۆرتیش دەبەخشى ، سەتاپای جۆرەكانى زەیتون ڕووى پیست نەرم دەكەنەو ، پیربوون دوا دەخەن .

ئاوى زەیتونى سوێر ناھیلێت تلۆقەى پڕ ئاوى سووتانى ئاگر دروست بێ ، پووك بەھێز دەكات ، گەلاكانى بۆ سووربوونەو وەھلزلەپانى پیست و ، ئەو برینانەى لە لاكاندا دینەدەر ، برینە پیسەكان و ، زیكەو برینەكانى سەرپیست كە خورانیكى توندى لە گەلدا یە بەسوودە ، قەدەغەى ئارەقە كردن دەكات و ، سوودەكانى چەندەھا ئەوێ نەدەى ئەمانە یە كە باسما ن كرد .

زُبْدٌ ، کهری : روی أبوداود فی سننه ، عن ابْنِی بُسْرِ السُّلَمِیِّین - رضی اللہ عنہما - قالاً :
دخل علینا رسول اللہ ﷺ ، فقدمنا إلیه زُبْدًا وتمراً ، وكان یحبُّ الزُّبْدَ والتَمَرَ (٤٨٩).

واته : له هردوو کورپه کهی (بُسْرِ السُّلَمِیِّین) هوه _ خویان لی پازی بیّت _ فهرموویه تی
: پیغه مبهری خوا ﷺ دیدهنی کردین و ، خورماو کریمان خسته پیش دهستی و ، حزی به
خورماو کری بو .

کهری گهرمی شیداره ، سوودو که لکیکی زوری تیدایه ، له واته پیگه یاندن و شیی کردنه وه
، به سووده بو ئه و ئاوسانانهی که له لاکانی گوئی و بورپه کانی میزو ، زاردا دینه دهر ،
به سووده بو هه موو ئه و ئاوسانانهی که له جهستهی ژنان و مندالاندا دینه دهر ئه گهر به ته نه
به کارهات ، ئه گهر لسترایه وه ، بو ئه و خوینهی له سیه کانه وه دینه دهر به سووده و ،
ئاوسانه کانی شی پیده که یه نیّت .

نه رم و نیانکاری سروشت و ده مارو ئه و ئاوسانانهی که به هوی (المِرَّةُ السوداء) و
به لغمه وه دروست دهبین ، بو ئه و ووشکیتهی تووشی جهسته ده بی به سووده ، ئه گهر
جیگه ی دهرهاتنی ددانه کانی مندالی پی چه وه رکریّت ، یارمه تی گه شه ی ددانه کانی و
دهرهاتنیان ده دات ، به سووده بو ئه و کۆکه ی به هوی سه رماوه تووشی مروّ ده بی ، بو
نه خووشی ووشک هه لاتووی و قلشانی پیست و هه لوهرینی تووک به سه ریه وه به سووده ، به لام
حه زو ئاره زووی خواردن که م ده کاته وه ، پیغه مبهری خوا ﷺ له بهر چه ند دانایه ک نیوان
کهری و خورمای کۆکردۆته وه “ له خواردندا ” وه کو چاکردنی هه ر دانیه کیان به ویتر .

٤٨٩ _ صحیح : أخرجه أبوداود (٣٨٣٧) ، وابن ماجه (٣٣٣٤) كلاهما عن سليم بن عامر عن ابني بسر السلميين

زَبِيبٌ ، مَيُوژ : دوو فەرموودەى لەبارەووە ھاتووە (صحیح) نین :

یەكەمیان : چاكترین خۆراك ميوژە ، بۆنى زار خۆش دەكات و ، بەلغەم دتوینیتەووە .

دووهم : چاكترین خۆراك ميوژە چونكە نەخۆشى لادەبات و ، دەمار بەھیزو توند دەكات و ، تووڕەبوون دادەمرێكێنیتەووە ، پەنگ و بۆ جوان دەكات و ، بۆنى زار خۆش دەكات .
ئەمەشیان (صحیح) نى یە . پاشان . چاكترین ميوژ ئەو یە كە قەبارەى گەورە بى و ، ناوھپۆكى قەلەو بى ، توێكلى تەنك بى و ، ناوكى دەرھیترا بى و ، تۆوھكەى بچوك بى ، تەنى ميوژ گەرمى شیدارە لە یەكەمدا ، تۆوھكەى ساردى ووشكە ، ئەویش وەكو تری یە : شیرینی ھەبەو گەرمیشى ھەبە ، ترشەكەى قەبزكارو ساردە ، سپێكەشى لە ھەموو جۆرەكانى تر قەبزكارترە ، ئەگەر ناوكرۆكى بخوریت ، بۆ بۆرى سىى كان گونجاو دەبى ، بۆ كۆكەو ، نازارى گورچیلەو ، میزڵدان بەسوودە ، گەدە بەھیز دەكات و ، سك نەرم دەكاتەووە .

شیرینەكەى خۆراكێكى زیاتر دەبەخشیت بەبەرلوردى تری ، بەلام بەبەرلوردى ھەنجیری ووشك خۆراك بەخشینەكەى كەمترە ، ھیزێكى پێگەینەرى ھەرسكارى قەبزكارى شیى كردنەووەى مامناوھندى ھەبە ، بەگشتى گەدەو جگەر و سپل بەھیز دەكات ، بۆ نازارەكانى گەروو سینگ و سىى كان و گورچیلەو میزڵدان بەسوودە ، چاكترینیشیان ئەو یە كە بەبى تۆوھكەى بخوریت .

خۆراكێكى باشى چاك دەبەخشیت ، كونیلەى داخراو (السُدد) دروست ناكات وەكو ئەو یە كە خورما دروستى دەكات ، ئەگەر لە گەل تۆوھكەیدا بخوریت سوودێكى زۆرتر بە گەدەو جگەر و سپل دەبەخشیت ، ئەگەر ناوھپۆكەكەى لێكترایە نینۆكى جولائووە خیراتر ھەلیدەكەنیت ، شیرینەكەى كە ناوكى نى یە بەسوودە بۆ ئەو كەسانەى تەپى و بەلغەمیان ھەبە ، ميوژ جگەر چاك و پیتدار دەكات و بە خااسیەت سوودى پى دەگەینیت .

بۆ زیادکردنی توانای له بهرکردنیش سوودی ههیه : پێشهوا (الزهري) فرموویهتی :
 ههركهس حهزی به له بهرکردنی فرموودهیه با میوژ بخوات . (المنصور) له (عبدالله) ی
 کوپی (عباس) ی باپیرهیه وه دهگێڕێته وه دهگێڕێته وه کهوا : تۆوه کهی نهخۆشیه و ،
 ناوه پۆکه کهشی دهرمانه .

زَنْجَبِيلٌ ، زه نجه فیل : خوای تعالی دهفه میت : ﴿ وَيُسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا ﴾ [الإنسان : ١٧] واته : له به ههشتدا شه را بیان له په ردا خێکدا پی ده توشری که زه نجه فیلی
 تیکه لاوه (٩٠)

پێشهوا (أبونُعیم) له کتیبی (الطب النبوي) دا دهگێڕێته وه کهوا (أبوسعید الخدری) _
 خوای لی پازی بیت _ فرموویهتی : پادشای پۆم گۆزه یه که زه نجه فیلی به دیاری دایه
 پیغه مبهری خوا ﷺ ، ئه ویش هه ر مَرَوْفِيكَ پارچه یه کی دایه و ، پارچه یه کیشی دایه من .

زه نجه فیل گهرمه له دووه مدا ، ته پو شیداره له یه که مدا ، گهرمکاره و یارمه تی هه رسکردنی
 خۆراك ده دات ، به مامناوه ندی سگ نه رم و نیان ده کاته وه ، بۆ کونیه داخراوه کانی (السُّدَد)
 جگه ر که به هۆی سه رما و ته پی وشێ وه دروست ده بی به سووده ، بۆ تاریکبوونی چاو
 که به هۆی ته پی وشێ وه دروست ده بی به سووده به هه ردوو پێگه ی خواردن و چاو
 په شتنیشه وه ، یارمه تی جووتبوون ده دات ، بایه چرپه کان شی ده کاته وه که له گه ده و
 ریخۆله دا دروست ده بی .

به گشتی . چاکه بۆ جگه رو گه ده ی میزاج سارد ، نه گه ر به کیشی دوو دیره م له گه ل
 شه کردا تیکه ل به ناوی گه رم کراو ، پاشه پۆ لینجه لیکه کان نه رم و ئاسان ده کاته وه ، له و
 ده رمانانه دا به شداد ده بی که به شیوه ی هه ویر ده شیلداری و بۆ توانه وه و شی کردنه وه ی
 به لغم به کار دیت .

مزره‌کەشی گەرم و ووشکە و ئارەزووی جووتبۆن دەروژێنێت ، تۆماوی نێرینه زیاد دەکات ، گەدەو جگەر گەرم دەکات ، خواردن خۆش و بەلەزەت دەکات ، هەڵدەستێت بە ووشکردنەوهی ئەو بەلغەمە ی زال دەبێ بەسەر جەستەدا ، توانای لەبەرکردن زیاد دەکات ، گونجاوێ بۆ جگەر گەدەو ، ئەو تەریپە ی بەهۆی خواردنی میوه‌وه تووشی دەبێ لادەبات ، بۆنی زار خۆش دەکات ، زیانی خۆراکە چڕە ساردەکانی پێ دۆردەخێتەوه .

پیتی سین (س) :

سَنَا ، پێشتر باسکراو ، باسی (سَنُوت) یش کراو ، ئەوەش خرایه پوو که به حەوت شت لێک دراوەتەوه :

• یه‌که‌م : هه‌ت‌گوینه .

• دووهم : خۆشاوی هیزه‌ی پۆنه‌ که به‌ شیوه‌ی خه‌ت‌گه‌لیکی په‌ش به‌ سه‌ر پۆنه‌که‌وه دهرده‌که‌وێت .

• سێ یه‌م : تۆویکه‌ له‌ تۆوی په‌شکه‌ (کمون) ده‌چێت به‌لام (کمون) یش نی یه .

• چواره‌م : (الکمون الکرمانی) یه .

• پێنجه‌م : پارێانه‌یه .

• شه‌شه‌م : شوپته .

• هه‌وته‌م : خورمایه .

• هه‌شته‌م : ئەو هه‌ت‌گوینه‌یه‌ که له‌ نیو هیزه‌ی پۆنداوه .

سَفَرَجَلٌ ، به‌هێ : روی ابن‌ماجه‌ فی سننه‌ : من حدیث إسماعیل بنُ مُحَمَّدٍ الطَّلْحِيّ ، عن نُقَيْبِ بْنِ حَاجِبٍ ، عَنْ أَبِي سَعِيدٍ ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ الزُّبَيْرِيِّ ، عَنْ طَلْحَةَ بْنِ عُبَيْدِ اللَّهِ _ رضي

الله عنه _ قَالَ : دَخَلْتُ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ وَبِيَدِهِ سَفَرَجَلَةٌ ، فَقَالَ : ((دُونَكهَا يَا طَلْحَةُ ، فَإِنَّهَا تُجِمُّ الْفُؤَادَ))^(٤٩١).

واته : له (طَلْحَةُ) ی کوپی (عُبدالله) هوه _ خوی لی پازی بیټ _ فەرموویەتی : چۆمه خزمەتی پیغمبەری خوا ﷺ بە هی یەکی بە دەستەوه بوو ، ئەوه بوو فەرمووی : ((ئە ی (طلحة) ببیه ، چونکه دل دەحه و ئینیتە وه و چاکی و چالاکی ته‌واو ده‌کات)) .

هه‌روه‌ها پیشه‌وا (ابن ماجه) له پێگه‌یه‌کی دیکه‌شه‌وه ده‌یگێڕێته‌وه ، فەرموویەتی : چۆمه خزمەتی پیغمبەری خوا ﷺ که له نێوان چەند هاوه‌لانیکیدا دانیشتبوو ، به‌هی یەکی بە دەستەوه بوو ئەم دیو ئەو دیوی پێده‌کرد ، که دانیشتم ، دەستی بۆ بلاو کردمه‌وه و فەرمووی : ((ئە ی (أبا ذَرٍّ) ببیه چونکه دل به‌هێز ده‌کات و ، نه‌فس شادومان ده‌کات و ، خەم و خەفتی سینگ لاده‌بات)) .

سه‌بارەت به به‌هی چەند فەرمووده‌یه‌کی تریش (ربوایه) ت کراوه ، ئەمه چاکترینیانه و ، (صحیح) یش نین .

به‌هی ساردی ووشکه ، له‌م باره‌شه‌وه به‌گۆڕینی تامی ده‌گۆڕێت ، هه‌مووشی ساردی قه‌بزکاره ، بۆ گه‌ده چاکه ، شیرینه‌که‌ی ساردی و ووشکیته‌ی که‌متره ، مه‌یلی لای مامناوه‌ندیته‌ی ده‌کات ، ترشه‌که‌ی قه‌بزکردن و ووشکیته‌ی و ساردی زۆره ، هه‌مووشی تینویه‌تی ده‌شکیته‌ی و په‌شانه‌وه قه‌ده‌غه ده‌کات ، میز هینه‌ره ، خوونه‌رم ده‌کاته‌وه ، بۆ برینی پێخۆله‌و ، خۆین ده‌ردان و ، کولێرا به‌سووده ، بۆ دل تێکه‌ل هاتن به‌سووده ، ئەگه‌ر

^{٤٩١} _ ضعیف الإسناد : أخرجه ابن ماجه (٣٣٦٩) بإسناده عن عبدالمالك الزبيري عن طلحة فذكره .

پاش خۆراك به كارهینرا قه دهغه ی به رزیوونه وه ی هه لمه کان دهکات ، سوتینراوی لق و پۆپ و گه لا شۆراوه که ی وه کو (التوتیاء) ه^(٩٢) له کارکردنیدا .

خۆراکیکی که م به جهسته ده به خشیت و قه بز دهکات ، پاشان خوونه رم و نیان دهکاته وه ، لیژیوونه وه ی نیشته ووه کان خیراتر دهکات ، زۆر خواردنی بۆ ده مار زیانبه خشه ، (القولنج) دروست دهکات ، (المرّة الصفراء) ی دروستبووی نیو گه ده داده مرکیتیته وه .

ئه گه ر برژینرا زبیری و په قیتی که م ده بیته وه و ، سووکیش ده بی ، ئه گه ر ناوه پاستی هه لکۆلریت و ، تۆوه کانی ده رهینریت و ، هه تگۆینی تی بکریت و ، به هه ویر سواخ بدریت و ، بخریته نیو خوله میشی گه رمه وه ، سوودیکی زۆر ده به خشیت .

چاکترینیشی ئه وه یه که به برژاوی یاخود به کۆلیندرای به هه تگۆینه وه بخوریت ، تۆوه که ی بۆ زبیری و وشکی گه رو ، بۆ په کانی سیی ، زۆریک له نه خۆشیه کان به سووده .

پۆنه که شی قه دهغه ی ئاره قه کردن دهکات ، گه ده به هیز دهکات ، مره باشی گه ده و جگه ر به هیز دهکات ، دل به هیز دهکات ، شادومانیش به نه فس ده به خشیت .

فرمایشتی : (تَجُمُّ الْفَوَادَ) واته : ده یحه ویتیته وه . هه روه ها گووتراوه : ده یکاته وه و فراوانی دهکات ، پسته عه ره بیه که ش له (جما الماء) وه هاتوه ، واته : فراوانبوونی ئاو و زۆربوونی . ووشه ی (الطّاء) بۆ دل وه کو هه وره به سه ر ئاسمانه وه . (أبو عبید) ده لیت :

^{٩٢} — التوتیاء : به ردیکه ده هاپدیی و ده کری به کل و چاوی پی ده پیژریت ، جۆره کانی سه وزو زه ردو سپین ، له که ناره کانی هه نده وه ده هینریت . چاکترین جۆری سپیه سوکه که یه تی پاشان زه رده که و پاشانیش فستقیه ته که که ی ، به ردیکی ساردی ووشکه و قه دهغه ی گۆزه رکردنی پاشه پۆکان دهکات بۆ په گه کانی چاوو چینه کانی ، بۆ ته پی وشی به سووده ، فرمیسک ووشک ده کاته وه ، بۆگه نی جهسته لاده بات ، بپوانه : قاموسی رسته ، مه لا محمودی گه لاله یی و ، هه روه ها بپوانه : خریده العجائب و فريدة الغرائب ، ابن الوردی ، ص ٧٩ ، وه رگێپ .

ووشەى (الطَّاء) واتە : قورسى و داپۆشین ، لە زمانى عەرەبیدا دەگوتریت : (ما فى السماء طاءٌ) ، واتە : هەروو تارىكى بە ئاسمانەوه نى یە .

سَوَاكٌ : فى الصحيحين عنه ﷺ ((لولا أن أشق على أمتي لأمرتهم بالسَّوَاكِ عند كلِّ صلاةٍ))^(٤٩٣).

واتە : پێغه‌مبەرى خوا ﷺ فرمویەتى : ((ئەگەر ئومەتەكەم تووشى ناپەختى نەكردایە فرمانم پێدەدان لە كاتى هەموو نوێژێكدا سیواك بكەن)) .
وفيهما : أنه ﷺ كان إذا قام من الليل يشوص فاه بالسَّوَاكِ^(٤٩٤).

واتە : پێغه‌مبەرى خوا ﷺ هەركات هەستایە بۆ شە و نوێژدانى بە سیواك پاك دەكردەوه .
وفي صحيح البخاري تعليقا عنه ﷺ : ((السَّوَاكُ مَطَهْرَةٌ لِلْفَمِ ، مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ))^(٤٩٥).

واتە : پێغه‌مبەرى خوا ﷺ فرمویەتى : ((سیواك هۆكارى پاكرێنەوهیە بۆ زارو ، ماىەى پەزایوونى پەروەردگارىشە)) .

وفي صحيح مسلم : أنه ﷺ كان إذا دَخَلَ بَيْتَهُ ، بدأ بالسَّوَاكِ^(٤٩٦).

واتە : هەركات پێغه‌مبەرى خوا ﷺ بجوایەتەوه بۆ ماله‌كهى خۆى ، بە سیواك دەستى پێدكرد .

له‌بارهى سیواك كړنه‌وه فرموده زۆره ، وَصَحَّ عَنْهُ مِنْ حَدِيثٍ أَنَّهُ اسْتَاكَ عِنْدَ مَوْتِهِ بِسَوَاكِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ أَبِي بَكْرٍ ، وَصَحَّ عَنْهُ قَالَ : ((أَكْثَرْتُ عَلَيْكُمْ فِي السَّوَاكِ))^(٤٩٧) .

^{٤٩٣} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٢ / ٣١٢) ، ومسلم (٢٥٢) .

^{٤٩٤} _ صحيح : أخرجه البخاري (١ / ٧٠) ، (٢ / ٥ ، ٦٤) ، ومسلم (١ / ١٥٢) كلاهما عن أبي وائل عن حذيفة فذكره .

^{٤٩٥} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١٣٧) .

^{٤٩٦} _ صحيح : أخرجه مسلم (٢٥٣) .

واته : به (صحیح ی) ریوایه (ت کراوه کهوا پیغه مبهری خوا ﷺ له سهره مه رگیدا به سیواکه که ی (عبدالرحمن) ی کوپی (ابي بکر) سیواکی کردوه ، هه روه ها به (صحیح ی) هاتوو کهوا پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویه تی : ((زیده پویم کرد له داواکردنی به کارهیتانی سیواک لیّتان و هاندانی به کارهیتانی)) .

چاکترین نه و درختانه ی سیواکی لی وهرگیراوه درهختی (الاراک) و به و هاوشیوانه یه ، پیویسته له هیچ درهختیکی دیکه وهرنه گیریت ، چونکه له وانه یه ژه هری بیّت ، پیویسته به مامناوهندی به کاریهیتزیت ، چونکه نه گهر زیده پوئی له به کارهیتانیدا بکریّت ، له وانه یه جوانی و پێک و پیکی و ساف و لوسی ددان لابه ریّت و ، ناماده ی بکات بۆ قبولبونی هه لمه به ده رهاتوه کان له گه ده وه ، هه روه ها ناماده ی ده کات بۆ قبولبونی پیسی ، به لام هه رکات به مامناوه ندو پێک و پیکی به کارهات ، ددانه کان پاک ده کاته وه ، ستونه که ی به هیز ده کات ، زمان ده کاته وه ، کلۆربوون قه ده غه ده کات ، بۆنی زار خووش ده کات ، میشک پاک و ساف ده کات ، خۆراک به له زهت ده کات .

چاکترین سیواکیش نه وه یه که ته پکرابی به ئاوی گول (ماء الورد) ، له هه مووشی به سوودتر بنه په ته کانی گوێزه (أصول الجوز) . دانهری (التیسیر) ده لیّت : وایان پراگه یاندوو که نه گهر مرۆف هه موو پینجهم پۆژیک سیواکی پی بکات ، سه ر پاک ده کاته وه ، ههسته کان ساف ده کاته وه ، بیروهووش تیژ ده کات .

سیواک چه نندین سوودی تیدایه : بۆنی زار خووش ده کات ، پووک به هیز ده کات ، به لغم ناهیلّیت ، چاو پوون ده کاته وه ، کلۆربوون ناهیلّیت ، گه ده ته ندروست ده کات ، ده نگ ساف ده کات ، یارمه تی هه رس کردنی خۆراک ده ده ات ، پێپه وه کانی قسه کردن ئاسان ده کات ،

٤٩٧ _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ١٤٣ ، ٢٤٩) ، والدارمي (٦٨٧) ، (٦٨٨) ، والبخاري (٢ / ٥) ، والنسائي (١ / ١١) کلهم عن شعيب فذكره مرفوعاً .

چالاکى به مړوف ده به خشى بۆ خویندن و ، زیکرو نویتژکردن ، نووستن دوورده خاته وه ، په روهدگار پازى ده کات ، په ریه کان دلخوش ده کات ، چاکه کانى مړوف زور ده کات .

نه و کاتانه ی به کارهینانى چاکه :

له هه موو کاتیکدا به چاک داده نریت ، زیاتریش جهختى له سهر ده کریتته وه له کاتى نویتژو ده ستونیزو ، به ناگاهاتنه وه له نووستن و ، گړپینى بۆنى زاردا ، هه روها به چاک داده نریت بۆ نه و که سانه ی که پړژویان شکاندوه نه و که سانه ش به پړژوون له بهر هه موو نه و فهرموودانه ی له م باره وه هاتوون و ، له بهر پتویستیتى رۆژووان به سیواک کردن ، هه روها له بهر نه وه ی به هۆکاریک داده نریت بۆ به ده ستهینانى په زابونى خواى تعالى ، چونکه هه و لدان بۆ به ده ستهینانى په زابونى خواى تعالى له کاتى به پړژووبوندا زور زیاتره به به راوردی کاتى به پړژوونه بوون ، هه روها هۆکاریکه بۆ پاکړنه وه ی زارو ، خوپاکړنه وه ش بۆ پړژووان له چاکترین کرده وه کانیتى .

وفي السنن : عن عامر بن ربيعة _ رضي الله عنه _ ، قال : رأيتُ رسولَ الله ﷺ ما لا أحصي يَسْتَاكُ ، وهو صائمٌ^(٤٩٨).

واته : له (عبدالله) كوپى (عامر) هه _ خواى لى پازى بیت _ فهرموويه تى : پیغه مبهرى خوام بینى ﷺ نه ندازه یه کى زور که توانای ژمارد نیم نى یه سیواکى ده کردو ، به پړژووش بوو .

^{٤٩٨} _ ضعيف : أخرجه الحميدي (١٤١) ، وأحمد (٣ / ٤٤٥ ، ٤٤٦) ، وعبد بن حميد (٣١٨) ، وأبو داود (٢٣٦٤) ، والترمذي (٧٢٥) ، وابن خزيمة (٢٠٠٧) كلهم من طريق عاصم بن عبيد الله عن عبد الله بن عامر عن أبيه فذكره .

پیشەوا (البخاري) فەرموویەتی : (ابن عمر) فەرموویەتی : سەرەتاو کۆتایی پۆژ سیواکی دەکرد .

خەلکی کۆپان لە سەر ئەوێ پۆژوان دەتوانیشت ئاو لە دەمی وەردا وەکو (واجب) و (استحباب) یش ، کەچی ئاو لە دەم وەردان بەجێ و تەواوترو کاریگەرترە بەبەرراوردی سیواک کردن ، خواى تعالىش هیچ مەبەستێکی نی یە کە بەندە لێى نزیک بێتەو بە بۆنى ناخۆش ، ھەرەھا لە پەرگەزى ئەو کردەوانەش نییە کە دائراوہ بۆ ئەوێ پەرستنى خواى پى بکړیت ، کە باسى بۆنى ناخۆشى نیو دەمی پۆژوان دەکات و دەلێت لە پۆژى قیامەتدا بەلای پەرەردگارەوہ خۆشە ، لە راستیدا تەنها بۆ ھاندانى بەندەکانى خوايە بۆ پۆژووگرتن نەک بۆ ھیلانەوہى بۆنى ناخۆش ، بەلکو پۆژوان پێویستىەکی زیاترى بەسیواکردن ھەيە بەبەرراوردی ئەو کەسەى بە پۆژوو نابێت .

ھەرەھا پارزى بوونی پەرەردگار زۆر گەرەترە لە بەلاوہ خۆشبوونی بۆنى ناخۆشى دەمی پۆژوان .

ھەرەھا خۆشەویستی خواى تعالى بۆ سیواک زۆر گەرەترە لە خۆشەویستىەکەى بۆ مانەوہى بۆنى ناخۆشى دەمی پۆژوان .

لە راستیدا سیواک کردن کاتى کە بۆنى ناخۆشى ناو دەمی پۆژوان لادەبات ، قەدەغەى ئەوہ ناکات کە لە پۆژى قیامەتدا ئەو بۆنە ناخۆشە بە لای خواى تعالىوہ خۆش بێت ، کە بۆنى ناخۆشى دەمی پۆژوان لە بۆنى میسک خۆشترە ، لە راستیدا بۆ ئەوہیە کە نیشانەيەکی تەواو بێت بۆ بە پۆژوو بوونی مژوڤ ، با بەسیواکیش لایبات ، وەکو ئەو بریندارەى کە لە پۆژى قیامەتدا دیت و ، پەرنگى خۆینەکەى پەرنگى خۆینەو ، بۆنەکەى بۆنى میسکە ، کەچی فەرمانى پێدراوہ لە دنیاى خۆینەکە لایەریت .

ههروهها بۆنی ناخۆشی ده می پۆژووان به سیواک کردن لاناچیت ، چونکه هۆکاره که ی ماوه ، که بریتیه له خالی بوونی گه ده له خۆراک ، به لکو له پاستیدا ته نهها شوینه واره که ی لاده چیت ، که په یوهسته به ددان و پۆکه وه .

ههروهها پێغه مبه ری خوا ﷺ ئه وه ی پێی پیدراوه و ، ئه وه ش که نه ویستراوه و پێی پینه دراوه له کاتی به پۆژوونه بوندا فێری ئومه ته که ی کردوه ، به لām سیواک کردنی نه خستۆته پیزی ئه و کارانه ی که نه ویستراوه و پێی پێ نه دراوه له کاتی به پۆژووبوندا ، که چاکیش ده یزانی خه لکی ئه نجامی ده دن ، به راستی هانیشی داوون بۆ سیواک کردن به ته واوترین و به جیترین و کاریگه رترین و وشه کانی گشتیتی و گرتنه وه و داپۆشین ، ده شیان بیننی چه نده ها جار سیواکی ده کردو به پۆژووش بوو که له ژماردن نه ده هات و ، ده شیزانی په یڕه وی ده که ن ، که چی ته نهها پۆژیکیش پێی نه فه رموون : دوا ی لاریونه وه ی خۆر له ناوه راستی ئاسمان سیواک مه که ن و ، خۆشمان باش ده زانین دوا خستنی پوونکردنه وه ی هه ر مه سه له یه که له کاتی پێویستی خۆیدا قه ده غه کراوه . والله اعلم *

سَمْنٌ ، پۆن : روی محمد بن جریر الطبری یاسناده ، من حدیث صُهیب یرفعه : ((علیکم بألبان البقر ، فإنها شفاءٌ ، وسمَّنها دواءٌ ، ولحومها داء)) (٤٩٩) . رواه عن أحمد ابن الحسن الترمذی ، حدَّثنا محمد ابن موسى النسائي ، حدَّثنا دَفَاع بن دَغْفَل السَّدُوسي ، عن عبد الحمید بن صَیْفی بن صُهیب ، عن أبیه ، عن جدّه ، ولا یثبت ما فی هذا الإسناد *

واته : (محمد) ی کوپی (جریر الطبری) ده گێڕێته وه که وا (صُهیب) له فه رمووده یه کدا که بۆ پێغه مبه ری خوا ﷺ (رفع) ده کات ، فه رموویه تی : ((به ره می سپیایی مانگا به کار بینن ، چونکه شیفا یه و ، پۆنه که شی ده رمانه و ، گوشته که شی نه خۆشیه)) . به لām ئه وه ی له م (الإسناد) ه دایه جیگیر نه بووه .

٤٩٩ _ إسناده صحيح : أخرجه الحاكم (٤ / ٤٠٤) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (٤٠٥٩) .

پۆن گەرمی تەپو شیداره له یه کهمدا ، پاک ده کاته وه به کهمی ، نه رم و نیا نه و ئاوسانه به ده رهاتووه کانی جهسته ناسکه کان ده نیشینیتته وه ، له کهری به هیزتره بۆ پیگه یاندن و نه رمکردنه وه ، (جالینوس) باس ده کات که وا چاره سه ری ئه و ئاوسانانه ی پیکردوه که له گوئی و ، سه ره وه ی لوتدا به دردین ، نه گهر جیگه ی ددانه کانی پی چه وه ر بکریت ، زوو گه شه ده کهن و به ده ردین ، نه گهر تی که له به هه تگۆین و باده می تال (اللوز المر) بکریت ، سینگ و سی یه کان و ، کیمۆسه چره لینجه کان پاک ده کاته وه ، به لām زیانبه خشه بۆ گه ده ، به تایبته نه گهر میزاجی ئه و که سه به لّغه می بیّت .

به لām پۆنی مانگا و بزنی ، نه گهر له که له هه تگۆیندا خورایه وه به سه وود ده بی بۆ ژه هری کوشنده و ، گه زتنی مارو دو پیشک ، له کتیبه که ی (ابن السنی) دا هاتووه : له (علي) کوپی (أبي طالب) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : خه لکی هیه شتیکی له پۆن چاکترین بۆ خۆ چاره سه رکردن به کار نه هیناوه .

سَمَكٌ ، ماسی : روی الإمام أحمد بن حنبل ، وابن ماجه في سننه : من حديث عبدالله بن عمر ، عن النبي ﷺ أنه قال : أُحِلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ : السَّمَكُ وَالْجَرَادُ ، وَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ (١٠٠).

واته : له (عبدالله) ی کوپی (عمر) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمووی : ((دوو مردوو وه دوو خوینداریشمان بۆ هه لال کراوه : ماسی و کوله ، جگه رو سپل)) .

جۆره کانی ماسی زۆرن ، چاکترینیان ئه وه یه که تامی به له زه ته ، بۆنی خۆشه ، کیشی مامناو نه ده ، تو یکلێ ته نکه ، گزشته که ی په ق نه بی و وشکیش نه بی ، له ئاو یکی شیریندا بی و به سه ر چه و زیخدا پی بکات ، پوهه ک بخوات نه ک پیسی ، چاکترین

١٠٠ _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٥٧٢٣) ، وابن ماجه (٣٢١٨) ، وصححه الألباني في الصحيحة (١١١٨)

شوینەکانیشی ئەوێه له پووباریکدا بێ ئاوهکهی چاک بێ و ، پهنا بهریته بهر جیگه تاوێریهکان و ، پاشان لمیهکان و ، ئەو ئاوه شیرینه پێکردوانهی که پیسی تیدا نهبێ ، قووڕ لیتهی نهبێ ، وه ئەو ئاوهش که شلژاوه و زۆر شه پۆلاویه ، دانه پۆشراو و کراوهیه بۆ ههتاو بایهکان ماسیهکهی چاکتره .

ماسی دهریایی نیعمهتییکی گهورهیه ، ستایشکراوه ، پاراونهرم و شلهکهی ساردی تهپو شیداره ، درهنگ ههرسه ، بهلغهمیکی زۆر دروست دهکات ، بهدەر له دهریایی و (إلا البحري) به و هاوشیوانه ، که خهلتیهکی ستایشکراو دروست دهکات ، جهسته چاک و پیتدار دهکات ، تۆماوی نیرینه زۆر دهکات ، خاوهن میزاجه گهرمهکان چاک دهکاتهوه .

بهلام ماسی سویراو ، چاکترینیان ئەوێه که بهم نزیکانه خهریکه سوێر دهبێ ، که گهرم و ووشکه ، به کۆن بوون و کات تیپه پوون گهرمی و ووشکیهکهی زیاتر دهبێ ، ماسیه دریايه کهشی (السلور) (٥٠١) لینجاویکی زۆری پێوهیه و ، به (الجری) ناو دهبریت و ، جولهکهکان نايفۆن . ئەگەر به پاراوی بخوریت ، سک نهرم دهکاتهوه ، ئەگەر سوێر کراو ماوهیه ک دانراو خورا ، بۆری سیی کان پاک دهکاتهوه ، دهنگ چاک دهکات ، ئەگەر گوتراو له دهرهوه دانرا ، ویلاش و پاشه پۆ له قولایی جهستهوه دههینیته دهر چونکه هینزی پاکیشانی هیه .

بۆ ئەو که سانهی برینی پێخۆلەیان هیه ئەگەر له سه رهتای نهخۆشیه که دا له ئاوی سوێری (الجری) دا دانیشتن ، گونجاوی دهبێ چونکه ماده دهکان بۆ پووی دهرهوهی جهسته پاده کیشیت ، ئەگەر وهکو حوقنه به کاری بینیت ، نهخۆشی دهرده لاقه (عرق النسا) چاک دهکاتهوه .

٥٠١ _ السلور : په گهزیکه له ماسی دهریای نزیکه سی متر درێژ دهبێ ، بهوانه : المعجم الوسيط ، ص ٩٢٦ ،

چاکترین شویینی ماسی نهوهیه که نزیککی کوتایهکی دهبیتهوه ، پاراونهرم و قهلهوهکشی به گوشت و چهوریوه جهسته چاک و پیتدار دهکات .

وفي الصحيحين من حديث جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ _ رضي الله عنه _ قَالَ : بَعَثَنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِي ثَلَاثِمِائَةِ رَاكِبٍ ، وَأَمِيرُنَا أَبُو عُبَيْدَةَ بْنُ الْجَرَّاحِ ، فَأَتَيْنَا السَّاحِلَ ، فَأَصَابَنَا جُوعٌ شَدِيدٌ ، حَتَّى أَكَلْنَا الْخَبْطَ ، فَأُلْقَى لَنَا الْبَحْرُ حُوتًا يُقَالُ لَهَا : الْعَنْبَرُ ، فَأَكَلْنَا مِنْهُ نِصْفَ شَهْرٍ ، وَانْتَدَمْنَا بِوَدَّكَ حَتَّى ثَابَتِ أَجْسَامُنَا ، فَأَخَذَ أَبُو عُبَيْدَةَ ضِلْعًا مِنْ أَضْلَاعِهِ ، وَحَمَلَ رَجُلًا عَلَى بَعِيرِهِ ، وَنَصَبَهُ ، فَمَرَّ مِنْ تَحْتِهِ .

واته : له (جابر ی کوپی (عبدالله) هوه _ خوی لی پازی بیته _ فرموویتهی : پیغه مبهری خوا ﷺ نارینی له گهل سئ سهد سوارداو ، نه میره که شمان (أَبُو عُبَيْدَةَ) ی کوپی (الجراح) بوو ، نه وه بوو گه شتینه که ناری ده ریا که ، تووشی برستیته کی زور بووین ، تا نهو ئاسته ی گهلای درهخته کانمان ده خوارد ، پاشان ده ریا نه هه تگیکی بو فریداین پی ده گوتر : عه نهر ، نیو مانگ لیتمان خوارد ، پونه که شمان کرده پیخور تا قهله بوین ، (أَبُو عُبَيْدَةَ) په راسویه که له په راسوه کانی بریدو ، پیاوکی سواری ووشره که ی کردو ، دایچه قاندو ، به ژیریدا تیپه پ بوو .

سَلَقُ ، سَلَقُ : روى الترمذي وأبو داود ، عَنْ أُمِّ الْمُنْذِرِ بِنْتِ قَيْسٍ ، قَالَتْ : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ وَمَعَهُ عَلِيٌّ _ رضي الله عنه _ ، وَلَنَا دَوَالٌ مُعَلَّقَةٌ ، قَالَتْ : فَجَعَلَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ وَعَلَيٌّ مَعَهُ يَأْكُلُ ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : مَا يَا عَلِيُّ فَإِنَّكَ نَاقَةٌ ، قَالَتْ : فَجَعَلْتُ لَهُمْ سَلَقًا وَشَعِيرًا ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ يَا عَلِيُّ فَأَصِْبْ مِنْ هَذَا ، فَإِنَّهُ أَوْفَقُ لَكَ (٥٠٢) قال الترمذي : حديث حسن غريب .

واته : له (اُمُّ الْمُنْذِرِ) ی کچی (قَیْسِ) هوه _ خَوای لێ پازنی بیّت _ فەرموویه تی :
 پێغه مبه‌ری خوا ﷺ به‌ هاو پێیه‌ تی (علی) _ خَوای لێ پازنی بیّت _ دیده‌ نیان کردم و ،
 نێمه‌ش هێشووگه‌ لێکی خورمای هه‌لواسراومان هه‌بوو ، (اُمُّ الْمُنْذِرِ) فەرمووی : پێغه‌ مبه‌ری
 خوا ﷺ ده‌ستی کرد به‌ خواردنی و (علی) یش له‌ گه‌لیدا ده‌یخوارد ، پێغه‌ مبه‌ری خوا
 ﷺ فەرمووی : ((نه‌ی (علی) وازی نه‌ ، تق به‌م نزیکانه‌ چاک بویته‌ ته‌وه‌ له‌ نه‌خۆشی)) * (اُمُّ
 الْمُنْذِرِ) فەرمووی : پاشان سلق و جۆم بۆ لێنان ، پێغه‌ مبه‌ری خوا ﷺ فەرمووی : ((نه‌ی (علی)
 له‌مه‌بخۆ ، نه‌مه‌ بۆ تق گونجاوتره‌)) *

سلق گه‌رمی ووشکه‌ له‌ یه‌که‌مدا ، گوتراوه‌ : ته‌رو شیداره‌ تیایدا ، هه‌روه‌ها گوتراوه‌ : له‌و
 دووانه‌ پێکهاتوه‌ ، ساردیه‌کی هێمنکه‌ ره‌وه‌ی تێدا یه‌ ، هه‌روه‌ها شیی ده‌کاته‌وه‌ ، جۆره‌
 هێزێکی کردنه‌ وه‌شی تێدا یه‌ ، ره‌شه‌ که‌شی قه‌بز ده‌کات و بۆ (داء الثعلب) و ، نه‌و په‌لانی له‌
 روودا ده‌رده‌که‌ون و ، کرپشی سه‌رو ، بالووکه‌ نه‌گه‌ر به‌ ئاوه‌ که‌ی چه‌ور بکریّت به‌سووده‌ ،
 نه‌سه‌پێ ده‌کوژێ ، بۆ چاره‌سه‌ر کردنی نه‌خۆشی ووشک هه‌لاتووی و قلیشانی پێست و
 هه‌لوهرینی مۆکه‌ی له‌ گه‌ل هه‌تگویندا تێکه‌ڵ ده‌کریّت و پێی چه‌ور ده‌کریّت ، کونیه‌
 داخراوه‌کانی (السُّدَد) جگه‌رو سه‌پل ده‌کاته‌وه‌ *

ره‌شه‌ که‌ی سک قه‌بز ده‌کات ، به‌تاییه‌ت له‌ گه‌ل نيسکدا ، هه‌ردوکیان خراپن ، به‌لام
 سه‌پێکه‌ی له‌ گه‌ل نيسکدا په‌وان ده‌کاته‌وه‌ ، ئاوه‌ که‌شی وه‌کو حوقنه‌ به‌کار دێت بۆ په‌وانبوون
 ، له‌ گه‌ل (المري) و بهاراتدا بۆ (القولنج) به‌سووده‌ *

خۆراکیکی که‌م به‌جه‌سته‌ ده‌به‌خشی ، کیمۆسی خراپه‌ ، خوین ده‌سووتینێ ، به‌کارهاتنی
 له‌ گه‌ل سرکه‌ و خه‌رت له‌دا (الخل و الخردل) چاکی ده‌کاته‌وه‌ ، زۆرخواردنی قه‌بزی دروست
 ده‌کات *

پیتی شین (ش) :

شونیز : رهشکه یه ، پیشتر باسمان کردوه .

الشُّبْرُمُ : روى الترمذی وابن ماجه فی سننهما : من حدیث أسماء بنت عُمیس ، قالت : قال رسول الله ﷺ : بماذا کُنتِ تَسْتَمِشِينَ ؟ قالت : بالشُّبْرُمُ . قال : حارُّ جارٍ (٥٣).

واته : (أسماء) ی کچی (عُمیس) _ پهزای خوی لیبیت _ فهرمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ پی فهرمووم : به چ شتیک خوی خۆت نهرم و نیان ده که یته وه ؟ (أسماء) فهرمووی : به (الشُّبْرُمُ) ، نهویش فهرمووی : گهم و تونه .

(الشُّبْرُمُ) درهختیکه بچوک و گهرهشی هیه ، بهرزی به نه ندازهی بالای پیاویک و زیاتره ، لقه کانی سوورن و به رهو سپی دهره و شینه وه ، کومه لیک گه لا به سه ر لقه کانه وه یه ، گولگه لیک زهردی به رهو سپی پیوه یه ، ده که ون و توویک دهره کات وه کو تووی درهختی قه زوانه ، له قه باره دا ، پهنگی سووره ، په که کانی به تویک لیک سوور داپوشراوه ، نه وهشی به کار دیت په که کان و تویکله که و ، شیر ی لقه کانیتی .

گهرمی ووشکه له پله چواردا ، (السوداء) و ، کیمۆسه چهره کان و ، ئاوی زهر دو ، به لغم په وان ده کات ، ناره حه تکاره ، دلی مرۆف تیکه ل ده دات ، زۆر به کاره ی نانی کوشنده یه ، بۆ به کاره ی نان پیویسته شه وو پۆژیک له شیردا بخوسیندریت ، پیویسته له پۆژیکدا دوو یاخود سی جار شیر ه که ی بگوردریت ، دهره ده یتریت ، له سیبه ردا ووشک ده کریته وه ، گول و (الکثیراء) ی (٥٤) تیکه ل ده کریت و ، له گه ل ئاوی هه تگۆین ، یاخود شه ربه تی تریدا

٥٣ _ سبق تخريجه .

٥٤ _ الکثیراء : درهختیکه هه میسه سه وزه و ، نزیکه ی مه تریک بهرز ده بیته وه ، درهختیکه دپکاو یه ، گه لا کانی شیوه یه کی سونبولیان هیه ، گوله کانی زهر دیکه مه یله و زیرین ، ده توانین بلین پۆژه لانی ئاسیا

ده خوریتته وه ، خواردنه وهشی به ئەندازهی دوو تاوه کو چوار (دانق) ه (°) به پێی هیز ، (حُنَيْن) ده لیت : به لام شیر (الشُّبْرَم) ، هیچ خیرکی تیدا نی یه ، واده بینم به هیچ شیوهیه كه نه خوریتته وه ، چونكه پزیشكه صوفیه نه فامه كان خه لكیكى زۆریان پێ كوشتوه .

شَعِيرٌ ، جَوْ : روى ابن ماجه : من حديث عائشة ، قَالَتْ : كَانَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ إِذَا أَخَذَ أَهْلَهُ الْوُغْلَ ، أَمَرَ بِالْحَسَاءِ مِنَ الشَّعِيرِ ، فَصَنَعَ ، ثُمَّ أَمَرَهُمْ فَحَسَوْا مِنْهُ ، ثُمَّ يَقُولُ : إِنَّهُ لَيَرْتَوِ فُؤَادَ الْحَزِينِ وَيَسْرُو عَنْ فُؤَادِ السَّقِيمِ كَمَا تَسْرُو إِحْدَاكُنَّ الْوَسَخَ بِالْمَاءِ عَنْ وَجْهِهَا (°) .

واته : له خاتوو (عائشة) وه _ خاوی لی پازی بیت _ فهرموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ نه گه ره كێك له كهس و كاری له رزوتای هه بوايه ، فهرمانی دها شۆریایه كه له جۆ دروست بكریت و ، پاشان فهرمانی پێده دان لێی هه لقوپێن ، ده شیفه رموو : دلی خه مبار توندو به هیز دهكات و نیش و ئازار له سه ره دلی نه خۆش لادهبات وه كو چۆن كه سیكتان به ئاو چاك و پیسی له سه ره دم و چاوی لابات .

فهرمايشتی پیغه مبهری خوا ﷺ : (یرتوه) واته : توندو به هیزی دهكات . وه (یسرو) واته : لا بردن و نه مان .

نیشتمانی ئەم درهختهیه به تایبەت ناوچه شاخاویه كان . پێگهی به دهستهێنانی ماده دهكەش به وه دهبی كه درزێك له قه دی درهخته كه وه هه لكه نرێ و به و جۆره شلهیه كی سپی لێوه به دهست دیت . بپوانه : www.snble.com .

°° _ دانق : جۆره كێشێك بووه ، كه هه ره كه كێشی دانق ، به ئەندازهی هه شت دانه جۆ و دوو له سه ره پێنجی ده نكێك بووه ، بپوانه : المصباح المنیر فی غریب الشرح الكبير للرافعي ، وه رگێپ .

°° _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٢٠٤٠) ، وابن ماجه (٣٤٤٥) ، وضعفه الألباني في ضعيف ابن ماجه)

پیشتر ئاماژە ی پێ درا کە ئەوە ئاوی جۆی کوللّاو ، خۆراکیکی زیاتریش دەبەخشی بەبەروردی ئاردهکە ی ، بۆ کۆکین و ، زبیری گەروو بەسوودە ، بۆ هیمن کردنەوێ تیزی پاشەپۆکان بەسوودە ، میزهینەرە ، گەدە پاک دەکاتەوێ لەوێ کە تیایدا یە ، تینویەتی دەشکینیت ، گەرمی دەکوژنیتەوێ ، بەو هیزە ی کە تیایدا یە پاک دەکاتەوێ و نەرم و نیان دەکاتەوێ و شیی دەکاتەوێ .

سیفەتی لێنانیشی : ئەو یە ئەندازە یەک لە جۆی کوتراو بەکاربھێنریت و ، پێنج ئەوێ نەندە ی خۆی ئاوی تێبکریت و ، بخریتە مەنجەلێکی پاکەوێ ، بەئاگریکی مامناوێند بکوڵیندریت تا دوو لەسەر پێنجی دەمیّنیتەوێ ، پاشان دەپالێوریت و ، ئینجا شیرین دەکری و بەئەندازە ی پێویست بەکار دەهێنریت .

شِوَاءٌ ، برژاو : خوای تعالی سەبارەت بەو زیافەتە ی کە پێغەمبەر (إبراهيم) _ علیە السلام _ بۆ میوانەکانی ئەنجامیدا دەفرمیت : ﴿ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِينٍ ﴾ [هود : ۶۹] واتە : ﴿ فَمَا لَبِثَ ﴾ ئینجا ئەوێ نەندە ی نەبرد ﴿ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِينٍ ﴾ (ئێبراهیم) گوێرەکە یەکی برژاوی هینا بۆیان (°۷).

ووشە ی (الحَنِيدُ) واتە : برژاو لە سەر بەردی زۆر گەرمکراو .

وفي الترمذي : عن أم سلمة _ رضي الله عنها _ : أنها قَرَّبَتْ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ جَنْباً مَشُوعاً ، فَأَكَلَ مِنْهُ ثُمَّ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ وَلَمْ يَتَوَضَّأْ (°۸) قال الترمذي : حديثٌ صحيحٌ .

واتە : لە (أم سلمة) هەو _ خوای لی پازنی بیّت _ : کە لایەکی برژاوی خستبوو پێش دەستی پێغەمبەری خوا ﷺ ، ئەویش لی خواوو پاشان هەستا بۆ نوێژو دەستنویژی نەگرت .

°۷ _ مەلا محمد مەلا صالح ، پوختە ی تەفسیری قورئان .

°۸ _ صحيح : أخرجه أحمد (۳۰۷ / ۶) ، والترمذي (۱۸۲۹) كلهم من طريق عطاء بن يسار أن أم سلمة أخبرته بالحديث المذكور .

له هه مووشی خراپتر ئه وهیه له بهر هه تاو برژینرا بیئت ، برژینراوی سه ر پشکۆو سکلّ که به (الحنیز) ناوده بریئت له برژاوی سه ر ئاگر باشته .

شَحْمٌ ، به ز ، چه وری هه ناوی ئازهل : ثبت في المسند عن أنس أن يهودياً أضاف رسولَ الله ﷺ ، فَقَدَّمْ لَهُ خُبْزَ شَعِيرٍ ، وإِهَالَةً سَنَحَةً^(٩١).

واته : له (أنس) هه _ خواى لى پازى بیئت _ فه رموویه تی : جوله که یه ک زیافه تی پیغه مبه ری خواى ﷺ کرد ، ئه وه بوو نانی جوو ، به زو پیوی تواوه ی بوون گۆپاوی خسته پیش دهستی .

و ثبت في الصحيح : عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مُغْفَلٍ ، قَالَ : دُلِّيَ جِرَابٌ مِنْ شَحْمٍ يَوْمَ خَيْبَرَ ، فَالْتَزَمْتُهُ وَقُلْتُ لَا أُعْطِي مِنْ هَذَا أَحَدًا الْيَوْمَ شَيْئًا ، فَالْتَفَتُ فَإِذَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَضْحَكُ ، ولم يقل شيئاً^(٩٢).

واته : له (عَبْدُ اللَّهِ) ی کوپی (مُغْفَلٍ) هه _ خواى لى پازى بیئت _ فه رموویه تی : له پۆژی جهنگی خه یبه ردا هیزه یه کی به زو چه وری شوپکرایه وه ، منیش له باوشم گرت و گوتم : سویند به خوا به شی که سی لى ناده م ، که ئاوپم دایه وه ، ته ماشا ده که م پیغه مبه ری خوا ﷺ پیده که نى و ، هیچی نه فه رموو .

چاکترین به زو پیو ئه وه یه که له ئازهل لیکى ته واو و پیکهاتوو به دهست هیترابیئت ، به زو پیو که رمی ته پو شیداره ، به لام ته پری و شتییه که ی له هی پۆن که متره ، بۆیه ئه گه ر به زو پۆن بتوینرینه وه ده بینین به زه که خیراتر ده ییه ستی .

^{٩١} _ أخرجه أحمد (٣ / ٢١٠ ، ٢٣٢ ، ٢٧٠) بإسناده عن قتادة عن أنس فذكره .

^{٩٢} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١١٦) ، (٥ / ١٧٢) ، (٧ / ١٢٠) ، ومسلم (٥ / ١٦٣) كلاهما من

طريق حميد ابن هلال عن عبد الله بن مغفل فذكره .

بۆ زبیری گهروو به سووده ، خاوه کاته وه بۆگه نه کاته ، زیانی به لیمۆی سوێرکراو (الليمون المملوح) ، زه نه چه فیل لاده بریت ، به زو پێوی بزن قه بزترین به زه کانه ، به زی سابری نیش له هه مووی زیاتر شی ده کاته وه ، بۆ برینه کانی پخۆله به سووده ، له و بواره دا به زی می بزن به هیزتره ، بۆیه وه کو حوقنه به کار دیت بۆ چاره سه ری پووشانی کۆم و نه خۆشی (الزحیر) (٥١٣) .

ثیبتی صاد (ص)

صَلَاةٌ ، نوێژ : خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾ [البقرة : ٤٥] واته : ﴿ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ ﴾ په نا بینه به ر ئارام گرتن و نوێژ (بۆ گه یشتن به مه به ست) ﴿ وَإِنَّهَا لَكَبِيرَةٌ ﴾ وه بۆ گومان نوێژ (ئه رکیکی) گه و ره گرانه ﴿ إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ ﴾ مه گه ر لای نه وانه نه بۆ که له خوا نه ترسن (خۆیان به زل نازانن) (٥١٤) .

ههروه ها ده فه رمیت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ [البقرة : ١٥٣] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ ئه ی ئه و که سانه ی که بپواتان هیناوه ﴿ اسْتَعِينُوا ﴾ پشت بیه ستن ﴿ بِالصَّبْرِ ﴾ به خۆپاگرتن ﴿ وَالصَّلَاةِ ﴾ و نوێژ (کردن) ﴿ إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ ﴾ به پاستی خوا له گه ل خۆپاگرانه (٥١٥) .

ههروه ها خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا نَحْنُ نَرْزُقُكَ وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى ﴾ [طه : ١٣٢] واته : ﴿ وَأْمُرْ أَهْلَكَ ﴾ (ئه ی محمد ﷺ) فه رمان بده

^{٥١٣} — الزحیر : نه خۆشیه که مرقف به سه ختی پیسایی بۆ ده کریت و له گه ل پیسایه که دا کیم و خوین له کۆمی

دیته ده ره وه ، بپوانه : قاموسی پرسته ، مه لا محمودی گولاله یی ، وه رگێڕ .

^{٥١٤} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٥١٥} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

به ئەندامانی خێزانەكەت ﴿بِالصَّلَاةِ وَالصَّطْبِرِ عَلَيْهَا﴾ بەنویژکردن و خوشت خۆپاگرو بەردهوام بە لەسەر بەجی هێنانی ﴿لَا نَسْأَلُكَ رِزْقًا﴾ ئێمه داواى پۆزیت لى ناكهین ﴿نَحْنُ نَرْزُقُكَ﴾ بەلكو ئێمه پىسق و پۆزى تۆ دەدەین ﴿وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقْوَى﴾ وه سەرەنجامى چاك بۆ پارێزكاران و خواناسانە^(٥١٦).

پیشتر ئاماژەمان پێدا كە نوێژ بەكار دەهێنرێت وەكو هۆكارێك بۆ چارهسەرکردنى هەموو نەخۆشیهكان پیش ئەوهى نەخۆشیهكان جیگیر بن و قایم بن .

نوێژ پۆزى دەهێنێت ، تەندروستى دەپارێزێت ، زیان دۆردەخاتەوه ، نەخۆشیهكان ناهێلێت ، دل بەهێز دەكات ، پوو سپى دەكاتەوه ، نەفس شادومان دەكات ، تەمەبلى ناهێلێت ، ئەندامەكانى جەستە چالاک دەكاتەوه ، یارمەتیدەرى هێزەكانە ، سنگ فراوان دەكات ، خۆراك بەخشى پوچه ، دل پووناك دەكاتەوه ، نيعمهت دەپارێزى ، پق وقین لادەبات ، فپو بەرهكەت دەهێنى ، له شهیتان دووردهخاتەوه ، له په حمان نزیکت دەخاتەوه .

بەگشتى . گاریگەرێهكى سەرسۆرمینى له پاراستنى تەندروستى جەستە و دل و هێزەکانیدا هەیه ، ماده پيسهکانى لى دوور دەخاتەوه ، ئەگەر دوو كەس تووشى نەخۆشى و بەلاو کارەساتێك هاتبن بەدلنیاى بەشى كەسى نوێژكار لەوهدا كەم بوەو ، دەرەنجامیشى بپوهتر بووه .

هەروەها نوێژ كاریگەرێهكى سەرسۆرمینى له دورخستنهوهى شه پوخرابهى دونيادا هەیه ، بەتایبەت ئەگەر هەقى خۆى پێدرا بەتەواوکردن و ئەنجام دان له دەرەوهو ناخيشهوه ، بۆیه هیچ شتێك نى يە بەكارهێنرابێت بۆ دورخستنهوهى شه پوخرابهى دونياو پۆزى دواى و ،

دهستکه وتنی به رژه وه ندیه کانی وه کو نو یژ ، چونکه نو یژ په یوه ندیکه به خوای په روه ردگار وه ، به نه ندازه ی په یوه ندی به نده به په روه ردگاریه وه ده روازه کانی خهیری بۆ ده کریته وه ، شه پو خراپه و هۆکاره کانی شی لی دورد خریته وه ، ماده کانی سه رکه وتن و ، ته ندروستی چاک و په نگ ویو ، دهستکه وتن و ده وله مه ندی ، هه وان ه وه نازونیعمه ت ، دلخو شی و شادی هه مووی ئاماده ده بن و ، به خیرا پرووی تیده که ن .

صَبْرٌ ، ئارامگرتن ، خو پراگرتن : ئارامگرتن نیوه ی ئیمان و باوه په (٥١٧) ، به پاستی ناوه پۆکیکه له ئارامگرتن و سوپاسگوزاری پیکهاتوه ، که سانیک له پیشین گوتویانه : ئیمان و باوه پ دوو نیوه یه : نیوه یه که ئارامگرتن و ، نیوه یه کیش سوپاسگوزاریه ، خوای تعالی ده فه رمیت : ﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ [إبراهيم : ٥] واته : ﴿ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ ﴾ به پاستی له و (بیرخستنه وه) دا په ندو به لگه ی ژور هه یه ﴿ لِّكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴾ بۆ هه موو خو پراگریکی سوپاسگوزار (٥١٨)

په یه وندی ئارامگرتن به ئیمان و باوه په وه وه کو په یه وندی سه ره به جهسته وه ، نه مه ش سی جۆره : ئارامگرتنیک له سه ره به جیهینانی فره زه کانی خوای تعالی ، به جۆریک پشت گوینان نه خات ، ئارامگرتنیک له سه ره هه رامکراوه کانی خوای تعالی ، به جۆریک نه یانکات و توخنیان نه که ویت ، ئارامگرتنیکیش له سه ره قه زاو قه ده رو چاره نویسی خوای تعالی ، به جۆریک لیی ناپازی نه بی ، بۆیه هه رکه س ئه م سی پله ی به ته واوی به جیهینا ، نه و ئارامگرتنیکیش ته واوی به جیهینا وه ، له زه ت و نیعمه تی دونیا و پۆژی دوا ی ده ستگیر بووه ، سه رکه وتن و براوه یی دونیا و پۆژی دوا یی به ده ست هینا وه ، هه چ که سیکیش توانای پیکه شتنی نه وان ه ی نه مه گه ره به سه ره پردی ئارامگرتندا تیپه ری ، وه کو چۆن هه چ که س توانای پیکه شتنی به هه شتی نی یه

٥١٧ _ إسناده منكر : أخرجه أبو نعیم فی الحلیة (٥ / ٣٤) ، وانظر الضعیفة (٤٤٩) .

٥١٨ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

مه‌گەر به‌سەر (الصراط) دا تیپه‌پ بێ ، پێشه‌وا (عمر) ی کوپی (خطاب) فهرموویه‌تی :
خێرتین و چاکترین گوزهرانمان به‌ ئارامگرتن ده‌ستکه‌وت .

ئه‌گەر بیرێک له‌ په‌له‌کانی ته‌واویی (الکمال) به‌ده‌سته‌توو له‌ جیهاندا بکه‌یته‌وه ، ده‌بینی
هه‌ره‌مووی وابه‌سته‌ی ئارامگرتنه ، به‌لام ئه‌گەر بیرێک له‌ ناته‌واوی بکه‌یته‌وه که زه‌می
خاوه‌نه‌که‌ی ده‌کرێت له‌سه‌ری ، چونکه له‌ ژێر تواناو ده‌سته‌لاتی خۆیدا به‌یه ، ده‌بینی
هه‌ره‌مووی له‌ ئارامنه‌گرتنه‌وه‌یه ، لێره‌دا ئازایه‌تی و داوین پاک‌ی و ، به‌خشنده‌یی و خۆ
په‌نجان بۆ به‌رامبه‌ر ، هه‌ره‌مووی به‌ره‌می ئارامگرتنی ساتیکه .

فَالصَّبْرُ طَلَسَمٌ عَلَى كَنْزِ الْعُلَى مَنْ حَلَّذَا الطَّلَسَمَ فَازَ بِكَنْزِهِ

واته :

ئارامگرتن ته‌له‌سمیکه به‌سەر کهنجی بلندوه هه‌رکس ده‌ره‌یه‌نی‌ت و بیکاته‌وه کهنجکه ده‌باته‌وه

زۆریه‌ی نه‌خۆشیه‌کانی جه‌سته‌و دل ، له‌ پاستیدا له‌ ئارام نه‌گرتنه‌وه دروست ده‌بی ، بۆیه
نه‌تواناوه به‌هیچ شتیکی تری هاوشیوه‌ی ئارامگرتن ته‌ندروستی دل و جه‌سته‌و پوچه‌کان
بپاریزێت ، بۆیه ئارامگرتن جیاکه‌ره‌وه‌ی هه‌ره‌گه‌وره‌ی هه‌ق و پوچی ، (التریاق) ی
گه‌وره‌یه ، ئه‌گەر هیچی تریشی تیدا نه‌بی ته‌نها ئه‌وه نه‌بی که خوای ته‌الی له‌ گه‌ل
ئارامگرتنایه ، چونکه به‌دلنای خوای ته‌الی له‌ گه‌ل ئارامگرتنایه‌و خۆشی ده‌وین ، خوای
ته‌الی به‌پاستی ئارامگرتنای خۆش ده‌وی ، ئارامگرتن سهرده‌خات ، چونکه سه‌رکه‌وتن
له‌گه‌ل ئارامگرتنایه ، چاکترین شتیسه بۆ خاوه‌نه‌کانی ، خوای ته‌الی ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَلَئِنْ
صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴾ [النحل : ١٢٦] واته : ﴿ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ ﴾ وه ئه‌گەر ئارام بگرن
﴿ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴾ ئه‌وه باشته‌ر بۆ ئارامگران^(١٩) . هه‌روه‌ها ئارامگرتن هۆکاری
سه‌رکه‌وتنه ، خوای ته‌الی ده‌فه‌رمیت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اصْبِرُوا وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا وَاتَّقُوا
اللَّهَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴾ [آل عمران : ٢٠٠] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ ئه‌ی ئه‌وانه‌ی که

بِرَوَاتَانِ هَيَّانَوَه ﴿ اَصْبِرُوا ﴾ خَوَّگَرِین ﴿ وَصَابِرُوا ﴾ و (له خَوَّگَرِی دوزمن) خَوَّگَرِتَرِین ﴿ وَرَابِطُوا ﴾ و له سه تگه ردا ئیشک بگرن ﴿ وَاتَّقُوا اللَّهَ ﴾ و له خوا بترسن ﴿ لَعَلَّكُمْ تَفْلِحُونَ ﴾ بۆ نه وهی پزگار بین (°²⁰).

صَبْرٌ پوهه کیكه : (بۆ ته ماشا کردنی وینه که ی بگه پیره وه بۆ باسی (الحرف) روی أبوداود فی کتاب المراسیل من حدیث قیس بن رافع القیسی ، أن رسولَ الله ﷺ قال : ((ماذا فی الأمرین من الشفاء ؟ الصبرُ والثفاء)) (°²¹) واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموویه : ((لهو شیفایه ی که له دوو تاله که دا هه یه ؟ (الصبر) و ته پره تیزه)) .

وفي السنن لأبي داود : من حدیث أم سلمة ، قالت : دَخَلَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ حِينَ تُوفِّيَ أَبُو سَلَمَةَ ، وَقَدْ جَعَلْتُ عَلَيَّ صَبْرًا ، فَقَالَ : مَا ((ماذا يا أم سلمة ؟)) فقلتُ : إِنَّمَا هُوَ صَبْرٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ، لَيْسَ فِيهِ طِيبٌ ، قَالَ : ((إِنَّهُ يَشْبُ الْوَجْهَ ، فَلَا تَجْعَلِيهِ إِلَّا بِاللَّيْلِ)) ونهى عنه بالنهار (°²²).

واته : له (أم سلمة) هوه _ خوا ی لی پازی بیّت _ فه رموویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ دیده نی کرم ، له و کاته دا که (أبو سلمة) مرد ، (صَبْرٌ) م له خۆم دابوو ، نه وه بوو فه رمووی : ((نه مه چی یه نه ی (أم سلمة) ؟)) منیش گووتم : له پاستیدا نه وه (صَبْرٌ) ه نه ی پیغه مبهری خوا ، بۆن خۆشی تیدا نی یه ، فه رمووی : ((به پاستی پوو چاک و جوان ده کاته وه ، به لām له شهودا نه بی به کاری مه هیته)) و قه ده غه ی کرد به پوژ به کار به یتریت .

°²⁰ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

°²¹ _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في السلسلة الضعيفة (٤٤٤٢) .

°²² _ ضعيف : رواه أبوداود (٢ / ٢٩٢) ، (٢٣٠٥) ، والنسائي (٦ / ٢٠٤) (٣٥٣٧) ، والبيهقي في الكبرى (٣ / ٣٩٦) ، (٥٧٣١) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبوداود (٥٠٢) .

(صَبْرُ) سوودی زۆره ، به تاییهت هندیه که ی ، پاشه پۆ (الصفراویة) کان که له میَشک و ده ماره کانی بینیندا هه ن پاک ده کاته وه ، نه گهر له گه ل پۆنی گولدا (دهن الورد) ناوچاوان ولاجانگی پی چه ور بکریت ، بۆ سه ر ئیشه به سووده ، بۆ برینه کانی دهم و لووت به سووده ، (السوداء) و (المالینخولیا) (٥٢٣) ئاسان ده کاته وه .

(الصَبْرُ) ی فارسی نه قل زیره ک ده کاته وه ، کۆمه کی و یارمه تی دل ده کات ، پاشه پۆ (الصفراویة) کان و به لغمیه کان له گه ده دا پاک ده کاته وه نه گهر به نه ندازه ی دوو که وچکی به ئاو وه بخوریته وه ، شه هووت و ئاره زووی پوچ و خراپ ده گه پینیتیه وه ، نه گهر له کاتی سه رمادا بخوریته وه ، ترسی نه وه ی لیده کریت په وانی خوین بکات .

صَوْمٌ ، پۆژوو : پۆژوو قه لغانه به رامبه ر به نه خۆشیه کانی پوچ و جه سته و دل ، سووده کانی له ژماردن نایهت ، کاریگه ریه کی سه رسوپمینی له پاراستنی ته ندروستی و ، توانه وه ی پاشه پۆکان و ، پاگرتنی نه فس به رامبه ر به خواردنی زیان پیگه یه نه ره کانیدا هیه ، به تاییهت نه گهر به چاکی و پێکی له چاکترین کاته شه رعه کانیدا نه نجام دراو ، به پیی پتویستی جه سته ش به کاره یئرا .

پاشان نه ندازه یه کی ته وای حه سانه وه به هیزه کان و نه دنامه کان ده به خشییت “ که له نه نجامدا هیزه کانی ده پاریزیت ، خاسیه تیکی تاییه تی تیدایه واپتویست ده کات که پۆژووگرتن به رده وام به کاریه یئریت ، بریتیه له وه ی که له کاتی ئیستاو دوايشدا دل شادومان ده کات ، پۆژووگرتن به سوودترین شته بۆ خاوه ن میزاجه ساردو ، ته په کان و ، له پاراستنی ته ندروستیاندا کاریگه ریه کی گه وره ی هیه .

٥٢٣ _ المالینخولیا : به پای پزیشکه کۆنه کان : جۆزیکه له شیئی له ئاکامی خراپی بیرکردنه وه تووشی مرقف ده یی ، خه مباری و ترس به سه ریدا زال ده یی و پیده چیی باسی نه و بیرکردنه و خراپانه ش بکات و قسه کانیشی تیکه ل و پێکه ل بیت ، به وانه : فقه اللغة ، الثعالی .

پۆژووگرتن به شداره له ده زمانه پوحانی و سروشتیه کاندای ، وه نه گهر که سی پۆژووان
 تیايدا چاودیژی ئه وانه بکات “ که پتویسته له ههردوو لایه نی خو و شه رعیشه وه
 چاودیژی بکری ، ئه و دل و جهسته ی سوودیکی گهری لی ده بین و ، هه لده ستیت به
 بهرگیری کردن به رامبه ر به و ماده نامۆ و خراپانه ی که له ئاماده باشیدا به بۆی ، ماده
 خراپه کانیش لاده بات “ به گوێره ی که مالی پۆژووه که و ناته وایه که ی ، پۆژووان
 ده پارێزیت به رامبه ر به وانه ی پتویسته پۆژووانی لی بپارێزیت ، یارمه تی ده دات بۆ
 هه ستان به مه به سته کانی پۆژوو و نه یی و هۆکاره نادیا ره کانی ، چونکه مه به ست
 به پۆژوو شتیکی تری گهره و به پێزه “ که له پشتی وازه ییانی خواردن و خواردنه وه وه یه ،
 بۆیه له نیوان هه موو کرده وه کاندای تایبه ت کرا به وه ی که بۆ خوی په ره ردگا ره . له بهر
 ئه وه ی پۆژوو پارێزه ره وه لغانیکه له نیوان به ندو و ئه و شتانه دای که زیان به دل و جهسته ی
 ده که یه نن “ له ئیستا و دوایدا ، بۆیه خوی تعالی ده فهرمیت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ
 عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ [البقرة : ۱۸۳] واته : ﴿ يَا
 أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ ئه ی ئه وانه ی که به واتان هینا وه ﴿ كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ ﴾ پۆژووتان
 له سه ر نو سرا وه ﴿ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ ﴾ هه ره وک نوو سرا وه له سه ر ئه وانه ی له
 پێش ئیوه دای بوون ﴿ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴾ بۆ ئه وه ی خۆتان بپارێزن (٥٢٤).

یه کێک له مه به سته کانی پۆژوو وه لغان و پاراستنه ، که پارێزکی زۆر به سووده ،
 مه به سته که ی دیکه ش : کۆبونه وه ی دل و هیمه ته بۆ خوی تعالی ، کۆکردنه وه ی هیزه کانی
 نه فسه بۆ خۆشه ویستی خوی تعالی و گوێرا به لی . پێشتریش سه باره ت به هه ندی له
 نه ییه کانی پۆژوو دوا یه له : به شیک سه باره ت به پێبازی پێغه مبه ری خوا ﷺ له پۆژووگرتندا.

بیتى ضاد (ض)

ضَبُّ ، بزن مژه : ثبت في الصحيحين من حديث ابن عباس ، أن رسول الله ﷺ سئل عنه لَمَّا قُدِمَ إِلَيْهِ ، وامتنَعَ مِنْ أَكْلِهِ : أَحَرَامٌ هُوَ ؟ فَقَالَ : ((لَا ، وَلَكِنْ لَمْ يَكُنْ بِأَرْضِ قَوْمِي ، فَأَجِدُنِي أَعَافُهُ)) ، وَأُكْلَ بَيْنَ يَدَيْهِ وَعَلَى مَائِدَتِهِ وَهُوَ يَنْظُرُ^(٥٢٥).

واته له (ابن عباس) هوه _ خوا له خۆی و بابیشی پازى بیّت _ فەرموویەتى : پیڤەمبەرى خوا ﷺ پرسىارى لیکرا کاتى بزن مژهى خرايه پيش دەست و ، قايل نەبوو ببخوات : ئايا حەرامە ؟ فەرمووی : ((نەخێر ، بەلام له خاکى قەومەکەمدا نەبووه ، بۆیه تەماشای دەکەى دلام بەسەرى ناچیت)) ، بەلام له پيش دەستى و لەسەر سەفرەکەشى خورائو خۆشى تەماشای دەکرد .

وفي الصحيحين من حديث ابن عمر _ رضي الله عنهما _ ، عنه ﷺ قال : ((لَا أُحِلُّهُ وَلَا أُحَرِّمُهُ))^(٥٢٦).

واته : له (عبدالله) ى کۆپى (عمر) هوه _ خواى تعالى له خۆی و بابیشی پازى بیّت _ فەرموویەتى : پیڤەمبەرى خوا ﷺ فەرمووی : ((نە حەلالى دەکەم و نە حەرامیشى دەکەم)).

میزاجى گەرمى ووشکە ، شەهەوت و ئارەزووى جووتبوون زیاد دەکات ، ئەگەر بکوتریت و ، بخړیتە سەر نەخۆشى (الشوكة) پایدەکیشتیت .

^{٥٢٥} _ صحيح : تقدم تخريجه .

^{٥٢٦} _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١٢٥) ، ومسلم (٦ / ٦٦) كلاهما عن عبدالله بن دينار عن عبدالله بن عمر

يرفعه ولفظه : ((لست بأكليه ولا بمحرّمه)) .

ضفدع ، بۆق : ئیمامی (أحمد) فەرموویەتی : بۆق حەلال نی یە بکریت بەدەرمان ، پیغەمبەری خوا ﷺ کوشتنی بۆقی قەدەغە کردوو ، مەبەستی بەو فەرموودەیه کە لە (مسند) هەکیدە دەیگێڕیتەو : عن عثمان بن عبد الرحمن _ رضي الله عنه _ أن طبيباً ذكر ضفدعاً في دواء عند رسول الله ﷺ فنهاه عن قتلها (٥٢٧).

واتە : لە (عثمان)ی کۆپی (عبد الرحمن) هەو _ خۆی لێ پازی بیت _ دەیگێڕیتەو کەوا پزیشکیک لە خزمەتی پیغەمبەری خوادا ﷺ باسی بۆقی کرد لە دەرمانیکدا ، ئەو بوو پیغەمبەری خوا ﷺ قەدەغەیی لیکرد بۆق بکوژیت .

دانەری (القانون) دەلیت : هەركەس خۆینی بۆق یاخود لە لەشی بخوات ، جەستەیی دەئاوسیت و ، پەنگی دەپەڕیت و ، تۆماو فری دەدات تاوێكو دەمریت ، بۆیه پزیشکان لە ترسی زیانەکانیدا وازیان لە بەکارهێنانی بۆق داو .

بۆق دوو جۆرە : ئاوی و خاکی ، خواردنی خاکیەکی کوشندەیه .

پیتی طاء (ط)

طیب ، بۆنی خۆش : ثَبِتَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((حُبِّ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيبُ ، وَجُعِلَ قُرَّةُ عَيْنِي فِي الصَّلَاةِ)) (٥٢٨).

واتە : پیغەمبەری خوا ﷺ فەرموویەتی : ((لە دنیادا ژن و بۆنی خۆشم لا خۆشه‌ویست کراو ، چاو پوونکەرو خۆشی هێنیشم خراوەتە نوێژەو)) .

٥٢٧ _ تقدم تخریجه .

٥٢٨ _ تقدم تخریجه .

پێغه‌مبەری خوا ﷺ بە زۆری بۆنی خۆشی بە‌کارده‌هێناو ، بۆنی ناخۆشی بە‌لاوه‌ قورس بوو ، ده‌یخسته‌ نا‌په‌چه‌تیه‌وه .

بۆنی خۆش خۆراکی پوچه “ که هه‌موو هێزه‌کانی جه‌سته‌ی له‌سه‌ر سوار ده‌کریت ، هێزه‌کانی جه‌سته‌ به‌بۆنی خۆش ده‌بوژینه‌وه‌و دوو ئه‌وه‌نده‌و زیاتر ده‌بن ، هه‌روه‌ک ئه‌وه‌ی که به‌ خواردن و خواردنه‌وه‌ ، خۆشگوزهرانی و شادومانی ، تیکه‌ لاویونی خۆشه‌ویساتان ، پودانی کاروباره‌ به‌لاوه‌ خۆشه‌کان ، نادیاربوونی ئه‌و که‌سانه‌ی که نادیاربوونیان به‌لای مرۆفه‌وه‌ خۆشه‌ ئه‌و هێزانه‌ زیاد ده‌بن .

چونکه‌ ته‌ماشاکردنی ئه‌و جۆره‌ که‌سانه‌ پوچی مرۆف بارقورس ده‌کات ، وه‌کو خه‌لکه‌ په‌زا قورس و بیزاروه‌کان ، به‌پاستی تیکه‌ لاویونی ئه‌م جۆره‌ که‌سانه‌ هێزه‌کان لاواز ده‌کات و ، خه‌م و خه‌فاته‌ ده‌هینیت ، که‌وابوو پۆلی ئه‌م جۆره‌ که‌سه‌ په‌زا قورسانه‌ “ بۆ پوچی مرۆف ” وه‌کو پۆلی تاو و گه‌رمیه‌کی زۆره‌ بۆ جه‌سته‌ ، هه‌روه‌ها تیکه‌ لاویونی ئه‌و جۆره‌ که‌سه‌ په‌زاقورسانه‌ وه‌کو ئه‌وه‌یه‌ که‌ بۆنیکێ ناخۆشت به‌ سه‌ردا هاتبێ ، بۆیه‌ خوای ته‌عالی هاوه‌لانی خۆشه‌ویست کردبوو به‌وه‌ی که‌ قه‌ده‌غه‌ی کردبوون به‌بۆنی ناخۆشه‌وه‌ تیکه‌لی پێغه‌مبەری خوا بن ﷺ چونکه‌ بیزار ده‌بوو ، خوای ته‌عالی ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَلَٰكِنْ اِذَا دُعِيتُمْ فَاَدْخُلُوْا فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوْا وَلَا مُسْتَأْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ فَيَسْتَحْيِيْ مِنْكُمْ وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْيِيْ مِنَ الْحَقِّ ﴾ [الأحزاب : ۵۳] واته‌ : ﴿ وَلَٰكِنْ اِذَا دُعِيتُمْ فَاَدْخُلُوْا ﴾ به‌لام نه‌گه‌ر بائگ کران (بۆ نان خواردن) ئه‌وسا بپۆنه‌ ژوره‌وه‌ ﴿ فَاِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوْا ﴾ ئینجا نه‌گه‌ر خواردنه‌که‌تان خوارد ب‌لاوه‌ی لی بکه‌ن ﴿ وَلَا مُسْتَأْنِسِيْنَ لِحَدِيْثٍ ﴾ وه‌ مه‌میننه‌وه‌ بۆ قسه‌کردن ﴿ اِنَّ ذٰلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي ﴾ چونکه‌ به‌پاستی ئه‌و (مانه‌وه‌تان) ئازاری پێغه‌مبەری ﷺ

دهدات ﴿فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ﴾ نهویش شهرم دهكات لیټان (كه بئ دهنگه) ﴿وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنْ الْحَقِّ﴾ بهلام خوا له (ووتنی) ههق شهرم ناكات^(٥٢٩).

مه بهست نهو هیه كه بۆنی خوښ له هه موو شتیك زیاتر به لای پیغه مبهری خواوه ﷺ خوښه ویستر بوو ، وه کاریگه ریه کی باشی له پاراستنی ته ندروستی و ، دورخستنه وهی زۆریك له نازارو هۆکاره کانیدا هیه ، به هۆی هیزی سروشت تیایدا .

طین ، قوپ : له هه ندی فهرموودهی هه لبه ستر او دا هاتووه و هیچ کامیان (صحیح) نین وه کو فهرموودهی : مَنْ أَكَلَ الطِّينَ ، فقد أعان على قتل نفسه واته : هه ركه س قوپ بخوات ، یارمه تی كوشتنی نه فسی خۆی داوه . ومثل حديث : ((يا حميراء لا تأكلي الطِّينَ فَإِنَّهُ يَعَصِمُ البطنَ وَيَصْفُرُّ اللَّوْنُ وَيَذْهَبُ بهاءَ الوجه))^(٥٣٠)

واته هه روه ها فهرموودهی : ((ئه ی ژنی سوو سپی قوپ مه خو چونكه سك ده گریټ و ، پهنگ زهرد هه لده گه ریټیټ و ، جوانی روو لاده بات)) .

هه موو فهرموودهیه كه سه بارهت به قوپ هاتبیټ (صحیح) نی یه و ، هیچ بنه په تیکی له پیغه مبهری خواوه ﷺ نی یه ، بلام خراپ و زیانبه خشه و ، پێپه وی په گه كان ده به سستیټ ، میزاجی ساردی وشكه ، به هیز وشك ده كاته وه ، قه ده غه ی په وان بوونی سك ده كات ، ده بی به هۆی خوین دهردان و دروستبوونی برینی نیو ده م .

طَلَحْ ، مؤز ، خوی تعالی ده فهرمیټ : ﴿وَطَلَحَ مَنْضُودٌ﴾ [الواقعة : ٢٩] سه بارهت به وشه ی (طَلَحَ) زۆریه ی زانایانی ته فسیر فهرموویانه : مؤزه ، (الْمَنْضُودُ) واته : پیزكرو یه كه له سه ریه ك ، وه كو شانه . هه روه ها گووترلووه وشه ی (طَلَحَ) واته : دره ختی دپكاوی ،

^{٥٢٩} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی تفسیری قورئان .

^{٥٣٠} _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥٤٧٤) .

كه له جیگه‌ی هەر دپكێك به‌رێك دهركه‌وتبێت ، بۆیه به‌ری داره‌كه یه‌ك له‌سه‌ریه‌ك پیزده‌بن ،
ئه‌مه‌ش ده‌چوینرێت به‌ مۆز ، ئه‌م گوفتاره‌ش راسته‌ ، بۆیه كه‌ پێشین باسی مۆزبان كردوه‌
مه‌به‌ستیان چواندن بووه‌ نه‌ك تاییه‌ت كردن . والله اعلم *

میزاجی گه‌رمی ته‌پوشیداره‌ ، چاكتیرینی پێگه‌یوی شیرینه‌ ، بۆ زیری سینگ و سبی و
كۆكه‌و ، برینه‌کانی گورچیل و میزلدان به‌سووده‌ ، میزمینه‌ره‌ ، تۆماوی نێرینه‌ زۆر ده‌كات ،
شه‌هه‌وه‌ت و ئاره‌زووی جووتبوون ده‌جولێنێت ، سكه‌ نه‌رم و شل ده‌كاتوه‌ ، پێش خۆراك
ده‌خوڕێت ، بۆ گه‌ده‌ زیانه‌خشه‌ ، (الصفاء) و به‌لغه‌م زیاد ده‌كات ، به‌شه‌كر یاخود
به‌هه‌نگوین زیانه‌کانی دۆرده‌خه‌یتته‌وه‌ .

طَلْعُ ، پوانگه‌ : خوای تعالی ده‌فه‌رمێت : ﴿ وَالنَّخْلَ بَاسِقَاتٍ لِّهَا طَلْعٌ نَّضِيدٌ ﴾ [ق : ۱۰] ،
(طَلْعُ النخيل) واته‌ : پوانگه‌ی داره‌خورما : سه‌ره‌تاو یه‌كه‌م دهركه‌وتنی چرۆی به‌ری
داره‌خورمایه‌ ، ئه‌و توێكڵه‌ش كه‌ چرۆكه‌ی تێدایه‌ له‌ زمانێ عه‌ره‌بیدا (الْكُفْرَى) ی پێ ده‌لێن ،
(النَّضِيد) : پیزكراو یه‌ك له‌ سه‌ریه‌ك ، له‌ پاستیدا ته‌نها چرۆكه‌ له‌ نیو به‌ره‌گه‌كه‌یدا (
النَّضِيد) ی پێ ده‌گوترێت واته‌ : پیزكراو یه‌ك له‌ سه‌ریه‌ك ، به‌لام كه‌ چرۆكان گه‌روه‌ره‌بوون و
له‌ توێكڵه‌كه‌ هاتنه‌ دوه‌و چیت (النَّضِيد) ی پێ ناگوترێت ، چونكه‌ یه‌ك له‌ سه‌ریه‌ك
پیزنه‌كراون . هه‌روه‌ها خوای تعالی ده‌فه‌رمێت : ﴿ وَنَخْلٍ طَلْعُهَا هَضِيمٌ ﴾ [الشعراء : ۱۴۸] (
الهَضِيم) واته‌ : چرۆی به‌ری داره‌خورماكه‌ له‌ نیو به‌ره‌گه‌كه‌دا رێكخراوه‌ هه‌ندیکی له‌ پال
هه‌ندیکی تردا ، ئه‌مه‌ش وه‌كو (النَّضِيد) ه‌ كه‌ واتای پیزكردن ده‌به‌خشیت به‌ یه‌ك له‌ دوا
یه‌ك ، لێره‌دا (الهَضِيم) ی پێ ده‌گوترێت تاوه‌كو له‌ نیو به‌ره‌گه‌ (الْكُفْرَى) كه‌دا بێت ، به‌لام
كه‌ له‌ به‌ره‌گه‌ (الْكُفْرَى) كه‌ هاته‌ دوه‌وه‌ چیت (الهَضِيم) ی پێ ناگوترێت .

پوانگه‌ی داره‌خورماش دوو جۆره‌ : نێرومی : مۆتوربه‌کردنیش ئه‌ویه‌ كه‌ پوانگه‌ی نێری
داره‌خورماكه‌ ده‌بردرێت كه‌ وه‌كو ئاردی گه‌نمه‌و ده‌كرێته‌ نیو داره‌خورما می‌كه‌وه‌ ، كه‌ له‌

زمانی عه‌ه‌بیدا دیسان (التآبیر) یشی پی ده‌گوت‌ریت ، نه‌وه‌ش له جیگه‌ی پیتکی یه له نیتوان نیرو میکه‌دا .

وقد روى مسلم في صحيحه : عن طلحة بن عبيد الله _ رضي الله عنه _ ، قال : مررتُ مع رسول الله ﷺ في نخل ، فرأى قوماً يَلْقَحُونَ ، فقال : ((ما يصنع هؤلاء ؟)) قالوا : يأخذون من الذكر فيجعلونه في الأنثى . قال : ((ما أظنُّ ذلك يُغني شيئاً)) ، فبلغهم ، فتركوه ، فلم يَصْلُحْ ، فقال النبي ﷺ : ((إنما هوَ ظَنُّ ، فإن كان يُغني شيئاً ، فاصنعوه ، فإنما أنا بشرٌ مثلكم ، وإنَّ الظنَّ يُخطِئُ ، ويُصيبُ ، ولكنَّ ما قلتُ لكم عن الله عزَّ وجلَّ ، فلن أكذبَ على الله)) (٣١).

واته : له (طلحة) ی کورپی (عُبیدالله) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فه‌رموویه‌تی : به‌یاروه‌ری پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌لای باخیکی داره‌خورمادا تیپه‌پرووین ، ته‌ماشای کرد که‌سانیک موتوربه ده‌که‌ن ، فه‌رمووی : ((نه‌مانه چ ده‌که‌ن ؟)) گووتیان : له پواتگه‌ی نیره‌که ده‌بن و ده‌یکه‌نه نیتو می‌که‌وه ، فه‌رمووی : ((واگومان ده‌بم هیچ سوودیکی نه‌بی)) ، گوفتاره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ به‌خه‌لکه‌که گه‌شت ، بویه وازیان له موتوربه‌کردن هیتنا ، نه‌ویوو داره‌خورماکان به‌ریان نه‌گرت ، ئینجا پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((له پاستیدا نه‌وه ته‌نها گومانه ، نه‌گه‌ر سوودیکی هه‌یه ، نه‌نجامی بده‌ن ، چونکه منیش ته‌نها مروفیکی وه‌کو ئیوه‌م ، گومانیش به‌ه‌له‌دا ده‌چیت و ده‌پیکیت ، به‌لام نه‌وه‌ی پیم گووتن له خوای تعالوه‌یه‌و ، درۆ به‌ده‌م خواوه‌ناکه‌م)) .

پواتگه‌ی داره‌خورما به‌سووده بو جووت‌بوون و ، زیادی ده‌کات ، نه‌گه‌ر ژنان ئاردی پواتگه‌ی پیش جووت بوون هه‌لگرن یارمه‌تی سک پرپیون ده‌دات نه‌وپه‌پی یارمه‌تیدان ،

٣١ _ صحیح : أخرجه أحمد (١ / ١٦٢ ، ١٦٣) ، وعبد بن حميد (١٦٢) ، ومسلم (٧ / ٩٥) ، وابن ماجه (

٢٤٧٠) ککلهم من طریق موسى بن طلحة عن أبيه فذكره .

میزاجی له ساردی و ووشکیتیدا له پله دوودایه ، گهده به هیژ دهکات و ووشکی دهکاته وه ، مه لچونی خوین هیمن دهکاته وه له گه ل چری و دهرهنگ هه رسیدا .

به دهر له کهسانی میزاج گرم کهسانی تر بهرگهی ناگرن ، نهو کهسهی به زوری به کاری ده هیئتی پتویسته هه نديک له دانه وئله گه رمهکانی (الجاروشات الحارة) به دوا دا به کار بیتیت ، خوو هیمن دهکاته وه ، هه ناو به هیژ دهکات ، ناو کړوکی داره خورماو ، هه روه ها خورما سه وزه پینه گه شتووه کان (البلیح) و ، نهو هه ش تازه شیرینی تیکه و تووه (البسر) هه مان پوولی پروانگه کان ده بینن ، به لām زور به کاره یئانی زیان به گه دهو سینگ ده گه یه نیت ، وه پیده چی نه خووشی (القولنج) دروست بکات ، ده توانریت به پوئن چاک بکریت یاخود به و شتانه ی پیشت باسکرا .

پیتی عین (ع)

عَنْبُ ، ترى : في الغيلانيات (٥٢٢) من حديث حَبِيب بن يَسَار ، عن ابن عباس _ رضي الله عنه قال : رأيت رسول الله ﷺ يأكل العنب خَرَطًا .

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوئی ویا بيشی پازنی بیّت _ فه رموویه تی : بینیم پیغه مبهری خوا ﷺ هیښوه تریکه ی ده خسته زاری و تووه که ی فریده داو ده یخوارد .

(أبو جعفر العقيلي) ده لیت : نه م فه رمووده یه هیچ بنه پتیکی راستی نی یه ، گوتم _ ابن القيم _ : (داود) ی کوپی (عبدالجبار أبو سليم الكوفي) له (سَنَد) هکه یدایه ، که پیښه وا (یحیی) ی کوپی (مَعین) فه رموویه تی : دروی ده کرد . هه روه ها له پیغه مبهری خواوه ﷺ باسکراوه : که وا هه زی به ترى و کاله ک بووه .

٥٢٢ _ الغيلانيات : کومه لیکي زوری فه رمووده یو له یازده به شدا کړکراوه ته وه به (نخریج) ی پیښه وا (الدَارُطُيَّيْ) یه ، بهوانه : تاج العروس في جواهر القاموس ، وه رگتپ .

خوای تعالی له شهش شوینی قورئانه کیدا باسی تری کړوه له کوی ئه و نیعمه و بهرانه ی به بنده کانی خوی به خشیوه له م دنیا به له بهه شتیشدا . تری چاکترین میوه یه له هه مووشیان به سوود تره ، که به ته پی و ووشکی و ، سه وزی و پیگه یشتووش ده خوریت ، میوه یه که له میوه کان ، خواردنیکه له خواردنه کان ، پیخوریکه له پیخوره کان ، دهرمانیکه له دهرمانه کان ، خواردنه وه یه که له خواردنه وه کان ، میزاجی میزاجی توه کانه : گرمی و ته پی ، چاکترینی هره گهره و ئاوداره کانه ، سپیکه ی له پشه که ی ستایشکراوتره ئه گریه کسان بوون له شیرینیدا ، وازلپه ینراو دوی کردنه وه به دوو تا سی رۆژ ستایشکراوتره له وه ی که له پوژی کردنه وه یدا به کارده هینریت ، چونکه له پوژی کردنه وه یدا سک ده ئاوسینیت ، هه لواسراو تاوه کو تویکله که ی ده چپته وه یه ک کرژ ده بیته وه خوراکیکي چاکي تیدایه ، به هیزکاری جهسته یه ، خوراکي وه کو خوراکي هه نجیرو میوژه ، ئه گریه بی ناوک بخوریت له هه مووی زیاتر سروشت نهرم و نیان ده کاته وه ، زور خواردنی سه ر ده ئیشینیت ، زیانه کانی به هه ناری مزه (الزمان المز) لاده بریت .

سوودی تری له وه دایه که خو نهرم و نیان ده کاته وه ، قه له و ده کات ، خوراکیکي چاک ده به خشییت ، یه کیکه له و سی میوه یه ی که به پاشای میوه کان داده نریت : تری و ، خورمای په تابي تازه پیگه یو ، هه نجیر .

عَسَلٌ ، هه تگوین : پیشت سووده کانی باسکرا .

(ابن جریج) ده لیت : پیشه و (الزهري) فه رمو یه تی : هه تگوین به کارینه ، چونکه چاکه بۆ له به رکردن .

چاکترینیشی پاکترین و سپیترینیتی ، نه وه ی تیژیتیکه ی نهرم و نیانتره ، شیرینه که ی پاستگوتره ، نه وه ی له چیاو ده رخته کانه وه وهرده گیریت ، به چاکتر داده نریت به به راوردی

ئەو هی لە شانەکانەو وەردەگیریت ، ئەمەش بەگوێرەی ئەو شوێنەیه کە هەنگەکی تێدا بەخێو دەکریت .

عَجْوَةٌ ، جۆریکە لە چاکترین جۆرەکانی خورمای شاری مەدینەی پێرۆز : فی الصحيحین : من حدیث سعد بن أبی وقاص _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ أنه قال : ((مَنْ تَصَبَّحَ بِسَبْعِ تَمَرَاتِ عَجْوَةٍ ، لَمْ يَضُرَّهُ ذَلِكَ الْيَوْمَ سُمٌّْ وَلَا سِحْرٌ)) (٥٣٣).

واتە : لە (سعدی کوردی) (أبي وقاص) ههه _ خوای لی پازنی بیّت _ فەرموویەتی : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : ((ههركهس بۆ خواردنی به یانی ههوت خورمای (عَجْوَة) بخوات ، چیتەر ئەو پۆژه ژههرو جادوو زیانی پی ناگهیهن)) .

وفي سنن النسائي وابن ماجه من حديث جابر ، وأبي سعيد _ رضي الله عنهما _ ، عن النبي ﷺ ((العجوة من الجنة ، وهي شفاء من السمِّ ، والكأمة من المنِّ ، وماؤها شفاء للعين)) (٥٣٤).

واتە : لە (جابر و) ، (أبي سعيد) ههه _ خاویان لی پازنی بیّت _ دەفەرمن : پێغەمبەری خوا ﷺ فەرمووی : (((العجوة) له بههشتهوهيه ، شيفايه بهرامبهه به ژههر ، دوومه لانیش له (المن) ههه ، ئاوهكهشی شيفايه بۆ چاو)) .

٥٣٣ _ سبق تخريجه .

٥٣٤ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤٨ / ٣) ، وابن ماجه (٣٤٥٣) كلهم من طريق شهر بن حوشب عن جابر بن عبدالله وأبي سعيد الخدري فذكره مرفوعاً ، وأخرجه ابن ماجه (٣٤٥٣) بإسناده عن أبي نضرة عن أبي سعيد الخدري فذكره مرفوعاً .

(المن) واتە : لەو بهخشینانەیه کە خوای تعالی به بهندهکانی خۆی بهخشیوه بهبێ هیچ ماندوونیک ، یاخود پێدهچێ مەبهست بهو گەزۆیهی (بنی اسرائیل) بیّت کە وهکو شهونم و خوناوک دهکوته سهه دهختهکان و ئهوانیش کۆیان دهکردهوهو دهیان خوارد ، لێرهدا تهنهها چواندویهتی بهو گەزۆیه له پووی دهستکهوتنهوه ، چونکه مۆژ ههردوو شتهکی دهست دهکوتیت بهبێ هیچ ماندوو بوونیک ، بپوانه : www.ruqya.com

گوتراوه : مه بهست بهو (العجوة) یه خورما پیروژه که ی مه دینه یه ، که جوړیکه له جوړه کانی خورمای شاری مه دینه ی پیروژ ، که چاکترین جوړی خورمای حجازه به گشتی ، جوړیکی پیروژه ، به له زه ته ، پته و توکم یه بو جهسته و هیژ ، له هه مووی نهرم و نیانتر و خوشتر و به له زه تره .

پیشتر له پیتی (تاء) دا باسی خورما و میزاج و سووده که مان کرد ، هه روها نه وه مان پوونکرده وه که (العجوة) به چ شیوازیك ژه هرو جادوو دورد خاته وه ، بویه پیویست به دوباره بوونه وه ناکات .

عَنْبَرٍ^(۳۵): تقدم في الصحيحين من حديث جابر ، في قصة أبي عبيدة ، وأكلهم من العنبر شهراً ، وأنهم تزودوا من لحمه وشائق الى المدينة ، وأرسلوا منه إلى النبي ﷺ^(۳۶) .
واته : پیشتر هه رموده که ی (جابر) مان باسکرد ، سه باره ت به چیرۆکه که ی (أبي عبيدة) و خواردنیان له نه هتگه (العنبر) ه که یه ک مانگ ، پاشان به ووشکراوه یی و نیوه کولای چهند پارچه گوشتیکیشیان لی هه لگرت له سه هه ری گه پانه وه یاندا بو مه دینه و ، هه ندیکیشیان نارد بو پیغه مبه ری خوا ﷺ ، نه مه ش یه کیکه له و به لگانه ی که په نجه راده کیشیت بو هه لالبوونی نه وه ی له ده ریادا هه یه و تاییه تیش نی یه ته نها به ماسیه وه و ، هه موو مردوه کانی هه لالن .

^{۳۵} _ _ العنبر : جوړه نه هه تگیکه له زه ریاکاندا ده ژی و ، هه موو جوړیکی زینده وده ی زه ریایی ده خوات ، موده ی (العنبر) پشانه وه ی نه هه تگه که یه که له سکیه وه دیته ده ری ، بریتیه له موده یه کی میوینی په نگ خوله میشی یا سپی یا زه رد یا په شه ، به زوری زیاتر له یه ک په نگه . نه و ده ریواوه ی پارچه یه کی ده سکه ویت ، نه و خوشبه خترین مروه چونکه نرخه که ی زور گرانه ، گه وده ترین پارچه ی (العنبر) دوزراییته وه کیشه که ی (۲۴۸) په تل بووه و خاوه نه که ی به (۱۳۰۰۰) جونیپی نیسته پلینی فروشتویه تی ، هه موو بونه یه کجار به نرخه کانی جیهان به شیک له بونی عه نه بری تیدایه و ، خودی بونه که ش له بونی میسک ده چیت ، نه م نه هه تگه سه ریکی زور گه وده ی هه یه و ، په له زه یت و پون . پوانه : www.y_nas.com . وه رگیږ .

به پره رچی ئه و قسانه شمان دراوه ته وه به وهی كه گوايه ده ریاكه به زیندووی فری دایه ده ره وه ، پاشان ئاوه كه ی لی نیشه وه ، مرد ، ئه مه ش هه لاله ، چونكه مردنه كه ی به وهی ئه وه وه بوو كه له ئاوه كه دووركه وه ، به لام ئه م بۆچونه یان راست نی یه ، چونكه ئه وان به مردووی له پۆخی ده ریاكه دا دۆزیا نه وه ، نه شیان بینى به زیندووی له ئاوه كه بیته ده ره وه ، پاشان ئاوه كه ی لی بنیشه وه وه بمیریت .

هه ره ها : ئه گه ر زیندوو بوایه ده ریاكه فری نه ده دایه ده ره وه بۆ پۆخه كه ی ، چونكه زانراوه ده ریا ته نها گینه به ره مردوو هكانى فری ده داته ده ره وه نه ك زیندوو هكان .

هه ره ها : ئه گه ر وادابنریت ئیحمالی بۆچونه كه ی ئه وان بكات ، دیسان شیوانى یه قسه كانیان مه رجیك بیت بۆ هه لاله بونی ، چونكه شت هه لاله نابی له گه ل بوونی گومان له هۆكارى هه لاله بونه كه یدا ، بۆیه پیغه مبه رى خوا ﷺ قه ده غه ی كرد نیچیره وان له نیچیره كه ی بخوات ئه گه ر به خنكاوى له ئاودا دۆزیبیتیه ی چونكه گومان له هۆكارى مردنه كه یدا هه یه ، ئایا مردنى به وهی ئامیره كه وه بوو یاخود به وهی ئاوه كه وه بوو ؟

به لام (العنبر) كه جوریکه له بۆنه خۆشه كان ، نایابترین بۆنه له پاش (المسك) ، ئه و كه سانه ی له پیشى (المسك) وه دایه دهنن به هه له دا چوونه ، چونكه پیغه مبه رى خوا ﷺ (المسك) ی به گه ره ی بۆنه خۆشه كان داناوه (٥٣٧) ، به (صحیح) ی له پیغه مبه رى خواوه ﷺ جیگیربووه كه و سه باره ت به (المسك) فهرموویه تی : بۆن خۆشترین بۆنه خۆشه كانه ، پاشان _ إن شاء الله تعالى _ ئه و خاسیه ت و سوودانه ی تاییه ت كراوه به (المسك) وه ده خه ینه پوو ، تا ئه و ئاسته ی بۆنى خۆشى به هه شته ، ئه و گرده ش كه نیشه گه ی راستگویانه (الصدیقین) له به هه شته له (المسك) ه نه ك له (العنبر) * .

^{٥٣٧} _ حسن صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٣١ ، ٣٦ ، ٤٧ ، ٦٢ ، ٨٧) ، وأبو داود (٣١٥٨) ، والترمذی (٩٩١) ، (٩٩٢) ، والنسائی (٤ / ٣٩ ، ٤٠) كلهم من طريق أبي نضرة عن أبي سعيد الخدري مرفوعاً : ((أطيب الطيب (المسك)) .

ئەو شتەى فریبوی ئەو کەسەى داو (العنبر) بخاتە پێش (المسك) هەو ، ئەو هەیه کە گوايه گۆرانی بەسەردا نایەت بە درێژایی زەمەن ، لەم پوههوه له زێر دهچیت ، بەلام ئەمە بەلگە نى یە بۆ ئەو هەى له (المسك) چاکتر بى ، چونکە بەم تەنھا خاسیەتە توانای بەرەنگاریبونهوهى خاسیەتە زۆرەکانى (المسك) ی نى یە .

پاشان : جۆرەکانى (العنبر) زۆرەو ، پەتگەکانیشى ديسان زۆرن ، وەکو سپى ، پەش بۆر ، سوور ، زەرد ، سەوز ، شین ، پەش ، جۆرەها پەتگ .

چاکترینیشى : پەش بۆر (الأشهب) ، شین و ، زەردە . خراپترینیشى : پەشە .

خەلگیش جیاوازیبونه سەبارەت بە دیاریکردنى توخم و پەچەلەکی بۆنى (العنبر) ، ئەو بوو تايەفەیهك گوتویانە : پوههکێکه له بنى دهريادا دهپویت و ، هەندى له گیانلەبەرانی دەبخۆن و ، ئینجا کە لێى مەست دەبن وەکو تەرس فرپى دەدەن و ، دەریاش بۆ پۆخەکەى فرپى دەدات .

هەروەها گوتراوێ : شەونمیکە لە ئاسمانەوه دادەبەزێتە سەر دورگەکانى دەریاو ، شەپۆلەکانیش بۆ پۆخی دەریاکە فرپى دەدەن .

هەروەها گوتراوێ : تەرسى گیانلەبەرێکى دەریایە لە مانگا دەچیت .

هەروەها گوتراوێ : بەلکو خەلتهیهکە لە خەلتهکانى دەریا ، واتە : کەفیکى سەر دەریایە .

دانەرى (القانون) دەلێت : واگومان دەبریت لە کانیەکی دەریاوێ هەلەدهقولیت ، کە دەشلێن ، خەلتهیهکی دەریایە ، یاخود تەرسى گیانلەبەرێکە لە راستیەوه بەدوورە . قسەکانى تەواو بوو .

میزاجی گهرمی ووشکه ، به هیژکاری دل و ، میثک و ، هسته کان و ، نه ندامه کانی جهسته یه ، بۆ نه خۆشیه کانی ئیفلیجی و دهم خوارببون و ، نه خۆشیه به لئه میه کان و ، نازاره سارده کانی گه دهو ، بایه چره کان به سووده ، به سووده بۆ کونیه داخراوه کان (السدد) نه گهر خورایه وه ، یا له دهره وه وه پیی چه وه ر بکریت ، نه گهر هه لئه که ی هه لمرییت بۆ هه لامة و سه رییشه و ، شه قیقه ی سارد به سووده .

عُودٌ ، العود الهندی : : نه مهش دوو جوړه :
یه که میان : له دهرماندا به کاردییت و به (الکست) ناسراوه ، هه روه ها پیشی ده لئین : (القسط) پاشان له پیی (قاف) باسی ده که یین .
دووه م : بۆ بۆنی خۆش به کاردییت و به (الألوّة) ناوده برییت .

وقد روى مسلم في صحيحه : عن ابن عمر _ رضي الله عنهما _ ، أنه كان يَسْتَجْمِرُ بِالْأَلُوَّةِ غير مُطْرَأٍ ، وبكافورٍ يَطْرَحُ معها ، ويقول : هكذا كان يَسْتَجْمِرُ رسول الله ﷺ (٥٣٨) .

واته : (ابن عمر) _ خواى لى پازى بیّت _ به (الألوّة) ی تیکه ل نه کراو به بۆنی تر خۆی بۆنخۆش ده کردو ، به کافوریش که تیکه لى ده کرا و ، ده یفه رموو : به م شیوه پیغه مبه ری خوا ﷺ خۆی بۆنخۆش ده کرد .

به (صحیح ی) له پیغه مبه ری خواوه ﷺ جیگیربووه که وا سه بارهت به سیفه تی به و نازونیعه ته ی خه لکی به هه شت تیایدان فه رموویه تی : ((مجامرُهمُ الألوّة)) (٥٣٩) .
واته : ((خۆ بۆنخۆش کردنیان به (الألوّة) یه)) .

٥٣٨ _ صحیح : أخرجه مسلم (٧ / ٤٨) ، والنسائي (٨ / ١٥٦) كلاهما من طريق ابن وهب قال : أخبرني مخزوم عن أبيه عن نافع فذكره عن ابن عمر .

(الألوّة) : جوړیکه له بۆنی خۆش .

٥٣٩ _ صحیح : أخرجه أحمد (٢ / ٣١٦) ، والبخاري (٤ / ١٤٣) ، ومسلم (٨ / ١٤٧) ، والترمذي (٢٥٣٧) كلهم من طريق معمر عن همام بن منبه عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً

له زمانی عه ره بیدا ووشه‌ی (المجامر) کۆی ووشه‌ی (مجمر) ه واته : ئه وشته‌ی مرقف خۆی پی بۆنخۆش دهکات وهکو (عود) _ جۆره بۆنیکه _ یاخود شتی تر ئه مهش چه‌ند جۆریکه : چاکترینی : هندی ، پاشان چینی ، پاشان (القماری) ، پانیش المندلی^(٤٠).

چاکترینیشی : رهش و شینه ره‌قه هیمنه چه‌وره‌که‌یه‌تی ، که‌ترینیشیان له چاکیتیدا : ئه‌وه‌ی سووکه‌و سه‌ر ئاو ده‌که‌وێت .

ده‌گوتریت : دره‌ختیکه ده‌بدریت و یه‌ك سال به‌ژێر خاکه‌وه ده‌گریت ، له‌و ماوه‌یه‌دا خاکه‌که به‌شه بی‌سووده‌کانی ده‌خوات و ، ته‌نها (عود) ه بۆنخۆشه‌که ده‌مینیتوه ، که خاکه‌که ناتوانیت کاری تیبکات ، هه‌روه‌ها توێکله‌که‌ی و ئه‌وه‌ی بۆنی خۆشی نی یه له‌و ماوه‌یه‌دا بۆگه‌ن ده‌که‌ن .

میزاجی که‌رمی ووشکه له‌ سێ یه‌مدا ، کونیه‌ داخراوه‌کان (السدد) ده‌کاته‌وه ، با ده‌شکینیت ، پاشماوه‌ی شی ناهینیت ، هه‌ناو و دل و به‌هیز ده‌کات و شادومانیان ده‌کات ، بۆ میشک به‌سووده ، هه‌سته‌کان به‌هیز ده‌کات ، سک ده‌گریت ، بۆ میزه‌ چرتکی دروستبوو به‌هۆی ساردی میژدانه‌وه به‌سووده .

(ابن سمجون) ده‌لێت : (عود) چه‌ندین جۆره‌و ناوی (الألوة) کۆیان ده‌کاته‌وه ، له‌ ناوه‌وه‌و ده‌ره‌وشه‌وه به‌کار ده‌هینریت ، مرقف به‌ته‌نهاو تیکه‌ل کردن له‌ گه‌ل بۆنی خۆشی دیکه‌دا خۆی پی بۆنخۆش پۆین ده‌کات ، بۆنخۆش پۆینیش خۆی بۆ خۆی چاودیری که‌وه‌ری

^{٤٠} _ القماری : جۆره بۆنیکي خۆشه ده‌گه‌پته‌وه بۆ ده‌فه‌ری (القمار) ی وه‌لاتی هند ، به‌وانه : المبدع شرح المقنع ، ص ١٧ .

(المندلی) : جۆره بۆنیکي خۆشه ده‌گه‌پته‌وه بۆ ده‌فه‌ری (المندل) ی وه‌لاتی هند ، به‌وانه : الروض المعطار في بحر الأقطار ، ص ٥٥٠ ، وه‌رگیز .

هه‌واو چاگردنیتی ، چونکه به‌کیکه له‌وشه‌ش شته زه‌رویه‌ی که نه‌گه‌ر چاک بن‌جه‌سته‌ش چاک ده‌بیّت .

عَدَسٌ ، نيسك : چەند فەرمووده‌یه‌کی پوچی هه‌لبه‌ستراوی له‌باره‌وه هاتوو هه‌چ کامیان (صحیح) نین و ، پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ نه‌یفرموون ، وه‌کو فەرمووده‌ی : پیروژ کراوه‌و پیزی لیئراوه له‌سه‌ر زاری هه‌فتا پیغه‌مبه‌ر .

هه‌روه‌ها فەرمووده‌ی : دل‌نهرم ده‌کات و ، فرمیسك زۆر ده‌کات و ، به‌پاستی خۆراکی پیاوچاكانه . به‌لام به‌رزترین شتێك له‌باره‌یه‌وه هاتبیّت ، ئه‌وه‌یه که شه‌ه‌وه‌ت و ئاره‌زووی جوله‌که‌یه که په‌سه‌ندیتیان داوه به‌سه‌ر گه‌زۆ (المن) و شیلاقه‌دا (السلوی) ، نيسك کراوه به‌هاوه‌لی سیرو پیاز له‌بوا‌ری باسکردنه‌وه ، سروشتی وه‌کو سروشتی می‌یه ، ساردی ووشکه ، دوو هیزی پیچه‌وانه به‌یه‌کتری تێدایه :

یه‌که‌میان : سروشت ده‌به‌ستیت (يعقل الطبيعة) .

دوهم : ده‌یکاته‌وه (يطلقها) ، میزاجی توێکله‌که‌ی گه‌رمی ووشکه له‌سی‌یه‌مدا ، توونه‌و سک‌پوان ده‌کات (تریاق) هه‌که‌ی له‌توێکله‌که‌یدایه ، بۆیه نه‌هاپاوی له‌هاپاوی باشت‌ره‌و ، بۆ سه‌ر گه‌ده‌ش سووک‌تره‌و ، زیانی‌شی که‌م‌تره ، چونکه ناوه‌پۆکی دره‌نگ هه‌رسه له‌به‌ر ساردی و ووشکیه‌که‌ی ، (السوداء) دروست ده‌کات ، زیانیکی ناشکرا به‌نه‌خۆشی (المالیخولیا) ده‌که‌یه‌نیت ، هه‌روه‌ها زیان به‌ده‌مارو هیزی بینین ده‌که‌یه‌نیت .

خوێن چڕ ده‌کاته‌وه ، پێویسته توشبوانی (السوداء) خۆیانی لی‌به‌دوور بگرن ، چونکه هه‌ستانیان به‌زۆر خواردنی نه‌خۆشی گه‌لیکی پیسیان بۆ دروست ده‌کات وه‌کو : بودلی و ، گولی و ، چواره‌پۆ ، به‌لام سلق و ، سپیناخ و ، زۆر پۆنکردنی زیانی که‌م ده‌کاته‌وه ،

خراپترینیشی ئه وه یه به (النمكسود) هوه (٥٤١) بخوریٔ ، با شیرینیشی تیكهٔ نه كریٔ ، چونكه كونیله ی داخراو (السُد) له جگه ردا دروست دهكات ، خواردنی به به رده وامی چاو تاريك دهكات له بهر به هیزی ووشك كردنه وه ی ، میزكردن ناپه حهت دهكات ، ئاوسانی ساردو ، بای چر دروست دهكات . چاكترین جوړی نيسك سپی قه له وه كه یه ، كه خیرا پیده گات .

به لّام كه نه فامان وای بۆ ده چن نيسك ئه و خوڤاكه بوو كه پیغه مبه ر (ابراهيم) بووه كه پیشكه شی میوانه كانی كردووه ، درۆ ده له سه یه و ، ئه و میوانداریه ی بۆ میوانه كانی دروستی كردبوو برژاو بوو ، كه بریتی بوو له گویره كه یه کی برژاو .

پیشه و (البیهقي) له (إسحاق) هوه ده گپیتته وه : كه و له (ابن المبارك) یان پرسى سه بارهت به و فهرمووده یی له باره ی نيسكه وه هاتووه كه گوايه پیروژ كراوه له سه رزاری حه فتا پیغه مبه ر ، ئه ویش فهرمووی : له سه رزاری یه ك پیغه مبه ریش باس نه كراوه ، به راستی نيسك زیانبه خشی ئاوسیتنه ره ، كى بۆی باسكردوون ؟ گوتیان : (سَلَم ی كوپى) (سالم) ، فهرمووی : له كى وه ؟ گوتیان : له تۆوه . فهرمووی : له منه وه باسی كردووه ؟!

بیټی غین (غ) :

غَيْثٌ ، باران : له چه ندین شوینی قورئاندا باسكراوه ، ناویكى به له زه ته له سه رگوئ ، ناوئراویكى به له زه ته له سه رپوچ و جهسته ، به باسكردنی بیسه ران ده گه شیئنه وه ، دِلان شادومان ده بن ، ئاوی چاكترین و ، ناسكترین و به سوودترین و به ره كهت دارترین ئاوه ، به تایبته ئه گه ر له هه ورێكى به گرمه گرمه وه بیټ و ، له گۆلاوی چیاكانیشدا كۆبیته وه .

٥٤١ _ النمكسود : گوشتیکه چین چین ده بپریت و خویدار ده کریٔ و بلاو ده کریٔته وه تا ئاوه كه ی ده چیت و ووشك ده بیته وه ، پاشان هه ركات پتویست بوو شتیكى به كاریبیت ، به ئاو ته پ ده کریٔ و چاك ده کریٔ و به كار ده هیئریٔ ، ئه مه ش بۆ كاتی سه فه ركردنه بۆ ئه وه ی خراپ نه بیټ ، به وانه : الحصري ، جمع الجواهر في الملح و النوادر ، ص ٩٠ ، وه رگپ .

له هه مو ئاو هه کانی تر ته پو شیدار تره ، چونکه مانه وهی له سه زهوی درێژهی نه کیشاوه ، به ئاستیک له ووشکیته کهی وه رگریت و ، هیچ گه وه ریکی ووشکی تیکه ل نه بووه ، بۆیه له بهر ناسکی و خیرا کارتیکراو بوونی به خیرایی ده گۆریت و بۆگه ن ده بی .
به لām ئایا بارانی به هاری له بارانی زستانی نه رم و نیان تره یا خود به پیچه وانه وهیه ؟ دوو گوشتاری تیدایه .

ئه وانه ی که بارانی زستانی به نه رم و نیان تر داده نین ده لێن : گهرمی خۆر له کاتی زستاندا که مته ، بۆیه ته نه ئاوی ده ریای سازگاری نه رم و نیان پاده کیشت و ، جه ویش پاکه و خالیه له هه ر شینیه کی دو که لێی و ، گهردی تیکه ل به ئاو ، هه مو ئه مانه هۆکار که لیک ده بن بۆ نه رم و نیانی و پاکیتی ئاو هه که ی و ، خالیی بونی له هه ر تیکه لاویک .

ئه وانه ش که بارانی به هاری به نه رم و نیانتر داده نین ده لێن : گهرما شی چره کان شیی ده کاته وه ، هه و ناسک و نه رم و نیان ده کات ، به وه ش ئاو هه که سووک ده بی و ، به شه زه مینیه کانی که م ده بنه وه و ، پیکه وتی کاتی ژیا نی پوهه ک و دره خته کان و خۆشی هه و ده کات .

وذكر الشافعي رحمه الله عن أنس بن مالك _ رضي الله عنهما ، قال : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَأَصَابَنَا مَطَرٌ ، فَحَسَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ عَنْ ثَوْبِهِ ، وَقَالَ : ((إِنَّهُ حَدِيثُ عَهْدٍ بِرَبِّهِ)) (٥٤٢).

واته : له (انس ی کوپی (مالک) وه _ خوی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : له خزمه تی پیغه مبه ری خوا دا بوین ﷺ ، که باران لێی داین ، ئه وه بوو پیغه مبه ری خوا ﷺ پۆشاکه که ی لا دا تا بارانه که لێی بدات و ، فه رمووی : ((تازه له لایه ن په روه ر دگا ره که ی وه نێردراوه)) . پیشتر له به شی ئاو خوازی دا با سی داوی باران و ، داوی فپداری به ئاوی باران له سه ره تای دا به زینیدا کرا .

٥٤٢ _ صحيح : أخرجه أحمد (٤ / ١٣٣ ، ٣٦٧) ، والبخاري في الأدب المفرد (٥٧١) ، ومسلم (٣ / ٢٦) ، وأبو داود (٥١٠٠) ، والنسائي (٢٦٣ تحفة) كلهم من طريق جعفر بن سليمان عن ثابت عن أنس فذكره .

بیستی فاء (ف) :

فاتحة الكتاب : سورەتى (الفاتحة) : وه (أم القرآن) ، (السبع المثاني) ، شىفای تەواو ، دەرمانى بەسوودو ، کلیلى دەولەمەندى و سەرکەوتن و ، پارێزەرى ھێزو ، دورخەرەوى خەم و خەفەت و ترس و دلگرانىە بۆ ھەرکەسێک پێنى بزانی و ھەقى خۆى بداتى و ، بەچاکى دایبەزینىتە سەر نەخۆشیەکەى و ، بزانی چۆن بەکارى دەھێنى بۆ شىفاخوازى و خۆتیمارکردن ، ئەو نەینىش بزانی کە لە پێناویدا ئاوەھایە .

بۆیە کاتى کەسانىک لە ھاوھەلان ئەوھەیان بۆ دەرکەوت ، وەکو دوعایەک بەکاریان ھێنا بۆ چارەسەرى گەزەن و ، یەكسەر چاک بۆو . ئەوھەبوو پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموى : ((وما أدراك أنّها رُقِيّة))^(٥٤٣) واتە : فەرموى : ((تۆ چۆن دەزانى ئەو دوعایە)) .

ھەرکەس سەرکەوتن یارمەتیداو ، بەنورو پوناكى زرتگى و کارامەىو تێپوانىت تا ئەو ئاستەى نەینىەکانى ئەم سورەتى بۆ دەرکەوێت ، ئەوا بۆى ئاشکەرا دەبێت ئەم سورەتە جۆرەکانى یەکتاپەرستى تێداى ، ھەرھەا زانینى زات و ناو و سیفات و کردەوھەکان و ، جیگیرکردنى شەرع و قەدەر و گەرانەوھ لەخۆ دەگرێت ، تەنھاکردنەوھى جۆرەکانى یەکتاپەرستى پەرھەردگاریتى و پەرستنىتى و ، شیوھى تەواوى پەشت بەستن و دەستەللات پێدانى تێداى بۆ ئەو زاتەى کە ھەموو کاروبارەکانى بەدەستە ، ھەموو سوپاس و ستایشىک بۆ ئەو ، ھەموو خێرىکى بەدەستە ، ھەموو کاروبارىک دەگەرێتەوھ بۆ لای ، مۆف پێویستى بەو زاتەى بۆ داواکردنى پێنمویى کە بنچینەى کامەرانى دونیاو روژى دواى ، بەزانینى پیکەوھەبەندى ماناکانى بەرزھەوھەندىەکان دەھێنێت و ، خراپەکان دوور دەخاتەوھ ، ئاکام و دەرەنجامى پەرھەى تەواو و نیعمەتى تەواوى پێوھ بەستراوھ ، لەسەر دەستکەوتنى وەستاوھ ، ئەگەر بەتەواوى لەوانەى سەرھەوھ تێگەشت چیت پێویستى بەزۆرىک لە دەرمان و دوعای تر

نابی ، بهم سورته دهتوانی چەندین دەروازەى خەیر بکاتەوهو ، چەندین دەروازەى شەپیش دوربخاتەوه .

ئەمەش کاروباریکە پێویستی بە سروشت و فیترهتیکی ترو ، ئەقلیکی ترو ، برهویهکی تر هەیه ، سویند بەخوا

بەرپەرچدانەوهیهکی تەواو ، بەزیکترین و پاسترین و پوونتترین پێگەى پوچکردنەوهى تێدایە بۆ هەموو گوشتاریکی بۆگەن و ، بیدعەیهکی پوچ ، هیچ دەروازەیهک نی یە لە دەروازەکانی زانسته خواوەندیەکان و ، کردەوهو نهخۆشیەکانی دل مەگەر ئەم سورته ته کلیلی کردنەوهیهتی و ، پەنجەى بۆ پادەکشیت و ، هیچ پلەیهک نی یە لە پلەکانی پیکردوان (منازل السائرین) بۆ خۆای تعالی مەگەر سەرەتاو کوتای لەم سورته دایە .

سویند بەخوا پلەو پایەى لەوهش گەرەترەو ، لەسەرۆی ئەوهشەوهیه ، بۆیه هەر بەندەیهکی خوا بەجێی بهیئت و ، پەناى بۆ بەریت و ، تیبگات لەو شتەنەى ئایەتەکه لەبارەوهیهوه دەدوێ و ، وهکو هۆکاری شیفادان و ، خۆپاراستن لە گوناو تاوان و ، نورو پووناکیهکی پۆشنکار بەکاری بیئت و ، لێی تیبگات و لە پێویستیهکانی تیبگات بەشیوهیهکی دروست ، ئەوا ئەگەر تووشی هەر بیدعەو هاوێل پەیداکردنیک بیئت ، یاخود تووشی هەر نهخۆشیەک لە نهخۆشیەکانی دل بیئت ، تووشبونهکەى ناو بە ناو دەبێ و ، جیگیر نابێ و ماندووی ناکات .

ئەمەو . ئەم سورته کلیلی هەرگەرەى گەنجی زەمینە ، هەرەها کلیلی گەنجی بەهەشته ، بەلام هەموو کەسێک ناتوانیت بە چاکى ئەم کلیله بەکاریئیت بۆ کردنەوه ، بەلام ئەگەر داواکارانى گەنج نهینى ئەم سورتهیان بزانیباو ، لە ماناکانى تێگەشتبان و ، بۆ ئەم کلیله چەند ددانیکیان دابنایەو ، بەچاکى پێیان بکردایەوه ، ئەوا گەنجەکانیان دەستگیر دەبوو بە ئاسانى و بەبێ هیچ کۆسپ و تەگەرەیهک .

ئەمەشمان نەگوتوووە نەبە هەلەشەیی و نەبە خواستن ، بەلکو حەقیقەتە ، بەلام خوای
تعالی حیکمەتییکی بلندی هەیه لە پەنھان کردنی ئەم نەینێدەدا لە زۆربەی جیهانیان ، وەکو
چۆن حیکمەتییکی بلندی هەیه کاتی گەنجەکانی زەمینیان لێ پەنھان دەکات ، ئەو گەنجە
پەنھانەش پوچ گەلیکی پیسی زیانبەخشی بەسەرەووە دانراوە ناهێڵێت دەستی مۆفی
بگاتی ، ئەو پوچە پیسانەش تەنها لە لایەن پوچ گەلیکی بەرزێ بەپێژەووە نەبی نابەزینێن
، کە زال دەبن بەسەر ئەو پوچە پیسانەدا بەو بارە ئیمانیەیی لە دایاندایە ، لەم
سورەتەووە چەکیکیان پێیە کە شەیتانەکان توانای بەرھەڵستیان نی یە ، زۆربەی نەفسی
خەلکیش بەم جۆرە نی یە ، کە لە توانایدا بێت بەرگری لەو پوچانە بکات و بیانەزینێت
، ناشتوانێت زەفەر بەووە بەریت کە شتیکی لێ بەزۆر لێ زەوت کردوووە ، چونکە هەرکەس
یەکیکی کوشت بۆی هەیه شتومەکەکانی بەریت . ئەو پوچە پیسانەش تۆیان کوشتوووە
بۆیە ناتوانیت بەرھەڵستیان بێتەووە .

فَاغِيَّةٌ ، (نورُ الحناء) ، شکوفەیی خەنە : کە وەکو بۆنخۆشترین جۆرەکانی پێچانە ،
پێشەوا (البیهقی) لە کتیی (شُعَبُ الْإِيمَان) دا دەگێرێتەووە : لە (عبدالله) ی کوپی (بُرَيْدَةُ
(هەو ، لە بابییەووە _ خوای لێ رازی بێت _ لە فەرموودەیکدا کە بەرزێ دەکاتەووە بۆ
پێغەمبەری خوا ﷺ دەفەرمیت : سەرگەورەیی پێچانەکانی دۆنیای پۆژی دۆی شکوفەیی
خەنەییە ، هەرەها پێشەوا (البیهقی) لە هەمان کتیبدا دەگێرێتەووە : عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ _
رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ ، قَالَ : كَانَ أَحَبَّ الرِّيَاحِينَ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ الْفَاغِيَّةُ^(٤٤) (والله أعلم بحال هذين

^{٤٤} _ ضعیف : أوردہ الألبانی فی ضعیف الجامع (٤٣٠٩) وضعفه ، وعزاه السيوطی للطبرانی فی الکبیر ، والبیهقی فی
الشعب ، وانظر الضعيفة (١٧٥٧) .

نور الحناء : واتە شکوفەیی خەنە : درەختی خەنە تەمەن درێژەو ، زیاتر لە دوو متر بەرز دەبنەووە ، گەلایەکی
چۆی سەوزی تێری پێووە ، کە دواتر کۆدەکرێتەووە دەکرێن بە خەنە ، ئەم درەختە گولەکانی سپین و
بۆنێکی زۆر خۆشی عەتر نامیزیان هەیهو ، بۆ چارەسەری زۆر نەخۆشی بەکار دێن . ئەم گولانە لە زمانی
عەرەبیدا پێی دەگوتریت (الفاغية) واتە شکوفە . بڕوانە : www.startimes.com ، وەرگێڕ .

الحديثين ، فلا نشهد على رسول الله ﷺ بما لا نعلم صحته • واته : له (أنس) ی کوری (مالك) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فہرموویتی : خوشهویسترین پیحانهکان بهلای پیغه مبهری خواوه ﷺ شکوفه ی خه نه بوو .

ناوهنده له گهرمی ووشکییتیدا ، کهمی قه بزى تیدایه ، نه گهر بخریته پیچ وقه دهکانی پۆشاکه خوریه کانه وه له مۆرانه دهپاریزی ، به شداره له مه لحه مهکانی ئیفلیجی و (التمدد) دا ، پۆنه کهشی نه دامه کان خاوه دهکاته وه ، دهماره کان نه رم دهکاته وه .

فضة ، زیو : ثبت أن رسول الله ﷺ كان خاتمه من فضة ، وقصه منه (٥٥).

واته : جیگیربووه کهوا نه موستيله کهی پیغه مبهری خواوه ﷺ له زیو بوو ، نقیمه کهشی به شیکی خوی بوو . دهسکی شمشیره کهی زیو بوو ، به (صحیح) ی هیچ شتیک له پیغه مبهری خواوه ﷺ جیگیر نه بووه سه بارهت به قه دهغه کردنی پۆشینى زیو و خو پازاندنه وه به زیو ، به لام به (صحیح) ی له پیغه مبهری خواوه ﷺ جیگیر بووه کهوا قه دهغه ی خواردنه وه ی کردوه له جامی زیودا ، به لام دهر وازه ی جامی زیو له دهر وازه ی پۆشاک و خورپازاندنه وه ته سکرته ، بۆیه بۆ ژنان هه لال کراوه خویانی پی پرازیینه وه به لام لییان هه رام کراوه له جامی زیودا ئاو شله مه نی بخۆنه وه ، چونکه که خواردنه وه له جامی زیودا هه رام کراوه مانای نه وه نی یه پۆشینیشی هه رام بیت .

وفي السنن عنه : وأما الفضة فآلعبوا بها لعباً (٥٦).

^{٥٥} _ صحیح : أخرجه أحمد (٢٦٦ / ٣) ، والبخاري (٢٠١ / ٧) ، وأبوداود (٤٢١٧) ، والترمذي (١٧٤٠) وفي الشرائع (٨٩) ، والنسائي (٨ / ١٧٣ ، ١٧٤ ، ١٩٣) كلهم من طريق حميد عن أنس فذكره .

^{٥٦} _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد في المسند (٣٣٤ / ٢) ، وأبوداود (٤٢٣٤) ، وصححه الألباني في صحيح أبي

واته : پیغه مبه‌ری خوا ﷺ فره‌موویه‌تی : به‌لام زیو یاری پی بکه‌ن به یاری کردن .
 قه‌ده‌غه‌کردن پی‌ویستی به‌به‌لگه‌یه “ بیس‌له‌میڤی که قه‌ده‌غه‌یه ، وه‌کو ده‌قیک یا (إجماع) یک
 ، نه‌گه‌ریه‌کیکیان جی‌گی‌ری‌بون نه‌وا چاکه ، نه‌گینا دل شتیکی تیدی‌یه سه‌باره‌ت به
 حه‌رام‌بوونی بۆ پیاوان ، والن‌بی ﷺ امسک بیده زه‌باً ، وی‌ال‌خری حریراً ، وقال : هذان حرام
 علی ذکور امتی ، حلّ لإناهم^{٥٤٧}) واته : پیغه مبه‌ری خوا ﷺ به‌ده‌ستیکی زی‌پری هه‌لگرت و ،
 به‌ده‌سته‌که‌ی تریشی ئاوریشم و ، فره‌مووی : نه‌م دووانه حه‌رامن بۆ نۆینه‌ی ئومه‌ته‌که‌م و ،
 حه‌لان بۆ میینه‌کانیان .

زیو نه‌ینی‌یه‌که له نه‌ینی‌یه‌کانی خوی تعالی له سه‌ر زه‌م‌یندا و ته‌ل‌سه‌می پی‌ویستی‌یه‌کانه ،
 چاکه‌ی خه‌لکی دونه‌یه له نیوان خۆیاندا ، خاوه‌نه‌که‌ی به‌چاو ناسراوه له نیوانیاندا ، له
 نه‌فسه‌کاندا به‌پێ‌ژو شکۆمه‌نده ، ده‌کرێ به‌گه‌وره‌و ده‌م‌پاست له نیشته‌گه‌کاندا ، ده‌روازه‌کانی
 لی داناخ‌ریت ، بیزار نابن له دانیشتن و ، تیکه‌ل‌او‌بوونیدا ، شوینه‌که‌ی بارگرانی دروست ناکات
 ، په‌نجه‌ی بۆ پاده‌کی‌ش‌ریت ، چاوان ته‌نها سنوور به‌ندی نه‌و ده‌که‌ن ، نه‌گه‌ر قسه‌ بکات
 قسه‌کانی ده‌بیست‌ریت ، نه‌گه‌ر تکا‌کاری بکات تکا‌کاریه‌که‌ی وه‌رده‌گیریت ، نه‌گه‌ر شایه‌تی
 بدات شایه‌تی‌یه‌که‌ی وه‌رده‌گیریت و به‌شیاو داده‌ن‌ریت ، نه‌گه‌ر ووتاریدا لی‌ها‌تووه‌و به‌توانایه‌و
 سه‌ر‌زه‌نش‌ت ناک‌ریت ، نه‌گه‌ر له پ‌شیدا سپ‌یتی‌یه‌که هه‌بی له جوانی لاوان جوان‌تره .

زیو له ده‌رمانه دل‌خۆش‌کاره به‌سووده‌کانه بۆ خه‌م و خه‌فه‌ت و دل‌گرانی و ، لاوازی دل و
 دل‌کو‌تی ، به‌خاسیه‌تی خۆی توانای پاک‌یشانی نه‌و تیکه‌ل‌او‌ه خراپانه‌ی هه‌یه که له دل‌دا
 دروست ده‌بی ، به‌تایبه‌ت نه‌گه‌ر هه‌تگۆینی پاک و ، زافه‌رانی تیکه‌ل‌کرا .

میزاجی زیو مه‌یلی لای ووشکی و ساردی ده‌کات ، له نه‌نجامی به‌کاره‌یتانه‌وه تا پاده‌یه‌که
 گه‌رمی و شیداری دروست ده‌کات ، نه‌و به‌هه‌شتانه‌ی خوی تعالی بۆ خۆشه‌ویستانی له پۆژی

قیامه‌ندا ئاماده‌ی ده‌کات ، چواره ، دوو به‌هه‌شت له زێڤ ، دوو به‌هه‌شت له زیو ، هه‌روه‌ها هه‌موو قاپ و جام و ئامرازه‌کانی خۆ رازاندنه‌وه‌ش که تیاياندايه .

وقد ثبت عنه ﷺ في الصحيح من حديث أم سلمة أنه قال : ((الذي يشربُ في أنيةِ الذهبِ والفضةِ إنما يُجْرَجِرُ في بطنِهِ نارَ جهنَّمَ))^(٥٤٨).

واته : له (أم سلمة) هه‌و _ خوای لی پازی بیټ _ هه‌رموویه‌تی : ((نه‌و که‌سه‌ی له قاپی زیودا بخواته‌وه ، له پاستیدا ئاگرێ دۆزه‌خ له نێو سکیدا قولته‌ قولتی دیت)) .

وصح عنه ﷺ أنه قال : ((لا تشربوا في أنيةِ الذهبِ والفضةِ ، ولا تأكلوا في صَحَافِهما ، فإنها لَهُم في الدنيا ولكم في الآخرةِ))^(٥٤٩).

واته : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ هه‌رموویه‌تی : ((له ده‌فری زێڤو زیودا مه‌خۆنه‌وه‌و ، له له‌گه‌نه‌کانیشیدا مه‌خۆن ، چونکه‌ به‌پاستی له دونیادا بۆ نه‌وانه‌و له پۆژی دوايشدا بۆ نێوه‌یه)) .

گوتراوه : هۆکاری نه‌م حرام‌کردنه‌ ده‌گه‌رپێته‌وه‌ بۆ ته‌سك‌کردنه‌وه‌ی دراو ، چونکه‌ نه‌گه‌ر بۆ ده‌فه‌رو قاپ به‌کارهێنرا نه‌وا نه‌و حیکمه‌ته‌ی له پێناویدا دانراوه‌ له‌ده‌ست ده‌چیت که بریتیه‌ له هه‌لسوڤاندنی به‌رژه‌وه‌ندیه‌کانی نه‌وه‌ی ئاده‌م ، هه‌روه‌ها گوتراوه : هۆکاری هه‌رامبوونی ده‌گه‌رپێته‌وه‌ بۆ شانازی و که‌شوفش‌کردن . هه‌روه‌ها گوتراوه : هۆکاری هه‌رامبوونی ده‌گه‌رپێته‌وه‌ بۆ دل‌شکاندنی هه‌ژاران و که‌مه‌دده‌ستان نه‌گه‌ر ته‌ماشایان‌کردو بینیان .

^{٥٤٨} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ٨٤) ، ومسلم (٢٠٦٥) .

^{٥٤٩} _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ٩٩) ، (١٤٦) ، (١٩٣) ، (١٩٤) ، ومسلم (٦ / ١٣٦) كلاهما من طريق عبد الرحمن بن أبي لیلی عن حذيفة فذكره .

به لām هه رامبوونی زیو له بهر ئه هۆکارانه هیشتا جیگهی تیپوانینه ، چونکه ئه گهر هۆکاری هه رامبوونی زیو گه پێندرایه وه بۆ تهسك کردنه وهی دراو ، ئه وا ده بۆ قه ده غه ی به کاره ینانیشی بکریت بۆ خۆپازاندنه وه یاخود دارپێژریت و له قالب بدریت بۆ هه رشتیکی تری جگه له قاپ و دراو ، شانازی و که شوفش کردنیش هه رامه به هه ر شێوه یه که بیست ، دلشکاندنێ هه ژاران و که مده ستانیش هه یچ پێکخه رێکی نی یه ، چونکه دلایان به مال و خانووی فراوان و ، باخچه ی سه رسوپمێن و ، ئامرازی گواسته نه وه ی جوان و ، جل و به رگی نایاب و ، خواره مه نی به له زهت و ، چه ندين شتی پێپیدراوی هه لآلی تر ده شکێ ، هه مو ئه مانه هۆکاره گه لیکن کاریان پێ ناکریت ، چونکه هۆکار (علة) هه یه ، به لām ئه نجام و پاساو دراو (معلول) دوا ده که ویت .

راستیش ئه وه یه که هۆکاری هه رامبوونی زیو _ والله أعلم _ ده گه پێته وه بۆ ئه وه ی که به کاره ینانی زیو شیوازو دیمه نێک به سه ر دلآ ده هیئت به ئاشکه را دژیه به ندایه تی کردنه بۆ خوای تعالی ، بۆیه پێغه مبه ری خوا ﷺ هۆکاری هه رامبوونی پوونکرده وه به وه ی له دونیادا بۆ بێباوه رانه ، چونکه هه یچ به شیکیان له به ندایه تی کردندا نی یه بۆ خوای تعالی بۆ ئه وه ی به هۆیه وه نیعمه تی پۆژی دوايان ده ست که ویت ، که وابوو چاک نی یه بۆ به نده کانی خوا له دونیادا به کاربه یئریت ، چونکه له دونیادا ئه و که سانه به کاری دینن که له به ندایه تی خوای تعالی چونه ته ده ره وه و ، له جیات ی پۆژی دوا یی به دونیا و خۆشیه مه نوکه یه نه ماوه کانی پازی بوون .

بیتى قاف (ق) :

قُرْآنٌ : خوای تعالی ده فه میت : ﴿ وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ مَا هُوَ شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴾ [الإسراء: ۸۲] واته : ﴿ وَنُزِّلُ مِنَ الْقُرْآنِ ﴾ وه له م قورئانه دا ده نێرینه خواره وه ﴿ مَا هُوَ

شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِينَ ﴿٥٦﴾ ئەوەی که هۆی شیفای میهره بانیه بۆ برپاداران (٥٥) . پاستیش ئەوەیه که ووشەی (مِنْ) ی نێو ئایه ته که بۆ په گهزه نهک بۆ هیند ، واته له په گهزی ئەم قورئانه ده نیرینه خواره وه بۆ ئەوەی شیفای بیت بۆ برپاداران ، به لām مانای (مِنْ) ی نێو ئایه ته که ئەوه نی یه که هیندیکی ئەم قورئانه شیفای بیت به لکو هه مووی شیفابه خشه .

ههروه ها خوای تعالی ده فره میت : ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاءَكُمْ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ ﴾ [یونس: ٥٧] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا النَّاسُ ﴾ ئەی خه لکینه ﴿ قَدْ جَاءَكُمْ ﴾ بۆ گومان بۆتان هاتووہ ﴿ مَوْعِظَةٌ مِّن رَّبِّكُمْ ﴾ ئامۆزگاری (قورئان) له لایه ن پهروه ردگارتانه وه ﴿ وَشِفَاءٌ لِّمَا فِي الصُّدُورِ ﴾ وه شیفای چاره یه بۆ ئەوەی له نێو دل و دهرونتان دایه (٥٥) . قورئان شیفایه بۆ تیکرایی نهخۆشیهکانی دل و جهسته ، نهخۆشیهکانی دونیاو پۆژی دوا ، هه موو که سیکیش لیها تووی و سه رکه وتنی پی نادریت قورئان وه کو هۆکاری شیفادان به کاری بنیت ، ئەگه ر نهخۆش به چاکی قورئانی وه کو هۆکاری تیمارکردن به کاره یناو ، به پاستگویی و ئیمانیکێ ته واو و ، قبولبونیکێ ته واو و ، بیروباوه پیکێ ته واو و ، مه رجه کانی به دی بینیت ، ئەوا هه رگیز نهخۆشیه که توانای به رگریکردنی قورئانی نابێ .

باشه چۆن نهخۆشی توانای به رگریکردنی گوشتاری خوای پهروه ردگاری زه مین و ئاسمانه کانی ده بی که ئەگه ر دابه زینرایه سه ر چیاکان ، که رتیان ده کات ، ئەگه ر دابه زینرایه سه ر زه مین له تی ده کات ، هه یچ نهخۆشیه که له نهخۆشیه کانی دل و جهسته نی یه مه گه ر قورئان ئاماژه به ده رمان و هۆکه ی ده کات و ، چونیه تی خۆپاریزی ، بۆ ئەو که سانه ی تیگه شتنیکێ ته واویان له قورئاندا پیدراوه .

٥٥٠ — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

٥٥١ — مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

پیشتریش که سه‌ره‌تا باسی پزیشکی‌تیمان کرد ، ئاماژه‌مان به‌وه‌دا که قورئانی پیروز باسی بنه‌په‌ت و کۆبه‌ندیه‌کانی ده‌کات ، که بریتیه له پاراستنی تهن‌دروستی و خۆپاریزی و ، ده‌رهاو‌یشتنی زیانبه‌خش و ، نه‌و‌شته‌ش ده‌کاته به‌لگه بۆ تیک‌پرای تاکه‌کانی ئه‌م جورانه .

به‌لام نه‌خۆشیه‌کانی دل ، به‌دریژی باسیان ده‌کات ، باسی هۆی ئه‌و نه‌خۆشیانه‌و چاره‌سه‌ریه‌کانی ده‌کات . خوای تعالی ده‌فه‌رمیت : ﴿ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ اَنَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ﴾ [العنكبوت: ۵۱] واته : ﴿ اَوَلَمْ يَكْفِهِمْ ﴾ ئایا بۆ ئه‌وان به‌س نی یه ﴿ اَنَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ ﴾ که ئیمه قورئانمان ناردۆته خواره‌وه بۆ سه‌رتۆ ﴿ يُتْلَىٰ عَلَيْهِمْ ﴾ ده‌خوینریته‌وه به‌سه‌ریاندا (^{۵۵۲}) ، بۆیه ئه‌و که‌سه‌ی قورئان شیفا به‌خشی نه‌بی‌ت ، خوا شیقای نه‌دات ، ئه‌و که‌سه‌ش قورئانی به‌س نی یه ، خوا هیچی بۆ به‌س نه‌کات .

القَاءُ : وفي السنن : من حديث عبدالله بن جعفر _ رضي الله عنه _ : أن رسول الله ﷺ كان يأكلُ القَاءَ بالرُّطْبِ (^{۵۵۳}) رواه الترمذي وغيره .

واته : له (عبدالله)ی کورپی (جعفر) هوه _ خوای لی پازی بی‌ت _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ کالیا رو خورماری رۆتابی تازه پیگه‌یوی به‌یه‌که‌وه دخوارد .

کالیا ر ساردی ته‌پوشیداره له پله دوودا ، که‌رمی که‌ده‌ی گرگرتوو ده‌کۆزینیته‌وه ، دره‌نگ تیایدا خراپ ده‌بی ، بۆ ئازاری می‌ژل‌دان به‌سووده ، بۆنه‌که‌ی ناهیل‌یت بورانه‌وه پووبدات ، تۆوه‌که‌ی می‌زه‌ینه‌ره ، که‌لاکانی ئه‌گه‌ر بکریته به‌سته‌ر (ضماد) ، بۆ که‌زتنی سه‌گ به‌سووده .

^{۵۵۲} _ مه‌لا محمد مه‌لا صالح ، پوخته‌ی ته‌فسیری قورئان .

^{۵۵۳} _ تقدم تخریجه .

به هیواشی له گه ده دیته خواره وه ، ساردیه که ی زیانبه خشه بۆ هیندیکی ، بۆیه پێویسته
 نه و خوراكانه ی له گه لدا بخوریت که چاکی ده کات و ساردی و شیرداریه که ی ده شکیتیت ،
 ههروهک پێغه مبهری خوا ﷺ نه جامی ده دا که به خورمای په تابی تازه پێگه یوو ده بخوارد ،
 نه گهر له گه ل خورما یاخود میوژ یاخود هه تگوتندا بخوریت راستی ده کاته وه .

قُسْطٌ وَكُنْتُ : يه ك مانایان ههیه : بپوانه : وفي الصَّحِيحَيْنِ مِنْ حَدِيثِ أَنَسٍ _ رضي الله
 عنه _ عن النبي ﷺ : ((خَيْرُ مَا تَدَاوَيْتُمْ بِهِ الْحِجَامَةُ ، وَالْقُسْطُ الْبَحْرِيُّ ، وَلَا تُعَذِّبُوا صِبْيَانَكُمْ
 بِالْعَمَزِ مِنَ الْعَذْرَةِ)) (°°°).

واته له (أنس) هوه _ خوا ی لی پازی بیت _ فه رموویه تی : پێغه مبهری خوا ﷺ
 فه رمووی : ((چاکترین شتیک به کاری بێتن بۆ خۆچاره سه رکردن که له شاخ گرتن و ، (الْقُسْطُ
 الْبَحْرِي) یه ، منداله کانیشتان نازار مه دن به دهست لیدانی زمانه چکوله ی منداله که نتان
 نه گهر به نه خۆشی (الْعَذْرَةُ) تووش بویون))

وفي المسند : من حديث أم قيس ، عن النبي ﷺ ((عليكم بهذا العود الهندي ، فإن فيه
 سبعة أشفيّة منها ذات الجنب)) (°°°) واته : له (أم قيس) هوه _ خوا ی لی پازی بیت _ له
 پێغه مبهری خواوه ﷺ فه رموویه تی : ((نه م (العود الهندي) ه به کاریتن ، چونکه شیفای
 ههوت نه خۆشی تێدایه یه کیکیان (ذات الجنب) ه)) .

(الْقُسْطُ) ییش : دوو جوړه : یه که میان : سپێکه یه که (البحري) پێ ده گوتیت .
 نه ویتریان : هنديکه یه ، که گهرمترینیانه و ، سپێکهش نه رمترینیانه و ، سووده کانیشی زۆر
 زۆرن .

°°° _ تقدم ترجمه .

°°° _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١٦١ ، ١٦٤ ، ١٦٥ ، ١٦٦) ، ومسلم (٧ / ٢٤) كلاهما من طريق ابن
 شهاب عن عبيد الله بن عبد الله بن عتبة عن أم القيس بن محسن الأسدية فذكرته .

ئەم دووانە گەرم و ووشکن لە سێ یەمدا ، بەلغەم ووشک دەکەنەو ، هەڵامەت ناهێلن ، ئەگەر بخورێنەو ، بۆ لاوازی جگەر و گەدەو بۆ ساردبونیان بە سوود دەبن ، بۆ تایی (الدَّور) و تایی چواربەپۆ بە سوودن ، بۆ (وَجَعُ الْجَنْبِ)^{٥٥٦} و ، ژەهرەکان بە سوودن ، ئەگەر تێکەڵ بە ئاو و هەنگوین بکری و هەکو هەویریەک دەم و چاوی تێ هەلسوێنری شلێ و بەلگی هەڵدەکەنیت .

(جالینوس) دەلێت : بۆ نەخۆشیەکانی (الْکُزَّاز) ، (وَجَعُ الْجَنْبِ) بە سوودن ، کرمی (حب القرع) دەکوژی .

بە لای پزشکیە نەفامەکانەو سوودی کۆست بۆ نەخۆشی (ذات الجنب) نادیار بوو ، بۆیە لەم بارەو نەخۆشیان لێ کردوو ، بەلام ئەو نەفامانە ئەگەر ئەم گوشتارانە (جالینوس) بیان دەستکەوتایە وەریان دەگرت و دەیانخستە پلەی دەقە وەرگیراوەکانەو ، بەلام دەبی ئەو قسانە وەرگری ، چونکە زۆریەکی پزشکی پێشکەوتوووەکان بپاریان لەسەر ئەو داوێ که (الْقُسْط) بە سوودە بۆ جۆری بەلغەمی (ذات الجنب) ، ئەم گوشتارە (الْخَطَّابِيُّ) لە (محمد)ی کوپی (الْجَهْم) هەو باسی کردوو .

پێشتر ئاماژەمان پێداوە کە پزشکیکی پزشکیان بە بەراوردی پزشکیکی پێغەمبەرێان کەمترە لە ئاستی پزشکیکی سۆفیە نەفامەکان بە بەراوردی پزشکیکی پزشکیان ، جیاوازیەکی زۆری بە دیدەگری ئەو ئێوەی بە سروش و وەحی وەردەگیری و ، ئەوێ کە بە تاقیکردنەو (القياس) وەردەگیری .

^{٥٥٦} — وَجَعُ الْجَنْبِ : دەستەواژەیەک بۆ هەموو ئازاریک لە لاکانی مۆفدا بە کار دێت ، وەرگری .

ئەگەر ئەم نەفامانە دەرمانیکی بریار لە سەر دراویان لە لایەن جوله‌که‌ و گاویو بیاباوه‌ پانه‌ وه‌ ده‌ستکه‌وتایه‌ ، به‌ قبولبوون و ملکه‌چیه‌ وه‌ پیشوازیان ده‌کردو ، له‌ سەر تاقیکردنه‌ وه‌ی نه‌ ده‌ وه‌ستان .

به‌لێ . نێمه‌ _ ابن القیم _ نكۆلی له‌ وه‌ ناکه‌ین که نه‌ریت کاریگه‌ری خۆی ده‌بی بۆ سوود وهرگرتن و وه‌رنه‌گرتن له‌ دەرمانه‌کان ، نه‌ وه‌ که‌ سه‌ی پێی پاهاتبیت وه‌کو دەرمان و خۆراک ، سویدی زۆری لێ وهرده‌گریت و ، زۆریش بۆی گونجاوتر ده‌بی به‌ به‌راوردی نه‌ وه‌ که‌ سه‌ی پێی پانه‌ هاتبیت ، به‌ لکو پیده‌چی نه‌ وه‌ی پێی پانه‌ هاتبیت سوودی لێ وهرنه‌گریت.

گوفتاری پزیشکه‌ به‌ پزیزه‌کان ئەگه‌رچی په‌هاش بیت ، به‌ لام به‌ گوێره‌ی میزاجه‌کان و زه‌مه‌نه‌کان و ، شوینه‌کان و دهره‌نجامه‌کانه‌ ، بۆیه‌ ئەگه‌ر چاکبوونه‌ وه‌ له‌ نه‌خۆشی پابه‌ندی نه‌و میزاج و زه‌مه‌ن و شوینانه‌ بیت و ، نه‌مه‌ش هیچ دزایه‌تی و زه‌میکی بۆ قسه‌ی نه‌و پزیشکه‌ به‌ پزیزانه‌ی تیدا نه‌بی ، که‌ وابوو چۆن گوفتاری پیغه‌مبه‌ری راستگۆی به‌ راست دانراو عه‌بیدار بکری . به‌ لکو نه‌فسی ئاده‌میزاده‌ که‌ نه‌فامی و سته‌می تیدا به‌ ، به‌ ده‌ر له‌ وه‌ که‌ سانه‌ی خوای تعالی به‌ پوچی نیمان پشتگیری کردوون ، چاوه‌کانیشی به‌ نورو پووناکی پینمووی پووناک کردۆته‌ وه‌ .

قَصَبُ السُّكَّرِ ، قامیشی شه‌کر : جاء في بعض ألفاظ السُّنَّةِ الصَّحِيحَةِ في الحَوْضِ : ماؤهُ أَحْلَى مِنَ السُّكَّرِ^(٥٥٧).

^{٥٥٧} _ لم أجده ، وأخرج الترمذي (٢٤٠٤) قال : حدثنا سويد ، قال : أخبرنا ابن المبارك قال : أخبرنا يحيى بن عبيدالله ، قال : سمعت أبي يقول : سمعت أبا هريرة يقول : قال رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ : ((يَخْرُجُ فِي آخِرِ الزَّمَانِ رَجُلٌ يَخْتَلُونَ الدُّنْيَا بِالَّذِينَ ، يَلْبَسُونَ لِلنَّاسِ جُلُودَ الصَّائِنِ مِنَ اللَّيْلِ ، أَلَسْتُمْ أَهْلَى مِنَ السُّكَّرِ ، وَقُلُوبُهُمْ قُلُوبُ الذَّنَابِ . يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ : أَبِي يَغْتَرُونَ ، أُم عَلِيٍّ يَخْرُتُونَ ، فَبِي لَحْفَتٍ لَأَبْعَثَنَّ عَلَى أَوْلِيكَ مِنْهُمْ فِتْنَةً تَدْعُ الْحَلِيمَ مِنْهُمْ خَيْرَانَ)) واته : له (أبي هريرة) وه _ خوای لێ پازی بیت _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا _ صلى الله عليه وسلم _

واته : له هندی ووشهکانی سوونه تی (صحیح) ی پێغه مبه‌ری خوادا ﷺ سه‌باره‌ت به (الحوض) ه‌که هاتوه : که‌وا ئاوه‌که‌ی له شه‌کر شیرینه‌ . نه‌شمبینه‌وه شه‌کر له فه‌رمووده‌دا هاتیی له‌م شوینه . شه‌کر ماده‌یه‌کی نوێ یه‌و پزیشکانی پێشتر باسیان نه‌کردوه‌و ، نه‌شیان ناسیوه‌و ، وه‌سفیشیان نه‌کردوه‌و له‌ خواردنه‌وه‌کانیاندا ، له‌پاستیدا ته‌نها هه‌نگوێتیان ده‌ناسی و ، ده‌یانخسته‌ نیو ده‌رمانه‌کانه‌وه .

قامیشی شه‌کر گه‌رمی شێداره‌و بۆ کۆکین به‌سووده ، شی و میزڵدان و ، بۆپی سیی کان پاک ده‌کاته‌وه ، قامیشه‌که‌ی له شه‌کره‌که زیاتر نه‌رم و نیانتر ده‌کاته‌وه ، یارمه‌تیده‌ره بۆ پشانه‌وه ، ، میزه‌ینه‌ره ، توانای جووتبوون زیاد ده‌کات ، (عثمان) ی کوی (مسلم الصفا) ده‌لێت : هه‌رکه‌س پاش خۆراک خوارن قامیشی شه‌کر بمژێت ، به‌دریژایی ئه‌و پۆژه له شادومانی‌دا ده‌بی . گو‌فتاره‌که‌ی ته‌واوبوو .

ئه‌گه‌ر بې‌رژێنرێت بۆ زبری سینگ و گه‌روو به‌سوود ده‌بی ، با دروست ده‌کات ، به‌لام ئه‌گه‌ر توێکله‌ی لێکریاه‌وه‌و به‌ئاوی گه‌رم شۆرایه‌وه‌و با دروست ناکات .

شه‌کر گه‌رمی شێداره‌و به‌پێی پاسترین بۆچوون ، گو‌تراوه : ساره‌ده . چاکترینی شه‌کری (الطَّبْرُزْد) (^{٥٨}) ی سپیه‌ پوونه‌که‌یه ، کۆنی له‌ تازهی نه‌رم و نیانتره‌و چاکتره ، ئه‌گه‌ر بکۆلێندرێت و که‌فه‌که‌ی لابرێت ، تینویه‌تی و کۆکین هێمن ده‌کاته‌وه ، بۆ ئه‌وه‌گه‌ده‌یه‌ی (

فه‌رمووی : ((له‌ کۆتایی زمه‌ندا پیاوانێک ده‌رده‌چن به‌ ئاینداری ده‌ربیرینی خۆیان فیل له‌ خه‌لکی ده‌که‌ن ، بۆ سه‌رنج پاک‌یشانی خه‌لک و نه‌ک له‌به‌ر خاتره‌ خوا پۆشاک‌ی خۆی مه‌پ ده‌پۆشن بۆ ئه‌وه‌ی نه‌رم و نیانی و بێده‌سته‌لاتی بۆ خه‌لک ده‌ربێن و له‌ دوايشدا بێن به‌ موری‌دو لاینگریان ، زمانیان له‌ شه‌کر شیرینه‌وه ، دلیان دلی گورگه . خۆای ته‌الی ده‌فه‌رمیت : ئایا به‌ مۆله‌تدانی من سه‌رکه‌ش ده‌بن و لێم ناترسن و له‌ کرده‌وه‌ خراپه‌کانیان په‌شیمان نابنه‌وه ، یاخود به‌سه‌رپێچی من ده‌ویژن ، سوێند به‌خۆم فیتنه‌و کاره‌ساتیکیان بۆ ده‌نێرم که‌سانی میه‌ره‌بانیان سه‌رسام بکات)) . وه‌و ضعیف جدا کما قال الشیخ الألبان .

^{٥٥٨} — ووشه‌یه‌کی فارسیه‌ مانای شه‌کر ده‌به‌خشێ ، بپوانه : لسان العرب ، وه‌رگێڕ .

(الصفراء) دروست دهكات زیانبه خشه چونكه دهگوریت بۆ ئه (الصفراء) یه ، زیانه كانی به ئاوی لیمۆ یاخود نارنج ، یاخود هه ناری (الزمان اللّان) كه م دهكریتته وه .

كهسانێك شهكر له ههنگوین به باشتەر داده نین له بهر كه می گهرمی و نه رمیه كه ی ، نه مهش لایه نگرتنیكي ناپه وای شهكرو فەزڵ دانیتی به سهر ههنگویندا ، چونكه سووده كانی ههنگوین چهنده ها نه وهنده ی سووده كانی شهكرو ، به پاستی خوای تعالی كر دیه تی به شیفاو دره مان ، پیخۆرو شیرینی ، سووده كانی شهكر له چ ئاستیكي سووده كانی ههنگویندا یه كه : گه ده به هیز دهكات ، خوونه رم و نیان دهكات وه ، بینین به هیز دهكات و ، تاریکی ناهیلّیت ، نه خۆشی (الخوانیق)^{٥٥٩} (دورده خاتوه نه گهر غه ره ره ی پی بکریّت ، نه خۆشیه كانی ئیفلجی و دهم خوارببون (الفالج واللقوة) چاك دهكات وه ، به سووده بۆ تیكپرای ئه وه نه خۆشیه ساردانه ی له جهسته دا پووده دهن به هۆی ته پری وشى وه ، له قولایی جهسته و ، تیكپرای جهسته وه رایانده كیشیت ، ته ندروستی جهسته ده پاریزیت و قه له وی دهكات و گهرمی دهكات ، توانای جووتببون زیاد دهكات ، کاری شیی كردنه وه و پاك كردنه وه دهكات ، كردنه وه ی ده می په گه كان ، پاكردنه وه ی پیخۆله ، هینانه خواره وه ی كرم ، قه ده غه ی نینته لاکردن و بۆگه نبونه كانی تر دهكات ، پیخۆریكي به سووده ، گونجای ئه و كه سانه یه كه به لغه م به سه ریاندان و زāl بووه ، ههروه ها پیاوانی به ته مه ن و خه لكانی میزاج سارد ، به گشتی : هیچ شتیك نیه نه وهنده ی ههنگوین به سوود بی بۆ جهسته ، بۆ چاره سه رکردن و له كاتی بیتوانا بپوونی دره مانه كانی تر ، ته ندروستی جهسته ده پاریزیت و ، گه ده به هیز دهكات و چهنده ها نه وهنده ی تری ئه م سوودانه ، باشه شهكر ئه م سوودو خاسیه تانه ی له كوێ یه یا هه رنه بی نزیک به م خاسیه تانه بی .

^{٥٥٩} _ الخوانیق : نه خۆشیه كه دهكات له گه روو ناهیلّیت هه ناسه به باشی بگات به سیی كان ، بپوانه : لسان

پیتی کاف (ك) :

کتابُ للحمی ، نووسراویک بۆ تا : (المروزی) فرموویەتی : هه‌والم گه‌شته (ابا عبدالله) که‌وا تام لی‌هاتوه ، بۆیه به‌رامبه‌ر به‌تا نووسراویکی بۆ نوسیم : بسم الله الرحمن الرحيم ، بسم الله ، وبالله ، محمد رسول الله ، ﴿ قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ۚ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا فَجَعَلْنَاهُمُ الْأَخْسَرِينَ ﴾ [الأنبياء : ٦٩ _ ٧٠] ، اللَّهُمَّ رَبَّ جِبْرَائِيلَ ، وَمِيكَائِيلَ ، وَإِسْرَافِيلَ ، اشْفِ صاحبَ هذا الكتابِ بِحَوْلِكَ وَقُوَّتِكَ وَجَبْرُوتِكَ ، إله الحق آمين * واته : به‌ناوی خوای به‌خشنده و میهره‌بان ، به‌ناوی خوا ، پشت به‌خوا ، محمد پیغه‌مبه‌ری خواجه ، ﴿ قُلْنَا ﴾ (که‌ ئیبراهیمیان خسته‌ ناگره‌که‌وه) ووتمان ﴿ يَا نَارُ ﴾ ئە‌ی ناگر ﴿ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا ﴾ سارد به‌روه‌و بی‌ زیان به‌ ﴿ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ ﴾ بۆ ئیبراهیم . ﴿ وَأَرَادُوا بِهِ كَيْدًا ﴾ ئە‌وان ویستیان پیلان بگێڤن له‌ ئیبراهیم (به‌سووتان له‌ ناوی به‌رن) ﴿ فَجَعَلْنَاهُمْ ﴾ به‌لام ئیتمه‌ ئە‌وانمان کرده‌ ﴿ الْأَخْسَرِينَ ﴾ (زهره‌رمه‌ندترین (دۆ‌پاوترین) که‌س)^{٦٠} ، په‌روه‌ردگارا ئە‌ی په‌روه‌ردگاری (جبرائیل) و (میکائیل) و (إسرائیل) ، شیفای خاوه‌ن ئە‌م نووسراوه‌ بده‌ به‌ تواناو هی‌زو که‌وره‌یی خۆت ، خواوه‌ندی هه‌ق‌ نامین .

پێشه‌وا (المروزی) فرموویەتی : گوئییستی (أبو المنذر عمرو) ی (مجمع) بووم ئە‌مه‌ی بۆ (أبو عبدالله) ده‌خوێنده‌وه‌ : (یونس) ی کوپی (حَبَّانَ) بۆی باسکردين و ، فرمووی : له‌ (ابا جعفر) ی کوپی (محمد) ی کوپی (علي) م پرسى ، سه‌باره‌ت به‌وه‌ی نوشته‌ هه‌لواسم ، فرمووی : ئە‌گه‌ر نووخته‌که‌ له‌ قورئانه‌که‌ی خوا بی‌ یاخود گوفتاریک بی‌ له‌ پیغه‌مبه‌ری خواوه‌ ئە‌وا هه‌ل‌یواسه‌وه‌و بی‌که‌ به‌ هۆکاری شیفا وه‌رگرتن چه‌ند له‌ تواناتدایه‌ . (المروزی) ده‌فرمیت : منیش گووتم : ئایا بۆ تا‌ی چواره‌یه‌ڕۆ ئە‌مه‌ بنووسم : بسم الله الرحمن الرحيم ، بسم الله ، وبالله ، محمد رسول الله ، تاوه‌کو کۆتا ؟ فرمووی : به‌ئێ .

(حرب) ده لایت : پیشه‌وا (أحمد)ی کوپی (حنبل) ناسانکاری تیدا ده کرد . پیشه‌وا (أحمد) فرمویه تی : (ابن مسعود) زور حزی به کردنی نه‌بوو ، له پیشه‌وا (أحمد) یان پرسى سه‌بارت به‌وه‌ی نوشته‌و چاوه‌زار (التمام) هه‌لواسریت پاش نه‌وه‌ی به‌لاکه داده‌به‌زى ؟ فرموى : نومیده‌وارم هیچی تیدا نه‌بی .

(الخَال) ده لَيت : (عبدالله) كوپى (أحمد) بۆى باسكردين ، فەرموى : بينيم بام
نوشتەى بۆ كه سى تۆقيو دهنووسى ، بۆ (تا) شى دهنوسى ياش ئەو ەى بە لاكه دادە بەزى .

کتاب لعنُ الولاة ، نووسراویک بۆ قورسی و ئاسته می مندالبوون : (الخلال) ده لیت :
(عبدالله) ی کوپی (أحمد) بۆی باسکردم و ، فه رموی : بینیم بابم بۆ ئه و ژنه ی
مندالبوونه که ی ئاسته م بووه له جامیکی سپیدا ، یاخود له شتیکی پاکدا ، فه رموده که ی
(ابن عباس) ی ده نووسی : لا إله إلا الله الحليمُ الكريمُ ، سبحان الله ربُّ العرش العظيم ،
الحمد لله ربُّ العالمين . واته : هیچ خوایه ک نی یه جگه له خوای میهره بانی به خشنده ،
پاک و بیگهردی بۆ پهروهردگاری عهرشی مه زن ، سوپاس و ستایش بۆ پهروهردگاری
جیهانیان ، ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ ﴾ [الأحقاف :
۳۵] واته : ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا ﴾ ئه و پۆژه ی که (سزای) به لێن پێدراویان ده بینن
واده زانن ﴿ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً ﴾ ته نها ساتیک له پۆژ له دنیا دا ماونه ته وه ﴿ بَلَاغٌ ﴾ (ئه م
قورئانه) ئاگاداری یه (٦١) . ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴾ [
النازعات : ٤٦] واته : ﴿ كَانَتْهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَهَا ﴾ بۆ بپواکان که ئه و پۆژه ده بینن واده زانن
﴿ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا عَشِيَّةً أَوْ ضُحَاهَا ﴾ که نه ماونه ته وه ئیواره یه ک یا چێشته تگاویک نه بی له

دونیا (٦٢) . (الخَال) ده لیت : (أبوبکر المرزوي) پئی راگه یان دین : که وا پیاویک هاته خرمه تی (أبا عبدالله) و گووتی : نهی (أبا عبدالله) نووشتیه ک ده نوسی بۆ ژنیک که دوو پۆزه مندالبونه که ی ناسته م بووه ؟ نه ویش فهرمووی : پئی بلی : با جامیکی فراوان و ، زافه ران بیتیت ، بینیشم بۆ چهنده ها که سی ده نوسی .

(عِکْرَمَة) ، له (ابن عباس) هوه ده گپرتته وه ، ده فهرمیت : (عیسی) پیغه مبه ر _ صلی الله علی نبینا وعلیه وسلم _ به لای مانگایه کدا تیپه رپوو بچکه که ی له سکیدا مابوو وه نه ده هاته دهره وه ، مانگا که ش گووتی : نهی (کلمة الله) له خوا بپا پیره وه بۆ نه وه ی پزگارم بکات له وه ی من تیا یدام . (عیسی) پیغه مبه ریش فهرمووی : یا خالق النفس من النفس ، ویا مخلص النفس من النفس ، ویا مخرج النفس من النفس ، خلصها . قال : فرمت بولدها ، فإذا هي قائمة تشمه * واته : نهی خولقیته ری نه فس له نه فس ، نهی رزگارکاری نه فس له نه فس ، نهی به دهره یته ری نه فس له نه فس ، پزگاری بکه . فهرمووی : مانگا که بچکه که ی فریدا ، نه وپوو یه کسه ره ستاو بۆنی ده کرد . فهرمووی : نه گه ر ژنان مندالبونیان ناسته م بوو ، نه مه یان بۆ بنووسه . هه موو نه و نووشتانه ش که تیپه رپوون ، به راستی نووسینیان به سووده .

کومه لیک له پیشینی چاک رپیان داوه هه ندیک له قورئان بنوسریت و بخوریتته وه ، بۆ به دهسته ینانی نه و شیفا یه ی که خوی تعالی خستویه تیه نیو قورئانه وه .

نووسینی نووشتیه کی تر بۆ ناسته می مندالبون : له ده فریکی پاکدا ده نووسریت : ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ * وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ * وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ * وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ * وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴾ [الأنشاق : ١ _ ٤] واته : ﴿ إِذَا السَّمَاءُ انشَقَّتْ ﴾ کاتیک که ناسمانه کان له ت ده بن ﴿ وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحُقَّتْ ﴾ وه ملکه چی کرد بۆ پهروه ردگاری و ده بی واش بی ﴿ وَإِذَا الْأَرْضُ مُدَّتْ ﴾ و ساتیک که زهوی پاکیشراو پانکرایه وه (راخرا) ﴿ وَأَلْقَتْ مَا فِيهَا وَتَخَلَّتْ ﴾

وه نهوهی تیاوو فریتی داو هیچی له ناودانه ما ﴿وَأَذْنَتْ لِرَبِّهَا وَحَقَّتْ﴾ وه ملکه چی کرد بو پهروه ردگاری و ده بی واش بی^(۶۳) پاشان ژنی دوگیان لیی ده خواته وه ، ده پرژینریت به سر سکیدا .

کتاب للراف ، نووسینی نووشتیه ک بو خوین به ربوونی لووت : شیخی ئیسلام (ابن تیمیة) _ په حمه تی خوی لیبت _ نه م نایه ته ی له نیوچاوانی نه و که سه ده نووسی : ﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ ابْلَعِي مَاءَكَ وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي وَغِيضَ الْمَاءُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ﴾ [هود : ۴۴] واته ﴿وَقِيلَ يَا أَرْضُ﴾ نه وسا و ترا نه ی زهوی ﴿ابْلَعِي مَاءَكَ﴾ ناوه که ت هه لمزه ﴿وَيَا سَمَاءُ أَقْلِعِي﴾ وه ی ناسمان باران مه بارینه ﴿وَغِيضَ الْمَاءُ﴾ نیتر لافاوه که پوچو به ناخی زه ویدا ﴿وَقُضِيَ الْأَمْرُ﴾ کاره که (خنکانیان) ته واو بوو^(۶۴) . پی شه وا _ ابن القیم _ ده فهرمیت : گوئیستی شیخی ئیسلام (ابن تیمیة) بووم _ په حمه تی خوی لیبت _ ده فهرموو : بو چنده ها که سم نووسیوه و چاک بو نه ته وه ، هه روه ها ده فهرموو : نابی به خوینی لووت بنوسریت ، هه روه که نه فامه کان نه نجامی ده دن ، چونکه خوین پیسه و (نجس) نابی گوفتاره کانی خوی پی بنوسریت وه .

نووسینی نووشتیه کی تر خوین به ربوونی لووت : (موسی) پیغه مبه ر _ علیه السلام _ به عه بایه که وه چوه ده ره وه ، سه رچاوه یه کی به دیکرد ، نه وه بوو به عه باکه ی توند به سستی ﴿يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُنْثِبُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾ [الرعد : ۳۹] واته : ﴿يَمْحُو اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُنْثِبُ﴾ نه وه ی خوا بیه وی ده یسریت وه و (نه وه ش بیه وی) ده یه یلته وه ﴿وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ﴾ سه رچاوه ی کتیه کان لای نه و (خوایه که اللوح المحفوظ) ه^(۶۵)

^{۶۳} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{۶۴} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{۶۵} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

کتاب (الحَزَاز) نووسینی نووشتیه که بۆ (الحَزَاز) : تیایدا ده نوسریت ﴿ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ فِيهِ نَارٌ فَاحْتَرَقَتْ ﴾ [البقرة : ۲۶۶] بحول الله وقوته ، واته : ﴿ فَأَصَابَهَا إِعْصَارٌ ﴾ ئینجا که رده لولیتکی لى هه لَبَكَات ﴿ فِيهِ نَارٌ ﴾ گهوه سه موومى تیدا بى ﴿ فَاحْتَرَقَتْ ﴾ یه کسه ر باخه که بسوتى^(۶۶) ، به میزو توانای خوی تعالى .

نووسینی نووشتیه که تر بۆ (الحَزَاز) : له کاتى زه ردبونه وهى خۆردا له سه رى ده نوسریت : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا تَمْشُونَ بِهِ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ [الحديد : ۲۸] واته : ﴿ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ﴾ نهى نهى که سانهى باوه پتان هیتاوه ﴿ اتَّقُوا اللَّهَ وَآمِنُوا بِرَسُولِهِ ﴾ له خوا بترسن و باوه پیتن به پیغه مبه ره کهى ﴿ يُؤْتِكُمْ كِفْلَيْنِ مِنْ رَحْمَتِهِ ﴾ دوو به شتان له په حمهت و به خششى خوی پى ده به خشى ﴿ وَيَجْعَلْ لَكُمْ نُورًا ﴾ وه پووناکیه کتان ده داتى ﴿ تَمْشُونَ بِهِ ﴾ که پى نموونى پى بکن ﴿ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ﴾ وه لیتان خوش ده بیت ﴿ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴾ وه خوا لیخوشبووى میهره بانه^(۶۷)

کتابُ اللحمی المثلثة . نووسینی نووشتیه که بۆ تای سى به پۆ : له سى گه لای نه رم و نیا ن ده نوسریت : بسم الله فرّت ، بسم الله مرّت ، بسم الله قَلْتُ ، واته : به ناوى فپى ، به ناوى تیپه پى ، به ناوى خوا که م بۆوه ، پاشان هه موو پۆژیک گه لایه کی ده خاته ده مى و ، به ئاو قوتى ده دات .

کتاب لعرق النساء . نووسینی نووشتیه که بۆ ده رده لاقه : بسم الله الرحمن الرحيم ، اللهم رب كل شيء ، ومليك كل شيء ، وخالق كل شيء ، أنت خلقتني ، وأنت خلقت النساء ، فلا تسلطه علي بأذى ، ولا تسلطني عليه بقطع ، واشفني شفاء لا يغادر سقماً ، لا شافي إلا أنت

^{۶۶} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوختهى ته فسىرى قورئان .

^{۶۷} — مه لا محمد مه لا صالح ، پوختهى ته فسىرى قورئان .

• واته : به ناوی خوای به خشنده و میهره بان ، په روه ردگارا ئی په روه ردگاری هه موو شتیك ، پادشای هه موو شتیك ، خولقیته ری هه موو شتیك ، تو منت خولقاندو ، دهرده لاقه شت خولقاندوه ، به زیان به سه رمدا زالی مه كه ، زالیشم مه كه به سه ریدا به برین ، شیقام بده شیقایه كه نه خووشی تیته په پړنیت ، به دهر له تو هیچ شیفا ده ريك نی یه .

كتاب للعرق الضارب. نویسنی نووشته یه كه بو په گي لیډهر : روی الترمذي في جامعه : من حديث ابن عباس _ رضي الله عنهما _ : أن رسول الله ﷺ كان يعلمهم من الحمى ، ومن الأوجاع كلها أن يقولوا : ((بسم الله الكبير ، أعوذ بالله العظيم من شر كل عرق نَعَارٍ ، ومن شر حَرِّ النار)) (٥٦٨).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خووی و بابیشی پازی بیت _ : كهوا پیغه مبه ری خوا ﷺ بو تا لیها تن و ، هه موو نازاره كان فیتری ده كردن كهوا بلین : ((به ناوی خوای مه زن و شكودار ، په ناده گرم به خوای گه وره له شه پی هه ره گيك كه به هوروژم خوینی لیډیت و ، له شه پی گه رمی ناگر)) •

كتاب لوجع الضرس : نویسنی نووشته یه كه بو ددان نیشه : له سه ر ئه و لا پوومه ته ی كه ددانه به نازاره كه ی له ژیردایه ده نو سریت : بسم الله الرحمن الرحيم : ﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴾ [الملك : ٢٣] واته : ﴿ قُلْ هُوَ الَّذِي أَنْشَأَكُمْ ﴾ (نه ی محمد _ صلى الله عليه وسلم) بلی : هه ر خویاه كه دروستی كردون ﴿ وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ﴾ وه گوی و چاو دلی پی داوون ﴿ قَلِيلًا مَّا تَشْكُرُونَ ﴾ زور به ده گمه ن سوپاسی (نه م به هrane) ده كه ن (٥٦٩) • نه گه ر ئاره زووشی لی بووبا بنووسیت : ﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴾ [الأنعام : ١٢] واته : ﴿ وَلَهُ مَا سَكَنَ

٥٦٨ _ إسناده ضعيف : أخرجه الترمذي (٢٠٧٦) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٤٥٨٧) •

٥٦٩ _ مهلا محمد مهلا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان •

فِي اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ ﴿٥٧٠﴾ وَهُ هَر بۆ خواجه نهوهی ئارامی گرتوووه له شهو و پۆژدا ﴿٥٧٠﴾ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٥٧١﴾ وَهُ هَر نهو بیسهری زانایه (٥٧١)

کتاب للخُراج: نووسینی نووشتیهک بۆ دومه ل: له سهری ده نووسریت: ﴿٥٧٢﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ۖ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا لَا تَرَى فِيهَا عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿٥٧٣﴾ طه: ١٠٥
 _ [١٠٧] واته: ﴿٥٧٤﴾ وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ ﴿٥٧٥﴾ (ئهی محمد _ صلی الله علیه وسلم _) پرسیارهت لیده کهن سه بارهت به شاخه کان ﴿٥٧٦﴾ فَقُلْ يَنْسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا ﴿٥٧٧﴾ تۆش بلی په روهردگار له بیخیان دینی و وردو و خاشیان ده کات ئینجا با پرزو بلاویان ده کاته وه ﴿٥٧٨﴾ فَيَذَرُهَا قَاعًا صَفْصَفًا ﴿٥٧٩﴾ ئینجا ریک و ساف و بی ئاوو گزگیا دهیه لیتته وه ﴿٥٨٠﴾ لَا تَرَى فِيهَا ﴿٥٨١﴾ نابیینی تییدا ﴿٥٨٢﴾ عِوَجًا وَلَا أَمْتًا ﴿٥٨٣﴾ هیچ جوړه لاری و به زری و نزمیهک (٥٨٣)

کمأة: دوومه لآن: ثبت عن النبي ﷺ أنه قال: ((الكمأة من المن وماؤها شفاء للعين)) (٥٨٤) أخرجاه في الصحيحين.

واته: پیتغه مبهری خوا ﷺ فرمویه تی: ((دوومه لآن له گه زۆیه و ئاوه کهشی بۆ چاو شیفايه)) (٥٨٥)

دوومه لآن له زه ویدایه به بی پواندن ، به (الكمأة) ناو نراوه چونکه خۆی وون کردووه و له ژیر زه ویدا خۆی شار دۆته وه ، بۆیه له زمانی عه ره بیدا ده گوتریت: (كمأ الشهادة) واته: شایه تیه که ی په نهان کردو هه ستا به شار دنه وه ی ، دوومه لانیش (الكمأة) وون و شار او هیه له ژیر خاکدا و هیچ گه لا و قه دیک ن ی یه ، ماده که ی له گه وه ریکی زه مینی هه لمیه و ، له زه مینه وه به ره و پووی هه لتوقیوه ، به ساردی زستان و ، گه شه سه ندی بارانی به هار

٥٧٠ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان

٥٧١ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان

٥٧٢ _ متفق علیه: أخرجه البخاري (١٠ / ١٣٨) ، ومسلم (٢٠٤٩) .

هه‌لده‌توقیت ، نه‌وجا دروست ده‌بی و به‌ره‌و پووی زه‌مین ده‌رده‌په‌پێ و ته‌نیکێ دیار ده‌بی ، بۆیه له زمانێ عه‌ره‌بیدا پێی گوتراوه (جدری الأرض) واته ئاو‌له‌ی زه‌وی ، وه‌كو چواندنێك به ئاو‌له له شیوه‌و ماده‌شدا ، چونكه ماده‌ی ئاو‌له ته‌پێ و شیییه‌کی خۆینیوه ، به‌زۆری له ته‌مه‌نی گه‌شه‌کردندا هه‌لده‌توقیت ، له سه‌ره‌تای زالبوونی گه‌رمی و ، گه‌شه‌کردنی هه‌یزدا .

دوومه‌لان له به‌هاریا ده‌رده‌چیت و ، به کالی و کولاویش ده‌خوریت ، عه‌ره‌به‌کان به (نبات الرعد) ی ناوده‌بن واته : پوهه‌کی هه‌وره‌گرمه چونکه له کاتی زۆریوونی هه‌وره‌گرمه‌دا زۆر ده‌بی و ، زه‌ویه‌که بۆ دوومه‌لانه‌که درز ده‌با ، دوومه‌لان له خۆراکی ده‌شته‌کیه‌کانه‌و ، له زه‌وی عه‌ره‌بدا زۆره ، چاکترین خاکیشی خاکی لمینی که‌م ئاوه .

دوومه‌لان چه‌ندین جۆره : جۆریکیان کوشنده‌یه‌و په‌نگی مه‌یلی لای سووری ده‌کات و هه‌ناسه‌سواری و خه‌نکان دروست ده‌کات .

دوومه‌لان ساردی ته‌پوشیداره له پله سیدا ، خراپه بۆ گه‌ده‌و ، دره‌نگ هه‌رسه ، نه‌گه‌ر به‌زۆری بخوریت ، نه‌خۆشیه‌کانی (القولنج) ، (السکته) ، ئیفلیجی ، گه‌ده‌نیشان ، قورسی میزکردن دروست ده‌کات ، ته‌پوشیداره‌که‌ی له ووشکه‌که‌ی زیانی که‌متره‌و هه‌رکه‌سیش ویستی خواردنی هه‌بوو با بیخاته نیو قوپی ته‌په‌وه‌و ، ئینجا له گه‌ل ئاو و خوی و جاتره‌دا (الصعتر)^{٥٧٢} بیکۆلینێ و ، به‌زه‌یتی زه‌یتون و به‌هاراتی گه‌رمه‌وه بیخوات ، چونکه گه‌وه‌ره‌که‌ی زه‌مینیی چپه‌و ، خواردنیشی خراپه ، به‌لام گه‌وه‌ریکی ئاوی نه‌رم و نیانی

^{٥٧٢} _ الصعتر : پوهه‌کی ته‌مه‌ن درێژی بچوکه‌و ، گه‌ل‌اکانی بۆنیکێ عه‌تر نامیزی توندیان هه‌یه ، له‌قیکێ زۆری چپێ لیده‌بیته‌وه ، به‌سه‌ر زه‌ویدا وه‌كو پاخه‌ر خۆی پاده‌خات ، نزیکه‌ی (١٢) بوسه به‌رز ده‌بیته‌وه ، گه‌ل‌ه‌ل‌یکێ په‌مه‌یی و نه‌رخه‌وانی پێوه‌یه‌و له نیوه‌ی وه‌زی هاویندا دینه‌ده‌ری ، وه له‌به‌ر نه‌وه‌ی چیاکان بۆن خۆش ده‌کات ، بۆیه پێی گوتراوه (دلخۆشکاری چیا) ، له چپای (الأخضر) ی وه‌لاتی لیبیاو له وه‌لاتانی دیکه‌شدا ئه‌م پوهه‌که زۆره ، تامیکێ گه‌رمی که‌می تالی هه‌یه ، گه‌ل‌او گه‌ل و قه‌ده‌که‌ی به‌کارده‌بریت . به‌پوانه :

تێدایه په نجه بۆ سوکی پاده کیشیت ، نه گهر چاوی پێ بپێژریت بۆ تاریکی چاو و چاوئێشهی گهرم به سووده ، پزیشکه به پێژه کان دانیان به وهدا ناوه که ئاوه که ی چاو پاک ده کاته وه .
 ئهوانه ی که باسیان کردوه (المسیحی) و ، دانهری (القانون) و ، کهسانی تریشین .

فهرمایشتی پیغه مبهری خوا ﷺ ((الْكَمَاءُ مِنَ الْمَنْ)) دوو گوشتاری له باره وه هاتون :

یه که میان : ئه و گه زۆیه ی که بۆ نه وه ی ئیسرا ئیل دابه زی ، ته نها ئه م جۆره شیرینه نه بوو ، به لکو چه نده ها جۆری خواره مه نی بوو “ که خوای تعالی به سه ری دا پرشتن ، وه کو ئه و پوه که ی که به خۆپسکی ده ست ده که ویت ، به بی کارو چاره سه رو کێلان ، چونکه وشه ی (الْمَنْ) چا وگه به مانای (المفعول) “ واته ئه و (المن) ه خۆراکیکی خه لاتکراو بوو له لایه ن پهروه ردگار وه ، که وابوو خوای تعالی هه ر شتیکی کردبی به پۆزی بۆ به نده کانی به خۆپاو به بی کارکردن و به بی چاره سه ر ، (الْمَنْ) یکی پوخته ، نه گه رچی هه موو نیعه ته کانی پهروه ردگار بۆ به نده کانی خۆی خه لات و به خششه ، به لām لیڤه دا شته که تایبه ت کراوه به و نیعه ته وه که به بی کارکردن به ده ست دیت ، مروفیش به ناوی (الْمَنْ) وه دروستی نه کردوه ، به لکو هه ر بۆ خۆی (الْمَنْ) ه به بی ئه وه ی مروف ده ستی له بونی دا هه بی ، ئه وه بوو خوای تعالی خۆراکی بۆ کردبون به شتیکی شاراو ه که دۆمه لانه ، که جیگه ی نانی ده گرت وه ، پێخۆری بۆ کردبون به بالنده ی شیلاقه (السلوی) ، که جیگه ی گۆشتی بۆ ده گرتنه وه ، حه لوای بۆ کردبون به (الطل) که داده به زیته سه ر دره خته کان و جیگه ی شیرینی و حه لوای بۆ ده گرتنه وه ، به م شیوه ژینی بۆ ته واو کردبون .

ته ماشای فره میشتی پیغه مبهری خوا بکه ﷺ: دۆمه لآن له و گه زوانه یه که خوی تعالی بۆ نه وهی ئیسرا ئلی دابه زاند . لێردها ته ماشا ده که یه دۆمه لانی کردووه به ته نها به شیک له کۆی نه و هه موو گه زوانه ی که دایه زاند بۆ نه وهی ئیسرا ئیل و ، تاکیک له تاکه کانی گه زۆ ، که وابوو گه زۆ ته نها جۆریک نی یه ، (الترنجبین) یش که ده که ویتته سه ر دره خته کان ته نها جۆریک له گه زۆ ، به لām پاشان به کاره یێنانی ووشه ی (المَن) ی به سه ردا زالّ بوو وه کو نه ریتیک تازه به دیه یێنراو .

گوفتاری دووه م : دۆمه لانی چواندووه به گه زۆی دابه زیو له ئاسمانه وه ، چونکه کۆده کریته وه به بیّ ماندووبوون و تیچوون و چاندنی تۆ و ئاودان .

ئه گه رگوت : ئه گه ر ئه مه پایه ی دۆمه لآن بیّت ، که وابوو ئه و زیانه چی یه تیایدا ، له کۆی وه ئه وهی بۆ هاتووه ؟

بزانه خوی تعالی به ووردی و لیها تووی هه موو شتیکی دروست کردووه ، به چاکی و جوانی هه موو شتیکی خولقاندووه ، له سه ره تای خولقاندنیدا هیه به لّاو نه خۆشیه کی تییدا نی یه ، سوودو که لکیکی ته وای هیه بۆ ئه وهی له پێناویدا ئاماده کراوه و خولقیێنراوه ، که چی پاشان به هۆی چه ندين هۆکاری دیکه وه به لّاو نه خۆشی تووش ده بیّ “ وه کو نزیک و له پالّ یه کدابوون ، یاخود تیکه لّبوون ، یاخود چه ندين هۆکاری تر که خراپی ده کات ، بۆیه ئه گه ر له سه ر سروشت و خولقاندنه ب نه ره ته که ی بمایه ته وه به بیّ تیکه لّابوونی له گه لّ ئه و هۆیانه دا که خراپی ده که ن ، خراپ نه ده بوو .

هه رکه س زانیاری سه باره ت به بارو حالی جیهان و سه ره تای دروستبوونی هه بیّ ، ده زانی هه موو ئه و خراپبوونه ی له ئاوه و او پوه و ک و گیانه به ران و بارو حالی دانیشه توانیدا هیه ، دوا ی خولقاندن تووشیان بووه به هۆکارگه لیک جیاواز ، به رده وام کرده وه کانی نه وهی ئاده م و سه رپێچیان بۆ پیغه مبه ران خراپه ی جۆراوجۆری گشتی و تاییه ت دروست ده که ن و ،

به‌وهش تووشی جۆره‌ها نازارو ، نه‌خۆشی و ، ده‌ردو ، چاوه‌قوله (طاعون) و ، بی‌بارانی و
 ووشکیتی و ، قات و قپی و ، هه‌لگرتنی فېرداری خاك و ، به‌روبوم و ، پوهه‌ك و ، هه‌لگرتنی
 سووده‌كانیان ، یاخود كه‌م كردنه‌وه‌یان ده‌بن ، هه‌موو ئه‌مانه‌ كاروباریكێن یه‌ك به‌دوای یه‌كدا
 پوو ده‌ده‌ن .

ئه‌گه‌ر زانستیشته‌ ئه‌وه‌نده‌ فراوان نه‌بوو جیگه‌ی ئه‌وانه‌ی سه‌ره‌وه‌ی تیا بێته‌وه ، با ئه‌م
 نایه‌تی خوای په‌روه‌ردگارت به‌س بیته‌ : ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾
 ﴿الروم : ٤١﴾ واته‌ : ﴿ظَهَرَ الْفَسَادُ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ﴾ خراپه‌ (به‌لأوشیوان و ده‌رد) له
 ووشكانی (زه‌وی) و ده‌ریادا ده‌رکه‌وتوووه‌ ﴿بِمَا كَسَبَتْ أَيْدِي النَّاسِ﴾ به‌هۆی ئه‌و خراپانه‌ی
 خه‌لكی کردویه‌نه‌^(٧٤) ، ئه‌م نایه‌ته‌ له‌ سه‌ر باروحوالی جیهان دابه‌زیوووه ، پێگ گرتنی بۆ
 کردوووه‌ له‌ نێوان ئه‌وه‌ی له‌ واقیعه‌دا پوووده‌ده‌ن و له‌ نێوان فه‌سادو خراپه‌دا ، تۆش ته‌ماشای
 ده‌که‌یت چۆن ئه‌و به‌لأو نه‌خۆشیانه‌ هه‌موو کاتیك له‌ به‌روبوم و پوهه‌ك و نازه‌لاندای پوووده‌ده‌ن
 ، له‌و به‌لایانه‌شه‌وه‌ چه‌ندین به‌لأی دیکه‌ی په‌یوه‌ندیدار پوووده‌ده‌ن و ، ملی یه‌که‌تریان گرتوووه ،
 هه‌رچه‌ند خه‌لكی سته‌م و کرده‌وه‌ی ناشیرین و داوێن پیسی زیاتر ئه‌نجام بده‌ن ، ئه‌مه‌نده
 خوای په‌روه‌ردگاریش به‌لأو نه‌خۆشیان بۆ به‌دیده‌هێنیت “ له‌ خۆراك و میوه‌و ، هه‌واو ئاو و ،
 جه‌سته‌و سروشت و ، وێنه‌و شیوه‌و په‌وشتیاندا ” وه‌کو که‌مکردنه‌وه‌ له‌ خۆراك و ، ده‌ردو
 به‌لأهێتان به‌سه‌ردا ، به‌جۆریك پیکێ کرده‌وه‌و سته‌م و کرده‌وناشرینه‌کانی ئه‌وان بیته‌ .

پێشتر دانه‌وێله‌ی وه‌کو گه‌نم و شتی تریش تۆریوووه‌ به‌به‌راوردی ئه‌مپۆ ، هه‌روه‌ها
 فېداریشی که‌وره‌تر بووه‌ . پێشه‌وا (أحمد) ی کوپی (حنبل) ده‌گێڕێته‌وه‌ : که‌وا له‌
 که‌نجینه‌کانی (بني أمية) دا تووره‌که‌یه‌ك دۆزرایه‌وه‌ گه‌نمی تێدا بوو هه‌ر دانه‌یه‌کی
 به‌ئه‌ندازه‌ی ئاوکه‌ خورمایه‌ك ده‌بوو ، له‌ سه‌ری نووسرابوو : ئه‌مه‌ له‌ پۆژانی دادپه‌روه‌ریدا

دهپوا ، ئەم چیرۆکەى له (المسند) هکهیدا گێڕاوهتهوه له ميانەى فەرموودهیهکدا له‌م باره‌وه باسى کردووه .

تۆرپەى ئەم نه‌خۆشى و به‌لا گشتيانە پاشماوه‌ى سزايکن نه‌ته‌وه‌کانى پابردووى پى سزا ده‌درا ، پاشان هينديکى وه‌کو چاوديرمايه‌وه ، بۆ ئەو که‌سانەى که هيندى له‌ کرده‌وى خراپى ئەو نه‌ته‌وانەى تيدايه ، وه‌کو حوکمىکى به‌دادو ، فەرمانىکى دروست ، پيغه‌مبەرى خواش ﷺ نامازەى بۆ ئەمه‌ کردووه که فەرموويه‌تى : ئەوه پاشماوه‌ى به‌لا ياخود سزايه‌که نيردرايه سەر نه‌وه‌ى ئيسرائيل .

ئەوه‌بوو خواى تعالى باى به‌سەر قەومىکدا زال کرد ، بۆ ماوه‌ى حەوت شه‌وه‌شت پۆژ ، پاشان هينديکى له‌و بايه له جيهاندا هيلايه‌وه ، له‌و پۆژانه‌دا ، که‌وابوو ئەمانه چه‌ندين په‌ندو نامۆزگارى تيدايه .

خواى تعالى کرده‌وه‌کانى مړوڤى چاک و مړوڤى خراپه‌کارى کردووه به‌هۆکارى تووشبوون به نه‌خۆشى و ده‌ردو به‌لا له‌م جيهانه‌دا ، وه‌کو فەرمانىکى ناچارى .

بۆيه خەلکى که چاکه‌کردن و زه‌کات و خير و چاکه‌دارى ناکەن و قەده‌غه‌ى ده‌کەن ، خواى تعالاش بارانى ئاسمانيان لى قەده‌غه ده‌کات و ، وشکىتى و ، قات و قريان به‌ سه‌ردا ده‌هينى .

که خەلکى سته‌م له‌ هه‌زاران و که‌مه‌ده‌ستان ده‌کەن و ، له‌ کيشانه‌و پيوانه‌دا گزى ده‌کەن و که‌مى ده‌کەنه‌وه ، وه‌ به‌هيزان ده‌ست دريژى له‌ بي‌هيزان و لاوازن ده‌کەن ، خواى تعالاش جه‌ورى پادشايان و کاريه‌ده‌ستانيان به‌سه‌ردا زال ده‌کات ، ئەو پاشايانه‌ى که هيج په‌حم و به‌زه‌يه‌کيان به‌ مړوڤدا نايه‌ته‌وه کاتى داواى په‌حم و به‌زه‌يان ليد‌ه‌کريت .

له راستیدا ئهوان كرده وه كانی میله تن به لّام له پوخسار و شیوهی کار به دهسته كانیاندا بۆیان ده ركه وتوون ، چونكه خوای تعالی به دانایی و دادپه روهی خۆی كرده وه كانی خه لك بۆ خودی خه لگه كه به قالد و شیوهیه ك به ده رده خات “ كه گونجاویان بیّت .

جارێك به كه م بارانی و قات و قپی ، جارێك به دوزمن ، جارێك به کار به دهستانی سته مكار ، جارێك به نه خۆشیه گشتیه كان ، جارێك به خه م و خه فەت تووشیان ده بی و لییان نابیته وه ، جارێك به قه ده غه كرنی فپو به ركه تی ئاسمان و زهوی ، جارێك به زال كرنی شه یتان كه هانیان ده دات بۆ هۆكاره كانی تاوان كرن ، بۆ ئه وهی بپاری په روه ردا گاریان به سه ردا بچه سپی ، هه موو كه سیكیش بچیته وه سه ر ئه وهی بۆ خولقینراوه . ئاقل و ژیریش چاوی به نیۆ هه ریمه جیاوازه كانی جیهاندا ده گه رینیت ، ده یانبینی و ، ته ماشای جیگه ی دادپه روهی خوا و دانایه كه ی ده كات و ، ئه وكات بۆی ده رده كه ویت كه وا پیتغه مبه ران و شوینكه وتوانیان به تایبەت له سه ر پێگه ی راستی پزگارین ، به لّام هه موو خه لك به پێگای تیاچوندا ده چن و ، به ره و مالیکی ویرانبوون مل ده نین ، به راستی خوای تعالی كارو فره مانی خۆی به ئه نجام ده گه یینی ، كه سیش ناتوانی فره مانی خوای تعالی بگۆپی یا هه لئیه شینیته وه ، هیچ به رگری كارێكیش نی یه بۆ فره مانی خوا . و بالله التوفیق .

فره مایشتی پیتغه مبه ری خوا ﷺ : (وماؤها شفاء للعین) واته : ئاوه كه ی بۆ چا و شیفایه ، به سی گوشتار لێك دراوه ته وه :

یه كه میان : ئاوه كه ی تێكه ل به ده رمانی تر ده كریت كه چاوی پێ چاره سه ر ده كریت ، نه ك خۆی به ته نها به کارییت ، ئه مه بۆچۆنی (أبو عبید) ه .

دووه م : به پوختی به كارد هینریت پاش برژاندنی و ، دلۆپاندنی ئاوه كه ی ، چونكه ئاگر نه رمونیانی ده كات و پێی ده گه یه نیت و ، ته پی و پاشه پۆو زیانبه خشه كانی ده توینیته وه و ، ته نها سووده كانی ده مینیته وه .

سئ یه م : مه به ست به ئاو ه که ی ئه و ئاو ه یه که له ئه نجامی بارانه وه تیایدا دروست ده بی ، که بریتیه له یه که م دلۆپه کانی باران که داده به زیتته سه رزه وی ، بۆیه خستنه سه ره که (إضافة) خستنه سه ری جووتکردنه ، نه ک خستنه سه ری به ش ، ئه مه ش بۆچۆنی پیشه وا (ابن الجوزي) یه که دورترین و لاوازترین بۆچونه کانه .

گوتراوه : ئه گه ر ئاو ه که ی بۆ ساردکردنه وه ی ئه وه ی له چاودایه به کاره یئرا ، ئه وا ئاو ه که ی به ته نها خۆی بۆ خۆی شیفایه ، به لām ئه گه ر بۆ شتی تری جگه له وه بوو ، ئه وا ده بی له گه ل شتی تر دا تیکه ل بکریت .

(الغافقي) ده لیت : ئاوی دوومه لāن چاکترین ده رمانه کانی چاوه ئه گه ر له گه ل کلدā بشیلدریّت و چاوی پی بریژریّت ، پیلۆه کانی چاوه به هیژ ده کات و ، پوچه بینه ره که زیاده به هیژو تیژ ده کات و ، دابه زینی نه خۆشیه کانی لی دۆرده خاته وه .

کَبَاثٌ^(٥٧٥) فِي الصَّحِيحِينَ : مِنْ حَدِيثِ جَابِرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ ، قَالَ : كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ نَجْنِي الْكَبَاثَ ، فَقَالَ : ((عَلَيْكُمْ بِالْأَسْوَدِ مِنْهُ ، فَإِنَّهُ طَيِّبٌ))^(٥٧٦) .

واته : له (جابر ی کوپی (عبدالله) وه _ خاوی لی پازی بیّت _ فهرموویه تی : له خزمه تی پیغه مبه ری خوادا ﷺ پیکه وه (الْكَبَاثُ) مان لیّده کرده وه ، ئه وه بوو فهرمووی : ((په شه که ی لیکه نه وه ، چونکه به له زه ترو به سوودتره)) .

^{٥٧٥} _ كَبَاثٌ : به ربوبومی پیگه بوی دره ختی (الْأَرَاك) ه ، له هه نجیر ده چیت و مرؤف و ئازده لیش ده یخۆن ، بپوانه : صحيح البخاري بتحقيق مصطفى ديب ، ج ٣ .

ده نکی به ری ئه م دره خته که مێک له ده نکی کوزبوره گه وره تره ، بپوانه : قاموسی رسته ، مه لا محمودی گه لاله ی ، وه رگێپ .

^{٥٧٦} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (٩ / ٤٩٨) ، ومسلم (٢٠٥٠) .

(الْكَبَّاتُ) ، بفتح الكاف ، والباء الموحدة المخففة ، والشاء المثناة ، بهروبو می درهختی (الْأَرَاك) ه . له خاکی وه لاتی حجازدا زۆرهو ، میزاجی گهرمی ووشكه ، سووده كانی وهكو سووده كانی (الْأَرَاك) ه : گه ده بههیز دهكات ، هه رس كردن چاك دهكات ، به لغام پاك دهكات وه ، بۆ نازاره كانی پشت به سووده ، زۆریك له نه خوشیه كانی تر .

(ابْنُ جُلْجُل) ده لیت : نه گه ر ئارده كه ی بخوړیت وه ، میزهینه رهو ، میز لدان پاك دهكات وه ، (ابْنُ رِضْوَان) ده لیت : گه ده بههیز دهكات و ، سروشت راده گریت .

كَتَمَ : روى البخاري في صحيحه : عن عثمان بن عبدالله بن مَوْهَب ، قال : دخلنا على أُمِّ سَلَمَةَ _ رضي الله عنها _ ، فأخرجت إلينا شعراً من شعر رسول الله ﷺ مخضوباً بالحِنَّاءِ والكَتَمِ^(٥٧٧).

واته : له (عثمان) ی کوپی (عبدالله) ی کوپی (مَوْهَب) وه ، فه رموویه تی : چوینه دیدهنی (أُمُّ سَلَمَةَ) _ خوای لی پازی بیته _ نه وه بوو تاله موویه کی له پرچی پیغه مبهری خوا ﷺ بۆ دهرهیتانین به خه نهو (الْكَتَم) پهنگ کرابوو .

وفي السنن الأربعة : عن النبي ﷺ أَنَّهُ قَالَ : ((إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيْرْتُمْ بِهِ الشَّيْبَ الْحِنَّاءُ وَالْكَتَمُ))^(٥٧٨).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((چاکترین شتیك سه رسپی بوونی پی بگوین خه نهو (الْكَتَم) ه)) .

^{٥٧٧} _ صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٢٩٦ ، ٣١٩ ، ٣٢٢) ، والبخاري (٧ / ٢٠٧) ، وابن ماجه (٣٦٢٣)

كلهم من طريق عثمان بن عبدالله بن مَوْهَب عن أُمِّ سلمة فذكرته .

^{٥٧٨} _ إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٥ / ١٤٧) ، وصححه الألباني في صحيح الجامع (١٥٤٦) .

له (الصحيحين) دا : له (أنس) هوه _ خَوای لی پازی بیټ _ فهرموویه تی : (أبایکر) _
خَوای لی پازی بیټ _ به خه نهو (الکَتم) په نگی ده کرد .

وفي سنن أبي داود : عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ _ رضي الله عنهما _ قَالَ : مرَّ عَلَى النَّبِيِّ ﷺ رَجُلٌ
قَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ ، فَقَالَ : ((مَا أَحْسَنَ هَذَا ؟)) ، فَمَرَّ آخَرُ قَدْ خَضَبَ بِالْحِنَّاءِ وَالْكَتَمِ ،
فَقَالَ : ((هَذَا أَحْسَنُ مِنْ هَذَا)) ، فَمَرَّ آخَرُ قَدْ خَضَبَ بِالصُّفْرِ ، فَقَالَ : ((هَذَا أَحْسَنُ مِنْ
هَذَا كُلِّهِ)) (٥٧٩).

واته : له (ابن عباس) هوه _ خوا له خوی ویا بیسی پازی بیټ _ فهرموویه تی : پیاوئیک
به لای پیغه مبه ری خوادا ﷺ تپه پبوو سه ری به خه نه په نگ کردبوو ، فهرمووی : ((نه مه
چند چاکه ،)) ، په کیکی تر تپه پبوو سه ری به خه نهو (الکَتم) په نگ کردبوو ، فهرمووی :
((نه مه له نه مه چاکتره)) ، په کیکی تر تپه پبوو سه ری به زهره سه ری په نگ کردبوو ،
نه وه بوو فهرمووی ((نه مه له همووی چاکتره)) .

(الغافقي) ده لیت : (الکَتم) پوهه کیکه له ده شته کانداه پرویت ، که لاکانی نزیک به
که لای زهیتونه ، له بالا زیاتر به رز ده بیته وه ، به ریکی هیه له به ری بیهر (الْفُلُ) ده چیت
، ناوکی له نیودایه ، نه گهر بکوتریت په ش ده بیته وه ، نه گهر گوشراوی که لاکه ی ده ربه یتیریت
و ، به نه ندازه ی (أوقية) یه کی (٥٨٠) لی بخوریتته وه ، به هیز ده پشینیتته وه ، بو که زستنی
سه گیش به سوود ده بی . بنه په ته که شی نه گهر له که ل ناودا بکولیندریت ده بی به مه ره که ب و
بو نووسین به کار دیت .

٥٧٩ _ إسناده ضعيف : أخرجه أبو داود (٤٢١١) ، وضعفه الألباني في ضعيف أبي داود (٩٠٢) .

٥٨٠ _ أوقية : كيتشى (١١٩) غرام زيوه ، پروانه : فتاوى الشبكة الإسلامية بإشراف د . عبدالله الفقيه ، ٢٦٦٧٥

(الكندي) ده‌لَیت : تَووی (الْكَتَم) نه‌گه‌ربۆ پەشتنی چاوه‌کار به‌پێنریت ، ناوی دروستبوو له‌ چاودا شیی ده‌کاته‌وه‌و چاکی ده‌کاته‌وه‌ .

هه‌ندێ خه‌ك واتێگه‌شتوون (الْكَتَم) وه‌سمه‌یه ، كه‌ به‌ گه‌لای نیل ناوده‌بریت ، نه‌مه‌ بۆچونێکی هه‌له‌یه ، چونكه‌ وه‌سمه‌ پوه‌كێکی دیکه‌یه‌و (الْكَتَم) نی یه‌ . دانهری (الصحاح) ده‌لَیت : (الْكَتَم) بالتحريك : پوه‌كێكه‌ تێكه‌ل به‌ وه‌سمه‌ ده‌كریت و بۆ پەنگردنی پرچ به‌كار دیت . گوتراوه : وه‌سمه‌ پوه‌كێكه‌ گه‌لایه‌کی درێژی هه‌یه‌و پەنگی مه‌یه‌و شینه‌و له‌ گه‌لای دره‌ختی بیی (شجر الخلاف) گه‌وره‌تره‌و ، له‌ گه‌لای لوبیا ده‌چیت و ، له‌و گه‌وره‌تره‌ ، له‌ وه‌لاته‌کانی حجازو یه‌مه‌نه‌وه‌ ده‌هێنریت .

فإن قيل : قد ثبت في الصحيح عن أنس _ رضي الله عنه _ أنه قال : لم يختضب النبي ﷺ (٥٨١) . واته : نه‌گه‌ر گوترا : به‌ (صحيح ی) له‌ (أنس) وه‌و _ خوا ی لێ پازی بیت _ ده‌گێر نه‌وه‌ فهرموویه‌تی : پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرچی پەنگ نه‌ده‌کرد .

ده‌گوتریت : پێشه‌وا (أحمد ی) کوپی (حنبل) وه‌لامی نه‌مه‌ی داوه‌ته‌وه‌و فهرموویه‌تی : كه‌سانی دیکه‌ی جگه‌ له‌ (أنس) شایه‌تیان داوه‌ كه‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرچی پەنگ نه‌ده‌کرد . وه‌ نه‌و كه‌سه‌ی بینویه‌تی له‌ پله‌ی نه‌و كه‌سه‌دان یه‌ كه‌وا نه‌بینیوه‌ ، به‌لكو پله‌كه‌ی به‌رزتره‌ ، پێشه‌وا (أحمد ی) کوپی (حنبل) جیگه‌ری ده‌كات كه‌وا پێغه‌مبه‌ری خوا ﷺ پرچی پەنگ ده‌کرد ، كۆمه‌لێکی تری فهرمووده‌ناسانیشی له‌ گه‌لایه‌ ، به‌لام نيامی (مالك) نكۆلی لێ كردوه‌ .

فإن قيل : قد ثبت في صحيح مسلم النهي عن الخضاب بالسواد في شأن أبي قحافة لما أُتيَ به‌ ورأسه‌ ولحيته‌ كاللغامة بياضاً . فقال : ((غَيَّرُوا هَذَا الشَّيْبَ وَجَنَّبُوا السَّوَادَ)) (٥٨٢) .
والْكَتَمُ يُسَوِّدُ الشَّعَرَ

٥٨١ _ صحيح : أخرجه أحمد (٣ / ٢١٦ ، ٢٦٦) ، ومسلم (٧ / ٨٥) ، والنسائي (٨ / ١٤١) كلهم من طريق

الثنئي بن سعيد ، عن قتادة ، عن أنس فذكره .

واته : نه‌گەر گوترا : له (صحیح) ی ئیمامی (مسلم) دا قەدەغەکردنی پەنگ کردن به‌پەش جینگیربووه سه‌بارهت به (أبی قُحافَة) کاتێ هینرایه خزمه‌تی پیغه‌مبەری خوا ﷺ و سه‌ری و پیشی وه‌کو دره‌ختی (الثَّغَمَة) سپی بوو . نه‌وه‌بوو پیغه‌مبەری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((نَهْ سَیِّئَتِهِ بَکْرٍ بِهْ پَه‌نگیکی ترو ، به‌دوریشی بگرن له پەنگی پەش)) . (الْکَتْمُ) یش پەرچ پەش ده‌کات .

وه‌لامی ئەمه به‌دوو پوو ده‌دریته‌وه :

یه‌که‌میان : قەدەغەکردنه‌که بۆ پەشکردنی په‌تیه ، به‌لام نه‌گەر خه‌نه‌که شتیکی تری تیکه‌ل کرا ، وه‌کو (الْکَتْمُ) و به‌هاوشیوانه ، نه‌وا هیچی تیدا نی یه ، چونکه خه‌نه‌و (الْکَتْمُ) پەنگی به‌پەرچ ده‌به‌خشن له نیوان سوور پەشدايه به‌پیچه‌وانه‌ی وه‌سمه ، که پەنگیکی پەشی خه‌لووزی به‌پەرچ ده‌به‌خشی ، ئەمه پاسترینی هەردوو وه‌لامه‌که‌یه .

وه‌لامی دووه‌م : نه‌و پەنگ کردن به‌پەش‌ه‌ی قەدەغەکراوه پەنگ کردنی گزی و فیله ، وه‌کو نه‌وه‌ی کچ و که‌نیزه‌ک و ، ژنی به‌ته‌مه‌ن ، می‌ردو گه‌وره‌که‌ی هه‌له‌خه‌له‌تینی ، سه‌ر پەنگ کردنی پیاری به‌ته‌مه‌ن بۆ نه‌وه‌ی ژنی پی هه‌له‌خه‌له‌تینی ، هه‌موو نه‌مانه گزی و فیله و هه‌له‌خه‌له‌تاندنه ، به‌لام نه‌گەر مه‌به‌ست به‌پەرچ پەنگ کردنه‌که گزی و فیله و هه‌له‌خه‌له‌تاندن نه‌بوو ، نه‌وا به (صحیح) ی له پی‌شه‌وایانمان (الحسن) و (الحسين) هوه _ خویان لی پازی بیت _ ده‌گێر نه‌وه که‌وا پرچیان به‌پەش پەنگ کردووه ، ئەم گوفتاره پی‌شه‌وا (ابن جریر) له کتییی (تهذیب الأثار) دا باسی کردووه ، هه‌روه‌ها له (عثمان) ی کوپی (عفان) و ، (عبدالله) ی کوپی (جعفر) و ، (سعد) ی کوپی (أبی وقاص) و ، (عُقبَة) ی کوپی (عامر) و ، (المغیره) ی کوپی (شعبَة) و ، (جریر) ی کوپی (عبدالله) و ، (عمرو) ی کوپی (عاص) هوه باسی کردووه .

هروه‌ها له كۆمه‌لێك له (التابعين) هوه باسی ده‌كات وه‌كو ، (عمرو بن كوفي) عثمان
 كو ، (علي) كوفي (عبدالله بن كوفي) عباس كو ، (أبوسلمة بن كوفي) عبدالرحمن كو ،
 عبدالرحمن بن كوفي (الأسود كو ، (موسى بن كوفي) طلحة كو ، (الزهري كو ، (أيوب كو ،
 (إسماعيل بن كوفي) معدي كرب هوه .

هروه‌ها پێشه‌وا (ابن الجوزي) له (محارب بن كوفي) دثار كو ، (يزيد كو ، (ابن جريج
 كو ، (أبي يوسف كو ، (أبي إسحاق كو ، (ابن أبي ليلى كو ، (زياد بن كوفي) علاقة كو ،
 غيلان بن كوفي (جامع كو ، (نافع بن كوفي) ابن جبير كو ، (عمرو بن كوفي) علي
 المقدمي كو ، (القاسم بن كوفي) سلام هوه باسی ده‌كات .

كُرْمٌ ، دره‌ختی تری ، كه له زمانى عه‌ره‌بیدا به (الحَبْلَةُ) ش ناوده‌بریت واته : میو ،
 مكروه (يشه به (الكُرْم) ناوبریت ، له‌به‌ر ئه‌وه‌رمووده‌یه‌ى ئیمامى (مسلم) له (صحیح
) كه‌یدا ده‌یگێریت هه‌ كه‌وا پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ فه‌رموویه‌تى : ((لا يَقُولَنَّ أَحَدُكُمْ لِلْعَنْبِ الْكُرْمَ
 ، الْكُرْمُ : الرَّجُلُ الْمُسْلِمُ)) * وفي رواية : ((إِنَّمَا الْكُرْمُ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ)) ، وفي أخرى : ((لا
 تَقُولُوا : الْكُرْمُ ، وَقُولُوا : الْعَنْبَ وَالْحَبْلَةَ)) (٥٨٣)

واته : ((با هه‌چ كه‌س به‌ تری نه‌لێ (الكُرْم) ، (الكُرْم) پیاوی موسلمانه)) . له (ريوایه
) تێكى تردا : ((له‌ پاستیدا (الكُرْم) دلێ باوه‌رداره)) ، له (ريوایه) تێكى تردا : ((مه‌لێن :
 (الكُرْم) ، بلێن : تری و میو)) .

دوو ماناش له‌مه‌دا به‌دیده‌كریت :

یه‌كه‌میان : عه‌ره‌ب دره‌ختی تری به (الكُرْم) ناوده‌برد واته : پێزدار ، به‌هۆى نۆزى
 سوودو كه‌لك و خه‌ره‌یه‌وه ، به‌لام پێغه‌مبه‌رى خوا ﷺ نا‌قایل بوو به‌ ناویك ناوبریت نه‌فسه‌كان

بجولێتیت بۆ خۆشویستنی و خۆشویستنی ئەو شەرابە سەرخۆشکارە ی لێی دروست دەکړیت ، که دایکی هەموو پیسیەکانە ، بۆیە نا قایل بوو بـه پـه تی به چاکترین ناو “ که له هەموو ناویکی تر کۆکاری خهیره “ ناوبریت .

دوهم : ئەمە دەکهوێتە چوارچێوهی فەرمایشتی پێغەمبەری خواوە ﷺ : ((لَيْسَ الشَّدِيدُ بِالصُّرْعَةِ))^(٨٤) واتە : ((به هیزی پاست ئەو پیاوێ نی یە که سەردەکهوێ و پیاوان دەدا به زهویدا)) . هەروەها دەچیتە چوارچێوهی فەرمایشتی پێغەمبەری خواوە ﷺ : ((لَيْسَ الْمُسْكِينُ بِالطُّوْفِ))^(٨٥) ((ئەو کەسە ی به سەرتاندا دەگەرێت دەستکورتی پاست نی یە)) . واتە : ئێوه درەختی تری به (الْكَرْمُ) ناو دەبن له بهر سووده زۆره کانی ، به لām دلی برودار یاخود پیاوی موسلمان له درەختی تری بهم ناوه شایسته تره ، چونکه برودار هه ره مووی خێرو که لگه ، هەموو ئەمانە دەچیتە چوارچێوهی ئاگادارکردنەوه و ناساندن به و خێرو ، به خشین و ، باوه پو ، نورو ، پێنمووی و ، له خوا ترسان و ، سیفاتانە ی له دلی باوه درادایه و ، به هۆیه شایسته ده بی بهم ناوه ، زیاتر له شایسته بوونی میو بهم ناوه .

پاشان . هیزی میو ساردی ووشکه ، گه لاو خۆ هه لواسه کانی ساردکاره له کۆتای پله یه کدا ، نه گهر بکو تریت و پێچه ریکی (ضماد) یکی لی دروست بکړیت سەر ئێشه و ، ئاوسانه گهرمه کان و ، هه لئاوسانی گه ده ئارام ده کاته وه ، گوشراوی لقه کانی نه گهر بخوړیته وه پشانه وه ئارام ده کاته وه ، سک ده گریته وه ، هه روه ها ناوه پۆکه ته په که ی و ، گوشراوی گه لاکانی ، بۆ برینی پێخۆله به سووده و ، خوین و کێماو ده رده دات و ، ئازاری گه ده ناهێلێت . ئەو ناوه فرمی سکیه ی که به سەر لقه کانی وه هه لگیراوه و ، وه کو که تیره یه نه گهر بخوړیته وه به رد ده کاته ده ره وه ، نه گهر نه خۆشیه کانی ووشک هه لاتووی و قلیشانی پێست و نه مانی موو

^{٨٤} _ متفق عليه : أخرجه البخاري (١٠ / ٤٣١) ، ومسلم (٢٦٠٩) .

^{٨٥} _ صحيح : أخرجه مالك في موطئه (٥٧٥) ، والبخاري (٢ / ١٥٤) ، ومسلم (٣ / ٩٥) ، والنسائي (٥ /

٨٥) كلهم من طريق أبي الزناد عن الأعرج عن أبي هريرة فذكره مرفوعاً .

به سه ریه وه ، گه پێ و نه خۆشیه کانی تری تێهه لاسوینریت چاکیان ده کاته وه ، به لام پێش به کارهینان پێویسته نه دماه که به ئاو و (النطرون) بشۆردریت ، نه گه ر له گه ل زهیتی زهیتوندا شوینه تووکنه کانی جهسته ی پێ بسپریت دهیتاشیت و لایده بات ، خۆله میشی لقه کانی نه گه ر له گه ل سرکه و پۆنی گول و (دهن الورد) سپه نددا (سذاب) پێچه ریکی (ضماد) لێ دروست بکریت نه وای بۆ نه و ئاوسانانه ی تووشی سپل ده بی به سووده ، هیزی پۆنی گولی میو (دهن زهره الکرم) قبزکاره و له هیزی پۆنی گول (دهن الورد) ده چیت ، سوودو که لکه کانی نه مه نده زۆرن نزیک به سووده کانی داره خورمايه .

گرفس ، که ره وز : له فه رمووده یه کدا که (صحیح) نی یه ، پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((مَنْ أَكَلَهُ ثُمَّ نَامَ عَلَيْهِ ، نَامَ وَنَكَهَتْهُ طَيِّبَةٌ ، وَيَنَامُ أَمْنًا مِنْ وَجَعِ الْأَضْرَاسِ وَالْأَسْنَانِ)) واته : ((نه گه ر هه رکه س خواردی و پاشان نووست ، ده نویت و بۆنی خۆشه و ، ده نویت و بیه وه ی ده بی له ئازاری ددانه خریکان و ددان)) . نه م فه رمووده پوچه و به ده می پێغه مبه ری خواوه ﷺ هه لبه ستراوه ،

به لام جوړه (البُسْتَانِي) که ی زۆر بۆن خۆش ده کات ، نه گه ر بنه پره تی به مله وه هه لواسریت بۆ ئازاری ددان به سووده .

که ره وز گه رمی ووشکه ، گووتراره : ته پو شیداره و کونیه داخراوه کانی (سُداد) جگه رو سپل ده کاته وه میزهینه ره ، خوینی بینوژی هینه ره ، به رد وورد ده کات و ، تۆوه که شی له و باره وه به هیزتره ، ئاره زوی جوتبون ده وروژینیت ، بۆ نه هیشتنی هه مو بۆنیکی ناخۆش به سووده . (الرازي) ده لیت : پێویسته نه خوریت نه گه ر ترسی پێوه دانی دوو پشک له ئارادابوو .

کُرْثُ ، که ور : فه رمووده یه کی له باره وه هاتوه (صحیح) نی یه و به ده می پێغه مبه ری خواوه هه لبه ستراوه پوچه : ((مَنْ أَكَلَ الْكُرْثَ ثُمَّ نَامَ عَلَيْهِ نَامَ أَمْنًا مِنْ رِيحِ الْبَوَاسِيرِ وَاعْتَرَلَهُ

الْمَلِكُ لِنَنْ نَكْهَتْهُ حَتَّى يُصْبِحَ)) واتە : ((هەرکەس کە وەر بخوات و پاشان بنوی بیوهی دهبی له بای مایه سیری و په‌ریه‌که‌ش لی دور ده‌که‌وێته‌وه تا پۆژ ده‌کاته‌وه)) .

که‌وهر دوو جوهره :

(النَّبَطِيُّ) : ئەو جوهره‌یه که له سوڤره داده‌نرێت .

(الشامي) : ئەوه‌یه که سه‌ری هه‌یه ، گه‌رمه‌و ووشکه‌و سه‌رده‌ئیشینێت ، ئەگەر بکولێندرێت و بخورێت ، یاخود ئاوه‌که‌ی بخورێته‌وه ، بۆ مایه‌سیری سارد به‌سووده ، ئەگەر تۆوه‌که‌ی به‌پاردێت و ، له گه‌ل (القطران)^{٥٨٦} بشی‌لدێت و ، بۆن و هه‌لمه‌که‌ی بدری له‌و ددانانه‌ی کرمی تێدایه‌ بڵاوی ده‌کاته‌وه‌و ده‌ردیده‌هینێت و ، ئازاره‌ کاتیه‌که‌ی داده‌مرکینێته‌وه ، ئەگەر دوکه‌لی تۆوه‌که‌ی له‌ کۆم بدری مایه‌سیره‌که‌ی سووک ده‌بیته‌وه ، هه‌موو ئەمانه‌ له‌ که‌وری (النَّبَطِيُّ) دایه .

له‌ گه‌ل ئەمه‌شدا ددان و پۆک خراپ ده‌کات و ، سه‌ر ده‌ئیشینێت و ، خه‌ونغه‌لیکی ناخۆش بۆ مڕۆڤ دروست ده‌کات و ، چاو تاریک ده‌کات و ، بۆنی دهم ناخۆش ده‌کات ، به‌لام می‌زو بێنویژی زیاد ده‌کات ، ئاره‌زووی جوتبوون زیاد ده‌کات ، به‌لام دره‌نگ هه‌رسه‌ .

بیتی لام (ل) :

لَحْمٌ ، گوشت : خوای تعالی ده‌فه‌رمیت : ﴿وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ﴾ [الطور ٢٢ :] واته : ﴿وَأَمْدَدْنَاهُمْ بِفَاكِهَةٍ وَلَحْمٍ﴾ وه‌ به‌رده‌وام هه‌موو جوهره‌ میوه‌و گوشتیکیان پی ده‌ده‌ن ﴿مِّمَّا يَشْتَهُونَ﴾ له‌وه‌ی ئاره‌زووی ده‌که‌ن . هه‌روه‌ها خوای تعالی ده‌فه‌رمیت : ﴿

^{٥٨٦} _ القطران : گوشرای دوو دره‌ختی (الأرز) و (الأهل) ه ، یاخود ماده‌یه‌کی په‌ش و لینج و شله‌مه‌نیه‌ له‌ دره‌خت و خه‌لوزوشتی وا ده‌رده‌هینرا ، به‌وانه : لسان العرب ، وه‌رگێڕ .

وَلَحْمٍ طَيْرٍ مَّا يَشْتَهُونَ ﴿٢١﴾ [الواقعة : ٢١] واته : وه گوشتی مهر بالندهیهك كه حهزی لی بکهز^(٥٨٧).

وفي سنن ابن ماجة من حديث أبي الدرداء ، عن رسول الله ﷺ : ((سَيِّدُ طَعَامِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَأَهْلِ الْجَنَّةِ اللَّحْمُ))^(٥٨٨).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((سرگه وردهی خوراکي خه لکی دونیاو خه لکی به ههشت گوشته)) .

ومن حديث بُرَيْدَةَ يرفعه : ((خَيْرُ الْإِدَامِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ اللَّحْمُ))^(٥٨٩).
واته : (بُرَيْدَة) _ خوای لی پازی بیّت _ له فهرموودهیه کدا که به رزی ده کاته وه بو پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((خیردارترین پیخوری دونیاو پوژی دوی گوشته)) .

وفي الصحيح عنه ﷺ ((فَضْلُ عَائِشَةَ عَلَى النِّسَاءِ كَفَضْلِ الثَّرِيدِ عَلَى سَائِرِ الطَّعَامِ))^(٥٩٠) .
((به پاستی پیزی (عائشة) به سهر ژنانی دیکه دا ، وه کو پیزی شله به گوشته به سهر خواردنه کانی تردا)) .

(الثريد) واته : نان و گوشته . شاعیر ده لیّت :

إِذَا مَا الْخُبْزُ تَأَدَّمَهُ بِالْحَمِ فَذَٰكَ أَمَانَةُ اللَّهِ الثَّرِيدُ
واته :

نه گهر نان پیخوره که ی بکه ی به گوشت باشه و نه مانه تی خواش شله به گوشته

^{٥٨٧} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسریری قورئان .

^{٥٨٨} _ إسناده ضعيف جداً : أخرجه ابن ماجة (٣٢٠٥) ، وانظر الضعيفة (٣٧٢٤) .

^{٥٨٩} _ ضعيف جداً : أورده الألباني في ضعيف الجامع (٢٨٧٩) وقال : ضعيف جداً ، وعزاه السيوطي إلى البيهقي في

الشعب عن أنس ، وانظر الضعيفة (٢٥٧٤) .

^{٥٩٠} _ سبق تخريجه .

پیشهوا (الزُّهري) ده‌فهرمیت : خواردنی گوشت هه‌فتا هه‌یز زیاد ده‌کات ، (محمد ی) کوپی (واسع) ده‌لێت : گوشت هه‌یزی چاو زیاد ده‌کات ، له (علي) کوپی (أبي طالب) هوه _ خوی لی رازی بێت _ ده‌گێر نه‌وه‌ فهرموویه‌تی : گوشت بخۆن ، به‌پاستی په‌نگ ساف ده‌کات و ، سڤ خالی ده‌کاته‌وه‌و ، په‌وشت جوان ده‌کاته‌وه‌ ، (نافع) ده‌فهرمیت : نه‌گه‌ر ماڤگی په‌مه‌زان به‌اتایه (ابن عمر) گوشتی له‌ ده‌ست نه‌ده‌چوو ، نه‌گه‌ر سه‌فه‌ریشی بکرایه دیسان گوشتی له‌ده‌ست نه‌ده‌چوو . له (علي) هوه‌ ده‌گێر نه‌وه‌ فهرموویه‌تی : هه‌ر که‌س چل پۆژ گوشت نه‌خوات په‌وشتی خراپ ده‌بێت .

به‌لام فهرمووده‌که‌ی خاتوو (عائشة) _ خوی لی پازی بێت _ ، که‌ ئیمامی (أبوداود) به‌ (مرفوع) ی ده‌گێر پێته‌وه‌ : ((لَا تَقْطَعُوا اللَّحْمَ بِالسَّكِّينِ ، فَإِنَّهُ مِنْ صَنِيعِ الْأَعَاجِمِ ، وَانْهَشُوهُ ، فَإِنَّهُ أَهْنَأُ وَأَمْرَأُ)) (٩١) واته‌ : ((گوشت به‌ چه‌قوله‌ت مه‌که‌ن ، چونکه‌ له‌ کرده‌وه‌ی عه‌جه‌مه‌کانه‌ ، به‌ لکو‌قه‌پی پێدابکه‌ن ، چونکه‌ خۆشترو به‌تامتره‌)) . ئیمامی (أحمد) به‌دوو فهرمووده‌ی (صحیح) له‌ پێغه‌مبه‌ری خواوه‌ ﷺ که‌ تیایدا هاتوو که‌وا گوشتی به‌ چه‌قوله‌ت کردوو به‌ر په‌رچی فهرمووده‌که‌ی سه‌ره‌وه‌ ده‌داته‌وه‌ ، که‌ پێشتر باسمان کردوو .

گوشتیش چه‌ندین په‌گه‌زو جوړه‌ ده‌گۆر پێت به‌ جیاوازی بنچینه‌و سروشتی گوشته‌که‌ ، ئیمه‌ش حوکمی هه‌ر په‌گه‌زو جوړیک له‌ گه‌ل سروشت و سوودو زیانه‌کانیدا پوون ده‌که‌ینه‌وه‌ .

لحم الضأن ، گوشتی خوریدار (مه‌پو به‌ران) : گه‌رمه‌ له‌ دووه‌مدا ، ته‌پوشیداره‌ له‌ یه‌که‌مدا ، چاکترینی نه‌وه‌یه‌ سالتیکی ته‌واو کردبی ، خوینیکی ستایش‌کراوی به‌هه‌یز دروست ده‌کات بۆ نه‌وه‌که‌سانه‌ی به‌باشی هه‌رسی ده‌که‌ن ، بۆ که‌سانی خاوه‌ن میزاجی ساردی مامناوه‌ند چاکه‌ ، هه‌روه‌ها بۆ وه‌رزشکارانی ته‌واو له‌ جیگه‌وه‌رزه‌ سارده‌کاندا به‌سووده‌ ،

بۆ كه سانى خاوهن (المرّة السوداء) به سووده ، بپرو هزرو توانای له بهر كردن به هیز دهكات ، گوشتى مه پى زۆر پپرو لاوازو خراپه ، ههروه ها گوشتى مئینه ش (النّعاج) ، به لّام چاكترینى : گوشتى نێرى په شه ، چونكه سووكترو به له زه ترو به سووتره ، (الخصي) گوونه كانیشى به سوودترو چاكتره ، ئازده لى سوورى قه له و سووكترو خۆراكیكى چاكیشه ، بزنى دوو سالة خۆراكیكى كه م سوود ده به خشیت و ، سه رگه ده ش ده كه ویت .

چاكترین گوشتیش نه و گوشته یه كه به ئیسكه وهیه ، لای راست له لای چه پ سووكترو چاكتره ، به شى پێشه وه له به شى دواوه چاكتره ، خۆشترین گوشتى مه پ به لای پێغه مبه رى خواوه ﷺ به شى پێشه وه ی بوو ، به شى پێشه وه ی مه پ جگه له سه ر له به شى دواوه سووكترو چاكتره ، (الفرزدق) پاره ی دایه پیاویك گوشتى بۆ بكړیت و پێى گووت : به شى پێشه وه بكړه و ، دوركه وه ره وه له سه رو سك ، چونكه نه خۆشيان تێدایه .

گوشتى مل چاك و به له زه ته ، سووك و خیرا هه رسه ، گوشتى ده ست سووكترين و به له زه ترين و نه رم و نیا نترین گوشته و له هه مووشى له زیانه وه دورتره ، له هه مووشى خیرا هه رسته .

وفي الصحيحين : أنه كان يُعجب رسول الله ﷺ (٩٢) .

واته : له (الصحيحين) دا ها تووه : پێغه مبه رى خوا ﷺ هه زى لیبوو .

گوشتى پشت خۆراكیكى زۆرى تێدایه ، خوینىكى ستایشكراو دروست دهكات ، و فى سنن ابن ماجه مرفوعاً : ((أَطْيَبُ اللَّحْمِ لَحْمُ الظَّهْرِ)) (٩٣) .

واته : پێغه مبه رى خوا ﷺ فه رموویه تى : ((خۆشترین گوشت گوشتى پشته)) .

^{٩٢} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١٦٣ ، ١٧٢) ، (٦ / ١٠٥) ، ومسلم (١ / ١٢٧ ، ١٢٩) كلاهما عن

أبي هريرة فذكره في حديث طويل .

^{٩٣} _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٣٣٠٨) ، وضعفه الألباني في ضعيف ابن ماجه (٧١٦) .

لحمُ المعز «گۆشتی بزَن : گهرمیی که مه ، ووشکه ، نه و تیکه لاوهی لیوه دروست دهبی باش نی یه و ههرسکردنیشی چاک نی یه ، خۆراکیکی ستایشکراو نی یه ، گۆشتی سابیرین خراپه به پرهایی ، زۆر ووشکه ، به ده هرسه ، خه لتهی (السوداوی) دروست دهکات .

(الجاحظ) ده لیت : پزیشکیکی به پێز پێی گوتم : نهی (أبا عثمان) دورکه وه ره وه له گۆشتی بزَن ، چونکه خه م و خه فته دروست دهکات ، (السوداء) ده جوالینیت ، له بیرچوونه وه دروست دهکات ، خوین خراپ دهکات ، سویند به خوا منداڵ شیت دهکات .

هه ندی له پزیشکان گووتویانه : له راستیدا نه وهی زه م ده کړیت گۆشتی بزنی پیره ، به تاییه ت بۆ به سالآچووان ، هیچ خراپیه کی تیدا نی یه بۆ نه وانه ی پێی پاهاتوون ، (جالینوس) بزنی یه ک ساله ی به خۆراکه مامناوه نده پیکه ره کانی کیمۆسی ستایشکراو داناوه ، مینه شی له نیرینه باشته .

وقد روى النسائي في سننه : عن النبي ﷺ : ((أَحْسِنُوا إِلَى الْمَاعِزِ وَأَمِيطُوا عَنْهَا الْأَذَى ، فَإِنَّهَا مِنْ دَوَابِ الْجَنَّةِ)) وفي ثبوت هذا الحديث نظرٌ • واته : پێغه مبه ری خوا ﷺ فه رموویه تی : ((چاکه کارین له گه ل بزنداو ، پیسی لی دوربخه نه وه ، چونکه له گیاندارانی به هه شته)) • پێشه وا _ ابن القيم _ ده فه رمیت : به لام جیگیربوونی نه م فه رمووده جیگه ی تیروانینه •

پزیشکان حومی زیانبه خشینیان داوه به سه ر گۆشتی بزندا به جوژنی نه ک به گشتی ، نه مه ش به گویره ی گه ده ی لاوازو ، میزاجی لاوازه که پێی پانه هاتوون و ، به خۆراکی مام ناوه ندی چاکی نه رم و نیان پاهاتوون ، نه وانه ش خه لکانی خۆشگوزه رانن له خه لکی شاران ، که که میکی خه لکن •

لحمُ الجدی «گۆشتی کاریله : نزیککی مامناوه نده ، به تاییه ت تاوه کو شیره خۆره بیت ، به و مه رجه ی به م نزیکانه له دایک نه بویت ، خیرا هه رس ده بی به هۆی هیزی نه و شیره وه که

تیایدایه ، خو نه رم و نیان ده کاته وه ، گونجاوی زۆریه ی خه لکه له زۆریه ی بارو حاله کاندای ، له گوشتی ووشتر نه رم و نیانتره ، خوینیکی مام ناوه ند دروست ده کات .

لحم البقر گوشتی مانگا : ساردی ووشکه ، دره تگ هه رسه ، به هیواشی له گه ده لیژ ده بیته وه ، خوینیکی (سوداوی) دروست ده کات ، باش نی یه ته نها بۆ نه و که سانه نه بی که ماندوو بوون و هیلاکیه کی زۆر ده کیشن ، زۆر خواردنی نه خو شیه (سوداوی) کانی ، وه کو به له کی و گه پێ و ، ووشک هه لاتووی و قلیشانی پیست و نه مانی تووک به سه ریه وه و گولی و ، ئاوسانی ده ست و پێ و ، سه ره تان و ، دودلیی و ، تایی چواره پۆو ، زۆریک له ئاوسانه کان دروست ده کات ، نه مه بۆ نه و که سانه ی پێی پانه هاتوون ، یا زیانی گوشته که یان به بیبه رو سیرو دارچین و زه نه فیل و به و هاوشیوانه لانه بردووه ، به لام گوشتی گا ساردی که مته و ، گوشتی مانگاش ووشکی که مته .

گوشتی گوێره که به تایبته قه له و چاکترین و ناوه ندیترین و خوشترین و به له زه ترین و ستایشکراوترین گوشته ، گوشتیکی که رمی ته پو شیداره ، نه گه ر به باشی هه رس بیته خو راکیکی به هیژ ده به خشیته .

لحم الفرس گوشتی نه سپ : ثبت فی الصحیح عن أسماء _ رضي الله عنها _ ، قالت : نَحَرْنَا فَرَسًا فَأُكْلِنَاهُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ (٩٤).

واته : له (أسماء) وه _ خوای لی پازی بیته _ فه رموویه تی : له زه مه نی پیغه مبه ری خوادا ﷺ نه سپیکمان سه به ری و خواردمان .

^{٩٤} _ صحیح : أخرجه الحميدي (٣٢٢) ، وأحمد (٦ / ٣٤٥ ، ٣٤٦ ، ٣٥٣) ، وعبد بن حميد (١٥٧٣) ، والدارمي (١٩٩٨) ، والبخاري (٧ / ١٢١ ، ١٢٣) ، ومسلم (٦ / ٦٦) ، وابن ماجه (٣١٩٠) ، والنسائي (٧ / ٢٢٧ ، ٢٣١) كلهم من رواية فاطمة بنت المنذر عن أسماء بنت أبي بكر فذكرته .

و ثبت عنه عليه السلام أذن في لحوم الخيل ، ونهى عن لحوم الحُمُر . أخرجاه في الصحيحين^(٩٥).

واته : به (صحیح)ی له پیغه مبهری خواوه عليه السلام هاتووه : کهوا پئی داوه به گۆشتی نه سپ بخوریت و ، خواردنی گۆشتی گویدریژی قه دهغه کردووه .

به لām نه و فه رموده یه ی (المقدام)ی کوپی (معدي کرب) _ خوی لی پازی بیّت _ ده یگیژیته وه که گوايه پیغه مبهری خوا عليه السلام قه دهغه ی خواردنی گۆشتی نه سپی کردووه (صحیح) نیه . پیشه وا (أبو داود) و کهسانی فه رموده ناسی دیکهش نه مه یان فه رمووه .

کاتی خوی تعالی له قورئاندا نه سپ له گه ل قاترو گویدریژدا جووت ده کات و به یه که وه باسیان ده کات ، به لگه نی یه له سه ر نه وه ی حوکمی گۆشتی نه سپ وه کو حوکمی گۆشتی نه و دوانه بیّت به هه ر پوهه یه ک بیّت ، هه روه ها به لگه نیه کهوا حوکمی له به شی ده سته که وته کانی جه تگدا حوکمی نه سپ بیّت ، خوی تعالی له کاتی باس کردندا جار به جار هاوشیوه کان جووت ده کات و ، جار به جار جیاوازه کان و ، جار به جاریش دژ به یه که کان .

خوی تعالی که له قورئاندا ده فه رمیّت ﴿لِتَرْكُوهَا﴾ [النحل : ٨] واته : بۆ نه وه ی سواریان بن^(٩٦) ، قه دهغه ی خواردنی گۆشته که ی نه کردووه ، هه روه ها قه دهغه ی نه کردووه جگه له سواریبون سوودی دیکه ی لی وه رگیریت ، به لکو ته نها باسی به پیزترین سووده کانی ده کات ، که سواریبونه ، هه ردوو فه رموده کهش سه بارهت به هه لآلبونی گۆشتی نه سپ (صحیح)ن و به ره لستکاریان نی یه . پاشان . گۆشتی نه سپ گه رمی ووشگه ، چرو (سوداوی) زیانبه خشه و بۆ جه سته نه رم و نیانه کان چاک نی یه .

^{٩٥} _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٦١ ، ٣٨٥) ، والدارمي (١٩٩٩) ، والبخاري (٥ / ١٧٣) ، (٧ / ١٢٣) ،

(، ومسلم (٦ / ٦٥) ، وأبو داود (٣٧٨٨) ، والنسائي (٧ / ٢٠١) کلهم من طريق حماد بن زيد عن عمرو بن دينار عن محمد بن علي عن جابر فذكره .

^{٩٦} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

لحم الجمل ، گوشتی ووشت : جیاوێه که له نێوان پێیاوه پره کانی سوونه و شیعه دا ، ههروهها به کێکه له جیاوێه کانی نێوان جوله که و موسلمانان . جوله که و شیعه زه می ده که ن و نا یخۆن ، به لām له ئاینی ئیسلامدا هه لāl بونی زانراوه ، چنده ها جار پیغه مبه ری خوا ﷺ و هاوه لانی به ریز له مال و له سه فه ریشدا خواردویانه .

گوشتی به چکه ووشت به له زه ترین و خۆشترین گوشته ، خۆراکیکی به هیز به جهسته ده به خشیت ، بۆ نه و که سانه ی پێی پاهاتوون له جیگه ی گوشتی خوریداره کانی وه کو مه پو به رانه و هه ی زیانیکیان پێ ناگه یه نیت و ، هه ی نه خۆشیه کیان بۆ دروست ناکات ، له پاستیدا هه ندی له پزیشکان زه میان کردوه به تایبهت بۆ خه لکانی خۆشگوزهران وه کو خه لکی شاران ئه وانه ی پێی پانه هاتوون ، چونکه گه رمی و ووشکی تی تیدایه ، (السّوداء) دروست ده کات ، ده ره تگ هه رسه ، هه یزکی ناستایشکراوی تیدایه ، بۆیه پیغه مبه ری خوا ﷺ فه رمانی داوه به ده ستنویژگرتن ئه گه ر خورا ، ئه وه له دوو فه رمووده ی (صحیح) دایه که به ره له ستکاریان نی یه ، وه نابیت فه رمایشته کانی پیغه مبه ری خوا ﷺ له م باره وه ته نها به ده ست شتن لیک بدریته وه ، چونکه پیچه وانه ی ده ستنویژی زانراوه که باسی ده ستنویژ ده کات ، چونکه جیاوێ کردوه له نێوان گوشتی ووشت و گوشتی مه پدا ، بۆ گوشتی مه پ مرقفی سه رپشک کردوه له نێوان ده ستنویژگرتن و نه گرتنیدا ، به لām بۆ گوشتی ووشت ده ستنویژگرتنی پێویست کردوه . بۆیه ئه گه ر لی ره دا ده ستنویژگرتن ته نها به ده ستشتن لیک بدریته وه ، ده بی فه رمایشته که ی دیکه ی پیغه مبه ری خوا ﷺ ((مَنْ مَسَّ فَرْجَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ))^(٩٧) به م شیه لیک بدریته وه واته : ((هه رکه س ده ستی به ر ئه ندای زوژی که وت با ده ست بشوات)) ، به لām مه به ستی پیغه مبه ری خوا ﷺ لی ره دا ده ست شتن نی یه به لگو ده ستنویژگرتنه بۆیه لیکدانه وه ی فه رمووده یه ئاوه هایه : ((هه رکه س ده ستی به ر ئه ندای زوژی که وت با ده ستنویژگرت)) .

^{٩٧} — إسناده صحيح : أخرجه أحمد (٦ / ٤٠٦) ، وصححه الألباني في الإرواء (١١٧) .

ههروه ها : کهسی بخۆری گوشتی ووشتر پێدهچی به دهستی خۆی گۆشته که نه خوات “ به لکو پێدهچی بکری به ده میوه ، که وابوو لیڤه دا نه گه ره به ست به ده ستنویژگرتنه که ته نه شتنی دهسته کان بوایه ، نه واشته که ده بویه گالته کردن و ، نه و جا گوشتاری دانهری شه رعیش به شیویه که لیڤ ده درایه وه که مه بهستی پاست و زانراو نی یه و “ به پپی نه ریستی باویش نی یه .

ههروه ها نابی هیچ به ره له ستاکاریکی بۆ دروست بکریت به تایبهت به و فرموده یه ی که هاوه لان فرمویانه : ((کۆتا هه ردوو کاره که له پیغه مبه ری خواوه ﷺ نه وه بوو که واز له ده ستنویژگرتن به یئیریت سه بارهت به خواردنی نه و شتانه ی که ناگریان به رکه وتوو)) ، له بهر چه ند هۆکاریک :

یه که میان : نه مه فرموده گشتی یه و ، فرمانکردن به ده ستنویژگرتن له نه نجامی خواردنی گوشتی ووشتره وه تایبهت ته .

دووهم : لایه نه کان جیاوازه ، چونکه فرمانکردن به ده ستنویژگرتن له بهر نه و لایه نه یه که گوشتی ووشتره ، با کال و نه کولاو بی ، یاخود کولاو بی ، یاخود ووشکرابیتته وه ، لیڤه دا ناگر هیچ په یوه ندی که به ده ستنویژگرتنه که وه نی یه . به لام کاتی واز له ده ستنویژگرتن ده هیئیریت له کاتی خواردنی نه و شتانه دا که ناگری به رکه وتوو ، والیکدراوه ته وه که ناگر هۆکار نی یه بۆ ده ستنویژگرتن . که وابوو لیڤه دا جیگه ی خویه تی بگوتریت په یوه ندی نه مه به وه چی یه ؟ نه مه جیگیرکردنی هۆکاری ده ستنویژگرتنه که ی تیدایه ، چونکه گوشتی ووشتره و ، نه وه ش نه فی کردنی هۆکاری ده ستنویژگرتنی تیدایه ، که گوايه ناگری به رکه وتوو ، بۆیه هیچ به ره له ستکاریه کیان له نیواندا نی یه .

سی یه م : نه مه فرموده باسی بیژوه گوشتاریکی گشتی تیدا نه کراوه که پیغه مبه ری خوا ﷺ فرمویستی ، به لکو هه والی دوو پرووداومان بۆ ده گیریتته وه ، که پرووداویکیان پیشی

ئەوێتر کە وتوو ، لە فەرموودە کە دا هەردوو پووداوێک بەم جۆرە باسکراوە : گۆشتیان خستە پێش دەستی پێغەمبەری خوا ﷺ ئەو بوو خواری و پاشان کاتی نوێژ هات ، ئەو بوو دەستنوێژی گرت و نوێژی کرد ، پاشان جاریکی تر گۆشتیان خستە پێش دەستی ئەویش خواری و پاشان نوێژی کردو دەستنوێژی نەگرتەو ، کە وابوو کۆتا هەردوو شتە کە ئەو بوو کە وازی لە دەستنوێژگرتن هێنا بۆ ئەوانە ی بەری ئاگر کە وتوون ، ئابەم شیوازه فەرموودە کە هاتوو . ئەو کە سەش کە فەرموودە کە ی گێراوە تەو کورتی کردۆتەو تەنها بۆ جێگە ی بەلگە هێنانەو ، باشە لەم پووداو دا چ شتێک بە دیدە کرێت شایستە بێ بکری بە بەلگە بۆ (نسخ) کردنەو ی فەرمان کردن بە دەستنوێژگرتن لە کاتی خواردنی گۆشتی و وشترا ، تا ئەو ئاستە ی ئەگەر فەرموودە کە بێژەو گوشتاریکی گشتی بواتری بەرھەڵستیکاریش بێ ، هەر بۆ (نسخ) کردن ناشی و ، هەر پێویستە تاییبەتی پێش بخرێت ، ئەمەش لەو پەڕی پوونیدا ی .

لحم الضَّب ، گۆشتی بزنی مژە : پێشتر باسی حەلالتیمان کردو ، گۆشتە کە ی گەرمی ووشکە ، شەھووت و ئارەزووی جووتبوون دەجولێت .

لحم الغزال ، گۆشتی ئاسکە نێرینە^{٩٨}) : چاکترین نێچیر و ستایشترین گۆشتی ھەیە ، گەرمی ووشکە ، ھەروەھا گوتراوە : زۆر چاک و مامناوەندە ، بۆ جەستە مامناوەندە تەندروستەکان بەسوودە ، چاکترینیشی بێچووھەکانە .

لحم الظبي ، گۆشتی ئاسکە مێینە : گەرم و ووشکە لە یەكەمدا ، جەستە ووشک دەکاتەو ، بۆ جەستە تەپو شیدارەکان چاکە ، دانەری کتیی (القانون) دەلێت : چاکترین گۆشتی ئازەلە کتییەکان گۆشتی ئاسکە مێینە یە ، ئەگەرچی مەیلی لای (السوداوی) دەکات .

^{٩٨} — پێشەوا (النووي) لە کتیی (المجموع شرح المذهب) دا فەرموویەتی : (إمام الحرمين) دەفەر مێت : پاست ئەو یە کە لە زمانی عەرەبیدا ووشە ی (الغزال) بۆ نێرینە ی ئاسکە بەکار دەھێنرێت و ، ووشە ی (الظبي) ییش بۆ مێینەکانیان . بپوانە سائتی : www.ahlalhdeth.com ، وەرگێڕ .

لحم الأرانب ، گوشتی که رویشك : ثبت في الصحيحين : عن أنس بن مالك ، قال : أنفَجْنَا أَرْنَبًا فَسَعَوْا فِي طَلِبِهَا ، فَأَخَذُوهَا ، فَبَعَثَ أَبُو طَلْحَةَ بِوَرِكِهَا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَبِلَهُ^(٥٩٩).

واته : له (أنس) ی کوپی (مالک) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ ، فه رموویه تی : که رویشکیکمان له شوینی خوی هه لسان و خه لکی به دوایدا پایان کردو ، بردیان ، (أبو طلحة) پانه که ی بۆ پیغه مبهری خوا ﷺ ناریدو نه ویش قبولی کرد .

گوشتی که رویشك : مامناوهنده بۆ گهرمی و ووشکیتی ، پانیشی له هه مووی خوشره ، ستایشترین خواردنی گوشته که ی به برژاندنه ، سک پاده گریت ، میزهینه ره ، بهرد وورد دهکات ، خواردنی سهری بۆ نه هیشتنی له رزین به سووده .

لحم حمار الوحش ، گوشتی گویدریژی کیوی : ثبت في الصحيحين : من حديث أبي قتادة _ رضي الله عنه _ : أنهم كانوا مع رسول الله ﷺ في بعض عُمره ، وأنه صادَ حَمَارَ وَحْشٍ ، فَأَمَرَهُمُ النَّبِيُّ ﷺ بِأَكْلِهِ وَكَانُوا مُحْرَمِينَ ، وَلَمْ يَكُنْ أَبُو قَتَادَةَ مُحْرِمًا^(٦٠٠).

واته : له (أبي قتادة) هوه _ خوای لی پازی بیّت _ : که وا له خزمه تی پیغه مبهری خوادا بوون ﷺ له عومره یه کیدا ، (أبي قتادة) ش گویدریژیکی کیوی پاوکرد ، نه وه بوو پیغه مبهری خوا ﷺ فه رمانی پیدان بیخون و ئیحرامیشیان به ستبوو ، به لām (أبي قتادة) ئیحرامی نه به ستبوو .

وفي سنن ابن ماجه : عن جابر قال : أكلنا زمنَ خيبرَ الخيلَ وحُمُرَ الوحش^(٦٠١).

^{٥٩٩} _ صحيح : أخرجه البخاري (٣ / ٢٠٢) ، (٧ / ١١٤ ، ١٢٥) ، ومسلم (٦ / ٧١) كلاهما من طريق هشام بن زيد عن أنس فذكره .

^{٦٠٠} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ٤٩) ، (٧ / ١١٥) ، ومسلم (٤ / ١٥) كلاهما من طريق نافع مولى أبي قتادة عن أبي قتادة فذكره .

واته : له (جابر) هوه _ خَوای لى پازى بَيْت _ فەرموویەتى : له زەمەنى جەنگى (خەیر) دا گۆشتى ئەسپ و گویدریژی کتویمان خوارد .

گۆشتەكەى گەرمى ووشكە ، خۆراكیكى زۆر بەجەستە دەبەخشیت ، خۆیتىكى چەرى (سوداوى) دروست دەكات ، بەلام بەزوپیتوى لە گەل پۆنى (القُسط) دا بۆ پشت ئێشەو باى چەرى شەكەرەوهى گورچیلە بەسوودە ، هەرەها بەزوپیتوى بۆ سوورەلگەپان و شلى بەسوودە بەتێهەلسوان ، بەگشتى گۆشتى نازەلە كێپەكان هەرەمووى خۆیتىكى چەرى (سوداوى) دروست دەكەن و ، چاكترینیان گۆشتى ئاسكەو ، پاشان كەرویشك .

لحوم الأجنة ، گۆشتى كۆرپەلەى سكى دایك : چاك و ستایشكرانى یە چونكە خۆینى تێدا كۆبۆتەوه ، بەلام حەرام نى یە چونكە پێغەمبەرى خوا ﷺ فەرموویەتى : ((نَكَاهُ الْجَنِينِ نَكَاهُ أُمِّهِ)) (٦٠٢) واتە : ((سەرپرینی كۆرپەلەى سكى دایك سەرپرینی دایكەتى)) .

خەلكى عێراق قەدەغەى خواردنیان كردووه “ مەگەر بەزیندووى پێى بگەن و سەرى بەن ، فەرموودەكەشیان وایكداوەتەوه كەوا مەبەست بەم جۆرەیه : سەرپرینی وەكو سەرپرینی دایكیتى . گووتیان : ئەمە بەلگەیه لەسەر حەرامبوون ، بەلام ئەمە گوشتاریكى پوچە ، چونكە سەرەتای فەرموودەكە ئەوەبوو كە لە پێغەمبەرى خویان پرسى ﷺ و ، گووتیان : ئەى پێغەمبەرى خوا ﷺ مەر سەردەبەرىن و ، كۆرپەلەى لە سكا دەبینن ، ئایا بێخۆین ؟ ئەویش فەرمووى : ئەگەر ئارەزووتان لى بوو بێخۆن چونكە سەرپرینی سەرپرینی دایكیتى .

هەرەها : (القياس) یەش حەلالبوونی دەچەسپێت ، چونكە تاوەكو لە سكى دایكدا هەلگیرا بێت بەبەشێك لە بەشەكانى دایك دادەنرێت ، سەرپرینی دایكیش سەرپرینه بۆ هەموو

٦٠١ _ صحیح : أخرجه أحمد (٣ / ٣٢٢ ، ٣٥٦ ، ٣٦٢) ، ومسلم (٦ / ٦٦) ، وأبو داود (٣٧٨٩) ، وابن ماجه (٣١٩١) ، والنسائي (٧ / ٢٠١ ، ٢٠٥) كلهم من طريق أبي الزبير عن جابر فذكره .

٦٠٢ _ إسناده صحيح : أخرجه أبو داود (٢٨٢٧) ، وصححه الألباني في الإرواء (٢٥٣٩) .

به شه‌کانی ، ئا نه‌مه‌یه که دانه‌ری شه‌رع ئاماژه‌ی پێداوه به‌فه‌رمایشتی : سه‌رپرینی سه‌رپرینی دایکیتی ، هه‌روه‌ک سه‌رپرینی سه‌رپرینه بو تیکرای به‌شه‌کانی ، بۆیه نه‌گه‌ر سوونه‌تی ئاشکه‌راش نه‌هاتبا سه‌باره‌ت به‌ خوارینی ، به‌دلنیا‌یی (القیاس) پاست و دروست ده‌کرد .

لحم القديد : گوشتی ووشک : في السنن : من حديث ثوبان _ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ قال : ذبحتُ لرَسُولِ اللَّهِ ﷺ شاةً ونحن مسافرون ، فقال : ((أَصْلَحْ لَحْمَهَا)) فَلَمْ أَزَلْ أَطْعُمُهُ مِنْهُ إِلَى الْمَدِينَةِ (٦٠٣).

واته : له (ثوبان) هه‌ _ خاوی لی پازی بیټ _ فه‌رموویه‌تی : له سه‌فه‌ردا بووین مه‌پرێکم بو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ سه‌رپری ، فه‌رمووی : ((گوشته‌که‌ی چاک بکه)) ئه‌وه‌بوو به‌رده‌وام پی‌م ده‌دا بیخوات تاوه‌کو گه‌شتینه‌وه مه‌دینه . القديد : له (النمکسود) به‌سوودتره ، جه‌سته‌کان به‌هیز ده‌کات ، ئالۆشی و خورو دروست ده‌کات ، به‌لام زیانه‌کانی به‌ به‌هاری ساردی ته‌پو شی‌دار (الأبا‌زیر) دورد‌ه‌خریته‌وه ، می‌زاجه گه‌رمه‌کان چاک ده‌کاته‌وه . النمکسود ، گه‌رم و ووشکه و هه‌روه‌ها ووشکاریشه ، چکترینی ئه‌وه‌یه له قه‌له‌وی ته‌روشی‌دار بی ، زیان به‌ نه‌خۆشی (القولنج) ده‌گه‌یه‌نیت ، به‌کولاندن له گه‌ل شیرو پۆندا زیانه‌کانی دورد‌ه‌خریته‌وه ، بو خاوه‌ن می‌زاجی گه‌رمی ته‌پو شی‌دار چاکه .

به‌شیك : سه‌باره‌ت به‌ گوشتی بالنده :

خاوی تعالی ده‌فه‌رمیت : ﴿ وَلَحْمٍ طَيْرٍ مِّمَّا يَشْتَهُونَ ﴾ [الواقعة : ٢١] واته : وه گوشتی هه‌ر بالنده‌یه‌ک هه‌زی لی بکه‌ن (٦٠٤).

٦٠٣ _ صحیح : أخرجه أحمد (٥ / ٢٧٧ ، ٢٨١) ، والدارمي (١٩٦٦) ، ومسلم (٦ / ٨١ ، ٨٢) ، وأبو داود (٢٨١٤) ، کلهم من طرق جبر بن نفیر عن ثوبان فذکره .

وفي مسند البزار وغيره مرفوعاً : ((إِنَّكَ لَتَنْظُرُ إِلَى الطَّيْرِ فِي الْجَنَّةِ ، فَتَشْتَهِيهِ ، فَيَخْرُ مشوياً بين يديكَ))^(٦٠٥)

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((تۆ له بهه شتدا ته ماشای بالنده ده کهیت و ،
حه ز به خواردنی ده کهیت ، بۆیه به کسه ر به برژاوی دیته پیش ده ستنت)) .

گوشتی بالنده به شیکی حه لاله و ، به شیکیشی حه رame .

حه رام : چرنوو کداری وه کو : هه لۆ و ، باز و ، شاهین^(٦٠٦) « نه وانهش که لاکى ناژه لانی
تۆپیو ده خۆن وه کو دال ، (الرَّحْم) ^(٦٠٧) « له ق له ق ، (العقق) ^(٦٠٨) « قه له پرهشی په لای و
، پرهشی گه وره ، نه وانهش که قه ده غه ی کوشتنیان کراوه وه کو په پوسلیمانکه و ، بازوپ
(الصرد) ^(٦٠٩) .

^{٦٠٤} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فیسیری قورئان .

^{٦٠٥} _ إسناده ضعيف : ضعفه الألباني في ضعيف الترغيب والترهيب (٢٢٠٧) .

^{٦٠٦} _ نه مانه جۆریکن له بالنده بۆ پاوکردن به کاردین ، بروهانه : لسان العرب . وه رگێپ .

^{٦٠٧} _ الرَّحْم : بالنده یه که په پویۆی زۆره ، په تگی سپییه و خالخالی پرهشی تیدان ، دهنوکی درژۆ که وانه یی
که مه و په تگی خاکی مه یله و سووره ، له شیوه دا وه کو دال وایه ، بروهانه : قاموسی پرسته ، مه لا محمودی
که لاله یی . هه روه ها بروهانه : لسان العرب . وه رگێپ .

^{٦٠٨} _ العقق : په تگی پرهش و سپی یه و کلکی درژۆ نه و که سه ی له ئیجرامدایه ده توانیت بیکوژیت چونکه
جۆریکه له قه له پرهش ، بروهانه : لسان العرب . وه رگێپ .

^{٦٠٩} _ بازوپ (الصرد) : بالنده یه که له چۆله که گه وره تره سه ری گه وره یه و ژیر سکی سپی یه و سه ریشتی
سه وزه و په له وه ری بچوک پاو ده کات ، بروهانه : فه ره تگی ده ریا . وه رگێپ .

حه لالیش : چەندین جۆره ، له وانه :

الدجاج ، مریشك : ففي الصحيحين من حديث أبي موسى أن النبي ﷺ أكل لحم الدجاج^(٦١٠).

واته : له (أبي موسى) هوه _ خوائ لى پازى بىت _ فهرموويه تى : پىغه مبهرى خوا ﷺ
گۆشتى مریشكى خوارد .

گۆشتى مریشك گهرم و ته په له يه كه مدا ، به سه رگه دهوه سووكه ، خيرا ههرسه ،
خه لته كه ي چاكه ، مېشك ده كاته وه ، توماوى نىرينه زياد ده كات ، دهنگ ساف ده كاته وه ،
پهنگ وبؤ جوان ده كاته وه ، نه قل به مېز ده كات ، خوئىكى چاك دروست ده كات ، مه يلى
لاى ته پى و شىدارى ده كات ، گوتراوه : زۆر خواردنى نه خووشى جومگه ژان دروست ده كات ،
به لام نه مه جىگير نه بووه .

لحم الديك ، گۆشتى كه له شىر : ميزاجى گهرمتره ، ته پى و شىدارى كه متره ، كه له شىرى
به ته مهنى گه وره ده رمانىكه و بؤ نه خووشيه كانى وه كو (القولنج) و ، تهنگه نه فسى (الربو) و ،
باى چر به سووده نه گه ر له گه ل (ماء القرطم) و (الشبث)^(٦١١) دا بكوئىندريت ،

^{٦١٠} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١٠٩) ، (٥ / ٢١٨) ، (٧ / ١٢٢) ، (٨ / ١٦٤ ، ١٧٢ ، ١٨٣) ،
(٩ / ١٩٦) ، ومسلم (٥ / ٨٣ ، ٨٤) كلاهما من طريق زهدم الجرمي عن أبي موسى فذكره .

^{٦١١} _ القرطم : پووکیكى گیایی وهرزیه و ، نزیکی مهترک بهرز ده بیته وه ، پهنگی گوله كانى له نىوان زهردىكى
كال و سورىكى كالدایه ، تۆوه كانى لوله كیه و ، گول و كۆسپ و زهیت و تۆوه كانى به كاردیت . بپوانه سائیتى :
www.snbl.com ، وه رگپژ .

^{٦١٢} _ الشبث : پووکیكى وهرزیه و ، نزیکی (٢٠ _ ٦٠) سم بهرز ده بیته وه ، پهنگی گوله كانى مه یله و
زهردن ، گه لاکانى ده زووله یه و ، تۆوه كى بچوكه و ، بهشى به كارها توش تۆوه كه یه تى . بپوانه :
www.snbl.com ، وه رگپژ .

گونه کانیشی (خَصِيْهَا) خواردنیکی ستایشکراوه ، خَیرا هه رسه ، فڕووجه کانیش خَیرا هه رسه ، خوو نه رم و نیان ده کاته وه ، ئه و خوینه ی لیوه دروست ده بی خوینیکی نه رمونیانی چاکه .

لحم الدَّرَج ، گوشتی سوپسکه : گه رم و ووشکه له دووه مدا ، سووک و نه رم و نیانه ، خَیرا هه رسه ، خوینیکی مامناوهندی چاک دروست ده کات ، زۆر خواردنی چاو تیژ ده کات .

لحم الحَجَل ، گوشتی پۆپ : خوینی چاک دروست ده کات و ، خَیرا هه رسه .

لحم الإِوز ، گوشتی قاز : گه رمی ووشکه ، خۆراکیکی خراپ ده به خشی بۆ ئه و که سانه ی له سه ری پاهاتوون و به بهرده وامی ده یخۆن و ، پاشه پۆشی زۆر نی یه .

لحم البَط ، گوشتی مراوی ، سۆنه : گه رمی ته ڕو شیداره ، پاشه پۆی زۆره ، درهنگ هه رسه ، گونجای گه ده نی یه .

لحم الحُبَارَى ، گوشتی چیرگ : في السنن من حديث بُرَيْةَ بن عمر بن سَفِينَةَ ، عن أَبِيهِ ، عن جَدِّهِ _ رضي الله عنه _ قال : أكلتُ مع رسول الله ﷺ لَحْمَ حُبَارَى (١١٣).

واته : (بُرَيْةَ) ، له بابیه وه ، له باپییه وه _ خوای لی پازی بیته _ ده گپیتیه وه فره موویه تی : له خزمه تی پیغه مبه ری خوادا ﷺ گوشتی چیرگمان خوارد .

گوشته که ی گه رمی ووشکه ، درهنگ هه رسه ، بۆ وه رزشوانان و نه وانه ی ئیش و کاری ماندوو بوون ده که ن به سووده .

^{١١٣} _ ضعيف : أخرجه أبوداود (٣٧٩٧) ، والترمذي (١٨٢٨) ، وفي الشمائل (١٥٥) كلاهما من طريق عمر بن سفينة عن سفينة فذكره .

لحم الكُرْكِي ، گوشتی قولینگ : ووشك و سووكه ، سه بارهت به میزاجی گه رمی و ساردی گوشته که ی جیاوازی هه یه ، خوینیکی (سوداوی) دروست دهکات ، بۆ ئه وانه ی پهنج و ماندوبونیک ی زۆر ده دهن له ئیش و کاره کانیاندا به سووده ، پتویسته پاش سه ربهرین پۆژیک یاخود دوو پۆژ وازی لی بهیتریت و ، پاشان بخوریت .

لحم العصافير والقنابر ، گوشتی چۆله که و کلاوکوپه : روی النسائي في سننه : من حديث عبد الله بن عمرو رضي الله عنه أن النبي ﷺ قال : ((ما من إنسانٍ يَقْتُلُ عُصْفُورًا فما فوقَهُ بغيرِ حَقِّهِ إِلَّا سَأَلَهُ اللَّهُ عِزَّ وَجَلَّ عَنْهَا ، قيل : يا رسول الله ! وما حَقُّه ؟ قال : تَذْبُحُهُ فتَأْكُلُهُ ولا تَقَطُّعُ رأسَهُ وتَرْمِي به)) (٦١٤).

واته : له (عبدالله یی کوپی (عمرو) هوه _ خوی لی پازی بیت _ هه رمویه تی : پیغه مبهری خوا ﷺ هه رموی : ((هه مرؤفیک چۆله که یه ک و له ویش به رزتر بکوژیت به بی ئه وه ی هه قی خوی بدات ، مه گه ر خوی _ عزوجل _ لیی ده پرسیت هوه ، گو ترا : ئه ی پیغه مبهری خوا ! هه قه که ی چی یه ؟ هه رموی : سه ری بریت و بیخوات نه ک سه ری له له شی جیاکاته وه و فری بدات)) .

وفي سننه أيضا : عن عمرو بن الشَّريد ، عن أبيه قال : سمعتُ رسولَ الله ﷺ يقول : ((مَنْ قَتَلَ عُصْفُورًا عَبَثًا ، عَجَّ إِلَى اللَّهِ يَقُولُ : يَا رَبِّ إِنَّ فُلَانًا قَتَلَنِي عَبَثًا ، وَلَمْ يَقْتُلْنِي لِمَنْفَعَةٍ)) (٦١٥).

^{٦١٤} _ إسناده ضعيف : أخرجه النسائي (٧ / ٢٠٧) ، وضعفه الألباني في ضعيف الجامع (٥١٥٧) .

^{٦١٥} _ إسناده ضعيف : أخرجه أحمد في المسند (٤ / ٣٨٩) ، وضعفه الألباني في ضعيف الترغيب والترهيب (٦٨٠) .

واته : له (عمرو) كۆپى (الشَّرِيد) وه _ خۆى لى پازى بَيْت _ فهرموويه تى :
 گوڤيىستى پيغه مبهري خوا بووم ﷺ ده يفه رموو : ((ههركهس به خۆپا چۆله كه يهك بكورژيت ،
 دهنگى بۆ لای خۆى تعالى به رزده كاته وه ده لئيت : ئه ي پهره رديگارم به پاستى فلان كهس به
 خۆپا كوشتى و بۆ سوودى خۆى نه يكوشتى)) .

گوشتيان گهرم و ووشكه ، خووپاده گرژيت ، ئاره زوى جووتبوون زياد دهكات ،
 شله كهى خو نه رم ونيان دهكات وه ، بۆ جوومگه به سووده ، ئه گه ر ميشتكيان له گه ل
 زه نجه فيل و پيازدا بخورژيت ، شه هوهت و ئاره زوى جووتبوون ده ورژينييت ، وه
 خه لته يان ستايشكراونى به .

لحم الحمام ، گوشتى كۆتر : گهرمى ته پو شيداره ، هه ناوى شيدارى كه مته ،
 جوجگه كانى شيدارتره به خاسيهت ، ئه وهى له ماله كاندا به خيو ده كرژيت و ئه وهش كه تازه
 باله كانى دهكات وه بۆ ئه وهى بفرژيت گوشتيان له هه مووى سووكتره و ، خۆراكيكى
 ستايشكراوئيش به جهسته ده به خشى ، گوشتى نيرينه ي بۆ سستى و ، لاوازى و ، سپى و ،
 لهش داهيزان و ، (السكتة) ، له رزين شيفايه ، هه روه ها بۆنكردينى نه فه سه كانيشى له و
 باره وه به سووده ، خواردنى جوجگه كانى يارمه تيده ريكى باشى ژنانه ، بۆ گورچيله به سووده
 ، خوڤن زۆر دهكات ، فهرمووده يه كى پوچيش سه بارهت به كۆتر هاتووه به ده مى
 پيغه مبهري خواوه هه لبه ستراوه كه گوايه : پياويك ته نهايى خۆى لای پيغه مبهري خوا ﷺ
 سكا لا كرد ، ئه ويش پيى فهرموو : جووتى كۆتر لای خۆت پاگره . به لام له م فهرمووده
 باشترو چاكتر ئه م فهرمووده يه : اَنَّهُ ﷺ رَأَى رَجُلًا يَتَّبِعُ حَمَامَةً ، فَقَالَ : ((شَيْطَانٌ يَتَّبِعُ
 شَيْطَانَةً))^(١١٦) واته : پيغه مبهري خوا ﷺ پياويكى به ديكر به دواى كۆتر يكه وه بوو ،
 فهرمووى : ((شەيتانیكە دواى شەيتانیك كەوتوو)) .

^{١١٦} _ إسناده صحيح : أخرجه أبوداود (٤٩٤٠) ، وصححه الألباني رحمه الله .

پیشهوا (عثمان)ی کوی (عفان)یش له ووتارهکانیدا فهرمانی دهکرد به گوشتنی سهگ
و سه برینی کۆتر .

لحم القطا ، گوشتی قهتّی ، کورکوپه : ووشکه ، (السوداء) دروست دهکات ، خوو
دهگریّت ، له خراپترین خۆراکهکانه ، به لّام بۆ نهخۆشی ناوبهنگ بهسووده .

لحم السماني ^(٦١٧) ، گوشتی شیلاقه : گهرم و ووشکه ، بۆ جومگه بهسووده ، بۆ
نازاری گهرمی جگهر زیانبهخشه ، به سرکهو (الكُسْفَرَة) ^(٦١٨) زیانهکانی دوردەخریتهوه ،
پیویسته مرۆف خۆی به دور بگریّت له گوشتی نهو بالّندهی که له شوینّه زه لّکاوهکان و
پیسەکاندا دهژین .

گوشتی بالّنده بهگشتی له گوشتی مه پومالّات خیرا ههرستره ، نهووشی له ههمووی خیرا
ههرستره له ههمووی که متر خۆراک به جهسته ده بهخشی “ وه کو مل و بالّه کان ، میشکیان له
میشکی مه پومالّات ستایشکراوترو چاکتره .

^{٦١٧} — ئەم بالّندهیه له زمانی عهره بیدا دوو ناوی ههیه که بریتین له ناوهکانی (السلوی) و (السمان) ، به لّام
له قورنانی پیرۆزدا به ناوی (السلوی) وه هاتوه . وهرگێڕ .

^{٦١٨} — الکسفرة أو كوزرة : پوهه کینکی گیایی وهرزی بیستانییه ، بۆنیککی عهتر نامیژی توندی ههیه ، نزیکه ی (٥٠)
سم بهرز ده بیتهوه ، پهتگی کولهکانی سپین یاخود میخه کین ، بهریکی خپری بچوکی پهتگ زهردی مهیلهو
قاوهی ههیهو ، یهکیکه له بههاراته به ناوبانگهکان . بپوانه : www.snbl.com ،
<http://ar.wikipedia.org/wik> . وهرگێڕ .

الجراد ، كوله : في الصحيحين : عن عبدالله بن أبي أوفى قال : غزونا مع رسول الله ﷺ سبع غزوات ، نأكلُ الجَرَادَ^(٦١٩) .

واته : له (عبدالله) كوپى (أبي أوفى) هوه _ خواى لى پازى بىت _ فهرموويه تى : له خزمه تى پیغه مبه ری خوادا ﷺ هوت غه زامان کرد ، كوله مان ده خوارد .

وفي المسند عنه : أَحِلَّتْ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ : الْحَوْتُ وَالْجَرَادُ ، وَالْكَبِدُ وَالطَّحَالُ^(٦٢٠) .

واته : له هه مان هاوه له وه _ خواى لى پازى بىت _ فهرموويه تى : دوو مردوو و دوو خوینمان بۆ چه لال کراوه : ماسى و كوله ، جگه رو سپل .

كوله گهرم و ووشكه ، خۆراكىكى كه م ده به خشیت ، به رده وام خواردنى مرؤف لاواز ده كات ، به هه لماندن (تُبْخَرُ به) سودى بۆ میزه چورتكى و ئاسته مى میزکردن ده بى ، هه روه ها هه لماندن (يُتْبَخَرُ به) پى ده كرىت بۆ مایه سیرى ، قه له وه كانى بۆ پیوه دانى دوپشك ده برژئىرىت و ده خورىت ، زیانبه خشه بۆ تووشبوان به نه خوشى پهركه م ، خه لته یه كى خرابى هه یه .

سه بارهت به پیدان به خواردنى ئه و كوله یه ی كه به بى هۆ مردوووه ، دوو گوفتار له ئارادایه : جه ماوه رله سه ر چه لال بونین ، ئیمامى (مالك) یش به حه رامى داناووه ، به لام هیچ جیاوازیه كه له نىوان زانایاندا نى یه سه بارهت به خواردنى ئه و كوله یه ی كه به هۆكارىكى وهكو په ستاوتن و سوتاندن و به و هاوشیوانه دهمرن ، بۆیه خواردنیان شیاهه .

^{٦١٩} _ صحيح : أخرجه البخاري (٧ / ١١٧) ، ومسلم (٦ / ٧٠ ، ١٧١) كلاهما من طريق أبي يعفور سمعت ابن

أبي أوفى فذكر الحديث .

^{٦٢٠} _ سبق تخريجه .

به شِيك : سه بارهت به زيانی به رده وامبوون له سه ر خواردنی گوشت

پيويسته به رده وام نه بن له سه ر گوشت خواردن ، چونكه چه ندين نه خووشی خوینی و ئيمتلائی و ، تاي توند دروست ده كهن ، پيشه و (عمر) ی كورپی (خطاب) _ خواي لی پازی بیت _ فهرموویه تی : دوركه ونه وه له خواردنی گوشت ، چونكه زيانمه نديه کی هیه وه كو زيانمه ندی مهی وشه راب ، خواي په روه ردگاریش پقی له مالي گوشت خوړ ده بیته وه . نیمامی (مالك) له (الموطأ) دا ده یگي پته وه .

(أبقرط) يش ده لیت : سكتان مه كهن به گورستانی نازه ل .

به شِيك : سه بارهت به به ره ه می سپیایی

اللبن شیر : خواي تعالی ده فهرمیت : ﴿ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴾ [النحل : ٦٦] واته : ﴿ وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ ﴾ وه به راستی له نازه ل و مالآتیشدا بو ئیوه په ند وه رگرتن هیه ﴿ نُسْقِيكُمْ مِمَّا فِي بُطُونِهِ ﴾ له وهی له ناو سکیدایه به ئیوهی ده نوشین ﴿ مِنْ بَيْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَنًا خَالِصًا ﴾ له نیوان سروان و خوینیدا شیریکی پاکی بی خووشی ﴿ سَائِغًا لِلشَّارِبِينَ ﴾ په وان بو نوشه رانی (٦٦) . خواي تعالی سه بارهت به به هه شتیش فهرموویه تی ﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ ﴾ [محمد : ١٥] ﴿ فِيهَا أَنْهَارٌ ﴾ چه نده ها په وباری تیدایه ﴿ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ ﴾ له ناوی سازگاری تام و بون نه گورپاو ﴿ وَأَنْهَارٌ ﴾ وه چه نده ها په وبار ﴿ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرْ طَعْمُهُ ﴾ له شیر كه تامی نه گورپاو (٦٦) .

٦٦١ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

٦٦٢ _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

وفي السنن مرفوعاً : ((مَنْ أَطْعَمَهُ اللَّهُ طَعَامًا فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَارْزُقْنَا خَيْرًا مِنْهُ ، وَمَنْ سَقَاهُ اللَّهُ لَبَنًا فَلْيَقُلْ : اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِيهِ وَزِدْنَا مِنْهُ فَإِنِّي لَا أَعْلَمُ مَا يُجْزِي مِنْ الطَّعَامِ وَالشَّرَابِ إِلَّا اللَّبَنُ)) (٦٢٣).

واته : پیغه مبهری خوا ﷺ فرموویه تی : ((هه رکهس خوای تعالی خۆراکیکی دایه بیخوات بابلێت : په روهردگارا به ره که تمان بۆ برژه نیوی و ، له م خواردنهش چاکترمان بده ری . وه هه رکهس خوای تعالی شیر دایه بیخواته وه بابلێت : په روهردگارا به ره که تمان بۆ برژه نیوی و ، له مه شمان بۆ زیاد بکه ، چونکه هیچ شتیکی نی یه جیگه ی خۆراک و خواردنه وه بگرتنه وه مه گه ر شیر .

شیر : نه گه رچی به ههستی ش ساده بی ، به لām به سروشتی خۆی و له بنه په تی دروستبونیدا له سی گه وه ر پیکهاتوه : په نیزی ، پۆنی ، ئاوی . په نیزی : ساردی ته پوشیداره ، خۆراک به جهسته ده به خشی . پۆنی : مامناوه نده له گه رمی و ته پی و شیریداو بۆ جهسته ی مروفی ته ندروست و ساغ گونجاوه ، سودیکی زۆری تیدایه . ئاوی : گه رمی ته په ، سروشتی مروف ده کاته وه ، جهسته شیردار ده کات .

شیر _ به گشتی _ له ئاستی مامناوه نده که می ساردترو ته پو شیردارتره . گوتراوه : هیزی له کاتی دۆشینیدا گه رمی و ته پی و شیرداریه ، هه روه ها گوتراوه : مامناوه نده له گه رمی و ساردیدا .

چاکترین دۆخه کانی شیریش له کاتی دۆشینیدایه ، پاشان به رده وام چاکیتیه که ی که م ده بیته وه “ به پیتی تیپه پوونی کات ، بۆیه له کاتی دۆشینیدا که متر ساردهو ، زیاتر ته پو شیرداره ، ترشه که شی به پیچه وانه وه یه ، پاش نه وه ی ئازله که بپچوه که ی له دایک ده بی

به چل پۆژ ئه وجا شیره که ی هه لده بژێردریت و به کارده هینریت ، چاکترین شیریش ئه وه یه که سپیتیه که ی زۆر بی ، بۆنی خۆش بی ، تامی به له زهت بی ، شیرینه کی که می تێدای ، چه وریه که ی مامناوه ند بی ، پیکهاته ی له ناسکی و چه پيدا مامناوه ند بی ، له مالتایکی ته مه ن که می ته ندروست دۆشرا بی ، گۆشتی مامناوه ندی چاک بی و ، له وه پو ئاوێکی ستایشکراوی خوارد بی .

شیر ستایشکراوه و خوینیکی چاک دروست ده کات ، جهسته ی ووشک شیدار ده کاته وه ، خۆراکێکی چاک به جهسته ده به خشی ، بۆ نه خۆشیه کانی دودلیی و خه م و خه فه ت و نه خۆشیه (السوداویه) کان به سووده ، نه گه ر له گه ل هه نگویندا بخوړیته وه برینه ناوه کیه کان له خه لته بۆگه نه کان پاک ده کاته وه . خواردنه وه شی له گه ل شه کردا په نگ و بۆ جوان ده کاته وه .

شیر زیانه کانی جووتبوون ده کات که م ده کاته وه ، بۆ سینگ و سیی گونجاوه ، بۆ تووشبووان به نه خۆشی سیل چاک و به سووده ، بۆ سه رو گه ده و ، جگه رو سپل خراپه ، زۆرخواردنی زیان به ددان و پوک ده گه یه نیت ، بۆیه پاش خواردنه وه ی پتویسته ئاو له ده م وه دریت ، وفي الصحيحین : أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ شَرِبَ لَبَنًا ، ثُمَّ دَعَا بِمَاءٍ فَتَمَضَّمْهُ وَقَالَ : ((إِنَّ لَهُ دَسْمًا)) (٦٢٤) واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ شیری خوارده وه و ، پاشان داوای ئاوی کردو وه ریدا له ده می و فه رموی : ((چه وری تێدایه)) .

بۆ تاداران و ، نه وانه ی سه ریان ده ئیشی خراپه ، بۆ میشک و ، سه ری لاواز زیانه خشه ، به رده وام خواردنی تاریکی چاو و ، جومگه ئیشان و ، توندبوونی جگه رو ، ئاوسان له گه ده و هه ناودا دروست ده کات ، به لām به تیکه ل کردنی هه نگوین و زه نجه فیلی موره با و به و هاوشیوانه چاک ده کړت ، هه موو نه وانه ش بۆ که سانیکه پیی پانه هاتبیت .

لبن الضَّآن ، شیرى مه پ : چترين شیره کانه و لهه مووشى زیاتر ته پترو شیدارتیه ، چه وریکی تیدایه له شیرى بزن و مانگادا نی یه ، پاشه پۆیه کی به لغمى دروست ده کات ، سپیتیه ک له پیستدا دروست ده کات نه گهر به بهرده وامى به کاریه پینریت ، بۆیه پتویسته نه م شیره تیکه ل به ئاو بکریت بۆ نه وهى جهسته پیزه یه کی که متر له م شیرى ده سته کویت و ، خیراتریش تینویه تی بشکینیت و ، زیاتریش سارد بکاته وه .

لبن المعز ، شیرى بزن : نه رم و ناسک و مامناوهنده ، سک په وان ده کاته وه ، جهسته ی ووشک شیدار ده کاته وه ، بۆ برینه کانی گه روو ، کۆکینی ووشک ، خوین به ربوون به سووده .

شیرى په تی چاکترین خواردنه وه کانه بۆ جهسته ی مرؤف “ له بهر نه و خوراک به خشین و مادده خوینیه تیایدا کۆبۆته وه ، له بهر نه وهش که له کاتی مندالیدا جهسته ی مرؤفى له سه ر راهاتوه و ، هاو سازى فیتیه تی بنه پیتشه .

وفي الصحيحين : أن رسول الله ﷺ أتته ليلة أُسري به بقدرحين من خمر ولبن ، فنظر إليهما ثم أخذ اللبن ، فقال له جبريل _ عليه السلام _ : الحمد لله الذي هداك للفطرة ، ولو أخذت الخمر غوت أمتك (٦٢٥).

واته : پیغه مبهرى خوا ﷺ له شه و په ویه کهیدا دوو په رداخ مه ی و شیرى بۆ هینرا ، نه وه ببو ته ماشای کردن و شیر ه که ی برد ، (جبریل) یش _ عليه السلام _ فه رموی : سپاس و ستایش بۆ خوا که پینموی کردی بۆ ئیسلام و پێگه ی پاست ، چونکه نه گهر مه ی و شه رابه که ت هه لگرتایه ئومه ته که ت گومرا ده بوون .

ترشه که شی به لای مرؤفه وه به له زهت نابى تا دواى ماوه یه ک ، شیرى کی بزپکاوه و بۆنه که ی ناخۆشه ، ، گه ده ی گهرم هه رسی ده کات و سودی لى وه رده گریت .

لحم البَقَر ، شیرى مانگا : خۆراك به جهسته ده به خشى و ، پیتدارو چاکی دهکات ، سک پهوان دهکاته وه به نپوهنجى ، ناوه ندىترین شیرو چاکترینیانه له نپوان شیرهکانى مه پو بزندا ، له بواری نه رم و ناسکی و چپى و چه وریدا .

وفي السنن : من حديث عبدالله بن مسعود يرفعه : ((عليكم بالبانِ البَقَرِ ، فإنها تَرُمُ من كُلِّ الشَّجَرِ)) (٦٢٦).

واته : (عبدالله بن مسعود) _ خواى لى پازى بىت _ له فرموده دهکدا که به رزى دهکاته وه بۆ پیتغه مبهرى خوا ﷺ فرمودیه تی : ((شیرى مانگا به کاریپنن ، چونکه له مه موو درۆه ختیک کردهکاته وه دهخوا)) .

لبن الإبل ، شیرى ووشتى : له سه ره تاي به شه که دا ئاماژه ی پیدرا ، سوودهکانى باسکرا ، بۆیه پتویست به دووباره بونه وه ناکات .

لُبَانٌ ، الْكُنْدُرُ : فرموده دهکى له باره وه هاتوه که وا پیتغه مبهرى خوا ﷺ فرمودیه تی : ((ماله کانتان به (لُبَانٌ) بۆنخۆش بکه ن)) به لām ئه م فرموده دهک به (صحیح بنى له پیتغه مبهرى خوا وه (ربوايه) ت نهکرا وه .

له (علي) يشه وه ده گپنه وه که وا پیاویک سکالای بیرچونه وه ی له خزمه تیدا باس کرد ئه ویش پتێ فرمودو : (لُبَانٌ) به کاریپنه ، چونکه دل به هیز دهکات و ، بیرچونه وه ناهیلئت .

له (ابن عباس) يشه وه _ خوا له خۆى ویاپیشى پازى بىت _ ده گپنه وه فرمودیه تی : خواردنه وه ی له گه ل شه کردا پیتش نان خواردنى به یانى بۆ میزو بیرچونه وه چاکه .

له (انس) یشهوه دهگیرنهوه کهوا پیاویک سکاڵای له خزمهتیدا باس کرد ئه‌ویش فهرمووی : (الْکُنْدُر) به‌کارینه‌وه‌هه‌ر له شه‌وه‌وه بیخوسینه ، ئه‌گه‌ر پۆژت لی بوویه‌وه ، پیش نان خواردنی به‌یانی لی بخوره‌وه ، چونکه بۆ بیرچونه‌وه به‌سووده .

ئهمه هۆیه‌کی سروشتی ئاشکه‌رای هیه ، چونکه ئه‌گه‌ر بیرچونه‌وه به‌هۆی میزاجیکی خراپی ساردی شیداره‌وه بی و به‌سه‌ر میشکه‌دا زال بی ، ئه‌وا کاری خه‌زنکردن و پاراستنی زانیاریه‌کان نه‌نجام نادات ، لێره‌دا (لُبَان) ی زۆر بۆ به‌سوود ده‌بی .

به‌لام ئه‌گه‌ر بیرچونه‌وه‌که به‌هۆی زالبوونی شتیکی کاتیه‌وه (عارض) بی ، ده‌توانی‌ت بیرچونه‌وه‌که به‌و شتانه‌و لایه‌ت که ده‌توان میشک شیدار بکه‌نه‌وه .

جیاوازی نێوان ئهم دوو له بیرچونه‌وه‌یه به‌م جۆره‌یه : له بیرچونه‌وه به‌هۆی شتی کاتیه‌وه (العارض) جۆریکی ووشکه‌و ، نیشانه‌کانیشی بریه له شه‌و بیداری و خه‌زنکردن و پاراستنی زانیاریه‌و پابردوه‌کان به‌ته‌نها “ به‌لام زانیاری نوێ و هه‌نوکه‌یی خه‌زن ناکات.

به‌لام له بیرچونه‌وه به‌هۆی ماده‌ی ته‌پو شیداره‌کانه‌وه “ به‌پێچه‌وانه‌ی یه‌که‌مه به‌ته‌واوی .

پێده‌چی هه‌ندی شت به‌خاسیه‌ت بیرچونه‌وه دپۆست بکات ، وه‌کو که‌له‌شاخگرتن له چاله‌که‌ی پشته‌ ملداو ، به‌رده‌وامبوون له‌سه‌ر خواردنی (الْکُسْفَرَة) ی ته‌پو ، سیوی ترش و ، زۆری خه‌م و خه‌فت و ، ته‌ماشاکردنی ئاوی وه‌ستاو ، میزتیکردنی و ، ته‌ماشاکردنی له‌خاچ دراو ، زۆر خویندنه‌وه‌ی تابلۆی سه‌ر گۆره‌کان و ، ته‌ماشاکردنی دوو و شتری پیکه‌وه به‌ستراو ، فریدانی ئه‌سپی به‌خوینی بێنویژه‌وه ، خواردنی پاشماوه‌ی مشک ، زۆریه‌ی ئه‌مانه به‌تاقیکردنه‌وه زانراون .

مه‌به‌ستیش ئه‌وه‌یه که : (لُبَانٌ) گهرمکاره له پله دوودا ، ووشکاره له پله یه‌کدا ، قه‌بزیکی که‌می تێدایه ، سووده‌کانی زۆرن ، زیانه‌کانی که‌من ، له سووده‌کانی : به‌سووده بۆ فرێدان و خوێن به‌ریبون ، نازاری که‌ده ، په‌وانبوونی سڤ ، خۆراك هه‌رس ده‌کات ، با ده‌کاته دره‌وه ، برینه کیمه‌وه‌کانی چاوپاک ده‌کاته‌وه ، گوشت ده‌پوینتیه‌وه له هه‌موو برینه‌کاندا ، که‌ده‌ی لاواز به‌هێز ده‌کات و ، که‌رمی ده‌کات ، به‌لغهم ووشك ده‌کات ، ته‌پری وشیکانی سینگ ووشك ده‌کاته‌وه ، تاریکی چاوالده‌بات ، ناهێلتێت برینه کیمه‌وه پیسه‌کان بڵاوه بکه‌ن ، ئه‌گه‌ر به‌ته‌نها ، یاخود له‌گه‌ڵ جاتره‌ی فارسیدا بجوینتێت به‌لغهم دره‌ده‌هێنتێت و ، بۆ زمان گیران به‌سوود ده‌بی و ، بیروه‌ۆش زیاد ده‌کات و په‌ره‌ی پی‌ده‌دا ، ئه‌گه‌ر له‌ ئاودا به‌لمینتێت ، بۆ په‌تا به‌سووده‌و ، بۆنی هه‌وا خۆش ده‌کات .

پیتی المیم (م) :

ماءٌ ، ئاو : ماده‌ده‌ی ژیانه ، سه‌رکه‌وره‌ی خواردنه‌وه‌کانه ، یه‌کێکه له پایه‌کانی جیهان ، به‌لکو پایه‌ی بنه‌په‌ته ، چونکه ئاسمانه‌کان له هه‌لمه‌که‌ی دروستکراون و ، زه‌مینیش له که‌فه‌که‌ی دروستکراوه ، خوای په‌روه‌ردگاریش هه‌موو شتیکی زیندووی له ئاو دروست کردوه .

زانایان سه‌باره‌ت به‌ئاو جیاوازی بونه : ئایا خۆراك به‌جسته ده‌به‌خشی ، یا ته‌نها خۆراك بۆ ئه‌ندامه‌کانی جسته گوزهر پی‌ ده‌کات ؟ به‌ دوو بۆچوون ، پێشتر ئاماژه‌مان پێداو ، گوفتاری راست و به‌لگه‌که‌شمان خسته پوو .

ئاو ساردو ته‌په ، که‌رمی داده‌مرکینتیه‌وه ، ته‌پری و شیداری جسته ده‌پاریزێت و ، جیگه‌ی ئه‌وه‌ش ده‌گرێته‌وه که له جسته شی بۆته‌وه ، خۆراك نه‌رم و نیان ده‌کاته‌وه ، بۆ په‌که‌کان گوزهریان پی‌ ده‌کات .

چاكيتى ئاوبەدە پىگەو دەزانریت :

یەكەمیان : بەرەنگەكەى بەوہى ساف بیٲ .

دوہم : بەبۆنى بەوہى بەھیچ شیوەیەك بۆنى نەبیٲ .

سێیەم : بەتامەكەى بەوہى تامەكەى خوۆش و شیرین و سازگار بیٲ ، وەكو ئاوى پووبارەكانى نیل و فورات .

چوارەم : بەكیشى بەوہى سووك و پىكەتە ناسك بیٲ .

پنجەم : بەپژەوى ، بەوہى پزەو و پىگەكەى چاك بیٲ .

شەشەم : بەسەرچاوەى هەلقولانى بەوہى سەرچاوەى هەلقولانى دوور بیٲ .

حوتەم : بەدەرەكەوتنى بۆ هەتاو و با ، بەوہى لە ژێرزەویدا گوم نەبى و هەتاو و با نەيگاتى .

هەشتم : بە جولانەوہى بەوہى خیرا پى بکات و بجولیتەوہ .

نۆیەم : بەزۆریەكەى بەوہى زۆریٲ و پاشەپۆ تیکەل بووہەكانى دووربخاتەوہ .

دەیەم : لە ئاوپزگەىوہ بەوہى لە باکورەوہ بۆ باشور ، یاخود لە پۆژئاواوہ بەرەو پۆژھەلات بپوات .

بۆیە ئەگەر پەچاوى ئەم وەسفانە بکریٲ ، ئەوا ئەو خالانە بەتەواوى بەدیناکریٲ تەنھا لە

چار پووبارەكەدا نەبى ، نیل و ، فورات و ، سیحون و ، جیحون .

وفي الصحيحين من حديث أبي هريرة _ رضي الله عنه _ قال : قال رسول الله ﷺ : ((سَيَحَانُ ، وَجِيحَانُ ، وَالنَّيْلُ ، وَالْفُرَاتُ ، كُلُّ مَنْ أَنْهَارُ الْجَنَّةِ)) (٦٣٧) .

٦٣٧ _ صحيح : أخرجه أحمد (٢ / ٢٨٩ ، ٤٤٠) ، ومسلم (٨ / ١٤٩) كلاهما من طريق حفص بن عاصم عن أبي هريرة مرفوعاً . ولم أجده في صحيح البخاري ولعله وهم من المصنف رحمه الله .

واته : له (أبي هريرة) هوه _ خَوای لى پازى بىت _ فەرموویەتى : پیتەمبەرى خوا ﷺ
 فەرمووی : ((سَيِّحَانُ و ، جَيِّحَانُ و ، وَالنَّيْلُ و ، وَالْفُرَاتُ ، هەریەكەیان پووباریكى بەهەشتن)) .

سووكیتی ناو به سى ڤوو دىزانریت :

یهكه میان : ئاوهكه خپرا گەرمى و ساردی وەرگریت . (أبقرط) دەئیت : ئەو ئاوهی
 بەخپرا گەرم دەبى و ، بەخپراش سارد دەبى سووكترين ئاوه .
 دووهم : بەتەرازوو .

سى یم : دوو لۆكەى كیش یەكسان بەدوو ئاوی جیاواز تەپ دەكرین ، پاشان بەتەواوی
 ووشك دەكرینهوه ، پاشان دەكیشترین ، هەركامیان سووكترو بو ، ئاوهكهشى ئاوههایه .

ئاو ئەگەرچى لە بنەپەتدا ساردى تەپ بى ، بەلام هیزەكهى دەگوازیتەوهو دەگوپدریت بە
 چەندین هۆكارى كاتى ، بۆیه ئەو ئاوهى سەرئەگراوهو دانەپۆشراوهو تەنها باى شەمال لىتى
 دەدات و ، باى هېچ لایەكى تر لىتى نەدات ، ئەو ئاوه سارد دەبى و ، جۆره ووشكیتیهكى
 تێدایه لە باى شەمالهوه وەرێگرتووه ، حوكمى هەموو باكانى تریش بەو شیوه دەزانریت .

ئەو ئاوهى لە سەرچاوهیهكى كانزایهوه هەڵدەقوڵیت بە گوێرهى سروشتى ئەو كانزایه
 دەبى ، بەگوێرهى گاریگەرى ئەو كانزایەش گاریگەرى دەخاتە سەر جەسته .

ئاوی سازگارى شیرینی خوش بۆ نەخۆش و كەسانى تەندروست و لەش ساغیش بەسووده
 ، ساردهكهشى بەسوودترو بەلەزەتره . پێویسته لەسەر سك خاڵیتی ، پاش جووتبوون ،
 كاتى بەئاگاهاتنهوه لە نووستن ، پاش خوشتن ، پاش خواردنى میوه ئاوه خوریتەوه ،
 پێشتریش ئاماژەمان پێداوه . بەلام لەسەر خواردن ، هېچى تێدانى یه “ ئەگەر ناچارى بوو
 ، وه پێویسته زۆر نەخواتهوه ، بەلكو كه مێكى هەڵدەمژى بە هەلمژین ، ئەوه زیانى پى

ناگه یه نیت ، به لکو به پیچه وانه وه گه ده به هیز ده کات و ، شه هوت و ئاره زوو هه لده سینیت و ، تینویه تی لاده بات .

ئاوی شله تین ده ئاوسینیت و کردارگه لیکی دژ به وهی باسکرا نه نجام ده دات ، نه و ئاوهی ده مینیت وه له ئاوی تازه چاکتره . ئاوی سارد له و ناوه وه سوودیکی زیاتر ده به خشیت به به راوردی سوودی دهر وهی ، گهرمیش به پیچه وانه وهی ، ئاوی سارد بۆ بۆگه نبوونی خوین و ، به رزبونه وهی هه لمه کان بۆ سه ر به سووده ، خه لته بۆگه نه کان لاده بات و ، بۆ میزاج و سال و زه من و شوینه گهرمه کان گونجاوه ، که چی ئاوی سارد بۆ هه موو بارو حالیک پتویست به پیگه یاندن و شیی بونه وهی ماده زیان به خشه کان بکات زیان به خشه ، وه کو هه لامه ت و هه لآوسانه کان ، زۆر ساردیش زیان به ددانه کان ده گه یه نیت ، به رده وامبوون له سه ر خواردنه وهی ئاوی سارد خوین به ربوون و کۆکه و هه لامه ت و ، ئازاری سینگ دروست ده کات .

ئاوی ساردو گهرمی له پاده به دهر زیان به ده مارو زۆریه ی نه ندانه کان ده گه یه نیت ، چونکه یه کیکیان شیی ده کاته وه ، نه ویتریان چر ده کاته وه ، ئاوی گهرم چوزانه وهی تیکه لآوه تیزه کان هیمن ده کاته وه ، شیی ده کاته وه پیده گه یه نیت ، پاشه پۆکان ده کاته دهر وه ، ته پوشیدار ده کات و گهرم ده کات ، که چی خواردنه وهی ئاوی گهرم به زۆری هه رسکردن خراپ ده کات ، پال به خواردنه کانه وه ده نیت بۆ سه ره وهی گه ده و نه رم و سستی ده کاته وه ، به خیرا تینویه تی ناشکینیت ، جه سته سیس و لاواز ده کات ، ده بی به هوی دروستبوونی چه ندین نه خوشی خراپ و ، زیان به زۆریه ی نه خوشیه کان ده گه یه نیت ، به لام خواردنه وهی ئاوی گهرم بۆ مرۆفی به ته من و ، تووشبووان به نه خوشی په رکه م و ، سه رنیشیه ی ساردو (الصداغ البارد) ، چاوئیشه به سووده ، به سوودترین به کارهینانه کانیشی نه وه یه له دهر وه وه به کار بیت .

هیچ فرموده‌یه‌ک یاخود (اثر) یکی (صحیح) نه‌هاتوو سه‌بارت به‌ئاوی گه‌رمبووی به‌ره‌تاو ، هیچ یه‌کێک له‌ پزیشکانی دێرین نا‌قایلیتیا‌ن به‌رامبه‌ر به‌م ئاوه‌ ده‌رنه‌برپوه ، عه‌یبداریشیان نه‌کردوو ، ئاوی زۆر گه‌رم به‌زی گورچيله‌ ده‌توینیته‌وه .

پیشتر له‌ پیتی غین (غ) دا باسی ئاوی بارانمان کرد .

ماء الثلج والبرد ، ئاوی به‌فرو ته‌رزه : ثبت فی الصحیحین : عن النبی ﷺ أنه کان یدعو فی الاستفتاح وغیره : ((اللهم اغسلني بماء الثلج والبرد)) (٦٢٨)

واته : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فرموویه‌تی : ((په‌روه‌ردگا‌را له‌ تاوانه‌کانم بمشۆوه به‌ئاوی به‌فرو ته‌رزه)) .

به‌فر له‌ خودی خۆیدا چۆنیه‌تی‌ه‌کی دووکه‌لی و هه‌لمی هه‌یه ، ئاوه‌که‌شی هه‌ر ئاوه‌هایه ، پیشتر باسی دانایی داواکردنی پا‌کردنه‌وه‌مان له‌ تاوانه‌کان کرد “ به‌ ئاوی به‌فرو باران “ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی دل‌ پێوستی به‌ ساردکردنه‌وه‌و قایم کردن و به‌هێزکردن هه‌یه ، ئه‌مه‌ش بنچینه‌ی پزیشکی‌تی جه‌سته‌و دلانی لی‌ وه‌رده‌گیریت و ، چاره‌سه‌ری نه‌خۆشیه‌کان به‌دژه‌کانیان ده‌کریت .

ئاوی ته‌رزه له‌ ئاوی به‌فر نه‌رم و ناسکترو به‌له‌زه‌تره ، به‌لام ئاوی به‌ستوو که به‌ سه‌هۆل ده‌ناسریت به‌گوێره‌ی بنچینه‌که‌یه‌تی ، به‌فر چۆنیه‌تی ئه‌و چیاو زه‌ویه‌ وه‌رده‌گریت که به‌سه‌ریدا ده‌باریت “ سه‌بارت به‌ هه‌ردوو لایه‌نی چاکیتی و خرابی ، وه‌ پێویسته‌ مرۆف دورکه‌وێته‌وه له‌ خواردنه‌وه‌ی به‌فراو پاش خۆشتن ، جووتبوون ، وه‌رزش ، خواردنی گه‌رم ، تووشبوون به‌ کوکین ، ئازاری سینگ ، لاوازی جگر ، خاوه‌ن میزاجه‌ سارده‌کان .

ماء الأبار والْقَنِيّ ، ئاوی بیرو کاریز : ئاوی بیر نه رمی و ناسکی و خوشی که متره ، ئاوی کاریزی ژێر خاک قورسه ، چونکه ئه وهی له ژێر زه ویدا وه ستاوه له بۆگه نی به ده ر نی یه ، ئه ویتیشیان هه وای پی ناگات ، بۆیه پتویسته یه کسه ر نه خوریته وه تا وه کو به ته وای هه وای پی ده گات و ، شه ویکێ به سه ردا تپه ریت ، خراپترینیشی ئه وه یه پپه وه که ی له قورقوشم بی ، یاخود بیره که ی له کارکه وتو بی ، به تایبهت ئه گه ر خا که که ی خراپ بی ، بۆیه ئه و ئاوه ده رداوی و به زیانه .

ماء زمزم ، ئاوی زه مزه م : سه رگه وه ی ئاوه کان و به پیزترین و له هه مووشی پایه دارتره ، له هه مووشی به لای نه فسه که نه وه خۆشه و یسترو ، له هه مووشی به نرخره و ، له هه مووشی به لای خه لکه وه پیزدارتره ، (جبریل) پتیه کانی کیشا به زه ویداو ئاوی زه مزه م هه لقولا ، ئه و ئاوه بوو که خوای تعالی بۆ خوارده نه وه ی (إسماعیل) هه لیقولاند .

وثبت في الصحيح : عن النبي ﷺ أنه قال لأبي ذرّ وقد أقام بين الكعبة واستارها أربعين ما بين يوم وليلة ، ليس له طعامٌ غيرها فقال النبي ﷺ : ((إنها طعامٌ طعم)) . وزاد غيرُ مسلم بإسناده : وشفاءُ سقمٍ (٦٢٩) .

واته : به (صحيح) ی له پتیه مبه ری خواوه ﷺ هاتوو که وا به (أبي ذرّ) ی فه رموو کاتی که له نیتوان که عبه و دیواره کانیدا چل مایه وه له نیتوان شه و و پوژدا ، به ده ر له ئاوی زه مزه م هه یج خۆراکیکی تری نه بوو ، ئه وه بوو پتیه مبه ری خوا ﷺ فه رموی : ((ئه وه خۆراکه و ئه و که سه ی ده یخواته وه تیر ده بی وه کو ئه وه ی خۆراک تیری ده کات)) . که سانی دیکه ی جگه له ئیمامی (مسلم) به هه مان (إسناده) ئه مه شیان بۆ زیاد کردوو : ((شیفای نه خۆشیه)) .

٦٢٩ _ صحيح : أخرجه أحمد (٥ / ١٧٤ ، ١٧٥) ، والدارمي (٢٥٢٧) ، (٢٦٤٢) ، والبخاري في الأدب المفرد (١٠٣٥) ، ومسلم في صحيحه (٧ / ١٥٢ ، ١٥٥ ، ١٧٦) ، والنسائي في عمل اليوم والليلة (٣٣٩) كلهم من رواية عبد الله بن الصامت عن أبي ذر فذكره في حديث طويل .

وفي سنن ابن ماجه : من حديث جابر بن عبدالله ، عن النبي ﷺ أنه قال: ((ماء زَمْزَمَ لما شُرِبَ له)) (٦٣).

واته : له (جابر) ی کوپی (عبدالله) هوه _ خوای لی پازی بیت _ ، له پیغه مبهری خواوه ﷺ ده گپړتیه وه و فهرموویه تی : ((ئاوی زه مزهم بۆ ئه و نیازیه بۆی ده خوریتیه وه)) . کومه لیک ئه م فهرمووده یه به (ضعیف) داده نین به هوی (عبدالله) ی کوپی (المؤمن) هوه که له (محمد) ی کوپی (المنکدر) هوه ده گپړتیه وه . بۆمان (ریوایه) ت کراوه که و (عبدالله) ی کوپی (المبارک) کاتی چوه حه ج ، چوه سهر بیری زه مزهم و ، فهرمووی : په روه دگارا (ابن أبي الموالی) له (محمد) ی کوپی (المنکدر) هوه بۆی باسکردین ، له (جابر) ی کوپی (عبدالله) هوه _ خوای لی پازی بیت _ ، له پیغه مبهری خواوه ﷺ فهرمووی : ((ئاوی زه مزهم بۆ ئه و نیازیه بۆی ده خوریتیه وه)) ، بۆیه منیش ده یخومه وه بۆ تینویه تی پوژی قیامه ت . (ابن أبي الموالی) ش باوه رپیکراوه (ثقة) ، بۆیه فهرمووده که (حسن) ه ، هیندیکیشیان فهرمووده که یان به (صحیح) له م قه لاه داوه ، هیندیکیش گوتویانه (موضوع) ه ، هه ربوو گوفتاره که ش هه ولکی نامسوگرن .

من و کهسانی تریش ئاوی زه مزهم مان تا قیکردۆته وه “ بۆ خو چاره سه رکردن و ، شتگه لیکی سه رسوپمینمان لی بینیه وه ، خو شم به کارم هیناوه بۆ خو چاره سه رکردن “ له گه لیک نه خو شی و ، به ئیزنی خوای تعالی چاک بومه ته وه ، که سانیکی شم بینیه وه ، له جیاتی خوراک نزیکه ی نیو مانگ ، یا خود زیاتر ، ته نها ئاوی زه مزهم میان ده خواره وه و ، برسیشیان نه ده ببو ، وه کو یه کیکی ئه و خه لکه ته وافی ده وری که عبه شی ده کرد ، پيشی پراگه یانم که وای پیده چی چل پوژ له سه ر ئه و بارو حاله توانای مانه وه ی هه بی ، هیزیشی تیدابوو بۆ جووتببون له گه ل خیزانه کهیداو ، پوژوشی ده گرت و ، چه ندین جاریش ته وافی ده کرد .

ماء النیل ، ئاوی پوواری نیل : یه کیکه له پوواریه کانی به ههشت ، بنچینه و بنه پتهی دهگه پیتته وه بۆ چیاکانی (القمر) ئهوپه پری وه لاتای (الحبشة) به هۆی ئه و بارانانه وه که له ویدا کۆده بیته وه ، لافاوگه لیکی یارمه تیده ر هه ندیکیان به هه ندیکی تر پووده دات ، تاوه کو خوای تعالی دهینیریت بۆ زهویه کی ووشکانی که هیچ پووه کیکی تیدا نی یه و ، به هۆی ئه و تاوه شه وه کشتوکال ده پویت و ، ئاژه ل و ئاده میزادیش لئی ده خۆنه وه .

له بهر ئه وه ی ئه و زهویه ی ئاوی پوواری نیلی به سه ردا تیده په پیت زۆر په قه و ، ئه گه ر بارانی ئاسای به سه ردا بباریت تیر ئا و ناخواته وه ، بۆ کشتوکالکردن ئاماده نابیت ، وه ئه گه ر سه رو ئاستی ئاسایی بباریت ، زیان به مال و دانیشتوان و ماللات دهگه یه نیت و ، زیان و گوزهران و به رژه وه ندیه کان په ک ده خات ، بۆیه خوای تعالی ئه و بارانه ی به پوواریکی گه وردا بۆ ئه م زهویه ناردوه ، هه روه ها خوای تعالی ئاوی نیل له کاتانیکی دیاریکراودا زیاد ده کات ، به و ئه ندازه یه ی که بۆ ئاودانی ئه و وه لات ه بشیت و به سیشی بیت ، ئینجا پاش ئاودانی وه لات به گشتی ، خوای تعالی مۆلات به که مبه ونه وه و دابه زینی ئاوه که ده دات ، بۆ ته واکردنی به رژه وه ندی ، تاوه کو خه لکی توانای وه به ره یثانی کشتوکاله که یان هه بی . ئه و ده خاله ی ئاوی باشی پی ده ناسریتته وه پیشتەر ئاواره ی پیدرا له ئاوی نیلدا کۆبۆته وه ، ئاوی نیل ناسکترین و سووکتین و خوشترین و شیرینترین ئاوه .

ماء البحر ، ئاوی ده ریا : ثبت فی الصحيح عن النبي ﷺ انه قال فی البحر: ((هو الطهور ماؤه الحل ميتته)) (٦٣١) -

واته : پیغه مبه ری خوا ﷺ سه باره ت به ئاوی ده ریا فه رموویه تی : ((ئاوی ده ریا پاکه ره وه یه و مردوکانی نیویشی هه لاله)) .

٦٣١ _ حسن صحيح : أخرجه أحمد في مسنده (٣ / ٣٧٣) ، وابن ماجه (٣٨٨) ، وابن ماجه (١١٢) كلهم من

طريق عبيدالله بن مقسم عن جابر فذكره .

خوای تعالی ئاوی دهریای کردووه به خویدارێکی سوێری تالی نه خوراوه ، له بهر بهرژهوهندی هه موو نهوانه ی له سهر زهویدا دهژین “ له مروف و ئاژه لان ، چونکه ئاوێکی بهردهوامی وهستاوه و ، گیانله بهرانیکی زۆری تیدا دهژی ، هه موو نهو گیانله بهرانه له نێو نهو ئاوه دا دهمرن و نانیزژین ، بۆیه نهگه ر دهریاكه شیرین بوايه “ به دلنایای ئاوه كه دهگه نی ، به هۆی زۆری مانه وه ی ئاوه كه و ، مردنی ئاژه له کانیی له نێو خویدا ، پاشان هه وای چوارده وری جیهانیش نه وه ی وهردگرت و ، دهگه نی و بۆنی دهکردو ، جیهانیش خراپ دهبوو ، بۆیه خوای تعالی به دانایی خۆی کردویه تی به خویدان ، كه نهگه ر هه موو لاشه ی بۆنکردوی جیهان و مردوانی تی فرید هیت ، تۆسقالێك گۆرانی به سهر دا نایه ت ، به درێژای مانه وه ی نه گزپاوه ، له و کاته وه ی كه خولقینراوه و ، تا نهو کاته ش كه خوای تعالی جیهان ده پێچیت وه ، نه مه هۆکاری غائی په یوه ندیداره به سروشته وه كه واپیویست دهکات سویر بیت . به لام هۆکاری بکه ری ، دهگه ریت وه بۆ نه وه ی زهویه که ی شۆره کاته .

پاشان . خۆشتن به ئاوه که ی بۆ گه لێك له نه خۆشیه کانی پووی پێست به سووده ، به لام خواردنه وه ی بۆ ناوه وه و دهره وه ی جهسته زیانبه خشه ، سك په وان دهکاته وه ، ئالۆشی و خوروی و گه پێ و ، ئاوسان و تینویه تی دروست دهکات ، هه رکه س ناچاری خواردنه وه ی بوو ، نه و اچه ند پێگه یه کی چاره سه رکردنی هه یه كه زیانه کانی دۆرده خاته وه .

له و پێگایانه : ئاوی دهریا دهکریته نێو مه نجه لێك و ، چه ند قامیشیکی دهخریت هه سه رو پارچه یه کی خوری تازه ی پاکی شیکراوه ی بژیشی دهخریت هه سه رو ، له ژێر مه نجه له که دا ئاگر داده گیرسینریت ، تا هه لمی ئا و نێو مه نجه له که بهر زده بیت هه وه له خوریه که دا کۆده بیت هه وه ، ئینجا كه هه لمیکی زۆر له خوریه که دا کۆبۆوه ده یگوشیت و ، بهرده وام نهو کاره دوباره دهکاته وه “ تا نهو ئاوه ی بۆ کۆده بیت هه وه كه دیه وی ، به م پێگه یه هه لمی سازگار له خوریه که دا کۆده بیت هه وه ، سویراوه که ش له مه نجه له که دا به جی ده مینیت .

پێگایه‌کی دیکه : چالێکی فراوان له که‌ناری ده‌ریاکه هه‌لبکه‌نرێت ، بۆ ئه‌وه‌ی ئاوی ده‌ریاکه‌ی تێپالۆرێت ، پاشان به‌ته‌نێشتیه‌وه یه‌کێکی تر هه‌لبکه‌نرێت ئاوی چالێ یه‌که‌می تێپالۆرێت و ، هه‌میسان یه‌کێکی تر هه‌لبکه‌نرێت ئاوی چالێ دووهمی تێپالۆرێت و به‌جۆره‌ تا ئاوه‌که به‌ته‌واوی سازگارو خۆش ده‌بێ . ئه‌گه‌ر مڕۆڤ ناچار بوو ئاوی لێل بخواته‌وه ، ئه‌وا پێش خواردنه‌وه ئاوه‌که به‌م پێگایانه چاره‌سه‌ر ده‌کری :

١. ئاوه‌که قه‌یسی بخزێته نێو ئاوه‌که .
٢. پارچه‌یه‌ک له داری ساج .
٣. پشکوێه‌کی گڕگرتوو بخزێته نێو ئاوه‌که تاوه‌کو تیا دا ده‌کوژێته‌وه .
٤. قوپی (اَرْمَنِیَا) .
٥. ئاردی سفری گه‌نم .

له هه‌موو ئه‌م بارانه‌دا لێلاوی ئاوه‌که ده‌نیشیت .

مِسْكَ : ثبت فی صحیح مسلم ، عن أبي سعيد الخدريُّ _ رضي الله عنه _ ، عن النبي ﷺ أنه قال : ((أَطِيبُ الطَّيِّبِ الْمِسْكَ)) (٦٣٢) .

: له (أبي سعيد الخدريُّ) وه _ خاوی لی پازی بیټ _ فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رمووی : ((بۆنخۆشترینی بۆنه‌كان میسکه)) .

وفي الصحيحين عن عائشة _ رضي الله عنها _ : كنتُ أَطِيبُ النَّبِيَّ ﷺ قَبْلَ أَنْ يَحْرِمَ وَيَوْمَ النَّحْرِ قَبْلَ أَنْ يَطُوفَ بِالْبَيْتِ بِطِيبٍ فِيهِ مِسْكَ (٦٣٣) .

واته : له خاتوو (عائشة) هوه _ خوای لی پازی بیت _ فرموویه تی : پیغه مبهری خوام ﷺ بۆنخۆش ده کرد به بۆنیک میسکی تیدا بوو پیش ئه وهی ئیحرام به سستی و له پۆژی قوریانی سه رپرینیشدا پیش ئه وهی ته وافی ده وری که عبهی بکردایه .

میسک : پادشای هه موو جوړه بۆنخۆشه کان و ، به پڕزترین و بۆنخۆشترینیانه ، ئه و بۆنهیه که وه کو نمونهی بالآ ده هیتریت هوه ، بۆنی تری پی ده چوینریت و ، ناچوینریت به هه یج بۆنیک تر ، گردی به هه شته .

میزاجی گهرم و ووشکه له دووه مدا ، نه فس شادومان و به هیژ ده کات و ، هه موو ئه ندامه ناوه که کان به هیژ ده کات “ به خواردنه وه و بۆنکردن ، ئه گهر بخریته سه ر ئه ندامه کانی ده ره وهش به هیژیان ده کات ، بۆ به سالآچوان و ، ئه وانهی سه رمایان بووه ، به تاییهت له کاتی زستاندا به سووده ، بۆ بوارنه وه و دلآ کوتی چاکه ، بۆ لاوازی هیژ چاکه “ چونکه گهرمی غه ریزی ده بوژینیت هوه ، سه پیتی چاو (بیاض العین) لاده بات ، ته ری وشیکانی ووشک ده کاته وه ، بای نیوی و هه موو ئه ندامه کانی تریش ده کاته ده ره وه ، کاری ژه هره کان پوچ ده کاته وه ، بۆ که زتنی مار به سووده و ، سووده کانیشی گه لیك زۆن و ، به هیزترین دلآخۆشکاره کانه .

مَرَزْنَجُوش ^(٦٣٤)، چه ویر : سه بارهت به چه ویر فرمووده یه که هاتوو (صحیح) یمان بۆ ده رنه که وتوو : ((علیکم بالمَرَزْنَجُوش ، فإنه جیدٌ لِلْخُشَام)) ^(٦٣٥) .

^{٦٣٣} _ صحیح : أخرجه مسلم (٤ / ١٢) عن عائشة _ رضي الله عنها _ قالت : كأني أنظر الى وبيص المسك في مفرق رسول الله _ صلى الله عليه وسلم _ وهو محرم . ولم أجده باللفظ المذكور في الصحيحين .

^{٦٣٤} _ مرزنجوش : پوهه کیکی ته مه نداری درژی عه تر نامیزه ، نزیکه ی (٣٠ _ ٦٠) سم به رزده بیت هوه ، په تکه گوله کانی سوړیکی کالڼ و ، توه که ی له توی په یحان ده چیت ، به زوری گوله کانی به کاردین . پوهانه سایتی : essam581.blogs ، وه رگپ .

واته : ((چه ویر به کاربستن ، چونکه بۆ هه لامة ت چا که)) . میزاجی چه ویر گهرمه له سییه مداو ووشکه له دووه مدا ، بۆنکردنی بۆ سه رئیشه ی ساردو ، نه وه ی به هۆی به لغم و ، (السوداء) ، هه لامة ت و ، بای چه وه په ووده دات به سووده ، کونیه داخراوه کانی (السدد) سه ره هردوو کونی لووتدا ده کاته وه ، زۆریه هه لئاوسانه سارده کان شییه ده کاته وه ، بۆیه بۆ زۆریه ئاوسان و ئازاره سارده ته پوشیداره کان به سووده ، نه گهر هه لگهریت ، خوینی بینویتی زیاد ده کات و ، یارمه تیده ره ده بی بۆ سک پپی ، نه گهر گه لا ووشکه که ی بکوهریت و ، بخریته نیو پارچه په پۆیه کی گهرمکراوه وه ، ئاسه واری خوینی کاتی ژیر چاو لاده بات ، نه گهر له گه ل سرکه دا به سته ریکی (الضماد) لی دروست بکهریت ، بۆ پتیه دانی دوویشک به سووده ، پۆنه که ی بۆ ئازاری پشت و هه ردوو نه ژنق به سووده ، ماندوویون ناهیلایت ، هه رکه س به به رده وامی بۆنی بکات ئاو دانابه زیته چاوه کانی ، نه گهر ئاوه که ی له گه ل پۆنی باده می تالدا (دهن اللوز المر) بتکینریته هه ردوو لووت ، کونیه داخراوه کانی (السدد) لووت ده کاته وه ، به سوودیش ده بی بۆ نه و بایه ی تووشی بووه و ، تووشی سه ریش بووه .

ملح ، خوی : روی ابن ماجه فی سننه : من حدیث أنس یرفعه : ((سَیِّدُ إِدَامِكُمُ الْمِلْحُ))^(٦٣٦) واته : (انس) _ خوی لی پازی بیت _ له فهرموده یه کدا که به رزی ده کاته وه بۆ پتیه مبه ری خوا ﷺ فهرموویه تی : ((سه رگه وه ی پیخورتان خوی یه)) . سه رگه وره ش نه وه یه : که به رامبه ر چاک ده کات و ، سه ره وکاری ده کات ، بی گومان زۆریه ی پیخوره کانیش له راستیدا به خوی چاک ده کهریت .

^{٦٣٥} _ ضعیف : أورده الألبانی فی ضعیف الجامع (٣٧٧٧) وضعفه ، ونسبه السيوطي الى ابن السني وأبي نعيم في الطب

عن أنس .

^{٦٣٦} _ إسناده ضعيف : أخرجه ابن ماجه (٢٣١٥) ، وضعفه الألبانی فی ضعیف الجامع (٣٢١٥) .

وفي مسند البزار مرفوعاً : ((سَيُوشِكُ أَنْ تَكُونُوا فِي النَّاسِ مِثْلَ الْمَلْحِ فِي الطَّعَامِ ، وَلَا يَصْلُحُ الطَّعَامُ إِلَّا بِالْمَلْحِ)) (٦٣٧) .

واته : پیغمبهری خوا ﷺ فرموی : ((نزیکه ئیوه له نێو خه لکیدا وهکو خویتان لی بیته له نێو چیشندا ، چیشتییش چاک نابیت مه گهر به خوی)) .

پیشخوا (البغوي) له تهفسیره کهیدا ده گێڕێته وه : عن عبدالله بن عمر _ رضي الله عنهما _ مرفوعاً : إِنَّ اللَّهَ أَنْزَلَ أَرْبَعَ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَاءِ إِلَى الْأَرْضِ : الْحَدِيدَ ، وَالنَّارَ ، وَالْمَاءَ ، وَالْمَلْحَ . والموقوف أشبه .

واته : (عبدالله ی کوی (عمر) _ خوی لی پازی بیته _ له فرموده کهیدا که به بهرزی ده کاته وه بۆ پیغمبهری خوا ﷺ ده فرمیت : خوی تعالی چوار فرۆ به ره که تی له ئاسمانه وه دابه زانده سه ر زه مین : ئاسن ، ئاگر ، ئاو ، خوی . به لām فرموده که له (موقوف) ده چیت .

خوی جهسته و خوراکی خه لك چاك ده كات ، هه مو شتیك چاك ده كات نه گهر تیكه لی بیته ته نانه ت زیو زیویش ، چونكه هیژیکی تیدایه زه ردیه کی زیاتر به زیو ، سپیتییه کی زیاتر به زیو ده به خشیت ، هیژی پاکردنه وه و لبردن و شی کردنه وه ی تیدایه ، ته پری و شی چر ناهیلێت و ، ووشکی ده کاته وه ، جهسته به هیژ ده کات و ، قه ده غه ی بۆگه نبوون و خراپبوونی ده کات ، بۆ گه پری کیماوی به سووده ، نه گهر چاوی پی بریژیت ، گوشتی زیاد له چاودا هه لده که نیت ، نه خۆشی (الظفرة) (٦٣٨) هه لده که نیت . خوی (الأندرانى) (٦٣٩) چاکتر نه و کارانه نه نجام

٦٣٧ _ إسناده صحيح : صححه الألباني في صحيح الجامع (١٣٥٢) .

٦٣٨ _ الظفرة : ئەم نه خۆشیه بریتیه له هه لتقواویکی میخی یاخود سیگۆشیهی که له (الملتحمة) و له نزیکی سیگۆشیهی چاو له شوینی به یه ککه شتنی هه ردو پیلاره کانی چاودا دیته ده ری . بهوانه :

دهدات ، قه دهغهی بڵاوبونه وهی برینه پیسه کان دهکات ، پیسی دینیتته خواره وه ، نه گه ر به سر سکی کهسانی تووشبوو به نه خووشی ئاوبه تگدا بهینریت ، سودیان پی ده گه یه نیت ، ددانه کان پاک دهکاته وه ، بۆگه نیان لی دورد ده خاته وه ، پووک توندو به هیژ دهکات ، سوووده کانی گه لیک زۆن .

بیاتی النون (ن) :

نَخْلٌ ، داره خورما : زیاتر له یهك شوینی قورئاندا باسکراوه ، وفي الصحيحین : عن ابن عمر _ رضي الله عنهما _ ، قال : بینا نحن عند رسول الله ﷺ ، إذ أتني بجُمَارٍ نخلة ، فقال النبي ﷺ : ((إِنْ مِنَ الشَّجَرِ شَجَرَةٌ مِثْلُهَا مِثْلُ الرَّجُلِ الْمُسْلِمِ لَا يَسْقُطُ وَرَقُهَا ، أَخْبِرُونِي مَا هِيَ ؟)) فوق الناسُ في شجر البوادي ، فوق في نفسي أنها النخلة ، فأردتُ أن أقول : هي النخلة ، ثم نظرتُ فإذا أنا أصغرُ القومِ سنًا ، فسكتُ ، فقال رسول الله ﷺ : ((هي النَّخْلَةُ)) ، فذكرتُ ذلك لعمرَ ، فقال : لأن تكونَ قَلْتَهَا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ كَذَا وَكَذَا^(٦٣٩).

واته : له (ابن عمر) وه _ خواي لی پازی بیّت _ فهرموویه تی : له کاتی کدا ئیمه له خزمه تی پیغه مبهری خوادا ﷺ دانیشتبوین ، ناوکرۆکی داره خورمایه کیان بۆ هیتا ، پیغه مبهری خواش ﷺ فهرمووی : ((به پاستی له دره خته کاندایه ختی که هیه نمونه ی وه کو نمونه ی پیاوی موسلمان وه گه لاگانی ناوه ریت ، پیم پاگه یه نن چی یه ؟)) نه وه ببوو خه لکه که دهستیانکرد به ناوهیتانی دره ختی بیابانه کان ، منیش که وته دلّمه وه که به پاستی داره خورمایه ، بۆیه ویستم بلّیم : دره خته که داره خورمایه ، پاشان ته ماشایه کم کردو بۆم ده رکه وت من بچوکتزینی خه لکه که م له ته مه ندا ، بۆیه بیده تگ بووم ، نه وه ببوو پیغه مبهری

^{٦٣٩} _ ملح الأندرائي : جوره خوئی یه که به شیوه یه کی سروشتی له هه ندی کاتگاکانی سهرزه ویدا هیه ، وه کو تاویری خوئی کریستالی ، پروانه : www.khayma.com ، وه رگپر .

^{٦٤٠} _ متفق علیه : أخرجه البخاري (٩ / ٤٩٥) ، ومسلم (٢٨١١) .

خوا ﷺ فەرمووی : ((درهخته که داره خورمایه)) ، منیش ئەوهم بۆ (عمر) باسکرد ، ئەویش فەرمووی : ئەگەر باستکردایه له ئاوه‌هاو ئاوه‌ها پێم خۆشتر بوو .

سوودی فەرمووده که له‌وه‌دایه که :

۱. زانا مه‌سه‌له‌که‌کان ده‌خاته به‌ر دیدی هاوه‌لانی بۆ هه‌ڵسه‌نگاندنی ئەو زانسته‌ی پێیانه
۲. شیاویتی هێنانه‌وه‌ی قسه‌ی نه‌سته‌ق و په‌ندو چواندنی تێدایه .
۳. به‌ده‌رخستنی شهرمی هاوه‌لانی به‌رامبه‌ر به‌ سه‌رگه‌وره‌کانیان و پێزگرتنیان و وازه‌یتان له قسه‌کردن له پێش ده‌ستیاندا .
۴. شادومانبوونی پیاو کاتی کۆپه‌که‌ی ده‌بیچکێت و ، بۆ پاستی سه‌رده‌که‌وێت .
۵. ئاسایه‌ کۆپ له کاتی ئاماده‌بونی بابیدا وه‌لام بداته‌وه‌ به‌وه‌ی ده‌یزانی‌ت ، با بابیش وه‌لامه‌که نه‌زانی‌ت ، ئەوه‌ش هیچ بێ په‌وشتیه‌ک نانوێنی‌ت به‌رامبه‌ر به‌ باب .
۶. چواندنی موسڵمانی تێدایه به‌داره‌خورما له‌به‌ر زۆری خێری و ، به‌رده‌وامی سیبه‌ری و ، خۆشی به‌روبومی و ، هه‌بوونی به‌به‌رده‌وامی .

به‌ری داره‌خورما به‌ته‌پی و ووشکی ، پێنه‌گه‌شتوو و پێگه‌شتووی ده‌خوری‌ت ، خۆراکه ، ده‌رمانه ، بژێویه ، هه‌لوایه ، خواردنه‌وه‌یه ، میوه‌یه ، قه‌دی داره‌که‌شی بۆ بیناسازی و ئامیرو ده‌فر به‌کار دێت ، گه‌لێو په‌لکه‌که‌شی هه‌سیرو ، زه‌مبیله‌و ، ده‌فرو ، باوه‌شینی و ، هه‌تریشی لێ دروست ده‌کری‌ت ، پێشاله‌کانیشی ده‌کری‌ت به‌ هه‌بل و ناوئاخنی پشته‌ی و لێفه‌و هه‌تر ، ناوکه‌که‌شی که کۆتای به‌شه‌کانیتی ده‌کری‌ت به‌ ئالفی ووشتر ، هه‌روه‌ها به‌شداریش ده‌بی‌ت له‌ ده‌رمان و چاوپه‌شتندا .

پاشان جوانی به‌روبومی ، پوهه‌کی ، شیوه‌ی ، دیمه‌نی ، ، چاکی پێکخستنی به‌ره‌که‌ی ، دروستکردنی ، گه‌شانه‌وه‌ی ، ، شادومانبوونی دل له کاتی بینینیدا ، کار له نه‌فسی مرۆف ده‌که‌ن .

به بینینی دروستکارو خولقیته، دروستکردنه سه رسو پمینه که ی، توانای ته وای خوای
تعالی، ته وای حیکمهت و دانایی په روه ردگار بیرى مرؤف ده خاته وه .

بۆیه هیچ شتیکی تر به دینا کریت له داره خورما بچیت جگه له موسلمانى باوه پدار، چونکه
هه مووی خهیره، هه مووشى سووده له دهره وه و ناوه وه .

داره خورما نه و دره خته یه که قه ده که ی سوژی بۆ پیغه مبه ری خوا ﷺ هاته جۆش و بیرى
کرد “ کاتى پۆشت و لى جیا بۆوه، چونکه تامه زړوى نزیکى و گوپیستی گوفتاره کانى بوو
، نه و دره خته یه که (مریم) ی له ژێردا دابه زى کاتى (عیسی) ی بوو _ علیه السلام _ .

له فهرموده یه کدا که (إسناد) هکه ی جیگه ی تیروانینه هاتوه : ((أكرموا عَمَّتْكُمْ النَخْلَةَ
، فَإِنَّهَا خَلَقَتْ مِنَ الطَّيْنِ الَّذِي خُلِقَ مِنْهُ آدَمُ))^(٦١) واته : ((پێز له پوره داره خورماتان بگرن
، چونکه دروست کراوه له و قوهرى ئاده مى لى دروست کراوه)) .

خه لکیش به دوو گوفتار جیا وازیوونه سه بارهت به پیشخستن و په سه ندی بوونی به سه ر
دره ختی تریدا یا خود به پیچه وانه وه، خوای تعالی له قورئانی پیروژدا له چه ندین جیگه دا
به یه که وه جووتی کردوون و باسی کردوون، ئای که هه ریه کیان له هاوه له که یه وه نزیکه،
نه گهرچی هه ریه کیان له جیگه ی فرامانپه وای و سه وزبونی خویدا یه و، نه و خاکه شى بۆ
چاکتره به سوودتره که گونجاویتی .

نرجس، نیرگز: فهرموده یه کی له باره وه هاتوه (صحیح) نى یه : ((علیکم بِشَمِّ
النَّرجِسِ فَإِنَّ فِي الْقَلْبِ حَبَّةَ الْجَنُونِ وَالْجُذَامِ وَالْبَرَصِ، لَا يَقْطَعُهَا إِلَّا شَمُّ النَّرجِسِ)) واته : ((

^{٦١} _ موضوع : أورده الألباني في ضعيف الجامع (١١٣٦) وقال : موضوع ، ونسبه السيوطي الى أبي يعلى وابن أبي
حاتم والعقيلي في الضعفاء ، وابن عدي في الكامل ، وابن السني ، وأبي نعيم في الطب عن علي ، وانظر الضعيفة (٣)

بۆنی نیرگز بکهن چونکه دل تۆوێکی شیتی و گولی و به له کی تیدایه ، به ده ره له بۆنکردنی نیرگز هیچ شتیکی تر نابیریت)) •

نیرگز گهرم و ووشكه له دووه مدا ، به پهرته كه ی برینه به قولاً چوو هكان بۆ ده مار ساریژ ده كاته وه ، هیزێکی شتینیتی ، پاكاریی ، پاکی شه ری هیه ، نه گهر بکولیندریت و ناوه كه ی بخوریت هه ، یا به كوللای بخوریت ، پشانه وه ده ورژینیت و ، ته پری و شیرداری له بنی گه ده وه پاده کیشیت ، نه گهر له گهل (الْکِرْسَنَّة)^{٦٤٢} ههنگویندا بکولیندریت ، پیسی برینه کان پاک ده كاته وه و ، نه و دوومه لانهش به ئاسته م ده ته قینیت ، گوله كه ی مامناو نه ده له گهرمیدا ، ناسكه و بۆ هه لامة تی سارد به سووده ، شیی کردنه وه یه کی به هیزی تیدایه ، کونيله داخراوه کانی (السُّدَد) می شک و کونی لووت ده كاته وه ، بۆ سه ریش ه ی ته پو (السُّوداوي) به سووده ، سه ری گهرم ده ئیشینیت ، هه ركه س به به رده وامی له زستاندا بۆنی بکات له هاویندا تووشی (البرسام) نابێ ، به سووده بۆ ئازاره کانی سه ركه به هۆی به لغه م و (المرة السوداء) دروست ده بێ ، بۆنده وه دل و می شک به هیز ده كات و ، بۆ زۆریك له نه خۆشیه کانیان به سووده ، دانه ری کتییی (التیسیر) ده لیت : بۆنکردنی ئی و په ركه می مندالان لاده بات •

نُورَةٌ ، موو لابه ر : روی ابن ماجه : من حديث أم سلمة _ رضي الله عنها _ ، أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ كَانَ إِذَا أَطْلَى بَدَأَ بِعُورَتِهِ ، فَطَلَّاهَا بِالنُّورَةِ ، وَسَائِرِ جَسَدِهِ أَهْلُهُ^(٦٤٣) .
واته : له (أم سلمة) ه وه _ خوا ی لی پازی بیئت _ فه رموویه تی : پیغه مبه ری خوا ﷺ نه گهر تیه له سوونی بگردایه له عه وره تیه وه ده سستی پیده کردو ، له موو لابه ری هه لده سوو ، خیزانه کانیشی تی کرای تری جه ستیان بۆ ده کرد .

^{٦٤٢} _ الْکِرْسَنَّة : په وه کی یه ک ساله ی بچوکه و ، تا پاده یه ک له په وه کی نیسک ده چیت ، قه ده یکی به توی نی

یه و ، نزیکه ی (٣٠ _ ٤٠) سم له زه مین به رز ده بیته وه ، به وانه : www.snbl.com ، وه رگێپ •

^{٦٤٣} _ ضعیف : أخرجه ابن ماجه (٣٧٥١) بإسناده عن حبيب بن أبي ثابت عن أم سلمة فذكرته .

بنه پەتی مادەى موولابەر : قسل دووبەش ، زرنیخ بەشیک ، تیگەل بەئاو دەکران ، لەبەر هەتاو یاخود گەرماودا بەجێدەهیلرا بەئەندازەى پێگەشتنى و ، تەواو شین بوونەوهى . پاشان لە جەستیان هەڵدەسوو ، سەعاتیکیش دادەنیشان تا ئەوەندەى کارى خۆى دەکردو ، ئاویان لى نەدەدا ، پاشان دەشۆردراو ، جیگەکەشى لە خەنە هەڵدەسوینرا بۆ ئەوهى شوینەوارى گەرمیەکەى نەمیئیت .

نَبَقُ ، کونار : پێشەوا (أبو نعیم) لە کتێبى (الطب النبوي) دا لە فەرموودەى کەدا کە بەرزى دەکاتەوه بۆ پێغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرمیت : کاتى ئادەم دەبەزێنرایە سەر زەمین بەرى یەکەم شتیکی خواردبیت کونار بوو .

پێغەمبەرى خوا ﷺ لە فەرموودەى کەدا باسى کونارى کردووه : ((أَنَّهُ رَأَى سِدْرَةَ الْمُنْتَهَى لَيْلَةَ أُسْرِيَ بِهِ ، وَإِذَا نَبَقُهَا مِثْلُ قِلَالٍ هَجَرَ))^{٦٤٤} واتە : ((پێغەمبەرى خوا ﷺ لە شەو پەویەکەیدا درەختى (سِدْرَةُ الْمُنْتَهَى) ی بینى و ، تەماشای کرد بەرەکەى بەئەندازەى مەرکانەو کۆپە گەورەکانى دى (هَجَرَ) نزیك بەشارى مەدینه بوو)) .

کونار : بەرى درەختى کوناره سروشت پادەگریت و ، بۆ نەهێشتنى پەوانبوون بەسوودە ، گەدە خۆشەدەکات ، (الصفراء) دادەمرکینیتەوه ، خۆراك بەجەستە دەبەخشیت ، ئارەزووى خواردن دەکاتەوه ، بەلغەم دروست دەکات ، درەنگ هەرسە ، ئاردەکەى هەتاو بەهیز دەکات ، میزاجە (الصفراوية) کان چاک دەکاتەوه ، بەهەتگۆین زیانەکانى دووردهخړیتەوه . جیاوازی دروست بووه سەبارەت بەوهى ئایا تەپوشیداره

^{٦٤٤} _ صحيح : أخرجه البخاري (٤ / ١٣٣ ، ١٨٥ ، ١٩٩) ، (٥ / ٦٦) ، ومسلم (١ / ١٠٣ ، ١٠٤)

كلاهما من طريق أنس بن مالك عن مالك بن صعصعة فذكره في حديث طويل .

یاخود ووشکه ؟ به دوو گوفتار . راسترینیان : ته پو شیداره که ی ساردو ته پره ،
ووشکه که شی ساردی ووشکه .

پیستی هاء (٥) :

هَنْدَبَاءَ (٦٤٥) ، تالیشکه : له پیغه مبهری خواوه ﷺ سى فرموده سه بارهت به
تالیشکه هاتون به لام (صحیح) نین و ، جیگیر نه بوونه ، به لکو فرموده که لیکی (
موضوع ن)

یه که میان : ((كُلُوا الْهَنْدَبَاءَ وَلَا تَنْفُسُوهُ ، فَإِنَّهُ لَيْسَ يَوْمٌ مِنَ الْأَيَّامِ إِلَّا وَقَطَرَاتٌ مِنَ
الْجَنَّةِ تَقْطُرُ عَلَيْهِ)) واته : ((تالیشکه بخزن و مهیته کینن ، چونکه پۆژیک نی یه له پۆژان
مه گهر دلۆپکه لیکی له به هه شته وه ده تکیته سه)) .

دووه م : ((وَمَنْ أَكَلَ الْهَنْدَبَاءَ وَنَامَ عَلَيْهِ لَمْ يَحِلَّ فِيهِ سُمْ وَلَا سِحْرٌ)) واته : ((هه رکه س
تالیشکه بخوات و له سه ری بنوی ئه و تووشی ژه هرو جادو نابی)) .

سى یه م : ((مَا مِنْ وَرَقَةٍ مِنْ رِيقِ الْهَنْدَبَاءِ إِلَّا وَعَلَيْهَا قَطْرَةٌ مِنَ الْجَنَّةِ)) واته : ((هیچ
که لایه ک له که لاکانی تالیشکه نی یه مه گهر دلۆپیکی به هه شتی به سه ره وه یه)) .

پاشان . میزاجی تالیشکه ده گوپی و ، به گوپره ی ورزه جیاوازه کانی سال گۆپانکاری
به سه ردا دیت ، بۆیه له زستاندا ساردو ته پره ، له هاویندا گهرم و ووشکه ، له به هارو
پایزدا مامناوه نده ، له زۆربه ی بارو حاله کانی شیدا مه یلی لای ساردی و ووشکی ده کات ،

^{٦٤٥} — الهندباء : پووکیکی گیایی وه رزیه ، نزیکه ی (٤٠) سم به رز ده بیته وه ، که لاکانی له که لای کاهو ده چیت
، گو له کانی زه ردن و ، جۆریکی تریشی مه یه گو له کانی شینه ، تۆوه که ی بچوکه . به روانه :
www.snbl.com ، وه رگێپ .

تالیشكه قه‌بزكارو ساردكاره ، چاكه بۆ‌گه‌ده ، نه‌گه‌ر له‌ گه‌ل سركه‌دا بكوئێندریٲ و بخوریٲ ، سك پاده‌گریٲ به‌تایبه‌ت كئویه‌كه‌ی ، كه‌ چاكتره‌ بۆ‌گه‌ده‌و ، زۆرتریش قه‌بزكاره ، به‌سوودیشه‌ بۆ‌لاوازیه‌كه‌ی .

نه‌گه‌ر پێچه‌ریكی (الضماد) لی‌ دروست بكریٲ ، هه‌ئاوسانی كاتی له‌ گه‌ده‌دا ناهیلێٲ و ، به‌سوودیشه‌ بۆ‌جومه‌ژان و ، هه‌ئاوسانه‌ گه‌رمه‌كانی چاو ، نه‌گه‌ر له‌ گه‌لاو بنه‌په‌ته‌كه‌ی پێچه‌ریكی لی‌ دروست بكریٲ ، به‌سوود ده‌بی‌ بۆ‌ پێوه‌دانی دووپشك . گه‌ده‌ به‌هێز ده‌كات ، كونیله‌ داخراوه‌كانی جگه‌ر ده‌كاته‌وه‌ ، بۆ‌ ئازاره‌ گه‌رم و سارده‌كانی به‌سووده‌ ، كونیله‌ داخراوه‌كانی سه‌پل و په‌گ و هه‌ناو ده‌كاته‌وه‌ ، پێپه‌وه‌كانی گورچيله‌ پاك ده‌كاته‌وه‌ .

به‌سوودترینی بۆ‌جگه‌ر تالترینیانه‌ ، ئاوه‌ گوشراوه‌كه‌ی بۆ‌ (الیرقان السددي) به‌سووده‌ ، به‌تایبه‌ت نه‌گه‌ر تیكه‌ل به‌ئاوی پارزیانه‌ی ته‌پ (الرازیانج الرطب) بكریٲ ، نه‌گه‌ر گه‌لاكه‌ی بكوریٲ و ، بخریٲه‌ سه‌ر هه‌ئاوسانه‌ گه‌رمه‌كان ساردیان ده‌كاته‌وه‌ و شی یان ده‌كاته‌وه‌ ، گه‌ده‌ پاك ده‌كاته‌وه‌ ، گه‌رمی خوین و (الصفراء) داده‌مرکیٲته‌وه‌ .

چاكترینیشی ئه‌وه‌یه‌ به‌بی‌ شتن و ته‌كاندن بخوریٲ ، چونكه‌ به‌شتن و ته‌كاندن هێزه‌كه‌ی نامیٲیٲ ، له‌ گه‌ل ئه‌وه‌شدا هیٲكی (تریاق) ی تی‌دایه‌ كه‌ بۆ‌ هه‌موو ژه‌هره‌كان به‌سووده‌ .

نه‌گه‌ر چاوی پی‌ بریٲریٲ ، بۆ‌ شه‌وكویری به‌سوود ده‌بی‌ ، گه‌لاكه‌ی له‌ (تریاق) دا به‌شداره‌ ، بۆ‌ پێوه‌دانی دووپشك به‌سووده‌ ، به‌رگری زۆربه‌ی ژه‌هره‌كان ده‌كات ، نه‌گه‌ر ئاوه‌كه‌ی بگوشریٲ و ، زه‌یتی زه‌یتونی تی‌كرا ، مرؤف له‌ ده‌رمانه‌ كوشنده‌كان پزگار

دهكات ، نه گه ر بنه پره ته كه ی بگوشریت و ، ناوه كه ی بخوریته وه ، بۆ كه زتنی مارو دوویشك و زهرده والّه به سووده ، شیر ی بنه پره ته كه شی سپییای چاو ناهیلّیت .

پیتی واو (و) :

وَرَسٌ ، گژوگیای نه سپهك : پيشه وا (الترمذي) له (الجامع) هكهيدا : له (زيد) ی كوپى (أَرْقَمَ) هوه ده گپّریته وه كه وا پیتغه مبهری خوا ﷺ زهیتی زهیتون و گیای نه سپهك ی وه سف ده كرد بۆ كه سانى تووشبوو به نه خۆشى (ذات الجنب) ، (قتادة) ده لّیت : ده كرى به دهمیه وه ، له و لایه وه ده كرى به دهمیه وه كه ئازاره كه ی هه یه .

وروى ابن ماجه في سننه من حديث زيد بن أرقم أيضاً ، قال : نعت رسول الله من ذات الجنبِ ورساً وقُسْطاً وزيتاً يُلْدُ به (٦٤٦) .

واته : دیسان له (زيد) ی كوپى (أَرْقَمَ) هوه _ ، فه رمویه تی : پیتغه مبهری خوا ﷺ بۆ نه خۆشى (ذات الجنب) نه سپهك و (القسط) و زهیتی زهیتونى وه سف ده كرد بۆ نه وه ی بكریت به دهمیه وه .

وصحَّ عَنْ أُمِّ سَلَمَةَ _ رضي الله عنها _ قَالَتْ : كَانَتْ النَّفْسَاءُ تَقْعُدُ بَعْدَ نَفَاسِهَا أَرْبَعِينَ يَوْمًا ، وَكَانَتْ إِحْدَانَا تَطْلِي الْوَرَسَ عَلَى وَجْهِهَا الْوَرَسَ مِنَ الْكَلْفِ (٦٤٧) .

^{٦٤٦} _ ضعيف : أخرجه أحمد (٣٦٩ / ٤ ، ٣٧٢) ، وابن ماجه (٣٤٦٧) ، والترمذي (٢٠٧٨) ، (٢٠٧٩) ، كلهم من طريق ميمون أبي عبدالله عن زيد بن أرقم فذكره .

^{٦٤٧} _ حسن صحيح : أخرجه أحمد (٣٠٠ / ٦ ، ٣٠٢ ، ٣٠٤ ، ٣٠٩) ، والدارمي (٩٦٠) ، وأبو داود (٣١١) ، وابن ماجه (٦٤٨) ، والترمذي (١٣٩) كلهم من طريق مسه الأزدي عن أم سلمة فذكرته .

واته : له (اُمّ سلمة) هوه _ خَوای لى پازى بىّت _ فەرموویەتى : ژنان پاش مندالبون چل پوژ دادەنیشن ، هەر یەکیکیشمان دەم و چاوی به ئەسپەك چەور دەگرد بەهۆی ئەو پەلەو سوپەهەلگەپانەى تووشمان دەبوو .

(أبوحنيفة اللُّغويُّ) دەلّیت : ئەسپەك به چاندن دەچیتريت و ، كیوی نی یه ، جگە له خاکی عەرەبدا له هیچ شوینیکى تر نەم ناسیوهو ، له خاکی عەرەبیشدا تەنها له یەمەندا بینیموه . هیزی له گەرمی و وشکیتیدا له سەرەتای پلە دوودایه ، چاکترینیشی سورە نەرمەکەیتى له نێو دەستدا ، کە کەپەکی کەمتره ، بەسوودە بۆ پەلەو ، ئالۆشى و ، زیپکەى پووی جەستە ئەگەر تیی هەلسوینريت ، هیزیکى قەبزکاری هەیه ، ئەگەر بخوریتەوه بۆ پەلەى سپی (الوَضَح) بەسوودەو ، ئەندازەى خواردنەوشى بەکیشى دیرەمیکه ، میزاج و سوودی ئەسپەك نزیک بەسوودی (القُسْطُ البحريُّ) یه ، ئەگەر بەلەکی و ئالۆشى و زیپکەو هەلزلەپانى تێهەلسوینريت سوودیان پى دەگەیه نیت ، پۆشاکى بۆیەکراو به ئەسپەك هیزی جووتبوون زیاتر دەکات .

وَسْمَةٌ ، پووهکی خەنە _ بپوانه الکتَم _ : گەلای درەختى نیله ، پرچ پەش دەکات ، بەم نزیکانه باسی جیاوازی نێوان زانایمان کرد سەبارەت به شیاویتی پرچ پەش کردن و ئەوهی دەیکات .

بیتى الیاء (ی) :

يَقْطِينُ ، کولهکە : له زمانى عەرەبیدا دیسان به (الدُّبَاء) و (القرع) یش ناسراوه ، ئەگەرچی وشەى (اليقطين) گشتیتەر ، چونکە له پووی زمانەوه : هەموو درەختیکە کە له سەر قەدیک نەوهستى ، وهکو کالەك و کالیارو خەیار . خَوای تعالی دەفەرمیت : ﴿ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴾ [الصافات : ١٤٦] واته : وه درەختیکى کولهکەمان

به سه ریدا رواند^(٦٤٨) . نه گهر گوترا : له زمانی عه ره بیدا نه وهی له سه ر قه دیک نه وهستی به (نَجْم) ناوده بریت نهك به (شجر) ، چونكه (شجر) : بریتیه له وهی قه دی هه بی _ زمانه وانان گووتویانه _ ، باشه چۆن لیږه دا خوی تعالی ده فره میت ﴿ وَأَنْبَتْنَا عَلَيْهِ شَجَرَةً مِنْ يَقْطِينٍ ﴾ واته : ووشه ی (شجرة) ی به کاره ی ناوه بۆ کوله که که چی خوی پوهه که . وه لām : له زمانی عه ره بیدا نه گهر ووشه ی (شجر) به کاره ی ترا ، مه به ست به وانیه که قه دیان هه یه و له سه ری ده وهستن ، به لām نه گهر ووشه ی (شجر) به ستره به شتی که وه و له که لیدا به کارهات نه و پابه ندی نه وه ده بی ، بۆیه جیاوازی کردن له نیوان په هاو پابه ندکراو له ناوه کانداهه روازه یه کی گرنگی به سووده بۆ تیگه شتن و ، پله کانی زمان .

(اليقطين) ی باسکراو له قورئاندا : بریتیه پوهه کی کوله که و ، به ره که شی به کوله که ناو ده بریت . وَقَدْ ثَبِتَ فِي الصَّحِيحِينَ : مِنْ حَدِيثِ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ ، أَنَّ خِيَاطًا دَعَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ لَطْعَامٍ صَنَعَهُ ، قَالَ أَنَسٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ _ : فَذَهَبْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَقَرَّبَ إِلَيْهِ خُبْزًا مِنْ شَعِيرٍ ، وَمَرَقًا فِيهِ دُبَّاءٌ وَقَدِيدٌ ، قَالَ أَنَسٌ : فَرَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَتَتَبَعُ الدُّبَّاءَ مِنْ حَوَالِي الصَّحْفَةِ ، فَلَمْ أَزَلْ أُحِبُّ الدُّبَّاءَ مِنْ ذَلِكَ الْيَوْمِ^(٦٤٩) .

واته : له (أنس) ی کوپی (مالک) وه _ خوی لی پازی بیت _ فره موویه تی : به رگ دروویه ک پیغه مبه ری خوی ﷺ بانگ کرد بۆ خواردنیک دروستی کردبوو ، (أنس) _ خوی لی پازی بیت _ فره مووی : منیش له خزمه تی پیغه مبه ری خوادا ﷺ چوم ، نه وه بوو نانی جۆو ، شله یه ک که کوله که و گزشتی ووشکراوه ی تیدا بوو خسته پیش

^{٦٤٨} _ مه لا محمد مه لا صالح ، پوخته ی ته فسیری قورئان .

^{٦٤٩} _ صحیح : أخرجه البخاري (٣ / ٧٩) ، (٧ / ٨٩ ، ١٠١ ، ١٠٢) ، ومسلم (٦ / ١٢١) كلاهما من

طريق إسحاق ابن عبدالله بن أبي طلحة عن أنس بن مالك فذكره .

دهستی ، (انس) فەرمووی : پێغه‌مبەری خوام بینی ﷺ بە دواى كوله‌كه‌ى ده‌وروپەری له‌گە‌نه‌كه‌دا ده‌گه‌پا ، بۆیه منیش له‌و پۆژه‌وه به‌رده‌وام حەزم له‌ كوله‌كه‌یه .

قال أبو طالت : دخلتُ على أنس بن مالك _ رضي الله عنه _ وهو يأكل القرع ، ويقول : يالك من شجرة ما أحبك إليَّ لحبِّ رسول الله ﷺ إياك (٦٠)

(أبو طالت) ده‌ئێت : چوومه دیدەنى (انس ی کورپی (مالك) _ خواى لى پازى بێت _ له‌و كاته‌دا كوله‌كه‌ى ده‌خواردو ده‌یفەرموو : ئای كه‌ دره‌ختێكى خۆشه‌ویستی به‌لامه‌وه له‌به‌ر ئه‌وه‌ی پێغه‌مبەری خوا ﷺ خۆشى ده‌وێی .

له (الغیلانیات) دا هاتووہ : له (هشام ی کورپی (عروہ) وه ، له بابیه‌وه ، له خاتوو (عائشہ) وه _ خواى لى پازى بێت _ فەرموویەتى : پێغه‌مبەری خوا ﷺ پێی فەرمووم : ئه‌ی (عائشہ) ئه‌گەر مه‌نجه‌ئێکت كولاند ، كوله‌كه‌ى زۆر تێبكه ، چونكه دلى خه‌مبار به‌هێز ده‌كات .

كوله‌كه : ساردو ته‌په ، خۆراكێكى كه‌م به‌جەسته ده‌به‌خشیت ، خێرا دیته‌ خواره‌وه ، ئه‌گەر پێش هه‌رسكردن خراب نه‌بێ ، خه‌لتەیه‌كى ستایشكراوى چاكی لى دروست ده‌بێ ، له‌ خاسیه‌ته‌كانى ترى ئه‌وه‌یه كه‌ خه‌لتەیه‌كى ستایشكراوى چاك به‌هاوشیوه‌ی ئه‌وه‌ی له‌ گه‌لیدایه دروست ده‌كات ، بۆیه ئه‌گەر له‌ گه‌ل خه‌رتە له‌دا (الخردل) بخوریت ، خه‌لتەیه‌كى توونی لى دروست ده‌بێ ، له‌ گه‌ل خویدا خه‌لتەیه‌كى سوێر ، له‌ گه‌ل قه‌بزكاردا قه‌بزكار ، ئه‌گەر له‌ گه‌ل به‌هیدا بخوریت خۆراكێكى چاك به‌جەسته ده‌به‌خشێ .

٦٠ _ ضعيف الإسناد : أخرجه الترمذي (١٨٤٩) بإسناده عن أبي طالت فذكره .

کوله که نه رم و ناسکه و خۆراکیکی ته پری به لڤه می به جهسته ده به خشى ، بۆ له ش گهرم و تاداران به سووده و ، بۆ نه وانه ی تووشى سه رما بوونه و ، نه وانه ش که به لڤه میان به سه ردا زال بووه گونجاو نی یه ، ناوه که ی تینویه تی ده شکینیت ، سه رنیشیه ی گهرم لاده بات نه گهر بخوریتته وه یا خود سه ری پى بشۆردریت ، سک په وان ده کاته وه هه رچۆنیک به کار بیت ، له ش گهرم و تاداران به هیه شتیکی تری وه کو کوله که چاره سه ر ناکرین و ، هیه شتیکیش وه کو نه و خیرا سوود ناگه یه نیت . له سووده کانی : نه گهر هه ویری تیه له سوینریت و ، له فه ن یا خود له ته نورد ا بیه رینریت و ، ناوه که ی ده رهینریت و له گه ل هه ندی خواردنه وه ی ناسک و خوشدا بخوریتته وه ، تای گهرم داده مرکینیتته وه و ، تینویه تی ده شکینیت و ، خۆراکیکی چاک به جهسته ده به خشیت ، نه گهر له گه ل (ترنجبین)^(٦٥١) موره با ی به هیدا بخوریتته وه (صفراء) ی په تی په وان ده کاته وه .

نه گهر کوله که بکویندریت و ، ناوه که ی له گه ل هه ندیک له هه نکوین و ، که میک له (نظرون) دا بخوریتته وه ، به لڤه م و (مرّة) به یه که وه ده کاته ده ره وه ، نه گهر بکوینریت و پیچه ریکی (ضماد) لى دروست بکریت و بخریتته سه ر ته پلى سه ر ، بۆ هه لئاوسانه گهرمه کانی میشک به سوود ده بی .

نه گهر تویکله که ی بگوشریت و ، ناوه که ی له گه ل پۆنى گۆلدا (دهن الورد) تیکه ل بکریت و ، بتکینریتته گوئى ، بۆ هه لئاوسانه گهرمه کان به سوود ده بی ، تویکله که ی

^{٦٥١} _ ترنجبین : شه ونمیکه له ئاسمانه وه داده به زى و له هه تگۆین ده چی ، ووشکه و خوشه و زیاتر به سه ر دره ختی (الحاج) دا ده باریت که له شام و خۆراسان ده پرویت ، نه م دره خته گه لاکانی سه وزن و گوله کانی سوون و بهر ناگریت ، چاکترینیشی سه یه خوراسانیه که تی که مامناوه نده له گهرمى و ساریدا ، به سووده بۆ تا زۆر گهرمه کان ، سینک شیدار ده کات و ، بۆ له ش گهرم و تاداران به سووده نه گهر بخریتته نۆ ئاوی هه لۆژه و تری وه ، به وانه : الجامع لمفردات الادویه والأغذیه ، ابن البیطار * وه رگتیر .

به سووده بۆ هه‌ئاوسانه گهرمه‌کانی چاو و ، جومگه‌ژانی گهرم ، زۆر به سووده بۆ خاوه‌ن
میزاجه گهرمه‌کان و له‌ش گهرم و تاداران ، ههرکات پێکه‌وتی خه‌لته‌یه‌کی خراپی نیو
که ده‌ی کرد ، ده‌گۆپێت بۆ سروشتی ئه‌و تیکه‌لاوه خراپه‌و ، خراپ ده‌بی و ، له‌جه‌سته‌دا
خه‌لته‌یه‌کی خراپ دروست ده‌کات و ، زیانه‌کانیشی به‌سرکه (المرّی) دۆرده‌خه‌یته‌وه .

به‌گشتی : کوله‌که نه‌رم و ناسکترین خۆراکه‌کانه‌و ، له‌هه‌مووشی زیاتر کارتی‌کراو ده‌بی
، له (انس) هه‌و _ خوای لی‌پازی بی‌ت _ ده‌گێرنه‌وه فه‌رموویه‌تی : پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ
به‌زۆری ده‌یخوارد .

چه‌ند به‌شیکی جیاواز :

له‌ ئامۆژگاری به‌سوود ده‌رباره‌ی چاره‌سه‌رکردن و چاره‌سازی :

وام به‌لاوه چاک بوو باسکردنی ئه‌م ده‌روازه‌یه به‌به‌شیکی کورتی زۆر به‌سوود له‌ پارێزو
، ئامۆژگاری گشتی به‌سوود کۆتای پێ‌بی‌نم بۆ ئه‌وه‌ی سوودی کتێبه‌که ته‌واو بی‌ت .
به‌شیکم له‌ کتیبی (المحاذیر) ی (ابن ماسویه) بینی به‌بیژه‌ی خۆی ده‌ینوسمه‌وه ،
ده‌لێت :

هه‌رکەس چل پۆژ پیازی خواردو تووشی په‌له‌و سورمه‌لگه‌پان بوو ، با ته‌نها
سه‌رزه‌نشتی نه‌فسی خۆی بکات ، هه‌رکەس خۆینی گرت و ، پاشان شتی سوێری خواردو
تووشی به‌له‌کی و گه‌پی بوو ، با ته‌نها سه‌رزه‌نشتی نه‌فسی خۆی بکات ،

هه‌رکەس له‌ گه‌ده‌یدا هیلکه‌و ماسی کۆکرده‌وه‌و ، تووشی ئیفلیجی یاخود ده‌م
خواربوون بوو ، با ته‌نها سه‌رزه‌نشتی نه‌فسی خۆی بکات ،

هه ركهس شیرو (النبیز) ی له گه دهیدا كۆكردهوه ، تووشی به له كی و جومگه ژان بوو ، با تهنا سه رزه نشتی نه فسی خۆی بكات .

هه ركهس خهونی بیینی و ، خۆی نه شت تا له گه ل خیزانه كهیدا جوت بوو ، پاشان مندالێکی شیت یا خود ناته واوی بوو ، با تهنا سه رزه نشتی نه فسی خۆی بكات .

هه ركهس هیلکهی كۆلیوی سارد بۆوهی خوارد ، تا تیز بوو ، پاشان تووشی نه خۆشی تهنگه نه فسی (ربو) بوو ، با تهنا سه رزه نشتی نه فسی خۆی بكات .

هه ركهس له گه ل خیزانه كهیدا جوت بوو و ئارامی نه گرت تاوهكو به ته واوی خالی بیتهوه ، تووشی به رد بوو ، با تهنا سه رزه نشتی نه فسی خۆی بكات .

هه ركهس به شه و ته ماشای ئاوینهی كردو ، تووشی دهم خواربوون بوو ، یا تووشی دهرديك بوو ، با تهنا سه رزه نشتی نه فسی خۆی بكات .

به شيك : سه بارهت به ئاگاردار كردهوه

له كۆكردهوهی نيوان هیلکه و ماسی :

(ابن بختيشوع) ده لیت : پاريزيكه له وهی هیلکه و ماسی له خواردندا كۆبكه يتهوه ، چونكه نه خۆشيه كانی (القولنج) و مایه سیری و ددان ئيشه دروست دهكات .

به ردهوام خواردنی هیلکه پله و سورمه لگه پان له دهم و چاودا دروست دهكات ، خواردنی سویری و ماسی سویرو خوین گرتن پاش خۆشتن به له كی و گه پى دروست دهكهن .

نه‌مانه‌ی سه‌ره‌وه له (علي) ی کوپی (أبي طالب) هوه باسکراوه ، به‌لام (صحیح)
نی یه و ، له‌پاستیدا هیتندیکی گوفتاری (الحارث) ی کوپی (کلدّه) ی پزیشکی عه‌ره‌ب و ،
که‌سانم دیکه‌یه .

(الحارث) ده لیت : ههركهس مانه وهی پیخۆشه _ مانه وهش نی یه _ با زوو خوارنی نیوه پۆ بخوات ، په لهی خواردنی شیوان بکات ، با پۆشاکه کانی سووک بکات ، جووتبوونی ژنان که م بکاته وه .

(الحارث) ده لیت : چوار شت جهسته ده پۆخینیت : جووتبوون له سه ر زۆرخۆری ، کهرماوکردن پاش تیربوون ، خواردنی گۆشتی وشکراوه ، جووتبوونی به سالآچوو . کاتی (الحارث) هاته سه ره مه رگ خه لک له چواره ده وری کۆبۆونه وه ، پێیان گووت : فه رمانی شتی کمان پی بکه پاش تۆ سوودی لی ببینن . گووتی : له ژنان به ده ر له کیژی لاو و شوخ و شه نگ مه خوازن ، میوه مه خۆن ته نها له کاتی پیگه شتنیدا نه بی ، با که ستان چاره سه ر نه کات هه تا وه کو جهسته ی توانای به رگه گرتنی نه خۆشیه که ی هه یه ، هه موو مانگی که ده تان پاک بکه نه وه ، چونکه به لغم ده توینیته وه ، (المرّة) ناهیلایت ، نه گه ر که سیکتان خواردنی خوارد ، پاش خواردنه که ی با سه عاتی که بنوی ، نه گه ر خواردنی شیوانی خوارد با چل هه نگاو پی بکات .

پاشایه ک به پزیشکه که ی گووت : پیده چی تۆ بۆ من نه مینیت ، وه سفیکم بۆ بکه بۆ نه وه ی له تۆوه وه ریگرم ، پزیشکه که ش گووتی : به ده ر له کچی لاو و شوخ و شه نگ مه خوازه ، به ده ر له گۆشتی ئازهلای ته مه ن که م و پارو گۆشتی تر مه خۆ ، ده رمان مه خۆره وه مه گه ر بۆ نه خۆشی ، میوه مه خۆ مه گه ر پاش پیگه شتنی ، خۆراک چاک بجوو ، نه گه ر به پۆژ خۆراکت خوارد هیچی تیدا نی یه بنووی ، نه گه ر به شه و خۆراکت خوارد مه نوو تا پی ده که یه نه گه رچی په نجا هه تگاویش بی ، خۆراک مه خۆ تا برسیت ده بی ، خۆت ناچار مه که بۆ جووتبوون ، میز پامه گره ، له گه رماو وه رگه ره پێش نه وه ی لیت وه رگری ، خواردن مه خۆ و گه ده ت خۆراکی تیدا بی ، دورکه وه ره وه له خواردنی نه وه ی ددانه کانت توانای جوواندنی نی یه و ، پاشان گه ده شت توانای هه رسکردنی نابی ، هه موو

ههفتهیهك جاریك خۆت برپشینه ره وه بۆ پاککردنه وهی جهسته ت ، چاکترین گه نجینه ی جهسته ت خوینه ، بۆیه له کاتی پئویستیدا نه بی ده ری مه هی نه ، بچۆره گه رماوه وه ، چونکه شتگه لێك له چینه کانه وه ده رده هی تیت که ده رمانه کانی پی ناگات بۆ ده ره ی تانیان.

پیشه وا (الشافعي) فه رموویه تی : چوار شت جهسته به هی ز ده کهن : خواردنی گوشت ، بۆنکرنی بۆنی خۆش ، زۆر خۆشتن به بی جووت بوون ، پۆشینێ که تان .

چوار شت جهسته لاواز ده کهن : زۆر جووتبوون ، زۆری خه م و په ژاره ، زۆری ئاو خواردنه وه به سکی خالی ، زۆر خواردنی شتی ترش .

چوار شت چاو به هی ز ده کهن : دانیشتن به رامبه ر به که عبه ، چاو په شتن له کاتی نووستندا ، ته ماشاکردنی سه وزایی ، پاککردنه وه ی شوینی دانیشتن .

چوار شت چاو لاواز ده کهن : ته ماشاکردنی پیسی ، له خاچدراو ، نه ندای زووزی ژن ، دانیشتن به پشتی کردنی که عبه .

چوار شت جووتبوون زیاد ده کهن : خواردنی مه لی بچووک و چۆله که ، (الأَطْرِيفِل) ، فستق ، (الخروب)^(٦٥٢).

چوار شت ئه قل و ژیری زیاد ده کهن : وازه ی تان له گوفتاری زیاد ، سیواک کردن ، دانیشتن له گه ل پیاوچا کاندای ، دانیشتن له گه ل زانایاندا .

^{٦٥٢} _ الخروب : دره ختیکی هه میشه سه وزه و ، نزیکه ی (١٥) متر بهرز ده بیته وه ، درژی به ری ئه م دره خته مه ندی جار ده گاته (٣٠) سم ، به ری ئه م دره خته که پیده گات ده خوریت و ، ده شکریت به شه ریه ت و ، له مه ندی وه لاتانیش ده کریتته ئاردو ، سوودو که لکی ئیجگار زۆره ، به وانه : <http://www.thapro.net> ، وه رگتپ .

(أفلاطون) دەلێت : پینج شت جهسته لاواز دهكەن و لهوانهشه بكوژن : دهست كورتی ، جیابوونهوه له خۆشه‌ویستان ، پق و خەم و خەفت خواردن ، قبولنه‌کردنی ئامۆژگاری ، پیکه‌نینی نه‌فامان به‌ ئاقل و ژیران .

پزیشكه‌كه‌ی (المأمون) دەلێت : چەند خەسلەتێك به‌كاربێنەو ، ئەو كه‌سه‌ی بپاریزێت شایسته‌ی نه‌خۆش نه‌كه‌وتنه‌ جگه‌ له‌ مردن : خۆراك مه‌خۆ له‌ كاتێكدا خۆراكی تر له‌ گه‌ده‌دا بوو ، دووركه‌وه‌ره‌وه‌ له‌ خواردنێك ددانه‌كانت له‌ جووینیدا ماندوو بێت و ، پاشان گه‌ده‌شت بپتوانابی له‌ هه‌رسكردنیدا ، دووركه‌وه‌ره‌وه‌ له‌ زۆر جووتبوون ، چونكه‌ نورو پۆشنایی ژیان ده‌كوژێنێته‌وه‌ ، دووركه‌وه‌ره‌وه‌ له‌ جووتبوونی به‌سال‌چوو ، چونكه‌ مردنی كوتوپرت تووش ده‌كات ، دووركه‌وه‌ره‌وه‌ له‌ خۆین گرتن (الفصد) مه‌گه‌ر له‌ كاتی پێویستیدا ، له‌ هاویندا خۆت برشێنه‌ره‌وه‌ .

له‌ گۆفتاره‌ كورت و مانا زۆربه‌خشه‌كانی (أبقراط) : هه‌موو زۆریك دوشمن و ناحه‌زی سروشته .

به‌ (جالینوس) یان گووت : بۆ نه‌خۆش ناكه‌وی ؟ ، گووتی : چونكه‌ نێوان دوو خۆراكی خراپم كۆنه‌كردۆته‌وه‌ ، خۆراكێكم نه‌خواردووه‌ به‌سه‌ر خۆراكێکی تردا ، خۆراكێكم له‌ گه‌ده‌مدا رانه‌گرتووه‌ ئەگه‌ر هه‌ستم كردبێ تووشی زیانم ده‌كات .

چوار شت جهسته نه‌خۆش ده‌خه‌ن : زۆر قسه‌كردن ، زۆر نووستن ، زۆر خواردن ، زۆر جووتبوون .

چونكه‌ زۆر قسه‌كردن : هه‌لده‌ستی به‌ كه‌مكردنه‌وه‌ی مۆخ و كرۆکی میشتك و لاوازكردنی

زۆر نووستن : دەم و چاو زەرد هەڵدەگەپننیت ، دل کۆیر دەکات ، چاو دەوروژیننیت ،
تەمبەل دەکات بەرامبەر بە کارکردن ، تەپوشیداری لە جەستەدا دروست دەکات .

زۆر خواردن : دەمی گەدە خراپ دەکات ، جەستە لاواز دەکات ، بای چرو ، نەخۆشی
گران دروست دەکات .

زۆر جووتبوون : جەستە دەپۆخیننیت ، هیزەکان لاواز دەکات ، تەپی و شیئی جەستە
ووشک دەکاتەو ، دەمار شل دەکاتەو ، کونیلە داخراو دروست دەکات و ، زیانەکانی
هەموو جەستە دەگرێتەو ، بەتایبەت بەمیشک لەبەر زۆری ئەو پوچە نەفسانیە لی
شیئی دەکاتەو ، لاوازکردنەکی لە لاوازکردنی هەموو دەرەوایشتەکانی تر زۆترەو ، لە
گەوهەوری پوچیش شتیکی زۆر دەکاتە درەو .

چاکترینیشی ئەو یە ئەگەر شەهەوێ و ئارەزووی راستی مەوێ پێکەوتی وینەو
شیوەیەکی جوانی لای شۆخ و شەتگی هەڵال بکات ، هەرەها میزاجی گەرم و تەپو
شیدار بێت ، ماوەیەک بێت جووتبوونی ئەنجام نەدای ، دلی لە دلەپاوکی و مەشغولبوونی
نەفس خالی بێت ، زێدەپۆی تێدا نەکات .

پێویستە جووتبوونەکی لە گەل ئەم کارانەدا ئەنجام نەدات ، وەکو سک پێکردنی زۆر
، برسیتی و سک خالی بوون ، دەرەوایشتن ، وەرزشیکی تەواو ، زۆر گەرما بوون ،
سەرما بوونیکی زۆر ، بۆیە ئەگەر ئەم دەشتە تێدا پەچاو کرد ، سوودیکی زۆری
لیوەردەگریت ، هەر دانەیه کیش لەوانە سەرەو پەچاو نەکرا زیانیکی تووش دەبێ
بەگوێرە پەچاونەکردنی ئەو شتە ، ئەگەر هەمووشی یاخود زۆربە پەچاونەکرا ، ئەوا
تیاجونیکی دەستوبردە .

به شېك : سه بارهت به وهی كه پاريز كردنی

زۆر وهكو تيكچونه له نه خوشيدا :

پاريز كردنی زۆر له تهن دوستيدا ، هاوشيوهی تيكچونه له نه خوشيدا ، به لام پاريز كردنی مامناوهند به سووده .

(جالينوس) به هاوه لانی خوی گووت : دوركه ونه وه له سی شت و ، چوار شت به كاربيتن ، ئيتر ناچارى پزیشك نابن : دوركه ونه وه له گهردوخۆل ، دووكه ل ، بۆنكردوو . چه روو ، بۆن خۆش و ، حه لواو ، گه رماویش به كاربيتن ، له سه رووی تيربونتانه وه مه خۆن ، به (الباذروچ) و پيخانه ددان پاك مه كه نه وه ، به ئيواران گويز مه خۆن ، نه و كه سه ی هه لامه تی هه یه با له سه ر پشتهی نه نویت ، نه و كه سه ی خه مباره با شتی ترش نه خوات ، نه و كه سه ی خوینی گرتوو به خيرا پينه كات ، چونكه ده یخاته مه ترسی مردنه وه ، نه و كه سه ی چاو ده یه شیت به خوی نه رشينيتته وه ، له هاویندا گوشتی زۆر مه خۆن ، كه سه ی تووشبوو به تاو له رز با له بهر هه تاو دانه نیشیت ، دوركه ونه وه له بايجانی كۆنی تۆودار ، نه و كه سه ی به زستانان په رداخيک ئاوی گه رم بخواته وه ، له نه خۆشی وه به دور ده بی ، نه و كه سه ی له گه رماودا تویکلی هه تار به جهسته يدا بهینیت ، له گه پى و ئالووشی به دور ده بی ، نه و كه سه ی پینچ گولی شلیز (سوسنات) له گه ل (مصطكي رومي) و ، عودی خاوو (عود خام) ، میسكدا بخوات ، به دريژای ته مه نی گه ده ی لاواز نابى و خراپیش نابى ، هه ركه س تۆوی كاله ك له گه ل شه كرده بخوات ، بردی نیو گه ده ی پاك ده كاته وه ، سوتانه وه ی ميز ناهيائیت .

به شیک : سه بارهت به ههندی پارێزو ئامۆزگاری پزیشکی :

چوار شت جهسته ده پۆختن : خه م ، دلگرانی ، برسیت ی ، شه ویبداری .

چوار شت دل شادومان ده کات : ته ماشاکردنی سه وزایی ، ته ماشاکردنی ئاوێک که پێ ده کات ، خۆشه ویست ، به روبوم .

چوار شت چاو تاریک ده کات : پێکردن به پێی په تی ، رۆژکردنه وه و ئیوارکردن به پووی بێزراوو په زه قورس و دوزمن ، زۆر گریان ، زۆر ته ماشاکردنی خه تی وورد .

چوار شت جهسته به هیز ده کات : پۆشینی پۆشاکێ نه رم ، چونه گه رمای مامناوهنده وه ، خواردنی خۆراکی چه رو شیرین و خۆش ، بۆنکردنی بۆنی خۆش .

چوار شت دهم و چاو ووشک ده که ن و ، جوانی و گه شاوهیی و پێک و پێکی ناهیلن : درۆ ، بێ ئابرووی ، زۆر پرسیارکردن به بێ زانین ، زۆر داوین پیسی .

چوار شت سه ره رزی و گه شاوهیی دهم و چاو دروست ده که ن : پیاوه تی ، وه فاداری ، به خشندهیی ، له خواترسان .

چوار شت پقین و قین و نه ویستراوی ده هیئن : خۆبه زلزانین ، ئیرهیی بردن ، درۆکردن ، فیتنهیی و کاری قسه هینان و بردن .

چوار شت پۆزی دههینن : شهونویژی ، زۆری ئیستغفارو داوای لیخۆشبوون له بهره به یاندا ، زۆری خیر و چاکه داری کردن ، زیکرو یادکردنه وهی خوای تعالی له سه ره تاو کۆتای پۆژدا .

چوار شت پۆزی قه دهغه ده کهن : به یانی خه و ، کهمی نوێژکردن ، ته مبه لئ ، خیانه ت کردن .

چوار شت زیان به تیگه شتن و ئه قلّ ده گه یه نن : به رده وام خواردنی شتی ترش و میوه ، نووستنی سه ر پشت ، خه م ، خه فه ت .

چوار شت تیگه شتن زیاد ده کهن : ئارمی و خالیبونی دل ، کهمی سک پرکردن له خواردن و خواردنه وه ، چاکى چاره سازى خۆراک به شته خۆش و شیرین و چه وره کان ، کردنه ده ره وهی پاشه پۆ قورسکاره کانى جه سته .

ئه وانه ی زیان به ئه قلّ ده گه یه نن : به رده وام خواردنی پیاز ، پاقله ، زه یتون ، بايجان ، زۆر جووتبوون ، ته نیایی ، بیرکردنه وه کان ، سه رخۆشى ، زۆر پیکه نین ، خه م .

که سانیک له چاودێران گووتویانه : له سى کۆپ بپام ، هه یچ هۆیه کم بۆ ئه وه نه دۆزیه وه به در له وه ی له یه کێکى ئه و پۆژانه دا زۆر بايجانم خواردبوو ، پۆژیکیشیان زۆر زه یتونم خواردبوو ، زۆر پاقله شم خواردبوو له سى یه مدا .

به شیک : سه بارهت به نهینی و راستیگه لیک که هیچ کهس نه ندازه و پیزی نازینیت به دهر له که سانیک که تیگه شتیکی چاکیان ههیه :

کۆمه لێکی به سوودمان له به شه کانی پزشکی زانستی و کرداریمان خسته پوو ، له وانهیه کهسی بینرته نهها له م کتیبه دا نه بی زۆریکی دهست نه که ویت ، نزیکی نیوان ئه وه و شه ریه تیشمان پی پیشاندای ، وه نیسبه تی پزشکی پزیشکان به پزشکی پیغه مبه ری خوا ﷺ که مته له نیسبه تی پزشکی نازان و به سالانچوان به پزشکی پزیشکان .

کاره که له سه رووی ئه وه وهیه که باسمان کرد ، زۆر گه وره تریشه له وهی وه سفمان کرد ، به لام ئه وهی باسمان کردوه ئاگادار کردنه وهیه که به کهم بو ئه و شته زۆرانه ی له دوا وهیه وه دیت ، ئه و که سه ی خوی تعالی زرتگی و کارامه یی پیندا وه له سه ر ورده کاری ، با ئه و جیاوازیه گه وره یه ی که له نیوان هیزی پشتگیریکراو به سه روش له لایه ن خوی په روه ردگاره وه و ، ئه و زانسته ی به پیغه مبه رانی به خشیوه و ، ئه و ئه قل و زرتگیه ی پی به خشیون و له نیوان هیزی که سانی ئاسایی دیکه دا بزانی .

پیده چی که سانیک بلین : په یوه ندی پینمای و پیبازی پیغه مبه ری خوا ﷺ و ، باسکردنی هیزی دهرمان و ، یاساکانی چاره سه رو ، چاره سازی کاروباری ته ندروستی به م دهر وازه یه وه چیه ؟

ئه م گوفتاره که مته رخه می ئه م که سه ده نوینیت سه بارهت به تیگه شتی ئه وه ی که پیغه مبه ری خوا ﷺ هیئاویه تی ، چونکه به راستی ئه مه و دوو ئه وه ندو و ئه وه ندو

ئەوئەندەش تەنھا بەشیکی کەمە لەوێ هیناویەتی و ، پینمای و چاوساگی بۆ کردووە ، سەلماندویەتی و پێی نیشان داوین بۆ پەیی پێبردنی ، چاکی تیگەشتن لە خواو پیغەمبەرە کە یەو ، بەشیکی لەو نیعمەتانەی کە خۆی گەرە بە ئارەزووی خۆی بە هەندی کەسی دەبەخشی .

پاشان هەر سێ بنچینەکانی پزیشکیان لە قورئاندا بۆ خستیتە پەڕو ، چون نكۆلی لەو دەکەیی کە شەریعەتی نێردراو بۆ چاکەکاریی دۆنیای پۆژی دواي “ چۆنیەتی چارەسەری جەستەش لەخۆ بگریت ، وەکو ئەوێ کە چۆنیەتی چارەسەری دلائیش لەخۆ دەگریت ، دلائیان شەریعەت پێی پاراستنی تەندروستی و ، چۆنیەتی دورخستنی وەهێ نەخۆشی کانیان پێشان دەدات ” بە پێگەگەلیکی گشتی ، وردەکاریە کەشی بۆ ئەقل و ژیری راست و تەندروست و ، فیتەرەتی پاکێ خەلک هیشقوتەو ، شەریعەت ئومان بە بەکارهێنانی پێگاکانی (القیاس) و ئاگادارکردنەو و ئاماژەبۆکردن بۆ دەخاتە پەڕو ، وەکو ئەوێ لە زۆر مەسەلە لەقەکانی فیهقدا پیادەیی کردووە ، بۆیە لەو کەسانە مەبە کە ئەگەر شتیکیان نەزانی دژایەتی دەکەن .

ئەگەر کەسێک خۆی تعالی تیگەشتن و دانایی تەواوی لە کتییی خواو سونەتی پیغەمبەرە کەیدا پیبەخشی ، لە گەل تیگەشتنی تەواو لە دەقەکان و پیویستیه کانیاندا ، ئەوا چیتەر پیویستی بە گوشتاریکی تری جگە قورئان و سونەت نابێ و ، دەشتوانیت تیپکرای زانستە راست و دروستەکان لەوانە هەلپێنجینیت .

تەوهری تیپکرای زانستەکان لە سەر ناسینی خواو فەرمان و خولقاندنی وەستاو ، ئەوئەش بە پیغەمبەران سپێردراو _ صلوات الله وسلامه عليهم _ ، چونکە ئەوان زانترین

خه لکی خوی گه ورن به خواو فه رمان و خولقاندن و حیکهت و دانایی له به دیهینراوان و کاروباریدا .

پزیشکیتی شوینکه وتوانیان : له پزیشکیتی که سانی دیکه ی جگه له وان پاسترو به سوودتره ، وه پزیشکیتی کوتاو سه رگه و ره و پیشه وایان محمد _ صلوات الله وسلامه علیه و علیهم _ : ته و اوترین پزیشکیتی و پاسترین و به سوودترینانه .

هیچ که سیش نه مه نازانیت ته نها نه و که سانه نه بی که پزیشکیتی خه لکانی تر ده زانی و پزیشکیتی پیغه مبه ریش ده زانی و ، پاشان ته ماشا ده کات تا بزانییت کامیان سه تگینتره ، نه و کاته جیاوازی نیوانیانی بو ده رده که ویت ، شوینکه واتوانی پیغه مبه ر پاسترین و ته ندروستیتترین ئومه تان بوون له پووی نه قل و فیتره ته وه ، زانستیشیان له هه مووی گه ورتره ، له هه مووشی له هه وه نزیکترن ، چونکه له نیو ئومه تاندا چاکترین به دیهینراوانی خوی گه ورن ، وه کو چۆن پیغه مبه ره که شیان چاکترینی پیغه مبه رانه ، نه و زانسته ی پتی به خشیون و ، نه و میهره بانی و دانایه ی پتی داوه ن هیچ که سی تر ناتوانیت بگات به ئاستیان.

وقد روی الإمام أحمد في مسنده : من حديث بهز بن حكيم ، عن أبيه ، عن جده _ رضي الله عنه _ قال : سمعت رسول الله ﷺ يقول : ((إِنَّكُمْ تَوْفُونَ سَبْعِينَ أُمَّةً أَنْتُمْ خَيْرُهَا وَأَكْرَمُهَا عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ)) (٦٥٣).

واته : له (بهز) ی کوپی (حکیم) ده وه ، له بابیه وه ، له باپیری وه _ خوی لی ره زای بیت _ فه رموویه تی : ((ئیوه له پاش هه فتا ئومه ته وه هاتوون ئیوه له هه مووی

٦٥٣ _ إسناده حسن : أخرجه أحمد (٥ / ٥) ، والترمذي (٣٠٠١) ، وحسنه الألباني في صحيح الجامع (٢٣٠١)

خیرتر و به پێزترن به لای خوای _ عَزَّوَجَلَّ _ هوه)) . لیڤه وه شوینه واری پیزی ئەم ئومه ته به لای خوای گه وره وه له بواره کانی زانست و ئەقل و ، میهره بانی و فیتره ته وه درده که ویت ، ئەو ئومه ته یه که زانست و ئەقل و ، کرده وه و پله ی ئومه تانی پیشویان خرایه پیش دهست و ، به وهش زانست و میهره بانی و ئەقلیان زیاد بوو سه ره پای ئەوه ی خوای تعالی پێی به خشیون .

بۆیه میزاج و ، سروشتی خوینی ، بوبه به شیان و ، به وهش ئەقل و ئازایه تی وتیگه شتن و فریا که وتن و دلشادی و شادومانیشیان به سه ره بدا زال بوو ، (الصفرای)یش بوبه به شی جوله که و ، و به وهش خه م و خه فته و دلته نگي و سووکی و پسوای به سه ره جوله که دا زال بوو ، به لڤه میش بوبه به شی گا وره کان و به وهش تووشی گیلێ و ، که م تیگه شتن که م زیره کی بوون .

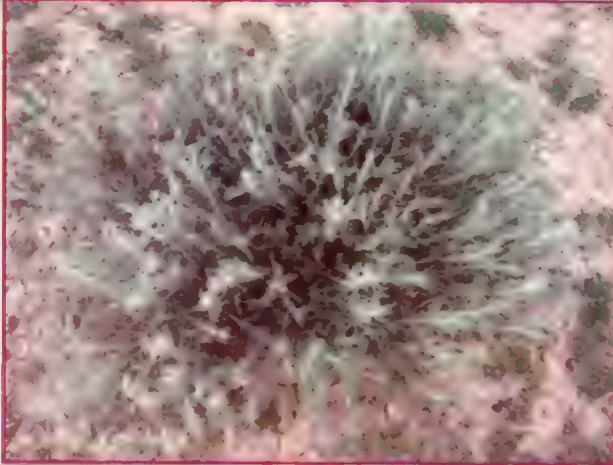
ئهمه ش نه مینی و پاستیگه لی که له پاستیدا ته نها ئەو که سانه ئەندازه و پیزی ده زانن که تیگه شتنی کی چاک و ، ئەقلی کی وردو ، زانستی کی زۆری مه یه و ، ده زانی خه لکی چپانه و له چیدان . وبالله التوفیق .

کتییی ((الطب النبوي)) دانراوی پیشه وای به ناویانگ (ابن القيم الجوزية) ته و او بوو به فه زل و پشتیوانی خوای تعالی

بہشی وینہ کان

گولی (البابونج)

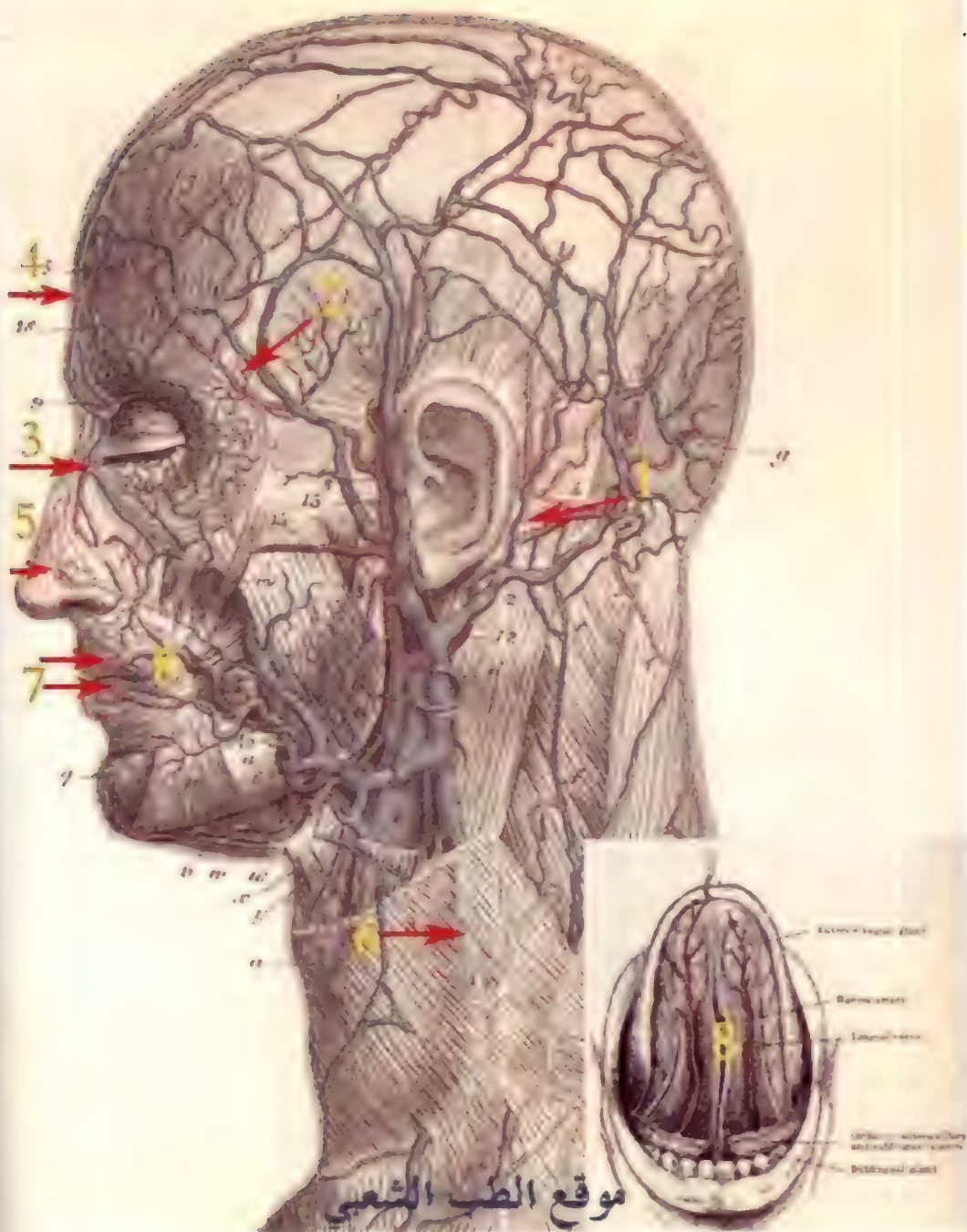

دوو جۆری پووهکی (الشیح) www.vb.4hr.com

الأقحوان • www.snbl.com_

الودجين

عرق السنه جذور الشكلا
 العديد من الاعصاب - الشكلا - الشكلا - الشكلا
 الفروع في الرجل
 المناطق المكونة في المصوره، هي مناطق الاعصاب
 بالانام، عرقا ينشأ جذر عصب.

(الكمون) ، سايتهی (سنابل الخير للأعشاب)

پوهکی (الشاهترج) www.snbl.com

پوهکی (الرازیانج) www.snbl.com

درهختی دهم الأخوين www.khyma.net

گۆلی پوههکی (لینوفر) <http://www.all.biz/ar/buy/goods/?group>

پووه‌گی (الزنجبیل) ar.wikipedia.org

www.sakipadi.com

په‌گی (الزنجبیل) نه‌و به‌شه‌یه که به‌کار دیت

قامیشی (الذريرة) سائتی : جريدة الرياض

(غصن المصطكي المثمر) ar.wikipedia.org/wiki

(فصوص المصطكى المتداولة كبحار) ar.wikipedia.org/wiki

سى بهرى (اُترُج)

موقع الحواج

السذاب barhoumadel.wordpress.com

ناوکرۆکی داره خورما (الجمار) <http://www.alfrednt.com>

خه‌رتله (الخرذل) www.snbl.com

شجرة البطم <http://www.bani-hasan.com>

الحبة الخظراء من شجرة البطم

درهختی (الكافور)

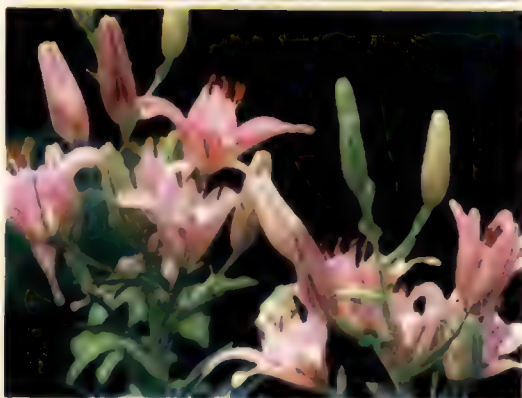

<http://www.startimes.com> ماددهی كافور

چەند
جۆریك له
گۆلی
(السوسن)

رووهکی (الصبر) بیوانه : www.snbl.com

بووهکی (الفوة) <http://www.aber.com/elmv>

الحلبة <http://www.rjeem.com>

البابروج (ووشه به کی فارسی و جۆری که له جۆره گانی ره بچانه)

<http://www.medicinalplants.net>

درختكهی (الاس) www.0khayma.com

درهختی (البان) www.pepy.com

بیری (البان) www.pepy.com

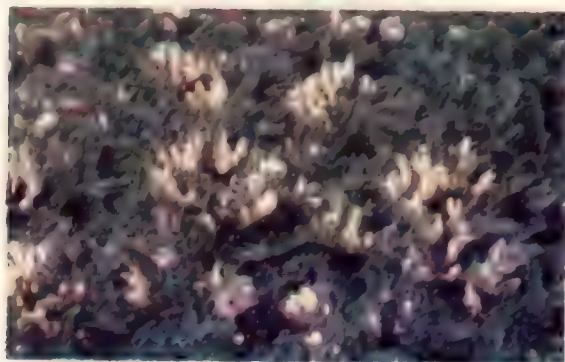

دره‌ختی (الأراك) که سیواکی لی دروست ده‌کریّت

<http://www.albrari.com/vb/showthread.php> دره ختی (الشبرم)

<http://www.an3ml.com> دره ختی (الكثيراء)

ماددهی (الكثیراء) www.lakii.com

(طلع)ی داره خورما <http://www.kulifi.com/v/t.۹۸۷۳۹۸۷۳.htm>

<http://forum.m3com.com.sa/179930>

درومه لان : www.ruqya.com

نههنگی (العنبر)

یاناس
y-nas.com

کالبار (القضاء) <http://www.pal-stu.com/vb/showthre>

درهخت و شکره‌ی خه‌نه (نو الحناء)

بالتەدهی (السلوی) <http://www.zmzm.net>

قامیشی شه کر <http://www.dn.com>

<http://arz.wikipedia.org/wiki>

رسم علمي تفصيلي لنبته الصعتر الشائع

(الكباش) بهری درهختی (الأراك) كه سیواکی لی دروست دهکری

<http://www.alriyadh.com>

بزن مزه‌کی (وه‌لانی سعودیا)

به‌م شیوه‌ش لی‌ده‌نریت

له سعودیا بزن مزه‌ك به‌م شیوه ده‌فروشریت

جۆره كانی (الصقر) گۆشتیان هه رامه <http://ar.wikipedia.org/wi>

(الباز) گۆشتی هه رامه <http://ar.wikipedia.org/wik>

(الشاهین) گۆشتی حه‌رامه <http://ar.wikipedia.org/wik>

(الرخم) گۆشتی حه‌رامه <http://www.arabiclenses.com>

(النسر) گوشتی حرامه <http://ar.wikipedia.org/wik>

(العقق) گوشتی حرامه <http://ar.wikipedia.org/wik>

(الحدأة) فرمان به کوشتنی کراوه <http://www.hafiralbatin.com>

بآندهی (الصرد) کوشتنی قهدهغهکراوه www.mishkat.com

پووهکی (القرطم) <http://www.hayah.cc/forum>

(الشبث) www.snbl.com

(الدّراج) <http://www.uobabylon.edu.iq>

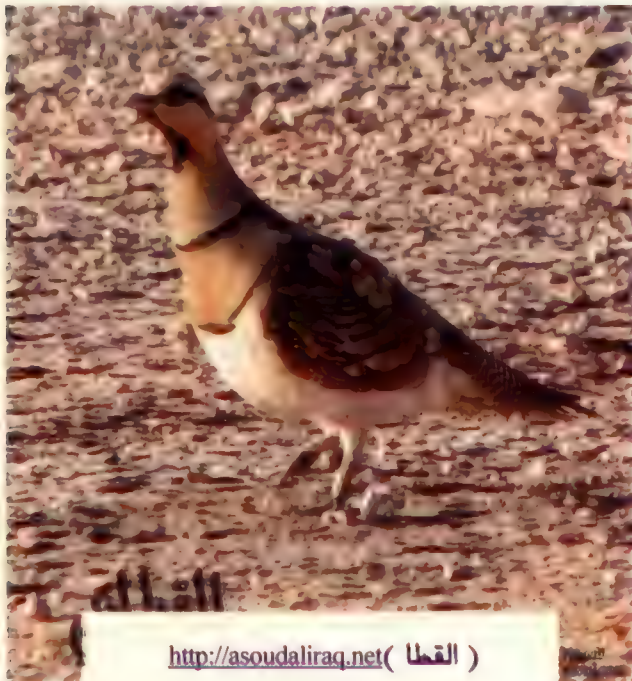
<http://ar.wikipedia.org/wiki> (الحجل)

<http://ar.wikipedia.org/wiki> (الحباري)

(الكركى) <http://www.ummalsahek.com/>

(القحط) <http://asoudaliraq.net/>

(القنابر) www,alsirhan.com

له وهلاتی سعودیا بهم شیوه کولله دهخوریٔ ، له شاری (بورهیده)ش بازاریکی بۆ دانراوه

Foum.te3p.com

پووهکی (الكرسة) www.snbl.com

(المرزنجوش) www.snbl.com

(الورس) www.iqra.com

(النرجس) www.zira3a.ne

دهرخت و بهری (الخروب) <http://www.thapro.net>

دهرخت و بهری (الخروب) <http://www.thapro.net>

ناوهروك

- پيشهوا (ابن القيم).....(9)
- بهشيك : سهبارت بهوهي پزىشكيتى جهسته دو جوړه.....(18)
- بهشيك : سهبارت بهريزى پيغمبهرى خوا ﷺ له خو چارهسار كړنلو فهرمان پيكرنى(21)
- بهشيك : سهبارت بهو فهرموولنلى هلى تيمار كړن دملات و و بهستنى هو به مايلى هووه.....(25)
- بهشيك : بهشيك : سهبارت به رييزى پيغمبهرى خوا ﷺ له خو پلاريزى بهرامبهر به
نور خورن و ، خورن زيات له نندازى پيويست و شو ياسايى كه پيويست به چلو
يكړيت له خورن و خورن بهدا.....(33)
- چاند بهشيك : سهبارت بهوهي پيغمبهرى خوا ﷺ نه خو شهكلى به دهرمانه سروشتيكلن
چارهسار دكرد.....(41)
- بهشيك بهكم : بريتي له چارهسار كړن به دهرمانه سروشتيكلن.....(43)
- بهشيك : سهبارت به رييزى پيغمبهرى خوا ﷺ له چارهسار كړنلى (تا).....(43)
- بهشيك : سهبارت به رييزى پيغمبهرى خوا ﷺ له چارهسار كړنلى سكچوندا:.....(55)
- بهشيك : سهبارت به رييزى پيغمبهرى خوا ﷺ له نه خو شى چارهووللو (الطاعون) ،
چارهسار كړن و ، چونتى خو پلارستن له نه خو شيه.....(62)
- بهشيك : پيغمبهرى خوا ﷺ قادمغى چوونه تيو شو زموڼلى كړيووه كه تاغونى تيدا
بالويوتوه يا دهرچوون لهو زموڼلى كه تاغونى تيدا بالويوتوه.....(70)
- بهشيك : سهبارت به رييزى پيغمبهرى خوا ﷺ له نه خو شى كلوبهنگدلو
چارهسار كړنلى.....(75)
- بهشيك : سهبارت به رييزى پيغمبهرى خوا ﷺ له چارهسارى برين و خوږ بهرونى
لووتـــدا :.....(81)

- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له بواړي چاره سرگرښدا به خوارښه وي
هنگوښ و هروها به كله شاخ و دلخوږن..... (82)
- به شيك : سه بارهت به سووډه كاني كله شاخ گرښ..... (89)
- به شيك : سه بارهت به جيگه كاني كله شاخ گرښ و كاته كاني..... (94)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له كاته كاني كله شاخ
گرښدا..... (95)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له بړيني په گه كان و دلخوږندا..... (103)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له چاره سرگرښي فيدا..... (108)
- به شيك : سه بارهت به و فيتيانه ي به قو ي تيگه لوه كاني جهستوه دروست ده بن..... (114)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له چاره سيري نه خوشي دورد لاهدا (عرق
النسا)..... (116)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له چاره سرگرښي وشكي خو و و
چونيه تي نه رم و نيان گرښه وي..... (118)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له چاره سرگرښي خو و و و نه وي
نيسمي دروست ده كات..... (123)
- به شيك : سه بارهت به بواړي پزيشكي ناوړي شم..... (126)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له چاره سرگرښي نه خوشي..... (131)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له بواړي چاره سرگرښي سرنيشهو
نيوه سرنيشه دا (الشقيقه)..... (135)
- به شيك : سه بارهت به هوكاره كاني سرنيشه ي (الشقيقه)..... (137)
- به شيك : سه بارهت به چاره سرگرښي سرنيشه ي (الشقيقه)..... (138)
- به شيك : سه بارهت به خه و سووډو خاصيه ته كاني..... (140)
- به شيك : سه بارهت به رتيانزي پيغمبيري خوا ﷺ له چاره سرگرښي نه خوشيدا به وزيه تان

- لهوهی ئهو خوارین و خوارنهواتهوه بدری به نهخوش که حەزی پی نی یهو ، ناچاریشی تاکریت به خوارینی..... (142)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له چارەسەرکرنی نهخوشی (العذرة) چارەسەرکرن به دەرمان کردنه لوت..... (147)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له چارەسەرکرنی دل نیشە نا ... (150)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ به دوورخستنهوهی زیانی خۆراك و میوهكان و ، چاكرنیان به جۆرك زیانیان لایەریت و ، سووبیان بههیز بکات..... (157)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له پارێزکرنندا..... (159)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له چارەسەرکرنی چاوئیشەدا به نەرم وینانی و له سەرخۆیی و وازەیتان له جۆلانهوهو پارێزکرن لهوهی دەییەت به هۆی وروانی چاوئیشە..... (165)
- بهشیك : سهبارەت به سپوونی گورچیلە که له گەلیدا جهسته پەق دەییەت..... (170)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له چاكرنی ئهو خۆراکهدا که میشی تێدەکهوێت و پیتەمبەری سهبارەت به دوورخستنهوهی زیانی کانی ژەرەکان به دژمەکانیان..... (171)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له چارەسەرکرنی زیبکهدا..... (174)
- بهشیك : سهبارەت به چارەسەرکرنی ئاوساو بومەلهکان به هەلدرین و دەرەیتانی کیم و ئلوهک..... (175)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له خۆراك پێدانی مرووف به ناسکترین و بهتامترین ئهو خۆراکهکە له سەری پەساتهوه..... (177)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له چارەسەرکرنی نهخوشدا به خۆشکرنی نهفسیان و بههیزکرنی دلیان..... (181)
- بهشیك : سهبارەت به ریتیازی پیتەمبەری خوا ﷺ له چارەسەرکرنی جهستهکاندا به پێدانی

- ساردا په پيدا دمي و لاندنی (235)
- چند به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له چارمسرکړنی به دمرانه پوښه خولومندیه تلککان و ، تلوتیک له و ، له دمرانه سروشتیه کان (241)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له چارمسرکړنی چاولیدرلوا .. (241)
- به شیک : سبارت بهو شتانی به چارموه بوونی پی نوردمخړتیه (254)
- به شیک : سبارت قهرمان دان به چلوپیس به شتی بن هتکل و هموو شویته پیچه کلنی جاستی و لکلی و نلوموی (الزلزله) مکی (255)
- به شیک : سبارت به دلیق شینی نو خوړموشه چاک و باشانی مترسی به چارموموینی لیدمکړت به هر شیک لیتی نورختیه (258)
- به شیک : سبارت بهو نوشتانی چلوپیس دمیکنپوه (259)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له چارمسرکړنی گشتیا یو هموو تارلرکان به نوشته خویه کان (260)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له چارمسرکړنی و نوشت کرن بق کسی پیوه درلو به خویشنی سورته (الفاتحه) (263)
- به شیک : سبارت بهووی کاروگری نوشته کرن به سورته (الفاتحه) و جگه له ویش نه پتیه کی سارسورمیتی تیلیه له چارمسرکړنی نه هرلرکلندا (268)
- به شیک : سبارت به چارمسرکړنی پیوه دلی نوویشک به نوشته (270)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له نوشته کردندا بق برینه کلنی پیس (277)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له نوشته کردندا بق مار (279)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له نوشته کردندا بق رام و برینه کان (280)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له چارمسرکړنی تارلرا به نوشته کرن (283)
- به شیک : سبارت به رتيازی پيتمبیری خوا ښه له چارمسرکړنی خماروون بق گرمی

- بەلەو کارەسات..... (284)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی ناپەحەتی و خەم و خەفەت و دلتەنگی و ناخۆشیدا..... (298)
- بەشیک : سەبارەت بە لایەنی کاریگەری ئەم دەرمانانە لەم ئەخۆشیانەدا..... (306)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی ترس و ، خەوزپاندا..... (321)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەرکردنی ئاگرکەوتنەوه و کورژانەوهی..... (322)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە پاراستنی تەندروستیدا..... (323)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە خوارین و خواردنەوهدا..... (330)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە شێوازی دانیششتندا بۆ خۆراک خوارین..... (335)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە خواردنەوهکاندا..... (339)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسازی جل و بەرگدا..... (357)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسازی شوینی نیشتهجێ بووندا..... (359)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسازی کاروباری نووستن و بەناکابووندا..... (360)
- بەشیک : سەبارەت بە جووتبوونی خێزان و پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لەم بارەوه..... (375)
- بەشیک : جووتبوونە زیانبەخشەکانیش : نوو جۆره ، زیانبەخش لە پڕوی شەرعوه ، زیانبەخش لە پڕوی خوو پەوشتەوه..... (399)
- بەشیک : سەبارەت بە پێیازی پێغمەبەری خوا ﷺ لە چارەسەری سەودایی دا (العشق)

(401).....

به شیک : سه بارهت به پێبازی پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له پاراستنی تهن‌دروستیدا به
خۆبۆنخۆش کردن..... (419)

به شیک : سه بارهت به پێبازی پێغه مبه‌ری خوا ﷺ له پاراستنی تهن‌دروستی چاودا
(422).....

به شیک : له باسکردنی ئهو دهرمان و خۆراکه تا‌کانه‌دا که له زاری پێغه مبه‌ری خولوه ﷺ
پێمان گه‌شتوو‌هو پێزکراوه به پێی پێته هه‌جانه‌کان..... (425)

پیتی هه‌مه‌زه..... (425)

پیتی باه..... (430)

پیتی تاه..... (437)

پیتی ئاه..... (440)

پیتی جیم..... (443)

پیتی حاه..... (445)

پیتی خام..... (454)

پیتی دال..... (461)

پیتی ذال..... (464)

پیتی راه..... (468)

پیتی زاه..... (475)

پیتی سین..... (480)

پیتی شین..... (492)

پیتی صاد..... (497)

پیتی ضاد..... (504)

پیتی طاه..... (505)

- (510)..... پیستی عین
- (519)..... پیستی غین
- (521)..... پیستی فاء
- (527)..... پیستی قاف
- (535)..... پیستی کاف
- (556)..... پیستی لام
- (582)..... پیستی میم
- (595)..... پیستی نون
- (600)..... پیستی هاء
- (602)..... پیستی واو
- (603)..... پیستی یاء
- (607)..... ناموزگاری گشتی به سوود
- (623)..... بهشتی وین مکان